

R. 30758

Caja
A-34

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

Diui Thome de Aquino ordinis pre-
dicatorum cōmentaria in omnes epi-
stolas beati Pauli apostoli: gloriosis-
simi gentium doctoris. profundiora
theologie accurate dilucidantia.

170

170

170

170

170

Feliciter incipiunt cōmētaria clarissimi doctoris, angelicūq; ac communis sancti Thome de aquino ordinis predicatorū: sup epistolā sanctissimi gentiū doctoris pauli ap̄li. correctā emēdatāq; sūma cū diligētia, ac ingēti sollicitudinē per me fratres petrum de bergamo, ordinis fratrum predicatorū sacre pagine minimū p̄fessorē Et primo super epistolā ad romanos.

De selectio-

nis rē Act. 9. Hoīes in sacra scriptura inueniunt vasis comparati pp quattuor. scz pp p̄stitutionē, repletionē, vsū et fructum. ¶ Primo enim q̄tum ad cōstitutionē. Vasa enim artificis arbitrio subiacet. Je. 18. Fecit illud vas aliter sicut placebat ei. rē. Sic et cōstitutio

hominū subiacet dei arbitrio. de q̄ in ps̄. Ip̄e fecit nos et nō ip̄i nos. Unde ysa. 45. dicit. Nunquid dicit luto figulo suo qd facis? Et infra. 9. capi. ad romān. Nunquid dicit figmentum ei q̄ se finxit. quid me fecisti sic? Et inde est q̄ secundum voluntatē dei artificis diuersa inuenit vasorū cōstitutio. 2. thimo. 2. In magna autē domo nō solū sunt vasa aurea et argentea sed etiam lignea et fictilia. Beatus autē paulus q̄ vasa electiois notatur: in verb̄ p̄positis q̄le vas fuerit pater qd dicit. Ecclē. 5. Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide precioso. Aureum q̄dem vas fuit pp fulgorē sapientie. de q̄ potest intelligi qd dicitur puer. 3. Preciosior est cūctis opibus. Unde et beatus petrus testimoniū phibet ei dicens. j. pe. 3. Sicut et carissimus frater n̄r paulus scdm datā sibi sapiētiam scripsit vobis. Solidū q̄dem fuit virtute caritatis. de q̄ dicit. can. vltio. Fortis est vt mors dilectio. An et ip̄e dicit. Ro. 8. Certus sum enim qz neq; mors neq; vita rē poterūt nos separare a caritate dei. Ornati autē sunt omni lapide precioso. scz oib; virtutib; de q̄bus dicit. j. cor. 3. Si q̄s super edificat supra fūdamentū hoc aurū argētūq; lapides preciosos. rē. Unde et ip̄e dicit. 2. cor. j. Gloria n̄ra hec ē testimoniū cōsciētie n̄re qz in simplicitate cordis et sinceritate dei: et non in sapiētia carnali: sed in gr̄a dei cōuersati sumus in hoc mundo. Quale autē fuit istud vas talia p̄pinavit. docuit enim excellētissime diuinitatē miseria que ad sapientiaz ptinet vt pater. j. cor. 2. Sapiētia loq̄mur inter p̄fectos. Lōmendauit etiam excellētissime caritatē j. cor. 13. Instruxit hoīes de diuersis virtutibus vt patz col. 3. Induite vos sicut electi dei sancti et dilecti viscera misericordie. rē. Sc̄do etiā ad vasa ptinere videt vt liq̄re aliq̄ impleant scdm illud quartū. 2. 4. Illi offerēbāt vasa et illa infundebat. Inuenit etiam inter vasa diuersitas q̄ntū ad huiusmodi plenitudinē. Nam q̄dam inueniunt vasa vini. q̄dam olei et diuersa diuersi generis. sic etiam et homines diuersis gratijs q̄si diuersis liq̄ribus replent diuinitatē. j. cor. 12. Alij dat per sp̄m sermo sapiētie. alij rē. Hoc autē vas de quo nunc agitur plēnū fuit p̄cioso liq̄ore. s. noīe christi. de quo dicit. can. j. Oleū effusus nomen tuū. Unde d̄r. Et portet nomen meū. Totus enim videtur fuisse hoc noīe plenus s̄m illud apoc. 3. Scribas super eū nomen meū Habuit enī hoc nomen in cognitiōe

intellect; sc̄bz illud. j. cor. 2. Nō em̄ iudicauit me scire aliqd inter vos nisi x̄pm. Habuit etiā hoc nomen in dilectiōe affectus sc̄bz illud. Ro. 8. Quis nos separabit a caritate x̄pi. j. cor. vltio Si q̄s non amat d̄m nostrum iesū x̄pm sit anathema Habuit etiā ip̄m in tota vite sue. cōuersatione. Unde dicebat gal. 2. Cuius autē iā nō ego. viuit d̄o in me x̄ps. ¶ Tertio quātum ad vsūm cōsiderādum est qz oīa vasa alicui vsui deputant. sed quedā ad honorabilitos. q̄dam ad viliorē scdm illud. Ro. 9. An non habet potestātē figulus luti ex eadē massa facere aliud qdē vas in honorem. aliud vero in cōtumeliā? Sic etiaz homines scdm diuinam ordinationē diuersis vsibus deputant scdm illud. ecclē. 33. Omnes homines de solo et ex terra. vñ et creatus est adā. In multitudine discipline d̄ni sepauit eos: et immutauit vias eorum ex ipsis b̄ndixit et exaltauit. maledixit et humiliauit. Hoc autē vas ad nobile vsū est deputatū. Est em̄ vas portatorū diuini noīis Dicitur enim vt portet nomen meū. quod qdē nomen necessarium erat portari qz lōge erat ab hoībus sc̄bz illud ysa. 30. Ecce nomen d̄ni venit de longinquo Est autē nobis longinquū pp penitētiam scdm illud ps̄. cxviij. Longe a peccatis vobis salus. Est etiā lōginquū nobis pp intellect; obscūritatem. Unde rē de q̄busdam dicit heb. xj. qz erant a lōge aspiciētes Et. m̄eri. 24. dicit. Videbo eū s̄z nō modo intuebor illū: sed nō p̄pe. Et ideo sicut angeli diuinas illuminationes ad nos deferūt tanq̄ a deo distātes ita apostoli euāgelicam doctrinā ad nos derulerūt. Et sicut in veteri testamēto post legem moysi legunt pp̄be qui legis doctrinā populo tradebāt scdm illud mal. vltimo. Memento legis moysi serui mei. ita etiam in nouo testamēto post euāgelij legē ap̄loz doctrina q̄ ea q̄ a d̄no audierunt tradiderūt fidelibus s̄m illud. j. cor. xj. Accipi a d̄no qd et tradidi vob. ¶ Portant autē beatus paulus nomen christi. primo q̄dem in corpe. cōuersationē et passionē ei; imitando scdm illud gal. vltimo. Ego enim stigmata x̄pi iesu in corpe meo porto. ¶ Sc̄do in ore qd patet in hoc qz in eplis suis frequētissime x̄pm noīat. Ex abūdantia enī cordis eo loquit vt dicitur Mat. xij. An potest significari p colūbam de q̄ dicit gen. 8. Qz venit ad archā portās ramum oliue in ore suo. Quia enim oliua misericordiam significat cōgrue p ramū oliue accipitur nomen iesu x̄pi qd etiam misericordiā significat sc̄bz illud Mat. j. Vocabis nomen eius iesum. Ip̄e em̄ saluū faciet pplm suū a peccatis eoz. Hunc autē ramum virētib; folijsq; detulit ad archā. s. eccliaz. q̄n eius virtutē et significatio nem multiplicē exprimit: x̄pi gratiā et misericordiā ostēdo. Unde ip̄e dicit. j. thi. j. Ideo misericordiā cōsecut; sū vt in me primū ostēderet iesus x̄ps omnē patiētiaz. Et inde est qz sicut inter scripturas veteris testamēti maxie frequētant in ecclia psalmi dauid q̄ post peccatum veniam obtinuit: ita in nouo testamēto frequētant eplē pauli quī misericordiā cōsecut; est. vt ex hoc pctores ad ip̄e erigantur. Quis possit et alia ratio eē: qz in vtraq; scriptura ferē tota theologie cōtinē doctrina. ¶ Tertio portauit nō solum ad p̄ntes sed etiā ad absentes et futuros scripture ip̄m tradendo scdm illud ysa. 8. Sume tibi libru; grandem et scribe in eo stilo hoīs. In hoc autē officio portādū nomen dei ostēdit ei; excellentia q̄ntum ad tria ¶ Primo q̄dem q̄ntū ad electiois gr̄am vnde dicitur vas electiois. Eph. 1. Elegit nos in x̄po ante m̄di cōstitutionem ¶ Sc̄do q̄ntum ad fidelitatē qz nihil sui q̄suiuit s̄z x̄pi. s̄m illud. 2. cor. 4. Non enim nosmetipsos predicamus sed x̄pm iesuz. Unde dicit vas electionis est mibi. ¶ Tertio q̄ntum ad singularē excellētia Unde ip̄e dicit. 1. cor. 15. Habūdantius illis omnibus laboraui Unde signāter dicit Vasa electionis ē mibi q̄si p̄re alijs singularē. Quātum ad fructum cōsiderādū est qz quidam sunt q̄i vasa

innitia vel pp peccatū vel pp errorem scdm illud. Je. 51. Reddidit me quasi vas inane. Sed beatus paulus fuit purus a peccato et errore. unde fuit vas electionis vile fm illud. 2. thi. 2. Si quis emendauerit se ab istis. s. erro ribus et peccatis erit vas in honore sanctificatū vnde dno Unde vtilitas siue fructus hui? vasis exprimitur euz dicitur Corā gentib? quarū doctor fuit scdm illud. 1. thi. 2. Do: ctor gēnus in fide et veritate Et regib? qbus fidē xpi an: nūciant sicut agrippe vt habet. Act. 16. et etiā neroni et ei? principib? An dicit. phil. 1. Que circa me sūt magis ad pfectū venerūt euangel. j. ita vt vincula mea manifesta fierēt in xpo. in omni pzetorio ysa. 49. Reges videbunt et cōsurgēt principes. Et filijs israel cōualecebat et cō disputabat Act. 9. Saulus aut magis cōualecebat et cō fundebat iudeos q habitabāt damasci. affirmās quoniā hic est xps. ¶ Sic igitur ex vbiis pmissis possum? accipe quattuor causas huius opis. s. eplorū pauli quas pre manibus habem? primo qdem auctore in vase. scdo materi am in noīe xpi que est plenitudo vasis: qz tota doctrina hec est de doctrina xpi. Tertio modo in vsu portationis. Tradit em hec doctrina p modū epistolārū q per nūcios portari cōsueuerūt fm illō scdi. pa. 30. Perreuerūt cur siores cū eplis ex regi impio et. qto distinctionē operis in vtilitate predicta Scripsit enim. 14. epistolas quarū nouē instruit ecclesiā gentiū. quattuor prelatos et prin cipes ecclesie. i. reges ita que est ad heb. filios israel. Est enim hec doctrina tota de grā xpi q quidē potest triplici ter cōsiderari Uno modo scdm q ē in ipso capite. scz xpo et sic cōmendatur in epla ad heb. Alio modo. scdm q est in mēbris principalibus corporis mistici et sic cōmendat in eplis que sunt ad prelatos. Tertio modo scdm q ē in ipso corpore mistico qd est ecclesia et sic cōmendat in epi stolis q mittūt ad gētes. quarū hec ē distinctio. Vn ipa grā xpi tripliciter potest considerari Uno modo scdz se et sic cōmendatur in epistola ad Romanos Alio modo scdm q est in sacramētis gratie et sic cōmendatur in dua bus eplis ad corin. In quaz prima agit de ipsis sacramē tis. In scda de dignitate ministroz. et in epistola ad gal. In qua excludūtur superflua sacramenta pira illos q vole bant vetera sacramēta nouis adiungere. Tertio p sidera tur gratia xpi scdm effectū veritatis quē in ecclesia fecit. ¶ Agit ergo apulus primo quidē de institutiōe ecclesie: sice vnitatis in epla ad ephē. Scdo de ei? cōfirmatiōe et pfectu in epla ad phil. Tertio de eius defensiōe. Cōtra errores quidē in epistola ad col. contra psecutiones vero presentes in prima ad the. cōtra futuras vero et precipue tempore anti xpi in scda ¶ prelatos vero ecclesiaz instruit et spirituales et temporales. Spirituales qdem instruit de institutione et gubernatiōe ecclesiastice vnitatis in pri ma ad thi. de firmitate contra psecutores in scda Tertio de defensione contra hereticos in epla ad titum. vnos vero tēporales instruit in epla ad phil. Et sic patet ra tio distinctionis et ordinis omniū eplaz. Sed videtur q epla ad Ro. nō sit prima. pri? em videt scripsisse ad cor. scdm illud Ro. vltimo Comendo vobis pheben que est chencris vbi est potius corinthioz. Sed dicendū q epi stola ad cor. prior est tempore scripture. sed epla ad ro manos premissa tū pp dignitatē romanoz qui alijs gē tibus dñabantur. qz hic cōstatuatur supbia que ē initiū omnis peccati. vt dicitur ecd. 10. tum qz etiāz hoc exigit ordo doctrine vt prius gratia cōsideretur in se q vt est in sacramētis. ¶ Itē querit vnde apulus hanc eplam scrip sīt. Aug. dicit q de athenis. Hieronym? q de chorintho. nec est contradictio qz forte athenis incepit eam scribere sed corinthi cōmmanit. ¶ Itē obicij cōtra id qd in glo. dicitur aliqui fideles ante q petrus romanis predicauer unt. In ecclesiastica vero historia dicitur q petrus pri:

mus predicauit eis. Sed intelligendū est primus inter apostolos. et cū sequela magni fruct? ante vero predica uerat rome barnabas. vt habet in itinerario clemētis.

Capitulū primum.

Paulus seruus iesu christi: voca tus apostolus. segregatus in euā gelium dei.

Hec epistola in duas partes diuidit. scilicet in salutatio nem et epistolarē tractatū qui incipit ibi. Primum quidē gratias et. Circa primum tria facit. primo describit per sona salutans. scdo salutare ibi. Omnibus q sunt rome tertio salus optata ibi. Gratia vobis et. Circa pmiū duo facit. primo enim describitur psona auctoris. scdo cōmē datur ei? officiū ibi. Ad ante pmiserat et. Persona au tem scribentis describitur a quattuor. primo quidem ex nomine cū dicit. paulus Circa q tria cōsiderāda sūt. pri mo quidē pproprietas eius. Hoc enim nomē serui qd hys litteris describitur non potest hebraicū esse. qz apud he braicos non inuenit hoc elemētū. p. Sed potest esse gre cum et latinū. si tamen aliq elementum et ppinquum sumatur. qd est. p. potest esse hebreum. ¶ Secūdo consi derāda est eius significatio. scdm enim q potest hebreuz esse idem est q mirabilis vel electus. scdm autē q ē gre cum idem est q quietus. scdm vero q est latinū idem est qd modicus. Et hec quidē ei cōueniūt. Electus quidez fuit qntū ad gratiam. Unde act. 9. Has electionis est mi hi iste. Mirabilis fuit i opere Ecc. 43. Has admirabile opus excelsi. Quietus in cōtēplatione. Sapientie. 4. Intrans in domū meam cōsequam cum illa. Modicus per humilitatē. 1. cor. 15. Ego sum minimus apostolorū ¶ Tertio cōsiderādum est quando sit hoc nomē apostolo impositū cum tū ante saulus vocaretur vt habetur act. 9. Circa hoc triplex est opinio Hieronym? dicit q cū prius vocaretur saulus postmodum voluit vocari paulus pp quoddam insigne suū qd fecit. s. qz cōuertit sergiū pau lum procōsulē. vt habet act. 13. sicut et scipio dictus est africanus. qz deiecit africa Alij vero dicunt q hoc no men impositū est sibi pp pfectū virtutū qui ex hoc noīe s gnatur vt dictum est. Imponunt enim diuinitus qbusdā noīa a principio natiuitatis ad designandā gratiā quam a principio cōsequuntur. sicut patet de Johāne baptista. Luc. 1. Quibusdam vero mutant noīa ad designandū pfectum virtutis eorum. vt crisostomus dicit. sicut patet de abraam gen. 18. Et de petro. Mat. 16. ¶ Alij vero dicūt et melius q paulus fuit a principio binomius. Cō suctū em erat apd iudeos vt simul cū noīb? hebraicis as sumerēt sibi noīa illarū gentiū qbus seruebant. sicut sub greci exites noīabant noīb? grecoz. vt patz de Iasone et menelao scdi mach. 4. Hoc autē nomē paulus ab antiq celebre fuit apd romanos. et ideo cū diceret saulus scdm hebre. vocatus est etiam paulus fm romanos. quo noīe nō videt vsus nisi post q cepit gētibz predicare. Unde act. 13. dicitur. Saulus qz et paulus. Et hoc magis appro bat aug. ¶ Scdo describit psona scribentis ex cōditione cū dicit. Seruus xpi. videt autē esse abiecta cōditio fuiti tis si absolute cōsideret. Unde et sub maledicto p pctō infligitur gen. 9. Maledict? canaan puer serui seruo:uz erit fratrū suoz. Sed reddēt cōmendabilis ex eo q addit iesu xpi. iesus enim inter ptaf saluator. Mat. 1. Ipse enim saluū faciet et. Xps inter ptaf vnctus scdm illō ps. 44. Exiit te deus deus tuus et. Per qd designat dignitas xpi. et qntū ad sanctitatē qz sacerdotes vngebant vt patz exo. 28. Et qntum ad potestatem quia etiam reges vn gebantur vt patet de dauid primi re. 1. 6. et de salomone tertij re. primo Et quantum ad cognitionem quia etiam pphete vngebantur vt patet de helseo tertij re. 19. ¶

autem aliquid subijciatur sue salutis et spirituali victio-
ni gratie laudabile est. quia tanto aliquid est perfectius
quantomagis sue pfectionis subijciatur sicut corpus anime
etiam aer luci. ps. cxv. *Domine quia ego seruus tuus
sum. Sed contra est qd dicit Jo. 15. Jam no dicam vos
seruos sed amicos. Sed dicendū q duplex est seruitus.
Una timoris q no cōpetit factis. Ro. 8. Nō accepistis
spiritū fuitutis. Alia humilitatis et amoris q sanctis cō-
uenit scdm illd Luc. 17. Dicite serui inuitiles sum. Cū
enim liber sit q est causa sui. seruus aut q est causa alteri
sicut ab alio mouēte motus est qdem sic agat causa alteri
sicut ab alio motus. sic est seruitus timoris: q cogit hoīem
opari scdm illd voluntate Si vero alius agat causa al-
terius sicut pp suū sic est seruitus amoris. qz amicos est be-
nefacere et obsequi aīco p ipm vt philosophus dicit i nono
ethicorū. Tertio comendat a dignitate cū dicitur *Et
erat ap̄lus. Dignitas ap̄lar est precipua in ecclia scdm
illd. 1. cor. 12. Quosdā quidez posuit deus in ecclia primū
ap̄los. Apostolus em̄ idē qd missus scdm illud Jo. xx.
Sicut misit me pater et ego mitto vos. i. ex eadē dilectōe
et cū eadem auctoritate. Dicit autē vocatus ap̄lus. ad
signandū grām. i. vocatus ad hoc q sit ap̄lus. Heb. 5.
Nemo assumit sibi honores. Vel ad designandū excellē-
tiam vt sicut vrbis antiochomasiue vocatur ipsa roma. ita
ap̄lus vocatur paulus scdm illud 1. cor. 15. Abundantius
illis oībus laboraui. Vel ad designandū hūilitatē vt sit sen-
sus. nō audeo me dicere ap̄lin. sed hoīes me vocāt sic. 1.
cor. 15. Non sum dignus vocari ap̄lus. Quarto descri-
bitur p̄sona scribentis ex officio cū dicit. Segregatus in
euāgelii dei. Segregar in q vel per cōuersionē ab infi-
delibus scōz illud gal. 1. Cum aut placuit ei qui me segre-
gavit ex vtero matris mee. i. sinagoge vt segregatus per
electionē ab alijs discipulis scdm illud act. 12. Segrega-
te mihi saulū. Et euāgelii autē idē est qd bona annū-
ciatio. Annūciatur em̄ in ipso cōiunctio hoīs ad deū que
est bonum hoīs scdm illud ps. lxxi. Mibi autē deo adbe-
re bonū est. Triplex autē cōiunctio hoīs ad deum annū-
ciatur in euāgelio. Primo qdem per grātiā vniōnis fm̄
illud Jo. 1. Verbum caro factū est Secūda per grātiā ad-
optiōis p vt inducitur in ps. Ego dixi vij estis et filij ex-
cellis omnes. Tercia per gloriam fructuionis. Jo. 17. Hic
est vita eterni. ysa. 52. Quis pulchri super mōres pedes
annūciantis. hec autē annūciatio nō hūanitus sed a deo
facta est. ysa. 21. Que audiui a dño e. creatum deo iſrael
annūciat vobis. Unde dicit In euāgelium dei.**

Lectio secunda.

Quod ante pmiserat per pphetas
suos in scripturis sc̄is de filio suo
qui factus est ei ex semine dauid

secundum carnem.

Descripta p̄sona scribentis. hic comendat negotium sibi
commissum scz euāgelium. cuius in p̄missis duplex cō-
mendatio posita est. quarum vna permanet ad vtilitatem
quā habet ex materia que significatur. et ipso euāgelij no-
mine. ex q datur intelligi q in eo bona annūcentur. Alia
vero est ex auctoritate quam habet ex parte auctoris que
est expressa in eo quod dicitur. est. dei. Atqz ergo com-
mendationē proseguatur ap̄lus. primo qdē illā q est ex p̄te
auctoris. Secūdo illā que est ex p̄te materie ibi De filio suo
Circa primum comendatur euāgelii qdupliciter. Primo
quidē ex antiquitate quod fuit necessariū contra pa-
ganos qui euāgelio detrahebant quasi post lōga tempo-
ra subito eius predicatio esset exorta et ad hoc excludēdū
dicit. *Quo ante. qz licet ex tēpore certo predicari incepit.
ante tamen pronūciatū fuit diuinitus. ysa. 20. Ante q
veniret indicam tibi. Secūdo ex eius firmitate que desig-*

natur in hoc q dicit. *Promiserat quia ipse ante promissit
qui non mentitur. act. 13. Nos vobis annūciamus eam q
ad patres nostros repromissio facta est. Tertio ex digni-
tate ministroz siue testiū cū dicit. *Per pphetas quibus
ante fuerant reuelata que sunt cōpleta: circa verbū incar-
natur. Amos. 3. Non faciet dñs deus verbū scilicet in-
carnari nisi reuelauerit secretū ad seruos tuos pphetas.
Act. 10. Huc omnes pphete. Signanter aut dicit su-
os. sunt enim aliqui pphete spū humano loquentes fm̄
illud Je. 23. Elisione cordis sui loquitur nō de ore dñi
Unde dicit. *T. i. Dixit quidaz ex illis p̄p̄ius illoz
pphete. Sunt etiam quidā pphete demonū qui immū-
do spiritu inspirātur sicut pphete quos interfecit belias
vt dicitur 4. re. 18. Sed pphete dei dicuntur q diuino
spiritu inspirant. Joel. 20. Effundā de spiritu meo. T.
Quarto ex modo tradendi q non solum sunt huiusmodi
pn̄ssa verbo edicta. sed litteris scripta. Unde dicit. In
scripturis. Abac. 2. Scribe visum et explana illud. Nō
autē cōsueuerūt scribi nisi magna q sunt digna memoria
et que oportet ad posteros deuenire Et ideo vt aug. dicit
18. de ciuitate dei tunc inueperūt scribi pphete de xpo
per ysa. et osee quādo roma est edita sub cuius imperio
christus erat nasciturus et fides eius gentibus predicā-
da. Jo. 5. Scrutamini scripturas. T. Addit autē sanctis
ad differētiā scripturarū gen. illū. Dicit autē sancte.
primo quidem qz vt dicitur 2. pe. 1. Spiritu sancto inspi-
rati. 2. thi 3. Omnis scriptura diuinitus inspirata. Sec-
cūdo quia sancta cōtinēt. ps. Confitemini memorie san-
ctificationis ei. Tertio quia sanctiificant. Unde Jo. 17
Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Un-
dicitur. 1. mach. 12. Habentes solatio sanctos libros qui
in manibus. T. Secūdo p̄sequitur cōmēdationē q sumit
ex bonis in euāgelio denūciatis que p̄tinent ad materiaz
euāgelij q est xps quem quidē cōmēdat tripliciter. *Primo
quidē ex origine. Secūdo ex dignitate sue virtute ibi.
Qui p̄destinatus. Tertio ex liberalitate ibi. Per que
accepimus Originem autē christi describit dupliciter.
Primo quidem eternam cum dicit. De filio suo. in quo
excellētiā euāgelij designauit. Nam misterium ge-
nerationis eterne ante erat valde absconditū. Unde Sa-
lomon dicit. *Q nomen eius et nomen filij eius nisi nosti
Sed in euāgelio patris testimonio scribit declaratū. Mat.
3. et. 17. Hic est filius meus dilectus. Conuenienter au-
tem filius dei materia sanctarum scripturarum esse dicitur
que diuinā sapientiam exponit secundū illd deutoro.
4. Hec est sapientia vestra et intellectu coram populis
Filius autem dicitur esse verbum et sapientia genita. 1.
cor. 1. Christum dei virtutem et dei sapientiaz. Sed
circa hanc filiationem tripliciter alibi errauerūt. qdam
enim dixerunt eum filiationem habere adoptiuam. sicut
Fotinus qui posuit christum initium sumpsisse ex maria
virgine quasi hominem purum qui per vite meritum ad
hanc celsitudinem peruenit vt p̄te ceteris sanctis filius
dei diceretur. Sed scdm hoc christo nō cōpeteret descen-
sus ad humanitatem sed magis ascensus ad diuinitatem
contra id qd dicitur Jo. 6. Descendi de celo Quidā ve-
ro posuerunt huiusmodi filiationem solummodo nuncius
patruā sicut sabellius qui dixit ipsum patrem incarnatūz
et ex hoc filium nominari. itaqz eadem sit persona. et so-
lum nomina sint diuisa. sed secundū hoc non cōpeteret
filio mitti a patre cum ipse dicat. Jo. 6. se descendisse vt
faciat voluntatem eius qui misit euz. Alij vero posuerūt
sicut Prrius huiusmodi filiationem esse creatam ita qz fi-
lius dei sit excellentissima creatura ex nihilo tamen pro-
ducta post q̄ prius non fuerat. sed secundū hoc omnia
non essent per ipm facta vt dicit Jo. 1. oportz enī esse nō
factuz per quem facta sunt omnia. et hec tria excludūtur*****

Ad Romanos:

per hoc q̄ signanter addit suo. i. proprio & generali. **D**icit enim Hilarius. hic verus & proprius est filius origine & non adoptione: veritate non nūcupatione: nativitate nō creatione. procedit enim a patre sicut verbū a corde: quod pertinet ad eandē naturam: presertim in deo in quo non potest aliquid accidentaliter advenire. Unde ipse dicit **Jo. 10.** Ego & pater vnū sum. **Q** dicit vnū liberat te ab arrio. q̄ dicit iū? liberat a sabellio. vt Aug. dicit. **S**e cundo tangit temporalē originē cū dicit. **Q**ui factus est vbi statim vident patrocinii sui errores assumere tres p̄dicti errores p̄ hoc q̄ dicit. **Q**ui factus est ei. nō em̄ con fitentur eternū sed factus: sed per ea que addunt tollitur eorum intentio. quia em̄ dicit. **Q**ui factus est ei excludit dictū Sabellij. non em̄ potest esse filius factus patri si sit eadem persona cū ipso. sed p̄ incarnationē erit filius vir gints. **Q** vero subdit. **E**x semine dauid tollit intentionem Fotini. Si enim per adoptionē esset factus dei filius: non diceret factus ex semine dauid: sed magis ex spiritu sc̄z qui est spiritus adoptionis filiorū. vt dicit **Ro. 8.** **E**t est semen dei vt dicit. **1. Jo. 3.** **Q** vero sequitur fm̄ carnem tollit intentionē arrij qui ponit eum factū non solum fm̄ carnem sed etiam fm̄ diuinā naturā. **E**t est etiā cōsiderandū vterius q̄ circa ipsū incarnationis mysteriū multipliciter aliqui errauerūt. **M**etorius em̄ posuit vniōnem verbi ad hominē esse factam solum fm̄ inhabitatio nem. sc̄z putat filius dei hominē illum inhabitauit excel lentius ceteris. **M**anifestum est enim q̄ alia est substantia inhabitantis & inhabitati sicut hominis & domus. **E**t fm̄ hoc ponebat aliam esse personā vel ypostasim verbi & hominis: ita q̄ alius esset fm̄ personam filius dei. & alius filius hominis. **S**ed hoc manifeste apparet falsum esse p̄ hoc q̄ ap̄lus **Phil. 2.** vniōnē huiusmodi vocat exinanitionem. pater autē & sp̄ss̄sanctus inhabitant homines fm̄ illud. **Jo. 14.** **A**d eum veniemus & apud eum mansionē faciemus. **S**equeret igitur q̄ pater & sp̄ss̄sanctus essent exinaniti q̄ est absurdum. **H**oc ergo excluditur per hoc q̄ ap̄lus dicit. **Q**ui sc̄z filius dei ē factus fm̄ carnē. i. habens carnem ex femine dauid: qui modus loquēdi locuz non haberet si hec vniō facta esset solū fm̄ inhabitatiōnē. **N**e alijs enim q̄s **X**buz inhabitat nō dicit q̄ verbū factū sit hic vel ille. sed q̄ factū est ad **Jeremiā** v̄ **ysa.** **I**n hoc ergo q̄ ap̄lus cū dixit. **D**e filio suo addit. qui factus est ei ex femine dauid manifeste excludit errorem predictum. **R**ursus aliqui alij licet duas psonas nō concedant in xpo pcedunt tñ duas ypostases vel duo supposita q̄ in idem redit q̄ nihil aliud est psona q̄ ypostasis & suppositum rōnalis nature. cū ergo sit vna solū ypostasis & vnū suppositū in xpo q̄ est suppositū vel ypostasis verbi eter ni. nō potest dici. q̄ illa ypostasis sit facta filius dei quia nō incepit esse filius dei. **S**ed tñ si inueniat ab aliquo do ctore dictū exponendū est si factum est vt homo esset deus. **S**cdm̄ hoc pp̄rie dicitur: dei filius factus est hō. q̄ semper nō fuit homo. **E**t ideo legendum est q̄ hic dicitur vt **ly.** qui accipiat ex parte subiecti vt sit sensus qui filius dei factus est ex femine dauid. non autē ex pte predicati quia sensus esset q̄ aliquis existēs ex femine dauid factus est filius dei. q̄ nō dicitur vere & pp̄rie sicut dictum est. **F**uerunt autē alij qui posuerunt vniōnē esse factā scdm̄ cōuersionem verbi in carnē. sicut dicitur aer fieri ignis. **U**nde eutices dixit q̄ etiā ante incarnationē fuerūt due nature. post incarnationē vna. **S**ed hoc est expresse falsū quia cū deus sit immutabilis scdm̄ illud. **Mal. 3.** **E**go deus et nō mutor. nō potest in aliquid aliud cōuerti. **U**nde cum dicit factus est nō intelligit scdm̄ cōuersionē: sed scdm̄ vniōnē absq̄ diuina mutatione. **P**otest enim aliquid de nouo dici relatiue de aliquo absq̄ eius mutatio

ne. puta aliquis nō immobiliter sedens sit dexter per mutationem eius qui trāsfertur. **E**t sic deus dicitur ex tempore dñs vel creator per mutationē creature. **E**t eadē ratione dicitur de nouo factus homo. i. vnitus in psona huius mane nature. **F**uerūt enim & alij qui dixerūt animam xpm̄ non habuisse sed ibi fuisse verbū loco anime. s. arrius et apolinarius. **C**ōtra quos est illud. **Job. 10.** **N**emo tollit animā meā. **Q** ergo dicit. scdm̄ carnē nō excluditur a xpo anima sed caro ponitur p̄ toto homine scdm̄ illud **Isa. 40.** **V**idebit oīs caro &c. **Q**uerit autē cū nos confitemur xpm̄ natū ex virgine quare ap̄lus dicat eū esse factū ex muliere. **E**t dicendū q̄ illud nascit q̄ naturali ordine p̄ducitur sicut fructus ab arbore vel proles a parente. q̄ autē ex voluntate agentis p̄ducitur nō scdm̄ nature ordinem sicut domus ab artifice nō pōt dici nasci sed factum. **Q**uia igitur xpus ex virgine processit naturali ordine q̄ tum ad aliquid. s. q̄ cōceptus est ex femine spacio nouem mensium dicitur natus. **Q**uia vero q̄ tum ad aliquid nō naturali ordine sed sola virtute diuina p̄cessit absq̄ virilis semine dicitur factus. **E**na autē dicitur ex adam facta non nata. **Y**saac autē ex **A**braam natus nō factus. **I**tem quā specialiter dicitur ex femine dauid & nō ex femine **A**brabe. cui p̄missio facta fuit de xpo scdm̄ illud. **Gal. 3.** **A**brabe dicte sunt p̄missiones. **E**t dicendū est q̄ factū est ad vnam spem vntē peccatoribus. quia dauid peccator fuit. ex cuius semine nascit xpus. **A**braham vero iustus. **A**d cōmendandā etiam dignitatē regiaz xpi. romanis regnū gentium tenentibus. **E**t excluditur etiā per verba ista triplex error manicheorū. **P**rimo quidē q̄ dicunt nō eundē esse deū veteris testamenti et qui est pater dñi nostri ih̄u xpi. quod excluditur per hoc quod dicit ap̄lus. q̄ deus ante p̄miserat per p̄phas suos de filio suo in scripturis sanctis. s. veteris testamenti. **S**c̄do vero q̄ dāpnant scripturas veteris testamenti. quas ap̄lus hic dicit sanctas. **N**on enim alie scripture fuerūt sancte ante euangelium. **T**ertio q̄ dicit xpm̄ habuisse carnē fantastam. quod excluditur per hoc q̄ dicit xpm̄ factū ex femine dauid scdm̄ carnē et. i. ad gloriā patris scdm̄ illud. **Job. 8.** **E**go gloriā meā nō quero. sed gloriā eius qui misit me.

Lectio tertia.

Uia p̄destinatus est filius dei in virtute scdm̄ spiritū sanctificationis ex resurrectione mortuorū ih̄esu xpi

domini nostri

Cōmendata origine xpi. hic cōmēdat virtutē ipsius. et ponit tria. **P**rimo p̄ordinationē cum dicit. **Q**ui p̄destinatus est. **S**ecūdo dignitatem seu virtutem cum dicit. **F**ilius dei in virtute. **T**ertio signum sue effectuz cū dicit scdm̄ spiritū sanctificationis. **C**irca primūz confide randum est q̄ nomen p̄destinationis a destinatione sumitur. **D**icitur enim p̄destinatus quasi ante destinatus. **D**estinationo autēz dupliciter sumitur. quādoq̄z pro missio ne. dicuntur enim destinati qui ad aliquid mittuntur scdm̄ illud. **1. Mach. 1.** **D**estinauerūt aliqui ex populo et abierunt ad regem. **Q**uādoq̄z vero destinare idem est quod proponere secundū illud. **2. Mach. 6.** **D**estinauit eleazarus nō admittere illicita. **I**tem autē secūda significatio a p̄ma deriuari videtur. **S**icut enim nūncius qui mittitur ad aliquid dirigitur. ita quod proponimus ad finem aliquid quem ordinamus. **S**ecundūz hoc igitur p̄destinare nihil aliud est q̄ ante in corde disponere quid sit de re aliq̄ faciendum. **P**otest autē aliquis de futura re seu operatione disponere. **U**no mō p̄rimo ad ipsam rei cōstitutionē sicut artifex disponit qualiter debeat facere domum. **S**ecū

bo modo q̄tum ad ip̄m vsum vel gubernationez rei sicut aliquis disponit qualiter debeat vti suo equo ⁊ ad hanc secundā p̄dispositionē p̄inet p̄destinatio nō ad p̄maz. Ad enim quo aliquis vtitur refert infinem. q̄ vt Aug. dicit in libro de doctrina xp̄iana vti est referre aliquid in finem quo fruendū est. Sed cum res in seipsa cōstituitur nō dirigitur ex hoc ipso in alio. Unde p̄dispositio cōstitutionis rei p̄prie p̄destinatio dici nō potest. Ergo idē est negare p̄destinationē q̄ negare p̄oordinationez diuinam ab eterno de his que sunt fienda in tēpore. sed q̄ omnia naturalia pertinent ad cōstitutionem rei ipsius. q̄ vel sunt principia ex quibus res cōstituitur vel ex huius modi principijs cōsequuntur. consequens est q̄ naturalia p̄prie sub p̄destinatione nō cadunt. sicut nō dicim⁹ p̄prie q̄ homo est p̄destinatus habere man⁹. Relinquit ergo. q̄ p̄destinatio dicatur p̄prie eoz solū que sunt supra naturam in que rōnalis creatura ordinat. Supra autē naturā rōnalis creature est deū solus: cui vnitur rōnalis creatura p̄ gratiā. Eno modo q̄tum ad actū ipsius dei puta per gratiā p̄phetie cōcatur hōi p̄cognitio futuro ruz que est p̄pria deo. Et huiusmodi dicit gratia gratiā data. Alio modo q̄tum ad ipsū deū cui vnit rōnalis creatura. cōiter quidē fm̄ effectū dilectionis fm̄ illud p̄me. Jo. 4. Qui manet in caritate in deo manet ⁊ deus i eo. Ad quidem fit per gratiā gratū facientē q̄ et gratia adoptionis. Alio modo qui est singularis xp̄o per vnionē in esse p̄sonali. Et hec dicit gratia vnionis. Sicut ergo hōies esse vnitū deo p̄ gratiā adoptionis cadit sub p̄destinatione. ita etiā esse vnitū deo p̄ gratiā vnionis in p̄sona sub p̄destinatione cadit ⁊ q̄tum ad hoc dicit. Qui p̄destinat⁹ est. s. esse filij dei. Et ne hoc referat ad filiationē adoptionis ad dicitur. In virtute quasi diceret p̄destinat⁹ est vt sit talis filius vt habeat equalē: imo eandē virtutē cuz deo p̄re. q̄ vt dicit apoc. 5. Dignus est agnus q̄ occisus est accipere virtutē ⁊ diuinitatē quoniam ipse xp̄us est dei v̄tus. scdm̄ illud. p̄me cor. i. xp̄m dei virtutē ⁊ dei sapiāz. Unde Jo. 5. Quicūq̄ pater fecerit hec ⁊ filij similiter facit. Respectu vero gratie gratis date nō dicit aliquis p̄destinari simpliciter q̄ grā gratis data nō ordinat directe ad hoc q̄ ille qui eā recipit ad finem vltimuz dirigitur. sed vt p̄ eam alij dirigatur fm̄ illud p̄me. cor. 12. Tunicūq̄ datur manifestatio sp̄s ad vtilitatē. Manifestū est autē q̄ id q̄ est per se. est mensura ⁊ regula eoz que dicitur p̄ aliud ⁊ per participationē. Unde p̄destinatio xp̄i qui est p̄destinatus vt sit filius dei p̄ naturā est mensura vite. ⁊ ita p̄destinationis nostre qui p̄destinatur in filiationem ad optiā que est quedā p̄cipio ⁊ ymago naturalis filiationis scdm̄ illud. Ro. 8. Quos p̄feciuit ⁊ p̄destinauit cōsor. fieri ymaginis filij sui. Sicut igitur homo xp̄us p̄destinatus non est p̄p̄ merita p̄cedentia sed ex sola gratia vt sit filius dei naturalis. ita ⁊ nos ex sola gratia non ex meritis p̄destinamur vt simus filij dei adoptiui. fm̄ illud deutro. 9. Ne dicas in corde tuo cum deleuerit eos dñs deus tuus in cōspectu tuo. p̄pter iusticiā meāz. intro duxit me deus vt terrā hanc possiderem. Est igitur manifestum ad quid sit ista p̄destinatio. s. ad hoc q̄ aliquis sit dei filius in virtute. Sed restat inquirendum quis est iste qui est ad hoc p̄destinatus. Cum autē p̄destinatio antecessorem importet videtur q̄ ille qui est p̄destinatus vt sit filius dei in virtute nō semper fuerit filius dei in virtute. Non enim videtur esse p̄destinatio deo eo q̄ semper fuit. quia hoc nō potest antecessionez habere. Si igitur poneremus scdm̄ nestozium q̄ persona filij hominis esset alia a persona filij dei. nulla esset dubitatio quia possemus dicere q̄ persona creata filij hominis que non fuit ab eterno ex tempore incepit esse filius dei in virtute

Et simile est si quis dicat q̄ est alia ypostasis vel supposituz filij dei ⁊ filij hominis. Sed hec aliena sunt a fide vt supra dictum est. Cum igitur nō solum sit eadem p̄sona filij dei et filij hominis. sed etiā ypostasis ⁊ idem suppositum ratione cuius nō potest dici vere ⁊ p̄prie q̄ filius hominis est factus filius dei. ne aliquid suppositum creatū intelligatur esse de quo de nouo predicatur filius dei. pari ratione videtur q̄ nō possit dici filius hominis esse p̄destinatus filius dei. q̄ filius hominis supponit supposituz eternū quod fuit semp filij dei. Unde antecessio quā importat p̄destinatio locū nō habet. ¶ Propter hoc igitur origenes dicit q̄ littera nō debet esse qui p̄destinat⁹ est. sed qui p̄destinatus est filius dei in virtute vt nulla antecessio designetur. et scdm̄ hoc planus est sensus. q̄ xp̄s p̄destinatus. i. missus est a deo patre in mundū tanq̄ verus filius in virtute diuina. Sed q̄ cōmuniter omnes libri latini habent qui p̄destinatus. Scribit alij hoc exponere voluerunt scdm̄ cōsuetudinem scripture in qua dicit alij quid fieri quādo innotescit sicut dñs post resurrectionem dicit. Mar. vltimo. Data est mihi omnis potestas. quia post resurrectionem innotuit talem potestatem sibi esse datam ab eterno. Sed scdm̄ hoc q̄ dicit p̄destinat⁹ nō p̄prie accipitur q̄ p̄destinatio est de eo quod p̄inet ad gratiā nō autē in hoc gratia xp̄o facta est q̄ eius virtus diuina innotuit sed potius nobis. Et ideo etiā in glo. dicit q̄ scdm̄ hunc sensuz p̄destinatus large ponitur p̄ prescitu vt sit sensus. xp̄us p̄destinatus est. i. ab eterno prescitus vt innotesceret ex tēpore esse filius dei in virtute. Unde quidā alij p̄destinationē ad ip̄am vnionē referētes nō attribuerūt eam persone. sed nature vt sit sensus. Qui p̄destinatus est filius dei in virtute. i. cuius natura p̄destinata est vt sit ei vnita qui est filius dei in v̄tute. Sed hec etiā expō impozitia est ⁊ extorta. Cum enim p̄destinatio importet ordinem in finem. eius est p̄destinari cuius est per suam operationem ordinari in finem. Agere autē p̄pter finem nō est nature sed persone. Ad eo si p̄prie accipitur optet q̄ p̄destinatio attribuat⁹ ipsi persone xp̄i. Sed quia persona xp̄i subsistit in duab⁹ naturis humana. s. et diuina: scdm̄ vtrāq̄ potest aliquid dici de eo. sicut enim de homine potest aliquid dici fm̄ corpus. vt tangi ⁊ vulnerari. aliquid autē scdm̄ animā vt intelligere ⁊ velle. ita ⁊ de xp̄o potest aliquid dici et scdm̄ diuinā naturam sicut ipse de se dicit Job. 10. Ego ⁊ pater vnum sumus. Aliquid scdm̄ humanāz sicut cum dicim⁹ eum crucifixum ⁊ mortuum. ⁊ hoc modo dicitur esse p̄destinatus scdm̄ humanā naturam. Quāuis enim ipsa p̄sona xp̄i semper fuerit filius dei: tamen nō semper fuit vt existens in humana natura effectus filius dei. sed hoc fuit in effabilis gratie. Est autē alia ratio de hoc participio factus. quod designat actum realem. ⁊ de hoc participio p̄destinatus. quod designat actum anime. Anima enim secundum suum intellectum ⁊ rationez potest distinguere ea que sunt scdm̄ remi p̄iuncta. potest enim aliquid de parte albo cogitare ⁊ loqui seorsuz quidem q̄tum ad hoc q̄ est paries seorsuz autē ex hoc q̄ est albus. Ita etiā p̄destinatio potest attribui persone xp̄i secundum q̄ subsistit in humana natura. licet nō attribuat⁹ ei scdm̄ q̄ subsistit in diuina. Unde ⁊ apostolus p̄ius filium dei incarnatuz esse p̄miserat ⁊ postea ei p̄destinationem attribuit vt intelligatur p̄destinatus esse secunduz q̄ factus est ex semine dauid scdm̄ carnem. et sic a filio dei explicando incarnationis misterium descendit ad carnem. ⁊ a carne secundum p̄destinationem ascendit ad filium dei. vt ostendatur q̄ neq̄ gloria diuinitatis impedit infirmitatem carnis. neq̄ infirmitas carnis diminuit maiestatem dei. Queritur autem in glo. p̄mo quidem vtrum xp̄us secundum

duz q̄ homo sit filius dei. et videtur q̄ sic quia hic est x̄p̄s
 qui predestinatus est vt sit. sed sc̄dm q̄ homo est predesti
 natus vt sit sc̄dm q̄ homo est filius dei. Et dicenduz q̄ si
 ly. sc̄dm q̄ denotat vnitatem suppositi. verum est q̄ fin
 q̄ homo est filius dei. quia vnū est suppositum dei et ho
 minis. Si aut̄ designat cōditionem nature vel cām. falsū
 est. nō enim ex natura humana habet vt sit filius dei. In
 argumento aut̄ est falsitas cōpositionis et diuisionis ex eo
 q̄ ly. sc̄dm q̄ potest determinare p̄cipiuz predestinat̄
 et sic verum est q̄ sc̄dm q̄ homo est predestinatus. vt po
 test determinare ip̄m esse filium dei ad quod ordinatur p̄
 destinatio. et sic falsum est. Nō enim predestinatus est vt
 sc̄dm q̄ homo sit filius dei. et in hoc sensu procedit ratio.
¶ Secundo queritur vtrum x̄p̄m sc̄dm q̄ homo sit pers
 ona. Et dicendū q̄ si ly. sc̄dm q̄ referatur ad ip̄m suppo
 situm hominis est persona diuina. Si vero designet natu
 rā cōditionem vel cām. sic x̄p̄us sc̄dm q̄ homo nō est pers
 ona. quia humana natura nō cāt nouam personalitates
 in christo. Adiungitur enim digniori in cuius personali
 tates transit. Itē obijciatur de hoc quod glo. dicit q̄ qui
 suscepit et quod suscepit est vna persona. Id aut̄ q̄d susce
 pit filius dei est humana natura. ergo humana natura ē
 persona. Et dicendum est q̄ huiusmodi loquutiones sūt
 exponende vt sit sensus. q̄ ille qui suscepit et natura quā
 suscepit vnūtur in vna persona. **¶** Quarto querit̄ vtruz
 hoc sit verum homo est assumptus a v̄bo. et videtur q̄ sic
 sc̄dm illud. ps̄. 64. Beatus quē elegisti et assūpsisti. Et
 dicendum est q̄ cum homo supponat suppositū eternum
 nō potest pp̄rie dici q̄ homo sit assumptus a verbo. nō eī
 assumitur idē a seip̄o. sed exponendū est sicubi inuenia
 tur homo assumptus. i. humana natura. **¶** Quinto que
 ritur vtrum hec sit vera. Itē homo semp̄ fuit. Et dicens
 dum est hanc esse verā p̄pter hoc q̄ homo supponit eter
 num suppositū. Unde heb. vltimo dicitur. Ihesus x̄p̄us
 heri et hodie ipse et in secula. nō tamen cū reduplicatione
 est vera huiusmodi p̄positio. Nō enim ille homo sc̄bz q̄
 homo est. semper fuit. sed sc̄dm q̄ est filius dei. Sic igit̄
 pat̄ et de p̄ordinatione et d̄ d̄tute filij dei. **¶** Restat tertiu
 sc̄bz de signo quod tangitur in eo quod subditur. Secūdu
 spiritū r̄c. Est enim pp̄rium virtutis diuine p̄ collationē
 spiritus sancti sanctificare homines. Ieu. 20. Ego domi
 nus qui sanctifico vos. Ipse etiā sp̄m sanctū solus dare
 potest sc̄dm illud ysa. 42. Nec dicit dñs deus creans ce
 los. Et isra. Dñs statuz populo qui est super terrā et sp̄uz
 calcātibz eam. Ex hoc igitur apparet x̄p̄m habere virtu
 tem diuinā quia ipse dat sp̄m sanctuz sc̄dm illud Jo. 15.
 Cum venerit paraclitus quem ego mittam. Eius etiam
 virtute sanctificamur sc̄bz illud prime. cor. 6. Sed sancti
 ficati estis. sed iustificati estis in nomine domini nr̄i ih̄u
 x̄pi et sp̄i dei nostri. Dicit ergo. q̄ x̄p̄us sit filius dei in v̄
 tute apparet fin̄ spiritū sanctificationis. i. sc̄dm q̄ dat sp̄i
 ritum sanctificantem. que quidē sanctificatio incept̄ ex
 resurrectione mortuoz ih̄esu x̄pi domini nostri. i. ex mor
 tuis. sc̄dm illud Jo. 7. Nōdum erat sp̄us datus quia nō
 dum ih̄esus fuerat glorificatus. quod nō est sic intelligen
 dum q̄ nullus ante ip̄m resurrectionē sp̄m sanctificantē
 accepit. Sed quia ex illo tēpore quo x̄p̄us resurrexit ince
 pit copiosius et cōius sp̄it̄ sanctificationis dari. potest
 etiam intelligi q̄ hic designentur duo signa virtutis di
 uine in x̄po. p̄dimum quidem ex hoc q̄ dicit. sc̄dm sp̄i
 ritum sanctificationis siue intelligatur sc̄dm sanctifican
 tem sp̄m sicut dicitur est. siue intelligatur sc̄dm hoc q̄ ip
 se per sp̄m sanctū est in vtero virginālī cōceptus. quod
 est signuz virtutis diuine in ip̄o. sc̄dm illud Luc. 1. Spi
 ritus sanctus supueniet in te. Et postea sequitur. idēoz et
 quod ex te nascetur sanctum: vocabitur filius dei. Secun

dum aut̄ signum virtutis diuine est resuscitatio mortuoz
 sc̄dm illud Jo. 5. Sicut pater suscitauit mortuos sic et filius.
 Est ergo sensus q̄ apparet x̄p̄m esse filium dei in virtute
 ex resurrectione mortuoz id est ex hoc q̄ mortuos fecit se
 cum resurgere. sc̄dm illud Mat. 27. Multa corpora san
 ctuz qui dormierant surrexerunt. et tandem faciet omnes
 resurgere. sc̄dm illud Jo. 5. Omnes qui in monumentis
 sunt audient vocem filij dei. et qui audierint viuent. Vel
 potest intelligi de spiritali resurrectione mortuoz que
 est a peccat̄. sc̄dm illud eph̄. 5. Surge qui dormis et exa
 rge a mortuis. Dicitur aut̄ mortuū ih̄esu x̄pi. qui ab ip
 so resuscitantur sicut et infirmi alicuius medici a quo sas
 nātur. Possunt aut̄ hec duo signa ad duas precedentes
 clausulas referri hoc modo. qui factus est ei ex semine da
 uid. et hoc sc̄dm spiritum sanctificationis. ex qua. i. caro
 eius cōcepta est. qui predestinatus est filius dei in virtu
 te. et hec apparet in resurrectione mortuoz r̄c. Sed p̄ma
 expositio est melior.

Lectio quarta.

**Er quē accepim⁹ grām et aplatum
 ad obediendū fidei in oibus gētib⁹
 p̄ noie ei⁹ in q̄bus estis et vos voca
 ti ih̄u x̄pi. omibus qui sūt rome dilectis dei
 vocatis s̄ctis. S̄c̄a vobis et pat̄ a deo patre
 et dom̄o nr̄o ih̄u x̄po.**

¶ Postq̄ cōmendauit x̄p̄m ab origine et virtute. hic com
 mendat ip̄sum ex liberalitate que ostenditur ex muneribus
 que fidelibus cōtulit. Ponitur aut̄ duplex munus. Anū
 quidem cōmune omnibus fidelibus. i. gratia per quam
 reparamur. quaz quidem a deo per x̄p̄m accepimus. Un
 de dicit. p̄ter quem accepimus omnes fideles gratiam.
 Jo. 1. Gratia et veritas per ih̄m x̄p̄m facta est. Et hic isra
 Ro. 5. Per quem accessum habemus in gratia ista in q̄
 stamus. Cōueniens est enim vt sicut per verbum dei om
 nia ista facta sunt. vt habetur Job. 1. Ita per ip̄m sicut p̄
 artem omnipotentis dei omnia instaurarentur sicut et ar
 tifer eadez arte reparat domū quaz cōdidit. Col. 1. p̄ter
 euz placuit deo reconciliare omnia siue que in celo siue q̄
 in terra sunt. Aliud aut̄ est munus spirituale collatuz a
 postolis quod tangit subdens. Et aplatum quod est p̄
 cipuum inter ecclesiasticos gradus. i. cor. 12. Et quos
 dam quidem posuit deus in ecclesia p̄imum quidē aplos
 Ap̄stol⁹ aut̄ idēz est quod missus. Sunt enī a x̄po missi
 quasi eius auctoritatem et vicem gerentes. Jo. 17. Sicut
 misit me pater et ego mitto vos id est euz plenitudine auc
 toritatis. Unde ipse x̄p̄s ap̄s noīatur. Iheb. 3. Cōsidera
 te apostolum et pontificem ih̄esuz x̄p̄m. Unde et per ip̄m
 tanq̄ principalem apostolū siue missum alij sunt secūda
 rio aplatum consecuti. Luc. 6. Elegit duodecim quos et
 apostolos nominauit. p̄mittit aut̄ gratiam aplari. tū
 quia nō ex meritis sed ex gratia aplatum sunt consecuti.
 prime cor. 15. Ego sum minim⁹ ap̄lorum: qui nō sum dig
 nus vocari ap̄lus. gratia aut̄ dei sum id quod suz. tū etiā
 qz aplat⁹ digne haberi nō p̄r nisi p̄habita grā sc̄ficāte.
 Eph̄. 4. Cūciuz nostruz data est grā r̄c. Describit au
 tem hunc apostolatū p̄rimo q̄dem ex vtilitate cū subdit.
 Ad obediēdum fidei. Quasi diceret ad hoc sumus missi
 vt faciamus hoīes fidei obedire In his obediētia locum
 habet q̄ volūtate facere possum⁹. his aut̄ que sunt fides
 ex volūtate cōsentimus nō ex ratōis necessitate cum sint
 supra rationē. Nullus enī credit nisi volēs vt dicit aug.
 Et ideo circa fidē locū habet infra sexto Obediistis ex coz

de in eā formā doctrine in qua tradit' estis. De hoc fructu dicitur Jo. 15. Posui vos vt eatis rē. Scđo describitur ex amplitudine cum subditur. In oibus gētib'. quia non tantum in vna gente iudeoz sed ad instructionē oim gentium sunt directi. Math. vltimo. Euntē docete omnes gentes. Specialiter paulus in omnes gētes aplātuz acceperat vt ei cōpetere possit: qđ dicitur ysa. 49. Parū est vt sis mihi seruus ad suscitandū tribus iacob et feces israel dedi cōuertendas te in lucē gentium. Tamen ab eius aplātu exclusi nō erant iudei presertim q̄ inter gētes habitabant. Infra xj. Quādiū qđem ego sum gentium apostolus ministeriū meū honorabo si quo modo ad emulandū puocē carnem meam et saluos faciam aliquos ex ipsis. Tertio ex plenitudine potestatis cū subdit. Pro nomine eius id est vice et auctoritate ipsius. Sicut enim xps in nomine patris venisse dicitur Jo. 20. quasi plenam patris auctoritatem habens. ita et apostoli in noīe xpi venisse dicitur quasi in psona xpi. 2. corinth. 2. Nam et ego qđ donauī si quid donauī ppter vos in psona xpi. Vel p hoc describit' ex fine vt sit sensus. p nomine eius dilātādo non p aliquo terreno fructu sibi querēdo. Act. 9. Has electionis est mihi iste vt portet nomē meū. Cū ad hoc fideles hortabatur col. 3. dicens. Omnia in noīe iesu christi agite. Quarto ex potestate super illos q̄bus scribebat q̄ predicto apostolatu erant subiecti. Unde subdit. In quibus id est inter quas gentes nostro apostolatu subiectas. Est' 7 vos scz romani q̄uis sublimes. ysa. 26. Cūntatem sublimē humilitati meuz. Vel vocati vt sitis iesu xpi. Infra. 8. Quos predestinauit hos et vocauit. Vel vocati iesu christi. l. dicit a iesu christo xpīāti Act. xj. Ita vt cognominaretur p̄mū antiochie discipulli xpiani. Cōsequenter describūt p̄one salutatis. 7 p̄mō ex loco cū dicit. Omnibus q̄ sunt rome. Signāter omnibus scribit quia omnīū salutē cupiebat. 1. corinth. 7. Volo omnes hoīes esse sicut me ipsum. Act. 23. dicitur est ei. Oportet te 7 rome testificari. Scđo describūt p̄one salutatis ex gratia. Circa qđ primo ponitur gr̄e origo qđ est dei dilectio. Deutro. 33. Dilexit populos oēs sancti in manu illius sunt. 1. Jo. 4. Non q̄si nos dilexim' deum. s. prius. sed quoniam ip̄e prior dilexit nos. Dei em̄ dilectio non puocatur ex bono creature sicut dilectio humana. sed magis ipsuz bonum creature causat. qz diligere ē bonū velle dilecto. voluntas autē dei ē causa rerū fm illō ps̄. Oīa quecūq; voluit fecit. Scđo ponit vocatio cū subdit. dilectio dei q̄ quidē ē duplex. Vna exterior fm quam vocauit petrum et andreas. Math. 4. Alia est vocatio interior que est secunduz interiorē inspirationem prouer. 1. Vocauit et remissiis. Tertio ponit gratiam iustificacionis cum dicit. Sanctis id est per gratiaz et sacramenta gratie sanctificatis. 1. corinth. 6. Sed abluti estis sed sanctificati estis vt sitis dilecti a deo. vocatis ad hoc qz sitis sancti. Deinde ponuntur bona que eis oprat. que sunt gratia et pax. quorū vnū scilicet gratia est primū inter dei dona quia per eam iustificatur impi'. Infra. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Aliud autem scilicet pax est vltimuz qđ in beatitudine perficitur. ps̄. Qui posuit fines t̄ros pacem. Tunc enim erit perfecta pax quādo voluntas requiescerit in plenitudine omnis boni cōsequens immunitatē ab omni malo. ysa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Et sic p hec duo bona alia media intelliguntur. Ostendit etiam cōsequenter vnde sunt huiusmodi bona expectanda cum subdit. A

deo patre nostro. Jac. 1. Omne datum optimum et officium perfectum de sursum est descendens a patre lumine. ps̄. 83. Gratiaz et gloriā dabit dñs. Addit autē Et domino iesu xpo. quia dicitur Job. 1. Gratia et veritas per iesum christum facta est. Ipse etiam dicit. Jo. 14. Pacem meā do vobis. V. autē dicit. Deo patre nostro potest teneri essentialiter p tota trinitate que dicitur pater. quia nomina impoztantia relationem ad creaturam cōmunia sunt toti trinitati sic creator et dominus. Addit autē Domino iesu xpo. Non qz sit alia persona a tribus sed ppter humanam naturā per cuius misterium ad nos dona gratiarū perueniūt. 2. pe. 1. Per quem maxima et preciosa nobis pmissa donauit. Vel potest dici qz hoc qđ dicit deo patre nostro tenetur p persona patris que scđz pprietatem dicitur pater xpi. sed scđz appropriacionē p̄ nostri. Jo. 20. Ascendo ad patres meum et patrem vestrum Tangit autem p̄sona filij cū dicit. Et dño iesu xpo. p̄sona autē spiritus sancti non ponit qz intelligit in donis ei' que sunt gratia et pax. Vel etiaz qz intelligitur in duab' p̄sonis p̄ris et filij quarum est vnio et nexu.

Lectio quinta.

Rimum quidē gratias ago deo meo per iesum christum pro oibus vobis quia fides vestra annūciat in vniuerso mūdo Testis em̄ mihi est deus cui serui in spū in euāgelio filij eius qz sine intermissione memoriā vestri facio semper in orationibus meis. obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperuziter habeā in voluntate dei veniendi ad vos Desidero em̄ videre vos: vt aliquid impartiar vobis: gratie spiritualis ad confirmandos vos: id est simul consolari in vobis per eam que inuicem est fidē vestrā atq; meam. Volo autem vos ignorare fratres: qz sepe pposui venire ad vos: et phibitus sum vsq; adhuc. vt aliquem fructū habeam in vobis: sicut et in ceteris gentibus. Grecis ac barbaris: sapientibus et insipientibus debitor sum. itaq; qđ in me promptum est et vobis qui rome estis euangelizare. Non enim erubescō euāgelizā. Premissa salutatioe hic aplūs epistolare tractatū incipit. In quo primo ostēdit affectū suū ad eos q̄bus scribebat vt reddat auditores beniuolos Scđo instruit eos d' ditate q̄ p̄tinet ad virtutē gr̄e xpi ibi. Virt' em̄ dei ē. ostēdit autē affectū ad eos triplr. Pr̄io qđē ex gr̄a actioe q̄ de earū bonis gr̄as agit. Scđo ex orōne quā p eis ad deū sūdit ibi. Testis em̄ mihi de'. Tertio ex desiderio visitatiōis eoz ibi. Obsecrās si quō. Circa primū tris oportet p̄siderare Pr̄io qđē gr̄a actōis ordinē qz dicit. Pr̄imo qđē gr̄as ago deo meo. Necessē ē em̄ vt ī oib' gr̄a actioe p̄mittam' fm illō 2. thes. vltio. In oib' gr̄as agite. Mō em̄ dign' bñficiū cōsequ' qz de accept' bñficijs gr̄as nō agit. Sap. 16. Ingrati spes tāq; ybernalis glacies tabescet. Et ecc. 1. Ad locū vñ exiūt flumina reuertūt' qz ad principium vnde proueniūt beneficia reuertūt' scilicet p gratiaruz actiones vt iterum fluant. scz p̄ iteratā beneficiorum exhibitiōē. In omnibus autē q̄ petim' vel

agimus diuino beneficio indigemus. et ideo ante oia de
 b. r. gratiaru actio premiti. Secdo designat personas tres
 quaru una est persona cui fit gratiaru actio qua designat
 d. c. s. deo meo sicut cui debetur gratiaru actio de om
 nibus bonis qz ab eo fluit. Jac. 1. Omne datu optimum
 et omne donu pfectum deursum est rē. Et quauis sit de
 us omnium p creationē et gubernationem. scdm illud in
 fra 4. Dns omnium: specialiter tamē dicit esse de⁹ iusto
 rum tripliciter. Primo quidē secundum specialem curam
 qua de eis gerit. ps. Oculi domini super iustos. Et alibi
 dicit. Dns illuminatio mea Secdo per specialem cultum.
 Exo. 15. Iste deus meus et glorificabo eū Tercio qz eo
 rum premium: gen. 15. Ego domin⁹ merces tua magna
 nimis. Secūda psona est mediatoris qua tangit dicens.
 Per iesu chrum. Eodem enim ordine debet gratiaru
 actio in deum recurrere quo gratie a deo in nos deueni
 unt qd quidē est per iesum xpm. Intra 5. Per que acces
 sum habemus per fidem in gratia qua stamus Tercia est
 persona illoru p quibus gratias agit qua designat sub
 dens. p omnibus vobis. quia. s. eorum gratias quasi su
 as reputat ppter vinculu caritatis. 2. Jo. 1. Maiorem
 horu non habeo gratiam qz vt audia rē. Signanter autē
 dicit. pro omnibus vobis qz scz omnib⁹ placere deside
 rat. 1. corinth. x. Sicut et ego per omnia oibus placeo.
 Et omniu salutem cupit scdm illd 1. corinth. 7. Volo om
 nes homines esse sicut meipsum. Tercio ponit materia
 gratiaru actionis cu subdit. Quia fides vestra annūcia
 tur in vniuerso mūdo. qz agit qda gratias de fide eo qd ē
 bonoru omnium spiritualiu fundamentum. Heb. xj. Est
 autē fides sperandaru substantia reru. Comendantur autē
 romani de fide. quia fidem defacili susceperant et in eas
 dem firmiter pmanebant. Unde et vsqz hodie apud eos
 plurima fidei signa ostenduntur in vilitatione sanctoru lo
 corum vt hieronymus dicit super epistolam ad gal. Non
 dum tamē pfectam fidem habebant quia aliqui eoz pre
 uenti erant a pseudo apostolis vt crederent legis cerimo
 nias euangelio iungendas. Haudet autē et gratias agit
 de eorum fide non solū ppter eos: sed ppter vtilitatem
 inde consequentē. qz scz eorum exemplo qz erant domini
 gentium alie gētes. puocabantur ad fidē qz vt dicit glo.
 prompte facit inferior qd videt fieri a superioru. ppter qd
 amonet prelati vt fiant forma gregis ex animo. 1. pe. vl
 timo. ¶ Consequenter cū dicit. Testis eni rē ostēdit affe
 ctum suū ad eos ex oratione qua pro eis fundit. Et quia
 orationis negotiū in secreto agitur coram deo scdm illud
 Mat. 6. Tu autē cū oraueris intra in cubiculum tuū et
 clauso hostio ora patrem tuū. dei testimonio pbat se pro
 eis orare. Primo ergo inducit testē Secdo manifestat su
 pra qd testimoniu inducat. qz sine intermissione. Testes
 autē inducit cū dicit. Testis ē mihi de⁹ sub cui⁹ testio oia
 agunt Je. 19. Ego sum iudex et testis. Et vt iustu testem
 nō frustra inuocare ostēdat. ponit cōsequēter quomō sit
 ei cōiunctus. Primo qdem quantum ad seruiciū cū dicit.
 Cui serui scz per patrie cultū. Deutro. 6. Dnm deū tuū
 adorabis et illi soli serues. Secdo quantum ad modū serui
 endi cum dicit. In spiritu meo. Quasi dicat. non solum
 in exteriori seruitio corporalī. sed percipue interiori scdz
 spiritu. Jo. 4. Spiritus est deus et eos qz adorant euz in
 spiritu et veritate adorare oportet Vel in spū id est in spi
 ritualibus obseruatijs nō in carnalib⁹ sicut iudei. Phil
 3. Nos sum⁹ circūcisio qui spiritu dei seruim⁹ deo. Terc
 tio quātū ad officiu in quo seruit scz in euāgelio filij ei⁹.
 scdm illud supra eodem. Segregatus est in euāgelio. Qd
 quidē est filij dei tripliciter. Ano modo qz ē de ipso. Luc
 2. Euāgeliso vobis gaudiū magnū. Alio modo qz est ab
 ipso predicatū ex pprio officio. Luc. 4. Quia r alijs ciui

ratibus oportet me euāgelizare regnū dei qz ideo missus
 sum. Tercio qz est ab eo inuictum. Marci ultimo predi
 cate euāgelium omni creature. Sed scdz aug. cū idē sit te
 stis est mihi deus. quod iuro per deū. videtur apud face
 cere cōtra id qd dñs dicit. Mat. 5. Ego dico vobis nō
 iurare omīno. Ja. vltimo. Ante omnia autem fratres mei
 nolite iurare. Sed sicut dicit aug. libro cōtra manicheos
 Intellect⁹ sacre scripture ex actibus sanctoru intelligit.
 Idem enim spiritus quo sacre scripture sunt edite scdm
 illud. 2. pe. 1. Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti
 dei homines. Sanctos viros ad operādū inducit. Intra
 8. Qui spū dei aguntur tanqz quoddā bono et p se appeti
 bili. tum ppter periculum qd imminet ex frequēti iurati
 one ne homo labatur in piuriū ppter labilitatem hūane
 ligue scdm illud ecc. 23. Iuratiōi nō assuescat os tuū nā
 multi rē. Tu etiam qz contra reuerentiā dei facere videri
 qui ipm absqz necessaria causa testem inducit Unde Ecc.
 23. Hominatio dei nō sit assidua in ore tuo. Unde nec a
 postolus iurasse inuenitur nisi scribendo quādo homo cū
 maiori deliberatione r cautela loquitur. Est autē qbz ne
 cessarium iuramentū vt fides verbo dicentis adhibeatur
 qd qbz vtile est etiam ei qui audit. Et sic apud iurat p
 pter vtilitatem auditorum quibus erat vtile vt ei crede
 rent quasi non querens qd sibi vtile est sed multis vt sal
 ui fierent. Unde qd do min⁹ dicit. Mat. 5. Qd ampli⁹
 est scz qz simplex verbum a malo est. nō est intelligendū
 a malo eius qui iurat. sed eius qz exigit iuramentū. nō qz
 dem a malo culpe nisi in casu quādo existimat qz eum a q
 exigit iuramentū esse falsū iuraturum. tunc enim est gra
 ue peccatum. vt dicit aug. Sed intelligit esse a malo pe
 ne scilicet ignorantia qua nescimus an sit verū qd dicitur
 nobis. Est autem duplex modus iurādī. Unus quidem
 per simplicem attestatiōem sicut cum dicitur per deū. vel
 testis est mihi deus. et hoc modo apostol⁹ iurat hic. Ali
 us autem per creationē. quādo scz aliquis implo:at diu
 num testimoniū scdm aliquā penam sibi infligendā si mē
 titur scdm illud. ps. 7. Si reddidi retribuentibus mihi
 mala rē. Et hoc etiam modo apostolus iurat. 2. corinth.
 1. Testem deum inuoco in animaz meā. ¶ Consequēter
 ponit id supra qz eum testem inuocat dicens qz memo
 riam vestri facio semper in orationib⁹ meis que sunt sine
 intermissione scilicet quia semper in orationibus suis p
 eis orabat ppter vtilitatem cōmunē que ex earum con
 uersione pueniebat. 1. regū. 12. Absit hoc peccatū a me
 in dño vt cessez orare pro vob. Qz autē dicit Me. ve. fa
 cto dupliciter potest intelligi. Ano modo sic Memoriam
 vestri habeo scdm illud ps. 21. Adhereat ligua mea fau
 cibus meis si nō meminero tui. Alio modo memoriam
 vestri facio scz coram deo qui respicit orationes hūilium
 Et sic dum sancti p aliquibus orāt quodāmodo diuino as
 pectui pponuntur sicut r cetera sanctoru facta Unde tertij
 reg. 17. Dixit mulier ad heliā Ingressus es ad me vt re
 memorētur iniquitates mee. Quasi illd sit in memoria r in
 oculis dei qd contra iustos agitur. Qz autē dicit oratiōes
 sine intermissione se habere: cōgruit ei qd dicit. 2. tes. vl
 timo Sine intermissione orate. Et Luc. 18. Sportz sem
 per orare et nunqz deficere. Que qdē possunt intelligi tri
 bus modis. Ano modo quātum ad ipm actum orandi. r
 sic semper vel sine intermissione orat qui statutis tempo
 ribus r horis orat. Act. 3 Petrus r iohānes ascēdebant
 in tēplū ad horā oratiōis nonā. Alio modo qntum ad fi
 nem orationis qui est vt intellectus noster alcēdat in deū

Et sic tam diu homo orat q̄dū agit corde ore vel opere
 vt in deū tendat. Et sic semper orat qui totā vitam suam
 in deū ordinat. 1. corinth. 10. Siue manducatis siue bi-
 bitis &c. Tertio quantum ad causam. dum enī aliq̄s agit
 vnde alij p̄ eo orant ipse orare videtur. vt patet in his q̄
 dant elemosinas pauperibus qui pro eis orant. Eccl. 29.
 Conclude elemosinā in sinu pauperis &c. Sic ergo cōti-
 nuanda est littera gratias ago. p̄ vobis quia bona vestra
 reputo q̄a mea qd̄ patet ex hoc q̄ pro vobis oro sicut pro
 meipso. ¶ Deinde cū dicit. Obsecrans &c. Probat af-
 fectum suū ex desiderio visitationis. Et primo ponit desi-
 deriū. Secdo propositū exequēdi ibi. Nolo aut̄ vos igno-
 rare &c. Circa primum duo facit. Primo ponit desiderij
 signum. Secdo desiderij causam ibi. Desidero enim. Si-
 gnum aut̄ desiderij est oratio quā faciebat. ex hoc aut̄ sig-
 no ostēditur desiderij huiusmodi. primo qui dem intēsus
 per hoc q̄ dicit. Obsecrans q̄i ob sacra cōtestans sicut
 pro aliquo magno qd̄ mea merita excedit. p̄uer. 18. Cū
 obsecratiōibus loq̄tur paup̄ et diues effabī rigide. Qd̄
 autē intēse desideratur magnū desiderāti videtur. Ses-
 cūdo ostendit esse anxiū cuz dicit. si quomodo. q̄ enim an-
 xie aliquis desiderat q̄rit ad ipsi quocūq̄ modo sine faci-
 li siue laborioso. p̄hil. 1. Quid enī. dñi omni modo pre-
 dicetur siue p̄ occasionem siue p̄ veritatē x̄ps̄ annuncietur
 et in hoc gaudeo sed et gaudebo. Tertio ostendit esse vi-
 uturnū in hoc q̄ dicit. tandē aliquādo sc̄z post longa des-
 sideria. Iusti enim nō ad horam: sed p̄seuerāter afficiunt
 p̄uer. 17. Omni tēpore diligit q̄ acutus est. Quarto ostē-
 dit esse rectū ex hoc q̄ est diuine volūtati conforme. An
 subdit. p̄seper iter habeam et hoc in volūtate dei. i. sc̄dm
 volūtate eius sc̄dm quā solū aliquid reputo. p̄sperum.
 sicut et dñs dicit Ma. 26. Mō mea voluntas sed tua fiat.
 ¶ Deinde cum dicit. Desidero enī &c. ostendit desiderij
 causā q̄ qd̄dem est duplex. Una vtilitas eorū qui erāt vis-
 itandi. Unde dicit. Desidero enim videre vos. p̄hil. 1.
 Cupio omnes vos esse in visceribus x̄pi. Et hoc nō in va-
 num sicut est in amicitia seculari sed vt impiari. i. tradā
 vobis aliquid gr̄e sp̄ualis. nō tanq̄ actor gratie sed sicut
 minister. 1. corinth. 4. Sic nos existimet homo vt mini-
 stros x̄pi. et hoc ad confirmandos vos sc̄z in fide quam
 suscepistis. Luc. 22. Et tu aliquādo cōuersus confirma
 fratres tuos. Impartitur aut̄ gratiā minister multipl̄ tū
 p̄ administrationē sanctorū gr̄e. 1. pe. 4. Unusquisq̄ si-
 cut accepit gratiā in alterutro illam amministrans &c.
 tum p̄ exhortationē f̄monā. Eph. 4. Omnis f̄mo mas-
 lus ex ore v̄ro nō p̄cedat. s̄z si quis bonus est ad edifica-
 tionē fidei vt det gratiā audientibus. Secda causa est mu-
 tua cōsolatio q̄ cōsideratur in conuictu amicoꝝ. An sub-
 dit. Id est cōsolari in vobis. hoc est me videre vos & im-
 parti gratiā et me simul cōsolari cū vobis. per eā que in
 vicem est fidē vestram atq̄ meam. Ad mutuā enim sc̄so-
 lationem redit si vnanimis in fide reddamur. 2. corinth.
 7. Qui cōsolatur hūiles cōsolatus est nos deus in aduē-
 tu r̄ti nō solum &c. ¶ Deinde cū dicit. Nolo autem vos
 ignorare ne videatur esse vanū desiderij subdit propositū
 p̄sequēdi. Et primo p̄ponit propositū. Secdo causam p̄-
 positū ibi. Et aliq̄ fructum. Tertio cōcludit propositū
 p̄mptitudinē ibi. Ita qd̄ in me. Circa primum duo facit.
 Primo ponit propositū. sc̄do impedimentū ibi. Et p̄hibi-
 tus sum &c. Dicit ergo primo. Non solū desidero vos vi-
 dere. sed etiam p̄posui ad hoc operā dare & hoc nolo vos
 fratres ignorare quia sepe p̄posui venire ad vos vt dilec-
 tionem meam ostenderē non solū verbo & lingua sed etiā
 opere et veritate. vt dicitur. 1. Jo 3. Secundo tāgit obsta-
 culum impediens cum ab isto p̄posito exequēdo dicens
 Prohibitus sū vsq̄ ad huc. & hoc vel a diabolo q̄ nititur
 impedire predicatiōē ex qua prouenit salus hominum.

puer. 25. Ventis aquilo dissipat pluuiā id ē doctrinas
 predicatorū Vel etiaz ab ipso f̄m cuius nutū dispensant
 itinera et verba. Job. 37. Nubes id est predicatorēs spar-
 gunt lumen suū que lustrant cūcta per circuituz quocūq̄
 eas voluntas gubernantis. duxerit. Unde et act. 16. di-
 citur. Transcentes aut̄ frigiā et galathie regionē vera-
 ti sunt a spiritu sancto loq̄. Et iterum. Tentabant ire in
 bithiniam et non pmisit eos sp̄s iesu. At̄rūq̄ autē hoīū
 vult apostolus eos non ignorare. p̄pter eorū vilitatem vt
 sc̄z cognoscentes affectum apostoli deuotius eius verba
 suscipiāt: et impedimentū visitationis eius imputēt (ue
 culpe. et sic corrigātur. Nam in penaz culpe dicitur ysa.
 5. Mandabo nubibus meis ne pluant super eā imbrem.
 ¶ Deinde ponit causam duplicē p̄positū. quaz prima ē
 vtilitas. Unde dicit. Et aliq̄ fructum habeam in vob̄
 sicut in ceteris gentibus quibus sc̄ll cet predicauī. qd̄ po-
 test dupliciter intelligi. Uno modo quasi dicat vt faciam
 aliquem fructum in vobis per meam predicatiōem. Jo.
 15. Et eatis et fructum afferatis. Alio modo q̄i ex eorū
 cōuersione ei fructus accrescat. sc̄dm illud. Jo. 4. Qui
 metit mercedem accipit et fructū congregat in vitā eter-
 nam. Alia autē causa est debitū quod sibi imminēbat ex
 suscepto officio. 1. corinth. 9. Si non euangelizauero ve-
 mihi est &c. Et qz vniuersalē gentiū apostolatū suscepit
 omnib̄ se asserit debitorē. sc̄dm illud. 1. corinth. 9. Cum
 esset liber ex omnib̄: omnium me seruū feci. Et ideo dus-
 plicem diuersitatē ponit. Anā q̄dem sc̄dm gentem cū di-
 cit. Grecis ac barbaris. Dicitur aut̄ aliq̄ barbar̄ dupl̄
 Anō modo f̄m quid q̄ sc̄z est extraneus q̄ ad aliq̄ sc̄z
 illud 1. corinth. 4. Si ergo nesciero virtutem vocis ero
 ei cui loquar barbarus. Alio modo simpliciter q̄ sc̄llēz ē
 extraneus a cōmunitate hominū in quantum ratione non
 regitur. Unde p̄zie barbari dicuntur q̄ ratione nō regū-
 tur sc̄dm quod dicitur in fecidi macha. 15. Ille ita ferociter
 ac barbāre feceris id est inhūane. et quia greci fuerunt
 primi legum inuētores. omnes gētilēs qui humanis le-
 gibus regūtū noīat grecos. De iudeis aut̄ q̄ diuinitis le-
 gibus regebantur mentionē non faciunt. Et erat institū-
 tus apostolus iudeorū. s̄z gētiliū gal. 2. Ita vt illi in cir-
 cūcisiōne nos aut̄ in gentibus. ¶ Ex vtraq̄ aut̄ causa cō-
 cludit p̄mptitudinē volūtatis cum subdit. Ita quod in
 me id est quantum ad me p̄tinet dūmodo aliunde non im-
 pediat promptū est et vobis qui romē estis euāgelizare:
 Exo. 35. Egressaq̄z omnis multitudo filiorū israel de con-
 spectu moysi obtulit mēte promptissima atq̄ deuota. Et
 excludit impedimentum p̄mptitudinis sc̄z erubescētiā
 propter quā multi ea p̄mittūt q̄ alias facerent p̄mpte
 et hoc est qd̄ subdit. Non enim erubescō euāgeliz̄ quod
 qd̄em infidelibus apud quosdā erubescibile videbat p̄-
 pter id qd̄ dicit. 1. corinth. 1. Nos autē predicamus x̄pm
 crucifixum iudeis quidem sc̄dālū. gentibus autē st̄ vltis-
 ciam. Non est aut̄ sc̄dm rei veritatem erubescendū p̄pter
 id qd̄ sequit̄. Ipsis autem vocatis iudeis atq̄ gentibus
 x̄pm dei virtutem & dei sapientiā. Unde dicitur Luc. 9.
 Qui erubuerit me et meos sermōes: hūc filius hominis
 erubescet. Et inde est q̄ baptizati liniūtū crismate in frō-
 te signo crucis vbi est sedes verecundie ne sc̄llēz euā-
 gelium erubescant.

Lectio sexta.

¶ Virtus enim dei est in salute om-
 ni credenti: iudeo primū et gre-
 co. Iusticia enim dei in eo reuelatur
 ex fide in fidem: sicut scriptum est: Iu-
 stus autē ex fide viuī. Reuelatur enim ira
 dei de celo super omnem impietatez et iniu-

sticiam hominum eorum qui veritatem dei in iniusticia detinēt: quia quod notū est dei: manifestum est in illis Deus enim illis manifestavit. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea que facta sunt in: electa cōspiciuntur: sempiterna quoq; eius virtus et diuinitas.

Postq; apostolus romanos fideles quibus scribebat sibi beniuolos reddidit ostende: idō affectū suum ad eos: hic incipit instruere eos de: hijs que pertinent ad euāgelicā doctrinā in quā se segregatum prędixerat. Et primo ostēdit virtutem euāgē: licē gratie. Secōdo exhortat ad executionem operum huius gratie. xij. capitulo ibi. Obsecro itaq;. Circa primum duo facit. Primo pponit qd intendit. Secōdo manifestat ppositum ibi. Reuelatur enī. Circa primum tria facit. Primo pponit virtutē euāgelicę gratie. Secōdo exponit ibi. Iusticia enī. Tertio expositiōne: n confirmat ibi. Sicut scriptū est. Dicit ergo primo. Ideo euāgelium non erubescō quia quēis ut dicitur. 1. cor. 1. Verbum crucis perēntibus qdēz stulticia sit nobis tamen virtus dei est. Virtus enīz dei est. qd potest intelligi. Uno modo quia virtus dei in euāgelio manifestat scdm illud ps. cx. Virtutum operū suorum annūciabit populo suo. Alio modo quia ipm euāgeliz in se dei virtutem cōtinet. scdm illud ps. 67. Dabit voci sue vocē virtutis. Circa quam virtutē tria sunt considerāda. Primo quidē ad quid se ista virtus extēdat. et hoc designat cum subditur. In salutē. Jo. 1. In māfuetudine suscipite in istum verbum quod saluare potest animas vestras. Qd q; dem fit tripliciter. Uno modo inquantū per verbū euāgelij remittuntur peccata. Jo. 15. In mundi estis pp sermōnem quē locutus sum vobis Secōdo inquantū per euāgelium homo cōsequitur grātiā sanctificantem. Jo. 17. Sanctifica eos in veritate. sermo tuus veritas est. Tertio inquantū per ducit ad vitam eternam Jo. 6. Verba vite eterne habes. Secundo per quē modum euāgelium salutem conferat quia tripliciter. Primo p fidem. Mar. ultimo. Predicate euāgeliz omni creature. qui crediderit et baptizatus fuerit saluus erit. Secōdo p cōfessionem. Infra. ca. x. Ous confessio sit ad salutē. Tertio p scripturam. Unde etiam verba euāgelij scripta virtutē salutiferam habent. sicut beatus Barnabas infirmos curabat euāgelium supponendo. Laudē sunt tamē suspitiones characterum quia hoc est supstitiosum Unde Eze. 9. Illi saluati sunt in quorum frōnibus est scriptum tau. qd est signum crucis. Tertio quibus euāgelium sit in salutem qz tam iudeis q; gentibus Non enim iudeorū tantū deus ē sed et gentium. Infra. 3. Et ideo subdit. Iudeo primū et greco. Iper greco omnem gentile intelligens eo q; a grecis gentiliū sapientia est exorta. Sed cum infra 10. dicat Non est distinctio iudei et greci quomodo hic iudeo primum. Dicendū est ergo q; qntum ad salutis finem cōsequēde non est distinctio inter eos. Equale enim cōsequitur mercedē vtriq; sicut p labore etiam in vinea priores et posteriores eundem denariū acceperūt: ut dicitur Mar. 20 Sed quantū ad ordinem salutis iudei sunt primum qz eis pmissiones sunt facte. ut infra. 15. Et in eorum gratiam sunt gentiles assumpti ac si ramus oleastri inseratur in bonā oliuam. ut infra. 11. Ex eis etiā saluator natus est. Jo. 4. Salus ex iudeis est. Exponit cōmūiter quomodo euāgeliz sit in salutem cū dicit. Iusticia enim dei reuelat in eo per fidem in fidē. qd quidē dupliciter potest intelligi. Uno modo de iusticia q; deus iustus est scdm illud ps. 10. Iustus dñs et iusticiam dilexit. Et scdm hoc sensus est q; iusticia dei q; scz iustus est seruans

do promissa: in eo reuelatur scilicet in homine credente euāgelio quia credit deus implese qd promisit de xpo mūredo. et hoc ex fide dei pmittētis. ps. cxliij. Fidelis dñs in omnibus verbis suis. In fidei scz hois credētis Vel alio modo ut intelligatur de iusticia dei q; deus hoies iustificat. Nam iusticia hoim dicitur quo se homines pprijs virib; iustificare presumūt Infra. 10. Ignorātes dei iusticiā et suam qrentes statuerē: iusticie dei non sunt iecti. Que quidem iusticia reuelatur in euāgelio in quantum per fidem euāgelij homines iustificātur secū dum quodcūq; tempus. Unde subdit Ex fide in fidem. i. ex fide veteris testamenti pcedendo in fidem noui testamenti. qz ab vtroq; homines iustificātur et saluantur p fidem xpi: qui eadem fide crediderūt venturum qua nos credimus venisse. Et ideo dicitur. 1. cor. 3. Habētes eandem spem fidei credimus pp qd loquimur Vel potest intelligi ex fide predicatorū in fidem auditorum. Infra. xj. Quomodo credēt ei quem nō audierūt. Vel ex fide vni; articuli in fidem alterius quia ad iustificationē requiritur omnū articulozum fides. Apoc. 1. Beatus qui legit et audit verba pphete huius scilicet omnia nō vnum tantum. Alio modo potest intelligi ex fide presenti in fidem futuram id est in plenā visionem dei q; quidem dicitur fides ratione certe et firme cognitionis. 1. cor. int. 13. Alidē nūc per speculū in enigmate. tunc autem facie ad faciem. Probat autē hanc expositiōne cum subdit. Sicut scriptū est Iustus autē meus ex fide viuit. Qd quidē accipitur fm litteram. lxx. Nam in lra nostra q; est scz beatitatem veritate dicitur. Iustus ex fide sua viuit. Dicit autē meus scz a me iustificatus et apud me iustus reputatus Infra 4. Si autem abraham ex opibus legis iustificatus est habet gloriā sed non apud deū. Quid enī scriptura dicit? Creditur abrahā deo et reputatum est ei ad iusticiam. Unde ex hoc subditur. Ex fide viuit scz vita grē Gal. 2. Quā autē nunc viuo in carne. in fide viuo filij dei. Quatuor autē hic cōsiderare oportet circa fidē. Primo quidē qd sit fides. Impeorat enim assensum qndā cū certitudine ad id qd non videt ex voluntate. quia nullus credit nisi volens ut aug. dicit. Et scdm hoc differt a dubitante qui in neutram partē assentit. Differt etiam ab opinante qui assentit in vnam partem non cū certitudine sed cum similitudine alterius. Differt etiam a sciente qui per certitudinē assentit ex necessitate rationis. Et scdm hoc fides est mediā infra sciētia et opinionē. Secundo cōsiderādum est an fides sit virtus. et manifestum est q; nō est virtus si accipitur p eo qd creditur scz illib; fides catholica hec est ut vnum deū in trinitate. Si autē accipitur pro habitu quo credimus. sic qñq; est virtus qñq; nō. Est enī virtus principij actus pfecti. Verū autē ex duob; principijs dependēs non potest esse pfectus si alteri principioz desit sua pfectio. sicut cōtatio nō potest esse perfecta si vel equus non bene vadat: vel leffor: equū ducere nesciat. Actus autem fidei q; est credere depēdet ex intellectu et voluntate mouente intellectū ad assensum Unde actus si dei erit pfectus si voluntas pfiaciatur p habitum caritatis: et intellectus p habitū fidei. non autem si habitus caritatis desit. et ideo fides formata caritate ē virtus. non autē fides informis. Tertio cōsiderādum est q; idem numero habitus fidei qui sine caritate erat in formis adueniēte caritate sit virtus qz cū caritas sit extra essentiā fidei per eius aduentū vel recessum nō mutat substantia ei. Quarto cōsiderandū ē q; sicut corp; viuūt p aiām naturālī vitā: ita aiā viuūt p deū vitā grē. Primo autem deus aiām inhabitat p fidem. Ephe. 3. Inhabitare xpm per fidem in cordibus vris. nec tamē est pfecta habitatio nisi fides p caritatem sit formata q; p vinculum pfectionis nos vnit deo ut dicit col. 3. Et ideo quod hic dicit

eit. Ex fide vivit. intelligendū est de fide formata. ¶ De
 inde cum dicit. Reuelatur enim ira dei probat qđ dixerat
 scilicet virtutē euāgelice grātie esse omnibus hominib⁹
 in salutem. Et primo ostendit qđ est necessaria ad salute
 Scđo qđ est efficac̄ siue sufficiens. 5. capitulo ibi. Iustifi
 cati igitur ex fide. Circa primum duo facit. Primo ostē
 dit virtutem euāgelice grātie fuisse necessariam ad salu
 tem gentibus. quia scđ sapiētia de qđ confidebant saluare
 eos non potuit. Scđo ostendit qđ fuit necessaria iudeis.
 qz scđ circūcisio et lex et alia in quibus cōsidebant eis sa
 lutem non attulerunt secūdo caplo ibi. Propter qđ inex
 cusabilis es. Circa primum duo facit. primo pponit qđ in
 tendit. Scđo manifestat ppositū ibi. Quia qđ notum est
 dei pponit autē tria. Primo quidē penā dicens. re
 cte dico qđ in eo iusticia de reuelatur. Reuelatur enim in
 eo ira dei. id ē vindicta ipsius qđ dicitur ira dei scđm simi
 litudinē hoīm irascensium qui vindictam querūt. tamen
 deus vindictā infert ex animi trāquillitate. Sap. 12. Tu
 autē dominator noster cum tranquillitate iudicas. Et de
 hac ira dei dicitur Jo. 3. Qui incredulus ē filio nō vide
 bit vitā. sed ira dei manet super eū. Hoc autem dicit qz
 quidam philosophi dicebāt a deo non esse penas pecca
 torum contra id qđ dicitur in ps. xciiij. Qui corripit gē
 tes nō arguet. Unde additur. De celo qđ credebāt circa
 celestia eius puidentiā occupari ita qđ ad res terrenas
 non se extenderet. Job. 22. Circa cardines celi pambu
 lat nec nostra cōsiderat. Sed sicut etiam in ps. c. dic it
 De celo in terrā pspexit. Vel dicitur de celo eorū iniqui
 tatem demōstrare qz maxime ex magnitudine celi creato
 ris virtutem intelligere debuerūt. Job. 20. Reuelabit
 celi iniquitatem eius. Vel de celo venturi ad iudiciū. Act.
 primo. Quādamodum vidistis eum ascendentē in celis
 ita veniet. Scđo ponit culpā p qua pena infligitur. Et
 primo quidem que contra deum cōmittitur cum subdit.
 Super omnē impietate. Sicut enim pietas dicit cultus
 qđ deo exhibet tanqđ sumo parēti. ita impietas dicit pecca
 tum qđ est cōtra cultū diuinum Eze. 18. Impietas impij
 sup eum erit. Scđo ponit culpā qđ cōmittitur in homine
 eum dicit. Et iniusticia. Nam et iusticia est p quā homi
 nes inuicem ratiōe cōueniunt et comunicāt. Job. 35. Fi
 lium hominis adiuuabit iusticia tua. Tertio po nit cog
 nitionē quā de eo habuerit cum subdit. Hominum eorū
 qui veritate dei id est verā de deo cognitionem detinent
 in iniusticia qđ captiuatā. Nam vera dei cognitio qđ nū ē
 de se inducit hoīes ad bonum. sed ligatur qđ captiuitate
 detenta p iniusticie affectū p quā vt in ps. xj. dicitur Di
 minute sunt veritates a filiis hominū. ¶ Deinde cum di
 cit Quia quod notū est. manifestat ppositum. ordine ta
 men retro grado. Primo enim consentit qđ sapientes gē
 tilium de deo cognouerūt veritates. Scđo ostendit qđ in
 eis impietas et iniusticia fuerit ibi. Ita vt sint inexcusabi
 les. Tertio qđ iram dei incurrerūt ibi. Qui cum iusticiā
 dei. Circa primum tria facit. Primo ostendit quid de deo
 cognouerunt. Secūdo ostendit a quo huiusmodi cog
 nitionem acceperūt ibi. Deus enim illis. Tertio ostendit
 p quem modum ibi. Inuisibilia enim. Dicit ergo primo
 recte dico qđ veritatem dei detinuerunt. Fuit enim in eis
 qntū ad aliquid vera dei cognitio qz qđ notū est de id est
 qđ cognoscibile est de deo ab homine p ratiōē: manife
 stum est in illis. I. manifestū est eis ex eo qđ in illis est. I.
 ex lumine intrinseco. ¶ Sciendū est ergo qđ aliqd circa
 deum est oīo ignotum homini in hac vita. I. quid est de?
 Unde et paulus inuenit athenis aram inscriptaz ignoro
 deo. Et hoc ideo quia cognitio hominis incipit ab his
 qđ sunt ei cōnaturalia. I. a sensibilibus et corporeis qđ nō sūt
 pportionate ad representādā diuinā essentiam. Potest
 tamen homo ex huiusmodi creaturis deum tripliciter co

gnoscere. vt Dionysius dicit in libro de diuinis nominib⁹
 ¶ Uno quidē modo p causalitatem. quia enim huiusmodi
 creature sunt defectibiles et mutabiles necesse est eas re
 ducere ad aliquod principū immobile et perfectū et scđ
 hoc cognoscitur de deo an est. Scđo per viam excellētie
 ¶ Non enim reducitur oīa in primū principū sicut in pro
 priam causam et vniuocā p vt homo hominem generat
 sed sicut in causam cōmunē et excedentē. et ex hoc qđ est
 super oīa. Tertio per viam negationis qz si est causa ex
 cedens nihil eorum que sunt in creaturis potest ei cōpe
 tere. sicut etiam neqđ corpus celeste pprie dicitur graue
 vel leue aut calidum aut frigidum. Et scđm hoc dicim⁹
 deum immobilem et infinitum et si quid aliud huiusmo
 di dicit. huiusmodi autem cognitionē habuerūt p lumē
 ratiōis. ps. 4. Multi dicunt quis ostendit nobis bona
 signatur est sup nos lumē vultis tui domine. ¶ Deinde
 cum dicit. Deus enim illis manifestauit. ostendit a quo
 actore huiusmodi cognitio eis fuerit manifestata: et dicit
 qđ deus illis manifestauit secūdo illud Job. 35. Vocet
 nos super iumenta terre. Ubi cōsiderandum est qđ vnus
 homo alteri manifestat explicando cōceptum suū p aliqđ
 signa exteriora. puta per vocem vel scripturam. Deus
 autem dupliciter aliquid homini manifestat. ¶ Uno modo
 infundendo lumen interius per qđ homo cognoscit. ps.
 42. Emitte lucem tuā et veritatem tuā. Alio modo p
 ponendo sue sapientie signa exteriora. I. sensibiles crea
 turas. Ecc. 1. Estudit illam scilicet sapientia super omnia
 opera sua. Sic ergo deus illis manifestauit vel interius
 infundendo lumen vel exterius pponendo visibiles crea
 turas in quibus sicut in quodā libro dei cognitio legeret
 ¶ Deinde cum dicit. Inuisibilia enim dei et. ostendit
 per quē modū huiusmodi cognitionē acceperunt. Ubi
 primo considerandum est que sint ista que de deo cogno
 uerunt. Et ponit tria. Primo quidem inuisibilia ipsius
 per que intelligitur dei essentia que sicut dictum est a no
 bis videri non potest. Jo. 1. Deum nemo vidit vnqđ scđ
 per essentiam vita mortali viuens. 1. thi. 1. Regi seculorū
 immortalis inuisibili. Dicit autē pluraliter inuisibilia qz
 dei essentia non est nobis cognita scđm illud qđ est scilicet
 put in se est vna. Sic erit nobis in p̄tia cognita. et tunc
 erit dominus vnus et nomē eius vnū. vt dicit zach. vlti
 mo. Et autē manifesta nobis p quasdam similitudines in
 creaturis reatas qđ id qđ in deo vnū est multipliciter p
 ticipant et fm hoc intellectus nō cōsiderat vnitatē diuine
 essentie sua ratiōe bonitatis. sapientie. virtutis et huius
 modi que in deo vnum sunt. Nec ergo inuisibilia dei di
 cit. quia illud vnum quod his nominibus seu ratiōib⁹
 in deo respondet non videtur a nobis. Heb. xj. At ex in
 visibilibus inuisibilia fierent. Aliud autem qđ de deo co
 gnoscitur est virtus ipsius secundum quam res ab eo p
 cedunt sicut a principio ps. cxlvj. Magnus dñs et mag
 na virtus eius hanc ergo virtutem philosophi ppetuaz
 esse cognouerunt Unde dicitur. Sempiterna quocqz vir
 tus eius. Tertium cognitū est quod dicit. Et diuinitas
 ad quod pertinet qđ cognouerunt deum sicut vltimum si
 nem in quem omnia tendunt. diuinum enim bonum dici
 citur bonum cōmune quod ab omnibus participatur. pp
 hoc potius dixit diuinitatem que participationem signi
 ficat qđ deitatem que significat essentiam dei. col. primo
 capitulo Et in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis
 Nec autē referunt ad tres modos cognoscēdi supradictos
 ¶ Hā inuisibilia dei cognoscuntur que participationem signi
 ficat qđ deitatem que significat essentiam dei. col. primo
 capitulo Et in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis
 Nec autē referunt ad tres modos cognoscēdi supradictos
 ¶ Hā inuisibilia dei cognoscuntur que participationem signi
 ficat qđ deitatem que significat essentiam dei. col. primo
 capitulo Et in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis
 Nec autē referunt ad tres modos cognoscēdi supradictos

et creat ire cognoscibiliter poterit creator horum videri. Tertio ostendit quomodo p ista cognoscat deus cu dicit. Intellecta cōspiciunt. Intellectu enim cognosci potest de^o nō sensu vel ymaginatōe: q̄ corporalia nō trācē dūt. deus autē spūs est vt Jo. 4 dicit. Ysa. 52. Ecce intel liget finis meus. Quarta potest designari a quo p hūc modū deus cognoscat cū dicitur. A creatura mūdi. p qd vno modo potest itelligi hō. Mar. vltio. P̄dicatōe euā gelii omni creature vel pp excellentiā hoīs q̄ ordine nature minor est angelis sed excellit inter inferiores creatu ras. scdm illud. ps. 8. Minuisti eum paulominus ab an gelis. oīa subiecisti sub pedibus eius oues et boues. rē. Et q̄ cōmunicat cū omni creatura. habz enim esse cum lapidib⁹. viuere cū arborib⁹. sentire cū animalib⁹. intel ligere cum angelis vt gregorius dicit. Alio mō potest in telligi de vniuersali creatura. Nulla enī creatura ex pro prijs naturalib⁹ potest dei essentiā in seīpa videre. An r de seraphin dicit ysa. 6. q̄ duabus alis velabant caput sed sicut hō intelligit deū p creaturas visibiles ita ange lus p hoc q̄ intelligit ppriā essentiā. ¶ Potest autē aliē itelligi p creaturā mūdi nō ipsa res creata. sed rerū crea tio. ac si diceret a creatione mūdi. r tūc potest dupl^r orz dinari. Vno modo q̄ itelligat q̄ inuisibilia dei itelligūt p ea que facta sunt a creatione mūdi. non solum p ea que facta sūt tēpore gratie. Alio mō q̄ intelligat q̄ a creati one mūdi hoīes incepterūt deū cognoscere p ea que facta sunt. Job. 26. Omnes hoīes vident eū. Ho. aū dicit q̄ p inuisibilia dei intelligit psona p̄is scdm illud. 1. thi. vltio. Quē nullus hoīs vidit. rē. Per sempiternā d̄ru tē psona filij. fm illd. 1. cor. 1. Xpm dei d̄rutē. p̄er diu nitatē psona spūs sancti cui a ppriatē bonitas. non q̄ phi losophi ductu ratiōis potuerint puenire per ea que facta sunt in cognitiōez psonaz q̄ntū ad ppriā q̄ non significat habitū sine cause ad creaturas sed scdm a ppriata. Dicū tur tū defecisse intellecto signo. i. in spū sancto. qz nō po fuerunt aliquid respōdere spū sancto. sicut posuerūt ali quid r̄ndere patri. i. ipsum p̄mū principii. et aliqd respō dere filio scz primā mentē creatam quā vocabant pater nū intellectū. vt Macrobi⁹ dicit i libro sup soniū sciipiōis.

Lectio septima.

Ta vt sint inexcusabiles quia cū cognouissent deum: nō sicut deū glorificauerūt aut gratias egerūt sed euauerunt in cogitationibus suis: r ob scuratum est inspiens cor eorum. Dicentes enim se sapientes esse stulti facti sūt. Et mu tauerunt gloriāz incorruptibilis dei in simi litudinē imaginis corruptibilis hoīs: r vo lucrū et quadrupedum et serpentii prop ter qd tradidit illos de^o in desideria cordis eorum: in imūdiā: vt cōtumelijs afficiāt corpora sua in femetip̄is. Quia cōmutaue runt veritatē dei in mendacium: et coluerūt et seruerūt creature potius q̄ creatori: qui est benedictus in secula seculorum Amen. Postq̄ apostolus ostendit veritatem dei fuisse a gentibus cognitā. hic ostendit eos fuisse obnoxios culpe impietatis r iniusticie. Et primo ostendit hoc q̄ntū ad culpā impietatis. Secdo q̄ntū ad culpā iniusticie ibi. Et sicut nō pbaue runt deum. rē. Possent autē aliq̄s credere eos culpa impi etatis excusari pp ignorantia sicut aplus de se dicit infra 1. thi. 1. Misericordiā cōsequutus sum quia ignorās se

ci. Primo ergo ostendit gentiles nō esse excusabiles. Se cūdo ponit eoz culpā ibi. Et mutauerūt gloriā. Circa primum cōsiderādū est q̄ tūc ignorantia culpā excusat qm sic pcedit et causat culpā q̄ non causat a culpa sicut cum aliquis adhibita diligētia debita. dum credit percutere hostē pcutit patrē. Si vero ignorantia causaret ex culpa non potest subsequētē culpā ignorantia excusare. Unde si quis p ebrietatē homicidiū cōmittit nō excusat ex cul pa nō peccauit se inebriādo. An scdm philosphū meret duplices mulcationes. Primo igif pponit qd intendit dicēs. Ita qd ē dei notū est eis vt sint inexcusabiles. i. vt p ignorantia excusari nō possint. Jac. 4. Scienti bonum et nō operātī peccatū est illi. Infra scdo pp qd inexcusabi lis es. Secdo ibi. Quia cū cognouissent rē. pbat qd di xerat. r primo ostendit q̄ p̄ma eorum culpa ex ignorantia nō pcessit. scdo q̄ ex hac culpa est ignorantia subsecuta ibi. Sed euauerūt. ¶ Autem p̄ma eoz culpa nō fuerit ex ignorantia ostendit p hoc q̄ dei cognitiōē habentes ea nō sunt vti ad bonū. Dupl^r autē deuz cognouerūt. vno modo sicut oibus supeminētē. r sic ei debebāt glām et honozē q̄ superexcellētibus debet. isti ideo dicitur inexcus abiles. qz cū cognouissent deū non sicut deum glorifica uerunt. vel quia ei debitū cultū non impenderūt. vel qz eius virtuti et sciētie terminū iposuerūt. aliquis potētie et sciētie subtrahētēs contra id qd dicitur. Ecclē. 43. Glorificātes vñm q̄ntūcumqz potēritis. Secdo cognoue runt eum sicut omnū bonoz causā vñ ei in oibus grāz actio debebat. quā tū isti non impēdebāt sed potius suo ingenio et virtuti sue bona sua ascribebāt. Unde subdit. Gratias nō egerūt. i. vno. i. thes. vltio. In oibus grās agite. ¶ Deinde cū dicit. Sed euauerunt. ostendit q̄ in eis ex culpa est ignorantia subsecuta. r primo ponit inten tus. scdo manifestat ppositū ibi. Dicētēs. primo ergo p ponit cuplā que est ignorantie causa cū dicit. Euauerūt vanū enim dicit qd nō habet stabilitatē seu firmitatem. solus autē deus de se est immutabilis. Mal. 3. Ego deus r nō mutoz. Et tūc solum mens hūana est a vanitate libe ra quādo deo innitit. cū autē p̄termissio deo innitit cuiusqz creature incurrit vanitatē. Sap. 13. Vanī sunt oēs hoīes in quib⁹ non subest sciētia dei rē. ps. 93. Dñs scit cogi tatiōes hominū qm vane sūt. In cogitationib⁹ suis euau nuerunt in q̄ntū in seipsis r nō in deo fidutiā habebant sibi et nō deo bona sua ascribētēs. scdm illud. ps. 11. La bīa n̄ra. rē. Secdo ponit ignorantiam subsecutā dicēs. Et obscuratū est. i. p hoc q̄ obscuratum est. factū est cor eoz inspiens. i. lumīne sapiētie priuatū p quam homo vere deum cognoscit. Sicut enī qui oculos corporales a sole materiali auertit obscuritatē corporalē incurrit ita ille q̄ a deo auertit de seipso presumēs et non de deo spūaliter obscuratur. puer. 11. Vbi hūilitas p quā. i. homo se deo subiecit. ibi. sapiētia. vbi supbia. ibi cōtumella. Ma. 23. Abscondisti hec a sapientibus scdm q̄. i. eis videbatur. et reuelasti ea puillis. i. hūilibus. et de his habet ephe. 4. Sētes ambulāt in vanitate sensus sui tenebris obscu ratū habentes intellectū. ¶ Deinde cū dicit. Dicētēs. ex ponit qd dixerat r primo q̄liter in cogitationib⁹ suis euau nuerūt cum dicit. dicētēs se esse sapīētes stulti facti sūt. Dicētēs id est sapientias sibi a seipsis ascribētēs. ysa. 5. Ve qui sapientes estis in oculis v̄ris. ysa. 19. Quomō dicētis pharaoni filius sapientium ego: filius regū anti quorum rē. Secdo exponit qd dixerat et obscu. est inspi ens cor. cum dicit stulti facti sūt quasi contra diuinaz sapientiā agentes. Je. 10. Stult⁹ factus ē omnis homo a scientia sua de qua. i. presumebat. ¶ Deinde cum dicit. Et mutauerunt gloriā. ponit peccatum impietatis gen tilū. Et primo q̄ntū ad hoc q̄ peccauerūt p̄tra gloriā dei Secdo q̄ntū ad hoc q̄ peccauerunt contra veritatē nature

ipsi? ibi. q̄ cōmutauerūt veritatē. Circa primū duo faciūt. primo ponit impietatis culpā. scdo penā ibi. ppter qd̄ tradidit. Culpa qd̄ eorū fuit q̄ q̄ntū in ip̄is erat honorē diuinū in aliū trāstulerūt. In illud Je. 2. Populus meus mutauit gloriā suā in ydoliū. Primo ergo ponit id quod mutauerūt. scdo id in quod mutauerūt ibi. In similitudinē. Circa primū tria sunt artē dāda ex parte dei. Primo qd̄dem ip̄is gloria quā tangit dicens. Et mutauerūt gloriā. qd̄ potest intelligi dupl̄. Vno modo de gloria qua homo deū gloriūficat. et cultuz latrīe exhibendo. i. thl. x. Soli deo honor. Hanc igitur mutauerūt cum cultuz deo debitum exhibuerunt alij. Alio modo potest intelligi de gloria qua deus in se glorioſus ē q̄ est incōprehensibilis et infinita. puer. 25. Perſcrutatoꝝ maiestatis opp̄metur a gloria. Que qd̄de gloria nihil aliud ē q̄ ipsa claritas diuine nature. Lucē enī habitat inaccessibilē. i. thl. vltimo. Hanc autē mutauerūt dum eā alij attribuerunt. Incomunicabile enī nomē lignis et lapidib⁹ imposuerūt. vt dicit̄ sap. 14. Scdo notatur incorruptibilitas cū dicit̄. Incorruptibilis. ip̄e enī solus p̄fecte incorruptibilis est q̄ ē oīno imutabilis. Omnis enī mutatio qd̄az corruptio ē. Unde dicit̄. i. thl. vltimo. Solus habet immortalitatem. Tertio notatur nature sublimitas cum dicitur dei. vt enim in ps. 47. dicitur. Deus magnus dñs. Ex parte vero eius in qd̄ mutauerūt. tria correspondētia ponunt. Hā contra gloriā dicit̄. In similitudinē ymaginis id est in similitudinē alicui⁹ rei p̄ modū ymaginis ab aliquo expresse. Manifestum enim est q̄ similitudo ymaginis est posterior illa re cuius est ymago. gloria autē siue claritas dei ē principij oīs speciei et forme. Et sic q̄ dei gl̄ia in similitudinē ymaginis mutat̄ cōuertunt primū in vltimū. Sap. 14. Zerberho lucu dolens p̄ cito sibi rapti filij fecit ymaginē. Contra id qd̄ dixerat incorruptibilis. dicit̄ corruptibilis ps. 29. Que utilitas in sanguine meo dñi descendendo in corruptionem scz qd̄ est amplius qd̄ corruptū siue mortuum. sap. 15. Cum sit mortalis mortuū fingit manibus iniquis. Cōtra id qd̄ dixit. dei. ponit hoīs. Job. 32. Nō accipiam p̄sonam viri et deum hoī non eq̄bo. Et qd̄ est abominabilis homo gloriā dei trāstulit non solum in hominē: qui est ad ymaginē dei. sed etiā ad ea q̄ sunt infra hominē. Unde subdit. Et voluerūt q̄tum ad volatilia. Et q̄drupedum q̄ntuz ad gressibilia. Et serpentū q̄ntū ad reptilia. Pretermittit autē pisces tanq̄ magis ab humana cōuersione seūctos. Hec aut̄ omnia sunt a deo hoī supposita ps. 8. Omnia subiecisti sub pedibus ei⁹. Eze. 8. Ingrede et vide abhōiationes pessimas quas isti faciunt hic. et ingressus vidi et ecce omnis similitudo reptiliū et animalū. Est aut̄ notādum q̄ sicut dicit̄ glo. ab aduentu enee cōsueuerūt in ytalīa ymagine hominuz colī. puta. Iouis. Herculis et similituz. Sed tēpore cesaris augusti deuicta egipto eorū cultū romanī assumpserūt: q̄ ymagines animalū colebāt ppter figurā aīalium q̄ notātur in celo. q̄bus tanq̄ astrologie dediti cultū diuinitatis impēdebāt. Unde et dñs filios israel in egipto nutritos ab huiusmodi cultu remouet dicens. deu. 4. Hec forte oculis eleuatis in celum videas solē et lunā et oīa alia celi. Deinde cū dicit̄. Propter qd̄ tradidit: ponit penā huiusmodi culpe correspondētēs. Circa qd̄ cōsiderādū est q̄ homo mediū locū obtinet inter deum et aīalia bruta et cū vtroq̄ extremoz cōmunicat. cum deo qd̄dem scdm naturā intellectūalitātē. cū aīalibus vero brutis fm̄ sensualitatē. Sicut igit̄ homo id qd̄ ē dei mutauit vsq̄ ad bestias: ita deus id qd̄ est diuinū in homine scdm rationē subdit et qd̄ est brutale in ip̄o scz desiderio sensualitatis. scdm illud. ps. 48. Homo cū in honore esset. scz diuine ymaginis ppter rationē cōparatus est iumentis insipientibus.

Hoc est qd̄ dicit̄. ppter qd̄ tradidit illos deus in desideria cordis vt eorū ratio subderet desiderijs id ē sensualis affectus. de quibus dicitur inſr a. 13. Carnis curam ne feceritis in desiderijs. Ad qd̄dem est cōtra naturalem ordinē hoīs fm̄ q̄ ratio appetitū sensibili dñatur. Sen. 4. Sub te erit appetitus ei⁹: et tu dñaberis illius. Inducit ergo homines in desideria cordis eoruz sicut in manū dñoz crudelium. ysa. 19. Tradam egiptum in manū dñoz minorū crudeliū. Precipue tamen circa appetitū sensitiuum bestialis quedam deordinatio p̄tinet ad peccata carnalia. Nam delectationes tactus circa quas sunt gula et luxuria manifeste sunt cōmunes nob̄ et brutis. Et ideo sūt magis exprobrabiles q̄si magis brutales. vt dicit̄ ph̄s in tertio ethicoꝝ. Et hoc designat cū subdit In imūdiā q̄ ad pctā carnalia p̄tinet scdm illud ephē. 5. His fornicatoꝝ aut imūdi⁹. qz scz homo p̄ huiusmodi pctā maxime conuertit̄ et trahitur ad id qd̄ est infra ipsum. vnūq̄q̄ enim dicitur esse impurū siue immundū ex cōiūctione vilioris sicut argentum ex cōiūctione plūbi. Unde exponēs subdit. Et cōtumelias id est turpibus et immundis actibus: afficiant id est inficiant. Corpora sua in semetipsis id est non quasi ab alijs coacta. puta a barbaris. sed a semetipsis hoc agunt p̄pria sponte infra facere. Aut nō habet potestātē sigulus luti ex eodez luto nono aliud vas in hozem. aliud in contumeliam id est in turpē vsū. Sed cum huiusmodi immunditia sit peccatum. videtur qd̄ de⁹ in eam homines non tradat. quia vt dicitur. Iac. 1. De⁹ intemptatoꝝ malozum est. Dicendum est qd̄ deus non dicitur tradere homines in immundiciā directe inclinando affectum hominis ad malum. quia deus ordinat in seipsum. puer. 16. Aniuersa propter se operatus est dom̄n⁹ peccatum autem est aliquando per auersionem ab eo. Sed indirecte tradit homines in peccatum inquantū subtrahit gratias: per quam homines continebantur ne peccarent. sicut si alicui⁹ sustentaculuz tolleretur dicere tur. faceret casum eius. Et per hunc modum primuz peccatum est causa sequentis peccati. sequens vero est pena prioris. Ad cuius euidētiam sciendum est qd̄ vnū peccatum potest esse causa alterius indirecte et directe. Directe quidem inquantū ex vno peccato inclinatur ad aliud quod sit tripliciter Vno modo secundum rationem cause finalis: sicut cum quis ex auaricia incitatur ad homicidiū committēdū. secundo fm̄ rationē cause materialis. sicut gula inducit ad luxuriam ministrando materiaz. Tertio secundum rationem cause mouentis. sicut cum ex multis actibus alicui⁹ peccati generatur habitus ad simile peccatum inducens. Indirecte autem sicut primū peccatum meretur exclusionem gratie: qua subtracta homo ruit in aliud peccatum. Et sic primū peccatuz est causa secundi indirecte siue per accidens sicut remouens prohibens. Sed notādū est qd̄ peccatum inquantū huiusmodi non potest esse pena. quia penam contra voluntatem patimur. peccatū autem est voluntarium vt Augu. dicit̄. sed quia peccatum habet quedam adiuncta que sūt contra voluntatem peccantis. ratione eorū peccatum dicitur pena precedentis peccati. Hoc autē est vno modo aliquid precedens ad peccatū sicut subtractio gratie ex q̄ sequitur vt homo peccet. Alio modo est aliquid adiunctum ipsi peccato vel interius sicut est inordinatio animi. Unde augu. dicit̄ in primo cōfess. Iussisti domine et sic est vt pena sibi sit oīs inordinat⁹ anim⁹. siue q̄ntū ad exteri⁹ res act⁹ quib⁹ difficultates et labores adligunt. fm̄ illū qd̄ dicit̄ impij Sap. 5. Ambulauim⁹ vias difficiles. Tertio q̄ntū ad id qd̄ sequitur peccatū: sic ē remoz⁹ cōfictiē infamiaz et similia. Deind cū dicit̄. Cōmutauerūt. ponit culpā impietatis quā cōmiserunt p̄ veritatē diuine nature.

Ad Romanos

Et pmo ponit culpā. scđo penā ibi. Propterea tradidit. Diuina aut natura pōt p̄siderari dupl̄. Ano mō q̄ est ratio cognoscēdi vt veritas p̄ma. et q̄m ad hoc dicit. Qui cōmutauerūt veritatē dei in mendaciū. qđ quidē pōt itel ligi dupl̄. Ano mō q̄ verā cognitiōnē quā a deo acceperūt p̄uera rōne ad falsa dogmata p̄uerterūt. sicut cū dixerunt ydola esse deos. vel deū nō esse oipotentē vel oiscientem. Je. 9. Docuerūt linguas suas loq̄ mendaciū. Alio modo veritatē dei in mendaciū mutauerūt q̄ diuinitatis naturā q̄ est ip̄a veritas attribuerūt ydolo qđ est mēdaciū in q̄tum nō est de⁹. vt dicit Je. 16. Vere mendacium possederūt patres nōstri: vanitatē que eis nō pfuit. Num quid faciet homo sibi deos. ⁊ ipsi nō sunt dii. Alio modo potest cōsiderari diuina natura scđs q̄ est principiū essen di oibus per creatiōnē ⁊ sic debet ei ab homine interi⁹ q̄ dem cultus scđm p̄mum assecuti. Jo. 9. Si quis cultor est dei ⁊c. exterius vero debetur ei seruit⁹ latrīe scđm illud deut. 9. Dñm deum tuū adorabis ⁊ illi soli serues. Anđ et subdit p̄tra eos. s. Coluerūt ⁊ seruerunt creature poti⁹ ⁊c. Colēbāt enim cōstria cozpoza. ⁊ aerem. ⁊ aquā et alia huiusmodi. scđm illud sap. 13. Aut ignem aut sp̄m. aut citatū aerem ⁊c. Et in hoc improbāt sapiētes gentilitum. qui q̄uis nunq̄ in ymaginib⁹ aliquid numinis esse crederent. sicut sectatores hermetis credebant. neq̄ ea q̄ a poetis fabulose dicebātur de dijs crederēt esse vera. creaturis tamen aliquib⁹ cultū diuinitatis impendebāt ex q̄ bus rōnem fabularū assignabāt sicut Varro posuit totum mundū esse deū p̄pter animā ei⁹. dicens q̄ toti mūdo et oib⁹ p̄tib⁹ ei⁹ diuinitatis cult⁹ impēdi pōt. s. aeri quem vocabāt Junonē aq̄ quā vocabāt licū. ⁊ sic de alijs. Pla tonicū etiā posuerūt q̄ oib⁹ substātijs rōnalib⁹ q̄ sunt supra nos cult⁹ diuitat⁹ debet. puta demonib⁹. aīalib⁹ celestīū cozpoz. itelligētijs. i. substātijs separatis. Quāuis aut̄ hijs que supra nos sunt aliquā reuerentiā exhibere debemus. nō tamen cultū latrīe que p̄cipue in sacrificij oblatione cōstitit. p̄ quod homo p̄fitetur oīum bonoz deuz esse auctozē. sicut ⁊ in quolibet regno aliquis honoz sup̄mo dño exhibet quē nō licet transferre in alium. Et ideo subdit. Qui est benedictus. i. cui⁹ bonitas est manifesta. Sicut enim dicimur bñdicere deū in q̄tum eius bonitatē corde recognoscim⁹ ⁊ ore cōfitemur. Ecc. 43. Benedicētes deū exalate illū q̄tum potestis. Addit aut̄. In secula. q̄ ei⁹ bonitas est sempiterna ab alio nō dependēs. s. est omnis boni principiū. Et ex hoc sibi debetur om̄is latrīe cultus. Addit aut̄. Amen. ad oīodām certitudinē asserendā. Ysa. 65. Qui benedict⁹ est super terrā benedictetur in deo amē. qđ idem est verū vel fiat. Videtur autē apostolus triplicē theologīā tāgere gentiliū. pmo quidē apostolus quē obseruabāt a pontificib⁹ in adozatione ydoloꝝ in tēplo. ⁊ q̄tum ad hoc dicit. Et mutauerunt gloriā incorruptibilis dei. scđo theologīā fabularem quā poete tradēbant in theatris. ⁊ q̄tum ad hoc dicit. Qui cōmutauerūt veritatē dei in mendaciū. 3. theo. naturalē quā obseruauerunt p̄bi in mundo. p̄tes mūdi colentes. ⁊ quā tum ad hoc dicit. Et coluerunt ⁊ seruerunt creature poti⁹ ⁊ creatori.

Lectio octaua

Propterea tradidit illos deus in passionibus ignominie. Nam femine eorum immutauerunt naturalem usum in cum usum qui est contra naturam. Similiter autem ⁊ masculi relicto naturali usu femine: exarserunt in desiderijs suis in inuicē masculi in masculos turpitudinem operan-

tes ⁊ mercedem quam oportuit erroris sui i semetipsis recipientes. Et sic nō probauerunt deum habere in noticia. tradidit illos deus in reprobum sensum. vt faciānt ea que nō cōueniunt. repletos omni iniquitate. malicia. fornicatione. auaricia. nequicia. plenos inuidia. homicidijs. contentione. dolo. malignitate. susurroues. detractores. deo odibiles. contumeliosos. superbos. elatos. inuētores maloꝝ. parentibus nō obediētes. insipientes. i. compositos. sine affectione. absq̄ federe. sine misericordia. Qui cum iusticiam dei cognouissent: non intellexerūt. quoniā qui talia agunt digni sunt morte. nō solum qui ea faciūt. sed q̄ etiam p̄sentiant faciētib⁹. **C**onposita culpa impietatis scđm quā p̄tra naturā diuinā peccauerūt. hic ponit penā quā. s. ad hoc reducti sunt. vt contrā suā naturam peccarent. Et pmo ponit penā. scđo exponit ibi. Nam femine. tertio eius p̄uenientia oñdit ibi. Et mercedem. Dicit ergo p̄mo p̄pterea. s. quia dei veritatem in mendaciū mutauerunt. tradidit illos de⁹ non q̄ dem impellēdo in malū sed deferēdo. In passionibus ignominie. i. in peccata cōtra naturam. que dicūtur passionibus scđs q̄ p̄ptie passio dicit ex eo q̄ aliquid trahitur extra ordinem suē nature. puta cū aqua calefit. aut cuz homo in firmatur. Anđ q̄ p̄ huiusmodi peccata homo recedit ab ordine naturali. p̄ueniēter dicūtur passioēs infra. 7. Passiones peccatoꝝ. Dicūtur aut̄ passioēs ignominie. quia nō sunt nomine digna. scđm illud ephe. 5. Que aguntur in occulto ab eis. turpe est ⁊ dicere. Si enim peccata carnis cōmuniter exprobabilia sunt. q̄ per ea homo deducitur ad id quod est bestiale in homine multo magis peccatum cōtra naturā per que etiā homo a natura bestialit deiciat. Osee. 4. Gloriā eoz i ignominia cōmutabo. **D**e inde cum dicit. Nam femine eoz ⁊c. exponit quod dixerat. Et p̄mo q̄tum ad feminas. scđo q̄tum ad masculos ibi. Similiter aut̄ ⁊ masculi. Dicit ergo p̄mo. Ideo illos dico in passionibus ignominie tradidos. Nam femine eoz mutauerunt naturalem usum in eū usū qui est cōtra naturā p̄ma cor. 11. Nec ipsa natura docet vos. Ysa. 24. Mutauerunt ius dissipauerūt fedus sempiternū id est ius naturale. Et aut̄ cōsiderandum q̄ dupliciter est aliquid cōtra naturā hominis. Ano modo contra naturā v̄rie cōstitutiue hominis que est rationale. ⁊ sic omne peccatum dicitur esse p̄tra naturā hoīs in q̄tū est contra rationē rectā Anđ ⁊ dam. dicit in scđo libro. q̄ angelus peccans versus est ex eo quod est scđm naturam in id quod est p̄ter naturam. Alio modo dicitur esse aliquid contra naturam hominis ratione generis quod est animal. Manifestum est aut̄ q̄ scđm nature intentionē commixtio sexum in animalibus ordinatur ad actum generationis. Anđ omnis commixtiois mod⁹ ex quo generatio sequi nō potest est contra naturam hominis in q̄tum est animal. Et secū dum hoc dicitur in glo. naturalis vsus est. vt vir ⁊ mulier in vno concubitu coeant. contra naturam vero vt masculus masculum polluat. ⁊ mulier mulierem. ⁊ eadem ratio est de omni actu coitus ex quo generatio sequi nō pōt. **D**einde cū dicit. Similiter aut̄. exponit q̄tum ad mares q̄ scilicet relicto naturali usu femine exarserunt. id est extra terminos nature arserunt. secundum illud. ps. cv. Exarserunt sicut ignis in spinis. Et hoc in desiderijs suis. s. carnalib⁹. Inuicē masculi in masculos turpitudinē operantes

Ezech. 16. Mandabo ignominia tua coram eis etc. ¶ **Dei** de cu dicit. Et mercedez. ostendit hanc penam convenientem esse culpe dicens. Recipientes in semetipsis id est in deformatione sue nature Mercedē erroris sui scz dei veritate in mendaciū cōmiserunt. mercedē id est retributionē quā oportuit scz eos recipere scdm iusticie ordinē ex qua debitū erat vt q̄ in dei naturā iniuriosi fuerant. id quod est p̄p̄tū sibi creaturis attribuēdo in sui natura cōtumeliosi existerēt. Et quāuis merces p̄p̄ie videat̄ in bonum sonare. tamē hic sumitur cōmuniter p̄ quacuq̄ retributione etiam in malis scdm modum q̄ dicit̄ infra sexto dicit̄ pendia pcti mors. Mich. 1. Mercedes eorū igni cōburētur. Et est notandū q̄ factis rationabiliter ap̄tū vitia cōtra naturā q̄ sunt grauissima inter peccata carnalia ponit ydolatrie penam quā simul cum ydolatria incepisse videntur scilicet tēpore abrahe q̄heredit̄ ydolatria incepisse. Unde t̄ tunc primo legitur in sodomitis punita esse vt gen. 19. Simul etiaz ydolatria crescēte huiusmodi vitia creuerūt. Unde dicitur scdm macha. 4. q̄. Jaso ausus est sub ip̄a arce optimos quosq̄ ephēboz in lupanarib⁹ ponere. Erat aut̄ hoc non initiū sed incrementū quoddā et p̄fectus gentilis et alienigene conuersationis. ¶ **Deinde** cum dicit. Et sicut nō pbauerunt. ostendit eos iniusticie fuisse subiectos. Et primo ostendit ex qua p̄iori culpa in hec peccata deuenērūt. Scdo enumerat̄ hoz peccatorūz differētias sibi. Repleti omni iniquitate. Culpa autē p̄cedentē ponit cum dicit. Et sicut non pbauerūt deū habere in noticia. Ad̄ potest dupliciter intelligi. Vno mō q̄ quis lumine ratiōis z p̄ creaturas visibiles verā dei cōgnitiōē habere potuerūt. tamē vt liberior possent peccare nō pbauerunt. i. nō approbauerunt vt ipsi haberent deum in sui noticia. Job. 22. Dixerunt deo. recede a nobis scientiam viar tuarū nolumus. Alio modo potest intelligi q̄ ipsi nō pbauerunt q̄ deus in sua noticia haberet facta humana scdm illud ps. 93. Dixerunt non videbit̄ dñs nec intelliget deus. Et scdm hunc sensū cōuenienter huic cūlpe respōdet pena cū subditur. Et radidit illos deus in reprobiū sensum. Dicit̄ autē hic sensus hominis non exterior quo sensibilia cognoscūtur. sed interior scdm quē iudicat̄ de agendis. scdm illud sap. 6. Cogitare de il la sensus est cōsumatus. Dicitur autē sensus reprobus q̄ aliquis re pbandum iudicat̄ habet de agendis scdm illud 2. thi. 3. Homines mēte corrupti re p̄bi circa fides. Je. 6. Argentū reprobiū vocat̄ eos. Et ideo subdit. Et faciant ea q̄ nō cōueniūt id est ea q̄ a recta ratiōe discordāt. Sap. 3. Inutilia opa eorū sunt. Et aut̄ cōueniēs vt qui cōtra dei noticiam peccauerūt vel eū cognoscere nolētes vel eū cognoscere nō arbitrātes in puerilitate sensus traderētur. Unde et sap. 14. dicitur Peccatiū pena pambulat semper iniustus p̄uacationē. ¶ **Deinde** cuz dicit. Repleti etc. enumerat̄ huiusmodi incōuenientia opa. et primo ponit id quod est generale dicēs. Repletos omni iniquitate. qz vt dicitur. 1. Job. 3. Omne peccatū est iniquitas. Sicut enim oīs virtus in q̄ntū exequitur p̄ceptū legis habet rationē iusticie. ita etiam omne peccatū in q̄ntum a regula legis diuine discordat habet rationēz iniquitatis. Et sic in sacra scriptura p̄cipue peccata arguūtur. Dupl̄ aut̄ eorum culpa z exaggerat̄. Primo quidē intensiue p̄ hoc q̄ dicit. Repletos. Ille enim videtur repleri iniquitate cui affectus ē totaliter ad peccandū dispositus scdm illud. ps. 13. Quoz os maledictiōis et amaritudine plenus est. Secundo extensiue qz scz non tantū in vno peccauerunt sed in oib⁹. Sap. 14. Infādoz ydoloꝝ cultura oīs mali causa ē. ¶ **Cōsequēter** cum dicit Malicia enumerat̄ peccata in speciali. Et primo q̄ntum ad transgressionē q̄ opponitur p̄ceptis negatiuis. Scdo quāntum ad omissionē q̄ opponit̄

tur p̄ceptis affirmatiuis sibi. Supbos. Circa primū duo facit. Primopōit peccata quibusaliquid deterioratur in se ipso. Secundo peccata quibus aliq̄s fit nociuus p̄io sibi. **Requētia.** Circa primū ponit q̄dem id primo quod est generale cum dicit. Malicia q̄ ē habit⁹ vitiosus virtuti op̄positus. Unde et malicia peccare dicunt̄ q̄ ex habitu peccant ps. 13. Quid glariis ē malicia. In speciali ponit peccatū quo q̄s deordinat̄ circa appetitū corporaliū delectationū cum dicit. Fornicatio. Quāuis enim fornicatio p̄p̄ie sit cū meretricib⁹ q̄ iuxta fornicēs id est arcus trium phales se publice p̄stituebāt. tamē hic sumitur p̄ omnī illicito cōcubitu. Tob. 4. Attende tibi fili mi ab omnī fornicatione. Scdo ponit vitium p̄ quod quis deordinat̄ circa appetitū rerū exteriorū cum dicit. Auaritia q̄ est inimo deratus appetitus habēdi. Heb. vltio. Sunt mōres sine auaricia cōtenti presentib⁹. Deinde ponitur pctā q̄ tenent ad nocumētum p̄io. Et primo ponit id quod est generale cū dicit Requētia dum scz attendat aliq̄s q̄ neq̄t implere quod maxime cōtingit̄ circa nocumēta p̄ioz quibus non potest aliq̄s aliquādo p̄ voto nocere. ps. Cōsumet̄ neq̄tia peccatoꝝ. Cōsequēter ponit radicē hoz peccatorū dicēs. Plenos inuidia q̄ est dolor de alieno bono ex q̄ aliq̄s incitatur ad nocendū alteri. Sap. 2. Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarū. Postea ponitur nocumēta et primo manifesta. et quātū ad facta cuz dicit. Homicidijs q̄ sunt p̄cipua nocumēta. Osee. 4. Male dicit̄ mendaciū et homicidiū furū et adulteriū inundaue runt. Dicit̄ aut̄ pluraliter homicidijs. qz homicidiū non solū cōsistit in ope. s̄z etiā in volūtate. 1. Job. 3. Qui odit fr̄em homicida est q̄ scz odit ad occidēdum. Et q̄ntū ad verba cū dicit. Cōtentiō. Est aut̄ cōtentiō sp̄gnatio veritatis cū cōfidentia clamoris. puer. 20. Honor est homini q̄ se sepat a cōtentiōib⁹. ¶ **Deinde** ponit nocumēta occultā. et primo illud quod ēgenere cū dicit. Dolo q̄n scilicet aliud simulat̄ et aliud agitur. Je. 9. Sagitta vulnerans lingua eoz dolū locuta est. in ore suo paces cū amico suo loquitur et occulte ei ponit insidias. Post hec ponit radicē interiorē hoz nocumētoꝝ cū dicit. Malignitate q̄ imponit malū ignem. i. malū affectum in corde scdm illud. ps. 27. Loquitur pacē cū p̄io suo. mala aut̄ in cordibus ps. 5. Non habitabit iuxta te malignus. ¶ **Cōsequēter** ponit nocumēta occultā q̄ p̄cipue sūt verbis cū dicit. Susurrōnes q̄ scz occulte susurrāt in auribus hoīz ad seminādū inter eos discordias. Ecc. 8. Susurro et bilisquis maledictus in populo. multos enim turbauit paces habentes. Detractores. q̄ scz detrahūt fame alicui⁹ oportet id ē eo ignorāte mala dicētes eo. Ecc. 10. Si mordet serpens in silētio nihil eo minus habet q̄ occulte detrahit. Et ne putetur ista pctā esse leuia qz solo ore cōmittitur subdit. Deo odibiles. Impugnāt enim id maxie quod de⁹ in hoībus amat scz mutuū amorem. Je. 15. Hoc est p̄ceptūz meū vt diligatis inuicē. Unde dicit̄ puer. 6. Sex sunt q̄ odit de⁹ et septimū detestat̄ aīa ei⁹. i. q̄ seminat inter fr̄es discordias. Addit autē Cōtumeliosos q̄ scz mala in faciē inferunt. 1. thi. 1. Qui prius sui blasphem⁹ et p̄securoz et cōtumeliosus. Sic ergo hec tria vitia in materia cōueniūt qz omnes mala dicit̄ de p̄io. Dicit̄ aut̄ in fine. nā susurro intēdit discordias. detractor infamiaz. cōtumeliosus suis iniurijs. ¶ **Cōsequēter** ponit peccata q̄ p̄tinēt ad omissionem. et primo ponit radicem hoz pctoꝝ cuz dicit Superbos. dicitur enim superbi q̄n sup se cūtes p̄ inordinatū appetitū excellentie. volunt enim p̄eesse nō subesse aliene regule. et ideo p̄cepta omittūt. Ecc. 10. Inimicum oīs peccati supbia. Ad̄ vez est q̄ntum ad auersionem a deo. non q̄ntū ad conuersionem ad bonū cōmutabile. Dicitur enim. 1. thi. vltimo. qz radix omnī maloz

Ad Romanos

Ecupiditas. Secdo ponit pccusuz superbie ex quo primo in corde nascit elatio vt scilicet homo se super alios esse rat. Luc. 18. **N**ō sum sicut ceteri hominū. Ande dicit cōtra elatos illud. ps. Neq; elati sunt oculi mei. Secdo ex supbia in opere nascitur nouitatu presumptio. Et qntuz ad hoc subdit. Inuētores malozū qz eniz bona iam sunt a deo et ab hoibus instituta. Nequēs est vt ipsi de nouo ad inueniāt mala. ysa. 3. Adinuentōdes eoz cōtra dñm. Cō sequenter ponitur ipe omissioes. Et primo respectu superiorū. Ande qntū ad pentes dicit Parentib' nō obedietes. Contra id qd dicit ephē. 6. Filij obedite parenti bus vestris in dño. Quātum aut ad deum dicit. Inspicētes id est cōtra diuinā reuerētiā agētes. Job. 28. Ecce timor dñi ipsa est sapiētia et recedere a malo intelligētia. Secdo ponit omissiōē qntū ad seipm cum dicit. Incōposito in habitu et in incessu. Ecc. 19. Amict' corpis 2 ritus dētium et ingress' hois enūciat' de illo. Quedaz tñ inculpātur. ysa. 3. De hoc qz cōposito gradu incedebant qz illa cōpositio excedebat modū cōmunē hominuz inter quos cōuerfābatur. Tercio ponit omissiōē qntū ad pares ad quos debem' habere primo affectum in corde. cōtra qd dicit. Sine affectiōe. puer. 12. Viscera ipioz crudelia. 2. thi. 3. Erunt hoies seipos amātes se3 et nō alios. Secdo debet homo eis exhibere socialē cōuersationē cōtra qd subdit. Absq; federe q se3 alijs socialit' nō cōuēniūt. Iudicū. 18. Percusserunt eos in ore gladij. eo qz cū nullo hominū haberēt quicq; societatis ac negocij. Ecce 4. Ne soli quoniā cū ceciderit rē. Quarto qntū ad inferiores subdit. Sine misericordia quā debemus miseris exhibere Jac. 2. Iudiciuz sine misericordia illi qui non facit misericordiā rē. ¶ Deinde cū dicit. Quia cum iusticiāz. oñdit eos esse obnoxios ire sue vindicte diuie. Circa qd tria sunt cōsiderāda. Primo naturalis eoz affectus quia cū cognoscerēt deū iustum sicut et omnes alias pfectiones habētē nō crediderūt qz peccatis penam inferret. Sōpho. primo Dicit i cordib' suis nō faciet dñs bene r nō faciet dñs male. Et hoc est qd dicit. Qui cū iusticiā dei cognouissent nō intellexerūt. Secdo pena peccatis eoz debita cū dicit. Dignū sunt morte. Infra sexto Stripedia peccati mors est. Dignū est em qz aia qz deserit deuz a corpore suo deferatur p mortē corpalem. et finaliter deserat a deo p mortē eternā. de qua dicit i ps. 33. Mors peoz pessima. Et apoca. 2. In his mors scda non habebit potestātē. Tercio cōsiderandū est qbus talis pena debetur. Et primo his q talia agūt scz predicta pctā scd3 illud ps. 5. Disti omēs qui opant iniquitatem perdes omnes q loquūtur mēdaciū. et non solū illis q faciūt sed etiam his q cōsentunt facientib'. Et hoc duplt. Ano modo directe vel laudādo pctm scdm illud. ps. 9. Laudatur peccator in desiderijs anime sue. Al' etiam prebēdo consiliū et fauorem. scdm illud 2. pa. 19. Impio prebes auxiliū. Alio modo indirecte quādo non reprehēdit aut impedit quoz cūq; modo si potest. et precipue si ex officio incubat. sicut peccata filiozū imputantur hely. sicut pater. 1. regū. 4. Hec autem specialiter aplūs dicit ppter quosdam sapiētes gentiliū qui et si ydola non colerent: tamen colenti bus non resistebant.

Capitulum secundum.

Propter qd inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas In quo enim alterū iudicas teipsum condempnas Eadem enim agis que iudicas Scimus em quoniam iudicium dei est scdm veritatez in eos qui talia agunt Existimas aut o homo

qui iudicas eos qui talia agūt et facis ea quod tu effugis iudicium dei An diuitias bonitatis eius et paciētie et lōgaminatatis ei' cōtempnis Ignoras quiaz benignitas dei ad penitentiam te adducit. Scdm autem duriciam tuam et ipenitens cor thesaurizas tibi irā in die ire et reuelatiōis iusti iudicij dei. Postq; apostolus ostendit qz gentiles iustificati nō sunt ex veritatis cognitione quā habuerunt. hic ostendit qz neq; etiam iudei iustificati sunt ex bis in quibus gloriabantur. Et sic vtriq; est necessaria ad salutem virtus euāgelice gratie. Prio qz dicit qz iudei nō sunt iustificati ex lege. Secdo qz nō sunt iustificati ex genere de qz gloriabāt. 3. cap. Quid qz ē apli'. Tercio qz nō sunt iustificati exercitiū iustitię. 4. capitulo Quid qz dicem'. Circa primū cōsiderandum est qz iudei et gentiles ad fidem cōuersi seiniue iudicabāt de priorū vita. Iudei eniz gētibus obijciebant qz sine dei lege viuētēs ydolis imolabant. Stiles aut obijciebant iudeis qz lege dei accepta eaz nō seruabāt. Prio ergo vtrōsq; arguit de inordinato iudicio. Secdo specialiter ostendit qz iudei nō erāt digni premio quia ea in quibus gloriabātur non sufficiebant ad salutē ibi. Nō eniz audiuī legem. Circa primū duo facit. Prio cōfatur huiusmanū iudiciuz. Secdo astruit et cōmēdat diuinū ibi. Scimus em. Circa primū duo facit. Prio pponit mutuo se iudicātes inexcusabiles esse. Secdo assignat rōnem ibi. In quo enim. Prio ergo cōcludit ex premis dicens. ppter qd gētilēs veritatē de deo cognitā in iustitia detinuerūt. O homo qz iudicas aliu hominē iexcusabilis es sicut supra primo dixit. ita vt sint iexcusabiles. Addit autem omnes Quasi dicat. quicūq; sis sine gentilis sine iudeus. qz etiam gentilis de quo magis videbat non potest excusari p ignorātiā. sicut supra ostensuz est. 1. corinth. 4. Nolite ante tēpus iudicare. ¶ Deinde cū dicit. In qz enim assignat rationem excludēdo causam excusationis. primo quidem ignorātiā scdo innocētiā ibi. Eadem eniz Ignorātia quidē excludit p iudicium. qz eniz ita dicat aliquē quasi male agentē demonstrat se agnoscere illud esse malū et ex hoc ostēdit esse cōdemnabile et hoc est qd dicit. Ideo inq; es inexcusabilis. In qz enim iudicās alter. qz male agentē teipm condemnas. i. oñdis te esse cōdemnabilem. Marb. 7. Nolite iudicare et non iudicabimini. Non tamē credendū est qz omne iudiciū sit cōdemnatiōis causa. Est enim triplex iudiciū. Anū quidē iustū qd scz fit scdm relām iusticie. Sap. 1. Diligite iusticiam qui iudicatis terram. Aliud est iudiciū non iustū qd scz fit cōtra regulam iusticie. Sap. 6. Luz essetis ministri regni eius nō recte iudicatis. Est autē tertiu iudiciū temerarium cōtra qd dicit Ecc. 5. Ne temere qd loqris. Qd quidē du plr cōmittit. Ano modo qz aliqz pcedit circa id qd est sibi cōmissū iudiciuz absq; debita veritatis cognitionē contra id qd dicit. Job. 29. Lausam quā ignorabā diligentissime inuestigabaz. Alio modo quando aliquis vsurpat sibi iudiciū de occultis de quibus solus deus iudicare habet. Contra id qd dicit. 1. corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare quoadusq; veniat dominus qz illum nabit rē. Est autem aliquid occultū non solū quo ad nos sed secundum sui naturam ad solam dei cognitionem pertinet quidez primo cogitatio cordis. scdm illud. 3e. 17. Prouū est cor hominis et scrutabile qz cognosceret illud Ego dñs scrutās corda pbans renes. scdo contingēs futurū scdm illud. ysa. 41. Annūciatē que vētura sunt infuturū et dicem' qz di3 estis vos. Et ideo sicut dicit aug. de sermone domini in mōte duo sunt in quib' tem eratis in a dicitum cauere debemus. vel cū incertū est qlis quisq; sus

turus est qui nunc vel bonus vel malus appareat. Primum ergo iudicium non est condensationis causa sed scilicet et tertium. Deinde cum dicit. Eadem enim. excludit aliam excusationis causam scilicet innocentiam: quia dicit. Ideo tu qui iudicas alios te ipsum condemas quia tu agis. et ita videtur quod contra conscientiam agis. Mat. 7. Quid autem videtur festucam in oculo habere? Est tamen sciendum quod non solum cum aliis aliquem iudicat vel de peccato quod ipse committit per hoc ipsum tamen sibi condensationem acquirit. quia non semper tamen mortaliter peccat sic iudicando. semper tamen suam vanitatem manifestat. Si enim publice sit in peccato de quo alium iudicat at videtur scandalizare iudicando nisi forte humiliter se simul cum illo reprehendat pro suo peccato in generalibus. Si vero sit in eodem peccato occulte non peccat iudicando alium de peccato eodem maxime cum humilitate et conatus ad resurgendum. ut augustinus dicit in libro de sermone dominum in monte. Primum cogitemus cum aliquem reprehendere necessitas nos cogit verum tale sit vitium quod nunquam habuimus. et tunc cogitemus nos etiam habere potuisse. vel tale quod habuimus et iam non habemus. et tunc tamen memoriam fragilitatis communis vel illius correctionis non odiosam misericordiam precedat. Si autem inuenimus nos in eodem vitio esse non oburgemus sed cogemur et ad pariter conandum inuitemus. Deinde cum dicit. Scimus enim. asseruit 2 corinthensium mendam diuinum iudicium. et circa hoc tria facit. Primum ponit diuinum iudicium veritatem. secundo excludit contrariam opinionem sibi existimas. tertio manifestat veritatem sibi. Quia reddet unicuique. Dicit ergo primo. Ideo dico quod teipsum condemas cui eadem agis que iudicas. Scimus enim id est pro certo tenemus quoniam iudicium dei est in eos qui talia agunt id est imminet eis diuinum iudicium. Job. 19. Altior iniquitatis est gladius et scitote esse iudicium. Ecc. ultimo. Cuiusque que sunt adducet deus in iudicium. Item scimus quod hoc iudicium est secundum veritatem. secundo excludit contrariam opinionem terre in equitate. Hominis autem iudicium etiam si iuste iudicet non semper est secundum veritatem negotii. sed secundum dicta testium. que quandoque dissonant a veritate. Sed hoc non est in diuino iudicio. quod ut ipse dicit. Ge. 19. Ego sum iudex et testis. Non etiam fallitur falsis allegationibus secundum illud Job. 41. Non parcam ei quasi verbis potentibus et ad deprecandum compositis. Deinde cum dicit. Existimas autem. excludit opinionem contrariam. Et primo ponit eam secundo assignat causam sibi. An diuitias. tertio improbat sibi. Ignoras. Dicit ergo primo. Ita dixi quod iudicium dei est secundum veritatem in eos qui ita agunt. Sed nunquam homo quicquam est qui iudicas eos qui talia agunt et tamen facis ea superioris iudicium non timens existimas quod ut effugies iudicium dei. Quasi dicat. Si hoc existimas falsa est estimatio tua per. cxxxviii. Quo ibo a spiritu tuo et quo a facie tua fugiam. Job. 11. Es fugium peribit ab eis. Deinde cum dicit. An diuitias. ostendit causam huius falsae estimationis. Quia enim homo non statim punitur a deo pro peccato estimat se non esse puniendum. Contra id quod dicitur. ecc. 5. Ne dixeris in corde tuo peccaui et quid mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens auditor. Et ecc. 5. Etenim quod non profertur cito contra malos sententia absque villo timore filii domini perpetrant mala. Attamen peccator ex eo quod certius facit malum et per patientiam sustentat ego cognouit quod erit bonum timentibus eum. Et ideo hic dicit. An contemnitis secundum illud. puer. 18. Impius cum in profundum peccatorum venerit. contemnit diuitias id est abundantiam. Eph. 2. Deus qui diues est in misericordia diuinitatis eius per quas scilicet in vos profudit bona secundum illud ps. Aperis tu manus tuas et omnia impleas bonitate. Nam boni diffusionis rationem importat secundum dno. Treñ. 3. Bonus est dominus sperantibus in eum. Et patienter pro quam scilicet sustinet grauiet et ex malitia

peccantes. ps. Dominus iudex iustus et patiens nunquam irascitur per singulos dies. Et longanimitatis. pro qua seculum sustinet homines ex infirmitate peccatorum diu tamen in peccato permanentes. 2. pe. ultimo. Longanimitatem domini nostri iesu christi salutem arbitramini. Deinde cum dicit. Ignoras. improbat predictam causam scilicet contempsum diuine patientie. 2. primo fructum diuine patientie demonstrat secundo periculum contempsum sibi. Secundo duritiam autem. Dicit ergo primo mirum est quod contemnitis. Aliquid igitur ignoras quia diuina benignitas dei differentis pena. 2. pe. 3. Non tardat dominus promissis sed patienter agit propter vos nolens alios quos perire sed ad penitentiam reuereri. ps. 30. Expectat vos deus ut misereatur vestri. Videt autem apostolus ut in glo dicitur tres gradus peccatorum tetigisse. primo quidem impunitatem sibi promittentibus. secundo contempnentibus dei bonitatem. tertio vero ignorantibus. Unde dicit glossa. Peccator casus o homo dum tibi impunitatem promittis. grauius peccas quia contemnitis. et grauius peccas quia ignoras. Sed videtur hoc esse falsum. nam ignorantia alleuiat peccatum magis quam aggrauet. Est igitur secundum quosdam intelligendum grauius id est periculosius quod qui ignorat peccatum non querit remedium. Vel grauius propter ignorantiam speciem quam ad infidelitatem pertinet quam est grauius peccatum. Unde dicitur. 1. corinth. 14. Si quis ignorat ignorabitur. Et grauius in genere ingratiudinis. Magis enim est ingratus qui beneficium non cognoscit quam qui dimittit quod est contemnere. Deinde cum dicit. secundum duritiam ostendit periculum contempsum dicitur. secundum autem duritiam quia seculum ad beneficia diuine bonitatis non emollitur. Ecc. 3. Cor durum male habebit in nouissimo. et cor impenitens quod scilicet ad penitentiam non influitur ex dei patientia et longanimitate. pe. 8. Nullus est qui agat penitentiam super peccato suo. Thesaurizas tibi iram id est multiplicas tibi reatum pene. Jacobi ultimo Thesaurizas vobis iram in nouissimis diebus. An tunc hic sequitur. In die ire. id est iudicij de qua dicitur sopho. primo. Dies illa dies ire. quia seculum deus vindictam non inferet quam tunc inferet. Item illud ps. Cum acceperit tempus ego iusticias iudicabo. Et reuelationis iusti iudicij dei quia tunc reuelabitur iusticia diuini iudicij quod nunc non creditur esse. aut non videtur esse iustum. ps. 56. Iuxta est salus mea ut veniat et iusticia mea ut reueletur. Et quia glossa hic dicit quod duritiam et cor impenitens significatur peccatum in spiritum sanctum quod est irremissibile. ideo oportet videre quod peccatum in spiritu sancto et quomodo sit irremissibile. Est igitur sciendum quod secundum antiquos doctores ecclesie qui fuerunt ante augustinum scilicet Athanasium. Hylarium. Ambrosium. Hieronymum. et Crisostomum peccatum in spiritum dicitur blasphemiam quam opera spiritus sancti spiritu immundo attribuitur ut per Mat. 12. quod quidem dicitur irremissibile et in hoc seculo et in futuro. quia pro hoc peccato puniuntur iudei etiam in hoc seculo per romanos et in futuro per demones. Et quod non habet aliquam rationem excusationis sic habebat blasphemiam quam dicebant in christum in quantum erat filius hominis secundum illud Mat. 21. Ecce homo vorax et potator vini. Ad quod poterant induci per infirmitatem carnis sicut et in veteri testamento quia filii israel murmurauerunt pro defectu panis et aque. ut legitur exo. 16. Quasi humanum fuit et facile remissibile sed quod postea dixerunt coram deo. lo ut Exo. 22. Isti sunt filii tui israel qui te eduxerunt de terra egypti: peccauerunt in spiritu sancto scilicet opus dei irremissibile cum dominus subdit. Ego autem in die ultionis visitabo peccatum eorum. Augustinus autem dicit peccatum in spiritum sanctum esse verbum vel blasphemiam quam quis dicit contra spiritum sanctum pro qua sit remissio peccati

Ad Romanos

eorum scdm illud Jo. 20. Accipite spiritum sanctum quorum remiseritis peccata etc. Et hoc quidem corde scz et ore et opere dum aliqs perseverat vsqz ad finē vltimū. Et sic finalis impenitētia est peccatū in spiritū sanctum de q̄ manifestū esse irremissibile. Magistri vō sequētes dicūt peccatū in spm̄ sanctum scz qd̄ committit ex certa malitia q̄ p̄trariatur a p̄triatō spiritui sc̄to scz bonitati. sicut et p̄tm̄ in filium dei qd̄ est ex ignorātia q̄ opponit sapiētie q̄ a p̄triatō filio. Et similē p̄tm̄ in patrē potest dici qd̄ sit ex infirmitate q̄ cōtrariatur potentie q̄ est a p̄triatō p̄ris. Sic ergo p̄tm̄ qd̄ ē in patrē v̄l in filium dicit remissibile qz ex hoc ipso p̄tm̄ videt aliquā excusationē habere qd̄ ex ignorātia vel ex infirmitate cōmittit. qd̄ aut̄ ex certa malitia cōmittitur nullā in se habet excusationis causā. et ideo dicitur irremissibile qz nō habet in se vnde remittat. licz q̄nqz deus illud ex sua bonitate remittat sicut q̄nqz ex sua virtute curat morbū q̄ est de se incurabilis. Et fm̄ hoc assignantur sex species p̄cti in spiritum sanctū excludētes ea p̄ que p̄tm̄ remittit quodā prima duo accipiunt p̄ respectū ad eam q̄ se tenet ex parte dei scz spes diuine misericordie cui opponit desperatō et timor diuine iusticie cui opponit presumptio. Alia vero duo accipiuntur ex parte hoīs scz p̄ceptus boni cōmutabilis cui opponitur obstinatio que hic diuicia dicit p̄ quā scz aliqs obfirmat aīas suā ad p̄tm̄. et destinatio auersus a deo cui opponitur cor impenitēs qd̄ scz nunq̄ p̄ponit p̄ penitētiā reuerti ad deum. Alia vero accipiuntur ex parte donorum dei quorum vnus est fides secundum illud p̄uer. 5. Per fidē purgātur p̄ctā. et huic opponit ipugnatio veritas agnita. Aliud aut̄ est caritas secundū illud p̄uer. 10. Vniuersa delicta operit caritas et huic opponit inuidētia fratne gr̄e.

Lectio secunda

Uti reddit vniciqz secundum opera eius his quidem q̄ scdm̄ patiētia boni operis gloriam et honorem et incorruptionem querentibus vitam eternā. His autē qui sunt ex contentione et qui nō acquiescunt veritati credunt autē iniquitati ira et indignatio: tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malus: iudei primum et greci. Gloria autē et honor et pax omni operanti bonum: iudeo primum et greco. Non enim est acceptio p̄sonarum apud deum. Quicūqz enim sine lege peccauerunt: sine lege p̄bunt. Et quicūqz in lege peccauerunt: per legem iudicabuntur.

Postq̄ aplūs p̄posuit veritatem diuini iudicij: exclusa cōtraria opinione. hic manifestat diuini iudicij veritates et primo p̄pōit qd̄ iēdit. sc̄do māifestat p̄positiū ibi. Hic qd̄ ē q̄ fm̄ pa. p̄ponit aut̄ primo veritatē diuini iudicij q̄ntū ad duo scz q̄ntū ad opa. et q̄ntū ad p̄sonas. q̄ntū ad opa qd̄ ē qz in p̄ntū nō reddit fm̄ opa scz q̄nqz male agētibus gr̄am largit sic ip̄i paulo ap̄lo q̄ pri? blasphem? et sequitur misericordiā cōsequit? et vt dicit 1. thi. 1. Scz hoc nō erit in die iudicij qm̄ erit tēp? fm̄ iusticiā iudicādi p̄s. Et acceptero tēpus ego iusticiā iudicabo. Et ideo alibi dicit in p̄s. Sc̄bz opa manū eorū qz retribuitōis eq̄litas seruabit q̄ntū ad oēs. 2. cori. 5. Dēs nos malfe stari oportet. Videt aut̄ qz nō sit fm̄ opa retributō futura qz p̄ctō tēporali pena eterna retribuet. Scz dicēdum ē qz sicut aug. dicit 21. de ciui. dei. In retribuitōe iusticie nō

cōsiderat eq̄litas tēporis inē culpa et penam qz etiā scdm̄ hūanū iudiciū p̄ culpa adulterij q̄ breui hora cōmittitur. infligit pena mortis in q̄ nō attēdit legislator morā occisionis. scz poci? qz p̄ mortē p̄petuo excludit a societate viuētium. Et sic etiā suo modo hō p̄ culpa tēporali punit pena eterna. Et ideo nō ē mirū si p̄ctā cōmissa p̄tra caritates p̄ quā scz ē societatis inter deum et hoīes eternalit̄ diuino iudicio punitur. Et hoc qd̄dem esse iūstū ex tribus apper ex infinita dignitate dei in quē peccat. tanto enī qz grauius peccat quāto maior est dignitas p̄sone in quā peccat sicut plus peccat q̄ p̄cutit principē q̄ q̄ p̄cutit priuatā p̄sonā. Et sic cum culpa peccati mortalis sit qd̄dam mō infinita oportet qz ei infinita pena respōdeat. Et sic cū non possit esse infinita scdm̄ intentionē relinq̄tur qz sit infinita secundum durationē. ¶ Sc̄do apparet ex voluntate p̄ quam peccat. Quicūqz enim mortaliter peccat auersus ab incōmutabili bono finē cōstituit in bono cōmutabili. sicut fornicator in delectatione carnis. auar? in pecunia. Et qz si nō per se appetit: q̄ cūqz appetit finē ferē in illud volens illud semp̄ obtinere. si aliqd̄ aliud nō obstat. Unde ille q̄ peccat mortaliter voluntatē habet p̄petuo in p̄ctō manēs. v̄l nisi forte p̄ accidēs. sic qm̄ timet penā v̄l aliqd̄ aliud ip̄e dimittit. Unde cōuentus est vt ex quo homo finē suam voluntatē peccatū p̄petuo obtinētū appetit qz eternaliter p̄ illo punitat. De? enim q̄ est inspector cordis p̄cipue ad voluntatē peccatū attēdit. ¶ Tercio ex p̄te affect? p̄cti q̄ ē subtractio gratie ex qua sequitur qz homo quantum est de se p̄petuo maneat in peccato a quo exire non potest nisi p̄ auxilium gratie. Mō est aut̄ cōueniēs vt durate culpa cesset pena. et ideo in p̄petuū durat pena. Quare dicit reddere vniciqz fm̄ sua opa non ē intelligēdū fm̄ eq̄litate operū qz p̄mū excedit meritū sed sc̄bz p̄portionē. qz bonis retribuet bona et meliorib? meliora. Et eadē ratio est de malis. ¶ Deinde cū dicit. Hic qd̄dem q̄ scdm̄ patiētiam. manifestat p̄positū et p̄mo q̄ntum ad opera. sc̄do quātū ad p̄sonas ibi. In omnē aīam. Quātū autē ad opa ostendit veritatē diuini iudicij. primo quidem in bonis. sc̄do in malis ibi. Hic aut̄ qui ex cōtentione. Circa primū duo p̄siderāda sunt scz meritū et p̄mū. ad meritū tria cōcurrunt. p̄mo qd̄dem patiētia qd̄ potest intelligi. Hic modo de patiētia dei de q̄ supra dictū est. In diuinitas bonitatis et patiētie. vt intelligātur illi esse scdm̄ patiētiam boni opis scz dispositi q̄ bene patiētia dei v̄tatur bene opando. Alio modo potest intelligi de patiētia hoīs qd̄ etiā intelligi potest dupl̄. Hic mō fm̄ qz patiētia impōrtat tolerantia. aduersorū cū eq̄nitate cordis. hoc aut̄ necessariū est qz aliqs a bono ope nō desinat. p̄p̄ mala q̄ patitur. et hoc est qz dicit scdm̄ patiētiam boni operis. Jac. 1. Patiētia opus p̄fectū habet. Luc. 21. In patiētia v̄ra possidebitis aīas vestras. Sc̄do potest intelligi patiētia p̄ lōganimitate siue p̄ p̄seuerātia vt scz aliq̄ quis a bono ope p̄pter tediū nō recedat. Jac. v̄lsc̄o. Patiētia estote fr̄es vsqz ad aduētū dñi. Ad heb. 10. Patiētia vobis necessaria est. Scdm̄ est bonitas opis qd̄ qz dē dicit bonū fm̄ ordinē ad debitum finē. et scdm̄ qz cōuenit regule debite que est lex dei et ratio hūana. Gal. v̄lsc̄o. Bonū facientes nō desiciamus. Sc̄do tangit rectitudinē intētiōis q̄rētibus vitam eternā vt scz imalis q̄ homo patit vel in bonis q̄ agit nō querat aliqd̄ tēporale scz eternum. Mat. 6. Primum q̄rite regnum dei. ¶ Ex parte etiā premij tangit tria. quorum primum est gloria q̄ significat claritatem sc̄toꝝ etiā intrinsecā qua replebitur in mente fm̄ illud vsa. 58. Implebit splēdoribus aīam tuā. et exteriorē q̄ splēdebunt in corpe. Mat. 13. Fulgebūt iusti sicut sol in regno p̄ris eorū. p̄s. Exultabūt sc̄i in gl̄ia. ¶ Sc̄do cūdo tangit honoz per quē significat sc̄toꝝ dignitas et uerētia q̄ eis exhibet ab omni creatura. Erūt enim reges et

facerdotes. apo. 5. Fecisti nos deo nro regnuz & sacerdo-
tes. Et vltari⁹ cōputabunt inter filios dei. fm illō sap. 5
Ecce qmōdo cōputati sunt inter filios dei. ps. Misit do-
norati sunt amici tui de⁹. ¶ Tercio tāgitur incorruptio
qz scz illa gloria et honor nō erunt transitoria sicut ea que
sunt in hoc mūdo. 1. cor. 9. Illi qdē vt corruptibile cor-
ronā accipiant nos autē in incorruptā. ¶ Deinde cum dicit.
His autē ondit veritatē diuini iudicij in malis in qb⁹ etiā
tangitur culpa & pena. et qntum ad culpā tangitur tria.
quoz primū est cōtentionis pīnata que qdem pīo potest
intelligi hoīs ad vni beneficijs ad se vocātem. ptra quez
hō cōtēdere videt diuis bñficijs resistēdo deut. 31. Ad-
huc vinēte me & ingrediēte vobiscū semp cōtētiōse egiss
cōtra dñm. ¶ Scdo potest intelligi de cōtentione hoīs
cōtra fidem. 2. thi. 2. Noli verbis cōtēdere. ¶ Tercio po-
test intelligi de cōtentione hoīm ad inuicē q cōtrariā car-
tati q est mater xpm. Jac. 3. Vbi zelus & cōtēntio ibi in
cōstātia et omne op⁹ pīuū. ¶ Tercio ponitur duritia eoz
scz q nō acq̄sūt veritati. Quod potest vno modo intelli-
gi de veritate fidei. Jo. 8. Si veritatē dico qre vos nō cre-
ditis mihi? Alio modo de veritate diuine iusticie cui non
acq̄sūt veritatē diuini iudicij nō credētēs. eze. 18. Di-
xistis nō est equa via dñi. terciō potest intelligi de verita-
te vite cui nō acq̄sūt qz puerse viuūt. Jo. 3. Qui facit
veritatem venit ad lucē. terciō autē tangit malicia in hoc
q dicit. Credūt autē iniquitati vel qz cōsentūt pīuadētibus
iniquitatē. puer. 17. Malus obedit lingue miq̄. Et qz cre-
dūt impunitatē pctōz q in diuinā iniquitatem redundaret
ecc. 5. Ne dixeris peccauit & qd mihi accidit triste? Et cre-
dūt iniquitati. i. infidelitati. s. doctrine q est cōtra fidē. 2.
the. 2. Iudicent oēs q nō crediderūt veritati. sed cōfēn-
serūt iniquitati. Et parte autē pene. quattuor ponūtur. que
qdem dupl^r distingui possunt. Ano mō vt ira id est pena
et vindicta corporalis intelligat esse post iudiciū. sopho.
1. Dies illa dies ire. Indignatio autē in iudicio qn impīi
sibi ipsi indignabūt fit ex pctis q cōmiserūt sap. 5. Erra-
uimus a via veritatis. Tribulatio autē et angustia pīnēt
ad aīam sepatam a corpe ad resurrectionē. puer. 1. Quā-
do venerit sup vos tribulatio & angustia. Et alio mō pos-
sunt distingui vt prima duo accipiāt ex pte dei cui⁹ ira di-
citur dispositio ad puniēdū q est malis horribilis apo. 6.
Dicēt montibus & petris cadite sup nos &c. Indignatio
ei⁹ referat ad hoc q peccatores idignos reputabit vita et
nā ps. Quib⁹ iuravi in ira mea si introibūt. Alia vero ac-
cipiāt ex pte hoīs Et tribulatio qdē dicit a tribulo q pū-
git. Unde ad tribulationē potest pīnere omne qd dolores
infert. sopho. 1. Hor diei dñi amara tribulabit ibi fortis.
Angustia autē dicit ex hoc q anim⁹ hoīs angustiat nō va-
lēs inuenire remediū ptra mala q timet vel iā patit. dan.
13. Angustie mihi sunt vndctōz & qd eligam ignoro. Job.
27. Nūqd clamorē illi⁹ audiet deus cū venerit sup illum
angustia? ¶ Deinde cū dicit In omnē aīam. ostēdit veri-
tatē diuini iudicij qntū ad psonas Et pīmo pponit hu-
ius eq̄tatē. scdo rationē assignat ibi. Non est enim perso-
narū. terciō rationē manifestat ibi. Quicūq̄ em̄. verita-
tē qdē diuini iudicij q̄tum ad psonas ostendit pīmo in
malis cū dicit. In omnē aīam hoīs opantis. i. ptra om̄ez
aīam. qz sicut gloria sctōz ab aīa ad corpe⁹ deuenit. ita re-
pboz pena pīmo & pīncipit ē in aīa & scdo in corpe. qd
pp̄ defectū vel culpā aīe resurget passibile. eze. 18. Anī
ma q peccauerit ipa moriet. Dicit autē iudei p̄m et greci
qz iudei maior pena debebat tan q cognoscēt⁹ dei vo-
lūtātē p legē. Luc. 12. Seruus sciēs volūtātē dñi sui dī-
sine plagis vapulabit multis. Et silt xpianū qntū ad idēz
peccatū puta adulteriū vel furuz grauior pena puniūt⁹
q infideles. heb. 10. Quātomagis putatis maiora me-

rerī supplicia q filij dei &c. Sed qntū ad totā penam. qz
uior est pena infidelitū ppter pctm infidelitatis qd ē gra-
uissimum. Unde dicit. 1. petri. 3. q super incredulos ira
dei manet. Scdo manifestat in bonis & ponit pīmo duo
q supra dixit gloriā et honorē. ¶ Tercio vero. s. pacē po-
nit loco incorruptionis quā includit pax et multa alia cō-
prehēdit. Nō enim potest esse pax hoīs pfecta q̄diu ali-
quis timet se amissurū bona que habet. sed tunc aliquis
habet verā pacē cordis quādo habet omnia que cōcupi-
scit et ea p̄dere non timet. ysa. 32. Sedebit populus me⁹
in pulchritu. pacis Et in his etiaz pīmabit iudeis attri-
buit qz eis sunt pīmo pmissa et in eozum pmissiōes gē-
tes introierūt. Job. 4. Alij laborauerunt et vos in labo-
res eozuz introistis. ¶ Deinde cum dicit. Non enim est.
assignat rationē victozum quia scz non est psonarū accep-
tio apud deū act. 10. Nō ē psonarū acceptio de⁹. ¶ Oppo-
nit autē psonarū acceptio iusticie dītributiue. p quā aliq̄s
distribuit. vnicuiqz fm dignitatē psonarū. q̄ acceptio ē qn
p̄ter dignitatē dat alicui pl⁹ vi mir⁹ Tūc autē fit p̄ter
dignitatē qn hoc fit nō pp̄ cōditōez p̄sone q̄ facit ad cau-
sā hoc ē em̄ causā accipe. s. q̄si reglā opādī s̄z pp̄ psonā
q̄si ipsa psona accipiat vt causā aliq̄d facit dī. puta si ali-
quis det alicui. ppter cōsanguinitatem plus de bonis pa-
trimonialib⁹ nō est acceptio psonarū quia cōsanguinitas
est cōueniens causa ppter quam in talibus bonis debeat
plus habere. si autem ppter cōsanguinitatem aliquis pre-
latus det alicui plus de bonis ecclesiasticis potest hoc ad
acceptiōem personarū pīnere si alias idoneitas nō cō-
currat. non enim cōsanguinitas est ratio cōueniens dī-
stributionis bonozum spūalium. qz igitur deus omnia cō-
uenientissima ratioe facit nō cadit in ipm psonarū accep-
tio. Dicitur em̄ sap. 8. Q̄ disponit omnia suauiter. s̄z vlt-
detur acceptio psonarū qz peccatoz quosdā in suis pctis
relinquit quosdā ad se vocat. Sed dicendum q persona-
rum acceptio opponatur iusticie. Unde locū habet in his
que dantur ex debito qd attendit iusticia. de⁹ autē nō ex
debito sed gratis peccatores ad penitentiā vocat. si enim
ex operibus tam nō ex grāa vt dicit infra xj. Et tit. 3. Non
ex opibus iusticie que fecimus nos sed scōz suā misericor-
diaz saluos nos fecit. In talibus autē beneficijs gratis da-
tis nō solum deo sed etiā homini libez est dare cui voluit
erit. Mar. 20. An nō licet mihi facere quod volo. ¶ De-
inde cū dicit Quicūq̄ em̄. exponit p̄dictam rationē. q
enim non sit psonarū acceptio apud deū patet per hoc
q omnes qui peccāt puniūtur. Unde pīmo loquit quā-
tum ad illos qui legem non susceperunt dicens q quicūq̄
peccauerit sine lege scilicet moȳsi accepta a deo sine le-
ge p̄bit id est cōdēnabitur nō ppter legis transgressiō-
nem. Job. 4. Quia nullus intelligit in eternū peribunt.
Scdo loquitur quantum ad illos qui legem scriptam ac-
ceperunt et dicit q quicūq̄ peccauerit in lege id est post
legē scriptam iudicabitur per legem id est ppter hoc q
transgressi sunt p̄ceptū legi. Jo 12. Sermo quē loquit⁹
sum vobis ille iudicabit cum in nouissimo die. Quidam
autē ex hoc modo loquendi occasiōem erroris p̄sumperūt
Quia enim apostolus nō dicit quicūq̄ in legē peccauerit
per legem peribit si dixerat de his qui sunt sine lege cre-
diderunt q illi qui post legem susceptā peccāt iudicētur
aliq̄liter. s. in p̄nti nō r̄n p̄unt. Sed sicut dicit glo. quis
xpianus dicat nō p̄ire inde si non credat in xpm cū dñs
dicat q tolerabit⁹ erit sōdome in die iudicij q̄ eis. vt ha-
bet Mar. 12. Unde eze. 18. Nolo mortē peccatoz. Et
tur autē tali diuersitate i loquēdo qz vt grego. dicit in mo-
ralib⁹ sup illud iob. 36. Iudiciū paupibus tribuit. Quis
dā in futuro iudicio p̄bit sed nō iudicabitur. i. Impi-
qui sunt sine fide & lege dei ps. Nō resurgent impij in ius-
b ii)

Ad Romanos

dicto. qz scz nō est locus disceptandi p̄ra cū q̄ totalit̄ est alienus a deo. Jo. 3. Qui nō credit iā iudicatus est. Alij vero q̄ lege dei r̄ fide iusepta peccat̄ ita p̄bunt q̄ etiam iudicabūtur q̄n q̄daz disceptatiōe cū eis facta. Unde eze. 34. dicit̄ Ecce ego iudico inter pec̄ et pecus arictum et hircor̄. Sicut r̄ rex vt gre. dicit hostes condemnat absq̄ audientia cines aut̄ cū diligenti audientia.

Lectio tertia.

Non enim auditores legis iusti sunt apud deū: s̄ factores legis iustificabūnt. Cū em̄ gētes q̄ legē nō habent naturaliter ea q̄ legis sunt faciūt. eiusmodi legē nō hītes. ip̄i sibi sunt lex: q̄ ostendunt op̄ legis scriptū in cordib⁹ suis: testimoniū reddēte illis cōsciētia ip̄oz. et inter se in uicē cogitationū accusantiū aut etiā de. eudentiū in die cū iudicabit de⁹ occulta hoīm: s̄m euangelium meum per iesum xpm.

Postq̄ ap̄lus cōfutatū hūanum iudiciū q̄ se gētes r̄ iudei mutuo iudicabant. r̄ diuini iudiciū cōmendauit. h̄ p̄cedit ad 1 ostēdendū ea q̄bus iudei gloriabant̄ eis nō sūnt cere ad salutes 2 primo ostēdit p̄positū. sc̄do soluit ea que in p̄trariū dici possent. tercio cap. ibi. Quid ergo ampli⁹ r̄. De duob⁹ iudei gloriabant̄ scz de lege r̄ circūcisione q̄ nō erat ex lege moysi. s̄ ex p̄ribus vt dicit̄ Jo. 7. P̄rio ergo ostēdit q̄ lex audita siue recepta nō sufficiebat ad salutē. sc̄do ostēdit idē de circūcisione ibi. Circūcisio q̄des r̄. Circa primū duo facit. primo p̄ponit qd̄ intendit. sc̄do manifestat. p̄positū ibi. Cū em̄ gētes. Circa primū p̄pōit duo. Anū excludēdo. alterū asserēdo. Excludit em̄ qd̄ iudei opinabant̄ se se p̄ solū legis auditum iustificari. An̄ dicit. ita dicit̄ est q̄ peccātes in lege iudicētur p̄ legem. Nō enim auditores legis ex hoc ip̄o q̄ legem audiūt iusti sunt apud deos. et si apud hoīes iusti reputant. Mat. 7. Qui audit uerba mea r̄ nō facit ea similis est viro stulto. Jac. 1. Si q̄s auditor est uerbi r̄ nō factor r̄. sc̄do astruit q̄ factores legis sunt iusti qd̄ dicit. s̄ factores legis iustificabūnt. Mat. 7. Quis q̄ audit uerba mea et facit ea assimilabitur viro r̄. Jac. 1. Estote factores uerbi et nō auditores tm̄ et ps̄. Intellect⁹ bon⁹ oībus faciētib⁹ eū. S̄ circa sc̄dm videt̄ esse qd̄ infra tercio dicit̄ ex op̄ibus legis nō iustificabit̄ oīs caro corā eo. nō ergo aliq̄ ex hoc q̄ opa legis faciūt iustificātur. S̄ dicit̄ dū est q̄ iustificari implē accipi potest. Uno mō pōt accipi q̄ntū ad reputatiōez vt tunc aliq̄s iustificari dicat̄ q̄n iust⁹ reputat̄ Eze. 16. Iustificasti sorore tuā scz p̄ reputationē Et s̄m hoc potest intel ligi hoc. factores legis iustificabūntur. i. iusti apud deos r̄ hoīes reputabūnt. sc̄do p̄ executionē iusticie in q̄ntū scz opa iusticie exequūtur. Luc. 18. Descēdit hic iustificat⁹ in domū suā qz scz publican⁹ op̄ iusticie fecerat cōfiteōdo peccatū. Et hoc mō verificat̄ qd̄ hic dicit̄ factores legis iustificabūntur scz legis iusticia exequēdo. Tercio potest accipi iustificatio q̄ntū ad causaz iusticie vt scz ille dicitur iustificari qz iusticia de nouo accepit sic infra q̄nto. Iustificari igit̄ ex fide r̄. sic aut̄ nō intelligit̄ hic q̄ factores legis iustificētur q̄n q̄ p̄ opa legis iusticia acq̄rāt hoc qd̄ esse nō potest neq̄ q̄ntū ad opa ceremonialia q̄ grām iustificantē nō cōferebāt. neq̄ etiā q̄ntū ad moralia ex q̄bus habit⁹ iusticie nō acq̄rit. sed poti⁹ p̄ habitū iusticie infusum huiusmōi opera faciūt. Deinde cū dicit̄. Cū em̄ gētes. manifestat. p̄positū. Et primo ostēdit q̄ factores legis etiā si nō sint auditores iustificātur. sc̄do q̄ auditores legis sine legis obseruatiōe nō iustificānt̄ ibi. Si

aut̄ iudeus. Circa primū tria facit. primo p̄ponit dignitatem eoz q̄ legē absq̄ auditu obfuit. sc̄do manifestat qd̄ dixerat̄ ibi. Qui ostēdunt opus legis. tercio p̄bat̄ ibi. Testimoniū reddēte illis. Circa primū tria tāgit. quātum ad gētes primo carentia legis dicens. Cū em̄ gētes q̄ legē nō habēt scz diuinā quā nō acceperūt nō em̄ gētib⁹ data est lex s̄ iudeis s̄m illud ecc. 24. Et in ps̄. Nō fecit taliter omni nationi. deu. 33. Legē p̄cepit nob̄ moyses hereditatem multitudinis iacob. Et q̄ patz q̄ gētilēs nō peccabāt nō obseruādo ceremonialia legis. sc̄do cōmendat in eis legis obfuitā cū dicit̄. Naturalit̄ faciūt q̄ sunt legē id est que lex mandat scz q̄ntū ad p̄cepta moralia q̄ sunt de dictamine rationis naturalis. sic r̄ de iob dicitur q̄ erat iust⁹ r̄ rectus ac timēs deū r̄ recedēs a malo An̄ ipse dicit. 23. Vestigia eius sequit⁹ est pes me⁹ uias ei⁹ custodiuit. S̄ q̄ dicit naturaliter obfuitatiōē habet. videt̄ em̄ patrocinari pelagianis q̄ dicebāt q̄ homo p̄ sua naturalia poterat oīa p̄cepta legis seruare. An̄ exponēdū ē naturaliter. i. p̄ naturā grā reformatā. loq̄tur em̄ de gētib⁹ ad fidē uersus q̄ auxilio gr̄e xpi ceperāt moralia legē obseruare. Et pōt dici naturalr̄. i. p̄ legē naturalē ostēdentem eis qd̄ sit agēdū s̄m illud ps̄. Multi dicit̄ q̄s ostēdit nob̄ bona signatū r̄. Qd̄ ē lumē ratiōis naturalis in q̄ ē ymago dei r̄ tm̄ nō excludit q̄n necessaria sit grā ad mouēdū affectū sic etiā p̄ legē ē cognitio p̄cti vt dicit̄. i. s̄ra 3. et tm̄ ulterius requirit grā ad mouēdū affectum. Tercio ostēdit eoz dignitatē in hoc. s̄ q̄ huiusmōi legem nō habētēs ip̄i sibi lex in q̄ntū. s̄. fungūtur officio legis ad seip̄os: instruēdo se r̄ inducēdo ad bonū. qz vt philo sophus dicit̄ io. ethicoz. Lex ē s̄mo coactiōez habēs ab aliq̄ prudētia r̄ intellectu. p̄cedēs. Et ideo dicit̄. i. s̄ra. 1. i. iusto lex non ē posita. qz exteriori lege nō cogit. sed posita ē in iust⁹ q̄ indiget̄ exteri⁹ cogi. Et iste ē sup̄m⁹ gradus dignitatis in hoīb⁹. vt scz non ab alijs s̄ a seip̄is inducantur ad bonū. Secūda⁹. No grad⁹ est eoz q̄ inducūt̄ ab alio sed sine coactiōe. Terci⁹ aut̄ ē eoz q̄ actiōe indiget̄ ad hoc q̄ fiat boni. Quarta⁹ est eoz q̄ nec coactiōe ad bonū dirigi possūt. Je. 2. Frustra percussisti filios v̄ros discipuli nā nō receperunt. Deinde cū dicit̄. Qui ostēdit. ostēdit quōd ip̄i sibi lex qd̄ q̄ de accipere possunt ad similitudinē legis q̄ ab exteriori bono p̄ponit q̄. s̄. cōsuevit ad infirmitatē et memoriā scripto tradi r̄ s̄m illi q̄ legē obfuit absq̄ exteri⁹ oris auditu legis ostēdit op̄ legis scriptū. nō qd̄ attramēto. s̄ p̄mo qd̄ et principāl̄ sp̄m dei uiui. vt dicit̄. i. cor. 3. Sc̄do etiā hūano studio. puer 3. Describe ea i tabulis cordis tui. s̄. p̄cepta sapiētie. An̄ r̄ hic sequitur. In cordibus suis. nō p̄gameno aut tabulis lapideis siue ereis. Je. 31. Dabo legē meā in uiscerib⁹ eoz r̄ i corde eoz sup̄scribā eā. Deinde cū dicit̄. Testimoniū reddēte. p̄bat̄ qd̄ dixerat̄. s̄. op̄ legis sit i cordib⁹ eoz inscriptū p̄ qd̄ opa q̄ huiusmōi scriptum annūciāt. r̄ p̄mo ponit illa opa quorū vni est testimoniū cōsciētie qd̄ tāgit dices. testimoniū reddēte illis cōsciētia q̄ qd̄ nihil aliud ē q̄ applicatio cōgnitiōis hīre ad iudiciādum de aliq̄ vni sit bene vel male fecim. An̄ huiusmōi cōsciētia q̄n q̄ testimoniū p̄hibet de bono s̄m illud. 2. cor. 1. Sc̄tia n̄ra dec ē testimoniū cōsciētie n̄re. Q̄n̄ aut̄ d̄ malo. ecc. 7. Scit cōsciētia tua qz r̄ t̄ crebro maledixisti alijs. Nō aut̄ pōt aliq̄ p̄hibere testimoniū de aliq̄ ope q̄ sit bonū vl̄ malū nisi p̄ hoc q̄ habet legis noticiā. An̄ hoc ip̄m q̄ cōsciētia testimoniū reddīt de bono vl̄ malo ē euidēs signū q̄ i corde hoīs sit op̄ legis descriptū. Aliū aut̄ op̄ ē accusatiō r̄ defensio q̄ sine noticia legis eē nō pōt. Et q̄ntū ad hoc dicit̄. Et cogitationū i. cogitatiōib⁹ accusantiū aut etiā defēditū. i. accusatiōib⁹ vel defēditibus moze grecoz q̄ gentis loco ablatiuorū vtunt̄ r̄ hoc inter se inuicē. insurgit em̄ hōi circa aliquod

factū aliqua cognitio accusans dum propter rationes aliquā cogitat se male fecisse. ps. Arguā te et statuā contra faciē tuā. ysa. 3. Agnitio vult? eorū respōdebit eis. Quis q̄ eia? surgit aliq̄ cognitio defendēs dū p̄ aliquā rationē cogitat se fecisse bene. secūdum illud Job. 27. Nō reprehendit me cor in omni vita mea. Et inter hanc accusatiōnem et defensioem locum habet testimoniū conscientie cui statur. Potest et aliter legi vt dicatur testimoniū red dente illis cōscientia ipsoꝝ que scilicet cōscientia nō solū est operum sed etiā cogitationū de quibus scilicet homo conscientiā habet sed primū melius est. Sed qz testimoniū accusatiōis et defensio in iudicio locum habet. agit se cūdo de huiusmodi iudicio onidēs tēp? cuz dicit. die. qd̄ dicit nō ad designandum tēporis qualitatem sed absconditoꝝ manifestationez. p̄me. cor. 4. Illuminabit abscondita tenebrarum. Quādoqz tamen dicitur nō p̄pter incertitudinem hore illius. Ma. 25. Media nocte clamor factus est. Dicitur autē cogitationes accusantes vt defendentes in die iudicij nō ille que tunc erunt qz tunc vnicuiqz manifesta erit salus vt damnatio. sed defensio vel accusatio cogitationum que nūc sunt et testimoniū conscientie quod nunc est repressitabi? homini in illa die virtute diuina faciente. vt dicit Aug. 2. de ciuit. dei. Noticia autē illaz cogitationū que remanent in alia nihil eē aliud vident vt dicit glo. q̄ reatus pene vel meritum ex eis consequens. Ostendit etiā auctorem iudicij dicens. Cuz iudicabit de us. ps. Iudicabit orbem terrarū in equitate. Determinat etiam de quibus erit iudicium cū dicit. Oculta hominū de quibus nunc homines iudicare nō possūt. p̄me cor. 4. Illuminabit abscondita tenebrarū. Ostendit etiam doctrinā ex q̄ habet fides de hoc iudicio cū dicit. scdm̄ euāgelium meū id est a me predicatum. Ma. 12. Omne verbum ociosum et. Dicit autē euāgelium meum quoniam nō possit dicere baptismum suū et sit vtriusqz minister qz in baptismo nihil opatur industria hominis. sed in euāgelio predicando multum industria predicatoris opatur. ephe. 3. Prout potestis legentes intelligere prudentiam meā in ministerio. Postea ponit cui datum est iudicium cū subdit. Per ihm̄ xpm̄ qui scilicet est constitutus a deo iudex viuoz et mortuoz vt dicit. Act. 10. 2 Jo. 5. Pater omne iudicij dedit filio qui scilicet in iudicio apparebit bonis et malis. sed bonis scdm̄ gloriā diuinitatis. ysa. 33. Regem in decore suo videbunt. Malis autē scdm̄ naturā humanitatis. Apoc. primo Audebit eum omnis caro.

Lectio quarta.

Autem tu iudeus cognosaris et requiescis in lege. et gloriaris in deo et nosti voluntatem eius et probas utiliora instructus per legem. confidis teipsuz esse ducem cecoz. lumen eorum qui in tenebris sunt. eruditorem insipientiū. magistrū infantium. habentem formam scientie et veritatis in lege. Qui ergo alium doces teipz nō doces. Qui predicas nō furandum furaris. Qui dicis nō mechādū mecharis. Qui abhominaris idola sacrilegium facis. Qui in lege gloriaris per preuaricationem legis deum in honoras. Nomen enim dei per vos blasphematur inter gentes sicut scriptum ē. Circumcisio quidem prodest si leges obserues. Si autē preuaricator legis sis. circumcisio tua p̄puciū facta ē. Si igit p̄puciū iusticias legi

custodiat. nōne p̄puciū illi? in circumcisionez reputabit. Et iudicabit id qd̄ ex natura ē p̄puciū legē p̄sumās te q̄ p̄ litterā et circumcisio nē p̄uaricator legis es. Nō eim̄ q̄ in manifesto iude? ē. neqz q̄ in manifesto in carne est circumcisio s; q̄ in abscondito iude? est et circumcisio cordis in spū nō in littera. cui? laus nō ex hominibus sed ex deo est.

Ostendo qz factores legis iustificatur etiā sine hoc qz sit auditores qd̄ p̄tinebat ad gētiles. hic ondit qz auditores non iustificatur nisi sint factores qd̄ p̄tinet ad iudeos. P̄mo ergo ondit prerogatiuā iudeoz q̄tū ad legē susceptionem. secūdo ponit eoz defectum q̄tū ad legē transgressionē ibi. qui ergo alii. Ponit autē eoz prerogatiuā tripliciter. P̄mo q̄tū ad gentē cui data est lex. secūdo q̄tū ad legē ibi. Et requiescis in lege. tertio q̄tū ad legē effectum sine factū ibi. Et nosti voluntatē eius. Quā tum autē ad gentem dicit. Si autē tu iudeus cognominaris quod est nomen honorabile scdm̄ illud. ps. Facta est iudea sanctificatio ei? Jo. 4. Salus ex iudeis est. Dicit autē iudei nō a iuda machabeo vt quidā dicunt forte p̄ hoc qz iudas machabeus gentem illam in dispersione existentem cōgregauit et protexit scdm̄ illud p̄mo. machab. 3. Preliabatur p̄lia israel cum leticia et dilatavit gloriā populo suo. Inuenit enim nomen iudeoz ante iudā machabeum scdm̄ illud hester. 8. Iudeis noua lux oriri visa est. Et ideo dicendum est qz iudei denominatur a iuda patri archa. gen. 49. Iuda te laudabunt fratres tui. Cuz eim̄ tempore roboam. x. tribus ab eius regno se segregantes vitulum aureum adorarent in transmigrationem sunt ducte ab assirijs vt habetur q̄ti regum. 17. Nec de eorū reuerfione facit mentionez scriptura. sed potius terra remā sit occupata ab alienigenis qui postmodū samaritani sūt dicti. Due autem tribus scilicet iude et beniamin adherētes regno roboam perseuerauerunt in cultu dei. Et quāuis in captiuitatem babilonis fuerint ducte. postmodum tamen per cyrum regem perarum sunt reducti in terram suam vt dicitur primo esdre. primo. Et qz tribus iude maior erat ab ea tota illa gens denominabatur. Et nō soluz q̄ illi erant de tribu beniamin sed etiā de alijs tribubus reuertentibus qui se illis adiunxerunt. Consequenter cum dicit. et requiescis in lege. ponit eorum prerogatiuā quā tū ad legē. Et p̄mo quidem quā tū ad ipsam legē cum dicit et requiescis in lege quasi per eam certificatus in credendis et in acendis. Dubitans enim intellectu nō quiescit sed vtriqz sollicitatur qui autē sapientie certitudinem accipit mente quiescit. Sap. 8. Intrans in domum meam cōquiescam cum illa. secūdo quā tū ad legis larem cuz subdit et gloriaris in deo id est in cultu et noticia vnius dei. Je. 9. In hoc gloriatur qui gloriā scire et nosce me et. p̄me cor. p̄mo 2. 2. cor. 10. Qui gloriatur domino gloriatur. Deinde cum dicit et nosti ponit prerogatiuam eorum quā tū ad fructum legis et primo q̄tū ad boiez respectu sui ipsi? secūdo respectu alioꝝ ibi p̄dicit. Post autē duplicē fructū. P̄mū qd̄ ridentē glē quaz de deo habebat cuz dicit nosti voluntatez. ei? quid. s. de us velle vos facere infra. 12. Et p̄betis que sit voluntas dei. scdm̄ fructum ponit qz respōdet quiescenti in lege si cū dicit. et p̄bas utiliora. s. scis appbare eligēdo nō soluz mala a bonis. s; etiā meliora a min? bonis. Quōd ārebat qd̄az. ma. 22. qd̄ ē mādātū magnū. Et hoc instructus per legem. ps. Vtrū hō que tu erudieris dñe et de lege tua docuer? eū. Consequenter ponit fructū per respectū ad alios. q̄ qz des tripliciter se hnt ad noticiā legi. Quidā em̄ sūt oī lo gi ignorantia p̄stituti vno qd̄e mo p̄ defectū natalis ingenij.

Ad Romanos

sicut et homo corporaliter dicitur cecus per defectum interioris potestatis visus. *Ysa. 59.* *Palpauimus ceci parietem huiusmodi aut hominibus non potest homo lumē sciētie prebere ut ipsi se videre possint quid sit agendū. sed perbet eis homo ducatur ut cecis; mādando eis quid facere debeant. sicut cuius mandato rōm non cognoscant. *Job. 29.* *Quculus fuit cecus. de quibus tū dicit ma. 15.* *Et sunt et ducēs cecorum.* Alio modo sunt in ignorantia per defectum discipline qui sunt quasi in tenebris exterioribus non illuminati per doctrinā quibus sapiens prebere potest lumē discipline ut intelligant que mandantur. et hoc est quod dicit. *Lu. 11.* *me eorum qui in tenebris sunt.* *Lu. 12.* *illuminare hijs qui in tenebris.* scdo autē tangit illos qui sunt in via perueniendi ad sciām quā nondū attingerūt et hoc vno modo per defectū plene instructionis. Et hoc est quod dicit. *Er. 11.* *ditorem inspicitū id est eorum qui nondū sapientiaz acceperunt quod dicitur erudi quasi erui a ruditate que a principio inest omnibus cum primo instruantur. *Ecc. 7.* *filij tibi sunt erudi eos.* Alio modo per defectum etatis sicut sūt pueri. Et quantum ad hoc magis infantū. *Ysa. 33.* *Abi ē doctor puerulorum.* Tertij vero sunt qui iam sunt in sciētia pueri. Et isti indigent a sapiētibus informari ut habeant sapientiam dicta in auctoritate quasi quādam regulam seu formam. Et quantum ad hoc dicit hūmē formam sciētie. scdo tibi. *1.* *Formā habe bonorum verborū quā me audisti.* Et tibi. *3.* *Obseruate eos qui ita ambulānt sicut habetis formam nostrā.* *2.* *oportet autē eos qui sic informant auctoritate maiorū instrui ut sciāt quid sit in lege traditū. Et ideo dicit sciētie. *Sap. 10.* *Dedit illi sciām sanctorum.* Et etiam ut sciāt quid sit verus intellectus eorum que traduntur in lege. Et quantum ad hoc dicit veritatis. *ps.* *Emitte lucem tuā et veritatem tuā.* *3.* *Deinde cum dicit. Qui ergo alij voces. ostendit defectū eorum scdm transgressionē legis. Et primo hominis ad seipsum cum dicit. Qui ergo alij voces dirigendo ipsum ad bonum teipm non voces dirigendo. Et potest legi vel interrogatiue quasi cum quadam indignatione. vel remissive quasi asserendo eorum maliciam. et simile est in sequentibus. *Job. 4.* *Ecce docuisti plurimos. Et infra. Hūc tetigit plaga et defecisti. scdo tangit defectum quantum ad primum. *Primo quidē quantum ad res que furto subtrahuntur eorum dicit. Qui predicas non furandū furaris *Ysa. 61.* *Principes tui infidelis socij fuerunt. scdo quantum ad personam cōiunctam que per adulterium pollutur. Et quantum ad hoc dicit. Qui doces non mechandum mecharis. *Dee. 7.* *Omnes adulterantes quasi clibanus.* *Ysa. 5.* *Anusquisq; ad uxorem proximi sui. tertio autem ostendit eorum defectum per cōparationem eorum ad deum et primo quidē quantum ad hoc quod peccabant cōtra ipsum cultum. Et quantum ad hoc dicit. Qui abhominaris ydola cognoscens. s. ex precepto legis ea non esse colenda sacrilegium facis abutendo. s. hijs que pertinent ad diuinū cultū. Quod quidez primo fecerūt in statu legis. *Mal. 1.* *pmo. Dicitis mensa dñi cōraminata est. Et postmodum blasphemādo ipsum. *Mat. 12.* *In beelzebub principe et. scdo quantum ad ipsam gloriam cum dicit. Qui in lege gloriaris per preuaricationem legis deum inhonoras. sicut enim legis obseruātia in bonis opibus est occasio videntibus ut honorent deum. ita etiā transgressio legis per mala opera occasio est videntibus blasphemādi. *1.* *pe. 2.* *Ex bonis opibus vos cōsiderant es glorificat deum. E contra autē dicitur *1.* *tibi. 6.* *Quicquid sunt sub iugo seruitutis dominos suos omni honore dignos arbitrentur ne nomen domini et doctrina fidei blasphemet. Et ideo in ps dicitur. Vidit preuaricātes et tabelle cōf. Et ad hoc inducit auctoritatem subdens. *Romē. 1.* *eniz dei per vos blasphematur inter gentes quod scilicet gentes videntes iudeorum malam cō-*************

uersationem reputabant hoc puenire ex mala instructione legis a deo tradite. Dicit autē sicut scriptur est. *1.* *Ysa. 52.* *Dominatorum eius iniquā agit et iugiter tota die nomen meū blasphematur. et *zech. 36.* *scdm aliā litteram ubi nota sic habet. *1.* *propter vos ego faciam domus israel sicut propter nomen sanctus meū quod polluitis in gentibus. *1.* *Dei defectū dicit. Circūcisio ostendit quod nec circūcisio sufficit ad salutē eadez rōne qua nec lex quod. s. obseruātia legis sine circūcisione valet. sine qua tamē circūcisio non prodest sicut si milititer dicitur est. Et circa hoc tria facit. primo comparat circūcisionem ad iudeos circūcisos. scdo ad gentes incircūcisos ibi. Si igitur prepucium. tertio manifestat quod dixerat. ibi. *1.* *non enim qui in manifesto. Circa primum duo facit. primo ostendit qualiter circūcisio proficit. secundo qualiter non proficit ibi. Si autē preuaricator et. Dicit ergo primo. Circūcisio quidē prodest quantum ad remissionem peccati originali. Unde dicit *gen. 17.* *Masculus cuius prepucij caro circūcisā et. Sed tibi adultor tunc finaliter prodest si legē obserues sicut religiois pdest professio si regulas obseruet. Circūcisio enim erat quasi quedā professio obligās homines ad obseruātia legis. *Gal. 5.* *Testificor omni circūcisenti se. quasi debitor et. Quod autē apostolus dixit si circūcisidimī xpus nihil vobis pderit. loquitur quantum ad tempus post gratiā euāgelij diuulgatam. hic autē loquitur quantum ad tempus ante passionē xpi in quo circūcisio statū habebat. scdo ibi. Si autē preuaricator ostendit quomōdo circūcisio non proficit dicens si tu iudee adulte preuaricator es legis circūcisio tua prepucium facta est. i. non plus valet tibi quam prepucium. quod non seruas quod per circūcisionem pferis. *Ysa. 52.* *Omnes gentes prepucium habent domus aut israel in circūcisio sunt corde. quomodo ex hoc sunt magis rei quod non seruant quod pmiserūt. Duplicit enim stulta et infidelis promissio ut dicit. *ecc. 5.* *Deinde cum dicit. Si ergo prepucium. comparat circūcisionem ad gentes. et hoc dupliciter. Primo quidē quantum ad hoc quod eius fructū habent gentiles obseruādo legem. unde dicit. Si circūcisio pdest cum obseruatione legis non autē sine ea. igitur si prepucium id est gentilis incircūcisus custodiat iusticias legis id est iusta precepta legis. *ps.* *Omnia mādata tua veritas. Rōne prepucium illius in circūcisionē reputatur quasi dicit. Fructum vere circūcisionis habebit. Ad hoc enim homo exterius circūciditur in carne ut scz se circūcidat in corde. *Ysa. 4.* *Circūcidimini dño et auferet prepucium cordis vestrorum. scdo ibi. Et iudicabit et. Comparat circūcisidēz gentis ostendens propter obseruātia legis iudeo preferri. unde dicit. Et prepucium id est gentilis incircūcisus. cōsummas id est implens mādata legis ex natura id est per naturalē rōm ut supra dicitur est quod naturaliter que sunt legis faciūt iudicabit per cōparationē te est iudeum circūcisum qui es preuaricator legis transgrediendo precepta eius per litteram id est habet legem litteris descriptam circūcisioz nem scz carnis. Unde de hoc cōparationis iudicio dicit. *ma. 12.* *Airi niniuite et. Deinde cum dicit. *1.* *non enim qui in manifesto et. assignat rōnem victorū. Et primo ponit rationē. scdo pbat eam ibi. Cuius laus. Circa primum duo facit. primo assignat rōnem quare circūcisio vel iudaismus sine legis obseruatione non proficit. scdo assignat rationem quare obseruātia legis proficit sine iudaismo et circūcisione ibi. sed qui in absco. Dicit ergo quod ideo circūcisio preuaricātes legē fit prepucium et iudicā a prepucio custe dicit legem. non enim est verus iudeus ille qui in manifesto est iudeus et secundo carnale generationem. *Infra. 9.* *non enim omnes qui ex circūcisione sūt israel. hijs sunt israelite. sed qui filij sunt promissionis et similiter etiā non est circūcisio illa quod est manifesta in carne. Illa enim est signū ut dicit *Gen. 17.* *Circūcidetis carnē prepucij vři ut sūt signū federis***************

Nō autē est signum verū nisi ei respondeat signatū. Unde si q̄s iudeo esset trasgressor federis nō esset ei? vera circūcisio. Et ideo reputat in p̄puciu. ¶ Deinde cū dicit sed q̄ in abscondito assignat rōnem quare p̄pucius custodientis legem reputet in circūcisionem et iudicet circūcisionē carnalē q̄. s. ille vere est iudeo q̄ est in abscondito. i. qui hēt ī affectu cordis mādata legi quā iudei p̄stent. Ma. sexto. Pater tu? qui videt in abscondito rē. et similiter circūcisio vera est que est cordis in spiritu id est p̄ spirituz facta per quem sup̄flue cogitationes a corde precipiuntur. Vel ī spiritu id est per spirituale intellectum legis nō litteralē p̄bi. 3. Nos sumus circūcisio qui spiritu deo sumus. ¶ Deinde cū dicit Lut? laus rē. probat premissaz rationē Manifestum est enī m q̄ in omnibus iudicium diuini p̄ferendum est humano. Ea vero que exterius apparent si ne sit iudaismus siue circūcisio laudantur ab hominibus. sed ea que sunt in abscondito laudantur sc̄dm iudiciuz diuinum. quia vt dicitur. 1. re. 16. Homines vident que parent. de? aut̄ intuet̄ cor rē. Unde relinquitur q̄ interior iudaismus et circūcisio preualet exteriori et hoc est quod dicit cuius scilicet interioris circūcisionis. laus non est ex hominibus sed ex deo. 2. cor. 10. Non enim qui seipsum commendat rē.

Incipit capitulum tertium.

Quid ergo amplius iudeo est. aut que vtilitas circūcisionis? **A**ultū per omnem modum. **P**rimū quidem. quia credita sunt illis eloq̄a dei. **Q**uid enim si quidam illorum nō crediderunt. Nunquid incredulitas illorum fidē dei euacuauit? **A**bsit. **E**st autē de? verax omnis aut̄ homo mendax. sicut scriptum est. vt iustificeris in sermonibus tuis et vincas cuz iudicaris. **S**i autez iniquitas nostra iusticiā dei commēdat quid dicemus? **N**unquid iniquus est deus qui infert iram? **S**ecūduz hominem dico. **A**bsit. **A**liquin quomō iudicabit deus hunc mundū? **S**i enim veritas dei in meo mendacio abundauit in gloriā ipsi us quid adhuc et ego tanq̄ peccator iudicor et nō sic vt blasphemamur et sicut aiūt quidaz nos dicere. faciamus mala vt veniant bona **Q**uorum dampnatio iusta est.

Postq̄ apostolus ostendit q̄ iudaismus ad quem pertinet legis susceptio et circūcisio nō sufficiunt ad salutem sine legis custodia per quam gentilis sine exteriori iudaismo et circūcisione fructus vtriusq̄ cōsequitur. **H**ic obijcit contra premissa. et primo quidem proponit obiectionem. secūdo soluit ibi. **M**ultū quidem. **O**bjicit ergo primo sic **S**i ita esset sicut dictum est q̄ nō est verus iudeus nec vera circūcisio in manifestos in oculo cordis. quid ergo amplius est iudeo id est quid amplius datum est q̄ ceteris. videtur q̄ nihil. **E**t hoc est incōueniens cum dñs dixerit. deut. 7. **E** elegit dñs deus tuus vt sis ei populus peculiaris. **E**t que vtilitas circūcisionis. scilicet exterioris. **V**idetur ex premissis q̄ nulla. quod est incōueniens cum sit a deo tradita qui dicit. **P**sa. 48. **E**go dñs docēs te vtilia. ¶ Deinde cum dicit. **M**ultum quidem. soluit premissam obiectionē. et primo q̄tum ad prerogatiuam suauissimi. secūdo q̄tum ad vtilitatem circūcisionis. quarto

capitulo ibi. **Q**uid ergo dicemus. **C**irca primum duo sc̄cit primo ostendit iudeorum prerogatiuam. secūdo exclusiuit eorum gloriā qua se gentibus superbe p̄ferebant ibi **Q**uid ergo precellimus. **C**irca primum tria facit. primo proponit quod intendit. secūdo manifestat ibi. **P**rimuz quidem. tertio excludit obiectionem ibi. **Q**uid enim si q̄dam. **D**icit ergo primo. **Q**uestum est quid amplius sit ius deo. **E**st autē ei āplius et q̄tum ad quātitatem que significatur cum dicit multum. et q̄tum ad numerum qui significatur cum dicit. **P**er omnem modum. habent enim amplius aliquid et in cōtemplatione diuinorum sc̄dm illud p̄s. **M**orus in iudea. **E**t sc̄dm dispositionem temporalium. p̄s. **N**ō fecit taliter omni nationi. habent etiam amplius q̄tum ad patres q̄tum ad promissiones et q̄tum ad proles infra. 9. **Q**uozū est adoptio filiozum dei et gloria et testamentum. et in quolibet eorum nō est parua excellentia s̄ magna et precipua. quod pertinet ad id quod dicit multū **M**aximuz enim bonum hominis est in dei cognitione in hoc q̄ deo adhereat. et a deo instruat̄ p̄s. **B**eat? homo quem tu erudieris domine. ¶ Deinde cum dicit. **P**rimuz quidem rē. **M**anifestat quod dixerat dicens. **P**rimū quis dem id est precipue amplius est iudeis q̄ eloquia dei cre dita sunt illis quasi amicis. **I**o. 5. **N**os dixi amicos. **E**t hoc est multū. quia eloquia dei sunt honesta. p̄s. **E**loq̄a dñi vera iustificata in semetipsa. **S**unt delectabilia. p̄s. **Q**uā dulcia faucib? meis eloq̄a tua **S**unt etiā vtilia ad nō peccanduz. p̄s. **I**n corde meo abscondi eloquia tua vt nō peccem tibi. ¶ Deinde cum dicit. **Q**uid enim si quidaz excludit obiectionem. **E**t primo ponit eam. secūdo exclusiuit ipsam ducendo ad incōueniens ibi. **N**unquid incredulitas. tertio ostendit esse incōueniens ad quod inducitur ibi. **E**st autē deus verax. **P**osset aliquis prerogatiue iudeozū derogare opponendo ingratitudinem eorum per quas viderentur dignitatez eloquioz dei amississe. **N**ō dicit q̄d aut̄ si quidam illorum nō crediderunt. nūquid per hoc cōcluditur q̄ nihil amplius sit iudeo sc̄dm illud 2. pe. 2. **M**elius erat illis nō cognoscere viam iusticie q̄ post cognitam retrofuz conuerti. **N**ō crediderunt aut̄ primo qui dē legislator. p̄s. **N**ō crediderūt verbis eius. se cūdo nō crediderūt prophis. eze. 2. **I**ncreduli et subuersores sunt veritatem. tertio nō crediderunt ipsi iust. **I**o. 8. **S**i veritate dico vobis quare nō creditis mihi. ¶ Deinde cum dicit. **N**unquid incredulitas. excludit dictam obiectionem ducendo ad incōueniens quia si p̄pter incredulitatem aliquorum prerogatiua iudeozū tolleretur sequeretur q̄ incredulitas hominis fidem dei euacuet quod est incōueniens **E**t hoc est q̄ dicit. **N**ūquid incredulitas eoz qui scilicet nō crediderunt euacuauit fidem dei quod potest dupliciter intelligi. **U**no modo de fide qua creditur in deuz. nō enim per hoc q̄ quidā nō crediderunt euacuatur fides illorum qui crediderunt. **M**alum enim quozundā in societate existentū non euacuat bonum aliozū. ecc. 33. **E**x ip̄sis benedixit et exaltauit sc̄tificauit et ad se applicauit rē. quod est cōtra illos contra quos **A**ugu. dicit in epistola ad plebem yponēsem. **A**d quid aliud sedent isti et quid aliud tractant nisi vt cuz ep̄s vel clericus vel monachus vel sanctimonialis ceciderit omnes tales esse credant. s̄ nō omnes posse manifestari. **A**lio modo potest intelligi de fide qua deus fidelis est implens promissa hebre. 10. **F**idelis enī est qui repromisit. **H**ec aut̄ fidelitas euacua retur si propter quozundā incredulitatem accideret q̄ nihil amplius esset iudeo. promisit enim deus populum illū multiplicare et magnificare vt patet. gen. 22. **M**ultiplicabo semen tuuz. ¶ Deinde cum dicit. **E**st autē ostendit hoc esse incōueniens q̄ fides di euacuaret p̄p̄ hōz̄ incredulitate et p̄mo q̄dē ad hoc inducit rōez. sc̄do quētitatē ibi sc̄

scriptū ē. Etio excludit falsū sensū auctoris ibi. Si autē iniquitas. rō aut sumit ex hoc q̄ de? s̄z se verax ē. Je. 10. Dñs autē de? verax est p̄ma. Jo. 5. Hic est ver? de? et vita etna et tñ oīs hō est mēdar p̄. Ego dixi in excessu meo oīs hō mēdar. Unde patet q̄ mendaciū hōis siue infidelitas veritati nō adherens dei veritatem siue fidē nō euacuat. Ad hōrum euidentiam sciendum est q̄ veritas imponat adequationem rei ad intellectum. Aliter autē adequatē res ad intellectu nostruz. aliter ad intellectum diuinum. Noster enim intellectus cognitionem accipit a rebus. et ideo causa et mēsurā veritatis ipsius est esse rei. ex eo est q̄ res est vel nō est oratio dicit vel vera vel falsa secunduz p̄bm. Unde intellectus noster potest esse verus vel falsus in quātum potest adequari vel nō adequari. Quod autē potest esse et nō esse indiget alio agente ad hoc q̄ sit sine quo remanet nō ens. sicut enim aer sine illuminatōe remanet tenebrosus ita et intellectus noster nisi a prima veritate illuminetur de se in mendacio remanet. Unde quātuz est de se omnis homo est mēdar scdm intellectum sed solū est verus in quātū veritatē diuinā p̄cipat p̄. Emitte lucē tuā et veritatē tuā. Intellect? autē diuinus est causa et mensura rerum et propter hoc scdm seipsum est indefectus enter verax et vnaqueque res est vera in quātū ei conformatur. Similiter scdm q̄ accipitur veritas ex parte rei homo de se nō habet veritatem quia natura sua vertibilis ē in nihilum. Sed solum natura diuina que nec est ex nihilo nec vertibilis in nihilum de se veritatem habet. De inde cum dicit. Sicut scriptum est probat ideo per auctoritatem psalmi quiti in quo sic loquitur. Et iustificeris in sermonibus tuis et vincas cum iudicaris. Quod qualiter ad propositum faciat videri potest si precedentia psalmi considerentur. p̄mittitur enim tibi soli peccauit et tunc sequitur iustificeris in sermonibus tuis et vincas cum iudicaris. Promiserat enim deus per nathan p̄phetāz dauid q̄ eius regnuz in eternū stabili ret in semine suo vt habetur secundū. regū. 7. Postea vero cum in graue peccatum incidere adulterij scilicet et homicidij. Et legitur secundū. 7. xi. p̄pter huiusmodi peccatum dicebatur a quibusdā q̄ deus non esset ei promissionē obseruaturus. Intencio ergo psalmiste est duo dicere. primo quides q̄ p̄pter peccatum eius nō mutatur iustitia dei ad quaz pertinet vt suos sermones impletet. Et q̄tum ad hoc dicit vt iustificeris in sermonibus tuis id est vt ex hoc appareas in finionibus tuis iustus quia p̄pter mea peccata eos non preteris. puer. 8. Recti sunt omnes sermones mei. p̄. Fidelis dñs in omnibus verbis suis. scdo q̄ diuina promissio imitetur humanum iudicium et hoc est q̄ dicit vincas scilicet p̄missionem tuā seruando cum iudicaris. s. ab hominibus q̄ eam propter mea peccata nō sis impleturus. Intra duo decimo. Noli vinci a malo sed vince in bono malo. Hoc dicitur homini qd̄ multo magis competit deo. Est autē considerandum q̄ promissio facta dauid a deo erat implenda de xpi incarnatione. Unde pertinebat ad p̄phetiam predestinationis scdm quam aliquid promittit quasi omnibus modis implenduz quod vero promittitur vel pronūciatur secundū prophetiā cōminationis nō pre dicitur quasi omnibus modis implendū sed secunduz q̄ exiunt humana merita que possunt mutari. Et ideo si non factum fuisset qd̄ promissum est dauid preiudicaret diuine iusticie. Si vero nō fiat quod promittitur p̄ p̄phetiāz cōminationis nō preiudicat diuine iusticie. sed designat mutationem meritoꝝ humanorum. Unde dicit. Jer. 18. Repente loquar aduersus gentem et aduersus regnum. vt eradicem et destruam et disperdam et dissipem si egerit penitentia gens illa et. p̄niam agaz et ego super malo et. Sic ergo patet scdm hunc sensum q̄ peccatuz hōis di-

uinam fidelitatem nō excludit. Ponuntur autē et alij sensus auctoritatis huiusmodi in glosa qui nō ita pertinent ad intentionem apli quoruz primus est vt hec. verba que hic ponuntur cōtinuentur cum hijs que ante psalmista p̄ miserat. Amplius laua me ab iniquitate mea ad hoc scilicet vt iustificeris id est iustus appareas in sermonibus tuis in quibus veniam peccatoribus promisti. nō solum. eze. 18. Et hec verba psalmi prius fuerunt dicta sed etiam leuit. 26. Orabūt pro impietatib? suis et recordabor fcedis mei. Et deut. xxx. Si ductus peitudine cordis reuerfus fueris ad deum reducet te dñs deus tuus et miserebitur tibi. Et sic vincas cum iudicaris ab hominib? q̄ mihi veniaz dare nō debeas. secūdo cōtinuantur hec. Verba cum eo quod dictum est. tibi soli peccauit id est per comparationes ad te qui solus es iustus et hoc est quod dicit vt iustificeris id est ex comparatione mei et aliorum peccatorū iust? apeas p̄. Iust? domin? et iusticias dilexit. et hoc nō solum in factis sed etiā in sermonibus quod est maximum scd̄z illud Ja. 3. Si quis i verbo nō offendit. Et vincas cum iudicaris id est dū cūctib? alij in iudicio cōparat. Psa. 5. Iudicate inter me et vineam meā et. quarto referuntur hec verba ad xpm qui solus est sine peccato scdm illud p̄me. pe. 2. Qui peccatū nō fecit nec inuentus est ore eius volus et sic iustificatur in sermonibus in comparatione ad omnes homines. Et vincas. s. peccatum mortem et dyabolum apoc. 5. Ecce vicit leo. Et hoc duz iudicaris scilicet iniuste a pilato. Job. 36. Lā tua quasi impij iudicata est. Deinde cuz dicit Si autē iniquitas mea excludit falsum intellectuz auctoritatis in dūcte poster enim alijs intelligere premissa verba scdm hūc sensuz vt hec dictio vt poneretur causaliter et nō solum consecutiue. Et sic sequitur q̄ peccatum hominis directe ordinaretur ad cōmendandum dei iustitiā. Sed apostolus offendit hoc esse falsum. vt sic det intelligere q̄ ly. vt ponitur consecutiue q̄ scilicet dauid peccante cōsequutum est q̄ diuina iustitia manifestetur. nō aut causaliter. quasi peccatum hominis cōmenderet dei iustitias. Quod quides probat ducendo ad incōueniens. Et hoc dupliciter. primo quidem ex parte iudicij diuini. scdo ex parte iudicij humani. Circa p̄mū tria facit. primo ponit sensum falsum. secūdo ostendit in cōueniens quod ex hoc sequitur ibi. Quid dicem? nūquid iniquus. tertio ostendit hoc esse incōueniens ibi. Absit. Et considerandū q̄ supra apostolus duas comparationes fecerat vnam quidem veritatis diuine ad humanum mendacium/ cum dixerat. Est autē deus verax. omnis homo mendax. Alia iustitie dei ad peccatum humanum scdm verba psalmiste quibus dicit tibi soli peccauit vt iustificeris. Et q̄tum ad cōmparationem primā dicit. Si hec verba sunt intelligenda q̄ iniquitas mea directe cōmēdat dei iustitiam quid dicemus. id est nō poterimus sustinere incōuenientia que sequitur. Nō enim peccatum est deo necessarium ad eius iustitiam cōmendandam. eccle. 15. Nō cōcupiscit multitudinem infidelium filioꝝ et inuiliūm. Exprimit autē incōueniens quod sequitur dicens. Nunquid deus qui infert iram id est vindictam pro peccato est iniquus. hoc enī sequitur ex eo quod dictum est Si enim peccatū directe ordinaretur ad cōmendandam iustitiaz nō esset dignuz pena sed premio. Et sic deus puniens homines pro peccato esset iniquus. scd̄z illud deut. 32. Deus autē fidelis est absq̄ vlla iniquitate. Excludit autē cōsequenter hoc incōueniens cum subdit. Absit. s. q̄ deus sit iniquus. Scdm hominem dico id est q̄ hec verba ptuli nō ex meo sensu s̄ ex hoīs errātis sensu ptuli sicut d̄ p̄me. cor. 3. Cū sit inē vos zel? et pietio nōne carnales est. Hoc autē nō esse dicendū ostendit subdens. Alioquin scilicet si deus est iniquus quomodo iudicabit hunc mō-

dum id est quomodo conueniet q̄ ipse sit vltis et supremus
 mundi iudex. *Oporet enim quod est primus et supremus
 in quolibet genere esse infallibile sicut primum mouens
 est immutabile. Unde in ps̄. dicitur. Iudicabit orbem ter-
 re in equitate. Et simile argumentum ponitur Job. 34.
 vbi dicitur. Vere deus non condemnat frustra. nec omni-
 potens subuertit iudicium quem constituit alium super ter-
 ram. et scilicet quia si ipse non iuste iudicaret oporteret
 dicere alium esse iudicem mundi.* ¶ Deinde cum dicit.
 Si enim veritas ostendit idem per humanum iudicium.
 Et circa hoc etiam tria facit. primo proponit falsum intel-
 lectum predictorum verborum. secundo ponit inconueniens
 quod sequitur ibi. Quid adhuc. tertio ostendit illud esse
 inconueniens ibi. Quorum damnatio. Exprimit autē fal-
 sum sensum secundum illam comparationem que est diu-
 ine veritatis ad humanum mendacium cum dicit. Si est
 in meo mendatio id est propter meum mendacium veri-
 tas dei manifesta scilicet habundauit in gloria ipsius ita
 q̄ mendacium hoīs directe pertineat ad augmentū glo-
 rie. contra id quod dicitur Job. 13. Nunquid deus indi-
 get vestro mendacio. Subdit autem consequenter duo
 inconuenientia que sequuntur. quorum vnum est q̄ ho-
 mo non deberet reputari peccator propter mendacium
 ex quo in dei gloria directe ordinat. Et hoc est q̄ dicit.
 Quid adhuc. i. cur etiam nūc et ego iudicor. s. ab hominibus
 tanq̄ peccator p̄ mendatio. Sap. 17. Cum sit timida ne
 quicia data est in om̄i p̄dempnationē qz. s. peccatores ab
 oībus iudicio p̄dēnantur. Aliud autē inconueniens est q̄
 locū habeat verbū falsū qd̄ apostolis imponebat qz enī
 p̄dicabāt q̄ p̄ habundantiā gr̄e x̄pi soluebatur habundā-
 tia peccatorū scdm̄ illud iſra. 5. Vbi habūdauit delictū su-
 perhabūdauit et gr̄a blasphemabāt aplos quasi dicerent q̄
 hoīs deberēt facere mala vt p̄sequerēt bona qd̄ seque-
 retur si mendaciū hoīs directe cōmendaret dei gratiaz et
 veritatē hoc est qd̄ dicit nos facimus mala peccādo. s. et
 mendaciū docēdo vt veniāt bona. s. vt dei veritas et iusti-
 cia cōmendet sicut blasphemur. i. sicut quidā blasphemā-
 do nob̄ imponūt iſra cor. 4. Blasphemamur et obsecram⁹
 et sicut quidā aut nos dicere verba nostra deprauidō. 2.
 pe. vltio. Que indocti et instabiles deprauidāt. hec autē ex-
 cludit subdens quoz cōdempnatio iusta est. i. eoz qui fa-
 ciunt mala vt veniāt bona. sicut enim nō est verū s̄logizā
 dum ex falsis ita nō est p̄ueniendū ad bonū finem p̄ mala
 Je. 12. Bene est oībus qui preuariat̄ur et inique agunt
 qd̄ dicit ex p̄sona impiorū vel Quoz. s. hec nobis false
 imponentiū dāpnatio iusta est. iuste enī cōdempnant̄ per-
 ueriores sacre doctrine. Ap̄oc. vlti. Si quis apposuerit
 ad hec apponet deus plagas scriptas in libro isto.

Lectio secūda

Quid igitur precellim⁹ eos Inequa-
 q̄. Causati enim sumus iudeos et
 grecos omnes sub peccato esse. sicut
 scriptum est. Quia nō est iustus quisq̄. nō
 est intelligens. nō est requirens deum. Om-
 nes declinauerunt simul inutiles facti sunt
 nō est qui faciat bonum nō est vsq̄ ad vnū
 Sepulcrum patens est guttur eorum. ling-
 uis suis dolose agebant. venenum aspidum
 sub labiis eorum. Quorum os maledictio-
 ne et amaritudine plenum est veloces pe-
 des eorum ad effundendū sanguinē. Lō-
 tricio et infelicitas in vīs eorum. et viam pa-

cis nō cognouerunt. nō est timor dei ante o-
 culos eorum. Scimus autē quoniā quecumq̄
 lex loquitur hiis qui in lege sunt loquitur.
 Ut omne os obstruatur. et subditus fiat om-
 nis mūdus deo. quia ex operibus legis nō
 iustificabitur omnis caro coram illo. per le-
 gē enim cognitio peccati.

¶ Post q̄ ap̄lus ostendit p̄rogatiuā iudeoz supra genti-
 les q̄tum ad diuina hūficia hic excludit eoz inanem glo-
 riam qua se gētib⁹ ad fidem p̄uersis p̄ferebāt et primo
 p̄ponit qd̄ intendit. sc̄do p̄bat p̄positum ibi. Causati eīz
 sumus. Dicit ergo p̄mo ita dictū est quid ap̄lus est iudo
 p̄rimū quidez qz tradita sūt illis eloquia dei. Quid igitur
 dicem⁹ nos iudei ad fidē p̄uersi nūquid p̄cellim⁹ eos
 scilicet gētiles ad fidē p̄uersos de quo erat inter eos con-
 tencio. Luc. 22. Facta est cōtencio inter discipulos iesu
 quis esset maior. Et respōdēns subdit nequaquā sed hoc
 videtur p̄tra p̄missa in quibus dictū est multū per omnes
 modūz ampli⁹ est iudeo Sed ad hoc rīdetur in glo. q̄ il-
 lud fuit dictū quantū ad esse qd̄ habebāt iudei tēpore le-
 gis hoc autē nūc dicit ap̄lus fm̄ statū gr̄e quia vt dicitur.
 colo. 3. In x̄po nō est gentilis et iudeus circūcisio et p̄pna-
 cium qz. s. nō faciūt differentiā q̄tum ad statū gratie sed
 hec rīfio nō videtur esse omnino fm̄ intentionē ap̄li. qz
 infra oīdet q̄ etiam dum sub lege erāt peccatis subiacebāt
 sicut et gētiles vt ampli⁹ eze. 5. Ista est iherlm̄ in medio
 gentiū posui eam et in circuitu eius terras et cōtempfit ius-
 dicia mea vt magis esset impia q̄ gētes. sic igitur dicēdū
 est qd̄ supra oīdit p̄rogatiuā diuinorū beneficiorū vnde
 nō dixit q̄ iudeus esset excellentior et q̄ aliquid esset iude-
 is amplius donatū. hic autē excludit excellentiā p̄sonarū
 qz illi qui diuina beneficia acceperūt nō sūt illis debite vsi.

¶ Deinde cū dicit causati eīz sumus oīdit p̄positum et p̄
 mo q̄ iudei nō excedūt gētiles q̄tum ad statū peccati. sc̄do
 q̄ nō excedunt q̄tum ad statū iusticie. ibi nūc autē sine le-
 ge. primus oīdit dupliciter. p̄mo quidem ex hijs que
 supra dicta sunt. sc̄do per auctoritatē ibi Sicut scriptus ē
 Dicit ergo causati enim sumus. i. causando rationib⁹ oī-
 dimus iudeos atqz grecos id est gētiles omnes sub pec-
 cato esse. Ysa. 1. A planta pedis vsqz ad verticē nō est et
 ostendit eīz p̄mo q̄ gētiles veritatem dei cognitaz in im-
 pietate et in iniusticia detinebāt. sc̄do q̄ iudei lege suscep-
 ta p̄ preuicationē legis deum inhonorabant. ¶ Deinde
 de cum dicit si cut scriptum est ostendit p̄positum p̄ aucto-
 ritatē psalmiste et primo inducit auctoritatem. sc̄do mā-
 nifestat eam ibi. scimus autē. Circa primū duo facit. p̄mo
 ponit peccata omissionis. sc̄do peccata cōmissionis ibi se-
 pulcrū patēs. peccata autē omissionis tangit dupliciter
 primo quidē remouendo principia bonoz operum. sc̄do
 remouēdo ipsa bona opera ibi omnes declinauerūt. Sūt
 autē tria bonoz operū p̄cipia quoz vnū pertinet ad ip̄az
 operis rectitudinem et hoc est iustitia quā excludit dicēs
 sicut scriptū est scilicet in ps̄. quia nō est iustus quisq̄. Mich.
 7. Et perijt factus de terra et rectus in hominibus nō est
 quod quidē dupliciter potest intelligi. Vno modo q̄ in-
 telligatur nullus est iustus in se ex seipso sed ex se quilibet
 est peccator ex solo autē deo habet iustitiam. exo. 34.
 Dominator dñe deus misericors et clemens qui auersus ē
 quitatem atqz peccata et. nullus apud te per se innocēs
 est. Alio modo q̄ nullus est quātum ad omnia iustus. quā
 aliquod peccatūz habeat scdm̄ illud. p̄uer. xx. Quis po-
 test dicere mūdum est cor meum. eccle. 7. Non est homo
 iustus in terra q̄ faciat bonū et nō peccet. Etio etiam pot̄ itel-
 ligi vt referat ad pplm̄ maloz int̄ quos null⁹ est iustus.

Ad Romanos

Est enim consuetudo scripture ut quoadque loquatur de toto populo ratione maiore quoadque ratione bonorum ut patet Jerem. 16. Ubi dicitur quod cum compleret ieremias loqui omnia que preceperat ei dominus ut loqueretur ad universum populum apprehenderunt eum sacerdotes et prophete et omnes populi dicentes morte moriatur. Et postea subditur, dixerunt principes et omnes populi non est viro huic iudicium mortis. Sed primi duo sensus magis sunt secundum intentionem apostoli. Et hoc idem dicendum est in sequentibus. Secundum autem principium boni operis est discretio rationis. Et hoc excludit subdens, non est intelligens presens. Rescietur neque intellexerit. Et alibi. Noluit, intelligere. Tertium principium est rectitudo intentionis quam excludit subdens. Non est requirere deum intentione sua, scilicet dirigendo ad ipsum. Iosec. 10. Tempus inquiredi dominum qui venerit cum docebit vos iustitiam. Et Iosephus excludit ipsa bona opera. Et primo quidem spiritum ad offensionem diuine legis dicit. Deus declinauerit. scilicet a regula diuine legis. Psalms. 56. Deus in viam suam declinauerunt. Secundo spiritum ad offensionem finis unde subdit. Simul inuitiles facti sunt hoc esse inutile dicitur quod non consistit in fine suum. Et ideo cum homines a deo declinant propter que facti sunt redduntur inuitiles. Sap. 4. Impiorum multitudo non est utilis. Etio excludit ipsa bona opera cum subdit. Non est qui faciat bonum Jerem. 4. Sapientes sunt vt faciant mala. bene autem facere nescierunt. Subdit autem. Usque ad vnum quod potest vno modo intelligi exclusiue quasi diceret propter vnum qui. scilicet solus fecit bonum redimendo humanum genus. Ecc. 7. Virum de mille vnum reperit mulierem non inuenit. Et potest intelligi inclusiue quasi dicat nec etiam vnus est purus homo qui faciat bonum. scilicet perfectus. Jerem. 5. Querite in plateis eius an inueniatis virum facientem iudicium et querentem fidem. Deinde cum dicit. Sepulcrum patens ponit peccata commissiois. et primo peccata oris. scilicet peccata operis ibi. Veloces pedes eorum. Peccata vero cordis ex hijs peccatis deprehenduntur. Circa peccatum oris quatuor ponit. primo proprietatem seu turpitudinem cum dicit. Sepulcrum patens est guttur eorum. Sepulcrum enim patens duo habet. Est enim paratum ad recipiendum mortuum et secundum hoc guttur hominis dicit esse sepulcrum patens. quando est paratum ad dicendum mortifera per quem modum dicit. Jerem. 5. Pharetra eius quasi sepulcrum patens. scilicet exalat fetorem Mat. 23. Similes sunt sepulcris dealbatis que a foris parent hominibus speciosa. Intus sunt plena ossibus mortuorum et omni spurritia. Eorum ergo guttur est sepulcrum patens ex quo ore procedit turpis loquens fetor. Apoc. 9. Et de ore ipsorum procedit ignis et fumus et sulphur. Secundo tangit circa peccatum oris fraudem cum dicit. Liguis suis dolose agebat. aliud. scilicet habendo in corde aliud in ore. Jerem. 9. Sagitta vulnerans lingua eorum dolosa loquuta est. Etio ponit verborum noxietatem cum dicit. venenum aspidum sub labijs eorum quod. scilicet alia verba eueniunt que insanabiliter primos occidunt vel spiritualiter vel corporaliter. Deutero. 32. Fel draconum vinum eorum et venenum etc. Tertio designat habundantiam horum peccatorum cum dicit. quorum os maledictione plenus est. et amaritudine quod. scilicet in talibus semper habundat maledictio quod. scilicet maledictus de alijs dicitur habendo contra id quod dicit infra. xij. Benedicite et nolite maledicere. Et amaritudine in christum. scilicet non verentur in faciem primi dicere iniuriosa verba quibus ad amaritudinem prouocant. Id quod dicit eph. 4. Quis amaritudo tollat a vobis. Deinde cum dicit. Veloces pedes eorum tangit peccatum operis circa que tria tangit. primo quidem proprietatem ad male agendum. Unde dicit veloces pedes eorum id est prompti sunt pedes. scilicet affectus eorum ad effundendum sanguinem. id est ad faciendum quecumque gratia peccata que inter cetera que committuntur in primo homicidium est grauius. puer. 1. Pedes eorum in malum currunt et festinant ut effundat sanguis

nem. Secundo tangit multitudinem nocentorum que alijs inferunt cum subdit in visis eorum. id est in operibus eorum est contritio quia. scilicet alios preterunt opprimendo eos. Isa. 10. Ad contentum erit cor eius et infelicitas in spiritum. scilicet priuant homines bonis suis ad miseriam eos deducendo. Job. 24. Mudos dimittunt homines indumenta tollentes etc. Possunt tamen he duo intelligi esse posita ad designandum penam potius quam culpam vt sit sensus in visis eorum est contritio et infelicitas id est opera eorum que per vias designantur ducunt eos ad contritionem et infelicitatem ita que contritio referatur ad oppressionem pene qua pro peccatis puniuntur. Isa. 30. Comminuent sicut coteritur lagena siguli. Infelicitas autem referenda est ad penam vana qua felicitate eterna priuabuntur. sapi. 12. Infelices autem sunt et inter mortuos spes eorum. Tertio ostendit eorum culpe obstinationem ad mala a qua quidem aliqui reuocantur dupliciter. Vno modo per hoc quod volunt ab hominibus pacem habere. sed pro hoc dicit. Et via pacis non cognouerunt id est non acceptauerunt. ps. Cum hijs qui oderunt pacem. Alio modo intuitu diuini timoris. sed isti nec deus timet nec hominem reueretur vt dicitur. Luc. xvij. Unde subditur non est timor dei ante oculos eorum id est ante ipsum deum consideratione. Ecc. 1. Timor homini expellit peccatum. Nam qui sine timore est non poterit iustificari. Potest autem et hoc specialiter dici pro iudeos christo non credentes quod non cognouerunt viam pacis. id est christum. de quo dicit. eph. 2. Ipse est pax nostra. Deinde cum dicit. Scimus autem quod quecumque manifestat auctoritates inducta tripliciter. primo quidem exponendo sensum eius. scilicet exponendo intentionem ipsius ibi. Et omne os. tertio assignando rationem dictorum in ipsa ibi. Quia ex operibus. Circa primum considerandum est quod iudei contra quos apostolus hic loquebatur poterat ad sui excusationem querere sensum auctoritatis inducte dicendo quod promissa verba sunt intelligenda de gentibus non de iudeis. Sed hoc excludit apostolus dicens. scimus quod quecumque lex loquitur hijs qui in lege sunt loquitur. id est ad quos lex datur et qui legem prestantur. Legem precepit nobis moyses. Stiles autem non erat sub lege. et secundum hoc predicta verba pertinet ad iudeos. Est hic autem duplex obiectio. Prima quidem quod verba supra inducta non sunt assumpta de lege sed de presens. Sed ad hoc dicitur tam est quod quoadque nomen legis sumit pro toto veteri testamento non pro quibus libris moysi nisi secundum illud Jo. 15. Et impleat sermo qui in lege eorum scriptus est quod odio habuerunt me gratis quod scriptum est in veteri testamento non in quibus libris moysi qui prole lex dicitur. Et sic etiam lex accipit hic. Quis autem totum vetus testamentum diuidit in tria. scilicet in legem. presens. et prophetas. secundum illud. Luce vltimo. Necessesse est impleri omnia que scripta sunt in lege moysi. presens. et prophetis de me. Aliqua vero totum vetus testamentum diuidit in duo. scilicet in legem et prophetas secundum illud. Ma. 22. In hijs duobus mandatis pendet omnis lex et prophete. Et secundum hunc modum psalterium sub prophetis continetur. Secunda obiectio est quod in lege. id est in veteri testamento multa dicitur pertinentia ad alias gentes sicut patet in pluribus locis Psalms. et Jerem. Ubi dicitur multa contra babilones et sicut contra alias nationes. Non ergo quecumque loquitur lex. loquitur hijs et de hijs qui in lege sunt. Sed dicendum quod quoadqueque indeterminatione loquitur ad eos pertinere videtur quibus lex datur. quando vero scriptura de alijs loquitur speciali titulo designat alios sicut cum dicitur onus babilonis et onus tyri. etc. Que contra alias gentes in veteri testamento dicitur. aliquo modo ad iudeos pertinebat in christum eorum infortunia ad eorum consolationem vel terrorem prenucciabant sicut etiam predicatores ea debet dicere que pertinent ad eos quibus predicat non autem que pertinent ad alios. Psalms. 58. Annuncia populo meo peccata eorum quasi diceret non que sunt aliorum. Deinde cum dicit. Et omne os. etc. assignat intentionem predictae auctoritatis

propter duo enim scriptura omnes de iustitia arguit. **P**rio quidem ad reprimendum eorum factitiam qua se iustos arbitrabant sicut in illud luc. 18. **F**eiuino bis in sabbato **E**t quatuor ad hoc dicit ut omnes obstruat quod se sibi iusticia presumptuose ascribebat. **P**s. **O**bstructus est os loquentium iniqua. **1. reg. 2.** **N**olite multiplicare loqui iusticia gloriante. **S**ed ut suam culpam recognosceret se se deo subiiciant sicut infirmus medico **U**nde subdit. **E**t subditur fiat ois mundus deo id est non solum gentilis sed etiam iudeus culpa suam recognoscetes. **P**s. **N**one deo subiecta erit anima mea? **U**nde in dicit quoniam ex operibus legis assignat rationem promissorum verborum. **E**t primo ponit rationem. **S**ed manifestat eas ibi per legem. **D**icit ergo primo ideo non est iustus quod quoniam omnis caro id est ois homo non iustificat coram illo. **1. sicut in lege iudicium ex operibus legis quod ut dicit gal. 2. Si ergo iustus est iusticia christi gratis mortuus est. Et ad titum. 3. Non ex operibus iusticie que fecimus nos sed in misericordia saluos nos fecit. Et aut duplex opus legis. quod dicitur quid est. primum legis moralis sicut observatio ceremonialium preceptorum. quod dicitur est opus legis nature quod pertinet ad legem naturalem sicut non occidas non furtum facias. **Q**uidam ergo hoc intelligit dictum esse de primis legis operibus scilicet quod ceremonialia gratia non conferebant per quam homines iustificarentur. non tamen ista videtur esse intentio apostoli quod patet ex hoc quod statim subdit. **P**er legem enim cognitio peccati. **M**anifestum est autem quod peccata cognoscuntur per prohibitionem moralium preceptorum. et ita apostolus intendit quod ex oibus operibus legis etiam que per precepta moralia mandantur non iustificat homo. ita quod ex operibus in eo causetur iusticia quia ut dicitur infra. **S**i enim gratia ista non ex operibus? **U**nde cum dicitur per legem probat quod dixerat scilicet quod opera legis non iustificunt. **L**ex enim datur ut homo cognoscat quid debeat agere quod vitare. **N**on fecit taliter omni nationi et iudicia sua non manifestavit eis. **1. puer. 6.** **M**andatum lucerna est et lex lux et via vite. **E**x hoc autem quod homo cognoscit peccatum quod vitare debet tanquam prohibent non statim sequitur quod illud vitare quod pertinet ad rationem iusticie quod concupiscentia subvertit iudicium rationis in particulari operabili. **E**t ideo lex non sufficit ad iustificandum sed est necessarium aliud remedium per quod concupiscentia reprimatur.**

Lectio tertia.

Unc autem sine lege iusticia dei manifestata est testificata a lege et prophetis. **I**usticia autem dei per fidem iesu christi: in omnes et super omnes qui credunt in eum. **N**on enim est distinctio. **O**mnes enim peccaverunt: et egent gloria dei. **I**ustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem que est in christo iesu. quem proposuit deus propitiatorum per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iusticie sue propter remissionem precedentium delictorum in iustificatione dei ad ostensionem iusticie eius in hoc tempore ut sit ipse iustus et iustificans eum qui ex fide est iesu christi.

Postquam apostolus ostendit iudeos et gentiles eales esse quantum ad statum culpe precedentis. hic ostendit eos eales quantum ad statum gratie consequentis. **E**t circa hoc tria facit. primo ostendit propositum. **S**ed ostendit quod dicitur quod supponerat ibi. **I**n iudeorum deo tantum tertio respondet obiectum ibi legem ergo destruiamus. **C**irca primum tria facit primo proponit quod intendit. **S**ed manifestat propositum ibi. **N**one distinctio. **ter-**

cio infert conclusionem intentam ibi. **U**bi est ergo gloria tua? **C**irca primum tria facit. primo proponit habitudinem iusticie ad legem. **S**ed assignat causam iusticie ibi. **I**usticia autem dei. **ter**cio assignat huiusmodi iusticie coartate ibi. **I**n omnes et super omnes. **P**roponit autem primo duplicem comparationem seu habitudinem iusticie ad legem. primo quod non est ex lege causata. **E**t hoc est quod dicit dicitur est quod olim per opera legis non poterat esse iusticia dei vel quod ipse iustus est adimplens promissa de iustificatione hominum. **intra 15.** **D**ico enim christum ministrum fuisse circumcissionis propter veritatem dei. **U**el potius iusticia dei que aliis iustificatur a deo de qua dicitur infra. **10.** **I**gnorantes dei iusticiam hunc inquit dei iusticia nunc id est tempore gratie manifestata est tunc per christi doctrinam tunc per eius miracula. tunc etiam per facti evidenciam in quantum evidens est multos esse se divinitus iustificatos. **E**t hoc sine lege sed causante iusticiam. **Ball. 5.** **E**vacuati estis a christo. qui in lege iustificamini a gratia excidistis. **ysa. 56.** **P**rope est sal mea ut veniat et iusticia mea ut reveletur. **E**t ne aliquis credat hanc iusticiam legi esse propriam. **S**ed ponit aliam habitudinem iusticie ad legem cum dicit. **E**st iusticia a lege et propter. **U**ter quidem christi iusticia testificata promissionem et figuram. **Jo. 5.** **S**ic crede retis moysi. forsitan et mihi crederetis de me enim ille scripsit et etiam per effectum quod cum ipse iustificatus non poterat testimonium perhibere aliunde quod dicitur esse iusticia. **P**rophete autem testimonium perhibent eas promissionem. **Act. 11.** **H**uic omnes prophete testimonium perhibent. **C**onsequenter autem assignat causam huius iusticie et dicit iusticiam autem dei est per fidem iesu christi. **1. e** qua ipse tradidit **Je. 12.** **A**spicientes in auctorem fidei et tunc etiam que de ipso habet infra **10.** **Q**uia si confitearis ore tuo dominum iesum et in corde tuo credideris quod deus illius suscitavit a mortuis saluos eris. **D**icitur autem iusticia dei esse per fidem iesu christi non ut quasi per fidem mereamur iustificari quasi ipsa fides ex nobis existat **2. p**er mereamur dei iusticia sicut pelagiani dixerunt. sed quia in ipsa iustificatione qua iustificamur a deo primus motus mentis in deum est per fidem. **A**ccedentem enim ad deum oportet credere ut dicitur **heb. 11.** **U**nde et ipsa fides quasi prima pars iusticie est nobis a deo **ephe. 2.** **S**icut estis saluos per fidem. **H**ec autem fides ex qua est iusticia non est fides informis de qua dicitur **1. Jac. 2.** **F**ides sine operibus mortua est. **1. s**ed est fides per caritatem formata de qua dicitur **gal. 5.** **N**am in christo iesu neque circumcisio aliquid valet sine fide. per quam in nobis habitat christus. **ephe. 3.** **I**nhabitate christum per fides in cordibus vestris quod sine caritate non fit. **1. Jo. 4.** **Q**ui manet in caritate in deo manet et deus in eo. **H**ec est etiam fides de qua dicitur **act. 15.** **F**ide purificatio corda eorum. quod dicitur purificatio non fit sine caritate. **pue. 10.** **U**niversa delicta operum caritas. **E**t ne aliquis diceret per hanc fidem solos in deo iustificari. **ter**cio ostendit communitatem huius iusticie cum subdit **1. ois** quod scilicet ista iusticia est in corde non carnalibus obstantibus de quibus dicit **heb. 9.** **Q**uia carnales obstantes erant ad iustificationem carnis usque ad tempus correctionis impositae. **E**t super omnes. quod videlicet facultate humanam ac merita excedit. **2. coz. 3.** **N**on quod sufficeres simus cogitare. **A**ddit autem quod credunt in eum quod pertinet ad fidem formata per quam homo iustificatur ut dicitur est. **U**nde cum dicit. **N**one est distinctio: manifestat quod dixerat et primo quantum ad communitatem iusticie. **S**ed quantum ad causam eam ibi. **I**ustificati gratis. **ter**cio quantum ad manifestationem ipsi ibi. **A**d ostensionem. **D**icit ergo primum dicitur est iustificatio dei est in omnes et super omnes qui credunt in christum. **N**one est quantum ad hoc distinctio inter iudeum et gentile. **col. 3.** **I**n christo iesu non est gentilis et iudeus sed distinctioem aliquam habetis quasi iudeus non indigeat iustificari a deo sicut gentilis. omnes enim peccaverunt sicut supra ostensum est **ysa. 53.** **O**mnes nos quasi ones erravimus. et per hoc egent gloria dei id est iusticia

Ad Romanos

tatione qua in gloriam dei cedit. non autē sibi debet homo hanc gloriam ascribere ps. Non nobis domine nō nobis sed nomini tuo da gloriā. ps. Date gloriā deo. Sic igitur quia omnes peccauerūt et ex se iustificari nō possūt restat vt per aliam causā iustificentur quā consequenter ostēdit subdens iustificati. Vbi primo ostendit q̄ huiusmodi iustificatio est sine lege id est q̄ non est ex opibus legis cū dicit. Iustificati gratis id ē absq̄ merito precedētium operū. ysa. liij. Gratis venūdāt estis et sine argento redimemini. Et hoc per gratiā ipsius scilicet dei cui ex hoc debetur glia. i. corin. 1. 5. Gratiā dei sum id qd sum. scdo ostendit que sit causā iustificatiōis. Et primo ponit ipsā causā cū dicit. Per redēptionē vt em̄ dicit. Jo. 8. Qui facit pctā seruus est peccati. Ex qua qdē seruitute homo redimūt si p peccato satisfaciāt. Sicut si aliquis ob culpā cōmissā obnoxius esset regi ad solūdam pecuniā ille em̄ redimere diceret a noxa q̄ pro eo pecuniā solueret. hec autē noxa ad totū humanū genus ptinebat qd erat infectū p peccatū primi gentis. Unde nullus ali' p peccato totius humani generis satisfacere poterat nisi solus xps qui ab omni peccato erat immunis. Unde subdit. **Ue ē in xpo iesu.** q̄si dicat in alio nō poterat nobis esse redēptio. i. pe. 1. Non corruptibilibus auro vel argēto. scdo ostendit vnde ista redēptio efficacīā habuit cū dicit. **Quē pposuit de' ppiciatorē.** ex hoc em̄ xpi satisfactō efficacīā ad iustificādū habuit et ad redimēdū qz euz deus ad hoc ordinauerat fm̄ suū ppositū qd designat cū dicit. **Quem pposuit de' ppiciatorē.** Ephe. 1. **Qui opat oīa fm̄ cōsiliū volūtātis sue** Et pposuit id ē p oībus posuit. vt quia humanū genus nō habebat vnde satisfacere posset nisi ipse de' eis redēptorē et satisfactorē daret. ps. Redēptionē misit dñs populo suo. Et sic dum satisfaciendo nos redimit a noxa peccati. deum peccatis nr̄is ppli eū facit qd petebat psalmista dicens. **Propici' esto pctis nr̄is.** et ideo dicit eum ppiatorē. i. Jo. 2. **Propiciatorū.** In cuius figura. Exo. 25. **mandatur q̄ fiat' ppiatorū.** id est xps qd ponebatur sup archā id est ecclesiam. tercio ostendit per qd redēptionis effectus ad nos pueniat cum dicit. **Per fidem in sanguine eius id est q̄ est de sanguine eius p nobis effuso.** Et enim pro nobis satisfaceret congruebat vt penam mortis pro nobis subiret quā homo p peccatū incurrerat fm̄ illd. gen. 2. **Quacūq̄ die** et. **Uñ dicit.** i. pe. 3. **Xpus semel p peccatis nostris mortu' est.** Hec autē mors xpi nobis applicat p fidem qua euz credimus p suam mortem mundū redemisse. gal. 2. **In fide vi uo fili dei qui dilexit me** et. **Itā** et apud hoīes satisfactio vnus alteri non valeret nisi eā ratam haberet. Et sic patet quomodo fit iusticia p fidē iesu xpi vt supra dictū est. Sed quia etiā supra dixit iusticiā dei esse nūc manifestatā agit consequenter de hac manifestatione et primo tangit modū manifestationis dicens. **Ad ostensionem quasi dicat hoc in quā factum est vt iustificaremur per redēptionē xpi et per fidem sanguinis eius ad ostensionē iusticie sue id est ad hoc q̄ suam iusticiā deus ostenderet.** et hoc ppt remissionem precedētium delictorū. In hoc enim q̄ precedentia delicta deus remisit que lex remittere non poterat nec hoīes ppria virtute ab eis se precauere poterāt ostēdit q̄ necessaria est dominibus iusticia qua iustificētur a deo solum autem p sanguinē xpi potuerūt remitti peccata non solum pntia sed preterita quia vtr' sanguinis xpi operatur per fidem hoīs quā quindē fidem habuerūt illi qui precesserunt xpi passionem sicut et nos habemus. 2. corinth. 4. **Dabentes eīdem spiritūz fidei credim'.** Uñ et legit aliter vt dicatur ppter remissionē delictorū que sunt hominū precedentium christi passionem. Unde dicitur mich. vltimo **Deponet iniquitates nostras et projiciet**

et. scdo ostendit tempus manifestationis euz subdit. **In sustentatione dei ad ostensionem iusticie eius in hoc tempore quasi diceret precedentia delicta erant ante xpi passionem in sustentatione dei quasi in quadā diuina dei sustinētia quia nec p eis credentes et penitentes damnantur nec ab eis totaliter reddit absolutos vt scz eis non obstātibz possint introire in gloriā. Et fm̄ altam litteram potest intelligi q̄ ipsi sancti pres erāt in sustentatione dei quia detinebatur in limbo non qdēdē patietes penam sensibilem sed expectantes introire in gloriā per xpi passionem. ecc. 2. **Sustine sustentationes dei.** Ad hoc in quā precedentia delicta vel precedētes patres erāt in sustentatione dei ad ostensionem scz iusticie eius in hoc tempore id ē vt in hoc tempore gratie suam iusticiā pfecte ostenderet plenā remissionē peccatorū tribuēdo. ps. **Venit tempus** et. 2. cor. 6. **Ecc nūc tēpus acceptabile** et. Et hoc ē qd supra dixerat nūc esse iusticiā dei manifestatā. **Oportuit autē vt precedētia pctā vsq̄ ad hoc tēp' essent in dei sustentatione.** vt primo cōuinceret homo de defectu scientie. quia tēpore legis nature in errores et turpia pctā incidit. et etiam de defectu potētie qz post legē scriptā q̄ fecit cōgnitiōez pctā adhuc homo p infirmitatē peccauit. tercio ostendit q̄ p remissionē peccatorū dei iusticia ostendat. siue accipiatur dei iusticia qua ipse est iustus siue q̄ alios iustificat. Unde subdit. **Et sit ipse iustus id ē vt p remissionē peccatorū deus appareat esse iustus in seipso.** tū qz remittit peccata sicut promiserat. tū qz ad iusticiam dei pertinet q̄ pctā destruat: hoīes ad iusticiā dei reducēdo. ps. **Iustus dñs et iusticias dilexit.** Et etiā vt sit iustificās eū q̄ est ex fide iesu xpi. i. q̄ per fidez iesu xpi accedit ad deū. **Precedentem enim ad deum oportet credere heb. 11.****

Lectio quarta.

Bi est gloriatio tua: Exclusa ē per quam legem: Factorū: Non. Sed per legē fidei Arbitramur enim iustificari hominem per fidez sine opibus legi. An iudeorum deus tm̄. Nōne et genti um? Immo et gentium. Quoniam qdem vnus est deus q̄ iustificat circūcisionem ex fide et prepucium per fidem Legē ergo destruim' per fidem: Absit. Sed legem statuimus.

Postq̄ ap̄s ostendit q̄ iudei nō pcedunt gentiles neqz q̄tū ad statū cū pe: neqz q̄tū ad statū iusticie: h̄ cōcludit cōclusionē intrētā excludēdo scz ex glationē q̄ gētibz se pferebāt et circa hoc tria facit. **Pr̄o** pponit hui' glorie exclusionē. scdo exclusionis causam ibi. **Per quā legem.** tercio ostendit modum quo excludit ibi. **Arbitramur em̄ et.** Circa primū duo facit. **Primo** pponit questionē dicens ex quo coīter es sub peccato tu iudeus sicut et gentilis et ex quo gentilis iustificatur per fidē sicut et tu vbi est gloriatio tua. qua scz in lege gloriaris vt supra scdo dicitum est. **Et p hoc te gentili vis pferre.** i. cor. 5. **Non ē bona gloriatio vestra.** gal. 6. **Non efficiamur inanis glie cupidi** et. scdo huic questionī rīdet dicens exclusā est. i. sublata ē. i. reg. 4. **Et ablata est gloriā de israel.** osee. 4. **Gloriam eoz in ignominia cōmutabo** Et exclusā id ē expresse manifestata ē. gloriabantē enī iudei in gloria et cultu vnus dei et hanc eoz gloriā dicit exclusā id ē expresse per xpm sicut artifices qui aliquā imaginē in argēto expzunt exclusores vocantur fm̄ illud ps. **Et excludat eos qui p̄bati sunt argēto.** Sed primus sensus est magis literalis. **Cum autē dicit per quam legem ostendit causam**

huius exclusionis. Quia autem iudeorum gloria erat in lege ut supra dictum est. ideo oportere videbatur quod per aliquam eiusdem generis. id est per aliquam legem eorum gloria excluderetur. Et ideo querens subdit. per quam scilicet est eorum gloria excludenda. Posset autem aliquis credere quod eorum gloria excluderetur a plura diceret per alia precepta legalia quibusdam maiora opera mandarentur. Et ideo interrogando subdit. Factorum quasi dicit. Nunquid per aliquam legem factorum eorum gloriam excludam dico? Et respondet quod non. sed per legem fidei. et sic patet quod duplicem legem hic inducit apostolus scilicet factorum et fidei. Et in proprio esse videtur quod per legem factorum intelligitur lex vetus. et per legem fidei lex nova per quam gentilis equiparatur iudeo. Sed dubitatur de hac distinctione. Nam et in veteri lege necessaria erat fides sicut et in noua. Ecc. 2. Qui timetis dominum credite illi. Et. ps. Credidi propter quod loquitur sum. immo etiam in noua lege facta quedam requiruntur et quorundam sacramentorum secundum illud. Luc. 22. Hoc facite in mea commemoratione. Et etiam moralium obseruationum. Jac. 1. Estote factores verbi et non auditores tantum. Dicendum est igitur quod legem factorum dicit legem exteriorum propositam et descriptam per quam exteriora facta hominum ordinantur. dum precipitur quid fieri debeat et per prohibitionem ostenditur a quo debeatur abstineri. legem autem fidei vocat legem interiorum descriptam per quam non solum exteriora facta sed etiam ipsi motus cordium disponuntur. Inter quos primus est motus fidei. Corde enim creditur ad iustitiam ut dicitur hic cap. x. Et de hac lege loquitur infra 8. Lex spiritus vite que est in christo iesu. Deinde cum dicit. Arbitramur enim ostendit modum quo per legem gloria iudeorum excluditur dicens. Arbitramur enim nos apostoli veritatem a christo edocti hominem quemcumque siue iudeum siue gentilem iustificari per fidem. act. 15. Fide purificans corda eorum. et hoc sine operibus legis non autem solum sine operibus ceremonialibus que gratia non conferebant. sed solum si significabant: sed etiam sine operibus moralium preceptorum secundum illud ad Titum. 3. Non ex operibus iusticie que fecimus nos etc. Ita tamen quod intelligas sine operibus precedentibus iusticiam. Non autem sine operibus consequentibus quia ut dicitur. Jac. 2. Fides sine operibus scilicet subsequentibus mortua est. Et ideo iustificare non potest. Deinde cum dicit. An iudeorum. ostendit quoddam quod supponatur et quod iusticia fidei communiter se habere ad omnes. Et prius quidem hoc manifestauerat ratione accepta ex parte cause materialis cum supra dixerat. omnes peccauerunt et egere gratia dei id est peccatores sunt quos oportet per gratiam fidei iustificari. sed probatio que est ex sola causa materiali non sufficit quia materia non mouetur per se ad formam sine causa agente. Et ideo hic subiungit rationem acceptam ex parte cause agentis id est iustificationis que est deus. infra 8. Deus qui iustificat. Manifestum est autem quod deus noster illos iustificando saluat quorum est deus secundum illud ps. Deus noster deus saluos facienti. Non est autem iudeorum tantum deus sed et gentium ergo utrosque iustificat. Circa hoc ergo tria facit. Primo proponit questionem de iudeis cuius dicit. An iudeorum tantum est deus? Quod quidem videri posset alicui per hoc quod dicitur exo. 5. Deus hebreorum vocauit nos. Dicendum est ergo quod iudeorum deus tantum erat per speciale cultum ab eis deo exhibitum. Unde in ps. dicitur notus in iudea deus erat tantum deus omnium per comune regimen vniuersorum secundum illud. ps. Rex omnium terre deus. secundo proponit questionem ex parte gentium dicens. Nonne et gentium scilicet est deus et respondet. Immo et gentium quas scilicet gubernat et regit secundum illud. Jer. 10. Quis non timebit te o rex gentium. tertio ibi. Quoniam quidem. manifestat per signum quod dixerat. quasi dicat ex hoc manifestum est quod deus est non solum iudeorum sed et gentium quoniam

quidem vnus est deus qui iustificat circumcisionem id est iudeos ex fide. ut enim dicitur. gal. 5. In christo iesu neque circumcisio neque preputium. Quod autem dicitur ex fide et per fidem sed gloria est omnino idem. potest tamen aliqua differentia attendi. Nam hec prepositio ex designat aliquando causam remotam. hec prepositio per propinquam. Iudei ergo iustificati dicuntur. ex fide qui a fides fuit prima causa ex qua processit circumcisio et cetera sacramenta legalia et ita iudeos iustificat fides sicut quedam causa primaria per quasdam medias causas. sed gentiles per ipsam fidem immediate iustificati. Deinde cum dicit. Legem ergo. excludit quandam objectionem. posset enim aliquis dicere quod predicta legem destrueret et ideo querit dicens. Legem ergo destruiamus per fidem. ex hoc scilicet quod dicimus homines iustificari sine operibus legis. Et respondet. Absit. secundum illud. Ma. 5. Non preteribit iota vnum aut vnum apex etc. Subdit autem. sed legem statuimus id est per fidem legem perficimus et adimplemus secundum illud Ma. 5. Non veni solvere legem sed adimplere. et hoc quantum ad precepta ceremonialia que cum essent figuralia per hoc statuuntur et adimpletur quod veritas significata per ea in fide christi exhibetur et etiam quantum ad moralia quia fides christi auxilium gratie confert ad implenda moralia precepta legis. Addit etiam quedam consilia per que precepta moralia tutius et firmitus conservantur.

Incipit capitulum quartum.

Quid ergo dicemus inuenisse abraham patrem nostrum secundum carnem. Si enim abraham ex operibus legis iustificatus est: habet gloriam sed non apud deum. Quid enim dicit scriptura Credidit abraham deo: et reputatum est illi ad iusticiam. Et autem qui operatur merces non imputatur secundum gratiam sed secundum debitum. Et vero qui non operatur: creditur autem in eum qui iustificat impium: reputatur fides eius ad iusticiam secundum propositum gratie dei: sicut et dauid dicit beatitudinem hominis cui deus accepto fert iusticiam sine operibus. Beati quorum remisse sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputabit dominus peccatum. Beatitudo ergo hec in circumcisione tantum manet an etiam in preputio? Dicimus enim quia reputata est fides abrahe ad iusticiam. Quomodo ergo reputata est? In circumcisione an in preputio? Non in circumcisione: sed in preputio.

Postquam apostolus exclusit iudeorum gloriam quam habebat in lege per eam se gentibus preferentes. hic excludit eorum gloriam quantum ad circumcisionem. Et circa hoc duo facit. primo restituit questionem quam supra posuerat dicens. Que est utilitas circumcisionis? Et quia abraham primus mandatum de circumcisione accepit ut dicitur. gen. 17. ideo questionem iterat in persona ipsius abrahe dicens. Si ita est quod deus iustificat preputium sicut et circumcisionem. quid ergo dicimus inuenisse utilitatis abraham patrem nostrum secundum carnem. id est secundum circumcisionem carnalem et secundum alias obseruantias carnales. videtur esse inconueniens dicitur quod nihil utilitatis inuenit cum dicitur. ysa. 48. Ego do minus docens te vtilia. secundo ibi. Si enim abraham etc. Re

Ad Romanos

spondet proposte questiōi. Et duo facit. primo ostendit q̄ abraā non hoc inuenit p̄ circūcisionem et cetera legis opera q̄ per eam iustificaret sed magis p̄ fidem. sc̄do cōmendat fidem ipsius ibi Qui cōtra spē r̄. Circa primū duo facit. primo ostēdit propostū ratione accepta ex pte diuine acceptationis. sc̄do ratiōe diuine p̄missionis ibi. Non enim p̄ legem r̄. Circa primum duo facit. primo p̄ quandā cōditionales. sc̄do p̄bat destructionē cōsequētī s̄ ibi. Quid enim dicit scriptura r̄. tertio p̄bat ipsam cōditionalem ibi. Sicut et dauid r̄. Circa primum intēdit ap̄lus sic argumentari. Si abraam iustificatus esset ex op̄eribus legis nō haberet gloriā apud deum. ergo nō ē ex op̄erib⁹ iustificat⁹. Proponit ergo cōditionalē dicēs Quesitum est quid abraam inuenit sc̄dm carnalem circūcisionem. Et manifestum est q̄ hoc nō inuenit vt iustificatus sit ex op̄ibus legis ita sc̄z q̄ eius iusticia in op̄ibus legis cōsistat. Habet quidem gloriā sc̄z apud hoīes qui exteriora facta vident sed nō apud deū qui videt in occulto. fm̄ illud. 1. reg. 16. Deus aut̄ intuetur cor. 1. corin. 3. Nemo vestrū gloriatur in hoībus r̄. Unde cōtra quosdā dicitur. Job. 12. Dilixerunt magis gloriā hominū q̄ dei. Sed cōtra hoc potest obijci q̄ ex cōsuetudine opum exteriorū generatur interior habitus fm̄ quē etiā cor hominis bene disponitur vt sit p̄mptum ad bene opandum et in bonis opibus delectet sicut philosoph⁹ docet i sc̄do ethi. Sed bicēdū est q̄ hoc habet locū in iusticia hūana p̄ quam sc̄z homo ordinatur ad bonū humanū huius enim iusticie habitus p̄ opera humana potest acq̄ri. sed iusticia que habet gloriā apud deum ordinatur ad bonū diuinū tatis sc̄z future glorie que facultatē humanā excedit. sc̄z illud. 1. cor. 2. In cor hoīs non ascēdit q̄ preparauit deus diligentibus se. Et ideo opa hoīs non sunt p̄portionata ad huius iusticie habitū causandū. sed oportet prius iustificari interius cor hominis a deo vt opera faciat p̄portio nata diuine glorie. ¶ Deinde cui⁹ dicit. Quid enim r̄. destruit consequēs qd̄ fuit negatiuū. p̄bando affirmatiōnem oppsitam sc̄z q̄ abraam habebat gloriā apud deum. Et hoc p̄bat p̄ auctoritatē scripture quā primo ap̄lus ponit. sc̄do exponit ibi. Et aut̄ r̄. Dicit ergo primo. Dico abraā sic iustificatū esse q̄ habet gloriā apud deū. Quid enim scriptura dicit. gen. 15. Credidit abraam deo p̄mittenti sibi feminis multiplicationē. Eccl. 2. Crede deo et recuperabit te. Et reputatū est illi sc̄z a deo ad iusticiā. 1. Mach. 2. Abraam in temptatione inuētus est fidelis Et sic patet q̄ apud deū a quo est ei reputatū ad iusticiā q̄ credidit gloriā habet. Est autē cōsiderandū q̄ iusticiā quam deus reputat scripturā expressit nō in aliquo exteriori ope sed in interiori fide cordis quā solus deus intuetur. Cum autē dicatur triplex esse act⁹ fidei sc̄z credere deū deo r̄ in deū. posuit hunc actum q̄ est credere deo q̄ est p̄prius actus fidei eius speciem demonstrans. Itaq̄ credere in deū demonstrat ordinem fidei ad finē qui est p̄ caritatez credendo in deum ire: qd̄ caritas facit Et sic sequit̄ specie fidei. Credere autē deum demonstrat fidē et materiā sc̄dm q̄ est virtus theologica habens deum pro obiecto. Et ideo hic actus nondum attingit ad speciem fidei quia si aliquis credat deum esse per aliquas rationes humanas et naturalia signa nondū dicitur fidem habere de qua loquimur sed soluz quādo ex hac ratione credit qd̄ est a deo dictum. quod designatur per hoc q̄ dicitur credere deo et ex hoc fides specificatur sicut et quilibet cognoscitū habitus speciem habet ex ratione per quam assentit in aliquid. Alia enim ratione inclinatur ad assentiendum habens habitum scientie sc̄z per demonstrationē et alia ratione habens habitum opinionis sc̄z per silogismum dyalecticum. ¶ Deinde cū dicit. Et autem qui operatur r̄. ex

ponit predictam auctoritatē q̄ntū ad hoc q̄ dicit reputatū est illi ad iusticiā. et tāgitur in glo. duplex horum verborum expositio. Prima est fm̄ q̄ referitur ad finālē mercedem de q̄ primo ostendit qualiter se habeat ad opa sc̄do qualiter ad fides ibi. Et vero qui nō r̄. Dicit ergo primo q̄ ei q̄ opatur sc̄z opa iusticie merces eterne retributionis (de qua dicit. ysa. 4. Ecce merces eius cum eo) non reputatur sc̄dm gratiam tantū sed sc̄dm debitum. secundū illud math. 20. Mōne ex denario cōuenisti mecū? Sed contra est qd̄ dicitur infra sexto. Gr̄a dei vita eterna Et infra octauo Nō sunt condigne passionēs huius temporis ad futuram gloriā. Sic igitur illa retributio nō fit sc̄dm debitum sed fm̄ gratiam. Sed dicendū est q̄ opera hūana possunt considerari dupliciter Uno modo sc̄dm substantiam operū. et sic non habent aliqd̄ cōdignū vt eis merces eterne glorie reddatur. Alio modo possunt considerari sc̄dm suū principiū put sc̄z ex impulsu dei aguntur fm̄ propostum dei ex p̄stinentis et secundū hoc eis debetur merces predicta secundum debitum qz vt infra octauo dicitur Qui spiritu dei aguntur hi sunt filij dei. si autē filij et heredes. ¶ Deinde cū dicit. Et vero r̄. ostendit q̄ liter se habeat merces eterna ad fidem dicens. ei vero q̄ non operatur sc̄z exteriora opera puta qz non habet tempus operandi sicut patet in baptizato statim mortuo credenti in euz qui iustificat ipsū sc̄z in deum de quo dicit infra octauo Deus qui iustificat. reputabitur fides eius sc̄z sola sine exterioribus operibus ad iusticiā id est vt per eam iustus iudicatur et iusticie premium accipiat. si autē si opera iusticie fecisset sc̄z illd̄ infra decimo Corde. creditur ad iusticiā et hoc sc̄dm p̄postum gratie dei id est secundū q̄ deus p̄ponit ex gratia sua hoīes saluare. infra octauo. His q̄ fm̄ p̄postum vocati sunt sancti. eph. 1. Qui operat̄ oīa fm̄ cōsiliū volūtat̄ sue. Alia expositio est vt hoc referatur ad hominis iustificatiōez. Dicit ergo Et autem qui operatur id est si aliquis p̄ opera iustificat̄ ip̄a iusticia imputaretur quasi merces non secundum gr̄az sed fm̄ debitū infra vndecimo Si autem gratia iam non ex operibus alioquin gr̄a itaq̄ non est gratia. Et vero qui nō operatur vt sc̄z per sua opera iustificetur. creditur autem in eum qui iustificat ip̄iū cōputabitur bec eius fides ad iusticiā fm̄ p̄postum gr̄e dei. non quidem ita q̄ per fidē iusticiā mereatur sed qz ipsum credere est primus actus iusticie quam vult in eo operatur. ex hoc enim q̄ credit in deum iustificantem iusticatiōi eius subijcit se r̄ sic recipit effectum. Et hec expositio est litteralis et fm̄ intētionē ap̄li qui facit vim in hoc q̄ in gen. 15. dicit̄ ē Reputatū est illi ad iusticiā qd̄ cōsuetū dicit. qn̄ id qd̄ minus est ex parte alicui⁹ reputatur et gratis ac si totum fecisset. Et ideo ap̄lus dicit q̄ hec reputatio locū non habet si iusticia esset ex operibus sed solū habet locum sc̄dm q̄ est ex fide. ¶ Deinde cū dicit. Sicut et dauid r̄ probr̄ cōditionalem p̄missam ex auctoritate ps̄. Cui⁹ p̄mo premitit sensum. sc̄do ponit verba eius ibi. Beati quorum r̄. tertio excludit fallum intellectū ibi. Beatitudo r̄. Dicit ergo. Sicut et dauid dicit id ē asserit beatitudinem hoīs esse illius sc̄z cui deus fert id ē dat iusticiā. Decepto. i. gratis sine opibus precedentibus. titūz. Nō enī ex opibus iusticie q̄ fecimus nos. Beatitudo autē hoīs est a deo fm̄ illud. ps̄. Beatus vir cui⁹ ē dñs deus ei⁹. Sic igitur manifestū ē illū habere gloriā apud deū q̄ nō ex opibus legis iustificat vt dicit̄ est. ¶ Deinde cū dicit. Beati quorum r̄. ponit verba dauid predictam sententiam continētia. dicit eos esse beatos quozū remittuntur peccata. et sic patet q̄ nō habuerunt prius bona opa ex quibus iusticiā seu beatitudinē cōsequerentur. Est autē triplex peccatum. sc̄z originale. actuale et mortale. et actuale et

veniale. Primo ergo quantum ad originale dicit. Beati quorum remissa sunt iniquitates. Ubi considerandus est qd peccatum originale iniquitas dicitur quia est carētia originalis iusticie per quas fm equitate ratio hominis subijciēbatur deo inferiores vires rationi 2 corp^o ale. sed p peccatu originale hec equitas tollit postq ratio desit esse subiecta deo inferiores vires rationi rebellat 2 corp^o ab obedientia ale subducitur p corruptionē et mortē. An in ps. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum. Utrobique aut peccatu originale pluraliter significatur. Vel ppter plures homines in quibus multiplicatur originale peccatu Al^o potius qz virtute continet in se quodammodo oia pctā. Huiusmodi aut peccatum originale remitti dicitur qz trāsit reatus supveniēte grā sed remanet actu remanente fomite siue concupiscentia q nō tollit totalit in hac vita sed remittit siue mitigat. scdo qm ad actuale mortale dicit. Et quoru tecta sunt peccata. Dicitur aut pctā regi diuino cōspectui in qntū nō inspicit ea ad puniendū. ps. Operuisti oia peccata eorū. tertio quantum ad veniale dicit. Beatus vir cui nō imputauit dñs peccatū. vt scz p peccatū intelligant peccata venialia q licet leuia sint tm p multa hō mo separāt a deo. scdo. palipō. 3. Dñs bonus ppiciabilis cunctis qui in toto corde redierunt illum et nō imputabitur illis q minus sancti su. ¶ Possunt aut et hec tria aliter distingui. Sunt enim in peccato tria. quoru vnum ē offēsa dei. Et quantum ad hoc dicit Beati quorum remissa sunt iniquitates scdm q homo dicitur remittere offensam sibi factam. ysa. 4. Dimissa est iniquitas illius. Aliud est ipse actus inordinatus scz ad nō potest nō fuisse factus ex quo semel ppetratus est. sed tegitur manu misericordie diuine vt quasi pō nō factus habeatur. Tertium ē reatus pene. et quātum ad hoc dicit. Beat^o vir cui nō imputabit dñs peccatū scz ad penam. ¶ Deinde cū dicitur Beatitudo ergo hominis 2c. excludit falsum intellectū auctoritatis predicte. posset enim iudeus sic intelligere qz predicta gratia remissionis peccatorum non fieret nisi circūcisio. Ad hoc ergo ecludendū primo aplos questione mouet dicens. Beatitudo hec qua scz deus dat iusticiā sine operibus manet tm in circūcisione id ē habet locū solum in circūcisio. an etiā et in p̄pucio id est in gentibus. Manifestum est q in vtriusq secundū illud quod dicit infra decimo. Idem dominus diues in oēs 2c. secundo ibi. Dominus enim. ad hoc ostendendū assumit auctoritatem scripture. quasi dicat. hoc ideo quero. Dicim^o est 2c q reputatur abrae fides ad iusticiā. a. Beñ. 15. Tercio ex hac auctoritate cōcludit solutionem quā permissio questionis sub interrogacione tamen dicens. Quomodo ergo reputata est. s. fides abrae ad iusticiā in circūcisione id ē tempore quo erat circūcisus. an in p̄pucio id ē quādo erat incircūcisus? Et respondet. Nō in circūcisione sed in p̄pucio. Et hoc manifestum est ex serie narrationis scripture. Nam gen. 15. legitur q fides reputata est abrae ad iusticiā. circūcisionem autem accepisse legitur Beñ. 17. Si igitur abraam adhuc incircūcisus existēs iustificatus est per fidem manifestus est q iusticia fidei per quam gratis remittuntur peccata non est solum in circūcisione sed etiā in p̄pucio id est in gentilitate.

Lectio secunda.

Signum accepit circūcisionis signaculuz iusticie fidei q est in p̄pucio vt sit pater omnium credentiū per p̄pucium: ut reputetur et illis ad iusticiā Et sit pater circūcisionis non his tantū q sūt circūcisio: s̄ et his q sectantur vestigia

fidei que est in p̄pucio patris nostri abrae Non enim per legem promissio abrae aut se mini eius: vt heres esset mudi. sed per iusticiam fidei Si enim qui ex lege heredes sunt exinanitā est fides. abolita est pmissio. Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex hec p̄uaricatio.

Ostenso q beatitudo remissionis peccatorū nō solum est in circūcisione sed etiam in p̄pucio exēplo abrae quē tempore p̄pucij est iustificatus. hic respondet et cuidā obiectioni Posset em aliquis dicere si abraam iustificatus est ante circūcisione ergo sine causa et frustra circūcisus? Ad hanc ergo obiectionem excludendam primo pponit q circūcisio nō erat causa iusticie sed signū. scdo ostendit qd ex hoc signo cōsequatur ibi. Et sit pater 2c. tertio ostendit modū quo hoc cōsequatur ibi. Non his tm 2c. Circa primum duo facit. primo p̄ponit circūcisionem esse signum gen. 17. Circūcidetis carnem p̄pucij vti vt sit in signum federis inter me et vos. scdo ostendit cuius rei sit signū dicens q sit signaculum iusticie fidei id est qd per fidem que qdem fides est in p̄pucio id est quā abraa habuit adhuc incircūcisus existēs. ¶ Dicitur aut signaculū dupl^r. Vno mō quasi expressum signū habens similitudinem rei signate fm illud eze. 28. Tu signaculū similitudinis 2c. Habet autē circūcisio expressam similitudinem cū fide abrae. primo qdem quantum ad rez creditam. Credidit enim multiplicationez sui seminis et cōgruent cuius rei sit signū in mēbro generationis. scdo qntum ad effectū hui^o fidei qui est remotio culpe que signatur per remotionem supflue pellicule Alio modo signaculum dicitur signum aliquid occultans qd reuelandū est amicis sicut patet de sigillo et fm hoc dicitur apo. 5. Dignus est agnus q occisus est accipere libri et aperire signacula eius. claudēbat ergo sub signaculo circūcisionis secretum incarnationis xp̄i ex semine abrae. Consequenter ostendit quid cōsequatur ex dictis. Cōsequitur enim ex hoc q abraam in p̄pucio iustificatus p fidem postea circūcisione accepit vt sit pater non solum circūcisioz sed etiam credentiū in p̄pucio et hoc est q dicit. Et sit pater id est ex predictis cōsequitur q abraa sit pater omnium credentiū p p̄pucium id est q sunt in statu p̄pucij. Al^o abraam sit pater p p̄pucium id est p id quod habuit in p̄pucio vt reputet et illis ad iusticiam hoc scz q credunt sicut reputatum est abrae. Et de hac paternitate dicitur mat. tertio. Potens est deus de lapidibus istis 2c. Et sit pater circūcisio nis id est circūcisioz qd ex eo origine ducit. Unde Jo. 8. Pater noster abraam est. ¶ Deinde ostendit per quē modum sit pater etiam incircūcisioz quia per imitationem. Et hoc est q dicit. Et sit inq pater non his tantum q sunt in circūcisione id ē q sunt circūcisii sed etiam his qui sectantur vestigia fidei patris nostri abrae q est in p̄pucio id est quā abraam habuit adhuc incircūcisus. Jo. 8. Si filij abrae estis opa eius facite. Et quia hic de circūcisione fit mentio oportet circa ipsaz tria considerare scz quare sit instituta. quam vim habuit. et quare sit mutata. Circa primum considerandum q circūcisio sicut et alie legis certū monte est ppter duo instituta. Primo quidez ppter cultum diuinū ad quem hoies scdm huiusmodi cerimonias ita disponebantur. Et scdm hoc circūcisio habet triplicē institutionis causam: quarum prima est ad significandū fidem et obedientiam qua abraaz se deo subiecit vt. s. illi qui circūcisionem acciperent abrae: traditam fidem et obedientiam ipsius obseruarent. Dicit enim heb. 11. fide abraam circūcisusest et ideo facta est circūcisio in

Ad Romanos

membro generationis ad signandum fides ipsius circa pro-
lem futuram ut dictum est. Scda est ad exprimendum in si-
gno corporali id quod spiritualiter erat faciendum. ut scz
sic a membro generatiōis qd pncipplr cōcupiscētie deser-
uit abscondēbat supflua pellicula. ita etiā a corde homi-
nis oīs supflua concupia tolleretur scdz illud Je. 4. & ir-
cūcidimini dño et auferete p̄pucia cordiū v̄roꝝ r̄c. Tertia
est vt per hoc signum populus ille deus colens ab oibus
alijs populis distingueretur. Et inde est q̄ Josue. 5. man-
dauit dñs circūcidī filios israel q̄ inter alias natiōes erāt
habitaturi q̄ p̄i? in deserto solitarij manētes cir cūcisi nō
erant. Alia aut ratio circūcisionis et oīm ceremonialium
accipitur p̄ cōparationem ad xpm ad quē cōparatur sicut
figura ad veritatē r̄ mēbra ad corp̄. scdm illud Colo. 2.
Que sunt vmbra futurorū corpus aut̄ xpi. Sic igit p̄ cir-
cūcisionem corpalem significat circūcisio spūalis fienda p̄
xpm. P̄mo quidez in aīaz q̄ntuz p̄ ipm peccatorem re-
atus et cōcupiscētie p̄cidunt. Colo. 2. In quo scz xpo cir-
cūcisi estis circūcisione nō manufacta in expoliatiōe cor-
poris carnis. sed in circūcisioe dñi n̄ri iesu xpi. Scdo ve-
ro quātū ad corpus qm scz etiam in resurrectione ab electo-
rum corpibus omnis passibilitas et mortalitas auferret̄
et ideo circūcisio fiebat octauo die q̄ significat octauā eta-
tem resurgentiū. nā septima est q̄scentiū in xpo. Sx̄ aut̄
erates s̄r q̄b? seculū currit. Unde et circūcisio facta legi-
tur cultellis petrinis. Josue. 5. Ad significandum q̄ spi-
ritualis circūcisio fienda erat p̄ petram q̄ est xps vt dicit̄
1. corinth. 10. Non tamē hoc generaliter obf̄uabat q̄ ne-
cesse esset circūcisionē fieri cū petra. Circa scdz vero ē sci-
dū q̄ sicut hic glo. dicit r̄ est bede. Idē salutare curatio-
nis auxiliū circūcisio in lege cōtra originalis peccati vul-
nus prebebat qd baptismus agere tēpore reuelate gratie
cōsuevit. Ex quo patet q̄ vir? circūcisiois se extendebat
ad delectionē originalis pcti. Quidā tamē dicit q̄ gra-
tia in circūcisione nō cōferebat. nō enim potest esse dei gra-
tia sine iusticia. Argumētat autē augl. gal. 2. Si iusticia ē p̄
legem. ergo xps gratis mortuus est id est sine causa. Et
eodem modo argumētari possumus. Si ex circūcisione ē
gratia iustificans xps gratis mortuus est. sed hoc nō pōt
esse. Nā remissio peccati nūq̄ fit sine gratia. infra. 5. Ju-
stificati igitur gratia ipsius r̄c. Et ideo alij dicit q̄ in cir-
cūcisione dabatur gratia quantum ad effectus priuatiuos
scz remotionis culpe. nō aut̄ q̄ntum ad effectus positiuos
puta opationē iusticie. Sed hoc etiā cōueniēs nō videt̄.
effectus enim positui alicui? forme ordine nature p̄cedūt
effectus priuatiuos. Nō em̄ lumē pellit tenebras. nisi p̄
hoc q̄ illuminat. Et ita grā p̄ hoc culpā pellit q̄ iustifi-
cat. Remoto aut̄ p̄iori remouet̄ posterius. Et ideo meli?
dicendū est q̄ circūcisio ex ipso ope opato nō habeat vir-
tutē effectiua neq̄ q̄ntū ad remotionē culpe neq̄ q̄ntum
ad operationē iusticie. sed erat solū iusticie signum vt hic
ap̄lus dicit. sed per fidem xpi cuius circūcisio signū erat.
auferēbat pctm̄ originale r̄ cōferebat auxiliū gr̄e ad re-
cte agendū. Circa tertiuū vero manifestum ē iam ex dictis
q̄re oportuit circūcisionē mutari. Nā circūcisio erat signū
futuri Nō aut̄ idē signū cōuēit p̄nti siue p̄terito et futuro.
et ideo baptismus ē signum presentis gr̄e q̄ copiosiorē r̄ vi-
liorē effectū habz gr̄e. qz q̄to agēs est. p̄pinq̄? et p̄ntius
tanto efficacius opat̄. ¶ Deinde cū dicit. Nō enim p̄ legē
r̄c. Ostēdit̄ p̄positū scz q̄ circūcisio siue qd̄cūq̄ opus les-
gis non iustificet ex diuina promissione. Et circa hoc duo
facit. P̄mo p̄pōit qd̄ intēdit. scdo probat p̄positum ibi.
Si em̄ qui ex lege r̄c. Supponit ergo ap̄lus P̄mo ex
auctoritate ḡ en. promissionem factam abrae et semini ei?
vt heres esset mūdi. i. vt oēs gētes mundi in ipso bene-

dicerentur scdm illud gen. 12. In te benedicetur r̄c. Di-
cit autem ac semini eius quia huiusmodi p̄missio et si in
ipso non est cōpleta complenda tamen erat in semine ei?
Dicit̄ enī gen. 22. Benedicent̄ in femine tuo oēs gētes
terre. hoc aut̄ semē pncipplr intelligit̄ xps scdm illd gal.
3. Abrae dicte sunt p̄missiones et semini eius Non dicit̄
in feminibus q̄si in multis sed in vno r̄c. Qz scz in vno ī
quo cōplet̄. ostēditur vt sit heres mūdi fm̄ illud. ps̄. Po-
stula a me et dabo tibi gentes hereditatē tuā. Secudario
autē cōpletur in illis q̄ p̄ graz xpi sunt spūalr̄ semē abrae
infra. 9. Qui filij sunt p̄missionis estimantur in semine.
Qui etiā p̄ xpm sunt heredes mūdi in q̄ntū omnia in glo-
riam electorū cedunt. 1. cor. 15. Omnia v̄ra sunt r̄c. Circa
hanc p̄missionē vnū negat et vnū asserit. Negat huius-
modi p̄missionē factā p̄ legē. Qd̄ q̄dez nō dicit̄ p̄pter ip-
sam p̄missionē qz tēpore p̄missionis lex data erat. sed p̄-
pter p̄missionis impletionē vt sit sentus q̄ talis p̄missio
facta erat abrae nō q̄si implēda p̄ legē. qz vt dicitur heb.
7. Nihil ad p̄fectū adduxit lex. Aliud aut̄ astruit q̄ scz
huiusmodi p̄missio sit implēda p̄ iusticia fidei qz sancti p̄
fidē vicerunt regna. heb. 11. ¶ Deinde cuz dicit. Si enī
r̄c. ostēdit̄ p̄positum. Et p̄mo quātum ad hoc q̄ pro-
missio non sit implēda p̄ legem. scdo quātum ad hoc q̄ sit
implēda per iusticia fidei ibi. Id ex fide r̄c Circa p̄missio-
nem ponit talem rationem. Si p̄missio facta abrae esset implē-
da p̄ leges fides abrae hereditatis p̄missionis esset inanis.
quia p̄missio ei facta aboleretur. sed hoc est incōueniens
ergo et p̄imum Circa hoc duo facit. p̄mo proponit con-
ditionalē. scdo probat eam ibi. Lex enim r̄c. Destructio
aut̄ consequētis ē manifesta. Dicit ergo p̄mo q̄ p̄missio
non est facta per legem. si enim q̄ ex lege sunt hij sunt
heredes id est si ad hoc q̄ aliqui hereditatē p̄missam p̄ci-
pant req̄ritur q̄ ex legis obf̄uantia hoc cōsequatur. exi-
nania ē fides id est vacua facta ē fides q̄ abraam credidit
deo p̄mittenti vt dicit̄ gen. 15. Et hoc est incōueniēs fm̄
q̄ dicit̄. 1. cor. 15. Si xps nō resurrexit inanis est predica-
tio nostra r̄c. Et q̄re sit inanis ostēdit̄ subdēs. Abolita id ē
cassata est p̄missio qz non cōsequitur suum effectū. cōtra
id qd̄ dicitur heb. 11. Fidelem creditit̄ ei esse qui repro-
miserat. Et hic infra in presenti capitulo dicitur. Quēcū-
q̄ promissit̄ de? potēs est r̄c. ¶ Deinde cū dicit. Lex enī
p̄bat̄ conditionalem p̄missam per effectū siue euentū
legis. Et p̄mo proponit legis effectum siue euentū. scdo
p̄bat̄ tbi. Ubi enim non est lex r̄c. Probat autē conditio-
nalem sic. Si aliqua p̄missio sit implēda per id qd̄ im-
pletionem p̄missionis impedit talis p̄missio aboleretur
et fides credentis exinanitur. sed lex impedit cōsequētis
onem hereditatis. lex enim iram operatur. ergo si p̄ legē
sit adimplēda p̄missio exinanita est fides obolita est p̄-
missio. Dicitur autem lex iram operari id est vindictam
quia per legem facti sunt homines digni dei vindicta. 4
regū. 22. Magna ira domini succensa est cōtra nos quia
non audierunt patres nostri verba libri huius scilicet les-
gis r̄c. Posset autem aliquis intelligere q̄ lex iram ope-
ratur quantum ad ceremonialia tempore gratie obserua-
ta secundum illud Gal. 5. Si circumcidimini chabitus n̄
hil vobis proderit. Sed qd̄ hic dicitur intelligendū est
etiam quantum ad moralia non quidem q̄ legis p̄cepta
ira dei efficiat. sed occasionaliter quia precipit̄ et gratias
adimplēdi non prebet. secundum illud. 2. corinth. 3.
Littera occidit. spiritus autem viuificat. Quia scilicet in-
terius adiunat infirmitatem nostram vt dicitur infra. 8.
¶ Deinde cuz dicit. Ubi enim non est lex r̄c. ostēdit̄ qua-
liter irā opatur dicit. vbi nō ē lex nō ē p̄uaticatō qz et illi

aliquis lege nō data peccare possit p̄tra id quod naturali ter iustum est faciēdo. nō tñ p̄uarcator dicit nisi legem trāsgrediēs. p̄s. Uidi p̄uarcātes ⁊ tabescebam ⁊c. Et tamen omnia peccator p̄t dici p̄uarcator in q̄tuz legē naturalem trāsgreditur. p̄s. P̄uarcātes reputaui oēs peccatores terre. Grantus est tñ trāsgredi simul legē nature ⁊ legem scriptā q̄ solam legem nature. Et ideo lege data sine gratia adiuuante p̄uarcatio creuit ⁊ maiorz iram promeruit.

Lectio tertia.

Deo ex fide vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini. Non ei q̄ ex lege est solū sed ⁊ ei q̄ ex fide ē abrahe qui pater est oīm nostrū sicut scriptum est. Quia patrem multaz gentium posui te ante deum cui credidisti. qui viuificat mortuos. ⁊ vocat ea que nō sunt. tanq̄ ea q̄ sunt. Qui contra spem in spem credidit vt fieret pater multarum gentium. secundū qd dictum est ei. Sic erit semen tuum sicut stelle celi ⁊ arena maris. Et nō infirmatus est i fide nec considerauit corpus suum emortuū cum iaz fere centum esset annoz. ⁊ emortuaz vuluā sare. In repromissione etiam dei non hesitauit diffidentia. sed cōfortatus est fide. dans gloriā deo. plenissime sciens. quia q̄ cumq; promisit de⁹ potens est ⁊ facere. Ideo ⁊ reputatum est illi ad iusticiā. Nō est autem scriptum tñ propter ipsum. quia reputatum est illi ad iusticiā. sed ⁊ propter nos quibus reputabitur credentibus i eum qui suscitauit ihesuz xpm dominū nostrū a mortuis. qui traditus est propter delicta nostrā ⁊ resurrexit propter iustificatiōē nostrā.

¶ Ostēso q̄ promissio facta abrahe ⁊ semini eius nō sit implenda per legem. hic ostendit q̄ sit implenda per fidē Et circa hoc tria facit. Primo ostendit per quid sit huiusmodi p̄missio adimplenda. sc̄do ostendit in quibus sit adimplenda ibi. Omni semini ⁊c. tertio a quo sit implenda ibi. Qui viuificat mortuos ⁊c. Primo ergo concludit p̄positum quasi ex diuisione. Videtur enim necessarium esse q̄ promissio adimpleatur vel p̄ fidem vel per leges. nō aut per legem. qz promissio aboleretur. Unde cōcludit 3o ex fide. i. cōsequimur p̄missionem. vt heredes simus mūdi. p̄ma 3o. 5. Hec est victoria que vincit mundū ⁊c. Et hoc cōfirmat per contrarium mediū ei quod supra assumpserat. Dicitur enī q̄ si iustitia ex lege esset promissio aboleretur. sed si sit ex fide remanet firma. p̄missio propter virtutē diuine gr̄e iustificatiōis hōiem per fidē. Et hoc est qd dicit. Et p̄missio dei sit firma nō quidem p̄ operationes hōium q̄ possunt deficere. s̄ sc̄dm gratiā dei que i fallibilis est. sc̄da cor. 12. Sufficit tibi gratia mea ⁊ sc̄da cor. primo. Quotquot sunt p̄missiones in illo. i. xpo est veritatem habent. ¶ Deinde cū dicit. Omni semini ⁊c. ostendit in quibus impletur predicta p̄missio. Et p̄mo p̄ponit quod intendit ⁊ dicit q̄ p̄dicta p̄missio sic implēda per fidem est firma per gratiā. omni semini. i. omni hōmīni qui fuerit quātruncq; semen abrahe. Eccl. 4. 4. Cū

semine eoz p̄manent bona. hereditas facta nepotes eoz sc̄do ibi. Nō est ⁊c. exponit quod dixerat omni semini. est enim quoddā semen carnale. sc̄dm illud 3o. 8. Semen abrahe sum⁹. Est aliud semen spūale sc̄dm illud. Ma. 3. Potens est de⁹ de lapidib⁹ hys. i. de gentibus suscitare filios abrahe. Solum aut abrahe carnalē legem seruat it sed fidem etiam etiā imitatur semen spūale. Et sic si per solam legem esset p̄missio nō imiteretur in omni semine s̄ solum in carnali. Quia vero impletur per fidem q̄ est omnibus cōmunis. planū est q̄ impletur in omni semine. tertia ibi. Qui est pater ⁊c. p̄bat quod supposuerat. i. q̄ semen abrahe sit nō solū quod est ex lege sed etiā quod ex fide per auctoritatem scripture: cuius primo ponit sensum dicens. Qui. i. abraha est pater omniū nostrū. i. omnium credentium. siue iudeoz siue gentium. Supra eodem. vt sit pater oīm credentium. p̄sa. 51. Attendite ad abrahā patrem v̄m. sc̄do inducit auctoritatez dicens. sicut scriptum est gen. 17. Quod patrem multaz gentium posui te. V̄ra alia habet. Constitui te quod sensum nō variat. Eccl. 4. 4. Abrahā magnus pat̄ multitudinis gentiū. tertio ibi. Ante deum ⁊c. exponit quod dixerat. Sic enī dictum est posui te quasi iam esset impletum quod longe postea erat implendum. sed que sunt futura in seipsis in deo prouidentia sunt p̄ntia. sc̄dm illud eccl. 23. Dño deo nō ante q̄ crearentur omnia sunt agnita sicut ⁊ post perfectā respicit omnia. Et ideo apostolus dicit q̄ hoc quod dictum est. posui te intelligendum est ante deū. i. in eius p̄sentia cui credidisti. Crediderat enim abrahā deo futura p̄nunciāti ac si videret p̄ntia. qz vt dicitur heb. 11. Fides est spandaz subā rerum argumentum nō apparentiū ¶ Deinde cum dicit. Qui viuificat mortuos ⁊c. Ostendit a quo sit implenda huiusmodi p̄missio dicens. qui. i. deus viuificat mortuos. i. iudeos q̄ erāt mortui i p̄ctis cōtra legem agentes viuificat per fidem ⁊ gratiā vt promissionem abrahe consequatur. 3o. 5. Sicut pater suscitauit mortuos ⁊ viuificat ⁊c. Et ea q̄ nō sunt id est gentiles vocat. i. ad gratiam tanq̄ ea que sunt. i. tanq̄ iudeos. infra. 9. Vocabo nō plebez meā ⁊c. Significat aut gentiles p̄ ea que nō sunt quia erant omnino alienati a deo. sicut. p̄ma. cor. 13. dicitur. Si caritatem nō habuero nihil sum. Et sic per huiusmodi vocationem impletur promissio abrahe etiam in gentilib⁹. Vel q̄ dicit. vocat ea que nō sūt nō intelligitur de vocatione temporalis: sed de vocatione p̄destinationis eterne qua vocantur ⁊ eliguntur etiam qui nō sunt ac si essent. Ep̄e. 1. Elegit nos in ipso ante mundi p̄stitutionē. Et de hac vocatione dicitur infra. 9. Nō ex operibus sed ex voluntate dictum qz maior seruiet minori. Al' vocationem hic dicit simplicem dei noticiam vel cognitionem qua cognoscit futura que nō sunt in actu sicut p̄ntia. Et hoc modo vocatio. i. p̄s. accipitur cum dicitur. Qui numerat multitudinē stellarum ⁊c. Et secūdu hūc sensuz quod hic dicitur inducitur p̄pter id qd supra dictum est ante deum cui credidisti. duo enim videbantur ob stare ei quod dictum est. patrem multaz gentiū posui te. quoz vnuz erat qz ipse idem abrahāz erat quasi emortuus p̄ senectute vt infra dicitur. Et contra hoc dicit. q̄ viuificat mortuos. Aliud aut est qz ille multe gentes non dum erant. Et contra hoc subdit. Et vocat ea que nō sūt tanq̄ ea que sunt. ¶ Deinde cum dicit. Qui contra spem cōmendat fidem abrahe. Et p̄mo ostendit magnitudinem fidei eius. sc̄do efficacitā vel fructum ei⁹ ibi. 3o ⁊ reputatus est ⁊c. Circa p̄mum duo facit. p̄mo ostendit magnitudinē fidei abrahe q̄tum ad p̄missionē seminis multiplicē. sc̄do cū q̄tuz ad repromissionē seminis exaltandi ibi. In repromissione ⁊c. Circa p̄mū duo facit. p̄mo ostendit fidē ei⁹ fuisse magnā. sc̄do ostendit eā fuisse firmā ibi Et nō infir-

Ad Romanos

maris in fide etc. Circa primus duo facit. Primo propo-
nit magnitudinem fidei abrahe dicens. qui. s. abraham i
hanc spem credidit vt fieret pater multarum gentium sed
contra aliam spem. Circa quod considerandum est qd spes
importat certam expectationem boni futuri. que quidem
certitudo est quicqz ex ca humana siue naturali scdm illud
pma. coz. 9. Debet in spe qui arat arare. quandoqz vero
certitudo expectatis est ex ca diuina scbz illud. ps. In te
domine speraui etc. Hoc ergo bonu qd abraham fieret pater
multarum gentium certitudines habebat ex parte dei. p
mittentis. Sed contrarium apparebat ex ca naturali siue
humana. Ideo dicit. Qui contra spem cae naturalis vel
humane credidit in spem diuine promissionis. Quam qd
des. scdo ponit dices scdm qd dicitur est ei. s. gen. 22. Sic
erit semen tuum sicut stelle celi. et sicut arena maris. At
qz aut horum inducitur propter similitudinem innumerabilis
multitudinis. Nam qdum ad stellas dicitur deut. 1.
Dominus deus vester multiplicauit vos et estis hodie sicut
stelle celi. Quatum ad arenam dicitur. 2. 4. Iuda et
israel innumerabiles sicut arena maris sunt. Potest tñ a
liqua differentia inter vtrumqz attendi vt stellis compen-
tur iusti qui fuerunt ex semine abrahe. dan. 12. Qui ad ius-
ticiam erudunt plurimos quasi stelle in perpetuas eter-
nitates. Arene aut comparantur peccatores qui a fluctibus
mundi quasi culis daz maris opprimuntur. Je. 5. Po-
tuit arena terminu maris. Deinde cu dicit. et no infirma-
tus est. ostendit firmitatem abrahe qua pmo proponit di-
cens et no infirmatus est. sicut enim temperantia ostendi-
tur no esse infirma que magnis concupiscibilibus no vis-
citur. ita fides ostenditur no esse infirma sed fortis. que a
magnis difficultatibus no supatur. pma. pe. 5. Qui resistit
te fortes in fide. scdo ibi. Nec considerauit etc. ponit diffi-
cultates ex quibus ostendit fides eius. no fuisse infirma.
Et primo quidem ex parte ipsius abrahe cum dicit. Non
considerauit. s. ad discredendum pmissionem corpus suuz
emortuum. s. qz iam mortificata erat in eo vis generatiua
ppter senectutem. Unde dicit. Cum iam fere centuz an-
norum esset. Abrahe enim centenario existenti natus est
Isaac. vt habetur gen. xxi. Per annum aut ante fuerat si-
bi filius pmissus scdm illud gen. 18. Reuertens veniam
ad te reponere illo: et erit sare filius. Sed videtur qd no fuit
corpus eius emortuum qdum ad vni generatiua qz etiaz
post mortem sare duxit certum vrozem que genuit ei fili-
os vt dicitur gen. xxv. Dicunt ergo quida qd mortua erat
in eo vis generatiua qdum ad hoc qd ex muliere antiqua
generaret no qdum ad hoc qd generaret filium ex iuuecu-
la. Solent enim senes ex iuuenulis mulieribus prolem
gignere. no aut ex antiquis que sunt minus apte ad con-
cipiendum. Sed melius dicendum videtur qd abrahe mira-
culose restituta erat vis generadi et qdum ad sarā et qdum
ad osses mulieres. scdo ponit difficultatem ex pte vrozis
cu dicit. Et emortua vultu sare. s. no pserauerat vt discres-
ceret. Dicit aut emortua qdum ad actum generadi. tñ p-
pter sterilitatem tunc ppter senectutē. Itā enim desierat
ei fieri muliebria. vt dicitur gen. 18. Et iō Isa. 51. vbi di-
citur. Attendite ad abrahā p̄ez v̄m et ad saram que vos
p̄perit. vt oñderet vtriusqz mortificationē et frigiditatez
p̄missio dicens. Attendite ad petram vnde excisi estis et
ad cauernā laci de qua pisci estis. Deinde cu dicit in re-
pmissione etiā dei etc. commendat fidem abrahe qdum ad
iteratam pmissionem de seminis exaltatione. Et primo
ponit fidei firmitatez. scdo firmitatis cām ibi. Dās gloriā
deo. Dicit ergo primo in re. pmissione etiā dei. i. in itera-
ta ei. pmissione vel de seminis multitudinem quam p̄mis-
sit. Primo quidē. gen. 15. dices. Suscipe celū et numera
stellas si potes. et infra. 17. Eris pater multarum gētium et

iterum itra. 27. Multiplicabo semē tuū sicut stellas celli.
Et intelligendum est in repromissione dei. i. in itera-
ta pmissione de exaltatione seminis eius qz cuz dixisset multu
plicabo semē tuū statū subdit. Possidebit semē tuuz por-
tas inimicorū tuorū et hñdicetur i semie tuo oēs gētes tre.
In hac qdē di re. pmissione non hesitauit. i. no dubitauit
diffidētia. s. qd diffidēter dicitur diuine pmissionis. Jac.
p̄mo. Qui hesitat filis ē fluctu maris etc. 3. p̄fortar. est fid-
es ē fortiter fidei adhesit p̄ma pe. vltimo. Qui resistit for-
tes in fide. De sequenter cum dicit. Dās gloriā deo.
assignat rōnez firmitatis fidei eius dices. Confortatus ē
in qd fide dās gloriā deo in qdum. s. considerauit omni-
potentiam eius. ps. Magna virtus eius etc. Unde et hic
subditur. Lenissimē sciens qz quecunqz promisit deus
potens est facere. sap. 12. Subest enim tibi cum volueris
posse. Ex quo patet qd quicūqz no est firmus in fide dei qd-
rum est in se diuine glorie derogat vel qdum ad eius vis-
tatem vel qdum ad eius potentiam. Deinde cum di-
cit. Et reputatum est ei commendat fidem abrahe qdum
ad eius effectum. Et primo ponit effectum quem in ipso
habuit dicens. Itā. quia abrahā tam perfecte hoc ip̄z
credidit reputatus est illi ad iusticiam p̄mi mach. 2. Et re-
putatum est ei ad iusticiam. scdo ostendit effectum quem
fides eius habet etiā i alijs. Et circa hoc tria facit. Pri-
mo ponit similitudinem effectus dicens. Itā aut scriptuz
est tñ ppter ipsum quia reputatum est illi ad iusticiā vt
scilicet reputemus qd soli abrahe fides ad iusticiam repu-
tata sit sed scriptum est propter nos quibus reputabitur.
scilicet fides ad iusticiam. infra. 15. Quaecunqz scripta sūt
ad nostram doctrinam scripta sunt. Sic ergo scriptuz est
propter eum vt sit nobis in exemplum. et propter nos vt
sit nobis in iustificationis spem. scdo ibi. Credentibus
in eum ostendit similitudinem fidei. Reputata est enim
ad iusticiam fides abrahe credenti qd corpus suum emor-
tuum et emortuam vultu sare posse viuificari ad filiozum
procreationem. Reputabitur et nobis credentibus in euz
qui suscitauit dominū nostrū iesum crīstum a mortuis. et i
deum patrem cui ipse dicit in. ps. Tu aut domine misere
re mei et resuscita me. Et quia eadem est virtus patris et
filij: ipse etiā in propria virtute surrexit. Qu aut hec fides
iustificet habetur. infra. 10. Si cōstiteris in ore tuo domi-
nuz iesus et in corde tuo credideris qd deus illum suscita-
uit a mortuis. saluus eris. tertio ibi. Qui traditus est etc.
assignat cām quare fides resurrectionis xp̄i iustificet dices
quod scilicet xp̄us traditus est scilicet in mortem a deo pa-
tre. infra. 8. Proprio filio suo no peperit deus sed p
bis omnibus tradidit illū. Et a seipso. ephē. 5. Tradidit
semetipsum pro nobis. Et a iuda. Jo. 19. Qui me tradi-
dit tibi maius peccatuz habet. Et a iudeis. Ma. xx. Tra-
dent eum gentibus ad illudendum. Et resurrexit propt
iusticiam nostram id est vt nos resurgendo iustificaret in-
fra. 6. Quomō xp̄s resurrexit a mortuis per gloriā pa-
tris. ita et nos in nouitate vite ambulem. Et qd ppter de-
licta nostra sit traditus in mortem. manifestum v̄t ex hoc
qd sua morte meruit nobis deletionē peccatorū: itā sed re-
surgendo no meruit qd in statu resurrectionis ei. vt iustitias
tor sed comprehensor. Et ideo dicendum est qd mors xp̄i
fuit nobis salutaris no solū per modum meriti sed etiam
per modū cuiusdā efficientie. Cum enī humanitas xp̄i es-
set quodāmodo instrumentū diuinitatis ei. vt damasce.
dicit oēs passioēs et actōēs hūanitatē xp̄i fuerūt nobis sa-
lutifere vt pote ex virtute diuinitatis puenientes. Sed quia
effectus hz aliquali similitudine cāe. mortē xp̄i qua extincta
est et mortali vita dicit esse cās extinctioēs pctōz n̄roz re-
surrectionē aut ei. qd rediit ad nouā vitā glē dicē cām
iustificationis n̄re p qua redimus ad nouitātē iustitiē.

Incipit capitulum quintum.

Uustificati igitur ex fide pacez habeamus ad deum per dominum nostrum ihesum cristum. per que habemus accessum per fidem in gratiaz istam in qua stamus et gloriatur in spe glorie filiorum dei. Non solum autem sed et gloriatur in tribulationibus. scientes quod tribulatio patientiam operatur. patientia autem probationem. probatio vero spem. Spes autem non confundit. quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

¶ Postquam apostolus ostendit necessitatem gratie christi quod si ne ea nec cognitio veritatis gentibus nec circumcisio et lex iudeis proderunt ad salutem. Hic incipit commendare virtutes gratie. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit que bona per gratiam consequamur. secundo a quibus malis per eam liberemur ibi. Propterea si cut per unum hominem et cetera. Circa primum duo facit. primo proponit modum perveniendi seu viam qua venimus ad gratiam. secundo ostendit bona que per gratiam consequimur ibi. Et gloriatur in spe glorie et cetera. Circa primum duo facit. Primo exhortatur ad debitum gratie usum. secundo ostendit nobis gratie aditum ibi. Per que accessum et cetera. Dicit ergo primo. Dicitur est quod fides reputabitur omnibus ad iustitiam credentibus resurrectionem christi que est causa nostre iustificationis. Iustificatur igitur ex fide in christum scilicet per fidem resurrectionis effectum eius participamus. habeamus pacem ad deum scilicet subiciens do nos et obediendo ei. Job. 22. Acquisce igitur et tu habeto pacem Job. 9. Quis resistit ei et pacem habuit. Et hoc per ipsum christum dominum nostrum qui nos ad istam pacem perduxit. eph. 2. Ipse est pax nostra. Unde subdit per quem christum accessum habemus scilicet tanquam per mediatorem. per matrem. 2. Mediator dei et hominum et cetera. eph. 2. Per ipsum accessum habemus ambo in uno spiritu ad patrem. Accessum in quo in gratia ista id est in statu gratie. Io. primo Gratia et veritas per ipsum christum facta est. In qua id est per quam gratiam non solum resurreximus a peccatis. sed etiam stamus fixi et erecti per affectum in celestia. ps. Stantes erant pedes nostri. Ideo nos autem surreximus et erecti sumus. et hoc per fidem per quam scilicet gratiam consequamur non quod fides precedat gratiam cum potius per gratiam sit fides. eph. 2. Gratia estis salvati per fides. scilicet quod primum effectus gratie in nobis est fides. ¶ Deinde cum dicit gloriatur in spe glorie et cetera. Et ostendit que bona nobis per gratiam prouenerunt. Primo dicit quod per gratiam habemus gloriam spei. Secundo quod per gratiam habemus gloriam dei ibi. Non solum autem Circa primum tria facit. Primo ostendit magnitudinem spei in qua gloriatur. secundo eius vehementiam ibi non solum autem et cetera. tertio eius firmitatem ibi. Spes autem non confundit et cetera. Magnitudo autem spei consideratur ex magnitudine rei sperate quam ponit dicens. et gloriatur in spe glorie filiorum dei. id est ex hoc quod speramus nos adepturos gloriam filiorum dei. Per gratiam enim christi adepti sumus spiritum adoptionis filiorum dei ut dicitur. infra. 8. sap. 5. Ecce quomodo copulari sunt inter filios dei filii autem debetur hereditas patris infra. 8. Si autem filii heredes hec autem hereditas est gloria quam deus habet in seipso. Job. 4. Si habes brachium ut deus et cetera. et huiusmodi spes indita est nobis per christum. prima per. primo. Regene-

rauit nos in spem vitam per resurrectionem ihesu christi ex mortuis in hereditatem incorruptibilem et cetera. Et hec gloria que in futuro in nobis complebitur interim nunc in nobis inchoatur per spem infra. 8. Spe salui facti sumus. ps. Gloriantur in te omnes qui diligunt nomen tuum. ¶ Deinde cum dicit. Non solum autem et cetera. ostendit vehementiam huius spei. Qui enim vehementer aliquid sperat libenter sustinet propter illud etiam difficultata et amara sicut infirmus si vehementer sperat sanitatem libenter potionem amaraz ut sanetur per ipsam. Signum ergo vehementis spei quam habemus propter christum est quod non solum gloriatur de spe future glorie. sed etiam de malis que pro ipsa patimur. Unde dicit. Non solum autem gloriatur scilicet in spe glorie sed etiam am gloriatur in tribulationibus per quas ad gloriam pervenimus. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum celorum. Jac. primo. Omne gaudium existimate fratres mei cum in temptationes varias incideritis. Et eam ostendit inter dicentes scientes et cetera. Ubi quatuor per ordinem ponit quorum primum est tribulatio de qua dicit quod tribulatio patientiam operatur. Non quidem sic quod tribulatio sit effectiva sed quia tribulatio est materia et occasio exercendi patientie actum infra. 12. In tribulatione patientes. secundo ponit patientie effectum cum dicit patientia probationem. ecc. 2. In igne probatur aurum et argentum. homines vero receptibiles in camino humiliationis. Manifestum est enim quod detrimentum alicuius rei de facili sustinet nemo propter rem quam magis amamus. Unde si aliquis in rebus corporalibus et temporalibus patienter sustinet propter consequenda bona eterna sufficienter ex hoc probatur quod talis plus amet bona eterna quam temporalia. Sed contra id quod hic dicitur Jac. primo. Probatio fidei vestre patientiam operatur. Dicendum est autem quod probatio dupliciter potest accipi. Uno modo scilicet quod est in probato. et sic probatio est ipsa tribulatio per quam homo probatur. unde idem est dicitur quod tribulatio patientiam operatur et quod tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur probatio pro probatum esse. Et ita accipitur hic quod patientia probationem operatur quia ex hoc quod homo patienter tribulationem sustinet redditur iam probatus. tertio subdit tertium dicens. Probatio vero spem. scilicet operatur quia. scilicet per hoc quod aliquis iam probatus est potest de eo spes haberi et ab ipso et ab aliis quod ad hereditatem dei admittat sap. 3. Deus probavit illos et invenit illos dignos se. Sic igitur de primo ad ultimum patet quod tribulatio viam parat ad spem. Unde si aliquis vehementer gloriatur de spe consequens est ut de ipsis tribulationibus gloriatur. ¶ Deinde cum dicit. Spes autem non confundit ostendit huiusmodi spei firmitatem. Et primo ponit eam dicens. Spes autem hec que speramus gloriam filiorum dei non confundit id est non deficit nisi homo ei deficiat. Ille enim dicitur a spe sua confundi qui deficit ab eo quod sperat. ps. In te domine speravi non confundar in eternum. ecc. 2. Nullus speravit in domibus et confusus est. secundo ibi quia caritas dei et cetera. ponit certitudinis spei duplex argumentum quorum primum est ex deo spiritus sancti. scilicet eodem ex more christi. ibi. Et quid enim creatus et cetera. Dicit ergo primo ex hoc possumus scire quod spes non confundit quia caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Caritas dei autem dupliciter accipi potest. Uno modo pro caritate que diligit nos deus. Iere. 31. Caritate perpetua dilexi te. Alio modo potest dici caritas dei qua nos deum diligimus infra. 8. Caritas super que neque mors neque vita. separabit nos a caritate dei. Et utraque autem caritas dei cordibus nostris diffundit per spiritum sanctum qui datus est nobis. Spiritus enim sanctus que est amor patris et filii dari nobis est nos adduci ad participationem amoris que est spiritus sanctus. A quo quidem participatione efficiamur dei amatores. Et

hoc q̄ sp̄m amam⁹ signus est q̄ ipse nos amet. puer. 8. Ego diligētes me diligo. Hō quasi nos p̄mo dilexerim⁹ deū sed qm̄ ipse prior dilexit nos vt dicit. p̄ma Job. 4. Dicitur autē caritas qua nos de⁹ diligit in cordib⁹ nostris diffusa esse qz est in cordibus nr̄is patenter ostensa p̄ donum sancti sp̄s nobis impressum. p̄ma Jo. 3. In hoc sc̄i mus qm̄ manet in nobis de⁹ ꝛc. Caritas autē qua nos deum diligit dicitur in cordib⁹ nostris diffusa. i. quia ad om̄s mores ꝛ actus aīe p̄ficiendos se extendit. nā vt dicit p̄ma cor. 13. Caritas patiens est benigna est ꝛc. Ex vtroq̄ q̄ autē intellectu horū verborū cōcluditur q̄ spes nō cōfundit. si enim accipiat caritas dei qua nos diligit deus. manifestus est q̄ hijs q̄s diligit seip̄s nō negabit. deut. 33. Dilixit populos d̄s sancti in manu illius sunt. Similit̄ etiā si caritas dei accipiat qua nos deū diligit. manifestus est q̄ se diligentib⁹ bona eterna p̄parauit. Jo. 14. Si quis diligit me diligetur a patre meo. ꝛc.

Lectio tertia.

Quid enim xp̄us cum adhuc infirmi essemus secūduz tempus pro impijs mortuus est: Vix enim pro iusto quis moritur. Itaz pro bono forsitan q̄s audeat mori. Commēdat autē caritatez suaz de⁹ in nobis. quōz si cum adhuc peccatores essemus secundum tempus xp̄us pro nobis mortuus est. multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filii eius. multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Non soluz autem sed ꝛ gloriatur in deo per d̄m nostrum ih̄esū xp̄m per quē nunc reconciliationem recepimus.

¶ Post q̄ apostolus ostendit firmitatem sp̄i per donuz sp̄s sancti hic ostendit idem per mortē xp̄i. Et primo proponit questionem. secūdo ostendit difficultatem ibi. Vix enim pro iusto ꝛc. tertio dererminat questionis veritatez ibi. Commēdat autē suā caritatez ꝛc. Dicit ergo primo dictum est q̄ spes nō confundit. quod quidez apparet hoc cōsiderāti. Et quid enim xp̄s cū adhuc infirmi essemus. i. infirmitate peccati. p̄s. Miserere mei d̄ne quoniam infirmus sum. Nam sicut per corporalem infirmitatem dissoluitur humorū debita armonia. ita etiā per peccatū debet ordo affectionum excluditur. Cum ergo adhuc infirmi essemus xp̄us mortuus est pro impijs p̄ma pe. 3. Xp̄us semel pro peccatis nostris mortuus est iustus pro iniustus. Et hoc sc̄m tempus id est vt certo tempore in morte moreretur die sc̄z tertia surrecturus. Mar. 12. Sicut fuit ionas in ventre ceti tribus diebus. ꝛ trib⁹ noctibus sic erit filius hominis in corde terre. Hoc ergo magnum est si cōsideremus quis mortu⁹ sit. Magnū etiam est si consideremus pro quib⁹ est mortuus. Hō potest autē esse vt tā magnum quid fiat nisi p̄pter aliquem certum fructum sc̄m illud. p̄l. Que vitillas in sanguine meo dum descendo i corruptionē. quasi dicat. Nulla si nō sequat̄ humani generis salus. ¶ Deinde cū dicit. Vix enī pro iusto ꝛc. Ostēdit p̄dicte questionis difficultatē ex parte eorū pro quib⁹ xp̄us mortuus est. i. pro impijs dicēs. Vix enim quis id est aliquis mori⁹ pro hoīe iusto liberando. quāsmo vt dicitur. Ysa. 57. Iustus p̄t ꝛ nō est qui recogitet i corde suo ꝛc. Ideo dico. vix moritur. Itā forsitan quis. i. aliquis ra-

tus ex zelo virtutis audeat mori p̄ bono homine. Rars enim est p̄pter hoc q̄ est maximū. vt t̄m dicitur. Jo. 15. Maiorem hāc dilectionem nemo h̄z ꝛc. Illud autē quod xp̄us fecit vt quis moriat̄ p̄ impijs ꝛ iniustis nunq̄ inuenitur. Et ideo merito admirādum est quare xp̄us hoc fecerit. Potest autē ꝛ aliter legi vt p̄ iusto intelligamus aliquem in virtute exercitatū: per bonum autē hominē innocentem. Et q̄uis sc̄m hoc iustus sit p̄stantior bono. t̄m pro iusto vix aliquis mori⁹. Cuius ratio est qz innocens q̄ per bonum intelligit magis miserandus videt̄. p̄pter defectum etatis vel alicuius huiusmodi. Iustus autē qz p̄fectus est ꝛ absq̄ defectu nō habet in se mīe maliciā. ¶ Ergo aliquis moriatur p̄ innocens potest ex compassiōe misericordie puenire. Sed q̄ aliquis moriatur pro iusto prouenit ex zelo virtutis q̄ in paucioribus inuenit̄ q̄ mīe passio. ¶ Deinde cum dicit. Commēdat autē ꝛc. respōdet p̄remisse questionī. Et primo ponit respōsionē. secūdo ex hoc arguit ad propositum ibi. Multo ergo magis. tertio ostendit necessitatem p̄sequentē ibi. Si enim cūz inimici ꝛc. Dicit ergo primo. Questum est quare xp̄us p̄ impijs mortuus est. Et ad hoc est respōsio qz per hoc deus suam caritatem cōmendat in nobis id est per hoc ostendit se nos maxime diligere. qm̄ si cum adhuc peccatores essemus xp̄us mortuus est: pro nobis. ꝛ hoc sc̄z tempus sicut supra expositum est. ipsa autē mors xp̄i pro nobis caritatem ostendit dei quia dedit filium suū vt pro nobis satisfaciēs moriretur. Jo. 3. Sic deus dilexit mundum ꝛc. Et ita sicut caritas dei patris ad nos ostenditur per hoc q̄ sp̄ritum suum dedit nobis vt supra dictum est. ita ꝛ p̄ hoc q̄ dedit filium suum vt hic dicitur. Sed in hoc q̄ dicit cōmendat. immensitatem quādam diuine caritatis as signat. que quidem ostenditur tum ex ipso facto quia sc̄i licet dedit filium suum vt moreretur pro nobis. tum ex parte nostre conditionis quia hoc nō fecit prouocatus nostris meritis cūz adhuc peccatores essemus. ephe. 2. Deus q̄ diues est i misericordia p̄pter nimīā caritatē qua dilexit nos cū essemus mortui peccatis cōiunificauit nos xp̄o ꝛc. ¶ Consequenter cū dicit. Multo ergo magis ꝛc. concludit propositū ex p̄missis dicēs. Si xp̄us pro nobis mortuus est cum adhuc peccatores essemus multo magis uiuificati nunc in sanguine ipsius sicut supra tertio habitū est quem proposuit deus propiciatorem per fidem per s̄s guinem ipsius salui erimus ab ira id est a vindicta damnationis eterne quam propter peccata homines incurrūt. Ma. 3. Benimīna viparum quis demonstrauit ꝛc. ¶ Deinde cum dicit. Si enim cum inimici ostendit necessitatē p̄dicte consequentē que procedit a minori ad maius affirmando. Et est ibi obseruanda duplex comparatio minoris ad maius. Ana quidez ex parte nostra. Alia ex parte xp̄i. Ex parte quidem. nostra comparat inimicos reconciliatis q̄ iam reconciliatis. Ex parte xp̄i comparat mortēz vite. Potentior enim videtur vita eius q̄ mors. quia vt dicitur. 2. cor. vltimo. Mortu⁹ est ex infirmitate sc̄licz carnis nostre. sed vixit ex virtute dei. Et ideo dicit ratione cōcludum est q̄ multo magis uiuificati salui erimus per ip̄m. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo. et hoc per mortē filij eius. multo magis iam nos reconciliati salui erimus. ꝛ hoc in vita ipsius. Est autē considerāduz q̄ homo dicitur inimic⁹ deo dupliciter. Vno modo quia contra deum inimiciā exercet dum eius mandatis renittitur. Job. 15. Currit aduersus deum erecto collo. Alio modo per hoc q̄ deus homines odio habet. nō qui deum secūdam ip̄m quod fecit quia quātum ad hoc dicit Sap. 11. Dilexisti oīa ꝛ nihil odisti ꝛc. sed quātum ad hoc qd̄ in hoīe inimic⁹ hō. i. dyabol⁹ fecit. i. q̄tum ad pct̄is

Sap. 14. Sicut odio fuit deo impius et ecc. 13. Altissimi odio habet peccatores Subtracta inimicitie causa. scilicet peccato per christum sequitur reconciliatio per ipsum scilicet cor. 5. Deus erat in ipso mundo reconcilians sibi. Peccatum autem nostrum sublatus est per mortem filii eius. Circa quod considerandum est quod mors christi tripliciter considerari potest. Uno modo, scilicet ipsam rationem mortis. Et sicut dicitur Sap. primo. Deus mortem non fecit in humana natura. sed est per peccatum inducta. Et ideo mors christi ex causa mortis ratione non fuit sic deo accepta ut per ipsam reconciliaretur. quod deus non letatur in perditione vitorum. ut dicitur Sap. primo. Alio modo potest mors christi considerari secundum quod est in actione occidentium que maxime deo displicuit. Unde contra eos petrus dicit. Act. 3. Vos sanctum et iustum negastis et petistis homicidam. Et hoc mors christi sic consideranda non potest esse reconciliatio causa. sed magis indignationis. tertio modo potest considerari secundum quod processit ex voluntate christi patientis que quidem voluntas informata fuit ad mortem sustinendam tamen ex obedientia et. Unde phyl. 2. Factus est obediens patri usque ad mortem. tum etiam ex caritate ad homines eph. 5. Dilexit nos et tradidit se pro nobis. Et ex hoc mors christi fuit meritoria et satisfactoria pro peccatis nostris. et in tunc deo accepta et sufficit ad reconciliandum omnium hominum etiam occidentium christum ex quibus aliqui sunt saluati ipso orante quando dicitur Luc. 23. Ignosce illis quia nesciunt quod faciunt. Deinde cum dicitur. Non solum autem et. Oñdit que bona iam in re consequimur per gratiam dicens. Non solum autem gloriamur in spe glorie quam in futuro expectamus. sed in deo id est in hoc quod sumus. etiam nunc deo coniuncti per fidem et caritatem. primo cor. 1. et 2. cor. 10. Qui gloriamur in deo et. Et hoc quidem per dominum nostrum iherosolimitanum per quod etiam nunc in presenti tempore reconciliatio accepimus. ut de inimicis facti sumus amici. Col. primo. Propter eum placuit reconciliari omnia et. Possit autem et continuari cum eo quod dictum est salui erimus in vita ipsius peccato et a pena et non solum salui erimus a malis sed etiam gloriamur in deo id est per hoc quod erimus idem in futuro cum ipso Jo. 17. Et sint unum in nobis sicut et nos unum sumus.

Lectio tertia.

Ropterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit et per peccatum mors. et ita in omnes homines mors pertransiit. in quo omnes peccaverunt.

Postquam apertius ostendit que bona per gratiam christi consecuti sumus. hic consequenter ostendit a quibus malis per eam liberemur. Et circa hoc tria facit. Primo enim ostendit quod per gratiam christi liberati sumus a servitute peccati. secundo ostendit quod per gratiam eius sumus liberati a servitute legis. 7. ca. ibi. In ignorantis fratres et. tertio ostendit quod per gratiam christi liberamur a damnatione. 8. ca. ibi. Nihil nunc damnationis et. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod per gratiam christi liberamur a peccato originali preterito. secundo ostendit quod ea tamen regimur contra peccata futura ibi. Quid ergo dicemus et. Circa primum duo facit primo agit de processu peccati. secundo de processu gratie destruentis peccatum ibi. Sed non sicut delictum et. Circa primum duo facit. Primo proponit processum peccati. secundo ostendit eius nullitatem ibi. Et ita in omnes et. Circa primum duo facit. Primo ostendit peccati originem. secundo originem mortis. ibi et per peccatum mors. et. dicit ergo primo quod per christum reconciliatio accepimus. Ita enim a christo reconciliatio procedit in mundum sicut per unum hominem. scilicet per adam peccatum intravit in hunc mundum. primo cor. 15. Sicut in adam omnis mortuus est et in christo omnes vivificabuntur. Est autem hic considerandum quod

heretici pelagiani peccatum originale in pulvis esse negantes hec verba apostoli dicebant esse intelligenda de peccato actuali. Quod quidem secundum eos in hunc mundum intravit per adam in quantum omnes peccatores peccatum ad eum imitatur sicut illud osee. 6. Ipsi autem sicut adam transgressi sunt pactum et. Sed sicut augustinus dicit contra eos si de introitu peccati actualis qui est per imitationem hic apostolus loqueretur. non diceret peccatum per hominem in hunc mundum intrasse sed magis per dyabolum quem peccatores imitant secundum illud sap. secundo de invidia dyaboli mors et. Est ergo intelligendum quod per adam peccatum in hunc mundum intravit non solum imitatione. sed etiam propagatione. id est per carnis originem viciatam scilicet eundem illud eph. secundo Eramus natura filii ire. et in psalmo. Ecce est in iniquitatibus conceptus sum et. Sed videtur hoc esse impossibile quod per originem carnis peccatum ab uno in alium traducatur. peccatum enim est in anima rationali que non traducitur per originem carnis. tum quod intellectus non est alicuius corporis actus. et ita non potest per virtutem corporalem seminis carni ut phyl. dicit in libro de generatione animalium. tum etiam quod cum anima rationalis sit quedam res subsistens ut puta per se operationem habens et corpore corrupto non corrumpatur. consequens est quod non generatur corpore generata sicut alie forme que non possunt per se subsistere sed potius causata a deo. Consequens igitur videtur quod nec peccatum quod est accidens alicuius quod possit per carnis originem traducatur. ad hoc autem rationabiliter respondetur quod licet in semine non sit anima. est tamen in semine virtus dispositiva corporis ad anime receptionem. que cum corpori infundatur etiam eius modo conformatur. eo quod omne receptum est in recipientem per modum recipientis. Et ex inde videmus quod filii simulantur parentibus non solum in defectibus corporalibus sicut quod leprosus generat leprosum et podagricus podagricum si dicitur etiam in defectibus anime sicut iracundus iracundum et amentes ex amentibus nascuntur. Quibus enim peccati qui est subiectum podagre non sit in semine nec anima que est subiectum ire vel amentie est tamen in semine virtus formativa corporalium membrorum et dispositiva ad animam. Sed adhuc remanet dubitatio quod defectus qui ex viciata origine trahitur non habent rationem. Non enim merentur penam si magis misericordiam. sicut phyl. dicit de eo qui nascitur cecus vel quod cumque alio modo aliter orbat. Et hoc ideo quod de ratione culpe est quod sit voluntaria et in potestate hominis cui culpa imputatur. Sic igitur si aliquid defectus in nos provenit per originem primi parentis non videtur in nobis habere rationem culpe sed pene. Et ideo dicendum est quod sicut peccatum actuale est peccatum persone que per voluntatem persone peccantis committitur. ita peccatum originale est peccatum nature quod per voluntatem principij humane nature commissum est. Est enim considerandum quod sicut diversis corporis membra partes sunt persone unius hominis ita omnes homines sunt partes et quasi quedam membra humane nature. Unde et porphyrius dicit quod participatio ne spiritus plures homines sunt unus homo. Videmus autem quod actus peccati exercitus per aliquod membrum puta per manum vel pedem non habet rationem culpe ex voluntate manus vel pedis. sed ex voluntate totius hominis a qua sic a quodam principio derivatur motus peccati ad singula membra. Et similiter a voluntate ad eum qui fuit principium humane nature tota inordinatio nature habet culpam rationem in omnibus ad quos pervenit quantum ad hoc quod susceptivi sunt culpe. Et sicut peccatum actuale quod est peccatum persone trahit ad singula membra per aliquod actum personale ita peccatum originale trahit ad singulos homines per actum nature que est generatio. Et ita sicut per generationem humane nature trahit. ita etiam per generationem traducit defectus humane nature qui est consecutus ex peccato primi parentis. Est autem hic

Ad Romanos

defectus carētia originalis iusticie que erat primo homi-
ni diuinitus collata: nō soluz vt erat psona quedā singu-
laris sed etiā vt erat principiu humane nature vt. s. eaz si
mul cuz natura in posteros traduceret. Et ideo simili mō
amissionē huius originalis iusticie p peccatū ad posteros
transmisit hūtem in eis rōnem ex ipse rōne iam dicta. Et
ideo dicit q̄ in processu originalis peccati psona infecta
naturam. s. adam peccās viciatū humanā naturā s̄ post
modum in alijs natura viciata infecta psonā dum. s. genis
to imputat ad culpā nature vitiū ppter voluntatē primi
peccatis vt dictuz est. Ex hoc aut patet q̄ licet primuz pec-
catuz pmi gentis p origine traducat in posteros. alia ta-
men eius peccata vel etiā alioz hominū in filios non tra-
ducunt. qz per solū primū peccatū sublatū est bonū natu-
re qd erat per origine nature traductū per alia. No pec-
cata subtrahit bonū gratie psonalis qd nō trāsit ad alios
posteros et inde etiā est q̄ quis peccatū ade delectum fue-
rit p suā penitentia iuxta illud. Sap. 10. Eduxit illum a
delicto suo. nō tñ eius pnta vlere potuit peccatū postero-
rum qz eius pnta fuit p actū psonalē qz vltra eius psonā
nō se extendebat. Et ppter hoc est vnuz tantū originale
peccatū qz solus defectus. psequētes primū peccatū origina-
liter deriuat ad posteros. Et ideo ap̄lus singulariter dicit
per vnū hoīem peccatū in hūc mūdum intrauit. nō autēz
dixit pluraliter peccata qd fuisset dicendū si de actualib⁹
loqueret. Dicit autē q̄nqz pluraliter peccata originalia sic-
cut in. ps̄. In peccatis cepit me mater mea. qz p̄tinet vir-
tutaliter multa peccata in q̄tum ex corruptione fomitis. in
clinamur ad multa peccata. Sed videt q̄ peccatū origina-
le nō intrauerit in hūc mūdum p vnū hoīem. s. adā s̄z ma-
gis per vnā mulierē. s. euam que pmo peccauit scdm illd
ecc. 2. 5. Muliere factū est initū peccati et p illā omnes
morimur. Ad hoc rīdetur in glo. dupliciter. Vno modo
qz p̄suetudo est scripture vt genealogie nō p mulieres s̄z
per viros texant sicut patz. Ma. 1. et Luc. 3. Et ideo apo-
stol⁹ hic volēs quasi genealogiā quādam peccati dñdere
nō fecit mentionē de muliere s̄z solū de viro. Alio mō qz
etiā mulier de viro supra est. et ideo qd est mulieris attri-
butū viro. p̄tēt etiā alio mō dicit et meli⁹ q̄ cū p̄tini origi-
nale traducat simul cū natura sicut dicitū est. sicut p viru-
tem actiua viri muliere materiā ministrāte natura traducit
ita et p̄tini originale. Unde si adā nō peccasset eua
peccāte non ppter hoc fuisset p̄tini traductū ad posteros
Illa est est cā quare p̄tini originale nō traxit qz ex
sola femina sine virili semine carnē accepit. Per hoc ver-
bum ap̄li aug. rīdet iuliano heretico in hūc modū quē-
ti nō peccat iste qui nascit nō peccat iste q̄ genuit nō pec-
cat ille qui cōdidit. per quas igitur rimas inter tot p̄s-
idia inocētie peccatū fingis ingressum. Sed aug. respon-
det quid queri latētē rimā cū habeat apertissimā ianuā
Hā scdm apostolū p vnū hoīem peccatū in hūc mūdum
intrauit. Cōsequēter tāgit ingressum mortis in munduz
cū dicit. Et per p̄tini mors. s. in hūc mūdū intrauit secū-
dum illud sap. pmo. Iniustitia mortis est acquisitio. Vi-
detur autē qz mors nō sit ex peccato sed magis ex natura.
vt p̄tē pueniens ex necessitate materie. Et scdm corpus
humanū ex cōtrarijs cōpositum. Unde est naturaliter cor-
ruptibile. Dicendū est autē qz natura humana dupliciter
potest p̄siderari. Vno mō scdm principia intrinseca et sic
mors est ei naturalis. vnde seneca dicit in libro de reme-
dijs fortuitoz qz mors natura est hominis nō pena. Alio
modo pot̄ p̄siderari natura hominis scdm qz per diuinā p-
uidentiā fuit ei per iusticiā originalē p̄sum. Que quidē
iustitia erat quedā rectitudo vt mens hominis esset
sub deo et inferiores vires essent sub mente et corpus sub
animā et omnia exteriora sub homine ita. s. qz q̄dū mēs

hominis deo subdere vires inferiores subderent rationi
et corpus anime indeficēter ab ea vitā recipiēs et exte-
ra homini vt. s. oīa ei fuitēt et nullū ex eis nocuētū senti-
ret. Hoc autē puidētia diuina disposuit ppter dignita-
tem anime rōnalis que cū naturaliter sit incorruptibilis
debebat sibi incorruptibile corpus. sed qz corruptū qd est ex
cōtrarijs cōposituz oportebat esse organū sensus. et tale
corpus scdm naturā suā incorruptibile esse nō pot̄ supple-
uit potentia diuina qd deerat nature hūane dās aīe et
tem cōtinēdi corpus incorruptibile sicut faber si posset
daret ferro ex quo cultellū fabricat et vitē vt rubiginē nul-
lam cōtraheret. Sic ergo post q̄ mens hominis p p̄tini
est a dei subiectione auersa. amisit virtutē cōtinēdi infe-
riores vires et etiā corpus et exteriora. et sic incurrit mortē
naturalē a cāis intrinsecis et violētiā ab exteriorib⁹ nocu-
mētis. Deinde cū dicit ita et in oēs rē. Ostendit vltimū
tem huius p̄cessus et q̄tum ad mortē et q̄tum ad peccatū
ordine tñ retrogrado. Hā supra prius egit d ingressū pec-
cati qd est cā ingressus mortis. nūc aut prius agit de vltimate
mortis tan q̄ de manifestiori. et hoc est quod dicit. Et ita
mors. s. vt p̄tini p̄tini p̄tini p̄tini i oēs qz. s. per origi-
nem viciatā contrahit hoīes necessitatē moriendi. 2. 2.
14. Des morimur. ps̄. Quis est hō qui viuūt rē. Deis
de tāgit vltimate p̄cessus peccati. cū dicit in quo omnes
peccauerūt qd sicut aug. dicit in glo. pot̄ dupliciter intel-
ligi. Vno mō in quo. i. primo hoīe vel in quo. s. pctō. qz
scz eo peccāte quodā modo oēs peccauerūt in q̄tum in eo
erant sicut in prima sua origine. Sed cū x̄pus etiā origi-
nez ex adā traxerit vt patet. Luc. 3. Aides qz etiā ipse eo
peccāte peccauerit. Ad hoc rīdet aug. sup gen. ad litte-
ram qz x̄pus nō omni mō fuit in adam quo nos fuimus.
nos em̄ fuim⁹ et scz corpulentā subām et scdm femalē ra-
tionē. x̄pus aut fuit in eo solū scz corpulentā sbām. Ad
quidā male intelligētes putauerūt qz tota substantia cor-
porum humanoz que p̄tinet ad veritatē humane nature
fuerit actu in adam vt p quādam multiplicationē diuina
virtute factā. si qd sumptū est ab adā sit in tāta quantita-
te corporoz ampliātū. Sed hoc est incōueniēs opa nature
miraculo attribueret: p̄sertim qz videm⁹ qz corpus hū-
anū q̄tum qz sit de veritate humane nature corrupitur
et accipit aliā formā. Unde qz omne generabile est corrup-
tibile et cōuerso. oportet dicere qz materia que ante gene-
rationē hoīs sub alia forma q̄ humane fuit: formā huma-
ne carnis assumpserit et sic nō totū qd est in corporib⁹ nō
stris ad veritatē nature pertinēs fuit actu in eodem. sed
solum scdm originē put. s. effectus est in p̄ticipio actiua
scdm hoc ergo intelligendū est qz cū in nostra generatio-
ne sit et materia corporalis quā femina ministrat et vis ac-
tīua que ē in semine maris vtrūqz per originē ducit. ab adā
sicut in primū principiu. Et ideo dicimur in eo fuisse
et scdm rōnem seminalē et scdm corpulentā subām. qz scz
vtrūqz ab eo p̄cessit. In generatiōe autē x̄pi fuit corpulēta
substantia quā traxit de v̄gine. loco aut rōnis seminalis fuit
virtus actiua spūsancti que non deriuat ab adam et ideo
nō fuit in adāz scdm seminalē rōnem. sed tñ scdm substā-
tiam corpulentā. Sic igitur nos accepimus p̄tini ab adā
et trahimus atqz naturā humanā ab eo accipim⁹ sicut a
principio actiua qd est esse in eo scdm seminalē rōnem qd
quidēz nō cōpetit x̄po vt dictū est. Videtur vltim⁹ qz pec-
catum originale nō trāseat in oēs. qz baptizati a peccato
originali purgātur per baptismū. et ita videtur qz nō pos-
sint i posteros p̄tini trāsmittēre qd non habent. Dicendū
est autē qz per baptisimū homo liberat ab originali peccato
q̄tum ad mentē sed remanet peccati infectio q̄tum ad
carnem. vnde. infra. 7. dicit ap̄lus. Ego ipse mente ser-
uio legi dei carne autē legi peccati. Homo autē nō generat

mente carnales filios sed carne. et ideo non trāsmittit nō
uitatem xpi sed verustatem ade.

Lectio quarta.

VSque ad legē enim peccatuz erat in
mundo. Peccatum autem nō impu
tabatur cum lex non esset. sed reg
nauit mors ab adam vsq; ad moyſen: etiā in
eos qui non peccauerunt in similitudineꝝ p
uaricationis ade. qui est forma futuri.

Postq; aplus ostēdit originē pcti et mors siue ingressus
vtriusq; in mūdū: hic manifestat qd dixerat. 2. primo ma
nifestat ipm dictū. scdo manifestat similitudinē quā innu
ebat dicens ibi. Propterea sicut 2c. tercio exponit similitu
tudinē ibi. Qui est forma futuri 2c. Dixerat autē q peccat
rūt in adā q nec etiā lex pctm abſtulit. Usq; ad legē id ē
etiā sub lege. vt ly vsq; teneat inclusiue pctm erat i mū
do: qd qdē pōt intelligi et de lege nature 2 de lege moyſi.
silt 2 de pctō actuali 2 de pctō originali. Peccatū em ori
ginale erat in puulo vsq; ad legem nature. id est vsq; ad
vsū rationis p quem homo huiusmodi leges aduertit
p̄s. In peccatis cōcepit me mater mea. Nec tū cessat hoc
peccatū lege naturali adueniēte in hoīe. sed magis excre
scit p additionem pcti actualis q vt dicit eccl. 7. Non ē
homo iust⁹ in terra q faciat bonū 2c. Sed si intelligam⁹
de lege moyſi. tunc q dicitur peccatū fuisse in mūdo vsq;
ad legem. potest intelligi nō solū de originali sed etiam d
actuali. quia et ante legem et sub lege peccatū vtrūq; p
mansit. puer. 20. Quis potest dicere mūdū est cor meū.
Quāuis autē lex pctm nō auferret: peccatū tñ cognitionē
fecit qd antea non cognoscebatur. Unde subdit. Pecca
tum autē nō imputabatur. Ad quidē planū est si intelliga
tur de lege naturali. Quāuis em peccatū originale sit in
paruulo ante legem naturalem et reputet ei a deo: non ta
men impu tatur ei apud hoīes. Si autē intelligatur de le
ge moyſi planū ē qm ad aliq pctā actualia q nō iputa
bantur ante legem sicut illa que specialiter sunt per legē
p̄hibita. q hoīes peccata nō reputabāt sicut qd dicit exo.
20. Non cōcupisces 2c. Imputabant tamē qdā peccata
put erāt cōtrā legem nature. An et gen. 39. Joseph legi
tur in carcerē missus ppter adulteriū sibi impositū. Ad
sequēter agit de morte dicēs. Quāuis peccata ante legē
nō imputarētur tamē mors sez spūalis id est peccatum vl
eterna damnatio de qua dicitur in ps. Mors peccatoruz
pessima. regnauit id ē potestatis suā exercuit in homines
ducēdo eos in dānationē ab adam p que pctm intrauit
in mundum. vsq; ad moyſen. sub quo data est lex. Jo. 1.
Lex p moyſen data est. non solum in eos q peccauerunt
actualiter sed etiam in eos qui non peccauerunt in simili
tudineꝝ preuaricationis ade q actualiter peccauit. osee. 6.
Ipsi autē sicut adā trāsgressi sunt pactuz 2c. vsq; ibi. Pre
uaricati sunt in me quia etiam pueri dānationē incur
rebāt. Potest etiā et sub hoc sēsu intelligi de morte corpa
li p quā manifestat pctm fuisse etiā cū nō imputabat qd
dicat. pctm autē nō imputabante legē s; ex hoc dephēdit
fuisse q; regnauit mors sez corporalis. p̄lo qdē aliq; passio
nes inducēdo puta famem et sitim. et egritudinem. et

tandem tōtaliter dissoluendo. etiam in eos qui nō peccā
uerūt in similitudinem preuaricationis ade. id est in pue
ros qui nō peccauerunt actuali. quoniā etiā ipi mortem
corporalē antea 2 postea pariunt fm illd ps. Quis ē ho
mo qui 2c. Ambrosius autē aliter ista verba exposuit sez
de peccato actuali tantum et de lege moyſi. Et fm euz in
ducuntur hec verba ad manifestandum q per primū p̄
sentem peccatū in hunc mundū intrauit et in omnes trā
siuit. vsq; enī ad legem id est ante legem moyſi peccatū
erat in mundo sez pctm actuale. Hoīes enim multiplici
peccabāt contra legē nature. Unde dicit gen. 13. Hoīes
sodomite pessimi erant. peccatum autē nō imputabatur cū
lex non esset qd est intelligendum nō quin imputaret qm
puniendus apud hoīes cū qdā legantur ante legem puni
ti ab hoībus pro peccatis. vt patet gen. 39. et. 4. Sed nō
iputabat qm a deo puniēdū. Tunc enī nō credebāt hoīes
q de? dūana facta vel puniret vel p̄maret. fm illd Job.
22. Circa cardines celi pambulat nec nra cōsiderat. S; 2
postea lege diuinitus datā innotuit q; peccata impitan
tur a deo ad penā et nō solum ab hoībus. Et ideo q; ho
mīnes nō credebāt se puniendos a deo p pctm. libere. et
absq; freno peccabāt vbi humanū iudiciū nō timebāt.
Et ideo subdit. Sed mors id est pctm regnauit id ē omnia
modā suam potestatem exercuit ab adā vsq; ad moyſen
exclusiue. Nam p moyſen data est lex que incepit regnuz
peccati diminuire. incutiens timorem diuini iudicij. fm
illud deu. 5. Quis det eos talem habere mentē vt time
ant me et custodiant vniuersa mādata mea? Regnauit in
q; peccatum vsq; ad moyſen nō tamē in omnes sed i eos
qui peccauerunt in similitudinem preuaricationis ade.
Dicit enim ambrosius in antiquis libris nō inueniri hāc
negationē. non. Unde credit a corupforib⁹ appositum.
Adam quippe magis credit p̄missioni diaboli q; com
monitioni diuine. vt patet gen. 3. Et ita quāmodo dia
bolus premit deo. Sic igitur in similitudinē preuaricatio
nis ade preuaricantur ydolatre qui relicto dei cultu diabo
lum colūt. In tales ergo mors id ē peccatū totaliter reg
nauit. quia eos oīo possedit. Fuerunt autē ante legē moy
si viri dei cultores q et si peccarent nō tamē peccatum in
eis regnabat q; nō totaliter eos a deo sepabat. sed pecca
bant sub deo id est sub fide vnus dei et si peccāt mor
taliter vel sub caritate dei cum peccabant venialiter. Ex
vtrac; harum expositionū potest cōflari tertia q magis vī
detur ad intentionē apli p̄tinere. Dixerat enim q p vnū
hoīem peccatū in hūc mundum intrauit et quia peccatū
est trāsgressio legis diuine. posset alicui videti q hoc
nō esset verū quantum ad tempus ante legem presertim
cū supra quarto dixerit. Vbi nō ē lex nec preuaricatio. Et
ideo posset aliquis credere q non p vnū hominem pec
catum in mūdum intrauit sed magis per legem. Et ideo
ad hoc excludendū dicit. q vsq; ad legem id ē tēpus an
te legem pctm erat in mūdo. et originale et actuale. non
tū erat peccatū cognituz. presertim qm a deo puniēdum.
Et hoc ē qd subdit. Peccatū autē nō imputabatur sez q;
si contra deum existens. cū lex sez diuinitus data nō esset
fuerunt enim aliqui vt phūs dicit in quito ethi. q credi
derunt q nihil est iustū naturaliter 2 p cōsequēs nec iustū
sunt. sed p solā positionē legis humane. Et fm hoc non
imputabat aliq; pctm qm cōtrā deum existēs. et p̄cipue
peccatū originale id est nō cognoscebat. Sed q ista repu
tatio hoīm esset falsa ostēdit per effectum q; mors corpa
lis regnauit ab adam p quem inuit intrauit originale pctm in
mūdū vsq; ad moyſen sub quo data fuit lex. et ita cum
mors sit effectus peccati p̄cipue originalis. manifestum
est q ante legem fuit peccatū originale in mūdo. Et ne
aliquis dicat q moriebantur ppter peccata actualia. ad

Ad Romanos

hoc excludendū dicit q̄ regnavit etiam in eos q̄ non peccaverunt pprio actu sc̄z p̄neros et etiā iustos q̄ nō peccaverūt mortaliter q̄ tñ peccaverunt in prio hoīe vt supra dictus est. Et ideo subdit. In similitudinē prevaricationis ade inq̄ntum similitudinē illius peccati traxerunt p̄ oris ginē simul cū similitudine nature. q̄n dicit q̄ moriebatur absq̄ pprio peccato: demonstrat q̄ i eis erat diffusa silitudo peccati ade p̄ originē. Et hoc est qd̄ aplūs manifestare intēdit sc̄z q̄ p̄ adam peccatū originale in mūdum intravit. Deinde cū dicit. Qui est forma futuri rē. exponit similitudinem que intelligebatur in adverbio. sicut. Qñ dicit. qui sc̄z adam est forma id ē figura quedā futuri id ē xp̄i tamē p̄ cōtrariū. Nam sicut p̄ adam peccatum r̄ mors in mūdum intravit: ita p̄ xp̄m intravit iusticia et vita. 1. corin. 15. Primus homo de terra terrenus. sc̄dus d̄ celo celestis. Sunt autē et alie similitudines inter xp̄m et adā q̄ sc̄z sicut corpus ade formatū sine coitu ita r̄ corpus christi de virgine et sicut de latere dormitētis sumpta est mulier ita ex latere xp̄i dormitētis in cruce fluxit sanguis 2 aqua vt dicitur Job. 19. que significat sacramenta quibus est formata ecclesia.

Lectio quinta.

Ed non sicut delictum ita et donus. Si enī vnus delicto multi mortui sunt: multo magis gratia dei et donum in gratia vnus hoīs iesu christi in plures abundavit Et nō sicut per vnum peccatum ita et donum Nam iudicium quidem ex vno in cōdemnationem. gratia autē ex multis delictis in iustificationem. Si enī vni⁹ delicto mors regnavit per vnum: multo magis abundantiam gratie et donationis et iusticie accipientes in vita regnabūt per vnum iesum xp̄m Igitur sicut per vni⁹ delictum in omnes homines in cōdēpnationem: sic et per vni⁹ iusticiam in omnes hoīes in iustificationem vite Sicut enī per inobedientiam vnus hoīs peccatores constituti sunt multi: ita et per vnus obediōnē iusti constituentur multi.

Postq̄ aplūs posuit ingressū peccati in hunc modum: h̄ agit de p̄gressū gr̄e abolentis peccatū. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quōd per xp̄i gr̄am remotū est peccatū qd̄ p̄ vni⁹ hoīem in mūdum intravit. sc̄do ostēdit quomōd per gratiā xp̄i peccatū est remotum qd̄ lege adueniēte su perhabūdauerat ibi. Lex autē subintravit rē. Ostēdit autē q̄ per gratiam xp̄i remouet peccatū p̄ adam introductum in mūdum. cōparādo gratiam xp̄i peccato ade quia sc̄lēs plus potest gr̄a xp̄i i bono q̄ peccatū ade in malo. Et circa hoc duo facit. primo comparat ip̄as causas sc̄z gr̄as xp̄i peccato ade. sc̄do ponit cōparationem eaz q̄ntus ad effectus ibi. Et nō sicut p̄ vnum rē. Circa primus duo facit. primo pponit cōparationē. sc̄do manifestat eam ibi. Si enim vnus rē. Dicit ergo primo. Dicitū est q̄ adā est forma futuri. Sed non sicut delictum rē. Quasi dicit. non est estimandum q̄ r̄ ante efficacie sit delictus ade quā tē ē gr̄e donū xp̄i. Cui⁹ ratio ista q̄ peccatū p̄cedit ex infirmitate voluntatis humane. gratia autē p̄cedit ex immensitate bonitatis diuine quā manifestū est voluntati humane p̄ferentis infirme p̄ferri. Et ideo virtus gratie dei ex

cedit omne peccatū Et ideo dicebat dauid. Miserere mei deus sc̄dm magnam misericordiā tuā. Et p̄pter hoc iuste reprobat verbum cayn gen. 4 dicentis. Maior est iniquitas mea rē. Deinde cū dicit. Si enim vnus rē. manifestat qd̄ dixerat sc̄z q̄ donū gratie dei excedit delictū ade dicens. Si enī delicto vnus sc̄z ade multi mortui sunt id est si ex delicto ade peccatū et mors trāsiuit in multos alios. q̄ in omnes q̄ in eo peccauerunt. multo magis gratia dei et donum id ē gratuitū dei donū. vt l̄. r̄ expositio te neatur. Et gratia dei refert ad remissionē peccati. supra eodē. Iustificati grati p̄ gr̄as ip̄s rē. Donū autē refert ad bona supaddita vltra remissionem peccatū vt dicit in ps̄. sc̄dm etiam litterā. Dedit d̄s dona hominibus multo inq̄ magis huiusmodi gratia et donū abundavit in plures id est in multos. Quanto enim aliquid est potentius tanto magis se potest ad multa extendere. Peccatum autem ade ad multos se extendit qd̄ probatur per mortē. Unde signāter dicit q̄ vnus delicto multi mortui sunt. Mors enim argumentum est peccati originalis vt. s̄. dictum est ade. Quicūq̄ die comederis rē. Gratia dei que ē fortior multo amplius ad multos extenditur. heb. 2. Qui multos filios in gloriā adduxit. Notandū est autē q̄ dicit. abundavit. q̄ non solum gr̄a dei p̄cessit in multos ad deletionem peccati p̄ adam inducti. sed etiam ad peccata actus lia delēda r̄ mltā alia bona cōsequēda. 2. cor. 9. Potēs est autē d̄s omne gratiā habūdare facere in vobis. Sic enim peccatū ex vno hoīe habūdavit in mltos ex prima suggestionē diaboli ita et gratia dei p̄ vnus hominē p̄cessit ad mltos. Unde signāter addit. In gr̄a id est p̄ gratiā vnus hominis iesu xp̄i. Sic enim a deo gr̄a in multos effunditur: vt eam p̄ xp̄m accipiant in quo oīs plenitudo gratiarum inuenit fm̄ illud. Jo. 1. De plenitudine eius omēs accepimus gratiam p̄ gr̄a. Sic autē legēda est littera fm̄ expositionem auḡ. vt hoc quod dicit plures. non accipiat cōparatiue sed absolute. et ita vult q̄ attendatur cōparatio q̄ntū ad hoc q̄ si delictū vnus ade p̄cessit in multos. multo magis gr̄a vnus xp̄i in mltos. Sed fm̄ ambrosium l̄. plures accipitur cōparatiue. vt sit sensus q̄ delicto id ē peccato actuali vnus sc̄z ade multi nō oēs mortui sunt sc̄z morte peccati imitando sc̄z peccatū ip̄ius ade p̄ ydolatriā. vt supra expositū est Sap. 13. dicitur de ydolaris. Infelices autē sunt et inter mortuos spes eozū. Et multo magis gratia dei habūdavit in plures sc̄z q̄ in ydolaris qui peccauerunt in similitudinem ade. q̄ nō solum eoz peccata tolluntur p̄ gratiā xp̄i: sed etiā peccatū eoz qui in fide vnus dei p̄manserunt. Adib. vltio Deponet iniquitates n̄ras. p̄liciet oīa peccata n̄ra. Deinde cum dicit. Et nō sicut rē. comparat xp̄i gratiam peccato ade q̄ntū ad effectum q̄ nō solum vtrūq̄ in multos redundat. sed etiā maiore effectū habet gratia xp̄i q̄ peccatū ade. Et circa hoc tria facit. primo pponit qd̄ intēdit. sc̄do manifestat p̄ posuit ibi. Nam iudicius rē. tercio pbat ibi. Si enī vni⁹ rē. Dicit ergo primo. Nō solū hoc dictus est sc̄z q̄ christi gr̄a magis abundat in multos q̄ peccatū ade sed etiam in eis maiorem effectus facit. Et hoc est qd̄ dicit. Et nō sicut p̄ vni⁹ peccatū ita et donū Quasi dicit. Nō tant⁹ effect⁹ sed r̄ tur p̄ vnum peccatū ade in multis q̄ntus cōsequitur in multis p̄ donū gr̄e xp̄i. Potētioris est cause potētior est effect⁹. Si cū dictum sit gratiam esse potentiorē q̄ peccatū ade. Nequēs est q̄ maiore effectū efficiat. Deinde cū dicit. Nō tant⁹ rē. manifestat qd̄ dixerat dicens. Nā iudiciū. i. diuina punitio p̄cedit qd̄cm ex vno sc̄z peccatū primi parentis in cōdēpnationē sc̄z oīm hominū q̄ in illo peccatū peccauerunt. fm̄ illud qd̄ supra dictū est q̄ mors in oēs p̄transiit in quo omnes peccauerūt. gr̄a autē dei que d̄at p̄ xp̄m p̄cedit ex multis delictis id est nō solū ex illo vno

Originali sed etiam ex multis actualibus. In iustificationem id est perfectam emundationem. 1. cor. 6. Et hoc quidem fuisse aliquando sed abluti estis sed sanctificati estis sed iustificati estis. Deinde cum dicit. Si enim ex vno etc. Probatur quod dixerat scilicet quod gratia christi pcedit ex multis delectis in iustificationem. et primo quidem hoc probatur ex posteriori. scilicet ex prioribus ibi. Sicut enim etc. Circa primum considerandum est quod apud in premissa comparatione non ponit sibi respondentia sed res eiusdem generis. Nam ex parte peccati ponit condemnationem que pertinet ad penam. ex parte autem gratie ponit iustificationem que non pertinet ad premium sed magis ad statum meritum. Sic igitur apud intendit per hoc quod dicit quod peccatum inducit condemnationem ostendere quod gratia inducat iustificationem. Et utitur tali ratione. Sicut condempnatio mortis pcedit ex peccato primi parentis: ita regnum vite pcedit ex gratia christi. Hec enim duo uniformiter sibi correspondent sed ad regnum vite nullus potest pervenire nisi per iusticiam. ergo per gratiam christi homines iustificatur. primo ergo ponit premissas. scilicet inserit conclusionem intentionem ibi. igitur sicut per unum etc. prima autem propositio est ppositio dicens. Si enim ex delicto unius hominis mors regnabit per unum hominem quod sicut supra eodem dicitur est per unum hominem peccatum intravit et per peccatum mors. multo magis homines regnabunt in vita seculi eterna per unum iesum christum qui dicit Job. 10. Ego ventus ut vitam habeant et abundantius habeant. precipiendo scilicet eternitate vite. quod quidem abundantia hic per regnum designatur. Unde dicit apoc. 20. Regnabunt cum christo annis mille. i. eterno tempore. Minor autem designat interponendo abundantiam gratie christi et donationis iusticie accipientes. Quasi diceret ad regnum vite homines pervenire non possunt nisi hoc accipiendo ita quod gratia christi referat ad dimissionem peccati quam nulla merita precedere possunt. et ideo oio gratie deputatur. si enim ex operibus illa non ex gratia ut dicitur infra etc. Quod autem dicitur donationis referendum est ad dona gratiarum quibus homines promouentur in bona. Hester. 2. Largitus est dona iuxta magnificentiam principales etc. Quod autem dicitur iusticie referendum est ad recitandum opus. 1. cor. 1. Qui factus est nobis a deo iusticia. Deinde cum dicit igitur sicut etc. Infert conclusionem intentionem que idem continet cum eo quod supra premissum est. videlicet quod sicut per unum delictum ade divinum iudicium pcessit in oes homines qui carnaliter nascuntur in condemnationem mortis. sic et per unius scilicet iustitiam christi divina gratia pcessit in omnes homines in iustificationem vite id est que ducit ad vitam. Sed videtur hoc esse falsum. Non enim omnes homines iustificantur per christum. sicut omnes homines moriuntur per adam. Sed dicendum quod intelligendum est quod sicut omnes homines qui nascuntur carnaliter ex adam incurrunt condemnationem per eius peccatum: ita omnes qui renascuntur spiritualiter per christum adipiscuntur iustificationem vite. quia ut dicit Job 5. nisi quis renatus fuerit denuo ex aqua et spiritu sancto non potest etc. Quamvis possit dici quod iustificatio christi transit in iustificationem oium hominum quantum ad sufficientiam licet quantum ad efficientiam pcedat in solos fideles. Unde dicitur. 1. thi. 4. Qui est salvator omnium hominum maxime autem fidelium. Et hoc autem quod hic dicitur accipere debemus quod sicut nullus moritur nisi per peccatum ade: ita nullus iustificatur nisi per iusticiam christi que quidem est per fide ipsi? secundum illud quod supra 3. dicitur est iusticia dei per fide iesu christi in omnes qui credunt in eum. In eum autem crediderunt homines non solum qui sunt post eius incarnationem: sed etiam qui eius incarnationem precesserunt. Sicut enim nos credimus eum natum et passum: ita ipsi crediderunt nasciturum et passurum. Unde eadem est fides nostra et eorum 2. corinth. 4. Habentes eundem fidei spiritum etc. Sic igitur probatur est quod gratia christi pcedit ad multorum iustificationem

ex posteriori scilicet ex regno vite. Consequenter cum dicit Sicut enim etc. probatur idem ex priori. Cause enim sunt similes suis effectibus Inobedientia autem primi parentis que habet rationem iniusticie constituit peccatores et iniustos. Igitur obedientia christi que habet rationem iusticie constituit iustos. Et hoc est quod supra dicitur est quod gratia pcedit in omnes homines in iustificationem. Sed videtur esse dubium quod dicitur quod per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi id est omnes qui ab eo nascuntur secundum rationem seminale. Primum enim eius peccatum videtur fuisse supbia magis quam inobedientia secundum illud Eccl. 10. Initium omnis peccati supbia Sed videtur dum est quod sicut ibidem dicitur initium supbie facti homines apostatate a deo. quod scilicet prima pars supbie constituit in hoc quod homo non vult subijci: preceptis divinis quod ad inobedientiam pertinet. Unde primum hominis peccatum fuisse videtur inobedientia non secundum actum exteriorum sed secundum interiorum motum supbie quo voluit divino precepto contraire Unde et inobedientia dicitur argui gen. 3. Quia audisti vocem uxoris tue et comeditisti de ligno de quo preceperam tibi ne comederes etc. Obedientia autem christi hic dicitur secundum quam precepto patris obediens mortem sustinuit pro salute nostra. secundum illud. phil. 2. Factus est obediens usque ad mortem etc. Hec est contrarium quod alibi dicitur christus ex caritate mortuus ut patet eph. 5. Quia hoc ipsum quod obediit processit ex dilectione quam habuit ad patrem et ad nos. Et est attendendum quod per obedientiam et inobedientiam probatur nos per unum peccatores effici et per unum iustificari quia iusticia legalis que est omnis virtus attenditur in observantione preceptorum legis. quod pertinet ad rationem obedientie. In iusticia autem illegalis que est omnis malitia ut dicitur in. 5. ethicorum. attenditur in transgressione mandatorum legis que pertinet ad rationem inobedientie. Sic ergo convenienter dicitur quod per inobedientiam constituuntur homines iusti et per inobedientiam peccatores.

Lectio sexta

Ex autem subintravit ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum. super abundavit et gratia. ut sicut regnavit peccatum in mortem. ita et gratia regnet per iusticiam in vitam eternam. per iesum christum dominum nostrum.

Postquam apostolus ostendit quod per donum gratie christi subtrahitur peccatum quod per adam in hunc mundum intraverat: hic ostendit quod per gratiam christi tollitur peccatum quod lege superveniente abundaverat. Et circa hoc duo facit. primo ponit abundantiam peccati que fuit per legem. scilicet absolutionem peccati que est per gratiam christi ibi. Ubi abundavit etc. Dicit ergo primo. dictum est quod per obedientiam unius hominis iusti constituuntur multi. non autem lex hoc facere potuit sed potius lex subintravit ut superabundaret delictum. Circa quod apostoli dictum duplex occurrit dubitatio. Primo quidem de hoc quod dicitur legem subintrasse id est late intrasse post culpam originalem et actualem. vel post naturalem legem ut glo. dicit. Non enim lex occulte intravit sed manifeste data fuit secundum illud Jo. 18. Non in abscondito locutus sum. Dicendum est ergo quod licet ipsa legislatio fuerit data in manifesto: tamen mysteria legis erant in occulto: et precipue quo ad intentionem dei circa legem ferendam que peccatum ostenderet non sanaret: secundum illud infra. 11. Quis cognovit sensum domini etc. Potest etiam dici quod lex subintravit. i. quasi media intravit inter peccatum hominis et donum gratie christi: quod versus supra dixerat per unum ad plures transisse. Secunda autem dubitatio est de hoc quod dicit legem subintrasse ut abundaret delictum. Sic enim

Ad Romanos

videtur quod abundantia delicti sit finis legis. et ita sequitur quod lex sit mala: quia cuius finis malus est ipsum quoque malum est. et hoc est contra illud. 1. Tim. 1. Scimus quidem quod lex bona est etc. Ad hoc autem respondet in glossa tripliciter. Primo quidem ut dicamus quod lex. ut non ponitur causa facit sed consequitur. Non enim a hoc fuit data lex ut peccatum abundaret quin potius lex quantum in se fuit peccatum prohibuit. secundum illud psalmi. In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi. Sed lege data consecuta est abundantia delictorum dupliciter. Uno quidem modo quantum ad peccatorum multitudinem. lex enim licet peccatum demons-
stret peccati tamen concupiscentiam non auferbat. Cum autem alicui prohibetur id quod concupiscit. vehementius in concupiscentia illius exardescit. sicut et uiuus apposita obice fortius fluit et obicem frangit. Cuius ratio potest esse triplex. Una quidem illud quod subiacet hominis potestati non reputatur aliis pro magno sed illud quod est extra hominis potestatem apprehenditur ab homine quasi magnum. Prohibitio autem eius quod concupiscit potestatem illud quod prohibetur quasi extra hominis potestatem. et ideo concupiscentia magis exardescit in rem concupitam dum prohibetur. Secunda ratio est quia interiores affectiones quando interiorum retinent ita quod exteriorum non deriuatur ex hoc ipso magis interiorum incendunt. sicut patet in dolore et ira que dum interiorum clausa tenent magis augentur. si autem exteriorum quoque modo procedat eorum virtus diminuitur. prohibitio autem propter timorem peccati cogit hominem ut concupiscentiam suam ad exteriora non producat. et ideo ipsa concupiscentia interiorum retenta magis inflammatur. Tertia ratio est quod illud quod non est nobis prohibitum apprehendimus quasi possibile fieri quoadmodum nobis placuerit. et ideo multoties oportunitate existente illud vitamuse: sed quando aliquid est prohibitum apprehenditur a nobis ut non semper a nobis haberi possit. et ideo quando opportunitas datur sine timore peccati illud consequendi promp-
tiores ad hoc sumus. Et inde est quod data lege que concupiscentie viam prohibebat et tamen ipsam concupiscentiam non mitigabat. concupiscentia ipsa magis feruenter homines ad peccata ducebat. Unde dicitur. Ezechiel. 5. Ista est hierusalem in medio gentium posui eam et in circuitu eius terras. et circumspexit iudicia mea ut plus esset impii quam gentes. Sed secundum hoc videtur quod omnis lex humana que gratiam non conferat diminuent concupiscentiam: faciat abundare peccata. quod est contra intentiones legislatorum quia ad hoc tendunt peccata faciant bonos. ut patet per prophetam et ethicorum. Sed videtur quod alia est intentio legis humane et alia legis diuine. Lex enim humana refertur ad humanum iudicium quod est de exterioribus actibus. sed lex diuina refertur ad diuinum iudicium quod est de interiorum motibus cordis. secundum illud. 1. Regum. 16. Non videt ea que parent: sed deus intuetur cor. Sic igitur lex humana suam intentionem consequitur dum prohibetiones et pene comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati licet concupiscentia interiorum magis augetur. sed quantum ad legem diuinam etiam interiores concupiscentie male impurantur ad peccatum que abundantia lege prohibent et non auferent concupiscentiam. Sciendum tamen quod sic prophetas dicit in quarto ethicorum. Prohibitio legis licet illos qui sunt male dispositi cohibeat ab exterioribus peccatis solo pene timore. quosdam tamen bene dispositos inducit pro amore virtutis. sed ista bona dispositio quantum ad aliquid potest esse a natura: sed eius perfectio non est nisi per gratiam. ex qua contingit quod etiam lege veteri data non in omnibus peccatum abundat sed in pluribus. Quidam vero lege prohibere et gratia vltiori adiuuante ad perfectionem virtutum seropere pueniunt secundum illud. Eccl. 4. 4. Laudemur viros gloriosos etc. Et infra. Homines magno virtute. seculo superabundauit delictum lege superueniente quantum ad quietatem reatus. Grauius enim

fuit peccatum ubi accessit preuaricatio non tantum legis nature sed etiam legis scripte. Unde supra. 4. dicitur est quod ubi non est lex nec preuaricatio. Secundo autem potest responderi ut dicatur quod lex ut teneatur causaliter. ita tamen quod loquatur apud de abundantia delicti secundum quod est in nostra cognitione ut sit sensus. lex subintravit ut abundaret delictum. id est ubi abundantius delictum cognosceret secundum modum loquendi quod dicit aliquid fieri cum innotescit. Tunc super dicitur est quod per legem est cognitio peccati. Tertio modo potest exponi ita quod lex ut teneatur causaliter ita tamen quod abundantia delicti non intelligatur finis legis subintrantis. sed id quod ex abundantia delicti sequitur. scilicet humilitatio hominis. Lege enim subintrante abundauit delictum ut dicitur est in prima expositione. Ex qua quidem delicti abundantia consecuta est quod homo infirmitatem suam recognoscens humilietur. Dicebat enim homo superbus de viribus suis presumens. Non deest qui impleat sed deest qui subeat. secundum illud. Exo. 24. Omnia que locutus est dominus faciemus et ei obediemus. Sed quando lege data consecuta est multitudo delictorum homo suam infirmitatem cognouit ad obseruantiam legis secundum illud. sapientia. 9. Infirmitas homo et exiguus temporis etc. Intentio ergo dei legem dantis non terminatur ad abundantiam peccatorum sed ad humilitatem hominis propter quam permisit abundare delicta. Sic ergo quis hoc erat occultus signatur quantum ad hoc dicitur quod lex subintravit. Quia vero hoc agitur de lege et fine legis duo consideranda occurrunt. primo quidem quot modis lex dicitur. secundo quis sit finis legis. Circa primum sciendum est quod lex vno modo dicitur tota scriptura veteris testamenti secundum illud. Io. 15. Et impleat sermo eorum qui in lege eorum scriptus est quia odio habuerunt me gratis. cum tamen hoc scriptus sit in psalmi. Dominus vero dicitur lex scriptura quoniam moyses. secundum illud. Deut. 33. Legem precepit nobis moyses. Tertio dicitur lex decalogus preceptorum secundum illud. Exo. 24. Dabo tibi duas tabulas lapideas et legem ac mandata que scripsi ut doceas. Quarto dicitur lex tota continentia cerimonialium. secundum illud. Deut. 10. Ambraz habens legem futurorum bonorum. Quinto dicitur lex aliquid speciale preceptum cerimoniale secundum illud. Leuit. 7. Nec est lex hostie pacificorum. Sumitur autem hic lex ab apostolo communiter quantum ad totam doctrinam legis moysi. id est quantum ad moralia et cerimonialia precepta. quia scilicet per cerimonias legis non dabatur gratia per quam homo adiuuaretur ad implenda precepta moralia concupiscentia diminuta. Circa finem autem legis sciendum est quod in populo iudeorum tria fuerunt hominum genera sicut et in quolibet alio populo scilicet duri. id est peccatores et rebelles. perficientes et perfecti. quantum igitur ad viros lex fuit data in flagellum et quantum ad peccata mortalia ad quorum obseruantiam cogebantur per pene comminationem. ut patet. Leuit. 2. et quantum ad cerimonialia que ideo sunt multiplicata ne liceret eis dijs alienis alius cultus supaddere. Ezechiel. 20. In manu valida et brachio extento et in furore effusus regnabo super vos. Sed perficientibus qui dicuntur mediocres lex fuit in pedagogum secundum illud. Gal. 3. Lex pedagogus noster fuit in christo. et hoc quantum ad cerimonialia quibus continebantur in diuino cultu. et quantum ad moralia quibus ad iustitiam primo uerbantur. Perfectus autem fuit quantum ad cerimonialia quidem in signum. secundum illud. Ezechiel. 20. Sabbata mea dedi eis ut essent signum inter me etc. Quantum ad moralia vero in solacium. secundum illud. infra. 7. Condelector legi dei secundum interiorum homines. Deinde dicitur. Ubi abundauit etc. Ostendit quod per gratiam tollitur abundantia delictorum. et primo ponit gratie abundantiam. secundo ostendit abundantiam gratie effectum ibi. Et sicut regnauit etc. Dicit ergo primo. dicitur est quod lege subintrante abundauit delictum: nec tamen propter hoc impeditur diuinum propositum de salute iudeorum et totius humani generis quia ubi abundauit delictum. scilicet in hu-

mano genere & specialiter in iudeis supabundauit & gratia scz xpi cōdonantis peccata. 2. Cor. 9. Potens est deus omnes gratiam abundare facere in vobis. Eius aut quod hic dicitur duplex ratio assignari potest. Una quidē et iustificatio gratie. Sicut enim magnitudinē morbi nō sanat nisi fortis & efficax medicina. ita requirebat abundans gratia ad hoc vt sanaret abundantiam delictorum. Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa. Et alia ratio sumi potest ex dispositione peccantis qui dum magnitudinē peccatorum suorum recognoscit quāque quidē despat & ptemnit. fm illud Prover. 28. Impius cum in profundū est. Quandoq; vero per auxilium diuinum ex consideratione suorum peccatorum magis humiliat & maiorē cōsequitur gratiā. fm illud ps. Multipli sunt infirmitates eorum postea accelerauerunt. Deinde cum dicit. Et sicut regnauit peccatū in morte. Ostendit effectum grēe abundantis. qui quidem est p oppositum respondens effectui peccati. vt. sicut peccatum introductum p primū hoīem & abundans p legem regnauit. id est plenū dominū in homīes obtinuit & hoc q; vsq; duceret eos in mortē temporales & eternam infra. 6. Stipēdia peccati mors. Ita & grā dei regnet id est plene dñetur in nobis p iusticiā quā. s. in nobis facit. supra eodem. Iustificati gratis p grām ipsius. & hoc quousq; nos ducat in vitam eternā. fm illud infra. 6. Gratia dei vita eterna. Et hoc totum est p iesum xpm dñm nostrū q̄ est datus grēe. fm illud Jo. 1. Gratia & veritas p iesum xpm facta est. Et etiā iusticia. 1. cor. 1. Qui factus est nobis iusticia a deo. & dator vite etne. Jo. 1. Ego vitā eternā do eis.

Incipit capitulum sextum.

Utid ergo dicemus? Abnebibim⁹ in peccato vt gratia abūder? Absit. Qui enim mortui sumus peccato: quomodo adhuc viuemus in illo? An ignoratis fratres: quia quicūq; baptizati sumus in christo iesu: in morte ipsius baptizati sumus. Cōsepulti enim sumus cum illo p baptismum in mortem. vt quomodo christ⁹ surrexit a mortuis per gloriam patris. ita et nos in nouitate vite ambulemus. Si enim cōplantati facti sumus similitudinē mortis eius: simul et resurrectionis erimus.

Postq; apłus ostendit qd p grām xpi liberamur a peccato preterito tam introducto p primū hoīem q̄ etiam abūdāti p legem. hic ostendit qd p grām christi datur nobis facultas ad resistendū peccatis futuris. Et circa hoc duo facit. primo ponit questionē ex premissis ortā. secundo soluit eam ibi: Absit si em̄. Dixerat autē supra qd vbi abūdauit delictū supabundauit & gratia. quod quidē aliquis posset male intelligere quasi abundantiam delicti esset causa supabūdantie gratiā. & ideo inducit questionē dicēs. Quid ergo dicemus? Nunquid pmanebim⁹ in peccato vt gratia abūder? Quod quidē oporteret dicere si abundantia delicti esset causa gratie abundantis. & nō sola occasio vt supra dictū est. Unde & supra. 3. apłus dixit. Sic vt blasphemamur. et sicut aiunt quidā nos dicere: faciamus mala vt eueniāt nobis bona. Ie. 12. Bene est oib⁹ qui preuaricant & inique agūt. Deinde cū dicit. Absit. soluit inductam questionē. Et primo assignat rationē quare non est nobis pmanendū sub peccato. secūdo excludit exhortationes intentā ibi. Non ergo regnet. Circa primū duo facit. primo assignat ratōes quare nō sit in peccato pmanendū. secūdo ostendit nobis inesse facultatē ad

hoc qd non sub peccato maneamus sibi. Hoc scientes. Circa primū ponit talem rationē. Si sumus mortui a peccato non debemus viuere in illo. sed mortui sumus a peccato. ergo nō debemus viuere in peccato. Circa hoc ergo quattuor facit. primo ponit conditionālē. secūdo pbat antecedens ibi. An ignoratis. tertio concludit cōsequēs ibi. Et quōd xps. quarto pbat necessitatē cōsequēs ibi. Si em̄ cōplantati. Dicit ergo primo. Absit scz qd hac intentione permanendū sit in peccato vt gratia abūder. qd vt dicit Eccl. 15. Remini mandauit deus impie agere. & huius ratio est: Si em̄ mortui sum⁹ peccato p hoc. s. qd peccatū est mortificatū in nobis quō adhuc in illo viuemus. Mōdo em̄ naturalis ordo rerum habet vt a morte redeat ad vitā. Psa. 26. Mortentes non viuunt. Cañ. 5. Laui pedes meos. Deinde cū dicit. An ignoratis. pbat antecedens scz qd fideles sunt mortui peccato. & primo pponit mediū ad ppositū ostendendū. secūdo manifestat mediū inductū ibi. Cōsepulti em̄ sumus. Dicit ergo primo: An ignoratis. Quasi dicat: Qd vobis pponendū est: est adeo manifestū qd illud vobis ignorare non licet. 1. Cor. 14. Si quis ignorat ignorabit. Quia quicūq; baptizati sumus in xpo iesu. Quod intelligit tripliciter. Uno modo fm institutionē iesu christi. Matth. ultimo. Docete omnes gentes baptizantes eos. Secūdo p inuocationē iesu xpi. Act. 8. In noīe iesu christi baptizabant viri & mulieres. Tertio in xpo iesu. i. in quadam conformitate ad xpm iesum. Gal. 3. Quicūq; in xpo iesu baptizati estis xpm induistis. In morte ipsius baptizati sumus. i. in similitudinē mortis eius quasi ipsazimōrem xpi in nobis representantes. 2. cor. 4. Semp mortificationē iesu xpi in corpore nostro circumferentes. Gal. ultimo. Stigmata iesu in corpore meo porto: Et in morte ipsius. i. p virtutē mortis eius. Apoc. 1. Laui nos a peccatis nostris. An de latere xpi pendētis in cruce post mortē fluxit sanguis & aqua vt dicit Jo. 19. Sic igitur mortē eius configuramur inquant un peccato morimur: sic ipse mortē eius vite mortali in qua erat similitudo peccati. licet nō esset ibi peccatū. Ergo omnes qui sumus baptizati sum⁹ mortui peccato. Deinde cū dicit. Cōsepulti em̄. pbat ppositū mediū. s. qd omnes baptizemur in cōformitate ad mortē xpi dicens. Cōsepulti em̄ sumus cum illo p baptismū in morte. Quasi dicat: Sepultura nō nisi mortuis debet. Matth. 8. Minte mortuos sepelire mortuos suos. Per baptismū autē hoīes sepeliūt xpo. i. conformātur sepulture ipsi. Sicut em̄ ille qd sepeliet ponit sub terra. ita ille qui baptizat imergit sub aqua. An & in baptismo sicut trina imersio nō solū ppter fidē trinitatis: sed etiā ad representandū tridū sepulture christi. Et sicut tridū sepulture nō facit nisi vnā sepulturā: ita trina imersio nō facit nisi vnū baptismū. Et inde etiā est qd in sabbato sancto solennis baptismus in ecclesia celebrat qd cōmemorat sepulturā xpi sicut & in vigilia penthecoste nō solēnizat de spu sancto. ex cuius virtute aqua baptismi accipit vim purgādi. vt dicit Jo. 3. Nisi quis renat⁹ fuerit ex aqua & spū sancto. Est tñ cōsiderandū qd corporaliter aliquis pri⁹ moritur & postea sepeliet. sed spūaliter sepultura baptismi causat mortem peccati. qd sacramētū noue legis efficit qd signat. Unde cuz sepultura q̄ sit baptismū sit signū mortis peccati: mortē efficit in baptizato. Et hoc est qd dicit qd sumus sepulti in mortē. vt p hoc ipsū qd signū sepulture xpi in nobis accipim⁹ cōsequimur mortē peccati. Deinde cū dicit: Et quōd xps. Infer cōsequēs. s. qd non debemus viuere in peccato. ad hoc quidē inducit similitudinē ex resurrectione xpi dicēs. Et quōd xps resurrexit a mortuis p glām patris. i. p virtutē patris ex q̄ ipse pater glificat. fm illud ps. Exurge glia mea. Ita & nos in nouitate vite ambulemus. i. p bona opa vite pcedamus. vita em̄ peccatū

Ad Romanos

vetustate habet qz in corruptione nos ducit Heb. 8. Quid antiquat et senescit propter interitum est. Unde et dicitur Bar. 3. Quid est quod in terra inimicorum es. inueterasti in terra aliena etc. Unde et nouitas vite dicitur per quam aliquis redit ad integritatem ut. s. sit sine peccato. ps. Renouabitur ut aqua iuuetus tua. Eph. 4. Renouamini spiritu mentis vestre. ¶ Deinde cum dicitur. Si enim probat necessitate consequentia. Christus enim postquam fuit mortuus resurrexit. Et conueniens est ut illi qui conformantur Christo quantum ad mortem in baptismo: conformemur etiam resurrectioni eius per innocentiam vite. Et hoc est quod dicitur. Si enim coplantati facti sumus similitudini mortis eius. id est in nobis assumamur similitudinem mortis eius ut ei in coporemur sic ramus qui inseritur plantae ut quantum ad mortem in ipsa passione Christi inferamur simul et resurrectioni eius. s. similitudini eius coplantati ut. s. in presenti inuocentem vitam et in futuro ad similes gloriam perueniamus. ¶ Phil. 3. Reformabitur corpus humilitatis nostre conformatum corpori claritatis sue. 2. 1. 2. Si commortui sumus et conuitemur. Sic igitur sic apostolus per similitudinem mortis Christi probauit quod sumus mortui peccato quod promiserat quantum ad antecedens. Sic per similitudinem resurrectionis eius probauit quod non debemus viuere in peccato quod quasi sequens superius introduxit

Lectio secunda.

Scientes quod vetus homo noster simul crucifixus est ut destruat corpus peccati: ut ultra non seruiamus peccato Qui enim mortuus est: iustificatus est sine peccato. Si autem mortuus sumus cum Christo: credimus quia simul etiam uiuemus cum illo: scientes quod Christus resurgens ex mortuis: iam non moritur: mors illi ultra non dominabitur. ¶ Et enim mortuus est peccato: mortuus est semel. quod autem uiuit: uiuit deo. Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato: uiuentes autem deo in Christo Iesu.

Postquam apostolus ostendit quod non est nobis in peccato permanendum: ex eo quod per baptismum mortui sumus peccato. hic ulterius ostendit adesse nobis facultatem ad hoc obseruandum. Et circa hoc duo facit. primum pponit quod intendit. secundo manifestat propositum ibi. Qui enim mortuus est. Circa primum duo facit primum. pponit beneficium quod consecuti sumus. secundo huius beneficii effectum ibi. Ut destruat etc. Dicit ergo primo: dicitur est quod debemus in nouitate ambulare. s. desistendo a peccato. Et ne hoc aliis forte impossibile diceret. dicit quod sumus hoc scientes quod vetus homo noster. i. uetustas hominis per peccatum inducta simul. s. cum Christo crucifixus est. id est per crucem Christi est mortificatus. sic enim. s. dicitur est: uetustas hominis per peccatum inducta est in quantum per peccatum bonae nature corrumpitur. ¶ Que quidem uetustas in homine principaliter quod peccato subiacet. Et quod id quod est principale in homine dicitur esse ipse homo. In est quod in eo quod peccato subiacet ipsa uetustas peccati dicitur esse uetus homo. uetustas autem peccati potest intelligi uel ipse reus seu macula actualium peccatorum: uel etiam consuetudo peccandi. que quondam necessitate ingerit ad peccandum. uel etiam ipse fomes peccati. perueniens ex peccato primi peccati. Sic igitur uetus homo noster dicitur esse simul crucifixus cum Christo in quantum per peccatum uetustas hominis et Christi sublara est. Et quod totaliter est amota sic totaliter amouetur in baptismo reatus et macula peccati. Et quod uimiuuimus uetus eius sicut uirtus somitis uel etiam consuetudinis peccandi. ¶ Col. 2. Delens quod aduersum nos erat circographum decreti quod erat contrarium nobis. et ipsum uoluit de medio affigens illud cruci. ¶ Deinde cum dicitur. Et destruat etc. ponit effectum per dicitur beneficii duplicem quorum primus est remotio peccatorum delictorum et hoc est quod dicitur. Et destruat corpus peccati. ¶

est enim corpus peccati ipsa congeries malorum operum sicut ipsa congeries membrorum facit unum corpus naturale. Job. 4. 1. Corpus eius quasi sicut fusilia etc. Secundus autem effectus est ut caueamus a peccatis in futuro. et hoc est quod subdit dicitur: Et ultra non seruiamus peccato. Tunc enim homo peccato seruit quoniam concupiscentie peccati obedit per consensum et corporis executione. Jo. 8. Qui facit peccatum seruum est peccati. ¶ Deinde cum dicitur. Qui enim mortuus est etc. Manifestat quod dixerat. et primo quantum ad primum effectum. secundo quantum ad secundum ibi. Si autem mortui etc. Circa primum considerandum est quod congeries peccatorum destruitur quoniam peccata homini remittuntur. Sic igitur destructione corporis peccati manifestat dicens: Qui enim mortuus est peccato sed per baptismum quo Christo commorimur: iustificatus est peccato id est remissis peccatis translatus est in statum iusticie. ¶ Cor. 6. Et hec quidem fuistis aliquando. s. abluti estis etc. Quia igitur per crucem Christi homo peccato moritur: consequens est quod a peccato iustificetur et ita quod corpus peccati destruat. ¶ Deinde cum dicitur: Si autem mortui etc. manifestat finem effectum per conformitatem ad vitam Christi tali ratione. Ille qui Christo morienti commoritur simul conuitemur et resurgenti. Christus autem sic resurrexit a mortuis: itaque nunquam decetero moriturus. ergo ille qui mortificatus est per peccato sic Christo resurgenti conuitemur et habet facultatem non quod decetero ad peccatum redeundum. Circa hoc ergo tria facit. Primo ostendit conformitatem hominis fidelis ad vitam Christi resurgentis. secundo ponit conditionem vite resurgentis: ibi. Scientes quod Christus etc. Tertio infert conclusionem intentam ibi. Ita et vos etc. Dicit ergo primo. Si enim mortui sumus cum Christo. id est si uirtute mortis Christi si uiuimus mortui peccato: credimus quod etiam simul uiuemus cum illo. id est ad similitudinem uite eius. uiuemus inquam hic uita gratie et in futuro uita glorie. Eph. 2. Cum essemus mortui peccatis conuiuificauit nos etc. ¶ Deinde cum dicitur. Scientes. ponit conditionem uite Christi resurgentis. Et primo ponit eam. secundo probat ibi. ¶ Quod enim mortuus est etc. Dicit ergo primo. Hoc inquam quod dicitur est credimus scientes quod Christus resurgens ex mortuis iam non morietur sed uiuit uita perpetua. Apoc. 1. Qui mortuus est sum uiuus in secula seculorum. Et quod plus est mors illi ultra non dominabitur que sicut in homine dominatur non solum dum moritur per separationem anime a corpore. sed etiam ante mortem dum patitur egritudinem fame et sitim et alia huiusmodi per que peruenitur ad mortem sed ab his libera est uita Christi resurgentis. Et ideo non subiacetur dominio mortis. sed potius ipse habet dominium super mortem. Apoc. 1. Habet clauem mortis et inferni. ¶ Deinde cum dicitur. ¶ Quod enim mortuus est etc. probat propositum scilicet quod Christus resurgens ulterius non moriatur et hoc dupliciter. Primo quidem ratione accepta ex parte mortis quare sustinuit dicens. ¶ Quod enim mortuus est peccato mortuus est semel. Non autem intelligitur quod ipse mortuus est peccato quod ipse commisit vel contraxit: quia in eo nullo modo peccatum locum habuit. 1. per 2. Qui peccatum non fecit etc. Sed dicitur mortuus esse peccato dupliciter: uno modo quia mortuus est pro peccato tollendo. 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum pro nobis deus fecit peccatum id est hostiam pro peccato. Alio modo quia mortuus est similitudini carnis peccati id est uirtute passibili et mortali infra. 8. Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati. ¶ Utroque autem modo concludi potest quod Christus mortuus sit semel ex hoc quod mortuus est peccato. Quantum enim ad primum manifestum est quod per unam mortem omnia peccata delentur in illis. He. 10. Una oblatione consumauit in sempiternum sacrificatos. Ideo non restat ut adhuc per peccato morietur ref. 1. per 3. Christus semel per peccata nostra mortuus est etc. Quantum ad secundum autem idem potest concludi. Si enim pro morte

sustinuit ut desiceret in eo similitudo carnis peccati debuit eius
 mors conformari alijs gerentibus carnem peccati: quod semel mortui
 sunt. Unde dicitur. *Ide. 9.* Quod admodum statutus est
 hominibus semel mori sic et christus semel oblatas est. *2.*
 Secundo ostendit idem ex conditione vite quam resurgendo
 adeptus est dicens. *Quia autem vivit vivit deo. i. ad conformitatem dei*
Dicit enim 2. cor. ultimo. Quia si crucifixus est ex infirmitate
te vivit ex virtute dei. Effectus autem conformitatis carnis. Unde et vi-
ta quam ipse resurgens acquisivit est deiformis. Sicut ergo
vita dei est sempiterna et absque corruptione secundum illud. prima
thi. ultimo. Qui solus habet immortalitatem ita et vita christi est im-
mortalis. Deinde cum dicit. Ita et vos etc. inferret conclusionem
intenta ut proferremur vite christi resurgentis et spiritus ad hoc
quod mortuus est peccato. i. mortali vite quam habet similitudinem peccati
nunc ad eam rediturus et spiritus ad hoc quod vivit ad conformitatem
dei. Et spiritus ad primum dicit. Ita et vos existimate vos quod
mortuos esse peccato. s. tanquam ad peccatum nunc sitis redituri.
psa. 26. Mortales non vivatis. Et spiritus ad secundum dicit. Vi-
vetes deo. i. ad honorem vel similitudinem dei ut. s. nunc per
peccatum moriamur. Gal. 2. Quia autem nunc vivo in carne in fide
vivo filij dei. Et ideo subdit. In christo ihesu domino nostro. i. per ies-
um christum per quem et peccatis morimur et deo vivimus. Vel in christo
ihesu. i. tanquam incorporati christo iesu ut per eum mori moriamur
peccato et per eius resurrectionem vivamus deo. ephe. 2. Quod
divulsi sunt nos in christo cuius gratia estis salvati per christum.

Lectio tertia.

Non ergo regnet peccatum in vestro mortali
corpe ut obediatis concupiscentiis
ei. Sed neque exhibeat membra vestra
arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos deo tan-
quam ex mortuis viventes. et membra vestra arma iu-
sticie deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim
sub lege estis: sed sub gratia. Quid ergo? Pec-
cabimus quoniam non sumus sub lege: sed sub gratia
absit. An nescitis. quoniam cui exhibetis vos ser-
vos ad obediendum: serui estis ei? cui obedistis
siue peccati ad mortem: siue obediionis ad iusti-
tiam? Gratias autem deo quod fuistis serui peccati: obe-
distis autem ex corde in eam formam doctrine in qua
traditi estis.

Quod apostolus apertius ostendit quod non est nobis permanendum in peccato
 et quod huius rei facultatem habemus. hic concludit moraliter exhortationem.
 Et circa hoc tria facit. Primo proponit ammonitionem. 2. rationes assignat
 tibi. peccatum enim etc. 3. movet questionem et solvit eam. Quid ergo
 peccabimus? etc. Circa primum duo facit. Primo proponit ammonitionem. 2. exponit eam tibi.
 Et obediatis etc. Dicit ergo primo. Dicitur quod verum homo non si
 mul crucifixus est ut destruat corpus peccati per quod datur intelligi
 quod virtus peccati in terra diminuta est ut nobis dominari non possit.
 Ergo peccatum decetero non regnet in vestro mortali corpore. Non autem
 dicit non sit peccatum in vestro mortali corpore. quod spiritus corporis
 nostrum est mortale. i. necessitati mortis ad dicitur non potest esse qui
 in corpore nostro sit peccatum. i. fomes peccati. Quod ergo a deo liberati
 sumus a regno peccati: debemus conari quod peccatum in corpore nostro dominum iam amissum in
 nobis non recuperet. Et hoc est quod dicit. Non regnet peccatum in
 vestro mortali corpore. Et hoc quidem necessarium est cavere duobus
 modis mortale gerimus. quod dicitur sap. 9. Corpore quod corrumpitur
 aggravat animam etc. Deinde et dicit. Et obediat etc. exponit
 ammonitionem premissam. Circa quod considerandum est quod du-
 pliciter peccatum regnat in homine. Uno modo per interiore pen-

sus mensuris. Et hoc remouendo dicit. Et obediat concupiscentiis
 ei. Obedire enim per sensum mensuris concupiscentiis peccati. est
 peccatum regnare in nobis. *Ecc. 18.* Post concupiscentias tuas non
 eas. scilicet modo regnat in nobis peccatum per operis executionem. Et
 ad hoc excludendum subdit. Sed neque exhibeat membra vestra
 peccato. i. somiti peccati arma iniquitatis id est instrumta ad
 iniquitatem exequendam. Homo enim cum per membra peccati
 exequitur ad iniquitates exequitur et hoc ipso pugnare videtur
 ad restituendum dominum peccati. quod per consuetudinem peccati
 in nobis prevaleat. *Eze. 32.* Cum armis suis ad inferos descenderit.
 Deinde cum dicit. Sed exhibete vos deo etc. exhortatur ad primum
 ut. s. exhibeamus nos deo. et primo spiritus ad interiore affectum
 cum dicit. Gratie deo exhibete atis vos deo ut. s. mens vestra ei
 subdat. *deut. 10.* Et nunc israel quid dominus deus tuus requirit a te nisi ut timeas dominum
 deum tuum et ambules in vijs eius. Et hoc facere debetis tanquam
 ex mortuis viventes. i. tanquam reducti ad vitam gratie deo mor-
 te culpe. Ita et ideo iustus est ut qui vivit: non sibi vivat sed
 et qui per oibus mortuus est. 2. cor. 5. Secundo spiritus ad ex-
 teriore actum. Unde dicit exhibete membra vestra deo. i. ad
 eius obsequium arma iusticie. i. instrumta quedam ad iusticia ex-
 quenda quibus. s. pugnetis contra inimicos dei. *ephe. viti mo.*
 Induite vos armaturam dei ut possitis stare aduersus insidias
 dyaboli. Deinde cum dicit. Peccatum enim vobis etc. assignat
 rationem ammonitionis predicte. Possit enim aliquis seipsum
 excusare allans peccatum dominum per quod assereret se ab obseruati-
 one ammonitionis predicte impediri. Hoc ergo apertius primo
 excludit dicens. Peccatum enim vobis non dominabitur. s. si ce-
 peritis peccato resistere et vos deo exhibere secundum illud. *Ja. 4.*
 Appropinquate deo et appropinquabit vobis. resistite dyabolo
 et fugiet a vobis. Quasi dicat. Ideo potestis predicte obseruare
 quod non inuenitis peccatum in vos dominare per quod retrahi
 possitis. sumus enim liberati a christo secundum illud. *Jo. 8.*
 Si filius vos liberauerit veri liberi eritis. secundo manifestat
 quod dixerat dicens. Non enim estis sub lege sed sub gratia. ubi
 considerandum est quod non loquitur hic de lege solum spiritum
 ad ceremonialis sed etiam spiritum ad moralia sub qua quidem
 aliquis dicitur esse dupliciter. Uno modo quasi legis obseruantie
 voluntarie subiectus. Et hoc modo est amicus spiritus fuit sub
 lege secundum illud. *gal. 4.* Factum sub lege quod scilicet legem
 obseruauit non solum spiritum ad moralia sed etiam spiritum ad
 ceremonialis. Fideles autem christi sunt quod de huius modo sub
 lege spiritum ad moralia non autem spiritum ad ceremonialis.
 Alio modo dicitur aliquis esse sub lege quasi a lege coactus et sic
 dicitur esse sub lege qui non voluntarie ex amore sed timore
 cogitur legem obseruare. Talis autem caret gratia que si ad-
 esset inclinaret voluntatem ad obseruantiam legis ut ex amore
 moralia ei precepta impletet. Sic igitur quod dicitur aliquis
 sic est sub lege ut non impleat voluntarie legem peccatum in
 eo dominatur ex quo voluntas hominis inclinatur ut velit id
 quod est contrarium legi. sed per gratiam tale dominum tollitur
 ut scilicet homo seruet legem: non quasi sub lege existens
 sed sicut liber. *Gal. 4.* Non sumus ancille filij sed libere
 qua libertate christus nos liberauit. Hanc autem gratiam faciens
 homines libere legem implere non conferebant legalia sacramenta.
 sed conferunt eam sacramenta christi. Et ideo illi qui se
 ceremonialis legis subiciebant spiritus pertinet ad virtutem
 ipsorum sacramentorum legalium non erant sub gratia sed sub
 lege nisi forte per fidem christi gratiam adipiscerentur. Illi
 vero qui se sacramentis christi subiciunt ex eorum virtute
 gratiam consequuntur ut non sint sub lege sed sub gratia nisi
 forte per suam culpam se subiciant seruituti peccati. Deinde
 cum dicit. Quid ergo etc. movet questionem contra id quod
 dictum est. Et circa hoc tria facit. Primo proponit questionem.
 Secundo soluit eam ducendo ad inconueniens tibi. Absit. An
 nescitis etc. 3. ostendit esse inconueniens id ad quod

Ad Romanos

dixerat tibi. *Et* ago deo te. Circa p̄mū p̄siderandū ē q̄
verbu p̄missū poterat male intelligi ab aliq̄bus vt. s. fide-
les x̄pi nō s̄nt sub lege q̄ruz ad deitū iobseruādi p̄cepta
moralia ex q̄ se q̄rēt q̄ fidelib⁹ x̄pi licitū esset peccare. scz
p̄tra p̄cepta moralia faciēdo. Et itō sub hoc s̄ in q̄stionē
mouet dicēs. Quid g⁹ dicem⁹. Nūquid peccabim⁹. s. cō-
tra p̄cepta moralia leg⁹ faciēdo qm̄ dicitū est q̄ nō sumus
sub lege s̄ sub gr̄a. Et hūc sensus ap̄lus im̄ p̄bat ad gal.
5. dicēs Vos in libertatē vocati estis fr̄es mei. tñ ne de-
tis in occasiōē carnis libertatē. Et ideo hic etiā r̄ndens
subdit. Absit. s. vt peccem⁹ qz sumus a lege liberati qz si
peccarem⁹ se q̄rēt hoc incōueniēs q̄ iterū redigeremur i
seruitutē pcti. Et hoc ē qd̄ dicit. An nescitis qm̄ cui vos
exhibet⁹ p̄p̄ria voluntate suos ad obediēdū sp̄ōrane ful
estis aut obediistis. Obedire ei debitu est qd̄ serui dñis d̄-
bēt ep̄he. 6. Serui obedite dñis carnalib⁹. Nūcuz aliq̄s
obedit alicui se serui p̄stet ei obediēdo. Diuerso tñ si-
p̄diō diuersis dñis obedit. Qui em̄ obedit pctō p̄ serui-
tutē pcti dicit in mortē. Et hoc ē qd̄ dicit. Siue pcti. s. f
ui estis ei obediēdo. et hoc in mortē. i. eternā dāpnationē
p̄cipitādī. de qua d̄. apoc. 2. In hijs mors sc̄da nō h̄z
locū. Qui vero obedit deo efficit hui⁹ obediētie seru⁹ qz
p̄ actus cui obediēdi mēs ei⁹ magis ac magis ad obedi-
endū inclinā. et ex hoc iustitiā p̄ficat. Et hoc ē qd̄ dicit. Si
ue obediōnis. s. d̄noꝝ p̄ceptoꝝ serui estis ad iustitiā im̄-
p̄lētā. sc̄dm̄ illd̄. s. sc̄do. f̄cōres leg⁹ iustificabū. Et satis
p̄ueniēter obediōnē pctō p̄p̄oist. eo q̄ sicut abro⁹ dicit
p̄ctm̄ est trāsgressio leg⁹ diuine et celestii iobediētia mā-
datoꝝ. ¶ Deinde cū dicit. Et ago deo. oñdit hoc esse i
cōueniēs. s. q̄ obediēdo pctō iterū reducāmur in seruitu-
tē pcti. p̄mo quidē rōem accepta ex b̄nificio qd̄ cōsecuti
sum⁹. Si em̄ aliq̄s p̄ gr̄am alicui⁹ a seruitute liberat incō-
ueniēs ē q̄ se sp̄ōraneu subijciat seruituti. vñs cū nos per
gr̄am dei sum⁹ liberati a pctō. incōueniēs est q̄ itez nōs
sp̄ōte retrudam⁹ in seruitutē pcti. sc̄do ex p̄ditōe in quaz
ducti sum⁹ p̄ libertatē pcti. vt. s. sum⁹ serui iustitie. Non
licz aut seruo alicui⁹ se p̄trarij dñi seruituti subijcere. vñs
nobis nō. s̄ ex q̄ sum⁹ facti serui iustitie. itez redire ad ser-
uitutē pcti. Atq̄z rōem ap̄ls s̄l̄ tangit dicēs. Et ago
deo. sic t̄ vos gr̄as agere debetis q̄ cuz esset⁹ serui pcti.
qz q̄ facit pctm̄ serui est pcti. Jo. 8. Obediistis. s. credēdo
s̄. p̄mo. Ad obediēdū fidei in oib⁹ ḡtib⁹. Et hoc non
coacti s̄ ex corde infra. 10. Corde credit ad iustitiā. In eā
formā doctrine. i. in doctrinaz catholice fidei. sc̄da th̄m.
p̄mo. Formā h̄ns sanoꝝ x̄boꝝ q̄ a me audisti. Inquā tra-
diti estis. i. cui vos total̄ subdidistis. sc̄do cor. 8. Semet
ip̄os dederūt p̄mū deo deide nobis p̄ voluntatē vel. Et p̄
hoc liberati estis a pctō et ita nō p̄uenit q̄ in seruitutē pcti
redeat⁹. Et serui facti estis iusticie. et ita nō p̄uenit q̄ iusti-
tiā deserat⁹. p̄ma cor. 7. p̄cepto empti estis et nō estis v̄ri.

lectio quarta.

Sumanū dico p̄p̄ īfirmatē carnis
v̄re. Sicut em̄ exhibuistis mēbra ve-
stra suire imūditie et iniquitati ad ini-
quitate. ita nūc exhibete mēbra v̄ra suire iu-
sticie in sc̄ficationē. Cū em̄ serui esset⁹ pcti:
liberi fuistis iusticie. Quē ergo fructū habu-
istis tūc in illis in q̄b⁹ nunc erubescit⁹. Nā si
nis illoꝝ mors ē. Nūc vero liberati a pctō: s̄
ui aut facti deo habet⁹ fructū v̄m in sc̄tifica-
tionē. finē vero vitā eternā. Stipēdia enim
pcti mors. gr̄a autē dei vita eterna: in x̄po ie-
su domio nostro.

¶ Post q̄ ap̄lus oñdit rōe accepta ex b̄nificio d̄no q̄ nō
est nobis in pctō p̄manēdū. s̄z deo seruēdū. hic oñdit idē
rōe accepta ex p̄p̄oist vite p̄uetudie. Et circa hoc tria fa-
cit. p̄mo p̄p̄oist suppositi documti p̄ditionē qd̄ subdit
2. p̄oist ip̄i documti exp̄ssionē ibi. Sicut em̄ exhibuistis
et. 3. documti rōem assignat ibi. Cū em̄ serui etc. Dicit
ergo p̄mo. Monui q̄ exhibeat⁹ vos do. Adhuc dico vob⁹
quoddā h̄nānū. i. p̄gr̄es imbecillitati h̄nāne. Sic ei q̄m̄
qz hō accipit in scriptura p̄ vt. s. significat p̄ditionē īfir-
mitat⁹ h̄nāne. Sap. 9. hō īfirm⁹ et exigui sp̄us et minor
ad intellectū iudicij et legū. p̄ma cor. 3. Cū sit in⁹ vos ze-
lus et p̄tētiō nōne carnales estis et sim boies abulantes. Cū
aut assignat subdēs p̄ īfirmatē p̄fect⁹ enim sūt p̄fectio-
ra p̄cepta tradēda p̄ma. cor. 2. Sapientia loq̄m̄r iter p̄-
fectos. De. 5. Perfectoꝝ ē solid⁹ cib⁹. Infirmoꝝ sūt
vāda leuora p̄cepta p̄ma. cor. 3. Tāq̄ puillis in x̄po lac
potū dedi vobis nō eicā. Heb. 5. Facit est⁹ q̄b⁹ lac op⁹ ē.
Hec aut īfirmitas nō ex sp̄u s̄z ex carne venit qz corp⁹
qz corrupit aggrauat aīaz vt d̄. sap. 9. Et iō subdit. Carnis
v̄re. Mat. 26. Sp̄us qd̄ē p̄oist ē caro aut īfirma. ¶ De
inde cū dicit. Si em̄ exhibuistis etc. p̄oist documti qd̄
dicit esse h̄nānū in q̄ docz corp⁹ esse eqliē exhibēdū ad ser-
uēdū iusticie fm̄ q̄ nos exhibuim⁹ ip̄z ad seruēdū pctō.
Et hoc ē qd̄ dicit. Sicut em̄ exhibuistis mēbra v̄ra seruire
scz p̄ executionē mali opis imūditie et iniquitati corde p̄cep-
te vt imūditia referat ad pctā carnalia. Ep̄he. 5. His for-
nicatio aut i m̄ dicitā nec noīet in vob⁹. et. Iniquitas aut re-
ferē ad pctā sp̄ualia et p̄cipue q̄b⁹ ledit p̄xim⁹. p̄s. Iniq̄-
tate meditat⁹ ē in cubili suo. Quib⁹ in corde p̄cepit mēs
bra seruiri ad iniquitatē. s. d̄pe exequēdā. Et p̄oist iniquitatē
hic p̄ imūditia et iniquitatē fm̄ q̄ om̄e pctm̄ ē iniquitas. īfra
13. Et hoc in q̄ruz discordat ab eq̄tate leg⁹ diuine. Ita nūc
scz liberati a pctō exhibete mēbra v̄ra. s. p̄ executionē bo-
noꝝ op̄ez seruire iusticie in lege. diuina nob⁹ p̄p̄oist et hoc i
sc̄ficationē. i. in executionē et augmētū sc̄titar⁹. Apoc. vlti
mo Sc̄us sc̄ficet adhuc. Dicit aut b⁹ esse h̄nānū. qz f̄z re-
ctuz iudicijz exigere vt hō m̄lto plus seruiret iusticie q̄
aī seruerit pctō. Bar. 4. Sicut fuit sensus v̄r v̄erraretis
a do decies tñ iterū p̄uertētes req̄ret⁹ eū. Hui⁹ docu-
mēti rōez p̄sequēter assignat dicēs. Cū em̄ serui esset⁹ etc.
Et circa hoc duo facit. p̄mo p̄p̄oist rōez p̄dicoꝝ. 2. p̄-
bat qd̄ supponerat ibi. Stipēdia pcti mors etc. oñdit aut
rōez p̄missōꝝ p̄ferēdo statū gr̄e statū culpe. Si em̄ p̄tra
nōs hōa ex iustitia p̄uenit q̄ ex culpa magis debem⁹ in-
sistere ad seruēdū iusticie q̄ studuerim⁹ ad seruēdū pctō
p̄mo ergo p̄oist p̄ditionē stat⁹ pcti. 2. p̄ditionē stat⁹
iusticie ibi. Nūc hō liberati etc. Circa p̄mū tria facit. p̄-
ma mo p̄oist p̄ditionē pcti. 2. effectū pcti ibi. Quē ergo fructū
etc. 3. finē ibi. Nā illi illoꝝ etc. Circa p̄mū p̄siderandū est
q̄ hō natarat⁹ ē liberi arbitrij p̄p̄ rōez et voluntatē q̄ cogi
nō p̄t. inclinari tñ ab aliq̄b⁹ p̄t. Sēp̄ ergo hō q̄tū ad ar-
bitriū rōnis remanet liber a coactiōe nō tñ sēp̄ est liber ab
inclinatiōe. Quis em̄ liberū arbitriū inclinā ad bonū p̄
habitu gr̄e v̄l iusticie et tūc h̄z seruitutē iusticie et ē liber a
pctō. Quis aut arbitriū inclinā ad malū p̄ h̄tuz pcti. et
tūc h̄z seruitutē pcti et libertatē iusticie. Seruitutē qd̄dem
pcti dico qz trahit ad p̄sentēdū pctō p̄tra traditū rōnis.
Jo. 8. Qui facit pctm̄ serui est pcti. Et q̄tū ad hoc dicit
Cū em̄ serui esset⁹ pcti. libertatē hō a iustitia q̄tū ad hoc
q̄ hō absq̄ freno iusticie p̄cipiat se iñ pctm̄. Et q̄ruz ad
h⁹ dicit Liberi fuistis iusticie. Ad p̄cipue p̄tigit hijs q̄ ex
certo p̄posito peccāt. Nā illi q̄ ex īfirmatē v̄re passione
peccāt aliq̄ freno iusticie retinēt vt nō videātur a iustitia
oīno liberi. Je. 2. Nō sc̄o fregisti iugū rupisti v̄cula v̄ri
isti nō s̄ntā. Job. xj. Cur van⁹ i supbia erigit⁹ et tāq̄ pullū
onagri liberū se putat. Sc̄dū ē tñ q̄ iste si ar⁹ h̄z veram

Futuritate libertate aut non vera sed appetente. Cum enim homo
 sit id quod est secundum rationes tunc homo vere est suus quoniam ab aliquo
 extremo abducitur ab eo quod est rationis. Sed quod aliquis freno ra-
 tionis non cobibetur a secula concupiscentia est libertas. Huius ad opi-
 nionem illius quod summum bonum putat concupiscentia sequitur. Deinde
 dicitur. Quod ergo fructus etc. ostendit effectum peccati. Et unum quod
 dem effectum excludit. scilicet effectum fructuosum cum dicitur. Quod er-
 go fructus. scilicet cum peccabatur in illis. scilicet peccatis. Sic enim infructu-
 osa peccati opera quod non adiuuant hominem ad beatitudinem consequi.
 dicitur. Psalms. 59. Opera eorum opera inutilia. Mich. 2. Et quod cogi-
 tatis inutile et operamini malum in cubilibus vestris. Adruit au-
 tem effectum fructuosum dicitur. In quibus. scilicet peccatis. de quibus nunc
 scilicet in statu presentis erubescitis propter eorum turpitudines. Ite. 31.
 Postquam ostendit mihi passim femur meum infusione et erubui
 propter. primo Erubescit super ortus. scilicet voluptatis quod elegerat
 etc. Deinde cum dicitur. Huius finis etc. post finem peccati dicitur. Huius
 finis illoz. scilicet peccatorum mors est. Quod dicitur et si non sit finis os-
 peratis peccati quod peccado non intendit mortem incurrere. est
 tamen finis ipsorum peccatorum quod nata sunt morte inducere et tempo-
 rem quod cum anima se deum separat dignum est ut ab ea corpore suum
 separet. Et eterna. quod cum aliquis vult separari a deo propter concu-
 piscitiam peccati dignum est ut ab eo eternam separet quod est mors eter-
 na. s. primo. Qui talia agunt digni sunt morte. Deinde cum
 dicitur. Huius vero etc. ostendit qualitate status iustitie. Et primo
 ponit additionem statum iustitie. 2. effectum ibi. Habet fructum
 vestrum etc. 3. ponit finem ibi. Finem vero etc. Circa primum ostendit
 naturam est quod sicut quando aliquis a peccato inclinatur ad malum est
 liber a iustitia. ita cum aliquis ex habitu iustitie et gratie inclinatur
 ad bonum est liber a peccato ut. scilicet ab eo non supetur versus ad con-
 sensum. Unde dicitur. Huius vero. scilicet in statu iustitie liberati
 a peccato. Io. 8. Si filii vos liberaverit iustitie liberi eritis. Si
 nulli eorum sicut in statu peccati est aliquis suus peccati cui obedi-
 dit. ita in statu iustitie est aliquis suus dei voluntarie obedi-
 ens secundum illud. psalms. Servite domino in leticia. Et hoc est quod
 subdit. Servit aut facti deo. psalms. Dominus quod ego sum tuus etc.
 Nec autem vera est libertas et optima fuit. quod per iustitiam homo in-
 clinatur ad id quod puenit ipsi quod est proprium hominis et auertit ab
 eo quod ducit in concupiscentiam quod est maxime bestiale. Deinde cum
 dicitur. Habet fructum etc. ponit effectum iustitie dicitur. Habet
 fructum vestrum in sanctificatione. id est ipsa sanctificatio hoc est ex-
 ecutio scilicet per bona opera est fructus vestri in quantum. scilicet hoc spiri-
 tualiter et sic vos delectat. Ecc. 9. Flores mei fructus etc.
 Gal. 5. Fructus spiritus est gaudium pax etc. Consequenter ponit
 finem dicitur. Finem vero habet vitam eternam. Quod quidem est fi-
 nis et ipsorum iustorum quod propter vitam eternam habedat opera operantur
 Mat. 6. primum quod regnum dei etc. Et etiam ipsorum operum quod
 cum ex obedientia dei fiat et ad dei imitationem vitam eternam mere-
 tur. Io. 10. Quos mecum vocem mecum audiunt et sequuntur me et
 vitam eternam do eis. Deinde cum dicitur. Stipendia enim peccati.
 etc. manifestat quod dixerat de finibus malorum et bonorum. Et primo
 quantum ad mala dicitur. Dicitur est quod finis peccatorum est mors
 Stipendia enim peccati sunt mortis. Dicitur autem stipendia mer-
 cedes militum a stipe pendenda. id est ponderanda quod peccata di-
 stribuenda militibus ponderabatur. Ergo peccatores peccato mis-
 litant membra sua exhibentes arma peccato vestro. s. dicitur est mors
 dicitur esse stipendium peccati. id est retributio quam retribuit sibi iustis
 tibus. Et ex hoc manifestum est quod mors sit finis peccatorum non
 quod peccatores quoniam sicut quod eis retribuit. psalms. Ignis sulphur
 spiritus pellax pro calcis eorum. Quam vero ad bona dicitur.
 Gra de vita eterna. Et enim dixerat iustos homines habere vita-
 tam eternam quam certum est non posse haberi nisi per gratiam ideo homo
 ipsum quod bona operantur et quod opus nunc est dignum vitam eternam.
 est a gratia dei. Et in psalms. dicitur. Spiritus gloria dabit dominus
 Dicitur opera nra si considerent in sui natura et secundum quod per
 cedunt ex libero arbitrio hominis non merentur ex condigno vitam
 eternam sicut solum secundum quod procedunt ex gratia spiritus sancti. Et dicitur. Io.

4. Quod fiet in eo fons aqua salubris in vita eterna. Et hoc fit
 christo ihesu domino nostro. id est per christum vel in christum in ipso sumus per fidem
 et caritatem. Io. 6. Omnis qui videt filium et credit in eum ha-
 bet vitam eternam.

Incipit capitulum septimum.

A Ignoratis fratres scientibus enim legem
 loquitur quod lex in homine dominatur quanto tem-
 pore vivit. Ita quod sub viro est mu-
 lier: vivente viro alligata est legi.

Si autem mortuus fuerit vir eius: soluta est a lege
 viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera si fu-
 erit cum alio viro. si autem mortuus fuerit
 vir eius: liberata est a lege viri. ut non sit a-
 dultera si fuerit cum alio viro. Itaque fratres mei
 et vos mortificati estis legi per corpus christi ut si-
 tis alteri qui ex mortuis resurrexit ut fruc-
 tificetis deo. Cum enim essemus in carne: passiones
 peccatorum que per legem erant operabantur in membris no-
 stris. ut fructificaretur morti. Huius autem soluti su-
 mus a lege mortis in qua detinebamur. ita ut servi
 amicus in novitate spiritus et non in vetustate legis.
 Postquam apostolus ostendit quod per gratiam christi liberamur a peccato h-
 ondit quod per eandem gratiam christi liberamur a servitute legis. Et
 circa hoc duo facit. primo proponit propositum scilicet excludit
 objectionem ibi. Quid ergo dicemus etc. Circa primum duo fa-
 cit. primo ostendit quod per gratiam christi liberamur a servitute legi-
 s. 2. ostendit utilitate huius liberationis ibi. Et fructificamus
 deo etc. Circa primum ostendit. primo post documentum
 ex quo arguitur ad propositum ostendit. 2. manifestat ipsum ibi.
 Ita quod sub viro etc. 3. ostendit ibi. Itaque fratres mei etc. Do-
 cumētum autem propositum est quod notum. Unde dicitur. An ignoratis
 fratres quod dicat. Hoc ignorare non debetis. prima cor. 14. Si
 quis ignorat ignorabit. Et tam quod non debet ignorare om-
 nis vit subdit. Scientibus enim legem loquitur. Sed cum romani gentes
 essent. et legem moysi ignorarent. videtur eis non competere quod h-
 dicitur. Et ideo quodammodo exposuerunt hoc de lege naturali quod gentibus
 non erat incognita. s. m. illud. s. 2. Cum gentes quod legem non habent
 naturaliter ea quod legis sunt faciunt etc. Unde et subdit. Lex in
 homine dominatur. scilicet naturaliter quanto tempore. scilicet vivit lex in homine. Quod
 quidem vivit quod diu ratio naturalis efficaciter in homine viget.
 Morit autem lex naturalis in homine quoniam ratio naturalis passiones
 h- succumbit. Psalms. 24. Dissipaverunt sedes sepulchrorum. scilicet legi-
 s. naturalis. Sed hoc non videtur esse secundum intentionem apostoli qui
 absolute et indeterminate de lege loquitur sicut loquitur de legi-
 ge moysi. Et ideo dicitur est quod romani fideles. non erant
 solum gentes sed inter eos erant multi iudei. Unde dicitur. Act.
 18. Paulus corinthi invenit quedam iudeum nomine aquila. qui
 nup venerat ab ytaliam et procellas vovisset ei. eo quod precipisset
 claudius discedere omnes iudeos a roma. lex ergo hoc modo
 dominatur in homine quanto tempore vivit. s. homo. Data enim est lex ad
 dirigendum homines in via huius vite. secundum illud. psalms. Regem
 statuit ei in via quaz elegit. Io legis obligatio morte sol-
 utur. Deinde cum dicitur. Ita quod sub viro etc. manifes-
 tat quod dixerat per exemplum in lege matrimonij. Et primo ponit
 exemplum. 2. manifestat per signum ibi. Ergo vivente etc. Circa primum
 duo facit. primo in exemplo ponit quomodo obligatio legis du-
 rat vita durate dicitur. Ita quod mulier que sub viro etc. sub viri
 potestate est ex lege divina qua dicitur est gen. 3. Sub viri
 potestate eris. Alligata est legi. scilicet qua tenet coniuere vi-
 ro secundum illud. Mat. 19. Quos deus coniunxit homo non se-
 parat. Et hoc quidem inseparabilitas matrimonij precipue cas

Ad Romanos

tur in q̄m est sacramentū cōiunctionis indissolubilis xpi
et eccle. vel verbi et humane nature in p̄sona xpi. Eph. 2.
Sacramentū hoc magnū et sc̄do ibi. Si aut̄ mortuus et
Manifestat in exemplo quō obligatio legis soluitur post
mortem dicēs. Si aut̄ vir. s. mulieris fuerit mortu⁹ multi
er p̄ mortē viri soluta est a lege mariti. i. a lege matrimo
nij qua obligat viro. Cum enī vt aug. ait libro 5 nuptiis
et cōcupiscētia nuptie sint bona mortalium nō se extēdit ob
ligatio nuptiā post vitā mortālē. Et p̄pter hoc in resur
rectione quādo erit vita immortalis neq; nubent neq; nu
bentur vt dicit mat. 22. Ex quo patet si aliquis moriat̄ et
resurgat sicut in lazaro accidit. nō erit vxor q̄ fuerat nisi
de nouo cū ip̄o cōtrahat. Sed cōtra hoc inducat qd̄ habe
tur he. xi. Acceperūt mulieres de resurrectione mortuos
suos. Sed sciendū est q̄ mulieres nō receperūt maritos
suos sed suos filios. sicut mulier q̄daz p̄ heliā vt habetur
tertij. 7. 17. Et alia p̄ helisē vt habet q̄rti. 7. 4. Aliter
aut̄ se habet in sacramētis q̄ imprimūt caracterē qui est q̄
dam cōsecratio anime immortalis. Dis aut̄ cōsecratio ma
net q̄dū manet res cōsecrata sicut p̄ in cōsecratione ecc
lesie vel altaris. Et ideo si baptizat̄ vel cōfirmat̄ vel or
dinatus moriatur et resurgat nō debet iterū eadē sacramē
ta accipere. ¶ Deinde cū dicit. Ergo viuēte et. manifes
tat qd̄ dixerat per signū. et primo q̄tum ad obligationē
matrimonij q̄ durat in muliere viuente viro. cui⁹ signū
est q̄ vocat̄ adultera si fuerit cū alio viro. s. ei carnalē cō
mixta viuēte viro suo. Jere. 3. Si diuiserit vir vxorē suā
et recedens ab eo duxerit virū alterū. nūquid nō polluta
et cōtaminata est mulier illa. sc̄do ibi. Si aut̄ mortu⁹ et.
Inducit signū q̄tum ad hoc q̄ obligatio legis matrimo
nij soluit p̄ mortem dicens q̄ si vir eius. s. mulieris mor
tuus fuerit liberata est mulier a lege viri. i. qua obligaba
tur viro vt nō sit adultera si fuerit cū alio viro carnalē et
cōmixta p̄teritis si ei matrimonialiter cōiungat̄. p̄ma cor.
7. Si dormierit vir ei⁹. s. mulieris liberata est. cui vult
nubat. Et q̄ p̄ q̄ sc̄do nuptie vel tertie vel q̄rte sunt fm̄
se licite et nō solū p̄ dispensationē. vt videt̄ dicere cris⁹ q̄
sup̄ ma. dicit q̄ sicut moyses p̄misit libellū repudiij ita
post solū p̄misit sc̄bas nuptias. Nulla est enī ratio si lex
m̄rimonialis soluit p̄ mortē q̄re nō liceat cōiungi remane
ti ad sc̄da vota transire. ¶ Q̄ aut̄ ap̄tus dicit p̄ma tibi. 3. ¶ Q̄
op̄tet ep̄m esse vn⁹ vxoris virū. nō hoc dicit q̄ sc̄do nup
tie sint illicitę p̄pter defectū sacramēti q̄ nō esset vn⁹
vnus sicut xp̄us est sp̄s vn⁹ ecclesie. ¶ Deinde cum
dicit. Itaq; fratres mei. et. concludit principale propo
situm dicens. Itaq; et. id est p̄ hoc q̄ estis facti membra
corp̄is xpi simul cū eo mortui et sepulti vt supra est habitū
mortificati estis legi. i. q̄rtus ad hoc q̄ cessat in vobis ob
ligatio legis. ita. s. vt iam sitis alteri⁹. s. xpi eius legi sub
iecti. qui ex mortuis resurrexerit. in quo et vos resurgentes
nouā vitā assūpsistis. Et ita nō lege p̄oris vite. sed lege no
ue vite tenemini obligati. videt̄ aut̄ esse dissimilitudo q̄
tum ad hoc q̄ in p̄cedenti exēplo vir moriebat̄ et remane
bat mulier abq; obligatione legis. Hic aut̄ ille qui soluit
ab obligatione dicit̄ mori. sed si recte cōsiderem⁹ vtrūq; ē
eiusdē rōnis q̄ cū matrimonij sit inter duos sicut quedā
relatio: nō refert quicūq; eorū moriat̄ ad hoc q̄ tollat̄ lex
matrimonij. vtrūlibet enī p̄ingat manifestū est q̄ p̄ mortem
q̄ cōmouimur ip̄o cessat obligatio veteris legis. ¶ De
inde cū dicit. Et fructificem⁹. ondit vtilitatē p̄dicte libe
rationis. Et circa hoc tria facit. p̄mo ponit vtilitatē di
cens. Et fructificem⁹ deo. p̄ hoc enī q̄ sum⁹ facti mēbra
xpi in xpo manētes possumus fructū boni op̄is facere ad
honorē dei. Jo. 15. Sicut palmes nō pōt ferre fructū et.
sc̄do ibi. Cū enī essem⁹ et. ondit q̄ iste fruct⁹ impediēbas
sur. q̄ erant⁹ sub seruitute legis dicēs. Cū essem⁹ in car

ne. i. subiecti cōcupiscētijs carnalis infra. 8. Vos aut̄ nō estis
in carne sed in spū. passiones aut̄ affectiones pctōz q̄ q̄
dem erāt p̄ legē vel notificatē vel augmētate occasionalit̄
vt supra potuit op̄abatur in mēbris nris. i. mouebat̄ mē
bra nra. Ja. 4. Unde bella et lites. nōne ex cōcupiscētijs
Et hoc vt fructificat̄ mortū. i. vt faceret fructus mortis.
Jac. p̄mo. Pctm̄ cū cōsumatur fuerit generat mortē. ter
tio ibi. Hūc aut̄ soluit. ondit q̄ p̄dicta vtilitas acquiritur
ab hijs q̄ sunt liberati a seruitute legis dicēs. Hūc aut̄ so
luti sum⁹ p̄ grām xpi a lege mortis. i. a fuitute legis moy
si que dicit̄ lex mortis. Et q̄ corporalit̄ occidebat absq; mē
sericordia. he. 10. Irritā q̄s faciēs legē moȳsi et. Vel po
tius dicit̄ lex mortis q̄ spūalit̄ occidebat p̄ occasionē sc̄dm̄
illud. sc̄do cor. 3. Vra occidit et. In qua lege nos tōh eba
mur q̄si serui sub lege. Gal. 3. p̄ri⁹ aut̄ q̄ veriet fides sub
lege custodiebamur. Ita. s. sum⁹ soluti vt seruiam⁹ in no
uitate sp̄is. i. in spū renouati p̄ grām xpi. e. 3. 36. Dabo
vobis cor nouū et spūm nouū ponā in medio v̄ri. nō in ve
tustate lre. i. nō sc̄dm̄ veterē legē. Et nō in vetustate pcti
quā littera legis auferre nō potuit. ps. Inueteraui inter
oēs inimicos meos.

Lectio secunda.

Quid ergo dicem⁹ lex pctm̄ est? Ab
sit. Sed pctm̄ nō cognoui nisi p̄ legē
Ita cōcupiscētiā nesciebā. nisi lex di
ceret. Nō cōcupiscēs. Occasione aut̄ accepta
pctm̄ per mandatū op̄atū est in me oēm con
cupiscētiā. Sine lege enī pctm̄ mortuū erat
Ego aut̄ viuebā sine lege aliqui. Sed cui⁹ ve
nisset mandatū pctm̄ reuixit. Ego aut̄ mor
tuus su⁹ et inuentū est mihi mandatū quod
erat ad vitā: hoc esse ad mortē. Ita pctm̄ oc
casione accepta p̄ mandatū seduxit me: et p̄
illud occidit. Itaq; lex quidē sācta et manda
tum sāctuz et iustū et bonū. Quid ergo bonū
est: mihi factū est mors? Absit. Sed peccatū
vt appareat pctm̄ p̄ bonū operatuz est mihi
mortē. vt fiat supra modū peccans peccatū
per mandatū.

¶ Post q̄ ap̄tus ondit q̄ per grām xpi liberamur a serui
tute legis et q̄ ista liberatio est vtilis. Hic r̄ndet cuidā ob
jectioni q̄ ex p̄missis occasione habz p̄ quā videt̄ q̄ lex ve
tus nō sit bona. Et circa hoc duo facit. p̄mo soluit ob
jectionē p̄ quā videt̄ legē nō esse bonā. sc̄do ondit legē ef
se bonā ibi. Scim⁹ enī et. Circa p̄m̄ duo facit. p̄mo
ponit obiectionē q̄tum ad ipsam legem. sc̄do soluit ibi.
Itaq; lex quidē sācta et. Dicit ergo p̄mo. Dicit̄ q̄ pas
siones pctōz erāt p̄ legē et q̄ est lex mortis. quid ergo di
cem⁹ ex hijs seq̄. Hūquid dicem⁹ q̄ lex est pctm̄. Quid q̄
des pōt intelligi dupl̄. Vno mō q̄ lex pctm̄ docet sicut
dicit̄ Jere. 10. Reges populoz vane sunt et. s. vanitatez
docēt. Alio⁹ vt lex dicat pctm̄ q̄ ille qui legē dedit pec
cauerit talē legē ferēdo et hoc duo inuicē se p̄sequuntur q̄s
si lex pctm̄ docet legisator legem ferēdo peccat. Ysa. 10.
Et q̄ cōdunt leges iniq; videt̄ aut̄ q̄ lex pctm̄ docet si
passiones pctōz sunt p̄ legē et si lex ducit ad mortē. ¶ De
inde cū dicit. Absit. soluit p̄dictā obiectionē. Circa qd̄ sc̄dū
dum est q̄ si lex per se et directe cāret passiones peccatorū
vel mortem. sequeretur q̄ lex esset peccatum altero moy
dōmni. nō aut̄ si lex est occasio passionū peccati et mortis

Circa hoc ergo tria facit. Primo ostendit quid lex per se facit. scdo ostendit quid ex ea occasionaliter sequatur ibi. Occasio ne aut accepta etc. Circa primum tria facit. Primo ostendit ad questionem dicentis. Abst. s. q. lex sit peccatum. Hoc est enim ipsa docet peccatum esse illud. ps. Lex domini immaculata, neque gressator peccavit quasi iniusta lege ferens. scdm illud prover. 8. Per me reges regnant etc. scdo ibi. Sed peccatum etc. ponit id quod per se pertinet ad legem. s. notificare peccatum non aufferit. Et hoc est quod dicit. Sed peccatum non cognovi nisi per legem. s. tertio per legem enim cognitio peccati. Et si quidem hoc intelligitur de lege naturali manifestum est quod dicitur quod per legem naturale homo diiudicat bonum et malum. Ecc. 17. Sensu implevit corda illorum et bona et mala ostendit. Sed apostolus hic videtur loqui de lege veteri quam significavit. s. dicens. Homo in veritate lise. Dicendum est ergo quod sine lege poterat quod deum peccatum cognosci scdm quod habet rationem inhonesti. i. contra rationem existens non aut scdm quod imponit offensam divinam quod per legem divini data manifestat homini quod deo displicent peccata humana in hoc quod ea prohibet et mandat puniri. Et ibi. Ita concupiscentia etc. pbat quod dixerat dicens. Ita concupiscentia nesciebat nisi lex diceret. Hoc concupisces. Circa quod considerandum est quod hoc quod dixerat. Peccatum non cognoscetis nisi per legem. Posset alius referre ad ipsum actum peccati quem lex in noticia hominis ducit dum prohibet. et hoc quidem verum est quantum ad aliqua peccata. Dicit enim levi. 18. Nulli erit non succubere iumento. Sed quod hoc non sit intellectus apostoli patet ex hijs que hic dicuntur. Nulli enim est qui ipsum actum concupie ignoret cum omnibus ipsum experiatur. Est ergo intelligendum sicut supra diximus quod peccatum non cognoscitur nisi per legem quantum ad reatum peccati et offensam dei. Hoc autem hoc pbat quod concupiscentia quod concupiscentia prava contra se habet ad omnia peccata. Unde et glo. dicit aug. Hic elegit apostolus quod est generale peccatum. s. concupiam. Bona est ergo lex que dum concupias prohibet omnia mala prohibet. Hoc autem intelligitur quod concupiscentia sit generale peccatum scdm quod sumitur per concupiscentiam cuiuslibet peccati. Hoc autem sic appellavit augustinus concupiscentiam generale peccatum. sed quod est radix et causa omnis peccati aliqua concupiscentia specialis. Unde et glo. dicit. Hoc autem concupiscentia est generale peccatum. unde omnia mala veniunt. Inducit enim apostolus preceptum legis quod habet. exo. 20. Ubi specialiter prohibetur. Hoc concupisces rem proximi tui que est concupiscentia avaritie de qua dicit. prima th. 6. Radix omnium malorum est cupiditas. Et hoc ideo quod pecunie obediunt omnia ut dicit. ecc. 10. Et ideo concupia de qua hic loquitur est generale malum non consistit ratione generis vel speciei sed consistit causalitatis. Nec est pravitium quod habet. ecc. 10. Invenit omnes peccati superbia. Ita superbia est initium peccati ex parte aversivorum. cupiditas autem est principium peccatorum ex parte conversionis ad bonum commutabile. Hoc testatur autem dicitur quod apostolus specialiter assumit concupiscentiam ad prepositum manifestationem. quod vult ostendere quod sine lege peccatum non cognoscebat in quantum. s. pertinet ad offensam dei et hoc maxime patet in hoc quod lex dei prohibet concupiam que ab homine non prohibet. Ita solus de hominibus reus reputatur propter concupiam cordis. scdm illud primo. 2. 16. Nones videtur que pariter deus autem intuetur cor. Hoc autem lex dei potest. Prohibet concupiam rei aliene que furto auferit. et uxoris aliene que per adulterium violatur que concupiam aliorum peccatorum quod ista peccata etiam in ipsa concupia habent quandam delectationem quod non contingit de alijs peccatis. Deinde cum dicit. Occasione autem etc. ostendit quod ex lege occasionaliter consequatur. Et primo proponit quod intendit scdo manifestat propositum ibi. Sine lege etc. Dicit ergo primo. quod peccatum occasione accepta per mandatum. s. legis prohibens peccatum operatum est in me oem concupiscentiam. Peccatum autem potest hic intelligi scdm emphaticam locutionem quod ipse est peccati principium. Et scdm hoc in homine operatur oem concupiscentiam peccati. prima Jo. 3. Qui facit peccatum ex dyabolo est

quod ab initio dyabolo peccavit. Sed quod apostolus hic de dyabolo mentionem non fecerat potest dici quod peccatum actuale quodcumque est cogitatione apprehensum operatur in homine sui concupiam. scdm illud Ia. primo Anus quibus respicitur a concupia sua. deinde concupiscentia parit peccatum. Sed melius est quod hoc referam ad peccatum quod supra dixerat per unum hominem in mundum ingressum. s. ad peccatum originale quod. s. ante gratiam christi est in homine scdm culpam et penam. sed veniente gratia transiit reatu et permanet actu quantum ad sinitur peccati vel concupiscentiam habitualement quod operatur in homine oem concupiscentiam actualem sine hoc referat ad concupiscentiam diversorum peccatorum. Alia est est concupiscentia furti alia adulterij et sic de alijs. Sive referatur ad diversos concupiscentie gradus. put possit in cogitatione delectatione sensu et opere. Sed ad hunc effectum in homine operandum peccatum accipit occasionem ex lege. Et hoc est quod dicit. Occasione accepta. Aliter quod advenit te mandato ad dicitur ratio punitionis quod vbi non est lex nec puniatio ut supra. 4. dicitur est Aliter quod crevit desiderium peccati prohibiti rationibus supra positis. Et est notandum quod non dicitur quod lex de veritate occasionem peccandi. sed quod ipsum peccatum occasione accepta perit ex lege. Ille enim qui dat occasionem scandalizatur et per consequens peccat. quod quidem fit quando alius facit aliquid operum minus rectum unde proximus offendit aut scandalizatur puta si quis loca inhonesta frequenter licet non mala intentione. Unde dicitur infra. 14. Hoc iudicare magis ne ponat offensam fratribus vel scandalum. Sed si quis rectus operum faciat. puta si det elemosinam et aliter ideo scandalizatur ipse non dat occasionem scandalizandi. unde nec scandalizatur nec peccat sed alius accipit occasionem qui scandalizatur et ille peccat. Sic igitur lex rectum aliquid fecit quod peccatum prohibuit unde occasione non dedit peccandi. sed homo occasione ex lege accipit. et propter hoc sequitur quod lex non sit peccatum sed magis quod peccatum sit ex parte hominis. Sic igitur intelligendum est quod passiones peccatorum que perit nent ad concupiscentiam peccati non sunt peccata. quod quidem illa operatur sed peccatum illas operatur accepta occasione ex lege. Et eadem occasione dicitur lex mortis. non quod lex morte operatur. sed quod peccatum morte operatur occasione accepta ex lege. Hoc autem eodem sensu supra aliter ordinari ut dicatur quod peccatum operatum est per mandatum legis oem concupiscentiam et hoc occasione accepta ab ipso mandato. sed prima expositio simpliciorum melior est. Deinde cum dicit. Sine lege enim manifestat quod de rebus et hoc per experientiam effectus. Et primo proponit effectum scdo resumit causas ibi. Ita peccatum etc. Circa primum tria facit primo describit statum ante legem. scdo statum sub lege ibi. Sed cum venisset etc. tertio ex copatione utriusque statum concludit eventum legis. Et inveniunt est mihi etc. Dicit ergo primo quod peccatum occasione accepta per mandatum operatum est in me oem concupiscentiam quod ex hoc apparet. Sine lege enim peccatum erat mortuum. non quidem sic quod peccatum non esset quod per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit ante legem etc. scdo dicitur est. sed intelligitur quod erat mortuum vel quantum ad cognitionem hominis que quedam in lege prohibita nesciebat esse peccata puta concupiscentiam. vel quod erat mortuum quantum ad efficaciam mortem per copationem ad id quod postea fuit. non enim habebat tantam virtutem inducendi hominem ad mortem quantum postea habuit occasione accepta sub lege. Habet enim quasi mortuum quod est debilitatum virtute. Col. 3. Mortificate membra vestra que sunt super terram. Talis ergo erat statum ante legem quantum ad peccatum. Sed qualis esset quantum ad hunc ostendit subde. Ego autem vivebam sine lege aliquid. Quod etiam dupliciter potest intelligi. Uno modo quantum ad id quod homini vis debet ex seipso quod viveret ut ignorabat peccatum esse per id quod mortuus erat. Aug. 3. Hominem habes quod viuas sed mortuus es. Aliter hoc dicitur per copationem ad mortem que consequuta est occasione legis. dicitur enim minus peccantes vivere in copatione ad eos que magis peccant. Deinde cum

Ad Romanos

dicit. Sed cum venisset etc. describit statum sub lege. Et primo spiritum ad peccatum cum dicit. Sed cum venisset mandatum. data scilicet lege reuixit peccatum. Quod potest dupliciter intelligi. Uno modo spiritus ad cognitionem hominis qui inceptus cogit non scire peccatum. Sic esse quod prius non cognouerat. Iere. 31. Postquam ostendisti mihi peccatum meum confusus sum et erubui. Et signanter dicit. Reuixit quod in paradiso plenam notitiam homo habuerat de peccato. licet non habuerit per experientiam. Et reuixit spiritum ad virtutem quod data lege occasione aliter augmentata est virtus peccati. prima cor. 15. Virtus peccati lex. secundo spiritum ad ipsum hominem cum dicit. Ego autem mortuus sum. quod etiam dupliciter potest intelligi. Uno modo secundum cognitionem ut sit sensus mortuus sum. id est cogit non me mortuum. Alio modo per operationem ad statum potest ut sit sensus. Mortuus sum. id est magis morti obligatus sum quam ante. Unde aliquoties verum est quod dicitur est moysi et aron. numeri. 16. Vos interfecistis populum domini. Deinde cum dicit. Et inuentum etc. Concludit ex comparatione veritatis status euentus legis dicens. Et inuentum est secundum predicatum mandatum quod erat ad vitam. Primo quidem secundum intentionem in dantis legem. secundo spiritus ad ipsam mandati honestatem et deuotionem obedientis. Eze. 20. Dedi eis precepta bona et iudicia que faciens homo viuet in eis. hoc est mihi ad mortem occasionaliter. scilicet per peccatum quod in homine erat. Job. 20. Panis eius in vtero eius vertet in fel aspidum intrinsecus. Deinde cum dicit. Nam peccatum etc. restituit causam quam manifestam per euentum permissum dicens. hoc ideo contigit scilicet quod mandatum quod erat ad vitam. inueniret ad mortem esse Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me scilicet per concupiscentiam quam in me operatum est ut dicitur est dan. 13. Spiritus decepit te et concupiscentia subuertit cor tuum. et per illud. scilicet mandatum occasionaliter peccatum me occidit. scilicet cetera cor. 3. Littera occidit. Deinde cum dicit. Itaque lex etc. concludit conclusionem intentionis. scilicet quod lex non solummodo sit peccatum sed vltimius quod sit bona tanquam faciens cognosce re peccatum et prohibens ipsum. Et primo concludit spiritum ad totam legem dicens. Sicut ex permissis patet. lex quidem est sancta. ps. Lex domini immaculata. prima th. primo. Scimus quod bona est lex. secundo spiritum ad particulare legis mandatum dicens. Et mandatum legis est sanctum spiritum ad precepta certimonia quibus homines ordinantur ad dei cultum. leui. 20. Sancti estote quod ego sanctus sum. Et iustitiam spiritum ad precepta in dicialia quibus homo debito modo ordinatur ad primum. ps. Iudicia domini vera iustificata etc. Et bonum. id est honestum spiritum ad precepta moralia. ps. Bonum mihi lex oris tui super milia etc. Quia tamen omnia ista precepta ordinant nos in deum ideo totam legem sanctam noiauit. Deinde cum dicit. Quod ergo bonum est etc. mouet questionem spiritum ad legis effectum Et primo questionem dicens. Quod ergo bonum est. scilicet in se factum est mihi mors id est per se causa mortis. Quod quidem aliquis poterat falso intelligere ex eo quod supra dicitur est. Inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam hoc esse ad mortem. secundo soluit per interemptionem dicens. Absit. Nam enim potest id quod est secundum se bonum et viuificum esse causa mali et mortis secundum illud. Ma. 7. Non potest arbor bona fructum malos facere. 3. ibi. Sed peccatum tuum. concordat id quod nunc dicitur cum eo quod supra dicitur. Nam enim mandatum sic inuenit esse ad mortem quod ipsum mortem operatur. sed quod occasione accepta ab ipso peccato mortem operatur. Et hoc est quod dicit. Sed peccatum ut appareat peccatum id est ex hoc apparet esse peccatum per legis bonum id est per mandatum legis quod ex hoc ipsum bonum est quod facit cognitionem peccati. Et hoc occasionaliter in spiritum manifestat peccatum. Nam autem sic intelligit peccatum per legem operatum esse mortem quasi sine lege mors non fuisset. dicitur enim supra quod regnavit mors ab adam usque ad moysen. scilicet lex non esset. sed intelligit quod peccatum

per legem operatur mortem quod damnatio mortis est augmentata lege adueniente. Et hoc est quod subditur. Ita dico quod peccatum operatum est mortem per bonum ut peccatum fiat peccatum id est peccare facies per mandatum legis occasionaliter. Et hoc supra modum quod antea peccabat. vel quod accessit reatus per uariationem. vel quod creuit per cupiditatem peccati. ut supra dicitur est. veniente prohibitione legis. Peccatum autem hic intelligit sicut. s. dixim? vel dyabolus? vel potius fomes peccati.

Lectio tertia.

Scimus enim quod lex spiritualis est. Ego autem carnalis sum. v. enundatus sub peccato. Quod enim opor non intelligo. Nam enim quod volo bonum. hoc ago. sed quod odio malum illud facio. Si autem quod nolo illud facio. scilicet legi quam bona est. Nam autem iam non ego opor illud. sed quod habitat in me peccatus. Scio enim quia non habitat in me. hoc est in carne mea bonum. Nam velle adiacet mihi perficere autem bonum non inuenio. Nam enim quod volo bonum hoc facio: sed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo illud facio. iam non ego operor illud sed quod habitat in me peccatum.

Postquam apostolus? exclusit illa ex quibus? lex videbat esse mala et mali effectus? hic probat legem esse bonam. Et circa hoc duo facit. Primo probat bonitatem legis ex ipsa repugnancia que in homine inuenit ad bonum quam lex tollere non potest. secundo ostendit per quid huiusmodi legis repugnancia tolli potest ibi. Infelix etc. Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. secundo probat propositum ibi. Quod enim opor etc. tertio infert conclusionem intentionis ibi. Inuenio legitur etc. Circa primum duo facit. Primo proponit legem bonitatem. secundo hominis conditionem ibi. Ego autem etc. Dicit ergo primo. dicitur est quod lex est sancta. Et hoc dixi. Scimus enim nos qui sumus? in diuinis sapientes quod lex. scilicet. vetus spiritualis est. scilicet spiritus homines recordans. ps. Lex domini immaculata. Et ipsi ritualis est. id est a spiritu sancto data qui dignus dei dicitur in scripturis Luc. 17. Si in digito dei eijctio demonia. And dicitur exo. 31. Dedit dominus moysi duas tabulas lapideas scriptas digito dei. Vt tamen noua non solum dicitur lex spiritualis sed lex spiritus ut patet infra. 8. Quia non solum a spiritu sancto est sed spiritus sanctus eam impunit cordi quod inhabitat. Deinde cum dicit. Ego autem carnalis sum etc. Ostendit conditionem hominis et potest hoc verbis dupliciter exponi. Uno quidem modo ut apud loquatur in persona hominis in peccato existens. Et ita hoc aug. exponit in libro. 83. questionum postea vero in libro contra iulianum exponit hoc ut apud intelligatur loqui in persona sua. id est hominis sub gratia constituti. Prosequamur ergo declarando qualiter hec verba et sequentia diuersimode prout utroque modo exponi. Quis secundum cetera expositio melior sit. Ergo dicit primo. Ego autem etc. Sic intelligendum est ut ly. ego pro ratione hominis intelligatur que est principale in homine. Unde videtur vnusquisque homo esse se sua ratio vel suus intellectus? sicut ciuitas videtur esse rector ciuitatis ita ut quod ille facit ciuitas facere videtur. Dicitur autem homo carnalis quod eius ratio carnalis est. quod dicit carnalis dupliciter. Uno modo ex eo quod subdit carnaliter consentiens his ad que caro instigat. secundum illud prima cor. 3. Cum sit inter vos zelus et contentio etc. Et hoc modo intelligitur de homine nondum per gratiam reparato. Alio modo dicitur ratio esse carnalis ex eo quod a carne impugnat secundum illud

Iud. gal. 5. Caro concupiscit aduersus spm̄. Et hoc modo intelligitur esse carnalis ratio etiam hominis sub gratia constituti. vtraq; em̄ carnalitas puenit ex peccato. Unde subdit. Venūdatus sub peccato. Sed tñ notandū q̄ carnalitas que importat rebellionē carnis ad spm̄ puenit ex peccato p̄mi parentis. quia hoc pertinet ad fomitē cui⁹ corruptio ex illo peccato deriuat. Carnalitas autē q̄ importat subiectionē ad carnē puenit non solū ex peccato originali sed etiam actuali p̄ quod homo obediendō concupiscētijs carnis seruus se carnis cōstituit. Unde subdit. Venūdatus sub peccato. s. vel p̄mi parentis vel p̄prio. Et dicit venūdatus q̄ peccator seipsum vendit in seruum peccati p̄cio p̄prie voluntatis implende. Ysa. 50. Ecce in iniquitatibus vestris vendisti estis. ¶ Deinde cum dicit. Quid em̄ operor rē. Ostendit q̄ p̄posuerat r̄ primo q̄ lex sit sp̄ialis. secundo q̄ homo sit carnalis venūdatus sub peccato ibi. Nunc autē iam nō ego rē. Circa p̄mū duo facit. primo p̄ponit p̄bationē. secundo inducit conclusioēz ibi. Si autē qd nolo rē. Sumit autē p̄batio ex hominis infirmitate quā primo p̄ponit. secundo adducit p̄bationē ibi. Non autē rē. Infirmitas autē hoīs est manifesta ex hoc q̄ operat id quod intelligit non esse operandū. Unde dicit. Quod em̄ operor nō intelligo. s. esse operandū. Quidē potest intelligi dupliciter. Vno modo de eo qui est subiectus peccato. qui quidē in vniuersali intelligit non esse operandū peccatū. tamē victus suggestionē demonis vel passione vel inclinatione peruersi habitus operat illud. Et ideo dicit operari quod intelligit non esse operandū contra conscientia faciens sicut Luc. 12. Seruus sciens voluntatē dñi sui. r. non faciens digne plagis vapulabit multis. Alio modo potest intelligi de eo qui est in gratia constitutus qui quidē operat malum non quidē exequendo in ope vel cōsentiente m̄te: sed solū concupiscendo fm̄ passionē sensibilis appetitus: r̄ illa cōcupia est preter rationem r̄ intellectum. q̄ p̄uenit eius iudicium quo adueniente talis operatio impedit. Et ideo signanter non dicit. Intelligo non esse faciendū sed non intelligo: q̄. s. intellectu nondum deliberato aut p̄cipiente talis operatio concupiscētie insurgit. Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritū: r̄ spūs aduersus carnē. ¶ Deinde cum dicit. Non em̄ quod volo rē. p̄bat quod dixerat r̄ p̄ diuisione z p̄ effectum. Per diuisionē quidē eius qd dixit. Quod em̄ operor. sub quo duo continent. s. non agere bonum r̄ agere malum. quia etiā ille qui non agit bonum dicit operari peccatum peccato omissionis. Ex parte autē eius qd dixit nō intelligo. p̄bat p̄ effectū q̄ em̄ intellectus mouet voluntatē. velle est effectus eius quod est intelligere. Dicit ergo primo quantū ad omissionem boni. Non em̄ ago hoc bonum quod volo agere. Quod quidē vno modo potest intelligi de homine sub peccato cōstituto. r̄ sic hoc qd dicit. ago. est accipiendū fm̄ actionem cōpletam que exterius opere exercet per rationis consensum. ¶ Autē dicit volo. est intelligendū non quidē de voluntate completa que est operis p̄ceptiua. sed de voluntate quādā incompleta qua homines in vniuersali bonum volunt sicut r̄ in vniuersali habet rectum iudiciū de vno r̄ deprauat talis voluntas in particulari vt non agat qd in vniuersali intelligit agendū z agere vellet. fm̄ autē q̄ intelligit de hoīe per gratiam reparato econuerso potest intelligere per hoc qd dicit. volo. voluntatem completā perdurantē in electione particularis opatiōis vt p̄ hoc qd dicit. Ago intelligitur actio incompleta que consistit tantum in appetitu sensituo nō pueniens vsq; ad rationis cōsensum. Idē em̄ sub gratia constitut⁹ vult quidē mentē suā a prauis concupiscētijs conseruare sed hoc bonum non agit p̄pter mor⁹ inordinatos concupiscētie insurgentes in appetitu sensu

tuo. Et simile est qd dicit. gal. 5. Et non quicūq; vult illa faciat. Secūdo quantū ad perpetratiōē mali subdit. Sed quod odio malū illud facio quod quidē si intelligat de homine peccatore p̄ hoc qd dicit. Odio intelligitur quoddā odiū impfectū fm̄ q̄ omnis homo naturaliter odit malum. p̄ hoc autē qd dicit. Facio. intelligit actio p̄fecta p̄ operis executionē fm̄ ratiois cōsensum. Nam illud odiūz mali in vniuersali tollit in particulari eligi p̄ inclinationē habitus vel passionis. Si vero intelligit de hoīe sub gratia constituto p̄ hoc quod dicit. Facio. intelligit econtrario actio impfecta que consistit in sola concupiscētia appetitus sensitui p̄ hoc qd dicit. Odio. intelligit odiū p̄fectum quo quis p̄seuerat in detestatione malū vsq; ad finem reprobationē ipsi⁹ de quo dicit in ps̄. Perfecto odio oderam illos. s. malos in quātū sūt peccatores. 2. Mach. 3. Cum leges adhuc optime custodirent p̄p̄t̄ onie pontificis pietatem r̄ aīos odio habentes malū. ¶ Deinde cū dicit. Si autē qd nolo rē. concludit ex p̄missa dispositione hominis q̄ lex sit bona dicens. Si autē qd nolo illud facio quocūq; dīctorum modoz intelligat ex hoc ipso qd nolo malum consentio legi quā bona est in hoc qd prohibet malum quod ego naturaliter nolo. Manifestum est em̄ q̄ inclinatio hominis fm̄ rōem ad volendū bonū r̄ fugiendū malum est fm̄ naturam vel grām: r̄ vtrāq; est bona. Unde r̄ lex que huic inclinationi consentit precipiēdo bonū r̄ p̄hibendo malū eadem ratione est bona. p̄uer. 4. Vnum bonum tribuāt vobis leges meas nō derelinquatis. ¶ Deinde cum dicit. Nunc autē ego rē. p̄bat qd dixerat de conditione hoīs. s. q̄ sit carnalis venūdatus sub peccato. Et circa hoc tria facit. primo p̄ponit qd intendit. sc̄cūdo probat p̄positū ibi. Scio em̄ rē. tertio cōcludit intentionem ibi. Si autē qd volo rē. ¶ Autē homo sit carnalis venūdatus sub peccato quasi aequaliter seruus peccati ex hoc apparet q̄ ipse non agit sed agit a peccato. Ille em̄ q̄ est liber ipse p̄ seipsum agit r̄ non ab alio agit. Et ideo dicit. Dicitur est q̄ p̄ intellectum r̄ voluntatē consentio legi. nunc autē dum contra legem facio ego tam non operor. illud qd facio contra legem. sed p̄tm̄ qd in me habitat. Et sic patet in seruū esse peccati in quantū peccatū in me q̄ dominū habens operatur. Et hoc quidē recte r̄ faciliter potest intelligi de homine sub gratia constituto. q̄ em̄ concupiscit malum fm̄ appetitū sensitui ad carnē p̄tinentes non p̄cedit ex opere rationis: sed ex inclinatione fomitis. Illud autē hō dicit operari quod ratio operat: q̄ homo est id quod est fm̄ rationem. Unde motus concupiscētie q̄ non sunt a ratione sed a fomite nō operatur homo: sed fomes peccati qui hic peccatū notatur. Jac. 4. Unde bella r̄ lites in vobis? Nonne ex concupiscētijs vris que militant in membris vris? Sed de homine sub peccato cōstituto hoc p̄prie intelligi non potest: q̄ eius ratio peccato cōsentit. Et ideo ipsemet operat. Unde dicit Aug. r̄ habetur in glosa. Multū fallit homo qui conscientis est concupiscētie carnis sue. r̄ quod illa desiderat deternens faceret: r̄ statuens putat sibi adhuc esse dicendū nō ego operor illud. Potest tamen licet extorret exponi etiā de homine peccatore. Acio em̄ maxime attribuit p̄ncipali agētī qd fm̄ p̄prietatē suā mouet. nō autē agentī qd mouet: agit fm̄ p̄prietatē alteri⁹ a q̄ mouet. Manifestū est autē q̄ ratio hoīs fm̄ illō qd est p̄prium sibi non inclināt ad malū: sed fm̄ q̄ mouet a concupiscētia. Et id opatio malū quā ratio facit. put est a concupia victa non attribuit p̄ncipaliter rationi q̄ hic p̄ hoīem intelligit: sed potius ipsi concupie vel habitui ex quo ratio inclināt ad malū. Dicitur autē peccatū habitare in hoīe non quasi peccatū sit res aliqua cui sit p̄uano boni: sed designat p̄manētia huiusmodi defectus in homine. ¶ Deinde cū dicit. Scio em̄

Ad Romanos

Probat qd peccatū habitans in homine operet malū qd homo facit. Et primo ponit mediū ad pbandū ppositū. secūdo illū mediū manifestat ibi. Nam velle rē. Probat ergo primo qd peccatū habitans in hoīe operet malū qd hō facit. que quidē pbatio manifesta est fm qd verba referunt ad hoīem sub grā cōstitutū qui liberat' est a pctō p grām xpi vt. s. 6. habitū est. Quantiū qd ad eum in quo grā xpi non habitat nondū est liberat' a peccato. In carne autēz grā xpi nō inhabitat: sed habitat in mēte. Unde infra. 8. dicit qd si xpus in nobis est: corpus quidē mortuū est. ppter peccatū. spūs autē viuit ppter iustificationē. Igitur adhuc in carne dicit peccatū qd opat' concupias carnis. Carnē enim hic accipit simul cū mēbris sensitīus. Sic em̄ caro distinguit cōtra spūs rē ei repugnat inquantū appetit' sensitīu' tendit in r'arū eius qd ratio appetit. fm illū Gal. 5. Caro cōcupiscit aduerus spūs. Dicit qd: Dictum est qd in me etiam p grāz repatio peccatū opat'. s. intelligendū est in me fm carnē simul cū appetitū sensitīu'. Scio em̄ p rōem rē experimētū qd bonū. s. grē qd reformar' sum nō habitat in me. S. ne intelligat' fm rōem fm modū supius positum exponit. Hoc est in carne meā. Nam in me. i. in corde meo hoc bonū habitat. fm illud Ep̄. 3. Habitare xpm p fidē in cordib' v'ris. Et p hoc patet qd hoc verbū nō p'ocina tur manicheis qd volūt carnē non esse bonā fm naturā. Et ita non esse creaturā dei boni: cū scriptū sit 1. 4. Omnis creatura dei bona est. Nō em̄ hic aplūs agit de bono nature: sed de bono grē qd a pctō liberamur. Si nō hoc referat ad hoīem sub pctō extremē supflue addit qd dicit. hoc est in carne mea qd in hoīe pctō bonum grē nō habitat nec qm̄ ad carnē nec qm̄ ad mēte nisi forte qd extorere velit exponere hoc esse dictū: qd peccatū qd ē puatio grē quodāmodo a carne deriuat ad mēte. ¶ Deinde cuz dicit. Nam velle rē. manifestat qd dixerat: r' primo ex hoīs facultate. secundo ex hoīs actione que facultatē demonstrat ibi. Non em̄ qd volo rē. Facultas autē hoīs primo deservit qm̄ ad volūtātē qd videt' in hoīs esse potestate. Nō dicit. Nam velle adiacet mibi. i. p'pinquus est mibi qm̄ sub mea potestate existēs. Nihil em̄ est tam in hoīs volūtate cōstitutū qd hoīs volūtās. vt Aug. dicit. Scdo ponit facultatē hoīs vel potius difficultatē qm̄ ad cōsumationē effectus cum subdit: p'ficere autē bonū nō inuenio. s. in mea potestate existēs. fm illū p'nc. 16. Hoīs est p'para re aīum. Et iterū. Cor hoīs dūponit viam suā. s. dū est dirigere gressus eius. Hoc autē verbū patrocinari videt' pelagianis qd dicebant qd initium boni operis est ex nobis inquantū bonū volumus. Et hoc est qd videt' aplūs dicere. p'ficere autē nō bonū inuenio. S. hūc sensū excludit apostolus p'bil. 2. dicens. Deus est qd opat' in nobis velle rē p'ficere. Qd qd dicit. Velle adiacet mibi. s. p' grāz iam reparato est ex opatione diuine grē p quā quidē grāz nō solum volo bonū: sed etiā aliquid boni facio qd repugno cōcupiscētie r' p'ra eam ago duc' spūs: s. nō inuenio in mea potestate quod istud bonū p'ficiā: vt. s. totaliter concupiam excludā. Et p hoc manifestat qd bonū grē non habitat in carne: qd si in carne habitaret sicut habeo facultatē volendi bonū p grāz habitantē in mente: ita haberē facultatē p'ficiendi p grāz habitantē in carne. Si nō referat ad hoīem sub pctō cōstitutū. sic exponi poterit vt velle accipitur p volūtate incōpleta que ex instinctu nature in qbuscūq' peccatib' est ad bonū: s. illū velle adiacet homī. i. iuxta hoīem iacet qm̄ infirmū: nisi grā voluntati tribuat effectiā ad p'ficiendū. ¶ Deinde cū dicit. Nō em̄ qd volo rē manifestat qd dixerat ex actione hoīs que est signū r' effectus facultatis humāe. Ex hoc em̄ apparet qd homo non inuenit p'ficere bonū qd nō agit bonū qd vult qd facit malum qd nō vult. r' hoc quidē supra exposuit est. ¶ De-

inde cū dicit. Si autē qd volo rē. Cōcludit illud qd supra p'posuerat dicens: Si autē qd nolo illud facio nō ego operor illud. Sed qd inhabitat in me peccatū: r' hoc etiā supra p'positū est. S. notandū est qd ex vno r' eodē modo. s. qd nolo illud facio aplūs duo cōcludit qd supra p'posuerat. s. legis bonitatē cum dixit. Si autē qd nolo illud facio cōsentio legi dei quā bona est. Et iterū dū peccatū in hoīe cū dicitur. Si autē qd nolo illud facio non ego opor' illud: sed qd habitat in me peccatū. quaz duaz cōclusionū prima p'tinet ad hoc qd dixerat. R' ex spūali est. secunda ad hoc qd dixerat. Ego autē carnalis sum venūdatus sub peccato. S. p'mā cōclusionē qd est de bonitate legis: elicit ex illo modo ratione eius qd dicit. nolo. qd eius ratio non vult illud qd lex p'hibet. r' ex hoc patet legem esse bonā: sed ex parte eius qd dicit. illud facio. cōcludit in hoīe dñari peccatum quod contra voluntatē rationis opatur.

Lectio quarta.

¶ Venio igit' aliā legez volenti mibi facere bonū quoniam mibi malū adiacet. Condelector em̄ legi dei fm interiorē hominē. Video autē aliā legem in membris meis repugnantē legi mentis mee r' captiuantem me in lege peccati que est in membris meis. Infelix ego homo. quis me liberabit de corpore mort' huius? Gratia dei p'iesum christum dñm nostrū. Igit' ego ipse mente seruiō legi dei. carne autē legi peccati. Postq' aplūs ostendit legem esse bonam ex eo qd rationi concordat. hic infert duas cōclusiones fm duo que p'posuerat. secunda ponit ibi. Video autē aliā legem rē Circa primum duo facit. primo infert cōclusionē ex dictis. secundo ponit signū ad maiorē manifestationē ibi. Cōdelector rē. Duo autē supra p'posuerat. primum quidē qd lex spūalis ē quo iam pbato cōcludit sic. Inuenio igit' s. p' experimētum legem moysi. consonā esse mibi volenti facere bonū. i. rationi mee p quā bonū approbo r' malū detestor. vnum r' ipsa lex bonū mandat r' malū p'hibet. Deut. 30. Iuxta te est verbum valde in ore tuo r' in corde tuo vt facias illud. Et hoc modo necessarium fuit qd. i. qd malū. i. peccatum vel fomes peccati mibi adiacet. i. iuxta rationēz meā iacet quasi carnē meaz inhabitās. Mich. 7. Ab ea qd dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui. i. a carne. ¶ Deinde cum dicit. Cōdelector em̄ rē. ponit signū p qd ostenditur qd lex rationi consentiat. Nullus em̄ delectat' nisi in eo qd est sibi conueniens. Homo autē fm rationē delectatur in lege dei. ergo lex dei est conueniens rationi. Et hoc est qd dicit. Condelector legi dei fm interiorē hominē id ē fm rationē r' mēte que interior hō dicit. nō qd aīa sit effigiata fm formā hoīs. vt Terullianus posuit: vt qd ipsa sola sit homo: vt Plato posuit qd homo est aīa vtens corpore. sed qd id qd est principalis in hoīe dicit' homo vt supra dictū est. Est autē in hoīe principalis fm apparentiam quidē id qd est exterius. s. corpus sic effigiātū qd dicit' homo exterior. fm veritatē autē id qd ē intrinsecū. s. mēta vel ratio que hic dicit' homo interior. p' s. Quā dicit' faucibus meis eloquia tua. 1. mach. 12. Habentes solacio libros sanctos qd in manib' n'ris sunt. ¶ Deinde cuz dicit. Video autē rē. ponit aliam cōclusionē que respōdet ei qd supra secūdo p'posuerat dicens. Ego autē carnalis suz rē. dicens. Video aliam legem in membris meis que est fomes peccati. que quidē potest dici lex duplici ratione. Vno modo ppter similes effectus: qd sicut lex inducit ad

bonuz faciendū: ita fomes inducit ad peccandū. Alio mō
 p̄ comparationē ad causā. Cum autē fomes sit quedā pena
 peccati duplicem causam habet. Unā quidē ipsum peccatū
 quod in peccante dñiū accepit & ei legeꝝ imposuit que
 est fomes sicut dñs seruo victo legem imponit. Alia causā
 fa fomitis est deus q̄ hanc penā homini peccanti indidit:
 vt rationi eius inferiores vires non obedirent. Et fm̄ hoc
 ipsa inobedientia inferiorū virium q̄ dicit fomes lex dicitur
 in quantū est p̄ legem diuine iusticie, introducta. sicut
 iusti iudicis sententia que legem habet. fm̄ illd. 1. Reg.
 30. Et factū est hoc ex die illa & deinceps constitutū & p̄h̄
 nitū & quasi lex in israel vsq; ad diem h̄c. Hec autē lex ori
 ginaliter quidem consistit in appetitu sensitio. sed diffu
 siue inuenit in omnibus membris que deseruunt cōcupie
 ad peccandum. supra. 6. Sicut exhibuit membra v̄ra
 seruiti immūdicie &c. Et ideo dicit in mēbris v̄ris. Hec
 autē lex duos effectus in homine habet. Primo nāq; resi
 stit rationi. & quantū ad hoc dicit. Repugnante legi mē
 tis mee. i. legi moysi que dicit lex mentis in quantū conso
 nat mēti. vel legi naturali q̄ dicit lex mentis: q̄ naturalit̄
 menti indita est. supra. 2. Qui ostendunt opus legis scri
 ptum in cordibus suis. Et de hac repugnātia dicit. Gal.
 5. Caro cōcupiscit aduersus sp̄m̄. Secūdu effectus ē q̄
 hoīez infernitū redigit. Et q̄tū ad hoc subdit. Et capti
 uatē me vel captiuū me. ducentē fm̄ aliā litterā in lege
 peccati que est in membris meis. id ē in meipso more
 braice locutionis fm̄ quā ponunt noīa loco p̄nominum.
 Lex autē peccati captiuat hominem dupliciter. Uno mo
 do hominem peccatoꝝ p̄ consensum & operationē. Alio
 modo hominē sub gr̄a constitutū q̄tū ad cōcupiscētia mo
 tum. De hac captiuitate dicitur in psalmo: In conuerten
 do dominus captiuitatē syon. ¶ Deinde cū dicit. Infelix
 ego homo &c. Agit de liberatione a lege peccati. & tria cir
 ca hoc facit. primo quidē ponit questionem. secundo po
 nit responsonē ibi. Gratia dei &c. tertio infert conclusioꝝ
 ibi: Ergo ego ipse &c. Circa primū duo facit. Unum q̄dē
 confitē. s. suam miseriam cum dicit. Infelix ego hō. quod
 quidem est p̄ peccatum qd̄ in homine habitat siue q̄tum
 ad carnem tantū sicut in iusto. siue etiam quantū ad men
 tem sicut in peccatoꝝ. puer. 14. Miseros facit populos
 peccatū. ps̄. Miser factus sum & curuatus sum vsq; in fis
 nem. Aliud autem querit dicens. Quis me liberabit de
 corpore mortis huius? Que quidē videt questio esse desi
 derantis fm̄ illud. ps̄. Educ de carcere animā meā. Scie
 dum est tñ q̄ in corpore hominis considerari potest natu
 ra ipsa corporis que est cōueniens aīe vnde ab ea nō vult
 separari. 2. Cor. 5. Holum? expoliari sed supuestiri. Et
 iterū corruptio corporis q̄ aggrauat animā. fm̄ illud sap̄.
 9. Corpus quod corrumpit aggrauat animā &c. Et ideo
 signanter dicit. De corpore mortis huius. ¶ Deinde tuz
 dicit. Gratia dei &c. respondet questionī. Non em̄ homo
 p̄p̄iis; viribus potest liberari a corporis corruptione nec
 etiam anime quous consentiat rationi contra peccatuz: sed
 solum p̄ gr̄am christi fm̄ illud Jo. 8. Si filius vos libera
 uerit: vere liberi eritis. Et ideo sequit. Gratia dei. s. me li
 berauit quod dat p̄ iesum xp̄m. Jo. 1. Gratia & veritas p̄
 iesum christum facta est. Hec autē liberat a corpore mortis
 huius dupl̄titer. Uno mō vt corruptio corporis mēti nō
 dñet trabēs eā ad peccandū. Alio mō corruptio corporis
 vt totaliter tollat. quantū ergo ad primū conuenit dicere
 peccatoꝝ: gratia liberauit me de corpore mortis huius. i.
 liberauit me a peccato in quo est anima inducta ex corporis
 corruptione. sed ab hoc iam iustus liberatus est. Unde
 ei competit dicere quantū ad secūdu: gratia dei liberauit
 me de corpore mortis huius. vt. s. in corpore meo non sit
 corruptio peccati aut mortis: quod erit in resurrectione.

¶ Deinde cum dicit. Ergo ego ipse &c. infert conclusionē
 que fm̄ duas premissas expositiones diuersimode ex pre
 missis infert. fm̄ em̄ q̄ p̄missa verba exponunt in persona
 peccatoꝝ sic inferenda est conclusio. Dicitū est q̄ gratia
 dei liberauit me a corpore mortis huius. vt. s. ab eo nō de
 ducar in peccatū. ergo quādo ero iam liberatus mente ser
 uio legi dei. fm̄ carnē autē legi peccati que quidē in carne
 remanet quantū ad fomitem p̄ quē caro cōcupiscit aduers
 sus sp̄m̄. Si autē premissa verba intelligant ex p̄sona
 iusti sic est inferendū: gratia dei p̄ iesum christū liberauit
 me de corpore mortis huius. ita. s. vt in me non sit corru
 ptio peccati & mortis. Ergo ego ipse vnus & idem ante q̄ li
 berer: mente seruo legi dei ei consentiēs: carne autē seruo
 legi peccati in quantū caro mea fm̄ legem carnis mouet
 ad concupiscendū.

Incipit capitulū octauū

Phil ergo nunc damnationis est
 his qui sunt in christo iesu: qui nō
 fm̄ carnē ambulant. Lex em̄ spi
 ritus vite in christo iesu: liberauit me a lege
 peccati & mortis. Nam qd̄ impossibile erat le
 gi quo infirmabas p̄ carnem. deus filium su
 um mittens in similitudinē carnis peccati. &
 de peccato damnauit peccatū in carne. vt iu
 stificatio legis impleat in nobis: qui nō fm̄
 carnes ambulamus sed fm̄ sp̄m̄. Qui em̄
 fm̄ carnes sunt: que carnis sunt sapiunt. qui
 vero fm̄ sp̄m̄ sunt: que sunt sp̄m̄ sentiunt. Nam prudentia carnis mors est: pru
 dentia autē sp̄m̄ vita & pax.

Postq̄ apostolus ostendit q̄ per gratiam christi libera
 mur a peccato & lege. hic ostendit q̄ p̄ eandem gratiam li
 liberamur a damnatione. Et primo ostendit q̄ p̄ gratiam
 xp̄i liberamur a damnatione culge. secundo q̄ p̄ eandem
 gratiam liberamur a damnatione pene ibi. Si autē christus
 &c. Circa primū duo facit. Primo p̄ponit qd̄ in redit: se
 cundo p̄bat p̄positum ibi. Lex em̄ vite &c. Circa primū
 duo facit. primo p̄ponit beneficium qd̄ gr̄a confert: cōclu
 dens ex premissis ita. Gratia dei p̄ iesuz xp̄m liberauit me
 de corpore mortis huius in qua existit nostra redemptio.
 ergo nunc ex quo sumus p̄ gratiam liberati. nihil damna
 tionis est residuū. q̄ & tollit damnationē quantū ad culpā &
 quantū ad penam. Job. 34. Ip̄s concedente pacē: quis
 est qui condemnet. Secundo ostendit quibus hoc bene
 ficium concedat. & ponit duas conditiones que ad hoc re
 quiruntur: quax primā ponit dicens his qui sunt in chris
 to iesu. i. qui sunt ei incorporati p̄ fidem & dilectionē et
 fidei sacramentū. Gal. 3. Omnes quoque in christo ba
 ptizati estis christum induistis. Jo. 15. Sicut palme nō
 potest ferre fructuz nisi manserit in vite. sic nec vos nisi in
 me manseritis. Illis vero quia non sunt in christo iesu vā
 natio debetur. Unde ibidem subdit. Si quis in me non
 manserit mittetur foras sicut palme & arefecit & colliget
 eum & in ignem mittet & ardet. Secundam conditionē
 ponit dicens. Qui non scdm̄ carnem ambulant. i. cōcupi
 scētia carnis non sequuntur. 2. cor. 10. In carne am
 bulantes non fm̄ carnem militamus. Et his autem ver
 bis aliqui volunt accipere q̄ in infidelibus qui non sunt
 in christo iesu etiam primi moti sint peccata mortalia: q̄
 uis eis non consentiant. quod est fm̄ carnem ambulare.
 Si enim illi qui non fm̄ carnem ambulant ex hoc non eis

Ad Romanos

damabile est q̄ carne seruāt legi peccati s̄m primos cō
cupiscentie motus. quia sunt in christo iesu. sequit̄ a con
trario sensu q̄ illis q̄ non sunt in christo iesu hoc sit dam
nabile. Ad hoc etiam rationem inducūt. Dicunt enim q̄
necesse est actum damnabile esse qui p̄cedit ex habitu dā
nabilis peccati. Peccatum autem originale est damnabi
le quia priuat homines eterna vita: cuius habitus manet
in infidelibus: cui non est originalis culpa dimissa. Quilibet
ergo motus concupiscentie ex originali peccato prouenit
ens est in eis peccatū damnabile. Primo autem ostendē
dum est hanc positionem esse falsam. Primo enim motus
habet q̄ nō sit peccatū mortale. ex eo q̄ rationem nō
attingit in qua complet̄ ratio peccati. Ita aut̄ causa etiā
in infidelibus manet. Unde in infidelibus primi motus
non possunt esse peccata mortalia. Preterea in eadē spe
cie peccati grauit̄ peccat̄ fidelis q̄ infidelis. s̄m illū. He.
10. Quantomagis putaris deteriora mereri rē. Si ergo
primi motus in infidelibus essent peccata mortalia. multo
magis i fidelibus. Secundo respondendū est ad eorum
rationes. Nam primo quidem ex littera apli hoc habere
non possunt. Non enī dicit apostolus q̄ hoc solum nō sit
damnabile his qui sunt in christo iesu q̄ carne seruiunt le
gi peccati s̄m concupiscentie motus. sed q̄ omnino nihil
est eis damnationis. Illis autē qui non sunt in christo iesu
est hoc capium damnabile. Preterea si hoc ad p̄mos mo
tus referat̄ his qui non sunt in christo iesu sunt damnabi
les huiusmodi motus s̄m damnationem originalis pecca
ti. que adhuc in eis manet: a qua sunt liberati hi qui sunt
in christo iesu. non autem sic q̄ per huiusmodi motus no
ua addatur eis damnatio. Q̄ etiam secūdo obijciunt nō
ex necessitate concludit q̄ intendit. Non enī verā est q̄
actus quibus p̄cedēs ex habitu peccati dānabilis sit etiā et
ipse damnabilis. sed solum quando est actus perfectus
per consensum rationis. Si enim in aliq̄ sit habitus adul
terij motus concupiscentie adulterij qui est actus imper
fecus non est in eo peccatum mortale. sed solum motus
perfectus qui est per consensum rationis. Et preterea ac
tus ex tali habitu procedens non habet aliam rationē dā
nationis ab ea que est s̄m rationē dānabilis. Et s̄m hoc p̄
mi motus in infidelibus ex eo q̄ procedunt a peccato ori
ginali non afferunt damnationem peccati mortalis. s̄z so
lum originalis. ¶ Deinde cum dicit. Lex rē. p̄bat q̄d vi
xerat. et primo quantum ad primam conditionem qua di
xerat nihil esse damnationis his qui sunt in xpo iesu. Se
cundo quantum ad secundam conditionem qua dixerat qui
non s̄m carnem ambulant ibi. Qui non s̄m carnem am
bulamus rē. Circa primū duo facit. primo ponit probati
onem. secundo manifestat quod supposuerat per causam
ibi. Nam quod impossibile erat legi rē. Circa primū po
nit talem rationem. Lex spiritus liberat hominem a pec
cato r morte: sed lex spūs est in iesu christo. ergo per hoc
q̄ aliquis est in christo iesu. liberatur a peccato r morte: q̄
autē lex spiritus liberet a peccato r morte sic probat. Lex
spiritus est causa vite: sed per vitam excluditur peccatus
r mors que est effectus peccati. Nam r ipsam peccatus est
spiritualis motus anime. ergo lex spiritus liberat hominē
a peccato r morte. Damnatio autem non est nisi p̄ pecca
tum r mortē: ergo his qui sunt in christo iesu nihil dā
nationis existit. Hoc est ergo q̄d dicit. Lex enim spiritus
rē. Que quidem legi potest dici vno modo spiritus sanctus.
vt sit sensus Lex spiritus id est lex que est spiritus. lex est
ad hoc datur vt p̄ eam homines inducant ad bonū. Unde
r pbilosofus in secundo ethicozum dicit q̄ intentio
legislatoris est ciues facere bonos. quod quidem lex hu
mana facit solum notificando q̄d fieri debeat. sed spiritus
sanctus mentem inhabitans non solum docet quid oportet

teat fieri intellectum illuminando de agendis. sed etiam
affectum inclinat ad recte agendum. Jo. 1. 4. Paracletus
autē spiritus sanctus quem mittet pater in nomine meo il
le vos docebit omnia quantum ad primū. r suggeret vobis
omnia quantum ad secundum: quecūq̄ dixerit vobis. Alio
modo lex spiritus potest dici p̄ prius effectus spiritus sanctus
eti. s̄z fides p̄ dilectionem operans. que quidem r docet
interius de agendis. s̄m illud infra. 1. Jo. 2. Sanctio doce
bit vos de omnibus. r inclinat affectum ad agendū. s̄m
illud. 2. cor. 5. Caritas christi viget nos. Et hec quidem
lex spiritus dicitur lex noua que vel est ipse spiritus sanctus
vel eaz in cordibus nostris spiritus sanctus facit. Jere. 31.
Dabo legem meam in visceribus eorum: r in corde eorum
superferbam eam. De lege aut̄ veteri supra dixit solū q̄
erat spiritualis id est a spiritu sancto data. Et sic predicta
considerantibus inuenimus quattuor leges ab apostolo
esse inductas. Primo legem moysi de qua dixit. Conde
lector legi vel s̄m interiorē hominē. Secundo legem so
mitis de qua dixit. Video aliam legem in membris meis
Tertio legem naturalem s̄m vnum sensum de qua subdē
dit. Repugnantem legi mentis mee. Quarto tradit legē
nouam cum dicit. Lex spūs. r addit: vite. quia sicut spiri
tus naturalis facit vitam nature. sic spiritus diuinus facit
vitā grē. Jo. 6. Spiritus est qui viuificat. Ezech. 1. Spi
ritus vite erat in rotis. Addit autē. In christo iesu. quia
sic iste spiritus non datur nisi his qui sunt in christo iesu.
Sicut enī spiritus naturalis non uenit ad membrū q̄d
non habet connexionem ad caput. ita spūs sanctus nō per
uenit ad hominem qui nō ē capiti xpo iunctus. 1. Jo. 3. In
hoc scimus q̄ ipse manet in nobis: quia de spiritu suo ip
se dedit nobis. Ac. 5. Spiritus sanctus quem dedit deus
omnibus obedientibus sibi. Nec in quā lex ex eo q̄ est in
xpo iesu liberat me. Jo. 8. Si filius vos liberauerit ve
re liberti eritis. Et hoc a lege peccati. id est a lege fomitis
que inclinat ad peccatum. Vel a lege peccati id est a con
sensu r operatione peccati quod hominem tenet ligatum
p̄ modum legis. Per spiritus enī sanctum remittitur pec
catum. Jo. 20. Accipite spiritus sanctus quorum remis
sitis peccata remittuntur eis. Et mortis non solum spiri
tualis: sed etiam corporalis. vt infra p̄babitur. Et hoc iō
quia est spiritus vite. Eze. 37. A quattuor vēris veni spi
ritus r insuffla sup̄ interfectos istos r reuiscāt. ¶ De
inde cum dicit. Nam q̄d impossibile rē. manifestat quod
dixerat s̄z q̄ lex vite que est in christo iesu liberat a pec
cato. Nam q̄ liberet a morte. infra probabit. Et hoc pro
bat p̄ causam que sumit̄ ex incarnatione christi. Circa quā
tria ponit. primo necessitatem incarnationis. secundo mo
dum incarnationis ibi. Deus filius suum rē. tertio incar
nationis fructum ibi. Et de peccato rē. Et vt planior fiat
expositio accipiemus primo secundum. secundo tertium. ter
tio primū hoc modo. Recte dico q̄ lex spiritus vite in chris
to iesu liberat a peccato. Nam deus pater filium suū id ē
p̄ prius cōsubstantialē sibi r coeternū. ps. Dñs dixit ad
me filius meus es tu rē. mittens non de nouo creans vel
faciens: s̄z quasi p̄existente misit. Matth. 21. Nouissime
misit ad eos filium suum: non quidē vt esset vbi non erat. q̄
vt dicit Jo. 1. In mundo erat. sed vt esset modo quo non
erat in mundo. i. visibiliter p̄ carnem assumptā. Unde ibi
dem sequit̄. Verbum caro factum est. r vidimus gloriā
eius. Bar. 3. Post hoc in terris visus est. Et ideo hic sub
ditur. In similitudinem carnis peccati. q̄d non est sic in
telligendum quasi veram carnē nō habuerit: sed solū car
nis similitudinē quasi fantastica sicut manichæi dicunt: cū
ipse dñs dicit Luc. ultimo. Spiritus carnem r ossa non
habet sicut videtis me habere. Unde non subdit solum
in similitudinē carnis: sed in similitudinē carnis peccati

Non enim habuit carnem peccati id est cum peccato concepta. Quia caro eius fuit concepta per spiritum sanctum qui tollit peccatum. **Matth. 1.** Quod enim in eo natus est de spiritu sancto est. **1. p. dicit.** Ego in innocentia mea ingressus sum in mundum. sed habuit similitudinem carnis peccati. i. similes carni peccati in hoc quod erat passibilis. nam caro hominis ante peccatum passibili subiecta non erat. **Heb. 2.** Debuit pro omnia fratribus assimilari ut misericors fieret. Subdit autem duplicem effectum incarnationis: quorum primus est remotio peccati quod ponit dicens. **De peccato damnauit peccatum in carne.** Quod quidem potest legi de peccato. i. pro peccato commisso in carne christi: diabolo instigante ab occisoribus eius damnauit. i. destruxit peccatum quia cum diabolus innocens in quo nihil turis habebat attemptauit morti tradere: iustus fuit ut potestatem amitteret. Et ideo pro sua passione et morte dicitur peccatum destruxisse. **Col. 2.** Expolians. i. in cruce principatus et potestates. Sed melius est ut dicatur: damnauit peccatum in carne. i. debilitauit fomitem peccati in carne nostra de peccato. i. ex virtute passionis sue et mortis que dicitur peccatum propter similitudinem peccati: ut dicitur est. Vel quod pro hoc factus est hostia pro peccato que in sacra scriptura dicitur peccatum. **1. p. dicit.** Peccata populi mei comedent. Unde dicitur. **2. Cor. 5.** Eum qui non nouerat peccatum pro nobis deus fecit peccatum. i. hostiam pro peccato. Et ita satisfaciendo pro nostro peccato abstulit peccata mundi. **Jo. 1.** Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi. Secundum effectum ponit consequenter dicens. Et in iustificatione legis. i. iusticia quam lex promittebat et qua ex lege aliqui sperabant implere. i. perficeret in nobis existentibus. in christo iesu. **infra. 9.** Hentes que non sectabantur iusticia apphenderunt iusticia que est ex fide. **Et. 2. cor. 5.** cum dixisset. Eum qui non nouerat peccatum deus pro nobis fecit peccatum. subdit. Et nos efficiemur iusticia dei in ipso: hoc aliter fieri non poterat quam pro christo. et ideo promissit quod. damnare potest peccatum in carne et implere iustificationem quod erat impossibile legi moysi. **Heb. 7.** Nihil enim ad peccatum adduxit lex. Et hoc quidem erat legi impossibile non propter defectum legis: sed in quo. i. in quantum infirmabat per carnes. i. propter infirmitatem carnis que erat in homine ex corruptioe fomitis: ex qua pueniebat quod etiam lege data homo a concupisca vincebat. **Matth. 26.** Spiritus quidem promptus est: caro autem infirma. Et supra. **6.** Humanum dico propter infirmitatem carnis vestre. Et ex hoc patet quod necesse est christum incarnari. **1. p. dicit.** Si per legem est iusticia: christus propter gratiam mortuus est. i. sine causa. Ideo ergo necessarium fuit christum incarnari: quia lex iustificare non poterat. **¶ Deinde cum dicit.** Qui non est in carne etc. probat propositum quantum ad secundam conditionem: ostendens quod ad hoc quod aliqui damnationem euadant requirunt quod non est in carne ambulat. Et circa hoc tria facit. primo proponit quod intendit. secundo probat propositum ibi: **Qui enim est in carne etc.** Tertio manifestat quoddam quod in probatis one supposuerat ibi: **Qui sapia etc.** Dicit ergo primo. Dicitur est quod iustificatio legis impletur in nobis quod. i. non solum sumus in christo iesu. sed etiam non ambulamus in carne sed in spiritu. i. qui non sequimur concupisca carnis: sed instinctus spiritu sancti. **Gal. 5.** Spiritu ambulate. **¶ Deinde cum dicit.** Qui enim est in carne etc. probat quod dixerat. et inducit duos syllogismos. **¶ Anum quidem ex parte carnis que est talis.** Quis cuius sequuntur prudentiam carnis ducunt ad mortem. Sed quis cuius sunt in carne sequuntur prudentiam carnis. Ergo quicuius que sunt in carne ducunt ad mortem. **¶ Alium syllogismum ponit ex parte spiritus: qui est talis.** Quicuius sequuntur prudentiam spiritus consequuntur vitam et pacem. Sed quicuius sunt in spiritu sequuntur prudentiam spiritus. Ergo quicuius sunt in spiritu sequuntur vitam et pacem. Et sic patet quod illi qui non ambulauerunt in carne sed in spiritu liberantur a lege peccati et mortis. **¶ Primo ergo ponit maiorem partem syllogismi dicens.** Qui

enim sunt in carne. i. que carni subdunt quasi ei subiecti. **Ro. 16.** Inuini modi domino non seruiunt sed suo ventri: sapiunt ea que sunt carnis. **¶ Et si dicat habet sapientiam carnis.** Sape enim que sunt carnis est approbare et iudicare bona esse que sunt in carne. **Matth. 16.** Non sapio que dei sunt sed que hominis. **¶ Je. 4.** Sapientes sunt ut faciant mala. **¶ Secundo ponit minorem secundi syllogismi dicens.** Qui non sunt in spiritu. i. qui spiritu sancto sequuntur et in eum ducuntur. **¶ In illud Gal. 5.** Si spiritu ducemini non estis sub lege. **¶ Sentiant ea que sunt spiritus. i. habent rectum sensum in rebus spiritualibus.** **¶ In illud sap. 1.** Sentite de domino in bonitate. **¶ Et horum ratio est:** quia sicut probus dicitur in tertio ethicorum. Qualis est unusquisque: talis finis videtur ei. **¶ Unde ille cuius est animus informatus per habitum bonum vel malum: existimat de fine secundum exigentiam illius habitus.** **¶ Tertio ponit maiorem primi syllogismi dicens:** Nam prudentia carnis etc. **¶ Ad cuius intellectum oportet scire quod prudentia est recta ratio agibilium: ut dicit philosophus in sexto ethicorum.** **¶ Recta autem ratio agendorum unum presupponit et tria facit.** **¶ Preterponit enim finem qui est sicut principium in agendis.** sicut et ratio speculativa presupponit principia ex quibus demonstrat. **¶ Facit autem recta ratio agibilium tria.** **¶ Nam primo recte consiliat. secundo recte iudicat de consiliatis. tertio recte et constanter precipit quod iudicatum est.** **¶ Sic ergo ad prudentiam carnis requiritur quod alius quis presupponat pro fine delectabile carnis: et quod consiliet et iudicet precipiat ea que conueniunt ad hunc finem.** **¶ An talis prudentia est mors. i. causa mortis eterne.** **¶ Gal. ultimo.** **¶ Qui seminat in carne de carne et metet corruptionem.** **¶ Quarto ponit maiorem secundi syllogismi dicens.** **¶ Prudentia autem spiritus vita et pax.** **¶ Dicit autem finem predicta prudentia spiritus quando aliquis presupposito fine spiritualis boni consiliat et iudicat et precipit que ordinant conuenienter ad hunc finem.** **¶ Unde talis prudentia est vita. i. causa vite gratie et glorie.** **¶ Gal. ultimo.** **¶ Qui seminat in spiritu de spiritu et metet vitam eternam.** **¶ Et est pax. i. causa pacis.** **¶ Nam pax causatur a spiritu sancto. ps. pax multa diligentibus legem tuam domine.** **Gal. 5.** Fructus spiritus caritas gaudium et pax.

Lectio secunda.

¶ Quoniam sapientia carnis inimica est deo. **¶ Legi enim dei non est subiecta: nec enim potest.** **¶ Qui autem in carne sunt: deo placere non possunt.** **¶ Vos autem in carne non estis sed in spiritu: si tamen spiritus dei habitat in vobis.** **¶ Si quis autem spiritum christi non habet. hic non est eius.** **¶ Si autem christus in vobis est: corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus vero viuit propter iustificationem.** **¶ Spiritus eius qui suscitauit iesum a mortuis habitat in vobis qui suscitauit iesum christum a mortuis uiuificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis.** **¶ Ergo fratres debitorum sumus non carni ut in carnem uiuamus.** **¶ Si enim in carne uixeritis moriemini. si autem spiritu facta carnis mortificaueritis. uiuetis.** **¶ Supposuerat apostolus in precedentiibus quod prudentia carnis mors est et hoc quidem nunc probare intendit.** **¶ Et primo probat propositum. scilicet ostendit fideles quod scribit a tali prudentia esse alienos ibi.** **¶ Vos autem etc.** **¶ Circa primum duo facit. primo propositum probat de prudentia carnis in abstracto. scilicet id quod de prudentia carnis dixerat ad aptat eis que prudentiam carnis sequuntur ibi.** **¶ Qui autem in carne etc.** **¶ Circa primum ponit tria media**

Ad Romanos

quorum posterit? pbat prius. Per primū aut pbat id quod supra positum est. s. q prudentia carnis sit mors hoc modo: qui inimicat deo incurrit mortē. Luc. 19. Veritatem mimicos illos q noluērunt me regnare supra se adducite huc et interficite ante me. Et hoc q deus vita nostra est. Deut. 3. Ipse est enim vita tua. Et ideo ille q inimicat deo incurrit mortē. Sed prudentia carnis est inimica deo. ergo prudentia carnis est causa mortis. Ubi notandū est q id qd supra dixerat prudentia carnis nōc notat carnis sapientia. nō q idēz sit sapia simpliciē r prudentia. s. qz in rebus humanis ē prudentia. puer. 10. Sapientia est viro prudentia. Ad cuius intellectū sciendū q sapiēs simpliciter dicit qui cognoscit causam altissimā ex qua omnia dependent. Causa autē suprema omnium deus est. Unde sapientia simpliciter ē cognitio diuinay rerū. Et aug. dicit in libro de trinitate. 1. corin. 2. Sapientia loquimur inter pfectos. Dicit autē sapiens in vnoquoqz genere q cognoscit altissimā causam illius generis sicut in arte edificatoria dicit sapiens non ille q scit volare ligna r lapides: sed ille qui cōcipit r disponit convenientē formā domus. Ex hoc est totum artificii depēdēt. Unde r aplūs dicit. 1. corin. 3. Et sapiens architectus fundamentū posuit. Sic igit sapiens i rebus humanis dicit q bonā estimationē habēs de fine humane vite. fm hoc ordinat totam humanā vitāz qd p tinet ad prudentiā. Et ita sapientia carnis est idēz qd carnis prudentia. De hac sapia dicit Jac. 3. Non est desursum descēdēns: s. z terrēna aialis diabolica. Dicit autē hec sapientia deo inimica qz contra legem dei hoīem inclinat Job. 15. Currit aduersus deū collo erecto. Et ideo ad hoc pbandū inducit aliud mediū subdēns. Legi est dei non est subiecta. Nō est potest aliquis deū odire fm qd in se ēz deus sit ipsa essentia bonitatis: s. fm hoc aliquis peccator deus odit q preceptū diuine legis est contrariū sue voluntati sicut adulter odit deum inquantū odit hoc pceptum. non mechaberis. Et sic omnes peccatores inquantū nolunt subijci legi dei sunt inimici dei. 2. Parak. 19. His qui oderunt deum amicitia iungeris. Unde conueniētē pbat q prudentia vel sapia carnis sit inimica deo qz non est subiecta legi dei. Probat autē hoc p tertii mediū dicit. Nec est potest. Prudentia est carnis vitium est quoddaz vt ex pdictis patet: quāqz aut ille q subiectus est vitio possit liberari a vitio r subijci deo. fm illud supra. 6. Liberati a peccato ferui facti deo. tñ ipsum vitium deo subijci nō potest. cum ipsuz vitium sit auersio a deo vel a lege dei sicut ille qui est niger potest fieri albus. s. ipsa nigredo nūqz potest fieri alba. Et fm hoc dicit Matt. 7. Non potest arbor mala fructus bonos facere. Ex q patet q nō recte magister ad confirmationē sui erroris hec verba assumit volentes p hec verba ostendere naturā carnis non esse a deo cum sit inimica deo nec possit deo subijci. Non enim agit aplūs hic de carne ista que est creatura dei. s. de prudentia q est vitium hoīs vt dictū est. Deinde cū dicit. Qui autē in carne rē. adaptat qd dixerat de prudentia carnis ad homines quibus prudentia carnis diuā dicit. Qui autē in carne sunt. i. qui concupias carnis sequunt p prudentiam carnis qd in tales sunt. deo placere non possunt. qz vt in ps dicit. Beneplacitū est deo sup timētes eum. An illi qui ei non subijciunt nō possunt ei placere: qd in tales sunt. Possunt autē desinere esse in carne fm modū pdictū r tunc deo placebunt. Deinde cum dicit. Vos autē rē. ostendit eos quibus loquit esse immunes a prudentia carnis. Et circa hoc tria facit. pmo ponit fidelium statū dicit. Vos autē non estis in carne. r sic patet non esse intelligēdum de carnis natura. Romani est quib? loquebat mortales erāt carne induti. Sed carnē accipit p vitijs carnis fm illud. 1. corin. 6. Caro et sanguis regnū dei non pos-

sunt possidere. Unde dicit. Vos non estis in carne. i. non estis in vitijs carnis quasi fm carnē viuentes. 2. corin. 10. In carne viuentes non fm carnem militam? s. in spū. i. spiritū sequimini. Apoc. 1. Qui in spū dominica die. Secundo apponit conditionē dicens. Si tñ spūs dei habitat in vobis. s. p charitatē. 1. corin. 3. Templū dei estis. r spūs ritus dei habitat in vobis. Apponit autē hanc conditionē qz quis in baptismo spūsanctuz receperint: potuisset tñ contingere q p peccatum supueniens spūsanctū amississent de quo dicit sap. 1. Q corripit a supueniēte iniquitate Tertio ostēdit conditionē hanc oportere in eis extare dicens. Si quis spūm xpi non habet: hic non est eius: sicut non est membrū corporis qd p spūm corporis non viuificatur. ita non est membrū xpi qui spūm xpi non habet. 1. Jo. 4. In hoc scimus quoniā manet in nobis: qm de spū suo dedit nobis. Est autē notandū q idem est spūs christi r dei patris: sed dicit dei patris inquantū a patre pcedit. Dicit spūs xpi inquantū pcedit a filio. Unde etiā domin? vbiqz attribuit eum simul sibi r patri sicut Jo. 14. Paraclitūs spiritus sanctus? quē pater mittet in noīe meo. Item cum venerit paraclitūs quem ego mittam vobis a patre. rē. Deinde euz dicit. Si autē xpus rē. ostendit qz gratiam christi siue p spūsanctū liberemur a pena. Et pmo ostendit qz liberamur p spiritūsanctū in futuro a morte corporali. secundo qz interim in hac vita adiuuamur a spūritus sancto contra infirmitates presentis vite ibi. Similitē autē rē. Circa primū tria facit. pmo pponit quod intēdit. scdo ex hoc infert quoddā correlariū ibi. Ego fratres rē. tertio pbat ppositum ibi. Quēqz est rē. Circa pmo mū considerandū est q supra mentionē fecerat de spiritu dei r de spū xpi quib? sit vnus r idem spiritus. pmo q ostendit quid consequamur ex spiritu: ex hoc q est christi Secundo ostendit quid consequamur ex eo inquantū ē spiritus dei patris ibi. Q si spūs eius rē. Dicit q. dicitū ē qz si quis spiritus christi tria habet hic non est eius. Unde cum vos sitis christi: spūm christi habetis r ipsum christū in vobis habitantē p fidem. fm illud ephe. 3. Habitare christum p fidem in cordibus vestris. Si autē christus sic in vobis est oportet vos christo esse conformes. christi autē sic venit in mundū vt quantū ad spiritū esset plenus gratia r veritate: r tñ quantū ad corpus habet similitudines carnis peccati vt supra dictū est. Unde r hoc oportet esse in vobis q corpus quidē vestrū ppter peccatū qd adhuc manet in carne vestra mortuū est. i. necessitati mortis addictū sicut gen. 2. dicit. Quāqz die comederitis mortem moriemini. i. necessitati mortis addicti eritis. Spirit? rō vester q iam renouat? est a pctō fm illud ephe. 4. Renouamini spū mentis v're viuit vita grē ppter iustificatiōē p quā iustificat a deo. Gal. 2. Q autē nunc viuo in carne in fide viuo filij dei. supra. 1. Iust? ex fide viuit. Deinde cum dicit. Q si spūs rē. ostendit quid consequamur ex spūritus sancto inquantū est spūs patris dicens. Q si habitat in vobis spūs eius. s. dei patris q suscitauit iesum xpm a mortuis ps. Tu autē dñe miserere mei r resuscita me. Ac. 3. Hunc deus suscitauit rē. Et tñ ipse christ? ppra virtute resurrexit qz eadē virtute non solum a filij. consequē qz id qd deus pater fecit in xpo faciat etiam in nobis. Et hoc est qd subdit. Qui suscitauit iesum xpm a mortuis viuificabit r mortalia corpora vestra. Non dicit mortua s. mortalia qz in resurrectione non solum a corporib? viuis auferet qz sunt mortua. i. necessitate mortis habentia: sed etiā qz sint mortalia. i. potentia mortis quale fuit corpus ante peccatū. Nam post resurrectionē corpora nra erunt penitus imortalia psa. 26. Auent mortui rē. 1. sec. 6. Iustificabit nos post duos dies. Et hoc ppter inhabitantē spūm ei? in nob id ē. i. in virtute spūsancti in nobis habitantis.

Exe. 37. Hec dicit dñs deus offibus his Ecce ego intro mittā in vobis spūm et viuētis. Et hoc ppter inhabitantem spūm. i. ppter dignitatē quā corpora nra habēt eo q fuerūt receptacula spūsancti 1. cor. 6. Hecitis q mēbra vestra tēplum sunt spūsancti Illi vero quoz mēbra non fuerūt tēplū spūsancti resurgēt s; habebūt corpa passibilia. ¶ **Deinde cū dicit Ergo debitorēs rē.** cōcludit cor relariū ex dictis Et primo ponit cōclusionē. scdo rationē assignat ibi. Si em̄ rē. dicit ergo primo Dicitur est q per spūsanctum multa bona nobis pueniūt r q ex prudentia carnis seqtur mors ergo debitorēs sumus spūsancto ppter bñficia a b eo recepta vt viuam scdm spūm et non carnem. gal. 5. Si spū viuimus spū et ambulē. ¶ **De inde cū dicit. Si em̄ fm carnē assignat rationē cōclusionis pmissis.** et primo qm̄ ad carnes dicit. Si em̄ fm carnes vixeritis scz sequēdo cōcupiscētias carnis moriemini scz morte culpe in pñti et morte dānatōis in futuro. 1. thi. 5. Que in delicijs viuēs mortua est. Scdo assignat rationem quātum ad spūm dicens. Si autē spū. i. per spūm sanctum mortificaueritis facta carnis id ē opa que ex cōcupiscētia carnis pueniūt: viuētis vita grē in pñti et vita glorie in futuro. Col. 3. Mortificate mēbra vra q sunt sup terram. Gal. 5. Qui xpī sunt carnem suam crucifixes runt cum vitijs et concupiscentijs.

Lectio tertia.

Quicūq; eniz spiritu dei aguntur hi sunt filij dei. Non eniz accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritū adoptionis filiorū dei: in quo clamamus abba pater. Ipse eniz spiritus testimonium reddit spiritui nostro q sum⁹ filij dei. Si autē filij r heredes: heredes quidem dei: coheredes autem xpī. si tamen cōpatimur: vt et glorificemur.

Post q aplus ondit q p spūsanctum dabit nobis vita gloriosa q oēm mortalitatē a corpibus nris excludet. hic pbatōne inducit. Et pmo ostēdit q p spūsanctum huiusmodi gloriosa vita datur. scdo ondit quare differt ibi. Si tñ cōpatimur rē. Circa primum ponit talē rationem. Quicūq; sunt filij dei cōsequūt eternitatē gloriose vite: s; qūq; regūt spūscō sūt filij dei. Ergo qūq; regūt spūscō cōsequunt hereditatē gloriose vite. Primo ergo ponit minorem pdicte ratiois. scdo maiorē ibi. Si autē rē. Circa primum duo facit. primo pponit qd intendit. scdo pbat ppositum ibi. Nō em̄ accepistis rē. Circa primum duo cōsideranda sunt. Primo quidē quōd aliq agunt a spiritu dei et potest sic intelligi. Quicūq; spū dei aguntur sicut quodam ductore et directore qd quidem in nobis facit spūsanctus in quantum illuminat nos interius quid face re debeamus. ps. Spū tu⁹ bon⁹ deducet me. rē. Sed quia ille qui ducitur ex seipso non operatur. homo autem spūalis non tantum instruit a spūsancto quid agere debet sed etiam cor eius a spūsancto mouetur. Ideo plus intelligendū est in hoc q dicitur. Quicūq; spiritu dei aguntur. Illa enim agi dicitur que quodā supiori instinctu mouentur. Unde de brutis dicimus q nō agunt sed aguntur. quia a natura mouentur r non ex pprio motu ad suas actiones agendas. Similiter autē hō spūalis nō qñ ex motu pprie voluntatis principit sed ex instinctu spūsancti inclinatur ad aliq agendū fm illud ysa. 59. Cum venerit qñ suuuis violentus quē spū dei cogit. Et luc. 4. q spū agebatur a spū in deserto. Nō tamen per hoc

excluditur quin viri spūales per volūtatē et liberū arbitrium agantur qz ipsum motum volūtatē et liberū arbitriū spūsanctus in eis causat fm illud phil. 2. Deus ē q opatur in vobis velle r pficere. scdo cōsiderādum est quo modo illi q spū dei aguntur sunt filij dei. Et hoc est manifestuz ex similitudine filioz carnaliū q per s; mē carnale a patre pcedentes generant. Semen autē spūale a patre pcedens est spūsanctus. Et ideo p hoc semē aliqui hoies in filios dei generantur. 1. Job. 3. Vis q natus est ex deo peccatū nō facit. quoniam semē dei manet in eo. ¶ **Deind cū dicit Non em̄ accepistis rē.** pbat pposituz scz q spūz sanctū accipētes sint hoies filij dei r hoc triplic. pmo qdē ex distinctiōe donozū spūsancti. scdo ex cōfessōe nostra ibi. In quo clamamus rē. Circa primum cōsideranduz est q spūsanctus duos effectus facit in nobis. Unum qdē dem timoris ysa. 11. Replebit euz spūz timoris domini. Alium amoris. 5. Caritas est diffusā est per spiritum sanctū in cordibus nostris q datus est nobis Timor autē facit seruos non autem amor. Ad cuius euidentiā cōsiderari oportet q timor habet duo obiecta scz malum quod quis timendo refugit. et illud a quo sibi hoc maluz imminere videt. Dicitur enim homo timere et occisionem rē regem q potest occidere. Ad. ingit autē qñq; q maluz qd qñ refugit est cōtrarium bono corporeali vel temporeali qd quis interdum inordinate amat et refugit pati ab aliquo hoie tēporali. Et h est timor hūanus vel mādān⁹ r hic nō ē a spūscō. Et hūc phibet dñs. ma. 1. Nolite timere eos q corp⁹ occidūt. Ali⁹ autē ē timor q refugit malū qd cōtrariā nature create scz malū pene. sed tñ refugit hoc pati a causa spūali scz a deo. et hic timor est laudabilis qñtū ad hoc saltē q deū timet. deu. 5. Quis det eos talē habere mentē vt timeāt me. Et fm hoc a spūscō ē. Sed in qñtū talis timor nō refugit malū qd opponit bono spūali. scilicet cet pctm s; solū penā nō est laudabilis. Et istū defectum nō habet a spūscō s; ex culpa hois sicut r fides informis qñtū ad id qd ē fidei ē a spūscō. nō autē eius in similitas Unde r si p huiusmodi timorē aliq bonū faciat. nō tñ benefacit. quia non facit sponte sed coactus metu pene qd proprie est seruozum. Et ideo timor iste proprie dicitur seruillis. quia seruilliter facit hominem operari. Est autē tertius timor qui refugit malum qd opponitur bono spirituali scilicet peccata v; separationem a deo et hoc quidem timet incurrere ex iusta dei vindicta. Et sic quantum ad vtrumq; obiectum respicit rem spiritualem. sed tamē cum hoc habet oculum ad penam. Et iste timor dicitur esse initialis. quia solet esse in hominibus in initio sue conuersionis. Timent enim penam propter peccata preterita et timent seperari a deo per peccatum propter gratiam caritati iusulam. Et de hoc dicitur in. ps. Inuitum sapientie timor domini. Est autem quartus timor q ex vtraq; parte oculum habet solum ad rem spiritualem: quia nihil timet nisi a deo separari. Et iste timor est sanctus qui permanet in seculū scilicet vt in psalmo dicitur. Sicut autem timor initialis causatur ex caritate imperfecta ita hic timor causatur ex caritate pfecta. 1. Job. 4. Perfecta caritas foras mittit timorem. Et ideo timor initialis et timor castus non distinguuntur contra amorem caritatis qui est causa vtriusq; sed solum timor pene sicut hic timor facit seruitutem ita amor caritatis facit libertatem filiozū. Facit enim hominem voluntarie ad honorem dei operari quod est proprie filiozū. Lex igitur vetus data est in timore quod significabant tonitrua et alia huiusmodi que facta sunt in datione veteris legis. vt dicit exo. 19. Et id dicit heb. 12. Et ita terribile erat qd videbatur. Et ideo lex vetus p afflictionē penarū

inducēs ad mādata dei seruāda data ē i spiritu seruitus.
 Unde dicitur gal. 4.º Unū quidē i mōre synai in seruitu
 tē generās. Et ibo h dicit. Recte dictū ē q̄ q̄ spū dei agū
 tur rē. Ad em̄ itē in noua lege sic in veteri lege fuit ac
 cepistis spūm fr̄uitutis in timore scz penarū quem timorē
 spūsanctus faciebat. sed accepistis spūm scz caritatis qui
 est adoptionis filioꝝ. id est p̄ quē adoptamur i filios dei.
 Gal. 4.º Et adoptionem filioꝝ recipim⁹. Non autē hoc di
 citur quasi sit alius et alius spū. sed q̄ idē ē spūsanctus
 q̄ in quibusdam facit timorē seruilem q̄si imperfectum. in
 alijs facit amorem quasi q̄ddam p̄fectum. ¶ Deinde cuz
 dicit. In quo clamamus rē. manifestat idē p̄ nostram cō
 fessionem. Profitemur enim nos patres habere de cuz in
 structi a dño cū dictimus orātes. pater noster qui es in ce
 lis. vt habetur ma. 6.º Hoc autē cōuenit dicere nō solum
 iudeis sed etiā gentib⁹. Et ideo duo ponit idē significāria
 scz abba. q̄ est hebreum. et pat̄ et q̄ est latinū v̄ grecū.
 vt ostēdat hoc ad vtrūq̄ populū pertinere. Unde r dñs
 mar. 14. Abba pater oīa possibilīa sūt tibi. Iere. 3.º Pa
 trem vocabis me. Hoc autē dicimus nō tantūz sono vocis
 quantū in tēreione cordis. q̄ quideꝝ p̄pter sui magnitudi
 nē clamor dicitur sicut et ad moysen tacente dicit̄ exo. 14.
 Quid clamas ad me scz in tēreione cordis. Sed ista mag
 nitudo intentionis ex affectu filialis amoris p̄cedit queꝝ
 in nobis spūsanctus facit. Et ideo dicit. In quo scz spū
 sancto clamamus: abba pater. Unde ysa. 6.º dicit q̄ sera
 phin q̄ interpretant̄ ardentes quasi igne spūsancti clama
 bant alter ad alterum. ¶ Deinde cum dicit. Ip̄e em̄ sp̄rit
 us rē. ostendit idem ex testimonio spūsancti. ne forte ali
 quis dicat q̄ in nostra cōfessione decipimur. Unde dicit
 Iudeo dicit q̄ in spūsancto clamamus abba pater. Ip̄e em̄
 spū testimonium reddit non quideꝝ exteriori voce ad au
 res hoīm. sicut pater p̄fatus est de filio suo ma. 3.º sed
 reddit testimonium p̄ effectū amoris filialis quē in nobis
 facit. Et ideo dicit q̄ testimoniuū reddit nō aurib⁹ sed p̄
 ritui nostro rē. Act. 3.º Nos testes sumus hoꝝ v̄borum.
 ¶ Deinde cū dicit. Si autē filij rē. ponit maiorē. Et p̄io
 ondit q̄ filijs debet hereditas dicēs. Si autē aliq̄ filij per
 spūsanctum. sequitur etiam q̄ sint heredes. q̄ non solum
 filio naturali sed etiā adoptiuo debet hereditas. 1. pe. 1.
 Regenerauit nos i sp̄e viuā i hereditatē rē. p̄s. Heredi
 tas mea p̄clara est mihi. 2.º ostendit q̄ sit ista hereditas.
 Et p̄mo describit eā q̄tuz ad deū patrē dicens. Heredes
 q̄dem dei. Dicit autē aliquis heres alicui⁹ existere q̄ prin
 cipalia eius bona p̄cipit seu adipiscit. nō autē q̄ aliqua mu
 nuscula recipit. sicut legitur. gen. 25. Q̄ abraā dedit cis
 tra q̄ possedit ysaac. filijs autē cōcubinarū largitus ē mu
 nera. ¶ Bonum autē principale q̄ deus diues ē: est ip̄emet
 Et em̄ diues p̄ seipm̄ et nō p̄ aliqd̄ aliud. q̄ extrinsecorū
 bonorū nō indiget. vt dicit̄ in p̄s. Unde ip̄m deū adipiscū
 tur filij dei p̄ hereditate. vnde f̄s. Dñs pars hereditatis
 mee. ¶ Res. 3.º Pars mea dñs dixit aīa mea. Sed cum si
 li⁹ hereditatē nō adipiscat nisi p̄re defuncto. videt q̄ hō
 nō possit esse heres dei q̄ nunq̄ de cedit. Dicendū est autē
 q̄ illd̄ habet locū in bonis corporalib⁹ q̄ simul a multis pos
 sideri nō possunt. et ideo necesse est vnū decedere vt ali⁹
 succedat. sed bona sp̄alia simul a multis haberi possunt.
 et ideo nō oportet patrem decedere vt filij sint heredes.
 Potest tñ dici q̄ de⁹ decedit nobis in q̄tū est in nob p̄
 fidem. erit autē nra hereditas in q̄tū videbim⁹ eū p̄ spe
 ciē. Scdo describit hanc hereditatē ex pte xp̄i dicēs. Vos
 heredes autē xp̄i q̄ ip̄e cū sit principalis filius a q̄ nos filia
 tionē p̄cipiam⁹. ita est p̄ncipalis heres cui in hereditate
 cōiungimur. Ma. 22. Dic est heres rē. Mich. 1. Adhuc
 herede adducā tibi. ¶ Deind cū dicit. Si tñ cōparimur
 rē. ostendit causāz dilationis huius vite gloriose. Et p̄

mo ponit causam ex pte passionū. scdo ponit p̄minentā
 glorie ad passiones ibi. Existimo em̄ rē. Circa p̄mum cō
 siderādū est q̄ xp̄s q̄ est p̄ncipalis heres ad hereditatem
 glie puenit p̄ passiones. ¶ Ue. vltio. Hōne oportuit xp̄m
 pati et ita intrare in gloriā suaz? Ad autē nos faciliōri mo
 do debem⁹ hereditatē adipisci. Et ideo etiā nos oportet
 p̄ passioēs ad illā hereditatē puenire. Act. 14. P̄ter mul
 tas tribulationes oportet nos intrare in regnū dei. Ad em̄
 statim immortale et impassibile corp⁹ accipim⁹ vt simul
 cū xp̄o pati possim⁹. Unde dicit. Si tñ cōparimur id ē si
 simul patienter sustinem⁹ tribulationes huius mūdi vt r
 cū xp̄o gloriificemur. 2. thi. 2. Si cōmortui sum⁹ r corre
 gna binus.

Lectio quarta.

Existimo enim q̄ non sunt condigne
 e passiones huius temporis ad futu
 ram gloriam que reuelabitur in no
 bis. Nam expectatio creature reuelationem
 filioꝝ dei expectat. Vanitati eniz creatu
 ra subiecta est non volens: sed p̄pter eū qui
 subiecit eam in spe. quia r ipsa creatura libe
 ratur a seruitute corruptionis in liberta
 tem glorie filioꝝ dei. Scimus enim q̄ om̄is
 creatura ingemiscit et parturit vsq̄ adhuc.
 Supra ap̄tus assignauit causam dilationis imortalis vi
 te q̄ ē hereditas filioꝝ dei. ex eo q̄ oportet nos xp̄o cōpa
 ti vt ad ei⁹ glorie societate pueniamus. Et q̄z posset ali
 quis dicere onerosam esse hereditatē huiusmodi ad quāz
 nō potest nisi p̄ toleratiā passionū pueniri. idēz hic ondit
 excellentiā future glie ad passiones p̄ntis tempis. Et p̄
 mo ponit q̄ intēdit. scdo ondit p̄positum ibi rē. Nā ex
 pectamus rē. Dicit ergo p̄mo. dicit̄ est q̄ oportet nos
 pati vt et gloriificemur nec debem⁹ refugere passiones vt
 gloriā habeam⁹. Existimo em̄ ego q̄ vtrūq̄ ex p̄t̄ sū. eccl.
 3.4. Sit in multis exptus. cogitabit m̄tra. Ip̄e ab̄d̄anter
 passiones sustinuit scdm̄ illud. 2. cor. 11. In laboribus et
 carceribus ab̄d̄ant⁹. Ip̄e etiā future glorie cōtēplator
 fuit scdm̄ illud. 2. cor. 12. Raptus ē in paradysum r audi
 uit archana v̄ba rē. Hoc in q̄ existimo q̄ passiones hui⁹
 temporis nō sunt condigne ad futurā gloriā q̄ reuelabit̄
 in nobis. Abi quattuor ponit ad ostēdēdum excellentiam
 illius glorie. p̄mo quidem designat eius eternitatē cuz
 dicit. Ad futurā scz post hoc tēpus. nihil autē est post hoc
 tēpus nisi eternitas. Unde illa gloria excedit passioēs hu
 ius tēporis sicut eternū tempus. 2. cor. 4. Ad q̄ in pres
 senti est momētaneū et leue tribulatiōis nre supra modū
 in sublimitate eternū glie p̄dus opatur i nob. Scdo de
 signat eius dignitatē cū dicit. Gloriam q̄ claritatē quādā
 dignitatis insinuat p̄s. Exultabunt sc̄i in glia. tertio de
 signat manifestationē cū dicit. Que reuelabit̄. Hic eniz
 gloriā q̄dem hnt̄ sc̄i scz occultatā in cōscientia. 2. cor. 1.
 Gloria nostra hec est testimoniuū cōscientie nre. Tūc autē
 glia illa in aspectu oīm reuelabitur r bonorū r malorum
 de q̄bus dicit̄ sap. 5. Mirabunt̄ in subitatioē insperate
 salutis. q̄to designat eius veritatē cuz dicit. In nobis.
 Gloria em̄ hui⁹ mundi vana est q̄z est in his que sunt ex
 tra hoīem. p̄ta in apparatu diuitiarū et in opinione ho
 minū. p̄s. In multitudine diuitiarū suaz gloriātur. Sed
 illa glia erit deo eo q̄ est intra hoīez scdm̄ illud luc. 17.
 Regnum dei intra vos ē. Sic igitur passiones hui⁹ tē
 poris si secundū se considerentur multum deficiūt a quā
 titate huius glorie. ysa. 54. Ad punctum in modico
 dereliqui te et in miserationibus magnis congregabo te

Sed si considerent huiusmodi passiones in quantum eas aliquis voluitarie sustinet propter deum et caritate quam in nobis spiritus sanctus facit. sic ex eodigno per huiusmodi passiones homo mereat vitam eternam. Nam spiritus sanctus est fons cuius aque .i. effectus saluati in vitam eternam. ut dicit. Jo. 4.

¶ Deinde cum dicit. Nam expectatio creature etc. ostendit oppositum per excellentiam illius glorie. Et primo per expectationem creature. 2º expectatio apostolorum ibi. Non solum autem etc. Circa primum tria facit. primo ponit expectationem creature. 2º manifestat eam ibi. Vanitati enim etc. Dicit ergo primo. dicitur quod etiam futura gloria excedit passiones presentis sensus. Et hoc tamen manifestum est. Nam expectatio creature id est ipsa creatura expectans expectat reuelationem filiorum dei: quod ut dicit. 1. Job. 3. Hunc filium dei sumus et non dum apparuit quod erimus. Occultatur enim dignitas diuine filiationis in sanctis propter exteriores passiones: sed postmodum reuelabitur illa dignitas quam immortalis et gloriosas vitam suscipient. ita quod ex persona ipsorum dicitur sap. 5. Ecce quod computati sunt inter filios dei. Dicit autem expectatio. expe. etat. ut talis expectationis intensio expectationis designat. secundum illud. ps. Expectans expectaui et omnium. Sciendum est autem quod creatura hic triplici accipi potest. Uno modo homines iusti qui specialiter creatura dei dicitur. Alii quod permanent in bono in quo creati sunt. Alii per excellentiam quod omnis creatura quodammodo eis deseruit. Ita. 1. Voluntarie genuit nos verbo veritatis ut sumus initium aliquid creature eius. Nec autem creatura id est homo iustus expectat reuelationes glorie filiorum dei tanquam premium sibi repositum. Tit. 2. Expectantes beatam spem et aduentum glorie magni dei. Secundo potest dici creatura ipsa humana natura que subicitur bonis gratie que quodque in hominibus iniustis nondum iustificata est. sed est sicut infans. In hominibus autem iam iustificatis est quodam partim formata per gratiam sed tamen est adhuc infans respectu illius forme quam est acceptura per gloriam. Sic igitur ipsa creatura id est nos ipsi secundum quod consideramus in bonis nature expectat reuelationem glorie filiorum dei. Quod etiam nobis competit per gratiam sicut si dicamus quod materia expectat formam vel colores expectant completionem ymaginis. sicut dicit gloria. Job. 14. Lunctis diebus quibus nunc milito donec veniat immutatio mea. Tertio modo potest intelligi de ipsa creatura sensibilis sicut sunt elementa huius mundi secundum illud sap. 13. A magnitudine speciei et creature cognoscibiliter poterit eorum creator videri. Huiusmodi autem creatura dupliciter aliquid expectat. nam expectatio creature sensibilis secundum quod est a deo ordinatur ad aliquem finem. quod quidem contingit dupliciter. Uno modo secundum quod deus imprimat aliquam formam et virtutem naturalem huiusmodi creature: ex qua inclinatur ad aliquem finem naturalem. puta si dicamus quod arbor expectat fructificationem et ignis expectat locum sursum. Alio modo creatura sensibilis ordinatur a deo ad aliquem finem qui superexcedit formam naturalem ipsius. Sicut enim humanus corpus induetur quadam forma glorie supernaturali. ita tota creatura sensibilis in illa gloria filiorum dei quando nonuitatem glorie consequetur secundum illud apoc. 21. Vidi celum nouum et terram nouam. Et per hunc modum creatura sensibilis expectat reuelationem filiorum dei.

¶ Deinde cum dicit. Vanitati enim etc. manifestat predictam expectationem. Et primo ponit necessitatem expectandi. secundum expectationis terminum ibi. Quia et ipsa creatura etc. tertio expectationis signum ibi. Scimus enim quod omnis creatura etc. Necessitas autem expectandi est ex defectu cui subiaceret creatura. Cui enim nihil deficit non habet necesse aliquid expectare. Defectum autem creature ostendit dicens. Vanitati enim creatura subiecta est. Et si quidem per creaturam intelligatur homo iustus. sic in-

telligitur subiectus vanitati id est istis rebus corporalibus que sunt mutabilia et caduca. Unde dicitur vana secundum illud d. ecci. 1. Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Subiicitur autem eis propter necessitatem presentis vite circa ea occupationem habens. Non tamen volens quod huiusmodi temporalia non amat sicut illi contra quos dicit in ps. Et quid diligitis vanitatem et queritis meda: ium. Sed tamen huiusmodi vanitati subiicitur talis creatura propter cum id est propter ordinatorem dei que subiecta eam id est hominem iustum huiusmodi de sensibilibus creaturis et tamen in spe ut scilicet quibus a tali occupatione homo liberet in resurrectione scilicet quibus neque nubent neque nubentur sed erunt sicut angeli in celo. Ma. 22. Si vero intelligatur creatura ipsa humana natura sic est subiecta vanitati id est passibilitati secundum illud ps. Veritatem et vniuersa vanitas omnis homo viuens. Non tamen volens quia talis vanitas est humane nature in pena inflata. Pena autem est inuoluntaria sicut et culpa voluntaria. sed in huiusmodi passionibus humane natura subiicitur propter eum id est propter sententiam dei qui subiecta eam scilicet humanam naturam defectibus sed tamen in spe quibus euadendi huiusmodi passiones. ps. 28. Non impetuum triturans triturabit. Si autem intelligatur de creatura sensibili. sic talis creatura subiecta est vanitati id est mutabilitati non volens. Huiusmodi enim defectus que consequuntur mutabilitati sicut coruus prius et senium et alia huiusmodi de sunt contra naturam particularem huius vel illius rei cuius appetitus est ad conseruationem licet sint secundum naturam vniuersalem. Sed nihilominus huiusmodi de vanitati creatura sensibilis subicitur propter eum id est propter ordinatorem dei qui subiecta eam in spe id est in expectatione gloriose nouitatis ut supra dictum est.

¶ Deinde cum dicit. Quia et ipsa creatura etc. ostendit terminum predictae expectationis. Non enim est vana eius expectatio vel spes quod et ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem glorie filiorum dei. Et si quidem per creaturam intelligatur homo iustus. per seruitutem corruptionis intelligitur cura querendi vici et vestitum et alia quibus seruitur nostre mortalitati que est quodam seruitus. a qua liberabitur sancti redentes in libertatem glorie filiorum dei. Qui quantum nunc habeat libertatem iusticie que est a seruitute peccati nondum tamen habent libertatem glorie que est a seruitute miserie Job. 39. Quis dimisit onagrum liberum. Si vero per creaturam intelligatur humana natura ipsa liberabitur a seruitute corruptionis id est ad libertatem a passibilitate et corruptioe. et hoc tendens in libertatem glorie filiorum dei. que est non solum a culpa sed etiam a morte. secundum illud. 1. cor. 15. Absorpta est mors in victoria. Si vero intelligatur de creatura sensibili: sic ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis id est mutabilitati que in se libet mutatioe est aliquid corruptioe. ut aug. dicit et etiam phibus in 8. phobus et hoc in libertatem glorie filiorum dei. quia hoc etiam libertati glorie filiorum dei congruit. ut sicut ipsi sunt innouati etiam eorum habitatio innouet. ps. 62. Ego creabo celos nouos et terram nouam. et non erunt in memoria peccata id est peccata mutabilitas creature. quod et ipsa etc. secundum primum sensum. Ac si dicat. Non solum nos apostoli sed etiam alij iusti. In sensu autem. 2º non solum iusti sed etiam ipsa humana natura que in quibusdam non dicit renouata per gratiam. In 3º autem sensu intelligendum est ac si dicat. Non solum homines sed alia creatura.

¶ Deinde cum dicit. Scimus enim etc. ponit signum expectationis dicens. Scimus enim nos apostoli per spiritum sanctum instruiti et etiam per experientiam quod omnis creatura ingemiscent et purit vixit adhuc. Quod quidem si intelligatur de creatura sensibili habet difficultatem. primo quidem quantum ad hoc quod dicit ingemiscent et parturit. Hoc enim conuenire videtur non nisi creature rationali. sed potest sic exponi ut hoc quod dicitur

Ad Romanos

Ingeniscit. Idē sūt ei. qđ dicit nō volēs. In illis est ingeniscimus. que nre volūtatē repugnāt. Sic ergo in qđam defectus nature sensibilis sunt p̄ra naturā appetitū p̄cularis nature dicit ipsa creatura sensibilis ingeniscere. Quā autē dicit. parturit idē est ei qđ supra dixerat. Expectat. Nā puritio est via ad prolem pducendā. sedz autem dubium ē in hoc qđ dicit Omnis creatura. qz sic etiam includerent corpora celestia. Unde r̄ glo. dicit qđ sol r̄ luna nō sine labore siatura sibi implent spacia. sed exponendum est vt labor accipiat p̄ motu sicut r̄ requies quā voqz accipit pro cessatione ab opere sicut de^o die. 7. reqz euisse. gen. 1. Et scđm hoc gemitus intelligit corruptio que aut miscet motu locali p̄curt scilicet definit esse in h^o vbi r̄ incipit esse in alio. p̄ parturitionē autē intelligit ordinatio celestū corporū ad eoz innouationē. Si vero exponatur de hōibz sic dicitur humana natura oīs creatura cum sp̄ali. s. q̄tum ad intellectū cū aiālī quāstum ad corporis aiātione cū corporali q̄tum ad corp^o. Hic ergo creatura. i. homo ingeniscit partim p̄pter mala qđ patitur partim p̄pter bona sperata qđ differuntur. T̄ren. 1. Multi gemitus mei. Parturit autē qz cū qđam afflictione animi sustinet dilationē glorie expectate. p̄uer. 9. Spes que differē affligit aīaz. Jo. 16. Mulier cū parit tristitiā habet p̄s. Ibi dolores vt parturētis. Dicit autē vsqz adhuc. quia iste gemit^o nō est ablatus p̄ nostrā iustificationē sed p̄manet vsqz adhuc. i. vsqz ad mortem vel vsqz adhuc. qz r̄ si aliqui tā sint liberati qui sūt in gloria: adhuc tamē nos sumus residui. Al vsqz adhuc qz nō solū antiqui patres qui fuerūt ante xpm̄ sed etiā adhuc tēpore gratie eadem parimur. 2. pe. 3. dicitur ex p̄sona impiorū. Ubi est p̄missio aut aduent^o eius? Ex quo patres dormierūt omnia si qz seuerant ab initio creature. Est autē sciendū qđ qz creatura dei p̄t dicit omne illud quod sub deo est. Aliqui voluerūt predicta verba exponere de qualibet creatura etiā de angelis sc̄tis. Sz valde incōueniēs ē vt ipsi dīctant vanitati subiecti aut ingeniscere r̄ parturire. vt ipsi iam habeāt gloriā cui^o similitudinē expectam^o scđm illō. Ma. 22. Erūt sicut angeli dei in celis r̄ tō pueniēt^o fm̄ p̄dicta exponit.

LECTIO quinta.

Non solum autē illa sed r̄ nos ipsi p̄mitias spiritus habentes. r̄ ipsi intra nos gemitus adoptionē filiorū dei expectantes redemptionē corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autē que videtur non est spes. Nam quod videt quis quid sperat. Si autē quod non videm^o speramus: per paciētīā expectamus. Similiter autem r̄ spūs adiuuat infirmitatez nostram. Nā quid oremus sicut optet nescim^o. sed ipse spūs postulat pro nobis gemitib^o inenarrabilibus: Qui autem scrutatur corda: scit quid desiderat spiritus qz scđm deū postulat pro sanctis.

Supra ostendit ap̄lus excellentiam future glorie ex expectatione creature. n̄c ostēdit idē ex expectatione ap̄tōloz. Nō autē potest esse p̄nū quod a magnis viris expectatur tam anxie. Et circa hoc duo facit. Primo p̄ponit quod intēdit. scđm p̄bat p̄positum sibi. Spe enim r̄c. Circa p̄mum tria facit. Primo p̄ponit dignitatez expectantium cum dicit. Non solum autē illa. s. creatura expectat gloriā filiorū dei. sed et nos ipsi. s. apostoli habentes p̄

mitias sp̄s sancti. quia. s. sp̄m sanctū r̄ tēpore prius. r̄ ceteris abundantius ap̄li habuerunt sicut r̄ in fructibus terre illud quod primo ad maturitatem puenit est pinguis r̄ magis acceptū. Jere. 2. Sanctus isrl̄ dño p̄mitie frugum eius. he. 12. Accessistis ad ecclesiam p̄mitioz qui cōscripti sunt in celestibus. Ex quo patet qđ ap̄li sunt omnibus alijs sanctis quacuqz p̄rogatiua p̄fulgeant: siue x̄ginitatis: siue doctrine: siue martirij p̄ferēdi. tanqđ abundantius sp̄m sanctum habentes. Sed potest aliquis dicere qđ quidā alij sancti maiora tormēta sustinerūt r̄ maiores austeritates p̄pter xpm̄ qđ apostoli. Sed dicendum est qđ magnitudo meriti principalit^{er} r̄ respectu essentialis p̄mij attendit fm̄ caritatē. Constat enim p̄mū essentialis in gaudio qđ habetur de deo Manifestū est autē qđ de deo pl^o gaudebūt: qđ pl^o amāt. Nō r̄ illā visionē beatā dñs suo dilecto p̄mittit dices Jo. 14. Si qđ diligis me diligetur a patre meo. r̄ ego diligam eū vt manifestabo ei meipsum. Sed scđm q̄ritatem operum m̄feretur homo p̄mū accē tale quod est gaudij de talibus operib^o. Ap̄li ergo illa opera que fecerunt ex maiori caritate fecerunt. ex qua habebant cor ad multa maiora faciēda si fuisset oportunitas. Et autē dicit aliquis potest tantū quis conari qđ habebit equalē caritatem cū apostolis. Dicendū qđ caritas hominis nō est a seipso sed ex gratia dei que datur vnicuiqz secundū mensurā donationis x̄pi. vt dicitur ephē. 4. Unicuiqz autē datur gratiā p̄portionatā ei ad quod eligitur. sicut homini x̄o data est excellentissima gratia. qz ad hoc est electus vt eius natura in vnitatē p̄one diuine assumetur. r̄ post eum habuit maximā plenitudinem gratie beata maria que ad hoc ē electa vt esset mater x̄pi. Inter ceteros autē ad maiorem dignitatem sunt electi apostoli vt scilicet immediate ab ipso x̄po accipientes: alijs traderēt ea que pertinent ad salutem. r̄ sic in eis ecclesia quodam modo fundaretur. scđm illud apoc. 21. Durus habebat fundamenta. xij. et noīa ap̄tōloz erāt in eis scripta. Et ideo dicitur. 1. cor. 12. Deus posuit in ecclesia primūz qđ dem ap̄tōlos. Et ideo deus eis abundantioz gratiam p̄ ceteris tribuit. scđm ponit anxietatem expectationis cū dicit. Et ipsi intra nos gemitus. Qui quidē gemitus de signat afflictionē ex dilatione rei cuius magno desiderio expectata scđm illud p̄uer. 13. Spes que differtur affligit animam. p̄s. Laborauit in gemitu meo. Iste autē gemitus nō est tam exterior qđ interior. tum qz ex interiori cordis affectu p̄cedit. tum qz est p̄pter interiora bona. Unde sciēnter dicit. Intra nos. T̄ren. primo. Multi gemitus mei. T̄renio ponit rem expectatā dicens. Adoptionem filiorū dei expectātes. i. cōp̄tionez huius adoptionis. Inchoata enim est huiusmodi adoptio per sp̄m sanctū iustificātem aiām. s. eodē Accepistis sp̄m adoptionis filiorum. Cōsumabitur autē p̄ ipsius corporis glorificationem. Unde supra. 5. Gloriamur in spe glorie filiorū dei. Et h^o est quod subdit. redemptionem corporis nostri r̄ scilicet sicut spūs noster redempt^o est a peccato. ita corp^o nostrū redimatur a corruptione r̄ morte. Dice. 13. De morte redimam eos. phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostre. ¶ Deinde cum dicit. Spe enim r̄c. probat quod dixerat tali ratione. Spes est de hijs que nō p̄sentialit^{er} videntur sed in futuro expectātur. sed nos sumus salui facti per sp̄m. ergo expectamus in futuro complētum salutis. Primo ergo ponit minorē dicens. Nos enim apostoli sicut ceteri fideles spe salui facti sumus. quia sc̄ licet sp̄m nostre salutis habemus. p̄ma pe. p̄mo. Rege neravit nos in sp̄m viuam. p̄s. Sperate in eum omnis congregatio popli. Secūdo ponit maiorez dicens. Spes autē. i. res sp̄ata qđ videt q̄si p̄ntialit^{er} habita nō ē spes. i. nō est res sp̄ata s̄z habita. Spes enim est expectatio futuri

Sopho. 8. *Expecta me in die resurrectionis mee in futurum. tertio ponit probationem maioris dicēs. Itaqz qd videt quis quid. i. cur sperat. quasi dicat. Spes importat motus anime in aliqd nō habitū tendentē. Cū aut aliquid tā habetur nō est necessariū vt in id aliqs moueat. Et est notandum qz spes ex fide quodā modo orit attribuit spei op' illud qd est fidei. s. esse de non visis. scdm illud. he. xj. *Fides est argumētū nō apparentiū. quarto ponit conclusionē dicēs. Si aut qd nō videm' speram' sequit' qd p'pationem expectamus. Unde notādū est qz p'prie patia importat tolerantia tribulationū cum quadā equanimitate. infra. 12. In tribulatione patietes. qz vero dilatio boni habet quandā rōnes mali. Inde est qz etiā diutina expectatio bonoz absentū cū tranquillitate animi attribuit patietie. sed hec maxime ad loganimitatez p'tinent scdm illud Jac. 1. 2. *Patietes estote vsqz ad aduentū dñi. Atroqz autē modo patietia hic accipit' qz apli. expectabāt equanim' iē gloriā qz dilatione speram'. Deinde euz dicit. Similr aut' te. ostendit quō per spūm' sanctū adiuuamur in defectibus vite pñtis. Et pmo q'tum ad cōpletionē desiderioz. scdo q'tum ad directionē exterioroꝝ euentuum ibi. *Scimus aut' te. Circa p'mū duo facit. p'mo pponit qd intēdit. 2° manifestat ppositū ibi *Itā quid orem' te. Dicit ergo pmo. Dicit' est qz per spūz sctū viuificabitur nostra mortalia corpa qñ aufereret a nobis nra infirmitas. Similr aut' te in statu hui' vite in quo adhuc infirmitati subijcitur spūs adiuuat infirmitatē nostrā. et si nō totalr eā tollat. eze. 3. *Spūs qz eleuauit me. et assūpsit me ab inferis in indignatiōe spūs mei qñ infirmitate nodū totalr cessante. Dan' em' dñi erat mecu' cōfortans me. Et in h' spūs me assūpsit. Ma. 26. *Spūs quidē p'prie est caro aut infirmus. Deinde cū dicit. Itā quid orem' te. māsē stat qd dixerat. Et pmo ostendit necessitatē auxiliij spūs qd p'tinet ad infirmitatē pñtis vite. 2° ostēdit modū auxiliij ibi. Sed ipse spūs te tertio ostendit efficaciam auxiliij ibi. *Qui autem scrutatur te. Dicit ergo primo Recte dico qz spiritus adiuuat infirmitatem nostrā. Itā in hoc patimur infirmitatem qz nescim' quid orem' sicut optet. Job. 3. *Uiro cuius abscondita est via et circūdedit eū de' tenebris Et est p'siderādū qz duo dicit nos apls nescire. s. quid orādo petam' et modū quo petere oporteat. sed vtrūqz videt' esse falsū. Itā pmo scimus quid orem' qz hoc nos dñs docuit. Mat. 6. *Sacrificetur nomē tuū te. Sed dicendū qz in generali quidē possum' scire quid cōuenienter oremus. sed ī spēali hoc nō possum' scire. pmo quidē qz si p'sideram' aliq' opus virtutis facere qd est implere dei voluntatē sicut in celo et in terra. pōt ptingere qz illud opus virtutis nō est hūc vel illi cōgruū sicut alicui qui vilit' posset in actione p'ficere nō expedit p'p'rationis quies. et ecōuerso vt greg. dicit ī moralib' sup illud Job. 5. *Ingrederis in abundantia sepulcū. Unde dicit' puer. 14. *Est via qz videt' hōi iusta. nouissima aut' illius ducunt ad mortē. 2° aliquis desiderat aliq' tēporale bonū ad sustentationem vite qd est petere panē quotidianū qd tñ sibi vertitur in piculus mortis. Multi em' ppter diuitias perunt. Ecc. 5. *Diuitie pseruare in malum dñi sui. 3° aliquis desiderat liberari ab aliqua molestia tēptationis que tamen est sibi ad custodiā p'p'ilitatis. sicut paulus petijt amoueri a se stimulū qui tñ erat ei dat' ne euz magnitudo reuelationū extolleret. vt dicitur. 2°. cor. 12. *Similr etiā videtur qz sciam' sicut oportet nos orare scdm illud. Jac. pmo. *Postulet in fide nihil hesitans. Et ad hoc dicendū qz in generali hoc scire possum' sed in spēali motus cordis nostri vsqz quāqz discernere nō possum'. v'p'uta vtrū petamus aliquid ex ira vel ex zelo iustitie. Unde et Mat. 20. *reprobata est petitio filioꝝ zebedi qz licz vi****************

derētur p'p'ationem diuine glorie postulare: tamen ex quadam gloria seu elatione p'cedebat eoz petitio. Deinde cū dicit. Sed ipse te. ponit modū auxiliij spūs scti dicēs qz ipse spūs postulat p nobis gemitibus inenarrabilibus. Quod quidē videtur suffragari errori arrij et macedonij qui posuerunt spūm' sanctū esse creaturā et minorem patre et filio. postulare enj est minoris. sed si ex eo qz dicit eum postulare intelligam' eū esse passibilem creaturā et patre minore. psequēs est etiā qz ex eo qz dicit eū gemitibus postulare. intelligam' eum esse passibilem creaturam beatitudine carentē. quod nullus vnqz hereticus dixit. Nam gemitus est dolore est qui ad miseriam p'tinet. Et ideo exponendū est postulat' est postulantēs nos facit sicut et gen. 22. *Hunc cognoui qz timeas dominū id ē cognoscere feci. Facit aut' nos spūs sctus. postulare inqz tum in nobis recta desideria cāt. Nam postulatio est quedam desiderioꝝ explicatio. Desideria aut' recta ex amore caritatis proneniūt quā in nobis spūs sanctus facit. supra 5. *Caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spūm' sctū qui datus est nobis. Spiritus aut' sancto dirigēte et i' stigante cor nostrū et nostra desideria non possunt esse nisi nobis vtilia. Ysa. 4. *Ego domin' docens te vtilia. et idō subdit. Pro nobis. Eius aut' qd multum desideramus et desideranter petim' dilationes cū dolore et gemitibus patimur. Et ideo subdit. Gemitibus. quos spūs sctus in corde nostro cāt in q'tum. s. nos facit celestia desiderare que differantur. Iste est gemitus columbe quē spūs sanctus in nobis facit. Mañ. 2. *Minabant' gementes vt colūbe. Dicit aut' inenarrabilibus. aut qz sunt ppter rem inenarrabilem scilicet celestem gloriā. 2°. cor. 12. *Audiuit archana verba que nō licet homini loqui. Aut qz ipsi mor' cor dis sufficienter enarrari nō possunt. scdm qz a spū sancto procedunt. Job. 38. *Quis enarrabit celorum rationem. Deinde cum dicit. Qui autē scrutatur te. ostendit efficaciam auxiliij quo spūs sanctus nos adiuuat dicēs. Qui autē scrutatur corda id est deus cui p'prie est corda scrutari. ps. *Scrutans corda et renes deus. Dicit autē deus scrutari corda nō qz inquirēdo occulta cordis cognoscat. sed qz manifeste scit ea qz in corde latēt. Sopho. 1. *Scrutator iherlm in lucernis. Deus inqz scrutās corda scit id est approbat scdm illud. 2°. thi. 2. *Houit dñs qui sunt eius. Quid p'sideret spūs. i. quid p'siderare nos faciat. ps. Dñe ante te omne desiderij meū. Ideo aut' desideria spūs que in sanctis facit spūs sanctus sunt deo accepta qz postulat' p' sanctis. i. postulare eos facit scdm. deu. i. qd puenit diuino b'p'lacto. puer. 10. *Desiderij iustoz omne bonū In cul' exempluz dñs patri dicebat. Itā sicut ego volo. sed sicut tu vis. Mat. 26.**********

Lectio sexta.

Scimus autem quoniam diligētibus deum omnia cooperantur in bonis his qui scdm ppositū vocati sunt sancti. Itā quos p'sciuit et p'destinavit cōformes fieri ymaginis filij sui: vt sit ipse pmo genitus in multis fratribus. Quos aut' p'destinavit hos et vocauit. et quos vocauit: hos et iustificauit. Quos aut' iustificauit: illos et magnificauit. Quid ergo dicemus ad hec? Si deus p nobis quis contra nos? Qui etiaz p p'rio filio suo nō peccat. sed pro nobis omnibus tradidit illū. Qui non etiam cū illo omnia nobis donauit.

Ad Romanos

Ostendit supra ap[osto]lus q[uo]d sp[irit]us sanct[us] adiuuat infirmitates p[er]nit[ent]ie vice q[ui]bus ad impletionem nostror[um] desiderior[um]. h[oc] ostendit qual[ite]r nos iuuat q[ui]bus ad exterior[es] euent[us] dirigendo in bonu[m] nostru[m]. Et p[ri]mo p[ro]ponit q[uo]d int[er]dit. secundo p[ro]bat p[ro]positu[m] ibi. **N**am quos p[re]sciuit t[er]t[er]io infert qu[od]dam co[n]clusionem ex dictis ibi. Quis ergo sepabit illos t[er]t[er]io. **C**irca p[ri]mu[m] duo co[n]sideranda occurrunt. p[ri]mo quidem magnitudo beneficii que nobis a sp[irit]u sancto p[er]fertur vt. s. omnia nobis cooperent[ur] in bonu[m]. Ad cui[us] euidenti[am] co[n]siderand[um] est q[uo]d q[ui]c[un]q[ue] fit in m[un]do eti[am] si malu[m] sit cedit in bonu[m] vniuersi q[uo]d vt aug. dicit in ench. **D**e[us] e[st] adeo bon[us] q[uo]d nihil mali esse p[er]mitteret nisi esset adeo potens q[uo]d ex q[ui]bet malo posset elicere aliquod bonu[m]. **N**am aut[em] semp[er] ce[ter]e dit malu[m] in bonu[m] elicit in quo est sicut corruptio vni[us] a[m]malis cedit quide[m] in bonu[m] vniuersi in q[ui]bus p[er] corruptione[m] vni[us] generat aliud. no[n] t[ame]n in bonu[m] eius q[uo]d corrumpit q[uo]d bonu[m] vniuersi est a deo volitu[m] scdm se t[ame]n ad ip[s]u[m] ordinatur om[n]es p[ar]tes vniuersi. Et ead[em] ratio esse videt[ur] circa ordines nobilissimaz p[ar]tium ad alias p[ar]tes. q[uo]d malu[m] altaz p[ar]tium ordia tur in bonu[m] nobilissimaz. Sed quicquid fit circa nobilissimas p[ar]tes no[n] ordinat nisi in bonu[m] ip[s]az q[uo]d de eis p[ro]pter se cura habet. d[icit] alijs aut[em] p[ro]pter ip[s]as. sicut medicus infirmitatem pedis sustinet vt curet caput. Inter om[n]es aut[em] p[ar]tes vniuersi excellit sancti dei ad quor[um] quilibet p[er]tinet q[uo]d dicitur. **M**at. 25. **S**up[er] o[mn]ia bona sua co[n]stituet eum. Et ideo quicquid accidit vel circa ip[s]os vel alias res totu[m] in bonum eor[um] cedit ita q[uo]d verificat q[uo]d dicit[ur] p[er] p[ro]phetam. **Q**ui stult[us] est seruiet sapienti q[uo]d. s. eti[am] mala peccator[um] in bonu[m] iustor[um] cedunt vnde t[er]t[er]io sp[irit]alem cura[m] de iustis habere dicit[ur] seculu[m] illud. ps. **O**culi d[omi]ni sup[er] iustos. in q[ui]bus. s. sic de eis curat q[uo]d nihil mali eor[um] p[er]mittit q[uo]d no[n] in eor[um] bonum co[n]uertat. Et hoc quide[m] manifestu[m] est q[ui]bus ad mala penalia que patiunt[ur]. **U**nde in glo. dicit q[uo]d ip[s]or[um] infirmitate exerceat humilitas. afflictio patia. co[n]tradictione sapientia. odio beniuolentia. **U**nde. 1. pe. 3. **S**i quid patimini p[ro]pter iustitia[m] beati. Sed nu[m]quid eti[am] eis peccata cooperantur in bonu[m]. **Q**uidam dicit q[uo]d peccata co[n]tinent no[n] sub hoc q[uo]d dicit o[mn]ia. q[uo]d scdm augustinu[m] peccatu[m] nihil est t[ame]n nihil sunt ho[m]i[n]es cu[m] peccat. Sed co[n]tra hoc est q[uo]d in glo. sequit[ur]. **E**t q[uo]d adeo talib[us] deus o[mn]ia cooperatur in bonu[m] vt si qui hominum deuiant t[er]t[er]io exorbitant eti[am] hoc ip[s]u[m] eis faciat p[ro]ficere in bonu[m]. **U**nde t[er]t[er]io in ps. dicit. **C**u[m] ceciderit iustus no[n] collidetur q[uo]d d[omi]n[us] supponit manu[m] sua[m]. Sed scdm hoc videtur q[uo]d semp[er] tales in maiori caritate resurgat q[uo]d bonu[m] ho[m]i[n]is in caritate co[n]sistit. qua[m] si no[n] habeat ap[osto]l[us] se nihil esse recognoscit. 1. cor. 13. Sed dicendu[m] est q[uo]d bonu[m] ho[m]i[n]is no[n] solum co[n]sistit in q[ui]tate caritatis sed p[er]cipue in ip[s]ius p[re]suerantia vsq[ue] ad mortem scdm illud **M**at. 24. **Q**ui p[re]seuerauerit vsq[ue] in fine hic saluus erit. **E**x hoc aut[em] q[uo]d iust[us] cadit resurgit cauti[us] t[er]t[er]io humili[us]. **U**nde in glo. subdit post q[uo]d dicit q[uo]d hoc ip[s]u[m] faciat eis in bonu[m] p[ro]ficere. q[uo]d sibi humili[us] o[mn]es redeunt atq[ue] doctores. **D**iscit em[en] cu[m] tremore se exultare debere. no[n] quasi arrogando sibi tan[quam] de sua virtute fiducia p[er]manendi. **S**ecundo optet co[n]siderare quib[us] hoc b[en]eficium co[m]perat. **C**irca q[uo]d p[ri]mo attenditur aliquid ex p[ar]te hominis cu[m] dicit. **D**iligentes de[us]. dei em[en] dilectio est in nob[is] p[er] inhabitante[m] sp[irit]u[m] vt habit[u] est supra. 2. **I**ps[e] aut[em] sp[irit]us sanct[us] est qui nos dirigit in via[m] recta[m] vt dicit in ps. **U**nde dicit. 1. pe. 3. **Q**uis est qui vobis noceat si boni emulatores fueritis. **E**t in 1. s. **P**ax multa diligentib[us] lege[m] turam t[er]t[er]io no[n] est illis sc[ilicet] adalium. **E**t hoc r[ati]onabiliter. q[uo]d vt dicitur p[er] p[ro]phetam. 8. **E**go diligentes me diligo. diligere est bonu[m] velle dilecto dei aut[em] velle est op[er]ari. **E**t em[en] quecu[m]q[ue] voluit fecit vt in ps. dicit. **E**t ideo de[us] o[mn]ia co[n]uertit in bonu[m] hijs qui eu[m] diligunt. scdm attendit id q[uo]d est ex p[ar]te dei. qui p[ri]mo fideles a b[en]e[dict]o p[re]destinauit. scdm ex t[em]p[or]e vocat.

tertio sanctificat t[er]t[er]io bec tria tagit cu[m] dicit. **H**is qui scdm p[ro]positum vocati sunt sancti. i. p[re]destinati vocatis t[er]t[er]io sanctificatio. vt p[ro]positu[m] referat ad p[re]destinatione[m] que scdm aug. est p[ro]positu[m] miserendi. **E**p[isto]l[am]. 1. **P**redestinati scdm p[ro]positu[m] eius. **Q**uod dicit vocati ad vocacione[m]. **P**sa. 41. **C**oncauit eu[m] vt sequeret se. **Q**uod dicit sancti ad sanctificatione[m] scdm illud **1. cor. 21. E**go d[omi]n[us] qui sanctifico vos. **H**oc aut[em] ap[osto]lus se scire dicit ex p[er]sona sanctor[um] dicens. **S**ci[m]us. **S**ap. 10. **D**edit illi sciam sanctor[um]. **P**rocedit aut[em] bec scia tum ex experimento. tum etiam ex co[n]sideratione efficacit[er] caritatis. **L**an. 8. **F**ortis est vt mors dilectio. **E**t eti[am] p[re]destinationis eterne. **P**sa. 46. **D**is voluntas mea implebit et omne p[ro]siliu[m] meu[m] fiet. **U**nde cu[m] dicit. **N**am quos p[re]sciuit t[er]t[er]io. p[ro]bat q[uo]d dixerat tali r[ati]one. **N**ullus pot[est] nocere hijs quos de[us] p[ro]mouet. Sed p[re]destinatos diligentes de[us] deus p[ro]mouet. **E**rgo nihil pot[est] eis nocere. sed o[mn]ia cedunt eis in bonu[m]. **P**ro[ter]o ergo p[ro]bat m[er]ito. s. q[uo]d eos de[us] p[ro]moueat. 2. maior[um]. s. q[uo]d p[ro]mouit a deo nihil pot[est] esse nocu[m] ibi. **Q**uid ergo dicem[us] t[er]t[er]io. **C**irca p[ri]mu[m] duo facit. **P**ri[mo] p[ro]ponit ea que sunt ad p[ro]mouione[m] sanctor[um] ab eterno. 2. ea que sunt ex t[em]p[or]e ibi. **Q**uos aut[em] p[re]destinauit t[er]t[er]io. **U**nde aut[em] duo circa p[ro]mouit. s. p[re]sciam t[er]t[er]io p[re]destinatione[m] cu[m] dicit. **N**am quos p[re]sciuit t[er]t[er]io quos p[re]destinauit. **D**icit aut[em] quidam q[uo]d p[re]destinatio hic accipit[ur] p[er] p[re]paratione[m] que est i[n] t[em]p[or]e. qua. s. de[us] p[re]parat sanctos ad gram t[er]t[er]io hoc dicunt ad distinctione[m] p[re]sciam a p[re]destinatione. Sed si recte co[n]sideret[ur] vtr[um]q[ue] est eternu[m] t[er]t[er]io r[ati]one. **N**am sicut dicit[ur] est supra p[ri]mo. sup[er] illud qui p[re]destinat[ur] est. p[re]destinatio importat p[ro]dinatione[m] quada[m] in a[n]i[m]o eor[um] que quis est factu[rus]. **U**nde etiam aut[em] de[us] p[re]destinauit b[en]eficia que sanctis suis erat aaturus. **U**nde p[re]destinatio est eterna. differt aut[em] a p[re]scia scdm r[ati]onem q[uo]d p[re]scia importat sola[m] noticia[m] futuror[um]. sed p[re]destinatio importat calitatem quada[m] respectu eor[um]. **E**t ideo de[us] habet p[re]scia[m] t[er]t[er]io de peccatis. sed p[re]destinatio est de bonis salutarib[us]. **U**nde ap[osto]lus ad ep[isto]l[am]. p[ri]mo dicit **P**redestinati scdm p[ro]positu[m] eius vt sim[us] in laude t[er]t[er]io. **C**irca ordine[m] aut[em] p[re]scie t[er]t[er]io p[re]destinationis. dicunt quidam q[uo]d p[re]scia merito bonor[um] t[er]t[er]io malor[um] est ratio p[re]destinationis t[er]t[er]io p[ro]bationis vt. s. intelligat q[uo]d deus p[re]destinat a[ut] liq[ui]s q[uo]d p[re]scit eos b[en]e op[er]aturos t[er]t[er]io i[n] p[ro]p[ri]os creditos. **E**t scdm h[oc] littera sic legit[ur]. **Q**uos p[re]sciuit co[n]formes fieri ymaginis filij eius hos p[re]destinauit. **E**t h[oc] quide[m] rationabil[iter] videtur. si p[re]destinatio respiceret tam vitam eterna[m] que salutare quod est homini ab eterno diuinit[er] p[re]paratu[m]. **U**nde ead[em] ratione o[mn]ia b[en]eficia que nobis confert[ur] ex t[em]p[or]e p[re]parauit nos ab eterno. **U**nde ponere q[uo]d aliq[ui]s meritu[m] ex p[ar]te n[ost]ra p[ro]supponat cuius p[re]scia sit ratio p[re]destinationis nihil est aliud q[uam] gratia[m] ponere dari ex meritis nostris. t[er]t[er]io p[ri]ncipi[um] um bonor[um] o[mn]ium est ex nobis t[er]t[er]io co[n]sumatio est ex deo. **U**nde co[n]uenient[er] sic ordina[n]t littera. **Q**uos p[re]sciuit hos et p[re]destinauit fieri co[n]formes ymaginis filij sui. **E**t ista co[n]formitas no[n] sit ratio p[re]destinationis sed termin[us] vel effectus. **D**icit enim ap[osto]lus ep[isto]l[am]. p[ri]mo. **P**redestinauit nos in adoptione[m] filio[rum] dei. **N**ihil enim aliud est adoptio q[uam] illa co[n]formitas. **I**lle enim qui adoptat in filiu[m] dei co[n]formatur vero filio eius. **P**ri[mo] quide[m] in iure p[ar]ticipande hereditatis. sicut supra eod[em] dicit[ur] est. **S**i filij t[er]t[er]io heredes. heredes quide[m] dei coheredes aut[em] xpi. scdm in p[ar]ticipande splendoris ip[s]ius. **H**e enim genti[us] est a patre tan[quam] splendor glorie eius. **H**e. p[ri]mo. **U**nde p[ro] hoc q[uo]d factos illuminat de lumine sapie[n]te t[er]t[er]io gratie facit eos fieri co[n]formes sibi. **U**nde in ps. dicit. **I**n spl[endor]e doct[ri]n[ar]um sanctor[um] ex vtero ante lu[m]i[n]e[m] ciferum genui te. i. p[ro]fundente[m] o[mn]i splendor[um] sanctorum **Q**uod aut[em] dicit. **Y**maginis filij eius. pot[est] intelligi dupli[ci]ter. **U**no modo vt sit co[n]structio appositiva. vt sit sensus

conformes imaginis filij eius qui est imago. Col. 1. Qui est imago inuisibilis dei. Alio modo potest intelligi vt sit constructio transitiva: vt sit sensus: predestinavit nos fieri conformes filio suo: in hoc qd portemus eius imaginem 1. corin. 15. Sicut portavimus imaginem terreni: sic portemus imaginem celestis. Dicit aut. Quos predestinavit nō qd omnes prefictos predestinet: sed qd eos predestinare nō poterat nisi preficeret. Iere. 1. Primum qd te formare in utero novi te. Quid aut ex hac predestinatione sequat subiungit. Et sit ipse primogenitus in multis fratribus. Sicut est deus suam naturalē bonitatem voluit alijs communicare: participando eis similitudinē sue bonitatis vt non solū sit bonus sed etiam actor honorū. ita filius dei voluit conformitatem sue filiationis alijs communicare vt non solū sit ipse filius: sed etiam primogenitus filiorū. Et sic qd p generationē eternam est vnigenitus. fm illud Jo. 1. Unigenitus qd est in sinu patris fm collationē gratie sit primogenitus in multis fratribus. Apoc. 1. Qui est primogenitus mortuorum et pnceps regū terre. Habet igit xpus nos fratres: tū qd nobis similitudinē sue filiationis comunicavit: sicut hic dicit. tū qd similitudinē nostre nature assumpsit. fm illud Heb. 2. Debuit p omnia fratribus assimilari. Deinde cū dicit. Quos aut predestinavit etc. ponit ea que ex tempore sancti divinitus consequunt. Et pmo ponit vocationē cū dicit. Quos pdestinavit hos etc. vocavit. predestinatio aut eius irrita esse non potest. sedm illud Ysa. 14. Iuravit dñs exercitū dicens. Si non vt putavi ita erit et quod me te tractavi sic eveniet. Primum aut in quo incipit pdestinatio impleri est vocatione hoīs: que videtur duplex. Una exterior que fit ore predicatoris. puer. 9. Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem. Hoc modo deus vocavit Petrum et Andream vt dicit Matth. 4. Alia vero vocatione est interior qd nihil aliud est qd quidam mentis instinctus qd cor hoīs mouet a deo ad assentiendū his que sunt fidei vel virtutis. Ysa. 41. Quis suscitavit ab oriente iustū et vocavit eum vt sequeret se: Et hec vocatione necessaria est. qd cor nostrū non se ad deū cōuerteret nisi ipse deus nos ad se traheret. Jo. 6. Nemo potest venire ad me nisi pater qd misit me traxerit eum. Tercio. 5. Conuertere nos dñe ad te et conuertemur. Et etiam hec vocatione est efficax in pdestinationis. qd huiusmodi vocationi assentiunt. Jo. 6. Omnis qd audiuit a patre meo et didicit venit ad me. Unde secundo ponit iustificationē cū dicit. Quos vocavit hos et iustificavit. s. grām infundendo supra. 3. Iustificati gratis per grām ipsius. Hec aut iustificatio si in aliquo frustratur qd non pseuerant vsq; in finem: in predestinatis tū nunq; frustra. Unde tertio ponit magnificationē cum subdit. Hos et magnificavit. Et hoc dupliciter. s. Uno quidem modo p pfectum virtutis et gratie. Alio aut modo p exaltationē glorie. Sap. ultimo. In omnibus dñe magnificasti populū tuum et honorasti. Pponit aut pteritū p futuro si intelligatur de magnificatione glorie vel ppter certitudinē futuri vel qd quod in quibusdā est futurū in alijs est completum Deinde euz dicit. Quid ergo dicemus etc. manifestat maiorem scz qd p mortis a deo nullus potest nocere. Et primo ostendit qd nō possit pati detrimentū p malū pene. secūdo qd nec p malū culpe ibi. Quis accusabit etc. Malus pene est dupler. Unum quidē consistit in illatione maloz. aliū in subtractione bonoz. Primo ostendit qd illi qui pmo uent a deo non patiunt detrimentū p conatū alicuius psequentis dicens. Quid qd dicemus: quasi dicat. Cum tot bona deus suis electis prester quid potest dici contra hec vt scz predicta dei beneficia annullētur quasi diceret. Nihil. puer. 21. Non est sapientia et non est prudentia et nō est consilium contra dominū. Vel quid dicemus: Ad hec s. aspiciet et oportet nos obstupescere. Abacuc. 3. Sedm

aliam litterā. Consideraui opera tua: et expaui. Vel quid dicemus ad hec. 1. quid poterim deo retribuere tot beneficijs dignū: ps. Quid retribuā dño p omnibus que retribuit mihi: Et subiungit. Si deus p nobis est scz predestinando vocando iustificando et magnificādo: quis cōtra nos scz esse poterit efficaciter. Ysa. 5. Stem simul qd est aduersarius meus: Job. 17. Pone me iuxta te et cuius vis manus pugnet contra me. Secundo ostendit qd sancti dei non possunt pati detrimentū ex subtractione bonorum dicens. Qui etiam pprio filio non pepercit. Cū aut supra de multis filijs mentionem fecisset dicens. Accipistis spiritū adoptionis filiorum: ab omnibus illis hunc filium separat dicens. Pproprio filio suo id est nō adoptato vt heretici mentiunt sed naturali et coeterno. 1. Jo. ultimo. Et simus in vero filio eius iesu xpo. de quo pater dicit. Matth. 3. Hic est filius meus dilectus. Quāte dicit. nō pepercit. intelligendum est qd eum a pena nō exemit. Nā culpa in eo non fuit cui parci potuisset: puer. 13. Qui pccit virge odit filium suū. Non tū deus pater filio suo non pepercit vt et aliqd accresceret qui est p omnia deus pfectus. sed ppter nostrā utilitatem eum passioni subiecit. Et hoc est quod subdit. Sed p nobis omnibus tradidit illū id est exposuit eum passioni p expiationē peccatorū nostrorum. s. 4. Tradit est ppter delicta nostra. Ysa. 53. Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrū. Tradidit eum deus pater in mortem: eum incarnari et pati statuedo et humane eius voluntati inspirando charitatis affectum qua passionem spontaneam subiret. Unde ipse seipsum tradidisse dicit epb. 5. Tradidit semetipsum p nobis tradidit etiam eum iudas et iudei exteriori expōitū operādo. vt supra. 5. habitum est. Est aut notandum qd dicit. qd etiam pprio etc. Quasi dicat. Non solum alios sanctos p salute hominum tribulationi exposuit fm illud Hee 6. Propter hoc dolauit in pphetis. 2. cor. 1. Cum tribulamur p vestra exhortatione et salute. Sed etiam ppuz filium suum. In ipso aut filio dei omnia existunt sicut in primordiali preoparata causa. Col. 1. Ipse ē ante omnia etc. Unde eo tradito nobis: omnia sunt data nobis. Unde subdit. Quō non etiam cum illo scz dato nobis omnia donauit nobis. vt scz omnia cedant in bonū nostrum. superiora quidem s. diuine persone ad fruendū. rationalis spiritus ad conuiuendū. omnia inferiora ad vtendum non solū p spera sed etiam aduersa. 1. corin. 3. Omnia vestra sunt: vos autem xpi: xpus aut dei. Unde pater qd sicut in ps dicit. Nihil deest timentibus eum.

Lectio septima.

Quis accusabit aduersus electos dei
 q Deus qui iustificat. Quis est qui cōdemnet: Christus iesus qui mortuus est: immo qd et resurrexit: qui est ad dexteram dei qui etiā interpellat p nobis. Quis ergo nos separabit a charitate christi. Tribulatio an angustia: an fames: an nuditas: an periculum: an persecutio: an gladius: Sicut scriptū est. Quia ppter te mortificamur tota di e. estimati sumus sicut oues occisionis Sed in his omnibus supamus: ppter euz qd dilexit nos. Certus sum em. qd neq; mors: neq; vita: neq; angeli: neq; principatus: neq; virtutes: neq; instantia: neq; futura: neq; fortitudo. neq; altitudo: neq; pfūdū: neq; crea

Ad Romanos

tura alia poterit nos separe a charitate dei: que est in christo iesu dño nostro.

Post q̄ aplūs ostendit q̄ sancti quos deus pmouet nullum detrimentū pati possunt quasi a malo pene. hic ostēdit q̄ nulluz detrimentū pati possunt quasi a malo culpe. Et primo ostendit p̄positū. secundo excludit quandā obuiationem ibi. Christus iesus r̄. Circa primū considerandum est q̄ aliquis p̄pter culpaz leditur a duob⁹. Primo quidē ab accusatiōe. secundo a iudice cōdemnate. Primo ergo ostendit q̄ nulla accusatio possit esse sanctis dei nociua. r̄ hoc ratione diuine electionis. Qui em̄ aliquē eligit r̄ hoc ipso eum approbare videt. Sancti aut̄ sunt electi a deo. Eph. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem: vt essemus sancti. Qui accusat improbat eum quem accusat. Non est aut̄ alicuius accusatio contra dei approbationē. Et ideo dicit. Quis accusabit. s. efficacit̄ aduersus electos. i. aduersus eos quos de⁹ eligit vt sunt sancti. Unde dicit apoc. 12. Proiectus est accuator fratrum nostrorū. Secundo ostendit q̄ nullius accusatio p̄t esse sanctis nociua. Et hoc etiam ostendit ex alio dei beneficio quo. s. de⁹ nos iustificat. q̄ dē beneficium p̄mittit dicens. Deus. s. est qui iustificat fm̄ illō q̄ supra dictū est. Quos vocauit hos r̄ iustificauit. 1. cor. 6. S3 iustificati estis. Cōdemnatio aut̄ contra iniustos locū habet. Quis est ergo q̄ cōdemnet iustificatos a deo? Job. 34. Ipso cōcedente pacem quis est qui condemnet? Deinde cū dicit. Christus iesus excludit obuiationem. posset aliquis timere ne a christo iesu aliquis accusaretur r̄ condemnaretur tanq̄ transgressor mādātū ipsius xpi. sicut r̄ de moyse dñs dicit. Jo. 5. Est qui accusat vos moyses in quo speratis. Et q̄ etiam ab ipso condemnaret eo q̄ ipse est cōstitutus a deo iudex viuorū r̄ mortuorū. vt dicit act. 10. Ipse etiam est immunis a peccato. 1. cor. 2. Qui peccatum non fecit. r̄ ideo ydoneus videt ad accusandū r̄ cōdemnandū fm̄ illud Jo. 8. Qui sine peccato est vestrum p̄m̄ in illā lapidē mittat. Et tō dicit xps iesus. Quasi dicit. Aliquid christ⁹ iesus accusabat aduersus electos dei vel etiam eos cōdemnabat? Et ostendit q̄ nō: q̄ etiā ipse fm̄ humanitatē suam magna beneficia satis confert sicut r̄ fm̄ suam diuinitatē. Et ponit quattuor humanitatis ipsius beneficia. Primo quidē mortē cum dicit. Qui mortuus est sc3 p̄ nostra salutē. 1. pe. 3. Christ⁹ semel p̄ peccatis nostris mortuus est. Secundo resurrectionē p̄ quā. s. nos viuificat r̄ nūc vita spūali r̄ tandē vita corporali. Tū subdit. Qui r̄ resurrexit vt supra. 4. Resurrexit p̄t iustificationem nostram. Ad dicit aut̄ immo. q̄ potius est nūc cōmemorandus ex virtute resurrectionis q̄ ex infirmitate passionis. 2. cor. vltimo. Nam si crucifixus est ex infirmitate nostra: viuē ex virtute dei. Tertio ipsam patris confessionem cū dicit. Qui est a dextris dei id ē in equalitate dei patris fm̄ naturam diuinā r̄ in potioribus bonis eius fm̄ naturam humanā. Et hoc etiam est ad gloriā nostrā q̄ vt dicit Eph. 2. Consedere nos fecit in celestibus in christo iesu. Inquantū em̄ nos membra eius sum⁹ nos in ipso deo patri cōsedemus. Apoc. 3. Qui vicerit dabo ei sedere meū in throno meo sicut ego vici r̄ sedi cum patre meo in throno eius. Quarto interpellationē eius cū dicit. Qui etiā interpellat p̄ nobis quasi aduocatus n̄r existēs. 1. Jo. 2. Aduocatus habemus apud patrē: iesu xpm̄. Ad officium aduocati p̄tinet non q̄ accuset vel condemnet s3 magis accusatorē repellat r̄ cōdemnationē impediat. Dicitur aut̄ p̄ nobis interpellare dupliciter. Uno mō p̄ nobis orando fm̄ illud Jo. 17. Non p̄ his ergo tantuz sc3 aplūs sed his qui credituri sunt p̄ verbuz eorū in me. Hūc autē eius interpellatio p̄ nobis est voluntas ipsius de ve

stra salute Jo. 17. Volo vt vbi sum ego r̄ illi sint mecum. Alio modo interpellat p̄ nob̄ humanitatē p̄ nobis assumptā r̄ mysteria in ea celebrata conspectui paterno representando. sc3 eb. 9. Introiuit in ipsum celum vt appareat nunc vultui dei p̄ nobis. Deinde cum dicit. Et quia hec conclusio quasi incredibilis videt̄ in expertis: p̄ponit eam p̄ moduz questionis. Unde tria facit. primo p̄ponit questionem. secundo ostendit necessitatē questionis p̄ponite ibi. Sicut scriptū est r̄. tertio ponit solutionē ibi. In his omnibus r̄. Potest aut̄ hec questio ex premissis duplici ratione concludi. Primo quidē sic. Tot beneficia sunt nobis diuinitus collata r̄ tam efficaciter vt nullus contra ea possit. Quia aut̄ p̄dicta beneficia ad hoc tēdunt vt nos simus in charitate radicati r̄ fundati. vt dicit ep̄. 3. Quis ergo nos sepabit a charitate christi? qua sc3 xpm̄ diligim⁹ r̄. primū. fm̄ q̄ ipse precepit. Jo. 13. Mandatū nouum dō vobis r̄. Alio modo sic. Dicitur est q̄ magna beneficia deus sanctis suis confert ex quorū consideratione adeo charitas christi i cordibus nostris feruet q̄ nihil eam extinguere potest. Can. vltimo. Aquę multe non potuerit extinguere charitatē. P̄ponit aut̄ mala p̄ quorū passionem aliquis credi posset vt charitatem christi deereret. Et primo ponit ea que p̄tinet ad vltā. secundo id q̄ p̄tinet ad mortem. Circa vero ea que in vita iminent suntinenda. primo ponit mala presentia. secundo futura. Circa presentia vero primo ponit ea q̄ p̄tinet ad tolerantiaz malorum. secundo ea que p̄tinet ad defectū honoruz. Mala aut̄ p̄pessa cōsiderari possunt dupliciter. Uno mō fm̄ q̄ sunt in patiente qui dupliciter ab eis affligit. s. exteriorius fm̄ corpus. Et ad hoc p̄tinet tribulatio. Dicit̄ em̄ a tribulis que sunt herbe p̄gitiue. Gen. 3. Spinaz r̄ tribulos germinabit tibi. Unde aliq̄s tribulari dicit̄ cū extertus pungit. Rec̄ tñ p̄pter hoc iusti vincunt. ps. Multe tribulationes infirum r̄ de his omnibus liberabit eos domin⁹. Affligit etiam homo ab eis p̄ interiorem anxietatem cordis dum sc3 aliquis non videt quo diuertat vel q̄ modo euadat. Et quantum ad hoc subdit. An angustia? Dan. 13. Angustie mihi sunt vniūq̄ r̄ quid eligā ignoro. Alio mō huiusmodi mala considerari possunt fm̄ q̄ sunt in agente. Et quantum ad hoc subdit. An p̄secutio? Quasuis em̄ p̄secutio ad hoc p̄tinet p̄tinere videat̄ q̄ aliquis alium p̄secutio effugando. fm̄ illud Matth. 10. Si vos p̄secuti fuerint in vna ciuitate: fugite in aliam: tamē cōmuniter p̄secutio accipi p̄t inflictione cuiuslibet nocimēti. ps. Multi p̄sequunt me qui tribulant me. Deinde ponit mala q̄ p̄tinet ad subtractionē honorū que sunt necessaria vite. s. cibus r̄ vestimenta fm̄ illud 1. Th. 6. Habētes alimenta r̄ quibus tegamur his contenti simus. Ad subtractionē aut̄ cibi p̄tinet fames. Tñ subdit. An fames. Ad subtractionē autē vestitus p̄tinet nuditas. Unde subdit. An nuditas. 1. cor. 4. Usq̄ in hanc horaz fm̄ q̄ r̄ sitimus: r̄ nudi sumus. Quantum ad mala futura subdit. An periculum. s. imminens in futurū. 2. cor. 12. Periculis fluitum periculis latronū. Quantum aut̄ ad mortē subdit. An gladi⁹. Heb. 11. In occisiōe gladii mortui sunt. Deinde cum dicit. Sicut scriptū est r̄. ostendit huius questionis necessitatē p̄ hoc q̄ dicit q̄ sanctis omnia ista iminebant p̄tenda p̄pter christi charitates. Et inducit verba psalmiste quasi in persona martyrii p̄posita. In quibus primo ponit causam passionis. Martyrē em̄ non facit pena sed causa vt dicit aug. Unde dicit. p̄t te Matth. 10. Qui perdidit animam suam. s. vitam p̄pter me inueniet eam. j. pe. 4. Remo vestrū patiat vt fur aut homicida. Si aut̄ vt christianus nō erubescat. Patit̄ aut̄ p̄pter christum non solum qui patit̄ p̄pter fidem christi: sed etiam q̄

patit p quocūq; iusticie opere p amore christi. Matth. 5. Beati qui psecutionē patiunt ppter iusticiam. Secūdo ponit grauitatē passionis cum dicit. Mortificamur id est morti tradimur. Hester. 7. Traditi sumus ego et popul⁹ meus vt cōteramur et ingulemur et pereamus. Tertio cōtinuitatem psecutionis cum dicit. Tota die id est p totū tempus vite. 2. corin. 4. Semper nos q̄ viuimus in mortem tradimur ppter iesum. Quarto promptitudinē psecutionis ad occidendū cum dicit. Estimari sumus vt oues occisionis. i. deputate vt occidant in macello: que cuz studio occidunt. Ita et sancti ex pposito et cum studio occidebant. Jo. 16. Venit hora vt omnis qui interficit vos arbi tratur obsequiū se prestare deo. Za. 11. Pasce pecora occisionis que q̄ possederant occidebant. ¶ Deinde cum dicit. Sed in his omnibus. soluit questionē. Et primo pponit solutionē dicens. Sed in his omnibus. s. malis que supra posui inperamus dum scz circa omnia illibata charitatem seruam⁹. Sz p. 10. Certamē forte dedit illi vt vinceret. Et hoc non nostra virtute: sed p auxiliū christi. An subdit. Ppter eum qui dilexit nos. i. ppter eius auxiliū vel ppter affectum quem ad eum habemus non quasi nos primo dilexerim⁹ euz: sz qm̄ ipse por dilexit nos vt dicitur. 1. Job. 4. et 1. corin. 15. Gratias deo q̄ dedit nobis victoriam p iesum christū. Secūdo ibi. Certus sum. manifestat solutionē ostendens inseparabilē esse sanctorū charitatem. Et primo ostendit q̄ non potest separari a creaturis que sunt. secūdo q̄ nec etiā a creaturis que non sunt sed esse possent ibi. Neq; creatura alia. Circa primum duo facit. primo ponit ea que sunt in boīe dicens. Certus sum qz neq; mors que est precipiū inter terribilia. neq; vita que est precipiū inter appetibilia scz poterit nos legare a charitate dei. infra. 14. Sive viuimus domino viuimus sive morimur dño morimur. In his aut̄ duob⁹ includuntur omnia q̄ supra posuit. Nam sex precedentia p̄tinet ad vitam. vnum aut̄ scz gladius p̄tinet ad mortē vt supra dictū est. Deinde ponit ea que sunt exterius in ter que primo ponit sp̄iales creaturas dicens: Neq; angeli qui scz sunt minores deputati ad custodias hoīm singulorū. ps. Angelis suis mandauit de te. Neq; principat⁹ scz q̄ sunt deputati ad custodias gentiū. Dan. 10. Hanc reuertat vt p̄tuler aduersus principem persarū. Cum em̄ egrederer apparuit princeps grecorū venēs et nemo est adiutor meus nisi michael noster princeps. Addit aut̄ neq; virtutes Qui est superemus ordo ministrantiū Luc. 21. Virtutes celozū movebunt. Potest aut̄ hoc intelligi dupliciter. Vno modo de malis angelis qui contra sanctos decerāt Ep̄. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnē et sanguinem: sed aduersus principes et potestates. Alio modo potest intelligi de bonis. Et fm̄ hoc vt Chrysostom⁹ dicit in libro de cōpunctione cordis: Hoc dicebat non q̄ angeli affectare possent aliquando eum a xp̄o separare sed etiā ea que sunt impossibilia verbigratia fieri posse dixit magis q̄ se ab amore xp̄i seiungi. vt p hoc quanta in eo vis esset diuine charitatis ostenderet. atq; omnibus ante oculos poneret. hic em̄ amantium mos est vt amorem suum silentio tegere nequeant. sed necessarijs suis et caris effectunt et produnt: et flāmas suas intra pectus cohibere non possunt. Enarrant ea frequentius vt ipsa assiduitate narrandi amoris sui solacium capiant: et refrigeria immēsi ardoris assumant. Sic ergo facit beatus hic eximus amator xp̄i omnia que sunt et que erūt queq; accidere possunt et que omnino non possunt simul vno sermone complecti. Et simile est qd̄ dicit Gal. 1. Licet nos aut angelus de celo euangelizet vobis preter q̄ euangelizauit vobis antea sit. ¶ Deinde ponit etiam creaturas sensibiles q̄z duplicē diuersitatē ponit. p̄mo qd̄ em̄ tempus q̄ diuersi-

ficatur fm̄ p̄sens et futurū. Unde dicit. Neq; instantia id est presentia siue dolorē siue delectationē inferant. 2. cor. 4. Non cōtemplantib⁹ nobis ea que vident. Addit aut̄. Neq; futura quoz nec timor nec desiderij potest nos separare a christo. Unde ipse dicebat. Act. 21. Ego non soluz alligari sed et mori in hierusalē paratus sum ppter nomē dñi iesu. ¶ Deinde ponit diuersitatē sensibilib⁹ creaturaz ex parte magnitudinis. et primo tāgit magnitudinē virtutis cuz dicit. Neq; fortitudo id est neq; creatura fortis potest me separare a christo puta fortis ignis aut fortis aqua qz vt cañ. 8. dicit. Fortis est vt mors dilectio. ¶ Deinde ponit magnitudinē dilectionis describēs eam fm̄ ea q̄ p̄tē conueniunt corporibus. s. altum et pfundū. Unde dicit. Neq; altitudo ex qua scz aliq; mihi minaret precipitiuz sicut dicit Luc. 4. Quod duxerūt iesuz vsq; ad sup̄ciliū montis vt precipitarent eum. Neq; profundū in quo aliquis submerisionē minaret. ps. Inscitus sum in limbo pfundi. Possunt etiam hec tria ad res humanas referri. Tripliter em̄ aliquis homo posset a deo aliquē auertere. Vno quidē mō cogendo p fortitudinē. Sz sicut dicit. 1. Reg. 2. Non est fortis sicut deus noster. Secūdo stupefaciendo p altitudines auctoritatis. sed de deo dicit in ps. Tu solus altissimus sup omnē terram. Tertio seducendo per profundū sapientie. sed de deo dicit Job. 11. Profundior inferno. et vnde cognosces? Possunt etiā hec duo altitudo et profundū ad prospera et aduersa referri fm̄ illud. 2. corin. 6. Per arma iusticie a dextris et a sinistris. Vel fm̄ Chrysostomū in libro de cōpunctione cordis. q̄ ait altitudo et profundū nō mihi aliud indicare videt q̄ regnū celozū et gehennā. Quasi dicat. nec si a regno decidere me necesse sit aut etiam in gehennā trahi p xp̄o: nec hoc quidē mihi metuendū est. Quantū aut̄ ad ea que nō sunt scz possunt eē subdit. Neq; creatura alia qd̄ vltz fm̄ Chrysostomū de his dicit que non sunt. quasi illi non sufficiat omnia que sunt sed illa que non sunt p̄noeat quodā modo ad certamen. Nihil inquit istorū poterit nos separare a charitate dei. 1. corin. 13. Charitas nunq̄ excidit. Que quidem charitas dei est in christo iesu dño nostro. qz scz p eum data est nobis inquantū sp̄itus sanctum nobis dedit Luc. 12. Ignem veni mittere in terrā et quid volo nisi vt accendat. Sed cum scriptū sit Eccl. 9. Hescit homo vtz amore vel odio dignus sit sed omnia in futurū seruauit incerta. quid est hoc qd̄ dicit se esse certū q̄ nihil possit eum a charitate separare. Ad qd̄ vici potest q̄ aptus nō loquitur singulariter de seipso: sed loquitur in persona omninū p̄ destinatorū de quibus ppter certitudinem p̄destinationis annunciat q̄ nihil eos a charitate possit separare. p̄t etiā ista certitudo causari ex virtute charitatis que quantum in se est ab aliquibus non potest superari cum deum super omnia diligat. ¶ Quod aut̄ aliquis interdum a charitate recte dat non est ppter defectū charitatis: sed ppter defectum liberi arbitrij. Si aut̄ aptus hoc dicit de seipso de hoc certus esse non poterat nisi forte p reuelationē qz dicitur est et Sufficit tibi gratia mea. 2. corin. 12. Nam quantū ad possibilitatem liberi arbitrij ipse alibi dicit. 1. corin. 9. Ne forte cum alijs predicauerim ipse reprobus efficiar.

Incipit capitulū nonum.

Veritatem dico in christo non mentior. testimoniū phibente conscientia mea in sp̄sancto. qm̄ tristitia mihi magna est et cōtinuus dolor cordi meo. Optabam ego ipse anathema esse a xp̄o p fratrib⁹ meis qui sunt cognati mei

Ad Romanos

fm carnez qui sunt israelite. quozū adoptio est filiozū. ⁊ gloria ⁊ testamentū ⁊ legislatio ⁊ obsequiū ⁊ pmissa. quoz patres ex quib⁹ est christus fm carnem qui est sup omnia de⁹ benedictus in secula: amen.

Apostolus supra necessitatē ⁊ virtutē gratie demonstra- uit. hic incipit agere de origine gratie: virtū ex sola dei ele- ctione: de tur: aut deē ex meritis precedentū operum occa- sione accepta ex eo q̄ iudei q̄ videbant diuinis obsequijs mancipari exciderant a gratia. gentiles autē ad eam erant admissi q̄ prius fuerant a deo alieni. Primo igit agit de electione gentium. secundo de casu iudeozū capi. ⁊. Fra- tres voluntas quidē cordis mei ⁊c. Circa primū duo facit. primo cōmemorat dignitatē iudeozū. secundo ostendit quomodo gentiles ad illam dignitatē sunt assumpti ibi. Non autē q̄ exciderit ⁊c. Circa primū duo facit. primo ap- lūs ostendit affectum suum ad gentem iudeozū ne ea que contra eos dixit vel videbantur est ex odio dicere vide- retur. Secdo eozū dignitatē ostendit ibi. Qui sunt israe- lite ⁊c. Circa primū duo facit. primo confirmat dicenda p simplicem assertionē dicens. Veritatem dico. qd̄ magis conuenit pcedicatori qui est testis veritatis. puer. 8. Veri- tate meditabile guttur meum. Zach. 8. Pacē ⁊ veritatē diligite. Et qz quib⁹ aliq̄s veritati quā loquit aliq̄s mēda- cium interferit ad hoc excludendū subdit. Non mentior. Ep̄. 4. Deponentes mendaciū loquimini veritatē. Se- cundo confirmat q̄ dicenda sunt p iuramentū q̄ est quedā confirmatio p testimoniū ineffabilis veritatis. Tales autē sunt testes sanctorum. primo quidē deus fm Job. 16. Ec- ce in celo testis meus. Et ideo dicit i christo iesu. i. p̄ chris- tum iesum qui est veritas abiq̄ mēdacio. 2. corin. 1. Del- em̄ filius qui predicat⁹ est in vobis nō fuit in illo est ⁊ nō Secundo testis infallibilis sanctorū est eozū conscientia. Et subdit. Testimoniū p̄bete mihi cōscia mea. 2. cor. 1. Gloria nostra hec est testimoniū cōscientie nostre. Et qz interdum conscientia errat nisi p sp̄m sanctū rectificet subdit. In sp̄m sancto. 8. 8. Ipse sp̄s testimoniū reddit sp̄i nostro. Deinde cū dicit. Quoniā tristitia ⁊c. ostē- dit suum affectū ad iudeos p dolorem quē de eozum casu patiebat. quē qui dē primo exponit. secundo eius signum ponit cum dicit. Optabam ⁊c. Exaggerat autē suum volo- em̄ tripliciter. primo quidē ex eius magnitudie. Quo- niā mihi tristitia est magna: quia scz est de magno ma- lo id est de excidio tante gentis. Tren. 2. Magna est ve- lut mare contritio tua. Sz contra hoc videt esse qd̄ dicit. Ec̄. 3. Tristitiam non des anime tue. qd̄ videtur senten- tie stoicoz consonare q̄ tristitiam omnino ab animo sapien- tis p̄pellabant. Cum em̄ tristitia sit de malo p̄senti: non p̄t sapienti competere cui nullū malum est p̄sens. Ad em̄ estimabant aliq̄d esse bonū nisi honestū: ⁊ malū nisi peccatū. Sed hec opinio refellit dupliciter. primo q̄des qz corporales defectus lz nō sint simpliciter mala quib⁹. s. homines fiant mali. sint tamen quedā mala q̄ natura ab- horret. Unde ⁊ dñs p̄ his tristit⁹ legit. Matth. 26. Tris- tis est aīa mea vsqz ad mortē. Secdo cū ex charitate hō- debet suū diligere. primū sicut seip̄m iminet sapienti tristitia laudabilis de pctō proximi sic d̄ pctō suisip̄m. Et ap̄ls dicit. 2. corin. 12. Et iugeam multos ex eis q̄ peccauerūt. Sic igit reprobat seculi tristitia q̄ mortē operat⁹: pcedēs ex amore seculi. sed tristitia que est fm deum vtpote ex di- uina charitate pcedens salutē operat⁹ vt dicit. 2. corin. 7. Et talis fuit ista tristitia. Secundo exaggerat eam ex con- tinuitate. Unde subdit. Et continuus dolor. Non q̄ con- tinuo actu doleret sed fm habitum. Jer. 9. Et plorē die

ac nocte interfectos populi mei. Tertio exaggerat eaz ex sui veritate. cū dicit. Ordī meo. non em̄ erat iusticia: sed in corde radicata. Tren. 1. Multi gentus mei ⁊ cor meum tremens. Deinde cum dicit. Optabam em̄ ⁊c. ponit signum doloris dicens. Optabam em̄ egoipse qui tam seruens sum in charitate xp̄i vt supra ostēdū est ana- thema esse a christo p fratribus meis. Abi primo sciēdū est q̄ anathema est grecū ⁊ cōponit ab ana qd̄ ē sursum ⁊ thesis qd̄ est positio. vt dicat anathema quasi sursum po- situm. qz scz cum capiebat aliquid in preda qd̄ nolebant esse in vsu hominū suspendebant illud in templo. Et ino- leuit vsqz adhuc vt ea que sunt separata ab hominū com- muni vsu anathema vocarent. Unde Josue. 6. dicit. Sic ciuitas hec anathema ⁊ ostia que in ea sunt domino. Di- cit 8. Optabam egoipse anathema esse a christo. i. separa- tus ab eo. Qd̄ quidē fit dupliciter. Uno modo p culpam p quam aliquis a charitate christi separat⁹: eius preceptū non seruans. Jo. 14. Si diligitis me mādāta mea serua- te. Siq̄ autē ap̄lūs nō poterat optare esse anathema a chris- to p quacūqz causa vt ex supradictis in octauo capitulo patet. Est em̄ hoc contra ordinē charitatis quo quis tene- tur deum sup omnia diligere ⁊ salutem suam plus q̄ alioz rum. Et ideo nō dicit opto sed optabā. s. tempore infide- litatis. Sed fm hoc nihil magnum dicit apostolus. quia- tun etiam ppter se volebat esse separatus a christo. Unde ⁊ quedam glosa exponit quod dicit tristitia magna est mihi: de tristitia qua volebat de preterito statu peccati in quo a xp̄o voluerat esse separatus. Alio mō p̄t aliq̄s esse separatus a christo id est a fruitione xp̄i q̄ habet in gloria Sic autē separari a xp̄o volebat ap̄lūs p salute gentium nedū p conuersione iudeozum. fm illud p̄b. 1. Deside- rium habens dissolui ⁊ cum xp̄o esse: multo melius p̄ma- nere in carne necessarium ppter vos. Et hoc modo dices- bat. Optabam scz si fieri posset anathema esse id est sepa- ratus a gloria vel simpliciter vel ad tempus. ppter hono- rem xp̄i qui est ex conuersione iudeozum. fm illud p̄b. 14. In multitudine populi dignitas regis. Unde Chry- sostomus in libro de compunctione cordis. Ita totam ei⁹ mentē deuicit amor: vt etiā eo qd̄ p ceteris omnib⁹ ama- billus erat esse cū xp̄o. rursus idipsum qz ita placeret xp̄o contemneret. lz r̄olorum regna qd̄ videbat laborē esse re- muneratio p xp̄o nihilominus cedere patere. Et causaz tanti affectus ostendit subdens. Pro fratrib⁹ meis. Unde Ec̄. 25. dicit q̄ tria sunt p̄bata coram deo ⁊ hominib⁹: r̄ocordia fratru. Et ne hoc intelligeret de his q̄ erāt sp̄aliter in xp̄o fr̄es fm illō Matth. 23. Omnes vos fra- tres estis subiugit. Qui sūt cognati mei fm carnē. 2. cor. 11. Semē abrae sunt ⁊ ego. Deinde cū dicit. Qui sunt israelite. ostēdit dignitatem iudeo ⁊ vt eius tristitia vide- ret eē ratiōabilis p̄t p̄stinā dignitatē populi p̄eitis. p̄ pensus em̄ est malū: dignitatem perdidisse q̄ nūq̄ habus- isse vt dicit glosa. Et non solum ex affectu carnali pcedēs Ostendit autem eozum dignitatē tripliciter. primo q̄- dem quantum ad suam gentem cum dicit. Qui sunt israeli- te id est a genere Jacob descendentes. qui est dicitur isra- el Gen. 32. et 2. corin. 11. Israelite sunt ⁊ ego. Et hoc ad dignitatem p̄inet. Dicit em̄ deut. 4. Non est alia natio tam grandis ⁊c. Secundo ostendit dignitatē illius gen- tis ex dei beneficijs: inter que primo ponit sp̄alia benefi- cia: quozum vnū respicit p̄sens. Et quantum ad hoc di- cit. Quozū est adoptio filiozū dei. Unde dicit Exo. 4. Primogenit⁹ meus israel. Et hoc q̄des dicit illud ad sp̄- rituales viros qui fuerūt in illo populo. Quantum ad car- nales vero supra. 8. innuit q̄ acceperunt spiritum seru- tūtis in timore. Aliud vero beneficium ponit qd̄ respicit futurum cum dicit. Et gloria. s. filiozū dei eis repromissa.

In cuius signum legitur Exo. ultimo. q̄ gloria domini impleuit tabernaculum. Deinde ponit alia beneficia figurata quorum tria sunt figura presentis spiritualis beneficij. Et horum primum est testamentum id est pactum circumcisionis abrae datum. ut dicit Gen. 17. Quānis hoc posset referri ad testamentum nouū quod primo iudeis est p̄dicatum. Unde et dominus dicebat Matth. 15. Non sum missus nisi ad oues que perierūt domus israel. Et Je. 31. dicit. Seriam domui israel fedus nouum. Secundus est lex data moysi. Unde et subdit. Legislatio. Eccl. 24. Legem mandauit nobis moyses. Tertium est cultus diuini cum dicit. Et obsequiū. quo scz deo seruiebant: omnibus alijs gentib⁹ fuit dō. P̄sa. 44. Et nūc serue me? Jacob rectissime que elegi. Deinde ponit id qd̄ p̄tinet ad futuram gloriam cum dicit. Et promissa. Promissiones enim implete in veteri testamento per xpm̄ iudeis p̄cipue facte vident. Unde dicit infra. 15. Dico iesus christus ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas. rē. fuerunt autem eis multe promissiones facte de bonis terrenis ut patet Leui. 26. et deut. 18. Sed p̄ illa temporalia bona sp̄alia figurant. Tertio aut̄ describit dignitates iudeorum ex origine cum dicit. Quorum patres: qz scz fm̄ carnem sunt p̄genti ab illis patribus qui fuerunt maxime deo accepti. deut. 4. Dilexi patres tuos et elegi semē eorum. Osee. 9. Quasi prima poma ficulne eius vidi patres eorum. Quarto ostendit dignitatē eorum ex prole cū dicit. Ex quibus et christus est genitus fm̄ carnem. sicut ipse dicit. Jo. 4. Salus ex iudeis est. Et ne hoc parum videat ostendit christi dignitates dicens: Qui est super omnia deus benedictus in secula. amen. 1. Jo. ultimo. Hic ē verus deus et vita eterna. In quibus verbis quattuor hereses destruunt. Primo quidez manichei q̄ dicebat christum habuisse corpus fantastici et non verum p̄ hoc qd̄ dicit fm̄ carnem. Habet enim veram carnem fm̄ illud Luc. ultimo. Spiritus carnes et ossa non habet: sicut me videtis habere. Secundo heresis Valentini qui dixit xpm̄ nō de massa humani generis s̄ de celo corpus attulisse. Ad quidez excludit in hoc qd̄ dicit christum ex iudeis fm̄ carnem esse fm̄ illud Matth. 1. Liber generationis iesu xpi filij dauid. Tertio heresis Nestorij qui posuit alium esse filium hominis alius dei. contra que apostolus hic dicit. q̄ ille est ex patribus fm̄ carnem qui est deus sup̄ omnia. Quarto excludit heresim Arii qui dicebat christum esse minore patre et q̄ est creatus ex nihilo. Contra quorum primum dicit q̄ est sup̄ omnia. Contra scdm̄ q̄ est benedict⁹ per omnia secula. Hoc em̄ de solo deo dicendū est q̄ eius bonitas duret in secula.

Lectio secunda.

On autem q̄ exciderit verbum dei: Non enim omnes q̄ ex circumcisione sunt israel: hi sunt israelite: neqz qui semē sunt abrae omnes filij. Sed in ysaac vocabitur tibi semen id est non qui filij carnis: hi filij dei. sed qui filij sunt promissionis estimantur in semen. Promissionis enim verbū hoc est. Scdm̄ hoc tēp⁹ veniā. et erit sare filij Non solum autem illa sed et rebecca ex vno concubitu habens isaac patris nostri. Cum enim nondum nati fuissent aut aliquid boni egissent aut mali vt fm̄ electionem propositum dei maneret: non ex operibus sed ex vo-

cante dictum est ei quia maior seruiet minori: sicut scriptus est Jacob dilexi: Esau autē odio habui.

Post q̄ apostolus posuit dignitatem iudeorum. nunc ostendit q̄ ista dignitas non p̄tinet ad eos qui carnaliter processerunt ab antiquis patribus. sed ad spirituale semē qd̄ est a deo electum. Et primo ostendit q̄ huiusmodi dignitas pueniat ex electione diuina. Secundo ostendit q̄ hec electio communiter pertinet ad iudeos et ad gentiles ibi. Quos etiam vocauit non solum rē. Circa primū duo facit. primo ostendit quomodo ex electione diuina homines spirituale dignitates consequunt. Secundo mouet questionem de iusticia diuine electionis ibi. Quid ergo dicem⁹? Circa primū duo facit. primo pponit quod intendit. secundo ostendit ppositum ibi. Sed in isaac rē. Circa primū duo facit. primo ponit firmitatem diuine electionis. secundo ostendit in quibus impleat ibi. Non enim omnes rē. Dicit ergo primo. Ita dictū est q̄ eorum sunt promissa et adoptio filiorum et gloria p̄ quorum casu est mihi magna tristitia et cōtinuus dolor. Non autē ē hoc sic intelligendū q̄ verbum dei exciderit id est frustratus sit quia et si nō habet locum in quibusdā qui exciderūt habet locū in alijs. P̄sa. 55. Verbus qd̄ egreditur ex ore meo non reuertetur ad me vacuum rē. ps̄. Ineternum domine p̄manet verbū tuum. Deinde cum dicit. Non em̄ rē. ostendit quomodo et in quibus verbū dei exciderit. Circa qd̄ considerandum est q̄ iudei de duobus p̄cipue gloriabant. videlicet de abraam qui primo accepit pactum circumcisionis a dō vt dicit gen. 17. Et de Jacob sine israel cui⁹ tota posteritas in populo dei cōnumerabat. Non autē ita fuit de P̄sa. ac: Mas posteritas filij eius esau ad populū dei non p̄tinebat. Unde ap̄tus ostendit ppositū. Primo quidez p̄ comparationē ad iacob dicens. Non em̄ omnes q̄ sunt ex abraam id ē ex iacob fm̄ carnē p̄genti hi sunt vere israelite: ad q̄ p̄tinent dei. p̄missa. sed illi q̄ sunt recti et videntes deus p̄ fidem P̄sa. 44. Rectissime que elegi. Unde et dñs dicit Harbanaeli Jo. 1. Ecce verus israelita in quo volus non est. Hoc autē nomē israel impositū fuit iacob ab angelo vt patet gen. 32. Secundo ostendit idem p̄pter cōparationē ad abraam dicens. Neqz omnes q̄ sūt carnale semen abrae sunt sp̄uales abrae filij quib⁹ deus benedictionē repromissit: s̄ solum illi q̄ eius fidē et opera imitant Jo. 8. Si filij abrae estis opa abrae facite. Deū cū dicit. S̄ in isaac rē. manifestat ppositū et p̄mo quantum ad abraam. sc̄o q̄ tū ad iacob ibi. Hō solū aut̄ illa rē. Circa primū tria facit. p̄mo pponit auctoritatē scripture dicens. S̄ in isaac vocabis hīc tibi semen. Hoc dñs dixit abrae vt habet gen. 21. vbi agebat de expulsionē ymaelis. Quasi dicat. Non oēs q̄ nati sunt carnaliter ab abraa p̄tinent ad illud semē cui facta ē re. p̄missio fm̄ illud Gal. 3. Abrae dicte sunt repromissiones et semini eius. sed illi q̄ sunt filies isaac. Deinde cū dicit. Id ē nō q̄ filij rē. Exponit auctoritatē inductaz fm̄ q̄ facit ad ppositū. Ad cuius evidentia accipit dñū est qd̄ ap̄tus dicit Gal. 4. Abraa duos filios habuit: vnu de ancilla et aliū d̄ libera. s̄ q̄ de ancilla scz ymael fm̄ carnē natus est qz scz fm̄ legē et cōsuetudinē carnis ex iuuēcula nat⁹ est: q̄ aut̄ ex libera scz isaac p̄ repromissionē et nō fm̄ carnē. i. nō fm̄ carnem legē et cōsuetudinē qz nat⁹ est ex sterili et vetula vt habet gen. 18. Quāuis sit nat⁹ fm̄ carnē. i. fm̄ substantia carnis quā accepit a parentib⁹. Ex q̄ apostolus hic accipit q̄ illi nō adoptant in filios dei q̄ sunt filij carnis. i. ex hoc ipso q̄ fm̄ carnē p̄genti sūt ab abraa s̄ illi estimant in semine quibus facta est repromissio q̄ sunt filij p̄missionis. i. illi q̄ ex gr̄a p̄missionis diuine facti sunt filij abrae: fm̄ imitationem fidei: fm̄ illud Matth. 3. Portes

Ad Romanos

est deus de lapidib⁹ his suscitare filios abrae. Scit etia⁹
ymael fm carnem natus: non est computatus in semine:
sed isaac per repromissionem natus. Tertio ibi. Repro-
missionis enim ꝛc. probat convenientem fuisse suam ex-
positionem qua per isaac significari dixit eos qui sunt filij
promissionis quia scilicet isaac per promissionem natus
est. Unde dicit. Promissionis enim hoc verbū est quod
angelus immo dominus in angelo dixit ad abraam. Gen.
18. Scdm hoc tempus veniam quo significatur tempus
gratie. Gal. 4. Cum venit plenitudo temporis misit filiu
suu. Et erit sare filius. s. p gratia repromissionis. Unde
ꝛ Gal. 4. dicit. Et adoptione filioꝝ recipere. ¶ De
inde cu dicit. Nō solū aut illa ꝛc. manifestat ppositū qm
ad iacob. Et pmo ponit qd intēdit. scdm manifestat ppo-
sitū ibi. Et em nondū nati ꝛc. Dicit ergo primo. Non so-
lum illa. s. Sara habuit filiu de quo facta est pmissio. sed ꝛ
rebecca habens in vtero duos filios quoz vnus ptebatur
ad pmissionē alius ad carnē solum: ꝛ hoc ex vno concu-
bitu ysaac patris nostri. Dicit em gen. 25. q ysaac roga-
uit p vxore sua eo q sterilis esset ꝛ dedit dñs conceptū re-
becca ꝛ collidebant in ventre eius paruuli. Et est notan-
dum q hoc apls inducit contra iudeos qui reputabant
se dei gratia adepturos ppter merita p̄m contra q̄s dicit
de viris iustis Ezech. 14. Q filium ꝛ filiam non libera-
bunt sed ipsi in iusticia sua liberabunt. Unde ꝛ Jobānes
iudeis dicebat. Matth. 3. Ne ceperitis dicere patrem ha-
bemus abraam ꝛc. Contra horum opinioneꝝ ergo primo
induxerat q de filijs abrae vnus erat electus ꝛ alius re-
probatus. Possent autē hoc ascribere vel diuersitati ma-
truz quia ymael natus est de ancilla ꝛ isaac de libera:
vel diuersitati meritorum patris quia ymaelem genuit in cir-
cumcisus. isaac autem circumcisus. Et igit omne subter-
fugium excludat inducit exempla vbi vnus eligit ꝛ alius
reprobat eorum qui non solum ab vno patre sed etiam ab
vna matre sunt geniti ꝛ eodem tempore immo ex vno co-
cubitu. ¶ Deinde cum dicit. Cum nondum ꝛc. ostendit
propositum ꝛ primo p auctoritatem Gen. 2. Per auctori-
tatem prophe. ibi. Sicut scriptus est ꝛc. Circa primū tria
facit. Primo designat tempus pmissionis ꝛ dicit q ꝛ re-
pmissionem est vnus filioꝝ rebecca alij platus cum nō
dum nati fuissent. Et sicut per superiora excludit opinio-
nem iudeozum de meritis patris confidentium. ita etiam
per hoc excludit errorem manicheozum qui diuersitatem
eorum que hominibus accidunt natiuitati ascribunt. vt
scz vnus cuiusqz vita ꝛ mors disponat fm constellationez
sub qua natus est. contra quod dicitur Jere. 10. A signis
celi nolite metuere que gentes timent. Subdit aut. Aut
aliquid egissent boni aut mali vbi excludit error pelagiaz-
noꝝ qui dicunt fm merita precedentia gratiam dari: cū
tamen scriptum sit Tit. 3. Non ex operibus iusticie que
fecimus nos sed scdm suaz misericordia nos saluos fecit.
¶ Trumqz autem horum ostenditur falsum: per hoc q ante
natiuitatē ꝛ ante opera vni s filioꝝ rebecca alteri est
platus. Excluditur p hoc etiā error origenis q̄ posuit aīas
hominū simul cum angelis esse creatas ꝛ q p meritis eoz-
rum que ibi egerunt bene vel male diuersitatem vite for-
tiantur. fm quē non posset esse verum quod hic dicitur eoz
nondum aliquid mali vel boni egissent. Contra hoc autē
est quod dicit Job. 38. Vbi eras cum me laudarent astra
matutina ꝛ iubilarent ofices filij dei: Possent enim scdm
Origenis errorem respondere. Erant inter ipsos dei filii:
os iubilantes. Secūdo ostendit quid accipi posset ex ipsa
promissione quia vnus geminorum in vtero existentium
alteri est prelatuꝝ dicens. Et propositum dei scz volentis
vnum pre alio magnificare: maneret id est firmum esset et
hoc non fm merita sed fm electionem. id est in quantum

ipse deus spontanea voluntate vnum alteri prelegit. nō
quia sanctus erat sed vt sanctus esset. scdm illud Ep̄. 1.
Elegit nos in ipso ante mundi constitutionez vt essemus
sancti. Hoc autem est propositū predestinationis de quo
ibidem dicitur predestinati scdm proposituꝝ voluntatis
eius. Tertio ponit promissionē dicens. Non ex operibus
que nulla precesserunt vt dicitur est: sed ex vocante id est
ex ipsa gratia vocantis de quo supra dictū est. Quos pre-
destinavit hos ꝛ vocauit. dicitur et ei scilicet rebecca quia
maior scz esau seruiet minori scz iacob. Quod quidem tri-
pliciter pot̄ intelligi. Vno mō scdm eozum personas. ꝛ sic
intelligitur esau seruisse iacob. non directe sed occasione:
liter in quantum persecutio quam ei intulit in eius bonis
cessit fm illud prouer. 11. Qui stultus est seruiet sapienti
Secundo potest referri ad populos ex vtroqz progenitos
quia idumei aliquando fuerit subiecti israelitis fm illud
ps̄. In idumeam extendā calcamentū meum. Et hoc vi-
detur competere his que premituntur in gen. ¶ Premit-
tuntur enim duo populi ex ventre tuo dum populus po-
pulum superabit ꝛ maior minori seruiet. Tertio potest in-
telligi figuratit dicitur vt per maiorem intelligat popu-
lus iudeozum qui primo adoptionem filiationis accepit.
scdm illud Exo. 4. Primogenitus meus israel. Per mi-
nozem autē figuratur populus gentilium qui posterius
est ad fidem vocatus. qui etiam figuratur per filium pro-
digum Luc. 15. Maior ergo populus seruiet minori in
quantum iudei sunt nostri capisarij custodientes libros ex
quibus nostre fidei testimoniū perhibetur Job. 5. Scruta-
mini scripturas. ¶ Deinde cum dicit. Sicut scriptum
est ꝛc. probat propositum ex auctoritate prophe dicens:
Sicut scriptum est scz primo Malach. prophete ex perso-
na dei dicentis. Iacob dilexi: esau autem odio habui. Di-
cit autē hic quedā glo. q id qd supra dictū est maior fuit
mior: vtrūqz ē fm p̄sentia. qd autē hic dicitur ē intelligēdū
scdm iudiciū. quia scz deus propter bona opera dilexit
iacob sicut ꝛ omnes sanctos diligit. prouer. 8. Ego dilige-
tes me diligo. Esau vero odio habui propter peccata sicut
scriptum est Eccl. 12. Altissimus odio peccatoꝝ habet.
Sed qz dilectio hominis preuenitur a dilectioe dei scdm
illud infra. 10. Non quasi nos dilexerimus deum: sed
quoniam ipse prior dilexit nos: oportet dicere q ante la-
cob dilectus sit a deo q ipse deus dilexerit. Nec potest vi-
ci q deus ex tempore eum diligere incepit: Alioquin
eius affectus esset mutabilis. Et ideo oportet dicere q
deus ab eterno iacob dilexit vt dicit Jere. 31. In charita-
te perpetuauit te. Est autē in his verbis apli cōsiderandū
q tria ponit in deo pertinentia ad sanctos. videlicet elec-
tionem per quam intelligitur predestinatio et electio dei
que quidem realiter sunt idem in deo sed differunt ratio-
ne. Nam ipsa dei dilectio dicitur scdm q vult bonum ali-
cui absolute. Electio autē dicitur scdm q per bonum qd
alicui vult euz alteri preferre. predestinatio autē est scdm q
hominē dirigit in id bonum quod ei vult: diligendo et eli-
gendo. ꝛ ideo scdm rationem predestinatio sequitur dile-
ctionem sicut et voluntas de fine naturaliter precedit di-
lectionem aliquozum in finem. Electio autē ꝛ dilectio
aliter ordinantur in deo et in homine. In homine enim
electio precedit dilectionem. voluntas enim hominis mo-
uetur ad amandum ex bono quod in re amata considerat
ratione cuius ipsam prelegit alteri et preelecte suū amo-
rem impendit. Sed voluntas dei est causa omnis boni:
quod est in creatura. et ideo bonū per quod vna creatura
preferatur alteri per modum electionis consequitur volun-
tatem dei que est de bono illius que pertinet ad rationē
dilectionis. Unde non propter aliquod bonum quod in
homine eligat deus enim diligit. sed potius eo q ipsum vt

ligit preferit eum alijs eligendo. Sicut autem dilectio de qua hic loquitur pertinet ad eternam dei predestinationem: ita et tunc odium de quo hic loquitur pertinet ad reprobationem: quia deus reprobat peccatores. Nec est videndum quod ista reprobatio sit temporalis, quoniam temporalis est in voluntate diuina sed est ab eterno, que quidem quantum ad aliquid conuenit cum dilectione vel predestinatione. Quoniam autem ad aliquid differt conuenit quidem quantum ad hoc quod sicut predestinatio est preparatio glorie ita reprobatio est preparatio pene. *Esa. 3.* Preparata est ab heri thophet a rege preparata. Differt autem quantum ad hoc quod predestinatio importat preparatio nem meritorum quibus puenitur ad gloriam, sed reprobatio importat preparatio nem peccatorum quibus puenitur ad penam. Et ideo prescientia meritorum non potest esse aliqua ratio predestinationis, quia merita prescisa cadunt sub predestinatione, sed prescientia peccatorum potest esse aliqua ratio reprobationis ex parte pene que preparat reprobatis in quantum scilicet deus proponit se puniendum malos propter peccata que a seipsis habent non a deo. Iustus autem proponit se premiandum propter merita que a seipsis non habet. *Dee. 13.* Perditio tua israel, tantum ex me auxilium tuum.

Lectio tertia.

Uid ergo dicemus Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Moyse enim dicit. Miserebor cui miserebor. Igitur non volentis neque currentis: sed miserentis est dei. Dicit enim scriptura pharaoni: Quia in hoc ipsum excitauit te ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra. Ergo cuius vult miseretur et quem vult indurat.

Postquam premisit apud se secundum dei electionem vnus alteri preferitur non ex operibus sed ex gratia vocantis: hic inquit de iusticia huius electionis. Et primo proponit dubitationem, secundo soluit ibi. Absit. Moyse tunc tertio obijcit contra solutionem ibi. Dicit itaque mihi quid ad hoc tunc. Dicit ergo primo. Dicitur est quod deus sine merito precedente vnum eligit et alterum reprobat. Quid ergo dicemus? Illud quid per hoc probari potest quod sit iniquitas apud deum, videtur quod sic. Pertinet enim ad iusticiam in distributionibus ut equaliter equalibus distribuatur, hoc autem remota differentia meritorum sunt equalis. Si ergo absque consideratione meritorum deus inequaliter distribuuit vnum eligens et alium reprobans, videtur quod sit in iniquitas quod est contra illud quod dicitur deuter. 32. Deus fidelis et absque vlla iniquitate, pater. Iustus es dominus et rectus iudicium tuum. Est autem sciendum quod origenes hanc obiectionem soluere volens incidit in errorem. Proponit enim in suo prologo deum ab initio solus creaturas spirituales fecisse, et omnes equalis ne ex eorum inegalitate posset secundum rationem predictam iniquitas deo ascribi. Sed postea creaturarum diuersitas subsequuta est ex diuersitate meritorum. Illa illarum creaturarum spiritualium quedam per amorem conuerse sunt ad deum plus vel minus et secundum hoc distincti sunt ordines angelorum, quedam vero auersae sunt a deo plus vel minus et secundum hoc alligatae sunt corporibus vel nobilibus vel ignobilibus, quedam quidem celestibus corporibus, quedam autem corporibus demonum, quedam autem corporibus hominum, et secundum hoc ratio condendi et distinguendi creaturas corporeas est peccatum spiritualis creature quod est con-

tra id quod gen. 1. dicitur. Vidit deus cuncta que fecerat et erant valde bona, per quod datur intelligi quod causa producenti creaturas corporeas est bonitas ut dicit aug. 11. de ciuitate dei. Et ideo hac opinione reiecta, videndum est quod liter apostolus dubitationem soluat cum dicit. Absit. Moyse enim dicit tunc. Et circa hoc duo facit, primo soluit obiectionem predictam quantum ad dilectionem sanctorum: secundo quantum ad odium seu reprobationem malorum ibi. Dicit enim scriptura tunc. Circa primum duo facit, primo proponit auctoritatem scripture: ex qua procedit solutio, secundo ex ea conclusionem inducit ibi. Igitur non volentis tunc. Inducit autem auctoritatem que habetur exo. 33. vbi dicit dominus moysi secundum litteram nostram. Miserebor cui volueris et clemens ero in quem mihi placueris, sed apud inducit eam secundum litteram. Ixx. dicens. Moyse enim dicit dominus. Miserebor cui miserebor et misericordiam prestabo cui miserebor, vbi secundum superficiem littere omnia bona nostra dei misericordie ascribuntur secundum illud *Esa. 63.* Misericordiam domini recordabor: laudem domini super omnibus que reddidit nobis. Et *Tren. 3.* Misericordie domini que non sumus consumpti, multe enim sunt miserationes eius. Exponit autem hec auctoritas in glo. dupliciter, et secundum hoc ex auctoritate hac dupliciter soluitur questio et obiectio. Uno modo sic. Miserebor cui miserebor id est illi cui est dignus misericordia, et ad maiorem expressionem iterat dicens. Misericordiam prestabo cui miserebor, id est cui dignum iudico misereri, sicut et in ps. dicitur. Misertus est dominus timentibus se. Et secundum hoc licet misericorditer sua impendat tamen ab iniusticia excusatur, quia dat quibus dandum est et quia non dat cui dandum non est secundum rectitudinem sui iudicij. Sed misereri cui dignum est potest intelligi dupliciter. Uno modo ut intelligatur aliquis dignus misericordia, propter opera preexistentia in hac vita licet non in alia ut posuit origenes quod pertinet ad heresim pelagianorum qui posuerunt gratiam dei hominibus secundum merita dari. Sed hoc stare non potest quia sicut supra dictum est ipsa etiam bona merita sunt homini a deo et sunt predestinationis effectus. Alio modo potest intelligi ut aliquis dicatur dignus misericordia, non propter aliqua merita precedentia gratiam sed propter merita subsequenta, puta ut dicamus quod deus dat aliquid gratiam et proposuit eam ab eterno illi se daturum quem prescinit ea bene fore vsurum. Et secundum hoc intelligit glo. quod miserebor cui miserendus est. Unde dicit. Miserebor cui miserus ero id est illi miserebor vocando: et gratiam proponendo cui presciscus ero quod misericordiam daturus es: scilicet sciens illum conuertendum et apud me permanurum. Sed videtur quod nec hoc conuenienter dici possit. Manifestum est enim quod nihil potest poni ut ratio predestinationis quod est predestinationis effectus etiam si accipiatur propter in dei prescientia, quia ratio predestinationis intelligitur predestinationi, effectus autem in ipsa includitur. Manifestum est autem quod omne dei beneficium quod homini conferat ad salutem est diuine predestinationis effectus, diuinum autem beneficium non solum extendit se ad infusionem gratie qua homo iustificatur sed etiam ad gratie usum sicut etiam in rebus naturalibus non solum causat ipsas formas in rebus sed etiam ipsos motus et operationes formarum eo quod deus est principium omnis motus cuius operatione cessante amouendo ex formis nullus motus vel operatio sequitur. Sicut autem se habet habitus gratie vel virtutes in anima ad vsus ipsius: sic se habet forma naturalis ad suam operationem. Et ideo dicitur *Esa. 26.* Quia opera nostra operatus es tibi nobis dominus. Probat autem hoc speciali ratione aristotelis de operibus voluntatis humane. Cum enim homo habeat potentiam ad opposita, puta ad sedendum vel non sedendum oportet quod reducatur in actum per aliquid aliud. Reducit autem

Ad Romanos

In actum alterius horum per consilium ex quo unum oppositorum
peeligit alteri. Sed cum iteque homo habet potentiam consilii vel
non consilii oportebit esse aliud quod reducat in actum consilii
Et cum in hoc non sit pcedere in infinitum oportet esse ali-
quod principium extrinsecum superius homine quod ipsum mo-
ueat ad consiliandum. et hoc non est aliud quam deus. Sic
igitur ipse versus gratie est a deo nec propter hoc supersuit ha-
bitus gratie sicut nec supersuit forme naturales quibus deus
in omnibus operatur quia sicut dicitur. Sap. 8. Ipse disposuit
omnia suaviter. quod scilicet per suas formas omnia incitant quasi
sponte in id ad quod ordinantur a deo. Sic igitur non potest
esse quod merita consequentia gratiam sint ratio miserendi aut
predestinandi. sed sola dei voluntas secundum quam miser-
corditer aliquos liberat. Manifestum est enim quod iusticia dis-
tribuitiva locum habet in his que dantur ex debito. puta
si aliqui meruerunt mercedem vel plus laborantibus ma-
ior merces donetur. non autem habet locum in his que spore
te et misericorditer aliis datur. puta si aliqui duos paupes
in via inueniens et det vni quod potest vel disponit in eli-
mosinam dare: non est iniquus sed misericors. Similiter si
aliquis duobus eque ipsum offenditibus vni dimittat of-
fensam et non alteri: est misericors vni et iustus ad alterum
neutri vero iniquus. Cum enim omnes homines propter peccata
sua primi parentis donationi nascantur obnoxii quos dei per
suam gratiam liberat. sola misericordia liberat et sic quis-
busdam est misericors quos liberat. quibusdam autem iustus
quos non liberat. neutris autem iniquus. Et ideo apostolus ques-
tionem soluit per auctoritatem que omnia diuine misericordie ascri-
bit. Sciendum est tamen quod dei misericordia secundum tria attendi-
tur. primo quidem secundum predestinationem qua ab eterno
proposuit aliquos liberare. ps. Misericordia eius ab eterno
et in eternum. Secundo secundum vocationem et iustificationem
quibus homines saluat ex tempore. Tercio magnificando per glo-
riam quando liberat ab omni miseria. ps. Qui coronat te
in misericordia et miserationibus. Et ideo miserebor scilicet voca-
ndo et iustificando cui misereor predestinatio et misericor-
diam prestabo: finaliter glorificando eum cui misero: voca-
do et iustificando. Et hic sensus magis concordat cum no-
stra littera que dicit Misereor cui voluero et clemens ero cui
mibi placet. Ubi manifeste non meritis sed soli diuine vo-
luntati ascribitur diuina misericordia. Deinde cum dicit.
Igitur non volentis etc. concludit propositum ex pre-
missa auctoritate. Et potest hec conclusio multipliciter intel-
ligi. Uno modo sic. Igitur ipsa salus hominis non est volentis
neque currentis id est non debetur alicui per aliquam eius vo-
luntatem vel exteriorum operationem: que dicitur cursus
secundum illud. 1. cor. 9. Sic currite ut comprehendatis. Sed est
miserentis dei. i. pcedit ex sola dei misericordia. ut maxime
sequitur ex auctoritate inducta. v. deo. 9. Me dicis in cor-
de tuo. propter iusticiam meam introduxit me dominus ut ter-
ram hanc possiderem. Potest autem et aliter intelligi ut sit
sensus. Omnia pcedunt ex dei misericordia. Igitur non
est volentis scilicet velle neque currentis scilicet currere. sed vtrius-
que est miserentis dei. secundum illud. 1. cor. 15. Non autem ego
sed gratia dei mecum. Et Jo. 15. Sine me nihil potest is fa-
cere. Sed si hoc solum in hoc verbo intellexerit apostolus cum
etiam gratia sine libero arbitrio hominis non velit neque currat. po-
tuisset e contrario dicere. non est miserentis dei sed volentis
et currentis quod aures pie non ferunt. Unde plerumque aliquid
est ex his verbis intelligendum. ut scilicet principalitas gratie
dei attribuat. Semper enim actio magis attribuit prin-
cipali agenti quam scolario. puta si dicamus quod securis non fa-
cit arcam sed artifex per securim. voluntas autem hominis moue-
tur a deo ad bonum. Unde supra. 8. dicitur est. Qui spiritus
dei aguntur hi sunt filii dei. Et ideo hominis operatio

interior non est homini principali sed deo attribuenda.
phil. 2. Deus est qui operatur in vobis velle et perficere
per bona voluntate. Sed si non est volentis velle neque curre-
tis currere sed dei mouentis ad hoc hominem. videtur
quod homo non sit dominus sui actus quod pertinet ad libertatem arbi-
trij. Et ideo dicendum est quod deus omnia mouet sed diuersi
mode in quantum scilicet vni quodque mouetur ab eo secundum modum
nature sue. Et sic homo mouetur a deo ad volendum et cur-
rendum per modum libere voluntatis. Sic ergo velle et cur-
rere est hominis ut libere. non autem est hominis ut principaliter mou-
entis sed dei. Deinde cum dicit. Dicit enim scriptura etc.
soluit questionem premissam quantum ad reprobationem ma-
lorum. Et primo inducit auctoritatem. scilicet inquit conclusionem
ibi: Ergo cui vult miseretur etc. Dicit ergo ista ostensum
est quod non est iniquitas apud deum quantum ad hoc quod ab
eterno reprobat malos. Dicit enim scriptura ex ore dei. etc.
9. Quia in hoc ipso excitanti te vel seruauit te secundum aliam litteram
ut ostendam in te virtutem meam ut annuncietur nomen meum
in vniuersa terra. littera autem littera sic habet. Et idcirco
posui te ut ostendam in te fortitudinem meam ut enarret
nomen meum in omni terra. Ubi primo considerandum est
quid deus circa reprobos faciat. quod ostendit dices. In hoc
ipsum seruauit te id est dignus eras mori propter mala que fec-
ceras. s. primo. Qui talia agunt digni sunt morte. Sed
tamen non statim tibi mortem induxit. sed seruauit te in vita
eo sine quo sequitur. ut scilicet ostendam etc. Et in hoc etiam
sensu potest legi quod dicitur. Excitauit te id est cum apud me
per tuis meritis mortuus esses concessi tibi vitam quasi te ex-
citarem. In quo apparet quod deus iniquitatem reproborum non facit
cum ipsi ex suis meritis essent digni statim consumi. scilicet
hoc ipsum quod eos seruauit in vita pcedit ex nuntia sua bonita-
te. Iere. 10. Corripe me domine: veritatem in iudicio. et non
in furore tuo. ne forte ad nihilum redigas me. Alio modo
potest intelligi. excitauit te in peccatum ut deterior fias.
Quod quidem non est intelligendum hoc modo quod deus
hominem causet malitiam. sed est intelligendum permissiue.
quia scilicet ex iusto suo iudicio permittit aliquos ruere in pec-
catum propter precedentes iniquitates. sicut supra primo
dictum est. Tradidit eos deus in reprobum sensum. Sed
aliquid amplius videtur mihi in hoc esse intelligendum
quia videlicet instinctu quodam interiori mouetur homines
a deo ad bonum et ad malum. Unde aug. dicit in libro de
gratia et libero arbitrio quod deus operatur in cordibus hominum
ad inclinandas eorum voluntates quocumque voluerit. siue
ad bona per suam misericordiam: siue ad mala per meritis eorum
Unde et deo dicitur sepius suscitare aliquos ad bonum secundum
illud dan. 13. Suscitauit deus spiritum pueri iunioris. Di-
citur etiam suscitare aliquos ad malum faciendum. secundum illud
Esa. 13. Suscitabo medos qui sagittis puulos interficiant
aliter tamen ad bona. aliter ad mala. Nam ad bona incli-
nat hominum voluntates directe et se tanquam actor bonorum. ad
malum autem dicitur inclinare vel suscitare homines occasio-
naliter. in quantum scilicet deus homines vel aliquid proponit vel interiorius
vel exteriorius quod quantum est de se est inductiuum ad bonum scilicet homo
propter suam malitiam peruehit vtriusque ad malum. supra scilicet.
Ignoras quoniam benignitas dei ad penitentiam te adducit scilicet
autem duriciam tuam et cor impenitens thesaurizas tibi iram
in die ire. Et iob. 24. Dedit ei deus locum penitentiae
et ille abutitur eo in superbia. Et similiter deus quantum
est de se interiorius instigat hominem ad bonum puta regem
ad defendendum iura regni sui vel ad puniendum rebelles.
Sed hoc instinctu bono malus homo abutitur secundum mali-
tiam cordis sui. Et hoc patet. esa. 10. vbi dicitur de assur
Ad gentem fallacem mittam eum contra populum furoris mei
mandabo illi ut auferat spolia etc. Et post. Ipse autem non
sic arbitrabitur et cor eius non ira estimabit. sed ad ceterum

dum erit cor eius. Et hoc modo circa pharaonem accidit
 qui cum a deo excitaretur ad regni sui tutelam abusus ē
 hac excitatione in crudelitatem. ¶ 2° oportet considerare
 quo sine deus ista partim faciat et partim permittat. Est enim
 considerandum quod deus operatur in creaturis ad suam manū
 festationem secundum illud supra primo. Inuisibilia dei per ea
 que facta sunt intellecta conspiciuntur. Unde et huiusmodi
 excitatio in hoc ipsum ordinatur et quantum ad partes ut os-
 tendā in te virtutē meā. exo. 14. Viderunt filij israel ma-
 nū magnā quā exercuerat dñs contra egyptios. Et quibus
 ad absentes ut annuncietur nomen meū in vniuersa terra.
 ps. Annunciate inter gentes gloriā eius. Sic igitur partē
 quod quantum ad hoc non est iniquitas apud deum quod vultur cre-
 atura sua secundum eius merita ad gloriā suā. Et in hoc eos-
 dem sensu potest exponi si dicatur. Posuere id est ordina-
 uerunt malitiā tuam ad gloriā meam. deus enim malitiā
 ordinat sed non causat. ¶ Deinde etiam dicitur. Ergo cui vult
 miseretur etc. Infert conclusionem quādam ex vtriusque au-
 thoritate supra inducta. Nam ex eo quod dictum est misere-
 bor cui miseror concludit. Ergo cui vult miseretur. ps.
 Miserebor eius timētibus se. Ex eo vero quod dicitur ē. In
 hoc ipsum excitauit te concludit. Et quē vult indurat. Esa.
 63. Indurasti cor nostrum ne timeremus te. Ecc. 33. Ex
 ipsis benedixit et exaltauit. et ex ipsis maledixit et humilia-
 uit. Et quidem. quod dicitur de dei misericordia dubitatio-
 nes non habet. suppositis his que premissa sunt. Sed cir-
 ca indurationes videtur esse duplex dubitatio. Primo quod
 dem quod duritia cordis ad culpam pertinere videtur. secundum il-
 lud Ecc. 3°. Cor durum male habebit in nouissimo. Si er-
 go deus indurat. sequitur quod sit actor culpe. Contra quod vi-
 citur. Ia. 1°. Deus intemptator malorum ē. Ad quod dicendum
 quod deus non dicitur indurare aliquos directe quasi in eis
 causet malitiā. sed indirecte. in quantum scilicet ex his quod facit
 in homine intus vel extra homo sumit occasionem peccati. et
 hoc ipse deus permittit. Unde non dicitur indurare nisi in-
 mittendo malitiā sed non apponendo gratiā. Secunda du-
 bitatio est quia ipsa obduratio non videtur diuine volun-
 tati posse ascribi cum scriptum sit. 1. Thes. 4. Heec est vo-
 luntas dei sanctificatio vestra Et. 1. thi. 2. Qui vult omnes
 homines saluos fieri. Ad quod dicendum est: quod tam miseri-
 cordia quam iusticia dispositionem voluntatis importat. Unde
 sicut miseratio ad tribuitur diuine voluntati: ita et id quod ē
 iusticie. Sic ergo intelligendum est cui vult miseretur: scilicet
 licet per suam misericordiam et quē vult indurat per suā
 iusticiā. quod illi quos indurat hoc merentur ut indurentur
 ab ipso. ut supra primo capitulo dictum est.

Lectio quarta.

Icis itaque mihi. Quid adhuc que-
 ritur. Voluntati enim eius quis re-
 sistit? Homo tu quis es: qui respo-
 deas deo. Nunquid dicit figmentum ei qui
 se finxit quid me fecisti sic? An non habet po-
 testatem figulus luti ex eadem massa facere
 aliud quidem vas in honorem. aliud vero in
 contumeliam? Si deus volens ostendere
 iram et notam facere potentiam suam: susti-
 nuit in multa patientia vasa ire apta in inte-
 ritu: ut ostenderet diuitias glorie sue in va-
 sa misericordie quod preparauit in gloriā.

Posita solutione premissae questionis: hic apostolus con-
 tra ipsas solutionē obicit et precipue contra vltimā con-
 clusionem qua dictum est. Cuius vult miseretur quem

vult indurat. primo ergo ponit obiectionem. scilicet solutio-
 nem ibi. Homo tu quis es etc. Dicit ergo primo. dicitur
 est quod deus cuius vult miseretur et quē vult indurat. Di-
 cis itaque mihi. Quid adhuc queritur id est quid oportet
 ulterius querere de causa honorū et malorum que hic agitur
 tur. cum omnia voluntati diuine attribuantur quod est causa
 sufficientes. eo quod nullus potest ei resistere. Unde sequitur.
 Voluntati eius quis resistit? Ecc. 1. Proposui in animo
 meo querere et inuestigare sapienter de omnibus que sunt
 sub sole. Vel aliter. Quid adhuc queritur. id est quod ques-
 ritur deus de hominibus quādo peccat. sicut. Esa. 1°. Filios
 enutriti exaltant. etc. Ideo autē videtur iustā querimo-
 niam non habere quia ex voluntate eius totū procedit. cui
 nullus potest resistere. Unde subdit. Voluntati eius quis re-
 sistit? Vel aliter. Quid adhuc queritur scilicet ab homine ut
 faciat bonum vel malum. Mich. 6°. Indicate tibi o ho-
 mo quid sit bonum et quid deus requirat a te etc. Frustra
 autem requirit ab aliquo quod non est in eius potestate. Illi-
 bil autem in hominibus potestate esse videtur secundum predicta quod
 bus omnia diuine voluntati videtur ascribi. cui resisti non
 potest. Sequitur. Voluntati enim eius quis resistit? Qua-
 si diceret. Nullus. Debet. 13°. Non est quod tue possit resiste-
 re voluntati. Et hec videtur esse intentio apostoli. ¶ Deinde etiam vi-
 citur. Homo tu quis es etc. rōder tacite questionē. Ad
 cuius resolutionis intellectum considerandum est: quod circa
 electionē bonorum et reprobationem malorum duplex questio
 potest moueri. An a quibus in generali quare deus velit
 quosdam indurare et quosdam misereri. Alio vero in spe-
 ciali quare velit huius misereri et hunc vel illū indura-
 re. Et potest quidem ratio huius questionis assignari. scilicet
 cū aut questionis non potest assignari ratio nisi simplex
 dei voluntas. cuius exemplū patet in rebus humanis. Si
 enim aliquis edificare volens haberet multos lapides si-
 miles et egresses congregatos posset ratio assignari quare qu-
 dam ponat in summo et quosdam in ymo ex parte finis. quod
 ad perfectionem domus quam facere intendit requiritur et si-
 damentum quod habet lapides in ymo. et cacumen parietis
 quod habet lapides in summo. Sed quare ponat hos
 lapides in summo et hos in ymo non habet aliquam ra-
 tionem nisi quod artifex voluit. Primo igitur apud rōdet
 dubitationē quod ad questionem secundam quare scilicet quare
 de huius hominibus miseretur et illū induret. scilicet quod ad que-
 stionem primam. quare scilicet quibusdam miseretur et quos-
 dam induret ibi. Ad si volēs deus etc. Circa primū tria
 facit. primo arguit presumptionē quod estis. scilicet inducit aucto-
 ritatem que questionem soluit ibi. Nunquid dicit figmen-
 tum etc. tertio exponit auctoritatem ibi. An non habet po-
 testatem etc. Dicit ergo primo. Homo tu quis es fragilis et
 ignoras tu quis es respondes deo unde sufficiens ad respon-
 dendum ei si voluerit tecū iudicio contendere. Job 9°. Si
 voluerit contendere iudicio cum illo non poterit ei respon-
 dere vnum pro mille. Et sicut dicitur Job. 39. Qui arguit
 deus debet ei rōdere In quo datur intelligi quod homo non
 debet scrutari rationem diuinorum iudiciorum cum intentio-
 ne apprehendendi eo quod excedant rationes humanā. Ecc.
 3°. Altiora te ne quaeris. Prouet. 25°. Perscrutator ma-
 iestatis opprimetur a gloria. ¶ Deinde cum dicit. Nū-
 quid dicit figmentū etc. inducit auctoritatē: que habetur
 Esa. 45. Nunquid dicit luti figulo suo. Quid facis et opus
 tuum sine manibus. Tibi considerandum est quod si aliquid arti-
 fex ex materia vili faciat vas pulchrum et nobilibus actus
 b^o acomodatus totū ascribitur bonitati artificis. puta si ex luto
 faciat scutellas et vases ad nobilē mēsam decētes Si vero
 ex vili materia puta ex luto faciat vas acomodatum vili-
 vili^o puta coque vel huiusmodi officijs non potest vas con-
 rri si rationē habet posset enim conrri si ex materia p̄ciosā

Ad Romanos

fiacet artificis opationi puta ex auro et lapidibus preciosis faceret vas ad vilia officia deputatum. Humana autem natura vilitatem habet ex sua materia quod videtur gen. 2.° Fecit deus hominem de limo terre: scilicet maiorem vilitatem habet ex corruptione peccati quam vniu hominem in hunc mundum intravit. Et ideo homo luto merito comparatur. Job 30. Comparatus luto et assimilatus sum faulle et cineri. Unde quicquid boni habet homo debet bonitati diuine quasi pitie sigilli ascribere. Ysa. 64. Hinc dicit pater noster es tu: nos vero lutum et fictor noster tu et opus manuum tuarum omnes nos. Si vero deus hominem ad meliora promoueat sed in sua infirmitate eum dimittens deputat eum ad infimum versus nullam ei facit iniuriam non potest iuste de deo coqueri. Unde iude cum dicit. An non habet potestatem etc. Exponit apostolus verba prophete. Quasi dicat. Hoc est dictum figmentum id est vas fictile non potest dicere fictori quid me fecisti sic. quia sigulus liberam potestatem habet ex materia luti opus facere quodcumque sibi placuerit. Unde dicit. An non habet potestatem scilicet liberam sigulus luti qui scilicet opatur in vili materia: ex eadem massa scilicet vilis materie facere absque allicuius iniuria aliud quidem vas in honore id est in vobis nobiles versus. aliud vero in contumeliam id est in versus viliores. 2. thi. 1. In magna enim domo non solum sunt vasa aurea et argentea: sed etiam lignea et fictilia. et quedam quidem in honorem quedam autem in contumeliam. Et similiter deus liberam potestatem habet facere ex eadem corrupta materia humani generis sicut ex quodam luto nulli faciendo iniuriam quosdam homines preparamos in gloriam: quosdam autem in miseria derelictos. Iere. 18. Sicut lutum in manu sigilli. ita in manu mea vos domus israel. Deinde cum dicit. Quis si volens deus etc. soluit primam questionem scilicet quare deus velit quibusdam misereri et quosdam in miseria derelinquere. sine quosdam eligere et quosdam reprobare. Circa quod considerandus est quod finis omnium diuinorum operum est manifestatio diuine bonitatis. puer. 16. Antuerua propter semetipsum opatus est dominus. An supra primo dictum est quod inuisibilia dei per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur. Tanta est autem diuine bonitatis excellentia quod non potest vno modo nec in vna creatura sufficienter manifestari. Et ideo diuersas creaturas condidit in quibus diuersimode manifestatur. precipue autem in creaturis rationalibus in quibus eius iusticia manifestatur quantum ad illos quos pro eorum meritis punit. misericordia vero in illis quos ex sua gratia liberat. Et ideo ut vtrumque in hominibus manifestaret: quosdam misericorditer liberauit sed non omnes. primo ergo ponit rationem reprobationis malorum. sedo ponit rationem electionis bonorum ibi. Et ostendit diuitias etc. Est autem in vtrisque triplex differentia attendenda. prima quidem secundum finem. scilicet secundum usum. tertia secundum diuinum actum. Finis autem reprobationis vel obdurationis malorum est manifestatio diuine iusticie et virtutis. Et quantum ad hoc dicit. quod id est sed si deus volens ostendere iram suam id est iusticiam vindicatiua. Non enim dicit ira in deo secundum affectus commotionem. sed secundum effectus vindicte. supra primo Reuelatur ira dei etc. Addit autem Et notam facere potentiam suam. quia deus contra malos non solum vix ira id est vindicta puniendo eos sibi subiectos sed etiam sua potentia subiiciendo sibi. Phil. 3.° Secundum operationem qua potest etiam sibi subiicere omnia. ero. 14. Adversus egypcios mortuos super litus maris et manum magnam quam exercuerat dominus contra eos. Illius autem malorum ad quod vitur eis deus est ira id est pena. Et ideo vocat eos vasa ire id est iusticie instrumenta. quibus deus vix ad ostendendam iram id est iusticiam vindicatiuam. Ephe. 2. Erasmus natura filij ire. Verus vero quare deus erga eos exercet non est quod disponat eos ad ma-

lum quia ipsi de se habent dispositionem ad malum ex corruptione primi peccati. Unde dicit. Vasa apta in interitum id est in se habentia aptitudinem ad eternam damnationem. Sen. 6. Adversus deus quod multa malitia hominum esset in terra. et cuncta cogitatio humani cordis intenta esset ad malum omni tempore. Hoc autem solum deus circa eos agit quod eos permittit agere que concupiscunt. An signanter dicit. Sustinuit. Et hoc eius patientiam demonstret quod non statim vindictam inserit. Unde addit. In multa patientia. Ecc. 5.° Altissimus est patiens redditor. Deinde ex parte bonorum similiter tria ponit. Primo quidem finem cum dicit. Et ostenderet diuitias glorie sue. Finis est electionis et miserationis bonorum est ut manifestaret in eis abundantiam bonitatis sue reuocando eos a malo. et ad iusticiam eos trahendo et finaliter eos producere in gloriam. Et hoc est quod dicit. Et ostenderet diuitias glorie sue. de quibus diuitijs supra. 2.° An diuitias bonitatis eius contemnis? Ephe. 2.° Deus autem qui dicitur est in misericordia. Signanter autem dicit. Et ostenderet diuitias glorie sue quia ipsa condonatio et reprobatio malorum que est finis dei iusticiam manifestat et commendat sanctorum gloriam qui ab ipsa tali miseria liberant. Sedo describit versus eius cum dicit. In vasa misericordie. Notat autem bonos vasa misericordie quod vitur eis deus quasi instrumentis ad suam misericordiam manifestandam. Ecc. 4.4. Isti sunt viri misericordie. Tertio ponit actum quem circa eos deus exercet. Ad enim deus eos solum sustinet quasi de se aptos existentes ad bonum sed eos prepat et disponit vocando ad gloriam. An dicit. Que prepaui in gloria. ps. Preparaui motes in virtute tua Est autem constructio defectiua et suspensiu versus hic. ut sit sensus. Si deus volens hoc facere quibusdam miseretur et quosdam indurat quid contra hoc iuste poterit dici? Quasi dicat. Nihil. Non enim sic quos vult indurat ut eos peccare compellat sed sustinet eos ut secundum suam inclinationem tendant in malum.

Lectio quinta.

Tos et vocauit non solum ex iudeis sed etiam ex gentibus sicut in osee dicit Vocabo non plebem meam: plebes meam. et non dilectam. dilectam. et non misericordiam consecutam: misericordiam consecuturam Et erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos. ibi vocabuntur filij dei viui. Esaias autem clamat pro israel Si fuerit numerus filiorum israel tanquam arena maris reliquie salue fient. Verbum enim consumans et abbrevians in equitate. quia verbum breuiatum faciet dominus super terram. Et sicut predixerat esaias nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen. sicut sodoma facti essemus: et sicut gomorra si miles fuissetis Quid ergo dicemus? Gentibus que non sectabantur iusticiam apprehederunt iusticiam: iusticiam autem que ex fide est: israel vero sectando legem iusticie in legem iusticie non peruenit Quare? Quia non ex fide sed quasi ex opibus Offenderunt enim in lapide offensionis: sicut scriptum est Ecce pono in syon lapidem offensionis et petram scandalum: et omnis qui credit in eum non confundetur.

Postquam apostolus ostendit quod dei gratia datur hominibus
 ex divina electione per quam homines ad gratiam vocantur
 hic ostendit quod predicta electio sine vocatio non solum pe-
 tinet ad iudeos verum ipsi poterant gloriari propter hoc quod dis-
 citur deus. 4. *Dilexit pres suos. Sed etiam ad gentes.*
 et primo proponit quod intendit. scilicet probat propositum ibi. Sic
 ioseph dicitur. Tertio et dicitur infer conclusionem ibi. *Quid*
ergo dicem? et. Dicitur ergo primo, dicitur et quod scilicet se paravit
 in glia. Quod et vocavit se per gratiam suam non solum ex iudeis sed
 etiam ex gentibus. s. 3. *An iudeorum deus? Nonne et gentium.*
Sopho. 2. Adorabunt cum viri de loco suo omnes insule
 gentium. Deinde cum dicit. Sicut in osee dicitur et. probat
 propositum et primo quantum ad gentiles. scilicet quantum ad iude-
 os ibi. *Ysa. autem clamat et. Circa primum ponit duas aucto-*
ritates osee loquentes per gentes quare prima permittit eis
dona dei. scilicet ipsam divinam filiationem ibi. Et erit in loco
et. Dicit ergo primo. Sicut dominus dicit in osee quod ipse erit qui
loquatur in prophetis. 2. reg. 23. Spiritus domini locutus est per
me et finis eius per linguam meam. Unde et osee primo dicit.
Principium loquendi domino in osee. Est autem considerandum quod a
tribus bonis quod in iudeis eminebant gentiles erant alieni.
quorum primum erat divinus cultus rone cuius dicebatur pop-
ulus dei quasi ei servientes et eius preceptis obedientes. Unde
in psalms dicit. Nos autem populus eius et oves pascue eius
Sed ab huius populi societate gentiles israel alieni secundum il-
lud eph. 2. Alienati a conversatione israel et hospites te-
stantorum. Sed per christum facti sunt populus dei. Tit. 2. Des-
dit semetipsum pro nobis ut emundaret sibi populum acceptabi-
lem. Et hoc est quod dicit. Vocabo non plebem meam id est gen-
tilitatem quam non erat plebs mea. plebs est mea id est ad hoc ut
sit plebs mea. Secundus est privilegium divine dilectionis. Osee
3. Diligit dominus filios israel in eo scilicet quod eis multa beneficia
inducit ad speciale gratiam prestat. a qua quidem dilectio
one gentiles olim erant exclusi. Eph. 4. Alienati a veri-
tate dei propter ignorantiam que est in illis. Et ideo dicit.
Et non dilectam meam scilicet gentilitatem vocabo dilectam
meam. Eph. 2. Vos qui aliquando eratis longe facti estis
prope in sanguine christi. supra. 6. Cum inimici essemus reced-
ciliati sumus deo in morte filii eius. Tertium est libertas a
peccato originali quam iudeis in circumcisione conferrebat. ysa.
44. Miserabitur dominus iacob. Sed huius misericordie gen-
tiles non erant principes. Ez. 16. Quando natus es in die or-
tus tui non est precusis symbolis tuus. Et infra Non resp-
icit super te oculus meus ut facerem unum de his miseris
suis tui. Sed postea per christum sunt misericordia consecuti. Ideo
sequitur Et non misericordia consecuta misericordia consecuta.
Tit. 5. Secundus sua misericordia salvos nos fecit. Hec autem
auctoritas habet osee 2. scilicet. lxx. loco cuius littera nostra
habet. Miserebor eius quod fuit absque misericordia. et dicit non
populo meo populus meus es tu. Deinde cum dicit. Et er-
it in loco et. inducit aliam auctoritatem quod habet osee. 1.
In qua eis re promittitur dignitas filiorum dei de qua iudei glo-
riabantur propter id quod dicitur ysa. 44. Filios enutriti et
exaltaui ipsi autem spreverunt me. Et deus. 33. Nonne ipse est
pater tuus? Gentiles autem non solum dicebant filii quod
pertinet ad eos qui ex amore deo serviant et spiritu dei agunt
ut. s. 8. dicitur est. sed nec etiam digni erant ut populi dei dis-
cerentur quod pertinere poterat etiam ad eos qui spiritu ser-
vitutis accepterant in timore. Unde dicit. Et erit in loco. i.
in iudea ubi dicitur est eis. scilicet gentilibus a iudeis quasi
ex persona dei loquentibus. Non plebs mea vos. quod non
reputabant eos populum dei ubi id est etiam apud iudeos
credentes vocabantur filii dei. Et in loco id est toto mun-
do in quo converterentur sicut pellicti quos iudei faciebant
qui suis locis derelictis in iudeam pergebant. hoc autem non
ita futurum esse in his qui ad christum convertendi erant ostenditur

Sopho. 2. Adorabunt eum viri de loco suo. *Enicium*
 go in loco suo habitanti ubi dicitur est eis olim ex divina
 sententia non plebs mea vos. ibi vocabantur filii dei per vi-
 uinas adoptionem. Jo. 1. *Dedit eis potestatem filios dei fieri*
his qui credunt in nomine eius. Deinde cum dicit
Ysa. autem clamat et. probat propositum secundum ad iudeos
per auctoritatem ysa. Et ponit duas auctoritates. quarum
prima videtur pertinere ad omnes credentes ex iudeis.
scilicet specialiter ad apostolos ibi. Et sicut predixit et. Dicit
ergo primo. dicitur est per osee pro gentilibus ysaias autem
clamat id est apte loquitur per conversionem israel. 58. Cla-
ma ne cesses quasi tuba exalta vocem tuam. In hac autem
prima auctoritate primo ponitur paucitas convertorum dicitur
Si fuerit numerus filiorum israel quasi arena maris id est in-
numerabiles pro multitudine gentium. Gen. 22. Multi-
plicabo seminem tuum velut arenam maris et. 3. reg. 4. Iuda et
israel innumerabiles quasi arena maris. Reliquie salve
sint id est non omnes nec maior pars sed aliquid pauci qui res-
linquuntur ex excidio aliorum. Mich. 7. Factus sum sicut
qui colligit in autumno racemos vindemie Infra. 11. Reli-
que secundum electionem gratie salve sunt. scilicet ibi. Ser-
vum enim consumans et. assignat causam salutis et primo
ponit efficaciam evangelici verbi dicens. Verbum enim con-
sumans et abbrevians in equitate. Ubi notatur duplex effi-
catia evangelici verbi. prima est quod est consumans id est per-
ficiens. ut eniam dicitur hebre. 7. Nihil ad perfectum addu-
xit lex. Dominus autem dicit mat. 5. Non veni solvere legem sed
adimplere. tum quod figuris legis veritate adhibuit. tum qua-
precepta legis moralia debito modo exposuit et occasio-
nes transgrediendi abstrulit et etiam eis consilia perfectionis
adiunxit. Unde et inveni diviti mat. 19. qui omnia manda-
ta legis servaverat dixit Unum tibi deest. si vis perfectus esse
vade et vende omnia que habes et. Et propter hoc discipu-
lis suis dicebat mat. 5. Perfecti sicut et pater vester
celestis perfectus est. Secunda efficacia est abbreviandi et hec
convenienter prime adiungitur. quia quanto aliquid verbum est
magis perfectum. tanto est altius et per consequens magis
simplex et breve. Est autem verbum evangelii abbrevi-
ans verba legis quia omnia sacrificia figuralia legis in
uno vero sacrificio comprehendit. quo christus obrulit seipsum
pro nobis hostiam. ut dicit eph. 5. Omnia vero precepta
legis moralia in duobus preceptis caritatis concludit.
Mat. 22. In his duobus mandatis uniuersa lex pendet et
prope. Unde dicit. Abbrevians in equitate. Et quia nihil
est pretermittit de multitudine figurarum et preceptorum leg-
quin sub breuitate evangelii comprehendere. Et quia nihil
ipsorum remanet observandum quod est equum fin dictamen-
rationis naturalis. ps. 138. Mandata tua equitas. subaudi-
dum est autem erit. ut sit sensus verbum evangelii erit abbre-
uias et consumans in equitate. Secundo cum dicit. Quia verbum
et. assignat rationem precepte efficacite dicens. Quia dominus
super terram existens id est in terris tanquam homo inhabi-
tans. secundum illud bar. 3. Post hec in terris visus est et.
Faciet verbum breuiatum. Perfectus enim debet esse
verbum et maioris virtutis quod ipse dominus deus carnem indu-
tus loquutus est per semetipsum quod verba que loquutus est
per prophetas. sui illud heb. 1. Multipparie multisque modis
olim deus loquens paribus in prophetis et. Et aliter. quia
dominus scilicet deus pater faciet super terram verbum breuiatum id est
incarnatum quod filius dei exinanitum semetipsum formam sul-
accipiens. Dicitur autem exinanitum vel breuiatum non quod
aliquid subtractum sit plenitudo divini vel magnitudo divini divini
nitatis ipsius. sed quia nostram exilitatem et paritatem
sufecepit. Habet autem hec auctoritas. ysa. 10. ubi formam
nostram sic dicit. Si fuerit populus tuus quasi arena maris res-
que revertetur ex eo Consumatio abbreviata inudabit iusticiam.

Ad Romanos

Consumationem enim et abbreviationem dominus deus exercituum faciet in medio ois terre. **¶** Deinde cum dicit. Et sicut pre dixit ysa. 7. inducit auctoritatem pertinentes spe cialiter ad apostolos dicens. Et sicut pre dixit ysa. 1. **¶** **M**isi dominus sabaoth id est exercituum vel virtutum reliquisset nobis scilicet ex sua misericordia semine id est verbum euangelij. **¶** **S**emen id est christum. **¶** **S**alos. ysa. 6. **¶** Semen sanctum erit id quod stererit in ea. **¶** **S**icut Sodoma facti essemus et sicut gomorra similes fuissetis. **¶** **G**rauius enim fuit peccatum iudeorum quam sodomorum. **¶** **T**ren. 4. **¶** Maior effecta est iniquitas populi mei peccato sodomorum. **¶** **E**t eze. 16. **¶** Non fecit sodoma ipsa et filie eius sicut fecisti tu et filie tue. **¶** **E**t ideo quod iudei non sunt totaliter exterminati sicut sodomite est diuine misericordie imputandum. **¶** **T**ren. 3. **¶** Misericordie domini quia non sumus consumpti. **¶** **D**einde cum dicit. **¶** Quid ergo dicemus. **¶** **I**nfert conclusionem ex dictis. et primo quantum ad gentes. secundo quantum ad iudeos sibi. **¶** **I**srael vero etc. **¶** **L**irca primum duo facit: primo concludit quod intendit dicere. **¶** **Q**uid ergo dicemus ex consideratione predictorum. **¶** **H**oc in quo gentes apprehenderunt id est confes quate sunt iustitiam scilicet quam vocatur filij. **¶** **1. cori. 6. Et hoc quidem fultis sed iustificati estis. Et hoc quidem ex vocatione diuine electionis non ex meritis quod patet per hoc quod dicit. **¶** **Q**ue non sectabantur iustitiam secundum illud ephe. 2. **¶** **E**ritis in illo tempore sine christo alienati a conuersatione israel. **¶** **S**ecundo exponit quod dixerat iustitiam autem que ex fide est non eam quam in opibus constituit. **¶** **N**on enim ad hoc gentes conuerse sunt ut iusticia legalem obseruent. sed ut iustificentur per christum secundum iusticia. **¶** **I**usticia autem dei per fidem iesu christi. **¶** **D**einde cum dicit. **¶** **I**srael vero etc. **¶** **I**nducit conclusionem quantum ad iudeos. **¶** **E**t primo concludit quod intendit dicere. **¶** **I**srael vero id est populus iudeorum. **¶** **S**ectando legem iusticie non puenit. **¶** **D**icitur lex iusticie lex spiritus vite per quam homines iustificatur ad quas iudeorum populus non peruenit quam tamen sectabantur obsequando umbram huius spiritualis legis quam constituit in obseruationibus legalibus. **¶** **h. 10. U**mbra habes lex futurorum honorum. **¶** **E**t sectando legem iusticie id est legem moysi quam est lex iusticie si sit bene intellecta quod docet iusticiam. **¶** **E**t dicitur lex iusticie quia facit homines iustos non vere. sed exterius dum peccata vitantur non ex amore sed timore pene quam lex infligebat. **¶** **y. 51. A**udite me qui seculum mini quod iustum est et queritis dominum. **¶** **E**t in eodem. **¶** **A**udite me qui scitis iustum populus meus lex mea in cordibus eorum. **¶** **S**ecundo assignat causam dicens quare scilicet dum sectantur legem ad legem iusticie non pueniunt. quia scilicet non per debitam viam sectantur. **¶** **E**t hoc est quod subdit. **¶** **Q**uia non ex fide scilicet christi querebant iustificari. sed quasi ex opibus legis. **¶** **S**equantur enim figuram et repudiauerunt veritatem. **¶** **s. 3. Ex** opibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. **¶** **T**ertio manifestat causam oppositam. et primo proponit manifestationem dicens. **¶** **O**ffenderunt enim in lapide offensionis id est ad christum quem assimilatur lapidi offensionis. **¶** **I**n hoc quod sicut lapis in quem offendit non cauetur propter suam puritatem ita iudei videntes christum in firmitate nostra contentum non cauerunt in eum offendere. **¶** **y. 53. Q**uasi absconditus vultus eius. et despectus vide non reputauimus eum. **¶** **1. cor. 13. A**ntequam offendantur pedes vestri ad montes caliginosos id est ad christum et eius apostolos qui dicuntur montes caliginosi propter hoc quod eorum dignitas et magnitudo latebat. **¶** **S**ecundo ad hoc inducit auctoritatem dicens. **¶** **S**icut scriptum est scilicet in ysa. **¶** **C**onponit autem apostolus verba ysa. in diuersis locis scripta. **¶** **N**am ysa. 28. dicitur. **¶** **E**cce ego mittam in fundamentis syon lapidem: **¶** **L**apidem angularem prebarum preciosum in fundamento fundatum. **¶** **Q**ui crediderit non festinet. **¶** **E**t hinc sumitur principium auctoritatis. **¶** **E**cce ponam in syon la-**

pidem scilicet quasi fundamentum in quo designatur quod christus dei una ordinatione constitutus erat ecclesie fundamentum. **¶** **1. cori. 3. F**undamentum aliud nemo potest ponere preter id quod positum est quod est christus iesus. **¶** **L**egitur etiam ysa. 8. **¶** **I**n lapidem autem offensionis et petram scandali duobus domibus israel. **¶** **E**t hinc sumitur medij auctoritatis quo dicit. **¶** **L**apidem offensionis et petram scandali ut offensus referatur ad ignorantiam. quia ut dicit. **¶** **1. cori. 2. S**i cognouissent nunquam dominum glorie crucifixissent **¶** **S**candalum autem referendum est ad impactionem et casum quo per infidelitatem ceciderunt christum et eius apostolos persecutores. **¶** **1. cor. 1. M**os predicamus christum crucifixum iudeis quidem scandalum **¶** **L**uc. 2. **¶** **E**cce hic positus est in ruinam etc. **¶** **F**inis autem auctoritatis sumitur exo. 28. capitulo. **¶** **Q**ui crediderit non festinet. loco cuius hic dicitur. **¶** **O**mnis qui credit in eum non confundetur. quia scilicet consequetur mercedem ab eo. **¶** **ecc. 2. Q**ui timetis deum credite illi et non euacuabitur merces vestra. **¶** **P**onit autem apostolus hec verba secundum istam. **¶** **70. E**t ad hunc sensum pertinet quod in ista nostra dicitur. **¶** **Q**ui crediderit non festinet. **¶** **I**lle enim festinare videtur qui desultum se reputat. quia cito non adpiscitur quod sperabat.

Incipit decimum capitulum.

Patres voluntas quidem cordis mei et obsecratio ad deum sit pro illis in salutem. **¶** **T**estimonium enim prohibeo illis: quod emulationem quidem dei habent: sed non secundum scientiam. **¶** **I**gnorantes enim iusticiam dei et suam querentes statuere: iusticie dei non sunt subiecti. **¶** **F**inis enim legis christus ad iusticiam omni credenti. **¶** **M**oyses enim scripsit. quoniam iusticia quam ex lege est qui fecerit homo uiuet in ea. **¶** **Q**ue autem ex fide est iusticia sic dicit. **¶** **N**e dederis in corde tuo. quod ascendit in celum. id est christum deducere. aut quis descendet in abyssum. hoc est christum a mortuis reuocare. **¶** **S**ed quod dicit scriptura? **¶** **P**rope est verbum in ore tuo hoc est verbum si dei quod predicamus. quia si confitearis in ore tuo dominum iesum: et in corde tuo credideris quod deus illius suscitauit a mortuis saluus eris.

Postquam apostolus ostendit quomodo per electionem gratie dei gentiles sunt ad fidem vocati et etiam aliqui ex iudeis de maiori parte populi iudaici offendentes et scandalizatis. hic agit specialiter de casu iudeorum. **¶** **E**t circa hoc tria facit. **¶** **P**rimo manifestat causas casus eorum quam et. **¶** **S**ecundo retigerat. ex qua ostendit casum eorum esse miserandum. **¶** **S**ecundo ostendit casum eorum non esse miserandum. **¶** **1. cap. 1. D**ico ergo nunquid etc. **¶** **T**ertio ostendit casum eorum non esse inutilem nec irreparabilem ibi. **¶** **D**ico ergo nunquid etc. **¶** **L**irca primum duo facit. **¶** **P**rimo ostendit casum eorum esse miserandum ex sua causa. **¶** **2. ostendit quod non est totaliter excusabilis ibi. Sed dico nunquid non audierunt etc. **¶** **L**irca primum duo fecit. **¶** **P**rimo ostendit se ad iudeos habere miserationis affectum. **¶** **S**ecundo ostendit causam miserationis ibi. **¶** **T**estimonium enim illis prohibeo etc. **¶** **D**icit ergo primo. **¶** **D**icitur est quod iudei in legem iusticie non pueniunt propter hoc quod offenderunt in lapidem offensionis. nec tamen contra eos indignor sed eorum misereor. **¶** **E**t ideo dico vobis o fratres qui conuersi estis tam ex gentibus quam ex iudeis mat. 23.**

Omnes vos fratres estis. Voluntas quidem cordis mei id est ex intimo cordis affectu procedens est ad salutem eorum ut scilicet ipsi saluentur sicut et ego saluatus sum. 1. cor. 7. Et lo omnes homines esse sicut me ipsum. act. 26. Pro apud deum omnes qui audiunt tales fieri qualis et ego sum. Et hoc deo conformabatur qui ut dicitur. 1. thi. 2. Vult omnes homines salvos fieri. Nec sola voluntas est in salutem eorum. sed etiam voluntas effectus. unde subdit. Et obsecratio scilicet mea sit ad deum pro illis in salutem. 1. reg. 12. Absit a me hoc precium in domino ut cesset orare pro vobis. Jac. ultio. Orate pro invicem ut saluemini. Et ex hoc patet quod orandum est infidelibus ut saluentur quod et ipsa fides est donum dei. Eph. 2. Gratia salutis estis per fidem et non ex vobis. dei enim donum est. Deinde cum dicit. Testimonium enim etc. designat causam sue miserationis. quod scilicet non ex certa malitia sed ex ignorantia peccabant. Et circa hoc tria facit. primo enim proponit eorum ignorantiam. secundo ostendit quid ignorabant ibi. Ignorantes enim dei etc. tertio ostendit veritatem eorum que ignorabant ibi. Moyses enim dicit. Dicit ergo primo. Pro salutem eorum volo et propter hoc oro miserationem eorum quia testimonium phibeo de illis quod emulationem quodam dei habent scilicet quia volo dei ipsum et eius membra persequuntur. Jo. 16. Venit hora in qua omnes qui interficiunt vos arbitretur obsequium se prestare deo. Et huius rei testis esse poterat quod et ipse aliqui fuerat in simili causa. phil. 3. Secundum emulationem persecutus sum ecclesiam dei. sed non secundum scientiam. quod scilicet eorum zelus per rectam scientiam non ordinatur dum ignorant veritatem. Esa. 5. Propterea captivus ductus est populus meus quod non habuit scientiam. 1. cor. 14. Si quis autem ignorat ignorabit. Deinde cum dicit. Ignorantes enim etc. ostendit cuius rei scientiam non haberent. Et primo proponit quod intendit. secundo manifestat. propositum ibi. Finis enim legis christus etc. Dicit ergo primo. Recte dico quod non secundum scientiam. ignorantes enim dei iustitiam. scilicet qua deus per fidem iustificat. s. tertio iusticia autem dei per fidem iesu christi. Et querentes statueret id est firmare suam opinionem que consistit in operibus legis que secundum eorum opinionem non expectabat aliquid a deo. sed solum ex arbitrio operantium erat. Et ideo dicit eorum esse iusticia quod si humanam et non divinam. secundum illud. s. 4. Si abraham ex operibus legis iustificatus est habet gloriam. scilicet apud homines sed non apud deum. Iusticie enim dei non sunt subiecti id est nolunt subijci christo per cuius fidem iustificatur homines a deo. ps. Nonne deo subiecta erit anima mea. s. 3. Et subditus fiat ois mundus deo. Exo. 10. vs quo non vis subijci mihi. Deinde cum dicit. Finis legis christus etc. manifestat quod dixerat scilicet eos dei iustitiam ignorare et quod ei subijci noluit cum tamen iustitiam legale statuere velint. Circa quod considerandum est quod sicut etiam phibent intentione cuiuslibet legislatoris est facere homines iustos. unde multo magis lex veteris hominibus divina data ordinabat ad faciendum homines iustos. Hanc tamen iustitiam lex premet ipsas facere non poterat. quia neminem ad perfectum adduxit lex. ut dicitur heb. 7. Sed ordinat homines in christum quem promittebat et figurabat. Gal. 3. Lex pedagogus noster fuit in christo ut ex fide iustificemur et hoc est quod dicit. Christus enim est finis legis ad quem scilicet tota lex ordinatur. ps. Omnis consummationis vidi finem. Finis tamen ad iustitiam ut scilicet homines per christum iustitiam consequantur quod lex intendebat supra octavo. Ad impossibile erat legi mittens deum filium dante peccatum in carne ut iustificatio legis impleteretur in nobis. Et hoc dico omni credenti quia per fidem suos iustificat. Jo. 1. Dedit eis potestatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius. Deinde cum dicit Moyses enim etc. probat veritatem eorum que iudei ignorabant scilicet quod iusticia sit perfectior quam iusticia legis. Et hoc auctoritate ipsius moy-

si veteris legislatoris. primo ergo per eius verba ostendit conditionem iusticie legalis. secundo conditionem iusticie fidei ibi. Que autem ex fide est etc. Dicit ergo primo. Recte distinguimus iusticia humanam a iusticia dei. Moyses enim scripsit. Levit. 18. Quonia homo qui fecerit iusticia quam ex lege est vivet in ea. ubi sic ista nostra habet Custodite leges meas atque iudicia que faciens homo vivet in eis. Et etc. 20. Iudicia mea preceperunt que faciens homo vivet in eis. quod scilicet hoc comoditas est consequatur homo per legis obfuantiam ne occideret tanquam legis transgressor. heb. 10. Irritam quis faciens legem moysi absque ulla misericordia morietur. leui. 20. Qui maledixerit patri vel matri morte morietur et sic de alijs. Possunt velterius dicere quod per legis obfuationem homo ordinatur in vitam punit. promittebat enim lex temporalia bona et quedam mandabat que ad ordinationem carnalis vite pertinebant. heb. 9. Iusticia carnis vsque ad tempus correctionis impositis. Sed contra videtur esse quod dominus dicit. math. 19. Querenti quid boni faciam ut habeat vitam eternam. Respondit. Si vis ad vitam ingredi serva mandata. Unde et supra. 5. super illud Lex autem subintravit. dicit quidam glo. Iusticia legis suo tempore custodita non solum bona temporalia sed et vitam conferrebat eternam. sed hec intelligenda sunt secundum spiritalem sensum legis que pertinet ad fidem christi. Sed quod hic dicitur referre ad exteriorum legis sensum. secundum quem lex de vita eterna mentionem non faciebat. Deinde cum dicit. Que autem ex fide est iusticia etc. Inducit auctoritatem moysi de iusticia fidei. Et primo moyses ostendit certitudinem fidei que debet esse in corde hominis. secundo fidei effectum ibi. Sed quod dicit scriptura etc. Dicit ergo primo non solum loquitur moyses de iusticia legis sed etiam ipse sic dicit de iusticia que est ex fide. Que autem ex fide est iusticia sic dicit id est sic loquitur in corde hominis. Ne dixeris in corde tuo scilicet dubitatio. Quis ascendit in celum. quasi hoc impossibile reputans. sicut et puer. 30. queritur. Inducit ascendit in celum atque descendit quia scilicet hoc tenere quasi impossibile est deducere christum a celo id est asserere quod christus non sit in celo contra id quod dicitur. Jo. 3. Nemo ascendit in celum nisi qui descendit de celo filius hominis qui est in celo. Eph. 4. Qui descendit ipse est et qui ascendit super omnes celos. Aut etiam ne dixeris quod descendit in abyssum. i. in infernum quasi reputas hoc esse impossibile. hoc enim negare est renocare christum ex mortuis scilicet negare eum non esse mortuum. Ipse enim moriens in abyssum descendit. Eccl. 2. 4. Penetrabo inferiores partes terre. Et secundum hoc phibet dubitari de duobus articulis fidei christi scilicet de eius ascensione et de eius morte et descensu ad inferiores. quorum primum pertinet ad maximam christi exaltationem. secundum ad maximam eius humilitationem. Potest autem et aliter exponi ut dicat nobis certitudo duorum articulo. primo quod de incarnationis que de cellis ad terram descendit ut sit sensus. Ne dixeris in corde tuo quod ascendit in celum et exponit suppleto. i. christum deducere. quasi dicat. Quis ascendit in celum ad deducendum christum ad nos quod quod deus non fuit necessarius quod ipse propria virtute descendit. secundo autem resurrectionis cum subdit. Aut etiam ne dixeris quod descendit in abyssum. et suppleto addit. Hoc est christum ex mortuis renocare. Quasi dicat. Illuc descendit ut inde posset christum renocare sicut ex persona insipientium dicit. Sap. 2. Non est qui agnitus sit reuersus ab inferis. Et huius sensus congruit verbis moysi. dicit enim deo. 30. secundum istam nostram Mandatum quod ego precipio tibi hodie non supra te est neque peccatum positum neque in celo situm ut possis dicere. Quis nostrum valet ad celum conscendere ut deferat illud ad nos. Nec est inconueniens si quod moyses dixit de mandato legis hoc apostolus attribuit christo quod christus est verbum dei in quo sunt omnia dei mandata. Sic ergo intelligendum est quod dicit. Quis ascendit in celum id est christum deducere. Ac si dicat. Quis potest in celum conscendere ut verbum dei inde deferat ad

Ad Romanos

nos Et idē est dicēdum in alio qđ sequitur. ¶ Deinde cuz dicit. Sed qđ dicit scriptura rē. ostēdit fructū fidei p eiusdem auctoritatē. Et primo pponit auctoritates. secundo expoſit eā ibi. Hoc est verbū fidei rē. tertio pbat expoſit oñē esse cōueniētem ibi. Corde enīz credit rē. Dicit ergo primo. Sed qđ dicit scriptura? Hoc in q̄ p̄p̄e est verbū in ore tuo et in corde tuo. Sic em̄ post p̄missa verba de utro. sequitur. Iuxta te est sermo valde in ore tuo. Quas si dicat. nō solliciteris q̄ tibi desit verbū fidei iustificātis ppter hoc q̄ x̄ps est in celo scđm naturā diuinā aut q̄ descendit in infernū ppter mortē hūanitatē qz ipse deicendens de celo. et resurgens ab inferis ip̄ressit verbū fidei in ore tuo et in corde tuo. Unde qđ dicit p̄p̄e est potest referri ad hoc q̄ verbū dei sumus adepti p x̄pm in carnatam et resurgētē heb. 2. Que cū initiū accepisset enarrari per dñm. Jere. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Et scđm glo. q̄ dicit ppe referēdū est ad vtilitatē scđm qđ dicimus ppe apud nos esse qđ nobis est comodū et vtile. Verbo em̄ dei cor nostrū mūdāc. Jo. 15 Jam vos mōi estis ppter sermonē quē locutus sum vobis. Vel potest referri ad hoc q̄ verba fidei r si sint supra rationē. Ecc. 3. Plurima supra sensū hominis mōstrata sunt tibi. nō tñ sunt ptra rationem. quia veritas nō potest esse veritati cōtraria. ps. Testimonia tua dñe credibilia facta sunt nimis ¶ Deinde cum dicit. Hoc est verbum rē. exponit auctoritatē p̄dicatam. Et primo ostēdit qđ sit illud verbū de quo moyses loquitur dicens. Hoc est verbū fidei qđ predicam. 2. thi. 4. Predica verbū. Jere. 23. Qui habet sermonē meū loquat̄ sermonē vere. Scđo exponit quōd hoc verbū est in ore per cōfessionē et in corde per fidem. Et hoc ē qđ subdit. q̄ si cōfitearis in ore tuo dñm iesum x̄pm scz recognoscens eum dñm subiciēdo sibi tuum affectū scđm qđ dicitur. 1. cor. 12. Nemo pōt dicere dñs iesus nisi in spū sancto. Et iterū Si credideris in corde tuo scz fide formata que per dilectionem opatur. vt dicit. Act. 2. Quis deus excitauit illū a mortuis. ps. Tu aut̄ dñe miserere mei r re suscita me qz vt dicitur. 2. cor. ultio. Resurrexit ex virtute dei que est cōis sibi et patri. Salu. eris scz salute eterna. de qua dicitur Esa. 45 Saluatus est israel in dño salute eterna. Quis aut̄ dicit. dñm iesum qđ misterium incarnationis refertur. Quis aut̄ sequitur x̄pm manifeste ad resurrectionem refertur. de quibus duobus articulis supra fecerat mentionem.

Lectio secunda.

Orde enim creditur ad iusticiāz ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enīz scriptura Omnis qui credit in illum non confundetur. Non enim est distinctio iudei et greci. Nam idē dñs omīuz diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim quicūq; inuocauerit nomē domini saluus erit. Quomodo ergo inuocabūt in quē non crediderunt? Quomodo autē audient sine predicatē? Quomodo vero p̄dicabunt nisi mittantur. sicut scriptum est. Quā speciosi pedes euāgelizantiū pacem. euāgelizantiūz bona Sed non omnes obediunt euāgelio Esaias enim dicit dñe quis credidit auditui nostro Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum christi.

Premiserat ap̄tus exponendo verbū moysi q̄ confessio

oris et fides cordis opantur salutē. pponēs hoc causa exempli in duobus articulis. hic pbat qđ dixerat in vniuerſali. Et circa hoc tria facit. primo ostēdit q̄ p fidem et cōfessionem homo cōsequitur salutem. scđo ponit salutis ordīnē ibi. Quomodo ergo inuocabūt rē. tertio infert quā dā cōclusionē ex dictis ibi. Ergo fides ex auditu rē. Circa primum tria facit. primo pponit qđ intendit dicens. Recte dico q̄ si cōfitearis ore et credas corde salu. eris Corde enim creditur ab hoīe ad iusticiā id ē ad hoc vt iusticiā per fidem cōsequatur supra. 4. Iustificati igitur ex fide. Signāter aut̄ dicit. Corde creditur id ē voluntate. Nam cetera que ad exteriorē dei cultū p̄tinent pōt homo nolēs sed credere non potest nisi volēs. Intellectus enīz credētis nō determinat ad assentiēdum veritati ex necessitate ratiois sicut intellectus sciētis. sed ex voluntate. et ideo scire nō p̄tinet ad iusticiā hoīs que est in voluntate sed credere. gen. 15 Credidit abraam deo et reputatū est illi ad iusticiā post q̄ aut̄ homo est iustificatus per fidē oportet q̄ ei. fides p dilectionem opatur ad cōsequēdam salutē. Unde subdit. Ore aut̄ cōfessio fit ad salutē scz eternā cōsequēdā. Esa. 51. Salus aut̄ mea in sempiternum erit. Est autem triplex confessio necessaria ad salutē: primo qđ dem confessio p̄prie iniquitatis. scđm illud. ps. Dixi cōfitebor aduersum me in iusticiā meam domino. que est cōfessio penitētis. scđa cōfessio est p quā hō cōfiteat̄ dei bonitatem misericorditer beneficia p̄statis. ps. Confitemini dño quī bonus. Et hec est cōfessio gr̄as agētis. Tertia est cōfessio diuine veritatis. Ma. 10 Omnis q̄ cōfitebitur me coram hominibus cōfitebor et ego eum corā patre. Et hec cōfessio est credētis de qua nunc ap̄tus loquitur. Hec autē est necessaria ad salutē pro loco et tēpore quā scz expoſit̄ fides alicuius scz a p̄cutorē fidei vel quando piclatur fides aliena. sicut p̄cipue prelari debent predicare fidem subditis suis. Et ideo baptizati liniuntur crismate in frōre signo crucis vt ipsius crucifixum cōfiteri non erubescāt supra. 1. Non enim erubescō euangelium. Ita est autem et de oībus virtutum acibus qđ pro loco et tēpore sunt necessarij ad salutem. Nam precepta affirmatiua que de eis vānt obligāt semp. sed nō ad semper. Scđo ibi dicit em̄ scriptura rē. pbat per auctoritatē dicēs. dicit em̄ scriptura scz. Esa. 28. Quis qui credit in illum fide non confundetur scz deficiens a salute. ecc. 2. Qui timetis dñm credite illi et non euacuabitur merces vestra. Vt vero nostra habet qui crediderit non festinet vt supra dictū ē. ¶ Tertio ibi. Nō em̄ ē distinctio rē. pbat hoc esse vniuersaliter intelligēdum cū esayas indefinite hoc pferat. Et primo pponit qđ intendit dicens. Ideo dictū est Omnis q̄ credit rē. Nō enim est distinctio quātum ad hoc iudei r greci. Col. 3. Vbi nō est gentilis et iudeus circūcisio et prepucius rē. scđo pbat per rationē que duplici in medio innititur. quozū primū tangit dicens. Nam idem dñs omīū supra. 3. An iudeorum deus tantū? Nonne et gentiū. ps. Rex oīs terre deus. Et ideo ad ip̄m p̄tinet puidere oīm salutē. Scđm mediū tangit dicens. Diues in omnes: qui inuocant illum. Si enim nō esset tante bonitatis q̄ sufficeret ad satisfactiōem vniūsq; posset putari q̄ non oīb; credentibus pvideret. sed diuitie bonitatis eius et misericordie indeficētes sunt supra. 2. An diuitias bonitatis eius contempnis. Eph. 2. Deus aut̄ qui diues est in misericordia rē. Tertio pbat ideoz per auctoritatē que habetur Joel. 2. Quis quicūq; inuocauerit nomen dñi saluus erit. Et autem inuocare in se vocare per affectum et deuotum cultum. ps. Inuocauit me et ego exaudiam eum. ¶ Deinde cum dicit Quomodo ergo inuocabunt rē. ponit ordinem quo quis vocatur in salutem que est ex fide. Et circa hoc duo facit. primo ostēdit q̄ ea que sunt postea

rora in hoc ordine sine prioribus esse non possunt. Secundo
 ostendit quod postea prioribus non est necessarium posteriora poni
 ibi. Sed non omnes euangelio obediunt. Circa primum duo fa-
 ctum. Primo ponit ordinem eorum que requirunt ad salutem.
 Secundo confirmat quod supponeretur auctoritate ibi. Sicut
 scribitur est. Respondit autem primo quibus per ordinem incipiens
 ab inuocatione ad quam secundum auctoritatem prophete sequitur salus
 Dicit ergo. Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt
 Quasi dicat. Sine dubio inuocatio salutem facere non potest
 nisi fide precedere. Pertinet autem inuocatio ad professionem
 oris que ex fide cordis procedit. ps. Credidi propter quod
 locutus sum. 2. cor. 4. Hos credimus propter quod et loqui
 mur. Secundo a fide ascendit uel credit ad audiendum dicens
 Aut quomodo creditur ei quem non uiderunt. Ille enim homo cre-
 dere dicit que sibi ab alijs uiderunt que ipse non uidet. Jo.
 4. Jam non propter tuam loquelam credimus. Ipsi enim audi-
 uimus et scimus etc. Est autem duplex auditus. Unus quidem
 interior quo quis audit a deo reuelate. ps. Audiam quid
 loquat in me dominus deus. Alius autem auditus est quo alijs
 audit ab homine exterius loquente. Act. 10. Adhuc loquente
 petro uerba hec cecidit spiritus sanctus super omnes qui audie-
 bant uerbum. Primus autem auditus non communiter pertinet
 ad omnes: sed proprie pertinet ad gratiam prophete que est gratia
 gratis data distincte aliquibus sed non omnibus secundum illud.
 1. cor. 12. Diuisiones gratiarum sunt. Sed quod tunc loquitur
 de deo quod indistincte ad omnes pertinere potest secundum illud
 quod supra dixit. non enim est distinctio: non relinquitur quod hoc
 sit intelligendum de seculo auditu. Et ideo subdit. Quomodo
 ergo audient sine predicante. Auditus enim exterior
 est passio quedam audientis que ab actione loquentis esse non
 potest. Unde dominus mandauit discipulis. Mat. ultio. Euntes
 in mundum uniuersum predicare euangelium omni creature.
 Ea uero que fides sunt predicatores a semetipsis non habent
 sed a deo. Esa. xxi. Que audiuit a domino deo exercituum annun-
 ciat uobis. 1. cor. 11. Ego enim accepi a domino quod et tradidi
 uobis. Et ideo. 4. subdit. Quomodo uero predicabit nisi mit-
 tantur. Quasi dicat. Non digne. Jere. 23. Non mittebam
 eos et ipsi currebant. Mittuntur autem aliqui a domino dupliciter
 Uno modo immediate ab ipso deo per inspirationem internam
 Ps. 48. Et nunc dominus deus misit me et spiritus eius. Huius au-
 tem missionis signum quoadmodum quidem est sacre scripture auc-
 toritas. Unde Iohannes baptista cum quereretur ab eo quis
 esset auctoritate prophete induit dicens. Ego uox clamantis
 in deserto: dirigite uiam domini. sicut dixit propheta. Et legitur
 Jo. 1. Quis autem signum huius missionis est ueritas que an-
 nuntiat. Unde per contrarium dicitur deus. 18. Quod habebit
 signum quod in nomine domini propheta predixerit et non euenierit
 hoc dominus non est loquutus. Quis uero signum huius missio-
 nis est operatio miraculi. Unde dicit exo. 4. Quod cum dixisset
 moyses domino non credent mihi. scilicet illi ad quos mitto: domi-
 nus dedit ei potestatem signa facienda. Nec tamen ista duo uel
 tima sufficiunt demonstrare dei missionem. Pertinet enim cum al-
 liquis annuntiat aliquid contra fidem. Dicit enim deus. 13.
 Si surrexerit in medio tui propheta et predixerit signum atque
 portentum et euenierit quod loquitur est et dixerit tibi eam
 et sequamur deos alienos non audies uerba illi. Alio mo-
 do mittuntur aliqui deo mediante auctoritate platorum qui ge-
 runt uicem dei. 2. cor. 8. Misimus enim cum illo fratre nostrum
 cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Deinde cum
 dicit. Sicut scriptum est. inducit auctoritatem ad hoc ultimum
 quod dixerat de missione predicatores dicens. Sicut scrip-
 tum est etc. Ps. 52. Quia speciosi pedes euangelizantium
 pacem euangelizantium bona ubi littera nostra sic habet. Quia
 pulchri supra mores pedes annuntiantis bonum. Et similitudinem
 habet. Itaque primo. Ecce super mores pedes euangeliza-
 tis et annuntiantis pacem. In hijs autem uerbis primo munda-

tur predicatores processus cum dicit. Quia speciosi pedes.
 quod dupliciter potest intelligi. Uno modo ut per pedes intelligatur
 eorum processus quod. s. ordinate procedunt non usurpantes si-
 bi predicationis officium. Cat. 7. Quia pulchri sunt gressus
 tui in calciametis filia principis. Alio modo possunt intelli-
 gi per pedes affectus: qui rectitudinem habent uis non intenti-
 one laudis aut lucri uerbum dei annuntiant. sed propter omnium
 salutem et dei gloriam. Eze. 1. Pedes eorum pedes recti. Se-
 cundo tangit predicationis materia: que quidem est duplex.
 Predicatur enim ea que sunt uilia ad uitam presentem quod desig-
 nat cum dicit. Euangelizantium pacem. s. triplicem. Primo
 quidem annuntiant pacem quam christus fecit inter homines et deum
 2. cor. 5. Deus erat in christo mundum reconcilians sibi. Et
 posuit in nobis uerbum reconciliationis. supra. 5. Pacem ha-
 beamus per ipsum christum ad deum. Secundo annuntiant pacem habere
 dantes cum omnibus hominibus. infra. 12. Si fieri potest quod ex uo-
 bis est cum omnibus hominibus pacem habentes. Tertio annun-
 tiant ea per que homo potest habere pacem in semetipso. ps.
 Pax multa diligentibus legem tuam domine. Et sub hijs tribus
 continetur omnia que in hac uita sunt uilia ad salutem uel quod
 tum ad deum uel quod tum ad proximum. uel quod tum ad semetipsum.
 Predicant etiam ea que speramus habere in alia uita.
 Et quod ad hoc dicit. Euangelizantium bona. Luc. 12. Su-
 per omnia bona sua constituet eus. Deinde cum dicit. Sed
 non omnes obediunt euangelio etc. Ostendit ex prioribus non
 semper sequi posteriora. licet enim non possit esse quod quis
 credit nisi audiat a predicante non tamen quicumque audit a pre-
 dicante credit. et hoc est quod subdit. Sed non omnes obediunt
 euangelio. 2. thes. 3. Non enim omnium est fides. Hoc autem di-
 cit ideo ut ostendatur quod uerbum exterius loquentis non est
 causa sufficiens fidei: nisi quod homo attrahatur uirtute dei
 loquentis. Jo. 6. Omnis qui audiuit a patre meo et uidi-
 cit uenit ad me. Et sic quod homines credunt non est attribuendum
 tam predicatores industrie quam diuine gratie. Per hoc etiam
 ostendit quod omnes increduli non tamen excusantur a peccato. sed illi
 qui audiunt et non credunt. Jo. 15. Si non uenisset et loquens
 eis non fuisset peccatum non haberent. Hinc autem excusa-
 tionem non habent de peccato suo. Et hoc etiam magis con-
 sonat hijs que apud posteros dicit. Secundo ad hoc indu-
 cit auctoritatem cum subdit. ysa. enim dicit. Domine quis cre-
 didit auditui nostro. Quasi diceret Bar. 3. Incre-
 duli et subuersores sunt teorum. Mich. 7. Factus sum sicut
 qui colligit in autumno racemos uindemie. Quod quidem
 ysaias dixit preuidens ideorum infidelitatem futuram. Ecc.
 48. Spiritus magno uide uirtute etc. Dicit autem auditum non
 stro uel propter id quod a deo audierunt. sicut dicit in abdiam.
 Auditum audiuimus a domino et legatos ad gentes misit. Et
 propter id quod homines ab apostolis audiebant. Eze. 33. Au-
 diunt uerba tua et non faciunt ea. Deinde cum dicit. Et
 ergo fides ex auditu etc. Infert conclusionem ex dictis dicens.
 Ergo ex quo aliqui non credunt nisi audierint fides est ex
 auditu. ps. In auditu auris obediuit mihi. Sed contra ut
 dicitur esse quod fides est uirtus infusa diuinitus. phil. primo
 uobis datum est ut in ipsum credatis. Dicendum est ergo quod
 ad fides duo requiruntur. Quorum unum est cordis inclinatio
 ad credendum. et hoc non est ex auditu sed ex dono gratie. Ali-
 ud autem est determinatio credibilis et istud est ex auditu. Et
 ideo cornelius qui habebat cor inclinatum ad credendum neces-
 se habuit ut ad eum mitteret petrus qui sibi determinaret
 quid esset credendum. Ex eo uero quod dixerat. Quomodo audi-
 ent sine predicante et quomodo predicauerit nisi mittant. conclusio
 dit. Auditus autem. scilicet creditus est per uerbum predicatores
 quod est uerbum christi. Et quod est de christo. 1. cor. primo. Nos
 predicamus christum ipsum. Et quod a christo habent quod mittuntur
 1. cor. 11. Ego enim accepi a domino quod et tradidi uobis.

Ad Romanos

Lectio tertia.

Ed dico. Nunquid non audierunt?
Et quidez in omnē terrā exiuit sonus

eorum. et in fines orbis terre verba eorum
sed dico. Nunquid israel nō cognouit. Primus
moyses dicit. Ego ad emulationem vos ad
ducam in omnē gentem. in gentē insipientes
in iram vos mittā. Esaias autē audet et dicit.
Inuētus sum a nō querētibus me. palā appa-
parui hīs qui me nō interrogabant. Ad is-
rael autē dicit. Tota die expandi manus me-
as ad populum nō credentem sed contradi-
centem mihi.

Postquē ostendit iudeorum casus esse miserandum. quod ex ignorantia
peccauerunt: hic ostendit quod eorum talis casus nō est excusa-
bilis ex toto. quod eorum ignorantia nō fuit inuincibilis vel ex
necessitate externis sed quodāmodo voluntaria. Et hoc quidem
ostendit dupliciter. Primo quidem per hoc quod audierunt ex doc-
trina apostolorum. Secundo per hoc quod cognouerunt ex doctrina
legis et prophetarum ibi. Sed dico. Nunquid israel nō cog-
nouit etc. Circa primum duo facit. Primo proponit questio-
nem dicens. Dicitur est quod fides est ex auditu et nō possunt
homines credere ei quē nō audierunt. Dico ergo. Nunquid
audierunt: vt. s. per hoc possint excusari totaliter ab incre-
dualitate. secundum illud. Jo. 15. Si nō uenissem et loquutus
eis nō fuisset peccatum nō haberent. Secundo ad questionem
respondet interimēdo per auctoritatem. ps. dicētis. In omnē
terrā exiuit sonus eorum. s. apostolorum. i. fama eorum exiuit in omnē
terrā nō solum iudeorum sed etiā omnium gentium. Job. 28. Per
ditio et mors dixerunt auribus nostris. Audiuimus famā ei-
us. s. sapientie per apostolos predicare. Et dominus eis preceperat
Ma. ultimo. Euntes in mundum uniuersum predicare euange-
lium omni creature. Et uerba eorum. s. distincta eorum doctrina
na exiuerunt in fines orbis terre. Ad istas uersus ad fines mū-
di. ysa. 24. A finibus terre laudes audiuimus gloriā iusti.
Et. 49. Dedit te in lucē gentium vt sis salus mea usque ad
extremū terre. Et est notandum quod secundum augustinum. hec uerba non
dum erant cōpleta quānquam apostolus talia loquebatur. sed prouidebat
ea esse cōplenda. Et ideo uisū preterito per futuro propter
certitudinē diuine preordinationis. sicut etiam dauid cuius
uerba assumit apostolus manifeste utebatur preterito per futuro
Et hoc ideo dicit augustinus. quod adhuc tēpore suo dicit fuisse
quasdam gentes in affricē partibus: quibus nō erat fides
christi predicata. Crisostomus autē super Ma. e contrario dicit quod
quod hic dicitur cōpletus fuisse tēpore apostolorum. exponēs
sic quod habet. Ma. 24. Et predicabitur hoc euangelium reg-
ni in uniuerso orbe. et tunc ueniet consumatio. i. destructio
iherusalem. Atrius autē est aliquid uerū. Tēpore enim apostolo-
rum ad omnes gentes etiā usque ad fines mundi uenit ali-
qua fama de predicatione apostolorum per ipsos apostolos vel disci-
pulos eorum. Matheus enim predicauit in ethiopia. Thomas
in india. Petrus et Paulus in occidentē. Et hoc est quod
crisostomus dicitur intēdit. Nō tamē sic fuit impletus tēpore
apostolorum quod in omnibus gentibus ecclesia edificaret. quod ta-
men est implendū ante finem mundi ut augustinus dicit ad benefi-
cium. Magis tamen p̄nti intentioni apostoli cōgruit exposi-
tio crisostomi quod augustinus. Nulla enim ratio esset aufere-
di excusationē infidelibus per hoc. quod in futurū erant audi-
turi. Per hoc tamen nō habetur quod ad singulos homines fama
predicationis apostolicę pueniret licet pueniret ad oēs gen-
tes. Nunquid ergo illi ad quos nō puenit uisū si fuerit
nutriti in silijis excusationē habent de peccato infidelita-

tis. Ad hoc dicendum est quod secundum istas uersus dicitur quod habet. Jo. 15.
Illi qui loquentur dominum per se vel per eius discipulos nō audi-
erunt excusationē habent de peccato infidelitatis. nō tamen
beneficiū dei cōsequuntur. ut. s. iustificentur ab alijs peccatis
vel que nascendo contraxerunt vel male uiuēdo addiderunt.
et pro hīs merito dēnantur. Si qui tamē eorum fecerint quod
in se est. dicitur eis dānam suā misericordiā prouiderit mittere
eis predicatorem fidei sicut petrus et cornelio. act. 10. Et pau-
lum macedonibus. ut habet act. 16. Sed tamen hoc ip-
sum quod aliqui faciūt quod in se est cōuertendo se. s. ad deum ex
deo est mouente corda iporum ad bonū. T. reu. 5. Conuerte
nos domine ad te et conuertemur. ¶ Deinde cum dicit. Sed
dico. Nunquid israel etc. Ostendit eos esse inexcusabiles pro-
pter noticiā quā habuerunt ex lege et prophetis. Et primo
mouet questionē dicēs. Sed dico adhuc inquirēdo. Nun-
quid israel. i. populus iudeorum nō cognouit ea que p̄tinet
ad misterium christi et ad uocationem gentium et casum iudeorum
plane cognouit. infra. 2. Instructus per legē. ps. Non
fecit taliter omni nationi. bar. 4. Beati sumus. s. israel qui
que placita sunt deo manifesta sunt nobis. Secundo detinuit
noticiā questionē cum dicit. Primus moyses dixit quod
est legislator quod nō est sic intelligendū per hoc quod inducit.
primus quasi fuerit duo moyses. Quorum primus hoc dixit
sed quod moyses fuit primus id est p̄cipuus inter doctores iu-
deorum. de ut. ultimo. Non surrexit ultra propheta in israel sicut
moyses. Et primus fuit in ordine talia dicendi quod ipse pri-
mus inter alios hoc dixit de ut. 32. Ego ad emulationem
uos adducā in nō gentes in gentē insipientē in iram uos
mittam. Ebi littera nostra habet. Ego prouocabo eos in eo
qui nō est populus et in gente stulta irritabo eos. Ebi du-
plex est distinctio attendenda. Primo quidem ex parte gen-
tilitatis quā uocat nō gentem quasi nō dignā uocari gen-
tes eo quod nō erat adunata in cultu uisū dei. Ecc. 50. Ter-
tia nō est gens quā oderim. Tandem autē gentilitatē uo-
cat gentem insipientē et si aliquid gentes dici posset se-
cundum quod adunata et gubernatur lege humana. dicitur ta-
men insipiens quasi priuata uera sapientia que in cogni-
tione et cultu dei consistit. Ephe. 4. Sicut et gentes ambu-
lant in uanitate sensus sui tenebris obscuratū habentes in-
tellectum alienati a uita dei. Et sic refertur ad gentilita-
tem secundum statum ante cōuersionem. Possunt hec etiā duo
attribui gentilitati post uersionem que dicitur nō gens
id est nō gentiliter uiuens sicut apostolus dicit ibidem. Jam
nō amplius ambuletis sicut et gentes. Dicit etiā gentili-
tas conuersa gens insipiens secundum opinionē infidelium. i.
eorum. 3. Si quis inter uos sapiēs uidetur esse stultus fiat ut
sit sapiens. Secunda uia attendit quomodo ad hoc quod primo post
emulationem. s. inuidie qua iudei inuidebant gentilibus cō-
uersis. Gal. 4. Emulatur uos nō bene. Secundo ponit iram
qua contra eos irascunt. ps. Obseruabit peccator iustum
et stridebit etc. Et hec duo cōgrue cōiunguntur. quod ex in-
uidia catur ira. Unde Job. 5. dicitur. Virum stultum interfi-
cit iracundia et puulum occidit inuidia. Dicit autē deus in
emulationem inducere et in iram mittere nō quidem in eis
causando malitiam sed subtrahendo gratiā uel potius fra-
ciendo cōuersionem gentium: unde iudei occasionem ire
et inuidie sumunt. Secundo ostendit eos cognouisse per do-
ctrinam prophetarum et inducit ysaia. Primo quidem per
nunciante uersionem gentium dicens. Ysa. autē audet
et dicit id est audacter iudeis ueritatem annūciat quibus ei
p̄iculum mortis immineret. Job. 39. Audacter in occur-
sum p̄git armatis et dicit. Ysa. 64. Inuentus sum a genti-
bus nō querentibus me palam apparui hīs qui me non
interrogabāt. ubi ista n̄ra sic habet. Querierunt me quod ante nō
interrogabāt inuenerunt quod nō inquirerunt me. In hīs autē
bis primo designat uersionē gentium dicēs. Inuentus sum a

gentib⁹ nō querentib⁹ me. Et ideo p̄ter merita ⁊ intenti-
onem gentiliū oñditur fuisse eoz cōuersio. infra. 15. Sen-
tes autez sup misericordia honorare deū. De hac autē in
uentioe dicit^r Mat. 13. Simile est regnū celoꝝ thesauro
abscōdito in agro quē qui inuenit hō abscondit ⁊c. Ses-
cundo oñdit cām ⁊ moduz cōuersionis eoz. Cām quidez
qz nō a casu factū est vt inuenirēt qđ nō querebant sed ex
gratia eius qui eis voluit apparere qđ designatur in hoc
q̄ dicit. Apparuit. Tit. 2. Apparuit gratia saluatoris no-
stri dei omib⁹ hoib⁹. Modū autē qz nō apparuit xp̄s
gentilib⁹ in enigmatib⁹ ⁊ figuris legis sed in manifesta
veritate. Unde dicit palam. Jo. 16. Ecce palā loqueris ⁊
puerbiū nullū dicis. Palā inquit apparui eis. s. gentili-
bus qui me nō interrogabāt. i. qui meā doctrinā nō que-
rebāt. Esa. 45. Rogant deū nō saluantē. Sc̄do oñdit q̄
esaias p̄nunciavit incredulitatē iudeoz dicens. Ad isra-
el autē. i. cōtra israhel dicit. ysa. 65. Tota die expādi ma-
nus meas ad populū nō credentē sed cōtradicientē mihi.
Ubi nostra littera sic habet. Expandi man⁹ meas ad po-
pulum incredulū qui gradit̄ in via. nō bona post cogitati-
ones suas pplus qui ad iracundiā puocat me. Q̄ autem
dicit. Expādi manus meas. p̄t vno mō intelligi s̄ expā-
sione manuz in cruce: que quidē dicit fuisse in cruce tota
die id est p̄cipali pte totius diei. s. ab hora sexta vsq; ad
vesperas. Mat. 27. Et quīs eo expādente manus i cruce
sol sit obscur⁹ petre sc̄to monumēta ap̄pta. iudei ta-
men in sua incredulitate pmanerūt euz blasphemantes vt
dicitur. Mat. 27. Unde iubdit. Ad populū nō credentē
sed cōtradicientē mihi. He. 12. Recogitate eū qui talem
sustinuit a peccatorib⁹ aduersus semetipm cōtradictionē
Alio mō p̄t referri ad extensionē manus dei in miracul⁹
faciendis. Act. 4. In eo q̄ manū tuā extendis ad sanita-
tes ⁊ signa ⁊ p̄digia fieri p̄ nomē sanctuz filij tui ihu. vt
sit sensus. Tota die id est toto tēpore p̄dicationis mee ex-
pādi man⁹ meas miracula faciendo ad populū nō credē-
tem etiā miraculis visis. Jo. 15. Si opera nō fecisses que
nemo alius fecit pctm̄ nō haberent. Sed cōtradicientem
mihi. i. meis miraculis detrahentē. sc̄dm illud Ma. 12.
In beelzebub. p̄ncipe d̄monioꝝ eiecit demonia. D̄see.
4. Populus tu⁹ sicut hij qui cōtradicit̄ sacerdoti. Ter-
tio p̄t intelligi de extēsiōne man⁹ dei ad beneficia illi po-
pulo exhibita. sc̄dm illud puer. 1°. Extendi manū meam
⁊ nō fuit qui aspiceret. vt sit sensus. Tota die. i. toto tēpo-
re legis ⁊ p̄phetaz expādi man⁹ meas ad dandū benefi-
cia ad populū nō credentē sed cōtradicientē mihi. deut.
31. Semper contenciose egistis cōtra dñm.

Incipit capitulum vndecimū.

Pro ergo nūqd̄ repulit dñs deus
populū suum. Absit^r Mā ⁊ ego is-
raelita suz ex semine abraā de tri-
bu beniamin. Nō repulit de⁹ ple-
bem suam quaz p̄sciuit. An nescitis: in helia
quid dicit scriptura. quēadmoduz interpel-
lat deum aduersum israhel. Dñe p̄phetas tu-
os occiderunt. altaria tua suffoderūt. ⁊ ego
relictus sum solus. ⁊ querūt animā meā. sed
quid dicit illi diuinuz r̄sūm? Reliqui mihi
septem milia viroz qui nō curauerunt ge-
nuā ante baal. Sic ergo in hoc tēpore reliq̄e
secūdm electionē gratie dei saluēfacte sunt
Si autē gratia. iam nō ex opibus. Alioquī

gratia iā non est gratia. Quid ergo? Quid
querebat israhel hoc nō est cōsecutus: electio
autē cōsecuta est. ceteri vero excecati sunt: si-
cut scriptum est. Dedit illis de⁹ sp̄m p̄punc-
tionis: oculos vt nō videant: ⁊ aures vt nō
audiant: vsq; in hodiernū diez. Et dauid di-
cit. Fiat mensa eoz corā ipsis in laqueū ⁊ in
captionem: ⁊ in scandalū ⁊ in retributionem
illis. Obscurētur oculi eoz ne videāt. ⁊ dor-
sum eozum semp incurua.

Postq̄ apostol⁹ oñdit iudeoz casū esse miserandū nō ta-
men totalit̄ excusabilem. hic oñdit casum iudeoz non es-
se vlem. Et primo mouet questionez. 2° soluit ibi. Absit
⁊c. 3° infert p̄clusionē ibi. Quid ergo ⁊c. Dicit ergo p̄-
mo. Dico ad hec inquiredo. Nūquid de⁹ repulit totalit̄
populū suū. s. iudeoz qz vocat eū nō credentē sed cōtradi-
centē. Et hoc p̄ salmista etiā inquiri dicens. At quid de
us repulisti in finem. T̄ren. 2. Repulit dñs altare suum
¶ Deinde cū dicit. Absit ⁊c. Soluit quæstiones oñdens
q̄ deus nō totalit̄ repulit populū iudeoz. Et hoc est q̄
dicit. Absit. vt sc̄z populuz iudeoz sit totalit̄ r̄pulsus.
⁊ hoc quidē p̄mo p̄bat q̄rum ad p̄sonam suā dicens. Mā
⁊ ego. i. in fide xp̄i existēs israhelita sum. s. gente. 2°. cor.
11. Irabelite sunt ⁊ ego. Et qz in populo israhel erant aliq̄
p̄seliti qui nō descenderūt sc̄dm carnē ex patriarchis. 2°
hoc de se excludit subdēs. Et semine abrahe. 2°. cor. 11.
Semen abrahe sunt ⁊ ego. Erant autē in populo iudeozū
tribus dist̄ in cre sc̄dm filios iacob. quoz quidā fuerūt filij
ancillaz. quidam veozū. Joseph autē ⁊ beniamin filij rac-
hel p̄dilecte vxoris. Unde suā excellentiā in populo iu-
deoz oñdens dicit. Ex tribu beniamin. p̄bil. 3. Ex gene-
re israhel de tribu beniamin. Unde ⁊ de eo exponit a quis
busdā qđ legitur gen. penl. Beniamin lup⁹ rapax mane
comedet p̄dam ⁊ vespere diuidet sp̄lia. 2° ibi. Nō repu-
lit ⁊c. ostendit populū illū nō esse repulsum a deo etiā q̄
tum ad multos electos suos. Et p̄mo p̄ponit quod in tē-
pore ⁊c. Sc̄do inducit similitudinē ibi. Sic ergo ⁊ in hoc tē-
pore ⁊c. Dicit ergo primo. Nō solum ego nō sum repul-
sus sed deus nō repulit plebē suā totā quaz p̄sciuit. i. p̄e-
destinavit supra. 8. Quos p̄sciuit hos ⁊ p̄destinavit. p̄s.
Nō repellet dñs plebē suā. Quod ap̄lus hic exponit q̄-
tum ad p̄destinatos. ¶ Deinde cū dicit. An nescitis ⁊c.
Inducit similitudinē de suis que contigerunt tēpore he-
lie qñ etiā tot⁹ populuz videbat a cultu vni⁹ dei aberras-
se. Ubi primo ponit interpellationē helie. Sc̄do r̄sionē
dñi ibi. Sed quid dicit scriptura diuina ⁊c. Dicit ergo p̄-
mo. An nescitis quid scriptura sacra dicat ihelia. i. de he-
lia. 3. regū. 19. Hel in helia. i. in libro de helia scripto.
Totus eū liber regum est p̄ncipalit̄ script⁹ ad notifican-
dum dicta ⁊ facta p̄phetaz. Unde ⁊ inter libros p̄phet̄
eos cōputat vt Jerō. dicit in plo. libri reguz quemadmo-
dū. s. ipe helias interpellat deū aduersus israhel Cōtra qđ
videtur esse verbū samuelis dicētis. 1°. reg. 12. Absit h⁹
peccatū a me in dño vt cessez orare p̄ vobis. Multo ergo
minus est cōtra pplm̄ interpellandū. Sed intelligenduz
est q̄ p̄phete p̄tra pplm̄ aliquē interpellat̄ triplicē. Ano-
modo cōformādo voluntatē suā voluntati diuine eis res-
uelate. sicut ⁊ in ps̄. dicē. Verabit iustus cū viderit vni-
dictā. Alio mō interpellādo cōtra regnū peccati. vt sc̄li-
cet nō hoies sed peccata hoim̄ destruant. Tertio mō inf̄-
pellatio vel oratio est interp̄tanda p̄ modū denūciationis
sc̄dm illud Jere. 17. Confundant qui me p̄sequunt. i. con-
fundent. Duo autē in hac sua interpellatiōe p̄tra eos alle-
g ij

Ad Romanos

gat. Primo quidē impietate quā cōmiserāt p̄ra cultū dī
Uno quidē mō p̄sequēdo ministros ei⁹. qd tangit dicēs:
Dñe p̄phetas tuos occiderūt. 3. regū. 18. Nunquid non
indicatū est tibi dño meo quid fecerim cū interficeret Je-
zabel p̄phetas dñi. Act. 7. Quē p̄pharum nō sunt p̄se-
quuti p̄res vestri. Alio mō q̄tuz ad loca deo sanctificata
scdm illud. ps̄. Incenderūt igni sanctuariū tuū. Et q̄tuz
ad hoc dicit. Altaria tua suffoderūt. Unde notandum est
q̄ deut. 12. dñs mādavit dicēs. Ad locuz quem elegerit
dñs de⁹ vesler de cūctis tribubus v̄ris vt ponat nomē su-
um ibi et habitet in eo venietis et offeratis in illo loco ho-
locusta et victimas v̄ras. Tñ ante edificationē tēpli per-
mittebat p̄p̄lus vt in diuersis locis altaria cōstrueret ad
cultū diuinuz qd q̄ erat cōtra legem edificato iā templo
ezechias rex p̄p̄m⁹ oīa huiusmodi altaria destrui fecit.
Et hoc est qd dicit. quart. 2. 18. Mōne iste est ezechias:
qui abstulit excelsa et altaria et p̄cepit iude et iherlm ante al-
tare hoc adorabit in iherlm. qd ergo ezechias fecit ex pie-
tate hoc fecit achab et iezabel ex impietate volentes cultū
dei totaliter extirpare. Tertio allegat cōtra eos impie-
tatem quā facere intendebāt dicēs. Et relictus suz ego sol⁹
scz in cultu vni⁹ dei. Quod quidē dixit helias eo qd alij
nō ita p̄te manifestabāt se esse dei cultores. Dicit enim
de eo. Eccl. 48. Surrexit helias p̄pheta quasi ignis et v-
bum illi⁹ quasi scēla ardebat. Et querūt aīam meā. s. vt
auferant eā. Miserat. n. iezabel ad bellā. tertij. 2. 19. v-
cens. Hec mihi faciāt vij et hec addant nisi hac hora cras
posuero aīam tuā sicut aīam vndus ex illis. s. p̄phētis ha-
al quos occiderat helias. Deinde cuz dicit. Sed quid
dicit rē. P̄ponit diuinū respōsum dicens. Sed quid dicit
scriptura ibidem. s. dixisse illi. s. helie rñsum diuinū. s.
Inq̄ qd sequitur. Belli qui mihi. i. in cultu meo non p̄mit-
tendo eos cadere in p̄ctū. 7. millia viroz. P̄ponit certuz
p̄o incerto p̄pter p̄fectionē septennarij et millenarij. qui
nō curauerūt genua ante baal. i. qui cultū dei nō dseru-
erunt. ysa. 43. Inuocet nomen meum in glori-
am meā creauit eū. Deinde cū dicit. Sic ergo rē. adap-
tat qd dixerat ad p̄positum. Et primo ponit adaptationē
dicēs. Sic ergo et hoc tēpore in quo videt multitudo po-
puli deuassē. reliquie. i. multi qui sunt et relictū ab illo
excidio saluassent vel saluassē sunt scdm electionez gratie
dei. i. scd̄z gratulā electionē dei. Jo. 14. Mō me elegistis
sed ego elegi vos. Scdo ex hoc infert cōclusionem dicens
Si autē gratia salui facti sunt. iam nō ex operibus eorum.
Tit. 3. Mō ex operibus iusticie que fecim⁹ nos: sed scdm
suā mīaz saluos nos fecit. Tertio ostēdit sequi cōclusionē
ex p̄missis dicēs. Alioquin. s. si grata est ex operibus iā nō
est gratia q̄ dicit ex eo qd gratis dat. s. 5. Iustificati gras-
p gratiā ipsius. Deinde cū dicit. Quid ergo rē. Infert
cōclusionem intentā. et primo ponit eā dicēs. Quid ergo
scdm p̄missa dicem⁹. Hoc. s. qd israel q̄tum ad maiorem
multitudinē populi nō est p̄sequer⁹ qd querebat. s. iusti-
tiam. Et hoc mō intelligendū est qd supra. 9. dicitū est. i-
rael sectādo legē iustitie in legē iustitie nō puenit. Jo. 7.
Querētis me et nō inuenietis ita tñ qd electio. i. electi ex
iudeis sequēta est iustitiā. Ephe. 1. Elegit nos in ip̄o vt
essem⁹ sancti. ceteri vero. i. alia pars populi execrati sunt
p̄pter suā malitiā. Sap. 2. Execrauit eos malitia eozuz
Scdo ibi. Sicut scriptū est rē. Manifestat cōclusionē q̄-
tum ad vltimā p̄ez. Et p̄mo p̄ auctoritatē. ysa. scdo per
auctoritatē dauid ibi. Et dauid dicit. Circa primū noran-
dum est qd ap̄lus p̄ponit auctoritatē ex duabus. Legitur
enim ysa. 29. Misit cui vobis sp̄m soporis. Et q̄tum ad
hoc dicit. Dedit deus illis sp̄m cōpunctionis qd p̄tinet
ad puritatē affectus. Cōpunctio em̄ importat quandā
cordis p̄unctionem siue dolorē. Est ergo quedā bona com-

punctio qua quis dolet de p̄p̄is peccatis. scdm illud. ps̄.
P̄orasti nos vino cōpunctionis. Est autē et mala cōpunc-
tio. s. inuidie qua q̄s dolet de bonis alioz. Hunc ergo p̄-
ctionis id est inuidie sp̄m eis dedit de⁹ nō quidē immit-
tendo maliciā sed subtrahendo gratiā. sicut supra. 10. dic-
tum est. Ego ad emulationē adducāz vos in nō gentem.
Item legit ysa. 6. Ecce cor populi huius et aures eius
aggrana et oculus eius claudē ne forte videat oculis suis
et auribus suis audiat. Et q̄tum ad hoc designās defectū
cognitiue virtutis subdit. Oculos vt nō videāt scz per se
ip̄os q̄tum ad miracula que xp̄us eis videntibus fecit.
Et aures vt nō audiāt scz fructuose doctrinā xp̄i et aposto-
loz. ysa. 42. Qui vides multa nōne custodies? Qui a-
pertas aures habes nōne audies? Addit autē ap̄stol⁹ de
suo. Uq̄ in hodiernū diem. qz in fine mundi videbūt
audient quādo cōuertentur corā filioz ad patres eozuz
vt dicit Mat. vltimo. Deinde cū dicit. Et dauid dicit
rē. ponit ad idem auctoritatē dauid. In qua primo tan-
git occasionem defectus indeoz dicens. Fiat mensa eoz
id est malitia qua peccatores reficiunt. Job. 20. Cuz vul-
ce fuerit in ore eius malum abscedet illud sub lingua sua
Que quidem mensa est coram ip̄is quādo ex certa malī-
tia peccant. hoc quidem fit in laqueum quādo ex ea para-
tur tentatio ad peccandū. ysa. 24. Qui explicauerat se
de fouea tenebitur laqueo. Et incaptionem quādo delec-
tationi succumbit per sensum. ysa. 8. Capientur et irretie-
tur. Et in scandalum id est impactionem casus quādo ru-
unt de peccato in peccato. ps̄. P̄par multa diligētib⁹ le-
gem tuā et nō est illis scandalū. Et in retributionem illis
q̄n scz puniētur p̄ suis peccatis. Et qz hoc ip̄m est retri-
butio delictoz qd de⁹ eos p̄mittit sic cadere. ps̄. Bedde
retributionē sup̄bis. Alimenta est sacra scriptura iudeis
apposita. puer. 9. P̄posuit mēsam suam. Que quidē
fit in laqueuz quādo occurrit aliqd ambigū. In captio-
nem q̄n male intelligit. In scandalū q̄n ruit in p̄tinatiaz
erros. Et in retributionem vt supra. Scdo ponit ip̄m de
fectū q̄tuz ad cognitiuā virtutē cū dicit. Obscurent ocu-
li eozuz ne videant qd magis p̄nu. i. ciando q̄ optando vi-
citur. Ephe. 4. Tenebris obscuraturz hītes intellectum
Et q̄tum ad effectum cum dicit. Et dorsum eoz id est lib-
berum arbitrium quod porrat ad bona et ad mala semp̄
i cura id ē cōseruari p̄mitte ab eternis ad tēporalia a recti-
tudine iustitie ad iniquitatē. ysa. 52. Incurrare vt trāscam⁹.

Lectio secunda.

Ico ergo nūquid sic offenderunt vt
d caderēt: Absit. Sed illoz delictosa
lus est gentib⁹ vt illos emulentur.
Q̄ si delictū illoz diuitie sunt mūdi: et dimi-
nutio eoz diuitie gentium: quantomaḡ ple-
nitudo eoz. Vobis em̄ dico gētibus. Quā-
diu quidē ego suz gentiū ap̄stolus. ministe-
rium meū honorificabo: si quo mō ad emulā-
dum prouocem carnē meā et saluos faciā ali-
quos ex illis. Si enim amissio eoz reconcili-
atio ē mundi que assumptio nisi vita ex mor-
tuis? Q̄ si delibatio sc̄ta est: et massa. Et si ra-
dit sancta: et rami.

Post q̄ ap̄stolus ostendit qd casus indeoz nō est vniuer-
salis. hic incipit ostendere qd casus eorum non est inuti-
lis neq̄ irreparabilis. Et circa hoc duo facit. Primo ostē-
dit casum indeozum esse vtilem et reparabilem. 2. exlus-
dit gloriā gentium iudeis insultantium ibi. Q̄ si falli

qui ex ramis rē. Circa primū duo facit. primo proponit questionem. secūdo soluit ibi. Absit rē. Dicit ergo pmo Dicitum est r pbatum q̄ ceteri iudei preter electos sunt execrati. Dico ergo questionem mouens. Nūquid sic offenderit vt caderet? Quid potest dupliciter intelligi. Uno modo sic. Nūquid deus pmisit eos offendere solum vt caderent. id est ppter nullam aliam vtilitatem inde consequentē: sed solum volens eos cadere. Quid quidē esset cōtra bonitatem diuinā q̄ tanta est vt augustin⁹ dicit in ench. q̄ nunq̄ pmitteret aliquid mali fieri nisi ppter bonū qd̄ ex malo elicit. Unde r Job. 34. dicit: Conteret multos r innumerabiles r stare faciet alios pro eis. Et apoc. 3. dicitur. Tene quod habes ne alter accipiat coronam tuam. q̄ scz deus aliquos sic pmisit cadere vt quorundā casus sit aliorum salutis occasio. Alio modo potest intelligi sic. Nūquid sic offenderit vt caderent id est perpetuo in casu remaneret? Ps. Nūquid qui dormit nō adiciet vt resurgat. Deinde cum dicit. Absit rē. soluit questionē Et primo fm primū intellectum ostendens casum iudeorum fuisse vtilem. Secundo soluit questionem quantū ad secundū intellectus ostendens casum iudeorum esse reparabilem ibi. N si delictum illorum rē. Dicit ergo pmo Absit vt sic inuuliter caderent sed magis illorū scz iudeorū delicto salus gentibus facta est occasionaliter. Unde r dominus dicit. Ps. 4. Salus ex iudeis est. Quid quidez potest intelligi tripliciter. Primo modo qz delictum qd̄ in occisione christi cōmiserunt est subsecuta salus gentiū p redemptionē sanguinis christi. r. ps. 1. Non em corū ruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paterne traditionis. sed precioso sanguine agni immaculati. Secūdo modo potest intelligi de delicto quo doctrinam apostolorū repulerunt. fm illd̄ act. 13. Vobis oportebat primū loqui verbum dei. sed quoniā repulistis illud rē. Tertio modo potest intelligi qd̄ hoc qz ppter suam impenitentiam sunt in omnes gentes dispersi. Et sic xp̄s r ecclesia vbiqz a libris iudeorum testimonium habuit fidei xp̄iane. ad conuertendos gentiles q̄ suspicari potuissent pphetias de christo quas predicatorēs fidei inducebant esse confictas nisi probarent testimonio iudeorum. Unde in ps. dicitur. Ostendit mihi sup inimicos meos scz iudeos ne occidas eos ne quādo obliuiscantur populi mei. disperse illos in virtute tua. Sequit. At illos emulatur. Et quia non dicit qui vel quos. cum etiaz sit duplex emulatio scz indignationis r imitationis. p̄ test hoc quattuor modis exponi. Uno modo vt intelligat si c. At gentiles illos scz iudeos emulatur id est imitent in cultu vnius dei. Eph. 2. Eratis in illo tēpore sine christo alienati a conuersatione israel. r postea subdit. Hunc autē vos qui aliquando eratis longe facti estis prope in sanguine christi. 1. Ti. 2. Vos imitatores facti estis ecclesiarum dei que sunt in iudea. Vel vt gentiles emulentur iudeos. id est indignentur contra eos ppter incredulitatem eorum ps. Audi preuaricantes r tabescebas qz eloq̄a tua non custodierūt. Tertio modo potest intelligi sic. At iudei emulatur id est imitentur gentiles quando vbiqz et nunc aliqui eorum particulariter conuertuntur ad fidem imitantes fidem gentium. et finaliter omnis israel saluus fiet cum plenitudo gentium intrauerit: sic impletur quod dicit Deut. 28. Ille erit in caput r tu eris in caudam. Quarto modo potest exponi sic. At iudei emulatur gentiles. i. cōtra eos ex inuidia turbentur dum vident ad eos eorum gloriā translataz Deut. 32. Ego puocabo eos in eo qui non est populus. Deinde cum dicit. N si delictum eorum rē. soluit questionem quantum ad secundum intellectum ostendens casum iudeorum esse reparabilem. quod quidem ostendit tripliciter. p̄ r

mo ex vtilitate. secundo ex apostoli intentione ibi. Vobis enim dico rē. tertio ex conditione illius populi ibi. Qn̄ delibatio sancta rē. Circa primum ponit talem rationem Bonum est potentius ad vtilitatem inferendam q̄ malū: sed malum iudeorum magnā vtilitatem gentibus contulit. Ergo multo maiorem confert mundo eorum bonū. hoc ē ergo quod dicit. Dicitum est qz eorum delicto salus gentibus facta est. qz p̄ sed si illorum scz iudeorū delictuz vtilitē sunt mundi id est gentiliū: qz scz delictum iudeorū redundauit in spiritualis diuitias gentiliū: de quib⁹ dicitur Esa. 33. Diuitie salutis sapientia r scientia. qd̄ quidem refertur ad eorum culpam. Et diminutio eorum qua scz decreuerunt ab illa celsitudine glorie quā habebāt qd̄ pertinet ad penā. Dañ. 3. Imminuti suntus plusq̄ omnes gentes sumusqz humiles in vniuersa terra hodie ppter peccata nostra. Sunt autē diuitie gentiū p occasione vt dicitur est: vel diminutio eorum. i. aliqui minimi r abiecti ex iudeis gētes spiritualiter ditauerunt scz apli de quib⁹ dicitur. 1. corin. 1. Infirma mundi elegit deus vt confunderet fortia. Quātomagis plenitudo eorum id est abundātia eorum spiritualis: vel multitudo eorum ad deum conuersa in diuitias gentium redundabit. Eccl. 24. In plenitudine sanctorū detentio mea. Et sic si deus ppter vtilitatem totius mundi pmisit iudeos delinquere r diminit multomagis implebit ruinas eorū ppter totū mundi vtilitatem. Deū cū dicit. Vobis ei dico gentib⁹ rē. ostendit idē ex sua intentione quam primo pponit. secundo eius rationē assignat ibi. Si enim amissio rē. Circa primum considerandum est qz euz in superioribus huius epistole partibus locutus fuit omnibus fidelib⁹ existētibus rome siue fuerint ex gentibus siue ex iudeis. nunc specialiter sermonē suum dirigit ad gentiles conuersos. Dicit ergo. Dixi qz plenitudo eorum erit diuitie mundi. In huius em̄ signus dico vobis gentibus id est gentilibus ad fidem conuersis. Esa. 65. Dixi ecce ego ad gentes rē. Hoc in quā vobis dico qz diu ego sum gentium aplus quarū cura specialiter mihi incumbit ex infūcto officio. Gal. 2. Dexteras dederunt mihi r Barnabe societatis vt nos in gentes ipsi aūt in circuitum. 1. Ti. 2. In quo positus sum ego predicator et apostolus. veritatem enim dico in christo iesu nō mentior doctor gentiū in fide r veritate. Ministeriū meū hoc notificabo: non quidē his que ad secularē honorē p̄tinet sed primo quidē orando ipsum bonis moribus. 2. cor. 6 In omnib⁹ exhibeam⁹ nos sicut dei ministros in multa patientia. Secundo p̄ superogationē operū ad que non tenebam⁹. 1. cor. 9. Que est ergo merces mea vt euangelium christi predicans sine sumptu rē. Tertio ampliando sollicitudinem ad omnī salutē. 2. corin. 11. p̄ter illa que ex trifecus sunt instantia mea quotidiana sollicitudo oīum ecclesiarū. Unde r hic subdit. Si quomodo ad emulandū puocē carnē meā. i. iudeos q̄ sunt mihi cognati fm carnē vt supra. 9. dicitur est. Esa. 58. Carnē tuā ne dispereris. Et hoc ad emulandū bona emulatione fm illud. 1. corin. 12. Emulamini carismata meliora. Et p̄ hūc modū vt saluos faciam aliq̄s ex illis. s. ex iudeis. 1. cor. 1. Non querēs qd̄ mihi vtile est sed qd̄ multū vt salui fiant. Sed contra est qd̄ ipse dicit. 2. corin. 10. Vos autē non in imēsum gloria mur sed fm mensurā regule q̄ mensus est nobis de⁹ mēsuram p̄tingēdi vsqz ad vos. Non autē accepit mēsurā sui ministerij nisi sup gentes. Mō q̄ debebat se intrando dicit iudeis. Dicit autē quā qz iudei i iudea habitātes nō p̄tinebāt ad ei⁹ aplarū s̄ petri iacobi r iohānis vt dicit gal. 2. S̄ iudi inē gētes habitātes ad ei⁹ aplarū p̄tinebāt r eoz saluti iustebat. Sed hoc videt⁹ h̄ interiorē s̄e. Si ei illi iudei ad eius aplarū p̄tinebāt in hoc qz eoz conuersionē iustebat si honorificasset suū ministeriū. Et tō dicit dū qz sic erat

Ad Romanos

sibi commissa predicatio gentiliū vt ad eam ex necessitate teneret sicut ipse dicit 1 cor. 9. Si non euangelizauero ue mibi. Necessitas enim incūbit. Nec tū erat ei phibitum iudeis pdicare quous ad hoc nō teneret. Et fm hoc eozū saluti insisterēdo ministeriū suū honorificabat. Quōd qdē non faceret si casum eozū irrepabilē reputaret vñ ipm apli stū dū qd addibebat ad puerfionē iudeozū iducit p signo q casus iudeozū sit reparabil. ¶ Deinde cū dicit. Si ei rē assignat rationē sue intētiōis qz scz videbat q puerfio iudeozū pueniebat i salutē gētiū. Cū dicit. Si enim amissio eozū id est incredulitas et iobediētia eozū sicut dicitur: fū? amissus an sub cura et obediētia dñi refugit esse. Je. 50. Brex pdir? factus ē ppls me? Si in q iudeozū amissio ē occasio līt recōciliatio mūdi in q tū p mortē xpi sum? reconciliati deo: q assumptio nisi vita ex mortuis: .i. q iudei reassumāt a dō fm illō zach. 1. Sūpsi mibi duas virgas. qd in q faci et tal assumptio nisi q gētilēs resurgere faciat ad vitam. Sēnles enim sūt fideles q tepescēt. Ma. 24. Quā abūda uit iniquitas refrigescet caritas. Et etiā q totalit cadēt de cepti ab antixpo iudeis puerfio in pstinū feruorē restituentur. Et ē sicut iudeis cadētibus gētilēs post inimicitias sū ut recōciliati ita post cōuersionē iudeozū iminēt iā sine mūdi erit resurrectio generalis p quā homines ex mortuis ad vitā immortalē redibūt. ¶ Deinde cū dicit. Q si delibatio. rē. ondit idē ex pdiōne ipsius gētis iudeozū. Et hoc q dē duplī. Primo ex pte aplōz cū dicit. Q si delibatio scā ē et massa. Dicit autē delibatio id qd ex massa paste sumit qsi ad pbandum. Sunt autē apli ex gēte iudeozū assumpti a deo. sicut delibatio ex massa. Et ideo si apli sunt scī. cōsequēs ē q gēs iudeozū sit scā. i. p. 2. Hēs scā ppls acq̄ntōis. rē. Scōdo pbat idē ex pte patriarchaz q cōpāt ad iudeos sicut radix ad ramos. vñ et ysa. xi. dicit. Egrediet virga de radice yesse. Ergo patriarche q sunt radix sunt sancti iudei q ex eis pcesserūt sicut rami sunt scī. osee. 14. Erū pet radix eius vt libani ibūt rami. rē. Sed cōtra est qd dicitur ezech. 18. Vir si fuerit iust? vita viuet. Sic ergo nō sequit q si radix est scā i rami. Ibi dē ē subdit q si filius vidēs petā patr? sui timuerit et nō fecerit simile: nō morietur sed vita viuet. vñ etiā vidēt nō seq q si delibatio scā ē q et massa. Sed dicendū q apls h nō loquūt de actuali sanctitate. Nō enim intēdit ondere iudeos incredulos esse scōs sed de scāitate potētiā. Nihil enim phibet eos rez pari in sanctitate quoz patres et quoz filij sunt sancti. Al potest dicit q illi sunt specialiter rami patriarcharum qui eos imitantur fm illud Job. 8. Si filij estis abrae opera abrae facite.

Lectio tertia.

¶ Quod si aliqui ex ramis fracti sūt: tu autē cū oleaster esses insertus es in illis et socius radicis et pinguedinis oliue factus es: noli gloriari aduersus ramos. ¶ Noli gloriaris non tu radicē portas. sed radix te. Dicit g. Fracti sunt rami vt ego inserar. Bñ ppter incredulitatē fracti sunt. Tu autē fideitas. noli altum sapere sed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit: ne forte nec tibi parcat. ¶ Vide ergo bonitatem et seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderūt manseris in bonitate. Alioquin et tu excideris. Sed et illi si non pmanerint in incredulitate

inserentur. Potens est enim deus iterum inserere illos. Nam et si tu ex naturali excisus es oleastro. et contra naturam insertus es in bonam oliuam: quantomagis his qui secundū naturam inserentur sue oliue.

¶ Postq̄ apus ostendit casum iudeozū fuisse vtilē et reparabilem. hic excludit gloriatiōnem gentiliū contra iudeos. Et circa hoc duo facit. primo ostendit gētilibus cōuersis non esse gloriandū contra iudeos. Secūdo respondet obiectioni gentiliū ibi. Dicit g fracti sunt rē. Circa pmū duo facit. primo prohibet gentiles contra iudeos gloriari. secūdo rationem prohibitiōis assignat ibi. ¶ Si gloriaris rē. Videbat autē ex duabus partib? imminere gētilibus għādī occasio ptra iudeos. Primo quidē ex dfectu iudeozū dicens. Dicitū est q si radix est sancta et rami. Sed si aliqui ex ramis. i. ex iudeis non omnes tū sunt fracti. i. diuisi a fide patrū qui comparāt radicē. noli. f. gloriari Job. 15. Ramos eius arefecit flāma sap. 4. Confringentur rami inconsumpti. Secūdo videbat eis imminere materia gloriandi ex parte p motionis eozū. Promotio autē alicui? tanto magis consequit eum extollere in vanā gloriā quanto ex viliori statu eleuat fm illō puer. 30. Propter tria mouet terra et quartum nō poterit sustinere: p seruū cuius regnauerit rē. Et ideo premitit abiectionem statum de quo assumpti erant dicens. Tu autē gentilis cum in statu gentilitatis oleaster esses id est arbor in fructuosa. Jere. 17. Erit quasi mirice in deserto Mat. 7. Omnis arbor que non facit fructū bonū excidet rē. ¶ Deinde ponit eozū p motionem. Et primo quidem quantum ad hoc q sunt assumpti in dignitatē illius gentis. Unde dicit. Inseratus es in illis id est loco illorū. Job. 4. Conteret multos et innumerabiles et stare faciet alios pro eis. Secūdo p hoc q sunt consociati patriarchis quos supra radicē compauerat. Unde dicit. Et soci? radicis factus es id est p sociatus es patriarchis et pphetis. Ma. 8. Multi venient ab oriente et occidente et recumbent cū abraam isaac et iacob in regno celozū. Tertio p comparatiōnem ad gloriā apostolorū cum dicit. Et socius pinguedinis oliue factus es. Oliua quidem dicit ipsa gens iudeozū ppter vniuersales fructus spūales quos attulit. Jere. 11. Oliuam vberem pulchram fructiferam speciosam vocauit deus nomen tuum ps. Ego autē sicut oliua fructifera in domo dei. Sicut autē hui? oliue radix sunt patriarche et pphete. ita pinguedo huius oliue est abundātia gratie spiritus sancti. quā pte omib? apostoli habuerūt vt glosa dicit. Unde iudicū. 9. oliua dixisse inducū. Nūquid possum deserere pinguedinē meā. ps. Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea. Sic ergo promoti sunt gentiles ad societatem illius populi et patriarcharum et apostolorū. Eph. 2. Estis ciues sanctorū et domestici dei sup edificati sup fundamentū apostolorū et pphetarum: et licz has occasiones gloriādi habere videatis gētilis noli tū gloriari aduersus ramos. i. aduersus iudeos. 1. corin. 5. Non est bona gloriatio vestra. ¶ Deinde cum dicit. Q si gloriaris rē. assignat rationem sue admonitiōis dicens q si non obstante hac admonitiōe gloriaris insultando iudeis stantibus vel excisis hoc confidēs res ad repressionem glorie tue q tu radicē non portas: s; radix te id est iudea non accipit a gentilitate salutem sed potius conuerso. Jo. 4. Salus ex iudeis. Unde et abrae promissus ē scē. 22. Q in ipso benedicerent omnes cognatiōes terre. ¶ Deinde cū dicit. Dicit ergo rē. excludit obiectionē gentiliū. Et primo pponit obiectionē. secūdo excludit eaz ex consideratiōe diuini iudicij ibi. Bene rē.

Tertio inducit eos in diligentē considerationē diuinorum iudiciorum: *Vide ergo bonitatem etc.* Dicit ḡ primo. *Ergo tu gentilis q̄ gloriaris contra iudeos forte dicis: Fracti sunt rami vt ego inserar. i. ad hoc deo pmisit iudeos a fide excidere vt ego ad fidem intrarē. Nullus aut̄ sustinet detrimētū rei nisi ppter rem p̄ciosiorē ⁊ magis dilectā. sicut medicus pmittit infirmitatē esse in pede vt sanet oculum. Sic igit̄ ex hoc ipso videt̄ gentilitas esse p̄ciosior ⁊ magis deo accepta q̄ iudea. Unde Mal. i. dicit. Non est mihi voluntas in vobis ⁊ munus non accipiāde manu vestra. Ab ortu aut̄ solis vsq̄ ad occasum magnū est nomen meum in gentibus: Et Esa. 49. Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus iacob. Vnde in lucē gentium. Deinde cum dicit. Bene etc. excludit obiectionē. Et primo assignat causam defectus iudeorum ⁊ p̄monitionis gentilium dicens. Bene in hoc dicis q̄ deus pmisit frangi ramos vt tu inseraris: sed considera causam fractiōnis ramorum ppter incredulitatē in quā fracti sunt. quia scz in xpm credere noluerunt. Ezech. 2. Increduli ⁊ subuersores sunt tecum. Jo. 8. Si veritatem dico vobis q̄re non creditis mihi: Tu aut̄ scz gentilis has in fide id ē credendo in xpm in quo grām consecutus es. 2. corin. 1. In fide statis. 1. corin. 15. Hocum facio vobis euangeliū in q̄ statis per quod ⁊ saluamini. Secundo inducit admonitionem dicens. Noli altum sapere. i. noli de te vltra te ipsum presumere. infra. 12. Non alta sapientes sed humilib⁹ cōsentientes ps̄. Dñe non est exaltatū cor meū neq̄ elati sūt oculi mei. Sz time ne scz etiam tu frangaris p̄ incredulitatē q̄ p̄tinet ad timorem castū. puer. 28. Beatus homo q̄ semp̄ est pauidus. qui vero mentis est dure corruet i malum Eccl. 1. Timor dñi expellit peccatū. Secundo assignat rationem sue admonitionis dicens. Si em̄ naturalibus ramis id est iudeis q̄ ex naturali origine ex patriarchis descendunt non peperit deus in eos frangi p̄mitteret time ne forte nec tibi parcat qm̄ scz te p̄mittat p̄ incredulitatē excidere. puer. 6. Zelus ⁊ furor viri nō parcat in die vindicte. Iere. 13. Non parca neq̄ miserebor vt nō dispergam eos. In hoc ḡ consistit solutio apli q̄ cū aliq̄s videt se gratiam adeptum alio cadente non debet extollī contra cadentē: sed magis timere sibi ipsi. qz ipsa supbia est causa p̄cipitij: ⁊ timor ē causa custodie ⁊ cautele. Deinde cum dicit. Vide ḡ bonitatem ⁊ seueritatē etc. Inducit eos in diligentē considerationē diuinorum iudiciorum: et primo inducit eos ad considerandū. secundo instruit eos quasi p̄ se considerare nō valētēs ibi. Nolo em̄ vos ignorare fratres etc. Tertio quasi nec ipse p̄fecte sufficeret ad istorum inuestigationē exclamat admirando diuinā sapientiam ibi. Salutudo diuitiarū etc. Circa primū tria facit. Primo ostendit quid considerari oporteat dicens: *Vide ergo id ē diligentē considera bonitatem dei miserentis ps̄. Quā bonus israel deus his q̄ recto sunt sunt corde. ps̄. 2. An diuitias bonitatis eius contemnis. ⁊ seueritatem ipsius punientis. ps̄. Deus vltionū dñs. i. deus emulatoꝝ ⁊ vlticens dñs.* Prima em̄ consideratio tribuit sp̄. secūda timorez vt vitet̄ desperatioꝝ p̄sumptio. Secundo ostēdit in quibus vtrūq̄ dictionum sit considerandū quatuꝝ ad preterita dicens: *In eos quidē scz iudeos qui ceciderunt Terri. 2. Precipitauit dñs nec peperit: omnia speciosa iacob destruxit. In te aut̄. i. gentile q̄ insert⁹ es bonitatē ps̄. Bonitatē fecisti cum seruo tuo dñe.* Tertio ostēdit q̄ tenore possint in predictis hec considerari: qz non timobilit̄ sicut q̄ potest mutari in futurū. Et primo ostēdit qz tuꝝ ad gentiles dicēs. *In te dico vide bonitatē dei opantē eo tñ tenore si pmāseris i bonitate. Jo. 15. Manete in dilectione mea. alioquin si tu non dederis operam ad pmānendū p̄ timorem ⁊ humilitatem ⁊ tu excideris Matb. 3.**

Omnis arbor que non facit fructuz bonum excidet. Secundo ostendit idem quantū ad iudeos. ⁊ primo pponit q̄d intendit dicens. Sed ⁊ illi scz iudei si nō pmāserint in incredulitate inferent. i. in suuz statum resituent. Iere. 3. Fornicata es cū amatorib⁹ multis. tamen reuertere ad me dicit dñs. Secundo probat q̄d dixerat. ⁊ primo ex diuina potentia dicens. Potens est em̄ dñs deus iterū inaserere illos: ⁊ ideo non est de eorum salute desperandū. Esa. 59. Ecce nō ē abbreviata manus dñi vt saluare non possit. Secundo pbat idem p̄ locuz a mīnoꝝ dicens. Inā si tu gentilis excidus es ex naturali oleastro id ē ex gentilitate que naturaliter erat infructuosa. non quidē put dñs fecit naturam. sed em̄ q̄ corrupta est p̄ peccatum sap. 12. Iniqua est natio eorum ⁊ naturalis malicia ipsorū. Eph. 2. Erasmus natura filij ire. Et insertus in bonam oliuā id est in fide iudeorum contra naturam. i. contra cōmunem cursuz nature. Non em̄ consueuit ramus arboris male inseri in bonam arborem. sed potius conuerso. Id autē q̄d deus facit non est contra naturam: sed est simpliciter naturale. Dicimus em̄ esse naturale quod fit ab agente cui naturaliter subdit̄ patiens quīs etiam non sit em̄ ppriā naturam patientis. sicut enim fluxus ⁊ refluxus maris est naturalis pp̄ hoc q̄ causat̄ ex motu lune cui naturalit̄ subditur aqua. Quis nō sit naturalis em̄ formā aque. ita etiā cum omnis creatura sit naturaliter deo subiecta quicquid deus facit in creatura est simpliciter naturale lz forte non sit naturale em̄ ppriā ⁊ p̄ticularē naturā rei in q̄ fit. puta cū cecus illuminat̄ ⁊ mortuus resuscitat̄. si in q̄ hoc factū ē contra naturam. quantomagis hi q̄ sunt em̄ naturam id ē qui naturali origine p̄tinent ad gentem iudeorū inferunt sue oliue id est reducentē ad dignitatem gentis sue. Mal. vltimo. Conuertet corda patrum ad filios ⁊ corda filiorū ad patres eorum.

Lectio quarta.

Olo enim vos ignorare f̄fes mysterium hoc vt non sitis vobis ipsi sapientes. qz cecitas ex parte contingit i israel donec plenitudo gentiū intraret: et sic omnis israel saluus fieret: sicut scriptum est Venit ex syon qui eripiat ⁊ auertat impietatem a iacob. Et hoc illis a me testamentū cū abstulero peccata eorum. Scdm̄ euangeliū quidē inimici ppter vos: em̄ electionem aut̄ charissimi ppter patres. Sine penitētia em̄ sunt dona ⁊ vocatio dei. Sicut em̄ aliquando ⁊ vos non credidistis deo: nunc autēz misericordiam consecuti estis ppter incredulitatem illorum: ita ⁊ isti nunc non crediderūt in vestram misericordiā. vt et ipsi misericordiam consequant̄. Conclussit em̄ deus omnia in incredulitate: vt oim̄ misereat̄. Post q̄ aplus induxit gentiles in cognitionē diuinorum iudiciorū in quib⁹ diuina bonitas ⁊ seueritas manifestat̄. hic quasi eis adhuc non sufficientibus cōsiderare predicta exponit qd̄ sibi circa hec videat̄. ⁊ p̄mo pponit factū. scdo pbat ibi. Sic scriptū ē etc. Tertio roēz assignat ibi. Si em̄ etc. Circa p̄mū tria facit. Primo p̄pōit suā intētiōz dicēs. Jo iduxi vos ad cōsiderandū bonitatē et seueritatē dei. Nolo em̄ o fratres ignorare vos mysterium hoc. non em̄ omnia mysteria capere potest̄. hoc est enim p̄fectoꝝ q̄bus

Ad Romanos

dñs dicit Luc. 8. Vobis datum est nosce mysteriū regni dei. Sap. 6. Non abscondam a vobis sacramenta dei. S; ignorantia hui? mysterij esset nob damnosa. 1. cor. 14. Si quis ignorat ignorabit. Secundo assignat sue intentionis rationem vt non sitis vobismetipsis sapientes id ē nō de sensu vestro presumatis: et ex vestro sensu alios condemnātes: vos eis pferatis. infra. 12. Nolite esse prudentes apd vosmetipsos Esa. 5. Ne qui sapientes estis in oculis vris et coram vobismetipsis prudentes. Tertio pponit qd intendit. Primo quidē quātū ad casum piculariū iudeorū cū dicit. Quia cecitas contingit in israel nō vult: s; ex alia qua parte vt supra ostensum est Esa. 6. Exceca cor populi huius. Secundo ponit terminū huius cecitatis dicens Donec intraret ad fidem plenitudo gentiū id est nō soluz aliqui piculariter ex gentibus sicut tunc cōuertebant. S; vel p toto vel p maiori pte in omnibus gentib? ecclesia sū data. ps. Dñi est terra et plenitudo eius. Dicunt autē gentiles ad fidem conuersi intrare quasi ex exterioribus et vifibilibus rebus, que venerant in specialit? et voluntate diuina. ps. Introite in conspectu eius in exultatione. Et est notandū qd hoc aduerbiū donec potest designare causā excecationis iudeorū. Propter hoc em̄ pmisit deus eos excecari vt plenitudo gentiū intraret sicut patet ex supra dictis. Pōt etiā designare terminū qd videlicet vsq; tūc cecitas iudeorū durabit quousq; plenitudo gentium ad fidem intrabit. Et huic concordat qd infra subdit de futuro remedio iudeorū cum dicit. Et sic scz cū plenitudo gentium intrauerit omnis israel saluus fiet non piculariter sicut modo s; vniuersaliter omnes. Osee. 1. Saluabo eos in dño deo suo. Mich. vltimo Reuertet et miserabit nostrū. Deinde cuz dicit. Sicut scriptū est etc. pbat qd dixerat de futura salute iudeorū. Et primo pbat hoc p auctoritatē secundo p rationē ibi. Scdm euangeliū meuz etc. Dicit ergo primo. Dico qd omnis israel saluus fiet sicut scriptuz est Esa. 56. vbi nostra littera sic habet. Veniet ex syon redemptor et eis q; redeat ad iacob. hoc fedus meū cū eis dicit dominus. Sed ap̄lus hoc inducit fm̄ lram. lxx. et rāgit tria verba hic posita. Primo saluatoris aduentū cū dicit. Veniet deus scz humanatus ad saluanduz nos ex syon id est ex populo iudeorū q; significat p syon q; erat arx hierusalem que est metropolis iudee. Ande dicit Zach. 9. Exulta satis filia syon iubila filia hierusalem ecce rex tu? venit tibi etc. Jo. 4. Salus ex iudeis est. Vel dicit ex syon cū venire non q; sit ibi natus. sed q; inde doctrina ei? exiuit in vniuersuz mundū p hoc q; apli in cenaculo syon sp̄sanctum receperunt Esa. 2. De syon exibit lex. Secundo ponit salutē p xpm iudeis oblatā dicens. Qui eripiat et auertat impietatem a iacob. Et potest ereptio referri ad liberationē a pena ps. Eripiet aīaz meā d morte. Q; vero dicit auertat impietatem a iacob: pōt referri ad liberationem a culpa. ps. Auertat dñs captiuitatē plebi sue. Vel vtrūq; referē ad liberationem a culpa. sed dicit q; eripiat ppter paucos q; nunc difficulter quasi cuz quadā violentia cōuertunt. Amos. 3. Quōd si eruat pastor de ore leonis duo crura aut extremū auricule sic eruent filij israel. Dicit autē auertat impietate a iacob ad ostendendū facilitatē conuersionis iudeorū in fine mundi Mich. vltimo. Quis deus similis tui qui auersus iniquitatē et transuers peccati reliquiaz hereditatis tue. Et hoc testimoniū scz nouū erit illis a me cum abstulero peccata eorum. Aetus em̄ testamentū peccata non auferbat: q; vt dicit Heb. 10. Impossibile est sanguine taurorū et hircorū auferri peccata. Et ideo ppter imperfectionem veteris testamenti pmittitur eis nouū testamentū. Jere. 31. Feriam domui israel et domui iuda fedus nouū. Qd quidem habebit efficaciam ad remissionem peccati p sanguinem christi Matth. 26. Hic

sanguis me? noui testamēti q; p multis effūdet in remissionē peccatorum. Mich. vltimo. Deponet iniquitates nostras et piciet in pfundum maris omnia peccata nostra. Deinde cum dicit. Scdm euangeliū meū etc. pbat pposituz p rationē. Et primo inducit pbarionē. secundo remouet obiectionem ibi. Sine penitentia em̄ etc. Dicit ergo pmo q; eorum peccata auferant et q; postq; peccata habent manifestum est q; sunt inimici xpi. Scdm euangeliū quidem inimici. l. quantū ad doctrinā euāgelij pmet quā impugnant ppter vos. i. ad vilitatez vestri cedit: vt supra dictū est Ande dicit Luc. 19. Verūtamē inimicos meos illos q; noluerūt meregnare sup se adducite huc et interficite aī me. Jo. 15. Nunc autē et viderunt et oderunt et me et patres meū. Vel fm̄ euangeliū dicit q; eorum inimicitia ad vilitatem euāgelij pmet culus predicatio occasione talis inimicitie vbiq; diffundit. Col. 1. In verbo veritatis euāgelij qd puenit ad vos sicut et in vniuerso mūdo est et fructificat et crescit. S; sunt charissimi deo ppter patres et hoc fm̄ electionem. q; scz ob grām patrū eorum semen elegit deus. 4. Dilixit patres tuos et elegit semen eorūz post eos. Qd non sic est intelligendū quasi merita prestita patribus fuerint causā eterne electionis filiorum s; q; deus ab eterno elegit gratis et patres et filios. hoc tamen ordine vt filij ppter patres consequerent salutē: non quasi merita patrum sufficerent ad filiorum salutem sed p quadā obidiā diuine gratie et misericordie hoc dicit que in tātum patribus est exhibita vt ppter pmisiones eis factas etiā filij saluent. Vel intelligendū ē fm̄ electionē id est quantū ad electos ex illo populo sicut supra dictuz est electio consecuta est. Si autē sunt dño charissimi rationabile est q; a deo saluent fm̄ illud Esa. 64. Oculus nō videt deus absq; te que preparasti etc. Deinde cū dicit. Sine penitentia em̄ sunt etc. excludit obuiationē. Pōst enim aliquis obuiando dicere q; iudei et si olim fuerint charissimi ppter patres: tñ inimicitia quā contra euangeliū exercent pbibet ne in futurū saluent: sed hoc ap̄lus falsum ē asserit dicens. Sine penitentia em̄ sunt scz dona et vocatio dei quasi dicat q; deus aliud aliquib? donet vel aliq; vocet hoc est sine penitentia q; de hoc deum non penitet fm̄ illud. 1. reg. 5. Triūphator in israel nō parcer nec penitudine flecetur ps. Irasce dñs et nō penitebit eum. S; videf falsuz. Dicit em̄ dñs gen. 6. Penitet me fecisse hominem. Et Jere. 18. Loquar de gente et de regno vt edificem et plantem illud. Si fecerit malū in oculis meis penitentiam agam sup bonum qd locutus sum vt facerē ei. Sed dicendū est q; sicut dñs irasce dicit non ppter hoc q; in eo sit cōmotio ire sed q; ad modum irati se habet quantum ad punitionis effectū. ita quandoq; penitere dicit nō quasi in eo sit penitentis cōmutatio: sed q; ad modum penitentis se habet dum mutat qd fecerat. Sed adhuc videtur fm̄ hoc q; dona et vocatio non sint sine penitentia quā dona diuinitus pcessa frequēt amittunt fm̄ illud Mat. 25. Tollite itaq; ab eo talentū et date ei q; habet decē talenta. Vocatio em̄ dei etiā quōq; mutat vt videt cū scriptū sit Matth. 22. Multi sunt vocati pauci vero electi. Sed dicenduz ē q; donū hic accipit p pmisione que fit fm̄ dei prescientiam vel predestinationē: vocatio autē hic accipitur p electione q; ppter certitudinē vriusq; qd deus pmittit iam quodāmodo dat et quos eligit iam quodāmodo vocat. Et tñ ipsum temporale dei donum et temporalis vocatio non irritat p mutationē quasi penitentis: sed p mutationem hominis q; grām dei abijcit fm̄ illud Heb. 12. Contemplantur ne quis desit grē dei. Pōt etiā quod hic dicitur aliter intelligi vt dicam? q; dona dei que dantur in baptismo: vocatio qua baptizatus vocat ad grām sunt sine penitentia hoīs baptizati: qd qdem hic inducit

ne aliquis desperet de futura iudeorum salute ppter hoc q non vident de peccato suo penitere. Sed cōtra hoc qd dicit esse quod petrus dicit act. 2. Penitentia agite et baptizet vnusquisq̄ vestrū. Sed dicendū est q duplex ē penitentia interior et exterior. Interior quidem consistit in cōtritione cordis: qua quis dolet de peccatis preteritis et talis penitentia requirit a baptizato: qz vt aug. dicit in libro de penitentia. Nemo sine voluntatis arbitrio cōstituit potest nouaz vitam inchoare nisi peniteat eum veteris vite. alioquin fictus ad baptismū accedit. Exterior vero penitentia consistit in exteriori satisfactione q a baptizato nō requirit. qz p grām baptismalē liberat homo non solum a culpa sed etiam a tota pena p virtutē passionis christi: q p peccatis oīm satisfecit sicut supra. 6. dictū est. Quicūq̄ baptizati sumus in xpo iesu in morte ipsius baptizati sumus. Unde dicit Tit. 3. Per lauacrum regenerationis et renouationis spissantici quē effudit in nos abunde. Sed cū clauēs ecclie et omnia alia sacramenta in virtute passionis christi operent: videt q pari ratione omnia alia sacramenta liberent hominē a culpa et a tota pena. Sed dicendū ē q passio xpi operat in baptismo p modū cuiusdā generationis que requirit vt homo totalit̄ prioris vite moriat: ad hoc vt nouam vitā accipiat. Et ideo tollit in baptismo totus reatus pene q p̄tinet ad vilitatē prioris vite. S; in alijs sacramentis operat virtus passionis xpi p modū satisfactionis vt in penitentia. Sanatio autē nō requirit vt statim omnis infirmitas reliquē auferant. Et eadez ratio est in alijs sacramentis. Sed cum confessio peccatorū p̄tineat ad exteriorē penitentiam. queri potest vtrum a baptizato confessio peccatorū requiratur. et videt q sic. Dicit em̄ Matth. 1. q baptizabant hoīes a iohanne confitētes peccata sua. Sed dicendū est q baptismus iohannis erat baptismus penitentis: qz scz accipiēdo illū baptismū qz dāmodo se p̄tēbant penitentiam accepturos de peccato suo. et ideo conueniens erat vt confiterent vt fin modum peccati eius penitentia statueret. sed baptismus xpi est baptismus oīm peccatorū: ita q nō restat baptizato aliq̄ satisfactio p peccatis preteritis ppter q nulla est confessiois vocalis necessitas. ad hoc em̄ necessaria est confessio in sacramento penitentis. vt sacerdos p potestatem clauū conuenienter penitentē soluet vt liget. ¶ Deinde cū dicit. Sicut em̄ aliq̄ rē. assignat rationē future salutis iudeorum post eorum incredulitatē. Et primo ponit similitudinē inter vtriusq̄ populū salutē. Secundō huius similitudinis causam ostendit ibi. Concluit em̄ deus rē. Dicit ergo pmo. Ita dico q omnis israel saluus fiet q̄uis nūc sint inimici. Sicut em̄ et vos gentiles aliquando non credidistis deo. Ep̄b. 2. Gratis illo tēpore sine deo i hoc mūdo. nūc autē misericordiā consecuti estis. infra. 15. Hētes autē sup misericordiā honore deū. ¶ Deinde dicit. Miserebor ei q̄ fuit absq̄ misericordiā. Et hoc ppter eorū incredulitatē q scz fuit occasio vestre salutis vt supra dictum est. Ita et isti scz iudei nunc scz tempore gratie non crediderūt. i. xpo Jo. 8. Quare nō creditis mihi? Et hoc est quod subdit. In vestram misericordiā id est in gratiā xpi p quā misericordiāz consecuti estis. Tit. 3. Scdm suam misericordiāz saluos nos fecit. Vel nō crediderunt vt p hoc puenirent in v̄raz misericordiāz. Vel non crediderūt qd in vestrā misericordiāz occasiōaliter cessit. vt et ipsi qnq̄ misericordiāz cōsequerentur. Esa. 1. 4. Miserebit̄ dñs Jacob. ¶ Deinde cuz dicit. Concluit em̄ rē. assignat rationē huius similitudinis qz scz deus voluit vt sua misericordiā in oīm locum haberet. Et hoc est qd subdit. Concluit em̄ deus id ē concludi p̄tineat omnia. i. omne hoīm genus tam iudeos q̄ gentiles in incredulitate sicut in quadam cathena erroris. sap. 17. Una cathena tenebrarum omnes erant colligati. Et om̄

nium misereatur. i. vt in omni genere hominum sua misericordia locum habeat Sap. 11. Miserebor omnium dñe. Qd quidem non est extendendū ad omnes hoīes sigillatim. sed ad omnia genera hominū. Fit em̄ hic distributio p generibus singulorū et non p singulis generum. Ideo autē deus vult omnes p suam misericordiā saluari. vt ex hoc humillēt et suam salutē nō sibi sed deo asserbant. ¶ Deinde dicit. Perditio tua israel tantūmodo ex me auxilium tuū. supra. 3. Et omne os obstruatur et subditus fiat omnis mundus deo.

Lectio quinta.

Altitudo diuitiarum sapientie scie
o dei: q̄ incomprehensibilia sunt iudicia eius: et inuestigabiles vie eius.

Quis enim cognouit sensum domini: aut qd consiliarius eius fuit. aut quis prior dedit illi et retribuet ei? Quoniam ex ipso et p ipsum et in ipso sunt omnia ipsi honor et gloria in secula seculorum amen.

Supra apostolus conatus fuit assignare rationē diuinoz iudiciorum quibus tam gentes q̄ iudei post incredulitatem misericordiā consequunt. nunc quasi ad hec inuestiganda se insufficientem recognoscēs exclamando diuinā excellentiam admirat. Et primo admirat diuinā excellentiam. Secundo probat quod dixerat ibi. Quis enim cognouit rē. Circa primum duo facit. Primo admiratur excellentiam diuine sapientie fm se considerare. secundo per comparationē ad nos ibi Quā in comprehensibilia rē. Excellentiaz diuine cognitionis admirat. Primo quidē q̄ntū ad altitudinem dicens. ¶ Altitudo Eccl. 7. Alta profunditas quis inueniet eam. Jere. 17. Solium glorie altitudinis a principio. Hec autē altitudo attendit quantum ad tria. Uno quidem modo quantum ad rem cognitā. in quantum. i. deus seipsum pfecte cognoscit. Eccl. 24. Ego in altissimis habito. Alio modo quantum ad modū cognoscendi: in quantum scz p seipsum omnia cognoscit. ps. 113. sperit de excelso sanctio suo. dominus de celo in terrā aspexit. Tertio quantum ad certitudinē cognitionis Eccl. 23. Oculi dñi multo plus lucidiores sup solem. ¶ Secōdo admirat excellentiā diuine cognitionis quantum ad eius plenitudinē cum dicit. Diuitiarū Esa. 33. Diuitie salutis sapientia et scientia. Que quidem plenitudo attendit in tribus. Uno modo in multitudine cognitorū qz scz omnia nouit. Jo. vltimo. Dñe tu oia scis. Col. 2. In ipso sūt omnes thesauri sapientie dei absconditi. Alio modo quantum ad facilitatem cognoscendi. qz statim omnia intuet sine inquisitione et difficultate Heb. 4. Omnia nuda et aperta sunt oculis eius. Tertio quantum ad copiam cognitionis. qz eā omnibus cōmunicat affluenter. Jac. 1. Si quis vestrā indiget sapientia postulet a deo qui dat omnibus affluenter. ¶ Tertio admirat diuinam excellentiā quantum ad perfectionem cum dicit. Sapientie et scientie dei. habet em̄ sapientiam de diuinis Job. 12. Apud ipsum est fortitudo et sapientia. Et scientiā de rebus creatis. Baruch. 4. Quis scit vniuersa nouit eam. ¶ Deinde cum dicit. Incomprehensibilia rē. ostendit excellentiā diuine sapientie p comparationē ad nostrū intellectū. Et primo quantum ad sapientiam ad quā p̄tinet iudicare et ordinare. Vñ dñs Incomprehensibilia sunt iudicia eius: qz scz homo non potest cōprehendere rationē diuinoz iudiciorū qz in sapientia dei latēt p̄. Iudicia tua abyssus multa. Job. 11. Forsitan vestigia dei comprehendēs et om̄ipotentē v̄s ad p̄fectū reperis. Secundo quantum ad scientiā p quā in rebus operat. Vñ

Ad Romanos

subdit. Et inuestigabiles id est non perfecte ab homine ve
stigabiles vie eius id est processus eius quibus in creaturis
operatur. Et si enim ipse creature sint homini note tamen
modi quibus deus in creaturis operatur ab homine compre
hendi non possunt. ps. In mari vie tue in aquis multis et
vestigia tua non cognoscent. Job. 38. Per quam via spar
ditur lux etc. Deinde cum dicit. Quis enim etc. probat quod
dixerat ad quod inducit duas auctoritates quare una habet
Esa. 40. ubi finem litterarum nostrarum sic legit. Quis adiunxit spi
ritum domini aut quis consiliari? eius fuit? Loco cuius hic dicitur.
Quis enim cognouit sensum domini. aut quis consiliari? eius
fuit. Alia auctoritate habet Job. 41. Quis autem dedit mihi
ut reddam ei. ex loco cuius hic dicitur. aut quis prior dedit
ei? et retribuere ei. In his autem verbis et sequentibus apertius
trita facit. Primo ostendit excellentiam diuine sapientie per
comparationem ad intellectum nostrum dicens. Dicitur est quod inco
prehensibilia sunt iudicia eius et inuestigabiles vie eius.
Quis enim cognouit sensum domini per quem. scilicet iudicat et operatur
procedit quasi dicitur. Nullus nisi eo reuelante. sap. 9. Sen
sum tuum quis scire poterit nisi tu uideris sapientiam et mi
seris spiritum sanctum tuum de altissimis. Et. 1. corin. 2. Que
sunt dei nemo nouit nisi spiritus dei. nobis autem reuelauit de
spiritu suo. Secundo ostendit excellentiam diuine sapientie
finitam quod in se habet altitudinem: que quidem est altitudo que
est supremi principium ad quod duo pertinent. Primo quod
non sit ab alio. secundo quod alia sint ab eo. Et hec ostendit
ibi. Quonia ex ipso. Quia autem sapientia dei non dependeat
ab alio principio ostendit dupliciter. Primo quidem per
hoc quod non est instructa alieno consilio. Unde dicit. Aut
quis consiliarius eius fuit. Quasi diceret. Nullus. Ille
enim consilio indiget qui non plene cognoscit quantum sit agere
deus: quod deo non competit. Job. 26. Qui dedit consilium
um. Forzitan illi qui non habet sapientiam? Iere. 23. Quis
affuit in consilio domini. Secundo per hoc quod non est adiuta alie
no dono. Unde subdit. Aut quis prior dedit illi et per hoc
retribuere ei quasi prius danti. Quasi dicitur. Nullus. Non
enim potest homo dare deo nisi que a deo accepit. 1. Paral. vi
timo. Tu autem omnia et que de manu tua accepimus dedit
tibi. Job. 35. Porro si iuste egeris quod donabis ei: aut quod
de manu tua accipiet? Deinde cum dicit. Quonia ex ipso
etc. ostendit altitudinem dei quantum ad hoc quod ab ipso sunt
omnia. Et primo ostendit eius causalitatem. secundo eius
dignitatem. ibi. Ipsi honor et gloria. tertio eius perpetuitatem
ibi. In secula seculorum amen. Dicit ergo primo. Recte nullus
prior dedit illi quod ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia. Et
ita nihil potest esse nisi ab eo acceptum. Ad designandum autem
dei causalitatem uirtutibus tribus propositionibus que sunt. ex. p.
et in. Hec autem propositiones. ex. denotat principium motus. Et hoc
tripliciter. Primo quidem ipsum principium agens vel mouens.
Alio modo ipsam materiam. Tertio modo ipsius contrarium
oppositum quo incipit motus. Dicimus enim cultellum fieri
ex fabro et ferro et ex inguramento. Antueritas autem creatura
rum non est facta ex preexistenti materia: sed est effectus dei.
Et finem hoc omnia creata non dicuntur ex aliquo esse. sed sicut
ex opposito dicuntur esse ex nullo quod nihil erant antequam
crearentur ut essent sap. 2. Ex nihilo nati sumus. Ex deo autem
sunt omnia sicut ex primo agente. 1. corin. 11. Omnia autem
ex deo. Notandum tamen quod hec propositiones. de. easdem habitudi
nes designare uidentur. hoc tamen supradedit quod semper designat com
substantialitatem. Dicimus enim cultellum esse de ferro. non autem
esse de artifice quod igitur filius procedit a patre. ut ei consubstan
tialis dicimus filium esse de patre. Creature uero non pro
cedunt a deo tanquam ei consubstantiales. Unde non dicitur
esse de ipso. sed solum ex ipso. Hec autem propositio. p. designat
causam operationis. sed quia operatio est medium inter fa
ctorem et factum: dupliciter hec propositio potest opera

toinis causam designare. Uno modo finem quod operatio exit
ab operante sic aliquis dicitur per id operari quod est sibi causa ut o
peretur. Hoc autem est uno quidem modo forma. sicut dicitur quod
ignis calefacit per calorem. Alio modo aliquis superius agens. pu
ta si dicam quod homo generat per uirtutes solis. uel potius
dei. sic igitur omnia dicuntur dupliciter esse per ipsum. Uno modo
sicut per primum agens cuius uirtute omnia alia agunt. puer. 8.
Per me reges regnant. Alio modo in quantum est sapientia que
eius essentia est per quam deus omnia fecit secundum illud. puer. 3.
Dominus sapientia fundauit terram. Alio uero modo hoc propositio per des
ignat causam operationis non quidem secundum quod exit ab operante sed
secundum quod terminatur ad opera sicut dicitur quod faber facit cultel
lum per martellum quod non est sic intelligendum quod martellus sic
cum fabro operatur sicut in prioribus intelligebatur. sed quod cul
tellus fit ex operatione fabri per martellum. Et ideo dicitur quod
hec propositio per quam designat auctoritatem in recto sicut cum
dicimus rex operatur per balliui quod princeps ad hoc quod nunc
dicitur. Quis autem in causa sicut cum dicitur quod balliui per regem
operatur. quod princeps ad precedentem modum. Hoc autem modo de quo
nunc loquimur dicitur omnia esse facta a patre per filium. secundum illud
Jo. 1. Omnia per ipsum facta sunt non ita quod pater habeat a filio
hoc quod facit res sed potius quod uirtute facienda filius accipit a
patre non tamen instrumentale aut diminutaz aut alia. sed per
causam et equaliter et eandem. Jo. 5. Quicquid pater facit hec
et filius similiter facit. Unde licet omnia sint facta a patre per filium
um non tamen filius est instrumentum uel minister patris. Hec
autem propositio designat etiam tripliciter habitum diuine cause. Uno
quidem modo designat materiam sicut dicitur quod animam esse ei cor
pore et formam in materia. Hoc autem modo non dicitur quod omnia sint
in deo. quod ipse non est causa materialis rerum. Alio modo designat
habitudinem cause efficientis in cuius potestate est effectus sus
ceptus disponere. et secundum hoc dicitur omnia esse in ipso secundum
omnia in eius potestate et dispositione consistunt finem illud. ps.
In manu eius sunt omnes fines terre. Et act. 17. In ipso ui
uumus mouemur et sumus. tertio modo designat habitum diuine
cause finalis finem quod totum bonum rei et conseruatio ipsius consistit
fit in suo optio et finem hoc dicitur omnia esse in deo sicut in bo
nitate conseruante. col. 1. Et omnia in ipso constant. Quia autem
dicitur omnia esse absolute accipiendum per omnia que habent uerum
esse. potest autem non habent uerum esse sed in quantum sunt peccata
ta dicuntur per defectum alicuius entis eo quod malum nihil est nisi
si priuatio boni. Et ideo cum dicitur ex ipso et per ipsum et in ip
so sunt omnia non est intelligendum de peccatis quod finem aug. quod peccata
nihil est quibus sunt hoies cum peccat. Quicquid tamen
entitatis est in peccato totum est a deo. Sic igitur finem permissa om
nia sunt ex ipso. scilicet deo. sicut ex prima operatrice potentia.
Omnia sunt per ipsum in quantum omnia facit per suam sapientiam. Om
nia sunt in ipso sicut in bonitate conseruante. Hec autem tria
fecerunt potentia sapientia et bonitas communia sunt tribus personis
Unde hoc quod dicitur ex ipso et per ipsius et in ipso potest at
tribui cuilibet trium personarum. sed tamen potentia que habet ratio
nem principii a propriariis patri qui est principium totius di
uinitatis. Sapientia filio qui pcedit ut uerbum quod nihil ali
ud est quam sapientia genita. Bonitas appropriatur spiritui sancto
qui pcedit ut amor cuius obiectum est bonitas. Et ideo a p
priando dicitur possumus ex ipso. scilicet ex patre per ipsum. scilicet per fi
lium in ipso. scilicet in spiritu sancto omnia sunt. Deinde cum dicitur
ipsi honor et gloria ostendit dei dignitatem que consistit in duo
bus que permissa sunt. Nam ex eo quod ex ipso et per ipsum et in ip
so sunt omnia debet ei honor et reuerentia et subiectio a tota
creatura. mal. 1. Si ego patris ubi est honor meus. Ex eo
uero quod ab alio non accipit nec per se nec donum debet ei
gloria. sicut e contrario dicitur homini. 1. cor. 4. Si accipi
si quid gloriaris quasi non acceperis. et hoc est proprium
dei dicitur. ps. 42. Gloria meam alteri non dabo. Ultimo
potest et eternitatem cum dicitur In secula seculorum. i. per omnia

secula succedētia seculis. pat seculū dicitur duratio vni-
 us cuiusq; rei. Vel secula seculorū dicunt secula. i. duratio
 nes rex incorruptibiliū que p̄tinet secula corruptibiliū
 rerū & p̄cipue ipsa dei eternitas que tñ pluraliter dici po-
 test licet i se sit vna & simplex p̄pter multitudinē & diuer-
 sitatem p̄tentorū vt sit sensus in secula cōtēntia seculorū
 ps̄. Regnū tuū regnū oīm seculorū. Addit autē ad confir-
 mationē Amē. Quasi dicat vere ita est. Et sic accipitur
 in euāgelij vbi dicit Amen dico vobis. Quis tamē ac-
 cipitur p̄ fiat. vñd i psalterio hieronimi dicit Dicit om-
 nis populus amē amen. Ubi nos habemus fiat fiat.

Incipit duodecimum capitulum.

Bsecro itaq; vos fratres p̄ miseri-
 cordiam dei vt exhibeatis corpa
 vestra hostiā viuētē: sanctā: deo
 placentē: rationale obsequium
 v̄m. Et nolite cōformari huic seculo. sed re-
 nouamini in nouitate sensus vestri vt p̄be-
 tis que sit volūtas dei bona & beneplacens
 & p̄fecta. Dico em̄ per gratiā que data est mi-
 hi omnibus qui sunt inter vos: nō plus sape-
 re q̄ oportet sapere: sed sapere ad sobrieta-
 tem & vnicuiq; sicut de⁹ diuisit mēsurā fidei.
 Post q̄ apostolus ostendit necessitatē virtutē & originē gra-
 tie: hic docet gratie vsum q̄d p̄tinet ad instructionēz mo-
 ralem. Et circa hoc duo facit. Primo ponit doctrinā mo-
 ralem in generali. 2. sp̄cialiter descendit ad quedā parti-
 cularia p̄nētia ad eos quib⁹ scribit circa mediū quin-
 cimi capituli. ibi. **L**ert⁹ sum autē &c. Circa primū duo fa-
 cit. Primo docet vsum gratie q̄tum ad hoc q̄ sit homo
 perfect⁹. Secdo q̄tum ad hoc q̄ p̄fect⁹ imperfectū sustinet.
 at. 14. cap. ibi. Infirmus autē &c. Circa primū tria facit.
 Primo inducit ad p̄fectionēz vite q̄tum ad sanctitatem
 quā homo suat deo. scdo q̄ tum ad iusticiā quā quis exhi-
 bet primo. 13. cap. ibi. Omnis aīa &c. Tertio q̄tum ad pu-
 ritatem quā homo cōseruat in seipso circa finē. 13. capitu-
 li ibi. Et hoc sciētes &c. Circa p̄mum duo facit. Primo
 monet vt homo se exhibeat deo scdm. Secdo docet qualit̄
 aliquis vti debeat donis gratie dei quibus sanctificat̄ ibi.
 Dico em̄ per gratiā &c. Circa primū duo facit. Primo
 docet qualiter aliquis se debeat exhibere deo q̄tum ad
 corpus. Secdo q̄tum ad aīam ibi. Et nolite p̄formari &c.
 Circa primū duo facit. Primo inducit obseruantia eorū
 que docent̄ & hoc dupliciter. Vno quidē modo ex pte sui
 ipsius cū dicit. Obsecro itaq; vos fr̄es. Quasi dicat. Di-
 ctum est incōprehensibilia esse iudicia dei & inuestigabi-
 les vias ei⁹. Itaq; obsecro vos fratres vt. s. obseruetis ea
 que dicent̄. Attitur autē obsecratione p̄pter tria. Primo
 quidē ad demonstrādū suā humilitatē prouer. 18. Cum
 obsecrationib⁹ loquit̄ paup̄ q̄. s. de sua abūditia nō con-
 fidit. et ideo nō ex eo q̄d suū est sed ex eo q̄d dei est hoīes
 conat̄ inducere ad bonū. Hā obsecrari est ob sacra cōtesta-
 ri. Secdo vt magis ex amore moueat rogādo q̄ ex timore
 auctoritate impando. Tūdo dicit ad philēm. Multā fidu-
 ciā hūs in xpo ihu imperando tibi q̄d ad rē p̄tinet p̄pter
 caritatē maḡ obsecro. gal. vltio. Vos q̄ sp̄iales estis hui⁹
 mōi i struite in spū lenitat̄. Tertio p̄pter reuerentiā roma-
 norū quib⁹ scribebat. 1. tibi. 5. Seniorē ne increpaueris
 sed obsecra vt p̄rem. Alio mō inducit eos ex pte dei cui⁹
 dicit. p̄pter miām dei p̄ quā. s. saluati estis. Tit. 3. Secdo
 misericordiā suā saluos nos fecit. Et ideo ex p̄sideratione
 diuine misericordie debent⁹ facere q̄d monemur. Ma. 18.

Nonne oportuit & te misereri conserui tui sicut & ego tui
 misertus sum. Vel potest dici per misericordiā dei id est
 auctoritate ap̄tatis mihi misericorditer p̄missi i. cor. 7.
 Misericordiā p̄secut⁹ sum a dño vt ius fidelis. Secdo p̄-
 nit amonitionē cū dicit Et exhibeatis corpa v̄ra &c. Cir-
 ca quod sciendū est q̄ sicut aug dicit. 10. de cui. v. de. Affi-
 bile sacrificiū q̄d exteri⁹ deo offert signū est inuisibilis sa-
 crificij quo quis se & sua in dei obsequiū exhibet. Habet
 autē homo triplex bonū. Primo quidē bonū aīe: quod ex-
 hibet deo p̄ deuotionis & cōtritionis humilitatē scdm il-
 lud. ps̄. Sacrificiū deo spūs cōtribulatus. Secdo habet
 homo exteriora bona que exhibet deo per elemosinarum
 largitionē. Tūdo dicit. be. vlti. Beneficētie & cōmuniōis
 nolite obliuisci. talib⁹ em̄ hostijs p̄nteretur de⁹. Tertio
 habet homo bonū p̄prij corporis et quantū ad hoc dicit
 ibi Et exhibeat. s. deo corpora v̄ra sicut quandā specia-
 lem hostiā. Dicebat autē al deo ymolatū hostia vel q̄ pro
 victoria hostiū offerebat seu pro securitate ab hostib⁹. Et
 quia ad hostiū tabernaculū immolabat. Exhibet autē ho-
 mo deo corp⁹ suū vt hostiā tripliciter. Vno quidē mō quā-
 do aliquis corp⁹ suū exponit passioni & morti p̄pter deūz
 sicut d̄r de xpo. eph. 5. Tradidit semetipm oblationē et
 hostiam deo. Et ap̄tus dicit de se. phil. 2. Si immolar su-
 pra sacrificiū & obsequiū fidei vestre gaudeo. Secdo p̄ hoc
 q̄ homo corp⁹ suū tenuijs & vigilijs macerat: ad seruien-
 dum deo scdm illud. 1. cor. 9. Castigo corp⁹ meum & in-
 fuitutez redigo. Tertio per hoc q̄ hō corp⁹ suū exhibet
 ad opera iusticie & diuini culti⁹ exequēda supra. 6. Exhi-
 bete vestra mēbra sicut iustitie in sacrificionē. Est autē
 p̄siderandū q̄ hostia que deo ymolatū nostris quattuor habebat
 Primo nāq; ipsa oblatio debebat esse i tēgra & incorrup-
 ta. Unde dicit. Mal. 1. Maledictus dolosus qui habet
 in grege suo masculū & votū faciens immolat debile dño.
 Et p̄pter hoc dicit. Ciuētē vt. s. hostia nostri corpori quā
 deo offerim⁹ sit viuens per fidē formatā caritate. gal. 2.
 Q̄ nūc viuo in carne in fide viuo filij dei. Et est attendē-
 dum q̄ materialis hostia q̄ prius viua erat occidebat vt i-
 molaret: ad ostendendū q̄ adhuc moras regnabat in hōie
 regnante pctō vt. s. 5. dicit̄ est. sed hec hostia spiritalis
 semper viuūt & in vita p̄ficit scdm illud. Jo. 10. Ego ve-
 st̄ vt vitā habeant & abūdantijs habēat qz tam peccatū ab-
 latū est p̄ xpm. nisi dicam⁹ q̄ hostia corporis nostri viuūt
 quidē deo per iustitiā fidei. sed mortificat̄ cōcupiscentijs
 carnis. Col. 3. Mortificate membra vestra: que sunt sup̄
 terram. Secdo vero hostia deo oblata in ipsa ymolatione
 sanctificabat. Unde dicit. Leuit. 22. Omnis homo q̄ ac-
 cesserit de stirpe vestra ad ea que cōsecrata sunt & que ob-
 tulerunt filij israel dño in quo est immūditia. peribit corā
 dño. Et ideo subdit Scdm. s. per deuotionē: qua corpus
 nostrū dei seruitio inācipitur Leuit. 20. Sanctificamini &
 estote sancti qz ego dñs deus vester. Proprie autē san-
 ctitas dicit̄ per respectū ad deū in q̄tum. s. homo seruat ea q̄
 sunt iusta quo ad deū. Tertio q̄tum ad ipsā sacrificij cor-
 sumptionē dicebat sacrificiū suauē & acceptū dño scdm il-
 lud. Leuit. 1. Oblata omnia adolebit sacerdos sup̄ altare
 in holocaustū & in odorē suauissimū dño. Unde hic dicit.
 Deo placentem. s. p̄ rectitudinē intentionis. ps̄. Et pla-
 ceam corā deo in lumine viuentiū. Quarto in ipsa sacrifi-
 cij p̄paratione apponebat sal. Unde leuit. 2. Quicquid
 obtuleris sacrificij sale cōdies. Et Mar. 9. dicit̄. Omnis
 victima sale saliet̄. Sal autē discretionē sapiētie significat
 Unde dicit col. vlti. In sapiētia ambulate ad eos qui fo-
 ris sunt sermo vester semp in gratia sit sale condit⁹. Unde
 & hic sequit̄. Rationale obsequiū v̄m vt. s. cū discreti-
 one corpora vestra deo exhibeatis hostiā vel p̄ martiriū
 vel p̄ abstinentiā v̄l per q̄d cūq; opus iustitie. 1. cor. 14.

Ad Romanos

Omnia honeste et scđz ordinem fiant in vobis. Et i. ps. Honor regis iudic. si diligit. Aliter se habet homo iustus ad interiores actus quib' deo obsequitur et ad exteriores Nam bonū hominis et iustitias eius principaliter in interioribus actib' consistit quibus. s. homo credit sperat et diligit Ande dicit Luc. 17. Regnū dei intra vos est. nō autē sp̄ncipaliter consistit in exteriorib' actib' infra. 14. Mō est regnum dei esca et pot'. Ande interiores actus se habēt per modum finis qui scđm se querit. exteriores vero act' ad quos deo cor pa exhibent se habent sicut ea q̄ sunt ad finē i eo aut qđ q̄rit tāq̄ finis nulla mēsurā adhibet s̄z quāto mal' fuerit tāto meli' se habet. In eo aut qđ queritur ppter finem adhibet mēsurā scđm p̄portionē ad finem sicut medicus sanitatē facit tantū q̄tum potest. medicinam autem nō tm̄ dat q̄tum potest sed quātum videt expedire ad sanitates consequendā. Et similiter homo in fide i se et in caritate nullā mēsurā debet adhibere. sed quāto pl' credit sperat et diligit tanto meli' est. ppter qđ dicit deus. 6. Diliges dñm deum tuū etc. Sed in exteriorib' actib' est adhibenda discretio mēsurā p̄ comparationē ad caritatem. Ande dicit Iero. Mōne rōnalis homo dignitate amittit qui seimū vel vigilas p̄fert sensus integritati ut ppter psalmoz atqz officioz decantationē amentie v' tristite quis notā incurrat. ¶ Deinde cū dicit. Et nolite cōformari etc. ostendit qualiter se debeat homo exhibere dō q̄tum ad animā. Et primo prohibet seculi cōformitatem cū dicit. Et nolite cōformari. huic seculo id est reb' que tēporaliter transeunt. Mō seculi p̄sens est quedā mēsurā eorum que tēporaliter labunt. Rebus autē tēporalibus hō conformatur p̄ affectū eis amore inherēdo. Deo. 19. Fas est sunt abhominabiles sicut ea que dilexerūt Ia. 1°. Religio munda et immaculata hec est immaculatū se custodi re ab hoc seculo. Cōformatur etiā huic seculo qui vitā seculariter viuentiū imitat. Ephe. 4. Testificor in domo v' tam non amplius ambulatis sicut et gentes ambulantes. Scđo mandat interiorē mētis reformationem cū dicit. Sed reformamini in nouitate sensus vestri. Sēsus autēz hominis hic dicit ratio scđm q̄ per eū homo iudicat de a gendis. hunc autē sensum hō in sua creatione habuit integrum et vigentem. Ande dicitur Ecc. 17. Sēsu impleuit corda illoz et bona et mala ostendit illis. Sed p̄ peccatūz hic sensus est corruptus et quasi lueteratus baruch. 3. In uerasti in terra aliena. Et per consequens pulcritudinem et decorem suū amisit. Terri. p°. Egressus est a filia syon ois decore eius. Monet ergo ap̄tus ut reformemur. id est iterato formā et decorem mētis assumamus quē nostra mens habuit. qđ quidem fit per gratiā sp̄s sancti ad quā p̄cipandā homo studiū habere debet. ita scz ut quē eam nondū p̄ceperunt eā percipiant et qui illam p̄ceperūt in ea p̄ficiant. Ephe. 4. Renouamini spiritu mētis v're. ps. Renouabit v' aquile iuuent' tua. ¶ Aliter Renouamini scz in exteriorib' actib' in nouitate sensus vestri id ē scđm nouitatem gratie quā mente p̄cepistis. Tertio assignat rōnem amonitionis predicte cum dicit Et p̄bet que sit voluntas dei. Circa qđ cōsiderandum est q̄ sicut hō q̄ habet gustum insectū nō habet rectum iudiciū de saporibus sed ea que sunt suauia interdū abhominabiles vero q̄ sunt abhominabilia appetit. qui autē habet gustum sanūz rectum iudiciū de saporib' habet: ita homo qui habet corruptum affectū quasi cōformatum rebus secularib' nō habet rectum iudiciū de bono sed ille qui habet sanū affectū sensu eius inuouato per gratiā rectū iudiciū habz d̄ bono Ideo ergo dixit. Nolite cōformari huic seculo sed renouamini in nouitate sensus vestri. ut p̄betis id est experimen to cognoscatis. ps. Sustate et videte qm̄ suauis est domin' Que sit voluntas dei q̄ scz vult vos esse saluos. i. thes.

4. Hec est voluntas dei sanctificatio vestra que est bona id est vult bonū honestum nos velle. et ad hoc suis p̄ceptis nos inducit Mich. 6. Indicabo tibi o hō quid sit bonū et quid deus requirat a te. Et beneplacēt in q̄tum scz bene dispositū ē delectabile id quod deus vult nos velle. ps. Iusticie domini recte letificātes corda. Et nō tantūz vtilis ad finē cōsequendū. sed etiā p̄fecta quasi cōiungēa nos fini. 2. Dat. 5. Estote perfecti sicut et pater vester celestis p̄fectus est. Sen. 17. Ambula corā me et esto p̄fectus Tales ergo expiuntur dēi voluntatē illi qui nō cōformantur huic seculo sed reformantur in nouitate sensus sui Illi autēz qui in vetustate p̄manent seculo cōformati iudicāt dēi voluntatē nō esse bonā: sed seculū et inutilem. Ecc. 6. Quā aspera est sapiētia in docuis hoibus. ¶ Deinde euz dicit. Dico em̄ p̄ gratiā etc. Docet qualiter donis dei homo habeat vti. Et primo docet hoc q̄tum ad dona q̄ non sunt oibus cōmūta. sicut sunt gratie gratis date. Scđo q̄tum ad donū caritatis qđ est oibus cōe. Illi Dilectio sine simulatione etc. Circa p̄mum duo facit. Primo docet in generali quomō debeat homo vti gratis q̄z dat'. Scđo exequit hoc per p̄tes ibi. Sicut enim in vno corpore etc. Circa p̄mū tria facit. Primo excludit sup̄fluum dicens Monui q̄ reformemini in nouitate sensus v'ri quod quidēz moderate facere debetis. Dico em̄ id est mōdo p̄ gratiā apostolatus et auctoritate apostolica que data est mihi Gal. 2. Cum cognouissent gratiā que data est mihi inter gentes. Ephe. 3. Mibi oīum actioz minū data ē gratia hec etc. Oibus qui sunt inter vos qz oibus est hoc vtilē. i. cor. 7. Solo oīs hoies esse sicut meip̄m. hoc in quā mōdo. Mō plus sapere q̄ oportet sapere id est null' p̄sumat de sensu aut sapiētia sua cōfidens supra suā mēsurā. Ecc. 7. Mō plus sapias q̄ necesse est. ps. Neqz ambulauit in magnis neqz in mirabilibus sup me. Scđo hortatur ad id qđ est mediū dicens. sed sapere ad sobrietatē scz mōdo vobis ut mensurā sapiatis supra suā vobis datā. Sobrietas em̄ mensurāz importat. Et quis p̄prie dicat circa potūz vini. potest tamē accipi circa q̄libet materiam in qua homo debitā mensurā obseruat. Titū. 2°. Sobrie et iuste et pie viuamus in hoc seculo. Tertio docet scđm quid accipienda sit mensura mediū dicens. Et hoc ē quāz sicut deus vnicuiqz diuisit id est distribuit mensurā fidei id est mensurā donozū suoz que ordinant ad fidei edificationem. i. cor. 12. Vnicuiqz dat manifestatio sp̄s ad vtilitatem. Dat em̄ deus huiusmodi dona nō eadem oibus sed diuersa diuersis distribuit scz jllō. i. cor. 12. Diuisiones gratiarū sūt. Hec oibus eq̄liter dat sed vnicuiqz scđm certā mensurā. Ephe. 4. Vnicuiqz nostrū data ē gratia scđm mensurā donationis xp̄i. Et ideo apostolus sobrie sapiens scz hāc mensurā dicebat. 2. cor. 12. Mō autē in imensūz gloriāmur sed scđm mensurā regule qua mēsus est nobis deus. Soli autē xp̄o datus est sp̄s nō ad mensurā. ut dicit. Jo. 3. Mō solū autē alias gratias gratis datas dat deus mensurate: sed etiā sp̄am fidem que p̄ dilectionem opatur. Ande Luc. 17. Discipuli xp̄o dixerūt Domine adauge nobis fidem.

Lectio secunda.

Sicut enim in vno corpore multa mēbra habemus non omnia autē mēbra eundem actum habēt: ita multi vnū corpus sumus in christo: singuli autē alter alterius mēbra: habentes donationes secundum gratiā que data est vobis differentes. Siue propheciam secundūz rationem fidei. Si

ue miserii in misrado. Siue q̄ docet i doc-
trina. Qui exhortat i exhortando. Qui tri-
buit i i i plicitate. Qui pest in solitudine
Qui miseret in hilaritate. Dilectio sine si-
mulatiōe. Odiētes malū: adherētes bono.
Charitate fraternitat̄ inuicē diligentes: ho-
noze inuicē pueniētes. Sollicitudie nō pigri
spū seruentes domio seruientes. Spe gau-
dentes in tribulatione patientes. orationi i-
stantes. Necessitatibus sanctorūz cōmunicā-
tes. hospitalitatem sectantes.

Premissa admonitione hic ap̄lus rōnem assignat: sump-
tam ex similitudine corpis mistici ad corp⁹ naturale. Et
primo in corpore naturali tāgit tria. Primo quidē corpo-
ris vnitatē euz dicit. Sicut em̄ in vno corpore. Scdo mē-
broz p̄silitatem eū dicit. Multa mēbra hēmus. Et enīz
corpus humanū organici ex diuersitate mēbroz p̄stitutū
Tertio officiozū diuersitatē eū dicit. Omnia autē membra
nō eundē actum hnt. Frustra em̄ esz mēbroz diuersitas
nisi ad diuersos actus ordinarenē. ¶ Deīde adaptat hec
tria ad corpus xp̄i mistici qd̄ est ecclia. eph. 1. Ip̄m dedit
caput sup oēm ecclēsiā que est corpus ei⁹. Circa qd̄ etiaz
tria tangit. Primo quidē fidelizū quasi mēbroz multitu-
dinem eū dicit. Ita multi. Luc. 14. Homo quidā fecit ce-
nā magnā ⁊ vocauit multos. Esa. 54. Multi filij deserte
Quāuis em̄ sint pauci p cōpationez ad infructuosam ml-
titudinē scdm̄ illud. Ma. 7. Arta est via que ducit ad vi-
tam ⁊ pauci inueniūt eā. tamē absolute loquendo sunt ml-
ti. Apoc. 7. Post hec vidi turbā magnā quā dinumera-
re nemo poterat. Scdo tangit corpis mistici vnitatē cum
dicit Vni corpus sum⁹. Ephe. 2. Et recōcillat ambos in
vno corpore. ⁊c. h. aut vnitatis corpis mistici ⁊ vnitatis spi-
ritual̄ p quā fide ⁊ affcū caritatis inuicē vniunt ⁊ deo fm̄
illud Ephe. 4. Vnum corpus ⁊ vnus spūs. Et quia spiri-
tus vnitatis a christo in nos deriuatur. s. 8. Si quis spi-
ritum xp̄i nō habet hic nō est eius. Ideo subdit in xp̄o q̄
spiritum suū quez dat nobis nos inuicem vnit ⁊ deo. Jo.
17. Et sint vnū in nobis sicut ⁊ nos vnus sumus. Tertio
tangit officiozū diuersitatē ad vtilitatem cōmunē reduc-
tam dicens: Singuli autē sumus membra alter alterius.
Membrum em̄ quodlibet pp̄rium actum habet ⁊ virtus
tez: in q̄tum ergo vnus membrū sua virtute ⁊ actu alteri
prodest dicit membrū alterius. sicut pes dicit membrum
oculi in q̄tum oculus defert ⁊ oculus dicit mēbrūz pedis
in q̄tum regit pedem. 1. cor. 12. Nō potest dicere ocul⁹
manui opera tua nō indigeo. Ita etiaz in corpore mistico
ille q̄ accepit gratiā ppheticē indiget illo qui accepit gra-
tiam sanitarum ⁊ ita est in oibus alijs. Unde dum vnus
quisq̄ si velit scdm̄ gratiam sibi datam alteri seruit efficit
alterius mēbrum. Gal. vltimo. Alter alterius onera
portate. 1. pe. 4. Vnusquisq̄ sicut accepit gratiā i alter-
utrum illā administrātes. ¶ Deinde eū dicit. Nō habentes
autē donationes exequitur per partes monitiōnē quā su-
pra posuerat de sobrio ⁊ moderato gratie vsu. Et primo
ponit gratiaz diuersitatē dicens. sumus in quā alter al-
terius membra nō scdm̄ eandē gratiā sed habētes differē-
tes donationes nō ex diuersitate meritoz sed scdm̄ grati-
am que data est nobis. 1. cor. 7. Vnusquisq̄ pp̄rium do-
nūz habet ex deo vnus quidē sic. alius vero sic. Ma. 25.
Vocauit seruos suos ⁊ tradidit illis bona sua. et vni de-
dit quinqz talenta. alijs autē duo. alijs vero vnum. Scdo
docet diuersaz gratiarū vsum. ⁊ primo in rebz diuinis
q̄tum ad cognitionē quidez dicens Sine pphā quā ha-

bentes vtamur ea scdm̄ rationem fidei. Dicitur autē pro-
phetia quedā apparitio ex reuelatione diuina eozūz que
sunt procul. Unde. 1. ⁊c. 9. d̄r qui prophā hodie dicit vo-
cabatur olim videns. Sunt autē procul a cognitione nō
stra scdm̄ se quidem futura cōtingentia que ppter defec-
tum sui esse cognoscibilla nō sunt sed res diuine sunt pro-
cul a nostra cognitione nō scdm̄ se cum sint maxime cog-
noscibiles qz vt dicitur. 1. Jo. 1. Deus lux est ⁊ tenebrē i
eo nō sunt vllē. sed ppter defectus intellectus nostri qui
se habet ad ea que sunt in seipsis manifestissima sicut ocul⁹
lucis noctue ad lucem. Et qz vniquodqz magis dicit tale.
quod est scdm̄ se tale q̄ scdm̄ aliud. inde est qz magis pro-
prie dicunt esse procul a cognitione nostra futura contin-
gentia. Et ppter hoc hoz p̄p̄tie est pphā. Timos. 4.
Nō faciet domin⁹ deus verbum nisi reuelauerit secretū
suum. Dicitur tamē ppheticā cōtra etiā reuelatio quozūz
cumqz occultoz. Hoc autē donūz ppheticē nō solū fuit in
veteri testamēto sed etiam in nouo. Joelis. 2. Effundā de
spiritu meo sup omnē carnē. ⁊ prophetabunt filij vestri.
Dicunt etiā pphete in nouo testamēto qui ppheticā dic-
ta exponunt qz sacra scriptura eodē spiritū interpretatur
quo est cōdita. Eccl. 24. Adhuc doctrinā quasi p̄p̄teri
am effundā. Ordinatur autē pphie donūz sicut ⁊ alie gra-
tie gratis date ad fidei edificationez. 1. cor. 12. Vnicuiqz
datur manifestatio spūs ad vtilitatē. be. 2. Cōfirmata est
scz doctrina fidei cōtestatē deo signis ⁊ pdigijs ⁊ varijs
virtutibus ⁊ spūs sancti distributionibus. Et ideo pphie-
tia est vtendū scdm̄ rōnem fidei id est nō in vanum: sed ve-
per hoc fides cōfirmetur nō autē cōtra fidem. Unde dicit.
deu. 13. Si surrexerit i medio tuū pphā ⁊ dixerit tibi ea
mus ⁊ sequamur deos alienos nō audies verba prophie
illius qz scilicet prophetizat cōtra rōnez fidei. ¶ Quātū
ad sacramenta ministranda subdit Siue ministeriū in mi-
nistrando id est si quis accepit gratiā vel officium minis-
terij. puta vt sit episcop⁹ vel sacerdos: qui dicitur ministri-
dei. Esa. 6. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri
dei nostri dicit vobis: exequat illud vllgenter exequen-
do in ministrādo. 2. thim. 4. Ministeriū tuum imple.
Scdo tangit ea que p̄tinēt ad res humanas in quib⁹ po-
test aliquis alteri subuenire. Primo quidē q̄tum ad cog-
nitionez vel speculatiuā vel practicā. Quātum ergo ad
speculatiuā primo dicit. Siue qui docet id est qui habet
officiūz vel gratiā docendi vtatur in doctrina id est vt stu-
diose ⁊ fideliter doceat. Job. 4. Ecce docuisti plurimos.
Ma. vlt. Euntes docete om̄s gentes. Quātum autem
ad cognitionem practicā subdit. Qui exhortatur id est q̄
habet officijū vel gratiā exhortandi hoīes ad bonū vta-
illo in exhortando. 1. thes. 2. Exhortatio nostra nō fuit
de errore neqz de immūditia neqz in dolo. Tit. 2. Hec lo-
quere ⁊ exhortare. ¶ Deinde ponit ea que p̄tinēt ad ex-
teriora opera in quib⁹ quādoqz aliquis subuenit alicui a
liquod donū dādo ⁊ q̄tum ad hoc dicit. Qui tribuit id ē
qui habet facultatē tribuendi ⁊ gratiā exequat hoc in sim-
plicitate vt scz nihil mali ex illo intendat quasi donis ho-
mines ad malū alliciens. Altiā cum aliquis ex modico
dato intendit multo maiora acquirere. Ecc. 20. Datus i
sapientis nō erit tibi vtilis. oculi em̄ illi⁹ septemplexes sūt.
Erigua dabit ⁊ multa impperabit. Et puer. 11. Simpli-
citas iustoz diriget eos. Quādoqz autēz aliquis subuenit
alteri eius curā habendo ⁊ q̄tum ad hoc dicit. Qui p̄s-
est id est qui est in p̄sationis officio cōstitutus vtatur illo
officio in sollicitudine. He. vlt. Obedite p̄positis vris
⁊ subiacete eis. Ip̄i em̄. pp̄rii autē quasi rōnem reddunt
pro aīabus vestris. 2. cor. 11. Sollicitudo oīum ecclēsia-
rum. Quādoqz autē subuenit aliquis alicui releuando ei
us miseriaz ⁊ q̄tum ad hoc dicit. Qui miseretur id est q̄

Ad Romanos

habet facultatem et affectum miserendi exequatur hoc in
hyllaritate quasi libenter hoc faciens. 2. cor. 9. Non ex
tristitia neque ex necessitate hyllarem est datorem diligit
deus. Ecc. 7. In omni dato hyllarem fac vultum tuum.
¶ Deinde cum dicit Dilectio sine dissimulatione etc. Do-
cet vsum doni gratis quod est oibus commune. scilicet chari-
tatis. Et primo ponit ea que pertinet ad caritatem in ge-
nerali. Secundo ponit quedam specialiter pertinentia ad dilecti-
onem quorundam ibi. Necessitatibus sanctorum etc. Circa primum
tria facit. Primo ostendit qualis debeat esse dilectio
ex parte diligentis. Secundo qualiter se debeat habere
ad primum ibi. Charitatem fraternitatis etc. Tertio quomodo
se debeat habere ad deum ibi. Sollicitudine non pigri
Circa qualitate autem charitatis tria docet. Primo quidem
quod dilectio debet esse vera. Unde dicit Dilectio sine simu-
latione. ut scilicet non tantum in verbo aut exteriori appa-
rentia sed sit in vero cordis affectu. et efficacia operis. pme
3o. 3. Non diligamus verbo neque lingua: sed opere et veri-
tate. Ecc. 6. Amico fideli nulla est copatio. Secundo dicit quod
dilectio debet esse pura. cum dicit. Odientes malum. Tunc
enim est pura dilectio quando homo non consentit amico suo
in malum sed ita diligit hominem ut eius vitium odiat. Unde
dicitur pme. cor. 13. Non gaudet super iniquitate eorum
autem veritati. ps. Iniquos odio habui. Tertio docet
quod dilectio debet esse honesta cum dicit. Adheretes bono
ut scilicet aliquis adherat alteri propter bonum virtutis.
Gal. 4. Bonum autem emulamini in bono semper. Hec est
pulchra dilectio de qua dicitur. Ecc. 24. Ego mater pulchre
dilectionis. ¶ Deinde cum dicit. Caritatem fraternitatis
ostendit qualiter caritas se debet habere ad proximum. Et
primo quod ad interiore affectum cum dicit. Caritatem
fraternitatis inuicem diligentes. ut scilicet non solum fra-
tres diligamus pro charitate sed etiam diligamus ipsam cari-
tatem qua eos diligimus. et ab eis diligimur. Sic enim si
caritatem habemus charitatem non defacili eam dissolui faciemus
Iheb. vlti. Charitas fraternitatis maneat in vobis. Cant.
vltimo. Si viderit homo omnem substantiam domus sue
pro dilectione tanquam nihil despiciet illam. Secundo quod ad
exteriorum affectum cum dicit. In honore inuicem prevenien-
tes. In quo tria designatur. Primo quidem quod homo proxi-
mum in reuerentia debet habere quod pertinet ad rationem
honoris. Nullus enim potest vere diligere eum quem despi-
citur. phil. 2. Superiores inuicem arbitantes. Quod quod
dem sit dum aliquis suorum defectum considerat et bonum proxi-
mi. In honore autem non solum reuerentia intelligitur: sed
etiam necessariorum subuentio sicut cum dicitur. Exo. 20. Ho-
nora patrem tuum et matrem tuam precipit necessariorum subue-
ntio sicut patet per hoc quod dominus. Mat. 5. arguit phariseos
contra hoc preceptum impediens filios a subuentio-
ne pentum. Secundo designat quod effectus dilectionis debet
mutuo exhiberi ut scilicet homo non solum velit beneficia
recipere sed etiam exhibere. Ecc. 4. Non sit porrecta manus
tua ad accipiendum et ad dandum collecta. Et 14. In di-
uisione fortis tua accipe. Et hoc designat cum dicit. In-
uicem. Tertio designatur quod effectus dilectionis debet esse
promptus et velocis quod designatur cum dicit. Prevenientes
ut scilicet aliquis preveniat amicum in beneficiis. Ecc. 37.
Omnia amici dicit et ego amicitiam copulaui. ¶ De-
inde cum dicit Sollicitudine etc. ostendit qualiter se debeat
habere dilectio charitatis ad deum. Et primo incipit ab
ipsa rationis attentione cum dicit. Sollicitudine sitis non
pigri scilicet ad seruendum deo. Mich. 6. Indicabo tibi o
homo quid sit bonum et quid deus querat a te. Postea sub-
dit Sollicite abulare cum deo tuo. 2. thim. 2. Sollicite
cura teipsum probabile exhibere deo. Secundo quod ad effectum
cum dicit. Spiritu sitis seruantes scilicet in dei dilectione.

procedit autem seruos ex habundantia caloribus. Unde ser-
uos spiritus dicit quia propter abundantiam diuine dilec-
tionis totus homo seruet in deum. Act. 18. dicitur quod ap-
pollo seruens spiritu loquebatur. 1. thes. vlti. Spiritum
nolite extinguere. Tertio quod ad exterioris obsequium cum
dicit. Domino seruientes scilicet seruuntur latere que soli
deo debetur deus. 6. Dominus deum tuum adorabis et illi
soli serues. ps. Seruite domino in timore. Vel secundum
aliam litteram. Tempori seruientes ut scilicet dei seruicium
congruo tempore faciamus. Ecc. 8. Omni ne oportio tem-
pus est et oportunitas. Quarto quod ad mercedem ser-
uicij cum dicit. Spe gaudentes scilicet mercedis: que est
dei fruitio. Sen. 15. Ego dominus merces magna ma-
gnis supra. 5. Gloriamur in spe glorie filiorum dei. Facit
autem spes hominem gaudentem ratione certitudinis: sed ta-
men affligit ratione dilationis. prover. 13. Spes que dif-
fertur affligit animam. Quinto quod ad difficultate quam
homo patitur in dei seruitio. Unde subdit In tribulatione
scilicet quam propter deum sustinetis sitis patientibus. 5. 5.
Tribulatio patientiam operatur. Sexto quod ad omnia pre-
dicta dicit. Orationi instantes. In quo orationis assiduitas
designatur. Luc. 18. Sportet semper orare et nunquam de-
ficere. 2. thim. 5. Sine intermissione orate. Pro oratio-
nem enim in nobis sollicitudo excitatur. seruos accendit. ad
dei seruitum incitatur: gaudium spei in nobis augetur
et auxilium in tribulatione promeretur. ps. Ad dominum
cum tribularer clamauit et exaudivit me. ¶ Deinde cum di-
cit. Necessitatibus sanctorum etc. determinat de charitate
quod ad speciales quasdam personas. Et primo quidem quod
ad indigentes. Secundo quod ad inimicos ibi. Videte
quod persequentes vos. Circa primum duo facit. Primo
inducit ad exhibenda beneficia charitatis indigentibus
vniuersali cum dicit. Necessitatibus sanctorum comunicantes
Ibi tria sunt notanda. Primo quidem quod elemosine ex ca-
ritate sunt impendende indigentibus siue necessitatem pa-
tientibus. Ephe. 4. Laboret operando manibus suis quod
bonum est. ut habeat unde tribuat necessitatem patien-
ti. Secundo quod potius est subueniendum iustis quam alijs. Unde
dicit Necessitatibus sanctorum. Ecc. 12. In iusto et non re-
cipias peccatorem. Quod quidem non sic est intelligendum
quin etiam in necessitatibus sit peccatoribus subueniendum
sed quod non est eis subueniendum ad fomentum peccati. vlti.
tamem est subuenire iustis quod talis elemosina fructuosa est:
non solum ex parte dantis sed etiam ex suffragio recipientis.
Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis ut
cum defeceritis recipiant vos in eterna tabernacula scilicet
suis suffragijs. Secundo specialiter admonet ad hospitali-
tatem dicens Hospitalitati secretantes quod scilicet in hoc
misericordie opere alia misericordia opera includuntur. Nam hos-
pes non solum domus exhibet ad manendum sed etiam alta
necessaria subministrat. Iheb. vlti. Hospitalitatem nolite ob-
lisci. 1. pe. 4. Hospitalites inuicem sine murmuratione.

Lectio tertia

Benedicite persequentes: ibi vos. Be-
nedicite et nolite maledicere. Gau-
dere cum gaudentibus: flere cum fle-
ntibus. Id ipsum inuicem sentientes. Non al-
ta sapientes: sed humilibus consentientes.
Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.
Nulli malum pro malo reddentes. prouide-
tes bona: non tantum coram deo: sed etiam co-
ram omnibus hominibus. Si fieri potest quod
ex vobis est: cum omnibus hominibus paces

habentes. Non vosmetipsos defendētes carissimī: sed date locum irē. Scriptum est enī **Adhī vindictam: et ego retribuam dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus: ciba illum: si sitit: potum da illi. Hoc enim faciēs carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci a malo: sed vince in bono malus.**

Supra ostendit qualiter caritas sit exhibenda indigentibus. nūc ostendit qualiter sit exhibenda etiā inimicis. Et pri mo ponit admonitiōē. Secūdo pbat quod dicit ibi. Scriptum est enī **et. Circa primū considerandū est qd ad caritatem tria p̄tinent. Primo quidē benivolentia: que cōsistit in hoc qd aliquis velit bonū alteri et malū eius nolit. Secūdo cōcordia que consistit in hoc qd amicorū sit idēz nolle et velle. Tertio b̄nificētia que consistit in hoc qd aliq̄s beneficiat ei quē amat et eum nō ledat. Primo ergo ponit ea que p̄tinet ad benivolentiā. Secūdo ea q̄ p̄tinet ad cōcordiā ibi. **Haudete cum gaudentib⁹. Tertio ea q̄ p̄tinet ad beneficiētiā ibi. Nulli malum et. Circa primū duo facit. Primo monet vt benivolentia sit ampla que se extendat etiā ad inimicos cū dicit. **Benedicite persequentes vos.** Circa quod notandū est qd benedicere est bonum dicere. Contingit autē bonū dicere tripliciter. Uno modo enunciādo. puta cum quis bonum alterius laudat. **Ecc. 31. Splendidum in panibus benedicens labia multorū et testimoniū veritatis illius fidele.** Alio modo imperando et sic benedicere per auctoritatem est propriū dei. cuius imperio bonum ad creaturas derivatur. ministeriū autē p̄tinet ad ministrōs dei qui nomen domini sup̄ populū inuocāt. **Mat. 6. Sic benedicetis filijs israel et dicetis eis. Et post inuocabunt nomen meū super filios israel et ego benedicam eis.** Tertio benedicit ali quib⁹ optando. **p̄s. Et nō dixerunt qui preteribant: Benedictio dñi super vos.** Et scdm̄ h⁹ benedicere est bonū illi cui velle et quasi bonum p̄ aliquo precari. Et hoc modo accipitur hic. Unde in hoc qd dicit benedicite persequentes vos datur intelligi qd etiā ad inimicos et persecutores res debemus esse beniuoli eis bona optando et pro eis orando. **Mat. 5. Diligite inimicos vestros et orate pro persecutibus et calūniantibus vos.** Quod autē hic dicitur quodā quidē modo est in precepto. quodāz autē modo est in consilio. qd enīz aliquis in generali dilectionis affectum impendat inimicis nō excludendo eos a cōmuni dilectione. primorū et a cōmuni oratione: quā quis pro sibi libus facit p̄tinet ad necessitatē precepti. Similiter etiam qd aliquis in articulo necessitatis inimico dilectionis effectum particulariter impendat p̄tinet ad necessitatē precepti. Unde dicitur **exo. 21. Si occurreris boui inimici tui aut asino erranti: reducās eū. Sed qd aliquis in speciali dilectionis affectum et orationis suffragiū aut qualescūq̄ subuentiois beneficij exhibeat inimico interdū etiam extra articulus manifeste necessitatis p̄tinet ad perfectionem consilioz quia per hoc ostenditur perfecta caritas ad deum et omne humanū odium superet. Ille aut qui penitet et misericordiā petit iam nō est inter inimicos aut persecutores cōputandus. Unde et absq̄ omni difficultate sunt charitatis inditia ostendenda. **Ecc. 28. Res linque proximo tuo nocenti te et tunc deprecanti tibi peccā soluentur.** Secūdo docet qd benivolentia siue benedictio sit pura id est absq̄ permixtione contrarij. Unde dicit **Benedicite et nolite maledicere id est ita benedicatis qd nullo modo maledicatis. Quod est contra quosdam qui ore bñ dicit et corde maledicunt. scdm̄ illud. p̄s. Qui loquūtur pacem cum proximo suo. mala autē in cordibus eorū. Et********

etiā contra illos qui quādoq̄ benedicunt quādoq̄ male dicunt vel quibusdā benedicunt quibusdā maledicunt. **Fac. 3. Ex ipso ore p̄cedit benedictio et maledictio. Non oportet fratres mei hec ita fieri. 1. pe. 3. Non reddentes maledictioz pro maledicto. Sed contra videtur esse qd in sacra scriptura plures maledictiones inueniuntur. Dicit enim deut. 27. Maledictus qui nō p̄manserit in sermōnibus legis hui⁹ nec eos opere perficit. Ad quod dicens dum est qd maledicere est malū dicere. quod quidē tripliciter contingit sicut et benedicere. scilicet enunciādo imperando et optando et scdm̄ quodlibet horū modorū potest bene et male fieri. Si enī id quod est materialiter malum dicatur malum quodlibet horū modorū potest bene vel male fieri. Si enī id quod est materialiter malum dicatur malum quolibet predictorū modorū sub ratione boni nō ē illicitū qd hoc est magis benedicere q̄ maledicere. vniūz quodq̄ enī magis iudicatur scdm̄ suā formā q̄ scdm̄ suāz materiam. Si vero aliquis dicat malum sub ratione mali formaliter maledicit. Unde est omniū illicitum. vtrūq̄ autē horū contingit in hoc qd aliquis enunciādo malū profert. Quādoq̄ enī aliquis enūciat malū alicuius ad notificandum necessariā veritatem et sic dicit malum sub ratione veri necessarij qd est bonum. vnde est licitū. Et hoc modo **Job. 3. dicitur qd Job maledixit diei suo enunciās maliciāz p̄sentis vite sicut apostol⁹ dicit. Ephe. 5. Reddentes rēpus quoniam dies mali sunt.** Quādoq̄ autē aliquis enūciat malum alterius scilicet intentione detrahendi. Et hoc est illicitū. Dicitur enī. **1. cor. 6. Neq̄ maledicti neq̄ rapaces regnū dei possidebunt.** Similiter etiam in eo qd quis dicit malum imperando. contingit autem quādoq̄ qd aliquis dicit id quod est materialiter malum sub ratione boni. puta cum ex imperio alicui⁹ prouenit alicui malū pene p̄pter iusticiā quod quidē est licitū. Et hoc modo transgressiones legis maledicunt id est p̄ne scdm̄ iusticiā deputant. quādoq̄ vero aliquis imperādo dicit malū alterius iniuste. pura p̄pter odium et vindictam. Et talis maledictio est illicita. **Exo. 21. Qui male dixerit patri vel matri morte moriatur. Et idē est etiā circa id quod aliquis dicit malū optando. Si enī hoc optet sub ratione boni puta vt per aduersitatem alicui⁹ proueniat ad spiritualem p̄fectum: hoc licitū est. **Job. 5. Alibi stultum firmā radice et maledixi pulcritudini eius statim. Si vero hoc homo faciat p̄pter odium vel vindictāz est oīo illicitū. 1. p̄. 17. Maledixit philistensis dāuid in dijs suis.** Deinde cum dicit. **Haudere cū gaudentibus et. ponit ea que p̄tinent ad cōcordiā. Et primo ponit cōcordie documēta. Secūdo remouet impedimenta ibi. **Nō alta sapientes et. Concordia autē potest dupliciter attēdi. Uno modo q̄tum ad affectum in bonis et in malis. In bonis quidē vt aliquis bonis aliorū congaudeat. Unde dicit. **Haudere scilicet debetis cum gaudentibus. phil. 2. Gaudeo et congratulor omnibus vobis. Sed hoc est intelligendū quādo quis gaudet de bono. Sunt autē quidā qui gaudent de malo scdm̄ illud. **puer. 2. Letantur cum malefecerint. Et istis nō est congaudendū. 1. cor. 13. dicitur de caritate qd nō gaudet sup̄ iniquitate: congaudet autē veritati. In malis autē vt aliquis tristē d malis alterius. Unde subdit. **Flere scilicet debetis cum flentibus. Job. 30. Flebat quōdāz sup̄ eo qui afflictus erat. ecc. 7. Nō desis plorātib⁹ in cōsolatione et cū lugentibus amara. Ipa enī cōpassio amici p̄dolētis p̄solationē in tristitij affert. Primo quidē qd ex hoc colligitur efficax amicitie argumentū. **Ecc. 12. In malicia illius id est in infamantio amicus cognitus est. Et hoc ip̄z est delectabile cognoscere aliquem sibi esse verum amicū. Alio modo hoc ip̄o qd amicus condolet videtur se offerre ad simū portā****************

Ad Romanos

duz onus aduersitatis quod tristitiam causat. Et quidez
leuius portatur quod portatur a pluribus q̄ ab vno solo
Sc̄do concordia consistit in vnitate sentētie ⁊ q̄tū ad h̄
dicit. Idipsum id est idem sitis inuicem sentientes. vt sci
licet i eadez sentētia cōueniatis. 1. cor. 1. Sitis perfecti
in eodem sensu ⁊ in eadem scientia. p̄bil. 2. Eandem ca
ritatem habentes vnanimis. idipsum sentientes. Scien
dum est tamē q̄ duplex est sententia. Vna quidem que p
tinet ad iudicium intellectus circa speculabilia. puta cir
ca considerationes geometricas vel naturales. dissentire
autē in talibus nō sp̄gnat amicitie vel charitati quia ca
ritas in voluntate est. Huiusmodi autē iudicia nō prouen
iunt ex voluntate sed ex necessitate rationis. Alia vero
sententia pertinet ad iudiciūz rationis circa agenda ⁊ in
talibus dissensio amicitie p̄rariatur qz talis dissensio ha
bet cōtrarietatez voluntatis ⁊ quia fides nō solum est spe
culatiua sed etiā practica in q̄tū per dilectionem opera
tur vt dicitur. Gal. 5. Ideo etiā dissentire a recta fide est
contrariūz caritati. ¶ Deinde cum dicit. Nō alia sapien
tes ⁊c. excludit impedimenta concordie. que quidez sunt
duo. Primum est superbia ex qua contingit q̄ dum aliq̄s
inordinate suaz excellentiaz querit ⁊ subiectionez refugit
vult alium subici ⁊ etiaz excellentiā impedit. Et ex hoc
sequitur discordia p̄uer. 13. Inter superbos semp̄ iurgia
sunt. Et ideo ad hoc remouendum dicit. Nō sitis alta sa
pientes vt scilicet inordinate vestrā excellentiam appeta
tis supra. 11. Noli altū sapere sed time. Ecc. 3. Altiora te
ne quesieris. Sed sitis consentientes humilib⁹ id est his
que sunt humilia id est ea que abiecta videntur nō recule
ris cum oportuerit. ps̄. Elegi abiectus esse in domo dei
mei. 1. pe. vltimo. Domin⁹ superbis resistit: humilib⁹
autē dat gratiā. Sc̄dm̄ impedimenduz concordie est pre
sumptio sapiētie. ex qua contingit q̄ aliquis alioz senē
tie nō credit. Ad quod remouendū dicit. Nolite esse prou
dentes apud vosmetipsos vt scilicet iudicetis soluz id est
se prudētie quod vobis videtur. Esa. 5. Ne qui sapiētes
est⁹ in oculis v̄s⁹ ⁊ corā vobismetipsis prudētes. s. 11. Et
nō sit⁹ vobismetipsis sapiētes. ¶ Deinde cum dicit. Nulli
malū p̄ malo ⁊c. docet illā q̄ p̄tinet ad b̄n̄ficiā excludē
dēdo priuz. Et p̄mo docet q̄ nō sit alicui maleficienduz
rōe videte. Sc̄do docet q̄ nō sit alicui maleficiēduz rōe
defensionis ibi. Nō vosmetipsos defendentes. Circa pri
mum tria facit. Primo prohibet vindictam dicens. Nul
lī malum pro malo reddentes scilicet sitis. ps̄. Si reddi
di retribuētibus mihi mala. 1. pe. 3. Nō reddentes ma
lum pro malo Sed hoc est intelligēdū formaliter sicut su
pra dictum est de maledictio. prohibemur etiā affectu odij
vel vindicte reddere malum pro malo ita q̄ in malo alte
rius delectemur. Sed si pro malo culpe qd̄ quis facit red
dat iudex malum pene sc̄dm̄ iusticiā ad cōpensandaz ma
litiā. materialiter quidē insert malum sed formaliter et
per se insert bonū. Unde cuz iudex suspendit latronē pro
homicidio nō reddit malum pro malo. sed magis bonum
pro malo. Et hoc modo apostol⁹ quēdā pro peccato ince
sus tradidit sathane i interitus carnis vt spirit⁹ saluus fi
at vt habet. 1. cor. 5. Sc̄do docet q̄ etiā bona sint pri
us exhibenda dicens. Prouidētes scilicet sitis bōa nō
tantuz coram deo vt scilicet curetis satisficere cōscientie
vestre corā deo sed etiā coram omnibus hoib⁹. vt scilicet
ea factis que homib⁹ placeant. 1. cor. 10. Sine offen
sione estote iudeis ⁊ gentib⁹ ⁊ ecclesie dei: sicut ⁊ ego per
omnia omnibus placeo. p̄me cor. 13. Prouidētes bōa
nō solum coram deo sed etiā coram omnibus hominib⁹
Hoc tamē contingit ⁊ bene fieri. si eniz hoc fiat p
pter pauorem humanum nō bene agitur. Ma. 6. Attē

dite ne iustitiam vestram faciatis corāz hominibus. vt vt
deamini ab eis. Si autēz hoc fiat ad gloriā dei bene a
gitur sc̄dum illud. Mat. 5. Sic luceat lux vestra corāz
hominibus vt videāt opera vestra bona. ⁊ gloriificent pa
trem vestruz qui in celis est. Tertio assignat rationē v̄s⁹
usqz dicoruz. Ad hoc etiā debem⁹ abstinere a retributiōe
malorum. ⁊ coram hominibus bona prouidere vt cuz ho
minibus pacem habeamus. ⁊ ideo subdit. Cum omnib⁹
hominibus pacem habentes. Heb. vltimo. Pacem seq̄
mini cū omnibus. Sed hic addit duo quozū primuz est qd̄
dicit. Si fieri potest. Quādoqz eniz malitia alioz impe
dit ne cum eis pacem habere possimus. qz scilicet cuz eis
pax haberi nō potest nisi eozū malitie consentiatur: quā q̄
deum pacem constat esse illicitam. Unde dominus dicit.
Mat. 10. Nō veni pacem mittere sed gladiuz. Aliud au
tem addit dicens. Quod ex vobis est vt scilicet ⁊ si ip̄i cō
tra pacem agant tamē quod in nobis est facere nos debe
mus vt eozum pacem queramus. ps̄. Cum hijs qui odes
runt pacem erā pacificus. Et alibi Inquire pacē ⁊ peres
quere eam. ¶ Deinde cum dicit. Nō vosmetipsos defen
dentes ⁊c. ostendit q̄ nō sunt mala proximis inferenda p
modum defensionis. Et primo ponit documentū dicens.
Nō sitis vosmetipsos defendentes o karissimi sicut ⁊ de
chris̄to dicitur. Esa. 50. Dedi corpus meum percudenti
bus ⁊ genas meas vellentibus ⁊c. Quasi agnus cor
ram tondeute se obmutuit ⁊c. Unde ⁊ ipse domin⁹ man
dauit. Mat. 5. Si quis te percussit in vna maxilla pres
be ei etiam alterā. Sed sicut augustin⁹ dicit in libro con
tra mendaciūz Ea q̄ in nouo testamēto a sanctis facta sūt
valent ad exempla intelligendāz scripturarū que in pre
ceptis data sunt. Ipse autē domin⁹ cum alapa percussus
esset nō ait ecce altera maxilla. sed si male locutus sum te
stimonium perhibe de malo. Sin autē bene quid me ces
dis? Vbi ostendit preparationem alterius maxille in cor
de esse faciendam. P̄paratus enī fuit domin⁹ nō solum in
altera maxilla cedi pro salute hominis sed in toto corpo
re crucifigi. Et sicut aug. dicit ad marcellinū tunc quidez
hoc mandatum recte fit cum ei creditur profecturū esse p
pter quem fit ad aptandam in eo correctionem atqz cōcor
diā etiam si alius exiit consequatur. Sunt igitur ista
precepta patientie semper in cordis preparatione retinē
da ⁊ ipsa bentuolentia ne reddatur malum pro malo sem
per in voluntate cōplenda est. Agenda sunt autē ⁊ mul
ta etiam cum inuitis: benigna quadaz asperitate plecten
dis. ¶ Sc̄do assignat rationē cū dicit. Sed date locuz ire
id est diuino iudicio. Quasi diceret committat⁹ vos deo
qui suo iudicio potest vos defendere ⁊ vindicare sc̄dūz
illud. p̄me pe. vltimo. Omnem sollicitudinem vestram
proijcientes in euz quoniā ipsi cura est de vobis. Sed h̄c
intelligenda sunt in casu in quo nobis nō adest facultas
aliter faciendi sc̄dūz iusticiā. sed quia vt dicit deut.
p̄mo. Domini est iudiciū. cum aliquis auctoritate iudicis
vel vindictam querit ad comprimendā malitiā ⁊ nō p
pter odium vel etiā cum auctoritate alicuius superioris
suam defensionem procurat intelligitur locum dare ire id
est diuino iudicio cuius ministri sunt p̄cipes vt dicitur
infra. 13. Unde etiam paulus procurauit se per armatos
defendi cōtra infidias iudeozum vt patet Act. 23. ¶ De
inde cum dicit. Sicut scriptum est ⁊c. probat quod dire
rat ⁊ primo per auctoritates. Sc̄do per rationem ibi. Nō
li vinci a malo ⁊c. Circa primuz duo facit. Primo p̄bat
qd̄ dictum est: de phibitione vindicte dicens. dictum est
Date locū ire. i. diuino iudicio. Scriptum est etiā deu. 32.
Mibi vindictam scilicet seruate ⁊ ego retribuaz dico res
minus. Vostre littera sic habet. Mea est vitio ⁊ ego res

tributa eis in tpe. ps. Deus ultionum dominus. Mat. 1. Deus emulator: et vlticens dominus. Secundo pbat p auctoritatem qd dictus est de benignitate exhibenda inimicis. In q quidē auctoritate pmo ponit documentus vt subueniamus inimicis in articulo necessitatis qz hoc est de necessitate precepti vt supra dictū est. Et hoc est quod dicit. Sed si esurierit inimicus tuus ciba illum. si sitit potum da illi. Mat. 5. Benefacite his q oderit vos. Secundo rōes assignat dicens. Hoc em facies carbonēs ignis cōgeres sup caput eius. Quidē vno mō potest intelli gi in malum vt sit sensus si tu ei benefacias bonū tuū veret ei in malū qz ex hoc incurrit combustionem ignis eter ni per suam ingratiudinē. sed iste sensus repugnat chari tati. contra quā ageret qd aliqui subueniret vt ei pueniret in malum. Et ideo est exponendū in bonum vt sit sensus. Hoc em faciens id est in necessitate ei subueniens carbo nes ignis id est amorem charitatis de qua dicit Lān. 8. Lampades eius vt lampades ignis atqz flāmar. conges res id est cōgeres vt sup caput id est super mentē eius qz vt aug. dicit in libro de cathesizādis rudibus nulla ē ma ior puocatio ad amādū q̄ puenire amando. Minis em durus anim⁹ q̄ dilectionē et si nolebat impendere nolit re pendere. Deinde cum dicit. Noli vinci a malo et proba bar qd dixit p rōem. Naturale est em homini vt velit ad uersarium vincere et non vinci ab eo. Illud aut ab aliquo vincit qd ad illud trahit sicut aqua vincit ab igne qn tra hitur ad calorem ignis. Si ergo bonus aliquis homo p pter malus qd sibi ab aliquo inferē trahat ad hoc qd ei ma lefaciat bonum a malo vinceret. Si aut e contrario ppter beneficiū qd bonus psecutori exhibet cum ad suum amo rem trahat bon⁹ malū vincit. Sic ergo: Noli vinci a ma lo scz eius q̄ te psequitur vt tu cum psequaris. sed in bono tuo vince malus illius. vt scz ei benefaciendo eum trahas. 1. Jo. vltio. Nec ē victoria q̄ vincit malū fides nra. Iere. 15. Ipsi conuerterent ad te et tu non conuerteris ad eos.

Incipit capitulū decimūtertū.

Omnis anima potestatibus subli mioribus subdita sit. Non est em potestas nisi a deo. Que autē sūt a deo ordinata sunt. Itaqz qui re sistit potestati: dei ordinationi resistit. Qui autē resistunt: ipsi sibi dānationē acquirūt. Nam principes non sunt timozi boni operis sed mali. Tis autē non timere potestatem. Bonum fac et habebis laudē ex illa. Dei em minister est tibi in bonum. Sicut malum fe ceris: time. Non em sine causa gladiū portat Dei em minister est vindex in iram ei qd ma lum agit. Ideoqz necessitati subditi estote: non solum propter iram: sed etiam propter conscientiam. Ideo em et tributa prestatis. Ministri enim dei sunt in hoc ipsum seruiē tes. Reddite ergo omnibus debita: Cui tri butum: tributū. cui vectigal: vectigal. cui ti morem: timorem. cui honorē: honorem.

Post q̄ apostolus ostendit qualiter se debeat homo exhi bere deo vtendo donis gratie eius: hic ostendit quō debe at se exhibere. primo et primo quantū ad superiores. scdo quantū ad omnes ibi. Remini q̄ q̄ debeatis et Circa p̄mū

duo facit. pmo inducit hōes ad subiectionē quas debent superioribus. secundo ad exhibendū subiectionis signū ibi Ideo et tributa prestatis et. Circa p̄mū duo facit. pmo p ponit documentum. secundo rationem assignat ibi. Non em est potestas et. Tertio inferit conclusionem intentam ibi. Ideoqz et. Circa p̄mū considerandū est q̄ quidā fide les in p̄mū ecclia dicebant terrenis potestatib⁹ se sub iici non debere. ppter libertatē quā conecuti erant a xpo fm illd. Jo. 8. Si filius vos liberauerit vere liberi eritis S; libertas p xpm concessa est: libertas spiritus qua libe ratur a peccato et morte sicut supra. 8. dictū est. Vt spūs in christo iesu liberauit me a lege peccati et mortis. Caro autē adhuc remanet seruituti obnoxia sicut supra. 7. dictū est. Et ideo tunc nulli subiectioni homo p xpm liberatus erit obnoxius nec spūali. scz nec carnali. Tū dicit. 1. cor. 15. Cum tradiderit christus regnū deo et patri et euacuauerit omnem p̄ncipatū et potestatem. Interim autē vtz cor ruptibilem carnem gerimus oportet nos dnīs carnalib⁹ subiacere. Unde dicit eph. 6. Serui obedite dnīs carna libus. Et hoc est etiam qd hic ap̄lus dicit. Omnis aīa potestatibus sublimioribus subdita sit. Potestates autē subli miores hic dicunt homines in potestatibus constitui q̄ bus fm iusticie ordinem subijci debemus. 1. Pe. 2. Sub diti estote omni humane creature ppter deum sive regi q̄ si p̄cellit. Dicit autē indefinitē potestatib⁹ sublimiorib⁹ vt ratione sublimitatis officij eis subijciamur etiam si sint mali. Unde. 1. Pe. 2. subditur. Subiecti estote nō tantū bonis et modestis sed etiā viscolis. Q̄ aut dicit oīs aīa p synodothen intelligit oīs hō. sicut et Sen. 17. Delebit aīa illa de populo suo. Et autē hoc mō loquēdi qz subiecti onem superiorib⁹ debemus ex alo. 1. ex pura voluntate fm illd. Eph. 6. Nō ad oculū seruientes quasi hōib⁹ placen tes sed ex alo cū bona voluntate. Deinde cū dicit. Nō ē em ptās et. ponit rōem ad notationis p̄missē. pmo quidē ex parte honesti. scdo ex parte necessitatis ibi. Qui autē resi stit et. Circa p̄mū duo facit. p̄mū p̄mittit duo p̄ncipia. scz cundo ex eis concludit ibi. Itaqz q̄ resistit et. Primo em p̄mittit originez potestatis dicens. Nō ē em potestas nisi a deo. Quicqz em cōmunit de deo et creaturis dicit. a deo in creaturas derivat sicut patet de sapia Eccl. 1. Dis sapia a dño deo est. Potestas autē de deo et hōib⁹ dr. Job 36. De⁹ potestates non abijcit cū et ipse sit potēs. Unde cō sequēs est qd humana ptās sit a deo. Dan. 4. Dñabit cel sus in regno hōim: et cuiusqz voluerit dabit illd. Jo. 19 Non haberes ptātes aduersum me vlla; nisi datū esset tibi desup. Sed cōtra hoc esse videt qd dicit Osee. 8. Ipsi regnauerunt et non ex me p̄ncipes extiterunt et nō cogno uerūt. Ad qd dicendū est qd regia potestas vel cuiuscūqz alte rius dignitatis p̄t cōsiderari quantū ad tria. Uno quidē modo quantū ad ipsam potestatē. Et sic est a deo p quē re ges regnant. Alio modo potest cōsiderari quantū ad mo dum adipiscendi potestatem. et sic qnqz potestas est a deo quando scz aliqz ordinate potestatē adipiscitur fm illud. Heb. 5. Nemo sibi honorē assumit. sed q̄ vocat a deo tāqz aaron. Quandoqz vero non est a deo sed ex p̄uerso homi nis appetitū qd p ambitionem vel quocūqz alio illicito mo do potestatē adipiscit. Amos. 6. Nūquid non in fortitudi ne nostra assumpim⁹ nobis cornua. Tertio modo potest cōsiderari quantū ad vsum ipsius. et sic qnqz est a deo pu ta cum aliqz fm precepta diuine iusticie vtr̄ concessa sibi potestate fm illud. puer. 8. Vtr̄ me reges regnant et. Quandoqz autē non est a deo. puta cum aliqz potestate sibi data vtunt p̄ diuinā iusticiam fm illd ps. Assiterūt reges t̄re et p̄ncipes cōuenerūt in vnū aduersus dñm et. Dubi tat etiā d̄ ptāte peccādi vtz sit a deo. Ad qd dicendū ē qd ip̄a

Ad Romanos

potentia qua peccatur a deo est. Eadem em̄ potentia qua peccat & recte agit sed q̄ in bonis ordinat a deo est q̄ aut̄ ordinat ad peccandū est ex defectu creature inquantū est ex nihilo. Secundo ponit q̄ ea q̄ sunt a deo ordinata sunt cuius ratio est q̄ deus omnia p̄ suam sapientiam fecit fm̄ illud ps̄. Om̄ia in sapientia fecisti. Est aut̄ propum sapiēte ordinate om̄ia disponere. Sap̄. 8. Attingit a sine vsq̄ ad finem fortiter & disponit om̄ia suauiter: & ideo oportet effect̄ diuinos ordinatos esse. Job. 38. Nūquid nosti ordinem celli & pones rationem eius in terra? Duplices aut̄ ordinem deus in suis effectibus instituit. Anum quidez quo omnia ordinantur in ipsum prouer. 16. Aniuersa p̄pter semetipsum operatus est deus: Alium vero quo effectus diuini ordinant̄ adinuices sicut dicit deut. 4. de sole & luna & stellis q̄ fecit ea ministrum cunctis gentib⁹. ¶ Deinde tam dicit. Itaq̄ qui resistit rē. ex duabus p̄missis concludit propositum. Si em̄ potestas p̄ncipum a deo est & nihil est a deo sine ordine. consequens est q̄ etiā ordo q̄ inferior potestatib⁹ sup̄iorib⁹ subiectū sit a deo Itaq̄ qui contra hunc ordinē resistit potestati: dei ordinationi resistit. 1. Reg. 8. Non te abiecerit sed me ne regnē super eos. Luc. 10. Qui vos spernit me spernit. Resistere aut̄ diuine ordinationi p̄triat̄ honestati virtutis. An contra virtutē agit: quicunq̄ potestati resistit in eo qd̄ p̄tinet ad ordinē sue potestatis. ¶ Deinde cum dicit. Qui autē resistit rē. ostendit huiusmodi subiectionē non soluz esse honestam s̄ necessariā. Et primo p̄ponit qd̄ intendit Secūdo p̄bat propositū ibi. Itā principes rē. Dicit q̄ p̄mo. Dicitum est q̄ q̄ resistit potestati. dei ordinationi resistit qd̄ qd̄dem fm̄ se est vitanduz tanq̄ p̄riū virtuti. Multi tamen sunt q̄ amore virtutis non habentes ea que sunt cōtraria virtuti non detestant̄. Unde tales cogendū sunt ad vitatōnez malozū p̄ penas & quantū ad hoc subdit. Qui autem resistunt sez diuine ordinationi sibi damnationem acq̄runt cōtra potestati ordinem agendo. Quod qd̄ potestati intelligi vno modo de damnatione eterna quā merentur q̄ potestatibus subiecti nolunt in eo qd̄ debent. In cuius exempluz darban & abylon q̄ moyses aaron resisterūt sunt a terra absozpti vt habet̄ Numeri. 16. Alio modo potestati intelligi de damnatione pene que p̄ ipsos principes inferit̄ puer. 20. Sicut rugitus leonis ita & terror regis. q̄ p̄uocant eum peccant in aiam suam. S̄ contra hoc videtur esse q̄ apli & martyres principibus & potestatib⁹ resisterunt. & ex hoc non damnatione a deo sed premiū acq̄sierunt. Sed dicendū est q̄ apostol⁹ hic loquit̄ de eo q̄ resistit potestati fm̄ q̄ est a deo ordinata. Habet aut̄ hoc diuina ordinatio vt potestati infertoz non obediāt cōtra suoz periozem sicut etiam in rebus humanis: vt p̄consili non obediāt contra impatores nec baluo cōtra regem. Et oīs potestas humana sub potestate dei ordinat̄ & nlli potestati humane est contra deum obediendum fm̄ illud act. 4. Oportet obedire magis deo q̄ hominibus. ¶ Deinde cū dicit. Itā principes rē. assignat rationē eius qd̄ dixerat Et p̄mo ponit rationē. scdo ex ratione posita quoddā vitale documentū trahit ibi. Nis aut̄ non timere potestātē rē Tertio hui⁹ documentū necessitatē assignat ibi. Si aut̄ male feceris rē. Dicit q̄ p̄mo dicitū est q̄ q̄ resistit potestati sibi damnationē acq̄runt. Itā principes q̄ hic potestates dicunt non sunt timozī id est in timozem boni operis id ē p̄pter bonū opus. sed malū id ē p̄pter malū. Ad quidē videt̄ esse intelligendū fm̄ causam instituenti p̄ncipes. Ad hoc em̄ sunt instituti p̄ncipes vt illi q̄ amore virtutis non p̄uocant ad vitandū malum & faciendū bonum cogant ad hoc timozem pene. puer. 20. Rex q̄ sedet in solio iudicij dissipat om̄ia malū intuitu suo. Et fm̄ hoc dicit q̄ p̄ncipes non sunt timozī boni operis sed malū. quantū ad

id qd̄ p̄ncipi ex officio cōpetit sicut & Esa. 32. dicit. P̄ncip̄s ea q̄ sunt digna p̄ncipe cogitabit. P̄d̄r aut̄ hoc referri etiam ad malos p̄ncipes q̄ non sunt timozī boni operis sed malū. quia & si interdū iniuste p̄sequunt̄ bene operantes: non tamen illi q̄ bene operant̄ causam habent timendi quia hocipsuz si patienter sustinent in eozum bonuz credit fm̄ illud. 1. Pe. 3. Si qd̄ patimini p̄pter iusticiā beat̄. timozem aut̄ eoz ne timeritis vt nō conturbemini. Ex hoc aut̄ qd̄ b̄ dicit assignari patet ratio q̄re q̄ potestati resistunt sibi damnationē acq̄runt siue intelligat̄ de damnatione punitionis qua p̄ncipes rebelles puniūt siue d̄ damnatione qua hoīes puniunt̄ a deo. Si em̄ p̄ncipes sunt timozī malū operis consequēs est q̄ si aliq̄s potestati resistat male opet̄ & ita ipse homo male agendo est sibi causa punitionis temporalis & eterne. ¶ Deinde cū dicit. Nis autem non timere rē. ex eo qd̄ dixerat quoddā vitale documentum tradit. s. vitandū timozem principū. Et p̄mo innuat̄ sua interrogatione hoc esse desiderabile dicens: At non timere potestātē. Quasi dicat hoc debet homini esse placitū puer. 20. Sicut fremitus leonis ita & terror regis. Secundo docet mediū ad hoc pueniendū dicens: Bonus fac. quia vt dicit̄ puer. 16. Voluntas regū labia iusta. Et in ps̄. Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabar. Tertio ostendit huius effectū dicens: Et si bñ feceris non soluz timozem vitabis sed etiam habebis laudem ex illaz sez potestate qd̄ planum est si accipiat̄ fm̄ finem ad quem institute sunt potestates. Ad hoc em̄ institute sunt vt nō solum a malis timozem penaz retrahant: sed etiaz vt ad bonum & premiā alliciat̄ fm̄ illud. 1. Pe. 2. Sine ducib⁹ tā q̄ ab eo missis ad vindictam malefactorū laudes vero bonozum. Verificat hoc etiam de malis p̄ncipibus quozū iniustam p̄secutionem dum boni patienter sustinent̄ laudatur. Jac. 5. Ecce beatificamus eos q̄ sustinuerunt. Quarto rationem assignat dicens: Dei em̄ minister est tibi i bonum. Ad quidem manifeste patet quantū ad debitū ordinem p̄ncipum. Sunt em̄ sub regimie dei quasi sup̄mi p̄ncipis tanq̄ ministri ordinati. Sap̄. 6. Cū essetis ministri regis illius rē. Ad idem aut̄ tendit minister & dominus. Ecc. 10. Scdm̄ iudicē ppli sic & ministri ei⁹. Et ideo sicut deus operat̄ in bonum bis q̄ bonum agunt ita & p̄ncipes si recte ministerium suum impleant. Sed & mali p̄ncipes dei ministri sunt fm̄ ordinationem dei ad inferendas penas. Ij hoc sit p̄ter intentum eoz fm̄ illd̄ Esa. 10. Assur virga furoris mei & baculus ipse est. Ipse aut̄ non sic arbt̄rabit̄. Et Jere. 25. Assumā vniuersam cognationē aq̄lonis & nabuchodonosor regem babilonis hui⁹ meū & adducam eos super terram istam. Et q̄ tales mali p̄ncipes interdum deo p̄mittente bonos affligunt qd̄ in bonū eoz cedit fm̄ illud. 5. 8. Diligentibus deuz rē. ¶ Deinde cū dicit. Si aut̄ male rē. ostendit necessitatē p̄missi documēti. Dicitum est em̄ q̄ beneficiando nō timebis potestātē: si aut̄ male feceris time q̄ causā timozis habes. puer. 10. P̄uoz bis q̄ operant̄ malū. Sap̄. 17. Cum sit timida nequitia data est in omnīū condemnationē. Secundo assignat rationē dicens: Non em̄ sine causa gladiū portat. loquit̄ aut̄ fm̄ consuetudinē p̄ncipū q̄ quasi in figura sue potestatis deferant instrumenta puniendi puta fustes virgarum ad verberandū & secures vel gladios ad occidendū. Job. 19. Fugite a facie gladij quoniam vltor iniquitatis est gladius. ¶ Tertio rationem exponit dicens: Portat in q̄ gladiū q̄r ē minister dei vindicē id est vindictā exercētis iram id est ad erequendā iram dei id ē iustū iudicij eius ei qui malum agit id ē contra malefactorē. Ezech. 16. Ecce ego cōgregabo oēs amatores tuos & iudicabo te i iudicij adulterozum & dabo te in manus eozū rē. puer. 16. Abominabiles regi q̄ impie agūt. quoniam iusticia firmat̄

solum. Ex quo patet qd non solum est licitum sed etiā meritozium principibus q̄ zelo iusticie vindictas exercere in malos. Unde dicit Ezech. 29. Erat merces exercitus illi⁹ ⁊ operi quo seruimus tibi aduersus eam. ¶ Deinde cum dicit. Ideoq̄ necessitate ⁊ infer conclusionē principalit̄ intentas dicens. Ideoq̄ ppter predictas rationes subdit i estote voluntarii necessitati que vobis imminet pcepto principum vt faciatis de necessitate virtutem non solū ppter iram. i. vindictam vitandā qd p̄tinet ad sedam rōem sed etiā ppter conscientia bonā considerandā qd p̄tinet ad primā rationē. qz qui potestati resistit dei ordinatiōi resistit. T. i. 3. Amone illos principibus ⁊ potestatib⁹ subditos esse. ¶ Deinde cum dicit. Ideo enī ⁊ tributa prestatis ⁊c. inducit homines ad exhibendum suis superioribus signum subiectionis. Et primo ponit signū subiectionis. Secōdo inducit ad eius exhibitionē ibi. Reddite ergo ⁊c. Circa primū duo facit. Primo ponit subiectionis signū dicens. Ideo enī scz qz debetis esse subiecti ⁊ tributa prestatis id est prestare debetis in signū scz subiectionis. Et id conquerendo dicit T. i. 1. Princeps provinciarum facta est sub tributo. Dicunt aut̄ tributa ex eo qd subditi dominis ea tribuūt. Secundo assignat rationē dicens. Ministri enī sunt dei ⁊ hoc ipsum id est p hoc ipso scz tributo recipiendo seruientes scz deo ⁊ p̄p̄o. Quasi dicat. Anus quisq̄ de suo ministerio viuere debet s̄m illud. i. cor. 9. Quis pascat gregem ⁊ de lacte eius non edit? Et ideo cū principes nostri suo regimine deo ministrēt ⁊ populo debent tributa suscipere quasi stipēdia sui ministerij. nō aut̄ ita qd hoc debeant sibi computare p premio. Propriū et̄ premū principis est laus ⁊ honor vt p̄bus dicit in. 5. et̄ ibi. Et cum hoc non sufficit tirann⁹ fit. S; hoc non est intellegendum de laude humana solum vel honore qz tale premium esset vanū sed de laude ⁊ honore diuino qui principib⁹ bene gubernantibus exhibet. S. p. 6. Reges populi diligite sapientiam. Huiusmodi aut̄ tributa recipiūt ad sui sustentationem: laborant aut̄ principes ad oīm pacem. Unde dicit. 2. thi. 2. Obsecro primū omnū fieri obsecrationes pro regibus ⁊ omnibus qui in sublimitate sūt constituti: vt quietā ⁊ tranquillam vitam agamus. Bar. 1. Orate pro vita nabubodonosor regis babilonis vt viuamus sub vmbra eius. Ab hoc tñ debito liberi sunt clerici ex p̄uilegio principum qd quidē equitatem naturalem habet. Unde etiam apud gentiles liberi erāt a tributis illi qui vacabāt rebus diuinis. Legitur enī Gen. 47. Quia Joseph subiecit pharaoni totam terram egypti p̄ter terram sacerdotū q̄ a rege tradita fuerat eis quibus est statuta cibaria ex horreis publicis prebebantur. Et infra dicitur qd in vniuersa terra egypti q̄nta pars solui abscq̄ terra sacerdotali que libere ab hac conditione fuit. Hoc aut̄ omnino equū est qd sicut reges sollicitudinē habent de bono publico in bonis temporalibus. ita ministri dei in spiritualibus. ⁊ sic p hoc qd deo in spūalibus ministrant recō pensant regi qd pro pace eorum laborat. Sed attendendū est cum tributa dicat regibus esse debita quasi laboris stipendium. dupliciter peccare possunt principes accipiēdo tributa. Primo quidem si vtilitatē populū non procurant sed solum ad diripiendum eorum bona intendunt. Unde dicitur. Ezech. 34. Lac comedebatis ⁊ lantis operiebamini ⁊ qd crassum erat occidebatis: gregē aut̄ meum nō pascebatis. Alio modo ex hoc qd violenter diripiūt supra statutam legem que est quasi quoddam pactū inter regem et̄ populū ⁊ supra populū facultatem. Unde dicit Mich. 3. Quāte principes iacob ⁊ duces dom⁹ israel. Et postea subdit. Qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis ⁊ carnes eorum desup ossibus eorum. ¶ Deinde cum dicit Reddite ergo ⁊c. monet ad reddendū predictū subiectio

nis signum. ⁊ primo quidē in generali dicens. Ex quo tributum debetur principibus tanq̄ dei ministris. reddite ergo omnibus debita. Ex quo patet qd ex necessitate iusticie tenentur subditi sua iura principibus exhibere Mart. 8. Oblatus est regi vnus qui debebat decem milia talenta Et. 22. Reddite q̄ sunt cesaris cesari ⁊c. Secundo spectat ⁊ primo ea que sunt exteriora dicens. Cui tributū. s. debetis reddite tributū qz scz p̄nāpi tributū p generali regimine q̄ patrias in pace ⁊ quiete gubernat. Gen. 49. Adit requie qd esset bona factusq̄ est tributis seruus. Cui vectigal scz debetis reddite vectigal. qd scz reddit̄ principū in aliquibus certis locis de mercimonijs que deferunt p reparatione ⁊ custodia. Vel vectigal dicit qd sicut p̄nāpi qd p patriam deuehit sicut sunt procuratores ⁊ alia huiusmodi. Secundo ponit ea que sunt interiora exhibenda Est autē considerandū qd principū debet ⁊ timor ⁊ honor. timor quidē inquantū est dñs sua potestate malos cohercens. Mat. 1. Osigo dñs vbi est timor meus? Et ideo dicit. Cui timorem scz debetis reddite timorem. puer. 24. Deum time fili mi. Inquantū aut̄ quasi pater p̄uidet bonis que sunt in laudem eorum debet ei honor. Mat. 1. Si ego pater vbi honor meus? Et ideo subdit. Cui honorem debetis reddite honorem. i. Pe. 2. Regem honorificare S; p̄tra ē qd dicit Leuit. 19. Nō honores vultū potētis Sed hoc est intelligendū quātū ad hoc vt p̄ eo a iusticia non declines. Unde subdit. Iuste iudica primo tuo.

Lectio tertia.

Emini quicq̄s deb eatis nisi vt iniu-
n
tez diligatis. Qui enī diligit proximi
mū legē impleuit. Nam nō adultera
bis. non occides. non furaberis. non falsum
testimoniū dices. non concupisces. ⁊ si qd est
aliud mandatum in hoc verbo instaurat̄ di
liges proximū tuum sicut teipsus. Dilectio
proximi malū non operat̄. Plenitudo ergo
legis est dilectio.

Supra ap̄tus ostendit qualiter debeant fideles ad superiores iusticiam obseruare: hic ostendit quid debeant omnibus exhibere. Et primo pponit qd intendit. secūdo reddit rationem ibi. Qui enī diligit ⁊c. Dicit ergo primo dicitur est. Reddite omnib⁹ debita: non quidem particulariter sed integraliter. Et hoc est quod ostendit. Memni qd debetis. Quasi dicat. Ita plene omnibus omnia debita psoulati vt nihil remaneat qd soluere debeatis. Et hoc quidem ppter duo. Primo qz in ipsa mora reddendi peccatum committit dum homo intusse detinet rem alienaz. Ut dicit Leuit. 19. Non morabit̄ opus mercenarij tui apud te vsq̄ mane. Et eadem est ratio de alijs debitis. Secundo qz q̄ diu aliquis debet est quodāmodo seruus ⁊ cui debet obligat. puer. 22. Qui accipit mutuū seruus est fenorantis. Sunt tamen quedam debita a quib⁹ homo nunq̄ potest se absoluerē. Et hoc dupliciter. Vno quidem modo ppter excellentiam beneficij cui equalens recompensari non potest. sicut p̄bus dicit de honore qui exhibet deo vel parentibus s̄m illud ps. Quid retribuam dño p omnibus que retribuit tibi. Alio modo ppter causā debentē di q̄ semp̄ manet. Vel etiam ppter hoc qd illud qd reddetur nunq̄ exhauritur sed semp̄ in reddendo crescit. Et ppter has causas debitum dilectionis fraſne ita soluitur qz sp̄ debet. Priō qdē qz dilectionē priō debem⁹ ppter deū cui sufficiendū recōpensare non possum⁹. Dicit enī. Jo. 3. Hoc mandatum habemus a deo vt qd diligit deū ⁊ diligit ⁊ fratres suum. Secūdo qz causa dilectionis semp̄ manet

Ad Romanos

que est filitudo nature et gratie. Eccl. 13. Omne animal diligis sibi simile. sic et omnis homo proximo sibi. Tertio quod charitas in diligendo non desistit sed proficit. Phil. 1. Ipsi ergo ut charitas vestra magis ac magis abundet. Iohannes dicit: Nisi ut inuicem diligatis: quod scilicet dilectionis debitum ita semel reddidit ut tamen semper maneat sub debito precepti Iohannes 15. Hoc est preceptum meum ut diligatis inuicem. Deinde cum dicit. Qui enim diligit et assignat causam eius quod dixerat a debito dilectionis nos non quod absoluit. quod scilicet in dilectione tota legis impletio consistit. Unde circa hoc tria facit. primo ponit quod intendit. secundo manifestat propositum ibi. Nam non adulterabis etc. tertio infert conclusionem intendam ibi. Plenitudo ergo legis etc. Dicit ergo primo. Ideo dicitur est quod non intendamus nos expedire a debito dilectionis sicut ab alijs debitis. Qui enim diligit proximum legem impleuit id est tota legis impletio ex proximi dilectione dependet. sed hoc non videtur. dicit enim. 1. Timotheo 1. Quia finis precepti charitas est. Unumquodque enim proficit cum ad finem peruenit. et ideo tota legis impletio in charitate consistit. Sed charitas duos habet actus. scilicet dilectionem dei et dilectionem proximi. In 1. Timotheo dicitur. 22. Quia tota lex et propheta pendet in duobus mandatis charitatis quorum unum est de dilectione dei. aliud de dilectione proximi. Non ergo videtur quod proximum diligit impleat totam legem. Sed dicendum est quod illa dilectio proximi ad charitatem pertinet et legem implet qua proximus diligit propter deum et ita in dilectione proximi includitur dilectio dei sicut causa in effectu. dicit enim. 1. Iohannes 3. Et hoc mandatum habemus a deo ut qui diligit deum diligat et fratrem suum. Et e converso dilectio proximi includitur in dilectione dei sicut effectus in causa. Unde ibidem dicit. Si quis dixerit quoniam diligo deum et fratrem suum odit mendacem est. Et inde est quod in sacra scriptura quandoque fit mentio solum de dilectione dei quasi iufficiat ad salutem. sicut in illud deuter. 10. Et nunc israel quid dominus deus tuus petit a te nisi ut timeas dominum et ambules in visis eius et diligas eum. Quod autem fit mentio solum de dilectione proximi Iohannes 15. Hoc vobis mando ut diligatis inuicem. Deinde cum dicit. Nam non adulterabis etc. probat propositum. primo quidem per inductionem. secundo vero per medium syllogismi: ibi. Dilectio proximi etc. Circa primum more inductionis enunciat quod precepta que dilectionem proximi implet et quod precepta tria prime tabule immediatam ordinant ad dilectionem dei non facit mentionem hic de eis quibus et ipsa impleant in dilectione proximi. prout includit dilectionem dei. Enumerat autem mandata secunde tabule. pretermittit tamen preceptum affirmatiuum in quo dicitur de honore gentium in quo etiam intelligitur ut omnibus reddamus que debemus. Enumerat autem precepta negativa que alijs prohibet malum proximis inferre. Et hoc duplici ratione. primo quidem quod precepta negativa sunt magis universalia et quantum ad tempora et quantum ad personas. Quantum ad tempora quidem quod precepta negativa obligant semper et ad semper. Nullo enim tempore est furandus et adulterandus. Precepta autem affirmatiua obligant quod semper sed non ad semper. sicut pro loco et tempore. non enim tenet homo ut omni tempore honoret parentes. sed pro loco et tempore. Quantum ad personas autem quod nulli hominum est nocendum. non autem sufficientes sumus ut vnus homo possit omnibus hominibus seruire. Secundo quia magis manifestum est quod per dilectionem proximi implentur precepta negativa quam affirmatiua. Qui enim diligit aliquem magis abstinet a nocimento illius quam ei beneficia impendat a quo quicquid homo impeditur per impotentiam. Tripliciter autem aliquis nocementum proximo inferre potest. vno modo facto. alio modo verbo. tertio desiderio. Facto quidem tripliciter. vno modo quantum ad personam ipsius proximi. Et hoc prohibet cum dicitur: Non occides. In quo etiam intelligitur prohiberi

omnis iniuria in personam proximi illata. 1. Iohannes 3. Omnis homicida non habet vitam eternam in seipso. Secundo quantum ad personam communitam scilicet uxorem et hoc prohibet cum dicitur: Non adulterabis. In quo etiam intelligitur prohiberi fornicatio et omnis illicitus usus genitalium membrorum. Item. vltimo fornicatores et adulteros iudicabit deus. Tertio quantum ad res exteriores quod prohibet cum dicitur: Non furaberis. In quo etiam intelligitur prohiberi omnis iniusta subtrahatio rei aliene. sive per vim sive per dolum. Zacharia. 5. Omnis fur sicut ibi scriptum est iudicabit. Documentum quod autem quis proximo infert verbo prohibet cum dicitur: Non falsum testimonium dices. Quod non solum prohibet in iudicio sed etiam extra iudicium sive per modum detractionis sive per modum contumelie. prout. 19. et estis falsus non erit impunitus ei qui mendacia loquitur non effugiet. Documentum autem quod non infert. primo solo desiderio prohibet cum dicitur: Non concupisces rem proximi tui. Vbi etiam intelligitur prohiberi concupiscentia uxoris supra. 7. Nam concupiscentia nesciebatur esse peccatum nisi lex diceret: Non concupisces. Ponunt autem hec mandata Exo. 20. Numeratis autem pluribus preceptis colligit omnia alia in communi dicens: Et si quod est aliud mandatum affirmatiuum vel negatiuum ad proximum pertinentens per modum supra dictum instaurat id est proficitur et impletur in hoc verbo: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quod quidem ponit Leuit. 19. Vbi nos habemus. Diliges amicum tuum sicut teipsum. Quod autem dicitur proximum tuum. referendum est ad omnem hominem et etiam ad sanctos angelos: ut aug. probat in primo de doctrina christiana. Homine enim proximi intelligitur quicquid facit alicui misericordiam. sicut in illud Luc. 10. Quis tibi videtur illi proximus? fuisse qui incidit in latrones? Et ille dixit qui fecit misericordiam etc. Et quia proximus est primo proximus. consequens est quod etiam ille qui ab alio misericordiam recipit proximus ei dicatur. Sancti autem angeli nobis misericordiam impendunt et nos omnibus hominibus misericordiam debemus impendere et ab eis cum necesse fuerit recipere. Unde patet quod et sancti angeli et omnes homines proximi nobis dicuntur quod beatitudinem ad quam nos tendimus vel iam habent vel ad eam nobiscum tendunt. Et quod patet quod deinde non sunt secundum hanc rationem proximi nobis nec sub hoc precepto eorum dilectio nobis iniungitur. quod sunt totaliter a societate dei exclusi et non sunt computandi in numero proximorum sed in numero hostium. Quod autem dicitur: Sicut teipsum teneat diligere proximum equaliter sibi. hoc enim esset contra ordinem charitatis quo quilibet plus tenet suam quam aliorum salutem curare. 1. Cor. 13. Ordinavit in me charitatem. Sed est referendum ad similitudinem dilectionis ut scilicet sicut diligamus proximum sicut nos ipsos. Et hoc tripliciter. primo quidem quantum ad finem dilectionis ut scilicet nos et proximum diligamus propter deum. Secundo quantum ad formam dilectionis ut scilicet sicut aliquis seipsum diligit quasi sibi vult bonum ita aliquis proximum diligit. Qui autem diligit proximum ad hoc solum ut eius utilitate vel delectatione potius non vult bonum proximo sed ex proximo vult sibi bonum. Quo quidem modo homo amare dicitur res irrationales puta vinum vel aquam ut scilicet eius utatur. Tertio quantum ad effectum dilectionis ut scilicet aliquis necessitati proximi subueniat sicut sibi. et quod nihil illicitum propter amorem proximi committat sicut nec propter suum amorem. Deinde cum dicitur: Dilectio proximi etc. manifestat propositum medio syllogismi per hanc modum. Qui diligit proximum nullum malum operatur ad ipsum. Sed ad hoc tendit omne legis preceptum ut abstineat e malo. Qui ergo diligit proximum legem impleuit. quod autem dilectio proximi malum non operatur habet. 1. cor. 13. Caritas non agit propter etc. Et si quidem accipiat hic malum non solum transgressionis sed etiam omissionis poterit hoc referri non solum ad precepta negativa sed etiam

ad affirmatiua. In quatuor dilectio primi includit dilectionem dei intelligit q̄ dilectio primi excludit malum non solum qd̄ est contra primū sed etiā qd̄ est contra deū Et sic includēt etiā precepta tabule p̄me. Alitio aut̄ isert conclusionem principaliter intentaz dicens. Plentudo ḡ legis est dilectio id est p̄ dilectionem lex implet ⁊ p̄ficiet Eccl. 2. 4. In plentudine sanctorū detentio mea. Col. 3. Charitate habete quod est vinculū p̄fectionis.

Lectio tertia.

T hoc scientes tempus. quia hora ē iam nos de somno surgere. Nūc em̄ propior est nostra salus q̄ cum credidimus. **N**ox precessit: dies autē appropinquat. Abijciamus ergo opera tenebrarū ⁊ induamur arma lucis: sic vt in die honeste ambulemus. Non in comestationibus ⁊ ebrietatibus: Non in cubilibus ⁊ impudicijs. Non in contentione ⁊ emulatione. sed induimini dñm iesum christum: ⁊ carnis curā ne feceritis in desiderijs.

Post q̄ ap̄lus ostendit quō homo debet se deo exhibere p̄m. conuenienter eius donis vtendo: ⁊ primo iuste ei debita reddendo. hic ostendit quō in seipso debeat honestate conseruare. Et circa hoc duo facit. primo pponit rēs poris congruitate. secundo exhortat ad honestatē operum. ibi. Abijciamus ergo ⁊c. Circa primū tria facit. primo ponit temporis congruitatē. secundo assignat rationes ibi. Nunc em̄ ppior ⁊c. tertio adhibet similitudinem ibi. Nox precessit ⁊c. Dicit ergo p̄mo. Dictum est q̄ debetis obseruare. ⁊ hoc non solū ppter ea que dicta sunt sed etiā scientes hoc tēpus id est p̄ hoc q̄ debetis considerare huius temporis conditionem. qz vt dicit Eccl. 8. Omni negotio temp⁹ est ⁊ oportunitas Fere. 8. Nilū in celo cognouit tempus suum turtur ⁊ irundo ⁊ ciconia custodierunt tempus aduentus sui popul⁹ aut̄ meus ⁊c. Ad quid aut̄ congruū sit hoc tempus ostendit subdens. Quia hora est iam nos de somno surgere. Quid quidē intelligendum est non de somno nature quod q̄q̄ dicit̄ mors: s̄m illud. i. thessal. 4. Nolum⁹ vos ignorare de dormientib⁹ Quandoq̄ aut̄ est quies animalis virtutū s̄m illud. Jo. 11. Si dormit saluus erit. Hec etiam intelligendum est de somno gratie quod q̄q̄ dicit̄ quies eterne glorie s̄m illud ps̄. In pace in idipsuz ⁊c. Quis aut̄ est quies contemplationis etiam in hac vita. Cañ. 5. Ego dormito ⁊ cor meuz vigilat. sed intelligit̄ de somno culpe s̄m illud ep̄be. 5. Exurge qui dormis exurge a mortuis ⁊c. Vel etiaz negligētie s̄m illud puer. 6. Alisquo piger dormis. Tempus ḡ est surgendi a culpa p̄ penitentiam ps̄. Surgite post q̄ se deritis ⁊c. A somno vero negligentie p̄ sollicitudinē bene operandi Esa. 21. Surgite principes accipite clipeuz. Eccl. 32. Hora surgendi non te trices. ¶ Deinde cū dicit. Nunc em̄ ⁊c. assignat rationem eius qd̄ dixerat dicens. Nunc em̄ ppior est nostra salus q̄ cum credidim⁹. Quid quidē s̄m int̄tione apli intelligit̄ de salute vite eterne de qua dicit̄ Esa. 51. Salus aut̄ mea in sempiternuz erit. Ad hanc aut̄ salutem homo ordinat̄ p̄mo quidem p̄ fidē. Marc. ultimo. Qui crediderit ⁊ baptizatus fuerit salu⁹ erit. Sed semp̄ magis ac magis homo accedit ad eā p̄ bona opera ⁊ charitatis augmentū. Unde dicit̄ Jac. 4. Appropinquate deo ⁊ appropinquabit vobis. Hoc est ergo qd̄ ap̄lus dicit̄. Ideo hora est iam nos de somno surgere. Nunc em̄ q̄q̄ s̄m p̄ opera bona ⁊ p̄ charitatis augmentuz

p̄fecimus propior id est ppinquoior est sc̄z nobis nostra salus scilicet vite eterne de qua dicitur Esa. 51. Salus autem mea in sempiternuz erit. Quam cum credidimus: id ē q̄ cum a principio fidē accepimus. Et potest hic intelligi duplex ppinquitas. Una quidē s̄m tempus. quia sancti virti in operibus iusticie p̄ficiētes magis appropinquant ad terminū vite huius in quo mercedem accipiunt Alia vero est ppinquitas dispositionis vel preparatiōis qz p̄ augmentum charitatis ⁊ opationem iusticie homo p̄ paratur ad illaz salutē. Matth. 25. Que parate erant intrauerunt cum eo ad nuptiaz. Sed s̄m q̄ ecclesia hec verba aduentus tempore legit: videntur hec verba esse referenda ad salutem: quam christus fecit in suo primo aduentu vt intelligamus aplm loquentē quasi ex p̄sona omnium fidelium q̄ fuerunt a principio mundi. Appropinquante enim iam tempore incarnationis xpi qd̄ vaticinia prophetarum crebrescebant qd̄ tempus representat ecclesia. poterit dici. Nunc ppior est nostra salus sc̄z xps q̄ cū credidimus id est cum homines a principio credere ceperunt xpi aduentū futurum. Esa. 56. Iuxta est salus mea vt veniat ⁊ iusticia mea vt reuelet̄. Possit etiam assumi ad rēs p̄us misericordie quo quis incipit velle a p̄teritis peccatis discedere. Tunc em̄ magis appropinquat sue saluti q̄ a principio dum haberet fidem informē. Jac. 4. Resistite diabolo ⁊ fugiet a vobis appropinquate deo ⁊c. ¶ Deinde cum dicit. Nox precessit dies aut̄ appropinquabit ⁊c. ponit ad ppositum similitudinē. Quid quidē s̄m intentionem apli sic videt̄ esse intelligendum vt totū tempus vite presentis nocti comparet ppter ignorantie tenebras. Et de hac nocte dicitur Esa. 26. Anima mea desiderauit te in nocte. Diei aut̄ comparat̄ status future beatitudinis ppter claritatem qua sancti illustrant̄ Esa. 60. Non erit tibi amplius sol ad lucendū ⁊ diem nec splendor lune illuminabit te. sed erit tibi dñs in lucē sempiternam. Ad quē dies refert̄ qd̄ dicit̄ in ps̄. Nec dies quā fecit dñs exultemus ⁊ letemur in ea. Alio modo potest intelligi q̄ status culpe nocti cōp̄et ppter tenebras culpe de quibus dicit̄ in ps̄. Rescuerunt neq̄ intellexerunt in tenebris ambulāt. Et de hac nocte dicitur sap̄. 17. Solis aut̄ illis supposita erat grauis nox imago tenebrarū que superuentura erat illis. Grauis aut̄ dicit̄ status gratie ppter lumē spiritualis intelligentie qd̄ iusti habent: sed impis deest ps̄. Lux orta est iusto. Sap̄. 5. Sol intelligentie nō est ortus nobis. Tertio modo potest intelligi q̄ comparet nocti tempus p̄cedēs xpi incarnationē qz nodū erat manifestata sed sub q̄dam caligine. 2. p̄e. 1. Habetis p̄phetici sermonem cuius beneficis attendentes quasi lucerne lucenti in caliginoso loco. Et de hac nocte dicit̄ Esa. 21. Lustos quid de nocte. An de sicut in nocte apparent vmbre ita etiam illo tēpore eminebant legalia que sunt vmbra futurorū vt dicit̄ Col. 2. Tempus aut̄ ab incarnatione xpi comparat̄ diei ppter presentiam sp̄ialis solis in mūdo de quo dicit̄ Mat. ultimo. Vobis timentibus nomen meuz oriet̄ sol iustitie. Unde ⁊ ipse dñs dicit. Jo. 9. Ne oportet operari opera eius q̄ misit me donec dies est. Et postea subdit. Quādiu in mundo sum lux sum mundi. Quod ḡ dicit̄. Nox p̄cessit fit indifferenter accipi potest p̄ qualibet p̄dictaz noctū. Nam em̄ p̄cesserat eos quibus scribebar ⁊ magna p̄ te temporis huius vite ⁊ qd̄ verius est p̄cesserat nox culpe. p̄cesserat etiam tempus legis qd̄ fuit aū christū. Q̄ aut̄ subdit. Dies aut̄ appropinquabit. videt̄ s̄m intentionē apli referendū esse ad diem future glorie. q̄ lz nodū aduentus fidelibus xpi quib⁹ scribebar: tū in ppinquoior erat eis s̄m p̄dicta. Possit etiam intelligi temp⁹ gratie xpi qd̄ et si iam aduenit s̄m tpm cursuz: ap̄ ppinquoior tū nob̄ d̄z p̄ fidem ⁊ deuotionez sic ⁊ p̄bil. 4. di. Dñs p̄e est. Et in

Incipit capitulum quartūdecimū.

Infirmū autē in fide assumite non in disceptationibus cogitationum.

Alius enim credit se māducare oīa.

Qui autē infirmus est olus māducet. Is q̄ māducatur nō māducantē nō spernat. et q̄ nō māducatur: māducantē nō iudicet. **De** enim illū assumpsit. **Tu** q̄s es q̄ iudicās alienū seruū? **D**ñs suo stat aut cadit. **Stabit** aut. potēs ē enim de^s statuere illū. **N**ā alius iudicat diē inter diem: alius aut iudicat omnē diē. **Unusquisq̄** i suo sensu abūdēt. **Qui** sapit diē: dño sapit et q̄ māducatur dño māducatur. **Gratias** enim agit deo. **Et** q̄ nō māducatur: dño nō māducatur: et gratias agit deo. **Nemo** enim nrm sibi uiuit: et nemo sibi morit̄. **Siue** enim uiuim⁹: dño uiuim⁹. siue morimur: dño morimur. **Siue** ergo uiuim⁹ siue morimur dñi sumus. **In** hoc enim xps mortu⁹ est et resurrexit: ut uiuorū et mortuorū dominet̄. **Tu** autē: qd iudicās fratres tuū? aut tu quare spernis fratrem tuū? **Omnes** enim stabim⁹ ante tribunal xpi. **Scriptur** est enim uiuo ego dicit dñs. qm̄ mihi flectet̄ omne genu. et omnis lingua cōfitebit̄ deo. **Itaq̄** vnusquisq̄ nrm p se rationē reddet deo. **Nō** ergo ampli⁹ inuicem iudicemur.

Postq̄ ap̄tus ostēdit quō aliq̄s debeat pfect⁹ fieri. h ostēdit quō pfecti debeat se habere ad inspectos. **Et** pmo ostēdit quō nō debēt eos scādalizare v̄l iudicare. **Secūdo** ostēdit quō debēt eos sustētare. **15. cap. ibi.** **Debem⁹** aut nos firmiores et. **Circa** p̄mū duo facit. **Primo** phibet iordina ta iudicia. **Secūdo** phibet infirmorū scādala ibi. **Sed** hoc iudicate magis. et. **Circa** p̄mū tria facit. **Primo** ppōit amonitionē. **Secūdo** exponit eā ibi. **Ali⁹** enim. et. **Tertio** rationē assignat ibi. **Deus** enim illū. et. **Circa** p̄mū p̄side randū est q̄ in p̄mitina ecclesia aliq̄ ex iudeis conuerfi ad xpm̄ credebant legalia cū euangelio esse euanda ut patet act. 15. **Et** hos ap̄tus vocat infirmos in fide xpi q̄si nōduz pfecte credētes q̄ fides xpi sufficiat ad salutē. **p̄fectos** aut vel firmos in fide vocat eos q̄ fidē xpi sine legalib⁹ credebant esse euandā. **De** vtrisq̄ tñ erant aliq̄ rome inter fideles xpi. **Alloq̄tur** ergo ap̄tus p̄fectos in fide dicēs: **Diri** q̄ debetis inducere lbm̄ xpm̄. **Assumite** aut id est affectu caritatis vobis cōsūgite ad supportandū infirmū in fide si ut expositum ē. **de** quo pōt intelligi illud sap. 9. **Infirmus** homo et exigui tēporis et minor ad intellectū iudicij et legū. **ifra. 15.** **Suscipite** inuicē sicut et xps suscepit vos **Eccē. 29.** **Propt̄** mandatū assume pauperē. **Et** hoc nō in disceptationibus cogitationū id est nō in disceptatōe p̄ hoc q̄ vnus contra aliū cogitat. **vum** scilicet illi q̄ legalia sua bant iudicabāt tanq̄ transgressores eos q̄ nō suabāt. **Et** illi q̄ nō suabant p̄negabāt tanq̄ errātes et ignorātes eos qui suabant. **s. 2.** **Cogitationū** inuicē accusantiū aut defendentiū. et. **Deinde** cū dicit. **Alius** enim. et. **exponit** qd dixerat. **Et** pmo ostēdit q̄ sunt infirmi in fide. **Secūdo** ostēdit qualē sint disceptatōes eo quātonū vitāde. **ibi.** **Is** qui māducatur. et. **Circa** p̄mū cōsiderandū est q̄ inter

ceteras legales obseruantias vna erat discretiōi bonum ppter aliquos cibos in lege phibitos. **vt** patet leuit. 11. **Et** hac quidē obseruantia quotidie erat vtendū v̄l nō vtendū. **Et** ideo de hoc mentionē fecit specialit̄ ap̄tus dicēs. **Alius** enim q̄ scilicet est pfectus in fide credit se posse licite māducare eo q̄ nō reputat se astrictū ad legales obseruantias. **Mat. 15.** **Quis** intrat in os nō cōmūnat hominē. **1. thi. 4.** **Omnis** creatura dei bona et nihil rei scienduz et. **In** veteri aut lege phibebant aliq̄ cibi nō q̄ naturalit̄ essent imundi. **Sicut** enim in verbis hoc nomē stultus significat aliq̄ malū q̄uis hoc nomē sit bonum. **Ita** in rebus qbdā aīal bonū est fm naturā sed significacione est maluz sicut porcus q̄ significat imunditiā. **Et** ideo phibitus est antiq̄s efus illaz carniū vt significaret̄ iu eoz vitatiōe vitatio imūditie. **Tota** enim veteris populū vita figurat erat vt aug. dicit in libro cōtra faustū. **Geniēte** autē xpo q̄ ē veritas cessauerūt figure. **Subdit** aut q̄m ad infirmū. **Qui** aut infirmus est olus māducet. **Quasi** dicit. **Illis** cibis vtat q̄bus nō occurrit aliq̄ imundū in lege phibitū. **In** singulis enim generibus animalū puta terrestribus volatilibus et aq̄ticis qdam genera erāt cōcessa et qdam phibita sed in herbis et arborib⁹ nihil erat phibitū vt patet leuit. 11. **Et** huius pōt esse ratio duplex. **Una** est qz terre nascētia fuerunt a p̄ncipio cōcessa homini ad edendū fm illud gen. 1. **Ecce** dedi vobis omnē herbā afferentē semē super terrā et vniuersa ligna q̄ habēt in semetipsis sementē generis sui vt sint vobis in escā. **Sed** post diluuiū pmo legitur cōcessus carniū efus. **Unde** dicit gen. 9. **Quasi** olea virentia tradidi vobis omnia scilicet aīalium genera. **Alia** ratio est qz primā phibitionē de abstinēdo a quibusdam terre nascētib⁹ homo in paradiso transgressus fuerat vt patet gen. 3. et ppter hoc nō erat ei similis phibitio iteranda. **Sed** cū legalia cessauerūt in xpi passione videt̄ qz in cōuenientē ap̄tus infirmis i fide p̄mitat qz a cibis phibitis in lege abstinēat qd nunc in xpianis non sustinet̄ ab ecclesia. **Sed** distinguendū est triplex tēpus fm aug. **Primum** ad legalia. **Primum** est tēpus ante passionē xpi in quo legalia suū robur obtinebāt quasi adhuc viuētia. **Secundū** aut tēpus est post passionē xpi ante diuulgationē euāgelij. **In** quo quidē tēpore legalia mortua erāt: quia nullus ad ea tenebat nec obseruata aliq̄ cōseruabant alicui nōdum tamē erāt mortifera qz sine pctō poterāt iudei ad xpm̄ cōuersi legalia obseruare et p hoc tēpore loquit̄ h ap̄stolus. **Tertium** aut tps est post diuulgationem euāgelij in quo legalia nō solū sunt mortua sed mortifera vt q̄s ea seruet peccet mortaliter. **Exponit** autē et aliē in glosa vt dicit in firmus q̄ est ad lapsum vitioz carnaliū pnus et huic consulendū est qz comedat olus id est tennes et aridos cibos qui nō sunt fomētū vitioz et abstinēat ab illis quibus excitat̄ libido. **Sed** alius qui est fortior credit se absq̄ pericō oīa māducare. **Et** hec vtrū apparet. **mat. 9.** **Inter** discipulos xpi q̄ nō ieiunabant tanq̄ cōfortari p̄sentia xpi. et discipulos iohānis baptiste q̄ ieiunabāt: **Aut** et penitentiā agētes a quibusdā cibis abstinēt nō ppter eoz imūdiciam sed ad libidinē refrenādā. **Deinde** cū dicit. **Is** qui māducatur. et. **exponit** quō sunt vitāde disceptationes cogitationū et pmo q̄tuz ad p̄fectos dicens. **Is** qui māducatur scilicet cū secura cōscietia omnia v̄l etiā sine periculo libidinis nō spernat nō māducantē scilicet indifferēt omnia tanq̄ infirmū in fide v̄l quasi pnus ad vitia. **psa. 33.** **Ne** q̄ ignis nōne et ipse sperneris? **Luc. 11.** **Qui** vos spernit me spernit. **Secūdo** loquit̄ q̄m ad infirmos dicēs. **Et** q̄ nō māducatur scilicet indifferēt omnia vel qz est infirmus in fide de quo loquit̄ ap̄tus v̄l etiā qz pnus est ad libidinē nō iudicet māducantē scilicet indifferēt omnia q̄si transgressorē legis vel quasi in libidinē

precipit. Mat. 7. Nolite iudicare et non iudicabimini. 5.
 2. Inexcusabilis est homo omnis qui iudicat. Deinde cum dicit. Deus enim illum assumpsit et assignat tres rationes propter quas debemus a falso iudicio abstinere. Secunda ponitur ibi. Suo domino et. Tertia ibi. Tu autem qui iudicas et. Prima ratio sumit ex auctoritate iudicantis. Unde primo ostendit hanc auctoritatem deo competere. Secundo excludit quod iudicium ad homines non pertinet. ibi Tu quis es et. Dicit ergo primo Recte dictum est quod qui non manducet manducantem non iudicet. Deus enim assumpsit illum scilicet in suum a se iudicandum. Zach. 11. Assumpsit mihi duas virgas id est duos populos. ps. Assumpsit me de aquis multis. Ille autem qui assumpsit ad superioris iudicium non debet ab inferiori iudicari. Et ideo concludit. Tu quis es id est cuius auctoritatis vel virtutis es qui iudicas alienum suum id est primum tuum qui est frons dei. Requirit enim in iudicatore auctoritatem suam illud ex hoc. 2. Quis constituit iudicem non debet ab inferiori iudicari. Et postea sequitur. Quia dei est iudicium id est auctoritate divina agit. Si quis vero velit sibi usurpare iudicium super ea quod non sunt ei diuinitus concessa ad iudicandum est iudicium temerarium sicut si quis iudex delegatus a papa vellet in iudicando transgredere mandati fines. Deus autem soli sibi refusa iudicare occulta que precipue sunt cogitationes cordium et futura. Et ideo si quis iudicare presumpserit et temerarium iudicium. Unde augustinus dicit in libro de sermone domini in monte. In his duobus temerarium est iudicium cum iterum sit quo animo quod factum sit. vel incertum qualis futurus sit qui nunc bonus vel malus manifeste apparet. Deinde cum dicit. Suo domino stat aut cadit et. ponit secundam rationem que quidem sumit ex fine meriti vel demeriti. Posset aliquid dicere quod licet homo non habeat iudicariam auctoritatem tamen in transgredere se debet iudicio alterius propter damnum vel fructum qui inde putent. sed augustinus ostendit hoc ad deum magis quam ad homines pertinere. Et sic est propter hoc debemus deo proximorum iudicia relinquere nisi in quantum vice ipsorum fungimur in iudicando pro auctoritate nobis commissa. Circa hoc tria facit. Primo ponit quod iterum et. Secundo exemplificat ibi Nam alius iudicat et. Tertio probat propositum ibi. Qui sapit diem et. Circa primum duo ponit. Primo quod quicquid circa hominem accidit ad deum pertinet cum dicit. Suo domino stat. si recte agendum. ps. Statues erant pedes nostri in atribus tuis hierusalem. Aut cadit scilicet peccatum. Amos. 5. Domus israel cecidit et non adiciet ut resurgat. Probit autem sub distinctione. stat aut cadit propter incertitudinem quod multi vident cadere qui stant et reuerti se in illo ecc. 8. Vidit impios septem quod adhuc viuerent in loco sancto erant et laudabant in ciuitate quasi iustorum opum. Loquitur autem beatus apostolus secundum similitudinem hominis sui ad cuius dominum pertinet omne quod circa suum agit. Nec intelligendum est quod deo aliquid proficiat vel noceat si homo stet aut cadat. Dicit enim Job 35. Si peccaueris quod ei noceat. porro si iuste egeris quod ei donabis. Sed quantum ad homines quod iuste agimus ad gloriam dei spectat. Mat. 5. Ut videat opera vestra bonam glorificent patrem vestrum qui in celis est. Qui autem cadimus peccatum est hominibus occasio blasphemandi dei. 5. 2. Homen veli propter vos blasphemam inter gentes. Et quod dicit. Suo domino stat aut cadit exponendum est in iudicio domini sui. 1. cor. 4. Qui iudicat me vos minus est. Secundo ostendit quod si cadit ad deum pertinet dicere: Stabit autem. Quasi dicat. Et si aliquid nunc cadat pro peccato tuo tamen potest esse quod iterum stabit. Et hoc omnino implebitur si est predestinatus. ps. Nunquam qui dormit non adiciet ut re-

surgat. Mich. 6. Me letetis inimica mea quod cecidit resurgam. Et propter hoc si videmus aliquem manifeste cadentem non debemus eum despiciere temerarie iudicando de eo quod non resurgat: sed magis debemus presumere quod iterum stabit non ex consideratione conditionis humane: sed considerando virtutem diuinam. Unde cum dicit. Potens est deus nature re illum propter eius bonitatem presumere debemus quod iterum stabit eum. Eze. 3. Ingressus est in me spiritus et statuit me super pedes meos: sicut et supra victum est. Si non permanserint in incredulitate inferentur. potens est enim deus iterum inferre illos. Deinde cum dicit. Nam alius iudicat et. exemplificat quod dictum est. et primo proponit diuersitatem humane sententie dicens: Ideo dico quod suo domino stat aut cadit. Nam alius iudicat inter diem et inter diem id est iudicat inter unum diem et alium ut scilicet uno die abstineat et non alio. Sed quidem videt pertinere ad infirmum in fide qui reputat adhuc se magna esse obseruanda. Dicit enim leuit. 24. Decimo die mensis septimi dies expiationis erit affligetisque animas vestras in eo. Et iudith. 8. dicit quod iudith ieiunabat omnibus diebus vite sue preter sabatum et neomenias et festa domus israel. Alius autem iudicat omnem diem indifferenter esse obseruandas quantum ad ieiunia legis que iam cessauerunt: Unde hoc videt pertinere ad eum qui est perfectus in fide. ps. Per singulos dies benedicam tibi. Potest hoc etiam referri ad abstinentias que sunt causa cobibende libidinis quibus omni die aliqui vacant: puta qui propeu a carnibus vel vino abstinent vel ieiunant. quidam autem interpositis diebus abstinent et ab abstinentia cessant secundum illud ecc. 3. Omnia tempus habent. Secundo ostendit omnia hec posse ad dei gloriam pertinere dicens: Annis quibus in sensu suo abundet id est suo sensu dimittit. Abundant enim in sensu suo est sensum suum seque. Ecc. 15. Deo ab initio constituit hominem et reliquit illum in manu principis sui. Et in sensu suo id est secundum sensum suum studeat abundare ad gloriam dei. secundum illud. 1. cor. 14. Ad edificationem ecclesie querite ut abundetis. Sed hoc videtur locum habere in his que non sunt secundum se mala. In his autem que sunt secundum se mala non est homo suo sensui relinquendus. Qui autem aliquis iudicat diem inter diem. videt esse secundum se malum secundum primam expositionem. Dicitur enim gal. 4. Dies obseruatis et menses et tempora et annos. timeo ne sine causa laborauerim in vobis. Et loquitur ad litteras de his qui dixerunt dies obseruandos secundum certitudinem legis. Sed dicendum quod apostolus hic loquitur secundum tempus illud in quo iudeis ad fidem conuersis licitum erat legalia obseruare ut dictum est. Sed quantum ad secundam expositionem videtur esse illicitum quod dicit. Alius iudicat omnem diem. Sunt enim quidam dies in quibus non est licitum ieiunare. Dicit et Augustinus in epistola ad casulanum. Quisquis diem dominicum ieiunio decernendum esse putauerit: non pro scandalo erit ecclesie. Nec immerito. Illis enim diebus quibus nihil certi statuit diuina scriptura mos populi dei et instituta maiorum pro lege tenenda sunt. Et in decretis dicitur di. 30. Si quis presbiter propter publicam penitentiam a sacerdote te accepta absque alia necessitate die dominica pro quadam religione ieiunauerit sicut manichei anathema sit. Sed intelligendum est quod hic apostolus loquitur quantum ad illas abstinentias que quolibet die licite fieri possunt absque dissensionis communis consuetudinis vel eorum que sunt a maioribus instituta. Deinde cum dicit. Qui sapit diem et. probat propositum quod scilicet vnusquisque suo domino stat aut cadit et hoc tripliciter. Primo per actum fidelium. Secundo per intentionem eorum ibi. Nemo enim vestrum et. Tertio per eorum conditionem ibi. Siue ergo viuimus siue moriamur et. probat ergo primo quod vnusquisque fidelium suo domino stat aut cadit pro hoc quod de omnibus que fecit secundum suam conscientiam gratias agit deo. Unde dicit. Qui sapit diem

ut scilicet vno die abstineat et alio die ab abstinentia cesset
 domino sapit, id est ad reuerentiam dei cibos discernit: si-
 cut et nos discernimus vigiliis festorum in quibus ieiunamus
 a diebus festis quibus ieiunium solvimus propter reuerenti-
 am dei. **Ecc. 33.** Quare dies die superat, et iterum. **Lux lu-
 ces.** Deinde loquitur spiritum ad illos qui iudicant omnes
 viam, quorum quidam vno die a ieiunio cessabant, sicut dis-
 citur. **Mat. 9.** et discipuli christi non ieiunabant. Unde dicit.
 Et qui manducant, scilicet omni die domino manducant id est ad
 gloria domini quod per hoc patet. **Gratias enim agit deo scilicet
 licet cibis assumpto.** 1. **thi. 4.** Abstineri a cibis quos de-
 us creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. **ps.**
Edent pauperes et saturabuntur etc. Alterius spiritum ad eum
 qui sic iudicat omnem die ut scilicet omni die abstineat: sic
 dicit. **Et qui non manducant id est abstinent omni die domi-
 no id est ad honorem dei non manducant.** Et hoc patet per hoc
 quod gratias agit deo qui sibi dedit voluntatem et virtutem ab-
 stinentie. 1. **thef. vltimo.** In omnibus gratias agite. Sed
 quod hic dicit apostolus de his qui omni die volunt abstineri vel
 ab abstinentia cessabant debet intelligi spiritum ad illud tem-
 pus in quo hoc non erat contrarium statutis maiorum nec com-
 muni consuetudini populi dei. **Deinde cum dicit. Nemo enim
 vestrum sibi viuunt etc.** per bar id est ex intentione fidelium. Et
 primo excludit inordinatam intentionem dicens: Recte vi-
 uo quod unusquisque domino suo stat aut cadit. Nemo enim nostrum
 viuunt vel naturali vita vel spirituali de qua dicit abas. 2.
Iustus autem meus ex fide viuunt sibi. id est propter seipsum quod
 hoc est frui seipso. 1. **cor. 7.** Non querens quod mihi vile
 sit. Non nobis domine non nobis etc. vel sibi id est finem suam re-
 gulam sicut qui dicunt sap. 2. Sit fortitudo nostra lex ius-
 titie. Vel sibi id est suo iudicio. 1. **cor. 4.** Sed neque meipsum
 iudico. Et nemo moritur scilicet morte corporali vel morte
 spirituali peccando. vel etiam morte spirituali qua quis mo-
 ritur vitijs puta in baptismo per illud supra. 6. Qui mor-
 tuus est iustificatus est a peccato. Vel sibi id est suo iudicio
 vel propter seipsum aut suo exemplo. Sed ex exemplo christi mori-
 tur aliquis a vitijs. **Ro. 6.** Non enim mortuus est peccato
 mortuus est semel. et infra. Ita et vos existimate vos mor-
 tuos esse peccato. **Secundo ostendit qualis sit recta in-
 tentio fidelium dicens: Siue enim viuimus vita corporali domino
 viuimus. id est ad gloria domini. Siue morimur morte corpo-
 rali domino morimur id est ad honorem domini. **phil. 1.** Magni
 facitibus christus in corpore meo siue per mortem siue per vitam.
 Vel si exponatur quod dicitur domino id est iudicio domini qui con-
 stitutus est a deo iudex viuorum et mortuorum. ut dicitur act.
 10. **Deinde cum dicit. Siue ergo viuimus etc.** ostendit pro-
 positum ex conditione fidelium. Et primo concludit ex pre-
 missis fidelium conditionem scilicet quod non sunt sui sed alterius
 Illi enim qui sui sunt sicut liberi homines sibi viuunt et sibi
 moriuntur. Quia si dicitur est quod fideles non sibi viuunt aut
 moriuntur sed domino. concludit sic. Siue ergo viuimus siue mori-
 mur domino sumus: quasi serui eius qui habet potestatem
 vite et mortis. 1. **cor. 7.** Propter empti estis et nolite fieri
 serui. Empti enim estis pretio magno. 1. **pal. 12.** Tu sumus
 o david et tecum filij ysaie. Secundo assignat causas huius con-
 ditionis dicens. In hoc enim christus mortuus est et resurrexit
 id est hoc ademptum est sua morte ut viuorum dominaretur quia re-
 surrexit vitam nouam et perpetuam inchoando. Et mortuorum
 quod mortem nostram moriendo destruxit. 2. **cor. 5.** Propter
 quibus mortuus est christus ut qui viuunt iam non sibi viuunt: sed
 et qui per eius mortuum est et resurrexit. Sic igitur per omnia pre-
 dicta apostolus probauit quod unusquisque suo domino stat aut cadit
 per hoc scilicet quod fideles gratias agunt deo et quod domino vi-
 uunt et moriuntur et quod domini sunt et in morte et in vita. **De-
 inde cum dicit. Tu autem quid iudicas etc.** ponit tertiam ratio-**

nem que sumitur ex futuro iudicio. Et circa hoc tria facit
 primo proponit superfluitatem presentis iudicii dicens. Tu
 autem quid iudicas id est qua utilitate vel necessitate iudi-
 cas fratrem tuum temerarie de occidit que tuo iudicio non sunt
 commissa? Aut tu alius qui iudicaris quare spernis fratrem
 tuum pro nullo reputans ab eo iudicari? **Mat. 2.** Quare de-
 spicis unusquisque fratrem suum. Secundo promittit futurum christi
 iudicium. Quasi dicat. Recte dico quod iudicas quia non de-
 bes timere quod absque iudicio remaneat. Omnes enim stabimur
 ante tribunal christi. Dicit autem tribunal christi eius iudi-
 ciaria potestas. sicut et mat. 25. dicit. Eum venerit filius ho-
 minis in maiestate sua tunc sedebit super sedem maiestatis sue
 Dicit autem omnes stabimur quasi iudicandi tam boni quam ma-
 li spiritum ad remunerationem vel punitionem. 2. **cor. 5.** **Om-
 nes nos manifestari oportet ante tribunal christi ut referat
 unusquisque propria corporis put gessit siue bonum siue malum.
 Sed spiritum ad discussionem non omnes stabimur ut iudicandi: sed
 quidam cōsedebunt ut iudices. **Ma. 19.** Sedebitis super sedes
 iudicantes duodecim tribus israel. Tertio ibi. Scriptum
 est enim etc. probat quod dixerat et primo inducit auctoritatem
 scripto insert conclusionem ibi. Itaque unusquisque etc. Dicit
 ergo primo dicitur est quod omnes stabimur ante tribunal christi
 et hoc patet per auctoritatem sacre scripture. Scriptum est enim.
Isa. 45. Aiuo ego dicit dominus quoniam mihi flectet omne genu
 et omnis lingua confitebitur deo. Littera nostra sic habet. In
 memetipso ego iuravi quod mihi curuabit omne genu et in-
 rabit omnis lingua. **Tria autem in his verbis ponunt. Pri-
 mo quidem iuramentum quod interdu in verbis dei ponit ad
 ostendendum id quod dicit firmum esse finem inmutabilitate diuini
 consilij: non autem esse mutabile sicut ea que pronunciantur
 nisi causas inferiores ut propheta conuinationis. Unde dicit
 in ps. Iurauit dominus et non penitebit eum. Homines autem
 vel apostolus dicit he. 6. per maiorem sui iurant. Quia non deus
 non habet maiorem in quo maior firmitas consistat veritatis
 per seipsum iurat. Ipse autem est ipsa vita et fons vite et ideo
 forma iuramenti dicitur est. Aiuo ego. Quasi dicat. Iuro per
 vitam qua ego singulariter uiuio. Secundo pronunciat sub-
 iectio communis creature ad christum cum dicit. Quoniam mihi
 scilicet christo flectet omne genu. In quo designatur perfecta
 subiectio rationalis creature ad christum. Solent enim ho-
 mines in signum subiectionis maioribus flectere genua. **En
 de phil. 2.** dicitur. In nomine iesu omne genu flectat ce-
 lestium terrestrium et inferorum. Tertio pronunciat fidelis con-
 fessionem qua omnes gloria christi confitebuntur. Unde sequitur
 Et omnis lingua confitebitur deo id est confitebitur christum
 esse dominum finem illud phil. 2. Omnis lingua confiteatur quod
 dominus noster iesus christus in gloria est dei patris. Omnis
 autem lingua intelligi potest expressio cognitionis siue ho-
 minum siue angelorum. **Hoc autem implet nunc in hac vita non
 spiritum ad singulos homines: sed spiritum ad genera singulorum
 De quolibet enim genere hominum nunc aliquid christo subiiciuntur
 et ei consistuntur per fidem: sed in futuro iudicio omnes et
 singuli ei subiicientur. boni quidem voluntarie: mali autem in-
 uit. Unde dicit he. 2. In eo quod et omnia subiecit nihil di-
 misit non subiecit ei. nunc autem nec dum videmus omnia subie-
 lecta ei. **Deinde cum dicit. Itaque unusquisque etc.** Infert
 conclusionem ex dictis. Et primo conclusionem intentionem ex
 eo quod immediate dixerat dicens: Itaque ex quo christo flectetur
 omne genu unusquisque nostrum per se reddet rationem deo
 scilicet ante tribunal christi. **Mat. 12.** De omni verbo otioso quod
 locuti fuerint homines reddent deo rationem in die iudicii
Et. 18. Assimulatum est regnum celorum homini regi qui voluit
 rationem ponere cum seruis suis. Sed videtur quod non qui
 libet per se rationem reddet sed unus per alio. **he. vltimo.**
Obedite prepositis vestris et subiaccite eis. Ipsi enim putant******

tant quasi ratione reddatur p animabus vestris. Sed videndum q in hoc ipso q prelati p alijs rationem redderent redderent ratione pro suis actib⁹ quos circa subditos agere debuerunt. Si enim fecerūt quod cōpetebat eorū officio non eis imputabil si subditi pereant. Imputaretur autē eis si negligenter facere qd eorū officij requirebat. Unde dicitur Eze. 3. Si dicēte me ad impiū morte mortieris nō annūciaueris ei. Ipse in iniquitate sua moriet. sanguinem autē eius de manu tua requirā. Si autē tu annūciaueris impio et ille nō fuerit cōuersus ipse quidē in iniquitate sua moriet. tu autē animā tuā liberasti. Secūdo infert conclusionē principalit intentā in tota precedenti pte dicens: Non ergo amplius inuicē iudicemus scilicet temerario iudicio qd includit ratiōibus supradictis. 1. cor. 4. Nolite ante tps iudicare etc.

Lectio secunda.

**Ed hoc iudicate magis ne ponatis
offendiculum fratri vel scandalum.**
Scio et cōfido in dño iesu. quia nihil cōmune per ipsuz nisi ei qui existimat quid cōmune esse: illi cōmune est. Si enim ppter cibum frater tuus contristat iam nō scdm charitatē ambulat. Moli cibo tuo illuz pdere p quo christus mortuus est. Nō ergo blasphemetur bonū nostrū. Non est enim regnum dei esca et porus. sed iusticia et pax et gaudiū in spiritu sancto. Qui enim in hoc seruit xpo: placet deo et pbatus est hominibus. Itaq; que pacis sunt sectemur: et que edificationis sunt inuicem cōstodiamus. Moli ppter escas destruere opus dei.

Postq; apostolus prohibuit humana iudicia: hic pbibet scandalū primo et circa hoc tria facit. Primo pponit quod intendit. Secūdo manifestat ppositū ibi. Si enim ppter cibū etc. Circa primū pponit tria. Primo enim dicit scandalū esse vitanda dicens: Dixi q nō iudicetis inuicē sed vnusquisq; de suis actib⁹ iudicare debet ne sint in scandalum alioz et hoc est qd dicit. Sed hoc iudicate magis ne ponatis fratrib⁹ offendiculū vel scādālū. Scādālū autē sicut dicit Hiero. sup Mat. notat offendiculū v'l ruinā quā ipacionē pedis possum⁹ dicere. Unde scādālū est factū vel dictū minus rectū: pbens alicui occasio nem ruine ad similitudinē lapidis ad quem in via positū homo impingit et cadit. Māius autē aliqd videt esse scādālū q offendiculū. Nam offendiculū potest esse qcqd retinet seu retardat motū procedētis. scādālū autē id est im pactio videtur esse cū aliquis disponit ad casum. Non ergo debemus facti ponere offendiculū vt aliqd faciam⁹ vnde impeditat. primus a via iusticie. Esa. 57. Aufferite offēdiculū de via populi mei. Itaq; etiā debemus facti ponere scandalū aliquid faciendo vnde ipse inclinēt ad peccatum. Mat. 18. Ne homini illi per quō scādālū venit. Secūdo docet id ex quo scandalū pbat esse fm suā naturā siue fm se licitū. Circa qd sciendū est q sicut supra dicitur est. apud romanos erant qdā ex iudeis ad fidē conuersi q cibos fm legē discernēbāt. alij vero habētes fidē pfectā indifferēt omnib⁹ cibis vtebant qd qdē fm se licitū erat Unde dicit. Scio et cōfido in dño iesu: q nihil est cōmune per ipsum. Circa qd notandū est q sicut dicit Hiero. sup Mat. q pplus iudeoz pte dei se esse iactās. cōes ei

bos vocat quib⁹ omnes vtunt homines. Vbi gratia fuit carnē. leprozes et huiusmodi. Cōmūne igit qd ceteri hominibus qz et quasi nō ens de pte dei pūnūdo appellatur. Ergo dicit. Nihil cōe est idē ac si diceret nihil imūdū est. Et hoc quidē apulus pmū dicit se scire qz ita ē fz rerū naturā fm illud. 1. thi. 4. Omnis creatura dei bona et nihil reijciēdū qd cū gratiarū actiōe pcepit. Secūdo dicit se cōfidere in xpo iesu qd per ipsum nihil est eōz qz scilicet cibi scdm suā naturā nunq; fuerūt imūdi: vitabant tñ aliquo tpe vt imūdi fm legis pceptū ppter figurā: sed hoc xps remouit ipledo oēs figuras. Et ideo apulus per si duciā quā habet in dño iesu asserit nihil esse. cōmune vel imūdū per ipsum id est ipso hoc faciente. act. 10. Quid dē purificauit tu ne imūdū dixeris. Tertio offēdit quomodo hoc posset esse p accidens illicitū in qru scilicet est cōtra cōscientiā mādūcatis. Unde dicit. Victū est q nihil est eōe. Sed hoc intelligēdū est nisi ei qui erronea cōscientia estimat qd id est aliqd ciboz cōmune esse id ē imūdū illi cōe est id est ita est illicitū sibi ac si esset fm se imūdū. Tit. 1. Omnia munda mūdis cōmūnata est eoz mēs et pscientia. Et sic apparet q aliqd qd est fm se licitū efficit illicitū ei q id cōtra suā cōscientiā agit: licet cōscientia sua sit erronea qd rationabiliter accidit. Nā actus iudicant fm voluntatē agentū. volūtas autē mouet a re apphēsa. An de in id volūtas tēdit qd ei vis apphēsa respēntat. Et fz hoc qualificat v'l specificat actio Si igit rō alicui iudicet aliqd esse peccatū et volūtas ferat in id faciendū: manifestū est q hō habet voluntatē faciēdi peccatū et ita actio eius exterior q informat ex volūtatē est peccatū. Et eadē rōe si aliqs estimet id qd est veniale peccatū esse mortale peccatum si hac cōscientia durate illud faciat: manifestus est q eligat peccare mortalitē et ita actio ei⁹ ppter suā electionem est peccatū mortale. Si tñ aliqs ex post facto habeat cōscientiā erroneā p quā credat id qd est licitū a se factū fuisse peccatū. v'l qd est veniale fuisse mortale nō ppter hoc efficitur id qd est peccatū v'l peccatū v'l mortale: qz volūtas et actio nō informant ex apphēnsiōe sequēti sed ex pcedenti. Hec autē q dicta sunt vbi dicitur nō habēt. Sed dubium potest esse vtrū si aliqs habeat erroneā cōscientiā vt credas esse necessariū ad salutē qd est peccatū mortale puta si ali quis estimet se peccare mortalitē nisi furem v'l fornicatē. vtr talis cōscientia. ei liger ita scz q si ptra cōscientiā agat mortaliter peccet. Et videt q nō. primo qdē qz lex dei q pbibet fornicationē et furtū fortius ligat q cōscientiā. Secūdo do qz hoc posito esset pplexus. peccaret enim et fornicādo et nō fornicādo. Sed vidēdū est q etiā in per se malis cōscientiā erronea ligat. In tantū enim cōscientiā ligat vt dicitū est. in qru ex hoc q aliquis ptra cōscientiā agit. sequit q habeat voluntatē peccādi et ita si aliqs credat nō fornicari esse peccatū mortale dū eligat nō fornicari eligat peccatū mortalitē et ita mortalitē peccat Et ad hoc ēt factū qd b dicit apulus. Manifestū est enim q discernere cibos nō ē necessariū ad salutē erat illis qz nec iudeis conuersis ēt ante diuulgationē euāgelij licet ab suare legalia spēs ponēdo in eis qsi essent necessaria ad salutē vt aug. dicit. Et tñ apulus h dicit q si qs habēs cōscientiā cogentē. discernere cibos qd est estimare aliqd esse eōe et nō discernit eos scz absti nēdo ab eis peccat ac si mādūcaret imūdū. Et ita etiā in p se illicitis cōscientia erronea ligat. Nec obstat qd primo obijci de lege dei: qz idē est ligamē cōscientie etiā erronee et legis dei. Nō enim cōscientia dicitur aliqd esse faciendū v'l vitandū nisi qz credit hoc esse legē dei. Non enim lex nostris actibus applicat: nisi mediante cōscientia nra Similiter etiā nec obstat qd scdo obijci. Nihil enim pbi

bet aliquē esse perplexū aliquo supposito: licet nullus sit pplexus simplicit. sicut sacerdos fornicari? siue celebret missam sine nō celebret qm̄ debet ex officio peccat mortis: licet nō tamē est pplexus simpliciter qz potest peccatū dimittere z celebrare. Et similiter pōt aliq̄s conscientia erronea dimittere z a peccato abstinere. Est autē adhuc alta dubitatio. Non em̄ dicit scādali sare q̄ facit opus rectum licet etiā ex eo aliq̄s sumat materia scādali. Legit enim Mat. 15 q̄ pbarisei audito verbo xpi scādalizati sunt. sed nō discernere cibos est opus rectū. ergo nō est dimittendū ppter scādali eius q̄ puerfam cōscientiā habz errans in fide. Nam fm̄ hoc catholici debent abstinere a carnibus z matrimonio ne inde heretici scādalizarent? f3 erronea conscientia. Sed videndū est q̄ aliq̄s scādali zare aliū pōt non soluz faciēdo aliquod malū: sed etiā aliqd̄ faciēdo qd̄ habet specie mali fm̄ illū. 1. thes. vltio. Ab omni specie mali abstinete vos. Dicit autē aliqd̄ habere specie mali duplctē. Primo videlicet fm̄ opinionē eoz q̄ sunt ab ecclesia p̄cisi. Secundo fm̄ opinionē eoz q̄ ad huc ab ecclesia tolerant. Infirmi autē in fide estimātes le galia eē obseruāda adhuc tolerant ab ecclesia ante euāgelij diuulgationē. Et ideo nō erat comedendū cū eozuz scādalo de cibus in lege p̄hibitis. Heretici autē nō tolerant ab ecclesia z ideo de eis nō est similis ratio. ¶ De in de cū dicit. Si em̄ ppter cibū rē. manifestat qd̄ dixerat. Et pmo primū scz q̄ nō sit ponēdū scādali fratrib? . Se. 2. do secūdu z tertiu quō scz sit aliqd̄ cōe ibi. Omnia quidē munda sunt rē. Circa primū ponit quatuor ratiōes quarū prima sumit ex pte charitatis dicens. Si em̄ frat tuus cōtristatur de hoc q̄ reputat te peccare ppter cibū quem tu comedis quō ipse reputat imundū iam nō fm̄ charitatem ambulat fm̄ quā aliquis primū suuz diligit sicut se ipsum. Et ita vitat eius contristationē z nō p̄fert cibuz quērit fratr? qz vt dicit. 1. coz. 13. Charitas non querit q̄ sua sunt. Secūda ratiōne ponit ibi. Noli cibo tuo rē. q̄ sumit ex pte mortis xpi. videt em̄ parū appreciare mortē xpi qui p cibo fructū et? euacuare nō recusat. Unde dicit Noli cibo tuo quē tu scz indifferētē comedis non discernendo cibos illū p̄dere id est scādali zare: p quo id est p cuius salute xps mortuus ē. 1. p̄e. 3. Christ? semel mortuus est iustus p iniustus. Dicit autē illū p̄ci qui scādali zatur: quia scādali passiuuz sine peccato scādali zati eē non pōt. Ille em̄ scādali zati q̄ occasione ē sumit ruine. 1. coz. 8. Peribit infirmus in tua cōscietia frater: pro quo christus mortuus est. Tertiā ratiōne ponit ibi. Nō ergo blasphemet rē. que sumit ex donis spiritualis gratie. Et pmo oñdit inueniēs qd̄ sequit cōtra huiusmodi dōa ex eo q̄ alios scādali zamus. Secūdo manifestat qd̄ dixerat ibi. Non em̄ rē. Tertio infert conclusionē intentam ibi. Itaqz que pacis sunt sectemur rē. Circa primū considerandū est q̄ ex hoc q̄ aliqui indifferētē cibus vtebatur in primitiua ecclesia cū scādalo infirmoz hoc inconueniens sequebat q̄ infirmi fidē xpi blasphemabāt dicens eā vorā citate ciboz iducere cōtra legis mādatū. Et ideo ap̄lus dicit ex quo per dñm iesum factuz est q̄ nihil est cōe. nō ergo bonū nostrū id est fides vel gratia xpi per quā libertatē a ceremonijs consecuti estis blasphemetur ab infirmis dicētib? eā gule hominuz indulgere. Iaco. 2. Ipi blasphemāt nomē bonū qd̄ inuocāt ē sup vos. d̄ hoc bono dicit in ps̄. Mihi adherere deo bonū est. ¶ De in dū dicit Non em̄ rē. manifestat qd̄ dixerat scz in quo bonū nostrū cōsistat. z primo oñdit in quo nō consistat dicens: Non em̄ est regnū dei esca z potus. Regnū autē dei dicitur hic id per quod deus regnat i nobis z p quod ad regnum ipsius puenimus. de quo dicitur Mat. 6. Adueniat regnū tuum. Et mich. 4. Regnabit dñs sup omnes

in mōte syon. Deo autē cōiungimur z subdimur p interiorē intellectū z affectū vt dicit Jo. 4. Spiritus est deus z eos qui adorāt eū in spiritu z veritate adorare oportz. Et inde est q̄ regnum dei principalitē considerat fm̄ interiora hominis non fm̄ exteriora. Unde dicit 2. uic. 17. Regnū dei intra vos est. Ea vero que sunt exteriora ad corpus p̄tinentia in tantū ad regnū dei p̄tinent in q̄ntū p ea ordinatur vel deordinat interior affectus fm̄ ea in quib? principalitē consistit regnū dei. Et ideo cū esca z pot? ad corpus p̄tineant ipsa fm̄ se nō p̄tinent ad regnū dei nisi fm̄ q̄ eis vtiuntur vel ab eis abstinemus. Unde dicit. 1. coz. 8. Esca autē nos nō cōmendat deo. Neqz em̄ si non manducauerimus deficiemus: neqz si manducauerimus abundabimus. ¶ Pertinet tamē vsus vel abstinentia esce et potus ad regnū dei in q̄ntū affectus hominis circa hoc ordinat vel deordinat. Unde aug. dicit in libro de q̄stio nibus euāgelij z habet hic in glo. Iustificat sapiētia a filijs suis qui intelligit nō in abstīnēdo nec in manducando esse iusticiā sed in equanimitate tolerādi inopiā z in tēperātia nō se cōrūpēdi p abundantiam atqz importunitatem sumendi. Non em̄ interest q̄stio vt in glo. dicit quid alimentoz vel q̄ntū q̄s accipiat dñmodo id faciat p cōgruentia hominū cū quibus viuit z p̄sone sue z p valitudinis sue necessitate sed q̄ta facultate z feueritate animi careat bis. vel cū oportet vel cū necesse est bis carere. Secundo ostendit in quo cōsistat bonū nostrū qd̄ regnum dei vocat vices. Sed regnū dei est iusticia z par 2 gaudiū in spl̄ritus sancto. Et iusticia referat ad exteriora opera quib? homo vniciuz reddat qd̄ suū est ad voluntatē huiusmodi opera faciēdi vt dicit Mat. 6. primū querite regnū dei z iusticiā eius. Pax autē referat ad effect? iusticie. ¶ Per hoc em̄ pax maxime p̄turbatur q̄ vnus homo nō exhibet alteri qd̄ ei debet. Unde dicit Esa. 32. Op? iusticie pax. Gaudium autē referendū est ad modū quo sunt iusticie opera p̄ficiēda vt em̄ dicit p̄lus in primo eōs coz. ¶ Hō est iustus qui nō gaudet iusta operatione. Unde z in ps̄. dicit Seruite dño in leticia. Laus autē hui? gaudiū exp̄mit dicens. In spiritu sancto. Est enī spiritus sanct? quo caritas dei diffundit in nobis vt dicit. 5. 5. Illud em̄ est gaudium in spiritu sancto qd̄ caritas parit. puta cū aliq̄s gaudet de bonis dei z pximoz. Unde. 1. coz. 13. dicit q̄ caritas nō gaudet sup iniquitate cōgaudet autē veritati. Et gal. 5. dicitur. Fructus autē spūs est caritas gaudiū. pax. Hec autē tria que hic tangunt imp̄fecte quidē in hac vita habentur p̄fecte autē qm̄ sancti possidebunt regnum dei sibi paratū vt dicitur Mat. 2. Ibi erit perfecta iusticia absqz omni peccato. Esa. 6. Populus tuus oēs iusti. Ibi erit pax absqz omni p̄turbatiōe timorū. Esa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis in tabernaculis fiducie ibi erit gaudiū Esa. 35. Gaudiū z leticia obinebūt z fugiet dolor z gemitus. Tertio p̄bat qd̄ dixerat scilicet q̄ in hac regnū dei p̄sistit. Ille em̄ homo videt ad regnū dei p̄tinere qui placet deo z a sanctis hominibus approbatur. sed hoc illi p̄git in quo inuenit iusticia pax z gaudium: ergo in his est regnū dei. Dicit ergo. Dicitur est q̄ regnū dei est iusticia pax z gaudiū in spiritu sancto. Qui ergo in hoc seruit xpo qui est rex huius regni f3 illū col. 1. Transiit nos in regnū filij dilectiōis sue vt scz viuat in iusticia pace z spirituali gaudio. placet deo qui est huius regni actor. Sap. 4. Placēs deo factus dilect? . Et p̄batus est hominibus id est ab eis approbat q̄ sunt huius regni p̄cipes. Ecc. 31. Qui p̄batus est in illo z p̄fectus inuentus est. ¶ De in dū cum dicit. Itaqz rē. Infert admonitiōnē intentā dicens. Ex quo regnū dei consistit in iusticia pace z spirituali gaudio itaqz vt ad regnū dei p̄tingere possimus sectemur ea que pacē sunt id est ea stu

Ad Romanos

deamus adimplere per q̄ xp̄ianoꝝ pacem cōseruem⁹ he .
12. **¶** Pacē seq̄mini ⁊ sanctimoniam ⁊c. Custodiam⁹ inuicez
ea q̄ sunt edificatiōnis id ē ea p̄ q̄ inuicez nos edificemus
id est bonū cōseruemus ⁊ in meli⁹ puocemur. 1. cor. 4.
¶ Ad edificatiōnē ecclesie h̄rite vt abundetis. **¶** Q̄d q̄dez sit
et si in iusticia ⁊ sp̄iali gaudio vixerim⁹. **¶** Quartā ratio
nem ponit ibi. **¶** Noli pp̄t escā ⁊c. q̄ sumit ex reuerētia di
uinoꝝ opoz q̄bus hoc reuerētie debem⁹: vt ea q̄ deus
operat nō debeamus destruere p̄pter aliq̄d cōmodū coz
porale. Et hoc est q̄d dicit. **¶** Noli pp̄t escā q̄ ad corpis vtili
tatem p̄tinet destruere opus dei. **¶** Quod q̄dē nō intelligi
tur de quocunq; dei ope. **¶** Nā omnia q̄ in cibum hominis
veniunt de ei opera sunt sicut terre nascētia ⁊ animalium
carnes q̄ sunt hominibus in cibū a deo cōcessa vt patz gen.
p̄mo. ⁊ 9. Sed intelligitur de opere gratie quod in nob
ipse specialiter operatur. **¶** Phil. 2. **¶** Deus em̄ est qui ope
ratur in nobis velle ⁊ p̄ficere p̄ bona voluntate. Hoc igitur
opus dei non debem⁹ in primo destruere p̄pter escā
nostram: sicut facere videbant illi qui turbatione ⁊ scan
dalo pximozum indifferentibus vtebantur.

Lectio tertia.

¶ **A**dnia quidē mūda sunt sed malum
o est homini qui per offendiculū man
ducat. Bonum est nō māducare car
nem ⁊ nō bibere vinū: neq; in quo frater tu⁹
offēditur aut scandalizat aut infirmat. Tu
fidem quā habes penes temetip̄m habe co
rā do. **¶** Beat⁹ q̄ nō iudicat semetip̄z i eo q̄d p
bat. q̄ at discernit: si manducauerit dānat⁹ ē:
qz nō ex fīd. oē at q̄d nō ē ex fide peccatū est
¶ Post q̄ apostolus posuit rationē ad ostendēdū q̄ nō de
bem⁹ cū scandalo pximoz indifferentē sumere oīa: hic
ostendit qualif aliqui cibi possunt esse mūdi ⁊ imundi. et
circa hoc duo facit. **¶** Primo p̄ponit q̄ sunt mūda ex sua na
tura dicens: Omnia q̄dem q̄ scilicet ad escā hominis p̄ti
nef p̄nt mūda sūt. s. ex sui natura: ex sui natura. nō habet q̄
aiam hominis inq̄nent s̄m illud. **¶** Mat. 15. **¶** Nō em̄ ne q̄d i
trat in os cōiūgnat hominem. 1. thi. 4. **¶** Omnis creatura
dei bona. Dicebant autē in lege q̄dā imunda nō natura
sed significatiōne vt patet leuit. 11. Sed ⁊ hanc imunditi
em xps remouit implēdo veteris legis figuras. **¶** Unde vi
ctum est petro act. 10. **¶** Quod deus purificauit tu ne com
mune dixeris id est imundū. **¶** Secūdo ibi. Sed maluz est
hominē q̄. **¶** Ostendit qualif aliq; cibus homini possit fie
ri imūduz vt scz ex ei⁹ esu s̄m animā inq̄nef. q̄d q̄dē ostē
dit fieri dupliciter. **¶** Primo ex eo q̄ aliq; cibū quēcunq; cū
scādalo pximoz māducatur. **¶** Secūdo ex eo q̄ cōtra conscia
entiā māducatur ibi. **¶** Beatus q̄ non iudicat ⁊c. **¶** Circa p̄mū
tria facit. **¶** Primo ostendit q̄d circa esum ciboꝝ sit malum
dicēs: **¶** Licet omnia ex sui natura sint mūda sed tū malum
est homini q̄ māducatur quēcunq; cibū p̄ offendiculū id est
cū confusione ⁊ scādalo pximoz. **¶** Mat. 19. **¶** Te homini il
li per quē scandalū venit. **¶** Secūdo ostēdit quid circa hu
iusmodi viuz ciboꝝ sit bonū dicēs: **¶** Bonū est nō māduca
re carnē ⁊ nō bibere vinū. quoz p̄mū p̄cipuū eē videt i
ter cibos: secūdu in potus. **¶** Et ab his quidem abstinere
ponit bonū esse. vel p̄pter carnis concupiscentiā edomā
dam s̄m illud ep̄. 3. **¶** Nolite inebriari vino in quo est lus
tura. **¶** Vel etiā vt homo reddat abiliōz ad sp̄itualia cō
templāda s̄m illud ecc. 2 **¶** Cogitavi a vino abstrahere car
nem meā vt animū meū trāsferrē ad sapiētīā. **¶** Sed hoc nō
intendit hic ap̄lus dicere sed q̄ bonū est his nō vti cū scā
dalo pximoz. quod quidē apparet ex hoc q̄d subdit. **¶** Ne
q; in quo frater tuus offendit ⁊c. **¶** Quasi dicat. **¶** Non solū

vico de vino ⁊ carnibus q̄ bonū est eis nō vti: sed quod
q; alio cibo frater tuus offendit id est turbat contra te q̄
illicite agentē p̄ quod pax eius p̄turbat aut scandalizatur
id est ad casum peccati puocatur p̄pter quod ledit ei⁹ ius
ticia aut infirmat id est saltē in dubitationē venit vtrum
hoc q̄d agitur sit licitū p̄ quod eius sp̄ituaie gaudiū di
minuit. **¶** Unde ⁊ ipse ap̄lus dicit. 1. cor. 8. **¶** Si esca scanda
lizat fratē meū nō manducabo carnē in eternū ne fratēz
meum scandalizem. **¶** Sed cū licitū sit his cibis vti si est ab
his abstinendū p̄pter hoc q̄ vitetur scādalum pximoz
videtur pari ratioe q̄ ab omnibus licitis q̄ nō sunt neces
saria ad salutē sicut sunt necessaria iusticia pax ⁊ sp̄ituaie
le gaudiū sit p̄pter pximoz scandalia abstinendū. **¶** Et ita
videtur q̄ homini nō liceat sua repetere cū scandalo px
mi. **¶** Sed dicendū est q̄ si scādalu ex infirmitate vel ex igno
rantia pueniat eozū qui p̄pter hoc scandalizatur ad vitā
vum hoc scādalu debet homo a licitis abstinere si nō sit
necessaria ad salutē. **¶** Hoc em̄ est scādalu pusilloꝝ q̄d vo
minus vitari iubet. **¶** Mat. 18. **¶** Videte ne cōdemnetis vnū
ex his pusillis. **¶** Si vero huiusmodi scādalu ex malicia p
ueniat eoz q̄ scandalizant tale scādalu est quasi p̄bariseo
rū q̄d dñs **¶** Mat. 15 **¶** docuit esse p̄tendū. **¶** Unde ad vitā
dum huiusmodi scādalu nō oportet a licitis abstinere. **¶** S; z
tamē circa scādalu pusilloꝝ attendendū est q̄ p̄pter illū
vitandū tenet homo vsū licitoꝝ differre quousq; reddita
ratione hoc scādalu amoueri possit. **¶** Si vero ratione red
dita adhuc scādalu maneat: iā nō videtur ex ignorantia
vel ex infirmitate p̄cedere sed ex malitia. ⁊ sic iā p̄tinebit
ad scādalu p̄bariseoꝝ. **¶** Tertio excludit quādam excusa
tionē. **¶** Possit em̄ aliquis dicere. **¶** Licet pximus scanda
lizetur de hoc q̄ indifferentē ego cibis vtor tamē ad osten
sionē mee fidei p̄ quā certū eū hoc mihi licere volo indif
ferenter cibis vti. **¶** Sed hanc responsionē excludēs ap̄lus
dicit. **¶** Tu qui scilicet indifferentē cibis vteris fides habes
rectā apud temetipsum p̄ quā constat licitū esse his cibis
viti. **¶** Bona quidē ⁊ laudabilis est fides ista. sed habe eas
in occulto coram deo cui talis fides placet. **¶** Ecc. 1. **¶** Bene
placitū est deo fides ⁊ māfuetudo. **¶** Quasi dicat. **¶** Nō opor
tet q̄ fidem istā manifestes p̄ operis executionez vbi hoc
sit cū scandalo pximoz. **¶** Sed cōtra videtur esse q̄d dicit
s. 10. **¶** Corde credit ad iusticiā. ore autē cōfessio fit ad sa
lutē. **¶** Non ergo videt q̄ sufficit corde solum corā deo fi
dem habere sed oportet huiusmodi fidem pximo manū
festare consistendo. **¶** Dicendū est autē q̄ eoz que sunt fidei
quedam sunt que nō sunt p̄fecte p̄ ecclesiā manifestata s̄
cut in primitiua ecclesia nodū erant p̄fecte declarati apud
homines q̄ illi qui erant ex iudeis conuersi non tene
tur legalia obseruare. et sicut tpe augu. nodū erat p̄ eccle
siam declaratū q̄ anima nō esset ex traduce. **¶** Unde in hu
iusmodi sufficit homini q̄ fidē habeat corā deo. nec opor
tet q̄ fidem istā p̄palet cū scādalo pximoz nisi forte ap̄s
eos qui habent de fide determinare. **¶** Quedā vero sūt ad
fidem p̄tinentia p̄ ecclesiam determinata. ⁊ in talib⁹ non
sufficit fidem habere corā deo. sed oportet q̄ coram px
mo fidem quis constiteat q̄tuncunq; ex hoc aliquis scans
dalizetur. quia veritas doctrine non est dimittenda p̄pter
scandalū. sicut nec xps veritatē sue doctrine p̄pter scan
dalu p̄bariseoꝝ dimisit. vt habet **¶** Mat. 15. **¶** Scienduz
etiam q̄ licet circa talia oporteat q̄ homo fidem suā ma
nifestet confessione verboꝝ. non tū oportet q̄ eam manū
festet executione operis: sicut si aliquis tenet fide vti mā
trimonio esse licitū nō requirit ab eo q̄ in matrimonio vta
tur ad fidei sue manifestatiōnē. **¶** Et sic etiā nō requirebat
ab eis qui rectā fidē habebant q̄ fidem suā nisi forte ma
nifestarent. **¶** Poterat em̄ manifestare verbotenus cōfiteri
vobis. **¶** Deinde cū dicit. **¶** Beatus q̄ nō iudicat ⁊c. **¶** Ostendit
quod ciboꝝ vsus efficit aliquib⁹ imundus ex eo q̄ est con

tra conscientia. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid circa hoc sit bonum ut scilicet de eo quod homo facit non habeat conscientiam remordentem. Unde dicit. Beatus qui non iudicat se a metipsum id est cuius conscientia eum non reprehendit vel condemnat in eo quod probat id est approbat esse faciendum. Sed hoc est intelligendum si recta fide approbet aliquid esse faciendum. Si autem falsa opinione approbat aliquid esse faciendum puta si arbitrat obsequium se prestare deo de eo quod discipulos christi interficit. ut dicit Iohannes. Non excusabitur ex eo quod circa hoc non iudicat semetipsum. Immo beatior esset si circa hoc eum conscientia reprehenderet in quantum per hoc a peccato magis prohiberet. Sed in his que sunt licita est intelligendum quod hic apostolus dicit. Hoc enim ad gloriam hominis pertinet quod eum sua conscientia non reprehendat. 2. cor. 1. Gloria nostra hec est testimonium conscientie nostre. Job. 27. Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. Secundo ostendit quod circa hoc sit malum ut scilicet contra conscientiam agat. Unde dicit. Qui autem discernit id est qui habet opinionem falsam quod oportuit cibos discernere si manducaverit scilicet cibos quos reputat esse illicitos damnatus est ex hoc quod quantum in ipso est habet voluntatem faciendum quod est illicitum et sic delinquit. proprio iudicio condemnatus ut dicit titus. 3. Tertio assignat causam eius quod dixerat dicens. Quia non ex fide ideo scilicet condemnatus est. Potest autem hic fides dupliciter accipi. Uno modo de fide que est virtus. Alio modo fides que dicitur conscientia. Et he dueceptiones non differunt nisi secundum differentiam particularis et universalis. Id est quod vult universaliter fide tenemus. puta vsum ciborum esse licitum vel illicitum conscientia applicat ad opus quod est factum vel faciendum. Dicitur ergo. Ideo enim qui manducat et discernit esse condemnatus. quod hec non est ex fide immo est contra fidem id est contra veritatem fidei et contra conscientiam facientis. he. 11. Sine fide impossibile est placere deo. Et quod hec sit sufficiens causa condemnationis ostendit subdicens. Quis autem quod non est ex fide peccatum est. Ex quo videtur quod si est deus in gloria. ois vita infidelium peccatum sit. sic ois vita fidelium est meritoria in quantum ad dei gloriam ordinatur. 1. cor. 10. Siue manducatis siue bibitis siue aliquid aliud facitis. omnia in gloriam dei facite. Sed dicendum est quod aliter se habet fidelis ad bonum et infidelis ad malum. Nam in homine qui habet fidem formatam nihil est contra naturam. s. 8. dicitur est. Sed in homine infideli cuius infidelitate est boni nature. Et ideo cum aliquis infidelis ex dicta mine rationis aliquid bonum facit non referendo ad malum sine non peccat. Non tamen opus eius est meritorium: quod non est gratia informatum. et hoc est quod in gloria dicit. Nihil bonum est sine summo bono id est nulla bonum meritorium est sine gratia dei. et ubi deest agnitio vite eterne et incomutabilis veritatis que scilicet per fidem falsa virtus est in optimis moribus in quantum scilicet non refert ad fidem beatitudinis eterne. Cum vero homo infidelis aliquid agit ex eo quod infidelis agit manifestum est quod peccat. Unde in gloria dicit. Opus omne quod non est ex fide peccatum est. sic est intelligendum. Omne quod est contra fidem vel contra conscientiam peccatum est. et si ex genere suo bonum esse videatur. puta si paganus ad honorem suorum deorum virginitatem fuerit vel elemosinam det. hoc ipso peccat. tit. 1. Coniungatis et infidelibus nihil mundum est. scilicet iniquitate sunt eorum et mens et conscientia.

Incipit capitulum quintumdecimum.

Debemus autem nos firmiores infirmis

litates infirmorum sustinere. et non nobis placeat. Unusquisque vestrum pro suo placeat in bonum: ad edificationem. Item christus non sibi placuit. sed sicut scriptum est. Improperia improperasti tibi cecidit super me. Quocumque ei scripta

sunt ad nos doctrina scripta sunt. ut per patientiam et consolationem scripturarum spiritum habeamus. Deus autem patientie et solatii det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum iesum christum: ut unanimiter uno ore honorificetis deum et patrem domini nostri iesu christi. Propter quod suscipite inuicem sicut et christus suscepit vos in honorem dei. Dico ei christum iesum ministrum fuisse circumcissionis propter veritatem dei ad confirmandas promissiones patrum. gentes autem super misericordia honorare deum sicut scriptum est. Propterea confitebor tibi in gentibus domine: et nomini tuo cantabo. Et iterum dicit. Letamini gentes cum plebe eius. Et iterum. Laudate omnes gentes dominum: et magnificate eum omnes populi. Et rursus elias ait. Et erit radix iesse et qui exurget regere gentes: in eum gentes sperabunt. Deus autem spiritus repleat vos omni gaudio et pace in credendo ut abundetis in spe et virtute spiritus sancti.

Supra apostolus docuit quod maiores debent scandala infirmorum vitare hoc docet quod maiores debent et infirmitates infirmorum sustinere. Et circa hoc duo facit. Primo propositum admonitionem. Secundo manifestat eam ibi. Unusquisque vestrum etc. Ista admonitio duo continet quorum primum pertinet ad exteriorum actum. Unde dicit. Ipsi soli debemus scandala infirmorum vitare sed et nos qui sumus firmiores in fide debemus sustinere infirmitatem infirmorum. Sicut enim in materiali edificio eligunt aliqui firmiora ad sustentandum totum edificium podium: quod ex fragiliori materia suppedit. sic sunt fundamenta et colonne. ita et in spirituali ecclesia edificatio non solum eliguntur aliqui firmiores ut supra stent podium aliorum. Unde in psalmo dicit. Ego firmavi columnas eius. Et gal. 6. Aliter onera portate. Sustinent autem firmiores infirmitates infirmorum dum eorum defectus patienter ferunt et pro posse subleuare nituntur. Sed cum autem pertinet ad interiorum intentionem. Unde dicit. Et non debemus nobis placere ita scilicet ut ipsi velim impleri quod nobis placet et qui sunt nobis vtilia. 1. cor. 10. Sic et ego pro oia vobis placeo. Unde deinde cum dicit. Unusquisque vestrum etc. manifestat propositam admonitionem et primo quantum ad scilicet per. Secundo quantum ad primum ibi. Propter quod suscipite inuicem etc. Circa primum duo facit. Primo exponit quod dixerat. Secundo rationes inducit ibi. Et enim christus non sibi etc. Dicit ergo primo. Ita dicitur est quod nos non debemus nobis placeat. Et hoc quod dicitur est quod unusquisque vestrum qui sumus firmiores debet placere proprio suo infirmo id est de descedere ei in his que ei placet non tamen in his que mala sunt. sic. Esa. 3. quidam requirunt. Quomodo nobis placetia etc. Et ideo subdit. In bonum. Si militet et non debemus intendere ut homines placeant propter humanam fauorem vel gloriam cum in psalmo dicit. Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placet. Sed ad honorem dei et vtilitatem infirmorum. Unde subdit. Ad edificationem. id est propter hoc quod aliorum voluntati descederet ipsi edificent in fide et dilectione christi. 14. Que edificatiois sunt iuicem custodiamus. Unde deinde cum dicit. Item christus etc. assignat rationes eius quod dixerat exemplo christi. Et primo propositum exemplum christi. Secundo ostendit eius exemplum esse nobis imitandum ibi. Quocumque scripra sunt etc. Tertio scribitur ostendit id implere possunt ibi. De autem patet etc. Circa primum duo facit. Primo proponit exemplum dicens. Dicitur est quod non debemus nobis placere scilicet secundum nostram priuam voluntatem. Item christus qui est caput nostrum non sibi placuit dum elegit pati pro nostra salute ea que sue proprie voluntati erant contraria scilicet naturali voluntati humanae

Ad Romanos

ne ut impleret diuinā q̄ sibi ⁊ patri erat cōmunis. fm̄ illud
Mat. 26. Non mea volūtas sed tua fiat. Secūdo ad hoc
auctoritatē inducit dicens. Sed sicut scriptum est in ps̄.
ex p̄sona xp̄i dicentis ad patrē. O pater ip̄roperia iudeo-
rum ip̄roperantiū tibi id est te blasphemantiū p̄ sua mala
opera. ⁊ p̄ hoc q̄ veritati tue doctrine contradicūt cecide-
runt super me: quia videlicet opprimere me voluerūt: qz
voluntate tuam eis p̄ponebā ⁊ eorū mala opera redargue-
bam Jo. 15. Sed oderunt me ⁊ patrē meū. Potest ⁊ hoc
referrī ad peccata totius h̄iani generis qz omnia pecca-
ta quodammodo sunt ip̄roperia dei in q̄tū p̄ ea lex dei cō-
tēnitur Esa. 1. Derelinquerūt dñm blasphemauerūt s̄a-
ctum isrl̄. Sic ergo ip̄roperia ip̄roperantiū deo ceciderūt
super xp̄m in q̄tū ipse p̄ peccatis omnīū mortu⁹ est. Esa.
53. De⁹ posuit s̄ eo iniquitatē omnīū nostr̄. 1. Pe. 2. Pec-
cata nostra prulit in corpore suo sup lignū. Deinde cuz
dicit Quecunq̄ em̄ scripta sunt ⁊c. ostendit qz hoc exem-
plū xp̄i sit nobis imitandū dicens: Quecunq̄ em̄ scripta
sunt in sacra scriptura: vel de xp̄o vel de mēbris eius scri-
pta sunt ad nostrā doctrinā. Nulla em̄ necessitas fuit hec
scribere nisi pp̄ nos vt ex his instruamur. 2. thi. 3. Om-
nis doctrina diuinus inspirata vtilis est ad docendū ⁊
erudiendū ⁊c. Quid autē in scripturis ad nostrā doctri-
nam cōtineat ostendit subdens. Et p̄ patientiā ⁊ consola-
tionē scripturaz id est quas scripture continēt. Continēt
enim in sacra scriptura patientiā sanctorū in malis sustinen-
dis. Jac. vltimo. Patientiam iob audistis. Continēt etiā
in eis cōsolatio quā deus eis exhibuit fm̄ illud ps̄. Scōz
multitudinē doloz meoz in corde meo cōsolationes tue
letificauerunt animā meā. Et. 1. Pe. 1. dicit. P̄renunci-
ans eas que in xp̄o sunt passiones. quod prinz ad patien-
tiaz. ⁊ posteriores glorias qd̄ prinz ad consolationē. Quē
autē fructū ex hac doctrina suscipiamus ostendit subdens
Spem habeam⁹. P̄ hoc enim qz ex sacra scriptura in-
struimur eos qui patientē p̄pter deuz tribulationes susti-
nerunt diuinus cōsolatos fuisse sp̄z accepim⁹ vt ⁊ ipsi
cōsolemur si in ipsis fuerim⁹ patientes. Heb. 13. Et si oc-
ciderit me in ipso sperabo. Deinde cū dicit. Deus autē
patientē ⁊c. qz videbat nimis arduū vt pur⁹ homo pos-
sit exemplū xp̄i imitari fm̄ illud Ec. 2. Quid est homo
vt sequi possit regē factorem suū. ideo adhibet orationis
suffragiū dicens. Deus autē patientē scz dator. ps̄. Tu es
patientia mea. Et solatiū. 1. qui spiritualē cōsolationē
largit. 2. coz. 1. Pater misericordiaz ⁊ deus totius cōso-
lationis det vobis a quo est omne datū optimū vt dicitur
Jac. 1. Idipsum sapere in alterutqz id est vt inuicē idē sa-
piatis ⁊c. 2. coz. vltimo. Idē sapite. pacē habete. Ad q̄
dem fm̄ consensum in peccatū: sed scdm̄ iesum xp̄m. de
quo dicit ephe. 2. Ipse est pax nostra q̄ fecit vtraqz vnūz
Et per hoc qz idē sapitis vnanimes exsistentes p̄ fidei ⁊
charitatis consensum fm̄ illud ps̄. fm̄ aliā fr̄az. Qui ha-
bitare facit vna nimes in domo. Ano ore id ē vna oris cō-
fessione q̄ ex vnitāte fidei p̄cedit. 1. coz. 1. Idipsum dica-
tis omnes. vt p̄ conformitate cordis ⁊ oris honorificetis
deū omnīū creatorē. idipsum et̄ existentē patrē dñi nr̄i iesu
xp̄i p̄ quē nos sibi in filios adoptauit. 1. reg. 2. Qui ho-
norificauerit me honorificabo eū. Mat. 1. Si ego pat̄ vbi
est honor meus. Deinde cū dicit. P̄opter qd̄ suscipi-
te inuicē. manifestat p̄mā p̄tē admonitionis. In qua dixe-
rat qz firmiores debēt ibecillitate infirmoz sustinere. Et
circa hoc duo facit. p̄mo resumit admonitionē. Sc̄cū-
bo inducit rationē exemplo xp̄i ibi. Sicut ⁊ xp̄s ⁊c. Ter-
tio subiungit orationē ibi. Deus autē sp̄i ⁊c. Dicit ergo
p̄mo p̄pter qd̄ id est qz ea q̄ scripta sūt ad nostrā docri-
nā ordinant scz exempla xp̄i ⁊ alioz sanctorū. consequen-
ter suscipite inuicē fm̄ caritatis affectū vt scz vnus susti-

neat ea que sunt alterius sicut ⁊ vult se sustineri. H̄i car-
tas p̄mittit. ⁊ vnus aliū etiā suscipiat ad iuuandū ⁊ p̄mo
uendū. s̄. 14. Infirmitū in fide suscipite. Deinde cū di-
cit. Sicut ⁊ christus suscepit vos ⁊c. assignat rationē ex
emplo christi et p̄mo ponit eius exemplum dicens: Sic-
cut ⁊ christus suscepit vos scilicet in sua p̄tione ⁊ cura.
Esa. 42. Ecce seruus meus suscipiā eū. Luc. 1. Susce-
pit isrl̄ puerū suū recordat⁹ ē misericordie sue. Et hoc in ho-
norē dei in quē omnia referebat Jo. 8. Honorifico patrē
meū ⁊ vos in honorastis me. Ex quo datur intelligi qz
nos inuicē debem⁹ suscipere in his q̄ p̄tinent ad honorez
dei. Secundo ibi. Dico em̄ xp̄m ⁊c. manifestat qd̄ dixit
rat. ⁊ primo qd̄em q̄tū ad iudeos. Secūdo q̄tū ad genti-
les ibi. Gentes autē ⁊c. Dicit ergo p̄mo dictum est qz xp̄s
vos suscepit q̄ estis congregati in vnitāte fidei ex iudeis
⁊ gentilibus. Et hoc patet q̄tū ad vtrozqz. Dico qz xp̄m
ministrū fuisse circūcisionis. Est em̄ ipse actor fidei q̄tū
ad omnes fm̄ illud he. 12. Aspicientes in actorē fidei ⁊c.
Sed in propria persona non exhibuit seipsum nisi iudeis
fm̄ illud Mat. 15. Non sū missus nisi ad oues q̄ perierūt
domus israhel. Esa. 65. Ad audiet vox eius foris. Et hoc
quidē p̄pter veritatē dei: vt scz veritas dei p̄mittētis cō-
probaret. s̄. 3. Est autē deus verax. Unde iudith. Ad cō-
firmandas p̄missiones patz id est vt p̄ hoc implerentur
p̄missiones patribus facte Luc. 1. Exiit cornu salutis no-
bis in domo dauid pueri sui sicut locutus est in os sanctorū
2. coz. 1. Quotquot sunt p̄missiones dei in illo ē. De-
inde cū dicit. Gentes autē ⁊c. ostēdit etiā gentes susce-
ptas a xp̄o. Et primo p̄ponit qd̄ intendit. Secūdo cōfir-
mar p̄ auctoritatē ibi. Sicut scriptum est ⁊c. Dicit ergo.
Ita dictū ē qz xp̄s suscepit iudeos pp̄ veritatē dei vt p̄
missiones patrū implerent. gentibus autē nō erant p̄-
missiones facte. Unde hoc nō habet locū q̄tū ad gētiles
sed sunt p̄pter misericordiā suscepti. Et hoc est qd̄ dicit
Gentes autē debēt honorare deuz sup misericordiā eis ex-
hibita per xp̄m: qz licet eis p̄sonaliter non p̄dicauerit ad
eos tamē discipulos suos misit qui in gentib⁹ ministeriū
predicationis exercuerunt. sicut ipse exercuerat in iudeis
fm̄ illud Mat. vltimo. Euntes docete omnes gētes. Et
hac misericordiā dicit in ps̄. Misericordiā dñi plena ē
terra. Luc. 1. Misericordiā eius a p̄genie in p̄gentes et̄
mentibus eū ⁊c. Sic ergo ap̄lus cōuersionē iudeoz attri-
buit veritati diuine. cōuersionē gentiliū diuine miseri-
cordie. Contra qd̄ videt esse qd̄ dicit in ps̄. Vniuersē vie
dñi misericordiā ⁊ veritas. Sed dicēdū est qz p̄ hoc qz as-
scribit vocationē iudeoz diuine veritati nō excludit mise-
ricordiā: qz ⁊ ap̄lus ex iudeis natus dicit. 1. thi. 1. Misericordiā
consecutus sum. Et hoc ipsum misericordie fuit
qz deus patribus p̄missiones fecit de posteriorū salute.
Similit̄ ē ⁊ hoc qz vocationē gentiū ascribit diuine mi-
sericordie nō excludit totalit̄ diuinam vnitātē: qz hoc ipsum
ad diuinā vnitātē p̄tinebat qz p̄positū suū de saluatiōe gē-
tiū impleuit qd̄ ad ephe. 3. dicit ap̄s eē sacramētū absconditū
a seculis in deo. Sed aliq̄s mod⁹ veritatē. s̄. p̄ impletōe p̄-
missoz p̄siderat i vocationē iudeoz q̄ nō p̄siderat i vocationē
gētiū qd̄ p̄missiones nō sunt facte. Deinde cū dicit.
Sicut scriptū ē ⁊c. confirmat qd̄ dixerat de p̄uertiōe gētiū
um p̄ auctoritatē. Licet em̄ gētib⁹ nō fuerit re. p̄missa voca-
tio ad fidē xp̄i nō tñ ex ip̄ouiso accidit: s̄ fuit p̄nūciata
vaticinijs p̄phaz. Inducit autē quoz auctoritates quaz
p̄mā p̄tinet gr̄az actiones xp̄i ad patrē p̄ p̄uertiōe gētiū
p̄ ip̄m factā. An dicit. Sic scriptū ē in ps̄. ex p̄sona xp̄i.
17. Constitues me in caput gentiū ⁊ ab insurgētib⁹ i me
iudeis exaltā me o de⁹ p̄ ego xp̄s p̄stebat tibi p̄fessione
gr̄az actiōis i gētib⁹. 1. p̄ gētiū p̄uertiōe p̄ me facta ⁊ cā-
tabo noua quadam mētis exultatione nomini tuo qd̄ eis

manifestum est fm illud Johan. 17. Manifestaui nomē tuū hominibus quos dedisti mihi. Vel alit. Cōfitebor tibi in gentibus id est faciā q̄ tibi gētes cōfiteant cōfessio nē fidei. ps. Cōfiteant tibi populi deus cōfiteant tibi populi omnes. ⁊ nomini tuo cātabo id est faciā q̄ gentes content tibi canticū q̄ cōfistit in exultatiōe spūs renouatī. ps. Cantate dño canticū nouum. cātate dño oīs terra. Secunda auctoritas continet adunatiōe gentiū ⁊ iudeorum. Unde subdit. Et itez dicit scriptura Esa. 35. Veta mini gentes cū plebe eius id est simul cōmūne exultatiōnem assumatis cū iudeis qui olim erāt plebs ei⁹. Esa. 9. Veta bunt coram te sicut qui letant in messe. Jo. 10. Fiet vñ ouile ⁊ vnus pasto: Nostra autē lra habet. Veta mini cum hierusalē ⁊ exultate in ea omnes q̄ diligitis eā. Tertia auctoritas continet deuotiōe gentiū ad deum. Unde subdit. Et itez scriptū est in ps. Laudate omnes gentes dominū scilicet eius bonitatē cōfiteates. ps. A solis ortu vsq; ad occasus laudabile nomē domini. Et omnes populi non solū populis iudeoz magnificatē eū id est credite magnū id est q̄ sua magnitudine omne laudē excedat. ecc. 43. Benedicētes dñm exalate illū q̄m potestis. maior est em̄ omni laude. Mal. 1. Ab ortu solis vsq; ad occasum magnū est nomē meū in gentibus. Quarta auctoritas continet reuerentiā gentiū ad xpm. Unde subdit. Et rursus Esaias ait. 11. Erit radix yesse. In quo prenūciat xpi originē ex dauid semine nasciturū. Yesse nāq; fuit pater dauid. Dicit ergo Erit radix yesse ex cui⁹ pullulatiōne xps nascet. Esa. 11. Egredietur virga de radice yesse ⁊ flos ⁊c. Vel chris⁹ erit radix yesse: quia licet ex yesse pcesserit fm carnis originē tamē sua virtute yesse iustentā uit ⁊ gratiam ei influxit. s. 11. Non tu radice portus sz radix te. Deinde tangit xpi officii subdens. Et qui exurgit in tantā gratie excellentiā vt possit regere gētes eos diuino cultui subiugando quod nullus ante eū facere potuit. ps. Dabo tibi gentes hereditatē tuā. Reges eos in virga ferrea. Ultimo ponit deuotiōe gentiū ad christum dicens. In eum gentes sperabunt. vt scilicet per eū hereditatē celestis glorie consequantur. i. ps. 1. Regenera uit nos in spem viuā p̄ resurrectionē iesu chrisi ex mortuis. Deinde cū dicit. De⁹ autē spei ⁊c. subiungit orationē dicens: dictū est q̄ in chrisū gentes sperabūt. De⁹ autē spei id ē qui nobis hanc spem infundit fm illud ps. Spes mea domine. Vel deus spei id est in quo sperā dum est repleat vos omni gaudio ⁊c. spūali q̄ est de deo. Hee. 8. Gaudiū em̄ domini est fortitudo v̄ra p̄ quā hō in seipso ⁊ ad deū ⁊ ad primum est pacatus. ps. Pax multa diligentibus legē tuā domine. In credendo. Quasi dicit. At cū hoc q̄ creditis etiā pacem ⁊ gaudiū habeatis que quidem sunt caritatis effectus. fm illud gal. 5. Fructus autē spūs sunt caritas gaudiū pax. Unde patet q̄ a deo qui est dator spei oprat eis vt cū fide habeant caritatem per quā fides operat. vt gal. 5. Ne fides eoz sit inanis ⁊ mortua: quia fides sine operibus mortua est. vt dicitur Jac. 2. Et vt sic plenitudinē harū virtutū abūdetis p̄ficiendo de bono in melius. nō solū i spe sed etiā in virtute spūsancti id est in caritate que in cordibus nostris infundit per spūsanctū vt. s. 4. dicitū ē. 2. cor. 9. Protes est autē dñs omne gratiā abūdere facere in vobis.

Lectio secunda.

Ertus suꝝ autem fratres mei ⁊ ego ipse de vobis: qm̄ ⁊ ipsi pleni estis dilectiōe. repleti omni scientia. ita vt possitis alterutꝝ monere. Audacius autē scri

si vobis fratres ex pte. tanq̄ i memoriā vos reducēs ppter gratiā q̄ data ē mihi a deo vt sim minister xpi iesu in gētibz sanctificans euāgelii dei: vt fiat oblatio gentiū accepta ⁊ sanctificata in spiritu sancto. Habeo igitur gloriā in xpo iesu ad deū. Non em̄ audeo ali quid loqui eoz que p me nō efficit xps i obedientiā gentiū in verbo ⁊ factis in virtute signoz ⁊ pdigioꝝ in virtute spūsancti. ita vt ab hierusalē p circuitū vsq; ad illiricū repleuerim euāgelii xpi. Sic autē pdicauī euāgelii hoc. nō vbi nomiatus est xps ne sup alic nū fundamentū edificare: sed sicut scriptū ē. Qm̄ quibus nō ē annūciatū de eo videbūt: ⁊ qui nō audierūt de eo intelligent.

Postq̄ apostolus generalibus amonitionibus romanos instruxerat: hic incipit eis quedā familiaria scribere. Et primo quedā pertinentia ad seipsum. Secundo quedam pertinentia ad alios. 16. cap. ibi. Cōmēdo autē vob p̄ben ⁊c. Circa primū tria facit. Primo excusat p̄sentiu nem de hoc q̄ eos instruxerat ⁊ reprehenderat. Secundo excusat suā tarditatez circa visitatiōe eoz ibi. Propter quod plurimū impediēbar. Tertio petit suffragia orationum ipsoꝝ ibi. Obsecro autē vos fratres ⁊c. Et circa primum duo facit. Primo excludit oppositā causam instrūē di et arguēdi eos. Secundo assignat verā causā ibi. Audacius em̄ scripsi ⁊c. Circa primū considerandū est q̄ alii quis posset credere apostolū ideo scripsisse romanis quia estimaret nullū esse apud romanos qui posset instruere ⁊ corrigere. Sed hoc ipse excludit dicens. Certus sum estis fratres mei p̄ ea que de vobis audiui qm̄ idonei estis ad admonendū qui inter vos admonitiōe indigent. Ad hoc autē vt aliquis recte admoneretur duo requirunt. quoz primum est vt nō ex odio vel ira sed ex dilectiōe moneatur. s. 3. illud ps. Corripiet me iustus in misericordia. Et gal. 6. Vos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Et q̄tum ad hoc dicit. qm̄ ⁊ ipsi pleni estis dilectiōe. Eze. 10. Imple manū tuā prunis ignis q̄ fuit iter sberubin qui est ignis caritatis. Secundo requirit scientiā veritatis eo q̄ quidā habent zelū dei in corrigendo s. nō fm scientiā vt. s. 10. dicitū est. Et ideo subdit. Repleti omni scientiā scilicet ⁊ diuina ⁊ diuina ⁊ veteris ⁊ noue legis. 1. cor. 1. In omnibus diuites facti estis in illo in omni verbo ⁊ in omni scientia. Et ex hoc excludit sic. Ita vt possitis cōuenienter ppter dilectiōe ⁊ scientiā alter utrum monere. Quia em̄ in multis offendimus omnes vt dicit Jac. 3. oportet vt inuicē moneamus: q̄ vt dicit ecc. 17. Anicuis mādauit de⁹ de primo suo. Deinde cū dicit Audacius ⁊c. assignat verā causā quare eos ammonuerat ⁊ correxerat. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit q̄ hoc p̄tinebat ad auctoritatē apostolat⁹ sibi cōmissam. Secundo ostendit qualiter hac potestate vsus fuerit ibi. Habeo igit gloriā ⁊c. Dicit ergo Audacius autē id est securius scripsi vobis errores ⁊ defectus v̄ros arguendo. q̄ qdē ad audaciē p̄sumptiōe posset ascribi p̄ hoc q̄ offensionē v̄ram nō timui. Job. 39. Audacē in cursū p̄git armatis. Sed hec p̄sumptio excusat ex trib⁹. Primo qdē ex pditiōe eoz q̄ scribebat q̄ ⁊ si in iū roma nos essent aliq̄ respectu quozū talis reb̄dō audax ⁊ p̄sumptiosa videretur. erant tñ aliq̄ q̄ indigebāt dura rep̄

Ad Romanos

benfione propter contentionum insolentiam. ritū. primo increpa illos dure. Et hoc est quod dicit. Ex pte. Quasi si dicat. Ad videt mea scriptura esse audax quum ad oēs vos: sed quum ad partem aliquā vestrū. Vel potest intelligi ex pte epistole in q̄ eos reprehēdit. Potest intelligi et ex parte ecclesie que scilicet mecum est. Sed excusat p̄ dicta audacia ex intentione apostoli. Ad em̄ scripsit eis tanq̄ instruens ignorantes sed in memoriā eos reducēs cognoscit. Et hoc est quod subdit. Tanq̄ in memoriā vos redicens quasi oblitos eorū que sciebat sicut et phil. 4. dicitur. Occupati autē eratis. heb. x. Rememoramini prius vios in quibus illuminati magnū certamē sustinistis passionū. Tertio excusatur ex auctoritate apostoli q̄ hoc requirebat. Unde subdit. Per gratiā scilicet apostolatus mihi cōmissi. 1. cor. 15. Gratia dei sum id qd sum. Huius autē gratie primo describit auctoritatē cum dicit. Que data est mihi a deo. Quasi diceret. Ad ab hominibus. gal. 1. Paulus apostolus nō ab hominibus: neq̄ p̄ hominē. Secundo specificat istam gratiā cū dicit. Et siminister christi iesu in gentibus id est vt seruā xpo in gēritū cōuersione. 1. cor. 4. Sic nos existimet homo vt ministros christi supra. 11. Quamdiu sum gēritū ministeriū meum honorificabo. Tertio ostēdit huius actū cum dicit. Sanctificans euangeliū dei id est sanctū esse ostendens et verbo et opere bone cōuersionis et miraculorum. col. primo. In verbo veritatis euāgelij quod peruenit ad vos sicut et in vniuerso mundo est et fructificat et crescit. prouer. 8. Recti sunt sermōes mei. Quasi ponit finē huius gratie cum dicit. Et fiat oblatio gēritū id est gentes per meū ministeriū cōuerse. In quo q̄ si quoddā sacrificium et oblatione deo obruli idē illud phil. 2. Et si immoloz super sacrificiū et obsequiū fidei vestre gaudeo et congratulor omnibus vobis. Fiat accepta scilicet deo per rectitudinē. ps. Tunc acceptabis sacrificium iusticie oblationes et holocausta. Et sanctificata in spiritu sancto id est per caritatē et alia spiritus sancti dona. 1. cor. 6. Sanctificati estis in nomine domini nostri iesu christi et in spiritu dei nri. Deinde cū dicit. Habeo igitur gloriā. ostendit quomodo auctoritate apostolica fuerat vsus. Et primo ponit fructū quem fecit. Secundo ostēdit huius fructus magnitudinē ibi. Ita vt. Tertio ostēdit difficultatē ibi. Sic autē predicauit. Circa p̄tium tria facit. Primo dat gloriā deo de fructu quē fecit dicens. Igitur quia talē gratiā accepi et diligenter executus sum id ad quod mihi hec gratia data est: habeo gloriā sicut fidelis minister. 1. cor. 9. Melius est mihi mori q̄ vt gloriā meā q̄ euacuet Sed hāc gloriā nō mihi principaliter attribuo: sed eā habeo in christo iesu id est per iesum christū cuius virtute fructificare potui. Jo. 15. Sine me nihil potestis facere. Et quia christo oīa tradita sunt a patre vt dicit Mar. 11. Et pater in eo manens ipse facit opera. Jo. 14. Ideo vltimus hanc gloriā refert ad patrē dicens. Ad deū scilicet patrē. ps. Non nobis domine nō nobis sed nomini tuo va gloriā. Assignat autē rationem eius quod dixerat subdens. Non enī audeo loqui aliqd eorum que per me non efficit christus. Quasi dicat. Nihil referā de fructu p̄ me facto qd p̄ me factū nō sit. Alioquin gloriā nō haberem apud deū et si apud homines. Que quidē refero nō tanq̄ per me principaliter facta: sicut que p̄ me christus fecit. Et ideo hanc gloriā dixi me habere in christo iesu. Esa. 26. Omnia opera nostra operatus est in nobis. Secundo ponit ipsum fructū dicens. In obedientiam gentium. Quasi dicat. Gloria mea bec est: pro eo qd feci gētes fides obedire. supra primo Ad obediendum fidei in omnibus gentibus. psalmista.

In auditu auris obeduit mihi. Tertio ostendit quomodo gentes ad hanc obedientiā adduxerit. Quia autem supra. x. dicitur est fides ex auditu: au ditus autē per verbum christi. Primo dicit in verbo id est per verbum predicationis fidei. Argumenta autem fidei predicatē sunt bona conuersatio predicantis. et quum ad hoc subdit. Et factis. quasi scilicet per recta opera vos ad fidem allexi. Mar. 5. Videant opera vestra. Et opera miraculorum quibus deus dat testimonium doctrine predicatē fm illud Marci vltimo. Domino cooperante et sermonem cōfirmante sequentibus signis. Unde subdit. In virtute signorum id est miraculorum minozū puta sanatiōis egritudinū. Et prodigiorū id est maiorum miraculorū que ex sua magnitudine aliqd magni portēdunt id est ostendūt. Sed hoc totū non sufficeret. nisi spiritus sanctus intus corda audierit ad fidem cōmoueret. Unde dicitur act. 1. et loquente petro verba fidei cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant illū. Et ideo subdit. In virtute spiritus sancti. heb. 2. Contestāte deo signis et prodigijs et varijs spiritus sancti distributionibus. Deinde cum dicit. Ita vt ab hierusalem. ostendit magnitudinē fructus ex multitudine locorū in quibus predicauit dicens. Ita vt incipiens ab hierusalem vbi in principio sue conuersionis predicauit in sinagogis indeorū vt dicitur act. 9. vt scim plerēt qd dicitur Esa. 2. De syon eribit lex et verbus domini de hierusalē. Et q̄ ad illiricū quod est mare adriaticū ex parte opposita ytalie repleuerim euangeliū christi id est omnia illa loca repleui predicatiōe euāgelij. Et ne aliquis intelligat qd solum vadēs per rectā viā a hierusalem in illiricū predicauerit euangeliū addit. Per circuitum. quia scilicet gentibus circumquaq̄ predicauit et eas ad fidem cōuertit. Unde sibi potest cōpetere quod dicitur Job. 38. Quis dedit vehementissimo ymbri cursū Deinde cū dicit. Sic autē predicauit. ostendit difficultatem hunc fructū faciendi. Difficile enī est omnino ignaros ad fidē conuertere. Primo igitur difficultate se passum ostendit dicens. Sic autē predicauit euangeliū non vbi nominatus est christus id est non apud illos q̄ nomē christi audierant. ps. Populus quē non cognouit seruiuit mihi. Esa. 55. Ecce gentes quas nesciebas vocabis et gentes q̄ te non cognouerunt ad te currēt. Subdit autem rationē dicens. Me super alienum fundamentum edificare. q̄ ostēdit alienum fundamentū dupliciter intelligi. Uno modo doctrina heretica que est aliena a vere fidei fundamento. Et sic hoc quod dicit. Me. pōitur causaliter. Ea enim intentione apostolus voluit predicare illis qui nomen christi non audierant ne si preuenti essent a doctrina pseudo apostolorū. difficilior esset eos ad veritatē reducere. Unde Mar. 7. dicitur. Stultus est qui edificat domū suam super harenam cui comparatur falsa doctrina. Alio modo per alienū fundamentū potest intelligi doctrina vere fidei ab alijs predicata. et sic potest summi ly ne consecutiue. Non enim vitauit apostolus predicare illis quibus ante fuerat ab alijs predicatus. sic ipsi romanis specialiter predicauit quos prius petrus instruxerat: sed eo predicatē illis qui nihil de christo audierat consecutum est vt non edificaret super alienū fundamentum sed ipse iaceret prima fidei fundamenta fm illud. 1. cor. 3. Et sapiēs architectus fundamentū posuit. Secundo ad hoc quod dixerat auctoritatem inducit dicens. Sicut scriptum est Esa. 2. Quoniam quibus non est annunciatum de eo videbunt et qui non audierunt contemplanti sunt. In quibus verbis propheta videtur predicare quā gētes excellentiori modo ad cognitioē dei eēt p̄turi. et iudei q̄ nō cognouerāt. ostēdit q̄ p̄mo excellentiā quā ad

causam cognitionis que scilicet duplex est: scilicet verba audiat res vise. Hic ei duo sensus sunt disciplinabiles. Iudei ergo in noticiam misteriorum christi puenerunt per verba annuntiata eis a prophetis. 1. Pe. 1. Prophete qui de futura in vobis gratia prophetauerunt scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis spiritus christi prenuclias eas que in christo sunt passionis et posteriores glorias. Sed gentiles butusmodi christi misteria iam realiter impleta videt ideo dicit: Quam gentes quibus non est annuntiatus per prophetas de eo id est de christo sicut fuit annuntiatus iudeis videbunt res iam impletas. Luc. 10. Multi reges et prophete voluerunt videre que videtis et non viderunt. Secundo ostendit excellentiam que ad modum cognoscendi que iudei ex annuntiatione prophetarum solum audiverunt habebant. Ab die. 1. Audium audiuimus a domini non legatos ad gentes misit. Sed gentiles ex visione intellectum perciperunt: Unde dicit. Et gentiles scilicet qui ante non audierunt prenuclari christum per prophetas intelligent scilicet fidei veritate. ps. Et nunc reges intelligite etc.

Lectio tertia.

Propter quod impediabar plurimum venire ad vos et prohibitus sum usque adhuc. Nunc vero ulterius locum non habes in his regionibus. cupiditate autem habes veniendi ad vos ex multis iam precedentibus annis: cum in hispaniam proficisci cepero: spero quod preteritis videam vos et a vobis deducar illum: si vobis premissum ex parte frui fuero. Nunc igitur proficiscar in hierusalem ministrare sanctis. Probaerunt enim macedonia et achaia collationes aliquam facere in pauperes sanctorum que sunt in hierusalem. Placuit enim eis et debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles debent in carnalibus ministrare eis. Hoc igitur cum consummauero et assignauiero eis fructum hunc: per vos proficiscar in hispaniam. Scio autem quam veniens ad vos: in abundantia benedictionis christi veniam. Obsecro ergo vos fratres per dominum nostrum iesum christum et per charitatem sancti spiritus ut adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad deum. ut liberer ab infidelibus que sunt in iudea: et obsequium meum oblatio accepta fiet in hierusalem. ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem dei ut refrigerer vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis Amen.

Postquam a plus excusavit se de presumptione que ei potuisset ascribi ex hoc quod romanos instruxerat et correxerat: hic se excusat quod eos visitare distulerat. Et circa hoc tria facit. Primum potest impedimentum visitationis preteritum. Secundo potest impedimentum visitationis presentis. Tertio promittit visitationis fructum ibi. Scio autem etc. Dicit ergo primo. Dicitur est premissum euangelium per multa loca in quibus christus non fuerat nominatus. propter quod hactenus impediabar plurimum ex huiusmodi occupatione ventre ad vos. Et istud impedimentum usque nunc duravit: Unde subdit. Et prohibitus sum usque adhuc. Quod quidem potest referri ad multitudinem occupationum quas in alijs locis habuerat. Vel etiam ad divinam providentiam per quam apostoli impediabantur ne puenirent ad quosdam et dirigebant in salutem aliorum. sicut illud act. 16. Transientes

frigiā et galathie regionem vetati sum? a spiritu sancto loqui verbum in asia. Unde et supra primo dictum est. Sepe propoluit venire ad vos et prohibitus sum usque adhuc. Et hoc est quod dicitur. Job. 37. de nubibus per quas predicatores intelliguntur. Lustrant cuncta per circuitum quocumque eos voluntas gubernantis duxerit. Deinde cum dicit. Nunc vero ulterius etc. manifestat propositum suum de visitatione. et primo promittit eis suam visitationem Secundo assignat causas quare oporteat eas differre ibi. Nunc igitur proficiscar etc. Tertio assignat eis visitationis terminum ibi. et dicitur cum consummauero etc. Dicit ergo primo. Ita usque modo sum prohibitus: nunc vero iam peragratis omnibus his locis ulterius non habes locum id est necessitatem permanendi in his regionibus in quibus iam per me fundata est fides. cupiditate habes veniendi ad vos ex multis iam precedentibus annis. sicut illud. s. 1. Desidero enim videre vos ut aliquid impiar vobis spiritus in hi hispaniam proficisci cepero quo scilicet ire intendebat ut etiam ex tremis tere fundam etiam fidei collocaret. sicut illud. Etsi. 49. Dedi te in lucem gentium ut sis salus mea usque ad extremum terre. Spero quod preteritis videbo vos. per quod vult intelligi: gere quod non intendebat ad eos principaliter ire quod reputabat eis sufficere doctrinam petri qui primus in apostolos romanis fidei predicavit. Et quod tunc romani dominabant in toto occidente: tereorum auxilio et ducatu se sperabat in hispaniam proficisci: Unde subdit. Et a vobis deducar illum. Intendebat tamen aliquam moram apud eos contrahere: Unde subdit. Si vobis frui fuero id est consolari. sicut illud quod supra primo dicitur est. Simul consolari in vobis. et hoc ex parte iustitiae licet temporis quia per aliquod tempus intendebat cum eis consolari. Sed contra est quod aug. dicit in libro de doctrina christiana quod illis solis rebus fruendum est que nos beatitudinem faciunt scilicet patre filio et spiritu sancto. Inconuenienter ergo dicit se frui esse romanis. Sed dicitur usque quod sicut augusti. dicit ibidem homine in se non esse fruendum sed in deo. sicut illud ad philo. 1. Ita frater ego te fruor in domino quod est delectari in homine propter deum. Et sic intelligendum est quod dicit. Si frui fuero vobis scilicet in deo. Vel quod dicit. ex parte. potest referri ad bonos quibus poterat frui in deo. Nam alia parte scilicet malis non poterat frui sed magis de eis dolere sicut dicit. 2. cor. 2. 8. Me cum venero humiliet me vobis apud vos et luceam multos ex his qui ante peccauerunt. Deinde cum dicit. Nunc igitur proficiscar. assignat causam quare differere visitationem. et circa hoc tria facit. Primum ponit causas dicens. Nunc igitur proficiscar id est ideo non statim venio ad vos quia proficiscor hierusalem ministrare sanctis. Circa quod sciendum est quod sicut legitur actuum. 4. illi qui ex iudeis a principio conuertebantur ad fidem venditis possessionibus suis de precio communitate vivebant. quod cum defecisset maxime quadam magna fame imminente ut legitur act. 11. discipuli scilicet christiani ex diuersis partibus mundi prout quisque habebat proposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in iudea fratribus quod fecerunt: mitterentes ad seniores per manus barnabe et sauli. Ministerium igitur sanctorum hic dicit ecclesiam quam fidelibus christi attulit in hierusalem sicut illud. 1. cor. 12. vltimo. Quos perbauritis hos mittam perferre gratiam vestram in hierusalem quod si dignum fuerit ut et ego eam: mecum ibunt. Secundo exponit quod dixerat de ministerio sanctorum dicens: Probauerunt enim id est approbauerunt macedonia et achaia id est fideles versusque regionis per eum conuersi collectio nem aliquam facere id est aliquam collectam in pauperes christi id est ad usum pauperum qui sunt de numero sanctorum sicut illud ecclesi. 12. Da iusto et non recipias peritorem. Qui sunt in hierusalem in paupertate viuentes. 2. cor. 9. De ministerio quod sit in conspectu abundantiam est mihi scribere vobis. Scio et

promptū animū vestrū pro quo de vobis glorioz apud ma-
cedones. Tertio assignat rationes dictoz quoz prima ē
beneplacitū. Unde dicit. Placuit ei illis. 2. cor. 9. An-
quifq; put destinavit i corde suo nō ex tristitia aut ex ne-
cessitate. Secūda causa est debiti. Unde subdit. Et debi-
tores sunt eoz. 5. 13. Reddite omnibus debita. Rationē
autē debiti assignat dicens: Nā si gentiles facti sunt par-
ticipes bonoz spūalium que erāt specialit̄ eoz id est iudeo-
rum scilicet noticie divine et pmissiōnū et gratie sicut illud
supra. 9. Quoz ē adoptio filioz dei et gl̄a et supra. 11.
Socius radicis et pinguedinis oliue factus es. Sunt eri-
am facti participes spūalium eoz p hoc qd illi p̄dicato-
res eis miserunt debēt et in carnalibus ministrare eis. sicut
illud ecc. 14. In divissione fortis da et accipe. Et p̄s. Su-
mite psalmū id est spūalia. et date tympanū id est tem-
poralia. Et ex hoc sumit argumentū qd debent sumptus
non solū illis qui p̄dicant sed etiā qui p̄dicatores mittunt
Deinde cū dicit. Hoc igit cū cōsumauero scilicet mi-
nisteriū sanctorū et assignauero eis fructū hūc id est elemo-
sinam gentiliū qd est quidā fructus cōuersiōnis eoz. 1. see-
10. Vitis frondosa israel. fructus est ei adequatus. p̄p̄os-
ficiscar p vos in hispaniā Sed videt h̄ ap̄lus falsum dice-
re. Nunq̄ est in hispaniā iussu legit. In hierim cū ca-
ptus fuit et exinde romaz platus est in vinculis vt habet
act. vltimo. vbi est occisus simul cū petro. Dicunt q̄ qui-
dā qd sicut dicit act. vltimo. cū venisset romā paulus p̄-
missus est ei manere sibi cū custodiente se milite. et po-
stea dicit qd mansit biennio toto in suo cōductu et in illo spa-
cio dicit eū in hispaniā iussu. Sed qd hoc certū nō ē pot-
melius dicit qd apostolus falsum nō dixit: qd p̄ponebat se
facturū quod dicebat et sic verba eius erāt intelligēda q̄si
insinuatia eius p̄positū nō aut futuz euentuz qui ei erat
incertus vnde nō poterat hoc p̄dicare nisi forte sub cōdi-
tione quā iacob dicit ap̄ponēda. iaco. 4. p̄pro eo vt di-
cas: si dominus voluerit si vixerimus faciemus hoc aut
illud. Et sic etiā ap̄lus se excusat. 2. cor. 1. de hoc qd ad
eos nō ierat visus p̄miserat dicens: Cū ergo hoc volū nū
quid leuitate sicut sum aut que cogito sicut carnez cogito
vt sit apud me est: et nō. Et sic ex hoc qd ex iusta causa p̄-
termisit facere qd p̄miserat se imūne dicit a leuitate. car-
nalitate. et falsitate. Et sic etiā solum hoc gelasius papa et
habet in decretis. 2. 2. q. 2. Beatus inquit paulus ap̄lus
nō ideo qd absit sefellisse credendū est aut sibi extitisse cō-
trarius: quoniam cū ad hispaniā se p̄misset ituz. dispositio-
tione diuina maioribus occupatus causis implere nō pos-
tuit qd p̄miserat. Quāto em̄ ipsius volūtatē iter fuit hoc
p̄nūciauit. qd re vera voluisset efficere. Quantum vero
ad diuina secreta consilij qd vt homo nō potuit licet sp̄s
tu dei plenus agnosceret. supra p̄termisit dispositioe p̄-
uentus. Licet em̄ p̄phetici sp̄s h̄buerit tñ p̄phetis
nō omnia reuelant vt patet. 4. reg. 4. vbi heliseus dixit
Anima eius in amaritudine est et dñs celauit a me non
indicaui mihi. Deinde cū dicit. Scio autē et. p̄nūciat
at eis fructū sue visitationis dicens. Scio autē scilicet ex
fiducia diuine gratie qm̄ veniēs ad vos in abūdantia be-
nedictionis xpi veniēs id est xps abūdantius suā benedi-
ctionem dabit vobis in meo aduentu. de qua dicit in ps̄.
Eten̄ benedictionē dabit legislator: ibit de virtute i vir-
tutem. Et sic laban dixit ad iacob. gen. 3. Exp̄mēto vidi
ci qd benedixerit mihi deus p̄pter te. Deinde cū dicit
Obsecro ergo et. petit ab eis orationis suffragia. et p̄mo
petit eoz orationes. 2. ipse p̄ eis rogat ibi. De p̄pac̄ et.
Circā primū tr̄a facit. p̄mo inducit eos ad orandū p̄
se ex tribus. p̄mo qdem ex supra caritate cū dicit. Ob-
secro vos ergo fratres ad philo. 1. p̄pter caritatem autē

magis obsecro. Secūdo ex reuerentia xpi cuius ipse erat
minister dicens: Per dominum n̄m iesum xpm. In quo
oēs vnū sumus. vt. 5. 12. dicitū ē. Tertio ex dono spūsc̄i
qd eius ministerio tradebat. Unde subdit. Per caritatem
spūsc̄i quā spūsc̄i i cordib' n̄ris diffundit. vt. 5. 5. dñm
est. Secūdo petit auxilium orationis eoz dicens. Et ad-
inuetis me in orationibus vestris ad deū scilicet p̄ me su-
sis. puer. 18. Frater qd iunat a fratre quasi ciuitas firma.
Hoc autē vt glo. dicit nō ideo dicit ap̄lus qd ipse min⁹ me-
reatur qd alij minores sed eoz inē sequit. primo quidez vt
ab ecclia p̄ rectore suo fiat oratio sicut illud. j. thi. 2. Ob-
secro igit primo omnū fieri obsecrationes. orationes. po-
stulationes. gratiaz actiones p̄ omnibus hominib' et
regibus. et omnibus qd sunt in sublimitate constituti et.
Secūdo qd multū minimi duz cōgregant vnanimes magis
merent. Et ideo impossibile est vt multoz fees nō impe-
trent. Mat. 18. Si duo ex vobis cōsenserint sup̄ terrā de
omni re quācūq; petierint fiet illis a patre qd est in celis.
Tertio vt dū multi orant multi etiā gratias agāt exaudi-
ti sicut illud 2. cor. 1. Adiunātib' vobis in oratione pro-
nobis vt p̄ multos gratie agant deo. Tertio ponit ea que
vult sibi ip̄erari quoz primū p̄tinet ad hostes quos ha-
bebat in iudea. Unde dicit. Et liberer ab infidelibus qd
sunt in iudea: qui p̄cipue paulū ipugnabāt et odiebāt: qd
fiducialit̄ p̄dicabat cessationē legalū. Act. 21. Audierit
de te qd discessione docens a moysē et. Secūdo p̄tine-
bat ad eos in quoz ministerium ibat. Et hoc est qd sub-
dit. Et oblatio obsequij mei id est ecclia in qua eis mini-
stro fiat accepta sanctorū qui sunt in hierim sez vt ex hac p̄-
uocent ad gratias agendū deo. et ad orandū p̄ ip̄s: gen-
tibus a quibus recipiūt. ecc. 31. Splendidū in panib' be-
nedicent labia iustoz. Tertio p̄tinet ad ipsos quib' scri-
bebat. Unde subdit. Et veniēs ad vos in gaudio. et hoc p̄
voluntate dei cōtra quā nihil agere volebat. supra p̄mo.
Obsecrans si quomodo p̄spez iter habeā in voluntate dei
veniendi ad vos. Et refrigerer vobiscū id est vt ex v̄ra p̄-
sentia refrigerer tribulationū meaz accipiam. Deinde
cū dicit. De aut pacis et. ostendit qd p̄ eis orat dicens: De
autē vatoz pacis sit cū omnibus vobis per hoc scilicet qd
vos ad inuicē pacē habeatis. 2. cor. vltimo. Idem sapi-
te et deus pacis et dilectiōis erit vobiscū. subdit. Amē idē
ita fiat. ps̄. Et dicit omnis pplus fiat fiat.

Incipit capitulū sextūdecimū.

Commendo autē vobis p̄eben so-
rorem n̄am qd est in ministerio ec-
clesie qd est chencris: vt eā suscipia-
tis in dño digne sc̄tis: et assistatis
ei in quocunq; negotio v̄si indiguerit. Eten̄
ipsa quoq; assistit multis et mihi ip̄i. Saluta-
te p̄scā et aqlaz adiutores meos in xpo iesu
qd p̄ anima mea suas ceruices supposuerūt:
qd nō solū gratias ago: sed et cūcte ecclesie
gentiū et domesticā eccliam eoz. Salutate
ep̄henetū dilectū mihi. qui est p̄mitiū eccle-
sie asse in xpo iesu. Salutate mariaque mul-
tum labozauit i vobis. Salutate andronicū
et iuliā: cognatos et cōcaptiuos meos qd sunt
nobiles in ap̄lis qd et ante me fuerūt in xpo ie-
su. Salutate ampliātū dilectissimuz mihi in
domino. Salutate vrbānū adiutorē nostruz

in epistolā I ad Corinthios XVI

in xpo iesu et stachin dilectū meū. Salutate appellen probum in xpo. Salutate eos qui sunt ex aristoboli domo. Salutate herodionē cognatū meū. Salutate vos qui sunt ex narcisci domo: qui sunt in dño. Salutate triphenā et triphosam: qui laborāt in dño. Salutate p̄sdam charissimā q̄ multū laborauit in domino. Salutate rufuz electū in dño. et matres eius et meam. Salutate asyneretū et phlegontā hermen patrobā hermam et q̄ cū eis sunt fratres. Salutate philologū et iuliā nereū et sororē ei⁹ et olimpiadē et omnes qui cū eis sunt sanctos. Salutate inuicē in ofsclo sancto. Salutate vos omnes ecclie xpi.

Postq̄ apostolus p̄posuit fidelibus romanis quib⁹ scribebat quedā familiaria pertinētia ad suā personā: hic ponit quedā familiaria p̄tinentia ad alios. Et circa hoc tria facit. Primo monet quid ad alios debeat facere. Secundo ostendit quid ad eos agant ibi. Salutate vos etc. Tertio epistolā finit in gratia actione ibi. Et autē q̄ potens etc. Circa primū duo facit. Primo ostēdit quos debeant salutare. Secundo ostēdit quos debeant vitare ibi. Rogo autē vos fratres. Circa primū mādāt quasdam p̄sonas salutarī in specialī. Secundo pōit in generali modū salutiōis ibi Salutate inuicē etc. Tertio salutat eos in cōmuni ex p̄te fidelū ibi. Salutate vos etc. Circa primū p̄lo loquit de quadā muliere corinthia q̄ romā ibat quaz eis recomēdat describens eā: primo ex nomie dicēs. Cōmendo autē vobis phebenā q̄ licet esset deo deuota. nō tamē erat tāte auctoritatis vt cōmēdatiōis litteris nō egeret. sicut ipse de se dicit. 2. cor. 7. Aut nunquā egemus sicut q̄dam cōmēdatiōis lris. Secundo describit eā ex fidei religione dicēs: Sororē nostrā. Omnes em̄ mulieres fideles sorores vocant sicut et omnes viri fratres. Mat. 23. Vēs vos fratres estis. Tertio ex officio pietatis cū dicit. Que est in ministerio ecclie que est chencris in portu corinthioꝝ vbi aliq̄ xpiani erant cōgregati q̄bus dicta mulier seruiēbat. sicut et de ipso xpo Luc. 8. dicit q̄ quedā mulieres ministrabant et de facultatibus suis. Et de vidua eligenda dicit. 1. thi. 5. Si hospicio recepit si pedes scōrum lauit. Deinde dicit scōdo in quibus vult eā cōmēdatā haberi. quoz primū est vt honeste recipiat. Et hoc ē quod dicit. Et suscipiatis eā in domo id est. p̄p̄ amore dei Digne sanctis id est fm̄ q̄ dignum est recipi sanctos s̄ illud Mat. 10. Qui recipit iustū in noīe iusti mercedē iusti accipiet. Quidā libri habēt digne satis id est cōueniē. tamē littera nō cōcordat cū greco. Secundū est vt eam sollicitē adiuuēt. Unde subdit. Et assistat ei seꝝ cōsiliū et auxiliū ferendo in quocūq̄ negocio v̄ri indiguerit. Habebat em̄ forte aliq̄d expedire in curia cesaris. S̄ cōtra hoc videt esse q̄ dicit. 1. thes. 4. Testrū negociū agatis. Quasi dicat. Nō intrōmittatis vos de negociis alienis. Sed dicendū est q̄ assistere negociis alienis cōtingit dupliciter. Vno modo secularit̄ id est p̄pter fauoreꝝ hominū v̄l lura. et hoc nō cōuenit suis dei. 2. thi. 2. Homo militans deo ip̄licat se negociis secularib⁹. Alio modo assistit aliq̄s negociis alienis ex pietate. puta in auxiliū indigentū et miserōꝝ. et hoc est religiosum fm̄ illud Jac. 1. Religio mūda et imaculata apud deū et patrē. hec est visitare pupillos et viduas in tribulatiōe eoz. Et hoc modo apostolus hic loquit. Vltimo autē ostendit apostol⁹ meritū eius quare hoc sibi debeat dicēs. Et enim ipsa q̄

multis assistit et mibi ipsi Esa. 3. Dicite iusto qm̄ bene. retributio em̄ manū eius fiet ei. Mat. 5. Beati misericordes quoniā ip̄i misericordiā cōsequētur. Deinde mandatur saluari quidam alias p̄sonas sibi iunctas dicēs: Salutate p̄iscā et aqlā q̄ erat vir p̄isce. sed mulierem p̄p̄o forte p̄pter maiore fidei deuotionē. Adiuutores meos in xpo iesu id est in fide xpi p̄dicāda. Apud em̄ eos corinthi hospitabant vt habet act. 18. Qui p̄ anima mea suas ceruices supposuerūt id est seipsos mortis piculo seposuerūt p̄ vita mea p̄seruanda: q̄ est indicū marie curat. Jo. 15. Maiore hac dilectionē nemo habet vt animā suā ponat quis p̄ amicis suis. Hoc autē videt factū fuisse corinthi vbi paulus p̄secutionē est passus. sicut habet act. 18. Al forte melius dicendū est q̄ alij se periculo p̄ aplo eposuerūt. Nam illud q̄ legit act. 18. factū fuit qm̄ p̄isca et aquila de roma recedētes corinthum venerūt vt ibidem dicitur. Sed hoc scribebat ap̄s qm̄ ad huc estimabat eos esse rome. vita at̄ apli nō tā sibi q̄ alijs necessaria erat. s̄ illud phil. 1. Permanere autē in carne necessariū p̄pter vos. Et ideo subdit. Quibus nō solū ego gratias ago: s̄ et cuncte ecclie gentiū. quaz sum ap̄s et doctor. 1. thi. 2. Doctor gētiū in fide et veritate. Et etiā salutate domestica eoz eccliam. Habebant em̄ in domo sua mltos fideles p̄gregatos. Deinde vult aliū saluari sibi dilectiōe cōiunctum dicēs. Salutate ephenetū dilectū meū q̄ est p̄mitti uerus asie in xpo. primus em̄ in tota asia fuit ad fidē xpi cōuersus q̄ erat ei ad magnā dignitatē. he. 12. Accēssit ad eccliam p̄mittuoz q̄ conscripti sunt in celis. Tūc autē erat rome. Deinde dicit. Salutate mariā q̄ multū laborauit in vobis ad hoc vt eos ad cōcordiā reuocaret: q̄ cur hoc facere nō posset significauit aplo Sap. 3. Bonoz glorioꝝ et fruct⁹. Deinde dicit salutate androni cū et iuliā quos p̄lo describit ex genere cū dicit. Cognatos meos. In quo ostendit eos fuisse iudeos vt q̄bus. s̄. 9. q̄ sunt cognati mei fm̄ carnē. Secdo ex passione p̄ xpo suscepta dicēs. Et cōcupimus meos. Fuerāt em̄ aliquando cū aplo xpi incarcerati. 2. cor. 11. In carcerib⁹ abundantius. Tertio ex auctoritate cur dicit. Qui sunt nobiles in apostolis id est nobiles in p̄dicatoꝝ. fm̄ illud p̄ uer. vltimo. Nobilis in portis vir eius. Quarto ex tempore cū dicit. Et ante me fuerūt in xpo iesu. Prius em̄ fuerunt cōuersi q̄ ipse apostolus. et ex hoc eis maior reuerentia debebat. 1. thi. 5. Seniorē ne increpaueris sed obsecra vt patrē. Deinde dicit. Salutate ampliatū dilectū meū in domino id est dilectiōe charitatis q̄ ē in xpo phil. 1. Testis mihi est deus quomodo cupiā omnes vos esse in viscerib⁹ xpi. Deinde dicit. Salutate vrbānū adiutorē nostrū in xpo seꝝ in p̄dicatiōe fidei. he. 18. Frater q̄ adiuaat a fratre etc. Et stachin dilectū meū q̄s iungit qz forte simul habitabant v̄l aliqua alia necessitudine erant cōiuncti. Deinde dicit. Salutate appellen p̄bū in xpo. i. approbatū in xpo forte p̄ aliquas tribulatiōes. Job. 23. Probauit me quasi aurū q̄ p̄ ignē transi. Deinde cū dicit. Salutate oēs q̄ sunt ex domo id est ex familia aristoboli in cuius domo multi fideles erāt cōgregati quem non salutat: qz forte ex aliqua causa erat absens. Deinde dicit Salutate herodionē cognatū meū qui ex hoc ipso dicitur fuisse iudeus. Deinde dicit. Salutate omnes qui sunt ex domo narcisci qui dicitur fuisse p̄biter et p̄ egrinabatur per deserta loca vt fideles christi confortaret. Unde quia tunc eum absentē nouerat esse apostolus non mandat cū saluari sed familiā eius. Erant tamen in eius familia aliqui infideles. et ideo ad discretionē subdit Qui sunt in domino quia solos fideles saluari mādāt. 2. Jo. 1. Si quis venit ad vos et hanc doctrinā nō afferit nolite recipere eum in domū nec aue dixeritis ei. Deinde

Explanatio sancti Tobie

dicit Salutate triphenā & triphosā que laborauerunt in domino id est in ministerio sanctorum quod dominus sibi reputat fieri secundum illud Mat. 25. Quod vni ex minimis meis fecistis mihi fecistis. Deinde dicit Salutate p̄fidā carissimam meā quā scilicet apostolus propter eius deuotionē specialiter diligebat. Unde subdit Que multū laborauit in domino scilicet exhortando alios: & ministrādo sanctis & etiam in paupertate & alijs spiritualibus laboribus. 2. cor. 11. In laboribus in ieiunijs in vigilijs &c. Deinde dicit Salutate rufum electum in domino id est in gratia christi ephē. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Et matrē eius scilicet carne. & meā quia fuit eius matrē benedico. Aliquādo enim seruiertat apostolo licet tunc romē non esset. thi. p̄. 4. Anus ut matres iunēculas vt sorores in omni castitate. Deinde dicit. Salutate asinertū heremē patrobā heremā & qui cum eis sunt fratres. quos simul salutat: quia simul concorditer habitabant. ps̄. Qui habitare facit vnus moris in domo. Deinde dicit Salutate philologū & iulīā nerē & sororē ei⁹ olimpiadē & omnes qui cū eis sunt sanctos id est in fide christi sanctificatos 1. cor. 1. Abluti estis & sanctificati estis. Deinde ostendit modum quo se generaliter salutem dicens. Salutate inuicem in osculo sancto. quod dicit ad differentiā osculi libidinosi de quo dicitur puer. 7. Apprehensum de osculo tuuenem. Et etiā dolosi de quo dicit puer. 27. Meliora sunt vulnera diligētis quam fraudulentis oscula inimici. Osculum autē sanctū est quod in signū sancte trinitatis datur Can. 1. Osculetur me osculo oris sui. Exinde autē mos in ecclesia inoleuit vt fideles inter missarū solennia inuicem dent oscula pacis. Deinde salutat eos ex parte aliarum ecclesiarū dicens. Salutant vos omnes ecclesie christi id est in nomine & fide christi congregate. quia omnes vras salutē optant & pro vobis orant Jaco. vltimo. Orate pro inuicem vt saluemini.

Ego autem vos fratres vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula p̄ter doctrinā quā vos didicistis faciunt: & declinate ab illis. Huiusmodi enim christo domino nostro nō seruiūt: sed suo vētrī & p̄ dulces sermones & benedictiones seducūt corda innocentū Vēstra enim obediētia in omni loco diuulgata est: Gaudeo igitur in vobis sed volo vos sapientes esse in bono. & simplices in malo. Deus autē pacis conterat sathanam sub pedibus vestris velocit. Gratia domini nostri iesu christi vobiscum. Salutat vos thimotheus adiutor meus. & lucius & iason & sosipater cognati mei. Saluto vos ego tertius qui scripsi epistolā in dño. Salutat vos caius hospes meus & vniuersa ecclesia. Salutat vos erastus arcarius ciuitatis & quartus frater. Gratia dñi nri iesu christi cū omnibus vobis Amē. Et autē qui potēs est vos cōfirmare iuxta euāgeliū meū & p̄dicationē iesu christi scōm reuelationē misterij rēporibus eternis taciti: quod nunc patefactū est p̄ scripturas p̄phetarū scōm p̄ceptū eterni dei ad obedientiam fidei in cunctis gentibus cogniti soli sa-

pienti deo per iesu christum cui honor & gloria in secula seculorum Amen.

Postquam apostolus mandauit quos salutarent: hic ostendit eis quos debeant vitare. Et circa hoc tria facit. Primo docet quos debeant vitare. Secundo rationē assignat ibi. Huiusmodi enim &c. Tertio permittit eis viuinū auxilliū ad hoc implendū ibi. Deus autē pacis &c. Et quia illi quos vitare volebat fraudulentē incedebant occipientes sub specie pietatis secundum illud Mat. 7. Veniunt ad vos in vestimentis ouium: intrinsecus autē sunt lupi rapaces. Ideo primo inducit eos ad cautelā habendā dicens. Rogo autem vos fratres vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula p̄ter doctrinā quā vos didicistis faciūt. Et ibi primo considerandū est quod obseruare nihil aliud est quam diligētē considerare. quod quidē quandoq; in bono sumit. quandoq; in malo. In malo quidē sumit quando aliquis vltimē gentem considerat conditionē & p̄cessum alicuius ad nocendū secundum illud ps̄. Obseruabit peccator iustū & stridebit super eū dentibus suis. Et Lu. 14. dicitur. Et ipsi obseruabāt eū. In bono autē accipitur. Vno modo quāuis cōsiderat p̄cepta dei ad faciendū. Exo. 23. Obserua igitur & audi vocē eius. Alio modo quādo diligētē cōsiderat bonos ad imitandū secundum illud phil. 3. Imitatores mei estote fratres & obseruate eos qui ita ambulāt sicut habetis formam nostrā. Tertio obseruant mali ad cauendū & ita accipitur hic. Erant enim quidā ad fidē conuersi qui p̄dicabant legalia esse obseruāda & ex hoc primo quidē in ecclesia sequebant dissensiones & secte. vnum quidā eorum ex rozi adhererent. alij vero in vera fide persisterent Gal. 5. Dissensiones secte &c. Secundo sequebantur offendicula & scandala de quibus supra. 14. actū est. vni quidā alios iudicarent. & alij alios spernerent qui dissensiones & offendicula faciunt Esa. 57. Auferte offendicula de medio populi mei. Dicit autē p̄ter doctrinā quā vos didicistis a vris christi apostolis. vt ostendat quod huiusmodi dissensiones & scandala ex falsitate doctrine p̄ueniebāt Gal. 1. Si quis vobis euangelizauerit p̄ter id quod accepistis anathema sit. Secundo monet vt cogniti vitent dicens: Et declinate ab illis id est eorū doctrinā & cōsortia fugiatis. ps̄. Declinate a me maligni & scrutabor mādata dei mei. Deinde cū dicit. Huiusmodi enim &c. Assignat eius quod dixit rat duas rationes. quarū prima sumit ex pte eorum quos vult vitari. Et primo describit eorū intentionē dicens: Huiusmodi enim homines non seruiunt christo domino sed suo vētrī. Non enim p̄dicabant propter gloriā christi: sed propter quod suū vt suū vētrē implerent. Phil. 3. Multi ambulāt quos sepe dicebāt vobis nunc autē & sens dico inimicos crucis christi quorū deus venter est. Secundo describit eorū deceptionem dicens: Et p̄ dulces sermones seducūt corda innocentū id est simplicium & imperitorū. puer. 14. Innocens credit omni verbo. Per dulces sermones in quibus sanctitatē pretendunt secundum illud ps̄. Qui loquunt pacem cū proximo suo mala autē in cordibus eorū. Et bene dictiones quibus scilicet benedicunt & adulant illis quos eos sequuntur Esa. 3. Popule meus qui beatus te dicit ipsi te decipiūt. Mat. 2. Maledicta benedictio vestrā. Secundam rationē assignat ex conditione romanorū qui faciles se exhibebant ad sequendum bonū & malū. Vno primo cōtendat eos de facilitate ad bonum dicens. Vēstra enim obedientia qua defacili obedistis in omni loco diuulgata est propter dominū quod tunc romani obtinebant super alias nationes. Unde quod a romanis sebat defacili diuulgabatur ad alios. supra primo. Fides vras in vniuerso mundo annuncietur. Gaudeo igitur in vobis quia scilicet fidei obedistis. et hoc in charitate de quo dicit

in epistolā I ad Corinthios XVI

clur. 1. cor. 13. **Q** non gaudet super iniquitate cōgaudet autē veritati. **S**ecundo reddit eos cautos contra malum dicens: Sed vos esse sapientes in bono. vt scilicet et quod bonum in inhereatis. 1. i. i. i. ultimo Quod bonū est tenete. Et simplices in malo. ne scilicet p aliquaz simplicitatē declinetis ad malum. Vel vt talis sit vobis simplicitas q nullū decipiatis in malū. Mar. 10. **E**stote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbe. **E**cōuerſo de quibusdā dicit Jere. 4. **S**apientes sunt vt faciant mala: bene autē facere nesciūt. **D**einde cū dicit. **D**e' at pacis rē. **P**romittit eis diuinū auxiliū contra bulismō di deceptores. Et primo ponitur pmissio cū dicit. **D**eus autē pacis scilicet actor: qui diffusiones odit quas isti faciunt. **C**ōteret sathanā id est dyabolū qui per itos p seudo apostolos vos decipere conatur sub pedib' vestris: qz scilicet per vestrā sapientiā eum vincetis. Et hoc fiet vt loquitur scilicet in aduētū meo. Luc. 10. **E**cce dedi vobis potestātē calcandi supra serpentes et scorpiones et omnes virtutē inimici. **M**al. ultimo. **C**alcabitis impios cū fuerint sicut cinis sub planta pedū vestror. **S**ecundo ponit oratio ad hoc obrinēdū cū dicit: **G**ratia domini nrī iesu xpi sit vobiscū que scilicet sufficit ad vos tuēdos. 1. cor. 12. **S**ufficit tibi gratia mea. **D**einde cū dicit **S**alutat vos rē. **S**alutat eos ex pte aliorū dicens: **S**alutat vos thī morheus adiutor meus scilicet in predicatione euangelij 1. cor. 4. **M**isi ad vos thimotheū qui est filius meus carissimus et fidelis rē. **A**ddit autē. **E**t lucius iason et iossipater cognati mei qui iudei erant scz vos salutant. **E**rat autē quidam notarius pauli nomine tertius cui paul' cōcessit vt ex sua persona romanos saluaret. **U**nde subdit. **E**go tertius qui scripsi hanc epistolā saluto vos in domi no. **D**einde dicit. **S**alutat vos catus hospes. cui scribitur iohannis tertia canonica in qua commēdatur de charitate quā exhibebat sanctis. **E**t vniuersa ecclesia scilicet que erat in domo eius congregata vel ex parte in illa p uincia. **D**einde dicit. **S**alutat vos erastus archari' ciuitatis qui scilicet custodiebat archam comunē id est cōmunes redditus ciuitatis et qdam frater id est fidelis no mine quartus. **D**einde salutat eos ex parte sua dicens **G**ratia domini nostri iesu xpi sit cū omnibus vobis. **A**nē **E**t finit epistolā cū gratiarū actione dicens. **E**t autē scilicet deo qui est trinitas qui potens est vos confirmare p se ipse. ultimo. **M**odicū passos ipse pphetet confirmabit solidabitq. **E**t hoc in fide que est iuxta euangelij id est fm euāgelij quod ego predico. 1. cor. 15. **S**ine ego siue illi sic predicauimus et sic credidistis. **E**t etiā fm predicationē iesu christi qui pmo euangelij pdicauit fm illōs her. 2. **Q**ue cū initiū accepisset enarrari per dominū. **U**nde de Mat. 4. dicitur. qz circuibat iesus predicans euangelium regni. **S**ubdit autē in reuelatiōe misterij id est secreti quod quidē potest referri ad id qd dixerat iuxta euāgelij meū. **V**el quia in ipso euangelio reuelatur secretū incarnationis diuine fm illud supra primo. **I**ustitia dei reuelatur in eo. **V**el quia ipsi apostolo est euangelij reuelatū. 1. corinth. 2. **H**obis autē reuelauit deus per spiritū suum. **D**e hoc autē secreto dicitur Esa. 24. **S**ecretū in meum mihi **V**el potest melius hoc referri ad hoc quod dixerat **C**onfirmare. **Q**uasi dicat. **D**eus potest vos confirmare in euangelio meo et pdicatione. et hoc fm reuelationē misterij id est secreti scilicet de cōuersione gentiū. sicut habetur eph. 3. **M**ibi autē omnium sanctorū minimo data est gratia hec in gentibus illuminare que sit dispensatio sacramentū rē. **U**nde et hic subdit. **T**emporib' eternis. quia videlicet occultum erat apud homines qz gentes essent cōuertende ad fidem. **E**locat autē hec tēpora eterna quasi diu durantiā: quia a principio mundi hoc fuit occultū sic

et in ps. dicitur. **I**lluminans tu mirabiliter a mortib' eternis. **E**t potest dici q tēpora eterna dicuntur ipsa eternitas de qua dicitur Esa. 57. **E**xcelſus et sublimis habitās eternitatē. vt sicut simplex dei essentia per quandā similitudinē dimensionibus corporalibus describitur. fm illud Job. 11. **L**ongior terra mensura ei' et latior mari. ita simplex ei' eternitas per tēpora designatur in q'tū o mnia tēpora continet. **S**ubdit autē quod scz misterij nunc patefactū est de cōuersione gentium per scripturas pphetarū id est fm qz pphete pdixerunt vt patuit supra 15. **U**nde ad eph. 3. dicitur. **A**lijs generationibus nō agniti filijs hominū. sicuti nūc manifestū est sanctis apostolis eius et pphetis in spiritu esse gētes coheredes rē. **E**t autē patefactū p operis impletionem ex pcepto dei. **U**nde fm pcepta eterni dei qui scilicet eterno pposito ea que vult tēporaliter facit. quod quidem pceptū dei ad obediētiā fidei est in cunctis gentibus id est vt omnes gentes obediāt fidei supra primo. **A**d obediendum fidei in omnibus gentibus. **S**i autē loquamur de misterio incarnationis sic pstruenda est littera. **M**ysterij in q'tū temporibus eternis tacti: quia antea nō erat ita manifestum. **Q**uod in q'tū misterij nunc patefactū est per scripturas pphetarū qui hoc pdixerunt. fm pceptū eterni dei qui voluit misterij incarnationis patefieri et hoc ad obediētiā fidei in cunctis gentibus. **M**ysterij in q'tū licet tacti et apud homines: tamē cogniti soli deo sapienti. quia ipse solus hoc cognouit et quibus hoc voluit reuelare qz vt dicitur. 1. corin. 2. **Q**ue sunt dei nemo nouit nisi spiritus dei **V**el potest intelligi de eo qui solus est sapiens scilicet per essentia. sicut dicitur Mat. 19. et Mar. 10. **N**emo bon' nisi solus de'. **N**ec excluditur pater per hoc filius: qz eadē est pfectio tot' trinitatis. sicut ecouerſo b: nemo nouit patres nisi filius. Mat. 11. **N**ō excluditur pater a noticia sui ipsi. **S**ubdit autē per iesū xpm. **Q**uod nō sic est intelligē dum qz deus pater sit sapiens per iesum xpm. qz euz deo sit idē sapere quod esse. sequeret qz pater esset per filij qd est inconueniens. sed hoc referēdū est ad hoc quod supra dixerat: **H**unc patefactum est scilicet per iesum xpm. cui iesu christo est honor et gloria per hoc reuerentiā totius creature. fm illud phil. 2. **I**n nomine iesu omne genua flectat **E**t gloria scz q'tū ad plenā diuinitatē sicut ibi subditur. **S**icut omnis lingua confiteatur qz domin' iesus xps in gloria est dei patris. **E**t hoc nō ad tēpus sed in secula seculorum. heb. ultimo. **I**esus xps heri et hodie ipse et in secula. **A**ddit autē ad cōfirmationē veritatis. **A**men. **V**el potest sic construi. **C**ogniti soli sapienti deo cui per iesum christum est gloria qui deum glorificauit fm illud Job. 17. **E**go clarificauit te sup terrā. **E**t autē aduertendū qz hec pstructio est defectiua et est sic supplēda **E**i q potēs ē rē. sit honor et gloria p iesū xpm cui est honor et gloria. **S**i autem non sit ibi ly cui. erit constructio plana.

ExPLICIT epistola ad Romanos fm expositionē venerabilis doctoris Sancti **T**home de aquino ordinis predicatorum.

Explanatio sancti Thome

Incipit expositio sancti Thome de aquino ordinis fratrum predicatorum super primam epistolam sancti Pauli apostoli ad corinthios.

De abscondito

dam a vobis sacramenta dei etc. Sap. 6. Sacramenti nomen dupliciter accipi consuevit. Nam quandoque sacramentum dicitur quod est secretum et precipue de rebus sacris, quandoque sacramentum dicitur sacre rei signum ita quod eius ymagines gerat

et causa existat sicut quod nos dicimus septem sacramenta ecclesie scilicet baptismus, confirmatio, eucharistia, penitentia, extrema unctio, ordo, et matrimonium. In qua quidem significatione sacramenti etiam prima significatio continetur. Nam in his ecclesie sacramentis diuina virtus secretius operatur sicut ut Augustinus dicit. Hec igitur sacramenta dei prelati seu doctores ecclesie fidelibus christi non debent abscondere sed manifestare propter tria. Primo quidem quod hoc pertinet ad honorem dei sicut illud Iob. 12. Sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem dei reuelare et confiteri honorificum est. Secundo quod hoc pertinet ad salutem hominum qui per horum ignorantiam in desperationem labi possent sicut de quibusdam dicitur Sap. 2. Quod nescierunt sacramenta dei nec sperauerunt mercedem iustitie: quia per sacramenta homines purificantur ut sint preparati ad recipiendum mercedem iusticie. Tertio quia hoc pertinet ad debitum officium prelati vel doctoris sicut illud Ephe. 3. Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hec illuminare que sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in deo. Sic ergo predicta verba demonstrant nobis materiam huius epistole in qua apostolus agit de sacramentis ecclesie. Cum enim in epistola ad romanos gratia dei commendasset que in sacramentis ecclesie operatur: dicitur in prima epistola ad corinthios de ipsis ecclesie sacramentis agit. In secunda vero de ministris sacramentorum. Videamus ergo primo textum.

Capitulum primum.

Aulus vocatur apostolus iesu christi per voluntatem dei et sthene fratres ecclesie dei que est corinthi. Sanctificatis in christo iesu vocatis sanctis cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri iesu christi in omni loco ipsorum et nostro. Gratia vobis et pax a deo patre nostro et domino iesu christo. Gratias ago deo meo semper pro vobis in gratia dei que data est vobis in christo iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo in omni verbo et in omni scientia sicut testimonium christi confirmatum est in vobis: ita ut nihil vobis desit in vlla gratia: expectantibus reuelationem domini nostri iesu christi qui et confirmabit vos usque in fine sine crimine in die aduentus domini nostri iesu christi. Si delis deus per quem vocati estis in societate

filius eius domini nostri iesu christi.

Diuiditur ergo hec epistola in partes duas. In prima parte ponit epistolares salutationes. In secunda persequitur suam intentionem ibi. Gratias ago deo meo. Circa primum tria facit. Primo ponit personas salutantes. Secundo personas salutatas ecclesie dei etc. Tertio bona salutis fera optat ibi. Gratia vobis et pax. Circa primum duo facit. Primo ponit personam principalem quam describit ex nomine dicens: Paulus de quo quidem nomine satis dictus est in epistola ad Roma. hic autem sufficit dicere quod hoc nomen premitit in signum humilitatis. Nam paulus idem est quod mo dicitur quod ad humilitatem pertinet. 1. regum. 13. Cum esses paruulus in oculis tuis caput in tribubus israel factus es Mat. 11. Abscondisti hec a sapientibus et prudentibus et reuelasti ea paruulis. Consequentem describit eam a dignitate, et primo ponit modum adipsam de dignitate cum dicit. Vocatus sum illud hebr. 5. Nemo sibi sumit honorem sed qui vocatur a deo tanquam aaron. Secundo ponit ipsam dignitatem dicens. Apostolus iesu christi, que quidem est prima dignitas in ecclesia et interpretatur missus: quia fuerunt missi a deo ut vice eius fungerent in terris. Unde dicitur Mat. 12. Quia elegit duodecim quos et apostolos nominauit, et infra. 12. Deus posuit in ecclesia quosdam primum quidem apostolos etc. Tertio ponit originem siue causam huius dignitatis cum dicit. Per voluntatem dei, quod est intelligendum de voluntate beneplaciti ex qua perficiunt illi qui multipliciter sunt ecclesie scilicet ecc. 10. In manibus dei potestas terre et viles rectorum in tempore suscitabit super illam. Et de predicta voluntate sub figura nobis dicitur Iob. 37. Quod iustrant cuncta per circuitum quocumque voluntas gubernantis producit. Dimittit autem deus aliquos perfici propter subditos peccata sicut illud Iob. 34. Regnare facit hominem propter peccata propter peccata populi. Talis autem rector non dicitur esse per voluntatem dei sed sicut eius indignationem sicut illud Iob. 13. Dabo tibi regem in furore meo et auferam in indignatione mea. Secundo ponit personam adiunctam cum dicit. Et sthene fratres quem sibi salutando adiungit: quia ad apostolorum detulerat contentiones et alios corinthiorum defectus ne hoc videret ex odio fecisse, et ideo nominat eum fratrem ut ostendat quod ex zelo charitatis hoc fecerat. puer. 9. Argue sapienter et dilige te. Deinde ponit personas salutatas cum dicit. Ecclesie dei que est corinthi, et primo ponit principales personas quas describit tripliciter. Primo quidem ex loco cum dicit. Ecclesie dei que est corinthi id est fidelibus christi corinthi congregatis. ps. Confitebor tibi in ecclesia magna. Secundo ex munere gratie cum dicit. Sanctificatis in christo iesu in fide passione et sacramento christi iesu: sed abluti estis sanctificati estis hebr. vlti. Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum extra portam passus est. Tertio ponit originem gratie cum dicit. Vocatis sanctis, quia scilicet ad sanctitatem per gratiam vocati sunt peruenierunt. Ro. 8. Quos predestinauit hos et vocauit. 1. Pe. 2. De tenebris vos vocauit in admirabile lumine suum. Secundo ponit personas secundarias fideles scilicet quod non erant in ipsa ciuitate: sed habitabant in dyocesi ciuitatis vel districtu. Unde subdit. Vobis inquit qui estis corinthi scribo et cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri iesu christi scilicet per vera fidei confessionem Iob. 2. Omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Et hoc in omni loco ipsorum id est eorum iurisdictioni subiecto. Et nostro quod per hoc quod subiecte batur episcopo ciuitatis non eximebant a potestate apostoli quoniam magis erant ipsi apostolo subiecti quam his quibus ipse eos subleceat. ps. In omni loco dominationis eius benedic anima mea domino. Ultimo autem in salutatione ponit bona salutifera que eis optat: quorum primum est gratia

in epistolā I ad Corinthios I

quā iustificamur a peccatis. Ro. 3. Iustificati gratis p gratiam ipsius. Ultimū autē est pax que perficit in felicitate eterna. ps. Qui posuit fines tuos pacē. Esa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Per hęc autē duo omnia alia includit. Unde dicit gratia et pax. Causam eorum ostendit subdicens. A deo patre nostro fm illud. Jac. 1. Omne datū optinū et omne bonū perfectū de sursum est descendens a patre luminū. Addit autē. Et domio iesu xpo per quē vt dicitur. 1. qd e. 1. Maxima et preciosa pmisla donauit nobis deus. Job. 1. Gratia et veritas per iesu xpm facta est. Q. autē dicit. A deo patre nostro. potest intelligi de tota trinitate a qua creati sumus et in filios adoptati. Addit autē et domino iesu xpo. nō qz sit psona alia vel ypostasis preter tres psonas. sed ppter aliā naturā. Vel quod dicitur. Deo patre nostro p quandā appropriationē accipit. p persona patris sicut Job. 20. Accedo ad patre meū deū meū et deū vestrū. In hoc autē qz subdit. Et dno iesu xpo. manifestat psona filij. tacet autē de spiritali sancto. quia est nexu patris et filij et intellectus ex amobus. vt quia est donū vtriusqz intelligit in donis de qz bus dicit Gratia et pax q per spiritū sanctum banē ihsa. 12. Ibe c omnia operat vnus atqz idē spiritus. Deinde cuz dicit Gratias ago deo meo. Incipit epistolā tractatum et primo gratias agit de bonis eoz p correctionē suoz defectū tolerabilius ferat. Secūdo ponit eoz instructionem ibi. Obsecro autē vos fratres. Circa primū duo facit. Primo gratias agit de bonis que iam acceptant. Secūdo de bonis que infuturū expectabant ibi. Expectātibz reuelationē. Circa primū duo facit. Primo ponit gratiarum actionē cū dicit. Gratias ago deo meo qui scilicet et si sit deus omnium p creationē et gubernationē tamen est eius et cniuslibet iusti p fidē et deuotionē. ps. Deus me es tu et confitebor tibi. Ostendit etiā quādo gratias agit cum dicit. Semper quia hec gratiarū actio ex charitatē affectu pcedit qz in eius corde assiduus erat puer. 17. Vni tempore diliget et pro eoz bonis gratias ageret actualitē tamen etiā pro eis gratias agebat omnibus horis quas habebat orationi deputatas. Ostendit etiā p quibus gratias agit cū dicit. Pro vobis de quoz scilicet bonis ppter caritatis vnionē gaudebat. sicut de suis. 3. Jo. 1. Maiorē horū non habeo gratiā qz vt audiam filios meos in veritate ambulare. Secūdo ostēdit materiā gratiarū actionis et primo in generali cum dicit. In gratia dei id est p gratia dei que data est vobis in christo iesu id est p xpm iesu Job. 1. De plenitudine eius omnes nos accepim⁹ gratiam p gratia. Secūdo in speciali vbi primo ostendit gratie abundantia cū dicit. Quia in omnibus scz que pntē ad salutē. Diuites id est habundātes facti estis in illo id est p xpm fm illud. 1. cor. 8. Propter vos egenus fact⁹ est vt illius inopia diuites essetis. Et expōit in quib⁹ sint diuites facti cū dicit. In omni verbo. vel quia omnib⁹ generibus linguaz loquebant. Et qz in verbo doctrine habundabant verbū autē nō pferret ordinate nisi ex sciētia pcederet. et ideo subdit In omni sciētia id est intelligētia omnū scripturaz et vniuersalitē omnū qz pntent ad salutē. Sap. 10. Dedit illi sciētia sanctorū Hoc autē qd dicit apostolus referendū est ad eos qui erāt in ecclesia pfectiores in quibus etiam alij minores has diuitias possidebāt sicut aug. dicit sup Job. Si amas vnitate habes qz quis in illa alter habet. tolle inuidiā et tuum est qd alius habet quos cupiditas et inuidia nō sepat charitas iugit. Secūdo ostendit rectitudinē dicēs. Sic testimonij xpi confirmatū est in vobis nō esset rectū xpi doctrine neqz recta sciētia si a testimonio xpi discordaret. vt si etiā xpi testimonij nō firmi p fidē cordibus libereret: qz vt dicit Jac. 1.

Quisqz hesitat filius est fluctu maris qz a vēto mouet et circumferet. Testimōiū autē xpi dicit vbi qz de ipso pphete pntia uerunt fm illud act. 10. Nihil oēs pphete testimonij phibent. vt qz ipse xps testimonij phibuit s3 illud Job. 8. Si ego testimonij phibeo de me ipso vtz est testimonij meū Vel etiā qz aplus in sua pdicatiōe xpo testimonij dedit act. 22. Nō recipiet testimonij tuū de me. Tertio tāgit gratie pfectionē cū dicit. Ita vt nihil vobis desit in vlla gratia. qz scz in diuersis psonis oēs gratias gratis datas habebāt. Ad diuinā em puidētā pnter vt absqz defectu necessaria largiat. ps. Nihil deest timentib⁹ eū. Et itez Inqretes ar dnm nō minuēt omni bono. Deinde ponit infuturū expectādā. Et circa hoc tria facit. Primo pōit futuri boni expectationē dicēs. Vobis inqz nō solū habētibus gratiā in pnti s3 etiā expectātib⁹ infuturū reuelatiōis dñi nri iesu xpi qua scz factis suis reuelabit nō solū p gloriā hūanitatē fm illud Esa. 33. Regē in decore suo videbit. sed etiā p gloriā diuinitatē fm illud Esa. 4. Reuelabitur glia dñi. qz quidē reuelatio hoies beatos facit. 1. Jo. 3. Cū autē apparuerit similes ei erim⁹ et videbim⁹ cū sicuti est. Et in hoc vita eterna consistit fm illud Jobi. 7. Hęc ē vita eterna vt cognoscat te solū vtz deū que mūlti ihm xpm. Sicut autē illi qbus xps reuelat sūt beati in re: ita illi q hoc expectāt sūt beati in spe Esa. 3. Beati oēs q exspectant eū. Et ideo de ipa expectationē grās agit. Secundo ostēdit qz hec expectatio nō est vana ex auxilio diuine grē. Unde subdit Qui scz xps q spē dedit vobis hui⁹ reuelationis etiā firmabit vos in grā accepta. 1. pe. vltimo. Modicū passio ipē pfectiet firmabit solidabunt. et hoc vsqz in finē scz vite vre. Mat. 10. Qui pserauerit vsqz in finē hic saluus erit. Nō aut vt sitis sine peccato. qz si dixerim⁹ qm peccatū nō habem⁹ ipi nosmetipsos seducim⁹ et veritas in nobis nō est. vt dicit Job. 1. sed vt sitis sine crimine id est sine peccō mortali. 1. thimo. 3. Ministrē nullū crimē habētes. et hoc inqz erit in die aduentus dñi nri ihu xpi. qz scz q sine crimine inuenit in die mortis sine crimine puenit ad diē iudicij fm illud Eccl. 11. Si ceciderit ibi erit. Nisi aut sine crimine nūc inueniat: frustra illā reuelationē expectaret. Tertio ratōes dē deberis sperare: qz de⁹ est fidelis. Deutro. 32. Deus fidelis et absqz vlla iniquitate. Per quē vocati estis in societate filij eius iesu xpi dñi nri. vt scz ha beatas societate ad xpm. et in pnti p similitudinez grē fm illud. 1. Jo. 1. Si in luce ambulē sicut et ipse in luce s3 societate habem⁹ cū eo ad inuicē. Et in futuro p pnticipationē glie. Ro. 8. Si cōpatimur vt et simul glorificemur. Nō aut videret esse fidelis deus si nos vocaret ad societate filij et nobis denegaret qm in ipso est ea p qz puenire ad eū possemus. An Josue. 1. dicit. Nō te deserā neqz vere linquam.

Lectio secunda:

Obsecro autē vos fratres p nomē dñi nri ihu xpi. vt idipm dicat⁹ oēs. et nō sint in vob scismata. Sitis autē pfecti in eodē sensu et in eadē sciētia. Significatum est em mibi de vobis frēs mei ab his qz sunt cloes: qz cōtētiōes sunt intē vos. Hoc autē dico qd vnusqz vsqz vrm dicit. Ego qdē suz pauli. ego at appollo. ego xō cephe. ego autē xpi Diuisus est xps. Nunqd paul⁹ crucifix⁹ est p vob. aut in nomine paulij baptizati estis.

Explanatio sancti Thome

Bras ago deo meo q̄ neminē v̄m baptizavi nisi cris̄pū r̄ cais̄: ne q̄s dicat q̄ i noīe meo baptizati est̄. **B**aptizavi autē r̄ stephāe domū: ceterū nescio si quē aliū v̄m baptizaverim. **¶** **D**e em̄ misit me xp̄s baptizare s̄ euāgelizār p̄missa salutatiōe r̄ gratiar̄ actiōe: hic incipit eos instruere. **E**t p̄io ponit instructiōe de his q̄ ad omnes com̄muniter pertinent scilicet de his que pertinent ad ecclesiasticā sacramēta. **S**ecūdo instruit eos de his q̄ ad quosdam p̄tinebāt. 16. cap. **D**e collectis at̄ q̄ s̄ūt in sc̄tōs. 17. **I**n sacramētis autē tria sunt p̄siderāda. **P**rimo q̄dē ipsū sacramētū sicut baptisimū. scūdo id q̄d est res significata r̄ cōtēta sc̄z gratia. **T**ertio id q̄d est res significata r̄ nō cōtēta sc̄z gl̄ia resurrectiōis. **P**rimo ergo agit de ip̄is sacramētis. **S**ecūdo de ip̄is gratijs 12. cap. **D**e sp̄iali bus autē nolo vos 17. **T**ertio de gl̄ia resurrectiōis infra 15. cap. **I**bi. **M**otū autē vobis facio. **C**irca p̄mū tria facit. **P**rimo determinat ea q̄ p̄tinent ad sacramētū baptisimū. **S**ecūdo ea q̄ p̄tinent ad sacramētū matrimonij. 5. ca. **I**bi. **D**io audit in̄t vos 17. **T**ertio ea q̄ p̄tinet ad sacramētū eucharistię. 8. cap. **I**bi. **D**e his autē q̄ ydolis sacrificant. **D**ns autē **M**at. 23. incipit suis p̄ceptū dedit de doctrinā simul r̄ baptisimo dicēs. **E**untes docete oēs gētes baptizantes 17. **E**t ideo ap̄tius in prima p̄te simul cū baptisimo agit de doctrina. **E**st autē sciendū q̄ in̄t corinthios fideles erat q̄daz dissensio p̄pter baptisimū r̄ doctores. **I**lli em̄ q̄ erant instructi cōtēnebāt alios. quasi q̄ meliorē doctrinā acceperint r̄ meliorē baptisimū. **E**nde circa p̄mū duo facit. **P**rimo remouet cōtentionē. **S**ecūdo cōtentiōis causam q̄ erat in hoc q̄ gl̄iabāt de q̄busdā r̄ alios xp̄i ministros p̄tēnebāt. infra. 3. cap. **E**t ego fratres nō potui vobis loq̄ **C**irca p̄mū tria facit. **P**rimo p̄ponit admonitiōem. **S**ecūdo admonitiōis necessitatē ostendit ibi. **S**ignificatū ē em̄ mibi 17. **T**ertio rōem ammonitiōis assignat ibi. **D**iuisus est xp̄s. **C**irca p̄mū duo p̄siderāda sunt. **P**rimū q̄dē q̄ eos inducit ad ammonitiōem s̄uandā. **U**no modo p̄ p̄p̄ia huius militatē cū dicit. **O**bfecro autē vos 17. **P**uer. 18. **C**ū oblectatiōib⁹ loq̄tur paup̄. **A**lio modo p̄ fraternā charitatem cū dicit **F**ratres. q̄ sc̄z ex affectu frat̄ne charitatis hoc dicebat. **E**c. 12. **F**rater q̄ iuuat a fratre quasi ciuitas firma **T**ertio p̄ reuerentiā xp̄i cū dicit. **P**er nomē d̄ni n̄i iesu xp̄i: q̄d est ab omnib⁹ honorandū r̄ cui oportet om̄nes esse subiectos. **P**hil. 2. **I**n nomine iesu off̄e genu flectat. **S**ecūdo cōsiderādū est q̄ inducit eos ad tria. **P**rimo q̄dē ad p̄cordiā cū dicit. **E**t idip̄m dicatis om̄es id est oēs eādem fidē cōstēamini r̄ eandē sententiā p̄feratis de his q̄ sunt cōiter agenda. **R**o. 15. **E**t vnanimēs vno ore honorificetis deū. **S**ecūdo p̄hibet vitij p̄trariū virtuti cum dicit. **E**t nō sint in vobis scismata. q̄ vnitas ecclesiastica diuidi nō debet. in cui⁹ signū milites de tunica incōsutili **J**ob. 19. vixerūt **N**ō scindam⁹ eā sed scindam⁹ de ea cui⁹ sit. **S**unt autē p̄p̄te scismata q̄n v̄l p̄pter diuersā fidei cōfessionē. v̄l p̄pter diuersas sententiās de agendis homines vnitas collegij in diuersas separāt p̄tes **E**sa. 22. **S**cissuras ciuitatis dauid videbitis: q̄ multiplicatē sunt. **T**ertio inducit eos ad id p̄ q̄ p̄t̄ scismata vitare sc̄z ad p̄tentionē. **E**st em̄ diuisionis causa dū vnusq̄s p̄tiale bonū q̄rit p̄t̄missio p̄fecto bono q̄d est bonū totius. **E**t ideo dicit. **S**itis autē p̄fecti in eodē sensu sc̄z quo indicat de agēdis. r̄ in eadē scientia qua indicat de cognoscendis quasi dicat p̄ hec p̄fecti esse poteritis si in vnitate persistatis. **C**oll. 3. **S**up̄ omnia charitatem habete q̄d est vinculum p̄fectionis **M**at. 5. **E**stote p̄fecti sicut pater vester cele-

stis p̄fectus est. **D**einde cū dicit. **S**ignificatū est mibi. ostendit necessitatem p̄dicte ammonitiōis. q̄ sc̄z p̄tentionis vitio laborāt. quasi dicat ideo necesse est vos ad hoc inducere. q̄ significatū est mibi fratres mei ab his q̄ sunt eloes id est quadā villa corinthioꝝ iurisdictioni subiecta. vel eloes p̄t̄ esse nomen matrone in cui⁹ domo erāt multi fideles congregati: q̄ cōtentiones sunt inter vos. contra id quod dicit p̄uer. 20. **H**onor est homini qui separat se a contentiōnis. **E**t modum contentiōnis ep̄ p̄t̄ subdens. **H**oc autē dico id est contentiōne nomino q̄ vnusquisq̄ vestrū nominat se ab eo a quo est baptizatus et instructus r̄ dicit. **E**go quidem sum pauli. quia erat a paulo baptizatus et instructus. **A**lius ego autem appollo q̄ scilicet corinthijs p̄dicauerat. vt habetur act. 19. **A**li⁹ ego vero cephe id est petri cui dicitur est **J**ohan. 1. **T**u vocaberis cephas quod interpretatur petrus. **Q**uod qui tētem ideo dicebant q̄ putabant a meliori baptista meliorem baptisimū dari. quasi virtus baptiste in baptizatoꝝ operaretur. **E**t hoc de pseudo apostoli gloriabātur s̄z illud ip̄s. **H**ocauerunt nomina sua in terris suis. **A**lius autem dicit **E**go autē sum christi qui solus bene dicit. quia folius xp̄i virtus operatur in baptisimo christi **J**ohā. 1. **S**uper quē videris spiritum descendere r̄ manere ipse est qui baptizat. **E**t ideo baptizati a solo christo denominantur christiani non autem a paulo paulini **E**sa. 4. **T**antummodo inuocetur nomen tuum super nos. **A**d huius autē erroris vitiationem dicuntur greci hac forma in baptizando. **V**ri baptizetur seruus christi **N**icolaus in nomine patris et filij r̄ spiritus sancti. vt detur intelligi q̄ homo nō baptizatur a teri⁹. s̄z baptizatur a xp̄o. **Q**uia tamen etiā homo baptizatur ministerio vt membrū r̄ minister christi. ideo ecclesia vitatur hac forma in baptizando. **E**go te baptizo in nomine patris r̄ filij r̄ spiritus sancti. quod quidem est expressiōis formam a christo traditā. qui dixit discipulis **D**ocete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris r̄ filij r̄ spiritus sancti 17. **E**t ibi ip̄os apostolos dicit baptizantes sicut modū sacramēti minister dicit ego te baptizo. **D**einde cū dicit **D**iuisus est christus 17. **P**onit rationem p̄dicte ammonitiōis quare inter eos scissura r̄ contentiones esse non debebant. r̄ primo ex parte baptisimi. **S**ecūdo ex parte doctrine ibi. **N**on in sapientia verbi. **C**irca p̄mū tria facit **P**rimo ponit inconueniēs quod ex p̄dicte contentiōne sequitur. **S**ecūdo manifestat quare illud inconueniens sequatur ibi. **R**unquid paulus crucifixus est 17. **T**ertio excludit quadā falsam suspitiōem ibi. **G**ratias ago deo meo 17. **D**icit ergo p̄io dixi q̄d vn⁹ quisq̄ vestrū dicit. ego sum pauli. ego appollo. **E**t ex hoc sequitur q̄ christus est diuisus. **N**ec refert vtrū iter rogatiue vel remissiue legatur. **H**oc autē potest intelligi vno modo quasi diceret per hoc q̄ inter vos contenditur christus est diuisus a vobis: qui nō nisi in pace habitat sicut in lud p̄sal. **I**n pace factus est locus eius **E**sa. 59. **I**niquitates vestre diuiserunt inter vos r̄ deum vestrum **S**ed melius aliter hoc potest intelligi vt sit sensus per hoc q̄ creditis baptisimū esse meliorem qui a meliori baptista datur. sequitur q̄ christus qui p̄ncipaliter r̄ interius baptizat sit diuisus id est differēs in sua virtute r̄ effectu s̄z differentiam ministrorum: quod patet esse falsū per id quod dicitur ephe. 4. **U**nus domin⁹. vna fides. vnus baptisimus. **S**ed adhuc melius hoc intelligitur q̄ apostolus dicit ex hoc q̄ ea que sunt propria christi et alijs attribuit quodammodo christum diuidit in plures christos factentes cōtra id quod dicitur **M**at. 23. **M**agister vester vn⁹ est xp̄s. **E**sa. 45. **C**onuertimini ad me r̄ salui eritis omnes fines terre quia ego dominus et nō est ali⁹. **E**t

in epistolā I ad Corinthios I

autem sciendum q̄ christus in sacramento baptismi dup-
plicem habet virtutē sibi ppriā. Unā quidem diuinam
qua simul cū patre ⁊ spiritu sancto interius mundat a
peccato. ⁊ hoc nulli creature potuit communicari. Alia
autē ē ppria virtus fm̄ humanā naturā: que est p̄as ex-
cellentie in sacramentis ⁊ cōsistit in quattuor. Quorū
vnū est q̄ ipse sacramento instituit. Secūdo est q̄ potus
it effectū sacramentorū sine sacramento cōferre. Tertium
ē q̄ meritū passionis eius operat in baptismo ⁊ alijs sa-
cramentis. Quartū est q̄ ad inuocationē nominis eius
sacramento cōferunt. Hanc autē p̄tatem excellentie ⁊ ma-
xime q̄tum ad hoc vltimū cōferre potuit ministris ba-
ptismi: vt scz eorū nominibus cōsecraret baptismū: s; no-
luit ne scilicet ex hoc in ecclesia fieret dum tot reputaren-
tur baptismi quot eēt baptiste. Et hoc ē q̄ fm̄ exposi-
tionē aug. Jo. bap. de xpo necesse fateri. Jo. 3. Et ruz. s.
hanc p̄tatem sibi retineret. ¶ Deinde cū dicit. Nunquā
paulus. ⁊ c. ostendit predictū incōueniens sequi ex eorū
errore q̄ diuersum baptismū esse estimabant fm̄ d̄riam
baptismū: hoc em̄ est si a baptistis baptismus efficaciaz
h̄ret q̄d quidē solius ē christi. Hoc autē ostendit dupliciter
ppriū quidem ex parte passionis christi in cuius virtute
baptismus operat. fm̄ illud Ro. 6. Quicumq; bap-
tizati sumus in xpo iesu in morte ipsius baptizati sumus.
Et ideo dicit. Nunquā paulus crucifixus ē p̄ vobis: q̄
si dicat: Nunquā passio pauli causa ē nostre salutis: vt s;
ipm̄ baptismus habeat virtutē saluandi quasi dicat nō.
Hoc em̄ ppriū ē christo vt sua passione ⁊ morte nostraz
salutem operatus fuerit. Jo. xi. Expedit vt vnus hō mori
atur p̄ populo ⁊ nō tota gens pereat. 2. Cor. 5. Anus
p̄ omnibus mortuus est. Sed contra videt eē q̄d aplūs
dicit Col. 1. Saudco in passionibus meis p̄ vobis ⁊ ad-
impleo ea que desunt passionibus christi in carne mea p̄o
corpore eius q̄d est ecclesia. Sed dicendū q̄ passio xpi
fuit nobis salutifera. nō solū per modū exempli. fm̄ illud
p̄te ꝑet. 2. Christus passus ē p̄ vobis: vobis relinquit
exēplū vt sequimini vestigia ei⁹: s; etiā p̄ modū meriti ⁊ p̄
modū efficacie in q̄tū eius sanguine redempti ⁊ iustifi-
cati sumus. fm̄ illud Heb. vlt. Et sanctificaret per suū
sanguine populū: extra portā passus ē: sed passio aliorū
nobis est salutifera solū per modū exempli. fm̄ illud. 2.
Cor. 1. Siue tribulamur p̄ vestra exhortatione ⁊ salu-
te. Secūdo ostendit idē ex virtute nois xpi qui in bap-
tismo inuocat. Unde subdit. Aut in nomine pauli bap-
tizati estis: quasi dicat nō. Et em̄ dicit Act. 4. Nō ē aliū
nomē datum hominib; per q̄d oporteat nos saluos fieri
Unde ⁊ Esa. 26. dicit. Nōmē tuū ⁊ memoriale tuū i de-
siderio anime. Sed videtur q̄ in noie xpi homines non
baptizant. Dicit em̄ Mat. vlt. Docete oēs gentes: bap-
tizantes eos i noie patris ⁊ filij ⁊ spūs sancti. Dicedū ē
at q̄ in primitiua ecclesia: qz nomē xpi multū erat odiosū
sum vt venerabile redderet. apli noie xpi baptizabant
ex speciali ordinatione spūs sancti. Unde dicit Act. 8.
q̄ in noie xpi baptizati sunt viri ⁊ mulieres. Et tamē vt
ambrosius dicit. In nomine xpi tota trinitas intelligit.
Xps em̄ interpretat vnctus: in quo intelligit. nō solum
ille qui vngitur qui ē filius dei: sed etiā ipsa vnctio que
ē spiritus sanctus: ⁊ ipse vnctus: qui ē magis in gentibus ab oz-
tu solis vsq; ad occasum. vt d; Mal. 1. ecclesia vtiē for-
ma prius instituta a xpo. baptizans in noie patris ⁊ filij
⁊ spiritus sancti. Et tamen quicumq; in hac forma bap-
tizant: baptizant in nomine eius qui est vere filius dei. s;
illud. 1. Jo. vlt. Et simus in vero filio eius iesu christo.

Baptizant etiam oēs fideles in nomine christi. i. fide et
confessione nominis xpi. fm̄ illud Joel. 2. His q̄cuq;
inuocauerit nomē domini saluus erit. Unde baptizati a
xpo xpiani noiant: qz vt dicitur Gal. 1. Quotquot i xpo
baptizati estis xpm̄ induistis. Sic ergo si solius christi
passio si solius xpi nomen virtutem confert baptismū ad
saluandū verū est propriū esse xpo vt ex eo baptismus ha-
beat sanctificandi virtutē. Unde qui hoc alijs attribuit
diuidit xpm̄ in plēs. ¶ Deinde cū dicit. Grās ago deo
meo. Excludit quādam suspiciōē. qz ibi dixerat nunquā
enim dixerat paul⁹ crucifixus est p̄ vobis: posset aliq;
credere qz si nō auctoritate ministerio tamē plures ba-
ptizauerit. Et circa hoc tria facit. P̄rio grās agit d̄ hoc
qz paucos baptizauit. Secūdo quibūdam paucis noias
tis quosdam alios addit. ibi. Baptizauit autem. Tertio
assignat rōnem quare nō multos baptizauerit ibi. Non
enim misit me deus. Dicit ergo primo. Grās ago deo
meo qz neminē vestrū baptizauit nisi crispu. de quo Act.
18. Crispus archisynagogus credidit d̄no: cum omni do-
mo sua ⁊ Sautz ad quem scribitur. 3. Cañ. Iohannis.
Et quia gr̄arum actio locum nō habet nisi in beneficijs
p̄ceptis: consequēter apls ostendit qualiter de hoc gra-
tias agat cū subdit. Ne quis dicat qz in nomine meo ba-
ptizati estis. Est enim optabile sanctis viris ne ex boīs
que ibi faciunt alij sumant occasione errozis sui. siue pec-
cati. Et qz corinthij in eū errozē deuenerant vt se a suis
baptistis noiant dicentes. Ego sum paul⁹ ⁊ apollo ac
si in eorū noibus esset baptizati: ideo gratias agit de hoc
qz de suo ministerio talis error cōsecutus nō fuerit. Et
ideo signanter dicit se baptizasse illos qui ab hoc errore
imunes erant. ¶ Deinde cū dicit. Baptizauit autem. ⁊ c.
ponit quosdā alios a se baptizatos: ne in eius verbis
aliquid veritatis min⁹ apperet. An dicit. baptizauit ⁊ do-
mū. i. familiā Stephane. s. cuiusdā m̄one. Et qz circa
p̄cularia scā m̄ozia hoīm labilis ē: subdit. Ceterū ne-
scio. i. i m̄ozia nō h̄eo. Si quē aliū baptizaueri i ppria
psona. ¶ Deinde cū dicit. Nō em̄ misit. ⁊ c. assignat rōnem qz
re paucos baptizauerit dicens. Nō em̄ misit me de⁹ bap-
tizare s; euāgelizare. Cōtra q̄d videt eē q̄d d; Mat. vlt.
Eūtes docete oēs gētes baptizātes eos i noie patris ⁊ filij
⁊ spūs sancti. S; dices dū ē qz xps aplos misit ad vtrūq; ita
tū qz ipi p̄ seipos p̄dicaret. s; qz ipi dicit. Act. 6. Nō ē
equū relinq̄re nos verbū dei ⁊ ministrare m̄tis baptizaret
at p̄ inferiores m̄stros. ⁊ hoc iō: qz i baptismo nihil opat
industria vl̄ vtrū baptizari. vñ idifferēs ē vtrū p̄ maiorē
vl̄ miōzē m̄strū deē baptismū: s; i p̄di catiōe euāgelij m̄-
tū opat sapia ⁊ virt⁹ p̄dicari: ⁊ iō p̄dicatiōis officij p̄ se
ipos apli tāq; maio: es m̄stri exercebāt: sic ⁊ de ipō xpo
d; Jo. 4. qz ipē nō baptizabat sed discipuli ei⁹ q̄ tū de se
ipō dicit Lu. 4. Quia ⁊ alijs ciuitatib; oz me euāgeliz-
zare regnū dei. qz iō missus sū. Esa. 61. Ad annūciādū
mansuetis misit me.

Lectio tertia.

n On i sapia vbi: vt nō euacuetur
xpi. Verbū enī crucis peuntib; q;
dē stultitia ē: his at q̄ salui fiūt. i. nobis dei
virt⁹ ē. Scriptū ē enī. Perdā sapiaz sapien-
tiū ⁊ prudētiā prudētiū reprobo. vbi sa-
piēs vbi scriba: vbi inq̄sitor hui⁹ seculi. Nō
ne stultā fecit deus sapientiā huius mūdi.
Nā quia in dei sapientia nō cognouit mun-

Explanatio sancti Thome

duc p sapientiā deū placuit deo p stultitiā
p̄dicatiōis saluos facere credentes. Qm̄ et
iudei signa petūt ⁊ greci sapientiā querunt
Nos p̄dicamus xpm̄ crucifixū: iudeis q̄des
scandalū: gentib⁹ autē stultitiā: ip̄s autem
vocātis iudeis atq; grecis xpm̄ dei virtutē
⁊ dei sapiam. qz qd̄ stultū est dei sapientiū
est hominib⁹: ⁊ qd̄ infirmū est dei fortius
ē hominib⁹.

Postq̄ apostolus improbauit corinthiorū cōtentionem:
rōne sumpta ex parte baptismi: hic excludit eorū cōten-
tionem rōne sumpta ex pte doctrine. Quidā em̄ eorum
gloriantur de doctrina pseudo apostolorū qui ornatis
verbis ⁊ humane sapientie rōnibus veritatem fidei cor-
rumpebant. Et ideo apostolus p̄rio ostendit hunc modū
cōuenientē nō esse doctrine fidei. Secūdo ostendit
hoc modo docendi se vsū apud eos nō fuisse. 2. ca. ibi.
Et ego cū venissem ad 22. Circa primū duo facit. primo
pponit qd̄ intendit. scdo manifestat propositum ibi. Et
nō euacuet. Dicit ergo primo dixi q̄ mūt me xps̄ euangeli-
zarem: non tamen ita q̄ ego in sapientia verbi euangeli-
zarem. i. in sapientia mūdāna q̄ verbosus facit in q̄tuz
per eam multis vantis rōnibus homines vtunt. Eccl. 6.
Verba sunt plurima multū in disputando: habentia va-
nitate. Prover. 14. Vbi verba sunt plurima: ibi frequē-
ter egestas. Vel sapientiā verbi nominat rethoricā q̄ do-
cet ornate loqui ex quo allicunt interdū homines ad as-
sentientidū erroribus ⁊ falsitatibus. Unde Ro. 16. Per
dulces sermones seducit corda innocentū. Et de mere-
trice dicit Prover. 2. i. figura hereticę doctrine. Et eru-
aris a muliere aliena ⁊ extranea que mollit sermones su-
os. Sed e contra dicit Esa. 33. Populū impudentē nō
videbis scz in carbolica ecclesia: ⁊ populū alti sermonis
ita vt nō possit intelligere disertitudinē lingue ei⁹ in
quo nulla ē sapientia: sed quia in greco ponit logos: q̄
rōnem ⁊ sermonē significat posset cōuenientius intelli-
gi sapientia verbi. i. humane rōnis qz illa que sūt fidei
humanā rōnem excedunt. fm̄ illud Eccl. 3. Plurima su-
pra sensum hominis ostensa sūt tibi. Sed contra hoc vi-
detur esse q̄ multi doctores ecclesie in doctrina fidei sa-
pientia ⁊ rōnibus humanis ⁊ ornato verborum sunt vsi.
Dicit em̄ Hieron. in eplā ad magnū oratores vr̄bis rome
q̄ oēs doctores fidei dei i. ornatu pbie doctrinis atq; sci-
entis suos referarunt libros vt nescias quid in illis pri-
mū admittari debeas eruditionē seculi an sciam scriptu-
rarum. Et aug⁹ dicit in. 4. de doctrina xp̄iana. Sūt viri
ecclesiastici qui diuina eloquia non solum sapienter sed
etiā suauiter tractauerunt. Dicendū est ergo q̄ aliud est
docere in sapientia verbi quocunq; modo intelligatur: ⁊
aliud vti sapia verbi in docēdo. Ille in sapientia verbi
docet qui sapientiā verbi accipit. p̄ principali radice sue
doctrine: ita scilicet q̄ ea solum approbet que verbi sa-
pientiam continent ⁊ reprobet autem ea que sapientiam
verbi nō habent. ⁊ hoc fidei ē corruptiuū: vtis autē sapi-
entia verbi qui suppositis vere fidei fundamentis si qua
vera in doctrinis philosophorū inueniat in obsequium fi-
dei assumit. Unde aug⁹ dicit in scdo de doctrina xp̄iana
q̄ si qua p̄bi dixerunt fidei nostre acomoda nō solum for-
midanda nō sunt sed ab eis tanq̄ ab iniustis possessoris
bus in vsū nostrū vendicāda. Et i. 4. de doctrina xp̄iana
na dicit. Cū posita sit in medio facultas eloquij q̄ ad per-
suadendū seu p̄uaua seu recta valent pluribus: cur nō hō-
noz studio cōparet vt militet veritati: si eā mali in vsū

iniquitatis ⁊ erroris vsurpat. Deinde cū dicit. Et nō
euacuet crux xpi. Probat qd̄ dixerat: ⁊ primo quidem
ex parte materie. scdo ex pte ip̄oz docentiū ibi. Eldete
enim vocationē vestram. 22. Circa primū tria facit quia
primo ostendit modū docendi qui est in sapientia verbi
nō ē cōgruum fidei xp̄iane. Secdo probat qd̄ supposue-
rat. ibi. Verbum enim crucis. Tertio probationē mani-
festat ibi. Qm̄ in iudei signa petunt. Circa primū consi-
derandum ē q̄ etiā in pbicis doctrinis nō est idē mod⁹
cōueniens cūlibet doctrine. Unde sermones fm̄ mate-
riam sunt exp̄tē di. vt dicit in p̄rio ethicoz. Tunc autē
maxime modus aliquis docēdi ē materie in cōgruus qm̄
per talem modū destruit id qd̄ ē p̄cipale in materia illa:
puta si quis in rebus intellectualib⁹ velit methapho-
ris demonstrationib⁹ vti que nō transcēdūt res imagi-
natas ad quas nō oportet intelligētiē adduci: vt boet⁹
ostendit in libro de trinitate. P̄cipale autē i. doctri-
na fidei xp̄iane ē salus per crucem christi facta. Unde in
secūdo dicit. Nō iudicauit me scire aliquid inter vos nisi
lesum xpm̄ ⁊ hunc crucifixum. Qui autē p̄cipaliter i-
nitit in docēdo sapientie verbi q̄tū in se est euacuat cru-
cem christi. Ergo docere in sapientia verbi nō ē modus
conueniens fidei xp̄iane. hoc est ergo qd̄ dicit. Et non
euacuet crux xpi. In se si in sapientia verbi predicare vo-
luero tollat fides de virtute crucis xpi. Gal. 5. Ergo eu-
acuatū ē scandalū crucis. ps. Qui dicunt exinanite vs-
q; ad fundamentū in ea. Deinde cū dicit. Verbu crucis.
22. Probat q̄ p doctrinam que ē in sapientia verbi
crux xpi euacuet. Et circa hoc duo facit. primo inducit
p̄bationē. scdo assignat cām dīctor. ibi. Scriptum ē
enim. 22. Dicit ergo primo. Id dixi q̄ si per sapientiaz
verbi doctria fidei pponeret euacuaret crux xpi Verbu
ei crucis. i. auiciario crucis xpi. Stulticia ē. i. stultū aliqd̄
videt. Perentibus quidē. i. infidelib⁹ qui se fm̄ mū-
dum existimant sapientes: eo q̄ predicatio crucis christi
aliquid continet qd̄ fm̄ humanā sapientiam impossibile
videt. puta q̄ deus moriat⁹ ⁊ omnipotēs violentozum
manibus subijciat. Cōtinet etiā quedam que p̄uentū
huius mūdi cōtraria vident: puta q̄ aliquis nō refugit
at cōfusions cū possit ⁊ aliqua hmoi. Et ideo paulo hu-
iusmodi annuncianti dixit festus vt legit. Act. 26. Insa-
nis paule: multū iſte ad insanā te adducit. Et iſte pau-
lus dicit infra. 4. Hos stulti ppter xpm̄: ⁊ ne credat re-
vera verbum crucis stulticiā continere: subdit. His autē
qui salui sunt. i. nobis scz xpi fidelibus qui ab eo saluati
fm̄ illud Marti. i. Ipse enim saluum faciet populū suū
a peccatis eorum. Virtus dei est: quia ipsi in cruce chri-
sti mortem dei cognoscunt qua diabolus vicit ⁊ mūdū.
Apocal. 5. Ecce vicit leo de tribu iuda. P̄tē virtutem
quā in seip̄s experiantur dum simul cum christo vitijs
⁊ concupiscentijs moriunt. fm̄ illud Gal. 5. Qui chri-
sti sunt carnem suam crucifixerunt cum vitijs ⁊ concupi-
scentijs. Unde in ps. dicitur. Virgam virtutis tue cōmit-
tet dominus ex syon. Luc. 6. Virtus de illo exibat ⁊ sa-
nabat omnes. Deinde cum dicit. Scriptum est enim
ostendit predictozum causam ⁊ ponit primo quare ver-
bum crucis sit hominibus stulticia. Secūdo ostendit q̄
re ista stulticia sit virtus dei his qui saluantur. ibi. Hāc
quia in dei sapientia. 22. Circa primū duo facit. p̄ri-
mo inducit auctoritatem p̄nunciantem. qd̄ queritur.
Secundo ostendit hoc esse impletum ibi. Vbi sapiens.
Circa primū considerandū q̄ id qd̄ ē in se bonū nō pot all-
cui stultū videri nisi ppter defectū sapientie. Nec est ergo
causa quare verbum crucis qd̄ ē salutariferum, credens
ribus: quibusdam videt stulticiā qz sunt ip̄i sapia p̄uati
ti. ⁊ hoc est qd̄ dicit. Scriptum est enim. P̄terdam sapi

in epistolâ I ad Corinthios I

entiam sapientum et prudentiam prudentum reproba-
bo. Potest autem hoc sumi ex duobus locis Nam in
abdia dicitur. Perdam sapientiam de i dumez: et pru-
dentiam de monte efan. Expressius autē habet Esa. 29
Peribit sapientia a sapientib⁹ et intellectus prudentium
eius abscondet. Diferit autē sapia et prudentia. Nam
sapia ē cognitio diuinā rerū. Unde pertinet ad cōtem-
plationē. Job. 28. Timor dei ipsa ē sapia. Prudentia
vero pprie ē cognitio rerū humanā. Unde dicit puer.
10. Sapientia ē viro prudentia. qz. s. scia humanā rerū
dicit. Unde et pbs. 6. ethicoz dicit qz prudentia est recta
rō agibilis: et sic prudentia ad rōnem p̄inet. Est autē con-
siderandū qz hoies quātrūcūqz mali non, totaliter bonus
dei p̄manet: nec in eis dona dei reprobant: sed in eis re-
probat et perdit qd ex eoz malicia p̄cedit Et iō nō dicit
simpliciter perdam sapiam: qz ois sapia a dño deo ē. vt
dicit Esa. 29. Si perda sapiam sapientū. i. quā sapiētes
huius mūdi adinuerūt sibi cōtra verā sapientiaz dei:
qz vt dicit Jac. 3. Nō est ista sapiētia desurfū descēdens
sed terrena aīalis diabolica. Sicut nō dicit reprobo pru-
dentia. Nam verā prudentia sapia dei docet. sed dicit:
Prudentia prudentū. i. quā illi qz se prudentes estuant
in rebus mūdāms prudentia reputat vt. s. bonis huius
mūdi inhereant. Vel qz vt dicit. Ro. 8. Prudentia car-
nis moris ē. Et sic ppter defectū sapientie reputat ipō-
sibile deū hoīem fieri: morē pari fm humanā naturam.
ppter defectū autē prudentie reputat incōueniens fuisse
qz homo sustineret crucē cōfusione cōtempta: vt dicitur
Heb. 12. ¶ Deinde cū dicit. Ubi sapiens. et ostendit eē
impletū qd de reprobatione humane sapie et prudentie
fuerat probatū. Et primo ponit mediū sub interrogatōe
Secūdo cōclusionē infert. ibi. Nōne stultū. et. Dicit ergo
primo. Ubi sapiens. quasi dicat nō inuenit in cōgrega-
tione fidelitū qui saluat. per sapientē intelligit illū qui se
cretas nature causas scrutat. Esa. 19. Nōno dicetis pha-
raoni filius sapientū ego. Et hoc refert ad gentiles qui
huius mūdi sapientie studebant. Ubi scriba. i. peritus i
lege: et hoc refert ad iudeos: quasi diceret non est in ceru
fidelis. Jo. 7. Nunquid ex principib⁹ alijs credidit in
eum. Ubi cōquisitor hui⁹ seculi qui. s. p prudentia ex-
qrit que sit cōuenientia vite humane in reb⁹ hui⁹ seculi:
quasi dicat: non inuenit inter fideles: et hoc refertur ad
virosqz. i. iudeos et gentiles. Baruch. 3. Filijs agar qui
exquisierūt prudentia qz de terra ē. Uides autē apls hāc
interrogatōne sumere ab eo qd dicit Esa. 33. Ubi ē lit-
teratus p quo ponit sapientē. Ubi ē verba legis ponē
rans p quo ponit scribā. Ubi est doctus puulorū: p quo
ponit inquisitorē hui⁹ seculi: qz puulū maxime solent in-
strui de his que pertinent ad disciplinam moralis vite.
¶ Deinde cū dicit. Nōne stultā fecit. et. Infert conclu-
sionē sub interrogatōne quasi dicat cū illi qui sapientes
mūdi reputant a via salutis defecerūt. nōne deus sapie-
ntia hui⁹ mūdi fecit stultā. i. demonstrat eē stultā dūz
illi qui in hac sapientia pollebāt tā stulti inueni sunt vt
viam salutis nō acciperent. Iere. 10. et. 51. Stultus fa-
ctus ē ois homo a scia sua. Esa. 4. 7. Sapia tua et scien-
tia tua hec decepit te. Pōt autē et aliter intelligi qd dictū
est ac si diceret. Perdam sapiam sapientū et prudentiaz
prudentū reprobo. i. eligā eā in primis meis predica-
tōib⁹ fm illud p̄poner. 30. Nūno quā locutus est vir
cum quo ē deus. et infra. Stultissimus sū virosū et sapia
hoim nō ē mecū. Ubi sapiēs. quasi dicat inter predica-
tores fidei nō inuenit. Mar. xi. Abscondisti hec a sapi-
nibus et prudentib⁹ et reuelasti ea puulis. Nōne de⁹ stul-
tam fecit. i. demonstrauit. Sapiam hui⁹ mūdi: facien-
dū qd ipis impossibile reputabat. s. dicitū esse hominem

mortuū resurgere et alia hmōi. ¶ Deinde cū dicit. Nam
quia in dei sapientia. et. Assignat rōnem quare per pre-
dicationis stulticiam saluentur fideles: et hoc est qz dum
dictum est qz verbum crucis per vntibus quidē stulti-
cia est: virtus vero saluationis creditibus. Nam pla-
cuit deo per stulticiam predicationis. i. p̄ dicationem
quā humana sapientia stultam reputat. Saluos facere
credentes. et hoc ideo: quia mundus. i. mūdāni non co-
gnouerūt deū per sapiam ex rebus mūdi acceptā: et hoc
in dei sapientia. Diuina est sapientia faciens mūdū sua
iudicia in rebus mundi instruit. fm illud Eccl. 1. Estu-
dit illā super omnia opa sua: ita qz ipse creature p̄ sapiāz
dei facte le habent ad dei sapientia cuius indicia gerūt
sicut verba hominis ad sapientia ei⁹ quā significant. Et
sicut discipulus peruenit ad cognoscendum magistri sa-
pientiam per verba que ab ip̄o audit: ita hō poterat ad
cognoscendū dei sapientia p̄ ceraturas ab ip̄o factas in
spiciendo p̄uenire: fm illud. Ro. p̄io. Inuēibilia dei p̄
ea qz facta sunt intellectu conspicunt. Sed hō ppter sui
cordis vanitatē a rectitudine diuine cognitionis deuia-
uit. Unde dicitur Jo. p̄io. In mundo erat et mundus
per ipsū factus ē et mundus eū nō cognouit. Et ideo de⁹
per quedam alia ad sui cognitionē saluiferā fideles ad-
duxit qz in ip̄is rōnibus creaturāz nō inueniūtur ppter
qd a mundanis hominib⁹ qui solas humanā rerū consi-
derant rōnes reputantur stulta. Et huiusmodi sunt fi-
dei v̄ocamenta. Et est simile sicut si aliquis magister cō-
siderans sensum suū ab auditorio stultū nō accipi per verba
qz protulit: studet alijs verbis vti per que possit manife-
stare que habet in corde. ¶ Deinde cū dicit. Quis et iu-
dei. et. manifestat p̄bationē premisiorū: et primo q̄tum
ad id qd dixerat verbum crucis p̄uenit⁹ stulticia ē. Se-
cundo q̄tum ad id qd dixerat. his qui salui sunt virt⁹ dei
est. Ipsi autē vocatis et. ¶ Circa primūz duo facit. p̄io
ponit pereuntūz differens studū et intentionē. Secūdo
ex hoc rōnem assignat eius qd dixerat ibi. Nos autē p̄-
dicamus xpm. Pereuntūz autē. i. infidelū quidam erant
iudei quidam gentiles. Dicit ergo dicitū ē qz verbū cru-
cis pereuntibus est stulticia: et hoc ideo: quoniam ius-
dei signa petunt Erāt enim iudei cōuerti diuinit⁹ instrui
fm illud Deutero. 32. Erudiuit eū et docuit. Que qui-
dem doctrina cū eēt a deo per multa mirabilia manife-
sta: fm illud ps. Fecit mirabilia in terra egipti. Et ideo
ab asserentibus quecūqz doctrina signa querebāt. fm
illud Mar. 12. Magister volum⁹ a te signū aliqz vides-
re. Et in ps. 82. Signa nra nō vidim⁹. Sed greci sapiē-
tia querūt vt pote in studio sapientie exercitati. sapiētiāz
vico qz per rōnes rerū mundanāz accipit. de qua dicit. Ite.
9. Nō glorief sapiens in sapientia sua. Per grecos autē
omnes gentiles dat intelligere qui a grecis mūdānam
sapiam acceperunt. Querebāt igit sapiāz volentes om-
nē doctrinā eis p̄positam fm regulā humane sapie iu-
dicare. ¶ Deinde cōcludit q̄re verbū crucis sit eis stulti-
cia dicens. Nos autē p̄dicamus xpm crucifixum. fm il-
lud infra ca. xj. Mortē domini annūciabitis donec veni-
at. Iudeis scandalū. qz scz desiderabant virtutē miracu-
la facientē et videbant immititē crucē patientem. nam
vt dicit. 2. Cor. vlti. Crucifixus ex infirmitate. Sentis-
bus autem stulticiam: quia contra rationem humane sa-
pientie videtur qz deus moriatur et homo iustus et sa-
piens se voluntarie turpissime morti exponat. ¶ Deinde
cum dicit. Ipsi autē vocatis manifestat quod dia-
xerat. His autem qui salui sunt virtus dei est. Et p̄io
quod manifestat hoc. Secundo rationē assignat. ibi. Quis
quod stultum et. Dicit ergo primo dicitū est qz p̄dicam⁹
christum crucifixum iudeis scandalū et gerit⁹ stulticia s̄z

Explanatio sancti Thome

predicamus christi dei virtutem et dei sapientiam ipsi
vocalis iudeis et grecis. i. his qui ex iudeis et gentili-
libus ad fidem xpi vocati sunt. qui in cruce xpi recogno-
scunt dei virtutem. per quam demones superant et pecca-
ta remittunt. et homines saluant. *ps.* Exaltare dñe in vir-
tute tua. Et hoc dicit contra scādalu iudeorū: qui de infir-
mitate xpi scādallabant et recognoscit in cruce dei sapi-
entiam in q̄ntū per crucē cōuenientissimo modo humanū
genus liberat. *Sap. 9.* Per sapiam sanati sunt q̄cuq;
placuerūt tibi a principio. Dicit autē dei virtus et dei sapien-
tia p̄ quāda appropriatiōe. virtus quidē inquit p̄ eū
pater oīa operat. *Jo. p̄rio.* Oīa p̄ ipsū facta sūt. Sapia
vero inquit ipm verbū qd ē filius nihil ē aliud q̄ sapien-
tia genita vel cōcepta. *Ecc. 24.* Ego ex ore altissimi
prodixi p̄riogenita ante oēs creaturā. Nō autē sic ē intel-
ligendū q̄ deus pater sit fortis et sapiens virtute: aut sa-
pientia genita. qz vt *Aug. pbat.* 6. de trinitate se quere-
tur q̄ pater haberet esse a filioz. q̄ hoc ē deo eē qd fortis
et sapientē eē. *¶* Deinde cū dicit: Qz qd stultū ē dei assi-
gnat rōnem eius qd dixerat dicēs q̄o id qd ē infirmū
et stultū possit eē virtus vel sapientia dei: qz qd stultū est
dei sapientia ē holus. quasi dicat. Nam aliqd diuinit
videt esse stultū: nō qz de faciat a sapia. sed qz supercedit
sapientia humanā. *¶* Moies enī quidā cōsueuerūt stultū
reputare qd eorū sensū excedit. *Ecc. 3.* p̄ lūmina sup sen-
sum hominis ostensa sūt tibi. Et qd infirmū ē dei: fortis
est hominibus: qz scz nō dicit aliquā infirmū in deo p̄
defectū virtutis sed per excessum humane virtutis: sicut
etiā dicit inuisibiles in q̄ntū excedit sensū humanū. *Sap.*
12. Virtutē ostendis tui qui nō crederis esse in virtute cō-
sumat. Quis hoc possit referri ad incarnatiōis misteriu
qz id qd reputat stultū et infirmū in deo ex pte nature as-
sumpte transcendit oēm sapientia et virtutem. *Exo. 15.*
Quis similis tui in fortibus domine.

Lectio quarta.

Videte enī vocationē vestraz. fra-
tres. quia nō multi sapiētes s̄m
carnē. nō multi potētes. nō mul-
ti nobiles. sed q̄ stulti sunt mun-
di. *¶* **D**i elegit deus vt cōfundat fortia et ignobi-
lia mūdi et cōtēptibilia elegit deus. et ea q̄ nō
sunt. vt ea que sunt destrueret. vt nō glorie-
tur oīs caro in cōspectu eius. *¶* **E**x ipso autez
vos estis in xpo iesu. qui factus ē nobis sa-
pientia et iusticia et sacrificatiō redemptio
vt quēadmodū scriptū est. qui gloria i do-
mino gloriatur.

¶ **S**upra ostendit apls q̄ modus vocendi qui ē in sapien-
tia xpi nō cōuenit doctrine xpiane rōne materie que est
ipsa crux xpi. hic ostendit q̄ p̄dictus vocendi modus nō
cōuenit doctrine xpiane rōne doctoz: s̄z illud *Prover.*
26. In versum ē in ore stulti parabola. *¶* **E**t
ore fatui reprobabit parabola. Quia igit p̄mi doctoz
res fidei nō fuerūt sapientis sapia carnali nō erat eis cō-
ueniens vt in sapia verbi docerent. *¶* **C**irca hoc ergo duo
facit. *¶* **P**rimo ostendit quō p̄mi doctores fidei in rebus
humanis defectū patiebant. *¶* **S**ecūdo ostendit quō talis
defectus ē in eis p̄ xpm suppletus. *¶* **E**x ipso autē vos
estis. *¶* **C**irca primū tria facit. p̄rio excludit a fidei primis
doctozibus excellentia secularē. *¶* **S**ecūdo astruit eorum
abiectionē quātū ad seculū. *¶* **S**z q̄ stulta sūt mūdi. ter-
tio rōnem assignat ibi. *¶* **E**t nō gloriatur. *¶* **D**icit ergo p̄rio

dictū ē q̄ stultū dei sapientia ē holus: et hoc cōsiderare
potestis in ipsa v̄stra cōuersione. *¶* **V**idete enī. i. cōsidera-
te vocationē v̄ram ad eō. *¶* **V**ocati estis. nō enī p̄ vos ipsos
accessistis sed ab eō. *¶* **V**ocati estis. *¶* **R**o. 8. Quos predestinauit
hos et vocauit. *¶* **1. pet. 2.** De tenebris vos vocauit in ad-
mirabile lumē suū. *¶* **I**nducit autē eos vt cōsideret modū
sue vocatiōis q̄ntū ad eos p̄ quos vocati sūt. sicut *Esā.*
51. dicit. *¶* **A**tēdite ad abraam p̄rem vestrū et ad saram q̄
geniuit vos a quib⁹ vocatiōnis ministris primo excludit
sapiam cū dicit: *¶* **Q**z nō multi eorū p̄ quos vocati estis sa-
pientes s̄m carnē. i. in carnali sapientia et terrena. *¶* **Jaē.**
3. Nō est ista sapientia desurfū descēdēs sed terrena aia
lis diabolica. *¶* **Baruth. 3.** Filij agar exquisierūt sapiētia
que de terra ē. *¶* **D**icit nō multi: qz aliqui pauci erant etiā
in sapiētia mūdāna instructi sicut ipse et barnabas: velut
moyses in veteri testamēto. de quo dicit *Act. 7.* q̄ erus-
ditus erat moyses in omni sapientia egip̄torū. *¶* **S**ecūdo
excludit secularē potētia cū dicit. *¶* **N**ō multi potētes
scz s̄m seculū. *¶* **A**nde et *Jo. 7.* dicit. *¶* **N**unquā aliq̄s ex p̄n-
cipibus credidit in eū. *¶* **E**t baruth. 3. dicit. *¶* **A**bi sunt prin-
cipes gentiū exterminati sunt et ad inferos descēderunt.
¶ **T**ertio excludit excellentia generis: cū dicit. *¶* **N**ō multi
nobiles: et aliqui inter eos nobiles fuerūt sicut ipse paul⁹
qui in ciuitate roma se natum dicit. *¶* **Act. 22.** et *Ro.*
11. de quibusdā dicit. *¶* **Q**ui sunt nobiles in apostolia.
¶ **D**einde cū dicit. *¶* **S**ed q̄ stulta sunt. *¶* **P**onit cōuer-
sio eorū abiectionē quātā ad mundū: et primo defectū con-
trariū sapientie cū dicit. *¶* **Q**ue stulta sūt mūdi. i. eos qui
s̄m mūdū stulti videbant elegit de⁹ ad p̄dicatiōis offic-
um. s. p̄dicatores illiteratos. s̄m illud. *¶* **Act. 4.** *¶* **L**ōpers
to q̄ hoies eēt sine lris et ideote admirabant. *¶* **Esā. 53.**
¶ **A**bi est lra tus: vbi verba legis p̄derās. *¶* **E**t hoc vt con-
fundat sapiētes. i. eos qui de sapia mūdi cōsidunt dū ipi
nō cognouerunt q̄ sunt simplicib⁹ reuelata. *¶* **Ma. 11.** *¶* **E**b-
scondisti hec a sapientib⁹ et prudentib⁹ et reuelasti ea par-
uulis. *¶* **Esā. 19.** *¶* **A**bi sunt nūc sapientes tui annunciant
ibi. *¶* **S**ecūdo ponit defectū cōtrariū potētie dicēs. *¶* **E**t infir-
ma mundi. i. hoies impotētes s̄m mūdū: puta rusticos
et plebeos. *¶* **E**legit de⁹ ad p̄dicatiōis officiū. *¶* **I**n cuius
figura dicit. *¶* **Re. 10.** *¶* **E**go tradens eos in manu tua p̄
pedisequos principū puinciarū. *¶* **E**t puer. *¶* **9.** dicit q̄ sa-
pientia misit ancillas vt vocarent ad arcē. *¶* **I**n vtriq; ac
primoz p̄dicatores infirmitas designat. *¶* **E**t hoc id vt cōs-
fundat fortia. i. potētes hui⁹ mūdi. *¶* **Esā. 2.** *¶* **I**ncurabit
oīs sublimitas hoim et humiliabit altitudo viroz. *¶* **T**er-
tio ponit defectū p̄trariū nobilitati in quo possit tria cō-
siderari. *¶* **P**rimo quidē claritas generis quā ipsū nomē
nobilitatis designat. *¶* **C**ontra hoc dicit. *¶* **E**t ignobilia
mūdi. i. qui s̄m mūdū sūt ignobiles. *¶* **infra. 4.** *¶* **E**os nobis-
les: nos autē ignobiles. *¶* **S**ecūdo circa nobilitatē conside-
rant honoz et reuerentia q̄ talib⁹ exhibent. *¶* **E**t contra hoc
dicit. *¶* **E**t cōtēptibilia. i. hoies cōtēptibiles i hoc mun-
do elegit de⁹ ad p̄dicatiōis officiū. s̄m illud *ps.* *¶* **F**acti su-
mus obprobriū vicinis nostris: et his qui in circuitu nro
sunt. *¶* **T**ertio i nobilitate cōsiderat magna opinio quā
hoies de eis hnt. *¶* **E**t contra hoc dicit. *¶* **E**t ea q̄ nō sūt. i. q̄
nō vident eē in seculo: elegit de⁹ ad p̄dicatiōis officium
¶ **Job. 30.** *¶* **Q**uoz virtus manū erat mihi p̄ nibilo et vis-
ta ipsa putabant indigni. *¶* **E**t hoc id vt destrueret ea q̄ sūt
i. eos q̄ in hoc mūdō aliqd eē vident. *¶* **Esā. 23.** *¶* **D**ñs exer-
citiū cogitauit hoc vt detraheret sup̄biam oīs glie et ad
ignominia deduceret vnuerfos inclitos tre. *¶* **D**einde
assignat eam dictoz dicēs. *¶* **J**ō nō elegit in seculo excellē-
tes sed abiectos. *¶* **E**t non gloriatur omnis caro. *¶* **12.** *¶* **I.** vt
nullus pro quacūq; carnis excellentia gloriatur per
comparatiōem ad dominum. *¶* **Jere. 2.** *¶* **N**on gloriatur

in epistolā I ad Corinthios XVI

sapiens in sapientia sua et non gloriatur fortis in fortitudine sua: et non gloriatur diues in diuitiis suis. Ex hoc enim quod de mundo sine fidei subiecit non per sublimes in mundo sine in seculo sed per abiectos: non potest gloriari homo quod per aliquam carnalem excellentiam saluatus sit mundus. Videtur autem non esse a deo excellentia mundana si deus non videret ad suam obsequium. Et ideo in principio quidem paucos: postremo vero plures seculariter excellentes deo elegit ad predicandi officium. Unde in glo. dicitur quod nisi fideliter procederet piscator non humiliter sequeretur orator et etiam ad gloriam dei prinet dum per abiectos sublimes in seculo ad se trahit. Deinde cum dicitur. Ex ipso autem vos estis ne predicatores fidei tanquam non excellentes sed abiecti in seculo contenerentur: ostendit quomodo deo predictos defectum in eis supplet. Et circa hec tria facit. Primo ostendit cui sit attribuenda salus mundi que predicatores ministerio facta est dicitur. Dicitur et quod vocati estis non per excellentes sed per abiectos in seculo. ex quo patet quod vestra conuersio non est hoc attribuenda sed deo. De hoc est quod dicitur. Ex ipso autem. I. ex virtute dei. Vocati estis in christo iesu. et iuncti et incorporati per gratiam. Eph. 2. Ipsi enim factura sumus creati in christo iesu in operibus bonis. Deinde ostendit quomodo deo predictos defectum in predicatores suis supplet per christum: et primo quantum ad defectum sapientie cuius dicitur. Qui scilicet christus factus est nobis predicantibus fidei et per nos omnibus fidelibus sapientia: quod est inherendo qui est dei sapientia: et participando ipsam per gratiam sapientes facti sumus et hoc a deo qui nobis christum dedit et nos ad ipsum traxit: secundum illud 1. Cor. 6. Nemo potest venire ad me nisi pater qui me misit traxerit et Deuter. 4. Hec est verba sapientia et intellectus coram populo. Secundo quantum ad defectum potentie dicitur. Et iusticia que propter sui fortitudinem thoraci comparatur. Sap. 5. Inuenit per thorace iusticia. Dicit autem christus nobis factus iusticia in quantum per eius fidei iustificamur secundum illud. Ro. 3. Iusticia autem dei per fidei christi iesu. Tertio quantum ad defectum nobilitatis subdit. Et sanctificatio et redemptio. Sanctificamur enim per christum in quantum per eum deo coniungimur i quo consistit vera nobilitas secundum illud primi. Re. 2. Quicumque honorificauerit me glorificabo eum: qui autem contemnerit me erunt ignobiles. Unde dicitur. He. vlti. Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum extra portam passus est. Factus est autem nobis redemptio in quantum per ipsum redempti sumus de seruitute peccati in quo vera ignobilitas consistit. Unde in ps. 68. Redemisti me de veritate. Tertio assignat victoriam cum dicitur. Et quemadmodum scriptum est. Die. 9. Qui autem gloriatur in domino glorie: vobis nostra laus habet. In hoc glorie qui gloriatur scire et nosse me. Dicit enim salus hominis non provenit ex aliqua excellentia humana sed ex sola virtute diuina non debet homini gloria sed deo. secundum illud. ps. 118. Non nobis domine non nobis: sed nomen tuum da gloriatur. Eccl. vlti. Danti mihi sapientiam dabo gloriam.

Incipit capitulum secundum. Lectio prima.

Ego cum venissem ad vos fratres. vobis non in sublimitate sermonis aut sapientie annuncians vobis testimonium christi: Non enim iudicavi me scire aliquid inter vos nisi iesum christum et hanc crucifixum. Et ego in infirmitate et timore et tremore multo fui apud vos: et sermo meus et predicatio mea non in persuasivibus humane sapientie verbis: sed in ostensione spiritus et virtutis: ut fides vestra non sit in sapientia hominum

sed in virtute dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non huius seculi neque principum huius seculi que destruntur: sed loquimur dei sapientiam in misterio que abscondita est: quam predestinavit deus ante secula in gloriam nostram.

Postquam apostolus ostendit quomodo sit conveniens modus doctrinae christiane: hic ostendit se illum modum observasse: et circa hoc tria facit. Primo ostendit se non fuisse visum apud eos aliquam excellentiam seculari. Secundo ostendit apud quos excellentiam spiritualem videri. Sapientiam autem loquimur inter perfectos etc. Tertio rationem assignat ibi. Quae etiam loquimur etc. Circa primum tria facit. Primo dicit quod non ostendit apud eos excellentiam secularis sapientie. Secundo quod non ostendit excellentiam potentie secularis ibi. Et ego in infirmitate. Tertio non ostendit excellentiam eloquentie ibi. Et sermo meus. Circa primum duo facit. Primo proponit quod ostendit. Secundo rationem assignat ibi. Non enim iudicavi dicit ergo primo. quod dicitur est quod christus misit me euangelizare non in sapientia verbi et quod non sunt multi sapientes. Et ego fratres quos sapientiam seculari habere videmus. 2. Cor. 11. Et si iuperit sermone sed non scientia. Cum venissem ad vos contemneret ad christum: ut habet act. 18. Veni enuncians vobis testimonium christi: secundum illud Act. 4. Virtute magna reddebatur apostoli testimonium resurrectionis domini nostri iesu christi: et hoc non in sublimitate sermonis aut sapientie. Respondit autem sublimitas sapientie in consideratione aliquorum sublimium et eleuationem supra rationem et sensum hominum. Eccl. 24. Ego in altissimis habitavi. Sublimitas autem sermonis potest referri vel ad verba significantia sapientie conceptionis: secundum illud Eccl. vi. Verba sapientium quasi stimuli: et quasi clavi in altum defixi. Ad modum rotinandi per aliquas subtiles vias. Ita in greco habetur logos quod est verbum: et rationem significat: ut Hiero. dicit. Hoc autem dicit apostolus: quod si dem christi per huiusmodi sublimitates sermonis aut sapientie confirmare volebat. primi Re. 2. Nolite multiplicare sublimia. Deinde huiusmodi rationem assignat dicens. Non enim iudicavi me scire aliquid nisi christum iesum: non enim ad hoc opus erat per sapientiam ostendit sed ut demonstraret virtutem secundum illud. scilicet 2. Cor. 4. Non enim predicamus nosmetipsos sed iesum christum. Et ideo solum utebatur his que ad demonstrandam virtutem christi pertinebant: existimans se ac si nihil sciret quod iesum christum. Die. 9. In hoc glorie qui gloriatur scire et nosse me: christus autem iesus: ut dicit Col. 2. Sicut omnis thesauri sapientie et scie dei abscondit. Et quantum ad plenitudinem veritatis: et quantum ad plenitudinem sapientie et gratie et etiam quantum ad profundas incarnationis rationes que tamen apostolus eis non annunciauit sed solum ea que cruce manifestiora et inferiora in christo iesu. Et ideo subdit. Et hanc crucifixum quasi dicat sic vobis me exhibui ac si nihil aliud sciret quod cruce christi. Unde Gal. vlti. dicit. Mihi absit gloriari nisi in cruce domini nostri iesu christi. Quia igitur per sapientiam verbi euacuat crux christi ut dicitur: ideo ipse apostolus non venerat in sublimitate sermonis aut sapientie. Deinde cum dicit. Et ego in infirmitate etc. ostendit quod non ostendit apud eos potentiam sed potius contrarium et foris et intus. Unde quantum ad id quod foris est dicit. Et ego fui apud vos in infirmitate. I. tribulationes apud vos patiens. Gal. 4. Scitis quod in infirmitate carnis euangelizavi vobis iam pridem. ps. Multiplacate sunt infirmitates mee. Quantum vero ad id quod intus est dicit. Et timore. I. de malis iminentibus. Et tremore in quantum scilicet timor interior redundat ad corpus. 2. Cor. 7. Foris pugnet intus timores. Deinde cum dicit

Explanatio sancti Thome

excellentiam eloquentie. Et circa hoc tria facit. Primo excludit in debitu modū predicādi dicens. Et sūmo me q̄ sc̄z p̄uatiuū r̄ singularit̄ aliquos instruebā ep̄b. 4. Omnis sermo malus ex ore v̄fo nō p̄cedat: sed si q̄s bonus est ad edificatiōē fidei. Et p̄dicatio mea q̄ sc̄z publice dicebā nō fuit in verbis p̄suasibilibus humane sapientie id est p̄ rethoricā q̄ cōpōit ad p̄suadendū vt sc̄z supra dixi q̄ nō fuit intētiōnis q̄ sua p̄dicatio nitteret p̄b̄icis rationibus ita nūc dicit nō fuisse sue intētiōis nisi rethoricis p̄suasionibus. Esa. 33. Populū ip̄udentē nō videbis p̄p̄m alti finonis ita vt nō possit intelligere discretitudines lingue etus in quo nulla est sapientia. ¶ Secundo ostēdit debitu modū quo v̄sus fuit in p̄dicādo dicens. Sermo meus fuit in ostēsiōe sp̄s r̄ virtutis. q̄d q̄dem pōt intelligi dupl̄. Vno modo q̄tū ad hoc q̄ crederētib⁹ p̄dicatiōi ei⁹ dabat sp̄s sanctus. fm̄ illud. act. 10. Adhuc loquēte petro verba hec cecidit sp̄s sanctus sup̄ omnes q̄ audiebāt verbuz. Similit̄ etiā suā p̄dicatiōē p̄firmabat faciendo virtutes id est miracula. fm̄ illud Mar. viiio. Sermonē p̄firmate sequētibus signis. Unde gal. 3. Qui tribuit vobis spiritum r̄ operat̄ in vobis. Alio modo pōt intelligi q̄tū ad hoc q̄ ipse p̄ spiritū loq̄bat q̄d sublimitas r̄ affluētia doctrine ostēdit. 2. reg. 23. Sp̄s v̄si locutus est p̄ me r̄. 2. cor. 4. Habentes eundē sp̄m̄ fidei credimus p̄p̄t̄ q̄d r̄ loq̄mur. Confirmat etiā suā p̄dicatiōē ostēdendo in sua p̄uatiōe multa opera virtuosa. 1. thes. 2. Vos em̄ testes estis r̄ deus q̄ sancte r̄ iuste sine q̄rela vobis q̄ creditis affuimus. ¶ Tertio assignat rationē dicitōz dicens. Et fides v̄ra non sit in sapientia hominū id est nō iniatat sapientie hūane q̄ plerūq̄ decipit homines. fm̄ illud Esa. 47. Sapientia tua r̄ sciētia tua hec decipit. Sed in virtute dei vt sc̄z virtutē diuine fides iniat r̄ sic nō possit de fecere. Ro. 1. Nō erubescō euāgelii. virtus em̄ dei est in salutē om̄i credēti. ¶ Deinde cū dicit. Sapientia loq̄mur r̄. Ostēdit ap̄d quos excellentia sp̄nalis sapientia v̄ra est p̄mo p̄p̄t̄ q̄d inēdit. Sc̄do manifestat p̄positū ibi. Sapientia d̄o. Dicit ergo apud vos solū x̄pm̄ crucifixū p̄ v̄caul. Sapientia aut̄ id est p̄fundā doctrinā loq̄mur in p̄fectos. Dicunt aut̄ aliq̄ p̄fecti dupl̄. Vno modo fm̄ intellectū. Alio modo fm̄ voluntatē. hec em̄ inē potentias anime sunt p̄p̄te homis r̄ ideo fm̄ eos oportet hominis p̄fectionē p̄siderari. Dicunt aut̄ p̄fecti intellectu illi quoz tū mens eleuata est sup̄ omnia carnalia r̄ sensibilia. q̄ spiritualia r̄ intelligibilia cape p̄t̄ de q̄b⁹ d̄. he. 5. P̄fecto r̄ est solidus ciu⁹. eoz q̄ p̄ntēdunt exercitatos habēt sensus ad discretiōē mali r̄ boni. P̄fecti aut̄ fm̄ voluntatē sunt quoz voluntas sup̄ oia tp̄alia eleuata soli deo in heret r̄ eius p̄ceptis. Unde Mat. 5. p̄positis dilectiōis mādatis subdit. Estote p̄fecti sicut r̄ pater vester celestis p̄secus est. q̄z igit̄ doctrina fidei ad hoc ordinat vt fides p̄ dilectiōē opef. vt habet gal. 5. Necesse ē eū q̄ in doctrina fidei instruit nō solū etiā fm̄ intellectū bene dispōit ad capiendū r̄ credendū s̄z et̄ fm̄ voluntatē r̄ affectū bene dispōit ad diligendū r̄ opandū. ¶ Deinde cū dicit. Sapientia verō r̄. Exponit qual sit sapientia de qua mentionē fecit. Et p̄mo pōit expositionē. Secūdo rationē expositionis p̄firmat ibi. Quā nemo p̄ncipū r̄. Circa p̄m̄ duo facit. P̄mo expōit q̄lis sit ista sapientia p̄ cōparatiōē ad infideles. Sc̄do p̄ cōparatiōē ad fideles ibi. Sed loq̄mur dei sapientia r̄. Dicit ergo primo dicit̄ est q̄ sapientia loq̄mur inē p̄fectoz. Sapientia d̄o dico nō huius sc̄li id est de rebus seclārib⁹. vel q̄ est p̄ ratios humanas. Heos et̄ p̄ncipū huius sc̄li r̄ sic sep̄at eā a sapientia mūdāna r̄ q̄tū ad modū r̄ materiā inq̄rendi r̄ q̄tū ad actores q̄ sunt p̄ncipes hui⁹ sc̄li q̄d pōt intelligi de triplici genere p̄ncipuz fm̄ triplicē sapientia humanā. ¶ Primo p̄nt̄ vici p̄nci-

pes huius sc̄li reges r̄ potētes seclāres fm̄ illud p̄. P̄ncipes p̄uenerunt in vnuz aduersus d̄m̄ r̄ aduersus x̄pm̄ eius. A q̄bus p̄ncipibus venit sapientia humanā legū p̄ quas res huius mūdi in vita humana disp̄santur. Sc̄cūdo p̄nt̄ vici p̄ncipes demōes. Jo. 14. Et̄ p̄ncips huius mūdi r̄ in me nō habet q̄c̄q̄ r̄. Et ab his p̄ncipibus venit sapientia culture demōnū sc̄z nigromantia r̄ magice artes r̄ huiusmodi. Tertio p̄nt̄ intelligi p̄ncipes hui⁹ sc̄li philosophi q̄ quasi p̄ncipes se exhibuerūt hominib⁹ in docēdo de quib⁹ d̄. Esa. 19. Stulti p̄ncipes thaneos sapientes p̄siliarij pharaonis Et ab his p̄ncipibus p̄silit̄ tora humana philosophia. Hoꝝ aut̄ p̄ncipū hōies destruntur p̄ mortē r̄ p̄ amissionē potestatis r̄ auctoritat̄. demones nō nō p̄ mortē sed p̄ amissionē potestatis r̄ auctoritatis fm̄ illud Jo. 12. Hunc p̄ncips huius mūdi eijcietur foras de hominibus aut̄ dicitur bar. 3. Abi sunt p̄ncipes gētiū. Et postea subdit Exterminati sunt r̄ ad inferos descēderūt. sicut ip̄i nō sunt r̄ ad inferos descēderūt. sic ip̄i nō sūt stabiles ita r̄ eoz sapientia nō pōt eē firma r̄ magis ei initendū est. ¶ Deinde cū dicit. Sed loq̄mur r̄. Exponit q̄lis sit sapientia p̄ cōparatiōē ad fideles. Et primo describit eā q̄tū ad materiā vt auctoritatē cū dicit. s̄z loq̄mur dei sapientia id ē q̄ est de⁹ r̄ a deo. quāuis ei omnis sapientia a deo sit vt d̄. Ecc. 1. t̄n̄ p̄nciali quodā modo hec sapientia q̄ est de deo ē et a deo p̄ reuelatiōē fm̄ illud sap. 9. Sensū aut̄ tuū q̄s sciet nisi tu dederis sapientia r̄ miser spiritū tuū de altissimis. ¶ Secūdo ostēdit qualitātē ei⁹ dicens. In ministerio q̄ abscondita ē. hec em̄ sapientia abscondita est ab hominib⁹ in q̄tū hominū intellectū excedit. s̄z illud Ecc. 3. Plurimā supra sensū hōis ostēsa sūt tibi. An de d̄ Job. 28. Abscondita est ab ocul̄ oim̄ viuētū. Et q̄ mod⁹ docēdi r̄ doctrine d̄z eē p̄nētis ideo d̄z q̄ loq̄ eā in ministerio. i. in aliquo oculo vt v̄bo vt signo. Isra. 17 Spiritus loq̄t̄ nisi eria. ¶ Tertio ostēdit fructū hui⁹ sapientie dicens. Quā deus p̄destinavit. i. p̄paravit in gloria n̄am. i. p̄dicatoꝝ fidei: q̄b⁹ ex p̄dicatiōe tā alte sapientie glia magna debet r̄ ap̄ deū r̄ ap̄ homies. puer. 3. Gloria sapientes possidebūt. de quo dicit. In gliam v̄ram. exponendū est omnū fidelū quoz glia hec est vt i plena luce cognoscāt ea q̄ nūc in misterio p̄dicant. fm̄ illud Jo. 17 hec ē vita et̄na vt cognoscāt te solū deū ver⁹ r̄ quē misisti iesum x̄pm̄.

Lectio secūda.

¶ Nam nemo p̄ncipū hui⁹ sc̄li cognouit Si em̄ cognouissent: nunq̄ d̄m̄ glie crucifixissent. Sic scriptū est q̄d ocul⁹ nō vidit: nec auris audiuit: nec in cor homis ascēdit q̄ p̄parauit de⁹ his q̄ diligūt illū. Nobis at̄ reuelauit de⁹ p̄ sp̄m̄ suū. Spirit⁹ em̄ oīa scrutat̄: et̄ p̄funda dei. Quis es sc̄it hominū q̄ sūt homis. nisi spirit⁹ homis qui in ip̄o ē. Ita r̄ q̄ dei sunt nemo cognouit nisi sp̄s dei. Nos at̄ nō sp̄m̄ huius mūdi accepimus: sed sp̄m̄ q̄ ex deo ē: vt sc̄iamus que a deo donata sunt nobis.

¶ Posita expositione de sapientia quaz apostolus loquitur inter p̄fectos: hic rationē assignat expositionis predicte et primo q̄tū ad hoc q̄ eam descriperat per cōparatiōem ad infideles. Secūdo q̄tū ad hoc q̄ eā descriperat per cōparatiōem ad fideles ibi. Nobis autem reuelauit deus. Circa p̄m̄ duo facit. P̄mo p̄pōit q̄d in tēdit. Sc̄do p̄bat p̄positū ibi. Si em̄ cognouissent. Dicit

in epistolam I ad Corinthios. II

ergo pmo dictum est q sapia qua loquimur no est princp
puni hui? seculi. hec em sapientia est qua nemo princp
huius seculi cognouit qd veru est d quibuscuqz princpib?
intelligat. seculares em principes hac sapientia non cog
nouerunt. qz excedit ronem humani regiminis. Job. 12.
Qui imutat cor principu ppli terre r decipit eos vt frus
tra incedat per inuutu. Ipsi etia eam no cognouerunt. qz
excedit ronem humana. Unde dicit Bar. 3. Exqstutores
prudētie r sciētie viā sapiētie nescierūt. Demones etiam
eā no cognoscūt. qz excedit oēm creatā sapiētiāz. Anō di
cit. Job. 28. Volucres celi qz latent. Perditiō r mors
dixerunt. Aurib? nostris audiuit? samā ei? ¶ Deinde
cum dicit. Si em cognouissent rē. Probāt qd dixerat r
pmo quidē pbat p signū q no cognouerunt pncipes dei
sapiam scdm qz em in te abscondita. Scdo pbat p auctori
tatem q no cognouerūt eā scdm q pparata est in gloriāz
nostrā ibi. Sicut scriptū est. Dicit ergo primo. recte dico
q principes hui? seculi dē sapientia no cognouerūt. si em
cognouissent dei sapiāz cognouissent vtiqz xpm esse deū
qui in hac sapiā cōtinet quō cognito nunqz crucifixissent
deū glie. i. ipm xpm dominiū dantē gloriā suis. scdm illd
ps. Dns virtutu ipse est rex glie. Et heb. 12. Qui multos
filios i gloriā adduxerat. Lū em omni creature rōnali sit
naturalr appetibilis glia no pōt in voluntatē hūanam ca
dere qz actorē glorie interimat. Qz aut principes crucifixe
erint ibm xpm certū est si intelligat de principib? q prāte
habēt iter hoies. Dicit em l. ps. Astiterūt reges tē r pnc
ipes puenērūt in vnu aduersus dnm r aduersus xpm eis
us. qd Act. 4. exponit de herode r pilato r pncipibus
iudeoz q pfererūt in mortē xpi. Sed etiā demones opa
ti sunt in mortē xpi psuadēdo fm illud Jo. 13. Lū dyabo
lus iā misisset vt em traderet rē. Sed r pharisei r scribe i
lege piti qui studiu sapiētie dabāt opati sunt ad mortem
xpi instigādō r ap. pbando. Sed circa hoc duplex oritur
dubitatio quāz pma est de hoc q dicit deū glorie crucif
fixū. Nō em diuinitas xpi aliqd potuit scbz quā dicit cri
stus dñs glorie. Sed dicendum q xpus est vna psona r
ypostasis in vtraqz natura pnsistēs. diuina. s. r hūana. Anō
pōt vtriusqz nature noē designari. r qncūqz noie signifi
cetur pōt pdicari dō id qd est vtriusqz nature. i. nec sup
ponitur nisi vna ypostasis. Et p hūc modū possum? dicerē
q homo creauit stellas r q dñs glie est crucifix? r tñ non
creauit stellas fm q homo. sed fm q de? nec est crucifix
us fm q est dñs sed in xpm hō. Unde ex hoc verbo des
truitur error Helioz q dixerat vnā naturā esse in xpo:
dei r hois: qz fm hoc nullo mō posset verificari q domi
nus glie sit crucifix?. Scda dubitatio est de hoc q videt
supponere q pncipes iudeoz vel demones no cognoue
runt xpm esse deū. Et quidē qm ad pncipes iudeoz vi
detur hoc astrui p hoc qd dicit petr? Act. 3. Scio qz per
ignorantiā hoc fecerūt sicut r pncipes vti. videt autē esse
pncipiū qd dicit. Ma. 21. Agricole vidētes filiu dixerūt
intra se: hūc est heres venite occidam? eū. qd exponēs cri
stus? dicit. Manifeste dñs pbat hijs verbis iudeoz p
ncipes nō p ignorantiā sed p inuidiā dei filium crucifixisse
Solui in glosa. q sciebāt pncipes iudeoz eū esse q pro
missus erat in lege. nō tñ misteriu ei? qz hūc? vci erat. nes
qz sciebāt sacramentū incarnationis r redēptionis. Sed
cōtra hoc esse videt qd crisof. dicit. Qz cognouerūt eū ei
se filium dei. Dicendū est ergo. q pncipes iudeoz p cer
to sciebant eū esse xpm missum in lege. qd pplus igno
rabat. ipm autē esse verū filiū dei nō pro certo sciebāt sed a
liqualiter coniecturabāt. sed hec coniecturalis cognitio
obcurabat in eis r ex inuidiā r ex cupiditate pprie glori
e quā per excellentiā xpi minui videbāt. Similiter etiā
videt esse d demonib? dubitatio. Dicit em mar. 1. r luc.

4. Qz demoniū clamauit dicēs. Scio q sis sanctus dei.
Et ne hoc psumptioni demoniū ascribat qui se iactabant
scire qd nesciebant eoz noticia quā habebāt de xpo p ip
sos euāgelistas asserit In math. quidē sic scribit. Nō sine
bat ea loqui. s. demonia qm sciebāt eū xpm esse. Et lucas
dicit. In crepans nō sinebat ea loqui: qz sciebāt eum esse
xpm. Et ad hoc rñdetur in libro de questionib? noui r ve
teris testamēti qz demonia sciebant ipm esse qui p legem
fuit re. pmissus qz oia signa videbāt in eo que dixerūt pro
phete misteriu aut diuinitatis ei? ignorabāt. Sed cōtra
hoc videt esse qd anathasius dicit qz demonia dicebant.
xpm esse sanctū dei quasi singulariter sanctū. ipse em natu
raliter est sanct? cui? ptpicipatione omis alij sancti vocant.
¶ Dicendū est autē q sicut crisof. dicit nō habebāt aduē
tus dei firmā r certā noticiā sed quāsdā cōiecturas. Anō
aug. dicit in. 9. de ciuitate dei qz innotuit demonib? non
p id qz est vita eterna sed p quedā tēporalia sua vtrute est
secta. ¶ Deinde cū dicit. Sed sicut scriptū est. pbat p auc
toritatem q pncipes hui? seculi dei sapiam no cognoue
runt qm ad hoc qz pdestinata est in gloriā fidelium dis
cens. Sed sicut scriptū est. Esa. 64. Ubi littera nra hēt.
Oculus nō vidit de? absqz te que prepassi hijs qui dila
gunt te. Viditur autē illa glorio visiois apte ab hoibus
ignorari dupliciter. pmo quidē qz nō subiacet hūanis
sensus a quib? oia hūana cognitio initū sumit. Et post
duos sensus. pmo visiois q deseruit inuentioni cum
dicit qz oculus nō vidit. Job. 28. Semitā ei? ignorauit
auis. nec intuitus est eā oculus vulturis. Et hoc ideo qz
nō est aliquid coloratū r visibile. ¶ Scdo post sensus au
ditus qui desuit discipline dicēs nec auris audiuit. s. ip
saz gloriā. qz nō est sonus aur vor sensibilis. Jo. 5. Neqz
spēm eius vidistis neqz vocē ei? audistis. ¶ Deinde exclu
dit noticiā eius intellectuā cū dicit. Neqz in cor homis
ascēdit. Qz quidē pōt intelligi. vno mō. vt ascēdit in
cor homis dicat quocūqz mō cognoscit ab homie
scdm illud. Jere. 31. Jerlm ascēdat sup cor vestrū. r sic o
porter qz cor hois accipiat p corde hois carnalis. scbz il
lud qd dicit. infra. 3. Lū sint inter vos zelus r pntio non
te carnales estis r fm hoim ambulatis. Et ergo scsus
qz illa glorio nō solū sensu nō pceptitur sed nec corde hois
carnalis fm illud Jo. 14. Quē mundus nō pōt accipere
qz nō videt eū nec scit eum. Alio mō potest exponi scdm
qd pprie dicit in cor hois ascendere id est ab inferiori p
uenit ad hois intellectū qz puta a sensibilib? de quib? pns
fecerat mentionē. Res em sunt in intellectu fm modū ei
us. res igitur inferiores sunt in intellectu altiori mō qz in
seipsis. Et ideo quādo ab intellectu capiuntur quodā mō
in cor ascēdunt. Unde dicit. Esa. 5. Nō erūt in memoria
priora. nec ascēdūt sup cor. Illa vero que sunt in intelle
ctu supiora: altiori mō sunt in seipsis qz in intellectu. Et
sdo quādo ab intellectu capiuntur quodā mō descendūt.
Jac. 1. Omne donū pfectū desursuz est descēdens a pfe
luminū. qz igit illius glorie noticia nō accipit a sensibili
bus sed ex reuelatione diuina: ideo signanter dicit. Nec i
cor homis ascendit sed descendit id. s. qd preparat deus
id est pdestinatur diligētibus se qz essentialē premiū eter
ne glorie caritati debetur scdm illud. Jo. 14. Si quis di
ligit me diliget a patre meo. r ego diligaz eū r manifesta
bo ei meipsum. in quo pfectio eterne glorie consistit. Et
iob. 36. Annūciat de ea id est de luce glorie amico suo qz
possessio eius sit. Ceterae autē virtutes accipiūt efficaciaz
merendi vitā eternā in qm informātur caritate. ¶ De
inde cū dicit. Hob aut rē. pbat pdictā expositionē de sa
pientia diuina p cōgationem ad fideles. Et pmo ppone
quod intēdit. Scdo pbat ppositum ibi. Ipūs em. Dicit
ergo primo. dictū est qz sapiētiā dei nemo pncipiū hui?

Explanatio sancti Thome

Seculi cognouit. nobis autē de^o reuelauit per spm suum
quē. s. nobis misit scdm illud. Jo. 14. Paracletus autē
spūsanct^{us} quē mittere pater in noīe meo ille docebit vos
omnia. Job. 31. Inspiratio omnipotentis dat intelligentiā.
Quia em̄ spūsanct^{us} est spūs veritatis utpote a filio pro-
cedens qui est veritas patris: veritas quibus mittitur inspi-
rat veritatem sicut r filius a patre missus notificat patrem
scdm illud Mat. 11. Nemo nouit patrem nisi filius r cui vo-
luerit filius reuelare. ¶ Deinde cū dicit. Spūs enim pro-
bat qd dixerat scilicet q p spm sanctū sit sapientia fidelis
bus reuelata. Et primo ostendit q spūsanctus ad hoc sit
efficax. Scdo probat q hoc in discipulis xpī fecerat ibi.
Nos autē. Circa primū duo facit. Primo pponit qd in-
tendit. Scdo manifestat propositū ibi. Quis em̄ scit hoīum
minum rē. Dicit ergo primo. dictū est q per spm sanctū
reuelauit nobis de^o suā sapientia. r hoc fieri potuit. Spi-
ritus em̄ sanct^{us} oīa scrutat. quod nō est sic intelligendū
quasi inq̄rendo quomōdō fiant. sed qz pfecte r etiā intrinā q̄
rūlibet rerū nouit. sicut homo qd aliquādo diligēter scru-
tatur. Unde dicit sap. 7. Quis spūs intelligentie sanct^{us} est
omnia p̄cipiens r qui capiat oēs spūs intelligibiles mū-
dos subtilēs r nō solū res creatas sed etiā pfūda dei p̄fec-
te cognoscit. Dicunt autē pfūda ea que in ipso latent: r
nō ea que de ipso per creaturas cognoscunt que quasi sus-
perficienter vident esse scdm illud sapiētie. 13. A magni-
tudine sp̄i r creature cognoscibiliter poterat creator eos-
rum videri. ¶ Deinde cū dicit. Quis em̄ scit hoīum pro-
bat qd dixerat de spū dei p similitudinē humani spūs dī-
cens. Quis em̄ scit hoīus ea qua sunt hoīs id est ea que
latent in corde nisi spūs hoīs qui in eo est id est intellect^{us}
r ideo que interius latent videri nō possunt. Signanter
autē dicit. Quis hoīum ne ab hoī cognitione etiā deus
videatur excludi. dicit em̄ Je. 17. Primum est cor hoīs
r quis cognosceret illud? Ego deus p̄bas corda r scrutās
renes qz scilicet secretorū cordis solus deus est cognitor.
Manifesta autē est ratio quare homo ea que in corde alte-
rius latent scire nō pōt qz cognitio hoīs a sensu accipit
r ideo ea que sunt in corde alterius homo cognoscere nō
potest nisi quaten^{us} per signa sensibilia manifestent scdm
illud. 1. r. 16. Homo videt que foris parent. deus autē
intuetur cor. Sed nec angelus bon^{us} nec malus ea que in
corde hoīs latent scire pōt nisi in q̄tum per aliquos effec-
tus manifestent. cuius ratio accipi pōt ex ipso verbo apo-
stoli qui dicit ea ratione spm hoīs cognoscere que i cor-
de hoīs latent. qz in ipso hoīe est. angelus autē neqz bonus
neqz malus illabitur menti humane vt in ipso corde hoīs
sit r intrinsecus opetur. sed hoc solus dei p̄pūū est. An
solus deus est cōscius secretorū cordis hoīs scdm illud
Job. 16. Ecce in celo testis meus r in excelsis cōscius me-
us. Scdo similitudinē adaptat ad spm dī dicēs. Ita et q
dei sunt id est que in ipso deo latent: nemo cognoscit nisi
spūs dei scdm illud. Job. 36. Ecce deus magn^{us} vincens
scientiā nostrā. Sed sicut ea que sunt in corde vni^{us} homi-
nis alteri manifestantur p sensibilia signa: ita ea que sunt
in ipso deo vni^{us} hominū p sensibiles effectus. scdm il-
lud sap. 13. A magnitudine sp̄i r creature rē. Sed spūs
sanctus qui est in ipso deo utpote patri r filio cōsubstanti-
alis secreta diuinitatis p seipsū videt. scdm illud sap. 7.
Est enim in illa scilicet dei sapiētia spūs intelligentie: sac-
ta oēm habens virtutē oīa p̄cipiens. ¶ Deinde cū dicit.
Nos autē rē. Dicit quomōdō cognitio spūsancti p̄cipi-
atur dicēs. licet nullus hoīum per se possit scire que sunt
dei. Nos autē spū sancto scilicet repleti nō accepim^{us} spi-
ritum hui^{us} mundi sed spm qui a deo est. Noīe autē spi-
ritus vis quedā vitalis r cognitiua r motiua intelligitur

Spūs ergo hui^{us} mundi potest dici sapientia hui^{us} mundi
et amor mundi quo impellitur homo ad agendū ea q̄ mū-
di sunt. hunc autē spm sancti apostoli nō receperūt mun-
dum abijcētes r cōtēmentes sed receperūt ut spūs sanctū
quo corda eorū illuminata sunt r inflamata ad amorem dī
scdm illud. Jo. 14. Paraclet^{us} autē spūsanct^{us} quē mittere
pater in noīe meo rē. Et nuī. 14. Seruū meū caleb p̄
plenus est alio spū r secutus est me: introducā in terram
hāc. Spūs autē huius mūdi errare facit scdm illud. Esa.
19. Dirūpetur spūs egipti in visceribus ei^{us} r cōsiliū ei^{us}
ut precipitabo. Et diuino autē spū huius p̄secuti sumus
vt sciam^{us} que a deo data sunt nobis vt sciam^{us} de rebus dī
vni^{us} q̄tum vniūcūqz deus donauit. qz sicut dicit ephe.
4. Vniūcūqz data est gratia scdm mēsurā donationis xpī
Vel potest intelligi spūm autē donatūz sancti vt dona spi-
ritualia cognoscā: que nō habētes eundē spūz ignorat
scdm illud apoc. 2. Qui cecidit dabo māna absconditū qd
nemo scit nisi q̄ accipit. Et b^{ea} autē accipi potest qz sicut ne-
mo nouit patrem nisi filius r qui voluerit filius reuelare.
vt dicit Mat. 11. Ita nemo nouit que sunt dei patris r fa-
lij^{us} nisi spūsanct^{us} r qui ipm acceperūt. r hoc ideo. qz sicut
filius cōsubstantialis est patri ita spūsanctus patri r filio.

Lectio tertia.

¶ Et loquimur nō in doctis huma-
q̄ nesapientie verbis: sed in doctrina
spiritus. spūalibus spiritualia com-
parantes. Animalis autē homo nō p̄cipit ea
que sunt spiritus dei. Stulticia em̄ est illi: r
nō potest intelligere qz spiritualiter examia-
tur. Spiritualis autē iudicat omnia: r ip̄a
nemine iudicatur: sicut scriptum est. Quis
enim cognouit sensum domini: aut quis in-
struxit eum: Nos autē sensum xpī habem^{us}.
Dixerat supra apūs sapientias loquimur inter p̄fectos.
Post q̄ ergo manifestauit qualis sit hec sapiētia qz mun-
danis hoīb^{us} incognita cognita autē scīs. hic manifestat q̄
ratione hāc sapiētia sancti inter p̄fectos loquitur. Et p̄-
mo pponit qd intendit. Scdo assignat rationē ibi. Bīa-
lis autē homo rē. Circa p̄mum primo pponit reuelatorū
manifestationē dicens. dictū est qz spm dei accepim^{us} vt
sciam^{us} que a deo donata sunt nobis. que. s. nobis p spi-
ritum reuelata sunt loqm^{ur}. Sunt em̄ eis reuelata ad vtili-
tatem. Unde r act. 2. dicit. Repleti sunt oēs spūs sancto
r ceperunt loqui. ¶ Scdo tangit modū enarrandi exclu-
dens modū in cōuenientē dicens. Nō in doctis humane
verbis sapiētie id est nō nitimur ad p̄bandāz nostrā doc-
trinam per verba cōposita ex humane sapiētia. siue r̄p̄tūz
ad ornatū verborū siue q̄tum ad subtilitatē rōnum Esa. 33.
Populū alti sermonis nō videbis. Astruit em̄ modum
cōuenientem cū dicit. Sed in doctrina spūs id est prout
spūsanctus nos loquentes interius docet r auditōz cor-
da ad capiendū illustrat. Jo. 16. Cum venerit ille spirit^{us}
veritatis docebit vos oēm veritatē. ¶ Tertio determinat
auditores dicēs. Spūalibus spūalia cōparantes. q. d. rē-
cta cōparatione spūalia documēta tradim^{us} spūalibus vis-
ris quib^{us} sunt cōuentientia. 2. r. 2. Hec comēda fide-
libus viris qui ydonei erūt r alios docere. Eisdem autē
hic nomiāt spūales quos supra p̄fectos. qz p spm sanctū
hoīes p̄ficiunt in virtute. scdm illud. ps. Spūs oris eius
omnis virtus eorū. ¶ Deinde cum dicit Bialis rē. assignat
rōnem dicitōz r primo ostēdit quare spūalia non sunt
tradenda aialibus hoīb^{us}. Scdo quare sunt tradēda ipi

in epistolam I ad Corinthios II.

ritualib⁹. ibi Spūalis ꝛc. Circa primū duo facit. Primo ponit rōnē. Secūdo manifestat eā ibi Stulticia est ꝛc. Ratio ergo talis est. Nulli sunt tradenda documēta que capere nō potest. sed homines aīales nō possunt capere spūalia documēta. ergo nō sunt eis tradēda. hoc est ergo qd dicit. Animalis homo ꝛc. Et ideo recta rōne nō possit tradi eis. Ubi primo cōsiderandū est quis homo dicatur animalis. Est ergo cōsiderandū qd aīa est forma corporis. Unde pprie aīe intelligunt ille vires que sunt actus corpallium organoz. s. vires sensitivē. Dicunt ergo hoīes aīales qui huiusmodi vires sequitur inter quas est vis appetitivā ꝛ appetitua. ꝛ ideo pōt dici homo dupliciter aīalis. Uno nō q̄tum ad vim appetitivā qui. s. afficitur solum ad ea que sunt scdm appetitū sensitivū ꝛ talis dicit aīalis vita qui sicut dicit in glo. sequit visolutā lasciviā anime sue quā inter naturalis ordinis metas spūs rector nō cōtinet. Unde dicitur in canonica Jude. Iij sunt qui segregāt semetipsos aīales spūm nō habētes. Secūdo autē videndū quare tales nō possunt p̄cipere ea que sunt spūs dei: qd quidē manifestuz est: ꝛ q̄tum ad aīale sensus ꝛ q̄tum ad aīalem vitam. Ea em̄ de quib⁹ spūs sanctus illustrat mētem sunt supra sensum ꝛ rōnem humanā scdm illud. Ecc. 3. Plura supra sensum hoīs ostēsa sunt tibi. ꝛ ideo ab eo capi nō possunt qui soli cognitioni sensitivē innitit. Spūs etiam sanctus accēdit affectū ad diligenduz spūalia bona: sensibilibus bonis cōtemptis. ꝛ ideo ille qui est aīalis vire nō potest capere huiusmodi spūalia bōa. qz p̄bus dicit i. 4. ethicoꝝ qd qualis vnusquisqz est talis finis videt ei. propter. 18. Nō recipit stulto⁹ verba prudentie: nisi ei dixeris que versant in corde eius. Ecc. 22. Cum dormiētē loquitur qui narrat sapientiā stulto. Deinde cuz dicit. Stulticia enim ꝛc. manifestat qd dixerat p̄ signuz. cū em̄ aliq̄s aliqua sapiētē dicta re pbat quasi stulta: signum est qd ea nō capiat. Quia igit aīalis homo ea que sunt spūs dei reputat stulta. ex hoc manifestat qd ea nō capiat. Et hoc ē qd dicit. Stulticia enim est illi. s. aīali. Judicat em̄ esse stulta que scdm spūm dei aguntur. Ecc. 10. In via stulto ambulans cū ipse sit insipiens oēs stultos estimat. Quā autē hoī animalis que scdm spūm sunt videntur stulta: non p̄cedit ex rectitudine sensus. sicut sapientes aliqua iudicant esse stulta que stultis vident sapiētia. p̄pter defectū intellectus. qz homo sensui deditus nō potest intelligere ea que supra sensum sunt ꝛ hō carnalibus affectus nō intelligit esse bonū nisi qd est delectabile scdꝝ carnē. Et hoc est qd sequitur. Et nō pōt intelligere. ps. Rescietur neqz intellexerunt in tenebris ambulāt. Quare autē nō possit intelligere oñdit subdens. Quia spūaliter exaiatur id est spūaliter exaiatio fit spūaliter. nunq̄ em̄ inferior potest exaiare ꝛ iudicare ea que sunt superioris: sicut sensus nō potest exaiare ea q̄ sunt intellectus. ꝛ similiter neqz sēsus neqz ratio humana potest iudicare ea que sūt spiritus dei et ita reliquitur qd huiusmodi solo spiritu sancto examinantur. secūduz illud psalmiste. Eloquia domini igne examinata probata scilicet a spiritu scto. Quia ergo aīalis homo caret spiritu sancto nō potest spūalia examinare. et per consequens nec ea intelligere. Deinde cuz dicit. Spirituales autē iudicat omnia ꝛc. assignat rationē quare spiritualibus spūalibus examinantur ꝛ primo ponit rationem. Secūdo manifestat eam ibi. Quis enim novit. assignat autē talem rationem. Illi tradenda sunt spūalia qui potest iudicare secūduz illud. Job. 12. Auris &

ba dijudicat. sed spiritualis est huiusmodi. ergo ei spūalia sunt tradenda. ꝛ hoc est qd dicit. Spiritualis enim dijudicat omnia et ipse a nemine iudicat. Ubi primo videndum est quis homo dicatur spiritualis. Est autē notandum qd spiritus nominare cōsuevimus substantias in corporeas. quia igitur aliqua pars anime est que nō est alicuius organi corporei actus scilicet pars intellectiva cōprehendens intellectum ꝛ voluntatem huiusmodi pars anime spiritus hominis dicitur: que tamen a spiritu dei et illuminatur secūduz intellectum ꝛ inflamatur secūduz affectum ꝛ voluntatem. Dupliciter ergo dicitur homo spiritualis. Uno modo ex parte intellectus spiritu di illustrante. Et secūduz hoc in glossa dicitur qd homo spiritualis est qui spiritui dei subiectus certissime ac fideliter spūalia cognoscit. Alio modo ex parte voluntatis spiritu dei inflamante. ꝛ hoc modo dicitur in glo. qd spiritu alis vita est qua spiritum dei habens rectorem. animam regit id est animales vires. Sal. vltimo. Vos qui spirituales estis instruite huiusmodi ꝛc. Secūdo considerandum est quare spiritualis di iudicat omnia ꝛ ipse a nemine recitatur. Ubi notandum est qd in omnibus ille qui recte se habet rectum iudicium habet circa singula. Ille autem qui in se rectitudinis defectum patitur: deficit etiam in iudicando. vigilans enim recte iudicat ꝛ se vigilare et alium dormire. sed dormiens nō habet rectum iudicium de se nec de vigilante. Unde nō sunt res tales quales videntur dormienti sed quales videntur vigilanti. Et eadē ratio est de sano ꝛ infirmo circa iudicium sapozum fidei & billi ꝛ forti circa iudicium ponderum ꝛ virtuosum ꝛ vitioso circa agibilia. Unde ꝛ philosophus dicit in. 5. ethicoꝝ. Virtuosus est regula ꝛ mensura omniū humanozum. quia scilicet in rebus humanis talia sunt singularia qualia virtuosus iudicat ea esse. ꝛ secūduz hunc modum apostolus hic dicit qd spiritualis iudicat omnia. quia scilicet homo habens intellectum illustratum ꝛ affectum ordinatum per spiritum sanctum de singulis que pertinent ad salutem rectum iudicium habet. Ille autem qui nō est spiritualis habet etiā intellectum obscuratum ꝛ affectum torvatum circa spūalia bona. ꝛ ideo ab homine nō spirituali spiritualis homo iudicari nō potest sicut nec vigilans a dormiente. Quātum ergo ad primum horum dicitur sap. 3. Quā iudicabunt iusti nationes. Quātum ad secunduz dicitur infra. 4. Mibi pro minimo est vt a vobis iudicer aut ab humano die. Deinde cuz dicit Quis enim novit ꝛc. manifestat rationem inductam ꝛ primo inducit auctoritatem. Secūdo adaptat ad propositū ibi. Hos autem ꝛc. Est autem cōsideranduz qd ad hoc qd aliquis possit de aliquo homine iudicare duo requirūtur. Primo vt iudicans cognoscat ea que sunt iudicari. quia vt dicitur primo ethicoꝝ. vnusquisqz bene iudicat que cognoscit ꝛ horum est optim⁹ iudex. Ex quo patet qd sensum id est sapientiam dei omnia iudicantem nullus possit diiudicare. ideo dicit quis enim novit sensum dñi q̄si dicat null⁹. quia sapientia dei excedit omnes cupiditatem hominis. Ecc. pmo. Sapientiam dei precedentem omnia quis inuestigavit. sap. 14. Sēsū autem tuum q̄s scire poterit: nisi tu dederis sapientiam. Secūdo requiritur qd iudicans sit superior iudicato. Unde domin⁹ habet iudicium de seruo. magister de discipulo. Ex quo etiā patet qd nullus potest sensus dei iudicare propter quod sequitur. Aut quis instruxit eum? q̄si dicat nullus. Nō enim habet scientiam ab aliquo acceptaz. sed potius fontem oīs scientie. Job. 26. Cui dedisti consilium? forsitan ei qui nō habet sapientiam. Vidētur autem verba hec assumpta ex eo quod dicitur Esa. 4. Quis adiuvit spirituz domini aut quis consi

Explanatio sancti Thome

Marinus eius fuit. et ostendit illi. cum quo inijt consiliuz et instruit eum. **¶** Deinde adaptat quod dixerat ad propositum dicens. Nos autem scilicet spirituales viri. Sensus christi habemus id est recipimus in nobis sapientiam christi ad iudicandum. **Eccl. 17.** Creauit illis scientiam spiritus sensu adimpleuit corda illorum. **Muc. ultimo.** Dicitur qd apuit illis sensum vt intelligerent scripturas: et ita quia sensus christi et iudicari non potest. conueniens est qd spiritualis qui sensum xpi habet a nemine iudicetur.

Incipit capitulum tertium. Lectio prima.

Ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritualibus: sed quasi carnalibus. **Tanquam** paruulis in fimo lac vobis potius dedi non escam.

¶ Non dum enim poteratis. sed nec nunc quidem potestis: adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter vos zelus et contentio: nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis. Cum enim quis dicat. ego quidem sum pauli. aliter autem ego apollo. nonne homines estis. Quid igitur est apollo? Quid vero paulus? Ministri ei? cui credidistis. Et unicuique sicut dominus dedit. Ego plantavi. apollo rigauit. sed deus nunc incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid neque qui rigat: sed qui incrementum dat deus. Qui autem plantat et qui rigat unum sunt:

Supra apostolus ostenderat errorem corinthiorum qui propter ministros christi a quibus baptizati et vocati erant ad inuicem disceptabant. hic incipit eorum iudicium quod habebant de ministris improbare ex quo iudicio contentiones in eis procedebant. Et circa hoc duo facit. Primo improbat eorum iudicium quantum ad hoc quod quibusdam ministrorum de quibus gloriabantur plus attribuebat quam deberet. Secundo quantum ad hoc quod alios christi ministros contemnebat. **4. cap. ibi.** Sic nos existimet homo. **Circa primum** duo facit. Primo ostendit detrimentum quod patiebantur propter contentiones ex peruerso iudicio prouenientes. Secundo improbat eorum peruersum iudicium. **Ibi.** Quid igitur est apollo. **Circa primum** duo facit. Primo ponit detrimentum quod hactenus passi erant propter eorum sectum. Secundo ostendit quod adhuc idem patiuntur ibi. Sed nec nunc quidem. **Circa primum** tria facit. primo ponit detrimentum quod hactenus passi erant propter eorum defectum. dixerat enim supra quod apostoli quidem spiritualia documenta spiritualibus tradebant que animales homines percipere non poterant quod eis adaptat dicens. Et ego fratres qui scilicet inter alios apostolos spiritualibus spiritualia loquor. Non potui scilicet conuenienter vobis loqui quasi spiritualibus vt scilicet traderem vobis spiritualia documenta. Sed quasi carnalibus scilicet loquutus sum vobis eisdem enim carnales dicit quos supra animales: quibus oportet tradi ea que sunt infirmitati eorum acomoda. **1sa. 28.** Quem docebit scientiam et quem intellegere faciet auditum. Ablactatos a lacte auillos ab uerbis id est a carnali conuersatione et sensu. Secundo adhibet similitudinem dicens **Tanquam** paruulis in fimo id est parum adhuc introductis in perfectam doctrinam fidei que spiritualibus debetur. **Heb. 5.** Omnis qui lactis est princeps

expers est sermonum iustitie paruulus enim est: perfectorum autem est solidus cibus. **Tertio** rationem assignat ne credatur ex inuidia eis spirituales doctrinam subtraxisse contra quod dicitur **sap. 7.** Quam sine fictione iudicet sine inuidia conico. **¶** Unde subdit. Non dum enim poteratis quasi dicat non subtraxi vobis escam propter meam sed propter vestram impotentiam. quia verba spiritualia non dum bene poteratis capere secundum illud. **Jo. 16.** Adhuc multa habeo vobis dicere sed non potestis portare modo. **¶** Deinde cum dicit. Sed nec nunc quidem potestis. ostendit quod adhuc idem detrimentum patiuntur. et primo quidem ponit impotentiam cui adhuc subiacebant dicentes. Sed nec nunc quidem potestis quasi dicat quod a principio perfectam doctrinam capere non poteratis. non mirum fuit. quia hoc tempore nonnisi compebat secundum illud. **1. pe. 2.** Sicut modo geniti infantes lac concupiscite. Sed hoc videtur esse culpabile quod post tantum tempus in quo proficere debuistis eandem impotentiam retinetis secundum illud **1he. 5.** Quia deberetis magistri esse propter tempus: rursus indigetis doceri que sunt elementa sermonum dei. Secundo assignat predicte impotentie rationem dicens: Adhuc enim carnales estis scilicet vita et sensu. Et ideo ea que sunt spiritus capere non potestis sed sapientia ea que sunt carnis secundum illud **Ro. 8.** Qui secundum carnes sunt: que carnis sensum sapiunt. **Tertio** ponit rationem probationis inducte dicens. Cum enim inter vos sit zelus et contentio nonne carnales estis. et secundum hominem ambulatis. **¶** Ubi considerandum est quod recte coniungit zelum et contentionem. quia zelus id est inuidia. est contentionis materia. Inuidus enim tristatur de bono alterius quod ille nititur promouere et ex hoc sequitur contentio. **¶** Unde **Jac. 3.** Ubi zelus et contentio ibi inconstantia et omne opus prauum. Et similiter e conuerso. charitas per quam quis diligit bonum alterius est materia pacis. **¶** Secundo considerandum est quod zelus et contentio non habet locum nisi in carnalibus hominibus: quia ipsi ad bona corporalia afficiuntur que simul a pluribus integre possideri non possunt. et ideo propter hoc quod aliquis aliquod bonum corporale possidet alius impeditur a plena possessione illius et ex hoc sequitur inuidia et per consequens contentio. sed spiritualia bona ad que spirituales afficiuntur simul a pluribus possideri possunt. et ideo bonum unius non est alterius impedimentum. et propter hoc in talibus nec inuidia nec contentio locum habet. **¶** Unde **sap. 7.** Sine inuidia comunico. **¶** **Tertio** considerandum est quare homines carnales dicit secundum hominem ambulare cum tamen homo ex spiritu et carne componatur. quia nature humane consonum est vt spiritus cognitionem a se sibus carnis accipiat. **¶** Unde et consequenter affectus rationis humane secundum ea que sunt carnis mouetur nisi spiritus hominis per spiritum dei supra hominem eleuetur. **¶** Unde dicitur. **Eccl. 34.** Sicut peritens cor tuum fantasias patitur nisi ab altissimo fuerit emissum visitario. **¶** Est ergo sensus secundum hominem id est secundum naturam humanam sibi a dei spiritu derelictum. sicut et in ps. dicitur. Filij hominum vsquequo graui corde vt quid diligitis vanitatem et queritis mendacium. **¶** Quarto manifestat probationem inductam dicens. Cum enim quis id est aliquis vestrum dicit. Ego quidem sum pauli. quod a paulo baptizatus et doctus. Alius autem ego apollo genitus casus pro quod denotatur in vobis esse zelus et contentio. Nonne homines estis scilicet carnales et non spirituales vt ipse zelum et contentionem habetis pro rebus humanis. Quales enim homo est talibus rebus afficitur et per affectum inheret. secundum illud **Dee. 9.** Facti sunt abhominabiles sicut ea que vile perunt. **¶** Deinde cum dicit Quid igitur est apollo. in p

in epistolam I ad Corinthios III.

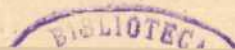
bat eoz iudicium q̄ruz ad hoc q̄ plus ministris attribue-
bant q̄ deberent. et primo ostendit veritatem. Secūdo ex-
cludit errorem ibi. Nemo vos seducat. Tertio infert cō-
clusiones intētas ibi. Itaq̄ nōo gloriatur in hoibus. Cir-
ca primū duo facit. Primo ostendit cōditionez ministro-
ruz. Secūdo agit de eoz mercede ibi. Anusquisq̄ pro-
prium mercedem. Circa primūz tria facit. Primo ponit
ministrozū conditionem. Secūdo ponit similitudinem ibi.
Ego plantavi apollo rigavit. Tertio ostendit intentū ibi
Itaq̄ neq̄ qui plantat. Circa cōditionem autē ministro-
rum duo tāgit. pmo q̄ nō sunt domini sed ministri dicēs
vos de paulo et apollo gloriamini: igitur q̄ro a vobis qd
est apollo et quid paulus id est cuius dignitatis vel pote-
statis vt digne de eis possitis gloriari? et respōdet. Mini-
stri eius id est dei sunt quasi dicat quod agūt in baptismo
et in doctrina nō p̄ncipaliter agūt sicut dñi sed sicut mini-
stri ei. fm̄ illud Esa. 61. Ministri dei dicēt vobis. Pos-
set autē alciui videri magnū esse ministrū dei esse et gloriā
dum esse in hoibus de ministris dei. Et vere esset si sine
hoibus nō pateret accessus ad deū. sicut illi qui solēt glo-
riari d̄ ministris regis sine quib⁹ nō pater aditus ad regē
S3b hie locū nō h3 qz fideles xpi p̄ fidē hnt accessuz ad
deū h3 illd. Ro. 5. q̄per quē accessū habem⁹ ad deū p̄ fi-
dē et grāz istā in q̄ stam⁹ et glāmur in spe glie filioz dei.
Ideo signāter addit. Cui credidistis. q. d. per fidem istā est
cōiuncti deo nō hoibus. Unde supra. 2. dictū est vt fides
vestra nō sit in sapientia hominū sed in virtute dei. et ideo
primo d̄ deo est vobis gaudendū q̄ de hoibus. Cōtingit
autē q̄ ministri hominū vel dñozum vel artificū p̄mo ha-
bent a seipsis aliquā dignitatē vel virtutem: ex qua ydo-
nei ad ministrutuz sunt. sed hoc nō est de ministris dei et
ideo sc̄do ostendit q̄ tota dignitas et virtus ministrozū
est a deo dicens. Et vnicuiq̄ sicut deus diuisit. q. d. in tā-
tuz aliquis et vnusquisq̄ nostrū habet de virtute ministrā
dī in q̄tum ei deus dedit. vñ nec sic nobis est gloriandū
2. cor. 3. Sufficiētia nostra a deo qui ydoneos nos fecit
ministros noui testamēti. Deinde cū dicit. Ego planta-
ui ponit similitudinē ministroz ex similitudine agricolaz
vbi duplex differentia opationū intelligit. Ana opatiōis
vnus ministri ad operatiōē alteri. Et q̄tum ad hoc di-
cit. Ego plantavi id est in p̄dicatiōe ad modū plantātis
me habui. qz sc̄z p̄mo vobis p̄dicauī fidem. Esa. 51. Pos-
sui verba mea in ore tuo vt plantes celos. Apollo rigavit
id est ad modū rigantis se habuit: qui aquā plantis exhi-
bet ad hoc vt nutriantur et crescant. Et similit̄ legitur.
Act. 18. Cum paulus multos corinthioz conuertisset
superuenit apollo qui multum cōtulit hijs qui crediderūt
publice ostēdens per scripturam esse ihm xpm. Ecc. 24.
dicitur Rigabo ortū meū plantatiōnū. Secūda differētia
est opatiōis ministroz qui exteri⁹ opantur plantādo et
rigādo ad opatiōez dei qui interi⁹ operat̄. Unde subdit
Sed deus incrementū dedit interi⁹. s. operādoz. cor. 9.
Augebit incrementū frugū iustitie vestre. Sic etiā in reb⁹
corporalib⁹ plantātes et rigantes exteri⁹ opantur. sed de
us operatur interi⁹ p̄ operatiōē nature ad incrementū plā-
tarum. Deinde cū dicit. Itaq̄ neq̄ qui plātat neq̄ qui
rigat et. Infert ex p̄missis duas cōclusiones. quaz p̄ma
infertur sc̄m cōparatiōem ministroz ad deū dicēs. Ex
quo paulus plātauit et apollo rigavit nō sunt nisi ministri
dei et nō habēt aliquid nisi a deo et nō opant nisi exteri⁹
deo iteri⁹ opātē. Itaq̄ neq̄ q̄ plātat est aliqd. s. p̄ncipalit̄
2 magnū de quo sit gloriandū. Neq̄ q̄ rigat sed qui incre-
mentū dat de⁹. Ipe em̄ p̄ se est aliqd p̄ncipale et magnū
de quo est gloriandū. Actio em̄ nō attribuit instrumentū
cui sparāt ministri: sed p̄ncipali agēti. Unde. Esa. 40.
dicit. Om̄s gentes quasi nō sunt sic sunt corā eo. Sc̄dam
cōclusionem infert p̄tinentē ad cōparatiōē ministrozū

ad inuicē dicens. Qui plantat aūt et qui rigat. cū sint mi-
nistri dei et nihil nisi a deo habētes et solū exteri⁹ opant̄
tes vnuz sunt ex cōditione nature et ministerij rōnez: quare
sc̄z nō potest vn⁹ alteri p̄ferri nisi sc̄m donū dei. et ita q̄-
tum in seipsis est vnū sunt. Et qz sequēter in intentione
ministrādi deo vnū sunt p̄ cōcordiā voluntatis. ideo stultū
est de hijs q̄ vnū sūt distētere. ps. Ecce q̄ hostiā et q̄ locum
dū hitare frēs i vnū. Ro. 12. Vlti vnū corp⁹ sum⁹ i xpo.

Lectio secūda.

Nusquisq̄ propriā mercedem acci-
piet sc̄m suū laborem. Dei enim
sum⁹ adiutores. Dei agricultura est.
Dei edificatio estis. Secūdū gratiaz dei q̄
data est mihi. vt sapiens architectus funda-
mentū posui. alius autem supedificat. Un⁹
quisq̄ autē videat quomō superedificet. Fū-
damentum em̄ aliud nemo potest ponere p̄-
ter id quod positum est qd est xpus ihesus.
Si quis autē superedificat supra fundamen-
tum hoc aurū argentum lapides p̄ciosos lig-
na fenum stipulam vnus cuiusq̄ opus mani-
festuz erit. Dies em̄ domini declarabit qz in
igne renelabitur: et vnus cuiusq̄ opus qua-
le sit ignis probabit. Si cuius opus māserit
quod superedificauit mercedez accipiet. Si
cuius opus arserit detrimentū patietur ipse
autē saluus erit sic tamē quasi per ignez.

Supra ap̄lus ostēdit qualis sit cōditio ministroz: hie agit
d̄ remuneratiōe eoz. Et p̄mo agit de mercede bonoz mi-
stroz. Secūdo agit d̄ punitiōe maloz ibi. Hecit qz tēplū
dei est. cc. Circa p̄mū tria facit. p̄mo p̄mittit ministr̄ mer-
cedē ppriā. Secūdo assignat rōnē ibi. Dei ei sum⁹. Tertio
agit de diuersitate mercedis ibi. Sc̄m grāz dī. Dicit ḡ
p̄mo dictū est qz neq̄ q̄ plātat est aliqd: neq̄ qui rigat nō
tamē inutiliter plātat vl̄ rigat. sed vnusquisq̄ ppriā mer-
cedem accipiet sc̄m suū laborem. Quāuis em̄ qui increm-
tum dat sit deus et ipse solus interi⁹ opetur: exteri⁹ tamen
laborantib⁹ mercedē tribuit. sc̄m illud: Jere. 31. Quies-
cat vox tua a ploratu et oculi tui a lachrymis. qz merces ē
operi tuo. Que quidē merces est ipse de⁹. sc̄m illud ges-
nes. 15. Ego p̄tector tu⁹ sum et merces tua multa nimis.
p̄mo qua mercede laborātes mercenarij laudatur. sc̄z il-
lud. Luc. 15. Quāti mercenarij in domo patris mei ha-
bundant panib⁹. Alioquin si p̄ alia mercede in opē dei
aliquis laboret laudādus nō est sc̄m illud. Jo. 10. Mer-
cenarius autē et cui⁹ nō sunt oēs pprie videt lupū veniē-
tem et fugit. Hec autē merces et cōmunis est oibus et pros-
pria singuloz. cōmunis quidē qz idem est qd oēs videbūt
et quo oēs fruēt. s. deus sc̄m illud. Job. 22. Sup̄ omni
potentem delictis affluēs et leuabis ad deum faciē tuam.
Esa. 28. In illa die erit dñs exercitūū corona glorie et ser-
tum exultationis populo suo. Et ideo. Mat. 20. Oibus
laborātib⁹ in vinea dat vnus denarius. ppria vero mer-
ces erit singuloz. qz vn⁹ alio clari⁹ videbit et plenus frue-
tur sc̄m determinatā sibi mensurā. Unde et dan. 12. Illi
qui docti sunt cōparantur splēdori firmamēti qui ad iusti-
tiaz erudiūt plurimos quasi stelle. Hinc est qd Jo. 14. di-
citur. In domo patris mei mansiones multe sunt. p̄pter
quod etiā hic dicit. Anusquisq̄ ppriā mercedem accipiet
Dñd̄ autē sc̄m quid attendat mēsurā pprie mercedis
cum subdit Sc̄z suū laborem. Unde et in. ps. dicit. Labo-

Explanatio sancti Thome

res manū tuarū qz māducabis beatus es & bene tibi erit
Nō tamē ppter hoc designat equalitas laboris ad mercedem.
qm vt dicit. 2°. cor. 4. Qd in pnti est momentaneū
& leue tribulationis nostre supra modū in sublimitate cele-
stium glorie pondus opabitur in nobis. S; equalitatez de
signat pportionez vt scz vbi est potior labor ibi sit potior
merces. Potest autē intelligi labor esse potior tripliciter
¶ Primo quidē scdm formā charitatis cui respōdet mer-
ces essentialis. Unde dicit Jo. 14. Qui diligit me diligitur
a patre meo & ego diligā eum. & manifestabo ei me
ipsum. Unde qui ex maiori charitate laborat licet minore
laborem patiat plus de premio essentiali accipiet. ¶ Sec-
cūdo ex specie opis. sicut em̄ in rebus hūanis ille magis
pmitatur qui in digniori opere laborat sicut architectoꝝ &
artifex manualis licet min⁹ laborez corporaliter. ita etiā in
rebus diuinis ille qui in nobilitiori opere occupat mai⁹ p-
mīum accipiet q̄tum ad aliquā prerogatiuā premij acci-
dentalis. licet forte min⁹ corporaliter laboret. Unde au-
reola datur doctorib⁹ virginibus & martirib⁹. ¶ Tertio
ex q̄ritate laboris qd quidē cōtingit dupliciter. Nā quā
doq; maior labor maiore mercedem meret. p̄cipue q̄tum
ad remissionē pene puta qd diutius ieiunat vel lōgius pe-
grinatur & etiā q̄tum ad gaudiū qd percipiet de maiori la-
bore. Unde sap. 10. dicit. Reddidit de⁹ scz iustus mercedem
laborū suoz. quādoq; vero est maior labor ex defectu
voluntatis. In hijs em̄ qd p̄pria voluntate facim⁹ minore
laborem sentim⁹. Et talis magnitudo laboris nō augebit
sed minuet mercedez. Unde dicit. Esa. 40. Assumet pē-
nas vt aequile current & nō laborabūt volabūt & nō defici-
ent. & ibi p̄mittitur. deficient pueri & laborabūt. ¶ Des-
inde cuz dicit. Dei em̄ sumus. assignat rationē eius quod
dixerat. & primo ponit rationē. Scdo adhibet similitudinē
nem ibi. & qd agricultura estis. Dicit ergo primo. recte qd
libet nostrū mercedē accipiet. dei em̄ sumus adiutores.
scilicet scdm nostros labores. Cōtra qd videtur esse quod
dicitur. Job. 26. Cuius adiutor es: nunquid inbecillis?
& Esa. 40. Quis adiuit sp̄m dñi. Dicedū est autē qd du-
pliciter aliq; aliū adiuvat. Vno mō augendo ei⁹ virtutez
& sic nullus pōt esse dei adiutor. An & post p̄missa verba
Job subdit. & sustentas brachiū ei⁹ qui nō est fortis. Alio
mō obsequēdo opationi alteri⁹ sicut si minister dicat dñi
adiutor in q̄tum exequit opus ei⁹ aut ministeriū artificis
& hoc mō ministri vel sunt ei⁹ adiutores. s̄m illd. 2°. cor.
6. Adiuuātes autē exhortamur. sicut ergo ministri hoim̄ ex-
equētes eoz opa mercedē ab eis accipiūt s̄m suū laborez
ita & ministri dei. Scdo adhibet similitudinē simplicis o-
peris. s. agriculture & edificationis. p̄plus quidē fidelis
ager est a deo cult⁹ in q̄tum p opationē diuinā fructū bo-
ni opis deo pducunt s̄m illud. Ro. 7. Sitis alteri⁹ qd ex
mortuis resurrexerūt fructificet⁹ deo. Et Jo. 9. dicit. Pa-
ter me⁹ agricola ē. & hoc est qd p̄mo dī. Dei agricultura
est. i. q̄si ager a deo cult⁹ & fructū ferrēs ei⁹ ope. & p̄plus
fidelis est quasi dom⁹ a deo edificata in q̄tum. s. de⁹ in eis
habitat scd⁹ illud eph. 2. Et vos coedificamini in hitacu-
lum dei. Et ideo scdo dicit dei edificatio estis. i. edificatū
a deo cōstruatū s̄m illud. ps̄. Nisi dñs edificauerit domus
zc. Sic igit ministri dei sunt adiutores in q̄tum laborant
in agricultura & edificatione fidelis ppli. ¶ Deinde cū dicit.
Scd⁹ q̄tia dī zc. agit de diuinitate mercedis. & qz merces
distinguit s̄m distinctionē laboris vt dicit⁹ est. Jo p̄mo ag-
git de diuinitate laboris. Scdo de diuinitate mercedis
ibi. Si q̄s supeditat. Circa p̄mū duo facit. p̄mo post
distinctionē laborū. Scdo subiūgit admonitionē ibi. An⁹
q̄s autē videat zc. Circa p̄mū duo facit p̄mo relictā simi-
tudine agriculture quā supra p̄sequit⁹ fuerat sub simili-
tudine edificationis suū p̄pria laborez describit dicens Scd⁹

grām dei q̄ data est mihi vt sapiēs architect⁹ fundamētū
posui. Vbi cōsiderandū est qd architect⁹ dī p̄ncipalis ar-
tifer & maxie edificij ad quē p̄tinet p̄bendere sumas dis-
positionē tori⁹ opis qd p̄ficatur per opationē manualiū ar-
tificum. Et iō dī sapiēs in edificio qz simpliciter sapiens est
qui summā cām cognoscit. s. deū & alios s̄m deū ordinat.
Ista sapiēs in edificio dī qui p̄ncipalē cām edificij. s. sine
p̄siderat & ordinat in inferiorib⁹ artificib⁹ qd sit p̄ter s̄s
nez agendū. Maifestus est autē qd tota substantia edificij ex
fundamēto depēdet. & iō ad sapiētē architectū p̄tinēz ydo-
neum fundamētū collocare. Ipe autē paulus fundamen-
tū sp̄ualis edificij collocauit corinthijs. Unde supra dixit
Ego plātaui. sicut em̄ se hēt fundamētū in edificio: sic plā-
tatio in plātis. p̄ter vtrūq; em̄ significat sp̄ualiter p̄ma p̄-
dicatio fidei. An t̄p̄e dicit. Ro. 15. Sic autē p̄dicauit euā-
gelium nō vbi notat⁹ est x̄ps ne sup alienū fundamētūz e-
dificarem. & iō se cōpat sapiētē architecto. Hoc autē nō sue-
ritum attribuit. s; gr̄e dei & h⁹ ē qd dicit. Scd⁹ gr̄az dei
q̄ data est mihi. qui. s. me aptū & ydoneū ad hoc instrum-
feci. infra. 4. Abūdanti⁹ oib⁹ laboraui non autē ego: sed
gr̄a dei meū. ¶ Scdo describit laborez alioz dicens. Ali⁹
autē. i. q̄cunq; iter vos laborat. supeditat fundamētū a me
posito. Qd q̄dez pōt ad duo referri. Vno quidē mō in q̄-
tum aliq; supeditat fidei in seipō fudate v̄ p̄fectū chari-
tatis & honoz opūz. i. pe. 2. Et ip̄i tanq̄ lapides vti su-
peredificamini. Alio ad doctrinā quā q̄s fundatā in alijs
p̄fecti⁹ maifestat. An Jer. p̄. dicit. Et edifices p̄tatio.
Et s̄m hoc idē significat hoc supeditatio qd. s. rigatio.
¶ Deinde cū dicit. Anūq; autē zc. Subiūgit moitionē
dicens. dicit⁹ ē qd ad alios p̄ter supeditare. vnusq; autē
videat. i. diligētē attendat quō supeditet. i. q̄lem doctri-
nā fidei fundatā in alijs supaddat v̄ q̄lia opa fidei i se fū-
date. puer. 4. Quil tui videat⁹ recta & palpebre tue p̄ce-
dant gressus tuos. ¶ Scdo r̄ndet tacite q̄stioni q̄re. s. ad
moneat alios de supeditatione & nō de fudatione v̄ pot⁹
assignat rōez q̄re dixerit qd ad alios p̄tinēz supeditare vi-
cēs. Fundamētū aliū nēo pōt ponere p̄ter id qd positū est
scz a me qd est ihs x̄ps qd hitat in cordib⁹ v̄ris p̄ fidē. vt di-
cit eph. 3. Et de fundamēto dī. Esa. 28. Ecce ego mittaz i
fundamētū syō lapidē āgularēz p̄batū p̄ciosū. i. in fundamē-
to fundatū. S; p̄tra videt eē qd v̄ ap̄c. 21. Mur⁹ cita-
tis h̄ns fundamēta. 12. & in ip̄is. 2. nota ap̄loz. Ihs g⁹ so-
lus x̄ps est fundamētum. Dicedū est autē qd duplex est fun-
damentū. Anū q̄dez qd p se bz soliditatē sic rupez aliq; su-
pra quā edificatū p̄struit & huic fundamētū x̄ps ap̄c. Ipe
em̄ est petra d̄ qd v̄ Wat. 7. Fudata em̄ erat supra firmā
petrā. Alio est fundamētū qd bz soliditatē nō ex se s; ex a-
lio solido subiecto sicut lapides qd p̄mo supponūt petre so-
lide. Et h⁹ mō dicunt apli esse fundamētū ecclie qd ip̄i p̄-
mo supeditati sūt x̄pō p̄ fidē & caritatē. An v̄ eph. 2°.
Supeditati supra fundamētū ap̄loz. ¶ Deinde cū dicit
Si q̄s supeditat zc. agit de v̄ria mercedis q̄tum ad hoc
qz quidā eā accipiūt sine detrimēto. quidā cū detrimēto
Et circa h⁹ tria facit. p̄mo docet qd diuersitas opationū
maifestat ex retributione. Scdo oñdit qm maifestat ibi. Di-
ei ei dñi. Tertio oñdit quō maifestat ibi Si cui⁹ op⁹ zc.
Circa p̄mū p̄siderādū est qd aplūs itendēs oñdere diuersi-
tatē supeditatiōis. 6. pōt vidēz tria. 1. & lapides p̄ciosi hit
quādam inclatā claritatē simul & incōsumpibilitatē & p̄-
ciositatem. Alia v̄o tria obsecra sunt & facile ab igne con-
sumūtur & vilia sunt. Unde p̄ aux. argētūz & lapides p̄-
ciosos intelligit aliqd p̄claz et stabile. p̄ lignūz v̄o fenūz
et stipulā aliqd mālē et transitorū. Dicit⁹ ē autē. 6. qz sup-
edificatō pōt itelligi & q̄tum ad opa qd vnusq; supeditat

in epistolam I ad Corinthios III

fidei fundamento. et quantum ad doctrinam quam aliquis doctor vel predicat superedificat in fundamento fidei ab apostolo fundate. Unde ista diuersitas quam hic apostolus tangit ad vitram superedificationem referri potest. Quidam ergo referentes hec ad superedificationem operum dixeruntque per aurum et argentum et lapides preciosos intelliguntur bona que quis fidei superaddit. Sed per lignum fenum et stipulam debent intelligi peccata mortalia que quis facit post fidem susceptam. scilicet ista expō pernitescere nō potest. Pro quōdē qz pctā mortalia sunt opa mortua sicut illud heb. 9. Mūdabit pccas nras ab opib' mortuis. In hoc autē edificio nihil edificat nisi viuū sicut illud. 1. p. 2. Et ipsi tanq' lapides viuū superedificamini. An ille q' cū fide hz pctā mortalia nō superedificat s'z magis destruit vel violat. p'ra quē dicit infra eodē. Si q's templū dei violauerit disperdet illū deus. Secūdo qz pctā mortalia magis cōpātur ferro vel plūbo v' lapidi. tum p'p' quiritatē. tū qz etiaz nō renouant p' ignē s'z sp' in eo manēt i' q' sunt pctā. No venialia cōpant ligno feno et stipule. tum p'p' leuitatē tum etiam qz ab eis aliq's defacili expurgat p' ignē. **Tertio** q' sicut hāc expōz videt seq' q' ille q' moriet in pctō mortali vūmō fidē retineat finalit' salutē cōsequē licet p' mo aliq's penas sustineat. Sic em' seqt'. Si cui' op' arserit detrimētū manifeste fentērie apli q' dicit infra. 6. Neq'z fornicarij neq'z idolis fuitēres tē. regnū dei possidebūt et Gal. 5. Quitalia agunt regnū dei non possidebūt. Mō est autē alicui salus nisi in regno dei. Itā q' ab eo excludit mīrū in ignēz eternū vt dicit Mat. 25. Quarto q' fides nō pot' dici fundamētū nisi p' quā xps hitat in nob. cū supradictū sit q' fūdamētū ē ipse xps iesus. Mō em' habitat xps in nobis p' fidem informē. Alioq'n hitaret in demonib' de qb' scptū ē Jac. 2. Et demōes credit et p'temiscit. An qd dicit epb. 3. Habitat xpm p' fidē in cordib' nris oportet intelligi qd fide p' charitatē formatā cū scptū sit. 1. Jo. 4. Qui manet in charitate in deo manet et deus in eo. Hec est fides q' p' dilectionē opat vt dicit infra. 13. Charitas nō agit p'perā An manifestū ē q' ille q' opat pctā mortalia nō hz fidē formatā et ita nō hz fūdamētū. oportet q' intelligere q' tam ille q' superedificat fundamētū aurū argentū lapides preciosos q' etiā ille q' superedificat lignū fenu stipulā vitet pctā. Ad hoc q' distinctiōz intelligē dū ē q' act' humani ex obiectis spēm hnt. Duplex ē autē obiectū humani act'. s. res spūales et res corpales. q' qdē obiecta vnt tripl'. Pro quōdē q' tum ad hoc q' res spūales sunt p'petue. res autē corpales sunt transitorie. An. 2. corin. 4. Que vident' tpalia sunt: q' autē nō vidēt' eterna. Secūdo q' h'c ad hoc q' res spūales in seipsis claritatē hnt sicut illud sap. 6. Clara ē et q' nūq' marcescit sapia. Res corporales obscuritatē hnt ex materia. An dicit sap. 2. Ambre trāsit' ē tpus nrm. Tertio q' h'c ad hoc q' res spūales sunt preciosiores et nobiliores reb' corporalib'. An puer. 3. dicit de sapia. Preciosior ē cunctis opib'. Et sap. 7. De aurū i' cōpationē illi' arena ē exigua et tanq' lutū estimabil' argentū in p'spectu illi'. Et iō opa q' bona hō inrit' reb' spūalib' et diuis cōpant auro argēto et lapidi p'cioso q' sunt solida clara et p'ciosa. ita tū q' p' aurū designēt ea q' hō tendit in spm dei p' p'ceptionē et amorem. An dicit eadē. 5. Caput ei' aurū optimū. caput ei' xpi ē de'. vt dicit Esa. 11. d' q' auro dicit apoc. 3. Suadeo tibi emere a me aurū ignitū. i. sapiāz cū charitate. p' ar' gentū significat act' q' hō adheret spūalib' credēdis et amādis et p'p'ladis. An i' glo. refer' argentū ad dilectiōnē p'imi p'pter qd' v' in ps. p'p'ne colūbe describūt' argentate cui' p'p'ior ps. 1. sapiāz dicitur ē i' palloze auri. S'z p' lapides p'ciosos designāt opa diuersaz virtutū q' alia hūana ornat. An dicit Eccl. 5. Quasi vas auri

solidū ornatuz oi lapide p'cioso. Et etiam mādata legis dei sicut illud ps. Dilux imandata tua super aurum et topazion. Op' era vero humana quibus homo intidit' reb' corporalibus habent quosdam gradus prout quēdā sunt alijs stabilliora. quedam vero facillius consumptibilia. nā ipsi homines inter creaturas carnales et digniores sunt p' successiōnem conseruantur. Unde comparantur lignis: sicut illud Iudic. 9. Ferunt ligna siluaz vt eligerent super se regem. Caro autē hominis facillius corrumpit p' infirmitatē et mortē. Unde comparatur feno sicut illud Esa. 40. Omnis caro fenum. Ea vero que p'tinent ad gloriāz huius mundi facillime transeunt. Unde stipule comparantur Unde in ps. sequitur. Pone illos vt rotam et vt stipulaz ante faciem venti. Sic ergo superedificare aurum et argentum et lapides preciosos est superedificare fidei fundamētū ea que pertinent ad contemplationē sapientie diuinorum et amorem dei et deuotionem sanctorum et obsequium proximorum et ad exercitium virtutum. Superedificare vero lignum fenum et stipulam: est superaddere fidei fundamētū ea que pertinent ad dispositionem humanarum rerum et ad onera carnis et ad exteriorē gloriāz. Sciendum tamen q' contingit aliquem hominem id intendere tripliciter. Ano modo ita q' in his finem constituat et cum hoc sit peccatum mortale per hoc homo non superedificat: sed econuerso fundamētū aliud fundamētum collocat. Nam finis est fundamētum in rebus appetibilibus que queruntur p'pter finem. Alio modo aliquis intendit vti predictis rebus totaliter ordinans eas in dei gloriāz. et qz opera specificantur ex fine intento hoc iam non erit edificare lignum fenum et stipulam: sed aurum et argentum et lapides preciosos. Tertio modo aliquis licet in his finem nō constituat nec velle prop' ista contra deum facere: afficitur tamen ad ista magis q' deberet. ita q' per hoc retardatur ab his q' dei sunt quod est peccare venialiter et hoc p'prie est superedificare ligna fenum stipulam. non quia ipsa superedificantur p'prie loquendo. sed quia opera ad temporalium curam pertinentia habent venialia adiuncta propter vehementiorem affectum ad ipsa que quidem affectio scdm q' magis et minus inheret: ligno feno et stipule comparantur. Et dupliciter potest distingi. Ano modo scdm permanentiam rerum spirituum vt prius dictum est. Alio modo scdm vehementiam adhesionis. Sciendū tamen q' ex illi qui spiritualibus rebus intendunt non omnino possunt absolui a cura rerum temporalium. nec etiam qui in charitate rebus temporalibus intendunt sunt omnino a rebus spiritualibus vacui sed studio diuersificantur. Nam quidam studium vite sue ordinant ad spiritualia. temporalibus vero non intendunt nisi in quantum requirit necessitas corporalis vite. Quidam vero studium vite sue applicant ad temporalia procuranda vtuntur tamen spiritualibus rebus ad directionem vite sue. Primi igitur superedificant aurum argentum lapides preciosos. Secūdi vero superedificant fenu lignū et stipulā. Et quo patet q' illi qui superedificāt aurū argentū et lapides p'ciosos: habent aliqui de peccatis venialibus. s'z nō in q'ritate mobili p'pter hoc q' modicū attingunt de curā temporalium rerū. Illi etiā q' superedificant lignū fenu stipulā hnt aliqd stabile p'ciosus et p'clar' sed in minori quantitate s'z in q'ritū dirigunt p' bona spūalia. Propter autē et hec diuersitas referri ad superedificatiōz doctrinē. Nam illi q' fidei ab aplis fundate p' suā doctrinā superedificāt solidā veritatē et clarā siue manifestā et ad ornāmētū ecclesie p'tinentē superedificant aurum argentū lapides preciosos. Unde puer. 10. Argentū electum labia iusti. Illi vero q' ab aplis fundate supaddunt in sua doctrina aliq' inutilia et q' non sunt manifesta nec veritatis rōne firmantia

Explanatio sancti Thome

sed sunt vana et inania. superedificant lignum fenem stipulam. Unde dicit Jer. 23. Qui habet somnium narret somnium et qui habet sermonem meum loquatur sermonem meum vere quod palleis ad triticum? Qui vero falsitate doceret non superedificaret sed magis subverteret fundamentum. Dicit ergo si quis superedificat vel operando vel docendo super fundamentum hoc id est super fidem formatam in corde vel super fidem fundatam ab apostolis et predicatam aurum et argentum aut lapides preciosos id est spiritualia opera vel preclaras doctrinas. Et lignum fenem stipulam id est corporalia opera vel frivolum doctrinam: vniuscuiusque opus manifestum erit. scilicet in die iudicii quale sit. non enim latet per humanam ignorantiam. Nam quidam vident superedificare aurum argentum lapidem preciosum. qui tamen superedificant lignum fenem stipulam in rebus spiritualibus corporalibus meditantibus. puta lucrum vel fauorem humanum. Quidam vero vident superedificare lignum fenem stipulam qui tamen edificant aurum argentum et lapidem preciosum: quia in administratione temporalium nihil nisi spiritualia cogitant. Unde et sopho. 1. dicitur. Scrutabor hierusalem in lucernis. et Luc. 12. Nihil opertum quod non reueletur. Deinde cum dicit. Dies enim domini. ostendit quod hec manifestantur. et primo ponit tempus manifestatiois cum dicit. Dies enim domini declarabit. Circa quod sciendum est quod tunc dicit esse tempus et dies alicuius rei quod est in optimo statu et maximo sui posse. Unde et ecc. 4. dicitur. Omnia te impus habet. Quando ergo homo suam voluntatem implet etiam contra deum tunc est dies hominis. Unde dicit Jer. 17. Dies hominis non consideravi tu scis. Dies vero domini dicitur quod voluntas domini complectitur de hominibus qui per eius iustitiam vel premiabuntur vel dampnabuntur secundum illud ps. Tu accipio tempus ego iustitias iudicabo. Unde secundum triplicem dei iudicium triplex potest intelligi dies domini. Erit enim quodam iudicium generale omnium secundum illud Mat. 12. Si ri niniuite surgent in iudicio. Et secundum hoc dies domini dicitur novissimus finis dies iudicii dicitur. 2. thessal. 2. Non terreamini quod insistent dies domini. Et secundum hoc intelligitur dies domini declarabit quod in die iudicii manifestabitur omnia humanorum meritum. 3. In die quod iudicabit dominus occulta hominum. Aliud autem est particulare iudicium quod fit de vnoquoque in morte ipsius de quo habet Luc. 16. Mortuus est diues et sepultus est in inferno. mortuus est autem mendiculus et portatus est ab angelis in sinu abrahe. Et secundum hoc dies domini potest intelligi dies mortis secundum illud. 1. thessal. 5. Dies domini sicut fur in nocte ita veniet. Sic ergo dies domini declarabit quod in morte vniuscuiusque eius merita patent. Unde dicit puer. 11. Mortuo homine ipso nulla erit ultra spes. et eiusdem 14. Spiritus autem iustus in morte sua. Tertius autem est iudicium in hac vita in quantum deus per tribulationes hominum vite interdum homines probat. Unde dicit infra. 11. Tu iudicamur a domino corripimur vel non cum hoc mundo dampnemur. Et secundum hoc dicitur dies domini dies temporalis tribulationis de quo dicit sopho. 1. Vox dei domini amara tribulabit ibi fortis. Dies ergo domini declarabit quod in tempore tribulationis affectus homines probat. ecc. 17. Vasa figuli probat fornax et homines iustos reprobatio tribulationis. Secundo ostendit quod fiet ista declaratio quod per ignem. Unde sequitur. Quia in igne reuelabitur. scilicet dies domini: nam dies iudicii reuelabitur in igne quod preedit faciem iudicii exurres faciem mundi et inuolues reprobos et iustos purgabis de quo dicit ps. Ignis autem ipsum preedit et inflamabit in circuitu inimicos eius. Dies autem domini quod est dies mortis reuelabitur in igne purgatorij per quem purgabitur si quod in elementis inueniet purgandum de quo potest intelligi quod dicit Job 23. Probabit me quasi aurum quod per ignem transiit. Dies vero quod est dies tribulationis dicitur iudicio promissis reuelat in igne tribulationis de quo dicit ecc. 2. In igne probat aurum et argentum homines vero acceptabiles in camino tribulationis. Tertio ponit effectum manifestationis cum subdit. Et vniuscuiusque opus quod sit ignis probabit quod. scilicet per quodlibet ignis iudiciorum probantur merita hominis vel demerita. Unde in ps. dicitur. Igne me examina sicut et non est inuicta in me iniquitas. In his tribus quod dicitur apostolus po-

nit primum est conclusio duorum sequentium. Si enim dies domini reuelat igne et ignis probat quod sit vniuscuiusque opus. sequens est quod dies domini declaret vtramque operam humanorum. Deinde cum dicit. Si cuius opus manserit etc. ostendit modum predicte manifestationis et primo quantum ad bona opera cum dicit. Si cuius. id est alicuius opus quod ipse superedificauit manserit. scilicet in igne ille. scilicet quod superedificauit mercedem accipiet. Jer. 31. Est merces operi tuo. Et ecc. 40. Ecce merces eius cum eo. Dicit autem aliquid opus in igne permanere ille quem dupli. Vno modo ex parte ipsius operantis quod. scilicet ille quod hoc facit opus. scilicet bone doctrine vel quocumque bonorum operum propter huiusmodi opus non punietur in quantum. scilicet nec torquetur igne purgatorij. neque igne quod preedit faciem iudicij neque etiam est ariet igne tribulationis. Qui enim non immoderate temporaria dilexerit. sequens est quod non nimis doleat de eorum amissione. Dolor enim causatur ex amore rei que amittitur. Unde superfluus amor superfluum generat dolorem. Alio modo potest intelligi ex parte ipsius operis. quolibet enim prediciorum iudiciorum supueniente homini permanet et opus bone doctrine vel quocumque aliud bonum opus. Nam igne tribulationis supueniente non cessat homo nec a vera doctrina neque a bono opere. Vtrumque autem horum permanet homini quantum ad meritum et in igne purgatorij et igne quod preedit faciem iudicij. Secundo ostendit die quantum ad mala opera dicentes. Si cuius. id est alicuius opus arserit. scilicet per aliquem ignis iudiciorum detrimentum patietur scilicet quod hoc operatur non est in vniuerso dampnatio. Unde subdit. Ipse autem saluus erit scilicet salute eterna secundum illud ecc. 45. Saluus est israel in domino salute eterna. sic tamen quasi per ignem quem scilicet spiritus sustinuit vel in hac vita vel in fine huius vite vel in fine mundi. Unde dicit in ps. Transiui per ignem et aquam et eduxisti nos in refrigerium. Et ecc. 45. Tu transieris per ignem non combureris. et anima non comburet te. quia ego dominus deus saluator tuus. Dicit autem opus alicuius ardere dupli. Vno modo ex parte operantis in quantum scilicet aliis affligit igne tribulationis propter immoderatum affectum quod superflue terrena diligit et punietur igne purgatorij vel igne quod preedit faciem iudicij. propter peccata venialia que circa curam temporalium commisit. siue etiam per frivola et vana que docuit. Alio modo ardet opus in igne ex parte ipsius operis scilicet tribulatione supueniente homini non potest vacare nec doctrinam vanam nec terrenis operibus. secundum illud ps. In illa die probabit omnes cogitationes eorum. Hec etiam igne purgatorij vel quod preedit faciem iudicij remanebit ei aliquid prediciorum vel ad remedium vel ad meritum. Et sicut dupli patet detrimentum vel in quantum ipse punietur in quantum patet id quod fecit. et quantum ad hoc dicit ecc. 14. Omne opus corruptibile in fine deficiet et quod operatur illud cum illo: et omne opus electum in fine iustificabitur et quod operatur illud honorificabitur in illo. Quorum primum pertinet ad eum quod superedificat lignum fenem et stipulam. quod est opus digne ardens. Secundum autem pertinet ad eum quod superedificat aurum argentum lapides preciosos. quod est opus manens in igne absque detrimento.

Lectio tertia

Escitis quod templum dei estis et spiritus dei habitat in vobis? Si quis autem templum dei violauerit disperdet illum deus. Templum enim dei sanctum est: quod estis vos. Homo se seducat. Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo: stultus fiat ut sit sapiens. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud deum. Scriptum est enim. Comprehendam sapientes in astutia eorum. Et iterum. Dominus nouit cogitationes sapientium: quoniam vane sunt. Nemo itaque gloriatur in hominibus. Gloria enim vestra sunt siue Paulus siue apollo: siue cephas. siue mundus siue vita siue mors. siue pre-

in epistolam I ad Corinthios III

sentia siue futura. **O**ia enim v'ra sunt: vos autem christi: christus autem dei.

Supra ostendit apostolus quod sit merces bene laborantium. hic agit de pena male laborantium siue destruentium. Et circa hoc duo facit. Primo demonstrat penam. Secundo excludit errorem contrarium ibi. Nemo vos seducat. Ostendit autem penam operantium ad destructionem presequens similitudinem edificij spiritualis. Et circa hoc tria facit. primo ostendit dignitatem spiritualis edificij. Secundo determinat penam destruentium ibi. Si quis. Tertio assignat rationem pene ibi. Templum enim dei etc. Dicit ergo primo. dicitur est quod ille qui supedificat mercedem salutis accipiet vel sine detrimento vel cum detrimento. sed vt possitis agnoscere que sit pena male in vobis laborantium oportet vos vestram dignitatem agnoscere quam primo ponit dicens. An vos nescitis quia vos si deus christi estis templum dei. **1. Cor. 3.** In quo omnis edificatio constructa crescit in templum sanctum in domino in quo et vos coedificamini in habitaculum dei. Secundo probat quod fideles sint templum dei. est enim de ratione templi quod sit habitaculum dei secundum illud psalmum. Deus in templo sancto suo. Unde omne illud in quo deus habitat potest dici templum. Habitat autem deus principaliter in seipso quia ipse solus se comprehendit. Unde et ipse deus templum dei dicitur apoc. 21. Dominus deus omnipotens templum illius est. Habitat etiam deus in domo sacrata per spiritalem cultum qui in ea sibi exhibetur. et ideo domus sacrata dicitur templum secundum illud psalmum. Adorabo ad templum sanctum tuum etc. Habitat etiam deus in omnibus per fidem que per dilectionem operatur. secundum illud epistolam. 3. Inhabitare christum per fidem in cordibus vestris. Unde et ad phandum quod fideles sint templum dei subiungit quod inhabitant a deo: cum dicit. Et spiritus dei habitat in vobis. Et **Ro. 8.** dicitur est Spiritus eius qui suscitauit iesum christum habitat in vobis. **1. Cor. 3. 16.** Spiritum meum ponam in medio vestri. Et quo patet quod spiritualiter est deus per cuius inhabitacionem fideles dicuntur templum dei. Sola enim inhabitacio dei templum dei facit vt dicitur est. Est autem considerandum quod deus est in omnibus creaturis in quibus est per essentiam potentiam et presentiam implens omnia dimensionibus suis. secundum illud. **1. Cor. 3. 16.** Celi et terram ego implebo. Spiritually dicitur deus inhabitare tanquam in familiariter domo in sanctis quorum mens capax est dei per cognitionem et amorem etiam si ipsi in actu non cognoscant et diligant dummodo habeant per gratiam habitum fidei et charitatis. sicut patet de pueris baptizatis. Et cognitio siue dilectione non sufficit ad inhabitacionem dei secundum illud. **1. Jo. 4.** Qui manet in charitate in deo manet et deus in eo. Unde est quod multi cognoscunt deum vel per naturalem cognitionem vel per fidem informem quos tamen non inhabitat spiritus dei. **¶** Deinde cum dicit. Si quis autem templum dei. Violat autem templum dei dupliciter. vno modo per falsam doctrinam qua non superedificatur fundamento. sed magis subruit fundamentum et destruit edificium. Unde dicit **1. Cor. 13.** de falsis prophetis. Violabant me ad populum meum propter pugillam ordi et fragmentum panis. Alio modo violat aliquis templum dei per peccatum mortale per quod aliquis vel seipsum corrumpit vel alium opere vel exemplo. Unde dicit **1. Cor. 3. 17.** Consummavit iudas sanctificationem domini quam dilexit. Sic autem dignum est vt disperdat ille a deo per damnationem eternam qui violat spirituale templum dei vel qualitercumque polluit. Unde dicit **1. Cor. 3. 17.** Disperdet dominus virum qui fecerit hoc magistrum et discipulum. Et in psalmum. Disperdat dominus vniuersa labia dolosa etc. **¶** Deinde cum dicit **1. Cor. 3. 18.**

plum dei etc. assignat rationem eius quod dixerat de sanctitate templi. Qui enim aliquam rem sacram violat: sacrilegium committit. vnde dignum est vt disperdat. **¶** Templum enim dei est sanctum quod estis vos. sicut supra dictum est et in psalmum. Sanctum est templum tuum mirabile in equitate. et alibi. Domus tuam domine decet sanctitudo. Est quidem in materiali templo quedam sacramentalis sanctitas. puta templum diuino cultui dedicatur. sed in si delibus christi est sanctitas gratie qua consecrati sunt per baptismum secundum illud infra. 6. Abluti estis. sanctificati estis. **¶** Deinde cum dicit. Nemo vos seducat. excludit errorem contrarium. Et primo monet fideles vt sibi caueant a seductione errorum. Secundo docet medius cauendi ibi. Si quis inter vos etc. Tertio rationem assignat ibi. Sapientia enim huius mundi etc. Circa primum sciendum est quod quidam dixerunt quod deus neque punit neque remunerat hominum facta. ex quorum persona dicit **1. Cor. 3. 18.** Qui videt in cordibus suis non facit bene dominus et non facit male. Et **1. Cor. 3. 18.** Quis est iste qui dicit vt fieret domini non iubente? Ex ore altissimi non egredietur bonum neque malum. Ad hunc ergo errorem excludendum dicit. Nemo vos seducat asserens scilicet quod ille qui templum dei violat. non disperdat a deo sicut epistolam. 5. dicit. Nemo vos seducat inanibus verbis. propter hoc enim venit ira dei in filios dissidentie. **¶** Deinde cum dicit. Si quis inter vos etc. docet modum cauendi huiusmodi seductionem. Abi sciendum est quod quidam dixerunt deum non punire peccata hominum inuitentes rationibus humane sapientie. puta quod deus non cognoscat singularia que sunt hic ex quorum pignora dicit **1. Cor. 22.** Circa cardines celi pambulat: nec nostra considerat. Ad hoc ergo vitandum dicit. Si quis inter vos videtur esse sapiens in hoc seculo id est sapientia seculari qui in eo quod contrariatur veritati fidei non est sapientia licet videatur esse: stultus fiat: abiiciendo istam sapientiam apparentem vt sit sapiens scilicet secundum sapientiam diuinam que est vera sapientia. Et hoc etiam obseruandum est non solum in his in quibus secularis sapientia contrariatur veritati fidei. sed etiam in omnibus in quibus contrariatur honestati morum. Unde **1. Cor. 3. 18.** Deo secum morantem confortatus est etc. **¶** Deinde cum dicit. Sapientia enim huius mundi etc. assignat rationem eius quod dixerat. Et primo ponit rationem. videlicet enim ineptam monitionem fecisse vt aliquis fieret stultus et vere inepta esset si stulticia illa de qua loquebatur esset per abnegationem vere sapientie. sed non est ita. Sapientia enim huius mundi stulticia est apud deum. Dicit autem sapientia huius mundi que principaliter mundo innitit. Nam illa que per res huius mundi ad deum attingit non est sapientia mundi sed sapientia dei. secundum illud **1. Cor. 1.** Deus enim illis revelauit. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur. Sapientia ergo mundi que sic res huius mundi intendit vt ad diuinam veritatem non pertingat stulticia est apud deum id est stulticia reputat secundum diuinum iudicium **1. Cor. 1. 19.** Stulti principes thaneos: sapientes consiliarij pharaonis dederunt consilium insipienti. Secundo probat quod dixerat per duas auctoritates quarum prima scribit **1. Cor. 3. 18.** Unde dicit. Scripsum est comprehendam sapientes in astutia eorum. Comprehendit autem sapientes dominus in astutia eorum quia per hoc ipsum quod astute cogitant contra deum. impedit deus eorum conatus et implet suum propositum sicut per maliciam fratrum Ioseph volentium impedire eius principatum impletum est per diuinam ordinationem quod Ioseph in egypto venditus principaret. Unde et ante premissa verba dicit **1. Cor. 3. 18.** Qui dissipat cogitationes malignorum ne possint implere manum

Explanatio sancti Thome

eorum quod ceperant. quia ut dicitur prover. 21. Non est sapientia non est scientia non est consilium contra dominum. Secunda auctoritas sumit ex ps. unde dicit. Et iterum scriptum est. Dominus non it cogitationes sapientium id est secundum sapientiam mundi quoniam varie sunt. quia scilicet non per tingunt ad fines cognitionis humane que est cognitio veritatis diuine. Unde dicitur sap. 13. Vanus sunt omnes homines in quibus non subest sapientia dei. Deinde cum dicit. Itaque nemo gloriatur in hominibus. Infert conclusionem principaliter intentam scilicet quod non debeant gloriari de ministris dei. et primo concludit propositum ex predictis dicens. Itaque ex quo ministri nihil sunt sed laborant pro mercede. nemo gloriatur in hominibus sicut et in ps. dicit. Nolite confidere in principibus neque in filiis hominum in quibus non est salus. Et Jerem. 17. Maledictus vir qui confidit in homine etc. Secundo rationem assignat ex dignitate fidelium christi assignans ordinem fidelium in rebus. et primo ponit ordinem rerum ad fideles christi dicens. Omnia vestra sunt quasi dicat. Sicut homo non gloriatur de rebus subiectis diuinitati et vos gloriari non debetis de rebus huius mundi quia omnia sunt vobis data a deo secundum illud ps. Omnia subieci sunt pedibus eius. Exponit autem quia omnia. unde que primo ponit ministros christi qui sunt diuinitati ordinati ad ministerium fidelium. secundum illud. 2. corin. 4. Nos autem seruos vestros pro iesu christo et hoc est quod dicit. Sicut paulus qui plantauit. siue apollo qui rigauit. siue cephas. id est petrus qui est vltimus pastor ouium christi ut dicitur Jo. vltimo. Post hec ponit res exteriores cum dicit. Si autem mundus qui est contentus omnium creaturarum quod quidem est fidelium christi. eo quod homo pro rebus mundi iuuat vel quantum ad necessitatem corporalem vel quantum ad cognitionem dei secundum illud sap. 13. Magnitudine speciei et creature etc. Consequenter ponit ea que pertinent ad ipsam hominis dispositionem dicens. Siue vita siue mors que sunt fidelium christi et vita est utilis in qua meretur et mors pro qua ad premia peruenit secundum illud Ro. 14. Siue viuimus siue morimur etc. Et phil. 1. Mihi viuere christus est et mori lucrum. Ad hec autem duo reducuntur omnia bona vel mala huius mundi quia per bona conseruat vita. per mala peruenit ad mortem. Ultimo ponit que pertinent ad statum hominis presentem vel futurum dicens. Siue presentia. id est res huius vite quibus iuuamur ad meritum siue futura que nobis referuntur ad premium. Non enim habemus hic manentem ciuitatem sed futuram inquirimus. ut dicitur Heb. vltimo. Omnia inquit vestra sunt id est vestre utilitati deseruietia secundum illud Ro. 8. Diligentes deum omnia cooperantur in bonum. Sic ergo primo ordo est christi ad fideles. secundus vero fidelium christi ad christum quos ponit subdens. Vos autem christi estis. quia scilicet sua morte redemit Ro. 14. Siue viuimus siue morimur domini sumus. Tertius ordo est christi secundum quod homo ad deum. ideo addit. Christus autem secundum quod homo dei est. Unde eum deum et dominum in ps. nominat dicens. Domine deus meus in te speraui. ut nomine dei tota trinitas intelligatur. Quia ergo nullus debet gloriari de eo quod infra ipsum est: sed de eo quod est supra ipsum ideo non debent fideles christi gloriari de ministris. sed magis ministri de ipsis. 2. corin. 7. Multa mihi fiducia est apud vos. multa mihi gloriatio pro vobis. Sed fideles christi debent gloriari de christo. secundum illud Gal. vltimo. Mihi absit gloriari nisi in cruce domini nostri iesu christi. sicut christus de patre secundum illud sap. 2. Glorietur se patrem habere deum.

Incipit capitulum quartum.

Lectio prima.

Sic nos existimet homo ut ministros christi: et dispensatores ministeriorum dei. Hic iam queritur inter dispensatores ut fidelis quis inueniatur. Adhuc autem pro minimo est ut a vobis iudicer aut ab humano die. Sed neque meipsum iudico: nihil enim mihi conscius sum: sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me: dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare quoad usque veniat dominus: qui et illuminabit abscondita tenebrarum. et manifestabit consilia cordium. et tunc laus erit unicuique a deo.

Superius redarguit apostolus corinthios de hoc quod de quibusdam ministris gloriabantur: dicit autem arguit eos quod alios ministros contemnebant. Et circa hoc duo facit. primo arguit eorum culpam. Secundo instat ad eorum correctionem ibi. Non ut confundam vos. Circa primum duo facit. primo arguit eorum temeritatem qua male de ministris christi iudicabant. Secundo arguit eorum elationem qua christi ministros contemnebant ibi. Hoc autem fratres. Circa primum duo facit. primo ostendit quid sit de ministris christi firmiter sentiendum. Secundo quod non sit de eis temere iudicandum ibi. Hic iam queritur inter dispensatores. Dicit ergo primo. Dixi quod nullus vestrum debet gloriari de hominibus tamen quilibet vestrum debet cognoscere auctoritatem officii nostri ad quod pertinet quod sumus mediatores inter christum cui seruimus. ad quod pertinet quod dicit. Sic nos existimet homo ut ministros christi. Ita. et Sacerdotes dei vocabimini ministri dei nostri dicitur vobis. et inter membra eius que sunt fideles ecclesie: quibus dona christi dispensant. ad quod pertinet quod subditur: Et dispensatores ministeriorum dei id est secretorum eius: que quidem sunt spiritualia eius documenta. secundum illud infra. 14. Spiritus est qui loquitur mysteria. Et etiam ecclesiastica sacramenta in quibus diuina virtus secretius operatur salutem. Unde et in forma consecrationis eucharistie dicit. Ministerium fidei. pertinet ergo ad officium pastorum ecclesie qui in gubernatione subditorum soli christi seruire desiderant cuius amore oues eius pascentur secundum illud Jo. vltimo. Si diligis me pasce oues meas. Pertinet etiam ad eos ut diuina populo dispensent. secundum illud infra. 6. Dispensatio mihi credita est. et secundum hoc sunt mediatores inter christum et populum. secundum illud deut. 5. Ego sequester fui et medius illo tempore inter deum et vos. Hec autem estimatio dei prelati ecclesie necessaria est ad salutem fidelium. nisi enim eos recognoscerent ministros christi non eis obediret tanquam christo. secundum illud Gal. 4. Sicut angelus dei ex cepistis me sicut iesum christum. Rursus si eos non cognoscerent dispensatores recusaret ab eis dona recipere contra illud quod idem apostolus dicit. 2. corin. 2. Quod donauit si quod donauit propter vos in persona christi. Deinde cum dicit. Hic iam querit inter dispensatores. ostendit circa ministros christi temere iudicari non debere. et circa hoc tria facit. primo ponit quoddam pro quod iudicare satagunt de fidelitate ministrorum. Secundo ostendit de hoc iudicio se non curare sed deo referuare ibi. Mihi autem pro minimo est. Tertio concludit prohibitionem temerarij iudicij ibi. Itaque nolite. Circa primum considerandum est quod ministros et dispensatores christi quidam sunt fideles: quidam infideles. Infideles dispensatores

in epistolam I ad Corinthios. III

sunt q̄ in dispensationis diuinitis misterijs non intendunt vtilitate populi & honorem xpi & vtilitatem membrorum eius fm̄ illud Luc. 16. In iniquo mamone fideles non fuistis. Fideles autē q̄ in omnibus intendunt honorem dei & vtilitatem membrorum eius. fm̄ illud Luc. 12. Quis putas est fidelis seruus? & prudens quē p̄stituit sup̄ familiā suā. Qui autē sint fideles vel infideles diuino iudicio manifestabunt i futuro. Sed corinthij temere volebāt discutere. q̄ dispensatores essent fideles vel infideles. & hoc est qd̄ dicit. Hic hoc est inter vos. Jam. i. in presenti tempore querit. i. discutitur. Et q̄s. i. aliq̄s inter dispensatores fideles inueniatur. Iudicabunt autē plures esse infideles vix aliquem virum putantes esse fidelem fm̄ illud. puer. 20. Multi viri miseris cordes vocantur: virum autē fidelem quis inueniet? **Deinde cum dicit. Mibi autē p̄ minio est.** ostendit se hoc iudicium reputare nihil & circa hoc tria facit. p̄mo ponit qd̄ non curat circa hoc ab alijs iudicari dicēs. Mibi autē q̄ suū minio inter dispensatores p̄ minio est. i. minia bona reputo. Et a vobis iudicet scy esse fidelis vel infidelis. Et ne putarent ab apostolo hec dici in eorū contemptu ac si eorū iudicium despiceret quasi vilium p̄sonarum subiungit. Aut ab humano intellectu qui est dies hoīs fm̄ illud Job. 11. Qui ambulat in die non offendit q̄ lucē huius mundi videt. Vel ad lra. Aut ab hūano die. i. ab intellectu in hoc tempore iudicantibus quasi dicat vestrum vel horum cūq̄ hominū iudicium p̄mo curo. Jere. 17. Diem hominis non desideravi tu scis. Est autē sciendum qd̄ de iudicio hominū dupliciter debet curari. Uno modo quātū ad alios qui ex eorum bono vel edificatione vel scandalizantur. & sic sancti non p̄ minio sed p̄ magno habent ab hominibus iudicari cum dominus dicat. Mat. 5. Videat opa v̄ra bona & glorificet patrem v̄rū q̄ in celis est. Alio modo quātū ad seipsum. & sic non curant multum quia nec gloriam humanam concupiscunt fm̄ illud. 1. thessal. 2. Neq̄ gloriam ab hominibus querentes neq̄ aliquid a vobis neq̄ ab alijs. Neq̄ opprobriū hominis timet fm̄ illud Esa. 51. Nolite timere opprobriū hominum & blasphemias eorum ne timeatis. Unde apostolus signanter dicit. Mibi autē & c. id est quātū ad me p̄tinet. non autē id p̄ nullo est sed p̄ minio qd̄ bona temporalia inter que bona fama commutatur. non sunt nulla bona sed minima vt aug. dicit in libro de libero arbitrio. Unde & sap. 7. Omne aurum in comparatione illius arena est exigua. Secundo ostendit qd̄ neq̄ seipsum iudicare p̄sumit dicens. Sed neq̄ meipsum iudico. Videat autē hoc esse contra id qd̄ infra. 11. dicitur. Si nosmetipsos diiudicauerim non vtrūq̄ iudicauerim. Debet ergo quilibet iudicare seipsum. Sed sciendū est qd̄ iudicio discussionis de quo ap̄tus ibi loquitur quilibet debet iudicare seipsum fm̄ illud ps̄. Exercitabar & scopebas spiritum meum. Et similiter iudicio condemnationis & reprobationis in manifestis malis fm̄ illud Job. 13. Arguam coram eo vias meas. sed iudicio absolutionis non debet aliquis presumere se iudicare. vt se innocentem reputet. An dicitur Job. 9. Si iustificare me volueros meum cōdēnabit me. si innocentem considero prauum me comprobat. Cuius rationem assignat dicens. Nihil mihi conscius sum id est non habeo alicuius peccati mortalis conscientiam fm̄ illud Job. 27. Neq̄ reprehendit me cor meū in omni vita mea. Sed non in hoc iustificatus sum id est non sufficit ad hoc qd̄ me iustum pronunciem. qd̄ possunt aliqua peccata in me latere que ignoro. fm̄ illud ps̄. Delicta q̄s intelligit: Et Job. 9. dicit. Et si simplex fuero hoc ipsum ignorabit anima mea. Tertio concludit cui hoc iudicium referret dicēs. Qui autē iudicat me dñs est. i. ad solū deū p̄tinet iudicare vtrum sim fidelis minister an non. hoc est

pertinet ad intentionem cordis quā solus deus ponderare potest fm̄ illud puer. 16. Spūsz ponderator est dñs & Jere. 7. Prauū est cor hoīs & inscrutabile. q̄s cognoscerit illud: Ego dñs p̄bens renes & scrutans corda. **Deinde cum dicit. Itaq̄ notite & c.** concludit p̄hibitionē temerarij iudicij. Et circa hoc tria facit. p̄hibet p̄uenire diuini iudicij dicens. Itaq̄ exemplo meo q̄ neq̄ me ipsum iudico neq̄ ab alijs iudicari curo s̄z iudicij meū deo referuo: Nolite ante tempus iudicare qd̄ vt dicit Eccl̄s. 8. Omni negotio tempus est & oportunitas. Quoad usq̄ ventat dñs scy ad iudicandū fm̄ illud. Esa. tertio dñs ad iudicandū veniet cū senatoribus populi sit. Unde & dñs dicit Mat. 7. Nolite iudicare. Sed hoc intelligendū est de occultis de manifestis autē iudicare commissum est a deo hominibus fm̄ illud deut. 1. Audite illos & qd̄ iustum est iudicate. Sunt enim aliqua manifesta non solum p̄ euidentiā facti sicut non tota. sed etiam p̄pter confessionē aut testij p̄bationem. Occulta vero deus suo referuat iudicio. Sūt autē occulta nobis que latent in corde vel etiam in abscondito sunt. & de his dicit in ps̄. Que dicitis in cordibz vestris & in cubilibus vestris compungimini. Unde homo q̄dem de his est temerarius iudex sicut iudex delegat q̄ excedit formā mandati iudicis de causa nō sibi commissa. Est ergo temerarius iudicij q̄n aliq̄s de dubijs iudicat. Peruersus autē quando falsum iudicij p̄fert & p̄tus non sit iudicandū circa p̄sonas puta vt aliquis iudicet malū hoīem q̄ bonus est. tñ multo grauius est vt iudicium p̄uertat de rebz ipsiis puta si q̄s diceret virginatē esse malā & fornicatōez bonam. contra qd̄ dicit Esa. 5. Ne q̄ dicitis bonum malū & malum bonū. Secundo describit p̄fectionē futuri diuini iudicij dicens. Qui scy dñs ad iudicandū veniet illis minabit abscondita tenebrarū id est facit esse lucida & manifestata ea q̄ occulte in tenebris facta sunt. & manifestabit consilia cordium. i. omnia corda fm̄ illud Job. 12. Qui reuelat occulta de tenebris & p̄ducit in lucē vmbraz mortis Et iop̄ho. 1. Scrutabor hierusalē in lucernis. Ad quid est intelligendū tam de bonis q̄ de malis q̄ nō sunt p̄p̄tiam recta fm̄ illud ps̄. Beati quoz remisse sunt iniquitates & quoz recta sunt peccata. Tertio ponit fructū quem boni reportabunt de diuino iudicio dicens. Et tunc laus erit vnicuiq̄ scy bonoz a deo. Que quidē laus vera erit qd̄ deus nec recipi nec decipere potest. Ro. 2. Cuius laus non ex hoībuz sed ex deo est. 2. corin. 10. Non em̄ q̄ seipsū commendat ille p̄batus est sed quē deus commendat.

Lectio secunda.

Ec autē fratres transfigurauit in me
b & apollo p̄pter vos: vt in vobis di-
scatis: ne supra q̄ scriptū est vn̄ ad-
uersus alterū in flet p̄ alio. Quis em̄ discer-
nit? Quid autē habes quod nō accepisti? Si
autē accepisti quid gloriaris quasi nō acceperis?
Jam saturati estis. itaq̄ diuites facti estis
Sine nobis regnatis. Et vtinā regnetis: vt
& nos vobiscum regnemus Puto em̄ qd̄ de
nos ap̄los nouissimos ostendit tanq̄ morti
destinatos. qd̄ spectaculū facti sumus mūdo
& angelis & hoīb. Hos stulti p̄pter christuz
vos autem prudentes in christo. Hos infirmi:
vos autem fortes. Hos nobiles: nos
autem ignobiles. Usq̄ in hanc horam et

Explanatio sancti Thome

esurimus et sitimus et nudi sumus. et collaphis cedimus et instabiles sumus. et laboramus operantes manibus nostris. Abaledicimur et benedicimus. Persecutionem patimur et sustinemus. Blasphemamur et obsecramus. Tanta purgamenta huius mundi facti sumus omnium pissima usque adhuc.

Postquam apulus reprehendit in corinthiis temeritatem quam ministros christi iudicabant: hic arguit eorum elationem quam ministros christi contemnebant. Et circa hoc tria facit. primo ponit quod intendit. Secundo rationes assignat tibi. Quis enim te discernit. Tertio eorum contemptum pronice loquens irridet tibi. Jam saturati estis. Circa primum considerandum est quod apostolus supra volens reprehendere contentiones corinthiorum quas habebant ratione minus utriusque visus fuerat nobis bonorum ministrorum christi. sicut supra. i. dixit. Unusquisque vestrum dicit. Ego quidem sum pauli. ego autem apollo. ego vero cephas. et supra tertio ubi dixit siue paulus siue apollo siue cephas. et tamen non gloriabantur de bonis ministris christi nec propter eos diffidebant sed propter pseudo apostolos quos nonare noluit ne videretur ex odio vel invidia contra eos loqui. sed loquendo eorum posuerat nomen suum et aliorum bonorum predicatores. et hoc est quod dicit. Hec autem fratres scilicet que dixi de ministris de quibus gloriari mihi et pro quibus contenditis transfiguravi. i. singulariter loquens transivisti in me et apollo. Dicit enim puer. i. Animadvertet parabolas et interpretationem verba sapientium et enigmata eorum. Et hoc propter vos. i. vtriusque virilitate. 2. corin. 4. Omnia propter vos. Et in nobis viscatis. ne unus vestrum inflaret. i. superbiat aduersus alium primum suum. 3. pro alio scilicet pro quocumque ministro christi. Supra quod scriptum est. i. ultra formam vobis in premissis descriptam. Dicit enim sap. 4. Dirumpens illos inflatos sine voce. Et deinde cum dicit. Quis enim te discernit. assignat idem quod unus non debeat contra alium inflari. et primo ponit rationem dicens. Quis enim te discernit? Quod potest intelligi dupliciter. Uno modo sic. Quis enim te discernit a massa peccatorum? tu teipsum discernere non potes: unde non habes in te vnum contra alium superbiat. Et de hac discretione dicit in ps. Iudica me deus et discerne causam meam de gente non sancta. Alio modo potest intelligi. Quis te discernit. i. superiorem faciens proximo tuo? quod hoc tu facere non potes. Unde contra eum supbire non debes. Et de hac discretione dicit Eccl. 33. In multitudine discipline dominus separavit eos et inmutavit vias illorum. Sed inter homines in quantum sunt fideles christi non est discretio quod dicit Ro. 12. Multi vnum corpus sumus in christo. Et act. 15. dicit petrus. Nihil discernit inter nos et illos fide purificans corda eorum. Secundo excludit quandam rationem. Possit enim aliquis discerni vel a bonis vel a malis melior eis existens propter bona que habet pura fide: sapientiam et humilitatem. Sed hoc excludit apulus dicens. Quid autem habes quod non accepisti? quasi dicat nihil. Omnia enim bona sunt a deo secundum illud ps. Aperiente te manum tuam omnia implebunt bonitate. Et. 2. psal. 29. Tu sunt omnia. et que de manu tua accepimus? dedimus tibi. et ex hoc concludit propositum dicens. Si autem accepisti quid gloriaris quasi non acceperis. ille igitur gloriatur quasi non accipiens quod de seipso gloriatur et non de deo. sicut de quibusdam dicit in ps. Qui confidit in virtute sua et in multitudine divitiarum suarum gloriatur. Et ad hoc pertinet prima species superbie: que scilicet aliis superbiendo quod habet dicit a seipso habere. iuxta illud ps. Labia nostra a nobis sunt. que nos ter dominus est: Ille autem gloriatur quasi accipiens quod a deo ascribitur gloriatur de ipso sicut supra dictum est. Qui gloriatur in domino gloriatur. Sic autem

gloriari non est supbire sed humiliari sub deo cui homo dat gloriam secundum illud eccl. ultimo. Danti mihi sapientiam dabo gloriam. Et deinde cum dicit. Jam saturati estis. irridet eorum superbiam que apostolos christi contemnebant. et primo generaliter. secundo in speciali tibi. Nos stulti sumus etc. Circa primum duo facit. primo irridet in eis quod se nimis presumebat secundo veridetur in eis quod apostolos contemnebat tibi. Puto enim quod deus etc. Circa primum duo facit. primo irridet eos de presumptione qua sibi attribuebant quod non habebant. Secundo irridet eos de hoc quod sibi singulariter attribuebant quod singulariter non habebant tibi. Sine nobis regnatis. Irribuebant autem sibi abundantiam bonorum quorum quedam sunt interiora. et quantum ad hoc dicit. Jam saturati estis id est vos bide videt quod saturati estis. i. abundantiam refecti spirituali dulcedine de qua dicit in ps. Satiabor vnum manifestabit gloria tua. Poterat autem eis secundum veritatem dici quod iam saturati estis non plenitudine sed fastidio vni illud puer. 27. Asa satiata calcabit fauam. Quedam vero bona exteriora et temporalia ad hoc dicit. Jam divites facti estis sicut vobis videt. s. divitiis spiritualibus de quibus dicit Esa. 33. Divitie salutis sapientia et scientia. Simile est quod dicit apoc. 3. Dices quia dives sum et locuples valde et nullius egeo. Sed contra hoc videt illud quod supra dixit in principio dicens. Quia in omnibus divites facti estis in illo in omni scientia etc. Sed videndum est quod supra dixit quantum ad bonos que inter eos erant. hic autem dicit quantum ad presumptuos que superbiabant de eo quod non habebant. Potest et aliter distingui satietas et divitie vt saturitas referat ad vnum quod est quod spiritualibus frui. Divitie autem ad ipsos habitus gratiarum. Secundo cum dicit Sine nobis regnatis. irridet eos quod sibi singulariter attribuebant quod non habebant. Unde dicit sine nobis regnatis id est ita vobis videt quod regnum ad vos pertinet non ad nos. Sic enim erant decepti a pseudo apostolis vt crederent se solos habere fidei veritatem que in regno dei consistit. apulus autem et sequaces eius errare. Contra quos dicit Esa. 4. Nunquid habitabitis vos soli in medio terre? Et ne videatur apulus ex invidia hoc dicere subiungit. Et tamen regnatis. Operatur enim vt veram fidem habeant secundum illud act. 26. Opto omnes que audiunt tales fieri qualis et ego sum ex parte vinculis his. Et vt eis exempla humilitatis prebeat subiungit. Et et nos regnemus vobiscum quasi dicat. Si aliqua excellentiam habetis non dedignamur vos sequi. sicut vos dedignamini sequi nos. contra illud quod dicit gal. 4. Quod bonum est emulamini in bono semper. Et est ad advertendum quod apostolus hic quatuor species superbie tangit. quarum prima est que aliquis reputat se non habere a deo quod habet quod tangit tangit dicens. Quid gloriaris quod non accepisti? Et hoc etiam potest reduci ad secundam speciem que aliquis existimat propter meritum accepisse. Tertia species est: qua quis iactat se habere quod non habet. et quantum ad hoc dicit. Jam saturati estis: id est divites facti estis. Quarta species quando aliquis despectis ceteris singulariter vult videri et temporalia ad hoc pertinet quod dicit. Sine nobis regnatis. Et deum cum dicit. Puto quod deus etc. irridet eos de hoc quod apostolos christi contemnebant. et primo irrisorie ponit contemptum. secundo causam contemptus tibi. Qui spectaculum facti sumus. Dicit et primo. Prius dixi quod sine nobis regnatis: puto enim id est vos putare videmini quod deus nos apostolos ostendit nos vultimos cum tamen infra. 12. dicat quod deus in ecclesia posuit primum apostolos. Sic enim implet quod dicit Matth. 20. Erunt primi novissimi. et novissimi primi. Et ponit exemplum. Tamen mortui destinatos. Illi enim que sunt condemnati ad mortem novissimi habent inter homines. utpote quos indigni sit vivere. et tales apostoli reputant a mundanis hominibus. secundum illud ps. Estimati sumus sicut oves occisionis. Et deinde cum dicit. Quia spectaculum assignat causam contemptus

in epistolam I ad Corinthios III.

Circa quod considerandū est q̄ quando aliqui sunt con-
demnati ad mortem cōvocant hoies ad eorum occisiones
q̄si ad spectaculū r̄ hoc maxime fiebat circa eos q̄ damna-
bant ad bestias. q̄ apostoli erant q̄si morti destinati sub-
iungit: Quia spectaculū facti sum⁹ mūdo. q̄si totus mū-
dus concurrat ad spectandū nostrā occisionē. fm̄ illō ps̄.
Posuisti nos opprobriū vicinis nostris. exponit autē quid
nomine mundi intelligat cū subdit. Et angelis r̄ homin-
bus sc̄z bonis r̄ malis. Concurrerant em̄ ad eorū specta-
culum. boni angelī ad confortandū. mali autē ad impugna-
dum. mali hoies ad cōpatiendū r̄ exemplū patiētie sumē-
dum. mali hoies ad p̄sequendū r̄ irridendū. Deinde
cū dicit. Nos stulti r̄. irridet eos in speciali q̄ ap̄los con-
temnebant. Et circa hoc duo facit. p̄mo ponit cōtemp-
tū. secundo causam contemptū sibi. Et sc̄z in hanc horā r̄.
Circa p̄mū iridet eorū cōtemp-
tū quantū ad hoc q̄ sibi ex-
cellentiam ap̄los defectū attribuebant. r̄ p̄mo quantū ad
p̄fectionem intellectus: r̄ quantū ad hoc dicit. Nos stulti
sumus p̄pter x̄pm̄. i. stulti reputamur: q̄ crucem x̄pi p̄ci-
camus supra. i. Verbum crucis pereuntib⁹ stulticia est. r̄
etiam q̄ propter x̄pm̄ opprobria r̄ contentiones sustine-
mus fm̄ illud sap. 5. Nos insensati vitam illoz estimaba-
mus insaniam. Item vt legit act. 26. Festus dixit paulo.
Insanis paulē. multe te lre ad insaniam adducāt. Nos fm̄
vram̄ reputationē estis prudentes in x̄po q̄ sc̄z nec crucē
eius publice confiteri audetis. nec p̄secutionē sustineretis.
puer. 26. Sapientior sibi videt piger: septem viris loq̄n-
tibus sententias. Secundo q̄tū ad potestātē actionis euz
dicit. Nos infirmi reputamur sc̄z in exteriorib⁹ p̄pter af-
flictiones quas sustinemus. 2. corin. 12. Libenter gloria-
bor in infirmitatibus meis. Nos autē sc̄z fm̄ vram̄ reputa-
tionem estis fortes sc̄z in rebus corporalib⁹. q̄ secure vi-
uitis sine tribulatione Esa. 5. Ne qui potentes estis ad bi-
bendum vinum. r̄ viri fortes ad miscēda ebrietatē. Nos
nobiles. s. estis fm̄ vram̄ estimationē. i. donoze digni: qui
exterius contumelias non patimini Esa. 19. Filius sapiē-
tū ego fili⁹ regū antiquozū. Nos autē ignobiles sum⁹ fm̄
vram̄ r̄ aliozū reputationem q̄ contēptū biles habemur
supra. 1. Que contēptibilia sunt mundi r̄ ignobilia ele-
git de⁹. Et tñ fm̄ rei veritatē est ecōuerso. Soli em̄ contē-
ptibiles illi sunt q̄ deū cōtēnunt. fm̄ illō. 1. Reg. 2. Qui
autē contemnuunt me erunt ignobiles. Deinde cum dicit
Et sc̄z in hanc horam r̄. assignat causam contemptū. et
p̄mo ponit p̄ causa defectum bonoz temporalū. Secun-
do mala que in eis intelligebant sibi. Maldicimur r̄ be-
nedicimur. Tertio concludit intentum sibi. Tanq̄ pur-
gamenta. Circa p̄mū duo facit. p̄mo ponit defectum
quē patiebant in rebus necessarijs. Unde ea q̄ p̄tinēt ad
victum dicit. Et sc̄z in hanc horam id ē continue a. conuer-
sione nostra vsq̄ in presens temp⁹ esurimus r̄ sitimus. 2.
corin. 11. In fame r̄ siti. Quātū No ad vestituz subdit. Et
nudi sumus. i. p̄pter vestimentoz inopiam q̄ etiam in-
terdum expoliant Job. 24. Mudos dimittunt hoies ves-
timenta tollentes quibus non est operimentū in frigore.
Sed contra est q̄ dicit in ps̄. Non vidi iustū derelicum
nec semen eius querens panem. Sed videndum est q̄ ita
patiebant apli q̄ non dereliquebant. q̄ diuina p̄uiden-
tia moderabat in eis r̄ abundantia r̄ inopiam q̄tū eis ex-
pediebat ad virtutis exercitiū. Unde r̄ aplus p̄bil. 3.
Abiq̄ r̄ in oibus institutus sum r̄ saturari r̄ esurire r̄ abū-
dare r̄ penuriam pati omnia possum in eo q̄ me confortat.
Secundo ponit defectum eorū q̄ p̄tinēt ad bene esse hu-
maney vite quoz p̄mū ē reuerētia ab hoibus exhibita cōtra
q̄ dicit. Et collapbis cedimur q̄ q̄dem sit magis ad op̄-
probriū q̄ ad penā. Unde de x̄po legit⁹ Mat. 26. Ex-
p̄uerunt in faciem suam r̄ collapbis eum ceciderunt. Se-

tundo req̄rit quies in loco. contra q̄ dicit. Et instabiles
sumus. Tum q̄ expellebant a p̄secutoribus de loco in lo-
cum fm̄ illud Mat. 10. Si vos p̄secuti fuerint in vna ci-
uitate fugite in aliam. Tum etiam q̄ p̄ executione sui of-
ficij discurrerant vbiq̄ fm̄ illud Jo. 15. Posui vos vt ea-
tis. Tertio requirit ministrantiū auxilium contra q̄ dicit
tur. Et laboramus opantes manib⁹ nr̄is. Tum q̄ aliqui
nullus dabat eis vnde possent sustentari. Tū etiam q̄ la-
bore manū suarum victū acq̄rebant. vel ad vitandū fide-
liū grauiē vel ad repellendū pseudo aplos q̄ p̄pter q̄stū
p̄dicabant. vt habet. 2. corin. 12. Tum etiaz vt daret oci-
osis laborandi exemplū vt habet. 2. thessal. 3. Unde di-
cit Paulus act. 20. Ad ea q̄ mihi opus erant r̄ his q̄ me-
cum sunt ministrauerūt manus iste. Deinde cum dicit.
Maldicimur r̄. ponit mala q̄ apli patiebant. Et p̄mo i
verbis cum dicit. maldicimur. i. mala de nobis dicit ho-
mines vel ad detrahendū vel ad cōtumelias inferendū
vel etiam mala in predicando. Jere. 15. Omnes maldi-
cunt mihi. Et benedicimus. i. reddim⁹ bonū p̄ malō fm̄
illud. 1. p̄e. 3. Non reddentes maldicūz p̄ maldicū
sed econuerso benedicentes. Secundo in factis r̄ quantū
ad hoc dicit. p̄secutionem patimur non solum q̄ tum
ad hoc q̄ fugamur de loco ad locū q̄ p̄p̄ie p̄secutio dicit
tur. sed quantū ad hoc q̄ multipliciter tribulamur. fm̄ il-
lud ps̄. Multi q̄ p̄sequūt r̄ tribulant me. Et sustinem⁹ in
x̄po sc̄z omnia patienter. Ec̄. 1. Et sc̄z ad temp⁹ sustinebit
patiens. Tertio tangit causam virtuosū cum dicit. Blas-
phemamur id est blasphemie imponit nobis. dum dicit
mur magi v̄ malefici r̄ reputamur s̄i inimici fm̄ illō Jo.
16. Venit hora vt ois qui interficit qui arbitretur obsequiū
se prestare deo. Et Ro. 3. Sic vt blasphemamur vt aiunt
qdā dicere: faciam⁹ mala vt veniāt bona. tñ obsecram⁹ de-
um p̄ his q̄ nos p̄sequunt r̄ blasphemant fm̄ illō Mat.
5. Orate p̄ p̄sequētib⁹ r̄ calumniantib⁹ vos. Deinde
cum dicit. Tanq̄ purgamenta r̄. concludit ex omnibus
premissis eorū contēptū dicens: Et p̄pter omnia p̄dicta
facti sumus tanq̄ purgamenta huius mūdi. i. reputati su-
mus r̄ a iudeis r̄ a gentilib⁹ vt p̄ nos mundus inquinē.
r̄ p̄t nram̄ occisionē mūd⁹ purge. r̄ tāq̄ sum⁹ p̄p̄ima
oim̄. Dicit autē p̄p̄ima q̄dcuz purgamentū. puta vel po-
mi. vel ferri vel cutuscuq̄ alterius rei. Et hoc vsq̄ adhuc
q̄ sc̄z p̄tinte hoc patimur. Sz q̄nc̄ deficiet fm̄ illō sap. 5
vbi ex ore impioz dicit. Hi sunt quos aliquādo habuim⁹
in derisum r̄ in silitudinē im̄ p̄p̄ij. Et postea subdit. Quō-
ergo computati sunt inter filios dei.

Lectio tertia

On vt confundam vos hec scribo: s̄z
n̄ vt filios meos charissimos moneo.
Nam si decem milia pedagogoz ha-
beat in x̄po: sed non multos patres. Nam
in x̄po iesu p̄ euangeliz ego vos genui. Ro-
go ḡ vos imitatores mei estote sicut et ego
x̄pi. Ideo misi ad vos timotheū qui est fili⁹
meus charissimus r̄ fidelis in dño: q̄ vos cō-
monefaciat vias meas q̄ sunt in x̄po iesu si-
cut vbiq̄ in omni ecclesia doceo. Tanq̄ non
uenturus sim ad vos: sicut inflati sunt quidā
Cleniam autē ad vos cito si dñs voluerit r̄ co-
gnoscā non sermones eorū qui inflati sunt
sed virtutem. Non em̄ in sermone est regnū
dei: s̄z i x̄tute. Quid vultis: In virga veniā

Explanatio sancti Thome

ad vos: an i charitate et i spū mansuetudinis
Postq̄ ap̄tus rēphēdit corinthios d̄ hoc q̄ ap̄tos temere iudicabant et p̄sumptuose contemnebant. hic instat ad eos: rum correctionez et p̄mo admonitiōis v̄bo. Sc̄do exēplo. ibi. Rogo q̄ vos fratres rē. Tertio correctionis flagello ibi. Tanq̄ non venturus sum ad vos rē. Circa p̄mum tria facit. Primo ponit admonitionis modū dicens. Nec sc̄z que in serie epistole hucusq̄ vobis dixi. Scribo non vt confundam vos. scilicet mala confusione q̄ in desperationem mittit q̄uis velim vos confundi confusione q̄ peccatum vitat: sc̄dm illud Ec̄i. 4. Est confusio adducens ad peccatum et est confusio adducens gr̄am et gloriāz. Sc̄z predicta moneo vos vt filios Ec̄. 7. Filij tibi sunt erudi illos et curua illos a pueritia eorum. Secūdo ostendit verbum admonēdi dicens. Nam si decem milia pedagogorum habeatis in xp̄o: sed nō multos patres. Abi considerandum est q̄ pater est q̄ p̄mo generat. pedagogus autē est qui iam natū nutrit et erudit. Gal. 3. Lex pedagogus noster fuit in xp̄o. Dicit ergo ap̄tus se patrē eorum in xp̄o q̄ eis p̄mo euangelij predicauit. Unde assignans rōem eius q̄ dixerat subdit. Nam in xp̄o iesu p̄ euangelij vos genui. Est autē generatio p̄cessus ad vitam. homo autē vituit in xp̄o p̄ fidē Gal. 2. Q̄ autē nūc viuo i carne in fide viuo filij dei. Fides autē vt dicit Ro. 1. est ex auditu audit: autē p̄ verbum. Unde verbū dei est semen quo ap̄tus eos genuit in xp̄o. Unde Jac. 1. Voluntarie nos genuit verbo veritatis. Alios autem dicit pedagogos q̄ postq̄ fidem receperant eos adiuuarunt vt intelligat esse eadem comparatio quantū ad predicatiōē euangelij pedagogi ad patrem q̄ supra. 3. posita est rigatoris ad plantatorem et supedicatoris ad fundatorem. ¶ Deinde eū dicit. Rogo ergo vos fratres. instat ad corrigendū eos suo exēplo. Et p̄mo horat eos ad imitandū suū exēplū dicens. Ergo ex quo estis filij cum bonoz filioz sit imitari patres. rogo vos imitatores mei estote sc̄z vt non temere iudicetis: sicut nec ego. q̄ neq̄ meipsum indicare p̄sumo et de vobis humilia sentiat̄is et de alijs maiora. Unde nō sine causa tali modo loquēdi vsus est. Hos infirmi. vos fortes. 2. thessal. 3. Et formā nosmetipsos darem vobis ad imitandum. Aduertendum est autē q̄ eosdē quos supra filios nominauit nunc nominat fratres. Dixerat autē suos filios in xp̄o q̄ eos non sibi sed xp̄o genuerat: et q̄ ipse genit̄ erat a xp̄o. ex cōsequētē eos habebat vt fratres et filios. Innotum ergo debebant eum imitari vt patrem in quantum et ipse xp̄m imitabat q̄ est oīū p̄ncipalis pater. Et p̄ hoc subtrahit subditis occasio de adherendo malis exemplis p̄latorum. Unde in hoc subdit solum p̄latos imitari debent in quo ipsi xp̄m imitant q̄ est infallibilis regula veritatis. Unde seipsum apostolus in exemplū posuit. Jo. 13. Exemplum dedi vobis vt quemadmodū ego feci rē. Ad quidē exemplū pauli? seq̄bat fm illd̄ Job. 23. Vestigia eius secutus est pes meus. viam eius custodiuit et nō declinauit ab ea. Secundo remouet excusationez ignorantie dicens. Ideo misi ad vos timotheum qui est filius meus charissimus et fidelis in domino fm illud phil. 2. de timotheo loquens. Meminem habeo ita vnanimem qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Qui vos comonefaciat vias meas. i. q̄ vos doceat meos processus id est omnia opera et moneat vos ad ea sequendū fm illud Jere. 6. Intra: rogare de femitis aliquis que sit via bona et ambulate in ea. Que quidē vie sunt in xp̄o. et ideo non debetis designari eas sequi fm illud ps̄. Vias tuas dñe demōstra mihi. Et non videat vobis hoc onerosum q̄ hoc cōmuniter omnib⁹ impono. Unde subdit. Sicut vbiq̄ in ecclesia doceo col. 1. Audistis veritati euāgelij qd̄ puenit ad vos. sicut et in vniuerso mundo. Vel hoc qd̄ dicit. Vias meas

referendū est ad opera. ¶ No dicit. Sicut et vbiq̄ ad documenta. Ad hoc em̄ missus erat timotheus vt induceret eos ad imitanda opera et tenenda ap̄li documenta. ¶ Deinde cū dicit Tanq̄ non venturus sum ad vos cōminat eis correctionis flagellū. Et p̄mo ostēdit eos esse dignos correctionis flagello dicens. Tanq̄ nō ventur⁹ sum ad vos inflati sunt quidā sc̄z vestrū q̄si non timentes p̄ me de sua supbia cōuincit et tñ digni sunt flagellis: nam humiles solis verbis corrigunt. superbi flagellis indigent fm illud Job. 40. Respice cūctos supbos et confunde eos. Secūdo p̄nunciat eis suam aduentū quo veniat ad iudicandū. vbi p̄mo p̄nunciat aduentū dicens. Veniā autē cito ad vos. Et q̄ dicit puer. 16. Cor hominis disponit viam suā sed dñi est dirigere gressus eius. Ideo subdit. Si dñs voluerit Jac. 4. Si dñs voluerit et si vixerimus faciemus hoc aut illud. Secundo p̄nunciat eis suam iudiciariā cognitionem euz dicit. Et cognoscam sc̄z ordine iudiciario fm illud Job. 29. Causam quam nesciebā diligentissime inuestigabam. Non fmonē eoz q̄ inflati sūt sc̄z virtutē. q. d. Nō p̄p̄t hec ex mea examinatiōe ap̄babū q̄ abūdāt i verbis: sed si abūdarent in virtute: q̄ vt dicit puer. 14. Abi verba sunt plurima ibi frequēter egestas. Tertio rōem assignat dicens. Non enim in sermone est regnū dei: sed in virtute id ē nō ideo aliq̄ p̄nēt ad regnū dei q̄ abūdāt in sermone fm illud Matib. 7. Non omnis q̄ dicit mihi dñe dñe intrabit in regnū celoz sed q̄ facit voluntatē patris mei. Alitio cōminat eis correctioz refuas tñ correctoz arbitrio eoz dicens. Quid vult i virga sc̄z discipline veniā ad vos sc̄z castigados an i charitate id ē i ostione amorē et i spū mansuetudinis. vt sc̄z nihil durius vobiscū agam. hoc em̄ pendet in vobis. Nam si vos in via stulticie p̄manetis oportet me ad vos cū virga venire fm illud puer. 22. Stulticia colligata est in corde pueri et virga discipline e fugabit eaz. si vero vos correxeritis ostendā vobis charitatē et mansuetudinē Gal. vltimo. Vos q̄ sp̄iales estis instruite huiusmodi in spū lenitimo. hoc autē non dicit q̄n si in virga veniens non cum charitate ventret cum sc̄p̄uz sit puer. 13. Qui p̄cit virge odit filium suum. qui autē diligit illū instanter erudit. sed q̄ ille q̄ castigatur virga non sentit interdū dulcedinē charitatis sicut illi quos blande cōsolatur.

Incipit capitulū dñtū. Lectio p̄ma

¶ Dñino ostendit inter vos fornicatio et talis fornicatio qualis nec inter gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis: et non magis luctum habuistis vt tolleretur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore: presens autē spiritu iaz iudicauit vt p̄ns eū qui sic operat⁹ est in noīe domini nostri iesu christi congregatis vobis et meo spiritu euz virtute domini iesu tradere huiusmodi hominē sathane in interitum carnis: vi spiritus salu⁹ sit in die domini nostri iesu christi.

Postq̄ ap̄tus p̄secutus est ea que p̄tinent ad baptismi sacramentum: hic incipit p̄sequi ea que p̄tinet ad matrimonium. et p̄mo arguit peccatum contrariū matrimonio sc̄z fornicationē. Sc̄do agit de ipso matrimonio ca. 8. ibi De quib⁹ autē scripsistis mihi rē. Circa primū duo facit. p̄mo ponit culpam. sc̄do redarguit eam ibi. Non est bona gloriatio v̄ra rē Circa p̄mū duo facit. p̄mopo nit cul

in epistolam I ad Corinthios v.

pam cuiusdam fornicarij. Se cūdo culpā alioꝝ q̄ peccatū fornicarij tolerabāt ibi. Et vos inflati estis ꝛc. Circa p̄mo p̄mo ponit tria q̄ p̄tinet ad culpe grauitatē. P̄mo nāq̄ ondit peccatū esse notoriū dicens: Nō sine causa quesiui an velitis q̄ in virga veniam ad vos. Est em̄ in vobis ali qd dignū virga discipline. Quia fornicatio audit inē vos omnino fm̄ publicam formā contra qd̄ dicit eph. 5. Fornicatio aut̄ nec notetur in vobis Esa. 3. Peccatum suū quasi sodoma predicauerūt nec absconderunt. Sc̄do arggrauat peccatū ex comparatione cum dicit. Et talis fornicatio qualis nec inter gētes licita reputat̄ vel inuenit̄. Ap̄ gentiles em̄ simplex fornicatio nō reputabat̄ peccatū. An̄ apli act. 15. Ad hunc errorem excludendū gentilibus ad fidem conuersis impoferunt q̄ abstineant se a fornicatione. Erat tñ quedā fornicationis species que ꝛ apud gentiles illi cita habebat̄. Et ideo dicit. Ita vt vxorem patris aliquis habeat sicut dicit̄ Heñ. 49. Effusus es sicut aqua non crescas. qz̄ ascēdisti cubile patris tui ꝛ maculasti stratum eius. Hoc aut̄ erat horribile etiā apud gentiles. vt̄ pote contrarij naturali rationi existens. Per naturā em̄ reuerentiā filij ad parentes fm̄ omnē statū ꝛ leges pater ꝛ mat̄ a matrimonio excludit̄. vt̄ sic etiā possit̄ intelligi qd̄ habet̄ Heñ. 2. Propter hoc relinquet̄ hō p̄m̄ ꝛ mat̄ꝛ suā in cōtractu matrimonij et adheret̄ vxori sue. Sicut aut̄ ibi subdit̄. Vir ꝛ mulier erunt duo in carne vna. ꝛ iō vxor patris repellit̄ a matrimonio sicut p̄sona patris vel matris. fm̄ illud Leuit. 18. Turpitudinē vxoris patris tui ne discooperias turpitudō em̄ p̄ris tui ē. Deinde cū dicit̄. Vos inflati estis. ponit culpam eorum qui hoc peccatum tolerabant. Et p̄mo reprehendit̄ eoz̄ tolerantiam. Sc̄do supplet̄ qd̄ illi negligebāt ibi. Ego quidē ꝛc. Circa p̄mum notat̄ in eis tria vitia. P̄mo supbiam cū dicit̄. Et vos inflati estis sc̄z vento supbie reputātes vos innocentes ex compatione peccatoris. sicut Luc. 18. phariseus dicebat Non sum sicut ceteri hominū. velut etiā hic publicanus. Sap. 4. Dirumpā illos inflatos sine voce. Secundo tangit̄ eoz̄ inuultū cum dicit̄. Et nō magis lucū habuistis sc̄z patiēdo causam pctōris sicut Jere. 9. dicitur. Quis dabit capiti meo aquam ꝛ oculis meis fontem lachrymarū vt̄ plorem die ac nocte interfectos filie populi mei. Vera em̄ iusticia vt̄ dicit̄ gregorius. compassionem habet non indignationē. Tertio tangit̄ eoz̄ iudicij negligentia. Et tollat̄ de medio vestrū q̄ hoc op̄ fecit̄. Talis em̄ compassio viri iusti ad peccatōꝝ vulnerat̄ ꝛ liberat̄ fm̄ illud puer. 23. Tu virga percussis eū ꝛ aiaz̄ ei de inferno liberabis. Per hoc etiā alij corrigunt̄ fm̄ illud puer. 19. Pestilente flagellato stultus sapientior erit. Unde ꝛ Eccl. 8. Quia non p̄ferē cito contra malos sententia absq̄ vllō timore filij hominū peccant mala. Debet aut̄ ad correctionē aliorum interdū peccator separari vbi de contagione timet̄ fm̄ illud puer. 22. Eijce verisorem et eribit̄ cum eo iurgium cessabit̄q̄ cause ꝛ contumelie. Deinde cū dicit̄. Ego quidē absens corpore ꝛc. Sup̄plet̄ eoz̄ negligentia sententiam. p̄ferens contra peccatōꝝ ꝛ circa hoc tria facit̄. P̄mo ponit̄ auctoritatē iudicantis. sc̄do modū iudicandi ibi. Congregatis vobis ꝛc. Tertio sententiam iudicis ibi. Tradere huiusmodi ꝛc. Circa p̄mū duo facit̄. P̄mo ponit̄ auctoritatē ministri sc̄z iustit̄is. videbat̄ aut̄ contra iudiciariū ordinē vt̄ condemnaret̄ absentē fm̄ illud act. 25. Non est consuetudo romanis condemnare aliquem p̄nt̄ q̄ is q̄ accusatur p̄sentes habeat̄ accusatores. sed hoc apl̄s excusat̄ dicens. Ego quidē absens corpore: p̄sens autē sp̄s. i. affectu ꝛ sollicitudine mentis fm̄ illud Col. 2. Et si corpore absens sum sed sp̄s vobiscum sum gaudens ꝛ videns ordinē vestrum. Vel p̄sens sp̄s qz̄ p̄ sp̄m̄ cognoscebat̄ ea q̄ apud

ip̄os agebantur: ac si p̄s esset sicut ꝛ Heliseus dicit̄. 4. reg. 5. Nōne cor meum in p̄nti erat qñ reuersus est hō de curru suo. Et qz̄ sum sp̄s p̄sens iam iudicauit̄ id est sententiam condemnationis ordinauit̄ in eum q̄ sic operatus ē. Secundo ponit̄ auctoritatē p̄ncipalis dñi dicens. In nōl̄ dñi nostri iesu xp̄ id est vice ꝛ auctoritate seu cum virtute ꝛ inuocatione nominis eiꝛ fm̄ illud col. 3. Omne q̄cūq̄ facitis in verbo aut opere in nōie dñi nostri iesu xp̄ i facite. Deinde cū dicit̄. Congregatis vobis in vnū ostēdit̄ modum iudicandi. Ea enim que graua sunt multoz̄ de liberatione puniēda sunt. Unde ꝛ antiquitus iudices se debant in portis vbi populus cōgregabat̄ fm̄ illud deut. 16. Iudices constitues in omnibus portis tuis. Unde dicitur in ps̄. In consilio iustoz̄ ꝛ congregatione magna opa dñi. ꝛ Mat̄h. 18. Ubi sunt duo vel tres congregati in nōmine meo ibi sum in medio. Sc̄do adhibet̄ suū assensum cū dicit̄. Et meo sp̄s id est mea voluntate ꝛ auctoritate fm̄ illud qd̄ dixerat̄: p̄sens autē sp̄s. Tertio adhibet̄ auctoritatem p̄ncipalis dñi sc̄z xp̄i dicens. Cum virtute dñi n̄ri iesu xp̄i. ex q̄ iudicium ecclesie habet̄ robur firmitatis fm̄ illud Mat̄h. 18. Qd̄cūq̄ ligaueris sup̄ terram erit ligatū ꝛ in celis. Deinde cum dicit̄. Tradere huiusmodi ꝛc. ponit̄ condēnationis sententiā: circa quā tria ponit̄. P̄m̄ mo. penā cū dicit̄. Tradere huiusmodi sathane supple tu dicant. Quod potest̄ dupliciter intelligi. P̄mo q̄ sicut dicit̄ Mat̄h. 10. Dñs dedit̄ apl̄s potestātē sp̄m̄ immundoz̄ vt̄ eijcerent eos. ꝛ ꝛ eandē potestātē poterant̄ imp̄erare spiritibꝫ immūdis vt̄ vexaret̄ corporaliter: quos hac pena iudicabant dignos. Mandauit̄ ḡ apl̄s corinthijs i eius auctoritate tradere predictū fornicariū sathane corporealiter vexandum. Unde ponit̄ fecūdo huius sententię effectū cū dicit̄. In interitum carnis id est ad vexationē carnis ꝛ afflictionē in qua peccatū fm̄ illud sap. 11. Per que peccat̄ quis p̄ hec ꝛ torquet̄. Tertio ponit̄ fructū cū dicit̄. Et sp̄s saluus sit in die dñi nostri iesu xp̄i id est vt̄ salutem consequat̄ in die mortis vel in die iudicij. sicut vt̄ pra tertio expositū est. ꝛ sic implet̄ qd̄ ibi subdit̄. Ipse autē saluꝫ erit. sic tñ qñ p̄ ignē pene sc̄z tēporalis. Nō em̄ apl̄s sathane tradidit̄ peccatōꝝ vt̄ eius potestati p̄petuo subiaceret. sed vt̄ carnis vexatiōe ad penitentiā couertat̄ fm̄ illud Esa. 28. Sola vexatio intellectum dat̄ auditui. Est autē hec sententiā apl̄i quā dñs seruauit̄ Job. 2. vbi sathane dixit̄. Ecce in manu tua est sc̄z caro eius. veritatem̄ animam illius serua sc̄z illesam. A lio modo pot̄ qd̄ dicit̄ tradere huiusmodi sathane sc̄z p̄ excomūcationis sententiā p̄ quā aliquis separat̄ a cōmunionē fidelij ꝛ p̄ticipationē sacramentoz̄ ꝛ p̄uat̄ ecclesie suffragijs q̄bus homo munif̄ contra impugnationē sathane p̄pter qd̄ de ecclesia dicitur: Can. 6. Terribilis vt̄ castrorū acies ordinata sc̄z demonibus. Q̄ aut̄ subdit̄ in interitū carnis intelligit̄ vt̄ sc̄z ab ecclesia separat̄ ꝛ temptationibus sathane expositus liberis us ruat̄ in peccatū fm̄ illud apoc. vltimo. Qui in sordibꝫ est sordēat̄ adhuc. Vocat̄ aut̄ pctā mortalia carnis interitum qz̄ vt̄ dicit̄ gal. vltimo. Qui feminat̄ in carne de carne ꝛ metet̄ corruptionem. Subdit̄ autē. Et sp̄s saluus sit. vt̄ sc̄z peccatoꝝ turpitudinē cognoscens confundat̄ et peniteat̄ ꝛ sic sauet̄ fm̄ illud Jere. 31. Confusus sum ꝛ erui bui qñ sustinuit̄ opprobriū adolescentie mee. Potest̄ etiā intelligi vt̄ sp̄s eius sc̄z ecclesie id est sp̄s sanctus saluꝫ ecclesie sit fidelibus in diem iudicij. ne sc̄z perdant̄ eum p̄ cōtagium peccatoꝝ qz̄ vt̄ dicit̄ sap. 1. Sp̄s sanctus disciplinē effugiet̄ fictum ꝛc.

Lectio secunda.

On est bona gloriatio vestra. Nescitis qz̄ modicū. fermētū totam massā cor

Explanatio sancti Thome

rumpit. Expurgate vetus fermentum ut sitis noua conspersio sicut estis azimi. Etiam pascha nrm immolat^r e xps. Itaq; epulemur no i fermento veteri: neq; i fermento malitie et nequitie: sed in azimis sinceritat^r et vitat^r.
Supra aplos memorauit duplicem culpam scz corinthij fornicatoris et alioru q eius pctm tolerabat: hic vtrq; culpam redarguit. Primo culpam tolerantium eius peccatorum. Secundo culpam fornicatoris ibi. Corpus aut no fornicatione r^t. Circa p^m duo facit. primo redarguit in corinthijs negligentia iudicij. Secundo redarguit in eis quedam alia vitia circa iudicium sexto ca. Audet aliquis r^t. Circa p^m duo facit. Primo redarguit eos q fornicatores a se no sepa uerunt. Secundo re pbat falsum intellectum que ex verbis suis conceperant ibi. Scripsi vobis in epla r^t. Circa p^m duo facit. pmo reprehendit qd fecerant. secundo ostendit qd faciendum sit ibi. Expurgate vet^r fermentum r^t. Circa p^m duo facit. pmo reprehendit culpam pterita qtu ad suam radicem. dixerat em supra q ex inflatioe sequit in eis in compassio et ex incompassioe correctionis negligentia. Arguit ergo pmo corinthioz elationem dicens. Non est bona gloriari v^ra. q. s. de defectu alioz gloriari qsi vos suis innocentes. Debet em vnusquisq; in dno gloriari de bonis sibi diuinit^r datis non de alijs fm illud gal. 6. Op^r aut suu vnusquisq; pbet. et sic in semetipso gloria habebit et non in alio. Precipue aut malum est de malis alioz gloriari. Dicitur em in ps. Quid gloriaris in malicia? Secundo assignat roem eius qd dixerat dicens. An nescitis q modicum fermentum totam massam corrumpit qsi dicat. hoc ignorare non potestis. Est aut sciendum q in fermento duo possunt considerari. Primo sapor que tribuit panem. et fm hoc p fermentum significat sapientia dei p quaz omnia que sunt hominis sapida reddunt^r et fm hoc dicit Mat. 13. Simile est regnu celoz fermento qd accepit mulier abscondit in farine satis tribus donec fermentatum est totum. Secundo in fermento pot considerari corruptio et fm hoc p fermentum pot intelligi vno mo peccatu qz scz p vnum hominis peccatu oia opa eius corrupta reddunt pura p peccatu simulationis qd copat fermento Luc. 12. Et tendite a fermento phariseoz qd est ypocrisis. Alio modo p fermentum pot intelligi homo peccator. et ad hoc inducitur hec similitudo. Sicut em p modicum fermentum tota massa paste corrumpit. ita p vnum peccatores tota societas inquinatur. Unde Eccl. 11. Ab vna scintilla auget ignis. et ab vno doloso auget sanguis. Et hoc quidem contingit vbi p peccatu vnus alij p uocant aliq; alter ad peccandum. Et etiam dum peccanti consentiunt saltem non corrigendo du possunt corrigere fm illud Ro. 1. Digni sunt morte no solum q faciunt ea sed etiam q consentiunt facientib^r. Et ideo corinthijs non erat gloriandum de peccato vnus sed magis sanedum ne pcto vnus oes inqnerent ex eius consortio fm illud Cant. 2. Sicut lilium inter spinas: sic amica mea inter filias vbi dicit glo. Non fuit bonus q malos tolerare non potuit. Deinde cu dicit. Expurgate vetus fermentum ostendit qd decetero sit faciendum. Et pmo ponit documen tum. scdo roem assignat ibi. Pascha nostru r^t. Dicit ergo pmo qz modicum fermentum totam massam corrumpit: ideo expurgate vetus fermentum id est expurgate vos abijciedo a vobis vetus fermentum. i. fornicarium q peccado redijt in in vetustate corruptionis antique fm illud Baruch. 3. In ueterasti in terra aliena coinquinat^r es cum mortuis. Ad quidem dicit qz p separationem vnus pctoris tota societas expurgat. Unde et egresso iuda dno dixit Jo. 13. Nunc clarificatus est filius hois. Pot etia p vetus fermentum intel

ligi antiqu^r error fm illud Esa. 26. Ver^r error abijt. Et etiam corruptio originalis peccati fm illud Ro. 6. Ver^r homo noster simul crucifixus est. Vel etiam qd cuq; peccatum actuale fm illud Col. 3. Expoliantes vos veteri homine cum actibus suis. horum em amotioe homo expurgat. Ponit aut seque ter purgationis effectum dicens. Et sitis noua conspersio. Dicit aut conspersio comixto aque et farine noue anteq admisceat fermentum. Remoto q fermento a fidelib^r id est peccatores vel peccato remanent sicut noua conspersio id est in puritate sue nouitatis fm illud ps. Renouabit^r vt aquila iuuentus tua. Ep. 4. Renouamini spu mentis v^re. Deinde ponit modum debitu expurgationis cu dicit. Sicut estis azimi. i. sine fermento peccati. Dicit em ab a qd est sine et zima qd est fermentum. An dno Mat. 16. Dixit discipulis. Cauete a fermento phariseoz et saduceoz. Deinde cu dicit. Etiam pascha nostru. assignat roem eius qd dixerat scz quare fideles debet esse azimi q qde ratio sumit ex mysterio passionis christi. Unde pmo pponit ipsum mysterium. secundo concludit ppositum ibi. Itaq; epulemur r^t. Circa p^m duo considerandum est q in ter cetera sacramenta legalia celeberrimum erat agnus paschalis q vt pceptis Exo. 12. immolabat ab vniuersa multitudo filioz israel in memoria illius beneficii q angelus percussit pmo genita egypti ptransiit domos iudeoz qz ruz fores limite essent sanguine agni. Unde nomē pasche sumit scdm qd ibi dicit em pascha id est transit^r dicit. Et ultimo virtute huius beneficii trāsuit populus mare rubru vt dicit Exo. 14. Ille effe agnus figura fuit xpi innocentis de q dicit Jo. 1. Ecce agnus dei. Sicut q ille agnus figuralis imolabat a filijs israel vt ppls dei liberaret ab angelo percussente et vt transiret mare rubru liberati d seruitute egypti: ita xps est occisus a filijs israel p cuius sanguinem populus dei liberat a diaboli impugnatione et seruitute peccati p baptisimū qsi p mare rubru. Ille aut agnus figuralis pascha iudeoz dicebat. qz in signu transit^r imolabat. An dicit Mat. 26. Vbi vis parem^r tibi comes dere pascha id est agnus paschale. Dicit q apls. Ideo debet esse azimi. et em id est qz sicut figurale pascha veteris populi est agnus imolatus. ita pascha nrm. i. noui populi est xps imolatus. cutus etiam imolationi couenit nomē pasche. rum significatione lingue hebrez qd significat transitu. Exo. 12. Est em pascha id est transitus: tum significatione lingue grece. put nomē pasche significat passioz xps ei p pascha q fuit imolatus trāsuit ex hoc modo ad patres vt dicit Jo. 13. Deinde cu dicit. Itaq; epulemur. concludit ppositum. Ad cuius evidentia considerandum est q sicut legit Exo. 12. Agnus paschalis post imolationem manducabat cu azimis panib^r. Sicut q agnus figuralis fuit figura nri pasche imolati: ita figuralis obseruantia paschalis debet conformari obseruantie noui pasche. ergo qz xps immolatus est pascha nostru. Itaq; epulemur scz manducantes xpm no solu sacramentaliter fm illud Jo. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hois et biberitis eius sanguinem non habebitis vitam in vobis. Sed spūaliter fruendo sapia ei^r fm illud Eccl. 24. Qui edunt me adhuc esurient. et q bibeunt me adhuc sitient. et sic cu gaudio spūali fm illud ps. In voce exultationis et confessionis son^r epulantis. Deinde determinat modum epulandi fm conformitatem veritatis ad figuram dicens. Non in fermento veteri nec in fermento malicie et nequitie. mandabat em Exo. 12. Q. omne fermentum non inueniret in domibus manducatum agnū paschales. Fermentum aut habet et verustate et corruptione. Unde p remotionem fermenti primo quidem pot intelligi obseruantia preceptoru veteris legis. qua p passionem xpi est mortificata fm illud Leuit. 26. Cetera nouis superuenientibus p hactenus. Secundo p remotionem fermenti potest intelligi re

in epistolam I ad Corinthios V

motio corruptionis peccati: sicut supra dictum est quod modicum fermentum totam corruptam massam. et quantum ad hoc subdit. Neque in fermento malicie et nequitie ut malitia referat ad puerilitatem operis secundum illud Iohannis 1. Abijcetes omnem immunditiam et abundantiam malicie. propter nequitiam vero intelligit fraudulenta machinatio. puer. 26. Quando sumptus vocem suam non credideris ei quoniam septem nequitie sunt in corde eius. Vel secundum glossam cum dicit: Non in fermento veteri remouet vetustatem peccati in communi. Quod autem subdit. Neque in fermento malicie et nequitie applicat peccatum per partes ut malicia dicat peccatum quod committit in seipsum nequitia peccatum quod committit in alium. Exclusio ergo modo indebito epulandi determinat modum conuenientem subdens. Sed in azimis sinceritatis et veritatis id est sinceritate et veritate que significantur per azima. Respondet autem sinceritas contra corruptionem peccati. quod significauit cum dixit Non in fermento malicie et nequitie. Nam sincerum dicitur quod est sine corruptione. 2. corinthios 2. dicitur. Non sumus sicut plurimi adueterantes verbum dei sed ex sinceritate in christo loquimur. Veritas vero ponit contra figuras veteris legis sicut Iohannis 1. dicitur. Veritas et gratia per ipsum christum facta est. quia scilicet verus pascha cum veritate et non cum figuris celebrare debemus. Unde secundum glossam per sinceritatem intelligitur innocentia a vitijs seu nouitas vite. per veritatem autem iusticia bonorum operum vel rectitudo que fraudem excludit.

Lectio tertia.

scripsi vobis in epistola. ne commisceamini fornicarijs. Non utique fornicarijs huius mundi. aut auaris aut rapacibus aut idolis fuentibus? alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Si is qui frater nominatur inter vos est fornicator. aut auarus. aut idolis seruus. aut maledicus. aut ebriosus. aut rapax. cum huiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de his que foris sunt iudicare? Nonne de his que in vobis sunt iudicatis. Nam eos que foris sunt deus iudicabit. Auferte malum ex vobis.

Induxerat supra apulus corinthios ad hoc quod a seipsis peccatorem separarent quod quidem pretermissum propter falsum intellectum cuiusdam verbi quod continebat in epistola quadam quam eis prius miserat. Et ideo primum sensum quem ex verbis conceperant nunc excludit. Unde circa hoc tria facit. Primo resumit verbum prioris epistole. Secundo excludit falsum intellectum ibi. Non utique fornicarijs. Tertio exponit verum intellectum ibi. Nunc autem scripsi vobis. Dicit ergo primo dixit vobis in epistola quadam alia que in canone non habet ne commisceamini fornicarijs id est non habeatis cum eis societatem vel communionem secundum illud puer. 1. Fili mi ne ambules cum eis prohibe pedem tuum a semitis eorum Eccl. 9. Non des fornicarijs anima tua in villo. Deinde cum dicit. Non utique fornicarijs. excludit falsum intellectum predicti verbi. Et primo ponit quod intendit. Secundo concludit propositum ibi. Alioquin debueratis etc. Circa primum considerandum est quod in predicto verbo apostoli dupliciter falsum intellectum conceperat corinthios primo quantum ad hoc quod intelligebant illud esse dicitur de fornicarijs infidelibus. sed illud excludit apulus dicens. Non utique intendo dicere quod non commisceamini fornicarijs huius mundi. dicitur autem infideles nomine mundi secundum quod dicitur Iohannis 1. Mundus eum non cognouit. et. 8. 1. Non cognouit mundus per sapientem deum. Secundo conceperant falsum intellectum quantum ad hoc quod putabant prohibuisse apostolum solum de

fornicarijs. non autem de alijs peccatoribus. Et ideo ad hoc excludendum subdit. Aut auaris que scilicet iuste detinetur aliena Ieremias 5. Auaritia que est idolorum seruitus non habet hereditatem in regno christi et dei. Aut rapacibus que scilicet violenter diripiunt aliena. infra eodem. Neque rapaces regnum dei possidebunt. Aut idolis seruentibus contra quos dicitur sapientia 14. Mefandorum enim idolorum cultura omnis malicie causa est et initium et finis. Et est sensus non solum vobis prohibui societatem fornicatorum sed etiam omnium aliorum peccatorum. Et est aduertendum quod per fornicationem que peccat contra seipsum. per auaritiam autem et rapacitatem contra proximum. per idolorum autem cultum contra deum. et in his que ponit omne peccatum genus intelligit. Deinde inde cum dicit. Alioquin etc. assignat rationem propositi dicens. Alioquin si scilicet sit intelligendum verbum predictum de fornicarijs huius mundi debueratis de hoc mundo exisse. quia scilicet totus mundus talibus plenus est. Unde non possent tales fornicarios vitare nisi de hoc mundo exiendo. Dicitur enim. 1. Iohannis 5. Totus mundus in maligno posuitur. Vel aliter debueratis de hoc mundo exisse quasi dicitur a te conuersionis vestre debueratis ab infidelibus mundi separari. Quia non oportet vos super hoc moneri. dicitur enim Iohannis 15. Ego elegi vos de mundo. Vel aliter debueratis de hoc mundo exisse. scilicet per mortem. Melius est enim hominibus mori quam peccatoribus in peccatis consentire. Unde dicitur infra. 9. Melius est enim mihi mori quam ut gloriam meam que euacuetur. Deinde cum dicit. Nunc autem scripsi vobis. exponit eis verum intellectum lectum. Et primo ponit quod intendit. Secundo rationem assignat ibi. Quid enim mihi est. Tertio infert conclusionem intentam ibi. Auferte malum etc. Dicit ergo primo. nunc autem sic expono quod olim scripsi vobis non commisceamini scilicet fornicarijs et alijs peccatoribus. Si is qui inter vos frater nominatur eo modo quod dominus dicit Mattheus 23. Omnes vos fratres estis. Non tamen dicit si is qui frater est sed si is qui frater nominatur. quia per peccatum mortale alijs a charitate recedit que est spiritus fraternitatis causa. Unde Ieremias ultio dicit. Charitas fraternitatis maneat in vobis. Nominatur autem frater propter veritatem non autem est vere frater propter caritatis defectum qui est ex peccato. Unde subdit. Aut fornicator. aut auarus? aut idolorum seruus aut maledicus aut rapax aut ebriosus cum huiusmodi nec cibum sumere. s. debetis secundum illud. Iohannis 1. scilicet canonica. Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non afferit nolite eum recipere in domo vestra. nec aue dixeritis ei. quod. propter hoc quod dixi non debere vos misceri peccatoribus. intellexit de fidelibus que nominantur fratres et sunt inter vos. non autem per hoc intelligendum est sicut dicit augustinus in libro contra gentes. et habet in glossa. hic quod aliquis extraordinario iudicio debeat a communione aliorum separari quod frequenter posset errare sed potius hoc debet fieri secundum ordinem ecclesie quando aliquis a communione repellitur ut conuictus vel sponte confessus. et ideo signatim dicit. Si is qui nominatur ut est nominatum intelligam? que fit per sententiam ordine iudicario contra aliquem placam. Illi autem qui sic a communione pelluntur sunt vitandi quantum ad mensam sicut hinc dicitur. et quantum ad salutationem ut dicitur in predicta auctoritate. Iohannis. et vterque quantum ad sacramentum ad sacramentum. Unde in versu dicitur. Os orare. vale coelo mensa negat. s. excoicatio. Sed notandum quod apulus supra non numerat nisi peccata mortalia in signum quod pro solo peccato mortali debet aliquis excommunicari et de alijs quidem que ponit manifestum est. Sed de ebrietate potest esse dubium que non semper videtur esse peccatum mortale. Dicit enim augustinus in sermone de purgatorio. quod ebrietas nisi sit frequens non est peccatum mortale. Sed credo ideo esse quod ebrietas ex suo genere est peccatum mortale. Sed enim alijs propter delectationem vini velit perdere usum rationis exponens se periculo: multa alia peccata perpetranda videtur esse contra caritatem. Contingit tamen per accidens ebrietate non esse peccatum

Explanatio sancti Thome

casti mortale pp̄t̄ ignorantia vini fortitudinis v̄l debilitatis p̄
petij capitis: q̄ tñ excusatio tollit p̄ frequentē experientia. et
ideo apostolus signanter non dicit ebrius sed ebriosus. **Ad**
ddit aut̄ duo peccata his q̄ supra posuerat scz ebriosum
et maledicū. Refert aut̄ ebrietas ad genus peccati qd̄ cō
mittit̄ contra seipsum sub quo continet̄ non solum luxuria
sed etiam gula: maledicus aut̄ refert ad genus peccati qd̄
cōmittit̄ contra proximum cui nocet aliquis nō solū facto s̄
etiam verbo mala imprecondo vel male diffamādo quod
p̄tinet ad detractionem. **U** mala in faciem dīcēdo quod
p̄tinet ad contumeliā. et hoc totum p̄tinet ad rōem male
dici vt supra dictū est. **D**einde cum dicit. **Quid em̄ mi**
hi ē rē. assignat rationē eius qd̄ dixerat. **E**t circa hoc tria
facit. **P**rimo assignat rōem dicens. **D**ixi hoc esse intelli
gendū de fratrib⁹ et non de infidelib⁹. **Q**uid em̄ mihi est
id est quid ad me p̄tinet iudicare. i. sententiā condemna
tionis ferre de his q̄ foris sunt. i. de infidelib⁹ q̄ sunt om
nino extra ecclesiā. **P**relati em̄ ecclesiarum accipiūt sp̄ialem
potestātē sup̄ eos tantū q̄ se fidei subdiderunt fm̄ illud
2. cor. 10. **I**n promptu habētes vlcisti oēm iobediētā cū
impleta fuerit vestra obediētia. **I**ndirecte tñ prelati eccle
siarum habent potestātē sup̄ eos qui foris sunt inquantū
p̄hibent fideles ne illis cōmunicent. **S**ecūdo adhibet s̄
militudinē dicens **H**ōne de his q̄ intus sunt vos iudica
tis. quasi dicat eadē auctoritate vos iudicatis qua et ego.
Ende vos nō iudicatis nisi de v̄ris ita et ego. **D**icit **E**c̄.
10. **J**udex sapiens iudicabit populū suū. **T**ertio respōdet
tacite dubitationi. **P**osset enim videri q̄ infideles essent
meliores q̄ p̄pter peccata predicta nō cōdemnant̄. s̄ hoc
excludit dicens. **I**deo nihil mihi de his qui foris sunt iu
dicare. nam eos qui q̄ foris sunt id est infideles iudicabit
deus scz iudicio cōdemnationis non examinationis: qz vt
gregori⁹ dicit in moralibus. **I**nfideles damnabūt sine
iudicio discussionis et examinationis et q̄ntū ad hoc dicit̄
tur **Jo. 3.** **Q**ui non credit iam iudicatus est id est manifestat̄
stam in se habet causam condemnationis. et hoc graui⁹ re
seruatur dei iudicio fm̄ illud **Heb. 10.** **N**ōrendū est inci
dere in manus dei viuētis. **D**einde cū dicit. **A**uferre
malū rē. infert conclusionē principaliter intentā dicens.
Ex quo hoc quod dixi non cōmīscamini fornicarijs intel
ligendū est de fidelibus nō de his qui foris sunt. ergo au
ferre malū scz hominē ex vobis ipsis id est de vestra societa
te eiſcite fm̄ illud **deut. 13.** **A**uferes malū de medio tui.
Est ergo considerandū ex p̄missis apostoli verbis q̄ nō
p̄hibemur cōmunicare infidelibus q̄ nunq̄ fidem recepe
runt p̄pter eorum penā **E**st tamen hoc cauendū aliquib⁹
scz infirmis p̄pter eorum incautam ne seducant̄. **I**lli ve
ro qui sunt firmi in fide possunt eis licite cōmunicare et da
re operā conuersioni eorum vt dicit **infra. 10.** **S**i quis in
fidelium vocat vos ad cenam et vultis ire. omne quod ap̄
positū fuerit manducate. **I**nfidelib⁹ aut̄ qui aliquando si
deles fuerūt v̄l sacramētū fidei receperūt sicut hereticis et
apostatātib⁹ a fide subtrahit̄ oīno cōmūnio fidelium et eoz
penā sicut et ceteris peccatib⁹ q̄ adhuc subdūt̄ p̄tati eccle.
Incipi capitulū sextum.

Udet aliquis vestruz habens ne
gociaz aduersus alteruz iudicari
apud iniquos et nō ap̄ sanctos?

**An nescitis quoniam sancti de hoc
mundo iudicabunt. Et si in vobis iudicabit
mundus: indigni estis qui de minimis iudi
cetis? Nescitis quoniam angelos iudicabim⁹
quantomagis secularia. Secularia igit̄ iudi**

cia si habueritis: contemptibiles qui sunt in
ecclesia illos constituite ad iudicandum. **Ad**
verecūdiā v̄sam dico Sic nō ē int̄ vos sapiēs
quisq̄ q̄ possit iudicare int̄ fr̄es suū: s̄ frat̄ cū
fratre iudicio cōtēdit et hoc apud infideles.
Supra ap̄s resp̄derat corinthios de negligētia iudicij
hic reprehendit in eis quedam alia peccata circa iudicia
Et primo quantū ad iudices eorum coram quibus litiga
bant. **S**ecundo quantū ad ipsa iudicia ibi. **I**am quidem
omnino. **C**irca primum tria facit. primo arguit eos de in
ordinatione. **S**ecūdo rationē reprehensionis assignat ibi
An nescitis? Tertio remediū adhibet ibi. **S**ecularia igit̄
iudicia. **D**icit ergo p̄mo ita negligitis in iudicando v̄ros
s̄ tñ p̄sumptuosi estis subire infidelium iudicia. et hoc ē qd̄
dic̄. **A**udet. i. p̄sumit aliq̄s v̄m h̄ns negotiū. s. sc̄lare ad
uersus aliū iudicari ap̄ iniq̄s. i. subire iudicij infidelium et nō
ap̄ sc̄tos. i. ap̄ fideles qui sunt sacramētis fidei sanctifi
cati. **H**oc em̄ est inordinatū multipliciter. **P**rimo q̄dem
qz p̄ hoc derogat auctoritati fidelium. **S**ecundo qz vero
q̄ dignitati fidelium quantū ad hoc q̄ infidelium iudicia
subeūt. **T**ertio qz p̄ hoc datur occasio infidelib⁹ iudicib⁹
contemnendi fideles quos dissentire vident. **Q**uarto qz
p̄ hoc dat occasio infidelib⁹ iudicib⁹ calumniādi et opp̄mē
di fideles quos odio habet p̄pter fidem et ritus diuersitas
tē. **E**t ideo dicitur **deut. 1.** **T**uli s̄ tribubus vestris v̄ros
sapiētes et nobiles p̄ceptis eis dicens. **A**udite illos et
qd̄ iustum est iudicate. **E**t eodem. **17.** **N**on poteris alteri
us gentis facere regem: qui non sit frater tuus. **S**ed vide
tur esse contra id qd̄ dicitur. **1. p̄. 2.** **S**ubditū estote om
ni humane creature p̄pter deum. siue regi tanq̄ p̄cellen
ti: siue ducibus tanq̄ ab eo missis. pertinet em̄ ad auctori
tates principis iudicare de subditis. **E**st ergo contra ius
diuinū p̄hibere q̄ eius iudicio non stes si sit infidelis. **S**z
dicendū q̄ ap̄tus non p̄hibet quin fideles sub infidelib⁹
p̄ncipibus constituti eorum iudicio compeant si vocent̄.
hoc enim esset contra subiectionem q̄ debet principibus.
sed p̄hibet q̄ fideles non eligant voluntarie infidelium iu
diciū. **D**einde cum dicit. **An nescitis rē.** assignat ra
tionem contra id qd̄ illi faciebant sumptam ex hoc q̄ de
rogabant auctoritatē sanctorū et p̄mo quantū ad auctori
tatem quam habent sup̄ res mundanas. **S**ecundo q̄ntū ad
auctoritatē quam habent ad res sup̄mundanas id est sup̄
angelos ibi. **An nescitis quoniam angelos iudicabimus.**
Dicit ergo primo. **I**nordinatū est iudiciū apud infide
les qui fideles habent auctoritatem iudicandi. **An nesci
tis qz sancti de hoc mundo iudicabūt id est de hominib⁹**
mundanis huius mundi. Quod quidē implet tripliciter
**p̄mo qd̄ fm̄ cōparationē scz fm̄ q̄ nō solū boni iudi
cabunt malos et sancti mundanos sed etiam fm̄ q̄ boni iu
dicabūt a meliorib⁹ et mali iudicabunt peiores fm̄ illud**
Matth. 12. **V**iri n̄luite surgent in iudicio cū generatio
ne ista et condemnabunt eam **S**ecundo iudicabunt appro
bando sententiam iudicis scz xpi. et hoc erit p̄p̄rie iustoz
fm̄ illud **p̄s.** **V**etabis iustus cum viderit vindictam. **U**
ñ sap. 3. dicit. **J**udicabunt sancti nationes. **T**ertio modo p̄
sententiē plationē. **E**t hoc erit ap̄loz et similib⁹ q̄ cōtemp
tib⁹ mundi solis sp̄ualib⁹ inbaserūt. **S**p̄ualis em̄ iudicat
oīa vt dicit̄ est. **s. 2.** **U**ñ et **Matth. 19.** dicit. **V**os q̄ securi
estis me sedebitis sup̄ sedes iudicantes. **xij.** tribus israel.
Et in **p̄s.** dicit. **S**ladij accipites in manib⁹ eoz ad facien
dam vindictā in nationib⁹. **I**ntelligit̄ aut̄ ista platio sen
tentiē nō vocalis s̄ sp̄ualis. in q̄ntū per sup̄iores sc̄tos infe
riores v̄l etiā peccatores sp̄uali q̄dā illuminati de illuminabūt
q̄les pene et q̄tia p̄mia eis debeant̄ sicut etiaz nūc hoies

in epistolam I ad Corinthios VI

luinant ab angelis vlt etia inferiores angeli a superioribus? Sed cado ex hoc qd dicitur e argumētat ad ppositū dices. Et si in vobis. i. p vos iudicabit mundus. i. mūdant hoīes nisi qd indigni estis q iudicet de minimis. s. de negotijs secularibus. Luc. 7. Quis i modico liquo e z i maiori liquo erit. Deinde cum dicit. Nescitis zc. Argumentatur ad idē ex auctoritate sanctorū super angelos. z primo ponit eam dicens. An nescitis quonia nos scilicet fideles xpi iudica binus angelos. Quod quidem potest intelligi de malis angelis qui cōdemnabuntur a sanctis quoz virtute sunt victi. Unde luc. 10. dominus dicit Ecce dedi vob potesta rez calcandi sup serpentes. z super omnē virtutem inimici. Et in. ps. Super aspīdem z basilicū ambulabis. Po test etia hoc intelligi de bonis angelis quoz plurimu in comparatione quadam inuentur paulo z similibus sibi inferiores. Unde signāter nō dicit iudicabitur sed iudica binus. Quāvis em̄ dici possit q ex consequenti si sancti iudicabunt homines bonos z malos. erit iudicium de bonis angelis quozū accidentale premium augetur ex pmo sanctorum per angelos illuminatoz. z etia de malis angelis quoz pena augetur ex pena hominū per eos seductozum. Scdo argumentatur ad ppositū dicens. Quā to magis secularia scilicet iudicia ydonei erim iudicare. qui enim est ydoneus ad maiora multo magis est ydoneus ad minora. Unde z dominus cui cōmisit quinqz talē ta postmodum cōmisit vnuz vt habetur. Mat. 25. De inde cū dicit Secularia igitur iudicia. adhibet remediuz cōtra culpam eoz. Et primo ponit remediū. Scdo ex ponit ibi. Ad verecundiam vestrā dico. Dicit ergo pzo. Ergo ex quo sancti de hoc mundo iudicabunt si habueritis inter vos secularia iudicia que tamē habere nō debetis illos qui sunt cōtempribiles in ecclesia cōstituite ad iudicandū potius scz q iudicemini apud infideles. Unde z i ps. dicitur. Corripiet me iustus in misericordia z increpabit me rolem autē peccatoris nō impiguet caput meum. Et ecc. 9. dicitur. Melius est canis viuus leone mortuo. Deinde cum dicit. Ad verecundiam vestram dico. expo nit quo sensu predicta dixit. Postē enim aliquis credes re q ad litteram essent eligendi cōtempribiliores ad iudicandum. sed hoc excludit dicens. Ad verecundiam vestram dico. quasi dicat nō hoc dixi vt ita fiat sed vt vos faciam verecundari illa scilicet confusione que adducit gratiam z gloriam vt dicitur ecc. 4. Cōtempribiles enim in ecclesia essent eligendi ad iudicandum si nō inuentrentur inter vos sapientes quod esset vobis verecundum. Tū subdit. Sic nō est inter vos sapiens quisqz qui possit iudicare inter fratrem z fratrem. sed frater cuz fratre in iudicio contendit. z hoc apud infideles. Potius autē q hoc faceretis deberetis constituere cōtempribiles qui sunt in ecclesia ad iudicandum z supplendum defectum sapientum qui tamē nō est apud vos scdūm illud quod supra primo dixerat. Diuites facti estis in illo in omni verbo z in omni scientia. Vel aliter ab illo loco. Secularia zc. dixerat enim q sancti ydonei sunt ad iudicanduz secularia z ideo vult ostendere per quos iudicia secularia debeant exerceri scilicet per cōtempribiles qui sunt in ecclesia. vocat autem cōtempribiles illos qui sunt sapientes in rebus mundanis per cōmparationez ad illos qui sunt sapientes in rebus diuinis: quibus est reuerentia exhibenda qui in rebus temporalibus non occupantur vt solis spiritualibus vacent. z hoc est quod subditur. Ad reuerentiam vestram dico secundū aliam litteram ad reuerentiam vestram. Unde z apostoli dixerunt Act. 6. Nō est equuz relinquere nos verbum dei z ministrare mensis. p̄stimo autem redit ad id quod supra reprehenderat scilicet q corinthij sub infidelibus iudicibus litigabant dicens

Sic nō est inter vos sapiens quisqz scilicet in rebus temporalibus quem supra contemptibilem dixit. Unde alia nō mutatur a p̄ia expositione q n̄ videt esse magis lralis.

Lectio secunda.

I Am quidem oio delictum est in vobis q iudicia hētis inter vos. Quare nō magis iniuriā accipitis? Quare nō magis fraudem patimī? Sed vos iniuriam facitis z fraudatis: z hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum dei nō possidebūt. Nolite errare. neqz fornicari. neqz ydolis seruientes. neqz adulteri. neqz molles. neqz masculorum concubitores. neqz fures. neqz auari. neqz ebriosi. neqz maledici. neqz rapaces regnum dei possidebūt. Et hec aliqui quidem fuistis: sed abluti estis: sed sanctificati estis: sed iustificati estis: in nomie domini nostri ihesu xpi z in spiritu di nostri. Omnia mihi licent: sed nō omnia expediūt Omnia mihi licent: sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri: z venter escis. deus autem z hunc z hanc destruet.

Postqz apostolus reprehendit corinthios de hoc q coram infidelibus iudicibus litigabant: hic reprehendit eos q̄tum ad ipsa iudicia. Et circa hoc duo facit. Primo ponit in q peccabant circa iudicia. Scdo manifestat qd dixerat ibi. An nescitis zc. Circa primuz duo facit. Primo reprehendit in eis circa iudicia id quod est licitū. sed nō expediēs Scdo id quo est penitū illicitū ibi. Sed z vos zc. Circa primuz duo facit. Primo ponit reprehensionem. Scdo remouet excusationē ibi. Quare nō magis zc. Dicit ergo p̄mo. dictum est q frater cum fratre in iudicio cōtendit qd nō solum malū est q apud infideles cōtenditis sed iā quidem post cōuersionem vestrā oīno delictum est in vobis. id est ad delictum vobis reputatur q iudicia habetis in vobis inter quos scilicet debet esse par. qz vt dicit. 2. thi. 2. Seruum domini nō oportet litigare sed mansueti esse ad om̄s. Apparet autē ex hoc vt dicit hic glo. aug. q peccatū est iudiciuz habere cōtra aliquem. sed hoc videt esse falsum quia si peccatū est iudiciū habere videt sequi: q etia peccatuz sit iudices cōstituere cū hoc sit occasioez dare iudicium habētibus. cuz tamē dicat deutro. primo. Audite illos z quod iustum est iudicate. Et postea subditur qz dei iudicium est. Soluitur autē in glo. q infirmis pmittitur in iudicio sua repetere. nō autē perfectis quibus licet sua repetere. sed nō in iudicio. Est autē sciendum b q aliquid est perfectis illicitū. aliquid autē oibus. P̄fecti quidem p̄prium nō habent scdūm illud Mat. 19. Si vis p̄fectus esse vade z vende om̄a que habes z da pauperibus z veni sequere me. et ideo nō licet eis in iudicio repetere quasi propria cum eis nō liceat habere propriuz licet tamē eis in iudicio repetere ea que sunt communia. Nō enim hoc faciendo peccant sed magis merentur. Est enim opus charitatis defendere vel recuperare res pauperum scdūm illud. ps. Eripite pauperem z egenuz de manu peccatoris liberate. Sed iudicium aduerus aliquem est illicitum omnibus quāntum ad tria. primo quidem q̄tuz ad cām ex qua aliqz iudiciū hēt. pura ex cupiditate z auaricia. Et luc. 12. Cū qdā d turba dno dixisset. dic fr̄i meo vt diuidat meū hereditatē: dñs dixit qz me p̄stipit

Explanatio sancti Thome

Iudicē ad diuidē dū iter vos? Postea subdit Videte r ca
uete ab oi auaritia. Scdo qm ad modū iudiciū. qz. s. cum
cōtētiōe r detrimēto pacē iudiciū psequit. vt em dicit.
Jac. 3. Ubi zelus r cōtētiō ibi inconstātia r omne opus
pauum. Et hoc videtur apostolus in eis reprehēdere.
vt patet ex hoc qd supra dixit. Frater cū fratre in iudicio
cōtēdit. Tertio ex pueritate iudiciū puta cū aliquis ius
te r fraudulenter in iudicio pcedit scdm illud Esa. 10.
Et opprimerent paupem r vim facerent cause hūiluz po
puli mei. Et hoc etiā apostolus in eis reprehēdit vt patet p
id qd subdit. Sed vos iniuriā facitis. Quarto ppter scā
dalū qd sequitur. Unde r dñs mādat. Mat. 5. Qui vult
tecum in iudicio cōtēdere r tunicā tuam tollere dimitte
ei r pallium. Ex charitate vero sua in iudicio repetere
licitum est. Unde greg. dicit in moralib. Cum curā reruz
nobis necessitas imponit qdam duz ea rapiunt solūmodo
sunt tolerādi quidā vero seruata caritate sunt pibendi.
scilicet ne rapiētes nō sua semetipfos perdāt. Deinde
cum dicit. Quare nō magis rē. tollit exultationē. Poss
sent em dicere. necessitas nos inducit ad iudicia habēda.
vt scilicet resistam? iniurijs r fraudib? alioz. sed hoc ex
cludit subdēns qm ad pmo Quare nō magis iniuriā
scz manifestā accipitis scilicet patienter sustinēdo. scd3 il
lud qd dñs dicit mat. 5. Si quis te pcurserit in maxillaz
prebe ei r alteram. Quātū vero ad scdm subdit. Quare
nō magis fraudē patimini id ē dolosam seductionē scdm
illud. Mat. 5. Si quis te angariauerit mille passus vade
cum illo r alia duo. Sed sicut aug. dicit in li. de sermō
dñi in mōte. Hc pcepta domini nō sunt semp obseruāda
in executione operis sed semp sunt habēda in pparatione
anīmi vt scz sim? parati hoc facere vel sustinere poti? q
aliquā agere cōtra charitatē fraternā. Deinde cum dicit
Sed vos rē. reprehēdit in eis id quod est oīno illicitū r p
mo arguit in eis manifestā iniustitiam cuz dicit sed vos i
uriam facitis scz manifeste loquendo cōtra iustitiā alioz
vel in iudicio vel extra iudiciū. Ecc. 9. Nō placeat tibi i
turia iniustoz. Scdo dolosam deceptionē cū subdit. Et
fraudatis prouer. 12. Cōsilia impioz fraudulēta. Tertio
aggrauat vtrumqz cū subdit. Et hoc fratrib? id ē fidelib?
ad qd debent? bonū maxie operari scdm illud gal. vltimo
Dum rēpus habem? opemur bonuz ad oīns. maxime au
tem ad bonos mēlicos fidei. Et ideo cōtra quosdā dicit. 3e.
9. Omnis frater supplātas supplātabit r omis amicus
fraudulēter incedet. Deinde cū dicit. An nescitis. rē.
manifestat qd dixerat. Et pmo qm ad id qd est oīno illi
ctum. Scdo qm ad id qd est licitū sed nō expediēs ibi
Omnia mihi licent. Circa pmo duo facit. Primo mo
uet questionē. Scdo determinat eā ibi. Nolite errare rē.
Dicit q primo dixi q vos iniuriā facitis r defraudatis qd
est iniq̄tatem cōmittere. Sed an nescitis q iniq̄ regnunt
dei nō possidebunt quasi dicat videmini hec nescire dum
ab iniq̄tate nō receditis. cū tamē in ps. 2. Mat. 7. dicat.
Dicedite a me omnes qui opamini iniq̄tatez. Deinde
cuz dicit. Nolite errare rē. determinat veritatē. r primo
ostendit piculum qd imminet iniq̄s. Scdo ostendit quomō
īpi hoc piculum euaserūt vt timeant iterū in īf m incidere
ibi. Et hoc qdem aliquādo fuisit rē. Dicit ergo pmo. nō
lite errare quod signāter dicit. qz circa impunitatē pecca
torum aliq̄ multiplē errant. scdm illud. Sap. 2. Et cog
itauerunt r errauerunt. Quidā ei pbi errauerunt credēs
tes deū nō habere curā rerū suarū scd3 illud scpho.
primo Nō faciet dñs bñ r nō faciet de min? male. Quis
dam vero credentes solā fidem sufficientem esse ad saluē
scdm illud Jo. 11. Qui credit in me nō morietur in efnū.
Quidā vero credentes per sola xpi sacramenta saluari p
pter id qd dicit. Mat. vlti. Qui crediderit r baptizatus

fuerit saluus erit. Et Jo. 6. Qui manducat meā carnem
r bibit meū sanguinem habet vitā eternā. Quid3 vero
ppter sola opera mīe se impune peccare arbitrant. ppter
illud qd dicit Luc 11. Date elemosinā r ecce oīa munda
sunt vobis. Nec intelligunt q hec oīa sine charitate non
psunt. scdm illud qd dicit infra. 13. Si habuerō omnē f
dem r distribuero in cibos paupum oīns facultates meas
as: caritatē aut nō habuero nihil mihi prodest. r ideo sub
dit q peccata cōtraria charitati a regno dei excludunt in
quod sola charitas introducit dicens. Neqz fornicarij ne
qz ydolis seruientes neqz adulteri. de qbus dicit. Heb.
vlt. Fornicatores r adulteros iudicabit deus. Neqz mol
les id est mares muliebria facientes. neqz masculozum cō
cūbitores qm ad agentes in illo vitio. de quib? dicit
tur gen. 13. Homies sodomite pessimi erant r peccatores
coram dño nimis. Neqz auari. neqz fures. de qbus dicit.
3ac. 5. Vis fur sicut scriptuz est iudicabilis. Neqz ebriosi.
neqz maledici. neqz rapaces regnuz dei possidebūt Dicit
enim Esa. 35. Alia sancta vo cabitur nō trāsbibit per eam
pollutus. Et apōc. 21. Nō intrabit in illā aliquid coinqui
natum: facitēs ab hominationem. Et est aduertendū q hic
enumerat eadē vitia que in pcedenti ca. posuerat. Ad
dit autē quedam in genere luxurie. s. adulteriū. r vitium
ptra naturā. In genere aut iniustitie furtū. Deinde cū
dicit. Et hoc quidē rē. ostendit quō pdictū piculuz euaserit
et pmo cōmemorat statū pteritum dicens. Et qdēz aliqui
fuisit. s. fornicarij r ydolis seruientes rē. r ideo spēaliē
hec vitia cōmemorat qz in eis habū dauerunt. scdm illud
ephe. 5. Eratis em aliqui tenebre. nunc autē lux in domi
no. Scdo ostendit quomō ab his intus fuerunt liberati vis
cens. Sed abluti estis. s. Xrute sanguinis xpi in baptis
mo fm illud apōc. pmo. Lauit nos a peccatis nr̄is in sā
guine suo. S3 factificati estis Xrute sanguinis xpi p grāz
cōsecrati fm illud Heb. vlti. Xpus vt sanctificatis iūi po
pulum extra portā passus est. Sed iustificati estis ad sta
tū iustitie r Xrute fm illud. Ro. 8. Quos vocauit deoz
r iustificauit. Subdit aut hoz beneficiorū cā. r pmo ex
p te hūanitatē xpi cum dicit. In noīe dñi nr̄i iūi xpi id est
in fide r inuocatione nomis xpi fm illud act. 4. Nō est a
liud nomē daturū sub celo hominibz in q opoztate nos sal
uos fieri. Scdo ex pte diuinitatis cū subdit. Et in spū dei
noīri. fm illud eze. 37. Ecce ego mittā in vos spūm r vi
uetis. qz igit tam potenti virtute liberati estis ad eadem
redire nō debetis. Deinde cū dicit. Omnia mihi licent
rē. manifestat id qd dixerat de phibitione iudiciū ostēdēs
quo sensu id reprehēdit qz scz nō reprehēdit illud quasi
oīno illicitum sed quasi nō expediēs r nociuuz. Et circa
hoc duo facit. pmo ppoit qd intēdit. Scdo rōēz assignat
ibi. Esca ventri rē. Circa pmo duo facit. Primo ppoit
quod reprehēderat esse licitū: sed nō expediēs dicens. Om
nia mihi licent. Dicunt autē illa licita que homo facere
nō pibetur. est autē duplex phibitio. Una coactionis a
lia pcepti. r fm hoc quidā intellexerunt illa licere a qbus
nō pibetur a liqua necessitate cogente. r ideo qz arbitri
um homis naturalis liberū est a coactione intellexerunt
apluz eo sensu dicere oīa mihi licent. qz. s. libero arbitrio
homis subiacēt. siue sint bona siue mala fm illud Ecc.
15. Ante hoīez bonū r malum vita r mors quodcūqz vo
luerit dabit ei. Sed hic modus loquēdi alien? est a scrip
tura sacra in qua dicit nō licere ea que diuina lege probi
bentur. fm illud Ma. 14. Nō licet tibi habere xrozē fra
tris tui. r id qd hic apluz dicit oīa mihi licēt nō pōt abso
lute intelligi sed vt sit accomoda distributio sub hoc scū
omnia mihi licēt. que scilicet diuina lege nō prohibent r
Et pōt hoc ad tria referri. primo quidē ad id qd dixerat
de iudicijs. qz. s. vnicuiqz lz oīa sua iudicio repetere cum

in epistolam I ad Corinthios VI.

nō sit lege diuina prohibita. Alio modo potest referri ad id quod infra. 8. dicitur est de indifferenti usu ciborum ut sit sensus. licitum est mihi omēs cibos comedere scdm illud Tit. 1. omnia mūda mundis. Tertio potest referri ad id quod dicitur est infra. 14. de sumptibus accipiendis ut sit sensus. omnia mihi licent scilicet accipere ad necessitatem vite sicut coapostolis meis. Subdit autem. Sed nō omnia expediunt. Dicitur autem illud expedire quod est sine impedimento sine consequendi. Cōtingit autem q̄ aliquid nō totaliter excludit sine sed impedimentum aliquod affert sicut matrimonium nō excludit hominem a regno de i impedimentū tñ affert qz scilicet ut infra. 7. dicit que sub viro est mulier cogitat quō placeat viro. An. 2. mat. 19. Discipuli dicunt. Si ita est cā hominis cū vxore sua nō expedit nubere. Sic ergo fornicari nec licet nec expedit qz totaliter excludit sine qui est vita eterna. m̄imonius autē est licitus sed nō expediēs. Scdm igitur hūc moduz sua in iudicio repetere indifferēter omnibus cib⁹ uti. sumpt⁹ accipe ab his quib⁹ p̄dicat est qui dem liciti qz nō est cōtra iustitiā. nec aliqua p̄hibet lege nō tamē est expediēs. vel qz impedit pax ad primū v̄ in firmis scandalū aliq̄s generat. vel aliqua maledicēdi oecasio prebet. Anō ecc. 37. Nō oīa oībus expediūt. Alio modo pot̄ intelligi nō absolute sed sub cōditione ut sit sc̄sus. Dixi qz neqz fornicarij rē. regnū dei possidebūt. r̄ iō nō licent qz sine excludit. sed si oīa licerēt mihi nō omnia expediunt qz p̄ ea prestat impedimētuz vite hūane. Anō in p̄sona impiorū dicit sap. 5. Passati sum⁹ in via iniquitatū p̄ditionis r̄ abulauimus vias difficiles. Scdo oīdit eē nocuum id q̄ supra resp̄ndit dicens. oīa mihi licent vt supra expositū est. sed tamē ego sub nullius redigar potestate. s. hoīs. Ille em̄ qui vitū eo q̄d nō expedit siue sit licitum siue illicitū quodāmodo redigat sub potestate rei alius cuius vel hoīs. Rel quidē qz qui nimis rem aliquaz amat quodāmodo suus illi⁹ rei efficiē fm̄ illud. Ro. vlti. Huiusmōdi nō xpo dño seruiunt sed suo ventri. Hoīs autē quia vuz aliq̄s facit q̄d non expedit quodāmodo subiecit iudicio aliorū. r̄ sp̄aliter ille qui sua i iudicio repetit subicitur potestati iudicis. infra. 10. Et quid em̄ libertas s̄ua iudicat ab aliena cōsciētia. ¶ Deinde cū dicit. Escā vētri rē. assignat rōnem ei⁹ quod dixerat. Et p̄mo quare omnia licent dicens. Escā ventri. s. debet vt sc̄z in vētre decoctā i nutrimentū totius cedat. Et venē escīs sc̄z recipiēdis r̄ d̄coquendis defuit. Quia igit̄ ex dei ordinatione vēter ē sollicitus ad escas recipiēdas. r̄ escā ad hoc deputate sūt qz in ventre ponātur. fm̄ illud gen. 1. Ecce dedi vobis oēm escā r̄ cunctis animantib⁹ vt habeāt ad vescenduz. non est illicitū qz homo res suas repetat vel p̄dicatoz stipēdia accipiat p̄pter necessitatem escā. vel vt etiā hō omnibus escīs vtatur. Scdo ibi. Deus autē rē. assignat rōnez quare oīa nō expediunt. Nō em̄ expedit qz hō patiat aliq̄s d̄trimētum in eo q̄d nunq̄ corrūpitur sc̄z in regno celestī. p̄pter id q̄d corrūpitur. r̄ hoc accidit de escā r̄ de ventre cessabit em̄ post hāc vitā escā vsus r̄ ventris qz corpora resurgentiuz cōseruabunt absqz cibo deo id faciēte. r̄ h⁹ est qz dicit. Deus autē destruet id est cessare faciet hūc sc̄lī cet ventrē nō q̄dem q̄tum ad essentiā sed q̄tum ad effectum quē nūc habet r̄ has. s. escas q̄tum prinent ad vsuz hoīs qz in resurrectione hoīs erūt sicut angeli in celo. vt dicitur Mat. 22.

Lectio tertia.

Opus autem nō fornicationi s̄z domino r̄ domin⁹ corpori. Deus vero r̄ dominū suscitauit: r̄ nos suscitabit

per virtutem suam. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt xpi. Tollēs ergo membra xpi faciā membra meretricis. Absit. An nescitis quoniam qui adheret meretrici: vnuz corpus efficitur. Erunt enim inquit duo in carne vna. Qui autē adheret domino: vn⁹ spiritus est. Fugite fornicationes. Omne em̄ peccatum quodcūqz fecerit homo. extra corpus est. qui autem fornicatur in corpus suū peccat. An nescitis: quoniam membra vestra templum sunt spiritus sancti qui in vobis est quem habetis a deo r̄ nō estis vestri. Emp̄ti enim estis precio magno: glorificate r̄ potestate deum in corpore vestro.

Supra ap̄lus tripliciter resp̄ndit corinthios circa iudicia. nunc autē redit ad resp̄ndēduz p̄ctū fornicarij cuius supra. 5. mentionez fecerat r̄ in cui⁹ iudicio corinthij negligentes erāt. im̄ p̄bat aut fornicationē quattuor ratiomb⁹. quaz p̄ma sumit ex diuina ordinatione. sc̄da ex vnione ad xpm̄ rē. An nescitis qm̄ corpora vestra rē. tertia ex corporis inq̄natione ibi Fugite fornicationē. quarta ex gratie dignitate ibi. An nescitis rē. Circa p̄mā duo fac. P̄mo ponit diuinā ordinationē. Scdo ordinationis finē ibi De⁹ em̄ rē. Circa p̄mūz p̄siderādum est qz aliq̄ argumētum sue lasciuie sumit ex ordinatione dei. Qui em̄ fornicatur vtunt suo corpore ad vsum a deo institutuz. Sed hoc excludit dicens. qz escā est ordinata ad ventrē r̄ venter ad escas. Corpus autē hoīs nō fornicationi id est nō est ordinatum ad fornicādum sed dño id est ad hoc est ordinatuz vt sit v̄ni nostri ibi xpi. r̄ dñs corpori id est dñs hoīs xpus ad hoc dat⁹ est hoīb⁹ vt hūana corpora sue glorie confortet. fm̄ illud. phil. 3. Reformabit corp⁹ humilitatis nostre cōfiguratum corpi claritatis sue. Sed p̄tra hoc videt esse qz sicut venter ordinat⁹ est a deo ad vsum ciboz ita q̄d r̄ membra hūani corporis sunt ordinata a deo ad vsum generationis q̄bus fornicatio exercet. Sed attendēda est differentia q̄tū ad duo. P̄mo q̄dem qz ap̄lus supra loquitur est de vno corpore mēbro. s. de ventre. hic autē loquitur de toto corpore q̄d sicut nō est ordinatuz ad fornicādum ita nec ad escas sumēduz. sed pot⁹ vsus escā est p̄pter corpus. corp⁹ autē p̄pter aīam a qua p̄cipit vitā fm̄ eius cōditionem. r̄ qz oīa ordinātur in deū sicut in finem. idē corpus debz esse subiectū dño r̄ ei dedicatū. Et qz. s. loquitur est de vsu escā in cōmuni absqz in ordinatione. fornicatio autē est vsus inordinat⁹ ex mēbro fornicatoz. An de nec ipsa membra sunt p̄pter fornicationez. sed p̄pter vsum ḡnationis ordinata rōne. cui oīa mēbra corporis d̄seruire debent sicut etiā venter nō p̄pter crapulā r̄ ebrietatem sed p̄pter p̄ueniēte vsum ciboz. ¶ Deinde cū dicit. De⁹ vero rē. ponit finē ordinationis p̄dicte. r̄ primo ponit q̄d deus circa dñm fecerit dicens. De⁹ vero r̄ dñm ihm̄ sc̄z dñm xpm̄ suscitauit a mortuis a quo ipse xpus petit in. ps̄. Tu autem dñe miserere mei r̄ resuscita me. Deus autem est r̄ pater et filius r̄ spiritus sanctus. Ande r̄ ipse xpus qui est filius dei se resuscitauit r̄ sua virtute resurrexit. scdm̄ illud. ps̄. Ego dormitū r̄ soporatus sum r̄ exsurrexi quia domin⁹ suscepit me. r̄. 2. cor. vlti. Sed cū c̄stus est ex infirmitate s̄z vinit ex virtute dei. Scdo pōit q̄d circa nos facturus sit. dicens qz nos suscitabit deus p̄ virtutē suā p̄ quā. s. xpm̄ suscitauit fm̄ illud Ro. 8. q̄ suscitauit ihm̄ xpm̄ a mortuis viuificabit r̄ mortalia corpora vsa. Et est aduertēduz qz. s. de escīs r̄ vētre loquēs que perti-

Explanatio sancti Thome

ment ad vsuzāialis vite. dixit eas a deo destruedas. nūc aut loquens de corpe et dño facit mētionē de resurrectione qz. s. aīali vita cessante natura corpis in meli⁹ reformabitur. An patet qd nō est vtendū corpe ad fornicationē que impedit futurā incorruptionē fm illud gal. vlti. Qui seminat in carne de carne metet et corruptionē. Deinde cū dicit. Nescitis etc. ponit scđam rōnez q̄ sumit ex affinitate humani corpis ad xpm q̄ talis est. mēbra hoīs fornicātis sunt mēbra meretricis. sed mēbra hoīs sunt mēbra xpi. ergo p fornicationē sunt mēbra xpi mēbra meretricis. qd ē incoueniens. Circa qd quattuor facit. pmo ponit maiorē dicens. An nescitis qm corpa vestra sunt mēbra xpi. q. d. hoc nō debetis nescire. qz quicūqz estis regenerati in cristo mēbra xpi estis effecti. fm illud infra. 12. Vos estis corpus xpi et membra de mēbro. Et hoc nō soluz q̄tum ad animas q̄ ab eo iustificātur sed etiā q̄tum ad corpa que ab eo resuscitabūt vt dictū est. Scđo ponit pclusionem dicens. Tollēs ergo mēbra xpi. i. iuste subrahēs seruitio xpi cui debēt deputari fm illud. Ro. 6. Exhibeatis mēbra vestra arma iustitie dō. Factā. s. eadē mēbra meretricis esse fornicandō? Absit hoc em̄ est horrendū sacrilegiū. An dicit Mal. 2. Coraminauit iudas sanctificationē dñi quā dilexit et habuit filliā dei alieni. Tertio ponit minorē dicens. An nescitis qz qui adheret meretrici. s. fornicādo vnū corpus efficiē. s. p imundā cōmixionē. Et ad hoc pbandū inducit auctoritatē gen. dicens. Inquit em̄ scriptura. s. gen. 2. Erunt duo. s. vir et mulier in carne vna id ē p mixtionē carnalem vna caro efficiūtur. et sic mēbra vnus sunt mēbra alteri. Sūt em̄ hec verba ade de viro et vxore loquētis que apłus hic etiā ad fornicationē refert qz fm spēm nature nō dñt vtriusqz actus. Est aut̄ intelligendum qz sicut dicit phūs in li^o de generatione aīalium in masculo est principū actiūs generationis in femia est passiuus. Et sicut plāta cuius vita pnci paliter ordinat ad generationem semp est vnū corpe in quo vtrūqz pncipiū vnitur ita in animalibus q̄ ordinatur ad altiores act⁹ vite nō semp est vnū corpe habens hec duo pncipia sed ex duobus sit vnū in actu gnationis. Qd quidē nō est tm̄ viri qz sicut infra ca. 7. dicit Air nō habz potestātē sui corporis sed mulier. Scđo pbat minorē dicens. Qui aut̄ adheret dño etc. s. per fidē et charitatē est vnus spūs cuz illo. qz scz vnitur ei vnitāte spūali nō corporali. An et Ro. 8. dicitur. Si quis spūs xpi nō hz hic nō est eius. et Ro. 1. 7. sint vnū in nobis sicut nos vnū sumus. s. per cōnexionē spūs. et qz corpe deseruit spūi. Hīs est vt etiā corpa nostra membra ei⁹ sint cui p spūm vnimur. nō quidē carnali cōiunctione sed spūali. p̄d̄r aut̄ ex pmissis duab⁹ rōnibus vna rō p̄stari. vt. s. qz corpe nrm nō est deputatū fornicationi sed dño hoc. s. mō qz mēbra nra sunt mēbra xpi vt p̄ modū exponit nō faciam⁹ ea mēbra meretricis fornicādo Deinde cū dicit. Fugite fornicationē etc. poit tertiā rationē q̄ sumit ex corpis inq̄natione. p̄mo poit pclusionē intentā dicens. Fugite fornicationē. Abi notādū qz cetera vitia vincunt resistēdo qz q̄to magis hō p̄icularia p̄derat et tractat tāto min⁹ in eis inuenit vnū delectet s̄ magis anxiatur. sed vitium fornicationis nō vincit resistēdo qz quāto magis ibi hō cogitat p̄ticulare magis incēditur sed vincit fugiēdo. i. totaliter vitādo cogitationes imundas et quassibet occasiones. vt dicit zacha. 2. Fugite de terra aq̄lonis dicit dñs. Scđo assignat rōnez dicens. Omne pctm̄ aliud q̄cūqz fecerit hō etc. Ad cuius euidentiaz sciendum qz quedā peccata nō psumātur in carnali delectatione sed in sola spūali. iō spūalia vitia dicunt. sicut supbia. auaricia. accidia. fornicatio aut̄ cōplect maxime in carnali delectatione. et fm hoc posset intelligi qd hic dicitur Omne peccatū quodcūqz fecerit hō extra corpe est. qz scz

ppletur p̄ter sui corpis delectationē. Qui aut̄ fornicatur in corpus suuz peccat qz scz eius peccatū in carne cōsumatur. sed huic expositioni cōtrarium videt̄ esse qz etiā peccatum gule cōsumat in delectatione corpis. Ad qd possz dici qz peccatū gule sub luxuria cōtinetur in q̄tum ad ipsam ordinat fm illud Ephe. 5. Nolite inebriari vino in quo est luxuria. Sed meli⁹ pot̄ dici qz apłus nō dicit qui fornicat corpe suo peccat. qd p̄grueret p̄me exponi s̄ peccat in corpe suum id est cōtra corpe suuz cōtripendo et inquinādo illud p̄ter vsu rōnis. Unde et apoc. 14. Hic sunt q̄ cū mulierib⁹ non sunt coinquinati. Vel aliter fm aug. hic in glo. Qui fornicatur in corpe suuz peccat qz anima ei⁹ totaliter carni in illo actu subijcit ita qz nō possit aliud ibi cogitare. An in ps. dicit. Nolite fieri sicut equus et mulus quib⁹ nō est intellectus. Vel aliter. In corpe suuz peccat id est cōtra vrozem suaz qz sicqz corpus viri cōtra quā nō ita directe sūt alia peccata sicut viri fornicatio. An d. 1. 1. thes. 4. dicit. Et sciat vnusqz vestrū possidere val suū in sanctificatione id est vtrozem suā. Vel fm aug. pot̄ intelligi de fornicatione spūali p quā aīa adheret p amorem mūdo et recedit a deo fm illud ps. p̄des oēs qui fornicant abs te. Est ergo sensus. qz fornicat recedēs a deo p̄pter amorem mūdi in corpus suū peccat id est p corpale cōcupiscentiā. Omne aut̄ aliud pctm̄ puta qd hō cōmittit ex obliuione vt ex ignorantia seu negligentia est extra corpe. i. corpale cōcupiscentiā. Deinde cū dicit. An nescitis etc. poit quartam rōem q̄ sumit ex dignitate gr̄e que quidē ex duobus p̄surgit. s. ex gr̄a spūs sancti et ex redēptione sanguinis xpi Circa hoc igit tria facit. pmo propōit dignitatem corpis nostri quā habet ex gr̄a spūs sancti dicens. An nescitis. q. d. ignorare nō debetis qm mēbra vestra. s. corpalia tēplū sunt spūs sancti. sicut. s. tertio dicitū est. Nescitis qz tēplū dei estis. Et hui⁹ rōnez assignat subdēs Qui in vobis est Dicit aut̄ tēplū dom⁹ dei. qz igit spūs sancti de⁹ est pueniens est. qz in quocūqz est spūs sancti tēplū dei dicit. Est autē spūs sancti pncipaliter quidē in cordib⁹ hoīm in quibus caritas dei diffusit p̄p̄m sanctū vt dicit. Ro. 5. sed secundario etiam est in mēbris corpilib⁹ in q̄tum exequuntur opa caritatis. An in ps. dicit. Cor meū et caro mea exultauerūt in deū. viui. ne hanc dignitatē sibi ascriberet subdit. Quē habetis a deo nō ex vobis. An Joel. 2. Effundā de spū meo sup oēs in carne. Et act. 5. Spūs suum dedit obediētib⁹ sibi. Scđo ponit dignitatē quam habent corpa nra ex redēptione sanguinis xpi dicens. Et nō estis vtri sed ibi xpi fm illud. Ro. 14. Siue viuimus siue morimur. dñi sumus. 2. cor. 5. Qui viuit iā nō sibi viuat. rōnem hui⁹ assignat dicens. Empti estis p̄cio magno. et ideo serui estis eius qui vos redemit de fuitute peccati. An infra. 7. dicit. Qui liber vocat⁹ est seru⁹ est xpi p̄recio em̄ empti estis. et in ps. Redemisti me dñe de⁹ vlti. dicit. Dicit aut̄ p̄cio redēptionis magnū qz nō ē corruptibīle. sed eternā hīs virtutē cū sit sanguis ipius dei eterni. Unde. 1. pe. 1. Redempti estis de vana vestra cōuersatione. nō corruptibilib⁹ auro vel argento sed sanguine agni imaculati et incōtaminati ibi xpi. Tertio infert cōclusionem intentā dicens. Glorificate ergo et portate deū in corpore vestro qz em̄ mēbra vestra sunt tēplū dei in corpore vestro nihil debet apparere nisi qd ad gloriā dei p̄tinet. et hoc est glorificare deū in corpore vro qz in ps. dicitur. Im tēplo eius om̄s dicent gloriā. Et exo. vlti. dicit. Opuit nubes tabernaculū testimonij et gloriā domini impleuit illud. qz vero nō estis vestri sed estis sui dei debet corpus vrm portare deū sicut equus vel aliud aīal portat dñm suum. An in ps. dicit. Et iumentuz factus suz apud

in epistolam I ad Corinthios VII

te. Portat autē corp⁹ nostrū dñm in q̄tum diuino misere-
rio deputat. sic ergo homo debet vitare ne in corpus suū
peccet fornicatio quod est contra gloriā dei ⁊ cōtra minis-
terium quod corpus nostrū debet deo.

Incipit capitulum septimum.

E quibus autē scripsistis mihi bo-
num est homi mulierez nō tange-
re. Propter fornicationem autem
vnusquisq; suā vxorem habeat: ⁊
vnaqueq; virum suuz habeat. Uxori vir de-
bituz reddat: similiter autē ⁊ vxor viro. Adu-
lier, potestatez sui corporis nō habet sed vir
similiter autē ⁊ vir sui corporis potestatem
non habet: sed mulier. Nolite fraudare inui-
cem: nisi forte ex cōsensu ad tēpus vt vacet
ofoni: ⁊ iteruz reuertimini in id ipm: ne tēp-
tet vos sathanas ppter incōtinentiam vraz
hoc autē dico scdm indulgentiā. ⁊ nō secun-
dum imperium. Volo autē om̄s vos homies
esse sicut meipm. Sed vnusquisq; propriuz
donum habet ex deo: alius quidē sic. ali⁹ ve-
ro sic. Dico autē nō nuptis ⁊ viduis: bonuz
est illis si sic permāserit sicut ⁊ ego. Si nō
se continent nubant. **Adelius est em̄ nubere**

¶ VII.
Post q̄ apl⁹ resp̄ndit fornicariuz ⁊ sustinētes euz. hic
accedit ad tractādum de matrimonio. ⁊ circa hoc tria fac-
tū primo determinat de coniugatis matrimonio iunctis. Se-
cundo de virginibus ibi. De virginib⁹ autē ⁊c. Tertio de
viduis ibi. Mulier alligata est ⁊c. Circa p̄muz duo facit
p̄mo instruit eos q̄ nō sūt m̄monii iūcti vtrū. s. debeāt ma-
trimoniū cōtrahere. Secdo maiestat qd̄ dixerat ibi. Nō
autē dico ⁊c. Circa p̄muz duo facit p̄mo manifestat qd̄
circa hoc sit p̄ se bonū. Secdo qd̄ necessariū ibi p̄p̄t for-
nicationem autē ⁊c. Circa p̄muz cōsiderandū est q̄ in de-
testationē fornicationis p̄tra quā loquit̄ iā fuerat aliq̄
nō habētes zelum dei fm̄ scientiā in tantū p̄cedebat q̄ e-
tiam matrimonii cōdemnabat fm̄ illud. p̄. i. th. 4. In y-
pocrisi loquētium mēdaciuz p̄hibentium nubere. Et q̄a
hoc durum corinthiis videbat fidelibus sup̄ hoc apostol⁹
lo scripserūt eius sententiā req̄rentes. ⁊ ideo apl⁹ eis r̄n-
det. Ita resp̄ndit ea que facitis. de quib⁹ autē scripsistis
mihi. r̄n deo q̄tum ad m̄moniuuz bonū est homini mulie-
rem nō tāgere. Circa qd̄ notanduz q̄ mulier data est vi-
ro ad adiutorium generationis. ⁊ in hoc v̄t vis generati-
ua a nutritiua. q̄ vis nutritiua deseruit homini ad cōser-
uationem indiuidui. Anō bonū est homini nutrimento vti.
q̄ per hoc ei⁹ vita p̄seruat. generatiua autē nō defuit hoī
ad cōseruationē indiuidui sed ad p̄seruationē sp̄ci. Unde
nō pōt dici q̄ bonū est hoī ad suuz indiuiduū mulierē tan-
gere. p̄mo quidē q̄tum ad animā q̄ vt aug. dicit in scdo
soliloquioz. Nihil sic deicit aīam ab arce virtutis sue si-
cut cōtactus ille cozpoz sine quo vxor haberi nō pōt. et
ideo Exo. 19. dicit̄ populo accepturo legē dei. Estote pa-
rati in diem tertiuuz. ⁊ ne ap̄ p̄p̄inquetis vxorib⁹ vestris.
p̄m̄ regū. 21. Dixit achimelech ad dauid. Si mūdi sunt
pueri maxime a mulierib⁹ māducent panē sanctuz. Secdo
q̄tū ad corpus qd̄ vir subiecit p̄ matrimonii potestati vx-
oris se ex libero suum cōstituit. Seruit⁹ autē bec p̄ om̄i-

bus alijs est amara. Unde ⁊ ecc. 7. di. cū. Inueni amarissimam
rem morte mulierē. Tertio q̄tum ad res exteriores quas
vroz occupatione necesse est hoīem implicari q̄ habet vxor-
em ⁊ filios nutriendos. cum tñ dicat. 2. th. 2. Nemo mi-
litans dō implicat se negotijs secularib⁹: vt ei placeat out
se pbavit. Deinde cū dicit. Propter fornicationē ⁊c. ostē-
dit quid circa hoc sit necessariū. p̄mo q̄tum ad cōtra-
ctum m̄monij. Secdo q̄tum ad actū m̄monij iā cōtra-
cti tñ. Uxori vir debet. ⁊c. Circa p̄muz considerandū est
q̄ act⁹ generatiue virtutis ordinat̄ ad cōseruationē sp̄ci.
per generationē filioz ⁊ q̄ mulier data est viro in adiuto-
rium gnationis. p̄mo necessitas tāgendī mulierē est p-
pter p̄creationē filioz. Unde ⁊ gen. p̄mo dicit. Mascu-
lum ⁊ feminā creauit eos ⁊ bñdixit eis de⁹ ⁊ ait. Crescit̄
te ⁊ multiplicamini ⁊ replete terrā. sed bec necessitas fuit
circa institutionē hūani generis q̄ diu oportuit multipli-
cari populū dei p̄ successionē carnis. Sed apl⁹ p̄siderās
humanuz gen⁹ iā multiplicatū ⁊ pplm̄ dei iā esse augmē-
tatum nō p̄pagatione carnis: sed generatione q̄ est ex aq̄
⁊ spū sancto. vt dicit Jo. 3. p̄termittit hanc necessitatem
quā. s. p̄mitus institutū fuerat m̄moniuuz in officiū natu-
re ⁊ p̄ponit sebam necessitatē scdm̄ quā institutū est in re-
mediuz culpe. Quia em̄ carnalis p̄cupia adhuc post bap-
tismuz in fidelib⁹ remanet licet nō d̄setur. instigat homi-
nes maxime ad act⁹ venereos ppter vehementiā delecta-
tionis. Et q̄ maioris virtutis est totaliter hāc concupiā
sup̄are q̄ possit oībus cōuenire. fm̄ illud 2. Pa. 19. Nō om-
nes capiūt verbū hoc. Necessariū est q̄ in pte concupie ces-
datur ⁊ in pte sup̄etur qd̄ quidē sit duz act⁹ gnationis ra-
tione ordinat̄ ⁊ nō totalit̄ homo cōcupia ducit sed magis
cōcupia subdit̄ rōni. Habet autē hoc ratio naturalis q̄ hō
vta generationis actu fm̄ q̄ cōuenit gnationi ⁊ educat̄
oni filioz. hoc autē in brutis aīalibus inuenit̄ q̄ in q̄buscū-
q; sp̄ibus aīalium sola femina nō sufficit ad educationē. p-
lis masculus simul nutrit̄ plem cū femina. ⁊ ad hoc exigit̄
tur q̄ mascul⁹ cognoscat p̄ria plem. ⁊ ideo in oībz tali-
bus aīalib⁹ vt patet in colūbis turturib⁹ ⁊ huiusmodi na-
turaliter indita est sollicitudo de educatione plis. ⁊ p̄o-
pter hoc in huiusmodi nō sunt vagi ⁊ indr̄ntes cōcubir⁹ ex
quib⁹ sequeret̄ incertitudo plis. sed mascul⁹ determinat̄
vires determinat̄ femine cōiungit̄ nō indr̄nter quelz cullis
bet sicut accidit in canib⁹ ⁊ alijs huiusmodi aīalib⁹ in quib⁹
sola femina nutrit̄ plēz. Maxie autē in sp̄e humana
masculus requirit̄ ad plis educationē q̄ nō soluz attendit̄
tur fm̄ corporis nutrimentuz sed magis fm̄ nutrimentuz ani-
me fm̄ illud heb. 12. P̄p̄res quidē carnis n̄re habuim⁹
eruditores ⁊ reuerbamur eos. ⁊ ideo rō naturalis dicit̄
q̄ in sp̄e hūana nō sint vagi ⁊ incerti cōcubir⁹ quales sūt
cōcubitus fornicarij. sed sint determinati viri ad determinā-
taz feminā q̄ quidē determinatio sit p̄ legē m̄monij. Sic
igitur triplex bonū habet m̄moniuuz. p̄muz quidē q̄ est
offm̄ nature. put. s. ordinat̄ ad generationē ⁊ educationē
plis. ⁊ hoc bonū est bonuz prolis. Scdm̄ bonū habet p̄-
ut est in remediū concupie q̄. s. coartatur ad determinatā
p̄sonā ⁊ hoc bonuz dicit̄ fides. quā. s. vir seruat vxori sue
nō accedēs ad aliā ⁊ similiter vxor viro. Tertiu⁹ bonuz ha-
bet. put in fide cōtrahit̄ xpi. qd̄ quidē bonuz dicit̄ sacra-
mentum in q̄tum significat cōiunctionē xpi ⁊ eccle. fm̄ illud
ephe. 5. Sacramētuz hoc magnū est. ego autē dico in xpo
⁊ ecclesia hoc est ergo qd̄ dicit̄. Dicitum est q̄ bonū est ho-
mini mulierez nō tāgere. sed q̄ ad hoc bonū nō sunt oēs
hoīes ydonei. vnusquisq; vir ppter fornicationē. s. vitādz
suam vxorē habeat. i. sibi determinatā vt tollantur vagi ⁊
incerti cōcubitus qd̄ p̄inet ad fornicationē. An ⁊ puer.
5. Letare cū muliere adolescentie tue. Et postea subditur

Explanatio sancti Thome

Quare seducetis filii mi ab aliena. ¶ Deinde cum dicit. **Uxor vir debitum reddat.** agit de usu matrimonij ptracti. et primo agit de debito reddendo. Secundo de debiti intermissione ibi. **Holite fraudare.** Circa primum duo facit. primo ponit quod intendit dicere. Dicitur est quod vir habeat uxorem et uxor virum. habendi autem hec est ratio. ut vir reddat debitum uxori. scilicet de suo corpore per carnalem coniunctionem. similiter autem et uxor viro quod quibus ad hoc paria iudicatur. Et non mulier non est formata de pedibus viri tanquam ancilla nec de capite tanquam domina. sed de latere tanquam socia. ut legitur gen. 2. ¶ Unde et mutuo debet sibi debitum reddere secundum illud. Ro. 14. **Reddite omnibus debita.** Secundo assignat debiti rationem dicens. **Mulier non habet potestatem sui corporis.** scilicet ad actum generationis ut. scilicet possit pro arbitrio vel continere. scilicet vel alteri se tradere sed vir. scilicet habet potestatem sui corporis quod tum. scilicet ad usum carnalis copule. et ideo uxor debet viro pro prijs corporis officium offerre. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet sed mulier. Et in ipse debet sui corporis officium offerre uxori legittimo impedimento cessante. ¶ Unde et gen. 2. dicit. **Adheret uxori sue et erit duo in carne una.** ¶ Deinde cum dicit **Holite fraudare inuicem.** agit de intermissione debiti reddendi. Et primo ostendit qualiter intermitti debet actus coniugalium. Circa quod docet unum esse cauendum ne. scilicet hoc per fraudem fiat dicens. **Holite fraudare inuicem ut. scilicet. velit vir continere inuita uxore aut etiam eouerfo.** Quod apud fraudem nominat. quod unus subtrahit alteri quod ei debet quod ad fraudem pertinet. non minus in actu matrimonij quam in alijs rebus. ¶ Unde et puer. 12. dicit. **Homo inueniet fraudulentus lucrum.** quod. scilicet. ille qui tali fraude continentiam deo profert non lucratur meritum vite eterne. Sicut enim dicit aug. non vult de tale lucrum tali dano compensari ut dum vnus coniugalium continet altero inuito ille incidat in damna nabilibus corruptelas. ¶ Tria autem debet obseruanda in tali intermissione quorum primum est ut fiat ex communi consensu. Et de dicit. **Huius forte ex consensu.** Unde dicitur **Ecc. 25.** In tribus beneficiis est spiritus meo que sunt pbata coram deo et hominibus. **Concordia fratrum amor proximi.** et vir et mulier bene sibi consentientes. Secundum est ut sit ad certum tempus. Unde subdit. **Huius forte ad tempus secundum illud **Ecc. 3.** Tempus amplexandi et tempus longe fieri ab amplexibus.** Tertium est ut hoc fiat propter debitum finem. scilicet causa spiritualium actuum ad quos continentia reddit magis aptos. Unde subdit. **Et vacetis orationi secundum illud **Joel. 2.** Sacrificium et libamen domino do nostro.** Et postea subdit **Egredietur sponsus de cubili suo et sponsa de thalamo suo.** ¶ Secundo agit reiteratione coniugalium actus. et primo ponit documentum dicens. **Iterum reuertimini in idipsum.** ut. scilicet. vobis inuicem debitum reddatis finito tempore orationis. Unde et tertius. 2. 8. dicit. **Quia celebratis dedicationis solemnibus profecti sunt in tabernacula sua letantes.** Secundo assignat rationem documenti. **Homo enim hoc dixit quasi sit necessarius ad salutem sed ad periculum vitandum.** Et de subdit. **Ne temptet vos sathanas.** id est ne sua temptatione vos prosternat. sicut etiam dicit. 1. thes. 3. **Ne forte vos temptauerit is qui temptat et inanis sit labor noster.** Temptatio autem sathane non est fortis timenda de quibus dicitur. 1. Jo. 2. **Scrivo vobis iuuenes quoniam fortes estis. et verbum dei manet in vobis et vicistis malignum.** Est autem timenda de viliibus. Unde subdit. **Propter incontinentiam vestram id est propter puritatem ad incontinentiam. ex quo contingit quod dyabolus hominem temptando prosternit et puocatur ad temptandum secundum illud. ps. vlti. **Circuit querens quem deuoret.** ¶ Deinde cum dicit. **Hoc autem dico.** manifestat quod sensu predicta sunt accipienda. Et primo facit quod dictum est **Secundo rationem assignat ibi. **Holo autem.** Tertio exponit quod dixerat ibi. **Dico autem.** Dicit ergo primo. dicit quod vnusquisque sua uxorem habeat et vnaqueque mulier virum suum. et iterum****

quod post continentiam determinati temporis iterum reuertantur in idipsum: hoc autem dico secundum indulgentiam. id est. precens infirmitati vestre non secundum imperium. quasi. scilicet. vobis necessarius ad salutem. Subditis enim sunt quedam eorum infirmitati indulgentia et non ad bona imperio cogendi. Unde contra quosdam platos dicit **Eze. 34.** **Ux austerritate imperabat eis et cum potentia et dispersi sunt greges mei.** Sed videt apud incouenienter loqui. **Indulgentia enim non est nisi de peccato.** Per hoc ergo quod apud secundum indulgentiam se dicit matrimonium concessisse videt exprime quod matrimonium sit peccatum. Sed ad hoc potest rursus dupliciter. **Ano modo videt apud indulgentiam sumatur hic pro permissione. Est autem duplex permissio. **Ana quidem de minoribus malo. sicut dicit. **Mat. 19.** **Quia moyses permisit iudeis dare libellum repudij propter duriciam cordis eorum.** scilicet. ad vitandum uxoricidium ad quod erant proni. Talis enim permissio non fit in nouo testamento propter sui perfectionem secundum illud. **Heb. 6.** **Ad perfectum feramur.** Alia autem est permissio de minoribus bono. cum. scilicet. homo incepto non cogit ad maius bonum et hoc modo apud hic indulget id est permittit matrimonium quod est minus bonum quam virginitas quod precipitur que est maior bonum. Alio modo potest accipi indulgentia pro ut respicit culpam scilicet illud **Esa. 26.** **Indulgentiam dicit indulgentiam genti.** Et secundum hoc indulgentia refert ad actum coniugalium secundum quod habet annexam culpam veniale tamen propter bona matrimonij sine quibus esset mortalitas. Unde considerandum est quod actus coniugalium quod quid est meritorium et absque omni culpa mortali vel veniali. puta cum ordinatur ad bonum proles precrede et educande ad cultum dei. Sic enim est actus religionis. Vel cum fit ad reddendum debitum. sic enim est actus iustitie. Omnis autem actus virtutis est meritorium si fit cum caritate. Quod quod vero est cum culpa veniali. scilicet. cum quis ad actum matrimonialium ex concupis excitatur que tamen infra limites matrimonij sinit ut. scilicet. cum sola uxore sit contentus. Quod quod vero est culpa mortalis. puta cum concupis ferat extra limites matrimonij scilicet cum aliquis accedat ad uxorem eque libenter vel libenti ad aliam accessurus. Primo ergo modo habet indulgentiam in quantum aliquis presentis concupis in uxore non fit reus peccati mortalis. Tertio modo indulgentiam non habet. ¶ Deinde cum dicit. **Holo autem assignat rationem eius quod dixerat.** et primo quare non loquat secundum imperium. Secundo quare loquat secundum indulgentiam ibi. **Sed vnusquisque.** Circa primum considerandum est quod nullus sapiens precipit illud cuius contrariuz magis vult fieri. Ideo apostolus non precipit quod contra matrimonium contrahatur vel matrimonio contracto vitatur. quod magis vult quod homines contineant. et hoc est quod dicit. **Holo autem omnes homines esse sicut meipsum.** ut scilicet contineant sicut ego contineo. Et similiter dicit act. 26. **Opus apud deum omnes qui audiunt fieri tales qualis ego sum.** Sed contra hoc videt esse quod si omnes homines continerent sicut apud continebat. cessasset generatio sic non fuisset impletus numerus electorum quod erat pro dispositione diuina. Dicunt quidam quod apostolo reuelatum erat quod si omnes homines saluarentur in continentia viuentes sicut ipse vivebat sufficiebat ad implendum numerum electorum. Sed hoc nulla auctoritate fulcitur. ideo potest dici quod apud volebat omnes homines esse continentes. quod scilicet volebat hoc de singulis non tamen volebat quod omnes simul continerent. Vel potest dici et melius quod volebat omnes homines esse continentes voluntate antecedente sicut ipse dicit. ps. lxxv. 2. **Quia deus vult omnes homines saluos fieri et quod vult voluntate consequente qua deus vult quosdam saluare scilicet predestinatos et quosdam damnare scilicet reprobos secundum illud **Mal. 1.** **Jacob dilexi. esau autem odio habui.** Est autem voluntas antecedens de eo quod absolute consideratum est melius sicut omnes homines esse saluos vel continentis. voluntas autem posterior est de eo quod est melius: considera******

in epistolam I ad Corinthios. VII.

his circumstantijs psonarū & negociorū. & fm hoc deus vult quosdā dānari. & ap̄lus quosdā m̄fionio iungi. ¶ Deindē cū dicit. Sed vnūq̄sq̄ assignat rōm quare fm indulgentiam m̄fionij p̄miserit. q̄ sc̄z nō quilibz tāte virtutis bonum accepit a deo vt. s. possit totaliter cōtinere sicut et domin⁹ dixit Ma. 19. Nō om̄s capiūt verbū hoc sed qui capere pōt capiat & hoc est qd̄ dicit. vellem q̄dem om̄s et se cōtinentes sed vnūq̄sq̄ p̄miserit. q̄ sc̄z nō quilibz tāte virtutis bonum accepit a deo alius q̄dem sic. puta vt in virginitate deo seruiat. alij vero sic id est. vt deo fūiat in matrimonio sc̄dm illud Ma. 24. Am̄ vedit quinq̄s talēta. alij vō duo alij vero vnū vnicūq̄ fm p̄p̄tā virtutem. Et sap. 8. Sci ut qm̄ aliter nō possum esse cōtinens nisi de⁹ det. & hoc ip̄ sum erat sapiētē scire cui⁹ esset hoc donuz. ¶ Deinde cū dicit. Dico autē te. exponit qd̄ obscure dixerat & p̄mo q̄ tam̄ ad hoc q̄ dixerat. Volo om̄s homines esse sicut meip̄ sum qz. s. hoc est absolute meli⁹. Andē dicit. Dico autē. s. exponēdo nō nuptis. i. x̄ginib⁹ & viduis bonū est illis si sic p̄miserint. s. cōtinentes sicut ego fm illō sap. 4. Quā pulcra est casta generatio cū claritate. Sc̄do q̄tum ad h⁹ q̄ dixerat. Sed vnūq̄sq̄ te. quasi dicit qd̄ nō quilibz hoc bonū cōcepit a deo Et cōtineat. vñ dicit qd̄ si nō p̄tinent id est si bonū cōtinendi nō acceperit nubāt. i. matrimonio iungātur fm illud. 1. th̄y. 5. Volo iuuenes nubere & assignat rōm subdēs. Melius est em̄ nubere q̄ vri id est qd̄ cōcupia supari. Concupia ei est calor qdā noxi⁹ q̄ ergo cōcupia impugnat calefcit quidē. sed nō vrit nisi humores gr̄e p̄dat a cōcupia supatus. Andē & Job. 31. dicit. Ignis est vsq̄ ad cōsumationē deuorās & vniuersa eradicās germina. Est autē hic atēdendū qd̄ ap̄lus hec vritur abusiua cōparatiōe. Nā nubere bonū ē licet min⁹. vri autē ē malum. Meli⁹ est ergo. i. magis tolerandū qd̄ hō minus bonum habeat q̄ q̄ incurrat incōtinētie malū. & hoc est qd̄ supra dixit. p̄pter fornicationē sc̄z vitandā vnūq̄sq̄ suaz vxorē habeat &c. Et postmodū ne tēptet vos sathanas p̄pter incontinentiā vestram.

Lectio secunda.

Is autē qui in m̄fionio iuncti sunt
h precipio nō ego sed domin⁹: vxores a viro nō discedere. Quam si discesserit manere in nuptam: aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem nō dimittat. Nam ceteris dico ego nō domin⁹. Si quis frater vxorem habet infidelez & hec consentit habitare cum illo nō dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem: & hic p̄sentit habitare cum illa nō dimittat virū. Sanctificatus est em̄ vir infidelis per mulierem si delem & sanctificata est mulier infidelis p̄ virum infidelem. Alioquin filii vestri immūdi essent nunc autem sancti sunt.

Supra ap̄lus posuit documētā de cōtractu matrimonij: hic instruit eos qui iā m̄fionij cōtraxerunt de m̄fionio nō dissoluēdo. & primo docet eos qui sunt in m̄fionio iuncti vt in m̄fionio maneat. Sc̄do ponit vtilē doctrinaz q̄tum ad om̄s stat⁹ vel cōditiones hoīm ibi. Vnūq̄sq̄ sicut vocauit de⁹ &c. Circa p̄mum duo facit. P̄mo agit de indissolubilitate m̄fionij q̄tum ad eos q̄ sunt vn⁹ cultus. Sc̄do q̄tum ad eos q̄ sunt in dispari cultu ibi. Nam ceteris dico &c. Circa p̄mum duo facit. P̄mo ponit p̄ceptū de indissolubilitate m̄fionij. Sc̄do docet quid

fit seruandū qm̄ m̄fionij quodāmo sepatur ibi. ¶ Si vobis cesserit &c. Dicit ergo p̄mo dixi nō nuptis. i. x̄ginibus et viduis q̄ melius est eis si sic p̄miserint hīs autē qui in matrimonio sunt cōiuncti nō patet eadē r̄ditiō. hīs em̄ p̄cipio nō ego. s. indicta mihi auctoritate sed dñs hoc p̄cepit dicens. Mat. 24. Quos de⁹ cōiunxit hō nō sepet. p̄cipio inq̄ vxorem a viro nō discedere & subintelligendū est ex p̄cepta cā fornicationis quā xp̄us exubuit. & hic tacet quia nō r̄ssima est. Nāc solā excepit dñs ceteras oēs molestias lubet p̄ fide cōiugij fortiter sustineri. Mat. 19. Quicumq̄ dimiserit vxorē suā & aliaz dixerit excepta cā fornicationis mechatur. Hoc autē qd̄ dicit hic fm glo. aug. inteligitur de cōiunctis m̄fionaliter quoz vterq̄ fidelis ē q̄ si discesserit. s. p̄pter cām fornicationis p̄cipio inq̄ manere in nuptiaz viuente marito qz si soluit matrimonium quo ad thozū non tñ quo ad vinculū. aut viro suo recōciliari. s. si vir nō cōtinet et similiter vir vxorem nō dimittat nisi ob cām fornicationis. Similis forma in viro & in muliere seruatur. Andē sup̄ lendū est qd̄ de vxore p̄miserit. q̄ si oīno dimiserit nō ducat aliā vel recōcilietur vxori. Sed contra r̄ium videt dicere ambrosius vnde dicit. Ideo nō subdit de viro sicut de muliere qz licet viro aliā ducere. qz inferior nō oīno hac lege vritur qua & superior. Sed magister dicit a salarijs esse appositū & iō hullatenus est tenendū. ¶ Morandū est hic qd̄ septē sunt casus in quib⁹ vir nō potest ob cām fornicationis vxorē dimittere. ¶ P̄mus casus qm̄ ip̄emet eā p̄stituit. ¶ Sc̄dus qm̄ ip̄e cū alia fornicatus fuerit. ¶ Tertio qm̄ ip̄e ei occasione fornicandū de dicit vt qz nō vult reddere vbitū. ¶ Quarto qm̄ ip̄a credēs p̄babiliter virū mortuū alteri nupsit. ¶ Quinto qm̄ violenter ab aliquo oppressa fuit. ¶ Sextus qm̄ sub sp̄e viri suū ab altero p̄gnita fuit. ¶ Septimo qm̄ fuit a viro post adulterium manifeste dephensum nihilomin⁹ retenta. ¶ Deinde cū dicit. Nā ceteris dico &c. agit de infepabilitate matrimonij disp̄s cult⁹. cū alter est fidelis alter nō. Ubi p̄mo dicit qd̄ fidelis nō dimittat infidelē volentē sine contumelia creatoris cohabitare. Sc̄do qd̄ si nō vult fidelis nō tenetur eū sequi s̄z pōt alteri nubere ibi. ¶ Si infidelis discedit &c. Tertio qd̄ nisi infidelis prior recedat fidelis debet patienter cōmanere ibi. Uñ em̄ mulier &c. In p̄ma p̄mo ponit admonitiōnē. Sc̄do amonitionis rōm ibi. Sanctificat⁹ est em̄ &c. In p̄ma p̄mo loquit generaliter tam viris q̄ feminis. Sc̄do sp̄cialiter viris ibi Et quis frat̄ &c. Tertio sp̄cialiter feminis ibi Et si qua mulier &c. Dicit ergo. nam ceteris. i. vbi nō vterq̄ fidelis est sed alter fidelis alter infidelis. dico ego consulendū nō p̄cipiendo. non dñs dicit hoc proprio ore. ac si dicat & hoc dico ex deo licet ip̄e nō dicat hoc ore p̄p̄tio. dico inq̄ hoc. si quis frat̄ fidelis cōuersus. s. ad fidem in cōiugio. Intelligit em̄ hoc de hīs qui in infidelitate cōtraxerunt. nō de hīs qui in disp̄i cultu. Tunc em̄ nullū esset m̄fionium sed essent sepandi sicut fecit efdras. p̄. efdre. 10. Si quis inq̄ talē habet vxorem infidelē & hec cōsentit habitare cū illo sine cōtumelia sc̄z creatoris nō dimittat illā cōsilium est nō p̄ceptum vt qui p̄trarius agit nō sit trāsgressor. fm glo. ¶ Deinde cum dicit. Et si qua mulier. Hic loquit sp̄cialiter feminis. vbi p̄mo sup̄pōit fidē in aliquo cū dicit. Et si qua mulier. Sc̄do infidelitate in altero cū addit. Virus infidelis. Tertio infidelis voluntatē cohabitandi ibi. Et hic cōsentit. Quarto cōsultat fideli cōmanere illi ibi: Nō dimittat. Dicit ergo & similiter si qua mulier fidelis habet virum infidelem & cōsentit habitare cū illa sine cōtumelia creatoris nam si nollet cohabitare sine cōtumelia noīs xp̄i debet si delis eū dimittere qz cōtumelia creatoris soluit m̄fionij fm glo. & pōt fidelis p̄trahere. si inq̄ ita est non dimittat virum cōsiliū est nō p̄ceptum. licet em̄ infidelē fideli dñs

Explanatio sancti Thome

mittere. sed tunc non expediebat. ¶ Deinde cum dicit. Sanctificatus est vir. postea ad monitionem hic ponit ad monitionem rationem. ubi allegat exemplum. Secundo periculum ibi. Alioquin etc. Tertio fructum ibi. Nunc autem sancti etc. In prima primo explicat de viro infideli. Et sanctificata est mulier etc. Dicit ergo sanctificatus est. q. d. fidelis infidelē volentem cohabitare non dimittat. hoc ideo dico. sanctificatus est et etc. Hoc dupliciter legitur primo modo sic. sanctificatus est enim vir infidelis aliquando per mulierē fidelem. i. aliquando contingit quod unus per alium convertitur ad fidem et sic sanctificatur et hoc iam forte contrigerat sicut Simeon per theodoram rome tempore clementis conversus est. et similiter sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. s. per ipsius admonitionem et doctrinam. Alio modo legitur sic. Ita fidelis infidelē non dimittat. sanctificatus est enim vir etc. id est nullo modo immundicia contrahit fidelis ex cohabitatione vel ex commixtione cum infideli. sed servat veram pudicitiam secundum augustinum. ¶ Deinde cum dicit. Alioquin filii etc. hoc legitur dupliciter. Uno modo de filiis nascituris. Alio modo de iam natis. primo modo sic. alioquin. s. si disceditis et vos alii copulatis. si filii vestri qui de hac copula nascuntur immundi essent scilicet spurii quod non de legitimo fructu. Nunc autem si permixtis sancti sunt. i. mundi. quod de legitimis coniugiis nati. Et cum modo legitur sic. Alioquin. s. si disceditis filii vestri iam nati immundi essent. i. infidelitatem remaneret sequentes scilicet maiorum prem que tunc erat infidelium. nunc autem si permixtis sancti sunt. i. christiani sunt. ¶ Deinde cum dicit. Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem. Thema in festo beate cecilie que convertit virum suum ad fidem. Inter omnia que regunt hominem in via salutis precipuum est sequi societatem sanctorum. Hoc ostendit psalmista. Vobis cum dicit. Cum sancto factus eris etc. Hoc ostendit cecilia facta secundum hoc dicitur. sanctificatus est vir etc. In quibus verbis tria commendat ipse. s. natura. gratia. et doctrina. Natura humana que notat in muliere. gratia que notat in viri sanctificatione ut sibi sit nobiliter per naturam. deo humilis per fidem. primo vultus per doctrinam doctrina enim redditur amabilius considerati. actus obsequii et operis. Actus est sanctificare. obsequium est vir. oppositum est infidelitas. Infidelitas est culpa tenacior. virilitas sexus robustior. sanctificare actus difficilior. Et tunc cum dicit mulier per doctrinam suam convertit incredulum emolliuit robustum. mundavit immundum. et sic sanctificavit infidelē virum. Multe res sunt proprietates mulieris amabilia. que huic conveniunt ut sunt tres proprietates que ad actum cordis. tres quo ad actum oris. et tres quo ad actum operis. Tres prime sunt sapientia ex parte rationalis. puer. 9. Sapientis mulier edificat sibi domum. Veritas ex parte concupiscentie. Eccl. 40. Edificatio civitatis confirmabit nomen et super eam mulier immaculata computabit. Veritas ex parte irascibilitatis. Ruth. 3. Scit omnis populus te esse mulierem virtutis etc. Tres secunde sunt modestia contra multiloquium. ecc. 26. Mulier sensata et tacita non est imitatio anime erudite. Veritas contra mendaciam. Judith. 8. Omnia que loquuta es vera sunt. Discretio contra stultiloquium. 1. 7. 25. Erat mulier prudentissima et speciosissima. Judith. 11. Homo est talis mulier super terram in aspectu in pulcritudine et in sensu verborum. Tres ultime sunt sanctimonia in facto Judith. 8. Ora pro populo quod mulier facta es. Hec cuncta in signo ecc. 26. Ora super gratiam mulier sancta et pudorata. Ora in conversando. puer. 11. Mulier gratiosa inveniet gloriam. Propter eminentiam horum dicitur de beata virgine mariaz. Benedicta tu in mulieribus.

Lectio tertia.

¶ Quod si infidelis discedit discedat. Homo enim servituti subiectus est frater visor in eiusmodi. In pace autem vocavit vos

deus. Unde enim scis mulier si virum salvum facies? Aut unde scis vir si mulierem salvum facies? Nisi unicuique sicut divisit dominus. Unum quod sicut vocavit deus ita ambulet: et sicut in omnibus ecclesiis doceo. Circūcisus aliquis vocatus est: non adducat prepucium. In prepucio aliquis vocatus est. non circumcidatur. Circūcisio nihil est. et prepucium nihil est. sed observatio mandatorum dei. Unusquisque in qua vocatione vocatus est: in ea permaneat.

Supra ostendit quod infidelis non debet dimittere infidelē cohabitare volentem. hic autem dicit quod si non vult cohabitare non tenet fidelis eum sequi. sed potest alteri nubere. Ubi primo ponit ipsa confessio. Secundo confessionis ratio duplex. primo est libertas ibi. Homo est enim servituti etc. Secunda est pacis tranquillitas ibi. In pace autem etc. Dicit ergo quod si infidelis vir vel mulier discedit a fidelis odio fidei discedat et potest fidelis qui dimittitur contrahere. primum enim matrimonium dissolubile erat quod nunquam fuit ratum. Homo est servituti. s. conjugali subiectus est frater aut soror fidelis id est non cogit sequi et fidelis odio fidei discedentē sicut dicitur glo. Jo. 8. Si filii vos liberaverit vere liberi eritis. In pace autem. q. d. Vobis discedat fidelis quod in pace vocavit nos deus. id est ideo non debemus litigare cum eo pace odio discedit. Et sic. Quamvis ita sit quod fidelis non est subiectus servituti nihilominus tamen non debet occasione discordie et dissidii parere. sed pacem servare. In pace autem vocavit nos deus. Homo est enim deus dissensionis sed pacis infra. 11. ¶ Deinde cum dicit. Unde enim scis mulier etc. Dicit ergo quod si infidelis non discedat fidelis debet patienter commanere. Ad quod allegat primo speciem aliene personae. Secundo permanentiam in statu prope vocationis ibi. Nunquam quod sicut vocavit deus etc. Tertio exemplum in ritu conversationis ibi. Circūcisus aliquis etc. Quarto exemplum in statu conditionis ibi. Servus vocatus es etc. In prima primo innuit quod mulier fidelis commanendo virum ad fidem potest convertere. Secundo quod similiter vir fidelis mulierem infidelem potest salvare ibi. Aut unde scis hoc vir etc. Tertio quod ideo debet patienter commanere ibi. Nisi unicuique etc. Dicit ergo. unde enim scis. q. d. vere debet manere fidelis cum infideli quod unde scis. i. scire potes o tu mulier fidelis si virum infidelē salvum facies etc. s. commanendo et convertendo ad fidem. q. d. hoc potest contingere. Antrozofus h. 1. 1. dicit quod forsitan potest credere qui horret nomen christi. Aut unde scis id est scire potes o tu vir fidelis si mulierem infidelem salvam facies ea ad fidem convertendo quod hoc sperare debes. Nisi unicuique hoc dupliciter legitur. Uno modo sic. Unde scis hoc nisi ita habeas te supple ad tunc comparet sicut dominus divisit unicuique scilicet viro posse et mulieri subesse. Secundo modo sic. Unde scis hoc nisi supple patienter expectes fieri sicut divisit dominus unicuique id est ordinavit de unoquoque quando credat et quando salvet. Ergo tu debes expectare et commanere. Ro. 12. Unicuique sicut divisit dominus. ¶ Deinde cum dicit. Unum quod sicut vocavit etc. Dicit ostendit quod si fidelis debet manere cum infideli coniugesque permanentiam in statu prope vocationis. primo ergo allegat divinum nam vocationem. Secundo suam auctoritatem ibi. Sicut in omnibus ecclesiis etc. Dicit ergo unicuique quasi dicat. et quomodo scis hoc o vir et mulier nisi quilibet abulet perversanter ita sicut deus vocavit unicuique id est in eo statu in quo deus vocavit unicuique non autem quomodo sint quasi dicat et hoc ita predicato in ecclesia vestra sicut in omnibus ecclesiis. Turpis est pars que suo toto non convenit. Est ergo sua ratio naturalis unicuique debet manere in eo statu in quo deus vocavit. ergo

in epistolam I ad Corinthios. VII.

si vocavit aliq̄s in cōiugiū debent manere i ipso. **H**aymo
Si habeas vxorē maneat cū ea si nō habeas: ducere non
concupiscas. **D**einde cū dicit. Circūcisus aliq̄s etc. hic
ponit exemplū vbi p̄mo ponit ipm̄ exemplū. **S**cdo exem-
pli rōm̄ ibi. Circūcisio em̄ nihil est. **T**ertio regulaz gene-
ralem ibi. Anusq̄s in qua vocatione. ponit aut̄ exēpluz
in ritu viuēdi. **P**rimo iudeoz. **S**cdo gentiliū ibi. In p̄-
pucio aliq̄s vocat̄ est etc. **D**icit ergo circūcisus es etc. q. d.
vnuq̄sq̄s ambulet in eo statu in q̄ vocat̄ est. verbi gr̄a
circūcisus q̄s vocat̄ est. i. in ritu iudaico nō adducat id ē
nō cogat adducere p̄puciu. i. ritū gentiliū in p̄pucio id ē
in ritu gētili q̄s vocat̄ est. nō circūcisatur. i. nō cogat ē
ritus iudaicos. **A**ug. **S**eruat ibi apluz q̄s cōgruit eccle-
sijz siue iudeoz siue gentiliū. nunq̄ em̄ aufert cōsuetudi-
nez q̄ seruata nō impedit salutē. ergo si cōiugiuz nō impe-
diat debēt vocari in cōiugio p̄manere. **D**einde cū dicit
Circūcisio em̄ nihil est. **H**ic subdit rōm̄ exēpli q̄ est talis.
Ritus nō impediens salutē nō debet mutari. p̄pter vocati-
onem ad fidē. sed rit̄ tā iudaic̄ q̄ gentilis est huiusmōi.
ergo etc. **A** simili ergo arguit in m̄rionio. p̄mo ergo tāgit
q̄ est ad salutē indifferēs. **S**cdo q̄ est necessariū et exp̄-
diens ibi. **S**ed observatio mandatorū etc. **D**icit igit̄ circū-
cisio nihil est. i. nihil p̄dest et p̄puciu nihil est. i. nihil p̄-
dē vel obē. q. d. talis vel talis rit̄ viuēdi nihil p̄ficat
ad salutē. **S**al. vlti. **I**n x̄po ih̄u nec circūcisio aliq̄d valet nec
sp̄uctum sed nona creatura. **A**mbro. ad salutē nec p̄dest
nec obest iudaic̄ aut gētilis ritus. sed observatio māda-
torum dei aliq̄d p̄dest. **S**ap. 6. **C**ustoditio legū cōsumatio
est incorruptionis. **D**einde cū dicit. Anusq̄s in q̄ vo-
catione etc. **H**ic cōcludit regulā ḡnalem dicens vnusq̄sq̄s
etc. q. d. ita gētilis nō inducat ad circūcisionem nec econ-
uerso sed poti⁹ vnusq̄sq̄s in q̄ cōditione vocatus est in ea
sez cōditione vocationi nō repugnāte in ea p̄maneat et i q̄
nō a qua in glo. aug. hoc em̄ ad eas cōsuetudines vite re-
tulit q̄ nihil obsunt fidei bonisq̄z morib⁹. sicut em̄ p̄iur̄ sic
et latro ad fidem vocat̄. **S**ed ille in cōiugio manet nō a cō-
iugio reuocat̄. **I**ste vero a latrocinio reuocat̄ et in latroci-
nio nō manet. **H**ō em̄ necesse est vt cōiuges desinant esse
cōiuges. p̄pter x̄pi fidem sicut necesse est vt latrones desi-
nant esse latrones. **H**ic querit sup̄ illud vxorē a viro nō
discedere quare solā cām fornicationis dñs excipit ceteras
vero om̄s molestias iubet fortiter sustinere. **L**ōtra leniē.
13. p̄cepit lex le. p̄iuz extra castra eij cere. **E**rgo. p̄ lepra
debet vxor a viro discedere. **R**ñso licet possit ob lepram
discedere a cōhabitatione nō tñ a thoro quia aliq̄n teneat
reddere debiti⁹ p̄pe eā manēdo. **I**tez a viro suo recōci-
llari. **L**ōtra deut. 24. dicit. **N** semel repudiata nō pōt
āplius recōcillari. **R**ñdeo. **I**lls̄ habebat locū in repudio
legali. istud vō in diuortio euāgēlico. **L**ex em̄ erat seueri-
tatis sz euāgēlicū pietatis. **I**tez sup̄ illud vir vxorē nō di-
mittat. glo. notabil. nō subdit de viro sicut de muliere q̄
licet viro aliā ducere. **L**ōtra aug. dicit q̄ similis forma q̄
bet suari in viro et muliere. **R**e. illud p̄m̄uz in libris am-
broz̄ij a falsarijs credit additū. **E**t dicendū q̄ illd̄ ambro-
z̄ij intelligit̄ in repudio. hoc aut̄ in diuortio. **I**tez in repu-
dio legalī licebat viro cōtrahere nō vxorē. q̄ licebat antiq̄
tus vni viro hēre plures vxores. nō ecōuerso q̄ per repu-
diū illud soluebat m̄rioniu: nō aut̄ p̄ diuortiu. **I**tez nā ce-
teris ego dico nō dñs. cōtra. **M**at. 9. **Q**ui vos audit me
audit. **R**ñdeo nō dñs dicit ore p̄p̄rio sed inspirādo. **I**tez
sup̄ illd̄ si q̄ frater hēt vxorē. glo. cōiunx̄ fidelis licite po-
test dimittere infidelē. **L**ōtra catholica nō pōt dimittere
hereticū. glo. loq̄tur de infideli q̄ caret sacramēto fidei nō
solum h̄itu. **I**tez ibidē glo. **H**ō est reputandū m̄rioniu
q̄d extra decretū dei factū est. **L**ōtra ergo m̄rioniu cōtrac-
tum cā voluptatis nō est matrimoniu. **R**ñdeo extra decretū

tum dei matrimoniu cōtrahi dicit qm̄ cōtrahit̄ inter perso-
nas lege phibitas. **I**tez si qua mulier habet virū infidē-
lem etc. p̄tra ergo iudea cōuersa nō debet dimittere virū
iudeū cōhabitare volētem. **R**ñdeo sec⁹ est hodie q̄ tēpo-
re p̄mitine ecclesie. q̄ tūc erat spes cōuersionis. nūc autēz
potius est spes subuersionis. p̄pter obstinationē infidelis
Itez sup̄ illud q̄ si infidelis discedat glo. recte dimitti-
tur mulier si dicat viro. nō ero mulier tua nisi d̄ latrocinio
diuittas mihi augeas. **L**ōtra **M**at. 19. **E**xcipit solā cā for-
nicationis. **R**ñdeo tūc debet dimitti ne scādalu⁹ ad tēp⁹
erortū sit impetru⁹. **I**tez sup̄ illud **H**ō est em̄ seruituti
subiect⁹ glo. cōrumella creatoris soluit inter duos. ergo in
viroq̄z soluit vel in nullo. **R**ñdeo m̄rioniu soluit i vtro
q̄ sed impedimētū ex m̄rionio resultas manet in discedē-
te solū. **I**tez circūcisio nihil est. cōtra circūcisio p̄dest si
legem obues. **R**ñdeo an̄ x̄pm̄ p̄derat sed post nō p̄dest
Item sup̄ illd̄ Anusq̄s in q̄ vocatione. glo. **A**d salu-
tem nihil p̄dest vel obest iudaic̄ vel gētilis rit̄. **L**ōtra
gal. 5. **S**i circūdimini x̄pus vobis nihil p̄dest. **R**ñdeo.
glo. loq̄tur de ritu cōuersandi inter homies nō de ritu de-
um colendi.

Lectio quarta.

Eruus vocat⁹ es nō sit tibi cure. **S**z
et si potes fieri liber: magis vt̄ere.

Qui em̄ in dño vocat⁹ est seruus il-
bert⁹ est dñi. **S**imilr̄ q̄ liber vocat⁹ est: seru⁹
est x̄pi. **P**recio empti estis. nolite fieri serui
hoiūm. **A**nusq̄sq̄s ergo in quō vocat⁹ est fra-
ter in hoc p̄maneat apud deūm.

Sup̄ius ostēdit q̄ si infidelis p̄iur̄ nō discedat fidelis debz
patiēter cōmanere. **P**riō ad hoc allegādo spes p̄uersionis
infidelis. **S**cdo p̄manentiā i statu p̄p̄te vocationis. **T**er-
tio exemplū in ritu p̄uersionis hic. **Q**uarto allegat ex-
pluz in statu p̄ditionis. **A**bi p̄mo ipm̄ exēplū ponit. **S**ez-
cūdo rōz exēpli subdit ibi. **Q**ui em̄ i dño etc. **L**ōtra ex h̄
regulā ḡnalez p̄cludit ibi. **A**nusq̄sq̄s ergo etc. **I**n p̄ma p̄-
mo p̄ponit in aliq̄ statu seruilit̄. **S**cdo supponit libertatis
possibilitatē ibi. **S**z et si potes etc. **T**ertio hōz p̄minētā
ad salutē ibi. **M**agi vt̄ere. **D**icit ergo seru⁹ etc. q. d. vnus-
q̄sq̄s in q̄ vocatione vocat⁹ est in ea p̄maneat. **V**erbi gr̄a
seru⁹ vocat⁹ es ad fidē. i. x̄pi nō sit tibi cure. vt. s. velis s̄
uitutē effugere. **A**n honestū suū p̄ylemonis q̄ ad eum
p̄fugerat cū p̄cib⁹ remittit ad dñm vt̄ p̄z in ep̄la ad p̄b̄-
lem. s̄ poti⁹ si potes fieri liber maneat in fuitute qz cā ē
hūilitatis. **E**t sicut ait ambrozi⁹: q̄to q̄s despectior est in h̄
seculo p̄pter dñz. tāto magis exaltabit̄ in futuro. **B**regō.
q̄to q̄s deo p̄ciosior tāto p̄pter eū vilior. **B**oeci⁹ cū om̄is
fortuna timēda sit. magis tñ p̄sp̄era q̄ aduersa. **D**einde
cū dicit. **Q**ui em̄ i dño vocat⁹ ē etc. **H**ic subdit rōm̄ exēplū
Et p̄mo pōit rōnez exēplū ex p̄te seruoꝝ. **S**cdo ex p̄te li-
beroz̄ ibi. **S**imilr̄ q̄ liber est etc. et rō talis i ḡnālī. **S**er-
uitus et libertas sūt in dño ad salutē. s̄ solū debem⁹ eē sol-
liciti de p̄nētib⁹ ad salutē. ergo p̄ inf̄nti debet esse no-
bis fuit⁹ et libertas. **D**icit ergo. **Q**ui em̄ in dño. q. d. et
verē nō d̄bes curare. et em̄ p̄ qz q̄ in dño. i. in fide dñi vo-
cat⁹ est fuit⁹ a fuitute corpali libert⁹ est dñi. qz. i. a dño ma-
numissus liber ē libertate sp̄uali. **E**st aut̄ libert⁹ a fuitute
liberat⁹ et talis a fuitute p̄cti a dño est liberat⁹. iō dñi lib-
tus. **I**o. 8. **S**i filii vos liberauerit vere liberi eritis. **D**e-
inde cū dicit. **S**imilr̄ q̄ liber vocat⁹ est etc. hic ponit rōm̄
ex p̄te liberoꝝ. **A**bi p̄mo tāgit in liberis cū suis debita f̄-
uitutē. **S**cdo fuitutis rōm̄ ibi. **P**recio empti. **T**ertio f̄-

Explanatio sancti Thome

ultus obligationē ibi. **A**olite *zc.* Dicit ergo similiter et q̄
liber vocat? est libertate corpali fu? est xpi: fuitate spūali
Ro. pmo. **P**aul? fu? xpi ibi? *zc.* qz siue fu? siue liber om
nes tñ fu? et hoc iustus est qz p̄cio empti est. **H**oc d̄r qz p̄
cio inestabili s̄gūine xpi. **1**o. **1**o. **H**oc corruptibilis? au
ro vel argēto redēpti estis de v̄ra vana cōuērsatione *zc.*
Et qz tāto p̄cio empti est nolite fieri sui hōiuz postponē
do futūū dei et vos hūanis sup̄stitionib? occupādo. **H**o? est
faciebāt isti. **1**o. **E**go sup̄ pauli. ego aut appollo. vñ?
quisqz ergo et circūcūcti? p̄puciat? fu? et liber in q̄ statu
vocat? est frater. **I**. fidelis i hoc p̄maneat apud deū. **I**. ob
uādo diuina mādata. **Q**ui em̄ p̄seuerauerit vsqz in finez
hic salu? erit. **M**at. 24. **E**rgo si cōiugar? vo. arūs est ad
fidem maneat cōiugatus seruando fidem.

Lectio quinta.

E virginib? aut p̄ceptū dñi nō hēo:
D p̄siliū aut do tanq̄ mīam cōsecutus
a deo vt sim fidelis. **E**xistimo enim
hoc bonū esse p̄pter instātez necessitatē. qm̄
bonū est homini sic esse. **A**lligatus es vxori:
noli q̄rere resolutionē. **S**olut? es ab vxore.
noli querere vxorē. **S**i aut acceperis vxorez
nō peccasti. et si nupserit virgo nō peccauit.
Tribulationē tñ carnis habebūt huiusmōi
Ego autem vobis parco.

A p̄ncipio hui? capituli egit de m̄fionio: hic incipit ps
scda in qua agit de x̄ginitate. **A**bi p̄mo agit de x̄ginib?
Scdo de virginū custodiē? ibi. **S**i qz autē turpē se vides
ri existimat *zc.* **I**n p̄ma ponit x̄ginib? p̄manēt in
x̄ginitate p̄siliū. **S**cdo nubētib? dat bene viuēdi moduz
ibi. **H**oc itaqz dico fr̄es *zc.* **T**ertio ostendit qz magis expedit
seruare p̄tinetē p̄positū ibi. **S**olo aut vos sine sollicitudī
ne esse *zc.* **I**n p̄ma p̄re x̄ginitatē cōsulit et laudat. **S**cdo
matrimonii tā p̄tractū cōcedit et ap̄ p̄bat ibi. **A**lligat? es
vxori *zc.* **T**ertio m̄fioniu? p̄trahendū defendit et a p̄cto
excusat ibi. **S**i aut acceperis vxorez *zc.* **I**n p̄ma dicit duo
de x̄ginitate. **P**rimo qz nō est viuanda ex p̄cepto. **S**cdo
qz est viuanda ex p̄silio ibi. **C**ōsiliuz aut do. **A**bi ponit du
plicē rōm q̄re istud p̄siliuz est seruandū. **P**̄tā est cōsilia
riū auctoritas. **S**cdo rei cōsulte dignitas ibi. **E**xistimo er
go hoc bonū. **D**icit ergo de x̄ginib? *zc.* q. d. de cōiugatis
nō sepandis p̄ceptū dei est. de x̄ginibus autē p̄ceptū dei
nō habeo. **V**t. **I**. cōtineat vel vt nubāt. **H**o? em̄ de hoc dix
it dñs **M**at. 19. dixit consulendo. **Q**ui pōt inq̄rē cape cas
piat. **V**irginitas aut fm̄ ang. res est nō p̄cepti. suaderi po
test impari nō pōt. **C**ōsiliuz autē do. **I**. de cōtinēdo. cōsili
um mibi a spū sancto inspiratū. **T**obie. 4. **C**ōsiliuz semp
a sapiēte p̄quire. **C**ōsiliuz inq̄ do. et hoc tanq̄ p̄sequutus
a dño mīam. **I**. aplatum mibi misericorditer p̄cessum. **C**on
secut? inq̄ ad hoc vt sim fidelis in disp̄satione mibi cre
dita. **A**n credendū est mibi in cōsiliis. **L**uc. 12. **Q**uis pu
tas est fidelis fu? **D**aymo qz ei mādatuz fuit vt esset fide
lis p̄siliato: nō debuit cōsiliuz indigētib? abscedere. et est
argumentū qz est acq̄scentū cōsilio p̄lati. **D**einde euz
dicit. **E**xistimo ergo *zc.* hic tangit dignitas ei? qd p̄siliū
et hec duplex. **A**na qz expeditēs bonū. scda qz honestū ibi.
Qm̄ bonuz est *zc.* **D**icit ergo existimo *zc.* q. d. qz fidelis
p̄siliarius suz existimo ergo hoc bonū esse. **I**. manere in x̄
ginitate. et hoc p̄pter instātez necessitatē cōiuguz. **I**. vitā
dam qz multe necessitates instāt. **A**nō dīcunt esse i mola
Luc. 17. **A**nō vulgariter dicit qz matrimonii habet ma
guz os. existimo inq̄ et vere qz bonū est homi sic esse. **I**. i
x̄ginit. *zc.* **B**onū scz honestū p̄pter puritatē. delectabilē

le p̄pter libertatē. velle p̄pter mercedē qz ei debet aureos
la et fruct? cētēsimus. **L**uc. 8. **A**ug. in glo. **S**up̄greditur
x̄ginitas p̄ditionē hūane nature p̄ quā hoies angelis as
similatur. **M**aior tñ victoria x̄ginituz q̄ angeloz. **A**ngelū
em̄ sine carne viuūt. **X̄**gines aut in carne trīphāt. **D**e
inde cū dicit. **A**lligat? es vxori *zc.* hic m̄fioniu? p̄tractuz
cōcedit et ap̄ p̄bat. **A**bi p̄mo dicit qz cōiugar? nō debet q̄
rere diuortii. **S**cdo cōsulit qz solut? nō querat cōiugium
ibi. **S**olut? es ab vxore *zc.* **D**icit ergo **A**lligat? *zc.* q. d.
licet cōtinere sit bonū. tñ alligat? es vxori noli q̄rere solu
tionem marie si bona est. **E**cc. 7. **N**oli discedere a muliere
re sensata. **E**t dicit alligat? quasi duplici vinculo ligatus
scz p̄sensu p̄ matrimonii initiatiū: et copula carnali p̄ m̄f
monii p̄sumati. **S**i em̄ tñ vno vinculo scz solo cōsensu li
gatus esset posset q̄rere solutionē scz intrādo religionem.
Solut? es ab vxore noli q̄rere vxorem si potes p̄tinere qz
sicut dicit apli. **M**at. 19. **S**i ita est cā hois cū vxore nō
expedit nubere. **D**einde cū dicit. **S**i autē accepis *zc.*
hic excusat matrimonii cōtrahendū a p̄cto. **A**bi p̄mo ostē
dit qz matrimonii pōt cōtrahi sine p̄cto. **S**cdo qz leuius
est esse sine p̄iugio ibi. **T**ribulationē tñ *zc.* **I**n p̄ma p̄io
p̄ponit veritatē de nō x̄gine. **S**cdo de virgine ibi. **E**t si
nupserit *zc.* **D**icit ergo. si autē solut? es noli q̄rere vxorē.
Si aut accepis vxorē scz bono sine nō ad expletionē libi
ditis nō peccasti. hic est argumentū euidentē cōtra hereti
cos qui cōtēnēt matrimonii de q̄bus. **1**o. **I**by. 4. **P**ro
hibētet nubere. et similī si nupserit x̄go nō x̄go deo dica
ta. qz fm̄ **I**ero. vuentib? x̄ginitatē nō solū nubere. sed
etiā velle nubere p̄ctū ē. **H**o? peccauit. **I**. nubēdo. alioqz
peccasset beata x̄go cū de p̄solata esset ioseph. **T**ribulatio
nem tñ carnis habebūt huiusmōi. **I**. cōiugati id est afflic
tionem. **P**reb? necessariis p̄curadis et sibi et filijs suis et a
lijs. **A**nō leui? est esse sine cōiugio. **E**go aut vobis parco
quasi dicat cōsulo curare cōiugiu? qd tñ p̄cedo p̄cedo ē
firmatū v̄e. **E**t sic. **E**go aut vobis p̄o in hoc qz cōsulo
cauere tribulationes carnis. **N**otandū est hic qz sancta
x̄ginitas magnū bonum est p̄pter multa. **P**mo qz carnis
mūdiciā p̄seruat. **E**p̄c. 14. **H**ij sunt qz cūz mulierib? nō
sunt cōiugati x̄gines em̄ sunt *zc.* sicut bonū est sal qz cō
seruat carnē a corruptione. **S**cdo qz aiāz decorat et ornāt
Ande frequētē in scriptura iungit x̄go pulchra. **sap.** 4.
Et qz pulchra est casta generatio cū claritate. **cant.** 4. **T**os
ta pulchra es amica. **T**ertio qz āgelis celi assimilat. sic dis
cit hic glo. **E**t mat. 22. **I**n resurrectione neqz nubēt neqz
nubent sed erūt sicut āgeli dei **I**ero. **I**n carne p̄ter carnē
viuere *zc.* **Q**uarto qz x̄po desposat. **2**o. **coz.** 11. **D**esposcēt
em̄ vos vni viro x̄ginez castā exhibere x̄po. **Q**uito quis
iungit et ap̄ p̄rimat. **p̄s.** **A**dducēt regī x̄gines post eam
sap. 6. **I**ncorruptio facit p̄ximū deo. **I**er. 3. **D**ux virginis
tatis mee tu es. **S**exto qz ceteris statib? p̄ponderat. **E**cc.
26. **N**ō est digna p̄deratio aīe cōtinēt? infra eodē. **Q**ui
m̄fioniu? iungit x̄gines b̄nficit. et qui nō iungit melius fa
cit. **S**eptimo qz odorē bone fame spirat. **L**uc. 1o. dicitur
Et nomē x̄ginis maria. **cant.** 2. **S**icut lilii inter spinas:
sic amica mea inter filias irim. **S**trauo qz ad nuptias et
nas inuitat. **M**at. 25. **Q**ue pate erāt intrauerūt cū eo ad
nuptias. sed heu qz ad cōseruandū difficiles. **I**o. ecc. 42.
Filia patris abscondita est *zc.* **E**t hoc qz dyabel? suggerit
p̄rariū: corruptio inclināt ad actuz: pulchritudo allicit ad
consensum.

Lectio sexta.

De itaqz dico fr̄es **T**ēpus breue est
h Reliquuz est: vt et q̄ habent vxores:
tanq̄ nō h̄ntes sint. et q̄ flent tanq̄ nō
flentes. et q̄ gaudēt tanq̄ nō gaudēt. et qui

in epistolam I ad Corinthios. VII.

emūt: tanq̄ nō possidētes. ⁊ q̄ vtunt̄ hoc mūdo. tanq̄ non vtant̄. Preterit em̄ figura huius mundi.

Hec est sc̄da ps vbi nubētibus siue nuptis oñdit bene uiuendi modū: docēs p̄mo qualr vtant̄ vxorib⁹. Sc̄do qualr fortune casib⁹ siue euentib⁹ ibi. Et qui flēt ⁊c. Tertio qualr mundi reb⁹ siue possessionib⁹ ibi. Et qui emunt ⁊c. Quarto subdit rōm in hijs amonitionib⁹ ibi. Preterit em̄ figura. In p̄ma ip̄licat tria. f. auerzitatē cōsiliarij hoc itaq; dico ⁊c. necessitatē cōsulēdi. Tēpus breue est. ⁊c. formā cōsiliij. Reliquuz est ⁊c. Dicit ergo hoc itaq; q̄ si dicat qz nō est p̄cūm nubere hoc itaq; dico o frēs si cōiugij tēp⁹ breue est q̄. s. nō gnatione carnali. ppagādus est pplus dei s; regnātione sp̄uali colligēdus fm glo. ⁊ qz tēpus breue est reliquū est. i. hoc solū restat agendū vt q̄ habēt vxores sint tanq̄ nō hntes: studēdo seruitio dei nō autē opi carnali debitū. s. exigēdo. An dicit sint tāq̄ nō hntes nō dicit tāq̄ nō hnt sic erat antiq̄ p̄tes pp qd dicit aug. qz celibat⁹ iohānis nō p̄ferē cōiugio abrae s; hodie faciūt ecōuerfo qz q̄ nō hnt sūt tāq̄ hntes. Est autē norandū qz tāq̄ nō hnt vxorē est q̄ vel vxori debitū reddidit nec exigit v̄l pp̄ infirmitatē vxorē ducit volēs qz sine ea esse neq̄t. Al̄ p̄ri affectu continentia custodit. Al̄ cā gnande. plis ad cultū dei vxorē pp̄riā cognoscat. Et qui flēt p̄ casib⁹ iugij vel p̄ aliqua tristitia seclī sint nō flētēs cōsolati. s. spe ap̄ pp̄inquātis boni futuri. puer. 12. Nō p̄stabit iustus quicqd̄ ei acciderit. Et q̄ gaudēt p̄ aliqua sp̄gitate seculi. tanq̄ nō gaudētēs s; tanq̄ in timore exntes iminentis mali ⁊ piculi. ecc. 11. In die bonoz ne inemor sis maloz. Deinde cū dicit. Et q̄ emūt. Hic oñdit q̄lter vtant̄ mūdi reb⁹ siue possessionib⁹. ⁊ p̄mo qualr vt debeāt acq̄rens dis. Sc̄do qualr acq̄sitis ibi. Et q̄ vtunt̄ ⁊c. Dicit ergo q̄ emūt tanq̄ nō possidētes. i. post hec terrena nō sedētes s; supple nō apponēdo cor reb⁹ p̄itur. ps. Diuitie si affluat nolite cor apponere. Eze. 7. Qui emit nō letet ⁊ q̄ vedit nō lugeat. Et vt v̄r colligā q̄ vtunt̄ hoc mūdo. i. reb⁹ mūdanis nō dico fruunt̄ vt mali q̄ de eis malū faciūt finē qui dicit sap. 2. Fruamur bois q̄ sūt. i. p̄ntib⁹. S; q̄ vtuntur eis ad finē debitū referēdo: sint tanq̄ nō vtant̄. i. nō adbe reant eis nimia delectatiōe. 1. thy. 6. Hntes alimēta et q̄ bus regamur hijs p̄tēti sum⁹. Preter actū ergo iugaz lē ponit q̄tuor v̄ntias actū circa sollicitudinē mūdano ruz s; flere. gaudere. emere. vti. Duo p̄mi p̄tinet ad affectuz. duo alij ad effectū. Ex hiana v̄o sollicitudinē gnatur duplex effect⁹. s. emēdi respectu h̄ndoz. ⁊ vtendi respectu h̄toz ⁊ fm hoc ponit ap̄lus cōsiliū t̄pantie in hijs q̄tuor actib⁹. Deinde cum dicit. Preterit em̄ figura ⁊c. Hic subdit rōm p̄dictaz amonitionū q̄ talis est. Trāstoria sūt reputāda q̄i nō sint: s; talia sunt mūdana p̄tura ergo q̄i nō sint sūt reputāda. ⁊ hoc ē qz dicit. qz iō mūdana q̄i nō sint estimāda sunt qz p̄terit figura. i. exterior pulcritudo vel qd̄ est ibi facile pueniēs statui fragilitatis. Trāstribūt em̄ q̄litates mortales ⁊ r̄manebūt imortales. Nō trāstribūt mūdus ⁊ cōcupia ei⁹. Om̄ia notāda qz figura nō substāria mūdi nō padisi. p̄terit nō sūtit. Hic q̄rtur sup̄ illo si potes fieri liber glo. Quāto q̄s pp̄ deū despectior est i h̄ seculo tāto magis exaltabit in futuro. Cōtra ergo magis exaltabit bon⁹ subdit⁹ q̄ bon⁹ p̄lar⁹. Rūdeo glo. intelligenda est ceteris parib⁹. Item sup̄ illud vnusq; in quo vocat⁹ est. glo. statu. Cōtra ergo q̄ vocatus est in statu seculari nō debet intrare religionē. Rūdeo ap̄lus loquit̄ b̄ statibus p̄mouentib⁹ ad salutē nō de impediētibus. Itē sup̄ illud. Existimo hoc bonū esse glo. Maior est victoria Xginum q̄ angeloz. Cōtra ergo maior corona. ergo homines erūt maiorē angelis nō solū equales. Rūdeo maior exē siue. i. multiplicatiue qz hnt aureolā nō solū aureaz

Itē sup̄ illud bonū est hōi sic esse glo. in Xginitate. Cōtra gen. p̄mo. Crescite ⁊ multiplicamī. Xginitas autē p̄tra ria est huic p̄cepto. Re⁹ Illud p̄ceptū nō est p̄ceptū s; datum vsq; ad tēp⁹ sufficiētis mltiplicationis hūani gneris Itē sup̄ illud. Qui hnt vxores glo. Beatorū iugia in dicāda sunt q̄ ple cōcepta pari cōsensu cōtinentiā suare potuerūt. Cōtra vnūquodq; tāto beati⁹ est quāto magis cōuenit fini suo. finis autē cōiugij est gnatio plis. Rūdeo expone cōiugia. i. cōiuges. Al̄ dicendū est qz ille nō est vt tim⁹ finis cōiugij s; adimpletio niēri electoz q̄ citi⁹ im̄ pleret si oēs cōtinerēt. Itē sup̄ illud. p̄terit figura huius mūdi. glo. In iudicio mūdanoz igniū flagratione huius mūdi p̄bit nō s; b̄ia s; figura. Cōtra. 2. pe. 3. Per quē ce li magno impetu trāsient. Rūdeo. Ille trāsit ⁊ illa solutio accidētalis ē nō substārial. i. fm q̄litate nō fm s; bam.

Lectio septima.

Olo aut̄ vos sine sollicitudine esse.

Qui sine vxore est: sollicit⁹ est q̄ dñi sunt: quō placeat deo. Qui aut̄ cum vxore est: sollicit⁹ est q̄ sunt mūdi quō placeat vxori: ⁊ diuisus est. Et mulier in nupta et virgo cogitat q̄ dñi sunt: vt sit sancta corpore ⁊ spū. Que aut̄ nupta est cogitat que sūt mundi quō placeat viro. Porro hoc ad vtilitatem vestrā dico: nō vt laqueū vobis iniiciam sed id qd̄ honestū est ⁊ qd̄ facultatez p̄beat sine impedimēto dñm obsecrandi.

Supius vedit p̄mo Xginib⁹ p̄siliū p̄tineti. Sc̄do nubētib⁹ v̄o cōmētū b̄n viuēdi hic. Tertio oñdit qz magis expe dit tps p̄tineti. Et h̄ oñdit p̄rio rōe maioris trāquillitatis. Sc̄do rōe maioris sc̄ritatis ibi. Et mulier in nupta ⁊c. Tertio rōe maioris vtilitatis ibi. Porro hoc ad vtilitatem v̄raz ⁊c. p̄ria rō tal est. Trāquillitas ⁊ amore sol⁹ dei p̄ferēda ē sollicitudini mūdanoz. s; p̄tinetes hnt trāquillitatez. iugati sollicitudinē mūdi. ergo stat⁹ p̄tinetiuz p̄ferēda est statui iugatoz. P̄rio ergo dehortat sollicitudinem mūdi. Sc̄do subdit qz p̄tinentes nō sūt solliciti nisi hijs q̄ sūt dei ibi. Am̄ q̄ sine vxore ⁊c. Tertio oñdit qz cōiugatos oportet eē sollicitos in hijs q̄ sūt mūdi ibi. Qui aut̄ cū vxore ⁊c. Dicit ergo volo aut̄. q. v. Si nubitis p̄dic ta facere p̄ulo. sed magis volo vos eē sine sollicitudine rei vxorie. phil. 4. Nihil solliciti sitis. Hora qz dehortat nos scriptura a sollicitudine triplici. s. circa mulierē vt b. Eolo vos sine sollicitudine eē. Circa v̄trē. mat. 6. Ne solliciti sitis ale v̄re ⁊c. Circa burā. puer. 11. Expectatio sollicitoz p̄bit. Et recte hoc volo qz q̄ sine vxore est sollicit⁹ est q̄ dñi sūt vt cōplaceat ei. Nō et h̄z excusationē illoz q̄ dicūt. Luc. 14. Vxorē duxi ⁊ nō possū veire. Sollicitudo i q̄. s. quō placeat dō interiori. s. pulcritudinē sua. Felix cuius votū ē vxorē fugere: cui⁹ sollicitudo est dño fuitre cuius intētio est dō placere. Deinde cū dicit. Qui aut̄ cum vxore ē ⁊c. Hic oñdit quō iugatos o3 eē sollicitos i hijs q̄ sūt mūdi. vbi ip̄licant q̄tuor ḡnia. P̄rio viculū iugulē ibi. Qui cū vxore ē. studiū mūdiale ibi. Sollicit⁹ ē s; b̄ tectō vxoris ibi. quō placeat. Op̄is diuisio ibi. Et diuis⁹ ē Dicit ergo q̄ aut̄ cū vxore est. s. in m̄rionio sollicitus est q̄ sūt mūdi. i. de regimie familie ⁊ huiusmōdi. An Jacob acceptis vxorib⁹ ait gen. 30. Iustus est aliqui p̄uideā domui mee. i. sollicit⁹ s; quō placeat vxori. Et hoc sine pōt se licite ornare. Nā fm glo. Magna amaritudo in domo est vt oz tristis ⁊ talis diuisus ē nō natura s; actu. s. diuisiōe officij nō intētionis p̄ncipalis. An glo. prim. fuit deo. p̄tm mūdo. Deinde cū dicit. Et mulier in nupta ⁊c. Hic ponit sc̄da rō p̄bas qz magis expedit suare p̄positum p̄tinetie

Explanatio sancti Thome

¶ Nubere. rōe maioris scitatis. r. est rō sua tal. Cōtinens
studet scitari r diuitati r amozi dei. nupta dō mūdo. ergo
illa p̄ferēda est isti. P̄rio ergo tāgit studiū innupte q̄a
cogitat totalr placere deo. Secōdo studiū nupte qz cogitat
p̄tim placere mūdo ibi. Que autē nupta est. In p̄ria ip̄li-
cat tria. s. p̄tinentiū statū cogitatur. r fructū. Statū hones-
tum qz innupta r x̄go cogitatur rectū. qui cogitat que
dñi sunt. multiplicatū fructuz. qz vt sit sancta r. Dicit er-
go Et similr mulier innupta id est vidua r x̄go cogitat.
id est maiorē habet facultatē cogitādi q̄ dñi sunt id est spi-
ritualia r eterna. Cogitat in x̄p̄ vt sit sancta magis q̄ nup-
te. Multe em̄ nupte sunt sancte. Aug. ap̄lores nō nupta-
rum r in corpe r in spū sanctificationē intelligi voluit. nō
tū nuptas oīno sanctificationē p̄nauit. Sācta in x̄p̄ corpe
id est corpabilib' actionib'. r spū id est spūalib' actioni-
bus. Et sancta corpe p̄ra vitia carnalia r spū cōtra spū-
alia. ¶ Deinde cū dicit. Que autē nupta est. Hic tangit
solicitudines nuptar. vbi implicat tria. P̄rio iugium.
Secōdo sollicitudinē ibi. Cogitat q̄ r. Tertio cōiugij stu-
diū ibi. Quomō placeat r. Dicit ergo. q̄ autē nupta est
cogitat q̄ mundi sunt scz de cura filioz de regimie dom⁹
et huiusmōi. Hñ pentes monuerunt sarā honorare forctū
diligere martuz gubernare domū r. Thobie. 10. Logi-
tar in x̄p̄ quō placeat viro. vnde hoc sine ornātes se nō pe-
cant: verūtāmē magi debēt studere ei placere ornatu mo-
rum q̄ vestimētōz. 1. th. 3. Mulieres in habitu ornatu
ornātes se nō in totis crinib' auro r. ¶ Deinde cū dicit
Porro hoc ad vtilitatē r. Hic allegat tertiā rōm scz ma-
iorem vtilitatē. Et est rō talis. Illud qd est vtili⁹ magis
expedit. sed p̄tinere est vtili⁹ q̄ nubere. ergo magis expe-
dit eligere continentia q̄ nuptias. P̄rimo ergo oñdit q̄
vtilē est p̄tinere. Secōdo q̄ honestū est ibi. S3 id qd est ho-
nestum r. Tertio q̄ facile ibi. Et qd facultatē r. Dicit
ergo porro r. q. d. p̄sulo nō nubere. porro hoc ad vtilita-
tem vram maiorē scz dico. vt expedit' deo fuitatis quia
hic mortificat caro q̄ est inimica spūs. Aug. sicut inimicus
oculus nō facit tibi iniuriā. sic caro mortificata nō turbat
animā. Dico in x̄p̄ nō vt laqueū fornicationis scz incōtinē-
tibus vobis in iudiciā aliquid difficile sup hoc faciēdo. im-
mo potius laqueus poneret si p̄suleret nubere qz de mul-
ere dicit Ec. 7. Q̄ laqueus venator est sed poti⁹ intens-
dens inducere om̄s ad id qd honestū est scz ad sanctitates
corpis r anime nō qz cōiugalis status nō sit honest⁹ s3 qz
minus honest⁹. Aug. Hō matrimoniū turpe esse mōstra-
uit sed quod honestus erat generalis honesti nomine cō-
mendauit r monens ad illud quod facultatem prebeat a-
licui obseruandi se in dño id est ad seruitiū dñi r hoc sine
impedimēto qd est in iugio. 2. cor. 11. Respondi vos
vni viro x̄ginem castā exhibere x̄p̄o. Vere eligendus est
status cōtinentie vbi maius cōmodum: qz hoc ad vtilita-
tem: vbi minus p̄iculum: qz nō vt laqueum. maior hone-
stas: qz id quod honestum libertior facultas seruendi deo
qz facultatem prebet r. Notandum est hic qz multiplex
solicitudo est bona. P̄rima p̄lationis sicut nauta solici-
tus est de regimine nauis pater de filiis. Ro. 12. Qui p̄-
est in sollicitudine. Secōda predicationis sicut pedagogus
sollicitus est de puero: doctor de discipulis. p. thes. 2.
Fiduciam habuim' loqui ad vos verbuz dei in multa sol-
licitudine. Tertia discretionis sicut amicus verus solici-
tus est de cōseruatione amoris ephē. 4. Solliciti seruare
vnitatem spiritus in vinculo pacis r. Quarta cōpassio-
nis sicut vir misericors sollicit⁹ est d̄ egenis r afflictis. 1.
thi. 1. Cum venisset romā sollicit⁹ me quesuit r inuenit
Quinta deuotionis sicut seruus sollicitus est de placēdo
domio: religiosus deo. Mich. sexto. Indicabo tibi o ho-
mo quid sit bonum. Et post Sollicite ambulare cum deo
suo Sexta circūsp̄ctionis sicut speculator de castro custo-

diendo. deut. 4. Custodite animas vestras solcite. Cor-
pus enim cū organis anima cū potentijis quoddā castrū
est. Septima actionis sicut agricola sollicitus est de ope-
re perficiendo. Luc. 10. Martha martha sollicita es. 2.
thi. 2. Sollicite cura telusuz p̄babilē exhibere deo. Q̄ta
ua p̄uisionis sicut disp̄sator de domo. mercator d̄ cōp̄is
to. paup d̄ pane q̄rendo. Ro. 12. Sollicitudine nō pigri.

Lectio octaua.

¶ Iqs autē turpez se videri exi stimat
s sup x̄gine sua q̄sit supadulta r ita
optet fieri qd vult faciat. Hō peccat
si nubat. Hā q̄ statuit in corde suo firm⁹ non
hñs necessitatē. p̄tatez autē hñs sue volūtar.
r hoc iudicauit i corde suo fuare x̄ginitatez
suā: hñ facit. Igit' r q̄ m̄fionio iūgit x̄gines
suā hñ facit. r q̄ nō iūgit meli⁹ facit. Mulier
alligata est legi: q̄nto tpe vir ei⁹ viuuit. S3 si
dormierit vir ei⁹: liberata est a lege. Cui au-
tē vult nubat: tm̄ in dño. Beatior autē erit si
sic p̄manserit scdm̄ meū p̄siliuz. Puto autēz
qz r ego spiritū dei habeam.

Supius egit de x̄ginib': hic agit de x̄ginū custodibus.
oñdēs p̄mo qz licet eis x̄gines suas iugio copulare. Se-
cūdo qz nō similr nupt: licet nisi post mortē viri cōtraher
ibi. Mulier alligata est r. In p̄ma p̄mo oñdit qz custos
pōt dare x̄ginē suā i iugio. Secōdo qz nō peccat hō faciēs
d' o' ibi. Hō peccat. si nubat r. Tertio qz etiā hñ facit suā
d' o' ibi. Hā q̄ statuit r. Quarto qz licet virūqz sit bonū tm̄
hoc est meli⁹ illo ibi. Igit' r q̄ m̄fionio r. In p̄ria p̄mo
suppōit in x̄gine etatē nubilē. Secōdo volūtatē nubēdi ibi
Et ita optuit fieri r. Tertio dat nubēdi licētā ibi. Qd
vult faciat r. Dicit ergo si qs autē r. q. d. esse sine iugio
honest⁹ est r expedit' Sed tm̄ si qs turpē se videri existi-
mat apud iudiciū hoīuz sup x̄gine sua timēs ne corrupta
tur eo qz sit supadulta. i. vltra pubertatē r iā in ānis nubi-
lib' r ita o3 fieri vt nubat qz nō vult cōtinere: qd vult vir
qz faciat custos. Ec. 7. Trade filiā tuā r grāde op' feci-
sti r hōi sensato da illā. Hec peccat custos si nubat x̄go.
Hoc ideo dicit fm̄ glo. Ne et si x̄go nō peccet custos vid-
etur peccare. Augustin⁹ de dono iugali. Que se nō cō-
tinet nubat. Que nō cepit deliberet. Que egressa ē ple-
ueret. nulla aduersario det occasio s3 falsa retrahat obla-
tio. ¶ Deinde cū dicit. Hā q̄ statuit r. Hic oñdit qz cus-
tos x̄ginis bene facit eā in statu x̄ginali suando. vbi im-
plicat quadruplex p̄ditio ad hō expeditēs. P̄ria qz custos
firm⁹ sit in p̄posito eā x̄gine custodiēdi. Secōda qz nō tra-
meat de casu x̄ginali ibi. Hō hñs necessitatē r. Tertia
qz cognoscat in x̄gine p̄posito p̄tinēdi ibi. P̄testatē au-
tem hñs r. Quarta qz hoc faciat ex deliberatōe ibi. Et
hoc iudicauit. Dicit ergo. nā q̄ statuit r. q. d. ideo autē dī-
co qz nō peccat q̄ tradit x̄gines. naz de alio q̄ fuit eā patz
qz bene faciat. Hā q̄ fuit in corde suo fuare x̄ginem suā
firmus in p̄posito suo nō curās sobolē v' aliu d̄ huiusmōi
nō hñs ne cessitatē tradēdi eā cū x̄go velit cōtinere. p̄tāz
tem autē hñs fm̄ aliū p̄tinentiā voluntar sue p̄ficiēde. r
hoc iudicauit in corde suo. i. ex iudicio rōnis nō ex leuita-
te mētis discernit esse bonū. 1. th. 5. Sine p̄iudicio nis-
hil facias. iudicauit in x̄p̄ fuare virginē suāz. Ambrosius
Hō ingerens ei fomitem nuptiar. Ec. 7. Filie tibi sunt
serua corpus illarum. Qui facit inquam sic bene facit.
¶ Deū cū dicit. Igit' r q̄ m̄fionio r. hic oñdit qz hō vtrū
qz sit bonū. tm̄ x̄ginitas ē melior m̄fionio. Vbi p̄ app-
bat statū iugalē. Secōdo p̄ponit statū x̄ginalē ibi. Qui n

in epistolam I ad Corinthios VIII

fugit etc. Dic. 8. Igitur quod etc. q. d. oportet fieri ut diximus
 legitur qui inrimonio iungit virginem bene facit. quia licet
 tum est quod facit. et quod non iungit cum virgo acquiescat continen-
 re melius facit. Glo. melius facit quod apud deum meritum suum
 collocat et a sollicitudine liberat eam. Melius enim est quod li-
 cet et expedit. quod quod licet et non expedit. Hic enim bene uti-
 tur malo: ibi vero bene utitur bono. Bene utitur quod bono con-
 tinentiam dedicans deo. Male utitur quod bono continentiam
 dedicans idolo. Male utitur quod malo concupiam relaxans
 adulterio. bene utitur quod malo concupiam restringens concubio.
 Bonum est pudicitia coniugalitatis. sed melius est continentia vir-
 ginalis vel vidualis secundum glo. Deinde cum dicit. Mulier
 alligata est legi etc. hic ostendit quod non similiter coniugata
 nisi viro mortuo potest contrahere. Ibi primo ostendit quod
 coniugata non potest nubere viro vivente. Secundo quod vi-
 ro mortuo potest alij nubere ibi. Quod si dormierit etc. Tertio
 quod melius est illi continere ibi. Beatior autem erit etc. Quarto quod
 debet consilio eius credere ibi. Puto autem quod et ego etc. Di-
 citur quod mulier alligata est etc. Quod si dicat. Qui non iungit vir-
 ginem suam melius facit. Est vere melius. quod mulier alligata
 est etc. Et sic virgo quocumque tempore potest nubere sed vxorata
 non. quod mulier alligata est legi ita ut non possit nubere alte-
 ri quanto tempore vir eius vivit Ro. 7. Que autem sub viro est
 mulier vivente viro alligata est lege viro. Deinde cum
 dicit. Quod si dormierit somno mortis. de qua dormitione Jo.
 11. Lazarus amicus noster dormit. Vir eius etc. Aug. Non
 dicit primus. secundus. vel tertius. vel quartus. vel quicquam licet.
 Nec nobis diffiniendum est quod non diffinitur apud. An nec
 vllas nuptias debeo damnare nec eis verecundiam nume-
 rostatas afferre. Si dormierit in qua liberata est a lege viri
 vnde permittit ei nubere. Hinc patet quod resurgenti non tenet
 copulari: sed cui vult nubat. Inuit enim nuptie solent habere
 malos puentus. ideo dicitur Beati. 24. Vocem puellam
 et queram voluntate eius. Nubat in qua tamen in domino. i. viro sue
 religionis naz in dispari cultu prohibetur et in lege matrimo-
 nium dicitur. 7. Per hanc licentiam apostolus renouat sunt omnes pe-
 ne et infamie. quod secundum leges infligebant olim mulieri. secun-
 do nubenti infra tempus luctus scilicet vltra annum. Ergo in nu-
 ptiis exigitur pena legitimitas vnde dicitur liberata est. Et
 sensus libertas. Unde addit Cui vult nubat. Cultus pa-
 ritas. An subdit. Tamen in domino. Deinde cum dicit. Beati-
 or autem erit etc. Hic ostendit quod melius est illi continere quam nubere
 re dicens. Quis liceat ei nubere tamen beatior erit si sic perman-
 ferit scilicet innupta. Et hoc est consilium meum supra eodem datum
 habebit enim fructus sexagisimam qui debetur viduis Mar.
 13. Augustinus. satis ostendit beatam esse post mortem vi-
 ri. et secundo nubentem. sed beatior est non nubens. De-
 inde cum dicit. Puto autem quod et ego etc. Hic ultimo ostendit
 quod debent consilio eius credere quia inspirante spiritu
 sancto hoc consilium. Et hoc est quod dicit. Puto autem etc.
 quasi dicat. faciendum est secundum consilium meum quia pu-
 to quod et ego sicut ceteri apostoli spiritum dei habent. Ro.
 8. Sed et nos ipsi primitias spiritus habentes etc. Hoc er-
 go consilium debet impleri et propter fructum sequentem
 quia beatorum erit et propter consentientis auctoritates. quia
 secundum consilium meum. et propter spiritum dei inspirantem.
 quia puto etc. Hic queritur super illo verbo. Solo vos sine
 sollicitudine esse. Contra. Ro. 12. Sollicitudine non
 pigri. Responso. Ibi loquitur de sollicitudine spirituali
 hic de temporalis. Item super illo dicitur est. Contra
 Hee. 10. Divitium est cor eorum nunc interibunt. Responso. Ibi lo-
 quitur de divitiis interitiois principalis hinc de divitiis actiois
 Item glo. ibidem: parum fuit mundo. Contra. Mar. 6. Nemo
 potest duobus dominis servire. Responso. Hic est ita quod equaliter ser-
 viat vtriusque in eo quod duo id est contrarii sunt. Item super
 illud. Mulier innupta cogitat que domini sunt: glofa non
 cogitat ne damnetur a deo. Contra. damnari potest ut pa-

tet in parabola de fatuis virginibus. Responso. non cogi-
 tat hoc solum. sed cum hoc etiam ne offendat ipsum solum.
 Item super illud. Et sit sancta corpore et spiritu. glo. non
 potest fieri ut non sit sanctum corpus quo utitur sanctifi-
 cator spiritus. Contra. spiritus sanctus usus est lingua car-
 phe non sancta. Jo. 11. Responso. vtebat ea ut spiritus
 non ut sanctificator. Item sed ad id quod honestum est.
 Contra. ergo matrimonium turpe. Responso secundum glo. Po-
 situm posuit pro comparatione. Item super illud. Qui
 non iungit melius facit. glofa. Hic scilicet in coniugio be-
 ne utitur homo malo. Contra. cuius usus bonus est ip-
 sum quoque bonum est. Responso. illud intelligitur de usu
 rei per se scilicet ad quem ordinata est non per accidens
 scilicet ad quem ex prudentia ventis ordinatur. Item glo.
 ibidem. Melius est bene uti bono quam bene uti malo. Con-
 tra. Hoc difficilius illo. Responso. loquitur hic de malo
 vitij non supplicij. Item super illo verbo in glofa due pe-
 misse. Contra. ergo due nuptie non sunt a deo. Respon-
 sio. Non ex eo quod due nisi ex consequenti. Item si dormie-
 rit vir quid dicitur est si resuscitatur? Responso. requirit consentien-
 tiam ad hoc quod sit inrimonium. Item super illud. Puto quod spiritum
 dei habent. Contra. Ro. 8. Certum est quod neque mors neque vi-
 ta etc. Responso. secundum glo. non dicit hoc dubitatio sed quasi increpando.

Incipit capitulum octavum.

His autem quod idolis sacrificant sciamus. quod omnes sciamus habemus. Sciamus
 inflat. Caritas vero edificat. Si quis autem se existimat scire aliquid:
 nondum cognovit quemadmodum oportet at eum
 scire. Si quis autem diligit deum hic cognitus est
 ab eo. De eis autem que idolis imolant sciamus
 quod nihil est idolum in mundo. et quod nullus deus
 nisi vnus. Non sunt qui dicantur dii: siue in ce-
 lo siue in terra. siquidem sunt dii multi et domi-
 ni multi: nobis tamen vnus deus pater ex quo omnia:
 et nos in illo. et vnus dominus iesus christus per quem omnia
 et nos per ipsum. Sed non in omnibus est scia. Qui-
 dam autem cum conscientia usque nunc idoli qua-
 si idolotitum manducant. et conscientia ipsorum cuius sit
 infirma polluit. Esca autem non nos commendat
 deo. Neque enim si manducauerimus abundabi-
 mus neque si non manducauerimus: deficientus.
 Excluso errore circa correctionem criminum: ca. 5. et. 6. Item
 circa virginitatem et matrimonium. caplo septimo: hic exclu-
 dit errorem circa esum et abstinentiam ciborum caplo isto et. 9
 et. 10. loquens de his que idolis imolabantur a quibus quis in
 se licitis abstinere monet. Primo allegando eis scandalum
 infirmorum ca. isto. Secundo exemplum sui quod propter alios abstinet
 a receptione sumptuum licitorum caplo nono. Tertio exemplum
 pene iudeorum post tanta beneficia dei in deserto prostratorum
 caplo. 10. Ergo propter scandalum proximi exemplo apostoli propter
 timorem supplicij debemus abstinere a cibis aliquando licitis.
 In primo ostendit quod in se licita est comestio idolotitum. Se-
 cundo monet nihilominus abstinere propter scandalum frum in-
 firmorum ibi. Videte ne forte etc. In primo proponit quod
 maiores eorum habent sciam de idolotitis. Secundo ostendit quod
 scientiam habet de eis ibi. De eis autem quod idolis imolantur etc.
 Tertio quod quidam infirmi hac scientiam carere ibi. Sed in om-
 nibus non est scia etc. Quarto quod alij coram eis idolotita ede-
 re non debent ibi. Esca autem nos non commendat deo. In primo pro-
 dicit quod de idolotitis sciamus habent. Secundo quod ea sine caritate in-
 utiliter habent ibi. Sciamus autem inflat etc. Tertio ostendit a quod?

Explanatio sancti Thome

babeat hec scientia insufficienter ibi. Si quis aut existimat Quarto a q^o sufficienter ibi. Si aut q^o diligit etc. Dicit g^o de his aut etc. q. d. s. p^o dicit q^o sicut a me. s. de p^oribus ad matrimoniu^m s. alius aut vt s. inolatus idolo n^o fuit necesse querere q^o omnes scitis sup hoc veritate. et hoc est q^o dicit de his aut q^o idolis sacrificant an liceat edere v^o n^o. scim^o ego et vos q^o liceat ea comedere fm illud 1^a 2^a. Omnia munda mundis. Scimus q^o om^o sciam habem^o ego scz et vos perfecti inter alios scz sciam de creatore et creaturis. et io min^o excusabiles si male facimus. ¶ Deinde cu^m dicit Scientia aut inflat etc. hic ostendit quod sine charitate scientiam inutiliter habent q^o dicit. Habetis q^o d^o sciam: s. non valet vobis. quia non valet supbitis contra ignaros. scia aut si sola est inflat. Ecc^os. 1. In multa sapia multa est indignatio. Act. 26. Multe lre te facit insanire. Nec enim fuit plaga egyptioz. i. sapientiu^m huius mundi vesce turgentes Exo. 9. Laritas vero edificat infirmos q^o eis ob esse pot^o dimittit: q^o non querit q^o sua sunt. Unde addeda est scientie charitas. Aug. Adite g^o scie charitate et vtilis erit scia. Per se quide^m et inutilis. ex charitate vtilis. ¶ Hic losoph^o. Scire aut nihil aut parum pdest ad v^oritate. ¶ De inde cu^m dicit. Si q^o aut existimat etc. hic ostendit a q^ous hec scientia hetur insufficienter. q^o ab illis q^o ea v^ont in nocumentu^m primi. et est sua ratio talis. Quicunq^{ue} habz scientiam et n^o modu^m vtendi ea. habet sciam insufficienter: sed q^o habet sciam sine charitate est h^omi. ergo q^o habet sciam sine charitate habet insufficienter sciam. Primo ergo supponit sciam sine charitate. Scdo ostendit insufficientia talis scientie ibi. Nondu^m cognouit etc. Tertio roem insufficientie ibi. Quoadmodu^m oportet etc. Dicit g^o. Si q^o aut etc. q^o dicit habetis sciam sed n^o sufficienter: q^o si q^o v^ont existimat se scire habes sciam sine charitate: aliqd^o scit scz q^o liceat comedere idolotia. nondu^m t^o cognouit q^o non se cognoscere facto ostendit quod oportet eum scire. i. q^oiter debeat vti scientia. q^o in edificatione non in nocumentu^m aliorum. Scire aut contingit dupliciter. scz habere sciam et vti scientia. sicut videre habere visum. et vti visu. Glo. Bernardi. Hic non approbat ap^o sus multa sciente si modu^m sciendi nescierit. Modus enim sciendi est vt scias quo ordine: quo studio. quo sine scire queq^{ue} oportet. q^o ordine vt id prius q^o maturi^m est ad salutem. quo studio vt id ardentius q^o efficacius est ad amoz^o. q^o sine vt n^o ad inanez glori^a vel curiositate velle aliqd^o s. ad edificatione tui et primi. S^ot naq^{ue} q^o scire volunt eo sine tantu^m: vt sciat et curiositas est. quida^m vt sciant et vanitas est. quida^m vt scientiam vendat et turpis questus est. quida^m vt edificent et prudentis est. quida^m vt edificent et charitatis est. ¶ De^o cum dicit. Si q^o aut diligit etc. hic ostendit a quib^o hec scientia habet sufficienter: q^o ab illis q^o v^ont ea ex charitate. Primo g^o supponit sciam cu^m caritate. Secudo ostendit sufficientiam talis scie ibi. Hic cognitus est. Dicit g^o si quis etc. q. d. Ille pfecte non scit q^o nescit queadmodu^m oportet eu^m scire Si quis aut diligit deum et ita cum scia habet charitatez hic cognitus id est approbat^o est ab eo. H^ont em^o d^ons qui sunt eius. 1. 2. 1. 2. Unde talis vere scit deo approbat^o q^o b^o v^ont scientia ppter charitatez anez. ¶ Nota^m est hic q^o ad hoc q^o aliq^o sciat queadmodu^m oportet scire. ix. sunt necessaria. ¶ P^o humiliter sine inflatioe ¶ H^o 4. Scio humiliari. ps. Si non humiliter sentieb^a. Scdo sobrie sine presumptione. s. 1. H^o iudicauit me scire Ro. 12. Non plus sapere q^o oportet Tertio certitudinalit sine hesitatione. 1. 2. 1. Scio cui credidi et certus sum. Quarto veraciter et sine errore. 2. 1. 3. Semp^o discentes et nuq^{ue} ad scientiam veritatis puenientes. Quinto simpliciter sine deceptione. 1. 2. 6. Oppositiones falsi nois scientie. Sexto salubriter cu^m caritate et dilectioe. infra. 13. Si habuero omnem scientia caritate aut n^o habuero. Septimo vtilit^o euz

primoz edificatione. infra. 12. Alij daf sermo scientie in eodem sp^u. Octauo liberaliter cum gratuita com^ounicatio. ne sap. 6. Non^o in luc^o sapientie eius. Non^o efficaciter cu^m bona operatione. Scienti em^o bonu^m et non facienti p^o m^o est illi. Jac. 4. Primu^m scz humilitas scientie arguit sapientes supbos. loquias curiosos. certitudu^m dubiosos. veritates hereticos. simplicitas aduocatos. salubritas magnos. vtilitas iniq^{ue}s. liberalitas auaros. efficatio ociosos. ¶ De inde cum dicit. De elcis aut q^o idolis etc. hic ostendit quales sciam habet de idolotitis: ostendit p^o q^o scit idolu^m nihil esse. Scdo q^o scit oia a deo esse ibi. H^o et si sunt q^o dicant^o dij etc. In p^oma p^omo dicit idolu^m nihil esse. Scdo iuxta hoc ad declaratione ostendit deuz n^o nisi vnu^m esse ibi. Et q^o nullus deus etc. Dicit g^o. de elcis aut etc. q. d. p^odictis modis non valet scientia. sed t^o de elcis q^o imolant^o idolis scimus scientia vera scz q^o in se sunt licite nec ppter idolu^m sunt smude. et hoc q^o idolu^m nihil est in mundo. hoc tripl^o exponit. Primo mo sic. Idolu^m nihil est in mundo. i. inter creaturas m^odi q^o ad forma^m idoli. licet em^o materia idoli sit aliqd^o scz aur^o v^o argentu^m vel h^omi t^o nil est forma scz q^o credit ibi esse ab idolotris q^o credit idolu^m esse de^o Eia. 4. 1. Ecce vos estis ex nihilo et opus v^ont ex eo q^o n^o est. Secudo mo sic idolu^m nihil est scz psona subsistens ex simu lacro et sp^u p^ondente. Ex illis em^o duobus nihil sit sicut ab idolotris putat. Jere. 10. Cofusus est ois artifex in scul^optili q^o falsum est q^o cofaus et n^o est sp^u in eo. Tertio mo sic idolu^m nihil est in m^odo. i. nullus rei q^o sit in mundo habet similitudine. Est em^o differetia in^o idolu^m et simulacru^m q^o simulacru^m dicit q^o sit ad similitudine rei alieu^m naturalis idolu^m ad nulli^m rei sit similitudine vt si copozit humano ad daf caput equinu^m Esa. 40. Cui similit fecistis deu^m etc. Et scimus etia^m q^o nullus deus nisi vn^o deut. 6. Audi i^ora^m d^ons deus tuus de^o vn^o est. ¶ Deinde cum dicit. H^o et si sunt q^o etc. hic ostendit q^o sciunt oia a deo esse n^o a dijs nunc cupariuis vel adoptiuis vt sunt idola vel sancti s. ab vno summo. P^omo g^o dicit quod pot^o intelligi deoz pluralitas. s. p adoptione vel nuncupatione. Secudo quod est diuinitatis vnitas scz p essentiali ibi. H^ois t^o vn^o deus etc. Ubi p^o tangit vnitate in p^o. Scdo in filio ibi. Et vn^o d^ons etc. In p^oma tangit tris scz essentialis q^o vnus de^o. psona q^o pater. potentia ex q^o oia. clementia q^o et nos in illo. sicut ista tangit in filio. Dicit g^o. H^o et si sunt etc. q. d. et vere n^o est nisi vnus deus. H^o et si sunt q^o dicant^o dij vere picipari one diuinitatis vt sancti. ps. Ego dixi dij estis. sicut in celo vt sancti comprehensores. sicut in terra vt sancti viatores ¶ Si quide^m sunt oij multi vere participatioe diuinitatis vt sancti et iusti d^ont. apl^o et plati. nobis t^o etc. H^o mo legis sic. H^o et si sunt q^o dicant^o dij a gentib^o scz falsa nuncupari one. sicut in celo vt sol et luna. sicut in terra vt mercurius et dyana. siquide^m sunt dij multi sola scz nuncupatione fm g^o tiles. ps. Omnes dij gentiu^m demonia. et d^ont mlti q^o alijs p^o sunt. nobis t^o vn^o est de^o essentialiter scz pat^o ex q^o oia fm natura et p p^ona^m auctoritate. Ro. 11. Ex q^o oia et nos illo p gra^m act. 17 In ipso viuim^o mouemur et sum^o. Et vn^o cu^m p^ore de^o d^ons iesus xps Jo. 10. Ego et pater vn^o sumus. ppter que oia scz facta sunt fm natura. Jo. 1. Omnia p ipsum facta sunt. et nos p illum scz sum^o in deo p gram Ro. 1. ppter que accepim^o gram etc. g^o vnus est altissimus creator oim omnipotens. Ex his elicet talis ratio. Non est nisi vnus deus qui fecit omnia nec creduntur aliquid. ergo non sunt deus qui fecit omnia nec creduntur aliquid. ergo nihil. ¶ S^o n^o in omnib^o est scientia. habito q^o maiores illoz habent sciam de idolotitis. hic ostendit q^o minores hac scia carent. Ubi p^omo ostendit q^o in quibusda^m defuit p^odicta de idolotitis scientia. Secudo q^o p^o hoc est idolotitoz polluit eoz conscia. Ubi p^o tangit pollute scientie roem. Secudo ipsaz pollutione ibi. Et scia ipsoz etc.

in epistolam I ad Corinthios VIII

Dicit ergo. Si non oibus rē. q̄si dicat. hoc scim⁹ nos scz q̄ idoloz nihil est. sed nō in omnib⁹. Quidā em̄ rē. Vel sic. Nos scimus q̄ idolum nihil est in mundo. Quidā em̄ cū conscientia idoli qz scz putent idolū aliquid diuinuz esse viqz nunc id est post conuersionē sicut ante manducāt idoloz tum id ē b̄ sanctificatis idolis r̄ hoc nō quasi cibū simpliciter sed quasi idoloz tū scz i reuerētia idoli. r̄ conscia illorū cum sit infirma polluit p̄ illos scz q̄ b̄nt rectam scientiā: s̄z nō cum charitate p̄ quos in hunc erroz infirmū inducunt dent. 27. Maldicit⁹ q̄ errare facit cecū in itinere. Hic inuit q̄ non cibus sed conscientia polluit p̄ pctm̄ comedēdo ad exemplū malorū. Deinde cum dicit. Esca aut̄ nō cōmendat rē. hic quarto ostendit q̄ corā eis idolozita comedere non debet. Ubi primo ostendit q̄ huiusmodi comestio nihil p̄dest apud deū. Secūdo p̄bat q̄ nō prestat aliq̄d bonum augmentū ibi. Neqz em̄ si nō manducaueritis dicit q̄ esca aut̄ rē. q. d. Illis nocet v̄ra comestio. vobis aut̄ non p̄dest. Esca em̄ nos nō cōmendat. deo sed recta fides in edendo. Nam nec Esau esu lenticule iustificatus ē nec Helias esu carniū pollutus est Ro. 14. Hō est regnū dei esca r̄ potus Heb. vlti. Bonū est gr̄a stabilire cor nō escis. Deinde cum dicit. Neqz em̄ si nō māducauerim⁹ rē. h. p̄bat q̄d p̄positū r̄ est sua ratio talis. Hō comedere idolozitū non diminuit bonū: comedere non auget. ergo talis esca sumpta vel non sumpta nihil p̄dest apud deum r̄ hoc est q̄ dicit. Neqz em̄ si non manducauerim⁹ deficiemus id ē minus ab eo habebim⁹: neqz si manducauerim⁹ abundabim⁹ in virtutib⁹: qz esca ventri nō menti p̄ficat. r̄ ita cum non sit de veritate vite iusticie r̄ doctrine dimittenda est p̄pter scandalum.

Lectio secunda.

Idede aut̄ ne forte bec licētia vestra offendiculum fiat infirmis. Si quis em̄ viderit eum q̄ habet scientiā in idolo recumbētē: nonne cōscientia eius cum sit infirma edificabit̄ ad manducandū idolozita: Et peribit infirm⁹ in tua cōscientia r̄ p̄ter p̄pter quē x̄ps mortuus est. Sic aut̄ peccantes in fratres r̄ p̄cutientes conscientiā eorum infirmā. in x̄po peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meū. non manducabo carnē in eternū ne frēm meū scādalizē.

Hec est secunda pars huius capituli: superius em̄ ostendit q̄ si se licita ē comestio idolozitoz. hic monet abstinere ab ea p̄pter scandalū infirmoz. Ubi p̄mo monet ne offendat frēs sua comestio. Scōdo q̄d pōt offendere ibi. Si ei q̄s viderit rē. Tertio ostendit malū q̄ inde pōt accidere ibi. Et peribit infirm⁹ rē. Quarto prebet se in exemplū abstinentiū ibi. Qua p̄pter si esca scandalizat rē. Dicit q̄ videte qz q̄tū ad nos nihil p̄dest vel obest esca ipsa. s̄z tñ videte ne forte bec licētia v̄ra q̄ scitis licere vobis comedere de idolozitis offendiculū fiat infirmis in fide q̄ nodū sciunt idolum nihil esse. Venit. 19. Corā ceco non pones offendiculū. Deinde cū dicit. Si q̄s viderit rē. hic ostendit quōd possunt offendere qz comedendo idolozitū coram infirmis vbi implicat. quatuoz p̄currentia ad scandalū. P̄mo maior scia. Scōdo comestio idoloziti publica ibi. In idolo recumbētē. Tertio occasio scandalū accepti ibi. Hōne conscia eius. Dicit q̄. si em̄ q̄s rē. q. d. Et vere pōt eē offendiculū. Si em̄ q̄s infirm⁹ viderit eū q̄ habet sciam recumbētē in idolo id est in p̄ntia idoli. nōne conscia eius

cum sit infirma p̄ te edificabit̄ id ē p̄ factū tuū ad manducandū idolozita id ē sacrificata in reuerētia idoli. q. d. sic videns em̄ q̄s frēm peritū i idolo sacrificata comedere incipit ipse edere nō illa conscientia q̄ ille scz peritie causat sed ibi putat esse numē in cuius reuerentia hoc fiat. Deinde cū dicit. Et peribit infirm⁹. hic ostendit malū q̄d inde pōt accidere. r̄ hoc duplex. Primo scandalū p̄rimi. Secūdo offensaz p̄rimi ibi. Si aut̄ peccātes rē. In p̄ma implicātria. peccantia conditio qz infirm⁹. peccandi occasio. qz in tua cōscia. peccati exaggeratio. qz p̄pter quē x̄ps mortuus est. Dicit q̄: r̄ ita peribit infirm⁹ in fide id ē in tua scia frater. i. occasione accepta a tua scia. qz te sapientē videt comedere. putans q̄ sub idoli veneratione comedas p̄pter quē saluandū x̄ps mortuus ē. r̄ ita grauit̄ peccas Ro. 14. Noli cibo p̄dere illū p̄ q̄ mortuus est x̄ps. Sic aut̄ peccantes in fratres peccato scandalū r̄ p̄cutientes conscientiam eoz infirmā gladio mali exempli. Amos. 9. Percute cardinē id est conscientiam r̄ cōmouebunt sup̄luminaria id ē intellectus r̄ affect⁹. In x̄po peccatis cui⁹ mēbra sunt. nō aut̄ in x̄pm̄ s̄m̄ glo. qz in x̄pm̄ peccare est x̄pm̄ negare. i. peccare in fide In x̄po peccare est in his q̄ x̄pi sunt peccare scz in morib⁹ sicut ille q̄ in lege est dicit in lege. peccare. q̄ aut̄ in lege non est dicit peccare in legem. Deinde cum dicit. Quapropter si esca rē. hic vitimo p̄ponit se in exemplū abstinētie. Ubi p̄mo implicat scandalū. Secūdo ex hoc explicat abstinētie p̄positū ibi. Hō māducaabo rē. Tertio puenit dubiū ibi. Ne frēm meū rē. Dicit q̄. Quapropter ne scz peccē in x̄pm̄ si esca scandalizat frēm meū nō manducabo carnē aliquā non solū idolozita in eternū. s̄z p̄pter scādālū fr̄m abstinendū est quasi a necessarijs vite: im̄tomāgis a sup̄fluis. r̄ hoc nō ideo qz esca in se mala sit: s̄z ne scādalizem fratrem meū. Hā q̄ scandalizauerit vnū de pusillis istis expedit et vt suspendat̄ in collo ei⁹ mola asinaria rē. Mat. 18. Ro. 14. Si mala munda mūdis. sed malū ē hō q̄ p̄ offendiculū manducat. Hic querit̄ sup̄ illud. Scia inflat. Glo. scientia p̄ se inutilis est. Cōtra. scia p̄ se bona est q̄ r̄ vtilis. Re. Inutilis est ad salutē: vtil̄ tñ ad multa alia. Hic charitas edificat. Cōtra. sicut scia inflat nō p̄ causam sed p̄ occasionē sic r̄ charitas. Re. Hō ē simile qz scia habenti se manifestat. sed nō sic charitas: qz nemo cert⁹ est de charitate. Hic sup̄ illud. Idolū nihil ē glo. Naturā deus formauit. sed stulticia hōim formā dedit. Cōtra. Dīne esse est a deo q̄ oīs forma. Re. glo. loq̄t de forma puta in nā nō de vera. Hic ibidē glo. Forma hominis in idolo nō est facta p̄ verbū. Cōtra. Jo. 1. Dīa per ipsū m̄ facta sunt. Re. Quis forma hōis in illo sit facta p̄ verbū nō tñ in idolo id ē ad colēdū. Hic ibidē glo. idolum nihil est qz null⁹ rei q̄ sit in mundo silitudinē habet. Cōtra. nō pōt artifex cogitare vel formare nisi q̄ia vidit. Re. Hō h̄z silitudinē in toto sed in p̄tib⁹. Hic sup̄ illud. Nullus de⁹ nisi vnus glo. hoc dicit ne putet̄ esse deus in idolo. Cōtra. de⁹ licz sit vn⁹ tñ est vbic⁹. Re. In idolo ē potentia nō p̄ p̄sidentia v̄ vnionē vt putabāt gentiles. Hic ibidē glo. ps trinitatis nō pōt esse q̄cūqz vn⁹ in tribus. Cōtra. cuiuslibet numeri ps est vnitas. Re. Trinitas non est numer⁹ simplr: s̄z numer⁹ p̄sonaz. Hic sup̄ illud. Et si sunt q̄ dicunt̄ dīj. Glo. p̄cipatione diuinitat̄. Cōtra. diuinitas est imp̄cipabil̄. Re. p̄cipatio bec p̄ causam est non p̄ essentiam. Hic ibidem glo. queritur vtrū angeli vocādī sint dīj. Re. Quis p̄cipet̄ diuinitatē tñ s̄m̄ glo. non sunt dicendi dīj p̄pter periculum adoratiōis. Hic sup̄ illud. Nobis tñ vnus deus pater glo. trinitas est nobis vnus pater. nō tñ ille q̄ tertia in trinitate p̄sona alius. Contra. Idem r̄ aduersum diuidunt ens Respondet̄ quis idem r̄ aduersum diuidant ens creatura non tñ increatū. qz ibi est idemp̄ritas in essentia cū diuers

Explanatio sancti Thome

fitate in psonis. ¶ Itē non in omnib⁹ est scientia. Cōtra supra eodē. Omnes sciētiam habemus. Responſio. Illud non intelligit vniuerſaliter. ſed de maiorib⁹. ¶ Itē ſup illud. Eſca non cōmendat nos deo dicit glo. ſumpta vel nō ſumpta. Cōtra. Ergo abſtinētia nihil mereſ. Reſpō. ¶ Hō dicit eſc ſz h⁹ abſtinētie pdeſt. ¶ Itē ſi eſca ſcādalyat rē Cōtra h⁹ p ſcandalo fratris a pane r vino abſtinēdū eſt im perperuū. Reſponſio. Hō eſt ſimile de neceſſarijs r ſupfluis. Vel loquit^r hic de ſcandalo actiuo non paſſiuo. Vel pfectionis eſt hoc nō neceſſitatis. ¶ Notandū eſt hic ſup illd. Unus deus. q^d deus pōt accipi multipliciter. ſ. falſa nuncupatione. ſic idola dicunt^r dij pſ. Omnes dij gentiū demonia. Iere. 10. Dij qui celū r terram non fecerūt pere ant ē ſra. Aera adoprōe ſic ſcā dicit^r dij pſ. Ego dixi dij eſtis r filij exceſſi oēs: vos autē ſcē rē. Mūdana prelatoe ſic plati dicunt^r dij Exo. 21. Dijs non detrahes. Jo. 10. Si illos dixit deos ad quos rē. Eſſentie pprietate. ſic trinitas dicit^r deus deus. 6. Audi iſrael dñs deus tuus vn⁹ eſt. ¶ Item notandū q^d xps vnus ſine pari multiplici dicit^r eſt. ¶ Primo vnus deus ppter naturaz diuinitatis. Tñ ſic nullus eſt deus niſi vnus. Scdo vnus creator ppter infinitatē poteſtatis Ecc. 1. Unus eſt altiſſimus creator omnium. Tertio vnus homo ppter ſingularē eminentiaz ſancitatis pſ. Non eſt q^d faciat bonuz rē. Jo. 11. Expedit vt vnus moriat^r homo. Quarto vn⁹ dñs ppter gubernationē platiōis. Ep̄. 4. Un⁹ dñs vna fides rē. r hoc nō vn⁹ dñs ieſus chriſtus. Quinto vnus magiſter ppter inſuſionē cognitiōis Mat. 23. Hō vocemini magiſtri qz mg^r veſter vnus eſt xps. Sexto vn⁹ pater ppter pductionē vniuerſitatis Mat. 23. Unus eſt em̄ pater veſter q^d in celis ē. Septimo vnus paſtor ppter generalē reſectionē populi fidelis. Jo. 10. Fiet vnum ouile r vnus paſtor. Octauo vna hoſtia ppter ſingularē precium noſtre redemptionis Heb. 10. Ana enim oblatione conſumauit in eternū ſanctificatos.

Incipit capitulū nonū.

On ſum liber non ſum apoſtolus
Hōne xpm dñm noſtrū vidi non
ne opus meum vos eſtis in dño?
Et ſi alijs non ſum aplus. ſed tñ
vobis ſum. Nam ſignaculum apoſtolat^r mei
vos eſtis in dño. Mea deſenſio apud eos q^d
me interrogant hec eſt. Hūquid nō habem⁹
poteſtatē manducandi r bibendi? Hūquid
non habem⁹ poteſtatē ſozorem mulierculaz
circūducendi. ſicut r ceteri apli r fratres dñi
r cephas? Aut ſolus ego r barnabas non ha
bemus poteſtatē hoc operandi? Quis militat
ſuis ſtipendijs vnq⁹? Quis plantat vine
am: r de fructu eius non edit? Quis paſcit
gregem: r de lacte gregis nō manducat? Hū
quid ſm hominē hec dico. An r lex hec non
dicit. Scriptū eſt em̄ in lege moyſi. Non alligabis
os boui trituranti. Hūquid de bobus
cura eſt deo? An ppter nos vtiq⁹ hoc dicit.
Nam ppter nos vtiq⁹ ſcripta ſunt. quoniam
debet in ſpe qui arat: arare. r qui triturat in
ſpe fructus percipiendi.

Superius monuit cauere ab edendo idolotita corā inſtr
mis ppter ſcandalū fratru iſtormozū: hic pponit ſe in exē
pluz qz ppter alios abſtinet ſe a ſibi licitis ſz ab acceptis
one ſumptuū. vbi pmo pponit multipliciter qz licituz eſt
ſumptus accipere. Secundo q^d nihilomin⁹ nō vult accie
pere ibi. Ego aut nullo eozum vſus ſum rē. In prima pte
q^d licitū ſit ſump^r accipe pbat tripliciter. Primo p aucto
ritatem. Secundo p rōem. Tertio p exemploz ſimilitu
dinem ibi. Reſcitis q^d hi q^d rē. In pma pmo pbat p aucto
ritatē aplice dignitatis. Secūdo p auctoritate huma
ne oſuetudinis ibi. Quis militat ſuis ſtipē dijs rē. Tertio
p auctoritatē diuie leg⁹ ibi. Hūqd ſm hoīem rē. In pma
pmo pbat q^d ſit aplus generalit^r. Scdo q^d ſit aplus eozū
ſpecialiter ibi. Et ſi alijs nō ſum aplus. Tertio q^d poteſt
accipere ſumptus licite ibi. Hūqd non habem⁹ rē. In pma
pmo querit an habeat libertatem accipiendi ſumptus.
Secūdo an ſit ap⁹ ſuis ibi. Hō ſum aplus rē. Tertio pbat
duplici ratione q^d ſit liber r aplus ibi. Nonne dñm ieſum
xpm rē. Dicit h⁹ nō ſum liber rē. q. d. Abſtinet ab hoc li
cito ſz ab eſu idolotitoruz: qz ego etiā abſtineo a ſtipendi
is cū tñ habeā libertatē accipiendi. Hūquid em̄ non ſum
aplus. imo vere ſum aplus. Gal. 2. Qui opatus eſt ppe
tro in aplatū circuncionis opatus eſt r mihi inter gētes
Eſt ergo ratio ſua talis. Oīs aplus rōne ſui aplat^r habz
libertatē accipiēdi ſumptus. ſed ego ſum aplus vtrūq⁹ p
bat poſtea. h⁹ rē. ¶ Deinde cū dicit. Hōne dñm ieſum xpm
rē. hic pbat duplici rōne q^d ſit aplus. pmo p cauſaz. ſecū
do p effectū ibi. Hōne opus meū rē. ¶ Prima ratio ſumit^r
ex pte xpi mittentis. Secūda ex pte corinthoz⁹ qbus mit
titur. ¶ Prima ratio talis eſt. Ego vidi dñm q^d me miſt ad
predicandum. h⁹ ſum aplus. Et hoc eſt q^d dicit. Hōne rē
q. d. Vere ſum aplus. Hōne dñm ieſum xpm vidi. hoc di
cit ppter pſeudo aplos q^d vicebant ipſum nō eſſe aplum.
qz non fuerat in ſocietate dñi ſicut ceteri apli. Ipſe aut v
dit euz iam imortalē ſm glo. Vel in via act. 9. Al. in tem
plo act. 22. Unde act. 9. Barnabas apprehenſuz illū du
xit ad aplos r narrauit quō in via vidiffet dñm. infra. 15.
Houiffimo oīm tanq⁹ abortiuo viſus eſt r mihi. Nonne
opus meū rē. Ecce ſecūda ratio talis. Vos eſtis conuerſi
ad fidē p me miſſum ad hoc. h⁹ ſum aplus. Hōne op⁹ meū
vos eſtis o corinthij ſicut templū architecti. s. 3. At ſap
iens architectus fundamentū poſuit. ¶ Item vt filius op⁹
genitoris. s. 4. In xpo ieſu p euangeliū vos genui. opus
in q^d meū r hoc in dño id ē dño cooꝑante. Vel in dño id ē
ad glam dñi. q. d. ſic eſtis. ¶ Deinde cum dicit. Et ſi alijs
aplis rē. hic pbat q^d eſt aplus eoz⁹ ſpecialiter. Vbi pmo
pponit q^d eſt aplus eoz⁹ ſpecialiter. Scdo pbat hoc p ef
fectum ibi. Hā ſigillū aplatus rē. Tertio oſtendit q^d eſt
ſectū illuz defendit ſe eſſe aplum ibi. Mea deſenſio ad eos
rē. Dicit h⁹. Et ſi rē. quaſi dicat. Vere opus meū eſtis: qz
r ſi alijs ſz iudeis quozū legem euacuo nō ſum id ē nō v
deoz eſſe aplus. ſed tñ vobis ſum q^d p me cōuerſi eſtis ſpe
cialiter Ro. 11. Quādiu gentiū ſum aplus miſterij meū
honorificabo. Et vere vobis ſum aplus nam vos eſtis ſe
gillum aplatus mei id eſt forma r ſigillū: qz aplatus me⁹
impreſſus eſt in vobis ſicut forma ſigilli in cera. Ho. In
vobis appet q^d ſum aplus vuz habetis p me qd etiā p ali
os aplos. 1. corin. 9. Signa aplatus mei facta ſunt ſuper
vos: Vos eſtis in q^d in dño id ē dño pncipali actor: r ve
re ita eſt: qz mea deſenſio ad eos q^d me interrogant vtrū ſz
ſim aplus. ſ. hoc eſtis vos: p vos em̄ oſtēdo me eē aplm.
¶ Deinde euz dicit. Hūquid nō habem⁹ rē. hic oſtendit
q^d poteſt accipere ſump^r licent^r. Vbi pmo qrit an habeat
hāc prātē generalit^r. Scdo qrit ad pſonae dēmiatas ſpe
cialit^r ibi. Hūqd non habem⁹ prātē rē. Tertio an ipſe

in epistolam I ad Corinthios IX

Barnabas sint hac potestate priuati singulariter ibi. An ego solus etc. Dicit ergo nunquid etc. quasi dicat non cum sim aplos nūquid non habemus ego et mei potestatem manducandi et bibendi nostra id est viuendi stipendijs nostris. Augustinus. Permisit dñs non iussit aplos accipere necessaria a subditis. Nūquid non habemus potestatem mulierem fororem scz fide circumducendi nobiscū ppter sumptus ministrandos. Ambrosius in glo. Mulieres desiderio doctrine dñice et virtutū cupide aplos sequebant et ministrabant eis sumptus et feruitia. Et similiter xpm secute sunt. Luc. 8. et. 23. Sicut ceteri aplos ut habet act. 6. Et sic fratres id est cognati dñi qui maiores sunt Gal. 2. Jacobus et Johannes q̄ videbantur columne esse etc. et cephas qui magnus est inter aplos. vñ cephas interpretat caput. Ambrosius non hos respēdit aplos sed eorū more sibi pbat licere idcirco aut vt ait Augustinus. Dñs mulieres ministraturas sequi voluit ostendens quid debet a plebibus euangelizatis. Et ideo etiam ne viderentur aliene a salute. Aut nunquid ego solus et barnabas. Isti enim fuerunt coniuncti ad predicandū gētibz act. 13. Segregate mihi barnabam et paulum in opus ad quod assumpsi eos. Nō habemus enim opinionem vestram potestatem hoc operandi scz mulieres circumducendi et sumptus accipiendi: quasi dicat imo habemus sicut alij. sed omnes alij licite accipiunt. ergo et nos licet. Deinde cum dicit. Quis militat suis stipendijs etc. hic secūdo pbat q̄ licet accipere sumptus p auctoritate humane consuetudinis. et primo in statu militis. secundo agricole ibi. Quis plātat vineas etc. ter pastor ibi. Quis pascit gregem etc. Militi comparat prelatum ppter subditos. agricole ppter verbum. pastor ppter exemplū. Debet enim subditos defendere suffragio. plātare vbo. pasce re exēplo. Primum respicit extra ecclias existētes. scdm eccliam intrātes. tertiu in ecclia pmozātes. Dicit 8. Quis militat q. v. vtiq̄ hēm potestatem accipiendi sumptus et mercedem. Quis militat suis stipendijs: q̄si dicat vnq̄ nullus. Dabant enim militibus stipendia de republica. Unde Jo. dicit Luc. 3. Contenti estote stipendijs vestris. Sic predicatores et prelati accipere possunt sumptus a subditis. i. ti. 1. Et milites in illis militiā bonā. Quis enim plantauit vineas et de fructu eius nō edit? Vineas dñi est ecclesia Esa. 5. Vineas dñi sabaorb domus israel est. Aplos enim fuerunt plātatores huius vinee. s. 3. Ego plantauit apollo rigauit. Quis etiam pascit gregem et de lacte eius nō manducat? Quasi dicat nullus. Hec vñ sunt fideles ecclesie. Ezech. 34. Vos greges pascue me. Huius gregis pastores sūt prelati et predicatorēs. Unde pmo prelatō dicitur est. Pasce oves meas Jo. 21. Tales possunt pasci de lacte gregis qz possunt accipere sumptus a subditis. Si q̄ defendimus plantamus et pascimus more boni militis: boni agricolē: boni pastoris licet nobis sumptus accipere. Sed qz hodie multi sunt q̄ stipendia accipiunt et non militant. edunt fructū vinee et non plantant. lac comedunt et gregem non pascunt. Ezech. 34. Lac comedebatis greges autem meū nō pascēbatis. Morandū sup illud. Mōne dñm iesum vidi qz multiplicem dñi legimus visionē. Vnam corporales que preterijt de q̄ Baruch. 3. Post hec in terris visus est et cū hominibus conuersatus. Scdm spūalem q̄ presens est ps. Ascate et videte qm̄ ego sum deus etc. Tertiam eternalem: q̄ futura est de qua Jo. 17. Volo vt vbi ego sum et illi sint mecum vt videant claritatem meam. Job. 19. In carne mea videbo deum. Quarta momentaneā que etiā futura est de q̄ Luc. 21. Tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna. Prima fuit in mūdo. Secūda in animo. Tertia in celo erit. Quarta erit in iudicio. pma visio dat exemplū viuendi. secūda adiutorij proficiendi. tertia desiderij pueniēdi: quarta odijs peccandi

Prima dat exemplū viuendi tripliciter qz visus est pauper et penosus. vt refrenet cupiditas diuitiarum ps. Ego sum pauper et dolens etc. Et ps. Videant pauperes et letentur. Sic videntur pastores Luc. 2. Silis et abiectus vt refrenet ambitio honorum. Esa. 53. Vidimus eum et non erat aspectus et desiderauimus eum virum despectum. Ideo dicit Matth. 11. Discite a me qz mitis et humilis sum. Afflictus et passus. vt refrenet cupiditas voluptatis Tresi. 1. Vos omnes qui transitis p viam videte etc. Secūda visio dat adiutorij proficiendi tripliciter qz dat robur penitentibus culpas et penas ostendens sic sol attamos. Dan. 5. Vidit Baltazar manū scribentis Job. 42. Munc oculis meus videt te etc. Spem certantibus mercedē manifestādo: sicut dñs opanti act. 7. Ecce video celos etc. Leticiā contemplantibus p̄gustationes offerendo. sicut tabernaculum modicum vini ps. Sustate et videte qm̄ suauis est dominus. Sen. 32. Vidi dñm facie ad faciem qm̄ suauis hic. Tertia visio eternalis dat desiderij pueniēdi ppter tria videlicet ppter verā locūditatem Esa. 61. Gaudet et gaudebit cor vestrum qz dulce lumen et delectabile etc. Hoc significatū est Jo. 20. Gaudij sunt discipuli tria dño ppter locūditatis multiplicatē siue pluralitatē Esa. 60. Tunc videbitis et afflues etc. Quippe qz videbitis est sicuti est. et ipse erit omnia in omnibus. Erit enim rationi plenitudo lucis. voluntati multitudo pacis. memoriae priuatio eternitatis. ppter puritatis eternitatem apoc. vltio. Serui eius seruiunt illi et videbunt patrem eius et regnabunt in secula seculorum ps. Adimplebis me leticia etc. Quarta visio dat odium siue terrorem peccandi ppter tria videlicet ppter virtutum p̄palandū corā iudice videntur Malach. 3. Ecce veniet et q̄s stabit ad videndū eum: Ipse enim est ignis cōsumens etc. ppter malefactorū seuerā ultionē. Latro enim vidēs forcum suum suspendi plus timet furari. Jere. 7. Ite ad locum meū in syloz videte qd fecerim ibi. Sylo interpretat auulsa. Apoc. 1. Vidi simile filio hominis. Et infra Ex ore eius q̄si gladii ex vtraqz parte acutus exibat etc. ppter visam bonorū premiationē: videns enim clericus alium prebendam qz bonus cauet a malo. ps. Videbunt iusti et letabunt et ois iniquitas opilabit os suū. Deinde cum dicit. Nunquid enim hominem etc. hic pbat tertio qz licet sumptus accipere p auctoritate diuine legis. Vbi pmo pponit qz lex hec dicit. Secūdo verbū legis ponit sibi. Scriptū est enim etc. Tertio qualiter intelligendū sit ostendit sibi. Nūquid de bobus cura est etc. Dicitur. Nūquid etc. q̄si dicat. Probatur ratione humane consuetudinis qz licet nobis sumptus accipere. Sed nūquid enim hominem id est enim humanam consuetudinem vel firmitudinem tantū dico hoc? an non lex moysi diuinitus promulgata hoc dicit? q̄si dicat: immo dicit. Scriptū est enim in lege moysi deut. 25. Et habet idē. 1. Ti. 5. Non alligabis os boui triturati vt possit viuere de labore suo. i. non phibebeis predicatorē viuere de euāgelio. Triturare enim est separe granū a paleis qd facit predicator ab strabendo atas a terrenis: discerno virtutes a vitijs. sepando vtilia a vanis Jere. 15. Si sepaueris p̄ciosum a vili quasi os meum eris. Deinde cum dicit. Nūquid et bobus etc. hic ostendit qualiter dicta auctoritas intelligenda sit Et primo qz intelligēda sit lraliter de bobus. Secūdo qz non tñ lraliter de bobus: sed spūaliter de predicatoribus ibi. An ppter nos etc. Dicit ergo. Nūquid etc. q̄si dicat: Hec auctoritas de bobus spūalib⁹ id est predicatoribus intelligit. Nūquid enim de bobus materialib⁹ cura est deo vt de eis in lege p̄cipiat? An ppter nos hoc vtiq̄ dicit. q. v. Hoc vtiq̄ ppter nos dicit. Nā ppter nos scripta sūt hec et illa Ro. 15. Quocūqz scripta sūt ad nram doctrinam scripta sūt. ppter nos in q̄ idcirco: qm̄ predicator qui corda agit ad fidē debet arare in spe stipendijs equaliū. nō in pa

Explanatio sancti Thome

pter spem hanc. Debet enim primus querere regnum dei. Et qui triturat id est bonos a malis quasi grana a malis discernit predicando scilicet ad mores debet hoc facere in spe fructus percipiendi. 2. Ti. 2. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Eccl. 6. Is qui arat et qui seminat accedit ad illam et sustinet bonos fructus illius.

Lectio secunda.

I nos vobis spiritualia seminamus magnum est si nos carnalia vestra metamus. Si alij potestatis vestre participes sunt: quare non potius nos.

Sed non visumus hac potestate. Sed omnia sustinemus: ne quod offendiculum deamus euangelio christi. Recitatis quoniam qui in sacrario operantur: que de sacrario sunt edunt. Et qui altario deseruiunt: cum altario participant. Ita et dominus ordinavit his qui euangelium annunciant: de euangelio vivere.

Superius probavit per auctoritatem quod licet accipere sumptus: hic probat idem per rationem. Et primo probat hoc ex eorum obligatione. Secundo ex pseudo apostolis accipientibus ab eis operatione ibi. Sed alij potestatis vestre. Tertio dicit quod nihilominus noluit vti hac potestate ibi. Sed non visumus. Et prima ratio talis est. Maius est dare spiritualia quam accipere temporalia. ergo si apostolus dat spiritualia licet ei accipere temporalia. Primo ergo explicat beneficium impensum. Secundo explicat stipendium exhibendum ibi. Magnum est si nos. Dicit ergo. Si nos. quasi dicat vere habemus potestatem accipendi sumptus a vobis. Si enim nos seminavimus vobis spiritualia fidem scilicet et sacramenta spiritum alentia a spiritu sancto ministrata magnum est si nos metamus ad sustentationem nostram. carnalia id est ad carnis sustentationem concessa. Quasi dicat Non est magnum Roman. 15. Si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles debent in carnalibus ministrare. Deinde cum dicit. Si autem alij. Ecce secunda ratio ad idem talis. Veri apostoli licentius participant bona subditorum quam pseudo. Pseudo apostoli participant. ergo multo plus veri apostoli participare debent. Primo ergo ponit antecedens. Secundo consequens ibi. Quare non potius nos. Dicit ergo. Si autem alij scilicet pseudo quos non exprimit ex nomine ne confundantur. vocat eos alios. Est a consorcio alienos ecclesie. Offices enim catholici unus sunt. 1. Cor. 17. Et sint unus. Si in quibus alij potestatis vestre participes sunt id est tam potenter utuntur bonis vestris: quare non potius nos apostoli qui causa salutis vestre laboramus. Eccl. 12. Da bono et ne receperis peccatorum. Deinde cum dicit. Sed non visumus. hic ostendit quod noluit vti hac potestate. Ubi dicit primo se sumptus non accepisse. Secundo dicit se nihilominus indignum se ibi. Sed omnia sustinemus. Tertio rationem utriusque assignat ibi. Ne quod offendiculum. Dicit ergo. Sed non. quasi dicat. Ecce patet quod licet nobis sumptus accipere. sed tamen visumus non sumus hac potestate. 1. Cor. 6. Omnia mihi licent: sed non omnia expediunt. Non sumus in quibus visumus. non quod indigni sumus sed omnia sustinemus: quia et si penuriam patiamur tamen patienter sustinemus. 2. Cor. 13. Cum essem apud vos et egeret nulli onerosus fui. Et hoc feci ideo ne quod offendiculum deimus euangelio christi. Hoc autem posset accidere. Cor. 12. Quod pseudo apostolis daret exemplum accipendi. Al. quod corinthij auari erant et scandalizarent si ab eis acciperet. Vel forte putarent se emisse licentiam peccandi et diminuere in apostolo auctoritatem arguendi. et his modis daret offendiculum euangelio christi. per. 15. Via iustorum absque offendiculo. Deinde cum dicit. Recitatis quoniam qui in sa-

crario. probavit quod licet sumptus accipere. primo per auctoritatem. secundo per rationem. tertio idem probat hic per exemplorum multitudinem. Ubi primo inducit similitudinem eorum qui templum reparant. Secundo eorum qui templo ministrant ibi. Et qui altari deseruiunt. Tertio adaptat similitudinem his qui predicant ibi. Et dñs ordinavit. Quasi dicat. Et vere licet mihi sumptus accipere: nescitis quoniam in sacrario id est in templo iudeorum vel gentiliu operantur ut artifices que de sacrario sunt edunt. Sustinebant enim artifices de denarijs que in gazophylacio templi offerebant ut patet tempore Joas. 4. reg. 12. Et qui altario templi hierosolimitani vel etiam ipsi templo ut sacerdotes deseruiunt id est deuote seruiunt. vna enim de. xij. abusibus est irreuerentia coram altari. Cuius altari participant. quod parte habent de his que offeruntur in altari. ut patet per totum Leviticum. et maxime. 6. et. 7. ca. Et sicut fit hic ita et dñs ordinavit. id est rationabiliter disposuit his qui euangelium annunciant de euangelio vivere. Hoc ordinavit dicens Mat. 10. et Luc. 10. Dignus est enim operarius mercede sua. Notandum est hic quod apostolus nominibus multorum officiorum predicatorum hic designat. quod vocat eum hunc multum. propter officium ecclesie contra aduersarios defendendum. 2. cor. 10. Arma militie nostre. 2. Ti. 2. Labora sicut bonus miles christi. Secundo vinitores propter officium palmite superfluos. id est malos resecandi. 1. Thimo. 2. Vitis et vitatores eius ex eodem loco. Sed heu canem. vicem. 1. Vinea mea non custodiu. Tertio pastorem propter officium subditos bono exemplo pascendi. 1. Pet. 5. Pascite qui in vobis est gregem. Sed heu qui hodie implet illud Zach. 11. O pastor et idolum derelinques greges. Quarto bouem propter officium maturitatis in omnibus procedendi puer. 14. Ubi non sunt boues presepem vacuam est Job. 1. Boues arabant et asine pascabant iuxta eos. Quinto aratorem propter officium corda ad se des et penitentiam aperienti. 1. Thimo. 10. Arabit iudas et friget sibi sulcos iacob. Sexto trituratorem propter officium malos a bonis discernendi. 1. Thimo. 4. Ego posui te quasi plaustrum triturans nouum habens rostra ferrantia et triturabis montes. Septimo feminatorem propter officium frequenter et vtiliter predicandi. Luc. 8. Erigit qui feminat seminare semen suum. ps. Eutes ibat. Nonno templi architectum propter officium ecclesie constructionem et reparandi. 1. Cor. 3. Et sapiens architectus fundamentum posuit. Decimo altaris ministrum propter officium deo deuotum impendendi. 1. Cor. 4. Sic nos exultimet deo. Que ritur hic super illud non sum liber. Glo. Ipse enim apostolica dignitate potestatem habens non operari manibus sed de euangelio vivere. Contra ergo qui predicant non habentes apostolicam dignitatem non possunt sine opere manuum de euangelio vivere. Responsio glo. loquitur de potestate qua potest inuitos ad hoc cogere non de spontanea qua potest a voluntarie dantibus petere et accipere. Item ex dicta glo. videt quod prelati non teneant manibus operari. Contra gen. 3. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Ipsi non sunt exempti ab hac maledictione: ergo. Responsio. tenent laborem spiritalem non corporalem. in bene facient si occuparent se in honestis antequam vacarent. Item super illud. nonne opus meum glo. perfectum. Contra ipsi erant imperfecti. Responsio. Opus perfectum dicebant quod eis apostolus predicauerat vel quod eos peccate docuerat quantum in se erat. Item super illud. Aliquid non habemus potestatem manducandi. Cor. 10. Gratias accepistis: gratis date. Responsio. gratis. id est sine precio sed non sine stipendio. Item super illud. Qui pascit gregem. glo. Ex euangelio viuentes panem gratitum manducabant. Contra subditi tenebant dare. Responsio. Gratuitus erat ex parte recipientium: quod humiliter non potestati recipiebant licet a debitis ex parte dantium. Item non quid de bobus cura est deo. Quasi dicat non. Contra sap.

in epistolā I ad Corinthios IX

6. Cura est illi de oib⁹. Rñdeo. Ibi loquitur de cura generali scz puidētie: hic de speciali scz discipline. ¶ Itē de bet in spe qui arat arare. Contra spes nō est de vmbilib⁹ sed eternis. Rē⁹ Spes accipit equiuoce. ¶ Itē in spe fructus percipiendi. Contra nō debet poni lucerna predicacionis sub modio rei tēporalis. Rñdeo. predicare in spe rei tēporalis nō est ponere lucernā sub modio sed p̄dicare ppter spem. ¶ Itē si nos vobis seminauerimus spiritualia rē. Contra gal. 6. Que seminauerit homo hec rē metet. ergo qui semiat spiritualia debet metere sp̄alia. Rē spondeo ibi loquitur de missione stipendij.

Lectio tertia.

Go aut nullo horū vsus suz. Hō autem scripsi hec vt ita fiant in me. Bonū ē em̄ mihi magis mori: q̄ vt gloriā meā quis euacuet. Hā rē si euangelizauero nō est mihi glia. necessitas em̄ mihi incūbit. Ne enim mihi est si nō euangelizauero. Si em̄ volēs hoc ago: mercedē habeo. si autē inuitus dispēsatio mihi credita est. Que est ergo merces mea vt euāgelium predicās si ne sūptu ponā euāgelium vt non abutar potestate mea in euāgelio.

Superius multipliciter p̄bauit q̄ sibi licet accipere sūptus: hic ostendit q̄ nihilomin⁹ nō vult accipere sed abstinere tribus rationib⁹. Primo ppter intentionē p̄mij. Secundo ppter dilectionē euāgelij ibi. Hā cū liber essem ex om̄ibus rē. Tertio ppter expeditionē cursus sui ibi. Hecis q̄ hi qui in stadio currūt. In prima primo dicit quare nō vult accipere scz ne glia sua euacuet. Secūdo ostendit q̄ accipiendo euacuaret ibi. Hā si euangelizauero nō ē mihi glia rē. Tertio q̄ nō accipiendo p̄bauit ibi. Que ē ergo merces mea rē. In prima p̄io ostendit q̄ potestate accipere vti noluit. Secundo q̄ vti nō intēdit ibi. Hō aut scripsit hoc vt rē. Dicit ergo Ego aut rē. quasi dicat tot modis constat q̄ licet mihi sūptus accipere: sed tamē ego nullo horū auctoritate. rē. exēplo. ad ad accipiendū vsus sum. Ipse em̄ vel ab alijs ecclijis accipiebat vt. 2. cor. 11. Alias ecclesias spoliavi rē. v. l. manibus opabat acē. 20. Non aut rē. Quasi dicat. Hō sum vsus sed nec vti volo. Non em̄ scripsi hec scz q̄ licet mihi accipere vt ita fiat in me sicut scripsi id est vt ego accipiā: qz nō quero datū sed fructū. ¶ Deinde cū dicit. Bonū est em̄ mihi rē. Hic ostendit quare hoc fecit scz ne glia sua euacuet. Ubi primo multiplicat afflictionē corpore. Secūdo suppōit ei glie dimissionē ibi. Quā vt gliam rē. Dicit ergo Bonū est rē. Si diceret nō accipiā. nā si acciperē gliaz meā euacuare qd nullatenus facerē. Bonū est em̄ mihi mori. nō solum sūptū egestate affligi magis q̄ vt gliam meā quaz habeo de gratuita sinceritate p̄dicacionis de p̄mio superogationis. abstinēdo a vitijs q̄s euacuet ab aliquo ip̄ortu accipiendo. vel ppter sūptus euangelicos. Vlti tamen moderni doctores gloriā istā euacuāt vel ppter intentionē sūptū vel ppter fauorē humanū docēdo. Job. 12. Dicit sacerdotes inglorios rē optimates supplantat. ¶ Notandū est hic q̄ gloriā amittit septēplicit̄ ppter se p̄tē vitia. Hā glia gulosoꝝ euacuaf. Ubi hic dicit. Bonū est em̄ mihi magis rē. Hā luxuriosoꝝ maculat. Ecc. 27. Inclinaſti femora tua mulieribus. vedisti maculam i gloriā tuam. Gloriā supboꝝ captiuaf. 1. macha. 2. Vasa glie ei⁹ captiua ducta sunt. Gloriā iracundoꝝ intermittit. ps. Si reddidi retribuētibus mihi mala rē. Et post. p̄der

sequat inimic⁹ aīam meā rē. Et post. Et glia meā i puluerē deducat. Hā inuidioꝝ excludit. Ro. 3. Ubi ē gloriatio tua. Hā auaroꝝ annihilat. ps. Ne timuer⁹ cū diues factus fuerit homo rē. Hā accidiosoꝝ culpaf. 1. macha. 9. Moriamur in virtute ppter fratres n̄ros rē nō inferamus crimen glie n̄re. Ecc. 13. Precellēs esto opib⁹ tuis rē ne deder⁹ maculā in glia tua. Ergo p gulā euacuaf gloriā sobrietatis. p luxuriā maculat glia castitatis. p superbiam captiuaf glia humilitatis. per iracundiaz intermittit glia mansuetudinis. per inuidia excludit glia charitatis. p auaritiā annihilat glia liberalitatis. p accidia culpaf gloriā strēnitatis. De istis dicit. Deec. 4. Glia eoz in ignominia cōmutabo. De p̄mo exemplū in esau Gen. 25. In holoserne. 11. Judith. 13. De sc̄do i salomōe tercij reg. 11. De tertio in lucifero Esa. 14. De quarto in achisofel. 2. reg. 16. De quinto in chaim gen. 4. De sexto in giesi. 4. reg. 5. De septio in exploratoꝝ numerij 13. rē 14. Hā et si euangelizauero rē. hic ostendit q̄ accipiendo sūptus est glia eius qz nō superogaret. Et est sua rō tal. Gloriā q̄ est p̄mij superogatio nō debet opibus necessitatib⁹ ad q̄ tenemur ex p̄cepto. sed euāgelizare tenebat ex p̄cepto. ergo ex hoc nō habebat gloriā superogatiois sed potius ex hoc q̄ nō accipiebat sūptus. p̄io ergo tāgit glorie euacuacionē. Secūdo euacuacionis rationē ibi. Necessitas enim mihi rē. Tertio rōis declarationē ibi. Ne em̄ mihi ē rē. Quarto recte euāgelizātium mercedē ibi. Si volēs hoc ago rē. Dicit ergo. Hā si euangelizauero rē. quasi diceret vere euacuare gloriā meā. nā si euangelizauero ita q̄ sūptus accipiā nō est mihi gloriā id est superogatiois p̄mij necessitas em̄ p̄mij mihi incūbit acē. 13. Hāde qm̄ ad nationes lōge mittā rē. Et vere necessitas. Ne em̄ mihi est id est pena trāsgressionis in me manet si nō euangelizauero Esa. 6. Ne mihi qz tacui. Aliter legit f3 glo. rē hoc dupliciter. Primo modo sic. Hā si rē. quasi dicat. vtis euacuare gloriā meā celestis scz si ideo p̄dicare vt sūptus acciperē. Hā si euangelizauero tū ita q̄ nō ex dilectioe dei rē. p̄mij hoc faciā nec libera voluntate nō ē mihi glia ap̄ deū. Necessitas em̄ p̄cepti q̄ nō audeo omittere mihi incūbit vñ si solo timore fuiti p̄dico vt em̄ id est eterna vā natio mihi est si nō euangelizauero sicut mihi incūbit est. Si aut volēs rē. Quasi dicat. si necessitate hoc facio non est mihi gloriā. si aut volēs hoc ago id est si voluntatē adiungo necessitati mercedē eternā habeo ideo psalmista dicit. Volūtate sacrificabo tibi rē cōfitebor rē. Si aut inuitus id est solo p̄cepto coactus euāgelio dispēsatio mihi credita est sicut suo vt scilicet dispensem ad alioꝝ utilitatē nō meam quasi dicat. alijs p̄scio nō mihi. Intelligit em̄ hoc de dispensatiōe fuiti nō filiali fm glo. aug. Ne inuitus benefacit rē si bonū ē qd facit infra. 13. Si charitatē nō habuero factus sum velut es sonās rē. Secūdo modo legit sic. Nam si euangelizauero p sūptib⁹ accipiendis nō est mihi gloriā de superogatione in p̄dicando. p̄to em̄ cōtra me. Mat. 10. Gratis accepistis gratis date. necessitas em̄ vite sustentāde mihi incūbit qz p necessitate vite p̄dico. Ne em̄ mihi est id est famis turbatio si nō euangelizauero. Si autē volēs id est si nō p victus necessitate sed p charitate hoc ago mercedē eternam habeo. si aut inuitus id est necessitate coactus dispēsatio mihi creata est sicut suo rē. ¶ Deinde cū dicit. Que ē ergo merces mea rē. hic ostendit q̄ nō capiendo sūptus gloriā ei⁹ cōseruat. Ubi primo q̄rit. Sc̄do soluit ibi. Et euāgelium predicans rē. Dicit ergo. que est merces mea id est quid faciendo mercedē accipiam: quia hoc est meritū mercedis vt scilicet ego predicans euāgelium sine sūptu ponā id est stabilitaz euāgelium Esa. 28. p̄derit criticū per ordinē rē. Hoc autē faciebat fm gloriā ne euāgelium venale putare.

Explanatio sancti Thome

sine sumptu in q̄ et hoc vt nō abutar potestate mea id ē mī
hi cōmissa in euangelio predicando. quod esset si accipe
rem in dīstincte q̄ p̄derē auctoritatē libere arguendi quia
Ecc. 20. Exenia et dona excecāt oculos iudicū et quasi mu
tus i ore auertēt correptionē. Ecclesiastica ergo vtilitas
implicat in hac solutioe scz p̄firmatio boni q̄ vt euāgeliz
um p̄dicās. et declinatio mali. qz ne abutar p̄tate. ¶ Et no
randū q̄ quatuor tetigit differentias eoz q̄ tenent p̄dica
re. Quidā em̄ tenent sed nō euāgelizant hi merent penā
Quidā tenent et euāgelizāt sed coacti. hi nō merent mer
cedem sed vitāt penā. Quidā tenent et euāgelizāt volun
tarie sed accipiūt sumptus. et hi merent mercedē et vitant
penā sed nō habēt superogatiois gloriā. Quidā tenent et
euāgelizāt voluntarie nec accipiūt sumptus. et hi mercedē
merentur et vitant penā et habēt superogatiois gloriā.
¶ Primū statū tangit ibi. Ne mihi est etc. Secūdū ibi. Nā
si inuitus etc. Tertiu ibi. Si autē volēs etc. Quartū ibi.
Que est ergo merces etc.

Lectio quarta.

**Am cū liber essem ex omnib⁹: omni
n um me seruū feci: vt plures lucrifa
cerē. Et factus sum iudeis tanq̄ iu
de⁹: vt iudeos lucrarer. His q̄ sub lege sunt.
quasi sub lege essem: cū ip̄e nō essez sub lege
vt eos q̄ sub lege erāt lucrificerē. His q̄ sine
lege erāt tāq̄ sine lege essem: cū sine lege dei
non essem sed in lege essem xp̄i: vt lucrifac
erē eos q̄ sine lege erant. Factus suz infirmis
infirmus: vt infirmos lucrificerē Omnibus
omnia factus sū. vt omēs facerē saluos. Om
nia aut facio p̄pter euāgelii: vt p̄ticeps ei⁹
efficiār.**

Superius ostendit q̄ nō vult sumpt⁹ accipere et hoc p̄
pter infectionē p̄mij: hic ostēdit q̄ idē fecit. p̄pter amorem
euāgelij. Vbi primo dicit q̄ omnū se suū fecit. Secūdo
q̄ omnibus se contemperare studuit ibi. Et factus sum iu
deis etc. Tertio subdit cām quare hoc fecit ibi. Dia autē
facio p̄pter euāgelii etc. In p̄tā implicat triplicē p̄ditio
nem comendabilē in fuitio que sunt generalitas. libera
litas. vtilitas. Seruit ergo gratis siue liberalit̄ ibi. Cū
liber essem etc. generalit̄ ibi. Omnū me etc. vtilit̄ ibi. Et
plures lucrificerē etc. Dicit ergo. Nā cū essem etc. q̄si di
cat sine sumptu ponā euāgelii. nā et malus feci saluz cū
liber essem ex omnibus id est nullius meritis obnoxi⁹ om
niū me seruū feci omnibus me cōtēperādo p̄ vtilitatē et q̄
si debitorē p̄stitūdo. 2. cor. 4. Nos aut seruos v̄ros p̄ ie
sum. et hoc vt plures lucrificerē id est lucrū mee p̄dicatio
nis et fuitatis facerē. Querebat em̄ non res sed aīas. 2.
cor. 12. Non quero vestra sed vos. Si em̄ comendabile
est seruire in tēporalibus p̄p̄t lucrū tēporale: p̄to plus in
spiritualibus p̄pter lucrū spirituale ¶ Deinde cum dicit
Et factus sum iudeis etc. hic ostēdit q̄ omnibus se cōtē
perare studuit. Et primo dicit q̄ cōtēperauit se nodū eō
uersis. Secūdo q̄ etiā iā cōuersis ibi. Fact⁹ sū infirmis etc.
Tertio q̄ generaliter vniuersis ibi. Omnibus omnia fa
ctus sum etc. In prima p̄tā dicit q̄ cōtēperauit se iudeis
Secūdo q̄ samaritanis ibi. Et his qui sub lege etc. Terc
tio q̄ gentilibus ibi. His qui sine lege erāt etc. In prima
p̄tā tangit p̄tēperationē. Secūdo p̄tēperationis ra
tionē ibi. Et iudeos etc. Dicit ergo. et factus sū iudeis tā
q̄ iudeos scz aliqua legalis seruādo sicut in discretioe cō
p̄

boz. in circūcisioe thimothei act. 15. In purificatione le
gali act. 21. potest aut hoc itelligi duplici. Vno modo
fm̄ hieronymū. factus sum iudeis tanq̄ iude⁹ p̄ simular
riā dispensationē. Simulabat em̄ se suare legalia aliqua
sed nō suabat. Alio modo fm̄ aug. factus sū iudeis etc.
Vere em̄ cōdescebat eis in obseruatione aliquoz legalū
um p̄pter piāz cōpassionē. et hoc fecit vt iudeos lucraret
xp̄o id ē eos ad fidē xp̄i p̄uerteret. ¶ Deinde cū dicit. Et
his qui sub lege sunt etc. hic dicit q̄ p̄tēperabat se samari
tanis Vbi notatur tria de ip̄o. Primo eius sagacitas in
hoc q̄ se p̄tēperabat Secūdo eius libertas in hoc q̄ sub
lege nō erat. Tertio eius vtilitas in hoc q̄ lucrificabat
Dicit ergo sum etiā his q̄ sub lege moysi sunt id est sama
ritanis qui nō sūt iudei sed assiri⁹ q̄ fuerūt adducti ad in
habitanū terrā isrl. 4. reg. 17. Ibi etiam erant sub lege
moysi qz tñ quingz libros moysi recipiebāt. His ergo fa
ctus sum quasi sub lege essem approbādo scz legē et ex ea
docēdo xp̄m. cū tñ ip̄e sub lege nō essem fm̄ literalē ob
uantā. vel seruilitate: qz iusto non est lex posita. 1. thi. 1. et
hoc ideo feci vt eos qui sub lege erāt scz ipsos samarita
nos lucrificerē: eos ad fidē xp̄i cōuertendo. ¶ Deinde cū
dicit. His qui sine lege erant etc. hic dicit q̄ p̄tēperauit se
gentilibus. Vbi primo tangit suā p̄formitatē. Secūdo sue
fidei veritatē ibi. Cū tñ sine lege etc. Tertio sue intētiois
rectitudinē ibi. Et lucrificerē etc. et hoc est. Et fact⁹ sum
his q̄ sine lege erāt id est gentibus. Ro. 2. Cū em̄ gentes
que legē nō habēt: tanq̄ sine lege essem assentēdo ratio
nis eoz et bonis positionib⁹ p̄boz vt patet act. 17. cum
tñ sine lege nō essem. Ro. 7. Mente seruo legi dei. Et
in lege essem nō iudaica sed xp̄i q̄ deus est nō aut moyses
De qua gal. 6. Alter alterius onera portate et sic adiple
bitis etc. Et hoc ideo feci vt lucrificerē eos qui sine lege
erant gētilēs ad fidē p̄uertēdo o felix zelator Greg. Nul
lum tale sacrificiū quale zelus aīaz. ¶ Deinde cum dicit
Factus sum infirmis etc. hic ostēdit q̄ se cōtēperauit tam
pueris. Vbi primo ponit modū bonū. Secūdo finē debi
tum ibi. Et infirmos. Dicit ergo factus suz etiā infirmis
in fide infirm⁹. a licitis abstīnēdo 2. cor. 11. Quis infirma
tur et ego nō infirmor. Sic facit bonus medicus q̄ come
dit cibū infirmi vt eū puocet ad comedēdū et sic sanat. Et
hoc feci vt infirmos lucrificerē eos in fide roborādo. Et
breuiter oībus oīa factus sum: quasi essem omnū sectarū
Ideo dicitur infra. 10. Sicut et ego p̄ omnia omnib⁹ pla
ceo Et hoc vt omnes facerē saluos. Sap. 18. In vestimē
to poderis qd̄ habebat aaron totus orbis terraz erat des
criptus. Et 2. reg. 4. Heliuseus p̄traxit se ad modū pue
ri et sic suscitauit illū. Et qz fm̄ homēz omīs alteritas di
scors: similitudo vero appetēda est idō viri sp̄iales salus
vite et religionis sue obfuantia oībus se debēt p̄formare.
¶ Deinde cū dicit. Omnia facio p̄pter euāgelii. Super
ius ostendit q̄ omnibus se contemperare studuit: hic sub
dit rationē quare hoc facit et hanc duplicē. Nam ex p̄te
euāgelij scilicet vt cursū libez habeat. Aliaz ex p̄te sui
scilicet vt p̄missum p̄miū obtineat ibi. Et p̄ticeps etc. Et
hoc est quod dicit. Omnia aut facio p̄pter euāgelii sine
impedimēto p̄dicandū vt p̄ticeps eius: id est p̄missionū
q̄ i eo p̄tinent efficiār Mat. 5. Qui fecerit et docuerit sic
magnus vocabitur in regno celoz.

Lectio quinta.

**Escitis qm̄ hi q̄ in stadio currūt om
nes qdē currūt: sed vn⁹ accipit bra
uium Sic currite vt cōprehēdatis.
omnis em̄ q̄ in agone p̄tēdit ab oib⁹ se absti
net. et illi quidē vt corruptibilē coronā acci**

in epistolā I ad Corinthios IX

piāt nos autē incorruptā. Ego igit sic curro
nō quasi in incertū: sic pugno non quasi aerē
verberās. Sed castigo corp⁹ meū et in serui-
tutē redigo: ne forte cū alijs p̄dicaueris: ip̄e
reprob⁹ efficiar.

Supius oñdit qđ p̄posuit a sumptib⁹ abstinere. P̄mo
p̄pter intentionē p̄mij. Secundo p̄pter amorē euangelij
hic tertio p̄pter expeditionē cursus et agonis sui. P̄mo
quidē oñdit qđ oportet in stadio expedite currere. Secū-
do qđ similit⁹ oportet in agōe expedite certare ibi. Om̄is
em̄ qui in agōe et. Tertio qđ ip̄e facit vtrūq; ibi. Ego igit
sic curro et. In prima p̄mo pōit exemplū expedite cur-
rentiū. Secundo monet eos ad sibi currendū ibi. Sic cur-
rite et. In prima p̄mo tāgit currendi exercitiū. Secūdo p̄ue-
nientia currendi ibi. Om̄nes em̄ qđē currunt et. Tertio
differentiā puenientū ibi. S; vnus accipit brauiū et. In
primo notat p̄ditio viatorū. In secūdo multitudo vocatorū
In tertio paucitas electorū Mat. 20. Multi sunt vocati
pauci vero electi. Conditionē vero viatorū describit a tri-
bus. A certitudine cū q̄rit. Rescitis. A breuitate cū ad-
dit In stadio. A labore cū subdit. Currūt. Dicit ergo ne-
scitis. Quod tripliciter continuat. P̄mo modo sic. quasi
dicat Recte abstineo a sumptib⁹ sumēdis vt p̄iceps ef-
ficiar. Nā si nō absterē a cōtrarijs euāgelio nō essem et
p̄iceps. Rescitis em̄ qđ hi et. Vel sic. Rescitis qđ hoc fa-
cio vt p̄iceps euāgelij efficiar et vtrūq; possum esse p̄iceps
Nā non sic est de euāgelij p̄mio vt de cursus brauiū. qđ
vnus accipit brauiū ibi vero om̄nes accipere p̄nt. Tertio
modo sic. Rescitis. quasi diceret. Ideo aut sic curro. qđ
et multi currentes sint. pauci tñ sunt puenientes. Resci-
tis em̄ qđ hi qui in stadio currūt oēs qđē currūt. In labo-
re parcs sunt: vnus tñ accipit brauiū id est p̄miū cur-
sus. Stadiū em̄ est spaciū in quo pedites currūt qđ her-
cules dicitur statuisse. P̄ficūt autē stadiū. 12. s. passus
Et dicitur stadiū a stādo qđ hercules tot passus currebat
et postea stabat et respirabat. in fine hui⁹ spaciū p̄cebat ali-
quid qđ erat p̄miū cursus. vt equ⁹ et p̄anus purpureus. et
hoc dicit brauiū Et licet in hoc stadio oēs currerēt vnus
tñ solus accipiebat brauiū scilicet qđ citius p̄ueiebat. Sic
in cursu sp̄nali vnus tñ scilicet p̄fuerās accipit brauiū
Quia qđ p̄fuerauerit vsq; in finē hic salu⁹ erit. ¶ Deinde
cū dicit Sic currite et. monet eos ad currendū. Vbi impli-
cat tria. Actū strēnuū: Currite. Modū debitū: Sic. Finē
optimū: Ut cōprehendat. Dicit ergo sic et. quasi diceret
qđ vnus accipit brauiū sic currite p̄ viā veritatis p̄fuerā-
tes vt cōprehēdat brauiū vite eterne. he. 12. P̄er patis
entiā curram⁹ ad p̄positū nobis certamē. ¶ Deinde cum
dicit Vbi autē qđ in agone et. oñdit qđ in agōe oportet ex-
pedite certare. Vbi p̄mo tāgit agonizantiū pugnā. Secū-
do pugnandi formā firmā ibi. Ab om̄ibus se abstinere et.
Tertio sic pugnantiū mercedē debitā ibi Et illi qđē vt cor-
ruptibile et. P̄mū est necessitatis scilicet pugnare. Scdm̄
virtutis scilicet abstinere. Tertii felicitatis scilicet coronam
accipere. Dicit ergo Om̄nis qui in agone et. quasi dice-
ret vere sic agendū est. qđ patet exēplo. qđ om̄is qđ in agōe
cōtendit ab om̄ib⁹ impediētib⁹ se abstinere. Sñ et nudi
agonizabāt in palestra. Attēde vt aug. ait qđ de reb⁹ nō
laudādīs m̄te trabunt similitudines. ¶ Deinde cū dicit
Et illi qđē vt corruptibile et. tāgit pugnantiū mercedem
Et primo pugnantiū materialē. Secūdo pugnantiū sp̄nalē
ibi. Nos autē incorrupti et. Dicit ergo. Et illi quidē abstī-
nent vt corruptibile coronā accipiāt qđ modicū est. Nos
autē abstinere debem⁹ vt accipiamus incorruptā scilicet coro-
nam vite de qua Jac. 1. Beatus vir qui fuffert tēptatio-
nem qm̄ cū p̄batus fuerit et. ¶ Deinde cū dicit Ego igit

tur sic curro et. ponit exemplū vtriusq; scilicet currendi et pu-
gnandi. vbi primo tangit cursū suū in p̄fectu boni. Secū-
do pugnā suā in victoria mali ibi Sic pugno et. Tertio
rationē vtriusq; facit ibi. S; castigo. et. Dicit ergo Ego
igit et. quasi dicat quia talis corona fua: igit ergo sic cur-
ro bonū operādo nō quasi in incertū id est vt sim incertus
de p̄mio. In incertū em̄ currit qui talia facit vt de qui
buidā sperare: ex alijs possit desperare Om̄nia instruunt
ad bonū et p̄sona aplica que notat ibi. Ego. et forma iplici-
ta que notat ibi. Sic Et actio strenua que nō tatur ibi.
Curro. Et merces sperata que notatur ibi Non quasi in
incertum philipens. 2. Non inuacuum cucurri nec inua-
cuum laboraui. Sic pugno cōtra hostes decertando cō-
tra malū. Nō quasi aerē verberās id est non verbis tantuz
sed factis. Nō em̄ in f̄mone est regnum dei sed in virtute
supra. 4. Vel nō quasi aerē verberās id est non inaniter
me fatigando: aduersarium nō ledēdo. Sic erit p̄fectus
homo si sic se habeat vt sit intentus in p̄fessione Esa. 38.
Recogitabo tibi oēs annos meos in amaritudine anime
mee Deuotus in ore Mat. 6. Sic ergo obabitur Pater
noster qui es in celis et. Efficax in p̄dicatiōe Jac. 2. Sic
loq̄mini et sic facite. Hec tria p̄tinent ad actū oris recti ita
tñ qđ cōfessio dirigit deo et primo. orō soli deo. p̄dicatio
soli primo. Fortis in pugnādo. Sñ hic pugno et. Apo.
3. Qui vicerit sic vestiet veste alba. Patiens in sustinen-
do. Judith. 8. Sic itaac. sic iacob. sic moyses et oēs qđ pla-
cuerūt deo p̄ multas tribulationes trāserūt fideles. Lau-
tus in se fuando. Josue. 2. Ad mōtana cōfēditē ne forte
occurrāt vobis reuertētes et. sic ibitis viā v̄ram. P̄mū
p̄pter malū culpe scilicet pugna. Secūdu cōtra malū pene
scilicet patiētia. Tertiu p̄tra malū tēptatiōis scilicet cautela. Be-
nignus in p̄donādo Matth. 18. Sic non est volūtas an-
te patrē v̄rū et. Inutilē se reputādo Luc. 17. Sic et vos
cū feceritis oīa qđ p̄cepta et. Sollicitus se dicitūdo iha.
11. P̄obet autē se homo et sic de pane illo edat et. P̄mū
reprobat malitiā p̄mij. Scdm̄ p̄bat bonitatē dei. Ter-
tiu dubietatē status p̄mij. Humilis in obsequēdo Mat.
4. Sic decet nos implere omnē iustitiā. Agills in p̄ficiē-
do. vnde hic Sic currite id est p̄fice in bono vt cōphē-
datis. Cōstans in p̄fuerando. Sñ hic Sic currite p̄hil.
4. Sic state in domo charissimi. Famosos in cōuersādo
supra. 4. Sic nos existimet homo. et. P̄mū respicit iei-
pientes. Scdm̄ p̄ficientes. Tertiu p̄fuerātes. Quartū
p̄fectos. ¶ Deinde cū dicit Sed castigo corp⁹ meū et. tā-
git rationē p̄dictorū vtriusq;. Vbi p̄mo tangit aueritatē
vite. Secūdo cōmendationē doctrine ibi Me forte et. Ter-
tio rationē cōcordie vtriusq; ibi. Ip̄e reprob⁹ et. Ergo
implet factū qđ docet verbo ne se damnet ore p̄prio. Et
hoc est qđ dicit. Sed castigo corpus meū p̄ declinatione
mali: motus carnis illicitos reprimēdo. Castigo ergo nō
occido corpus meū nō tñ alienū. Ro. 12. Exhibeas cor-
pora v̄ra hostiā viuēte sanctā deo placētē rationabile
obsequiū vestrū. Et in fuitutē redigo p̄ operationē boni et
corpus scilicet sp̄ritui fuitre cogēdo. et sensualitatē rōi subijci-
endo. sicut de beato martino legit. Carne sp̄ritui fuitre
cogebat. et hoc facio ne forte cū alijs p̄dicaueris et. Aug.
Suo timore nos terruit apls. qđ em̄ facit agnus vbi ar-
es timet et tremet. Ip̄e reprob⁹ id est a deo reprobat⁹
efficiar. qđ turpe esset. Ro. 2. Qui p̄dicat nō surandum
furaris. De huiusmodi posset vere dici illud Job. 4. Es-
ce docuisti plurimos et. Hunc autē v̄it sup te plagat des-
fecisti ¶ Hic queritur ibi. Melius est mihi mori et. Con-
tra gloria non euacuat nisi per peccatū. ergo accipere essē-
ei peccatum non ergo licitum. Respōdeo gloria essential⁹
per hoc nō euacuaret sed gloria accidental⁹ de hoc ope-
re superogationis. ¶ Item si euangelizauero nō est mihi

Explanatio sancti Thome

gloria. Contra eu angelizanti et sumptus accipiendi debet et aurea et aureola. Sed glo. exponit quoniam euangelizat ex necessitate timoris vel ex cupiditate mercedis temporalis. ¶ Item sup illud. Dispensatio mihi credita est. Glo. Non debemus euangelizare ut manducemus. Contra ergo predicatores questuarij peccant mortaliter: quia faciunt quod non debent. Rñdeo si propter questum principaliter faciunt peccat. sed si propter fructum spirituale inde puenienter bene faciunt. ¶ Item ibi dem glo. Propter regnum dei debemus operari oia non solum sed cum regno dei mercedem temporalem meduari. Contra ergo qui vadunt ad ecclesias pro distributionibus peccat. Respondeo vix est nisi solum vel principaliter propter hoc vadant. ¶ Item sup hoc. Ut non abutar potestate. Glo. quod esset si acciperet quod probut supra eodem quod ei licet accipere Respondeo deo intelligendum est si acciperet indiscrete et inordinate et imoderate. ¶ Item omnium seruus me feci. Contra supra 6. Nolite serui effici hominum. Rñdeo hic loquitur de diuitiis charitatis scilicet in bono: ibi deseruitute iniquitatis scilicet in malo. ¶ Item factus sum iudeis iudens. Glo. in cibis accipiendis vel non accipiendis. Contra glo. Iniuste ergo respondit petrus de discretione ciborum gal. 2. imo bene quia petrus discernerebat cum scandalo gentium scilicet in locis gentium: paulus autem non. ¶ Item ibidem glo. Propter scandalum iudeorum circumcidit thimotheum act. 16. Contra veritas doctrine vite et iusticie non debet dimitti propter scandalum. Rñdeo vix ad diuulgationem euangelij non erat de veritate doctrine siue vite ne homines circumciderent sed ne spem ponerent in circumcissione. ¶ Item ut omnes faceret saluos. Contra scilicet bat non omnes saluandos. Respondeo volebat omnes in particulari id est quilibet pro se non omnes simul. ¶ Item sup illud omnes quidem currunt. Glo. in spirituali agone quotquot quidem currunt si spiritualiter currunt accipiunt et qui prior venerit expectat ut coronet cum posteriori. Contra vniuersis in morte coronat. Respondeo hoc intelligit de gloria corporis non anime. ¶ Item sup illud Me forte cum predicaueris. Glo. suo timore nos terret apulus. Contra. 1. Job. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem. Rñdeo verum est timorem peccati sed non timorem separationis siue offense.

Incipit capitulum decimum.

Omnem enim vos ignorare fratres: quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt et omnes mare transierunt et omnes in moyse baptizati: sicut in nube et in mari. Et omnes eandem escam spiritalem manducauerunt. et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de petra spirituali consequente eos petra. petra autem erat christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est deo. Nam prostrati sunt in deserto.

Superius monuit abstinere ab ydolotris. Primo propter vitandum scandalum fratrum infirmorum ca. 8. Secundo propter exemplum suum qui abstinuit propter alios ab acceptatione superius cap. 9. Hic tertio monet ad idem ex consideratione iudeorum in deserto ydola venerantius. vbi exemplo peccatorum similitum. Secundo specialiter a comestione ydolorum ymolatorum ibi. Propter quod charissimi fugite ab ydolorum cultura etc. In prima primo ostendit quod antiquus iudeis contigit. Secundo propter quod. quia non propter se tantum sed propter nos corrigendos ita euertit. Hec autem in figura facta sunt nostri etc. Tertio ut exemplo eorum caueant concludit ibi. Itaque qui se existimat stare etc. Ergo pena timenda cautela adhibenda. In prima primo ponit beneficia gra-

tie eius ipsa existentibus in egypto. Secundo presita in deserto ibi. Et omnes eandem escam etc. Tertio flagella propter ingratitudinem in similitudine ibi. Sed non in pluribus etc. In prima tangit tria beneficia. Primum in protectione nubis. Secundum in transitu maris rubri ibi. Et omnes mare transierunt etc. Tertium in purgatione baptismatis ibi. Et omnes in moyse etc. Dicit ergo Nolo vos etc. quasi dicitur. sic agendum est sicut monui. Non enim sufficiunt sacramenta ecclesie suscepta vobis postea peccantibus sic nec iudeis dei beneficia quibus postea punirent. Nolo enim vos ignorare etc. Hoc dupliciter legit. Vno modo de bonis et malis comuniter. Alio modo de malis specialiter. Primo modo sic. Nolo vos ignorare fratres quoniam patres nostri institutores fidei nostre. omnes tam boni quam mali sub nube protegente fuerunt Exo. 13. Dominus precedebat eos ad obsequendum via per diem in columna nubis etc. Et sub nube id est sub figura et ymbra. he. 10. Ambra habens lex futurorum etc. Et omnes mare rubrum submersis hostibus transierunt. non de vna ripa ad ripam oppositam. sed ad eandem vnde transierunt quendam sinum maris: et omnes in moyse id est in ducatu moyse baptizati sunt in nube et in mari. id est per visa signa illa purgati ab ignorantia. Et a vitijs per fidem scilicet submersis egyptijs. Exo. 14. Timuit populus domini et crediderunt domino et suo suo moyse. Et baptizati sunt. id est signum baptismi receperunt. Nam baptismus constat ex aqua et spiritu Job. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu. Nubes autem symbolus erat spiritus: mare vero aque ut dicit Dam. ¶ Deinde cum dicit. Et omnes eandem escam spiritalem etc. post beneficia exhibita israel de egypto exiit. hic tangit beneficia exhibita in deserto. Et primo beneficium manne. Secundo beneficium aque ibi. Et omnes eundem potum etc. Tertio potus originem mirabilem ibi. Bibebant autem etc. Quarto originis significationem ibi. Petra autem etc. Dicit ergo Et omnes eandem escam spiritalem manducauerunt manna scilicet de celo. Vocat autem eam spiritalem cum esset corporalis: sed quia miraculose fuit data. De hoc habetur Sap. 16. Panem de celo prestisti eis. Et omnes eundem potum spiritalem id est escam aquam de petra. Numeri 20. Loquimini ad petram et ipsa dabit vobis aquam. Percussit fit petra et fluxerunt aque. Bibebant autem et petra spirituali quod dicitur spirituali propter effectum miraculosum propter futurum signum. petra sequente eos dupliciter intelligit sequente id est satisfaciende voluntati eorum. ps. Desiderium eorum artulit eis. Aque enim vbius sequentibus eos Esa. 48. Aqua de petra produxit eis etc. Et consequente eos id est veritate sequentem significante. Petra autem erat christus. non pro substantiam sed per significationem. Hic est lapis quem reprobauerunt etc. Alio modo legitur de bonis breuiter sic. Nolo vos ignorare fratres quoniam patres nostri institutores fidei nostre omnes boni spiritualiter. Unde dicit patres nostri non illos sub nube fuerunt sicut prius. et omnes eandem escam manducauerunt spiritalem id est corpus christi in signo spiritualitatis intellecto. Unde eandem escam spiritalem manducauerunt id est scilicet quod nos. sed alia escam corporalem et nos. et hoc quoniam ad maiores in christum credentes. Manducauerunt christum spiritualiter sicut illud Crede et manducauit. Et omnes eundem potum biberunt scilicet christi sanguinem in signo. Sic loquitur de signo et potu spirituali per fidem non de corporali. Bibebant autem de spirituali etc. sicut prius Appetendus cibus et potus sufficiens. Unde dicit Omnes manducauerunt. Indeficiens quia eundem. Utilis quia potus et cibus spiritualis quod notatur in ipso nomine spiritualis etc. ¶ Deinde cum dicit Sed non in pluribus etc. post beneficia tangit flagella. et primo offensam. Secundo penam ibi. Nam prostrati sunt. Dicit ergo. Sed non in pluribus etc. quasi dicat his omnibus beneficijs vsi sunt iudei sed non in pluribus eorum beneplacitum

in epistolā I ad Corinthios x

est deo in illis scilicet qui deum offenderunt sed tantū in duobus scilicet Caleph & Josue quibus solis concessum est terras pmissionis obtinere Numeri. 14. Mal. 1. Hō est mihi voluntas in vobis.

Lectio secunda:

Ec autem in figura facta sunt nostri h vt non simus concupiscētes malozū sicut & illi concupierūt. Neq; idola tre efficiamini sicut quidā ex ipis: quē ad modum scriptū est. Sedit populus manducare & bibere & surrexerunt ludere. Neq; fornicemur sicut quidā ex ipis fornicati sunt: & ceciderunt vna die viginti tria milia. Neq; temptemus xpm sicut quidā eoz temptauerūt: & a serpentibus perierunt. Neq; murmura ueritis sicut quidā eoz murmurauerūt & perierunt ab exterminatore. Hec autē omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autē ad correptionē nostram in quos fines seclorum deueniunt.

Superius ostendit quid antiq; iudeis contigit: hic ostēdit q non ppter se tantū sed ppter nos corrigendos ita euenit. Ubi primo ostendit q ppter nos corrigendos a peccato: predicta facta sunt. Secundo q ppter hoc etiā scripta sunt ibi. Hec autē omnia in figura &c. In priā ostēdit q ideo facta sunt vt cobibeamur a peccato & primo a peccato cordis. Secundo a peccato opis ibi. Neq; idola tre efficiamini &c. Tertio a peccato opis ibi. Neq; murmuraueritis sicut qdā &c. In prima primo deterret p penam. Secundo ex hoc dehortat culpā ibi. Et non simus concupiscētes &c. Tertio malos reducit ad memoriā ibi. Sicut illi concupierūt &c. Dicit ergo: hec autē in figura facta sunt nostri. nō ficta sed vere facta. In figura in q̄ idō scilicet vt nos considerantes illoz supplicia: non sim' cōcupiscētes malozū. sicut & illi concupierūt. de quibus. ps. Concuperunt concupiscētiā in deserto. Numeri. 11. dicitur q vulgus pmissū flagrauit desiderio carnium. Et notandū q sicut in bonis longe melius est q̄ figuratur q̄ ipsa figura vt regnū celoꝝ q̄ terra pmissiois. ita in malis longe peius est q̄ figuratur q̄ ipsa significans. Fmī autē aug. illa supplicia que sustinuerūt figura gehēne fuerunt: que omni pena maior est. Hec autē p̄tinent ad sapientes inter corinthios qui desiderio carnes comedebant in idolo & scandalizabāt infirmos vnde similes erant iudeis carnes desiderantibus in deserto. vnde digni erant etiā similitudo pena. Deinde cū dicit Neq; idolatre &c. Dehortatur peccatū operis. vbi tangit tria peccata. Primo idolatrie. Secundo fornicationis ibi. Neq; fornicemur &c. Tertio diuine tēptationis ibi. Neq; tēptemus &c. In prima primo dissuadet idolatrie vitium. Secundo deterret p exemplum ibi. Sicut quidā ex ipis &c. Tertio explicat exemplum implicitū ibi. Quemadmodum scriptū est &c. Dicit ergo. Neq; idolatre efficiamini idolotris vesēdo in veneratione idoli vel in scandalū infirmoz. Sicut quidā illoz supple idolatre fuerunt Exo. 32. & ps. Et fecerunt vitulū in oreb. & adorauerūt sculptile. Quemadmodum scriptū est Exo. 32. Sedit populus id est quidā de populo manducare & bibere corā idolo quib' similes sūt qui comedunt idolotita: idola venerando. Et surrexerūt ludere id est ludos facere. sicut corēas & huiusmodi i venerationem idoli. Vel surrexerunt ludere id est idoloz

adorare quod est simile ludo puerozū qui faciūt ymagies luteas. Deinde autē dicit Neq; fornicemur &c. tangit peccatū fornicationis vbi primo dissuadet tale peccatū. Secundo deterret per exemplū culpe ibi Sicut quidā &c. Tertio pene ibi. Et ceciderunt vna die &c. Dicit q̄ Neq; fornicemur vt quidā ex vobis supra. 5. Omnino auditur fornicatio inter vos Sicut quidā ex ipis fornicati sūt cum madianitis scilicet numeri. 25. Et idō ceciderūt vna die. 23. immo. 24000. milia. sed maior numer' nō excludit minozē vnde nō dicitur hic cū precisione. Al forte vitium scriptozū est. Deinde cū dicit Neq; tēptemus xpm &c. tangit peccatū diuine tēptationis. quod dissuadet p̄tmo verbo. Secundo exemplo ibi. Sicut quidā &c. Tertio supplicio ibi. Et a serpentib' &c. Dicit ergo Neq; tēptemus xpm dissidendo de eius potētia. sicut illi q̄ in vobis desperant de resurrectione sicut quidā eoz tēptauerunt deū vt xpm in moyse dicentes: Nunquā poterit parere mensam in deserto. & ideo a serpentibus perierunt do nec scilicet serpens eneus erectus est ad cuius aspectū sanabatur. De hoc habetur numeri. 21. & deutro. 6. Non tēptabis dominū deū tuū. Deinde cū dicit. Neq; murmuraueritis &c. post peccatū cordis & operis dehortatur peccatū opis. vbi primo dissuadet murmurationis vitium. Secūdo adducit quosdā in exemplum & primo culpe ibi Sicut quidā &c. Secundo pene ibi. Et perierunt a serpentibus. Dicit ergo Neq; murmuraueritis contra me: vel minores cōtra maiores Sap. 1. Custodite vos a murmuratione sicut quidā eoz murmurauerunt contra moysen. numeri. 16. Murmurauit omnis congregatio filioꝝ isrl' cōtra moysen. & ideo perierunt ab exterminatore. ab angelo scilicet qui extra terminos terre eos percussit. Baruch 3. Exterminati sunt & ad inferos descenderunt. Horandū super illud In moyse baptizati sūt q̄ dam. li. 4. capi. de baptismo distinguit nouē genera baptismatū accipiēdo baptismata large. Primū est aqua diluuij de quo habet gen. 6. Secundum mare rubrū de quo Exo. 14. Tertium aqua expiationis de qua numeri. 19. Quartum baptismus Iohannis de quo Mat. 3. Quintus baptismus de q̄ xps baptizatus fuit Luc. 3. Sextus baptismus spiritus sancti super discipulos act. 1. Hos autē baptizabimini spiritus sancto. Septimū baptismus penitentie & contritiōis de quo. Ecc. 34. Qui baptizatur a mortuo &c. Octauū baptismus sanguinis de quo Luc. 12. Baptisma habeo baptizari & quomodo coartoz vobis dum p̄ficiatur. Nonū baptismus aque & spiritus de quo Job. 3. Nisi quis renat' fuerit ex aqua & spiritu sancto & Mat. vlti. Baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Deinde cū dicit. Hec autē omnia in figura &c. Habito q̄ ppter nos predicta facta sunt: hic ostendit q̄ ppter nos etiā scripta sūt. Et primo q̄ in significatione. Secūdo q̄ in correptione ibi Scripta sunt autē &c. Dicit ergo Hec autem &c. quasi dicit. Ista contigerunt illis & hoc non tantū ppter sua peccata. autē p sed omnia in figura nostri scilicet cōtingebāt illis. erat em̄ tunc tēp' figuratū. Deinde cū dicit Scripta sunt autē ad correptionē. tangit q̄ scripta sunt ad correptionē nostrā. Ubi implicat tria incitātia ad correptionem nostrā. Primo antiquoz exempla que notantur in scripturis. Secūdo exemploz causa que est correctio nostra. Tertio etas nouissima que est finis seculoz. Dē ergo Scripta sunt autē ad correptionē nostrā. quia quecumq; scripta sunt ad nrām doctrinā scripta sunt. Roma. 15. Hos dico in quos fines seculoz deueniunt id est sexta etas que est vltima etas laborantiū. 1. Job. 2. Filioi mei nouissima hora est. Quia ergo in vltima seclī etate sum' tot exemplis p̄loꝝ corrigi debemus. Vel in quos fines seculoz deueniunt id est in quibus p fidem & amorē xpi

Expla natio sancti Thome

finita est secularitas quia p[ro]p[ter] dicitur. Conuersatio no-
stra in celis est. Unde temporalia non promittuntur tem-
pore gratie sicut tempore legis. Unde nec in pactum de-
ducuntur sed adiunguntur Mat. 6. Primum querite re-
gnum dei etc. Sed antiquitus erant in pactum Esa. 1. Si
volueritis et audieritis etc. Ecce ergo exempla certa quia
scripta sunt. vtilia quia ad correctionem nostram. durabilia
quia in quos fines etc.

Lectio tertia

Taq[ue] qui se existiat stare videat ne
i cadat. Temptatio vos no[n] apprehen-
dat nisi humana. Fidelis autem de-
us est qui non patietur vos temptari supra
id quod potestis: sed faciet etiã cum temptatio-
ne puenit[ur] vt possitis sustinere.

Habita primo iudeorum punitione. Secundo punitionis
ratio: hic tertio concludit q[uo]d exemplo eorum debet a ma-
lo cauere. vbi primo monet vt caueant casum. Secundo
cauendi docet modum ibi. Vos no[n] apprehendat etc. Ter-
tio promittit firmum adiutorium ibi. Fidelis aut[em] deus
est etc. In primo implicat quatuor sollicitantia sapientie.
scilicet multitudinem cadentium cum dicit Itaq[ue] incertitudi-
nem stantium cum subdit. Qui se existimat stare. Necessitate
cautele cum addit. Videat facilitatem ruine cum dicit Ne
cadat. Dicit ergo Itaq[ue] etc. quasi dicat. Illi et si benefici-
is dei vsi sunt nihilomin[us] propter peccata perierunt. Ita-
q[ue] ex eor[um] consideratione qui existimat aliqua cõlectura-
tione se stare id est q[uo]d sit in gratia et charitate. videat dili-
genti attentio[n]e ne cadat peccando vel alios fatiendo pec-
care. Esa. 14. Quomodo cecidisti lucifer etc. Cadent a
latere tuo mille etc. Ideo ep[iscopu]s. Videte quod caute ambu-
lectis. Deinde cum dicit Temptatio vos no[n] apprehendat
etc. Docet modum cauendi causam scilicet cauendo tempta-
tione vbi primo docet aliquam temptationem fugiendam Secundo
aliquam sustinendam ibi. Nisi humana. Primam primo no-
tificat quia pulsat vt introeat. Unde dicitur temptatio. Se-
cundo quia ipugnat vt p[er]ualeat. Ans subditur. Non vos
apprehendat. Dicit ergo Temptatio etc. quasi diceret ne
cadatis. Temptatio scilicet peccati non vos apprehendat
trahendo in consensum peccati: nisi humana. hoc duplici-
ter exponitur. Vno modo de temptatione interiori mala. et
tunc est permissio. Quasi dicat. nulla peccati dilectio vos
apprehendat nisi forte de malis sine qua vita humana no[n]
ducitur. Non enim est homo qui semp[er] faciat bonum et non
peccet. 3. regu[rum]. 8. et 2. pal. 6. Alio modo expõitur de tes-
tatione exteriori boni. Et tunc est exhortatio sic. Tem-
ptatio vos non apprehendat nisi humana scilicet tribula-
tionum presentium p[ro]pter christum tolerãtia. Aug. p[ro]p[ter] chris-
tum pati humana temptatio est. Thob. 12. Quia acce-
ptus eras deo necesse fuit vt temptatio probaret te. De-
inde cum dicit. Fidelis deus. ostendit parat[um] adiutorium
in temptatione. Vbi comendat deum adiutor[em] q[uo]d dat nob[is] resi-
stendi potentiam q[uo]d notat ibi. Sed faciet cum temptatione etc. p[ro]p[ter]
nerãtia q[uo]d notat ibi. Et possit sustinere. Vere fidel[is] de[us] q[uo]d
dat potentiam ne vincamur. q[uo]d vt mereamur. constantia vt
vincamur. Dic[itur] et fidel[is] etc. q[ui]si diceret vos ad hoc hortor
et moneo q[uo]d potest. fidel[is] d[omi]n[us] in oib[us] v[er]bis suis q[ui] no[n] pariet
tur vos temptari supra id quod potestis. q[uo]d vtiq[ue] posset o[mn]i-
bolus si p[er]mitteret q[uo]d no[n] est p[ro]p[ter] sup[er]bia q[ui] ei cõpet[er] Esa.
40. Dat lassio virtutem. Jo[ann]es Jac. 1. Omne gaudium existimate
fres cum i varias temptationes incidit[ur]. aug. Qui dat dyabolo
temptandi licentiam. ipse dat temptat[ur] misericordiam p[ro]uenit in q[ui] ita
vt possit sustinere. ne deficiat i lucta. s[ed] v[er]icat[ur] q[uo]d sit p[ro]p[ter] h[ab]i-
litate vt dicit aug. Illi em[en] no[n] crepat i fornace q[ui] no[n] h[ab]ent v[er]a

tum supbie. Moradum est sup illis q[ui] se existiat stare etc. q[uo]d ad
casu[m] ipellit nos primo debilitas virium. sicut cadunt p[ro] ue-
ri. decrepiti. infirmi. Esa. 40. In infirmitate cadet. q[uo]d cõ-
tingit p[ro] tepiditate bene operandi et instabilitate. Secun-
do onus peccatorum sicut cadunt asini sub onere nimio. ps.
Ceciderunt qui operantur iniquitate. quod contingit per
negligentiam penitendi quia peccati q[uo]d p[ro] penitentiam etc.
Tertio multitudo trabentium sicut arbor v[el] domus mult[is]
trahentibus deorsum cadit supra eodem Neq[ue] fornicemur
etc. quod contingit per impulsum hostium. Quarto lubri-
citas viarum sicut incauti cadunt in lubrico Ecc. 28. Att[en]-
de ne forte labores in lingua et cadas. et in conspectu etc.
quod contingit per incautam custodiam sensuum. Quinto va-
rietates offendiculis sicut auis capta in medio laqueorum
ps. Ibi in curribus etc. puer. 24. Septies in die cadit iu-
stus quod contingit p[ro] corruptione creaturar[um]. Sexto igno-
rantia agendor[um] sicut ceci cadit de facili Mat. 15. Si cec[us]
ceco ducatur p[ro]feret etc. quod contingit per negligentiam
addiscendi necessarium. Septimo exempla cadentium sicut an-
geli ad exemplum luciferi. ps. Cadet a latere tuo mille etc.
puer. 25. Fons turbatus pede et vena corrupta iust[us] ca-
dens coram ipso. q[uo]d p[ro]tingit p[ro] imitatione malor[um]. Octavo
ponderositas corporum. Corpus em[en] quod corrupit ag-
grauat animam sicut lapis in collo natatis Job. 14. Mors
cadens defluit. quod contingit per carnis fomertum super-
fluum.

Lectio quarta

Propter quod charissimi mei: fugite
p[ro] ab idolorum cultura. Et prudentib[us]
loquor vos ipsi iudicate quod dico.
Calix benedictionis cui benedicim[us]: nonne
comunicatio sanguinis christi est: Et panis
quem frangimus nonne participatio corporis
domini est: Quoniam vnus panis et vnus cor-
pus multi sumus: omnes qui de vno pane et
de vno calice p[ro]cipiamus.

Superius ex consideratione iudeor[um] pene monuit absti-
nere a perperatione peccatorum similitum: hic specialiter
monet cauere a comestione idolis ymolatorum. Vbi pri-
mo ponit comonitionem cauendi ab idolotitis. Secun-
do subdit causam comonitionis ibi. Quid ergo dico etc.
Tertio docet modum cauendi a viciis ibi. Omne quod in
macello venit manducate etc. In prima cauere ab idoloti-
torum comestione monet. Primo ex timore pene consumi-
lis. Secundo ex comonitione sancti altaris ibi. Et prudenti-
bus loquor etc. Tertio ex similitudine sacrificij legal[is] ibi.
Videte israel[is] sicut carne etc. In prima vt eius obediant dic-
tis. Primo arguit inferendo cum dicit. Propter quod. Ter-
cundo allicit blanditudo cum subdit Charissimi mei. Secun-
do instruit exhortando cum addit Fugite etc. Dicit ergo
Propter quod etc. quasi diceret quia sacramenta sola non
saluant. et qui cadit puniuntur et auxilium dei non deest. p[ro]
pter quod charissimi mei fugite ab idolorum cultura id est ab
omni idoli veneratione. Glo. Ideo hos apostolus hortat[ur]
fugere ab idolatrie superstitione. Vel ne sapientes come-
dant idolotita cum offendiculo infirmorum quib[us] idolatrare vi-
derentur. Vel ne ipsi infirmi idolatre sint edendo in idoli
veneratione. Fugite ergo ab idolorum cultura. Vel puta-
tina quo ad esum sapientium. Vel vera quo ad esum infirmo-
rum. Deinde cum dicit. Et prudentib[us] loquor etc. mon-
net cauere ab idolotitorum comestione ex comunione sacra-
menti altaris. Vbi primo quod dicitur etc. supponit eor[um] iudicio.

in epistolā I ad Corinthios x

Secundo ostendit qd̄ ē illud. s. q̄ p̄ cōionez eucharistie efficiunt vnū cū xp̄o ibi. Calix b̄ndictiōis ꝛc. Tertio p̄ bar q̄ ita ē q̄ oēs sum⁹ vnū in corp̄ eius mystico. ibi. Qm̄ vnus panis ꝛc. Dicit ergo. Et prudentib⁹ ꝛc. q. d. Et fugiatis loquor vobis vt prudētib⁹. Vel sic. loquor vobis altū quid. s. qd̄ sequit̄ vt prudentibus. Vel sic loquor: infirmis. s. qui sunt inter vos: vt supra loquor⁹ sūz prudentib⁹. Et iō vōsp̄i maiores iudicate: qd̄ dico Job 21. Si contempsi subire iudiciū cū seruo meo. Iudicate inq̄ hoc qd̄ sequit̄. Calix b̄ndictiōis. i. potus calicis per quē p̄ticipantes b̄ndicunt. Luce. 22. Silt̄ ꝛ calicē post quē cenauit dicēs. Hic calix ꝛc. Qui b̄ndicimus. i. qd̄ nos fideles exaltam⁹ credendo ꝛ gr̄as agendo. Vel cui b̄ndicimus. i. quē nos sacerdotes p̄secramus. Hōne cōcaꝛtio sanguinis xp̄i ē faciēs nos vnū cū ip̄o: fm̄ illud aug. Nec tu me mutabis in te. Est ergo sua rō talis. Sicut p̄ticipans calicem dñi sit vnū cū eo: sic p̄ticipans calicēz demonioꝝ sit vnū cū eis: sed demonū vnitās ē maxime fugienda. ergo ꝛ p̄ticipatio idolotitoꝝ in eoz veneratōe Et ideo fugite ab idoloz cultura. Et panis quē frangimus id est sumptio panis fracti in altari nōne p̄ticipatō corp̄is dñi est. faciēs nos vnū cū xp̄o. qz sub specie panis sumit̄ corpus xp̄i. ¶ Deinde cū dicit. Qm̄ vnus panis ꝛc. ostendit q̄ oēs sum⁹ vnū in corp̄e ei⁹ mystico. Ubi p̄ponit p̄ticipatōem vnitatē. sc̄do subdit vnitatis rōnez ibi. Oēs qui de vno ꝛc. In p̄ticipatōe duplicem vnitatem p̄ticipatōem incorporationis qua in xp̄m transformamur cuz dicit. Vnus panis ꝛc. Aliā vite ꝛ sensus quam a christo capite accipim⁹ cū addit. Et vnū corpus ꝛc. Dicit ergo Qm̄ vnus ꝛc. Quasi dicat p̄ hoc p̄ vnū sumus cum xp̄o. qm̄ vnus panis vnione fidei spei ꝛ charitatis ꝛ vnū corpus multū sumus p̄ subministratōem operū charitatis. Corpus. s. illius capitis q̄ ē xp̄s. Multi dico sc̄z omnes qui de vno pane. i. cor: pore xp̄i ꝛ vno calice id ē sanguine p̄ticipamus digna p̄ticipatōe sc̄z sp̄iali non tm̄ sacramentali. Aug⁹. Accipite qz vnus panis ꝛ vnū corpus eccl̄ia xp̄i dicitur p̄ eo q̄ sicut vnus panis ex multis granis ꝛ vnū cor p̄ ex multis mēbris cōponit̄. sic eccl̄ia xp̄i ex multis fidelibus capite copulatis cōnectitur. De ista vnitatē infra. 12. dicit̄. ¶ Hic queritur sup̄ illo. Oēs in moysē baptizati. Glo. p̄vsa illa legalia purgati. Contra. Legalia nō iustificabāt. R̄ideo. Iustificabāt dī sp̄itūe a remotis non copulatiue quia per modum signi non cause. ¶ Item super illud. Petra autē erat christus. Glo. Non petra dedit aquas fed̄ christus. Contra. Numeri. 20. Loquimini ad petram ꝛ ipsa dabit vobis aquas. Respondeo. Petra dabat originaliter non effectiue. ¶ Item super illud. Omnes eandēz escam. Glo. Si quis manducauerit ex hoc pane nō morietur in eternum: scilicet qui manducat corde non qui premit ore. Contra. ergo non oportet sacramentaliter manducare Respondeo non qui premit ore solum scilicet. ¶ Item super illud. Eundem potum spiritalem. Glo. Idem est effectus in illis sacramentis sed nō tantum quantum in nostris. Contra. sacramenta vetera nō efficiebant quod figurabant. Respondeo Idē est effectus. sed aliter: nam illorum per modū signi: nostrorum per modum cause. ¶ Item super illud. Nec autem in figura facta sūt. Glo. Omnes pene minores sunt gehenna. Contra. carentia visionis dei maior pena est q̄ gehenna: fm̄ Chrysostom. R̄ideo. loquit̄ de penis tēporalibus. ¶ Item sup̄ illud. Qui stat videat ne cadat. Glo. Nō q̄ sit aliquis sine casu. Contra. Multi sunt sine mortali. Respondeo Duplex est casus: vn⁹ a domino per mortale. alter in domino per veniale. ¶ Item super illud. Fidelis deus. Glo. sa. Qui dat temptanti diabolo licentiāz dat temptatis

misericordiam. Contra. qd̄ sit de licentiā licite sit. Ergo licet diabolo temptare. Respondeo. Licentiā accipitur hic pro permissione non pro concessione. ¶ Item vōsp̄i iudicate. Contra. Non est inferiorum iudicare de factis superiorum. Respondeo. Nō debent iudicare iudicio superiorū: sed licet iudicio discretionis. ¶ Item super illud. Venedicimus. Glo. Nos sacerdotes. Contra. Quod minus est a maiorē b̄ndicimus. Respondeo. In sacramento altaris benedicctio sacerdotis fertur sup̄ terminum a quo. id est super panem nō super terminum ad quem id est corpus christi. ¶ Item. Panis quē frangimus ꝛc. Contra. Jam tunc non est ibi panis. Respondeo. Pōnitur significatum pro signo. id est panis p̄ specie panis. ¶ Item super illud. Nonne participatio ꝛc. Glo. Per partes manducatur in sacramento: ꝛ manet in teger in celo. Contra. Christus sub sacramento ē impartibilis. Respondeo. Manducatur per partes sacramenti non sui. ¶ Item ibidem glo. In illo sacramento corpus suum ꝛ sanguinem cōmendauit. quo d̄ est fecit nos ip̄os. Contra: nō fecit nos corpus christi verum. Respondeo qd̄. i. cuius significatum. vnde relatio est simplex.

Lectio quinta.

Idete israel fm̄ carnem. Hōne qui edunt hostias p̄ticipes sūt altaris.

¶ Quid ergo. Dico q̄ idolis imolatū sit aliquid: aut q̄ idolū sit aliquid. Sed que imolant gentes demonijs imolant ꝛ nō deo. Nolo autem vos socios fieri demoniorum. Nō potestis calicē domini bibere ꝛ calicem demonioꝝ. Nō potestis mense dñi participes esse ꝛ mense demonioꝝ. An emulamur dñm. Nunquid fortiores illo sum⁹? Omnia mihi licent sed nō oīa expediūt. Omnia mihi licent: sed nō oīa edificant. Nemo qd̄ sūū est querat sed qd̄ alterius.

Superi⁹ monuit abstinere a comestione idolotitoꝝ. p̄ticipes mo ex timore pene simills. Sc̄do ex cōione altaris: hic tertio monet ad idēz ex similitudine sacrificij legalis. Ubi p̄ticipes excitat attentionē. Sc̄do ostendit p̄positū ibi. Nonne qui edunt hostias. Dicit ergo. Videte. Hoc dupliciter legit̄. Vno mō de sacrificijs iudeoz. Alio mō de ritu gētiliū. P̄ticipes mō hoc qd̄ dico isrl̄ ē accusatiui casus. Alio mō vocatiui. P̄ticipes mō sic. q. d. Multi vnū corp⁹ sum⁹ qui de vno pane ꝛ vno calice p̄ticipant⁹. Et hoc p̄z per hanc similitudinē. Videte israel fm̄ carnem supple ambulātem. i. carnalibus sacrificijs deseruentē. Hoc dicit ad v̄tiam isrl̄ fm̄ sp̄m̄. De vtroq̄ Ro. 2. Nō em̄ q̄ i manifeste iudeus. ꝛc. Hōne qui edūt hostias legales p̄ticipes sunt altaris legalis. Sicut qui edunt carnem xp̄i ꝛ sanguinē p̄ticipes sunt corp̄is. Sc̄do mō legit̄ sic. Videte o isrl̄. o vos qui estis isrl̄ sp̄iales vidētis. s. deū videte in q̄ ea que sunt fm̄ carnem. id est in idolatrie ritu carnali. Nonne qui edunt hostias idolis scilicet imolatas participes sunt altaris demonum et idolorum. Quasi dicat. Sic. Est ergo sua ratio talis: Qui edunt hostias oblatas altari: participes sunt altaris. A simili qui edunt hostias imolatas idolis: participes sunt idolorum siue demoniorum. ¶ Deinde cum dicit. Quid ergo dico ꝛc. Superius posuit monitionem cauēdi ab idolotitoꝝ comestione: hic ponit causam admonitionis. Pōnit autem quattuor causas quare debent ab idolotit

Explanatio sancti Thome

is abstinere. Primo propter vitandam demonis societatem. Secundo propter vitandam sacre comunione exclusionem ibi. Quia non potestis calicem domini bibere etc. Tertio propter vitandam dei indignationem ibi. An emulatur dominum etc. Quarto propter fratrum lesionem. ibi. Dia mihi licent etc. In prima parte ostendit per hoc quod non dicit hoc: eo quod alicuius virtutis reputet idolum vel idololatam. Secundo quod potius id quod demonibus est imolatum: ibi. Sed que imolant etc. Tertio quod non vult eos esse socios demonum ibi. Nolo autem vos socios etc. Dicit ergo. Quid ergo. Quasi dicat. Nolo cauere ab idololatria. Quid ergo dico. id est. quid dicere video: hoc monedo. An quid hoc supple quod illud quod idolis est imolatum sit aliquid vel alicuius virtutis ut noceat aut quod idolum sit aliqd generatione dignum. Quasi dicat. Homo. ps. Neque enim est spiritus in ore iporum. Sed hoc potius dico quod que imolant gentes idolo: demoni imolant et non deo. ps. Des dii gentium demonia. Deutero. 32. Imolauerunt demonibus et non deo. Deinde cum dicit. Nolo autem vos fieri etc. ostendit quod non vult eos fieri socios demonum quod fierent si communicarent mense idolorum. Et hoc est quod dicit. Nolo autem vos qui fideles estis socios fieri demonum edendo. scilicet. de his que idolis imolantur. 2. Cor. 6. Que societas lucis ad tenebras aut que conuentio christi ad belial. Deinde cum dicit. Non potestis calicem etc. Ecce secunda ratio quare abstinendum est ab idololatria que est talis. De quibus excludit a comunione corporis et sanguinis christi: vitandum est. Comesitio idololatorum est huiusmodi. Ergo vitanda est. primo ergo ostendit quod huiusmodi comesitio excludit a comunione sanguinis christi. Scdo quod et a comunione corporis christi. ibi. Non potestis mense etc. Dicit ergo. Non potestis etc. quod dicit. Nolo vos fieri socios demonum. hoc autem ideo dicit. Quia non potestis calicem domini bibere potum spiritualitatem sacramentali etc. ps. Calicem salutaris accipiam. Et calicem de montibus simul: et hoc quo ad sacramentum sanguinis. Non potestis mense domini precipites esse quo ad sacramentum corporis et mense demonum. Matt. 6. Nemo potest duobus dominis seruire. Ecce ergo calix fructuosus quia ad bibendum spiritualiter: preciosus quia domini spiritualiter: purus et mundus quia non dat immundis vtiliter. Sicut potest dici de mensa. Deinde cum dicit. An emulamur dominum etc. Ecce tertia ratio talis. Omne illud quod puocat iram dei vitandum est. comesitio idololatorum est huiusmodi. Ergo vitanda est. Primo ergo ostendit quod de puocat ex tali comesitione. Secundo quod nullum est eius puocare ibi. Nunquid fortiores illo etc. Dicit ergo. An emulamur. id est. ad iram puocare volumus dominum comedendo idololatria. Vel sic. An emulamur dominum. id est. inuidem? et ut quasi in contemptum eius? hoc faciam? Deut. 32. Prouocauerunt eum in dijs. Nunquid. Quasi dicat. Non debem? eum puocare. Nunquid illo fortiores sumus. Quasi dicat. Non. Job. 9. Si fortitudo querit robustissimus est. Fortius est enim puocare fortiozem se. Notandum super illud. Nolo autem vos socios fieri quod est societas bona et mala et vitia quadruplex. Est ergo societas bona prima personarum diuinarum. de qua. 1. Job. 1. Et societas habeam? cum deo: et societas nostra sit cum patre et cum filio eius iesu christo. Et hoc exigit summa locumditas: quia nullus rei sine socio iocunda est possessio. Secunda angelorum scilicet: de qua 1. Cor. 13. Redo enim quod angelus dei bonus comitetur ei. Et hoc exigit hominis dignitas. Iero. Magna est dignitas animarum etc. Tertia virorum iustorum: de qua Gal. 7. Iacobus et iohannes veritas dederunt mihi et barnabe societas. Et hoc exigit nostra vtilitas. Eccl. 4. Mellius est duos etc. Quarta beatorum. de qua Apocal. 1. Ego iohannes socius vester et frater in tribulatione et regno: et hoc exigit communis felicitas

quia si socii sumus passionis: erimus et consolacionis: ista pro primo. Societas mala sicut quadruplex. prima aperte malorum. de qua Esa. 1. Principes tui infideles socii fuerunt. Hec est societas herodis et pilati in crucifixione christi. Secunda hypocritarum. de qua Job. 30. Frater fui draconum et socius strutionum. Que alas habere videtur et volare non potest. Hec est societas vulpis et lupi. Tertia demonum de qua Job. 18. Habitent in tabernaculo eius socii eius qui non est. hec societas catti et muris: carnificis et bouis. Quarta damnatorum. de qua. 2. Cor. 6. Que societas lucis ad tenebras: hec est societas incarceratorum in igne. Deinde cum dicit. Dia mihi licent etc. ponit quarta rationem talis. Omne illud quod ledit primorum salutem vitandum est. sed comesitio idololatorum est huiusmodi. ergo vitanda est. Primo ostendit quod talis comesitio comedenti non proficit. Secundo quod alterum ledit. ibi. Dia mihi licent etc. Dicit ergo. Dia mihi etc. quasi dicat. Si illos peccare dicat qui comedunt idololatria non tamen dico cibos in se illicitos quod oia que ad escam pertinent mihi licent. Vel et si omnia mihi licent sed non oia expediunt. id est. adiuuant me in cursu meo. Simile supra. 6. Omnia mihi licent. id est. et si omnia mihi licent sed non omnia edificant primos sed ea que charitatis sunt supra. 8. Scientia inflat charitas edificat: et quod non omnia edificant: nemo quod suum est querat tantum. Charitas enim non que sua sunt querit. infra. 13. sed quod alterius id est quod alter proficit. Sed heu phil. 2. dicit. Omnes que sua sunt querunt. Audiendus est ergo apostolus qui et docet verum et monet bonum. Docet verum duplex. scilicet. expedientie sibi quia omnia licent sed non expediunt: et edificationis alijs quia omnia licent sed non omnia edificant. Monet bonum duplex scilicet expedientie sibi. Nemo quod suum est querat et edificationis alijs. Sed quod alteri?

Lectio sexta.

Ane quod in macello venit manducate nihil interrogantes propter conscientiam. Dominus est terra et plenitudo eius. Si quis vocat vos infidelium ad cenam et vultis ire: omne quod vobis apponitur manducate: nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit hoc imolatum est idolis: nolite manducare propter illum qui indicauit et propter conscientiam. Conscientiam autem dico non tuam sed alterius. Et quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia. Si ego cum gratia participo quid blasphemor pro eo quod gratias ago.

Superius monuit cauere ab idololatria et posuit rationes quas dupliciter sue monitionis. hic tertio docet modum cauendi a predictis ostendendo quomodo licet edere et quomodo non. Primo ergo ostendit an liceat edere. Scdo quomodo non licet ibi. Si quis autem dixerit etc. Tertio quod in vritis debet attendere ibi. Sine ergo manducatis etc. In prima parte ponit duos casus in quibus licet idololatria comedere. Primo quomodo comedit per se. secundum quomodo cum alijs ibi. Si quis autem infidelium etc. Vel primo quomodo nescit idolis imolatum. secundum quomodo non in primi scilicet. Sine ergo casu primo tangit comedendi licentiam. scdo comedendi prestat cautelam ibi. Nihil interrogantes etc. Dicit ergo. De quibus in macello venit. id est. vendit etc. quasi dicat. Quia licet edere sed non expedit aliqui id sic edite. De quibus in macello venit. id est. vendit manducate si vultis. Dies est creatura dei bona et nihil reijciendum etc. 1. Thim. 4. Vos dico nihil interrogantes. id est. an sit idolum imolatum vel non et hoc propter conscientiam

in epistolā I ad Corinthios x

Lectio septima

**Iue ergo manducatis siue bibitis
vel aliud quid facitis. oīa in glīam
dei facite. Sine offensione estote iu-**

**deis et gentib⁹ et eccleie dei. sicut et ego p oīa
omnib⁹ placeo. nō querēs qđ mihi vtile ē.
sed qđ multis vt salui fiant.**

Habito qñ licet de idolotitis comedere et qñ nō: hic ostēdit quid in vtroq; debent intēdere et primo respectu dei qz debent querere eius glīam. Scđo quid respectu proximi qz debēt cauere ei⁹ offensā ibi. Sine offensione estote et. In prima primo inducit actū multiplicē. Scđo persuadet actū intentionē debitā ibi. Oīa in gloriā dei et. Dicit ergo. Siue hoc et. q. d. Quia hec mala contingunt ergo siue māducatis siue bibitis que sunt opa necessitatis vel aliud quid facitis oīa in glīam dei facite et cum inuocatiōe creatoris: ea intentione vt deus laudet et glorificetur. Matth. 5. Sic luceat lux vestra corā hominibus et. Col. 3. Omne quodcumq; facitis in verbo aut in ope omnia in gloriā dei facite. Aug⁹. Hec si recte sunt laudes dei sunt. Nō ergo solū vox tua laudes dei: sed etiā opera tua cōcordent cū voce tua. Cū enim deus laudat de bono opere: deū laudas: et cū blasphemat deus de malo opere tuo deū blasphemas. Deinde cū dicit. Sine offensione estote et. monet vt caueant ab offensa alioꝝ et persuadet hoc primo verbo. scđo ex p̄lo. ibi. Sicut et ego p omnia et. Abi ponit se in exempliꝝ: primo pacifice cōuersatiōis Scđo fructuosē opationis ibi. Nō querens qđ mihi vtile et. Tertio recte intētiōis ibi. Et salui fiant. Felix cui⁹ puerfatio amabilis: opatio vtilis: intentio salubris. Dicit ergo. Sine offensione. et. q. d. Et oīa in glīam dei fiant: sine offensione estote iudeis q nō adorant idola: et ideo in tali comestione scādalizant: et gentibus qui adorant idola: et iō per huiusmodi comestione in errore cōfirmant et eccleie dei quantū ad infirmos in fide qui inde offendent. Iudei sunt sub lege sed nō sub fide. gentes nec sub lege nec in fide: ecclesia dei et sub lege et in fide. Ro. 12. Si fieri pōt qđ ex vobis ē cuz oibus hoīb⁹ pacē habētes. Sicut et ego oīb⁹ placeo tanq̄ puerfans sine scādalo. Ego inq̄ nō querens qđ mihi vtile est tantū: sed qđ multis. Ecce optim⁹ modus placendi oibus si oīm vtilitas nō p̄uina: como dū p̄curetur Charitas inq̄ nō querit q̄ sua vnt. Ad ē vtile inq̄ mīstis et hoc nō ad aliqđ comodū tpale sed ad hoc vt salui fiant. p̄bit. vi. Nō quero datū sed fructū. Moranduz q multa sunt que merito placere faciunt hoīb⁹. p̄rimū prudentia in cōsilijs: sicut aduocatus clienti. v̄spensato: principi placet. Sen. 4i. Placuit pharsoni consiliū et oibus seruīs ei⁹. Eccl. 20. Vir prudēs placebit magnat⁹. Scđm mūdicia i factis sicut cōiunx cōiugi infirmū vnti placet. p̄rie Re. 2. Puer auez samuel crescebat et p̄ficiēbat placēs tā deo q̄ hominibus. Nō sic filij hominū. Tertius pietas in suffragijs: sicut medicus infirmantē baculus seni placet. Quid de sepultura v̄bner de scđi Re. 3. Placuerūt eis oīa q̄ fecit dauid et. Quartū sapientia in verbis: sicut lumē viatorū: viroz vsui placet. Io sue. 22. Placuit sermo cūctis audientib⁹. Eccl. 20. Sapientis in verbis producet seipm et hō prudens placebit magnatis. Quintū clemētia in rīstis: sicut, sapor gustui melodia auri placet. scđi p̄aral. 10. Si placuer⁹ populo huic et lenieris eos v̄bis clementib⁹ fūiet tibi oī tpe. Sextū fortitudo in bellis: sic pugil p̄ductoz. miles p̄ncipi placet. 1. Re. 18. Dixit tui salu ad dauid. Ecce placez re. et oēs fui ei⁹ diligit te. Septimū largitas i beneficijs

infirmi. Domini est terra. et. Quasi dicat. Hoc secure potestis facere quia domini est terra et plenitudo eius. i. omnia quib⁹ terra implet. ps. Quā mee sunt omnia fere. et. Ambro. Nō potest eē immundū qđ v̄ni est: sed omīs carnes sunt v̄ni ergo de se munde sunt et licite. Deinde cū dicit. Si quis autē vocat. et. ostendit qñ licet comedere idolotia cū alijs qñ. s. v̄ni in cōiuitio et ignozatur ab infirmis qz sint idollis imolata. Abi implicantur quattuor expedientia cuilibet cōiuiue scz ne sit ipudens se ingerendo qđ notat ibi. Si q̄s vocat vos: q nō sit offensendus in respuendo quod notat ibi. Et vultis ire: q nō sit onerosus impediendo: qđ notat ibi. Et qđ vobis apponit. q nō sit indiferet⁹ in loquēdo: ibi. Nihil interrogans. Dicit ergo. Si quis infidelis. i. gentiliū. Nā cū iudeis comedere p̄hibitus est. 28. q. 1. c. oēs. vbi sic dicit. Dēs deinceps siue clerici siue laici iudeoz conuicia vitent: nec eos ad cōiuiū qđ recipiat: qz cuz iudei apud xp̄anoz cibis cōibus nō v̄rant: indignū atq; sacrilegū est coz cibos a xp̄ianis sumi. Si quis ergo infidelium. i. gentiliū vocat vos ad cenaz et vultis ire. i. placet vobis inuitatio: oē comestibile qđ vobis apponit manducate. Cōcessio est nō iussio. Luc. x. Manducate que vobis apponit. Hos dico nihil interrogātes an sit imolatum idolis vel nō. Et hoc p̄pter cōscientiā infirmozum. Deinde cū dicit. Si q̄s autē dixerit. et. ostendit quando nō licet comedere. Abi assignat triplices cām quare nō licet comedere. p̄tio p̄pter alterius cōsciam. Scđo p̄pter dānatiōē p̄p̄iā ibi. Et quid est libertas mea. et. Tertio p̄pter imperitoꝝ blasphemiam ibi. Si cum gratia participo. et. p̄tima ratio talis est. Nihil faciendū ē scilicet qđ ledat cōsciam eius qui facit: scz comestio idolotiti ē h̄mōi: ergo nihil tale est faciendū. p̄tio ergo p̄ponit idolotiti cognitionē. Scđo dissuadet eius comestione: ibi. Nolite manducare et. Tertio subdit huius rōnē ibi. Propter illū qui indicauit. Dicit ergo. Si quis autē dixerit etiā nō interrogatus: hoc ē imolatum idolis: nolite māducare. et hoc propter illū qui indicauit hoc eē imolatum idolis. ne scz credat se manducare sub veneratione idoll: nō qz cibus de se sit immundus. Ro. 14. Scio et cōfido in dño qz nihil cōe est per ipsum nisi illi qui existimāt aliquid cōe eē: sed etiā. p̄pter cōscientiā alioꝝ infirmoz. Cōsciam autē nō tuā q̄ firma est sed alterius scz infirmi. 2. Cor. 6. Memini vantes vīlā offensione. Deinde cū dicit. Et qđ enī libertas mea. et. Ecce tā scđa nō qđ ē talis. Ad facit ad iudiciū dānatiōis p̄p̄ie vitandū ē: scz comestio idolotiti cū scandalo proximi ē h̄mōi: ergo talis comestio vitanda ē: et hoc est qđ dicit. Et qđ et. quasi dicat. Nolite māducare propter cōscientiā infirmi. Et qđ est libertas mea. i. qđ libez mīstis ibi ē iudicat ab aliena p̄scā. i. mihi sit dānabile propter p̄sciam rōne scādali: qñ dicat si comedo cū alteri⁹ scādalo sic ago vt reddā me dānabile. Mar. 18. Qui scandalizauerit vnū de pusillis istis expedit ei vt suspendatur mola afinaria et. Et qđ ergo sic ago: quasi dicat. Male ago. Deinde cū dicit. Si cum gratia participo et. Ecce tertia rō talis. Lauendus est casus in blasphemā et v̄superiū alioꝝ: sed comedendo idolotitum cū scandalo comedo sic: ergo et. Abi primo tangit modū edendi debiti: scđo nihilomin⁹ blasphemā insipientiū ibi. Quid blasphemoz. Dicit ergo. Si ego cū gratia. i. cum gratia rumatione participo. i. comedo sic em̄ semper sumendus est cibus. Job. 6. Gratias agens b̄ndixit et fregit. Quid blasphemoz ab imperitis dicentib⁹ me idolatrare. Blasphemoz inq̄ pro eo qz gratias ago. id est qz gr̄as agendo participo. Ro. 14. Non ergo blasphemetur bonum nomen vestrum

Explanatio sancti Thome

sicut pluuia terre arenis: sicut fons sitienti placet. primo Macha. 14. de Simone. Que sūt bona gēis sue ⁊ placu- it illis potestas eius. ¶ Hic queritur super illud. Molo vos eē socios demonioꝝ. Glo. ad hoc gen^o p^ontinent que sunt in quibusdā reb^o suspēdendis vel alligādis. Con- tra. ergo suspensio herbar^o ad collū vel cartulaz q̄ fieri solet. ad idolatriam p^oinet. Rūdeo. Aut herbe habent a natura vim naturalē ad effectū illū aut non. In primo casu nō p^oinet ad idolatriā sed in secūdo. Similit^o cedule aut cōtinent solū verba sacra ⁊ ex hoc credunt h^ore vi aut nō. In primo casu nō p^oinet ad idolatriā sed i scdo. ¶ Itē sup illud. Oīa mihi licent Glo. potestate liberi arbitrij ⁊ doctrina legis naturalis. Cōtra. Secūdu le gē naturalē multa sūt illicita. Rūdeo hic loquitur de ci- bis spēalit^o. ¶ Itē ibidē Glo. p^ocepto dñi illa p^ohibe- tur. Rūdeo. Illa p^ocepta ad tēpus fuerūt ⁊ reuocata sūt ¶ Itē nihil interrogātes. Cōtra Lōb. 2. Videte ne for- turtiu^o sit. Rūdeo. Mō ē simile qz cibū furtiuū nō ē li- citū in se comedere sed idolo imolatū licet edere nisi p^o pter scandalū alteri. ¶ Itē Oīa in gloriā dei facite. Cō- tra. ergo nullus actus ē indifferēs. Rūdeo Relatio hec in gloriā dei intelligit vel in actu vel in aptitudine refe- rendi q̄ nō ē solū in bonis sed etiā in differētib^o. ¶ Itē dñi ē terra ⁊ plenitudo. Cōtra. Adez rō fuit sub lege. Ergo si oīa sūt mō mūda qz dñi sūt ⁊ tūc fuerūt. Rūdeo Reputatiōe legis imūda dicta sūt sed nō sui natura. ¶ Itē. Sicut ego p^o oīa oībus placeo. Cōtra. Gal. p^oio. Si hoībus placere xpi seru^o nō eēm. ¶ Itē Quō place- bat p^ocuratoribus suis. Rūdeo. Ad primū. Placere vo- lebat hoībus p^opter deū nō p^opter se. ¶ Ad argumentū scdm̄ intelligitur hoc nō de omnibus generaliter sed de ecclesiasticis viris fm̄ glo.

Incipit capitulū vndecimū.

Aditatores mei estote sicut ⁊ ego xpi. Laudo autē vos frēs q^o p^o oīa mei memores estis ⁊ sicut tradi- di vobis p^ocepta mea: tenetis. ¶ Glo autē vos scire q^o oīs viri caput xps ē ca- put autē mulieris vir: caput vero xpi de^o. Supra apls remouit a fidelibus id qd̄ est contrariū eu- charistie sacramento. s. p^onticipatiōē mense idoloꝝ. Hūc autē instruit fideles de ipō eucharistie sacro. Et p^oio p^o mittit quandā amonitiōē generalē. Scdo accedit ad p^o postū. ibi. Molo autē vos scire ⁊c. Circa primū duo fac. p^oio p^oponit amonitiōē. scdo significat quō corūthij ad p^odictā amonitiōē se habebant. ibi. Laudo autem vos frēs. ⁊c. Circa primū cōsiderandū ē q^o ita se habet natu- ralis ordo rex q^o ea que sunt inferiora in entibus imitā- tur ea q̄ sūt supiora fm̄ suū posse. Hūc etiā naturale agēs tanq̄ supius assimilat sibi patiens. Primordiale autem p^onticipū totius p^ocessionis rex ē filius dei. fm̄ illud Jo. p^oio. Oīa p^o ipm̄ facta sūt. Et iō ipē ē primordiale exem- plar qd̄ oēs creature imitant tanq̄ verā ⁊ perfectā ima- ginē patris. Unde d^o Lōf. 1. Qui ē imago dei inuisibi- bilis primogenit^o oīs creature: qz in ipō cōdita sunt vni- uersa. Spēali tñ quodā mō exēplar ē spēaliū gratiarum quib^o spūales creature illustrant^o: fm̄ illud qd̄ in ps. d^o. ad filiū. In splendorib^o sanctorū ex vtero ante luciferū genui te: qz scz genit^o ē ante oēm creaturā p^o grām lucē tē habēs exēplari- ter in se splēdores oīm scōꝝ. Hoc autē exēplar dei prius erat a nobis valde remotum: fm̄ illud Eccl. 7. Quid ē hō vt sequi possit regē factorē suū. Et ideo hō fieri voluit: vt hoībus humanū exēplar p^oberet.

Hūc aug^o dicit in lib. de agone xpiano. Qua pueritate nō caueat q̄ dicta ⁊ facta illi^o nois intū eri diligite ⁊ secta- tur in quo se nobis ad exēplum vite p^obit filius dei. Et sicut diuinitatis eius exemplar: primo quidē imitantur angeli. secūdario vero relique creature: vt dionisi^o dic. x. ca. angelice hierarchie: ita humanitatis exemplar p^oncipaliter qd̄ imitandū p^oponit prelatis ecclie tāq̄ supe- riorib^o. Hūc ⁊ vōis apls dicit. Jo. 13. Exēpluz dedi vob^o vt quēadmodū ego feci: ita ⁊ vos faciatis. Secundario vero ipi p^ozelari informati exēplo xpi p^oponunt exēplar vite subditis: fm̄ illud p^oie per. vlt. Forma facti gregis ex aīo. Et. 2. ad thes. 3. Et nosmetipōs fo: mā daremus vobis ad imitandū nos. Et iō apls signāter dicit. Dixi vt sine offensione oībus sitis: ⁊ hoc quidē sacre poteris- tis: si hoc qd̄ dico seruetis. Imitatores mei estote sicut ⁊ ego xpi. s. sū imitator. Imitabat enī eū p^oio qd̄ ē i men- tis deuotiōe. Gal. 2. Quō ego: iā nō ego: viuit vero in me xps. Scdo in subditōꝝ sollicitudine. Unde dicebat phil. 2. Si imolo sup sacrificiū ⁊ obsequiū fidei v^ore gau- deo ⁊ cōgratulor oībus vobis. Sicut ⁊ xps obtulit ses- metipm̄ p^o nobis. vt dicit Ephe. 5. Tertio q^o ad pas- sionis tolerantia. 2. Lōf. 4. Semp mortificationē iesu in corpe nostro circūferentes. Et gal. vl. Ego stigmata dñi iesu in corpe meo porto. ¶ Est autē notandum q^o nō simpliciter dicit imitatores mei estotes: sed addit. sicut et ego xpi. qz scz subditū platos suos imitari nō debent in omnib^o s^o in quibus illi xpm̄ imitant qui est indeficiens sanctitatis exemplar. ¶ Deinde cum dicit. Laudo autē vos fratres: ostendit qualiter corūthij se habebant ad ammonitiōē predictā. ¶ Circa qd̄ cōsiderandū ē q^o subditū suos prelatis sequunt dupliciter. s. quantū ad facta ⁊ dicta. q^o tum quidem ad facta dum subditi prela- torum exempla imitant. Unde dicit Jac. 5. Exemplum accipite fratres mei prophetarum qui loquuti sunt i no- mine domini. Quantum vero ad dicta dum eorum p^oceptis obediunt. ¶ Proverb. 3. Custodi p^ocepta mea et viues. In his autem corūthij deficiebant ⁊ maxie quā- tum ad maloz multitudinem. ⁊ ideo apls alloquens eos dicit. Laudo autē vos fratres. q. d. Super hoc lau- dandos vos p^oberere debetis sed nō factis: q^o per oīa memores estis: quasi ad imitandū mea exempla. Hō enī possumus illorum exempla imitari quozum memoriam nō habemus. Unde dicitur Heb. 13. Mementote p^oposi- torum vestroz quoz influentes exitū cōuersatiōis imita- mini fidem. Quantū vero ad dicta subdit. Et sicut tradi- didi vobis p^ocepta mea tenetis: quasi dicat: eodem te- more obseruatis quo ego tradidi. hoc enim dicit quia ab obseruantia p^oceptorum eius recesserant. Job. 15. Si sermonem meum seruauerunt ⁊ vestrum seruabūt. Sed videtur hic modus loquendi nō esse conueniens veritas sacre scripture que nihil patitur falsitatis. fm̄ illud. Proverb. 8. Iusti sunt omnes sermones mei ⁊ non est in eis prauū quid neq^o peruersum. Sed dicendū q^o iros- nica loquutio ē vna de loquutionibus figuratiuis i quibus veritas nō attenditur fm̄ sensum quē verba faciunt sed fm̄ id quod loquens exprimere intendit per similes vel contrarium vel quocūq^o alio modo. Et iō in ironi- ca loquutione veritas attenditur fm̄ contrarium ei^o qd̄ verba sonant: sicut in methaphorica fm̄ simile. ¶ De in- de cum dicit. Molo autem vos scire fratres ⁊c. Accedit ad p^opositū instruens. s. fideles de eucharistie sacramen- to. Et circa hoc tria facit. Primo redarguit eoz um erro- res circa ritū huius sacramēti. Scdo ostendit huius sacra- menti dignitatē. ibi. Ego enī accepi a domino. ⁊c. Ter- tio docet cōuenientē ritū ibi. Itaq^o frēs mei. Circa pri- mū tria fac. Primo redarguit eoz errorem quoz scz erra-

in epistolā I ad Corinthios IX

bant in habitu: qz scz mulieres ad sacra mist'eria conue-
niebant capite nō velato. Scdo arguit errozē in cōuen-
tu. qz scz dum cōuenirēt ad sacra misteria cōtentionib'
vacabant ibi. Hec autē p'ceptio nō laudans. rē. Tertio
quantū ad certū cibum: qz scz p'ansi ad sacra misteria su-
menda accedebāt ibi. Cōuenientib' autē vobis. rē. Cir-
ca primū duo facit. p'zo p'uitit quoddā documentuz ex
quo sumit rō subsequēntis mentionis. Scdo ponit mo-
tionē ibi. Dis autē vir ozans. rē. Circa primū ponit
triplicē cōparationē quaz p'ia ē dei ad hominē dicens.
Dixi qz p'cepta mea tenetis p' cōtrariū. Sz vt appareat
vos irrationabiliter agere. Solo vos scire tanq' rem neces-
sariā. fm illud Esa. 5. Captiu' ductus ē populus meus
qz nō habuit sciam. Qd ois viri caput xps ē. qd quidez
bz fm similitudinē capitis naturalis in quo quatuor consi-
derant. P'zo quidē p'fectio: qz cuz cetera mēbra vnū
solū sensum habeant. i. tactū: in capite vlgent oīs sen-
sus. r' sicut in alijs viris inueniunt singule gratie. fm
illud qd bz infra. 12. Alij dat' p' spūz sermo sapie. alij ser-
mo scie. rē. Sed in hōie xpo ē plenitudo oīm gratiarū.
Non em̄ ad mensuram dat' ei deus spūm vt dicit Jo. 3.
Secūdo in capite inuenit sublimitas: qz vt scz in homi-
ne ē super' omnib' mēbris. ita etiā xps supeminet nō
solū omnib' hōib' sed etiam oibus angelis. fm illud
Ephe. 1. Cōstituen' illum ad dexterā suā in celestibus
sup oīm p'ncipatū r' p'atēz r' infra. Et ipm dedit caput
sup oīm eccliam. Tertio in capite inuenit influentia: qz
scz quodāmodo influit ceteris mēbris sensū r' motum.
Ita a capite xpo in cetera mēbra ecclie motus r' sensus
spūalis deriuat. fm illud Col. 2. Non tenens caput ex
quo totū corpus p' nexū r' cōiunctiōes ministratum r'
cōstructū crepuit in augmētū dei. Quarto in capite inue-
nitur cōformitas nature ad cetera mēbra: r' similiter in
xpo ad alios hōies. fm illud p'bil. 7. In similitudinē ho-
minū factus r' habitu inuentus vt homo. ¶ Secūda cō-
parationē ponit hominis ad hōiem cū dicit. Caput autē
mulieris vir. Qd etiā fm p'dicta quatuor verificatur.
Nam p'imo quidē vir est p'fectior muliere nō solū qz
tum ad corpus: qz vt p'bz dicit in libro de generatione
animalium feia ē mascul' occasio: sed etiā qz quantū ad
nōe vigōrē. fm illud Eccl. 7. Virū ex mille reperi vnūz
mulierē ex oibus nō inueni. Scdo qz vir naturaliter sup
eminet feie. fm illud Ephe. 5. Mulieres viris sicut sub
lecte sint sicut dño qm vir caput est mulieris. Tertio qz
vir influit gubernādo mulierē. fm illud Eccl. 5. Sub vi-
ri p'ate eris r' ipe dñabit tui. Quarto vir r' feia confor-
mes sūt in natura fm illud Eccl. 2. Faciam' ei adiuto-
riū sile sibi. ¶ Tertiā cōparationē ponit dei ad dñm cuz
dicit. Caput vero xpi de'. Est autē cōsiderandū qz nomē
xps significat p'sonā p'dicatā rōne humane nature: r' sic
hoc nomē de' nō supponit solū p'sonā p'ris sed totā trini-
tatē a qua i humanitate xpi sicut a p'fectiori oīa bona deri-
uant' r' cui humanitas xpi subijcit. Alio mō pōt intelli-
gi fm qz hoc nomē xps supponit dictam p'sonā rōne vi-
uine nature: r' sic hoc nomē deus supponit p'sonam p'ris
que dicit' caput filij. nō quidē fm maiore p'fectionē vel
fm aliqua suppositionē sed solū originē r' fm cōformita-
tem nature: sicut in ps. dicit. Dñs dixit ad me fili' me'
es tu ego hodie genui te. Pōnt autē hec mistice accipi p'
ut in aīa ē quoddā spūale coniūctū. Nā sensualitas femi-
ne cōparat' rō vero viro p' quā sensualitas regi debet.
Unde r' caput eius bz vel potius rō inferior q' inheret tē-
poralibus disponēdis mulieri cōparat'. viro autē rō su-
perior que vacat cōtemplationi eternozum: que caput i-
ferioz dicit: qz fm rōnes eternas sunt tēporalia dispo-
nentia. fm illud Ep. 2. 5. Inspice r' fac fm exemplar qd

tibi in monte mōstratū est. Dicit autē caput vtri xpus: qz
sola rō fm superiorē sui partem deo inheret.

Lectio secūda.

**Abnis autē vir ozans autē pphetans
o velato capite deturpat caput suum
Omnis autē mulier ozans aut p
phetans non velato capite deturpat caput
suū. Unū est enim acsi decaluet. Nā r' si nō
velat mulier: tondeatur. Si vero turpe est
mulieri tonderi aut decaluari: velet caput
suū. Vir quidē nō dz velare caput suuz qm
imago r' glia dei ē mulier autē gloriā viri ē.**

Premisso documento subijgit amonitionē cuius rō su-
mit' ex documento p'dictio: r' circa hoc duo facit. p'zo
mo ponit amonitionē ex pte viri. Scdo ex pte mulieris
ibi. Dis autē mulier rē. Dicit ergo p'zo. dicitur ē qz ca-
put mulieris ē vir. Dis autē vir ozans aut pphetans vela-
to capite deturpat caput suū. Circa qd cōsiderandū ē qz
quilibet hō iudici assilens suā cōditionē vel dignitatem
debet p'feri r' p'cipue assilens deo q' ē oīm iudex. r' iō
q' deo assiluit ordinatissime r' uenientissime se gerere de-
bet. fm illud Eccl. 4. Custodi pedē tuū ingrediēs do-
mū dei. Dupliciter autē hō deo assiluit. Vno mō huma-
na in deū referens qd quidē fit orando. fm illud Eccl. 39.
In cōspectu altissimi deprecabit aperiet os suū in oratiōe
r' p' delictis suis deprecabit. Alio mō diuina ad homines
referens qd quidē fit p'betando. fm illud Joek. 2. Et
fundam spūm meū sup oēm carnē. r' p'betabunt filij ve-
stri. Unde signanter ap'ls dicit. Vir ozans r' p'betans
his enim duob' modis vir deo tanq' iudici vel dño assil-
lit. Dicit autē p'betans dupliciter. Vno mō inquantū
hō alijs annūciat q' ei diuinitus reuelant. fm illud Lu.
p'imo. Zacharias pater ei' impletus ē spū sancto r' pro-
phetavit dicens. Videt' dñs de' isrl rē. Alio modo
dicit' hō p'betans in q'm p'fert ea que sunt alijs reue-
lata. vnde illi qui in ecclesia dicunt p'betias vel alias
sacras scripturas legunt dicunt p'betates. Et sic acci-
pitur infra. 14. Qui p'betat r' ecclesiā edificat. Et ita
etiā hic accipit. Pertinet autē ad dignitatē viri vt infra
patebit. carere velamine capitis. r' iō dicit qz ois vir ozans
aut p'betans velato capite deturpat caput suū. i. rē icō-
uenientē sibi agit. Sicut em̄ in corpe pulchritudo dicit'
ex debita p'portione mēbroz in cōuenienti claritate vel
colore: ita in actib' hūanis bz pulchritudo ex debita p'
portione verboz vel factoz in quib' lumē rōnis resp'le-
det. Nū r' p' oppositū turpitudine intelligit qm p'tra rōem
aliquid agit r' nō obseruat debita p'portio in verbis et
factis. Unde supra. 7. dicit' ē. Si quis turpes se videri
existimat sup virgine sua q' sit supadulta. Sed p'tra hoc
obijcit. Nā multi velato capite in ecclesia orant absq' oī
turpitudine secretius orare volētes. Dicendū est autem
qz duplex ē orō. Vna p'uata quā. i. qz deo offert in pro-
pria p'sona. Alia publica quā qz offert deo i p'sona totū
ecclesie: vt p'z in orōnib' q' in ecclesia p' sacerdotes dicūt
r' de talib' orōnib' ap'ls hic intelligit. ¶ Itē obijcit de
hoc qz dicit glo. qz p'betas bz scripturas p'feras r' fm
hoc ille q' p'dicat p'betat. Episcopi autē p'dicant capite
recto mitra. Sz dicendū ē qz ille qui p'dicat vel docet in
scholis ex p'pria persona loq'ur. Unde r' apostol' Ro.
2. nominat euangelium suum scz propter industriā qua
vtebatur in p'dicatione euangelij: sed ille qui sacram
scripturam in ecclesia recitat. pura legendo lectionem

Explanatio sancti Thome

vel epistolam vel euangelium: ex persona totius ecclesie loquitur. Et de tali prophetante intelligit qd hic aplos dicit. Sed tunc remanet obiectio de his q cantant psalmos in choro capite tecto. Sed dicendū q psalmi non cantant quasi ab vno singulariter se deo presentante: sed quasi a tota multitudine. ¶ Deinde cū dicit. **Dis autem mulier. 22.** ponit amonitionē quantū ad mulierē dicēs. **Omnia autē mulier orans aut prophetans ut supra. nō velato capite qd repugnat ppter conditionē eius detur pat caput suū. i. rem in cōueniēte facit circa sui capitis detectionē.** Sed cōtra hoc obijcit qz aplos dicit. 1. thi. 2. **Docere in ecclesia mulier nō permitto.** Quō ergo cōpērit mulieri vt oret aut ppheter publica orōne aut doctri na. Sed dicendū ē hoc intelligendū esse de orōnibus ac lectionibus quas mulieres in iuis collegijs profuerunt. ¶ Deinde cū dicit. **Unū est em. 22.** probat admonitiōez predictā. Et primo inducit probationē. Secūdo pbatōnis iudiciū auditoribus cōmittit ibi. **Os ipi iudicate. 22.** Circa primū vno facit. primo inducit pbatōnē. Secūdo excludit obiectiōnē ibi. **Verūtamem neqz vir. 22.** Circa primū ponit triplicem pbatōnē. quarū prima sumitur per cōparatiōnē ad humanā naturam. Secūda per cōparatiōnem ad deū. ibi. **Vir quidē nō debet. 22.** Tertia per cōparatiōnē ad angelos. Circa primū cōsiderandū est q natura que ceteris animalibus prouidit auxilia sufficientia vite: hominibz p̄buit ea imperfecta. vt p rōnē arte vsu manu sibi ea proficerent: sicut thauris dedit cornua ad defensionē. homines autē arma defensionis sibi preparāt manuali artificio rationis: et inde est qz ars imitat naturā et p̄ficat ea q natura facere nō potest. Sic igitur ad tegumentū capitis naturā homini dedit capillos: sed qz hoc tegumentū insufficiens ē per artem preparat homo sibi aliud velamē. Ea de igitur rō esse videtur de velamine naturali capillorum et de velamine artificiali. Naturale autē est mulieris qz comā nutriat. Habet enim ad hoc dispositionē nature et vltimū inclinatio quedam inest mulieribz ad comam nutriendam. In pluribus enim hoc accidit qz mulieres magis student ad nutriendam comam qz viri. Et detur ergo cōditioni mulierū conueniens esse qz magis vtantur velamine capitis qz viri. ¶ Circa hoc ergo tria facit. Primo ponit cōueniētiā velaminis naturalis et artificialis dicens. **Dicitū est qz mulier nō velans caput deturpat caput suū: vnū est enim. s. vnus rōnis priuari s. velamine artificiali. ac si decaluet. i. ac si priuet naturali velamine capillorū qd i pensā quibusdā pdicit Esa. 3. Decaluet dominus verticem silarum sion et crines earum nudabit.** Secūdo ducit ad incōueniētiā dicens. **Nam si nō velatur mulier tondet. quasi dicat si abijcit velamen artificiale abijciat pari rōne etiam naturale qd est incōueniens.** Sed contra hoc videt eē qz sanctimoniales tondentur. Ad qd dupliciter pōt responderi. primo quidem qz ex hoc ipso qz votū viduitatis vel virginitatis assumūt xpo de sponsante. p̄mouent in dignitatez virilē: vt pote liberate a subiectione viroz et immediate xpo cōiuncte. Secūdo qz assumunt p̄ntē lamentū religionem intrantes. Est autē consuetudo viris qz tēpore luctus comam nutriant quasi hoc sit sue cōditioni cōueniens. mulieres autē cōtrario tempore luctus comam deponunt. Unde dicitur **Jer. 7. Capillum tuū tondet et projice: s. fume indirectum planctum.** Tertio cōcludit ppositū dicens. **Si vero turpe. i. indecens ē mulieri tonderi aut decaluari. i. priuari naturali velamine arte vel natura: velet caput suū vtens. s. velamine artificiali.** ¶ Deinde cum dicit. **Vir quidem. 22.** ponit secūda pbatōnem que accipit p cōparatiōnem ad deū. Et pmo

inducit probationē. Secūdo probat qd supposuerat ibi. **Vir enim est vir. 22.** Dicit ergo primo. **Dicitū ē qz turpe ē mulieri tonderi sicut et nō velari: viro autē nō est turpe: cuius rō est hec.** Vir quidē nō debet velare caput suū quia ē imago et gloria dei. p̄ter hoc autē qz dicit: est imago dei: excluditur quorundā error dicitū qz hō solū ē ad imaginē dei nō autē est imago: cui? cōtrarium hic aplos dicit. Dicebant autē qz solus filius est imago: sicut illud **Colo. 1. Qui est imago inuisibilis dei.** Est ergo dicendū qz homo imago dei dicit et ad imaginē. Est enim imago imperfecta: filius autē dicit imago nō ad imaginem qz est imago perfecta. ¶ Ad cuius euidentia considerandū est qz de rōne imaginis in cōmuni duo sunt. primo quidem similitudo nō in quibuscunqz: sed vel ipa specie rei sicut homo filius assimilatur patri suo. Vel in aliquo qd sit signum speciei: sicut figura in rebus corporalibus. Unde qui figuram equi describunt dicunt imaginem eius depingere. Et hoc ē qd dicit **hilarius i libro de sinodis qz imago est ipē et indifferens.** Secūdo requiritur origo. Vir enim duoz hominū qui sunt similes ipē vnus imago alterius dicit: nisi ex eo oriat sicut filius a patre. Nam imago dicit ab exemplari. Tertio ad rōnem p̄fecte imaginis requiritur equalitas. Quia igitur homo fitatur deo sicut memoria: intelligentia et voluntatez mētis qd pertinet ad speciem intellectualis nature: et hoc habet a deo: dicitur esse dei imago: qz tamē deest equalitas est dei imago imperfecta. Et ideo dicit ad imaginē sicut illud **Gen. 1. Faciamus hominē ad imaginē et similitudinem nostram: sicut filius qui est equalis patri est imago perfecta nō autē ad imaginē.** ¶ Considerandū est etiam qz gloria dei dupliciter dicit. Vno modo qua deus in se gloria sus ē: et sic hō nō est gloria dei in q̄ntū claritas dei: sed imago hominis. sicut illud **ps. Tu dñe susceptor meus es: gloria mea.** Alio modo dicit gloria dei claritas ei? ab eo deriuata. sicut illud **Ezo. vlt. Gloria domini impleuit illud.** Et hoc modo hic dicit: qz vlt gloria dei in q̄ntū claritas dei: sed mediate sup vsū refulget. sicut illud **ps. Signatū est super nos lumen vultus tui dñe.** ¶ Deinde cū dicit. **Mulier autē. 22.** ponit id qd ē ex pte mulieris dicēs. **Mulier autē ē gloria viri 22.** qz claritas mulieris deriuat a viro. sicut illud **Gen. 2. Hec vocabit virago quia de viro sumpta ē.** Sed contra hoc obijcit qz imago dei attendit in homine sicut spm in quo nō ē de via maris et femine. vt dicitur **Colo. 3. Vir ergo magi debet dici qz vir dicit imago dei qz mulier.** Dicendū est autē qz vir dicit hic sp̄alius imago dei sicut quedam exteriora. s. qz vir ē p̄ncipiū totius sui generis: sicut deus ē p̄ncipiū totius vniuersi: et qz de latere xpi dormientis in cruce fluxerunt sacra sanguinis et aque a quibus fabricata ē ecclesia. p̄dōt etiā q̄ntū ad interiora dicit qz vir sp̄alius dicit imago dei sicut mētē in quantum in eo rō magis viget. Sed melius dicendū ē qz aplos signanter loquit. Nam de viro dicit qz vir imago et gloria dei ē: de muliere autē nō dicit qz eēt imago et gloria viri: sed solū qz ē gloria viri vt deest intelligi qz eēt imago dei eōde modo et mulieri: eēt autē gloriam dei immediate p̄ priūm est viri. Restat autē cōsiderandū ppter qd vir nō debeat velare caput sed mulier. Ad quidē dupliciter accipi pōt. primo quidē qz velamē qd capiti supponit designat p̄ntem alterius sup caput existentis ordine nature: et ideo vir sub deo exis nō debet velamē habere sup caput vt ostendat se immediate deo subesse. mulier autē debet velamē habere. vt ostendat se deū alteri naturaliter subesse. Unde cessat obiectio de seruo et subdito: qz hec subiectio nō est naturalis. Secūdo ad ostendendū qz gloria dei nō ē occultanda sed reuelanda. gloria autē hominis ē occultanda. vñ i ps. **Dr. Vir nobis dñe nō nobis: sicut nos tuo da gloria**

in epistolā I ad Corinthios XI

Lectio tertia.

On enim vir ex muliere est. s; mulier ex viro. Etiam nō est creat^o vir ppter mulierē. sed mulier ppter vir.
Ideo debet mulier velamē habere sup caput suū. ⁊ ppter angelos. Verūtānē neq; vir sine muliere neq; mulier sine viro in dño. Nā sicut mulier de viro: ita ⁊ vir p mulierē Omnia autē ex deo. Ulosipi iudicate. decet mulierem nō velatā orare deū. Nec ip̄a natura docet vos. Vir quidē si comā nutriat ignominia ē illi. mulier vero si comā nutriat gloria est illi. quoniā capilli p velamine ei dati sunt. Si quis autē videtur contentiosus esse nos talē consuetudinē nō habemus neq; ecclesia dei.

Præmiserat ap̄lus q; mulier est gl̄ia viri: quod hic pbare intendit. Et circa hoc tria facit. Primo ponit pbationē. Secūdo assignat rationē eius qd dixerat ibi. Etenim nō est creatus ꝛc. Tertio infert cōclusionē intentā ibi. Ideo debet ꝛc. Circa primū considerandū est q; sicut supra dictum est. mulier dicitur gloria viri p quandā deriuatiōez et ideo ad hoc pbandum subdit. Nō em̄ prima scilicet rerum conditiōe vir est ex muliere scilicet format^o. sed mulier ex viro. Dicitur em̄ gen. 2. Q; edificauit dñs de^o costam quā tulerat de adā in mulierē. De viro autē dicitur Formauit dominus deus hominē de limo terre. Deinde cū dicit Etenim ꝛc. Assignat rationē eius quod dixerat. Ad cuius euidentiā considerand^o est talis ordo pfecti et imperfecti q; imperfectum in viro ⁊ eo dē subiecto prius ē tēpore q; pfectum. Prius em̄ aliquis homo est puer q; vir simpliciter tamē pfectū est prius imperfecto etiā tēpore. Nam puer pducitur ex viro. Nec igitur est ratio q̄re mulier pducta est ex viro q; pfectior est muliere qd ex hoc pbat apostolus q; finis est pfectior eo quod est ad finē vir autē est finis mulieris. Et hoc est quod dicit. Etenim nō ē creatus vir ppter mulierē sed mulier ppter virū in adiutorium scz generationis: sicut patiens est ppter agens et materia ppter formā. Unde dicitur gen. 2. Non est bonū hominē esse solum: faciam^o ei adiutorium simile sibi. Deinde cū dicit Ideo debet ꝛc. Infert cōclusionē intentā dicens: Ideo scz quia vir est ymago ⁊ gloria dei: mulier autē est gloria viri. mulier debet habere velamē sup caput suum quando scz deo assistit orando vel pphetando. vt per hoc ostendatur q; nō immediate subē deo. s; subijcēt etiā viro sub dō. hoc em̄ significat velamē qd capiti supponitur. Unde alia littera habet q; mulier debet habere potestātē super caput suum ⁊ idē est sensus. Nam velamē est signū potestatis s; in ps̄. dicitur. Imposuisti hominē super capita nostra. Deinde cū dicit. Et ppter angelos ꝛc. Assignat tertiā rationē q; sumitur ex pte angelorum dicens: Et etiā mulier debet habere velamen sup caput suum propter angelos. Qd quidē dupliciter intelligi potest. Vno modo de ipsiis angelis celestibus qui conuentus fidelium visitare creduntur. precipue quando sacra misteria celebrantur. Et ideo tunc tā mulieres q; viri ad reuerentiā eoz honeste ⁊ ordinate se debent habere s; in illud ps̄. In cōspectu angeloz psallā tibi. Alio modo pōt intelligi s; q; angeli dicuntur sacerdotes in q̄tuz diuina populo annūciant s; in illud Mal. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiā ⁊ legē requirent ex ore eius q; angelus

domi exercitū est. Debet ergo mulier velamen habere semper in ecclesia ppter angelos id est ppter sacerdotes duplici ratione. Primo quidē ppter eoz reuerentiā ad quā pertinet q; mulieres corā eis honeste se habeāt. Unde dicitur Ecc. 7. Honora deū ex tota aīa tua ⁊ honorificā sacerdotes illius. Secundo ppter eoz cautelā ne scilicet ex cōspectu muliez nō velataz ad cōcupiscētā pnoceant. Unde dicitur Ecc. 9. Virginitē ne aspicias ne forte scādalizeris in decore illius. Aug. autē aliter exponit p̄dicta. Ostendit em̄ q; tam mulier q; vir est ad ymaginē dei per hoc qd dicit ephe. 4. Renouamini spū mentis v̄re ⁊ in dūite nouū hominem qui renouatur in agnitione dei s; ymaginē eius qui creauit eū vbi non est masculus ⁊ femina. Et sic patet q; ymago dei attenditur in homine s; spū ritum in quo non est differentia masculi ⁊ femine. et ideo mulier est ymago dei sicut ⁊ vir. Exp̄sse em̄ dicit gen. 1. q; creauit deus hominē ad ymaginē suā masculū ⁊ feminā creauit eos. ⁊ ideo Aug. dicit hoc esse intelligendū in spiritali coniugio qd est in anima nostra in qua sicut supra dictū est sensualitas vel etiā inferior ratio se habet p modum mulieris. ratio autē superior per modū viri in q; attenditur ymago dei. ⁊ s; in hoc mulier est ex viro ⁊ ppter virū q; administratio rez tēporaliū vel sensibiliū cui intēdit inferior ratio vel etiā sensualitas debet deduci ex cōtēmplatione eternoz que pertinent ad superiorē rationē ⁊ ad eā ordinari. ⁊ ideo mulier dicitur habere velamē vel potestātē super caput suū ad significandū q; circa tēporalia dispensanda debet homo cōhibitionē quandā ⁊ tēpore nationē habere ne vltra modū homo pgreddat in eis d; illi gendis. que quidē cōhibitio circa amorē dei adhiberi nō debet cū pceptū sit de vtro. 6. Diliges dñm deū tuū ex toto corde tuo. Nam circa desiderii finis nō apponit mēsurā quā necesse est apponi circa ea que sunt ad finē. Medius em̄ sanitatē inducit q; tēpore pfectiorē pōt. nō tamē dat medicinā q̄to maiorē potest. sed scdm determinatā mēsuram. Sic vir nō debet habere velamē sup caput. Et hoc debet ppter angelos sanctos. quia sicut in glo. dicit grauita est sanctis angelis sacra ⁊ pia significatio. Unde ⁊ aug. dicit. 19. de ciuitate dei q; demones alliciunt q̄busdam sensibilibus rebus. non sicut aīalia cibis sed sic spūritus signis. Deinde cū dicit Verūtānē neq; vir ꝛc. excludit dubitationē que posset ex dictis oriri. Quia enim dixerat q; vir est gloria dei. mulier autem est gloria viri. posset aliquis credere vel q; mulier nō esset ex deo vel q; nō haberet potestātē in gratia. Unde primo hoc excludit dicens: Licet mulier sit gloria viri qui est gl̄ia dei. verūtānē neq; vir est in dño id est a dño pductus sine muliere. neq; mulier sine viro. vtrūq; em̄ de^o fecit s; illud gen. 1. Masculū ⁊ feminā creauit eos. Vel alter. neq; vir ē sine muliere in dño id est in gratia dñi n̄ri iesu xpi. neq; mulier sine viro q; vtrūq; p gratiā dei saluat s; in illud gal. 3. Quicumq; in xpo baptizati estis xps induistis. Et postea subdit. Non est masculus neq; femina scz differēs in gratia xpi. Secūdo assignat rationē dicens: Nam sicut in priua rerū institutiōe mulier ē de viro formata. ita ⁊ in subsequentibus generationibus vir p mulierē pductus ē s; illud Job. 14. Homo natus de muliere. Nā prima pductio hominis fuit sine viro ⁊ muliere qñ de^o formauit hominē de limo terre. eū de costa viri. vt ibidē legit. Tertia autē est ex viro ⁊ muliere sicut abel natus est ex adā et eua vt legit gen. 4. Quarta autē ē ex muliere sine viro xpi ex virgine s; illud gal. 4. Misit de^o filium suū factū ex muliere. Tertio ostendit rationē esse cōuenientē dicens: Omnia autē ex deo q; scz ⁊ hoc ip̄m q; mulier primo fuit ex viro. ⁊ hoc q; postmodū vir est ex muliere est ex operatiōe diuina. Unde ad deū present tā vir q; mulier. Et dicit Ro. 11.

Explanatio sancti Thome

Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia. Deinde cum dicit
Glossa ipsi iudicate etc. committit iudicium eius quod dixerat au-
ditoribus. Et circa hoc duo facit. Primo committit iudici-
um rationabilibus auditoribus ibi. Si quis autem videt etc.
Circum primum quatuor facit. Primo committit auditoribus
iudicium eius quod dixerat more eius quod confidit se sufficienter
probasse dicens: Glossa ipsi iudicate etc. Pertinet enim ad bo-
num auditorem iudicare de auditis. In dicit Job. 6. Lo-
quentes id quod iustum est iudicate. Et. 12. Mone auris vestra
iudicet. Secundo proponit sub questione id de quo debet
esse iudicium dicens: Decet mulierem non velata orare deum
hoc prohibetur. 1. Petri. 3. ubi dicitur quod sit non exteri ca-
pillatura. Tertio ostendit unde debeatur sumere suum iudi-
cium. quia ab ipsa natura et hoc est quod dicit. Nec ipsa natu-
ra vocet vos et vocat hic naturam ipsam inclinationem natu-
ralem quae inest mulieribus ad nutriendum comam quae est naturale
velamen non autem viris. Quae quidem inclinatio naturalis est ostē-
ditur quia in pluribus invenitur. oportet autem ab ipsa natura doceri.
quia ab ipso opere. sicut in pictura instruitur aliquis
artificio pictoris et ideo pro quosdam dicit Esa. 24. Trans-
gressi sunt leges mutaverunt ius: dissipaverunt sedes sem-
piternam id est ius naturale. Quarto autem a natura sumit ra-
tionem et primo ponit id quod est ex parte viri dicens: quod vir quidem
si comam nutriat more mulieris ignominia est illi id est ad
ignominiam ei reputat apud plures homines. quia per hoc vi-
detur muliebres esse. Et ideo Esa. 44. dicit. Sacerdos
tes comam non nutriant. Nec est instantia de quibusdam quae in
veteri lege comam nutriunt. quia hoc erat signum quod sic erat
positum in lectione veteris testamenti ut dicit. 2. cor. 3. Se-
cundo ponit id quod est ex parte mulieris dicens: Mulier et si
comam nutriat gloria est illi. quia videtur ad ornatum eius
pertinere. Unde dicit 1. Cor. 7. Come capitis eius sicut pur-
pura regis. Et assignat consequentem rationem cum dicit. Quia
capilli dati sunt ei sicut mulieri. per velamen. et ideo eadem
ratio est de capillis nutriendis et de velamine artificiali ap-
ponendo 1. Cor. 4. Capilli tui sicut grex caprarum etc. Deinde
cum dicit Si quis autem vir etc. Coprimis praevious au-
ditores dicens: Si quis autem videtur pretentiosus esse ut
scilicet rationibus praedictis non acquiescat sed confidentia cla-
moris veritate impugnet quod pertinet ad correctionem ut Ambrosius
dicit pro id quod dicit Job. 6. Respondete obsecro absque con-
tentione. Et. puer. 20. Honor est ei qui separat se a contem-
tionibus. Hoc sufficit ad coprimendum tale. quod nos iudicem
in christum credentes tale consuetudinem non habemus sed quod mu-
lieres orant non velato capite neque etiam tota ecclesia dei per
gentes diffusa. Unde si nulla esset ratio hoc solum deberet
sufficere ne aliquis ageret pro communem ecclesiae consuetudinem
ne. Dicit enim in psalmo. Qui habitare facit vniuersum in domo
meo. Unde Augustinus dicit in epistola ad casulanum quod omnibus in quibus non
habet certam diffinitam sacra scriptura. mos populi dei atque instituta
maiorum pro lege habenda sunt.

Lectio quarta.

De autem principio non laudamus quod non in me-
lius sed in deterius provenitis. Primum quidem
conuenientibus vobis in ecclesiis: audio scilicet
scissuras esse inter vos et ex parte credo. In autem oportet
et hereses esse: ut et quod probati sunt manifesti fi-
ant in vobis. Conuenientibus ergo vobis in vniuersum iam
non est officia cenam maleducare. Unusquisque enim suam
cenam presumit ad maleducandum. Et alii quidem de-
esurit. alii autem ebrius est. In quibus domos non habetis
ad maleducandum et bibendum: In ecclesiis dei con-

temnitis: et confunditis eos quod non habet. Quid
dicam vobis. Laudo vos: in hoc non laudo.
Postquam apertius redarguit corinthios de eorum errore in ha-
bitu. quod scilicet mulieres ad sacra misteria veniebant capite
non velato. praesertim arguit eorum errorem de scissuris in vniuersum.
quod scilicet vniuersum conueniret ad sacra misteria praetentionibus vacabant
Et primo tangit eorum defectum in generali: Secundo in speciali
ibi. Primum quidem etc. Dicit ergo primo. Hoc autem quod dicitur est supra
quod mulieres velatae sunt in ecclesiis praecipio ut sic triplex eos
diceret ad huiusmodi obsequia. Primum quidem de re. Secundo de iustitia
vine. Tertio praecipio quod solum sine alijs necessitate iudicetur
puer. 3. Custodi praecipia mea et viues Et Eccl. 4. de fu-
niculo triplex difficile respicit. In hoc laudamus sed magis vituperamus
quod venitis in ecclesias non in melius sicut deberet esse. sed in de-
terius ex culpa vestra. Dicit enim aialia gregalia. puta colubae
grues. oues. nakali distinctio in vniuersum praeiungit ut sit eis cor-
poralis melius. In et homo cum sit aial gregale vel sociale. vel
phus probat sed rationem agere debet ut multi in vniuersum conueni-
ant propter aliquod melius. sicut in reb? scilicet multum in vni-
tate ciuitatis prouenit ut sit eis melius scilicet propter securi-
tatem et sufficientiam vite. Et ideo fideles in vniuersum prouenire de-
bent propter aliquod melius spirituale sicut in illis psalms. In prouenire do-
pulos in vniuersum reges ut fuit in domino. Et alibi. In filio in-
storum et aggregatione magna opa domini. Sed isti in deterius con-
ueniebant propter culpas quas committent dum conueniret. Esa. 1.
Iniquum fuit cet? vniuersum. Ecc. 21. Stuppa collecta sinagoga pec-
cantium. Deinde cum dicit Primum quidem etc. Primum in specia-
li quod in deterius proueniret. Et primo ponit iudicium culpe di-
cens primum quidem in cetera scilicet quod in deterius conueniret proueniret
tibus vobis in ecclesia audio scissuras esse inter vos scilicet propter
nones quas exercebant. Quod quidem ecclesiae non prouenit quae in vniuersum co-
stituit sicut in illis epistola. 4. Unus corpus et vniuersum spiritus sicut vocati
estis in vna spe vocationis vestrae. Hoc tamen praedicit Esa. 22. Scis-
suras ciuitatis dauid videbitis quod multiplicare sunt. Dicit autem
glossa. quod dicens primum ostendit quod primum malum est dissensio vni-
cetera oriuntur ubi enim est dissensio nihil rectum est. Sed contra
videt esse quod dicitur Eccl. 10. Intra omnes peccata superbia etc. ibi. vi.
Radix omnium malorum cupiditas. Dicitur autem quod hec aucto-
ritates loquuntur quod tunc ad peccata personalia singularium hominum quod
rum primum est superbia ex parte auersio et cupiditas ex parte puer-
sionis. Sed glossa. b loquitur de peccatis multitudinis in quibus primum
est dissensio pro qua soluit rigor disciplinae. In dicit Jac. 3. Abi
est zelus et contentio ibi incohabitata et omne opus prauum. Secundo
ponit crudelitatem auditorum cum dicit. Et credo ex parte id est quod
ad aliquos vestrum qui erant ad praetentionem primum. sicut in illis quod dixerat
S. 1. Correctiones sunt inter vos. Hoc autem dico quod vniuersum vestrum
dicit. ego quidem scilicet pauli. ego apollo. ego vero cephe. Alij
vero non erant praetentiosi ex parte persona ibi subdit. Ego autem christi.
In et 1. Cor. 2. dicit. Sicet liliam inter spinas sic amica mea inter
lias. id est boni inter malos. Tertio assignat rationes sue credulitatis
litatis dicens: In autem oportet non solum qualicumque scissuras sed etiam
hereses esse. Abi duo praedicta sunt. Primum quod sit heresis
Secundo quod oportet hereses esse. Circa primum sciendum quod sicut
lybero. dicit super epistolam ad galatas. heresis graecae ab electione di-
cit. quod scilicet sibi vniuersum eligat disciplinam quam putat esse
meliorē. Et quod duo accipiunt. Primum quidem quod de re heresis
est quod aliquis privatam disciplinam sequatur quam pro electione pro-
priam non autem disciplinam publicam quae diuinitus tradita. Secundo quod
huiusmodi disciplinae aliquas praenacit inheret. In autem electio firmam
imponat inhesionem. et ideo hereticus dicitur quod spernens disciplinam
fidei quod diuinitus tradita praenacit propter errorem sectae. Per-
tinet autem aliquid ad disciplinam fidei dupliciter. Vno modo directe
sicut articuli fidei quod se credendi proponunt. Unde error circa
hos sicut se facit hereticum si praenacia assit. In non praeiungit autem a
errore propter simplicitatem aliquam excusari praecipue quod ad ea

in epistolā I ad Corinthios XI

de q̄b̄ ecclia solēnizat et q̄ cōtē versant in ore fidelū. sicut
misteriū trinitatis natiuitatē xp̄i et alia h̄mōi. Quedā vō
indirecte p̄tinet ad fidei disciplinā in xp̄i sc̄z sp̄a nō p̄po-
nunt v̄t pp̄ se credēda s̄z ex negatiōe eoz seq̄t aliq̄d p̄riū
fidei sicut si neget ysaac fuisse filius abrae. sequit aliq̄d cō-
trariū fidelē sc̄z sacra scripturā p̄tinere aliq̄d falsi. Ex istis
aut nō iudicat aliq̄s hereticō nisi adeo p̄tinacit p̄seueret
q̄ ab errore nō recedat etiā viso q̄d ex hoc sequat. sic iḡt
p̄tinacia q̄ aliq̄s cōtēnt in his q̄ sunt fidei directe v̄t idi-
recte subire iudiciū ecclie facti hoīem hereticū. tal̄ at̄ p̄ti-
nacia p̄cedit ex radice sup̄bie q̄ aliq̄s p̄fert sensū suūz tort
ecclie. An̄ apls̄ dicit. 1. ad th̄i. 6. Si q̄s alie docet et nō acq̄-
scit sanis finonib̄ v̄m̄ n̄r̄i ih̄u xp̄i. et ei q̄ fm̄ pietatē ē vo-
cetrine sup̄bus est nihil sciēs s̄z languēs circa q̄stōes et p̄i-
gnas v̄bōū. ¶ Sec̄do p̄siderādū ē quō oporteat hereses
esse. Si em̄ oportunū ē hereticos esse. videt q̄ sint cōmē-
vabiles et nō sint extirpādū. S̄z dicēdū ē q̄ dupl̄ de aliq̄
s̄z q̄ oportet illis eē. An̄o mō ex intētiōe illi q̄ hoc agit
puta si dicam q̄ oportet iudicia eē. q̄z sc̄z iudices iudicia
exerētēs intēdūt iusticiā et pacē in reb̄ h̄ūanīs p̄stituere
Alio mō ex intētiōe dei q̄d mala ordiat in bonū sicut p̄e-
cutiōnē tyrānoz ordinavit in gl̄iam martir̄. An̄ Aug. di-
cit in encheridion̄ q̄ de ē adeo bon̄ q̄ nullo mō p̄mitte-
ret fieri aliq̄d malū nisi eēt adeo potēs q̄ de quolibz ma-
lo possēt elicerē bonū. et fm̄ hoc dicit Mat. 18. Necesse ē
vt veniāt scādala. verūtamē ve hōi illi p̄ quē scādalu ve-
nit. et fm̄ hoc h̄ dicit apls̄ q̄ oportet hereses eē ex eo q̄ de
us maliciā hereticoz ordiavit in bonū fidelū. Et hoc dicit
p̄mo q̄d ad maiorē declarationē veritatē. An̄ dicit aug.
in glo. ab aduersario mora q̄stio discendi existit occasio.
Multa q̄ppe ad fidē catholicā p̄tinētia dū hereticoz cal-
lida iniquitatē excogitatur vt aduersus eos defēdi pos-
sint: et p̄sōranē obligēt et intelligunt clari: et p̄dicant in
stanti. An̄ et puer. 27. Ferrū ferro acuit et hō exacuit fa-
ciē amici sui. Sec̄do ad māifestādā infirmitatē fidei i his q̄
recte credit. Et hoc est q̄ h̄ subdit apls̄. At q̄ p̄bat id ē
approbatū sunt a deo. māifestā h̄iā in vobis id est int̄ vos
Sap. 3. Tanq̄ aurū in fornace p̄bat illos. ¶ Deinde
cū dicit. Cōueniētib̄ ḡ vob̄ et. redarguit eos de etio des-
licto. q̄z sc̄z peccabāt in modo et ordine sumēdi corp̄ xp̄i.
Et p̄t totū q̄d sequit dupl̄ exponi. Sc̄m̄ at̄ p̄mā expō-
sitiōnē redarguunt de hoc q̄ corp̄ xp̄i p̄sā accipiebant.
Circa hoc ergo quatuor facit. P̄rio p̄t de crimentū q̄d
icurrēbāt. Sec̄do p̄t culpā ibi. Anuq̄q̄s em̄ et. Ter-
tio inq̄rit de causa culpe ibi. Nunq̄d domos et. Quarto
cōcludit eoz vitupatiōis ibi. Quid dicā vob̄ et. Quartū ḡ
p̄mo ita. Cōueniētib̄ vob̄ sc̄ssure sūt int̄ vos. Ergo cō-
ueniētib̄ vob̄ in vniū corp̄e nō aīo. Itā ad hoc adueniētis
q̄d nō est id est nō licet v̄t nō cōpetit vob̄ dñicā cenā man-
ducare id est sumere eucharisticū sacramentū q̄d dñs in ce-
na discipul̄ dedit. Hoc eī sacramentū vt aug. dicit sup̄ Jo-
hānem est sacramentū vnitatē et charitatē. Et ideo nō cō-
petit dissentientib̄. Cañ. 5. Comedite amici et bibite et i-
v̄briam̄ charissimī. Al̄ mell̄ p̄t referri ad ea q̄ sequunt.
vt sit sensus. Nō solū p̄uentib̄ vob̄ sc̄ssure sunt int̄ vos
sed p̄uēt vobis p̄uentib̄ iā id est in p̄nti hoc determinā-
tū habetis q̄ nō ē id ē nō licet vobis dñicā cenā māducār
ad quā p̄sā acceditis. Quia em̄ dñs discipul̄ suis post ce-
nā hoc sacramētū tradidit vt legit Mat. 26. volebāt etiā
corinthij post cōmunez cenā suere corp̄ xp̄i. S̄z dñs hoc
rōnabilē fecit p̄p̄t̄ia. P̄rio q̄d q̄z ordie cōgruo figura
p̄cedit veritatē. Agn̄ aut paschal̄ erat figura siue vmbra
hui⁹ sacramēt̄i Et ideo post cenā agni paschal̄ xps̄ hoc sa-
cramētū dedit. Dicit em̄ colo. 2. de oib̄ legalib̄ q̄ sunt
vmbra futuror̄: corpus aut xps̄. Sec̄do vt ex hoc sacramē-
to statim ad passiōnē trāstret cui⁹ hoc sacramētū ē memo-

riale. Et ideo dixit discipulis Surgite eamus hinc sc̄z ad
passiōnē. Tertio vt ar̄t̄ ip̄rimeret hoc sacramētū cordi-
bus discipulor̄ q̄d ip̄m tradidit in vltio suo recessu. S̄z
in reuerētiā tāti sacramēt̄i postmodū ecclia instituit q̄ non
h̄nt a ieiuniis sumat: a q̄ excipiunt iārm̄ q̄ in necessitate q̄
legez nō h̄z p̄nt nō ieiuniū sumere corp̄ xp̄i. Quia vō aq̄
nō soluit ieiuniū Estimauerunt q̄daz q̄ post potū aq̄ poss̄z
aliq̄s sumere hoc sacramētū p̄rim̄ q̄ vt vident aq̄ nō nu-
trit sicut nec aliq̄d aliud simplex elementū. Quāuis at̄ aq̄
s̄z se nō nutriat et ob hoc nō soluat ieiuniū ecclie: fm̄ q̄ vi-
cunt aliq̄ ieiunantes. nutrit tñ alijs admixta et ideo soluit
ieiuniū nature et fm̄ hoc vident aliq̄ ieiuniū q̄ sc̄z eadē die
nihil sup̄erūt nec cibi nec pot̄. Et q̄z reliq̄e cibi q̄ in ore
remanēt sumunt p̄ modū saluē. hoc nō ipedit aliq̄s eē ie-
iunos. sicut et nō ipedit aliq̄s eē ieiunos si tota nocte nihil
dormierit vel si etiā nō sint plene digesti v̄m̄ eadez die
om̄ino cibi vel pot̄ nihil sumpsierint. An̄ q̄ p̄ncipiū v̄let
est sumēdū fm̄ v̄sum ecclie a media nocte ideo quicūq̄
post mediā noctē aliq̄d sup̄erit q̄m̄cūq̄ modicum cibi v̄t
potus nō potest eadē die sumere hoc sacramentū. ¶ De
inde cū dicit Anuq̄q̄s em̄ et. P̄t culpam et p̄mo s̄z q̄
peccabāt in deū. Sec̄do p̄t peccabāt in p̄ximū ibi Et ali-
us q̄d et. Dicit ergo p̄rio Ideo dico q̄ nō licet vobis do-
m̄nicā cenā māducare q̄z v̄nuq̄q̄s v̄m̄ p̄sumit id ē ante
sumit suā cenā sc̄z cibor̄ comunū ad māducādū. Quil-
bet em̄ eoz portabat ad eccliam ferula p̄parata et comes-
debat q̄libz seozū anteq̄ sumeret sacra misteria. 1. Cor. 4.
Separatū ē cōmuniū eoz n̄c̄ interibūt. Ecc. 11. dicit in p̄-
sona p̄ci Inueni regem mihi et comedebā de bonis meis
solus. ¶ Deinde cū dicit. Et ali⁹ q̄d et. Arguit culpā eoz
tū in xp̄i erat p̄ra p̄ximū. Diuites em̄ laute comedebāt
in ecclia et bibebāt vsq̄ ad ebrietatē. paup̄ib̄ at̄ nihil da-
bāt ita q̄ remanebāt esurientes Et hoc est q̄d dicit. Et ali⁹ q̄
dē esurit sc̄z paup̄ q̄ nō habuit nisi sibi p̄parat. al̄ aut̄ ebri⁹
est sc̄z diues q̄ sup̄flue comedebat et bibebat. Id q̄ dicit
Heemie. 8. Comedite pinguiar̄ bibite mulū et mittite p̄-
tes eis q̄ nō p̄parauerit sibi Job. 31. Si comedi buccellā
meā sol⁹ et nō comedit pupill⁹ ex ea. ¶ Deinde cum dicit
Nunq̄d domos et. Inq̄rit de cā hui⁹ elpe Et p̄rio excludit
cām p̄ quā poterāt excusari. Nō em̄ ē licitū domū dei q̄
ē deputata sacris vsib̄: cōib̄ vsib̄ applicat. v̄n et dñs Jo-
2. esicēs emētes et vēdētes de tēplo dixit. Domus mea
dom⁹ orōis vocabit̄. vos at̄ fecistis eā domū negotiatiōis.
Et aug. dicit in reglā. In oratorio nemo aliq̄d faciat nisi
ad q̄d factū ē: v̄n et nōmē accipit. tñ p̄p̄ necessitatē q̄n̄s.
aliq̄s aliā domū nō inuentit licite poss̄z ecclia v̄t ad ma-
ducādū vel ad alios h̄mōi licitos vsus. Nāc̄ ḡ excusatiōz
excludit apls̄ dicēs Nunq̄d nō habetis domos sc̄z p̄p̄ias
ad māducādū et bibēdū. vt p̄p̄ hoc excusēm̄ si in ecclia
p̄uila celebrat̄ q̄ debetis in p̄p̄ijs domib̄ facere. An̄ et
Luc. 5. dicit q̄ leui fecit xpo p̄uulū magnū in domo sua
Sec̄do cū dicit Aut ecclia dei et. Afferit cām q̄ eos inexcusabiles reddit. q̄z p̄ra est p̄p̄t̄ ecclie dei. Et hanc
p̄t dicēs Aut ecclia dei p̄p̄ntis. et ideo in ecclia p̄sū-
mitis cenā v̄ram ad māducādū. Et p̄t h̄ sumi ecclia tā
p̄ agregatiōe fidelū q̄ etiā p̄ domo sacra q̄ nō est p̄tēnē-
da fm̄ illū p̄s. Domū tuā decet sc̄ritudo Et 3e. 7. Nun-
q̄d spelūca latronū facta ē dom⁹ ista in q̄ inuocātū ē nomen
meū in oculis v̄ris. Isti aut̄ v̄trūq̄ p̄tēnebāt dū p̄ntē p̄-
tu fidelū in loco sacro cōiunia celebrabāt. ¶ Sec̄do ponit
p̄p̄t̄ p̄ximor̄ i hoc q̄ subdit. Et p̄sūditiis eos q̄ nō ha-
bēt. In hoc em̄ paup̄es erubescēbāt q̄ ip̄i esuriebāt in cō-
spectu toti⁹ multitudis alijs laute comedētib̄ et bibētib̄
Dicit at̄ puer. 17. Qui d̄spicit pauperē exp̄obrat sc̄tōri
ei⁹. Et Ecc. 4. Al̄az esuriet̄ ne desperet. ¶ Deinde cū
dicit Quid dicā et. cōcludit eoz vitupatiōz dicēs: Quid

Explanatio sancti Thome

dicā vobis ex consideratione predictorum. Aliquid laudo vos? Et ridet. Et si in alijs factis laudo vos. in hoc tñ factio non laudo. Et est aduertēdū q̄. s̄. dū de habitu mulier loqueretur saltē yronice laudauit eos dicens: laudo vos q̄ p̄ omnia mei etc. Hic dō nec yronice vult eos laudat qz in grauioribus delictis nullo mō sūt peccatores palpandi. Et tñ in ps̄. dicit. Quis laudat peccatōr in desiderijs aīe sue et iniquū bñdixit. exacerbauit dñm peccatōr. Et Esa. 5. Popule me q̄ beatū te dicūt ip̄i te dēcipiūt. s̄z aliaz dō expositionē arguunt de alia culpa. In p̄mitiuā est ecclesia fideles panē et vinū offerēbāt q̄ p̄secrabāt in sanguinē et corp̄ xp̄i. q̄b̄ iā p̄ r̄a tis diuites q̄ multa obtulerāt eadē sibi repetēbāt. et sic ip̄i habūdant sumēbāt paup̄ibus nihil sumētib̄ q̄ nihil obtulerāt. De hac q̄ culpa apostol̄ eos b̄ rephēdit dicens: Cōueniētib̄ vobis in x̄nū iā nō ē id ē nō p̄tigit in v̄s dñs cā cenā māducare. Cena em̄ dñs ē cōis toti familie. vnus q̄sq̄ at v̄m sumit eā nō q̄si cōmunē s̄z quasi p̄p̄riā. dū sibi vult v̄dicare q̄b̄ deo obtulit. et hoc ē q̄b̄ subdit Anus q̄sq̄ p̄sumit. i. p̄sumptuose at̄tēptat ad māducandū cenā sc̄z dñi. i. panē et vinū p̄secratū quasi suā. i. quasi p̄p̄riā v̄dē cās. s̄. ea q̄ p̄secrata sūt dñi in suos vsus. Et ita sequit̄ q̄ alii. s̄. paup̄ q̄ nihil obtulit esurit nihil. s̄. sumēs de p̄secratis. Alii at̄. s̄. diues qui multa obtulit ebri⁹ ē ad s̄fam p̄pter hoc q̄ nimīū sūpsit de v̄o p̄secrato quod. i. quasi p̄p̄riū reposcūt. S̄z videt̄ hoc eē impossibīle quod de v̄no p̄secrato aliquis ebri⁹ vel eē n̄m iat̄ de pane. q̄m post p̄secrationē sub speciebus panis et vini nihil remanet nisi substantia corp̄is xp̄i et sanguis q̄ nō p̄t̄t in corp̄ hominis: ad hoc q̄ ex eis nutrit̄ aut iebriat̄. Dicit̄ q̄ quidā q̄ hoc nō fit p̄ aliquā p̄uersionē s̄z p̄ solā imutationē l̄esu unī hominis ab accidētibus panis et vini q̄ remanēt post p̄secrationē. Cōsueuerūt em̄ homines ex solo ciboꝝ odoꝝ cōfortari et ex multo odoꝝ v̄ni stupefieri et quasi inebriari. Sed p̄fortatio vel stupefactio q̄ p̄cūt̄ ex sola imutationē sensū quo t̄pe durat. cū tñ post p̄secrationē panis aut v̄ni si v̄nū in magna q̄titate sumeret̄ aut panis diu sustentaret̄ hō p̄p̄ panē aut stupeficeret̄ p̄p̄ vinum. Et p̄terea māifestū ē q̄ panis p̄secrat⁹ in aliaz substantiā cōuertit̄ p̄t̄ ex hoc q̄ p̄ putrefactioꝝ r̄soluit̄ i pulueres. aut p̄ p̄ustionē in cineres cū ad nutritiōē nihil aliud requirat̄ q̄ q̄ eis bus cōuertat̄ in substantiā nutritiōē. Quidā q̄ posuerunt q̄ panis aut v̄nū p̄secratū p̄t̄t in aliud et sic nutrit̄ q̄ remanet̄ ibi substantiā panis aut v̄ni cū substantiā corp̄is xp̄i et sanguis S̄z hoc repugnat̄ v̄bis scripturē. Nō em̄ verū eēt q̄b̄ dñs dicit̄ Mat. 26. Hoc est em̄ corp̄ meū qz hoc demonstrat̄ ē p̄as. s̄z pot̄ eēt dicit̄ h̄. i. in hoc loco est corp̄ meū. Et p̄terea corp̄ xp̄i nō incipit̄ eē i hoc sacramētō p̄ loci mutationē qz iā desineret̄ esse in celo. Et n̄ relinquit̄ ibi incipiat̄ esse p̄ cōuersionē alteri. i. panis in ip̄m v̄nū nō p̄t̄ esse q̄ remaneat̄ substantiā panis. Et ideo alij dixerūt q̄ remanet̄ ibi forma substantiālis panis ad quā p̄tinet opatio rei et ideo nutrit̄ sicut et panis nutrit̄. Sed hoc nō p̄t̄ esse qz nutrit̄ est cōuerti in substantiā nutriti. quod nō cōpetit̄ nutrimento rōe forme cui⁹ est agere. sed magis rōe materie cui⁹ est pati. Et si esset̄ ibi forma substantiālis panis nutrit̄ nō possit̄. Alij dō dixerunt q̄ aer circumstās p̄uertit̄ vel in substantiā nutriti vel in quodcūq̄ aliud h̄ mōi. sed hoc nō possit̄ fieri absq̄ mltā cōdēsatiōe aeris q̄ sensui latere nō possit̄. Et ideo alij dixerunt q̄ v̄nū uina virtute ad hoc q̄ sacramētū nō dēphendat̄ i bñm p̄uersionē redit̄ substantiā panis et vini. s̄z hoc vidēte ē impossibīle qz cū substantiā panis cōuertat̄ sit in corp̄ xp̄i non videt̄ q̄ possit̄ substantiā panis redire nisi cōuerti corpus xp̄i cōuertet̄ in panem. Et p̄terea si substantiā panis redit̄ aut hoc est manentib̄ accidētibus p̄as et h̄ simul erit̄ ibi substantiā panis et substantiā corp̄is xp̄i quod. s̄. improbatum est

Nā tā diu est ibi substantia corp̄is xp̄i q̄ diu species manet̄. Aut redit̄ species nō manentib̄ quod etiā ē impossibīle. q̄a sic esset̄ substantiā panis absq̄ p̄p̄rijs accidētibus nisi forte i. telligat̄ q̄ deus em̄io cōuersionis causaret̄ ibi quādā materiā q̄ sit subiectum hui⁹ cōuersionis. S̄z meli⁹ est v̄ dicat̄ q̄ sicut virtute p̄secrationis mlt̄ p̄culose cōfert̄ speciebus p̄as et vini v̄ substantiā sine subiecto ad modum substantiē. ita et eis miraculose cōfert̄ ex cōsequēti q̄ agāt et patiant̄ quicquid agere aut pati possit̄ substantiā panis aut vini si adesset. Et hac rōe species ille panis et vini p̄t̄t nutrit̄ et iebriare. sicut si esset̄ ibi substantiā panis et vini. Cetera nō mutantur a prima expositione.

LECTIO quinta.

Et ego em̄ accepti a dño q̄b̄ et tradidi vobis: q̄m dñs iesus i q̄ nocte tradebat̄ accepit panem: et gr̄as agēs fregit et dixit. Accipite et māducate hoc ē corp̄ meū q̄b̄ p̄ vobis tradet̄. Hoc facite i meam cōmemorationē.

Post q̄ ap̄t̄ redarguit̄ corinthioꝝ inordinatiōes q̄s cōmittēbāt p̄ueniēdo ad eucharistiē sacramētū s̄z mēdū: hic agit de ip̄o sacramētō. et p̄io agit de dignitate hui⁹ sacramētī. Sc̄do iducit̄ fideles ad reuerent̄ sumēdū ibi. Itaq̄ q̄cūq̄ māducauerit etc. Circa p̄mū duo facit. P̄io cōmēdat̄ auctoritatē doctrine quā datur̄ ē. Sc̄do p̄t̄t doctrinā de dignitate hui⁹ sacramētī ibi. Qm̄ dñs n̄r etc. Circa p̄mū duo facit. P̄io cōmēdat̄ auctoritatē doctrine ex p̄te actoris q̄ est xp̄s dicens: Dixi q̄ iā nō est vobis dñicas cenā māducare. sacramētū eucharistiē dñicā cenā vocans. Ego em̄ accepti a dño sc̄z xp̄o q̄ est actor hui⁹ doctrine nō ab aliquo puro homine. gal. 1. Paul⁹ ap̄t̄ nō ab hoīb⁹ neq̄ p̄ hoīes s̄z p̄ iēsū xp̄s heb. 2. Qui cū intitū accepisset enarrari p̄ dñm etc. Sc̄do cōmēdat̄ auctoritatē doctrine ex p̄te ministri q̄ est ip̄e paulus cū subdit. q̄b̄ et tradidi vobis Esa. 21. Que audiuī a dño exercitū dēo ist̄ iudiciū vobis Sap. 7. Quam sine fictiōe didici et sine illūdiā cōico. Deinde cū dicit̄. Qm̄ dñs iesus cōmēdat̄ dignitatē hui⁹ sacramētī tradēs institutionē ip̄i. Et p̄mo p̄t̄t institutionē. Sc̄do t̄ps institutionis cū dicit̄ In qua nocte tradebat̄ etc. Tertio modū institutiōē ibi. Accipit panem etc. Institutor autem sacramētī est ip̄e xp̄s. Et dicit̄. Qm̄ dñs n̄r iesus xp̄s etc. Dicit̄ est em̄. s̄. cū de baptisimo ageret̄ q̄ xp̄s in sacramētis h̄ excellētē p̄t̄t ad quā quatuor p̄tinet̄. P̄io q̄dē q̄ virt⁹ et meritū ei⁹ opat̄ in sacramētis. Sc̄do q̄ in nomine ei⁹ sc̄tificet̄ sacramētū. Tertio q̄ effectū sacramētī sine sacramento p̄bet̄ p̄t̄. Quarto institutiōē noui sacramētī. Specialit̄ tñ p̄gruebat̄ v̄ hoc sacramētū ip̄e in sua p̄sona institueret̄ in quo corp̄ et sanguis eius cōmunicat̄. Et ip̄e dicit̄ Job. 6. Panis quē ego dabo vobis caro mea ē p̄ m̄i vita. Deinde cū dicit̄ Quia nocte tradebat̄ Describit̄ t̄ps institutionis hui⁹ sacramētī q̄b̄ dicit̄ dē cōgruū fuit. P̄io q̄dē q̄m ad qualitātē t̄pis Fuit em̄ in nocte. P̄ter virtutē em̄ hui⁹ sacramētī aīa illūiat̄. Et 1. reg. 14. dicit̄ q̄ Jonathas int̄xit virgā in fauū mellis et p̄uertit̄ manū suā ad os suū. et illūiat̄ sūt ocli ei⁹. p̄p̄ q̄b̄ et i ps̄. dicit̄. Hec illūtiō mea i delictis meis. Sc̄do q̄ tū ad negociū q̄b̄ in illo t̄pe gerebat̄. qz sc̄z qm̄ tradebatur ad passiōē p̄ quā trāsīuit ad patrē hoc sacramētū q̄b̄ est memoriale passiōis ihs̄. Et dicit̄ Ecc. 29. Trāsī hō sp̄es et orna mēsa et q̄ in manu habes ciba ceteros. Deinde cū dicit̄ Accipit panē etc. Ostēdit̄ modū institutiōis p̄mo p̄t̄t ea q̄ fecit et dixit xp̄s institūdo hoc sacramētū. Sc̄do exp̄t̄t ibi. Quotiens causat̄ em̄ etc. Circa p̄mū duo facit. P̄mo agit de institutiōe sacramētī. hui⁹ q̄b̄

in epistola I ad Corinthios XI

ad corp' xpi. Secdo q' ad ed' sanguine ibi. Similit' r' cali
ce r'c. Circa p'mu an' expositione l're oportz p'siderat
necessitate institutiois hui' sacramenti. Est aut' scienduz q'
sacramenta instituta sut' pp' necessitate vite sp'ual'. Et quia
corporalia sut' q'da similitudines sp'ualiu' oportet sacramen-
ta p'portionari eis q' sut' necessaria ad vita' corporale. In
qua p'mo inuenit generatio cui' p'portioat' baptismus p'
que' regenerat aliq's in vita' sp'uale. Secdo ad vita' corpora-
le requirit' augmētū. p' q'd aliq's p'ducit ad q'ntitate' r' virtute'
perfecta' r' hinc p'portioat' sacramētū affirmatiois in q' sp'i-
ritualit' dat' ad robur. Tertio ad vita' corporale requiritur
alimētū. p' q'd corp' homis sustinetur. Et sicut' vita sp'ualis
p' sacramētū eucharistie refect' fm illud In loco pascue ibi
me collocavit. sup aqua' f'fectiois educavit me. ¶ Est aut'
notandū q' generas nō p'ungit' genito fm substantia' s'z so-
lū fm virtute'. s'z cib' p'ungit' nutrito fm substantia'. Un' in
sacramēto baptismi quo xps regenerat ad salutē nō ē ipse
xps fm sua substantia: s'z solū fm sua virtute'. S'z in sacra-
mento eucharistie q'd est sp'uale alimētū xps est fm sua
substantia. Cōtinet aut' sub alia specie pp' trīa. p'rio q'
dem ne esset' horrible fidelib' sumētib' hoc sacramētū si
in pp'ria specie carne' homis ederent r' sanguinē biberēt
Secdo ne hoc ipm' esset' verisibile infidelib'. Tertio vt cre-
deret' meritū fidei q' p'sistit in hoc q' credunt' ea q' nō vidē-
tur. Tradit' aut' hoc sacramētū sub duplici specie p'pter
trīa. p'rio q'dē pp' ei' p'fectionē qz cum sit sp'itual' re-
fectio o'z habet' sp'itualem cibuz r' sp'itualem potū. Itā
r' corporal' refectio nō p'ficiat' sine potu r' cibo. Un' r. s. 10.
victū est q' omnes eādē esca' sp'itualem māducaverunt et
omnes eundē potū sp'itualem biberūt. Itā r' corporal' res-
fectio nō p'ficiat' sine cibo r' potu. Secdo pp' ei' significatio-
nem. Est em' memoriale vñice passionis p' quam sanguis
xpi fuit sepat' a corpe. r' ideo in hoc sacramēto seorsū offer-
tur sanguis a corpe. Tertio pp' hui' sacramenti effectuz
salutare. Valer' em' ad salutem corporis r' ideo offerit' cor-
pus r' valet ad salutē aīe. r' ideo offerit' sanguis. Nam aīa
in sanguine est vt dicit' gen. 9. Offerit' aut' specialit' hoc sa-
cramētū sub specie panis r' vini. p'mo q'dem qz pane r' vi-
no cōmunt' vtunt' homines ad suam refectioē. Et ideo ad
sumēdū in sacramento hec sicut aqua ad ablutioē in ba-
ptismo r' oleum ad vñctionem. Secdo pp' virtutē hui' sa-
cramenti. Nam panis p'firmat cor homis. vinum vō leti-
ficat. Tertio qz panis q' ex mltis granis fit r' vinū ex mul-
tis vñis significat ecclesie vñitatem q' p'sistit ex mltis vñi-
delib'. Est autēz hec eucharistia specialit' sacramētū vñi-
tatis r' charitatis vt dicit' Aug. sup Job. His autē vñis cir-
ca l're expositionē. p'rio p'siderandum est q'd xps fecerit.
Secdo q'd dixerit ibi. Et dicit' r'c. Trīa autem fecit. p'ri-
um q'dem designat cum dicit' Accipit panem. p' q'd duo
significari p'nt. p'rio q'dem q' ipse voluntarie passioē ac-
cepit. cui' hoc sacramētū est memoriale s'z illud Esa. 53.
Ublat' est qz ipse voluit. Secdo pōt significari q' ipse acce-
pit a p're potestatem p'ficiendi hoc sacramētum s'z illud
Mat. 11. Omnia tradita sunt mihi a p're meo. Secdo tangit
cuz dicit' Et grās agēs In q' dat' nob' exemplū grās agen-
di de oib' q' nob' diuinit' vant' fm illud. 1. ad thes. vl. In
oib' grās agit. Tertiu' tangit cū dicit' Fregit. Esa. 58.
Frange esurienti panem tuuz. S'z videt' hoc esse frūm
vñi eccleie s'z quā pu' p'ferat corp' xpi r' postea frangit h'
autem dz qz pu' fregit postea p'tulit vba p'feratiois. Et
ideo q'dā dixerit q' xps p'fecerat pu' v'bis alijs: r' postea
p'tulit vba q'd nos p'feram'. S'z hoc nō pot' esse qz sa-
cerdos vuz p'ferat nō p'fert l'ita vba q'si ex p'sona sua. s'z q'
si ex p'sona xpi p'ferant' Un' manifestum est q' eisdē v'bis
q'd nos p'feram' r' xps p'fecerat. Et ideo dicendum est
q' hoc q'd b' dicit' Et dicit' nō ē sumēdū p'nter q'si xps acce-

pit panē r' grās agēs fregit r' postea dixerit vba q' se quā
tur s'z cōmunt' q' vñ accepit p' se panem grātias agēs
fregit r' dicit. Et ideo cū Mat. 26. dicit' q' iesus accepit
panē r' bñdixit ac fregit Ap'ulus nō curauit h' de bñdictione
facere mētionē itelligēs nihil aliud eē illā bñdictionē q'
hoc q'd dñs dicit' hoc est corp' meū. ¶ Deinde cū dicit' Et
dicit'. Ostēdit q'd xps dixerit institūdo hoc sacramētum
In v'bis at' p'mo q'dē inūxit sacramētū vñi. Secdo exp'lit
sacramētū vñitatis. Tertio vocat' misteriu'. Vñi q'dē sacra-
menti inūxit dicit' s: Accipite. quasi diceret nō ex potesta-
te vñ merito hūano cōpetit vob' vsus hui' sacramēti. s'z ex
eminēti di bñficio Sap. 16. Angloz esca nutritiuū popu-
lū tuū dñe. s. 4. Quid habes q'd nō accepisti. Et de vñi-
nari specie vñs cū dicit' Et māducate. Job. 6. Nisi mādū-
cauerit' carnē filij hoīs. Job. 31. Si nō dixerit viri taber-
naculi mei q's det de carnib' ei' vt saturemur. Sciēdum
est tū q' hec vba nō sūt de forma p'feratiois. Est em' hec
differētia int' hec r' alia sacramēta. qz alia sacramēta p'fici-
unt nō q'dē in p'feratioē materie s'z in vñi materie p'fera-
te. sicut in ablutioē aq' aut in vñctioē olei: seu crismatis.
r' hoc ideo qz in materijs alioz sacramētoz nō est aliqua
natura rōnalis q' sit gr'e sacrificiāt' susceptiua. r' ideo i' fo-
ma alioz sacramētoz sit mētio de vsu sacramēti sicut vñi
dicit' Ego te baptizo vt p'firmo te crismate salutē r'c. Sed
hoc sacramētū p'ficiat' in ipa p'feratioē materie in qua p'ri-
netur ipse xps q' est finis totū gr'e sacrificiāt'. Et ideo vba
q' p'ntēt ad vñi sacramētū nō sūt de substantia forme. s'z solū
illa q' p'ntēt vñitatis r' p'ntētia sacramēti q' p'nter pot' sub-
dens hoc est corp' meū. ¶ Circa q' vba trīa oportet p'sid-
rare. p'rio q'dē de re significata p' hec vba q' s'z sit ibi cor-
pus xpi. Secdo de vñitate hui' locutiois. Tertio vñuz
hec sit pueniēs forma hui' sacramēti. Circa p'mū p'siderā-
dū est q' q'dā dixerūt corp' xpi nō eē in hoc sacramēto fm
vñitate s'z solū sicut i' signo. sic exponētēs q'd b' dicit'. Hoc
est corp' meū id est hoc est signū r' figura corporis mei sicut
r. s. 10. dicitū est. petra aut' erat xps id ē figura xpi. Sed
hoc est hereticū cū exp'sse dñs dicat Job. 6. Caro mea ve-
re est cib' r' sanguis me' vere est pot'. Un' alij dixerūt q' ē
ibi vere corp' xpi. s'z simul cū substantia panis q'd est imposs-
bile vt. s. ostensū est. Un' alij dixerūt q' est ibi solū corpus
xpi substantia panis nō remanētē q' annihilat' vñ in p'iacētē
materiā resoluit'. Sed hoc nō pot' eē qz sicut Aug. dicit in
libro. 83. q. De' nō auctor tēdēdi in nō eē. Secdo q' etiā
p' hāc p'ositionē tollit hoc q' substantia panis conuertat' in
corp' xpi r' sic cū corp' xpi nō incipiat eē i' hoc sacramēto
p' uersionē alteri' i' ipz relinq' q' incipiat ibi eē p' motū lo-
cale q'd ē impossibile vt. s. dicitū est. Oportet igit' dicit' q'
corp' xpi vere sit i' hoc sacramento p' uersionē panis in ipz.
Cōsiderādū tū q' hec uersio differt ab oib' uersionib' q'
sunt in natura. Actio em' nature p'suppōit materiā r' ideo
eius actio nō se extēdit nisi ad imutādū aliqd fm formaz
vñ substantiale vñ accidentale. Unde oīs uersio natural' di-
citur eē formal'. Sed de' q' facit hāc cōuersionē est actor ma-
teriē r' forme. r' ideo tota substantia p'ns materia nō reman-
nētē: pōt cōuerti in totā substantiā corporis xpi. Et qz ma-
teria est indiuiduatiōis p'ncipiū: totū hoc indiuiduū signa-
tū q'd est substantia p'cticularis p'uerit in altā substantiā p'cticu-
larē. p'pter q'd dicit' ista cōuersio substantiale seu trāsmutata
ciatio. Cōtingit igit' in hac uersionē frūm ei' q'd accidit in
cōuersionib' naturalib' in q'bus manēt subiecto fit trāns-
mutatio interdū circa accidentia. hic aut' trāsmutata substā-
tia manēt accidentia sine subiecto virtute vñia q' sic causa
prima sustēt ea sine cā materie q' est substantia causata ad
hoc q' corp' xpi r' sanguis sumat' in specie aliena rationi-
bus supradictis. r' qz ordine quodā accidentia referunt' ad
substantiā. ideo dimensioēs sine subiecto remanēt r' alia

Explicatio sancti Thome

accidentia remanent in ipsis dimensionibus sicut in subiecto
Si autem sub illis dimensionibus in illa substantia remaneat nisi
si corpus christi omnibus potest esse de fractionibus hostie consecra-
te. cum corpus christi glorificatum sit. et consequens infragibile
Quod non potest huius fractioni subsistere. nec etiam aliud potest fini-
gi quod subsistet. quia sacramenti veritatis non decet aliqua fi-
ctio. Unde nihil sensu percipit in hoc sacramento quod non sit
ibi secundum veritatem. Sensibilia enim per se sunt qualitates que quidem
remanent sicut prius fuerant in hoc sacramento ut est dictum
Et ideo alij dixerunt quod est quidem ibi vere fractio sine subie-
cto. unde nihil ibi frangit. Sed nec hoc dici potest. quia cum
fractio sit in genere passionis que habet debilitatem esse que qua-
litas non potest esse in hoc sacramento sine subiecto sic nec
qualitas. An restat dicendum quod fractio illa fada sit in sub-
iecto in dimensionibus panis et vini remanentibus. corpus autem
christi non attingit ab huius fractione quod totum remanet sub quali-
bet parte dimensionum diuisarum. Quod quidem hoc modo considera-
ri potest. Hanc corpus christi est in hoc sacramento ex conversione sub-
stantie panis in ipsum. Non autem fit conuersio ratione dimen-
sionum. Hanc dimensiones panis remanent. sed solum ratione
substantie. Unde et corpus christi est ibi ratione sue substantie. non
autem ratione suarum dimensionum. licet dimensiones eius sint ibi ex con-
sequenti in quantum non separantur a substantia ipsius. Quantum autem
ad naturam substantie pertinet tota est sub qualibet parte dimen-
sionum. Unde sicut ante consecrationem tota veritas substantie
et natura panis erat sub qualibet parte dimensionum: ita
post consecrationem totum corpus christi est sub qualibet parte panis
diuisi. Significat autem hostie consecracione diuisio. primo quidem
passione christi per quam corpus eius fuit vulneribus fractum sicut il-
lud passum. Fecerunt manus eius et pedes meos. Secundo diuisio
distributione donorum christi ex ipso per gradum in illis ista. 12.
Diuisiones gratiarum sunt. Tertio diuisio in tres partes ecclesie.
Hanc eorum sunt membra christi quod ad hoc in hoc modo pergrinans
quod ad vitam in gloria cum christo et quantum ad animam et quantum ad corpus. quod ad
autem expectat finale resurrectionis in fine mundi et hoc significat
diuisio hostie in tres partes. **Secundo considerandum est de
veritate huius locutionis. videlicet enim hec locutio esse falsa Hoc
est corpus meum. Conuersio enim panis in corpus christi fit in ter-
mino plationis horum verborum. Tunc enim completur significatio
huius locutionis. Forme enim sacramentorum significatio ef-
ficiuntur et ideo sequitur in principio locutionis quod dicitur quod
non sit ibi corpus christi. sed sola substantia panis que demon-
strat per hoc nomen: hoc. quod est demonstratiuum substantie
Idem est ergo hoc cum dicitur. Hoc est corpus meum. ac si di-
ceret substantia panis est corpus meum quod manifeste falsum
est. Dixerunt ergo quod ad hoc quod sacerdos hec verba materialiter
et recitative perferat ex persona christi. et ideo demonstratio huius
nominis non refertur ad presentem materiam ut ex hoc locutio
falsa reddat secundum quod obiectio precebat. Sed hoc non potest
stare. Primo quidem quia si hec locutio non applicet ad presentem
materiam nihil faciet circa eam quod est falsum. Dicit enim aug.
sup. Job. Accedit verbum ad elementum et fit sacramentum.
Unde necesse est dicitur quod verba ista formaliter accipiuntur
referendo ea ad presentem materiam. Profert autem ea sacer-
dos ex persona christi a quo virtute suspendunt ad ostendendum
quod eandem efficaciam nunc habent sicut quando christus ea per-
tulit. Non enim virtus his verbis collata euanescit. neque
est diuersitate. neque ministeriorum varietate. Secundo
quod eadem difficultas remanet de prima platione qua christus
ea protulit. Ideo alij dicunt quod sensus huius est. Hoc est cor-
pus meum. id est huius panis designat corpus meum. ut licet hoc de-
signet id quod est in principio locutionis. Sed hoc etiam esse
non potest. quia cum sacramenta efficiantur quod figurat hec verba nihil
efficiunt nisi quod significant. Secundo quod ex hoc sequeres-
tur quod per hec verba nihil efficeret quod corpus christi esset ibi
licet sub signo quod supra improbatur est. Et ideo alij di-**

cunt quod licet hoc facit demonstrationem ad intellectum et demon-
strat id quod erit in fine locutionis scilicet corpus christi. Sed nec
hoc videtur conuenienter dici quod secundum hoc sensus est: cor-
pus meum est corpus meum. quod non fit per hec verba. cum hoc ante
verba consecrationis fuerit verum. Et ideo alij dicendum est
quod forme sacramentorum non solum sunt significantiue sed etiam
faciunt. faciendum enim efficiunt. In omni autem factio oportet
subiecti aliquid commune tanquam principium. Commune autem in hac
conversione non est aliqua substantia. sed accidentia que et
prius fuerunt: et postea manent. et ideo ex parte subiecti in
hac locutione non ponitur nomen quod significat certam speciem sub-
stantie. sed ponitur nomen quod significat substantiam sine
determinata specie. Est ergo sensus. Hoc. id est contentum
sub his accidentibus est corpus meum. et hoc est quod fit per ver-
ba consecrationis. Hanc ante consecrationem id quod erat con-
tatum sub his accidentibus non erat corpus christi. quod tunc fit
corpus christi per consecrationem. **Tertio autem oportet con-
siderare quod est hec conueniens forma huius sacramenti. Hanc
hoc sacramentum ut dictum est non consistit in usu materie sed in
consecratione ipsius. Consecratio autem non fit per hoc quod mate-
ria consecrata solum suscipiat aliquam virtutem spirituale. sed
per hoc quod transubstantiat secundum esse in corpus christi. et ideo nullo
alio verbo utendum fuit nisi verbo substantiuo ut dicatur
hoc est corpus meum. Per hoc enim significat id quod est si-
milis quod significatio efficiat. **Quod
vobis tradet. tangit misterium huius sacramenti. Est enim hoc
sacramentum representatiuum diuine passionis per quam corpus suum
tradidit in mortem pro nobis secundum illud Eia. 50. Corpus me-
um dedi pro vobis. et eph. 5. Tradidit semetipsum pro
vobis. Et ut ostendat rationem frequentandi hoc misterium ius-
iungit. Hoc facite in mea commemoracione. hoc recolendo
scilicet tam magnam beneficiam quo pro vobis me tradidi in mortem
Unde et treno. 3. dicitur. Recordare paupertatis mee abin-
thij et sellis. Et in psalmo. Memoriam fecit mirabilium suo-
rum misericors et miserator dominus escam dedit timen-
tibus se.****

Lectio sexta.

**Similiter et calicem postquam cenauit di-
cens. Hic calix nouum testamentum est
in meo sanguine. Hoc facite quousque
bibetis in mea commemoracione. Quo-
tianscumque enim manducabitis panem hunc et ca-
licem bibetis: mortem domini annuntiabitis donec
veniat.**

Primo autem apostolus posuit institutionem huius sacramen-
ti quantum ad consecrationem corporis: hic ponit institutio-
nem eius quantum ad sanguinis consecrationem. Et primo
ponit ordinem institutionis. Secundo verba cum dicit.
Hic calix etc. Ordo autem attenditur quantum ad duo. Pri-
mo ad concomitantiam virtutum speciei cum dicit. Simi-
liter et calicem. **Utrumque enim est de perfectione huius sa-
cramenti. tum propter perfectionem refectionis. tum pro-
pter representationem passionis. tum propter efficientiam
salutis anime et corporis ut supra dictum est. sed si prius
consecratur in hoc sacramento corpus christi et postea san-
guis. videtur sequi quod ante consecrationem sanguinis cor-
pus christi in hoc sacramento sit ex angue. Quod quidam
inconueniens reputantes dixerunt quod due forme se expe-
ctant in efficiendo ita scilicet quod prima forma consecrans
nisi corporis non consequitur suum effectum antequam perfi-
catur forma consecrans sanguinis. sicut etiam dicitur
est quod verba que perferuntur in consecratione corporis non consequuntur
suum effectum usque ad finem plationis verborum. Sed hoc non est sic**

in epistolâ I ad Corinthios XI

nam significatio verborum quibus consecratur corpus xpi non completur nisi in termino prolationis eorum. Et quia verba sacramentalia significando efficiunt: ideo non possunt habere effectum ante terminum prolationis. Tunc autem habent plenam significationem etiam antequam proferrantur verba consecrationis sanguinis. Et ideo necesse est quod etiam tunc habeant suum effectum. Alioquin sacerdos peccaret statim post verba consecrationis proponens hostiam non consecratam populo adorandam. Huiusmodi esset corpus xpi: quod induceret populum ad idolatriam. Est ergo dicendum quod ante consecrationem sanguinis est in hoc sacramento corpus xpi non sine sanguine. Sciendum est etiam quod in hoc sacramento dupliciter aliquid est. Uno modo ex vi consecrationis illud scilicet in quo terminatur cõuersio panis et vini: sicut per formam consecrationis significatur. Et sic sub specie panis est corpus xpi. Alio modo est aliquid in hoc sacramento ex reali concomitantia sicut diuinitas verbi est in hoc sacramento propter indissolubilem unionem ipsius ad corpus xpi: licet nullo modo substantia panis in diuinitatem conuertatur. Et similiter est ibi anima que coniuncta est realiter ipsi corpori. Si vero in triduo mortis christi fuisset corpus xpi ab aliquo apostolorum consecratum non fuisset ibi anima que tunc realiter erat a corpore separata. Et ideo dicendum est de sanguine. Huiusmodi sub speciebus panis ex vi consecrationis est corpus xpi in quod substantia panis conuertitur. Sanguis autem est ibi ex reali concomitantia quia nunc realis sanguis xpi non est ab eius corpore separatus: et eadem ratione sub specie vini est sanguis xpi ex vi consecrationis: corpus autem ex reali concomitantia: ita quod sub utraque specie est totus xps. Si vero tempore passionis quando sanguis xpi erat ex corpore effusus fuisset hoc sacramentum ab aliquo apostolorum perfectum sub panis specie fuisset solum corpus xpi exanguis: sub speciebus autem vini fuisset solus sanguis xpi. ¶ Secundo attenditur ordo per comparationem ad cibos materiales: quoniam precesserant ubi subdit. Postquam cenauit. quod videtur signanter addidisse. Nam xps corpus suum tradidit inter cenam. Unde Mat. 26. dicitur. Qui cenantibus illis accepit iesus panem. etc. Sed sanguinem dedit expressisse post cenam. Unde et Luc. 22. dicitur. Similiter et calicem postquam cenauit dicens. etc. Cuius ratio est: quia corpus xpi representat mysterium incarnationis que facta est adhuc legalibus observantibus statum habentibus inter quas precipua erat cena agni paschalis. Sed sanguis xpi in sacramento directe representat passionem per quam est effusus per quam sunt terminata omnia legalia. Unde Heb. 9. dicitur. Qui proprium sanguinem iniecit semel in sancta eterna redemptione inuenta. ¶ Deinde ponit verba dicens: Hic calix. etc. Et primo demonstrat veritatem huius sacramenti. Secundo iniungit usum. ibi. Hoc facite. etc. Quamquam ergo ad primum dicit. Hic calix. etc. Quod quidem dupliciter sumi potest. Uno modo metaphorice: ut scilicet ponatur continens pro contento: quasi dicat. Contentum in hoc calice quod conuenientius ponitur in consecratione vini quod ratione sue humiditatis indiget alijs terminis contineri quam in consecratione panis qui ratione sue siccitatis proprijs terminis continetur. Alio modo potest accipi metaphorice ut sit sensus. Sic calix inebriat et prurbit ita et passio. Unde Mat. 22. dicit. Potestis bibere calicem quem bibiturus sum. Et Mat. 26. Transseat a me calix iste. Est ergo sensus. Hic calix inebriat in hoc calice. vel hec mea passio. Est nouum testamentum in meo sanguine. Unde considerandum est quod testum dupliciter sumitur in scripturis. Uno modo cõter per quolibet pacto. quod quidem testibus confirmatur. Et sic considerandum est quod deus dupliciter pactus iniecit cum humano genere. Uno modo

promittendo bona temporalia et malis temporalibus liberando: et hoc vocatur vetus testamentum vel pactum. Alio modo promittendo bona spiritualia et malis oppositis liberando: et hoc vocatur testamentum nouum. Unde dicit Jerem. 31. Fieri domui israel et domui iuda sedus nouum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris ut educerem eos de terra egypti: sed hoc erit pactum. Dabo legem meam in visceribus eorum et ero eis in deum. Est autem considerandum quod apud antiquos erat consuetudo ut alicuius victimæ sanguinem funderet ad confirmationem pacti. Unde Gen. 31. legitur quod postquam inierunt fedus laban et iacob: imolatis victimis in motu vocauit fratres suos. Unde et Exo. 24. legitur quod moyses sumptum sanguinem respersit in populum et ait. Hic est sanguis federis quod pepigit dominus vobiscum. Sicut ergo vetus testamentum seu pactum confirmatum est sanguine figuratiui taurorum: ita nouum testamentum seu pactum confirmatum est in sanguine xpi qui per passionem est effusus. Et in hoc calice sacramentaliter continetur. Alio modo testum accipit magis stricte pro dispositione hereditatis percipiende quam necesse est secundum leges certo numero testium confirmare. Huiusmodi autem testum sic acceptum confirmatur nisi per mortem: quod ut apostolus dicit Heb. 9. Testum in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valeret vultus qui testatus est. Deus autem patrum quidem dispositionem fecerat de eterna hereditate percipienda: sed sub figura temporalium bonorum quod pertinet ad vetus testamentum: sed postmodum fecit nouum testum expressis promittens hereditatem eternam quod quidem confirmatum est per sanguinem mortis xpi. Et hoc dominus hic dicit. Hic calix nouum testum est in meo sanguine. quod dicitur. Per id quod in hoc calice continetur commemoratur nouum testamentum per xpi sanguinem confirmatum. Est autem aduertendum quod eadem verba que hic apostolus ponit. habent. Luc. 22. nisi quod ibi addit qui pro vobis effundet. Lucas enim de scipulus fuit pauli et eius in conscriptione euangelij est sequutus. Sed Mat. 26. dicit. Hic est enim sanguis mei nouum testamenti qui pro multis effundet in remissionem peccatorum. Eadem verba ponuntur in marco. 14. Dicitur ergo quidam quod quicumque forme horum verborum prestant que sunt scripta in canone sufficere ad consecrationem. Probabiliter autem videri videtur quod illis solis verbis perficitur consecratio: quibus ecclesia vti ex traditione apostolorum structa. Euangeliste enim verba vti recitare intenderit quantum pertinet ad rationem historie: non autem secundum ordinem ad consecrationem sacramentum quas in occulto habebat in primitiua ecclesia propter infideles. Unde dicitur in vltimo ca. ecclesiastice hierarchie. Perfectas inuocationes non est fas in scripturis exponere. neque mysticum imperium ante factas in ipsis ex deo virtutes ex occulto in coram adducere. Sed circa ista verba quibus ecclesia vti in consecratione sanguinis quodam opinatur quod non omnia sint de necessitate forme sed solum quod dicitur. Hic est calix sanguinis mei: non autem residuum quod sequitur nouum et eternum testamenti misterium fidei qui pro vobis et pro multis effundet in remissionem peccatorum. Sed hoc non videtur conuenienter dici. Nam totum illud quod sequitur est quedam determinatio per dicatum. Unde et ad eiusdem locutionis sententiam seu significationem pertinet. Et quod ut sepe dictum est forme sacrorum significando efficiunt: totum pertinet ad vim effectiue forme. Nec obstat ratio quam inducit: quod in consecratione corporis sufficit quod dicitur. Hoc est corpus meum. quia sanguis seorsum consecratus spiritualiter representat passionem xpi per quam eius sanguis separatus est a corpore: et ideo in consecratione sanguinis oportet exprimeret xpi passionis virtutem que attenditur propter quod respectu nostre culpe quam christi passio abolet. secundum illud Apoc. 1. Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Et quantum ad hoc dicit. Qui pro vobis et pro multis effundet in remissionem peccatorum. Effusus est sicut enim sanguis in remissionem peccatorum non solum pro multis sed etiam

Explanatio sancti Thome

pro omnibus: sicut illud patet Job. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum: sed etiam pro totius mundi. Sed quia quidam se reddunt indignos ad recipiendum talem effectum: quantum ad efficaciam dicitur esse effusus pro multis in quibus habet effectum passio Christi. Dicit autem signanter pro vobis et pro multis: quia hoc sacramentum valet in remissionem peccatorum sumentibus per modum sacramenti. quod notatur signanter cum dicitur. Pro vobis quibus dixerat accipite. Valet etiam per modum sacrificij multis non sumentibus pro quibus offert quod significat cum dicitur. Et pro multis. Secundo virtus eius consideratur per coparationem ad vitam iusticie quam facit per se dem: sicut illud 2o. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem que est in Christo iesu quem proposuit propitiatorem per fidem in sanguine ipsius. Et quantum ad hoc dicitur. Mysterium. i. occultum fidei. quod scilicet fides passionis Christi erat occulta i omnibus sacrificijs veteris testamenti: sicut veritas in signo. Hoc autem ecclesia habet ex traditione apostolorum cum in canone scripture non inueniat. Tertio virtus eius attenditur quantum ad vitam glorie in qua per passionem Christi introducimur. sicut illud Heb. 10. Habentes fiduciam in introitum sanctorum in sanguine Christi. Et quantum ad hoc dicitur. Huius et eterni testamenti. Eterni scilicet quod est dispositio de hereditate eterna. Huius autem ad vitam veteris: quod temporalia promittebat. sicut Heb. 9. dicitur. Ideo novi testamenti mediator est ut morte intercedente re promissionem accipiant qui vocati sunt eterne hereditatis. Deinde cum dicitur. Hoc facite. etc. Inuenitur vnum huius sacramenti dicitur. Hoc facite quotienscunq; sumetis in mea comemoratione. i. in memoriam mee passionis. Unde et Trevis. 3. dicit propheta. Memoria memor ero et tabesceat in me anima mea. Et Esa. 43. Miserationum vestrum recordabor. Est autem notandum quod in calice principaliter quidem debet poni vinum rorsus supradictum. Debet autem apponi et aqua. Probabile enim est quod Christus in cena vinum mixtum discipulis dederit propter consuetudinem terre illius in qua ut temperet fortitudo vini ab omnibus vinum bibitur aqua mixtum. Unde et Hieronymus. 9. sapientia dicit. Bibite vinum quod miscuit vobis. Ibi enim post consecrationem est sanguini Christi miscendum: quod talis mixtio non posset esse sine qualicumque corruptione vini consecrati: quod pertinet ad crimine sacrilegij. Dicitur autem quidam quod cum de latere Christi pendentes in cruce fluxerit sanguis et aqua ut legitur. Jo. 19. Sicut vinum convertitur in sanguinem: ita aqua in aqua. Sed hoc non competit quod in illa aqua figuratur ablutio que est per baptismum. Et ideo alij dicunt quod facta conuersione vini in sanguinem aqua remanet in sua substantia. et circumtegatur accidentibus vini. Sed nec hoc competit quia aqua admisceat vino ante consecrationem quam non differt ab alio vino. Unde non seorsum manet sed permisceat. et ideo videndum est quod aqua convertitur in vinum: sic totum convertitur in sanguinem Christi. Propter quod mos est modicum de aqua apponere et precipue si sit vinum debile quod non potest nisi modicum aque i seipsum convertere. Deinde cum dicitur. Quotienscunq; etc. exponit verba domini que dixerat. Hoc facite in mea comemoratione dicens. Quotienscunq; enim manducabitis panem hunc etc. Et dicit panem propter spes

cies remanentes. Dicit autem hunc propter idem numero corpus significatum et contentum. Et calicem. scilicet hunc bibetis mortem domini annuuntiantibus representando. scilicet eam per hoc sacramentum. Et hoc donec veniat. i. usque ad ultimum eius aduentum in quodam intelligi quod hic ritus ecclesie non cessabit usque ad finem mundi. sicut illud Mat. ult. Ecce ego vobiscum sum usque ad consumationem seculi. Luc. 21. Non preteribit generatio hec. scilicet ecclesie donec omnia fiant.

Lectio septima.

Itaque quicumque manducaverit panem et biberit calicem domini indigne: reus erit corporis et sanguinis domini. Probet autem seipsum homo. et sic de pane illo edat et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne: iudicium sibi manducat et bibit. non diiudicans corpus domini. Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles et dormiunt multi. Et si nosmetipsos diiudicarem. non utique iudicaremur. Dum iudicamur autem a domino corripiemur. ut non cum hoc mundo damnemur. Itaque fratres mei cum convenitis ad manducandum inuicem expectate. Si quis esurit domini manducet ut non in iudicium conveniatis. Letera autem cum venero disponam.

Postquam apostolus ostendit dignitatem huius sacrificij: bic excitat fideles ad sumendum illud reuerenter: et primo ponit preculum quod imminet indigne sumentibus. Secundo adhibet salutare remedium ibi. Probet autem. etc. Dicit ergo primo. Itaque et hoc quod sacramentaliter manducat est corpus Christi: et quod bibit est sanguis Christi: Quicumque manducaverit hunc panem et biberit calicem domini indigne reus erit corporis et sanguinis domini. In quibus verbis primo considerandum est qualiter aliquis indigne manducat et bibit. quod quidem sicut glo. contingit dupliciter. Primo quidem quod in celebratione huius sacrificij: quod si aliquis aliter celebrat sacramentum eucharistie quam a Christo traditum est puta si offerat in hoc sacro alium panem quam triticum vel alium liquorem quam de vite. sicut Levit. 10. dicitur quod nadab et abihud filij aaron obrulerunt coram domino ignem alienum quod eis preceptum non erat: egressusque ignis a domino deuorauit eos. Secundo ex hoc quod aliquis non deuota mente accedit ad eucharistiam. que quidem in deuotio quod est veniale: puta cum aliquis distracta mente ad secularia negotia accedit ad hoc sacramentum habitualiter retinens debitam reuerentiam ad ipsum: et talis in deuotio licet impediatur fructum huius sacrificij que est spiritualis refectio non tamen facit reum corporis et sanguinis domini: sicut hic apostolus loquitur. Quaedam vero in deuotio est peccatum mortale: quod si est cum contemptu huius sacrificij. putat de Malac. 1. Vos polluitis nomen meum in eo quod dicitis. Mensa domini contaminata est et quod supponit contumeliosum. Et de tali in deuotio loquitur glo. Tertio modo dicitur aliquis indignus ex eo quod cum voluntate peccandi mortaliter accedit ad eucharistiam. Dicit enim Levit. 21. Non accedat ad altare qui macula habet. Intelligitur aliquis macula peccati habere quod in voluntate peccandi que tamen tollit per penitentiam. propter strictionem quodammodo tollit voluntatem peccandi cum proposito sustinendi et satisfaciendi quantum ad remissionem culpe et pene eterne. per consecrationem autem et satisfactionem quantum ad totalem remissionem pene et reconciliationem ad membra ecclesie. Et ideo i necessitate quodammodo puta quod aliquis copiam habet sortis habere non potest sufficit contritio ad suscipiendum huius sacrificij. Regulariter autem debet confessio precedere cum aliqua satisfatione. Unde in libro de ecclesiasticis dogmatibus

in epistolā I ad Corinthios XI

dicatur. Communicaturus satisficiat lachrymis et orationibus et confidens de domino mundi: accedat ad eucharistia intrepidus et securus. Sed hoc de illo dico que capitalia peccata et mortalia non grauant. Nam quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt horrore prius publica pena satisfacere: et ita sacerdotis iudicio reconciliati cōiōni sociari: si non vult ad condēnationē eucharistia percipere. Sed videt quod peccatores non indigne accedant ad hoc sacramentum. Nam in hoc sacro sumit Christus qui est spiritualis medicus qui de se dicit. Mat. 9. Non est opus valentibus medicus sed male habentibus. Sed videtur quod hoc sacramentum est spirituale nutrimentum sicut baptismus est spiritualis natiuitas. Nam sic aut aliqis ad hoc vt vtiat sed non nutrit nisi iam viuunt: et ideo hoc sacramentum non competit peccatoribus qui nondum viuunt per gratiam: competit eis tamen baptismum. Et propterea eucharistia est sacramentum charitatis et ecclesiastice vnitatis: vt dicit Aug. super Io. Cum igitur peccator careat charitate et sit seipsum merito ab ecclesia vnitatis: si accedat ad hoc sacramentum falsitate committit dū significat se habere charitatem quam non habet. Quia tamen peccator quicquid habet fide huius sacramenti licet non ei hoc sacramentum in spicere: quod oīo infidelibus denegatur: vt Dionysius dicit. 3. ca. ecclesiastice hierarchie. Secundo considerandum est quomodo ille qui indigne sumit hoc sacramentum sit reus corporis et sanguinis domini. Ad quid in glo. tripliciter exponit. Primo modo materialiter. Incurrit enim reatum ex peccato commisso circa corpus et sanguinem domini: put in hoc sacro continetur: quod indigne sumit. et ex hoc eius culpa aggrauatur. Tanto est enim culpa grauior quanto maior est peccata que peccat. Heb. 10. Quamuis magis putatis deteriora mereri supplicia eorum qui aliquid dei contulcauerit et sanguinem testamenti pollutum duxerit. Secundo exponit per similitudinem vt sit sensus. Reus erit corporis et sanguinis domini et mortis domini penas dabit: hoc est ac si ipsum occiderit punietur: sicut illud Heb. 6. Rursus crucifigentes sibi metipsos filium dei et ostentui habentes. Sed enim hoc videt grauissimum esse peccatum eorum qui indigne sumunt corpus Christi. Sed videndum quod peccatum aliqis quod grauitate dupliciter. Primo modo ex ipsa specie peccati quod sumit ex obiecto. et hoc hoc grauius est peccatum quod contra diuinitatem committitur: puta in fidelitas blasphemiam vel aliqum hominē qui committit contra humanitatem Christi. Et in ipse dicit Mat. 12. Qui dixerit uerbum contra filium hominis peccabit. Et aliter dicit contra spiritum sanctum non remittetur ei. Et iterum grauius est peccatum quod committit contra humanitatem in propria specie et sub specie sacri. Alio modo grauitas peccati attendit ex parte peccatis. Malicia autem peccat quod ex odio aut inuidia vel ex quacumque malicia peccat sicut peccauerunt illi qui Christum crucifixerunt et qui peccat ex infirmitate: sicut iterum peccat illi qui indigne sumunt hoc sacramentum. Ad ergo per hoc intelligit quod peccatum indigne sumentium hoc sacramentum comparet peccato occidentium Christum in equalitate: sed in similitudine specie. quod vtriusque est circa eundem Christum. Tertio modo exponit. Reus erit corporis et sanguinis domini. i. corpus et sanguis domini faciet eum reum. Ita enim bonum male sumptum nocet sicut pdest malum quo quod bonum vti tur: sicut stimulus sathane paulo. Propter hec autem verba excludit errorem quorundam dicentium quod quod statim hoc sacramentum tangitur a labijs peccatoris desinit sub eo esse corpus Christi. Contra quod est quod apostolus dicit. Quicumque manducauerit panem hunc vel biberit calicem domini indigne. Secundo enim predictam opinionem nullus indignus manducaret vel biberet. Contrariatur autem predicta opinio veritati huius sacri in qua dicitur corpus et sanguis Christi manet in sacro quod remanet species in quocumque loco existat. Deinde cum dicit. Probet autem. Adhibet remediū contra predictum peccatum. Et primo ponit remediū. Secundo assignat rationes ibi. Qui enim manducat et. Tertio ratione manifestat per signum ibi. Io in ter vos et. Dicit ergo primo. Quia tamen reatum incurrit qui

indigne sumit hoc sacramentum: ideo necesse est vt primo homo seipsum probet. i. diligenter examinet suam conscientiam ne sit in eo voluntas peccandi mortaliter vel aliqum peccatum preteritum de quo non sufficienter penituerit: et sic post diligentem examinationem de pane illo edat et de calice bibat: quod vigne sumentibus non est venenum sed medicina. Gal. vi. Opus autem suum probet vniuersus quisque. 2. Cor. 13. Si estis in fide Christi vos probate. Deinde cum dicit. Quicumque enim manducauerit. et. assignat rationem predicti remedij dicens. ideo probatio perigitur. Qui enim indigne manducat et bibit iudicatur. i. condēnatione sibi manducat et bibit: sicut dicit Io. 6. Resurgēt enim qui male egerunt in resurrectione iudicij. Non diiudicās cor pus domini. i. ex eo quod non discernit corpus domini ab alijs in differēter ipsum assumēs sicut alios cibos. Leuit. 24. Dis homo qui accesserit ad ea que consecrata sunt in quo est immundicia bibit coram domino. Sed contra videt esse quod dicit Io. 6. Qui manducat me viuunt propter me. Sed videndum est quod duplex est modus manducandi hoc sacramentum. scilicet spiritualis et sacramentalis. Quidam ergo manducant sacramentum et spiritualiter qui se ita sumunt hoc sacramentum quod etiam rem sacramenti percipiant. scilicet charitate per quam esse ecclesiastica vnitatis. Et de talibus intelligit verbum domini inductum. qui manducat me viuunt propter me. Quidam vero manducant sacramentaliter tamen qui. i. ita hoc sacramentum percipiunt quod rem sacramenti. i. charitatem non habent: et de talibus intelligit quod hic dicit. Qui manducat et bibit indigne iudicium sibi manducat et bibit. Est autem preter duos modos quibus sumit sacramentum hoc Tertius modus sumendi quo manducat per accidens. dū. scilicet sumit non vt sacramentum. quod quidem contingit tripliciter. Primo modo sicut quoniam aliquis fidelis sumit hostiam consecratam quam non credit esse consecratam. Talis enim habet habitum vtendi hoc sacro. Alio modo sicut quoniam hostiam consecratam sumit aliquis infidelis qui nullam fidem huius sacramenti. Talis enim non habet habitum vtendi hoc sacro sed solum potentiam. Tertio modo sicut quoniam hostiam consecratam comedit mus vel quilibet animal brutum quod etiam non habet potentiam vtendi hoc sacro. Ex hoc igitur quod spiritualiter sumentes hoc sacramentum acquirunt vitam. allicunt quidam ad hoc quod frequenter hoc sacramentum assumant. Ex hoc autem quod indigne sumentes acquirunt sibi iudicium: plures deterrent vt rari sumant: et vtriusque commendandū videt. Legimus enim Luc. 19. Qui zachaeus recepit Christum gaudens in domū suam in quo eius charitas commendat. Legitur etiam eod. 7. quod centurio dixit Christo. Non sum dignus vt intres sub tectis meis. In quo commendat honor et reuerentia eius ad Christum. Quia tamen amor profert timorem se loquendo: comedabilis esse videt quod aliquis frequenter sumat et quod rarius. Quia tamen quod est in se eligibilis potest esse minus eligibile quantum ad hunc vel illum. considerare quilibet in seipso debet que effectum in se habeat frequenter suscepto huius sacramenti. Nam si aliquis sentiat se proficere in feruore dilectionis ad Christum et in fortitudine resistendi peccatis que plurimum consequi debet frequenter sumere. Si vero ex frequenter sumptione sentiat aliquis in se minus reuerentiam huius sacramenti monendus est vt rarius sumat. Unde et in libro de ecclesiasticis dogmatibus dicit. Quotidie eucharistiam sumere nec laudo nec vitupero. Deinde cum dicit. Ideo inter vos. et. Manifestat predictam rationem per signum. Et primo ponit signum. Secundo assignat causam illius signi. ibi. Qui si nosmetipsos et. Circa primum considerandum est quod sicut Aug. dicit in primo de ciuitate dei. Si omne peccatum nunc manifeste deus pleteret pena: nihil vltimo iudicio reseruari putaret. Rursus si nullum peccatum nunc puniret: nulla esse diuina prouidentia crederetur. In signum ergo futuri iudicij deo etiam in hoc mundo per peccato quosdam temporaliter punit. quod maxime ob

Explanatio sancti Thome

seruatum videtur in principio legis rationis tam noue
q̄ veteris. Legimus enī 2. ro. 32. Propter peccatū vlti-
tuli aurei adorati multa milia hoīm pempta. Rursus le-
gitur Act. 5. Propter peccatū mendaciū et furti ananiam
et saphirā interfuisse. An̄ et p̄pter peccatū hui⁹ sacramenti
indigne sumpti aliq̄ in p̄mitua ecclia puniebant a deo i
firmitate corporali vltiā morte. An̄ dicit. Jo. 5. in signū
futuri iudiciū. Inter vos mlti indigne sumētes corpus
xpi sunt infirmi corporaliter. ps. Multiplicate sunt infir-
mitates. Et imbecilles. i. longa inualitudine laborātes
Et dormiūt multi. i. morte corporali fm q̄ sumitur voz
mitio. i. ad Thep. 4. Nolum⁹ vos ignorare de dormi-
entib⁹. ¶ Deinde cum dicit. Q̄ si nosmetipos rē. assignat
duplicē rōnem predicti signi. quaz p̄tia sumit ex par-
te nostri. Scda ex pte dei ibi. Cū iudicamur aut. rē. Ex
pte aut nostra cā diuine punitiōis ē negligentia qua in
nobis h̄is peccā cōmissa punire negligimus. An̄ dicit. q̄
si nosmetipos diiudicarem⁹ redarguendo et puniendo
peccata nostra nō vtiq̄ iudicarem⁹. i. nō puniremur a
dño: neq̄ postmodū in futuro: neq̄ etiā in presenti. Sz
cōtra ē qd̄ supra. 4. dicitū ē. Sz neq̄ meipm iudico. Et
Ro. 14. dicit. Beatus qui nō iudicat semetipm. Sz di-
cendū ē q̄ aliq̄s pōt seipm iudicare tripl̄. Ano mō dis-
cutiendo. r̄ sic aliquis d̄ iudicare seipm: r̄ q̄tuz ad opā
p̄terita et q̄tū ad futura fm illud Gal. vlt. Opus suum
p̄bet vnusquisq̄. Alio mō d̄ iudicare seipm absoluendo
quasi iudicando se innocentē q̄tuz ad p̄terita: r̄ fm hoc
nullus d̄ iudicare seipm: vt. i. se innocentē iudicet. fm
illud Job. 9. Si iustificare me voluero os meū cōdēnas-
bit me. Si innocentē me ostēdero p̄auū me cōprobabit
Tertio mō reprehendendo vt. i. faciat aliqd̄ qd̄ ipse iudic-
cat eē malū. Et hoc mō intelligit qd̄ inductū ē. Beatus
est qui nō iudicat semetipm in eo qd̄ probat. Sz q̄tum
ad ea q̄ iam fecit debet quilibet seipm iudicare: rephens-
dendo et puniēdo p̄ maleficijs. An̄ d̄ Job. 13. Etas me
as in cōspectu eius arguā. r̄. 23. p̄ponā corā eo iudiciū
et os meū replebo increpatiōib⁹. Et de hoc iudicio aug.
dicit in li. de p̄nā et inducit hic in glo. Versetur an̄ ocu-
los n̄ros imago futuri iudiciū et ascendat hō aduersus se
ante faciē suā: atq̄ cōstituto in corde iudicio assit accus-
sans cogitatio et testis cōscia et carnis ex cor. Inde quidē
sanguis animi p̄tentis p̄ lachrymas p̄fluat: postremo
ab ipa mente talis sn̄a proferat: vt se indignū hō iudic-
et p̄cipē corporis et sanguinis dñi. ¶ Deinde cum di-
cit. Cū iudicamur aut. rē. ponit cām q̄ ē ex pte dei dicens
Cū iudicamur aut a dño. i. in hoc mūdo punimur. Cor-
ripimur. i. hoc fit ad correctionē nostrā. vuz sc̄z quilibet
p̄pter penā quā sustinuit a pctō recedat. An̄ et Job. 5.
dicit. Beatus vir qui corripitur a dño. Et p̄rouer. 3.
Quē diligit dñs corripit. Vel etiā dum p̄ penā vnus
a lius peccādo desistit. p̄rouer. 19. p̄stulente flagella-
to: stultus sapiētor erit. Et hoc iō vt nō dānemur eter-
na dānatione in futuro cū hoc mūdo. i. cū hoīb⁹ mū-
dantis. ¶ Deinde cum dicit. Itaq̄ frēs mei. rē. reducit
eos ad debitā obseruantā. et p̄tio ponitur id qd̄ nūc or-
dinat. Scdo ponitur p̄missio de ordinatiōe futura. ibi.
Cetera aut. Circa primū tria facit. p̄tio ponit ordinati-
ōnē suā dicens. Itaq̄ frēs mei. rē. ne vnusquisq̄z tenaz
suā p̄sumat ad manducandū cū conuenitis. i. in ecclā ad
manducandū. i. corpus xpi in iuicē expectate. vt. i. simul
omnes sumatis. An̄ et Ero. 1. dicitur. Imolabit edum
multitudo filiorū israel. Scdo excludit excusationem di-
tens. Si quis aut esurit rē. et nō pōt tm̄ expectare domi-
manducet. i. cōes cibos: postmodū eucharistiā non sum-
pturus. Eccl. 36. Omnē escam manducabit v̄ter. Ter-
tio rōnem assignat dicens. Et nō cōuenitis. i. ad sumē-

dum corpus xpi in iudiciū. i. in vestrā cōdemnationem.
¶ Deinde ponit p̄missio cū dicit. Cetera. i. q̄ nō sunt
tantū p̄tuli cū v̄tero p̄sentialiter disponaz qualiter sc̄z
ea cōseruare d̄beatis. Et quo p̄ q̄ ecclia multa habet
ex dispositiōe apostolorū que in sacra scriptura nō conti-
nent. Eccl. 10. Cuius in habitabunt. i. ecclie dispo-
nentur per sensum prudentiū sc̄z apostolorum.

Incipit capitulū duodecimū.

**E spūalibus aut nolo vos igno-
rare frēs. Scitis aut qm̄ cum gē-
tes essetis ad simulacra muta p̄-
ut ducebamini euntes ideo notū**

**vobis facio. q̄ nemo in spū dei loquēs dicit
anathema iesu. Et nemo pōt dicere dñs ies-
sus nisi in spū sancto. Diuisiones vero gra-
tiarū sunt. idem aut spūs. Et diuisiones mi-
nistratiōnū sunt: idē aut dñs. Et diuisiones
operationū sunt. idem vero deus qui ope-
ratur omnia in omnibus**

Postq̄ ap̄s p̄secut⁹ ē de trib⁹ sacramētis. i. baptismo
m̄mōnio et eucharistia: bic incipit determinare de his
q̄ p̄tinet ad rē sacramentoz. Est autez duplex res sacra-
mēti. Ana significata et p̄nta. i. glia resurrectionis q̄ in
fine expectat. p̄tio ergo agit de donis gr̄az. Scdo de
glia resurrectionis. 15. ca. ibi. Notū aut vobis facio. rē.
C̄ circa primū agit de gratiis gratis datis. Scdo presert
oib⁹ his charitatē q̄ p̄tinet ad gr̄am gratū facientē. 13.
ca. ibi. Si linguis hoīm rē. Tertio cōpar gr̄as gratis
datas ad inuicē. 14. ca. ibi. Sectamini charitatem rē.
C̄ circa primū duo facit: p̄tio p̄hemialr̄ exponit qd̄ inten-
dat dicens. Dixi q̄ cetera q̄ p̄nta ad gr̄am gratū facientē
cū venero disponā. Sz q̄dam statim vobis tradere o3. r̄
hoc ē qd̄ dicit De spūalib⁹ aut. i. de donis gr̄arū q̄ sunt
a spū sc̄o: frēs nolo vos ignorare Est enī maximū vic⁹
ingratiū dñs ignorare bñficia accepta: vt seneca dicit
in lib. de bñficijs: et iō vt hō nō sit deo ingrat⁹ nō debet
spūales gr̄as ignorare. supra. 2. Spiritū accepim⁹ q̄ ex
deo ē vt sciam⁹ q̄ a deo donata sunt nobis. Esa. 5. Pro-
pterea capti⁹ dicit⁹ est p̄lis me⁹ qz nō habuit sciam. i.
spūaliū. Scdo ibi. Scitis qm̄ cū gentes rē. p̄sequit sn̄a
intentionē: et p̄tio ostēdit spūaliū gr̄arū necessitatē. Scdo
ponit gr̄az distributionē ibi. Diuisiones vero rē. Necessi-
tatis aut allici⁹ rei maxie cognoscit ex defectu ipi⁹. An̄
circa primū duo facit. p̄tio ponit defectū quē patiebāt
ante susceptā gratiā. Scdo p̄cludit gratie necessitatē ibi
Jo notū vobis rē. Dicit ergo p̄tio. Scitis q̄si expti qm̄
cū essetis gētes. i. gentiliter viuētes nodū susceptā gr̄a
p̄ baptisū. Gal. 2. Nos enī natura iudei nō ex gētib⁹
p̄ctōres. Ephe. 4. Gētes ambulāt in vanitate sensus
sui. Eratis eūtes quasi p̄mpra mēte et assidue: fm illud
Jere. 8. Dēs cōuersi sūt ad cursū suū quasi equus in im-
petu vadens in plū. p̄rouer. 1. Pedes eoz ad malum
currūt. Ad simulacra muta sc̄z adorāda et colenda: fm il-
lud ps. Os h̄nt et nō loquent. Et ponit sp̄aliter i eis de-
fectū locutiōis: qz locutio ē p̄p̄l⁹ effect⁹ cognitiōis. vñ
ostēdit nō intelligere simulacra: et p̄ p̄ns nihil diuinitas
habere si sunt muta. Et hoc p̄t vt ducebamini. i. sine
aliqua resistētia. Ducebant aut vel allecti ex pulchritu-
dine simulacroz. Unde d̄ in epistola ieremie. Et debitis
in babilonia deos aureos et argēteos videre ne metus
vos capiat in ipis. Aut etiam ex imperio alicuius p̄ns-
cipis sicut legitur Dan. 3. q̄ nabuchodonosor cogebat
homines adorare statuam auream. et secūdi Macha. 6.

in epistolâ I ad Corinthios XII

dicit de quibusdâ q̄ ducebant cum amara necessitate in die natalis regis ad sacrificia. Vel etiâ instinctu demoni qui ad hoc precipue anhelant vt diuinus cultus eis exhibeat: fm̄ illud Mat. 4. Nec oia tibi dabo si cadens adoraueris me. Ibant ergo ad idola colenda. put ducebant. i. sine aliqua resistantia sicut de luuene etiâ vecor de dicit Prouer. 7. Statim eâ sequit quasi bos ductus ad victimâ. Per hoc ergo apparet q̄ hō ante susceptaz gratiâ prompte currit in peccatū sine resistantia. Specia liter aut̄ facit mentionē de peccato idolatrie p̄pter tria. Pr̄o quidē q̄ hoc ē peccatū grauissimū introducere aliū deū sicut grauissime peccaret cōtra regē qui alium regē in regno eius introduceret. Unde dicit Job. 31. Si vidi solē cū fulgeret ⁊ lunā incendētē clare ⁊ osculatus manū meam sicut quasi cultor solis ⁊ lune que ē iniquitas maxima ⁊ negatio cōtra deū altissimū. Sc̄do q̄ a peccato idolatrie oia alia peccata oriebant: fm̄ illud Sap. 14. Mephandoz idoloz cultura omnis mali cā est. Tertio q̄ hoc peccatū apud gentiles cōmune erat ⁊ nō reputabatur. Unde in ps̄. dicit. Omnes dij gentium demonia. Est autē cōsiderandū q̄ quidā dixerūt hoīem in peccato mortali existentē sine gratiâ quidē nō posse a peccato cui subiacer liberari: q̄ remissio peccatoz nō fit nisi per gratiam: fm̄ illud Ro. 3. Iustificati p̄ gratiā eius: posse autē se p̄seruare a peccato mortali sine gratiâ per liberū arbitriū. Sed hec positio nō videt̄ vera. Pr̄mo quidē q̄ nō pōt aliquis se a peccato mortali p̄seruare nisi omnia legis precepta seruādo: cū nullus mortaliter peccet nisi transgrediēdo aliq̄ legis preceptū ⁊ ita posset aliquis obseruare oia legis precepta sine gratiâ q̄ est here sis pelagiana. Sc̄do q̄ charitatē per quā deus diligit sup̄ oia nullus pōt habere sine gratiâ: fm̄ illud Ro. 5. Charitas dei diffusa est in cordib⁹ nostris per spiritum sanctū qui datus ē nobis. Nō potest autē esse q̄ hō oia peccata declinet nisi deū sup̄ oia diligit: sicut illud magis cōtemnit q̄ minus diligit. Poterit ergo esse p̄ aliq̄ tēp⁹ q̄ ille qui caret gratiâ a peccato abstinere quousq̄ occurrit illud p̄pter q̄ dei p̄ceptū cōtemnet a quo ducitur ad peccandum. Signanter autē ap̄ls dicit: put ducebamini. ¶ Deinde cū dicit. Ideo notū vobis facio ⁊c. cōcludit duos effect⁹ gratiæ quoz primus ē q̄ facit abstinere a peccato. Sc̄ds ē q̄ facit opari bonū ⁊ hoc ponit ibi. Et nemo pōt ⁊c. Dicit ergo pr̄o ex quo q̄ sine gratiâ eratis p̄p̄te ad peccatū currebatis. Iō notū vobis facio q̄ si gratiâ habuissetis hoc vobis nō contigisset. Nemo enī in spū dei ⁊c. id ē p̄ spūm dei loquens dicit anathema iesu ⁊c. i. blasphemiaz contra iesum fm̄ illud Jo. 4. Dis spūs qui soluit iesum ex deo nō ē. Notandū q̄ supra posuit grauissimū peccatū q̄ ē blasphemia q̄ per gratiâ declinat vt de alijs minorib⁹ peccatis intelligat. Pōt autē per hoc q̄ dicit anathema iesu intelligi q̄libet peccatū mortale. Anathema enī separationē significat. Dicit ab ana q̄ ē sursum: ⁊ thesis q̄ ē positio quasi sursum positū: q̄ olim res que ab vñ hominuz sepabant suspendebant in templis vel in locis publicis. De autē peccatū mortale separat a iesu: fm̄ illud Esa. 39. Iniquitates vestre diuiserunt inter vos ⁊ deū vestrum. Quicūq̄ ergo mortaliter peccat dicit corde vel ore anathema. i. separationē a iesu. Nemo ergo in spū dei loquens dicit anathema iesu: q̄ nullus p̄ spūm dei peccat mortali: q̄ vt dicit Sap. 1. Spūs sanct⁹ discipline effugiet fictū: sed fm̄ hoc videt̄ q̄ quicūq̄ habet spūm sanctum nō possit peccare mortaliter: q̄ etiâ de pr̄e. Jo. 3. Dis qui natus est ex deo peccatū non facit. q̄m semē ipsius in eo manet. Sed dicendū est q̄ quātū est ex spiritu dei hō nō facit peccatū sed magis a peccato retrahit: pōt tamē

peccatū facere ex defectu voluntatis humane que spiritus sancto resistit: fm̄ illud Act. 7. Vos autē semp spūi sc̄to resistitis. Nō enī per spūm sanctū inhabitantē tollit facultas peccandi a libero arbitrio totaliter in vita p̄senti ⁊ ideo signanter ap̄ls nō dixit. Nemo spūi dei habens sed nemo in spū dei loquens. ¶ Deinde cū dicit. Et nemo pōt ⁊c. ponit secundū effectū gratiæ sc̄z q̄ sine ea hō nō pōt bonū opari. Dicit ergo. Et nemo pōt dicere q̄ iesus ē domin⁹ nisi in spū sancto. Cōtra q̄ videt̄ esse q̄ p̄ spūm sanctū hō introducit in regnū celoꝝ: fm̄ illud ps̄. Spiritus tu⁹ hon⁹ deducet me in terrā rectā. Dñs autē dicit Mat. 7. Nō ois qui dicit dñe dñe intrabit in regnū celoꝝ. Nō ois ergo qui dicit dñm iesū dicit hoc in spiritu sc̄o. Dicendū ē autē q̄ dicere aliq̄d in spū sc̄o pōt intelligi dupliciter. Vno mō in spū sc̄o mouet̄ s̄ non habito. Mouet̄ enī spū sanct⁹ corpa aliquoz ad loquēdū quos nō inhabitat. sicut legit̄. Job. 11. Q̄ capbas hoc q̄ de vtilitate mortis xpi p̄dixerat a femetipso nō dixit sed per spūm p̄phetie. Balaam etiâ multa vera p̄dixit motus a spū sc̄o. vt legit̄ numeri. 23. ⁊ 24. licet eū non haberet. Sc̄dm hoc ergo intelligendū ē q̄ nullus pōt dicere q̄d: cumq̄ vez nisi a spū sc̄o mot⁹ qui ē spūs veritat⁹. de quo d̄ Jo. 16. Cū autē venerit ille spūs veritat⁹ docebit vos oēm veritatē. Tñ ⁊ in glo. Ambro. dicit. D̄ vez a quo cumq̄ dicat̄ a spū sc̄o ē. Et sp̄aliter in illis q̄ sunt fidei q̄ p̄ sp̄alem reuelationē spū sancti sunt habita inter que ē q̄ iesus sit omnī dñs. Tñ Act. 5. 4. Certissime sciat ois dom⁹ isrl̄ q̄ deus fecit hunc dñm iesū q̄ vos crucifixistis. Allo mō loquit̄ aliquis in spū sc̄o mouente et habito. Et fm̄ hoc etiâ pōt verificari q̄ hic dicit̄. ita tū q̄ dicere accipiat nō solū ore sed etiâ corde ⁊ ope. Dicit enī aliquid corde: fm̄ illud ps̄. Dixit insipiens in corde nō ē de⁹. Dicit etiâ aliq̄d ope in q̄tū exteriori ope aliq̄s suū p̄ceptū manifestat. Nemo ergo nisi habēdo spūm sanctū pōt dicere iesū dñm. ita sc̄z q̄ nō solū hoc ore p̄freat sed etiâ corde. reuerat̄ ipm̄ vt dñm: et ope obediat ipsi quasi dño. Sic igit̄ ex verbis p̄missis tria circa gr̄am cōsiderare possum⁹. Pr̄o q̄ sine ea peccatū homo vitare nō pōt. fm̄ illud ps̄. Nisi q̄ dñs adiuuit me paulominus in inferno habitasset aīa mea. Sc̄do q̄ p̄ eā vitat̄ peccatū fm̄ illud pr̄e Jo. 3. Qui natus ē ex deo nō peccat. Tertio q̄ sine ea nō pōt homo bonū facere: fm̄ illud Jo. 15. Sine me nihil potestis facere. ¶ Deinde cū dicit. Diuisiones vero ⁊c. Incipit distiguere gratias datas ⁊ pr̄o distiguat̄ eas in generali. Sc̄do manifestat ī specialī ibi. Quicūq̄ autē dat ⁊c. In his autē que p̄ gratiam spū sancti cōferunt̄ tria oportet cōsiderare. Pr̄o q̄dem facultatem hoīm ad opandum. Sc̄do auctoritatem. tertio executionē vtriusq̄. Facultas quidē habet p̄ donū gratiæ. puta p̄ p̄phetiā vel potestātē faciendū miracula aut p̄ aliquid hmōi. auctoritas autē habet per aliq̄d ministeriū. puta per apostolatū vel aliquid hmōi. Executio autē pertinet ad opationem. Pr̄mo ergo distiguat̄ gratias Sc̄do misteria. Tertio operationes. Quātū ergo ad primū dicit. Ostendi necessitatem gratiæ que tū nō totaliter aduenit omnib⁹ nisi xpo cui dat⁹ ē spiritus non ad mensuram: vt dicitur Job. 3. sed quātū ad alios sunt diuisiones gratiarum: quia quidā abundant in vna: quidam in alia. Sicut enī in corpore naturali caput h̄z oēs sensus nō autem alia membra: ita in ecclesia solus xpus habet omnes gratias que in alijs membris diuiduntur quod significatur Gen. 12. Ubi dicitur q̄ fluit⁹ sc̄z gratiarū egrediebatur ad irrigandum paradysum qui inde diuiditur in quattuor capita. Et Matrh. 25. dicitur. Et Q̄ vni dedit quinqz talenta: alij duo: alij vnum. Et quātū dona gratiarum sunt diuersa que a diuersis ha-

Explanatio sancti Thome

ventur non tamē procedunt a diuersis actoribus sicut po-
nebant gentiles qui sapias attribuebāt minerue. locuti-
onem mercurio: et sic de alijs. Ad qđ excludendū subdit
Ide autē spūs. s. sanct' qui ē actor oīm gratiarū. Ephe.
4. Unū corpus et vnus spūs. Et Sap. 7. Est spūs vn'
et multiplex: Un' i substantia multiplex in gratijs. De
inde ponit distinctiones ministratiōnū dicens: Et diuisio-
nes ministratiōnū sunt. i. diuersa ministeria et officia re-
quiruntur ad gubernatiōē ecclie. Prelati enī ecclie
ministri dicunt supra. 4. Sic nos existimet homo vt mi-
nistros christi: p̄tinet autē ad decorē et p̄fectionē ecclie
vt in ea diuersa ministeria sint que significant p̄ ordines
ministratiōnū qđ mirabatur regina saba in domo salomōis:
vt legit. 3. Reg. .10. Dēs tñ vni dño seruiūt. Un' subdit
Ide autē dñs. supra. 8. Nobis vnus domin' iesus xpūs
p̄ quē omnia. Deinde ponit distinctionē opatiōnū di-
cens. Et diuisiōnes opatiōnū sunt quib' aliqđ in seipso
bonū opatur: sicut p̄ ministratiōnes ad p̄ximū. ps. Exi-
bit hō ad opus suū. scz sibi p̄pitiū. Eccl. 33. Immutauit
id est distinguit vias. i. opatiōnes eorū q̄ tñ oēs p̄cedūt ab
vno p̄ncipio. Un' subdit. Ideo vero de' qui opatur oīa.
sicut p̄ia cā creans oēs opatiōes. He tñ alie cause vide-
ant ēē supflue: subdit. In oībus qz in causis secundarijs
p̄ia cā opaf. Esa. 26. Oīa opa nostra opatus es in no-
bis. Et notandū qz apls valde cōgrue gr̄as attribuit spi-
ritui qui ē amor qz ex amore p̄cedit qz aliquid grat' det
ministeria dño cui ministrat: opatiōes deo sicut p̄ie cau-
se mouenti. Et qz dicit spiritus p̄t referri ad p̄sonā spi-
ritu' sancti. Qz dicit dñs ad p̄sonā filij. qz dicit de'
ad p̄sonā patris. Et hec tria possunt attribui spūs san-
cto qui est dominus deus.

Lectio secunda.

Vnicuiq; autē dat manifestatio spūs
ad vtilitatē. Alij quidē per spm̄ da-
tur sermo sapientie: alij autē sermo
scientie fm̄ eundem spm̄. Alteri fides in eo
de spiritu. Alij gr̄a sanitatū in vno spiritu.
Alij opatio virtutū: alij p̄phetia: alij discre-
tio spiritū: alij genera linguarū: alij inter-
pretatio sermonū. Hec autē oīa opatur vnus
atq; idem spiritus: diuidēs singulis prout
vult.

Posita in generali distinctione gr̄arū et ministratiōnū
et opatiōnū: hic manifestat ea que dixerat in sp̄ali: et p̄-
mo quātū ad diuisiōē gratiarū. Secdo quātū ad diuisiō-
nē ministratiōnū ibi. Et quosdā quidē posuit deus. et.
Circa p̄ximū duo facit. p̄tio ponit distinctionē gr̄arū
in sp̄ali. Secdo adhibet similitudinē ibi. Sicut est corp'.
et. Circa p̄ximū tria facit. p̄tio ponit gr̄arū cōditiones
gratis datarū. Secdo ponit earū distinctionē ibi. Alij q̄-
dem dat et. Tertio describit earū actionē ibi. Hec autē
oīa et. Dicit ergo p̄tio. dictū ē qz sunt diuisiōes gr̄arū
vnicuiq; autē dat in quo designat earū subiectū. Sic est
nullū mēbrū ē in corpe qđ nō p̄cipet aliquo mō sensus
vel motū a capite: ita nullus ē ecclia qđ nō aliqd de gra-
tias spūs sancti p̄cipet. fm̄ illud Mat. 25. Dedit vni-
cuiq; fm̄ p̄pitiā virtutē. Et Ephe. 4. Vnicuiq; nostruz
data est gra. Manifestatio spūs in quo: est signat officij
gratie gratis date. Pertinet enī ad gratiā gratūm facie-
ntē qz p̄ eā spūs sanct' inhabitet: qđ quidē nō p̄tinet ad
gratiā gratis datā: sed solū vt p̄ eā spūs sanct' manifeste-
tur sicut interior motus cordis p̄ vocē. Un' Jo. 3. et. Vo-
cē eius audis. Et in ps. 62. Notū fecit dñs salutare suū.

Manifestat autē p̄ hōi gratias spiritus sanctus dupl'r.
Uno mō vt inhabitans eccliam et docens et sanctificās
eā: puta cū aliquis peccator quē nō inhabitat spūs san-
ctus faciat miracula ad ostēdēdū qđ fides ecclie quā ipse
p̄dicat sit vera. Unde dicit Heb. 2. Contestante deo sa-
gnis et prodigijs et varijs spūs sancti distributiōib' alio
modo manifestat per huiusmodi gratia spiritus sancti:
vt inhabitans enī cui tales gratie conueniunt. Unde vi-
detur Act. 6. qz Stephanus plenus gr̄a faciebat prodigia
et signa multa que spūs scō plenū elegerūt: sic autē nō cōces-
dunt hōi gratie nisi sanctis. Et ne hōi manifestatio
vana videat. subdit: Ad vtilitatē scz cōez. In quo desig-
nat finis harū: et hoc vel dū pbat vera doctrina ecclie:
et sic fideles cōfirmant et infideles cōuertunt. Et dū sa-
citas alicui' pponit alijs in exemplū. Un' et infra. 14.
Ad edificatiōē ecclie q̄rite vt habūdētis. Et supra. 12.
Nō q̄rens qđ mihi vtile ē sed qđ multis vt salui fiant.
Deinde cū dicit. Alij quidē et. ponit distinctionē gra-
tiaz q̄ quidē vt dictū ē dant ad vtilitatē cōem. Et iō oī-
earū distinctionē accipe fm̄ qz p̄ vnū p̄t alioz salus pro-
curari. Ad quidē hō nō p̄t facere interi' opando: hoc
enī solius dei est: solū exteri' p̄suadendo. Ad qđ q̄dem
tria requirunt. p̄tio quidē facultas p̄suadendi. Secdo
facultas p̄suasiōē cōfirmādi. Tertio p̄suasiōē intelli-
gibiliter pponendi. Ad facultatē autē p̄suadendi requi-
ritur qz hō habeat p̄itiā cōclusionū et certitudinē p̄ncipi-
piorū circa ea in quib' debem' p̄suadere. Conclusiones
autē in his q̄ p̄tinet ad salutē quedā sunt p̄ncipales scz
res diuine. et ad hoc p̄tinet sapia q̄ ē cognitio diuinā
rerū: vt aug. dicit. 13. de trinitate: et q̄tū ad hoc et Alij
quidē dat p̄ spm̄ scz scm̄ sermo sapie vt possit p̄suadere
ea q̄ ad cognitiōē diuinorū p̄tinet. Luc. 21. Ego das
bo vobis os et sapiam cui nō poterūt resistere et cōtra-
dicere oēs aduersarij vestri supra. 2. Sapiam. loquimur int'
p̄fectos. Secudarie cōclusiones sūt q̄ p̄tinent ad noticiā
creaturarū quaz cognitio de scia fm̄ aug. ibidē. Et q̄tū
ad hoc subdit. Alij autē scz dat sermo scie fm̄ eūdē spm̄
vt scz p̄ creaturas ea q̄ sunt dei manifestare possit. Huius
enī scie attribuit illud quo pia fides defendit et roborat
nō autē q̄cqd curiositatis in humanis sciētijs inuenitur:
vt aug. ibidē dicit Sap. 10. Dedit illi sciam scōz. Esa.
33. Diuinit salutis sapia et scia. Et tñ notandū qz sapia et
scia inter septē dona spūs sancti cōputant: sicut habetur
Esa. 11. Un' apls signāter inter gratias gratis datarū nō
ponit sapiam et sciam s̄ sermōē sapie et scie q̄ p̄tinet ad
hoc vt hō alijs p̄suadere valeat p̄ sermōē ea q̄ sunt sa-
pitiē et scie. Principia autē doctrine salutis sūt articuli
fidei: et iō q̄tū ad hoc subdit. Alteri scz dat fides i eodez
spm̄: nō autē hic accipit p̄ fidei virtute qz hoc cōe ē oībus
mēbris xp̄i. fm̄ illud Heb. 11. Sine fide impossibile est
placere deo. S3 accipit p̄ sermōē fidei pur scz hō p̄t
recte pponere ea q̄ fidei sūt: vt p̄ certitudine fidei quam
aliquis habet excellēter: fm̄ illud Mat. 15. Mulier ma-
gna ē fides tua. Ea vero q̄ p̄tinet ad salutārē doctrinam
nō p̄t cōfirmari seu p̄bari rōne qz rōnem humanā exce-
dunt: fm̄ illud Eccl. 3. Plurima supra sensus hominis.
ostensa sūt tibi. Cōfirmant autē dei sūt signa diuina.
Unde et moyses mittendus ad pplz isrl' signū accepit a
deo p̄ qđ confirmaret ea que ex pte dei dicebat: vt patet
Exodi. 4. Sicut et signo regio cōfirmatur qz aliquid sit
de mandato regis. Signum autē dei sumitur vno qui-
dem modo ab eo quod solus deus facere potest. Sicut
sunt miracula que apostolus hic in duo distinguit. Mā
p̄mo dicit alijs scilicet datur gratia sanitatum: id ē per
quā alicuius possit sanare infirmitatem. in vno scilicet et
eodem spiritu. Jere. 17. Sana me domine et sanabo:.

in epistolam I ad Corinthios. XII.

Ex hijs et p̄suadet alijs nō solū p̄pter magnitudinē facti s̄z etiā p̄pter beneficū. Sc̄do aut̄ dicit alij dāt operatio virtutum ex quib⁹ alijs p̄suadet solū p̄pter magnitudinem facti puta cū mare diuidit̄ vt legit̄ exo. 14. Vel q̄ sol ⁊ luna stetit in celo sicut legit̄. Josue. 10. gal. 3. Qui tribuit nobis sp̄m ⁊ opatur virtutes in nobis. Alio autēz modo accipitur signū diuinū ab eo qd̄ solus de⁹ cognoscere pōt hoc autē est vel futurū p̄tingens fm̄ illud. Esa. 4. Annunciate q̄ ventura sunt ⁊ sciam⁹ qz dii estis vos. Et q̄tū ad hoc dicit. Alij. s. dāt. p̄phetia. q̄ est diuina reuelatio ter euent⁹ immobili veritate denūciās. Joel. 2. Effundaz de sp̄u meo sup̄ oēs carnē ⁊ p̄phetabūt filij vestri. Aliud autē est cognitio humani cordis fm̄ illud Jere. 17. P̄rauum est cor hoīs et inscrutabile. q̄s cognosceat illud? Ego dñs scrutās corda ⁊ p̄bans renes. Et q̄tū ad hoc subdit. Alij discretio sp̄um vt sc̄z homo discernere possit q̄ sp̄ū aliquis moueat ad loquendū vel opandū puta vtruz sp̄ū caritatis vel sp̄ū inuidie. i. Jo. 4. Nolite credere oī sp̄ū sed p̄bate sp̄ūs si ex deo sunt. Facultas autē p̄uasio nem p̄nunciādī p̄sistit in hoc q̄ homo possit loqui intelligibiliter alijs. Qd̄ q̄dem impedit̄ duplici. Ano mō p̄ diuersitatem idiomatū. Cōtra qd̄ remediuz adhibet̄ p̄ hoc quod dicit. Alij sc̄z dāt gr̄a linguaz. vt sc̄z possit loqui diuersis linguis vt intelligat ab oībus. sicut de aplis legit̄. Act. 2. Q̄ loq̄bant varijs linguis. Alio mō p̄ obsecritatem scripture inducende. Cōtra qd̄ remediuz dāt p̄ id qd̄ subditur. Alij interpretatio sermonū id est difficilijz scripturarum. Dan. 5. Audiri d̄ te q̄ possis obscura interpretari. gen. 40. Nūquid nō dei est interpretatio. Deinde cum dicit. Hec autē oīa ⁊c. determinat auctore p̄dictarū gratiaz. Circa qd̄ tres errores excludit. p̄mo quidem gētilium attribuentū diuersa dona diuersis dijs. Cōtra qd̄ dicit. Hec autē oīa opatur vnus atq̄ idem sp̄s. eph. 4. vnus corp⁹ ⁊ vn⁹ sp̄s. Sc̄do errore eoz̄ qui deo attribuebant solū vlem̄ p̄uidentiā rez p̄nētes qz distincti ones p̄riculariuz sunt solū per cās sc̄das. Cōtra qd̄ subditur. Diuidēs singulis put vult. Ecc. 33. In multitudine discipline dñt separauit eos. Tertio excludit errore eoz̄ qui diuersitatez gr̄az attribuebāt vel fatō vel hūano merito et nō soluz volūtatī diuine. s̄z etiā macedonij q̄ dicebant sp̄m̄ sanctū esse ministrū patris ⁊ filij et hoc excludit p̄ hoc quod subdit. p̄rouit vult. Job. 3. Spiritus vbi vult spirat.

Lectio tertia.

Sicut enim vnus corpus est ⁊ membra habet multa: oīa autē membra corporis cum sint multa: vnus tñ corp⁹ sunt ita ⁊ sp̄s. Et enī in vno sp̄ū omnes nos: in vno corp⁹ baptizati sumus siue iudei. siue gentiles. siue serui. siue liberi. ⁊ omīs in vno spiritu potati sum⁹. Nā ⁊ corpus nō est vnū membruz sed multa. Si dixerit pes quoniā non sum manus nō sum de corpore: nam idō nō est de corpore. Et si dixerit auris quā non sum oculus: nō sum de corpore. nō idō nō ē de corpore. Si totū corpus ocul⁹: vbi auditus? Si totum auditus. vbi odoratus? Nūc autē posuit deus membra vnūquodq̄ eoz̄ in corpore sicut voluit. Q̄ si essent omnia vnū membrum: vbi corpus? Nunc autē multa quidem membra. vnū autē corpus. Nō pōt autē

oculus dicere manū opera tua non indigeo aut iterum caput pedibus. nō estis mihi necessarii Sed mltomagis q̄ vident̄ membra corporis infirmiora esse. necessaria sunt. et q̄ putamus ignobiliora membra esse corporis hijs honore abundātiorem circūdamus. Et que inhonesta sunt nostra: abundātiorez honestatem habent. honesta autē nostra nulli us egent. Sed deus tēperauit corpus ei cui deerat: abundātiorem tribuendo honorem. vt nō sit sc̄isma i corpore. sed in idip̄m p̄ uicem sollicita sint membra. Et si quid patit̄ vnū membrum. cōpatiunt̄ oīa membra. Siue gloriā vnū membrum. p̄gaudet̄ oīa membra. Vos autē estis corpus xp̄i ⁊ membra de membro. Et quosdā quidem posuit deus in ecclesia. p̄mo aplos. sc̄do p̄phetas. tertio doctores. deinde virtutes. exinde gratias curatio num opitulationes. gubernationes. genera linguaz. interpretationes sermonuz. Nunqd̄ omnes apli? Nunqd̄ omīs p̄phete? Nunqd̄ omēs doctores? Nunquid omīs virtutes? Nunquid omīs gratiā habent curationum? Nunquid omīs linguis loquunt̄? Nunqd̄ omnes interpretātur? Emulamī autēz charismata meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

Posita distinctione gr̄az: hic manifestat eā p̄ similitudinem corporis naturalis. Et p̄mo ponit similitudinē in ḡnali. Sc̄do expliat̄ eā in sp̄ali ibi. Nā et corpus ⁊c. Circa p̄imum duo facit. p̄rimo ponit similitudinē. Sc̄do similitudinis adaptatio ibi. Ita xp̄s ⁊c. Circa p̄mūz cōsiderā dūz est q̄ sic dicit in. 5. mathaphisice tripliciter dicit aliqd̄ vnū p̄ se. Ano mō in diuisibilitate vt vnitas ⁊ punctuz fm̄ quē modum vnitas excludit totaliter multitudinē nō solum actualē sed etiā potentialē. Alio mō dicit vnū cōtinitate vt linea ⁊ superficies q̄ quidē vnitas excludit multitudinem actualē s̄z nō potentialē. Tertio mō integritate q̄ nō excludit multitudinē neqz potentialē neqz actualē sicut dom⁹ est vna q̄ stituit̄ ex diuersis lapidib⁹ ⁊ lignis. Et eodē mō corpus hoīs aut cutuslibet animalis est vnū qz ei⁹ p̄fectio integrat̄ ex diuersis membris sicut ex diuersis aīe instris. Ande ⁊ aīa dicit̄ esse actus corporis organici id est ex diuersis organis p̄stituti. p̄p̄o ponit ergo p̄mo aplos qz vnitas corporis membruz multitudinē non excludit dicens qz sicut corp⁹ vnū est ⁊ membra multa habet. Ande ⁊ Ro. 12. dicit̄. In vno corpore multa membra hēmus Item p̄ponit qz multitudinē membruz nō tollit corporis vnitatē. Anō subdit. Oīa autē membra corporis cuz sint multa nihilomin⁹ vnū corpus sunt: qd̄ ex oībus p̄ficitur. Ande et Job. 10. dicit̄. Pelle ⁊ carne vestisti me: ossibus ⁊ nervis cōpegisti me. Deinde cū dicit. Ita ⁊ xp̄s ⁊c. ponit adaptatio similitudinis. Et p̄mo adaptat similitudinē dicens. Ita ⁊ xp̄s. s. est vnus. fm̄ illud. 5. 8. An⁹ dñs noster ih̄sus p̄ quem oīa. Et tñ multa ⁊ diuersa habet membra sc̄z omīs fideles fm̄ illud. Ro. 12. Multi vnū corpus sumus in xp̄o. Sc̄do ponit rō adaptationis. Vbi ponit duplex ratio distinctionis Vna q̄dem rō vnitatis est sp̄nā

Explanatio sancti Thome

omnis secundum illud eph. 4. Unum corpus et unus spiritus. Sed per
 totum spiritum sancti duplex beneficium percipitur. Primo qui-
 dem quod per ipsum regeneramur secundum illud Jo. 3. Nisi quis renas-
 tus fuerit ex aqua et spiritu sancto. Unde dicit. Item in uno
 spiritu sancto per virtutes unum spiritum sanctum. Omnis nos qui sumus me-
 bra christi sumus baptizati in unum corpus id est in unitatem
 ecclesie que est corpus christi secundum illud eph. primo. Ipse dedit ca-
 put super omnem ecclesiam que est corpus eius et secundum illud gal. 3. Omnes
 qui in christo baptizati estis christum induistis. Secundo per spiritum sanctum
 actum reficimur ad salutem. Unde subdit. Et omnes potati su-
 mus in uno spiritu id est per virtutem unum spiritum sanctum. Potest au-
 tem hic potus intelligi dupliciter. Uno modo de interno re-
 frigerio quod spiritus sanctus cordi humano prebet extinguendo sitim
 carnalium desideriorum et concupiscentiarum. Unde ecc. 15. Aqua
 salutaris sapientie potavit eum. Et Jo. 7. Flumina de ventre
 eius fluent aque vive. Alio modo potus intelligi de potu sacramen-
 tali que per spiritum sanctum. 8. 10. Omnes eundem potum spiritalem bi-
 berunt. Interponitur autem duplex ratio diversitatis. Una
 ex parte ritus cum dicit. Sive iudei sive gentiles etc. Alia ex
 parte conditionis cum dicit. Sive sui sive liberi. Nulla enim hu-
 manum diversitas impedit unitatem corporis christi. Unde gal. 3.
 dicit. Non est iudeus neque grecus. non est servus neque liber.
 unus enim estis in christo ihesu. Deinde cum dicit. Manus et corpus
 explicat similitudinem in speciali. Et primo describit conditionem
 corporis naturalis et membrorum ipsius. Secundo adaptat ad cor-
 pus mysticum christi ibi. Vos autem estis etc. Circa primum duo
 facit. Primo describit integritatem corporis naturalis. Sec-
 undo habitudinem membrorum ad invicem ibi. Non potest autem oculus
 videri etc. Circa primum tria facit. Primo proponit quod in-
 tendit. Secundo manifestat expli cado ibi. Si dixerit pes etc.
 Tertio probat ducendo ad inconueniens ibi. Si totum corpus
 oculus etc. Dicit ergo primo. Dicitur est quod omnes nos in unum
 corpus mysticum baptizati sumus: quod representat similitudo
 corporis naturalis. Manus autem hinc non est unum mem-
 brum sed multa. quod scilicet est perfectio non saluat in uno membro
 sed integrat ex multis que necesse habet deservire diversis po-
 tentijs et actibus etc. Unde 1. Ro. 12. dicit. Sicut in uno cor-
 pore multa membra habemus omnia autem membra corporis non est
 dem actus habent. ita multi unum corpus sumus in christo. De-
 de cum dicit. Si dixerit pes etc. manifestat quod dixerat ex-
 emplificando in membris quibusdam. Et primo in membris de-
 servientibus motui et ponit duo membra. pedes tanquam igno-
 bilium membrum eo quod calcat terram et portat totum corpus po-
 dus. manus autem tanquam membrum nobilissimum eo quod ipsa est or-
 ganum organorum. Et hoc est quod dicit. Si dixerit pes non
 sum de corpore quoniam non sum manus: non ideo non est de cor-
 pore. Quasi dicat. Perfectio corporis non tota consistit in uno
 membro quibus nobiliori. sed ad eius perfectionem requiruntur
 etiam ignobiliora. per membra autem deferentia motui desi-
 gnatur in ecclesia homines dediti vite active. ita quod pedes
 sunt subditi de quibus dicit. Eze. primo. Pedes eorum pedes
 recti. per manus autem figuratur prelati per quos alij disponun-
 tur. Unde et cant. 5. dicit. Manus illius tornantes auree
 plene hiacinthis. Sunt autem in ecclesia necessarie non solus
 manus id est prelati. sed etiam pedes id est subditi. Unde per
 uer. 14. dicit. In multitudine populi dignitas regis. Sec-
 cundo exemplificat de membris servientibus virtuti apprehen-
 sive et ponit oculum qui deseruit visui. et aure que deservit
 auditui. Nam isti duo sensus precipue deseruiunt hu-
 mane sapientie. visus quidem spiritus ad inuentionem. eo quod plu-
 res rerum differentias ostendit. auditus autem spiritus ad dis-
 ciplinam que fit per sermonem. Hinc tamem sensum dignior est
 visus quam auditus. quod et specialiter est et plura demonstrat ac-
 per hoc oculus est dignior aure. Dicit ergo. Et si dixerit
 auris que est ignobilissimum membrum. non sum de corpore quia
 non oculus qui est membrum nobilissimum. non ideo non est de cor-

poris etc. Per membra ergo deferentia virtuti apprehen-
 sive designatur in ecclesia illi qui student vite contemplati-
 ue. Inter quos sunt sicut oculi doctores qui per se ipsos ver-
 ritatem inspicunt. Unde dicit cant. 5. Oculi eius sicut col-
 lumbe super riuos aquarum que resident iuxta fluentia plenif-
 sima. Per aures autem significatur discipuli que a magistris
 veritatem audiunt et recipiunt. Unde et dominus Mat. 23. dicit.
 Qui aures habet ad die di audiat. Sunt enim in ecclesia nes-
 cessarii non solum doctores sed etiam discipuli. Unde et Job
 29. dicit. Auribus audientibus benificavit me. Deinde cum dicit.
 Et totum corpus etc. probat ducendo ad inconueniens du-
 plex. quorum primum est subtrahere necessarium a corpore. secundum
 est remotio integritatis corporis ibi. Quod si essent omnia etc.
 Circa primum duo facit. Primo ponit inconueniens quod
 sequitur dicens. Si totum corpus esset oculus quod est mem-
 brum nobilissimum. vbi esset auditus? id est instrumentum audien-
 ti quasi dicat si in ecclesia essent omnes magistri. Unde dicitur.
 Jac. 3. Nolite plures magistri fieri fratres mei. Et
 iterum si totum corpus esset auditus id est instrumentum audien-
 ti. vbi esset odoratus? etc. Per que possunt in ecclesia in-
 telligi illi qui et si non sint capaces essent sapientie. percipi-
 unt tamen quedam eius in indicia a remotis quasi odoratus. Unde
 et cant. 5. dicit. In odoratus unguentorum tuorum currum. Se-
 cundo asserit per artem veritatem scilicet que nec visus nec auditus
 corporis debet deesse dicens. Hinc autem deo posuit id est or-
 dinare disposuit membra diuersa manus et si membrorum distinctio
 sit opus nature: hoc tamen agit natura ut instrumentum di-
 uine et uidentis. Et ideo primam causam dispositionis mem-
 brorum assignans subdit. Unumquodque eorum in corpore quasi dis-
 eat. Non sic posuit membra diuersa ut unumquodque eorum se-
 se separatim existeret. sed ut omnia conuenirent in uno corpore
 Et sicut voluit. Manus prima causa institutionis rerum est volun-
 tas diuina secundum illud. ps. Omnia quecumque voluit fecit. sic
 autem et in ecclesia disposuit diuersa officia et diuersos statum
 secundum suam voluntatem. Unde et eph. 5. dicit. Predestina-
 ti secundum prepositum eius qui operatur omnia secundum consilium volun-
 tatis sue. Deinde cum dicit. Quod si esset etc. Ducit ad aliud
 inconueniens quod est defectus integritatis corporis. Unde primo
 ponit hoc inconueniens dicens. quod si essent omnia unum me-
 brum: vbi esset corpus? id est vbi esset integritas corporalis:
 quasi dicat non esset. Ita si esset in ecclesia unum
 gradus essent tolleretur perfectio et decor ecclesie que in ps.
 describitur. Circa ista varietate. Secundo asserit veritatem
 per artem dicens. Hinc autem multa quidem sunt membra sed unum
 corpus quod ex omnibus integrat. Sic ecclesia ex diuersis or-
 dinibus constituitur. Unde et cant. 6. describit. Terribilis
 ut castrorum acies ordinata. Deinde cum dicit. Non potest
 autem oculus etc. ponit comparationem membrorum ad invicem
 Et primo spiritum ad necessitatem. Secundo spiritum ad cultum me-
 mbri adhibendum ibi. Et que putamus etc. Tertio spiritum ad
 mutua sollicitudinem ibi. Sed in idipsum etc. Circa primum
 duo facit. Primo proponit omnia membra corporis esse neces-
 saria: quibus que da sunt ignobiliora. Secundo ponit necessita-
 tis comparationem ibi. Sed multo magis etc. Ostendit au-
 tem primo rationem necessitatis membrorum secundum duplicem dif-
 ferentiam. Primo quidem secundum differentiam membrorum deferui-
 entium motui. Unde dicit. Non potest autem oculus qui ob-
 seruit cognitioni et significat prelati uos dicere manus
 que deservit motui et significat actiuos opera tua non indigeo
 Indigent enim contemplatiui per opera actiuorum sustentari
 Unde et Luc. 10. dicit. Quod cum maria secus pedes domini
 sederet audiens verba eius: maria sata gebat circa se
 quens ministerium. Secundo ostendit idem secundum differentiam prelati que
 significatur per caput et subditio que significant per pedes.
 Et hoc est quod subdit. Aut iterum caput. id est prelati secundum illud.
 ps. 73. Caput in tribus israel factus es. Non oportet dicere

in epistolam I ad Corinthios. XII.

pedibus id est subditis. **¶** Non estis mihi necessarij. qz vt dicitur puer. 14. In multitudine ppli dignitas regi. **¶** Deinde cu dicit. Sed multo magis etc. comparat diuersa membra ad inuicem quo ad necessitate eoz dicēs qz membra corporis qz vident esse infirmiora sunt magis necessaria sicut intestina. ita etiaz in ecclesia sine officio aliquaz abiectaz psonaz puta agricultoz et alioz huiusmodi p̄sens vita trā siri nō posset. que tñ posset duci sine aliqz excellentioribz psonis cōtemplationi et sapiētie deputat. qz ecclesie deficiunt ad hoc qz sit ornatioz et meli⁹ se hās. Ex hoc etiaz aliquid dicit qz est vtile ad finē. Illa vero qz sunt nobilissima nō se hnt in rōne vtilit sed sunt qz seipsa appetēda vt fines. Et ideo dicit Job. 21. Si fruct⁹ terre p̄medi absqz pecunia et animā agricultoz ei⁹ affixi. **¶** Deinde cu dicit. Et que putam⁹ etc. comparat membra q̄tum ad exteriorē cultum. Et p̄mo ponit diuersitatem qui diuersis mēbris adhibetur. Secdo causas diuersitatis assignat. Deus tēperauit etc. Cult⁹ autē exterior mēbris adhibitus ad duo pertinet scz ad honorē sicut ea que apponūtur ad ornatus vt monilia. et in aures. et ad honestatē sicut apponūtur ad tegumentū. vt brace. et alia huiusmodi. Quātū ergo ad p̄mum cultū dicit p̄mo. Et que putam⁹ esse ignobiliora membra corporis hijs circūdamus habundantiorē honorem id est maiorem ornatus sicut aurib⁹ alicubi suspendūtur in aures. oculis autē nihil apponit. et pedib⁹ apponūtur calciamenta depicta et gēmata scdm illud cant. 7. Quam pulcri sunt gressus tui in calciamētis filia p̄ncipis. Man⁹ autem nude habent. Et similiter in ecclesia impfectionibus sunt magis cōsolationes adhibēde quib⁹ p̄fectiores nō egent. Unde dicit Esa. 40. In brachio suo congregabit agnos et in sinu suo leuabit. fetus ip̄e portabit. Et. 1. pe. 3. dicit. Viri quasi infirmiori vasculo mullebi impatiētes honore Scdo p̄sequit q̄tum ad cultuz honestatis dicens. Et que inhonestas sunt abundantiorem honestatē habent scz p̄ studiū humanū. Dicitur autē membra aliqua in honesta in sanctis nō p̄pter aliqz peccati turpitudinē sed p̄pter inobediētiam mēbroz generalitū subsecutā ex peccato originali. **¶** Et etiā sūt ignobili vtili deputata sic omnia membra que deseruūt emissionē supfluitatuz quibus abundanti⁹ honestas adhibet dū studiosius tegunt quo nō indigent mēbra nobilibus vltibus deputata. **¶** And subdit. Honestas autē nostra nulli⁹ egent. s. exterioris honestatis. vnde nec faciet velamen apponit. Et similiter in ecclesia illi qui sunt in aliquo culpabiles sunt admonendi. et custodiendi scdm illud. Ecc. 4. 2. Sup filia luxuriosaz cōfirma custodia. Et gal. 6. dicit. Si preoccupatus quis fuerit in aliquo delicto. vos qui sp̄uales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis. Illi autē qui sunt absqz culpa hijs nō egent. Et est notandū qz triplicē defectū circa membra notauit scz inhonestatis. ignobilitatis. et infirmitatis. Quoz p̄mūz in mēbris ecclesie pertinet ad culpā. Scdo ad cōditionem seruilem. Tertiu ad statuz impfectionis. **¶** Deinde cu dicit. Et deus temperauit etc. ponit causas p̄dicti cultuz. et primo assignat causas efficientē primā. licet em homines taliter se habeant ad cultuz mēbroz hoc tamē p̄cedit ex ordinatione diuina. Unde dicit. Sed deus temperauit corpus abundantiorem honorem tribuēdo ei membro cui deerat. **¶** Itaz homines hoc faciunt ex quodā diuino instinctu scdm illud. Job. 33. Apit aures viroz et erudit eos instruit disciplina. Scdo ponit causas finalem dicens. Et nō sit scisma in corpore. Quod quidē sequeretur si defectū mēbroz nō subueniret. hoc autēz scisma q̄tum ad membra corporis mistici manifeste vitatur dum pat ecclesie custodit per hoc qz singulis ea que sunt necessaria attribuunt. Unde et supra dicitur est cap. p̄o. Ad ip̄m dicatis om̄s et nō sint in vobis scismata. Sed qz

tum ad membra corporis naturalis scisma esset in corpore si debita p̄portio mēbroz tolleret. **¶** Deinde cu dicit Sed in idip̄m etc. ponit cōparationem mēbroz ad inuicem q̄tum ad mutuā sollicitudinē. Et p̄mo p̄ponit eā dicens. **¶** Non solum p̄dicta membra operātur ad inuicē sed etiam p̄ se inuicē sunt sollicita in idip̄m id est in vnitatem corporis cōseruandi. Et hoc quidēz manifeste in corpore naturali apparet. **¶** Itaz quodlibet membrū naturale q̄dā inclinationem habet ad iuuamētum alioz mēbroz. Unde et naturaliter homo opponit manū ad p̄tendendū alta membra ab ictib⁹. Et similiter alij fideles qui sunt mēbra corporis mistici p̄ se inuicēz sollicitudinē gerunt sicut illud. Ecc. 17. Anticūqz mandauit deus de proximo suo. Et gal. 6. Alter alterius onera portare. Secdo specificat hanc sollicitudinē. et primo in malis in quibus magis est manifestum. Unde dicit. Et si quid scz mali partem vnum membrū cōpatunt om̄ia membra. Quod quidem manifestum est in corpore naturali. **¶** Itaz vno membro laici guēte totum corp⁹ quasi langueret et ad locuz languoris p̄fluunt spirit⁹ et humores quasi ad subueniendū. Et similiter debet esse in fidelib⁹ xp̄i. vt vnū malū alterius cōpatitur scdm illud Job. 30. Flebā quōdam sup eo qui afflictus erat et anima mea cōpatieba sp̄ pauperi. Scdo in bonis. Unde subdit. Siue gloriat id est quocūqz modo vigorat vnuz membrū cōgaudent om̄ia membra. Quod etiā manifestus est in corpore naturali in quo vigor vnius membrū in iuuamētū cedit alioz mēbroz. Sic debet etiā esse in mēbris ecclesie. vt vnūqzqz bonis alterius cōgaudeat. phil. 2. Gaudeo et cōgratulo omnibus vobis. Roma. 12. Gaudeo cū gaudentib⁹ et flete cū fletib⁹. **¶** Deinde cu dicit. Vos autē estis etc. adaptat similitudinē ad p̄positū. Et p̄mo q̄tum ad corporis vnitatem dicens. Vos autē scz qui estis in vnitatem fidei cōgregati estis corpus xp̄i. scdm illud ephē. p̄mo. Ip̄m dedit caput sup oēm ecclesiaz que est corpus eius. Scdo q̄tum ad mēbroz distinctionem cum subdit. Et estis membra de membro. Quod potest intelligi tripliciter. **¶** Ano mō sic. Estis membra dependētia de xp̄o mēbro. qd q̄dem dicit membrū scdm humanitatē scdm quā p̄ceptū dicit ecclesie caput. **¶** Itaz scdm diuinitatem nō habet rōm membrū aut partis cū sit cōmune bonum toti⁹ vniuersi. Alio mō sic. Vos estis membra dependentia de membro in q̄tum p̄ me xp̄o acquisiti estis. scdz illud. s. 4. In xp̄o ip̄u p̄uāgelium ego vos genui. **¶** Tertio mō posset exponi vt designaret distinctio et series mēbroz vt sit sensus. Vos estis membra de mēbro id est ita distinguitur et ordinamini ad inuicē sicut vnuz membrum ad aliud. **¶** Deinde cu dicit. Et quosdā quidēz etc. p̄sequitur de distinctione ministratiōnū. Circa qd tria facit. **¶** Primo assignat ordinem ministratiōnū. Scdo manifestat eaz distinctionēz ibi. **¶** Itaz quid apostoli oēs etc. Tertio ordinat eoz affectionēz circa diuersas administratiōnes et gratias ibi. Emulamini autē etc. Circa p̄mūz duo facit. **¶** Primo ponit maiores seu p̄ncipales ministratiōnes. Scdo ministratiōnes secundarias ibi. **¶** Opitulatiōes etc. **¶** Maiores autē ministri in ecclesia sunt apostoli. ad q̄rum officiu tria p̄tinent. Quoz p̄mūz est auctoritas gubernandi fidelem populū que pp̄rie pertinet ad officiu apostolatus. Scdo facultas docēdi. Tertio potestas miracula faciēdi ad cōfirmationē doctrine. et de hijs tribus habetur. Luc. 9. vbi dicit L̄uocatis ihs. 12. apostolis dedit illis virtutem et potest atē sup om̄ia demonia et vt languores curarent. et misit illos p̄dicare regnum dei. In omnibus autē potestatibus seu virtutibus ordinatis illud qd est principale reseruatū sup̄e potestati. **¶** Alia vero etiā inferioribus cōmunicatur. **¶** Potestas autē faciēdi miracula ordinatur ad doctrinam sicut ad finem. scdm

Explanatio sancti Thome

illud Mar. vlti. Sermonem cōfirmante: sequētibz signis. Doctrina autē ordinatur ad gubernationem p̄ populi sicut ad fines scdm̄ illud Iere. 3. Dabo vobis pastores secundū cor meum et pascēt vos in scientia et doctrina. Et ideo primus gradus inter ecclesiastica ministeria est apostolorū. quibus specialiter cōpetit ecclesie regimen. Et propter hoc dicit. Et deus posuit id est ordiāte collocavit. In ecclesia quosdā scz in determinatis ministerijs scdm̄ illud Job. 15. Posui vos vt eatis. Primus quidem apostolos. qui rum regimini cōmisit ecclesiaz scdm̄ illud Luc. 22. Ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater me⁹ regnū. Unde et ap̄c. 21. Sup̄ duodecim fundamēta ciuitatis describūtur duodecim apostolorū nomina. Propter quod et ipsi inter ceteros fideles p̄matum in spiritualib⁹ gratis obtinuerūt scdm̄ illud Ro. 8. Hos ip̄i p̄mittitis spirit⁹ habētes. Et quis ad apostolos p̄cipue pertineat doctrine officium quibus dictum est. Mat. vlti. Euntes docete omnes gentes: tamē alij in cōmunionē hui⁹ officij assumūtur. quozū qui dam p̄ seip̄os reuelationes a deo accipiunt qui dicuntur p̄phete. quādam vero de his que sunt alijs reuelata populū instruūt. qui dicūtur doctores. Unde subdit. 2. prophetas qui etiā in nouo testamēto fuerūt. Quod etiā dicitur Mat. 11. Lex et p̄phete vsqz ad Iohānez. intelligitur de p̄phetis qui futurū xp̄i aduentū p̄nunciauerunt. Tertio doctores. vnde et Act. 13. dicit. Erant in ecclesia que erat antiochie p̄phete et doctores. Similiter etiā et gratia miraculorū fuit alijs communicata que p̄mitus a xp̄o data fuit apostolis. Unde subdit. Deinde virtutes qui seclit. et miracula faciūt circa ipsa elemēta mundi. gal. 3. Operatur virtutes in nobis. Quātum autē ad miracula que fiunt in corporibus humanis subdit. Exinde gratias curatum scdm̄ illud Luc. 9. Et languores curaret. Deinde cū dicit. Opitulationes etc. ponit minores siue secūdarias administraciones quaz quedaz ordinant ad regimen ecclesie quod ad apostolat⁹ dignitatē pertinere dixim⁹ quedā vero ad doctrinā. Ad regimen ecclesie p̄tinent in generali quidē opitulationes id est illi qui opes ferūt maioribus p̄lat⁹ in vli regimine. sicut archidiaconi ep̄is. fm̄ illud phil. 4. Adiuua illas que mecum laborauerūt in euāgelio cum clemēte et ceteris adiutoribus meis. In sp̄iali autē ponit gubernationes sicut sunt prochiales. sacerdotēs quibus cōstituitur gubernatio aliquaz p̄ticularium plebium. puer. 11. Ubi nō est gubernator corrūet populus. Ad doctrinā autē pertinet secūdario quod subdit. Linguarum genera q̄ntum ad illos qui varijs linguis loquuntur magnalia. vt dicit Act. 2. He scz p̄pter varietatē idiomatum euāgelica doctrina impediret. Quātum vero ad amouendum impedimētū doctrine quod posset prouenire ex obscuritate sermonū subdit. Interpretationes sermonū infra. 14. Qui loquitur lingua ore vt interpretetur. Deinde cum dicit. Nūquid om̄s apostoli etc. manifestat distinctionem p̄dictarū ministracionū dicens: Nūquid om̄s in ecclesia sunt apostoli quasi dicat. Nō. Nūquid om̄s p̄phete etc. Ex quo patet diuersitas harū ministracionūz Ecc. 33. In multitudine discipline dñi separauit eos. Et 37. Nō om̄ia vobis expedit. Deinde cū dicit. Emulamini autē etc. ordinat eozū affectum circa p̄dicta spiritu alia dona dicens: Cum multa sint dona sp̄s sancti vt. s. dicitur est. Emulamini id est desiderate carissimata meliora id est gratias potiores vt scz magis desideretis ea que sunt meliora. puta prophetiā q̄ donum linguarū vt infra 13. dicitur. 2. ad thes. vlt. Omnia p̄bate. quod bonū est tenete. Et ne in p̄missis donis eoz affect⁹ quiesceret subdit. Et adhuc excellentiorem viam demōstro scz caritatē qua directius in deum itur. ps. Etiam mādatorū tuoz curri. Esa. 30. Nec est via ambulate in ea.

Incipit capitulum decimū tertium.

In linguis hominū loquar et angelorum caritatem autē nō habeam factus sum velut es sonans aut cimbalum tinniens. Et si habuero prophetiam et nouerim misteria omnia et omnē scientiam. et si habuero omnē fides ita vt motes transferam: caritatem autē non habuero nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas: et si tradidero corpus meum ita vt ardeam: caritatem autē nō habuero: nihil mihi prodest.

Ap̄lus supra gratiaz gratis datarū distinctionē assignauit et ministracionūz in quib⁹ mēbra ecclesie distinguuntur hic agit de caritate que inseparabiliter concommitat gratiaz gratum faciatē. Et qz p̄miserat eis se demonstraturam viam excellentiorem. ostendit p̄minentiam caritatis ad cetera gratuita dona. Et p̄mo q̄tum ad necessitates qz scilicet sine caritate alia dona gratuita nō sufficiunt. Scdo q̄tum ad vtilitatē qz scz p̄ caritatē om̄ia mala vitantur et omnia bona agunt ibi. Caritas patiens est etc. Tertio q̄tum ad permanentiā ibi. Caritas nunq̄ excidit etc. Omnia autem dona gratuita reducere videt apostol⁹ ad tria. Nam p̄mo ostēdit qz donū linguarū quod p̄tinet ad loquutionē sine caritate nō valz. Scdo qz etiā nō valēt ea q̄ p̄tinet ad cognitionē ibi. Et si habuero p̄phetiam etc. Tertio ostēdit idē de his q̄ p̄tinent ad operationē ibi. Et si distribuero in cibos pauperū etc. Erat autē apud corinthios multūz de considerabile donū linguarū. vt infra. 14. patebit. et ideo ab eo incipiēs dicit. Promissi me demonstraturā excellentiorem viā et hoc p̄mo patet in dono linguarū qz si ligus hominū scz oīum loquar id est si habuero donū gratie p̄ quod loqui possim linguis oīum hominū et ad maiorem abundantiam subdit. Et angeloz. caritatem autē nō habeam factus sum velut es sonans aut cimbalum tinniens. recta cōparatione vitur. Nā em̄ p̄ caritatem viuūt que viuūt deo qz est anime vita scdm̄ illud deuto. 30. Ip̄e est vita tua. Unde et p̄. Jo. 3. dicitur. Trāstati sum⁹ de morte ad vitāz quoniam diligim⁹ fratres. qui nō diligunt manent in morte. Recte ergo cōparat loquelā caritate carentēz sonū rei mortue scz eris aut cimbali. qz licet clarus sonus reddat nō tamē est viuus sed mortuus. Ita etiā loquutio hominis caritate carentis. q̄ntumcūqz sit disertā tamē habet p̄ mortua. q̄ nō proficit ad meritum vite eterne. Est autē differentia inter es sonans et cimbali tinniens qz es cū sit planū ex percussione simplicē sonum emittit. Cimbali autē euz sit cōcauum ex vna percussione sonū multiplicat. quod pertinet ad tinitum. Eri ergo cōparantur qui veritatē simpliciter pronunciant: cimbalo vero qui veritatē multiplicat et p̄nunciant multas rōnes et similitudines apponēdo. et cōclusiones plurimas elicēdo: que tamē oīa sine caritate habentur vt mortua. Considerandū est autē qui lingua angelorum dicant. Nam cū lingua sit membrū corporeūz et ad eius vium p̄tineat donū linguarū quod interdū lingua dicitur. vt patebit infra. 14. neutriū videtur angelis cōpetere qui mēbra nō habēt. Pōt ergo dici qz per angelos intelligitur homines angeloz officij habentes qui scz alijs hominib⁹ diuina ānunciāt fm̄ illud Malach. 2. Labia sacerdotis custodiūt scientiā et legē requirunt ex ore ei⁹ qz angelus dñi exercituum est. Sub hoc ergo sensu dicit. Si linguis hominū loquar et angeloz id est nō solū minorū sed etiam maiorū qui alios docēt. Pōt etiā intelligi de ip̄is scōz

in epistolam I ad Corinthios. XIII

potest angelis. p[ro]ut in ps. dicit. Qui facit angelos suos spūs. Et quis nō habeat linguā corporeā p[er] similitudinē tamē lingua in eis dici p[otes]t vis qua manifestat alijs quod habent in mēte. Est autē sciendū q[uo]d in cognitione mētis ā gelice aliquid est de quo supiores angeli nō loquunt infēriorib[us] neq[ue] ecōuerso. s. ipsa diuina essentia quā omīs imē diate vidēt deo se oibus monstrare s[ecundum] illud. Jere. 31. Nō docebit v[est]ra v[er]ū p[ri]mum suū et v[er]ū fratres suū dicēs cognosce d[omi]n[u]m. Omīs em̄ cognoscēt me a minimo ad maximum eor[um]. Aliquid autē est in cognitione mētis angelice de quo supiores loquunt infēriorib[us] sed nō ecōuerso. Et huiusmōdi sunt diuine p[ro]videntia misteria. quor[um] plura cognoscunt in ip[s]o deo supiores qui clari[us] euz vident q[uam] infēriores. Unde supiores de huiusmōdi infēriores. instruit vel illuminat q[uo]d loquunt p[otes]t dici. Aliquid vero est in cognitione mētis angelice de quo supiores loquunt infēriorib[us] et ecōuerso. et huiusmōdi sunt occulta cordium q[ue] ex libero arbitrio dependēt que soli deo patent et hijs quor[um] sunt s[ecundum] illud. s. 2. Que sūt hominis nemo nouit nisi spūs hominis q[ui] in ip[s]o est. Que in uoluntate alteri[us] deueniūt eo cuius sunt manifestante siue sit infērior siue supior. Fit autē huiusmodi manifestatio duz infērior angelus supiori loq[ui]tur nō p[er] illuminationē sed p[er] quendā significationis mod[um]. Est em̄ in quor[um] angelo aliquid q[uo]d naturaliter ab alio tero angelo cognoscit. Dum ergo id q[uo]d est naturalit[er] notum p[ro]ponitur ut signū eius q[uo]d est ignotū. manifestat occultum et talis manifestatio dicit[ur] locutio ad similitudinē homin[is] qui occulta cordiū manifestat alijs p[er] voces sensibiles aut p[er] q[uo]d cunctos aliud corporale exterioris apparatus. An de ea que sunt in angelis naturaliter nota in q[ui]ntum assuntuntur ad manifestationē oculor[um] dicitur signa v[er]ba n[on] u[er]ba. potestas autē manifestandi p[re]cept[um] suū hoc modo metaphorice lingua nominatur. Deinde cū dicit. Et si habuero et. ostendit idem de hijs que p[er]tinent ad cognitionem. Est autē attendendū q[uo]d supra p[ro]posuit. 4. dona gratuita ad cognitionē p[er]tinentia scz sapientiā. scientiam fidem. et p[ro]phetiam. Incipit ergo hic a p[ro]phetia dicens. Et si habuero p[ro]phetiam per quā diuini[us] occulta reuelantur s[ecundum] illud. 2. pe. p[ri]mo. Sed em̄ uolūtate humana allata est aliquandā p[ro]phetia sp[iritu] sancto inspirati locuti sūt sancti dei homines. Secūdo q[ui]ntum ad sapientiā subdit. Et nouerim omnia misteria id est occulta diuinitatis q[uo]d p[er]tinet ad sapientiā s[ecundum] illud. s. 2. Loq[ui]mur dei sapientiā in misterio absconditā. Tertio q[ui]ntum ad scientiā dicit. Et omnes scientiā siue humanit[er] acquisitā sciz habuerunt p[ro]ph[et]ia. siue diuinit[er] infusam sicut habuerūt eā apostoli. Sap. 7. Dedit mihi eor[um] que sunt uerā scientiā. Quarto q[ui]ntum ad fidem subdit. Et si habuero oēm fidem ita ut mōtes transseram. potest autē exponi id q[uo]d dicit oēm fidem id ē omnium articuloz sed melius est ut exponat oēm id est p[er]fecta fide p[ro]pter illud q[uo]d subdit. Ita ut mōtes trāserā. Dicitur em̄ Mat. 17. Si habueritis fidē sicut granū sinapis dicitis mōti huic trāsi hinc et trāstibit. Et quis granū sinapis sit minimū q[ui]ntitate nō tamē intelligit[ur] p[ro]p[ter] sed p[er]fecta fides grano sinapis cōparari. Dicit em̄ mat. 21. Si habueritis fidē et nō hesitaueritis nō solū de ficulnea facietis. sed etiā si mōti huic dixeritis tolle et iacta te in mari. fiet. Fides ergo q[ui] nō hesitat grano sinapis cōparatur q[uo]d quanto magis ardet t[er]ra magis ei[us] fortitudo sentit. Obijciunt autē aliq[ui] cū multi sancti p[er]fectaz fidez habuerūt. nullus legit mōtes trāstulisse. q[uo]d q[uo]dam solui ē p[er] id q[uo]d. s. 12. dicit[ur] est. Antiqu[us] d[omi]n[u]s d[omi]n[u]s manifestatio spūs ad uillitatē. Illo em̄ modo loco et tēpore miracula p[er] grām spūs sancti sicut quo ecclesie requirit[ur] utilitas. Fecerūt autē sancti multa maiora q[ui] translationē mōrium. p[ro]ut erat fidelib[us] u[er]ile. pura suscitatio mortuos diuidēdo mare. et alta huiusmōdi opa fa-

ciēdo. Et hoc etiā fecissent si necessitas affuisset. p[ro]p[ter] etiam hoc transferri ad expulsionē demonū de hūanis corp[or]ibus q[ui] mōtes dicitur p[ro]pter supbia. Jere. 13. Ante q[uam] offēdat pedes v[est]ri ad mōtes caliginosos. Ecce ego ad te mōs pestifer q[ui] corūpis vniuersaz terrā. Atribuit autē opatio miraculoz fidei nō hesitati q[uo]d fides innitit oipotentie per quā miracula fiunt. Si in q[ui] habuero oia p[re]dicta ad p[er]fecti onem intellect[us] p[ro]p[ter]tinentia. caritatis autē nō habuero per quā p[er]ficitur uolūtas nihil suz. s. s[ecundum] esse gr[ati]e de quo dicit eph. 2. Huius sum[us] factura creati in xpo ihu in opib[us] bonis. An et cōtra quēdam dicit. Eze. 28. Nihil fact[us] es et nō eris impetuuz. Ad quidē fit p[ro]pter defectū caritatis per quā homo bene utit intellectu p[er]fecto. Sine caritate autē eius v[er]us bon[us] nō est. An et supra octauo dicitur q[uo]d sciētia inflat caritas autē edificat. Est autē attendendum q[uo]d apostol[us] hic loquit[ur] de sapiētia et scientia s[ecundum] q[uo]d p[er]tinet ad dona gr[ati]e gratis date q[ui] sine caritate esse possunt. Nam s[ecundum] q[uo]d cōputant inter septē dona spūs sancti nunq[ui] sine caritate hntur. An et sap. p[ri]mo dicit. In maliuolā aīa nō intrabit sapiētia. Et sap. 10. dicit. Dedit illi sciētiā sancto[rum]. De p[ro]phetia autē et fide manifestū est q[uo]d sine caritate haberi possunt. Sed notandū est hic q[uo]d fides firma etiā sine caritate miracula facit. Et Mat. 7. dicentibus. Nōne in noīe tuo p[ro]phetauim[us] et multas virtutes fecim[us] dicitur. Nunq[ui] noui uos. Spūs em̄ sanct[us] opatur virtutes etiā per malos sicut et p[er] eos loquit[ur] ueritatem. Deinde cū dicit. Et si distribuero et. ostendit idem in hijs q[ui] p[er]tinent ad opa q[ui] cōsistunt in hoc q[uo]d hō faciat bona s[ecundum] illud gal. 6. Bonū faciētes nō desicam[us]. et in hoc q[uo]d patiet[er] sustineat mala. s[ecundum] illud. ps. Bene patientes erūt ut annunciet. Inter cetera uero bona opa magis cōmendat[ur] opa pietatis s[ecundum] illud. 1. ad thi. 4. Pietas ad oia utilis est. Circa q[uo]d opus quattuor cōditiones designat. Quas primā est q[uo]d op[us] pietatis nō totū cōgreget in unū sed diuidat in plures s[ecundum] illud. ps. Dispsit dedit paupibus. Et hoc designat cum dicit. Si distribuero. Secūdo ut op[us] pietatis fiat ad subueniendū necessitati nō ad seruendū sup[er]fluitati. s[ecundum] illud. Esa. 58. Frāge esurienti panē tuū. et hoc designat cū dicit. In cibos pauperū. Tertio ut op[us] pietatis exhibeat indigentib[us] s[ecundum] illud. Luc. 14. Cuius facis cōiuiui uoca pauperes. et hoc designat cū dicit. Pau peruz. Quarto ad p[er]fectionē p[er]tinet ut omnia hō bona sua in opa pietatis expendat. s[ecundum] illud. Mat. 19. Si uis p[er]fectus esse uende oia q[ui] habes. et da paupibus. et hoc designat cū dicit. Omīs facultates tuas. Inter mala uero que qs sustinet patiet[er] potissimū est martiriū. An dicit Mat. 5. Beati q[ui] p[er]secutionē patiūt[ur] p[ro]pter iusticiā. Ad etiā quadrupliciter cōmendat. Primo q[uo]d em̄ q[uo]d laudabilē ē q[uo]d necessitate imminente puta p[ro]p[ter] defensionē fidei seipsum offerat passioni q[ui] si dephensus patiat. Et ideo dicit. Si tradidero. Sicut et de xpo dicit eph. 5. Tradidit semetip[s]um p[ro] nobis. Secūdo q[uo]d grauior est corp[us] hūani iactura q[ui] rex de quo tamē q[uo]dam cōmendant. Heb. 4. Rapinā bonoz v[est]roz cū gaudio sustinistis. Et ideo dicit. Corpus. Esa. 50. Dedi corp[us] meuz peccantib[us]. Tertio laudabilis est q[uo]d aliq[ui] corpus suuz exponat supplicio q[ui] corpus filij vel cuiuscūq[ue] p[ro]p[ri]i. de quo tamē cōmendat quedā mulier. scđi macha. 7. Sup[er]ta modū vidēt mirabilis et bonoz memoria digna que peuntes septē filios sub uilius diei t[em]p[or]e cōspiciens bono aīo ferebat. Et ideo dicit. Deū. Judith. 5. Qui p[ro]p[ri]a uolūtate obtulistis uos. dis crimini p[ro] d[omi]no. Quarto reddidit martiriū laudabilis ex acerbitate pene de quo subdit. Ita ut ardeat sicut laurentius. Ecc. 48. Quasi ignis effugēs et thus ardēs in igne Si in q[ui] p[re]dicta opa tam excellentia fecero caritatem autē nō habuero. vel q[uo]d simul cū p[re]dictis opib[us] adesset uolunt[as]

Explanatio sancti Thome

tas peccadi mortaliter vel qz sunt ppter inanē gloriā nra
hil mihi pdest. s. q̄rum ad meritū vite eterne q̄ solis dñi
gentib⁹ deū re. p̄mittit fm illud. Job. 37. Annūciat d̄ ea
amico suo q̄ possessio ei⁹ sit. Et notandū q̄ locutiones q̄
est vox aialis si sit sine caritate cōparat nō existenti: opera
autē que sunt ppter finem. si sint sine caritate dicit esse is
fructuosa. sap. 3. Vacua ē spes eoz ⁊ labores sine fructu.

Lectio tertia.

Caritas patiens est. benigna est. La-
ritas nō emulatur: nō agit pperam.
nō inflatur. nō est ambiciosa. non q̄
rit que sua sunt. nō irritatur. nō cogitat ma-
luz. nō gaudet super iniquitate. congaudet
autem veritati. Omnia suffert. omnia sperat
omnia sustinet.

Post q̄ apostolus ostendit caritatem esse adeo necessariam
q̄ sine ea nullum spirituale donum sufficiat ad salutem:
hic ostendit eam adeo esse vtilem ⁊ efficacis virtutis q̄ p
eam cuncta opa virtutis implentur. Et p̄mo p̄mittit duo
q̄ si gñalia. Secūdo subiungit in spēali virtutum opera. que
per caritatē cōplentur ibi. Caritas nō emulatur ⁊c. Car-
ita p̄mum duo facit. Hāc oīs virtus cōsistit in hoc q̄ aliq̄s
in operad bene se habere i sustinendo mala vel in opan
bona. Quātum ergo ad tolerantia maloz dicit. Caritas
patiens est. id est facit patienter tolerari mala. Cum eniz
homo diligit aliq̄m ppter eius amorē defacili tolerat q̄-
cunqz difficultia. Et similiter qui diligit deū ppter eius a-
morez patienter tolerat quecūqz aduersa. An ⁊ cant. 8.
dicif. Aque multe nō poterūt extinguere caritatem. nec
flumina obruet eam. Jac p̄mo. Patientia op⁹ perfectū
habet. Quātum autē ad opationem bonoz subdit. Ben-
igna est. Benignitas autē dicit quasi bona igneitas vt
scz sicut ignis liquefaciēdo effluere facit. ita caritas hoc
efficit vt bona q̄ homo habet nō sibi solū retineat. sed ad a-
lios vertuet. fm illud. p̄. 5. Deriuentur fontes tui fo-
ras ⁊ in plateis aquas tuas diuide. Ad quidem caritas
facit. Anō p̄me. Jo. 3. dicif. Qui habuerit subiam hui⁹
mūdi ⁊ viderit frēz suū necesse habere ⁊ clausit viscera
sua ab eo. Quō caritas dñi manet in eo. Ande ⁊ ephē. 4. vi-
ditur. In store inuicēz benigni ⁊ misericordes. Et sap. p̄.
dicitur benignus est spūs sapiētie. Deinde cū dicit. Ca-
ritas nō emulat ⁊c. pponit in spēali virtutū opa que ca-
ritas efficit. ⁊ qz ad virtutem duo ptinent scz abstinere a
malo ⁊ facere bonum. fm illud. ps̄: Declina a malo ⁊ fac
bonuz. ⁊ Esa. p̄mo. Quiescite agere puerse. discite bene
facere. p̄mo ostendit quomō caritas facit oīa mala vitare
Secūdo quō facit oīa bona efficere ibi. Cōgaudet autē ve-
ritati ⁊c. Malum autē efficaciter non pōt homo deo face-
re. sed soluz sibi ⁊ p̄mo scōm illud Job. 36. Si peccare-
ris quid ei nocebit? Et postea subditur. Homini qui simit
tibi est nocebit impietas tua. p̄mo ergo ostendit quō per
caritatem vitant mala que sunt p̄ra p̄mū. Secūdo quomō
modo vitatur mal a q̄bus aliquis deordinat in seipso ibi.
Hō inflatur ⁊c. Malum autē qd est p̄ra p̄mum pōt cē
in affectu ⁊ in effectu. In affectu autem precipue est cum
per inuidiā quis dolet de bonis. p̄mi quod directe con-
trariatur caritati ad quā p̄inet q̄ homo diligit p̄mū
sicut seipm vt habetur Leuit. 19. Et ideo ad caritatem p̄-
tinet vt sicut homo gaudet de boīs p̄p̄ijs ita gaudeat d̄
bonis proximū. Ex quo sequitur q̄ caritas excludat inuis-
diam. Et hoc est q̄ dicit. Caritas nō emulatur id est non
inuidet qz scz facit cauere inuidiā. Ande ⁊ in ps̄. dicitur

Noli emulari in malignātib⁹. Et prover. 23. Hō emu-
letur cor tuū peccatores. Quātū ad effectuz subdit. Hō
agit pperam. id est p̄ruerit cōtra aliquē. Nullus enim
iniuste agit cōtra illum quem diligit sicut seipm. Esa. p̄.
Quiescite agere puerse. Deinde cum dicit. Hō inflatur
⁊c. ostendit quomō caritas facit vitare mala quib⁹ a liquis
deordinatur in seipso. Et p̄mo q̄rum ad passionē. Secūdo
q̄rum ad electionem ibi. Hō cogitat malū. Ostendit
ergo p̄mo q̄ caritas repellit inordinatā passionē q̄rum
ad tria p̄mū q̄dem q̄rum ad supbiam que est inordina-
tus appetitus p̄p̄ie excellentie. Tūc autē inordinatē su-
am excellentiam appetit quādo nō sufficit ei cōtineri i eo
gradu qui sibi est a deo p̄stitutus. Et ideo dicitur. ecc. 10.
Initium superbie homis apostatare a deo. Quod quidē
fit dum homo nō vult contineri sub regula ordinationis
diuine. Et hoc repugnat caritati. qua quis super omnia
deum diligit. Coll. 2. Inflat⁹ sensu carnis sue ⁊ nō tenēs
caput ⁊c. Recte autē superbia inflationi comparatur. Hāc
id quod inflatur nō habet solidam magnitudinem sed ap-
parentez. ita superbi videntur quidem esse sibi magni. cū
tamē vera magnitudine careant que nō potest esse absqz
ordine diuino. Sap. 4. Dirumper illos inflatos sine vo-
ce. Est autem principalis superbie flua ambitio per quā
aliquis querit p̄eesse. quam etiam caritas excludit que
potius proximis eligit ministrare secūdu illud. Gal. 5.
Per caritatem spiritus seruire inuicem. Et ideo subdit.
Hō est ambitiosa id est facit hominem ambitionem vita-
re. Eccles. 7. Hō querere ab homine ducatur neqz a re-
ge cathedram honoris. Secūdo ostendit quomodo cari-
tas excludit inordinationem cupiditatis cum dicit. Hō
querit que sua sunt. vt intelligatur cum p̄cisione id est
neglectis bonis aliorum. nam qui diligit alios sicut seip-
sum bona aliorū querit sicut ⁊ sui ipsius. An ⁊ supra. 10.
apostolus dixit. Hō querens qd mihi vtile est sed qd mi-
tis vt salui fiant. Cōtra qd de quibusdam dicitur phil. 2.
Omnes que sua sunt querunt nō q̄ ibi xpi. Potest ⁊ ali-
ter intelligi. nō querit que sua sūt id est nō repetit ea que
sunt sibi ablata. s. in iudicio cū scādalo qz magis amat sa-
lutem p̄mi q̄ pecuniā. fm illud phil. vlti. Non quero
datus sed req̄ro fructū abūdam in iustitia v̄ra. Ad tamē
qualiter intelligendū sit. s. 6. dicitur est. Tercio ostendit
quō caritas excludat inordinationē ire dicens. Hō irrita-
tur id est nō puocat ad irā. Est enī ira inordinat⁹ appet-
tus vindicte. Ad caritatē autē p̄tinet magis remittere of-
ensas q̄ sup̄ a modū aut inordinate vindicare. fm illud
Coll. 3. Donātes vobismetipsos. si q̄s aduersus aliquem
habet q̄relam. Jac p̄mo. Ira viri iustitiaz dei nō opatur.
Deinde cū dicit. Hō cogitat ⁊c. ostendit quō per caritatē
excluditur inordinatio electionis. Est autē electio vt dicitur
in. 3. ethicoz appetit⁹ p̄consiliati. Tunc ergo hō pec-
cat ex electione ⁊ nō ex passione quādo ex cōsilio rōnis af-
fectus ei⁹ puocat ad maluz. Caritas ergo p̄mo q̄dem ex-
cludit p̄uocatum cōsiliū. ⁊ ideo dicit. Hō cogitat maluz
id est nō p̄mittit excogitare q̄s aliquis p̄ficiat malum.
Mich. 2. Ne qui cogitatis inutile ⁊ opamini malū in cu-
bilibus v̄ris. Esa. p̄mo. Auferte maluz cogitationē v̄ra
rum ab oculis meis. Et caritas nō cogitat malū qz nō p̄-
mittit hōiem p̄ varias suspitiones ⁊ temeraria iudicia co-
gitare malum de p̄mo. Mat. 9. Et quid cogitatis ma-
la in cordib⁹ v̄ris. Secūdo caritas excludit inordinatū affe-
ctum maloz cum dicit. Hō gaudet super iniquitate. Ille
enim qui ex passione peccat cūz quodā remozū ⁊ dolore
peccatuz cōmittit. sed ille qui peccat ex electione gaudet
ex hoc ipso q̄ peccatuz cōmittit scōm illud. p̄. 2. Qui
lerantur cū malefecerint ⁊ exultant in reb⁹ pessimis. Hoc
autē caritas ipedit in q̄tuz ē amor sūmi boni cui repugnat

in epistola I ad Corinthios X

offe peccati. Vel dicit qd charitas non gaudet sup iniqua
 re scz a primo comissa quimo de ea luget in qm corra-
 riat primop saluti quam cupit. 2. Corin. 12. **W**e itey cu
 videro humiliet me de? apud vos t lugea multos et his
 qui ante peccauerunt. **W**einde cum dicit. Congaudet
 autē tē. ostendit quō charitas facit operari bonū. t pmo
 qm ad primū scdo qm ad deū ibi. Omnia credit tē.
 Quātū ad primū aut hō opat bonū dupliciter. Pmo qdes
 gaudēdo de bonis eius. Et qm ad hoc dicit. Congaudet
 aut veritati scz primū. vel vite vel doctrine. vel iusticie ex
 eo qd primū diligit scdo seipsum in scda. 3o. gaudis
 sum valde venturibus fratrib? t testimoniu phibentib?
 veritati tue sicut in charitate ambulas. Secūdo in hoc qd
 homo mala primi sustinet put decet. Et quantū ad hoc
 dicit. Omnia suffert idē absqz turbatione sustinet oēs des
 sectus primop vel quecūqz aduersa. Ro. 15. Dehemus
 nos firmiores imbecillitates infirmop sustinere. Gal. 6.
 Alter alterius onera portate t sic adimplebitis lege xpl
 scz charitatem. **W**einde cum dicit. Omnia credit. ostendit
 quō charitas faciat opari bonū in comparatiōe ad deū.
 Qd quidē sit precipue p virtutes theologicas q has
 bent deum p obiecto. Sunt aut pter charitatē due virtu-
 tes theologicę vt infra dicit scz fides t spes. Quantūqz
 ad fidē dicit. Omnia creē it scz que diuinit? iradunt. gen-
 15. Credidit abraam deo t reputatū est ei ad iusticiā. Cre-
 dere vero oia que ab hōie dicunt est leuitatis fm illd Ec.
 11. Qui cito credit leuis est corde. Quātū aut ad spem di-
 cit. Omnia sperat q scz pmittunt a deo Ec. 2. Qui time-
 tis deum sperate in eum. Et ne spes frangat p dilatiōez
 subdit. Omnia sustinet idē patienter expectat q pmittunt
 a deo quīs dilata fm illud Abiachus. 2. Si morā fecerit
 expecta eum. ps. Confortet cor tuū t sustine dñm.

Lectio tertia.

Charitas nunq̄ excidit siue prophetie
 siue euacuabunt. siue lingue cessabunt.
 siue scientia destruet. Ex parte enīz
 cognoscimus t ex parte pphetam. Cū autē
 venerit quod perfectuz est. euacuabit quod
 ex pte est. Cū essez paruul? loq̄bar vt puul?
 sapiebā vt puul? cogitabā vt paruul?. **Q**uā
 autē factus sum vir: euacuauī q̄ erāt puuli.
 Postq̄ ap̄tus ostendit qd charitas excellit alia dona spūs
 sancti necessitate t fructuositate: hic ostendit excellentiaz
 charitatis ad alia dona q̄tuz ad pmanentiā. Et circa hoc
 tria facit. Primo pponit differētiā charitatis ad alia do-
 na spūs sancti: q̄tum ad pmanentiā. Secūdo pbat qd dis-
 terat ibi. Ex pte enī cognoscim? tē. Tertio infert conclu-
 sionem intentam ibi. Hūc autē manent tē. Circa p̄mum
 duo facit. Primo pponit pmanentiā charitatis. Secūdo
 cessationē alioz donoz ibi. Siue pphetie tē. Dicit ergo
 pmo. charitas nunq̄ excidit. Qd q̄daz male intelligen-
 tes in etrozē ceciderūt dicentes qd charitas semel hita nūq̄
 potest amitti. cui videt psonare qd dicit. 1. Jo. 3. **D**is
 q̄ natus est ex deo peccatū non facit qm semen ipsius in eo
 manet. sed huius dicti primo quidē sententiā falsa est. **P**o-
 test enī aliquis charitatē habēs a charitate excidere per-
 p̄tum fm illud apoc. 2. Charitatē tuā p̄mā reliquisti. **M**or-
 mor esto itaqz vnde excideris t age penitentiā. Et hoc idē
 est qd charitas recipit in aīa hōis fm modū ipsius. vt scz
 possit ea vti vel non vti. Dum vero ea vtiē hō peccare
 non potest qd vus charitatis est dilectio dei sup omnia. t
 ideo nihil restat ppter qd homo deum offendat t p hunc
 modū intelligit verbuz. Jo. inductum scdo predicta sen-

tentia non est fm intentionē apli qz nō loquitur hic de ces-
 satione donoz spūaliū p peccatū mortale. s3 potius de ces-
 satione donoz spūaliū que p̄tinent ad hanc vitā p glo-
 riā superuententē. Unde sensus apli ē. Charitas nunq̄
 excidit. qz scz sicut est in statu vite ita pmanebit in statu pa-
 tris cū augmēto fm illd 1. Cor. 31. Dicit dñs cuius ignis
 est in syon scz in ecclesia militante t caminus eius in bie-
 rusalem id ē in pace celestis patrie. **W**einde cum dicit.
 Siue pphetie tē. pponit cessationē alioz donoz spūaliū
 t specialiter eoz que precipua vidēt. Primo q̄tū ad
 prophetiā dicit. Siue prophetie euacuabunt id est cessā-
 bunt quā scz in futura gloria prophetia locum non habebit
 ppter duo. Primo quidē quia prophetia respicit futu-
 rum. status aut ille nō expectabit aliquid in futurū: sed
 erit finale complementuz omnīū eozum que ante fuerant
 pphetara. Unde in ps. dicit. Sicut audiuim? scz p pro-
 phetas. Ita t vidim? presentialiter in ciuitate domini vir-
 tutum. Secūdo qz prophetia est cum cognitione figura-
 li t enigmatica que cessabit in patria. Unde dicit numerū
 12. Si quis fuerit inter vos ppheta domini per somniū
 aut in visione apparebo ei vel per somnium loquar ad il-
 lum. Et Osce. 12. In manib? pphetaz assimilatus sum.
 Scdo q̄tū ad donū linguaz dicit. Siue lingue cessabūt.
 qd quidē non est intelligendū q̄tum ad ipsa membra cor-
 porēa que lingue dicunt. vt dicitur infra. 15. Mortui re-
 surgent incorrupti id est absqz diminutione membrorū.
Hec aut intelligendū est q̄tum ad vsū lingue corporee
 Est enī futura in patria laus vocalis fm illud ps. Exulta-
 tiones dei in gutture eorum vt glo. ibidē exponit. Est ergo
 intelligendū q̄tum ad donum linguaz quo scz aliqui
 in primitiua ecclesia linguis varijs loquebant vt dicitur
 act. 2. In futura enī gloria quilibet quilibet linguā intel-
 liget. Unde non erit necessariū varijs linguis loqui. **H**az
 etiā a p̄ordio generis humani vt dicit Gen. 11. Unus
 erat sermo t vnum labium om̄ib?. qd multo magis erit in
 vltimo statu in quo erit vna consummata. Tertio q̄tum
 ad scientiam subdit. Siue scia destruet. Ex quo quidā ac-
 cipere voluerūt qd scia acq̄sita totalitē p̄dit cū corpore. Ad
 cuius veritatis inquisitionē p̄siderare oportet qd duplex ē
 vis cognitiua scz vis sensitua t vis intellectiua. **I**ntē q̄s
 est differentia. qz vis sensitua est actus organi corporalis
 t ideo necesse est qd corruptio corruptio. vis aut intel-
 lectiua non est act? altius organi corporei vt pbat in ter-
 tio de aīa. t ideo necesse est qd maneat corpore corrupto.
 Si ergo aliquid sciētie acq̄sitive cōseruet in parte anime
 intellectiue necesse est qd id pmaneat post mortē. Quidā
 ergo posuerunt qd species intelligibiles nō conseruant in
 intellectu possibili nisi q̄d diu intelligit. Conseruant autē
 species fantasmatū in potētis aīe sensitue puta ī memo-
 ratiua t imaginatiua. Ita scz qd semp intellect? possibilis
 quādo de nouo vult intelligere etiam que prius intellexit
 indiget abstrahere a fantasmatib? p lumen intellect? agē-
 tis. Et fm hoc psequēs ē qd scia hic acq̄sita nō remaneat
 post mortē. s3 hec positio ē pmo qdes p̄tra rōem. **M**antis
 festū est enī qd spēs intelligibiles ī intellectu possibili re-
 cipiunt ad min? dū actu intelligit. **W**d aut recipit ī aliq̄
 in eo p modū recipiētis. Cū q̄ substantia intellect? possibilis
 sit imutabilis t fixa. p̄q̄ns ē qd spēs intelligibiles remane-
 ant ī eo imobilr. Scdo ē p̄tra auctēz aristotelis 1. 3. d aīa
 q̄ dicit qd cū intellect? possibilis ē sciēs vniūqzqz tūc etiā
 ē intelligens in potentia. Et sic patet qd h3 spēs intelligibi-
 les p quas dicitur sciēs t tamē adhuc est in potentia ad
 intelligendū in actu. t ita spēs intelligibiles sunt in intel-
 lectu possibili. etiam qn non intelligit actu. Unde etiam
 ibidē p̄bus dicit qd aīa intellectiua est loc? spectez. qz. i. i
 ea cōseruant spēs intelligibiles. **I**ndiget tū ī hac vita cō-

Explanatio sancti Thome

vertere se ad fantasmata. ad hoc q̄ actu intelligat non solum ut abstrahat species a fantasmatis. sed etiam vt species habitas fantasmatis: applicet cuius signū est q̄ lesio organo virtutis imaginatiue vel etiam memoratiue nō solum impedit homo ab acquisitione noue scientie: sed etiam ab vsu scientie prius habite. Sic ergo remanet scientia in anima: post corporis mortē q̄tū ad species intelligibiles. non aut quantū ad inspectionē fantasmatis qua anima se parata non indigebit: habēs esse et operationē absq̄ corporis cōmuniōe. Et s̄m hoc ap̄tus hic dicit. q̄ scientia destruet se s̄m cōuersionē ad fantasmata. Unde et Esa. 29. dicit. **P**eribit sapientia a sapientib⁹ et intellectus prudentium eius abscondet. **D**einde cum dicit. Ex parte enī cognoscimus. p̄bat qd̄ dixerat. Et p̄mo inducit p̄batiōz. Secundo manifestat ea q̄ in p̄batione continent̄ ibi. Cū essem paruulus et. Inducit ḡ p̄mo ad p̄bandū p̄positum talem rationē. **A**dueniēte p̄fecto cessat imperfectū. s̄z dona alia preter caritatē habent imperfectionē. ergo cessabunt supueniente perfectione glorie. **P**rimo ḡ p̄ponit minorem positionem quo ad imperfectionē scientie cum dicit. Ex pte em̄ cognoscim⁹ id est imperfecte. **M**ā ps̄ habet rationem perfecti. Et hoc precipue verificat̄ q̄ tum ad cognitionem dei s̄m illud Job. 36. Ecce deus magnus vincēs scientiā nostrā. Et. 26. Ecce hec ex parte dicta sunt viarum eius. **P**roponit etiaz imperfectionē p̄phetie cū subdit. Et ex parte id ē imperfecte p̄phetam⁹. Est em̄ p̄phetia cognitio cum imperfectione vt dictū est. **T**acet aut̄ de dono linguarū qd̄ est imperfectū his duob⁹ vt infra. 14. parebit. Secundo ponit maiorem dicens. Cum aut̄ uenerit quod p̄fectum est id est p̄fectio glorie. euacuabit̄ qd̄ ex parte est id est om̄is imperfectio tollet̄. **D**e qua perfectione uo dicit. i. p̄. ultimo. **M**odici passos ipse p̄ficiet. Sed s̄m hoc uidet̄ q̄ etiam caritas euacuet̄ p̄ futurā gloriā. q̄ ipsa est imperfecta in statu vie p̄ cōparationē ad statū patrie. **D**icendū ergo q̄ imperfectio dupliciter se habet ad id qd̄ dicit̄ imperfectū. **Q**uandoq̄ em̄ est de ratione eius. quōz uero non. sed accidit ei sicut imperfectio est de ratione pueri. non aut̄ de ratione hominis. Et ideo adueniente p̄fecta etate cessat quidē pueritia. sed humanitas sit p̄fecta **I**mperfectio est ergo de ratione scientie. p̄t hic de deo habet̄ inquantū s̄z cognoscit̄ et sensibilib⁹ et similiter de ratione p̄phetie in q̄tū est cognitio figuralis. et in futurū rēdens. non est aut̄ de ratione charitatis ad quā cognitū bonum diligere p̄tinet. et ideo supueniente p̄fectione glorie cessat p̄phetia et scientia. charitas aut̄ non cessat sed magis p̄ficiet q̄ quanto p̄fectius cognoscet̄ deus tanto etiam p̄fectius amabit̄. **D**einde cum dicit. Cum essem paruulus et. manifestat ea que p̄missa sunt. Et p̄mo manifestat maiore s̄z q̄ ueniēte p̄fecto cessat imperfectū. **S**cdo manifestat minore s̄z q̄ scientia et p̄phetia sint imperfecta ibi **V**idemus nunc et. **O**stendit aut̄ p̄mū p̄ similitudinē p̄fecti et imperfecti qd̄ inuenit̄ i etate corporali. **U**nde et primo describit̄ imperfectū etatis corporalis dicens. Cū essem paruulus s̄z etate: loquebar vt paruulus id ē. p̄t congruit paruulo s̄z balbutiendo. **U**nde p̄pter naturalē defectū locutionis q̄ est in puillis cōmendat̄ sapientia. sap. 10. **Q**uā linguas infantium fecit disertas et vt paruulus loquit̄ q̄ vana loquit̄ ps̄. **V**ana locuti sunt vnusquisq̄ ad p̄mū suum. **Q**uantū uero ad iudicium subdit. **S**apiebā vt puul⁹. i. approbabā vel reprobabā aliq̄ stulte vt faciunt puuli. qui quandoq̄ p̄secutio contemnit̄ et uilia appetit̄ vt dicitur puer. 1. **A**sq̄ quo puuli diligit̄ infantia et stulti ea que sunt sibi noxia cupiunt. **S**apiunt ḡ vt puuli qui sp̄ualib⁹ contemptis: terrenis inherēt. de quib⁹ dicit̄ p̄bil. 3. **G**loria in confusione eoz qui terrena sapiūt. **Q**uantū aut̄ ad rationis discursum dicit. **L**ogitabā vt paruulus id ē aliqua

vana. **U**nde et in ps̄. dicit̄. **D**ns̄ seit cogitationes hominū quā uane sunt. **E**t uidet̄ ap̄tus ordine p̄positio hec tria ponere. **N**am locutio p̄erigit iudiciū sapientie. iudiciū uero p̄supponit cogitationes rōnis. **E**t hoc satis cōgruit imperfectioni puerili in qua est locutio sine iudicio et iudiciū sine deliberatione. **P**otest aut̄ referri qd̄ dicit. **L**ogitabar vt paruulus ad donū linguarū. cum dicit. **S**apiebam vt paruul⁹ ad donū p̄phetie. q̄ aut̄ subdit cogitabā vt paruulus ad donū sciētie. **S**ecundo ponit id qd̄ p̄ner ad p̄fectionē etatis dicens. **Q**uādo aut̄ factus sum vir id est cū pueni ad p̄fectam et uirilē etatem euacuauit id ē abieci ea que erant puuliz: vt dicit̄ Esa. 65. **P**uer centum annoz moriet̄. et peccator centum annoz maledict⁹ erit. **E**t est attendendū q̄ ap̄tus hic comparat̄ statum presentē pueritiae p̄pter imperfectionē. statū aut̄ future glorie p̄pter p̄fectionē uirilē etatis.

Lectio quarta.

Videmus nunc p̄ speculū in enigmate: tūc aut̄ facie ad facie. **N**ūc cognosco ex parte: tūc aut̄ cognosca sicut et cognitus sum. **N**unc autē manet̄ fides. spes charitas tria hec. **A**lioz autem horum est charitas.

Hic loquit̄ de uisione que est cognitio dei. **U**nde oīa p̄cedentia dona euacuanda sunt intelligenda s̄m q̄ ordinantur ad cognitioz dei. **C**irca hoc duo facit. **P**rio em̄ p̄bat id qd̄ intendit in generali. **S**ecundo in speciali de seipso ibi. **N**unc cognosco et. **D**icit ergo dixi q̄ ex parte cognoscimus. q̄ nunc uidem⁹ p̄ speculū et in enigmate. sed tūc s̄z in patria uidebim⁹ facie ad faciem. **U**bi p̄mo considerandū est quid sit uidere p̄ speculū in enigmate. **S**cdo quid sit uidere facie ad faciem. **S**ciendū est ergo q̄ sensibile aliquid potest tripliciter uideri. s̄. aut p̄ sui presentia in re uidente. sicut ipsa lux que p̄sens est oculo. aut per presentiam sue similitudinis in sensu immediate deriuatam ab ipsa re sicut albedo que est in pariete uidet̄ non existēte ipsa albedine presentia in oculo sed eius similitudine. licet ipsa similitudo non uideat̄ ab eo. aut p̄ presentia similitudinis non immediate deriuatam ab ipsa re sed deriuatam a similitudine rei in aliquid aliud. sicut cuz uidet̄ aliq̄s homo p̄ speculū. **N**on em̄ similitudo hoīs immediate est in oculo sed similitudo hoīs resultatis in speculo. **P**er hūc ergo modū loquēdo de uisione dei. dico q̄ naturali cognitione solus de⁹ uidet̄ seipsum: q̄ in deo id ē sua essentia et suus intellectus. **E**t ideo sua essentia est p̄sens suo intellectui. **S**z scdo modo forte angeli naturali cognitione eū uident inquantū similitudo diuine essentie relucet immediate in eos. **T**ertio uero modo cognoscim⁹ nos deus in uita ista in q̄tum inuisibilia dei p̄ creaturas cognoscim⁹ vt dicit̄ Ro. 1. **E**t ita tota creatura est nobis sic speculū qd̄dam q̄ ex ordine et bonitate et magnitudine que in rebus a deo causata sunt: uenimas in cognitionē sapientie bonitatis et eminentie diuine. **E**t hec cognitio dicit̄ uisio in speculo. **A**lterius aut̄ sciendū est q̄ huiusmodi similitudo que est similitudinis in alio relucētis est duplex q̄ aliq̄ est clara et apta. sicut illa que est in speculo. aliq̄ obscura et occulta. et tunc illa uisio dicit̄ enigmatica. sicut cuz dico me mater genuit et eadē gignit ex me. **I**stud ē p̄ simile occultum. **E**t dicit̄ de glacie que gignit ex aqua congelata et aqua gignit ex glacie resoluta. **S**ic ḡ patet q̄ uisio p̄ similitudinē similitudinis est in speculo p̄ simile occultū in enigmate. sed p̄ simile clarum et apertum facit aliam speciem allegorice uisiois. **I**n q̄tū ḡ inuisibilia dei p̄ creaturas cognoscim⁹ dicimur uidere p̄ speculū. **I**n q̄tū uero illa iui-

in epistolam I ad Corinthios XIII

fibilia sunt nobis ocula. videm⁹ in enigmate. Vel aliter videmus nunc p speculum. i. p roem nostrā r tunc ly. p. designat virtutē tantū. Quasi dicat videm⁹ p speculū. i. virtute anime nostre. Circa scdm vero sciendū est q de⁹ fm q deus non habet faciē. r ideo hoc q dicit. Facie ad faciem metaphorice dicit. Euz est videm⁹ aliqd in speculo non videm⁹ ipsaz rem. sed similitudinē eius. sed qn videmus aliquid fm faciem tunc videm⁹ ipsam rem sicut ē. Ideo nihil aliud vult dicere apłus cum dicit videbimus in patria facie ad faciem q̄r videbim⁹ ipsaz dei essentiā r. Jo. 3. Videbim⁹ eum sicut est r. Sz contra est qz gen. 32. dicit. Vidi dñm facie ad faciem r. Sed constat qz tūc non vidit essentiā dei. ergo videre facie ad faciez nō est videre essentiā dei. Rñsio. dicendū ē qz illa visio fuit imaginaria. visio aut imaginaria est quidā gradus altior. i. videre illud qd apparet in ipsa imagine in qua appet r ali⁹ gradus infimus scz audire tm̄ verba. Unde Jacob vt insinuat excellentiā visionis imaginative sibi ostense dicit. Vidi dñm facie ad faciem. i. vidi dñm imaginarie apparentem in sua imagine r non p essentiā suaz. Sic em̄ nō fuisse visio imaginaria. Sed tñ quidā dicunt qz in p̄ria ipsa diuina essentiā videbim⁹ p similitudinē creataz. sz hoc est omnino falsum r impossibile. qz nunq̄ potest aliqd per essentiā cognosci p similitudinē q̄ non conueniat cum re illa in specie. Lapis enim nō potest cognosci fm illud qd est nisi per sp̄m lapidis que est in anima. Nulla em̄ similitudo dicit in cognitionē essentiā alicuius rei si differat a re illa fm speciem. r multo minus si differt fm gen⁹. Ad em̄ p sp̄m equi vel albedinis pōt cognosci essentiā hoīs. r multo minus essentiā angeli. Multo ḡ minus p aliquaz speciem creatā quecuqz sit illa potest videri diuina essentiā. cum ab essentiā diuina plus distet quecuqz species creata in anima. q̄ species equi vel albedinis ab essentiā angeli. Unde ponere qz deus videat solum p similitudinē seu p quāndā refulgentiā claritatis sue est ponere diuinā essentiā non videri. Et preterea cuz aīa sit quedā similitudo dei visio illa nō magis esset specularis r enigmatica q̄ est in via q̄ visio clara r aperta q̄ reposititū factis i gloria r in q̄ erit beatitudo nostra. An Aug. dicit hic in gloria qz visio dei q̄ est p similitudinē gradum ad visionē speculī r enigmatis. Sequeret etiaz qz beatitudo hoīs vltima esset in alio q̄ in ipso deo qd est alienum a fide. Naturale etiam hoīs desiderū qd est penitentiā ad pmā rerum causam r cognoscendā ipsam p seipsam esset imane. ¶ Sequitur. Nunc cognosco ex pte rē. hic illud qd pbauit in generali pbat in speciali de cognitionē sui ipsius dicēs: Hic id est in p̄senti vita ego paulus cognosco ex pte id ē obscurē r imperfecte. tunc aut scz in patria vt cognoscaz sicut cognitus sum id ē sicut deus cognouit essentiā meā ita deum cognoscam p essentiā. ita qz ly. sicut. non importat hic equalitatē cognitionis sed similitudinē tm̄. ¶ Consequenter infert principalē conclusionem cum dicit: Nunc aut manent rē. Causa aut quare non facit mentionē de oibus donis. sed istis trib⁹ tm̄ est: qz hec tria cōiungūt deo alia aut nō cōiungūt deo nisi mediātib⁹ istis. Alia etiā dona sunt qdā disponētia ad gignēdū ista tria i cordib⁹ hoim. An r solū ista tria scz fides spes r caritas dicuntur virtutes theologice qz hñt imēdiate deū p obiecto. Sed cū dona sint ad p̄sciendū vel affectū vel intellectū r caritas p̄ficiat affectum: fides intellectum. non videt qz spes sit necessaria sed sup̄flua. Ad hoc sciendū qz amor est quedaz vis vnitua r oīs amor in vñone quadā cōsistit. Unde r fm diuersas vñōes diuerse species amicitie a philosopho distinguntur. Hos autē habemus duplicem coniunctionem cum deo. Una est quantū ad bona nature que hic p̄cipimus ab ipso. Alia q̄tm̄ ad beatitudinē inquantū nos hic

sumus participes p gratiā superne felicitatis fm qz hic r possibile. speramus etiam ad p̄fectam consecutionē illi⁹ eterne beatitudinis puenire r fieri ciues celestis hierusalem. Et fm primā cōmunicatiōē ad deū est amicitia naturalis. fm quā vnumquodqz fm qz est deum vt causam primā r summū bonum appetit r desiderat vt finem suū. Scdm vero cōmunicatiōē secūdā est amor charitatis: q̄ solum creatura intellectualis deū diligit. Quia vero nihil potest amari nisi sit cognitum. ideo ad amorē charitatis exigit primo cognitio dei. Et qz hoc est supra naturā p̄mo exigit fides que est non apparentū. Secūdō ne homo deficiat vel aberrat exigit spes: p quam tendat in illum si nem sicut ad se p̄tinet r de his tribus dicit ecclī. 2. Qui timetis deum credite in illum. q̄tm̄ ad fidē. qui timetis deū sperate in illum q̄tm̄ ad spem. q̄ timetis deum. diligit eum. q̄tm̄ ad charitatē. Ista ergo tria manent nūc. sz caritas maior est omnib⁹ p̄p̄ ea q̄ dicta sunt supra.

Incipit capitulū decimūquartū.

Examinini charitatem emulamini spiritualia: magis aut vt p̄phetet⁹ Qui enim loquitur lingua: nō hominib⁹ loquitur: sed deo. Nemo enim audit. Spūs autē loquitur misteria. Nam qui p̄phetat: hominib⁹ loquitur ad edificationem r exhortationē r consolationē. Qui loquitur lingua semetipsum edificat. qui aut p̄phetat ecclesiam dei edificat.

Posita excellentia charitatis ad alia dona: hic consequenter apłus cōparat alia dona ad in uitē: ostēdens excellentiā p̄phetie ad donū linguaz. Et circa hoc duo facit. P̄mo ostendit excellentiā p̄phetie ad donum linguaz. Secūdō quō sit vtendum dono linguaz r p̄phetie ibi. Quid ergo ē fratres rē. Circa p̄mū duo facit. P̄mo ostendit qz donum p̄phetie est excellentius q̄ donū linguaz rōnibus sumptis ex pte infidelium. Secundo ex parte fidelium ibi. Fratres mei rē. Prima pars diuidit in duas. P̄mo ostēdit qz donū p̄phetie est excellentius dono linguaz q̄tm̄ ad vsum eorum in exhortationib⁹ seu predicationib⁹. Secūdō q̄tm̄ ad vsum linguaz q̄ est in orando. Ad hec enim duo ē vsus lingue ibi. Et ideo loquitur rē. Circa p̄mū duo facit. P̄mo em̄ p̄mittit vñū p̄ qd continuat se ad sequētia. r hoc ē qz dicit. dictum est qz caritas oīa dona excelsit. Si ergo ita ē sectam⁹ scz viribus charitatē que est dulce r salubre vinculū mentiū. 1. Pe. 4. Ante omnia charitatem rē. Col. 3. Sup̄ omnia aut charitatē habete rē. Secūdō subdit illud p quod continuat se ad sequentia. Et hoc est qd dicit. Emulamini rē. Quasi dicat. licet caritas sit maior omnibus donis tm̄ alia non sunt contemnenda. Sed emulamini id ē seruentem amētis spūalia dona spūfiantē 1. Pe. 3. Quid ē qd vobis noceat rē. Licet autē emulatio qnqz sumat p seruentem dilectionē: qnqz p inuidia: tm̄ non est equiuocatio. imo vnum procedit ab alio. Zelari em̄ et emulari designat seruentem amorē alicuius rei. Cōtingit aut qz res amata ita diligit seruentem ab aliquo qz nō patitur ibi confortē sed ipse vult eam solus r singulariter. Et iste est zelus q̄ fm quosdā est amor intensus non patiens confortū in amato. Hoc tm̄ non contingit in spūalibus q̄ possunt p̄fectissime a multis p̄cipari: sed solus in illis q̄ non possunt a multis participari. Unde in charitate nō ē huiusmodi zelus nō patiens confortū in amato sed tantū in corporalib⁹ in q̄bus puenit qz si aliquis habet illud qd ipse zelari voleat. r ex hoc confurgit emulatio que est inuidia. sicut si ego amo dignitatē seu diuitias doleo qz aliq̄

III. Explanatio sancti Thome

habet eas vñ ei inuideo. Et sic patet q̄ ex zelo surgit inuidia. Cū ḡ dicit emulamini spūalia. nō intelligit d̄ inuidia qz spūalia possunt a multis hēri. s̄z dicit emulamini vt iducat ad seruenter amandū deū. Et qz in spūalia est grad⁹ q̄dam qz pphetia excedit donum linguaz. ideo dicit. Magis aut vt pphetetis quasi dicat. Inter spūalia magis emulamini donū pphētie. i. thessal. 5. Spūm nolite extinguere. pphetias nolite spernere. ¶ Ad explanatiōz aut totius capituli prenotanda sunt tria. scz quid sit pphetia. quot modis dicat in sc̄ptura sacra pphetia. ⁊ quid sit loq̄ qui linguis. Circa p̄mū sciendū est qz ppheta dicit q̄si pcul videns ⁊ fm quosdam dicit a for fariis: sed melius dicit a phanos qd̄ est videre. Unde. 1. Reg. 9. dicit qz q̄ nunc dicit ppheta olim videns dicebat. Unde visio eoz q̄ sunt pcul siue sint futura conscientia siue supra rōem nostram dicit pphetia. Est iḡ pphetia visio seu manifestatio futurorū contingentiū seu intellectū humanū excedētium. Ad huiusmodi aut visionē quattuor requirunt. Cum em̄ cognitio nostra sit p corporalia ⁊ p fantasmatata a sensibilib⁹ accepta. p̄mo exigit qz in imaginatione formē similitudines corpales eoz q̄ ostendunt. vt dionys⁹ dicit qz impossibile est aliter lucere nobis diuinū radiū nisi varietate sacroz voluminū circumuelatū. Scdm̄ qd̄ exigit ē lūmē intellectuale illuminās intellectū ad ea q̄ supra naturalē cognitionē n̄raz ostendunt cognoscenda. Hui⁹ em̄ ad similitudines sensibiles in imaginatiōe formatas intelligēdas affit lumen intellectuale: ille cui similitudines hōi ostendunt nō dicit ppheta sed pot⁹ somnator. sicut pharao q̄ licet viderit spicas ⁊ vaccas q̄ erāt indicatiua futurorum quorundā qz tñ non intellexit qd̄ vidit nō dicit ppheta sed pot⁹ ille scz ioseph q̄ interpretat⁹ ē. Et similitudē est de nabubodonosor q̄ vidit statuā ⁊ nō intellexit. Unde nec ppheta dicit sed daniel. Et ppter hoc dicit Dan. 10. Intelligentia opus est in visione. Tertiū qd̄ exigit est audacia ad annunciandū ea q̄ reuelant. Ad hoc em̄ deus reuelat vt alijs denunciat Jerē. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Quartū est opatio miraculoz q̄ sunt ad certitudinem pphētie. Hui⁹ em̄ facerent aliq̄ q̄ excedūt operatiōz nature non credere eis in his que naturalē cognitionem transcendūt. Scdm̄ ḡ hos modos pphētie dicunt aliq̄ diuersis modis pphete. Aliq̄ em̄ dicit aliq̄s ppheta q̄ habet oīa ista quattuor scz qz videt imaginarias visiones et h̄z intelligentiā de eis ⁊ audacter annūciat alijs. ⁊ opat miracula ⁊ de hoc dicit numeri. 12. Si quis fuerit inter vos ppheta ⁊c. Aliq̄ aut dicit ppheta ille q̄ habz solas imaginarias visiones sed tñ im pp̄ie ⁊ valde remote. Aliq̄ em̄ dicit ppheta q̄ habet intellectuāle lūmē ad explanandū visiones imaginarias siue sibi siue alteri factas: Vel ad exponendū dicta pphetaz vel sc̄pturas aploz. Et sic dicit ppheta oīs q̄ discernit doctoz sc̄pturas qz eodem spū interpretare sunt quo edite sunt. Et sic salomō et dauid possunt dici pphete inquantū habuerūt lumen intellectuale ad clare ⁊ subtiliter intuendū. Hā visio dauid intellectualis tantum fuit. Dicit etiam ppheta aliq̄s solū ex hoc qz pphetaz dicta denunciat seu exponit seu cantat in ecclesia ⁊ hoc modo dicit. 1. Reg. 19. qz saul erat inter pphetas. i. inter cantantes dicta pphetaz. Dicit etiam aliq̄s ppheta ex miraculoz operatione fm̄ illud Ec̄. 48. Qz corpus elisei mortuū pphetauit. i. miraculū fecit. Qz ḡ dicit hic ap̄lus p totum capitulū de pphetis intelligendū est de sc̄do modo scz qz ille dicit pphete qui p lūmē intellectuāle diuinū visioēs sibi ⁊ alijs factas exponit. Et fm̄ hoc planū erit qd̄ hic dicit de pphetis. ¶ Circa sc̄dm̄ sciendū est qz qz in ecclesia primitiua pauci erant q̄b⁹ im̄nebat fidem xp̄i p̄dicare p mundū. ideo d̄ns vt comodi⁹ ⁊ pluribus verbū dei annunciant dedit eis donū linguaz

rum quib⁹ omnib⁹ p̄dicarent. nō qz vna lingua loquētes ab omnib⁹ intelligerent vt quidā dicunt. sed ad fr̄am qz linguis diuersaz gentiū imo oīm loquerent. Unde dicit ap̄lus. Gratias ago deo qz omnīū vestrum lingua loquor. Et act. 1. dicit. Loquebant varijs linguis ⁊c. Et hoc donū multi adepti sunt a deo in ecclesia primitiua. Corinthi⁹ aut qz curiosi erāt. ideo libenti⁹ volebāt illd̄ donū pphētie. Qz ḡ dicit hic loqui lingua vult ap̄lus intelligi lingua ignota ⁊ non explanare. sicut si lingua theotonica loquat quis alicui gallico ⁊ non exponat. hic loquit lingua. Vel etiam si loquat visiones tñ ⁊ nō exponat loquit lingua. Unde omnis locutio nō intellecta nec explanata q̄ciqz sit illa est. pp̄ie loq̄ lingua. ¶ Hic ergo visio ad expositionē l̄fe accedat q̄ plana est. Circa hoc ḡ duo fatit p̄mo pbat qz donū pphētie excellenti⁹ ē dono linguarum. Secundo excludit quandā obiectionē ibi. Volo aut vos ⁊c. Qz aut donū pphētie excedat donū linguaz pbat duabus rōnib⁹ quaz p̄ma sumit ex comparatione dei ad ecclesiam. Secūda ratio sumit ex cōparatione hōim ad ecclesiam. p̄ma aut ratio talis est. Illud p qd̄ facit homo ea non solum que sunt ad honorē dei sed etiam ad vilitatez primorū est melius q̄ illud qd̄ fit tñ ad honorē dei: s̄z pphētia est non tñ ad honorē dei sed etiā ad p̄mi vilitatez. p̄m donum vero linguaz solū illud fit qd̄ est ad honorē dei. ergo ⁊c. Huius aut rōnis ponit mediū ⁊ p̄mo qz tum ad hoc qz dicit qz loquit lingua honorat tñ deum. Et hoc est qz dicit. Qui loquit lingua scz ignota nō loq̄t hominib⁹ id ē ad intellectū hōim sed deo id ē ad honorē dei tñ. Vel deo qz ip̄e deus solus intelligit. Sap. 5. Auris zeli dei audit oīa ⁊c. Et qz nō loquat hōim subdit. Nemo em̄ audit id ē intelligit. Sic em̄ frequenter accipit nō audire p nō intelligere. Mat̄. 13. Qui habet aures audiendi audiat. Quare aut tolli deo loq̄t subdit qz ip̄e de⁹ loquit. Unde dicit. sp̄s aut dei loquit mysteria id est oculta. Mat. 10. Nō em̄ vos estis q̄ loq̄mi ⁊c. s̄. 2. Nemo nouit que sunt sp̄s dei ⁊c. Sc̄do pbat id qd̄ dicit qz pphētia est ad honorē dei ⁊ vilitatez primorū. Unde dicit. Hā qui pphetat ⁊c. id ē explanat visiones seu scripturas loquit hominib⁹ id ē ad intellectū hōim ⁊ hoc ad edificationē incipientiū ⁊ ad exhortationē pficiētū. 1. thess. 5. Consolamini pusillanimes Titū. 2. Loq̄re ⁊ exhortare Ad solationē desolatoz. Vel edificatio p̄tinet ad sp̄ritualem affectionē qz ibi primo incipit edificium spūale. Eph. 2. In quo ⁊ vos coedificamini ⁊c. Exhortatio vero ad inductionē ad bonos actus. qz si affectus est bonus tñ actus est bonus Titū. 2. Nec loquere ⁊ exhortare. Cōsolatio vero iducit ad tolerantiaz maloz Ro. 15. Quęcūqz scripta sunt ad nostrā doctrinā sc̄pta sunt. Ad hoc em̄ tria inducunt predicantes diuinā sc̄pturā. Secūda ratio talis est. Illud qd̄ ē vtile soli facienti est min⁹ q̄ illd̄ qd̄ p̄dest etiam alijs. loqui aut linguis est vtile soli ei qui loq̄t pphete vero alijs p̄dest. Igit ⁊c. Huius aut rationis ponit mediū. ⁊ p̄mo quantum ad primā p̄tē medijs. Et hoc ē qz dicit. Qui loquit lingua semetipsum ⁊c. ps. Cōcaluit cor meum intra me ⁊c. Secundo q̄tum ad secundā p̄tē ⁊ hoc est qz dicit. Qui aut pphetat ecclesiaz id est fideles edificat instruendo Eph. 2. Superedificati supra fundamentum aploz ⁊ pphetaz.

Lectio secunda.

Olō aut vos om̄es loq̄ linguis: magis aut pphete. Hā maior est q̄ pphetat q̄ qui loquit linguis. nisi forte interpretet vt ecclesia edificationē accipiat. Hūc aut fratres si venero ad vos linguis

in epistolam I ad Corinthios XIII

loquens: quid vobis pdero: nisi vobis loqr
aut in reuelatione. aut in scientia. aut in pro
phetia. aut in doctrina. **T**ñ que sine aia sunt
vocem dantia. siue tibia. siue cithara. nisi di
stinctione sonituum dederint: quod sciet id quod
canitur aut: citharizat. **E**tenim si incerta vo
cem de tuba quis parabit se ad bellum? Ita
et vos p linguam nisi manifestu sermonē de
deritis: quod sciet quod dicit. **E**ritis enim in
aera loquentes. **T**ñ multa vt puta genera lingua
rum sunt in hoc mundo. et nihil sine voce est
Si ergo nesciero virtutē vocis: ero ei cui lo
quor barbarus: et qui loquit mihi barbarus
Sic et vos quoniam emulatores estis spirituum ad edi
ficationem ecclesie querite vt abundetis.

Hic apulus excludit oblectionē seu falsum intellectum qui
posset esse circa pmissa. possent enim aliqui credere quod ex
apulus profertur prophetiam dono linguarum et donū linguarum
esset contemendum. Unde vt hoc excludat dicit. **V**olo autē
vos scire. **U**bi primo ostendit quid intēderit insinuare. **S**e
cundo rōem horum assignat ibi. **N**am maior et cetera. **D**icit quod licet
hec quod dicta sunt supra dixerim non tñ volo vos donū lin
guarum spernere. sed volo vos oēs loqui linguis tñ magis
volo vt prophetetis. **N**umeri. 11. **Q**uis tribuat vt omnīs
populus et cetera. **C**ui rationē assignat cui dicit. **N**am maior
et cetera. **I**deo volo vt magis prophetetis. quia maior est et cetera.
Et huius ratio est quod aliqui aliquid mouentur a spiritu sancto lo
quens mysticū quod ipsi non intelligunt. **U**nde illi habēt do
nū linguarum. **A**lii autē nō solum loquuntur linguis: sed etiam ea quod
dicunt interpretantur. **E**t ideo dicit. **I**si vt interpretet. **N**ā
donum linguarum cum interpretatione est melius quod propheta
ria. quia sicut dicitur est interpretatio cuiuslibet quod ardui pertinet
ad prophetiam. **U**nde quod loquitur et quod interpretatur propheta est et
donum linguarum habet. et interpretatur vt ecclesiam dei edificat.
ideo dicit. **E**t ecclesia et cetera. id est nō solum intelligat se
sed etiam vt ecclesia edificet. **R**o. 14. **Q**ue edificationis
sunt inuicē custodiam. et cetera. **R**o. 15. **U**niusquisque pro suo place
at in bonū ad edificationem. **H**ūc autē frater et cetera. hic probat quod donū
prophetie est excellentius quod donū linguarum per exempla. et hoc tripli
citer. **P**rimo per exemplū a seipso sumptū. **S**ecundo per exem
plum sumptū a rebus inanimatis ibi. **T**ñ que sine anima et cetera. **T**er
tio per exemplū sumptū ab hominibus diuersimode loquentibus
ibi. **T**am multa et cetera. **E**x seipso autē argumentatur sic.
Constat quod ego non minus habeo donū linguarum quam vos
sed si loquerer vobis solum linguis et nō interpretarer ni
hil vobis prodessem. **E**rgo nec vos adiuuicē. **E**t hoc est quod
dicit. **N**unc autē fratres si venero ad vos linguis loquens.
Hoc dupliciter potest intelligi scilicet vel linguis ignotis vel ad
linguam quibuscumque signis non intellectis. quid vobis prodes
to nisi loquar vobis aut in reuelatione et cetera. **U**bi notandum
quod ista quattuor scilicet aut in reuelatione et cetera. possunt dupliciter
distingui. **E**go nō penes ea de quibus sunt. **E**t sic sciendum est
quod illustratio mentis ad cognoscendum est de quattuor quod vt
est de diuinis. et hec illustratio pertinet ad donū sapientie.
Diuinorum enim vt supra dictum est. 2. est reuelatio quod sunt
dei nemo nouit et cetera. **E**t ideo dicit in reuelatione quod scilicet illu
minat mens ad cognoscendum diuina. **E**t est de terrenis
et non de quibuslibet. sed de illis tñ que sunt ad edificationem
fidei. et hoc pertinet ad donū scientie. et ideo dicit. **I**n scientia
non geometrie nec astrologie quia hec nō pertinet ad edi
ficationem fidei. sed in scientia que est sanctorum sapientia. 10. **D**edit

illi scientiam sanctorum et cetera. **E**t est de euentibus futurorum et hoc
pertinet ad donū prophetie. **E**t ideo dicit. **A**ut in prophetia
sapientia. 8. **S**igna et monstra scilicet antequam fiant. et euentus tempo
rum et seculorum. **N**otandum autē quod prophetia non accipit hic
cōmūter scilicet finem quod supra dictū. sed accipit hic particulari
ter potest est manifestatio futurorum tñ. **E**t finem hoc diffinit a
Cassiodoro. **P**rophetia est diuina inspiratio rerū: futura
imobili veritate denuncians. **E**ccl. 24. **A**dhuc doctrinam
quasi prophetiam effundam et cetera. **E**t est de agendis moralibus
et hoc pertinet ad doctrinam. **E**t ideo dicit. **A**ut in doctrina.
Ro. 12. **Q**ui docet in doctrina. **P**rouer. 13. **D**octrina bona
dabit gratiam. **A**lio modo possunt hec distingui penes
modos acquirendi cognitionem. **E**t sic sciendum est quod omnis
cognitio autē est a supranaturali principio. scilicet deo: aut naturali
scilicet lumine naturali intellectus nri. **S**i autē a supranaturali
principio scilicet lumine diuino infuso: hoc potest esse dupliciter.
quod aut infundit subito cognitio et sic est reuelatio. aut ins
fundit successiue et sic est prophetia quā nō subito habuerūt
prophete sed successiue et per partes. vt eorum prophetie ostendunt.
Si vero cognitio acquiritur a naturali principio hoc est aut
per studium propriū et sic pertinet ad scientiam. aut tradit ab alio
et sic pertinet ad doctrinam. **T**ñ que sine anima et cetera. hic ostē
dit idē per exempla sumpta ex rebus inanimatis scilicet per instrumēta
ta quod videntur vocem habere. **E**t primo per instrumēta gaudij.
Secundo per instrumēta pugne ibi. **S**icut si incerta et cetera. **D**is
cit quod. **H**oc non solum patet per ea quod supra dicta sunt sed etiam
quod ad ea que sine anima vocem dant quod loqui linguis nō solum
non potest alijs. **E**t que sine anima sunt vocem dantia. **C**ontra
vox est sonus ab ore animalis plantarum naturalium instrumē
tis formatus. **N**on ergo ea que sunt sine anima dant vocem.
Dicendum quod licet vox non sit nisi animalium tamē potest dici
et per quādam similitudinē scilicet finem quod quedam sicuti instrumēta
habent quandam personam et melodiā. et ideo de illis hęc fa
cit mentionē scilicet de cithara que dat vocem tactu: et tibia que
flatu. **S**i ergo hec dant voces sine distinctione quomodo scilicet
et cetera. **C**um enim homo per instrumēta aliquid intendat ex
primere scilicet aliquos cantus que ordinant vel ad fletum vel ad
gaudium. **E**sa. 30. **C**anticum erit vobis sicut vox sanctificate
solennitatis: et leticia cordis sicut que pergit cum tibia vt intret
in montem dei **E**t etiam ad lasciuia non poterit disudi
cari ad quid canit tibia aut ad quid cithara si sonus sit cō
fusus et indistinctus. **I**ta si homo loquitur linguis et nō ins
terpretatur non poterit sciri quod velit dicere. **E**t tñ si incer
tam vocem dederit et cetera. hic ostendit idē per exempla inani
matorum. scilicet per instrumēta ad pugnam ordinata. **E**t sumit hec
similitudo ex libro numeri. 10. **I**bi enim legitur quod dñs precepit
moysi vt faceret duas tubas argenteas que essent ad cōue
niendum populū ad mouendum castra et ad pugnandum. **E**t per
quolibet istorum habebant certum modū tubandi. quia aliter
dabant vocem quādo debebant cōuenire ad conciliū. aliter
quādo mouebant castra. et aliter quādo pugnabant. et ideo
arguit apulus quod sicut si tuba det incertam vocem id est indistinctam
si incertam nescit virū debeat se parare ad bellum: et ita vos si
loquimini tñ linguis nisi distinctū sermonē dicatis inter
pretando vel exponendo non poterit quis scire quid loquā
mini. **P**er tubam potest intelligi predicatorem. **E**sa. 58. **Q**uasi
tuba exalta vocem tuam et cetera. **R**atio autē quare nō potest sciri
quid loquāmini est quia eritis in aera loquentes id est inutiliter
supra. **S**ic pugno nō quasi aera verberas et cetera. **T**am
multa et cetera. hic sumit exemplū a diuersis linguis loquentibus
vno. **E**t circa hoc tria facit. **P**rimo ostendit diuersitatem
linguarum. **S**ecundo inutilitatem loquentis sibi ad inuicē
in linguis extraneis ibi. **S**i ergo nesciero et cetera. **T**ertio con
cludit quod intendit ibi **S**ic et vos quoniam emulatores. **D**icit
quod primo. **M**ulte et diuersę lingue in mūdo sunt. et quibus potest
loqui quicquid vult. si tñ nō loquitur determinate nō intelligit. **E**t

Explanatio sancti Thome

hoc est q̄ dicit. Tam multa &c. hoc p̄t dupliciter exponi q̄ p̄t continuari cū precedentib⁹ vt dicat. Eritis in aera loquētes. & tam multa vt puta &c. q̄si dicat. Ideo in aera id est inutiliter loq̄mini omnibus linguis q̄ loquimini sine intellectu q̄ tñ p̄prias significaciones vocū ad hoc habent vt intelligant. Nichil em̄ sine voce est. Vel potest sic p̄ctari. Eritis in aera loquētes. tam multa vt puta sunt genera linguarū .i. singulis linguis. ¶ Si ḡ nesciero &c. hic ostēdit hōz inutilitatē. Et hoc est q̄ dicit. Si loquar omnibus linguis. sed si nesciero virtutē vocis id ē significacionē vocis. ero cui loquar barbarus Jere. 5. Adducā sup te gentē de longinquo. gentē cuius ignoras linguā. ¶ Nota q̄ barbari fm̄ quosdā dicunt illi quozūz idioma discordat omnino a latino. Alij vero dicūt q̄ quilibz extraneus est barbarus omni alij extraneo. qm̄ scz non intelligit ab eo. Sed hoc nō est verū q̄ fm̄ Ysidorū barbaria est specialis natio. Col. 3. In xpo Iesu non est barbarus & scitha. &c. S3 fm̄ q̄ verius dicit barbari p̄prie dicūt illi q̄ in virtute corporis vigēt in virtute rōnis deficiūt. & sunt quasi extra leges & sine regimine iuris. Et huic videt cōsonare Aristoteles in politicis suis. ¶ Cōsequēter cuz dicit. Sicut et &c. cōcludit q̄s intēdit. & hoc p̄t dupliciter construi. Primo vt punctet hoc mō. q̄si dicat sic ego ero barbarus vobis si loquar sine significacione & interpretacione. sicut & vos eritis barbari ad inimicem. & ideo querite vt abūdētis &c. & hoc qm̄ estis emulatores &c. Vel alio modo vt totū ponat sub distinctione. Quasi diceret. Ne ergo sitis barbari sic scz sicut ego facio. qm̄ estis emulatores spūm id est donoz spūsancti querite a deo vt abundētis. puer. 13. In abundanti iusticia virt⁹ maxia ē. Que quidē iusticia est edificare alios. Matth. 7. Petite & dabit vobis querite & inuenietis. pulsate & aperiet vobis.

Lectio tertia

Ideo qui loquitur lingua orat vt interpretet. Nam si orem lingua spūs meus orat. mens autē mea sine fructu ē. Quid ergo est. Orabo spiritu: orabo & mente. Psallam spiritu: psallam & mente. Ceteruz si benedixeris spiritu. quis supplet locum idiotę? Quomodo dicet amen sup tuam benedictionē? Quoniā quid dicas nescit. Nam tu quidē bene gratias agis sed alter nō edificatur.

Supra ostendit aplūs excellentiā donū p̄phetie ad donū linguarū rōnib⁹ sumptis ex parte exhortationis: hic vero ostendit idem rōnibus sumptis ex pte rōnis. hec em̄ duo p̄ linguā exercem⁹ orationē scz & exhortatōz. Et circa hoc duo facit. Primo em̄ pbat excellentiā p̄phetie ad donū linguarū rōnibus. Secūdo exemplis ibi. Grās ago deo meo &c. Circa p̄mū duo facit. Primo ponit necessitatē orationis. Secūdo ostendit quō in orōne plus valet donū p̄phetie q̄ donū linguarū. Nam si orem lingua &c. Dicit ḡ p̄mo dixi q̄ donum linguarū sine dono p̄phetie non valet. & ideo q̄ interpretari est actus p̄phetie q̄ est excellentior illi q̄ loq̄t lingua l̄tra vt extranea vt aliq̄ mysteria oculata orat scz deum vt interpretet id ē vt interpretandi grā detur sibi Col. 11. Orantes vt deus apiat hostiū. Glo. aliter exponit orat. Orare em̄ dicit dupliciter. scz vel de p̄ca ri deū vel psuadere. Quasi dicat Qui loquitur lingua orat id est ita psuadeat vt interpretet. & sic accipit orare hic glo. p̄ totum capitulū. Sed non est hec intētio apli sed p̄ deprecatione ad deum. Nam si orat &c. hic ostendit q̄ in orā

do plus valet p̄phetia q̄ donum linguarū. & hoc dupliciter. Primo rōne sumpta ex pte ipsius orantis. Secūdo rōne sumpta ex pte audientis ibi. Ceterū si benedixeris &c. Circa p̄mū duo facit. Primo ponit rationem ad p̄positum ostendendū. Secūdo remouet obiectionem ibi. Quid ergo &c. Circa p̄mū sciendū est q̄ est duplex oratio. Una est priuata qm̄ scz q̄s orat in seipso & p̄ se. Alia publica qm̄ quis orat coram populo & p̄ alijs. & in vtraq̄ contingit vt in dono linguarū & dono p̄phetie. Et ideo vult ostendere q̄ in vtraq̄ plus valet donū p̄phetie q̄ donū linguarū. Et primo in oratione priuata dicens q̄ si sit. aliq̄s ideora q̄ faciat orationē suā dices psalmū vel pater noster & non intelligat ea q̄ dicit iste orat lingua & nō refert vtrū orat verbis sibi a spūsancto concessis siue verbis alioz. Et si sit alius q̄ orat & intelligit q̄ dicit hic quidē orat ex p̄phetat. constat q̄ plus lucrāt q̄ orat & intelligit q̄ qui tñ lingua orat q̄ scz non intelligit que dicit. Nam ille q̄ intelligit reficit & q̄tum ad intellectū & quantū ad affectū. sed mens eius q̄ non intelligit est sine fructu refectionis. Vñ & cuz melius sit refici q̄tum ad affectū & intellectū q̄ q̄tum ad affectū solū: constat q̄ in orōne plus valet p̄phetie donum q̄ solum donum linguarū. Et hoc est q̄ dicit. Dico q̄ et vt interpretet. Nam si orem lingua id ē orādo vtrū dono linguarū ita q̄ pferam aliq̄ q̄ non intelligo tūc spūs meus .i. spūsanctus mihi datus orat q̄ inclinat & mouet me ad orandū. Et nihilomin⁹ mereor in ipsa oratione. qz hoc ipsum q̄ moueo a spūsancto est mihi meritū. Ro. 8. Nam qd orem⁹ sicut oportet nescim⁹ sed ipse spūsanct⁹ postulare nos facit. Al spūs meus id ē ratio mea orat id ē dicit mihi q̄ ego loquar ea que ad bonū sunt siue verbis p̄ prijs siue aloz sanctorū. Vel spūs me⁹ id est virtus imaginaria orat inquantū voces seu similitudines corporalū sunt tñ in imaginatione absq̄ hoc q̄ intelligant ab intellectu & ideo subdit. Mens autē mea id est intellectus meus sine fructu est. qz non intelligit. Et ideo melius est in oratione p̄phetia seu interpretatio q̄ donū linguarū. sed nunq̄d quis cūq̄ quis orat & non intelligit que dicit est sine fructu orationis. Dicendū q̄ duplex est fructus orationis. Vñ fructus est meritū qd hōi puenit. Alius fruct⁹ ē spūalis cōsolatio & deuotio cōcepta ex oratione. Et q̄tum ad fructū deuotionis spūalis priuata qui nō attendit ad ea que orat seu non intelligit. sed quantū ad fructū meriti nō est dicendū q̄ euacuet q̄ sic multe orōnes essent sine merito: cum vir vnum pater noster p̄t homo dicere qm̄ mens ad alia ferat. Et ideo dicendum est q̄ qm̄ orans aliq̄ diuertit ab his q̄ dicit. seu qm̄ q̄s in vno opere meritorio non cōtinue cogitat in quolibz actu qd facit hoc p̄p̄ deū nō p̄dit rationem meriti. Cuius ratio est qz in oibus actib⁹ meritorijs q̄ ordinant ad finē rectum nō requirit q̄ intentio agētis cōiungat fini fm̄ quēlibet actum. sed vis prima q̄ mouet intentionē manet in toto opere etiam si aliq̄ in aliq̄ particulari diuertat. & hec p̄ma vis facit totū opus meritorium nisi interrumpatur p̄ contrariā affectionē q̄ diuertat a fine p̄dicto ad finē contrariū. ¶ Sed sciendū q̄ est triplex attentio. Una est ad verba q̄ homo dicit & hec aliq̄ nocet inquantū impedit deuotionē. Alia est ad sensus verborū. & hec nocet nō tñ ē multū nocua. Tertia ē ad finē & hec est melior & q̄si necessaria. Tñ id qd dicit aplūs mēs est sine fructu: intelligit de fructu refectionis. Quid ergo ē &c. Quia posset aliq̄s dicere ex q̄ orare lingua ē sine fructu. sed tñ spūs orat. nūquid ḡ non est orandū spū id eo aplūs hoc remouet dicens q̄ vtroq̄ modo orandū ē & spū & mente. qz homo debet seruire deo de oibus q̄ habet a deo. s3 a deo habet spūm & mētē & id debz de vtroq̄ orare Eccl. 4. 7. De omni corde suo laudabit dominū &c. Et ideo dicit. Orabo spū orabo & mente. psallā spū &c.

in epistolam I ad Corinthios. XIII

Et sic dicit oratio et psallā qz oratio vel est ad deprecandū deum. et sic dicit oratio: vel ad laudandū et sic dicit psallā. De istis duobus Jac. 5. Tristat qz in vobis orat equo aīo et psallat. ps. Psallite dño rē. Oratio qz spū id est imaginatio natione rē mente id ē voluntate. Ceteruz si benedixeris rē. Hic scdo ostendit qz donuz pphētie plus valet qz donum linguaz etiā in orōne publica qz est qn sacerdos pubce orat. vbi aliqñ dicit qdā qz non intelligit aliqñ aliqz que intelligit. Et circa hoc tria facit. Primo ponit rationem. Secūdo exponit eaz ibi. Quid dicit rē. Tertio pbat qd supposuerat ibi. Qm qd rē. Dicit qz dixi qz donuz pphētie in oratione priuata plus valet. ceterū. p s r in publica qz si benedixeris id ē si benedictionē dederis spū id ē in lingua que non intelligat seu imaginatione rē motus a spū sancto qz supplet locum ideote. Ideota pprie dicit qz scit tm linguā in qua natus est. Quasi diceret. Quis dicit il lud qz debet dicere ibi ideota: qd est dicere amē. Et ideo dicit. Quid dicit supplens tuam benedictionē. vbi glosa exponit id ē quō contentiet benedictioni a te facte in pfo: na ecclesie. Esa. 65. Qui benedictus est sup terrā benedictē in eo amen. Amen idem est qd fiat vel veruz est. quasi dicit si non intelligit qz dicit qz cōformabit se dicitis tuis: pōt quidē se conformare etiam si nō intelligat sed in generali tm nō in speciali. qz non pōt intelligere qd boni dicas nisi qz bñdicas tm. Sed quare nō vānt benedictiones in vulgari vt intelligant a populo rē cōformēt se magis. Dicēdū ē qz hoc forte fuit in ecclia pmitina. s3 post qz fideles instructi sunt et sciunt qz audiūt in cōmuni officio siunt benedictiones in latino. Cōsequēter pbat quare nō potest dicere amen cum dicit. Nam tu quidē id est licz tu gratias agas bene deo in qm intelligis: sed alter qz audit et non intelligit non edificatur inquantuz non intelligit in speciali et si in generali intelligat rē edificet. Eph. 4. Omnis sermo malus ex ore vestro nō pcedat. s3 si qz bonus est ad edificationē fidei. Et ideo melius est vt non solum lingua benedicat: sed etiam vt interpretet et exponat licz tu qz gratias agis bene agas

LECTIO QUARTA.

Gratias ago deo meo qz oīum vestrū lingua loquor. Sed in ecclesia vobis loquor verba sensu meo loqui vt et alios instrua: qz decē millia verborū in lingua Fratres nolite pueri effici sensib⁹. sed malicia puuli estote. In lege em̄ scriptū est. Qm in alijs linguis et in labijs alijs loquar populo huic et nec exaudiet me dicit dñs. Ita qz lingue in signū sunt non fidelib⁹: sed infidelibus. pphētie autē nō in fidelib⁹ s3 fidelib⁹. Hic ostēdit aplūs excellētiā doni pphētie ad donū linguarū p rationes sumptas ex parte supsius. Et circa hoc duo facit. Primo agit grās de dono linguarū sibi a deo dato. Secdo se eis in exempluz pponit ibi. S3 in ecclesia volo rē. Dicit qz gratias ago rē. qñ dicit. Hō ideo vilipēdo donū linguaz qz ego dico qz donū pphētie sit excellētius: sed debet charū haberi. Unde et ego gratias ago rē. Est qz de omnibus gratias agendū. 1. thesal. 5. In omnib⁹ gratias agite rē. Vel gratias ago. qñ d. Hō ideo vilipēdo donū linguaz qñ eo carens. immo etiam ego habeo. et ideo dicit. Gratias ago rē. Et ne intelligat qz omēs loqz rent vna lingua dicit. Qm vestrū lingua loquor. Act. 2. Loquebant varijs linguis apli rē. S3 in ecclesia. hic ponit se in exemplū qñ dicit. Si ego habeo donū linguarū sicut et vos debetis facere illud qd facio. Sed ego vō

lo id ē magis volo loqui in ecclesia quinqz id ē pauca verba sensu meo. i. intellectu vt scz ego intelligā et intelligat et ex hoc instrua alios qz decem millia id ē qñ qz multitudine verborū in lingua qd est loqui non ad intellectum quocūqz modo fiat vt supra expositiū ē. Dicit quidā qz iō dicit quinqz qz aplūs videt velle qz magis velit dicere solum vnam ordem ad intellectū qz multas sine intellectu. Ratio autē fm grāmaticos ad hoc qz dbeat facere pfectū sentum debet habere quinqz scz subiectū. predicatū. copulam verbālē. et determinationē subiecti. et determinationē predicati. Alijs videt melius qz qz ad hoc loquendū est cū intellectu vt alij doceant. ideo ponit quinqz qz doctoz debet quinqz docere scz credenda. Titū. 3. Nec loquere et exhorare rē. Agenda. Matth. vltimo. Euntes in mundum rē. Vitanda scz peccata. Eccl. 21. Quasi a facie colubz fuge rē. Esa. 58. Annuncia populo meo scelera rē. Speranda scz mercedē eternā. 1. ppe. 1. De qua salute exquiserunt rē. Timenda scz penas eternas. Matth. 25. Ite maledicti in ignē eternū rē. Fratres mei nolite rē hic ostendit excellētiā doni pphētie ad donum linguarū rōnibus sumptis ex parte infidelū. Et circa hoc duo facit. Primo excitat attentionē rē reddit attentos. Secūdo arguit ad ppositum ibi. In lege quid scriptū est. Circa puulū videt aplūs excludere pallium excusationis aliquoz qz ideo vocent quedā rudia rē suspicialia. quasi ostēdāt se volentes viuere in simplicitate. et ideo nō curantes de subtilitatib⁹ ad quas fm rei veritate nō attingunt dñtes verbum dñi ad hoc Matth. 18. Nisi cōuersi fueritis et efficiamini sicut puuli rē. S3 hoc aplūs excludit cum dicit. Nolite pueri effici sensu id ē nolite puerilia et inutilia et stulta loqui et docere. s. 3. Cum essem paruul⁹ rē. Sed quō debetis effici pueri? affectu nō intellectu. Et ideo dicit. S3 malicia. Vbi sciendū est qz puuli deficiunt in cogitando mala et sic debent effici puuli. rē iō dicit. S3 malicia puuli estote. et deficiunt in cogitando bona et sic non debent eē puuli. immo viri pfecti. et ideo dicit. Sensibus autē pfecti rē. id est ad discretionem boni et mali pfecti sitis. Unde heb. 5. pfectozum est solid⁹ cibus rē. Non ergo laudatur in vobis simplicitas qz opponit prudentie. sed simplicitas qz astutie. Et ideo dñs dicit Mar. 10. Estote prudentes sicut serpentes. Ro. 16. Volo vos sapientes esse in bono: simplices in malo. Cōsequēter cū dicit. In lege qd scriptū est: arguit ad ppositū. Vbi sciendū est qz hoc argumentū sicut patet p glo. distinguit p multa. S3 fm intentionē apli non videt qz attendat in toto hoc nisi vna ratio. Et ratio sua ad pbandū qz donū pphētie est excellētius qz donū linguaz est talis. Omne qd plus valet ad illud ad qd alterū principalitē ordinat est melius illo altero ordinato ad hoc. Sed tam donū pphētie qz donum linguaz ordinat ad conuersionē infidelū. sed pphētie plus valet ad hoc qz donū linguaz ergo pphētie est melior. Circa hanc qz roem duo facit. Primo ostendit ad quid ordinat donū linguaz. et ad qd ordinat donū pphētie. Secundo qz plus valet donū pphētie ibi. Si qz cōueniat vniuersa rē. Circa pñm duo facit. Primo inducit auctoritatem. Secundo ex auctoritate arguit ad ppositū ibi. Ita qz lingue. Circa pñm sciendū qz hoc qd dicit. In lege quid scriptū est pōt legi vel interrogatiue. Quasi dicat. nō debetis effici pueri sensibus sed pfecti rē hoc est videre rē scire leges. Unde si estis pfecti sensib⁹ sciatis scz legem. Et in lege quid scriptū est: de linguis que sunt futiles aliqñ ad id ad quod ordinate sunt qz licet in diuersis linguis loquar scz populo iudeoz. tm homo nō exaudit rē. Potest etiam legi remissiue. In lege qd scriptū est. qñ dicit nolite moueri sicut pueri ad aliqd appetendū nō discernentes vtrum bonum vel minus bonum sit qd affectatis et ppos

Explanatio sancti Thome

natis meliori bono sed estote perfecti sensib⁹ id est discernatis
sunt bona et magis bona et sic affectatis. Et hoc fit si cogita-
tis quod scriptum est in lege quoniam in alijs etc. sap. 6. Cogitare est
illa sensus est consumatus. Et dicit in lege non accipiendo
legem stricte per quinq; libros moysi tunc sicut accipit Luc.
vltio. Necessario est impleri omnia que scripta sunt de me in lege etc.
sed per toto veteri testamento sicut accipit Jo. 15. Et imple-
atur sermo qui in lege eorum scriptus est. quia odio habu-
erunt me gratis. Quod tamen in ps. scriptum est. Accipit tamen
hec auctoritas ex Esa. 28. ubi ista nostra habet. In loque-
la labij et lingua altera loquitur ad populum istum. Hoc igitur
scriptum est. Quoniam in alijs linguis id est in diuersis ges-
nerib⁹ linguarum et labijs id est in diuersis idiomatib⁹ et mo-
dis pronuntiandi loquitur populo huic. scilicet iudaico quod hoc signum
specialiter fuit datum ad conversionem populi iudeorum. Nec sic
erauditur quod scilicet ex signis visis non crederunt. Esa. 6. Ex-
ceca cor populi huius etc. Sed quare deus dedit eis signa
si non debebant conuerti? Ad hoc sunt due rationes. Una ra-
tio est quod licet non omnes conuersi fuerint. tamen aliqui sunt con-
uersi eo quod non repellit dominus plebem suam etc. Alia ratio est
ut iustior appareat eorum damnatio dum manifestius ap-
paret eorum nequitia. Jo. 15. Si non venissem et locutus
eis non fuisset etc. Consequenter cum dicit. Itaque lin-
gue etc. ex inducta auctoritate argumentatur ad oppositum
si dicat. Ex hoc manifeste apparet quod donum linguarum da-
tum est non fidelibus ad credendum quod iam credunt. Jo. 4. Quod
propter tuam loquelam etc. scilicet infidelibus ut conuertant. In glo.
autem ponunt due expositiones ambrosij que non sunt literales
quarum una est ut dicat. Sicut in veteri testamento locutus
sum populo iudeorum per linguas id est figuras et per labia id
est permittendo bona temporalia sic adhuc in nouo testamento
loquitur huic populo in alijs linguis id est aperte et clare et
alijs labijs id est spiritualibus: nec tamen sic eraudit me. scilicet
ad eorum multitudinem. Itaque lingue date sunt non fidelibus
sed infidelibus ad manifestandum scilicet eorum infidelitatem. Alia
est. In alijs linguis id est obscure et parabolice loquitur ut
quod sunt indigni non erauditur id est non intelligunt. Con-
sequenter ostendit ad quid ordinat prophetia scilicet ad instru-
ctionem fidelium que iam credunt. Et ideo quod prophetie date
sunt non infidelibus que non credunt Esa. 53. Domine quis credi-
ditis auditui nostro. sed fidelibus ut credat et instruant. Eze.
3. Fili hominis speculatoris dedi te etc. puer. 29. Tu desce-
dit prophetia etc. dissipabitur populus.

Lectio quinta.

Ergo conueniat uniuersa ecclesia in
s unum: et omnes linguis loquantur: intret
autem ideote et infideles: nonne dicent
quod insanitis? Si autem omnes prophetent: intret
autem quis infidelis vel ideota. conuincit ab om-
nibus iudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis
eius manifesta fiunt. et ita cadens in facie ado-
rabit deum: pronuntians quod vere deus in vobis sit.
Quid ergo est fratres? Cum conuenitis unusquisque
vnum psalmum habet. doctrinam habet. apocaly-
psim habet. linguam habet. interpretationem ha-
bet. omnia ad edificationem fiant.

Glosa vult quod hic incipiat alia ratio ad oppositum ostenden-
dum. sed finis quod dicitur est non est nisi unum posita ratione
et est quasi manifestatio medie ipsius rationis scilicet quod pro-
phetia plus valet ad illud ad quod specialiter ordinat donum
linguarum. Unde circa hoc duo facit. Primo ostendit in-
conueniens quod sequitur quantum ad infideles ex dono lingua-

rum ibi. Sancti prophetent Secundo ostendit bonum quod sequitur
ex dono prophetie etiam ad infideles ibi. Si autem omnes. In-
conueniens quod sequitur ex dono linguarum sine prophetia etiam
quantum ad infideles est quod reputantur infanti qui sic loquuntur
solis linguis cum tamen donum linguarum ordinatur ad con-
uersionem infidelium ut iam patet. et hoc est quod dicit. Si autem
omnes etc. q. d. Ex hoc patet quod lingue non sunt preferenda
prophetijs quia si conueniant scilicet omnes fideles in unum non
solum corpore sed etiam mente Act. 4. Multitudinis cre-
dentium erat cor etc. et omnes qui iam conuenierunt loquantur
linguis ad fratrem extraneis. vel loquantur ignota et obscura.
et dum sic coherere loquuntur intret aliquis ideota id est qui non
intelligit nisi linguam suam vel infidelis propter quem date
sunt lingue nonne dicitur bis que sic loquuntur quod insanitis? Quod
est non intelligit reputatur insanitio quod si intelligat lingua
nihilominus que loquuntur sunt occulta tamen malum est si non expo-
natur quod poterit credere de vobis si occulta loquuntur que
credunt de gentilibus que occultabant et eaque faciebant in ri-
tu eorum propter eorum turpitudinem. Et hec etiam insanitio
quedam est. Contra. Idem est loqui linguis et loqui literaliter
quantum ad ideotas. cum ergo omnes loquantur literaliter in eccle-
sia quod omnia dicuntur in latino videtur quod similiter sit insanitio. De-
cendum est ad hoc quod ideo erat insanitio in primitiua ecclesia quod
erant rudes in ritu ecclesiastico. Unde nesciebant que fie-
bant ibi: nisi exponeret eis. Modo vero omnes sunt instru-
cti. Unde licet in latino omnia dicantur sciunt tamen illud quod fit
in ecclesia. Consequenter autem cum dicit. Si autem omnes
prophetent etc. ostendit quod bonum sequitur ex dono prophetie.
Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quod per bonum pro-
phetie sequatur quantum ad infideles. Secundo ostendit quod hoc se-
quitur ibi. Occulta enim etc. Tertio subinfert quod effectus inde
pueniat ibi. Et ita cadens in facie etc. Dicit ergo constat quod
ex dono linguarum non conuincunt infideles. Aut per sed quod
conueniunt prophetent id est omnes ad intellectum loquantur vel
exponant scripturas vel etiam reuelationes eis factas inter-
prentur. Quod dico non simul sed vnus post alium sic prophetent.
Intret autem scilicet ecclesia ideota aliquis scilicet non habens nisi linguam
maternam. hoc est bonum quod inde sequitur quod conuincit de alijs
errore que ostendit sibi. Iere. 31. Postquam ostendit mihi consummationem
liber omnibus que prophetat iudicatur. Quasi dicat damnabilis
ostendit de malis moribus et vitijs suis. 1. cor. 2. Spiritualis
id est doctor omnia iudicatur etc. Ad hec enim duo valet pro-
phetia scilicet ad affirmationem fidei et instructionem morum. Quod
autem hoc bonum sequatur ex prophetie dono subdit cum dicit. Oc-
cultum enim cordis. Quod potest intelligi triplex. Vno modo ex hoc quod
ad fratrem aliquem in primitiua ecclesia gratiam habuerunt ut secreta
cordium et peccata hominum sciret. Tunc legitur de petro act. 5. Quod
dixit anania dicitur fraudator peccator agri. Et finis hoc legitur. Oc-
cultum enim etc. quasi dicat id conuincit quod occulta. id est secreta pec-
cata sua manifesta fiunt ab illis que ea reuelant. Alio modo ex
hoc quod aliqui que in predicatione tangit mista que homines gerunt in
corde sicut patet in libris beati gregozij ubi quilibet iuente
potest fere omnes motus cordis sui. Et secundum hoc legitur.
Occulta cordis quasi dicat. Ideo conuincunt quia occulta
ta cordis sui. id est que gerunt in corde. puer. 27. Quod in aq-
uis resplendet vultu aspiciuntur sic corda hominum manifesta sunt
pudentibus. Manifestantur id est tanguntur ab eis. Alio modo
quod aliqui occultum cordis dicit illud quod est alicui dubium et non potest
per se certificari. Et finis hoc legitur. Occulta cordis sui. id est
de quibus in corde suo dubitabat et que non crederat manifestantur
dum scilicet vadens ad ecclesiam frequenter fuerit sibi manifesta
sicut de seipso dicit aug. quod ipse ibat ad ecclesiam solus per can-
tu. et tamen ibi multa de quibus dubitabat et propter que non iue-
rat manifestabantur sibi. Ex hoc enim sequebatur reuerentia quod
conuictus reuerentur deum. et hoc est quod dicit. Et ita cadens
id est ex quo facta conuincitur et manifestantur occulta.

in epistolam I ad Corinthios. XIII

cordis sui cadens in facie adorabit deū. Matth. 2. Pro-
cidentes adorauerunt eum quod signū est reuerētie. De
reprobis autē legit̄ q̄ cadūt retrosum puer. 4. Et impi-
orum tenebrosa nesciūt ubi coruant. Electus vero in fa-
ciem cadit q̄ videt ubi p̄sternit q̄d signū est reuerētie.
Matth. 2. Et Lenit. 9. Laudauerūt deū ruētēs in facies
suas p̄s. Corā illo p̄cidēt ethiopes. Et nō solū exhibebit
reuerentiam deo: sed etiam ecclesie q̄ p̄nunciās dicit q̄
vere deus est in vobis q̄ p̄phetatis in ecclesia Zacharie.
8. Ibinus vobiscū: audiunt̄ em̄ q̄ deus est vobiscū. Ap-
paret̄ igit̄ q̄ donū p̄phetie ē vtilius q̄rum ad infideles.
¶ Quid igit̄ est fratres. hic ordinat eos ad vsum donorū di-
ctorum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit qualiter
se debeant habere ad vsum horum donorū. Secūdo consi-
derat p̄ncipale intentū ibi. Itaq̄ fratres emulamini pro-
phetare. Circa p̄mū duo facit. Primo ostendit quō or-
dinate se debeant habere in vso dictorū donorum. Secūdo
exponit eorū p̄sumptionē ibi. An a vobis sermo. Circa
p̄mū tria facit. Primo ostendit in generali quō se de-
beant habere in omnib⁹ donis. Secūdo quō se habeāt q̄tū
ad donū linguarū ibi. Sine lingua q̄s loquat̄. Tercio
ostendit quō se habeant quantū ad donū p̄phetie ibi. Pro-
phetent duo aut tres. Dicit ergo p̄phetare est melius
q̄ loq̄ linguas. Quid ergo fratres agendū est: hoc scz agē-
dum est. Nam cū cōuenitis constat q̄ vnus nō habet oīa
dona et ideo non debet vti aliq̄s vestrū omnib⁹ donis: sed
eo dono q̄d sp̄cialius accepit a deo et q̄d melius sit ad edi-
ficationē. Nam vnusquisq̄ vestrū habet aliq̄d donū sp̄-
ciale. Alius habet psalmū id ē habet canticū ad laudā-
dū nomē dei vel psalmos exponit. Abachuc. 3. Sup̄ ex-
cella mea deducit me. Alius vero doctrinā id ē habet
p̄dicationē ad instructionē morū vel expositionē et sp̄nā-
lem sensum puer. 12. Doctrina sua cognoscit̄ vit. Ali-
us apocalypsum habet id est reuelationē vel in somnijs v-
l in visione aliqua. Dan. 2. Est deus in celo reuelās myste-
ria. Alius linguā habet id ē donū linguarū vel legēdi
p̄phetias. Act. 2. Et ceperūt loq̄ varijs linguis. Ali-
us interpretatiōis. 1. 12. Alij interpretatio sermonū. Nec
autē sic ordinat̄: q̄ vel sunt ex ingenio nāli vel ex solo deo
Si sunt ex solo ingenio naturalī vel sunt ad laudez dei et
sic dicit psalmū habet: vel ad instructionē p̄mit. et sic di-
cit doctrināz habet. Si sunt a solo deo sic dupliciter. Vel
sunt aliqua occulta interioris. et sic dicit apocalypsum habz
Vel occulta exterioris. Et sic dicit linguā habet. Et ad ho-
rum manifestationem est tertium scilicet interpretatio. Et
debet fieri vt oīa ad edificationē fiant Ro. 15. Vnusq̄q̄
vestrū p̄mo suo placeat in bonum ad edificationē.

Lectio sexta.

Iue lingua quis loquat̄ fm̄ duos:
s aut vt multū tres et p̄ partes et vnus
interpretet̄. Si aut non fuerit inter-
pres: taceat in ecclesia: sibi aut loquat̄ et deo.
Prophete aut duo aut tres dicāt. et ceteri di-
iudicent. Et si aliū reuelatū fuerit sedenti:
prior taceat. Potestis em̄ omnes p̄ singulos
p̄phetare: vt omēs discant et omēs exhortē-
tur. Et sp̄s p̄phetarū p̄phetis subiectus ē
Non em̄ dissensionis est deus sed pacis: sicut
et in omnib⁹ ecclesijs sanctorū doceo.

Hic ap̄s ordinat eos quō se habeāt ad vsuz donū linguarū.
Et cir ca hoc duo facit. Primo ostendit qualiter de-
bent vti dono linguarū. Secūdo quādo debēt cessare ab

vsu ibi. Si aut nō fuerit et cetera. Dicit igit̄ primo q̄ mod⁹ vtēdi
dono linguarū talis sit int̄ vos vt siue quis id ē si aliq̄s lo-
quit̄ lingua id ē dicat visiones vel somnia huiusmodi lo-
cutio non fiat a multis p̄pter occupationē temporis i lin-
guis et non restet locus p̄phetis et p̄fusionē generet. Sz
fm̄ duos id ē duobus. et si necesse fuerit fm̄ multū tres vt
sit satis a trib⁹. Deut. 17. In ore duoz vel trium et cetera. Sed
notandum q̄ hec cōsuetudo adhuc partim seruat̄ in eccle-
sia. Nam lectiones et epl̄as et euangelia habem⁹ loco lin-
guarū. et ideo in missa fm̄ duos seruat̄. q̄ solū duo di-
cunt̄ q̄ p̄tinent ad donū linguarū scz epl̄a et euangeliū. In
matutinis fm̄ multa sit scz trib⁹ lectionib⁹ dictis in vno
nocturno. Antiquitus em̄ dicebant nocturna diuisim fm̄
tres vigiliās noctis. nūc vō dicūt simul. Itō solū aut debz
seruari ordo q̄tū ad numerū loquentiū sz etiā q̄tū ad mo-
dum. et hoc est q̄d dicit. Et p̄ partes id est vt illi q̄ loquūt̄
succedant sibi ad inuicē scz q̄ vnus post aliū loquat̄. Vel
p̄ partes id ē inter cetera vt scz loquat̄ vnā partē visionis
seu instructionis et eam exponat. et post aliam et ipsam ex-
ponat et sic deinceps. quē modū cōsueuerūt seruare p̄dica-
tores q̄n p̄dicant p̄ interpretationē hoībus ignote ling-
ue et ideo dicit et vnus interpretet̄. **¶** Consequēt̄ cū di-
cit. Si autē non fuerit et cetera. ostendit quādo nō est vtēdus
linguis dicens q̄ loquendū est p̄ partes et vnus debet in-
terpretari. Sed si nō fuerit aliquis interpretes id ē q̄ inter-
pretetur ille q̄ donū habet linguarū taceat in ecclesia id est
non loquat̄ seu p̄dicet multitudini in lingua ignota. q̄
non intelligit̄ ab eis sed sibi loquat̄ q̄ ipse se intelligit. et
hoc tacite orando vel meditādo Job. 10. Loquar in ama-
ritudine anime mee dicam deo et cetera. **¶** Prophete aut duo
et cetera. Hic ap̄s ordinat eos quomō se habeāt ad vsum p̄-
phetie. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit q̄liter vtē-
dum est dono p̄phetie. et quantum ad numerū. et ad ordinē.
Secūdo ostendit quibus vsus p̄phetie inre dicit̄ ibi.
Mulieres in ecclesia et cetera. Circa p̄mū tria facit. Primo do-
cet ordinem vtēdi dono p̄phetie. Secūdo huius ratio-
nem assignat ibi. Potestis enim omnes et cetera. Tertio obie-
ctionem excludit ibi. Sp̄s p̄phetarum et cetera. Circa p̄mū
duo facit. Primo determinat numerū vtentium dono di-
cto. Secūdo docet modū seu ordinē vtēdi ibi. **¶** Qd si aliū
et cetera. Circa p̄mū sciendum est q̄ vsus p̄phetie fm̄ q̄ hic
videt̄ accipere apostolus est. pponere verbū exhortatiōis
ad plebem exponendo sc̄pturas sacras. et q̄ erant in p̄mi-
tina ecclesia plures q̄ a deo hoc donū habebant et fideles
non erant adhuc multiplicati. ideo ne esset confusio et tes-
tium: vult ap̄s q̄ non omēs q̄ sciunt exponere p̄pheti-
as et sacram sc̄pturam p̄phetent: sed aliq̄ et determinari. et
hoc est q̄d dicit. Prophete et cetera. Quasi dicat. Nolo q̄ om-
nes q̄ conueniūt sed duo tm̄ aut ad plus tres: p̄t hoc lo-
quendi necessitas exigit dicant id est exhortentur. Et hoc
etiam consonat sc̄pture. Deut. 17. et Matth. 18. In ore
duoz vel trium et cetera. Ceteri vero scz illi q̄ non debent di-
dicēt ea que ab his pponunt̄ vtrum scz bene vel male di-
cta sint. benedicta approbande et maledicta retractari faci-
endo. s. 2. Sp̄nālis homo omnia diiudicat. Est etiam ser-
uandus ordo in vtēdo dicto dono. vt si alteri illoz q̄ sede-
bant et tacebant et diiudicabant fuit aliq̄d melius reuelā-
tum q̄ illi q̄ exhortat̄ et stat prior. tunc iste q̄ stat debet se-
dere: et ille cui melius reuelatū est debet surgere et exhor-
tari. Et hoc est q̄d dicit. **¶** Qd si aliū sedenti reuelatum fuit
scz p̄ sp̄m̄ sanctum p̄t exhortans taceat et cedat ei. Ro. 12.
Honore inuicem preuenientes. Et ratio huius est: q̄
fm̄ hūc modū potest is successe p̄phetare p̄ singulos id
est omnes. scz vt sic omnes id ē maiores discant et omnes
id est minores exhortent̄ puer. 1. Audiens sapiēs et cetera. Et
si aliquis dicat o ap̄le ego non possum facere dum ali⁹ p̄

Explanatio sancti Thome

phetat vel cedere sedenti ex quo incepti qz non possum res-
timere spūm q̄ in me loquit̄ s̄m illud Job. 4. Conceptum
sermonē tenere quis potest? Ideo ap̄tus hoc remouet cuz
dicit. Spūs pphetay rē. Quasi dicat imo bene potest ta-
cere vs̄ sedere qz spūs pphetay id ē spūs q̄ dat pphetias
r̄ ponit in plurali numero ppter multas reuelatōes eis
instinctas pphetis subiecti sunt non quidē q̄tū ad cogit-
tionem qz sicut dicit gregori⁹ q̄ non semp spūs ppheticus
adest pphetis. Unde non est habitus sicut scientia. Sic
em̄ sequeretur q̄ etiam q̄tum ad cognitiōē eis subiectus
esset r̄ possent vti eo quādo vellent r̄ non vti. Sed est q̄-
dam vis aut impressio a deo illuminans r̄ tangens corda
pphetarū tunc solum q̄ sic tangunt cognoscunt. Unde
non est sic eis subiectus. nec s̄m hoc intelligit verbū apo-
stoli. s̄z spūs pphetay sunt subiecti pphetis q̄tum ad p-
nunciatiōē: qz s̄z in eorum potestate est p̄nunciare ea q̄
reuelant eis quādo volunt. r̄ nō pronuciare. Et sic nihil
valet excusatio qz nō cogit te spūs quin tacere possis. Et
qz hoc fit verum pbat cum dicit. Non enim est dissensio-
nis rē. r̄ facit talem rationē. Deus nunq̄ cogit ad id vn-
de oriat̄ r̄ixa vel dissensio. qz deus non est dissensionis: s̄z
pacis. sed si cogeret hoīes spūs ppheticus ad loquendū tūc
esset causa dissensionis qz sic vellent semp loqui vel non vo-
cere vel tacere alio loquente de quo alij turbarent. Ergo
spūs sanctus non cogit homines ad loquendū. 2. cor. vlti.
Deus pacis r̄ dilectionis erit vobiscū rē. Veritatem qz
adhuc possit obiscere qz hoc non faceret qz solum eis ista
mandabat r̄ nō alijs ecclesijs. Unde r̄ in grauiam possit
videri. Ideo ap̄tus subdit. Hoc non solū in eis sed etiaz in
omnib⁹ ecclesijs docere. r̄ hoc est qd̄ dicit. Sicut in omni-
bus ecclesijs sancto:ū doceo. s. de vsu linguay r̄ ppheticis
supra. 1. Idipsum dicatis oēs.

Lectio septima:

Mulieres in ecclesia taceant. Non em̄
mittit̄ eis loqui: sed subditas esse
sicut r̄ lex dicit. Si quid autē volunt
discere: domi viros suos interrogent. Tur-
pe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a vo-
bis verbum dei pcessit. aut in vos solos per-
uenit. Si quis videt ppheta esse aut spiritu-
alis: cognoscat que scribo vobis. qz domini
sunt mandata. Si quis autē ignorat ignora-
bitur. Ita qz fratres emulamini ppheta: r̄
loqui linguis nolite p̄hibere. Omnia autē
honeste r̄ s̄m ordinē fiant.

Hic ap̄tus ponit personas quib⁹ interdicit vsus ppheticus
Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quibus ppheticus
vsus interdicit̄. Secūdo remouet obiectionē ibi. Si qd̄
aut volunt rē. Circa p̄mū duo facit. Primo ponit māda-
tum de interdicto. Secūdo huius rōem assignat ibi. Non
em̄ mittit̄ rē. Dicit ergo. Volo vt viri hoc modo vtant̄
dono ppheticis: sed mulieres in ecclesia nolo loqui s̄z tace-
ant in ecclesijs. 1. 2. 1. 2. Mulierē docere in ecclesia nō p-
mitto. Et rationem huius assignat Chrysostom⁹ dicens qz
semel est locuta mulier: r̄ totum mundū subuertit. S̄z cō-
tra hoc videt̄ qz de multis mulierib⁹ legit qz pphetauer-
unt sicut de samaritana. Jo. 4. Et de anna vxore phan-
uel Luē. 2. Et de delbora. Iudicū. 4. Et de oldan pphete
ten vxore sellum. 4. Reg. 22. Et de sillab⁹ philippi act.
21. supra. 10. etiā dicit̄. Omnis mulier orans vel ppheta: rē.
R̄nō. dicendū qz in ppheticis sunt duo. s̄z reuelatio
r̄ manifestatio reuelationis. sed a reuelatione non exclus-

duntur mulieres: sed multa reuelant eis sicut r̄ viris. Et
annunciatio est duplex. Anā publica et ab hac excludunt̄
Alia est priuata et hec p̄mittitur eis qz non est p̄dicatio
sed annunciatio. huius aut̄ rationē assignat dicens. Nō em̄
p̄mittit̄ eis loqui s̄z ab ecclesie auctoritate. sed hoc est of-
ficiū earum vt sint subdite viris. Unde cum docere dicit̄
car p̄lationē r̄ p̄sidentiam non decet eas que subdite
sunt. Ratio aut̄ quare subdite sunt r̄ nō p̄sunt est qz de-
ficiunt ratione que est maxime necessaria p̄sidentī. Et id̄
dicit p̄bus in politica sua qz corruptio regiminis est quā-
do regimen puenit ad mulieres. ¶ Consequēter cum dicit̄.
Si quid volūt rē. quia possent aliq̄ dicere qz ad min⁹
de dubijs possunt q̄rere in ecclesia. ideo ap̄tus hoc exclus-
dit. Et circa hoc duo facit. Primo em̄ remouet obiectionē
nem. Sedo rationē assignat ibi. Turpe est rē. Dicit qz di-
co qz mulieres taceant in ecclesia. sed si aliqua de quibus
dubitant addiscere volunt interrogent viros suos domi.
1. 2. 1. 2. Mulier in silentio discat cum omni rē. Huius aut̄
ratio est qz turpe est non solū indecens. In mulierib⁹ em̄
cōmendat verecundia. Eccl. 26. Bratia iug ḡram rē. Si
ergo in publico q̄reret r̄ disputaret signū esset inuerecun-
die r̄ hoc est ei turpe. r̄ inde est etiam qz in iure interdicit̄
mulierib⁹ officium aduocandi. ¶ Consequēter cum dicit̄
An a vobis sermo dei rē. confutat cōtradictōes. r̄ qz pos-
sent omnes simul cōtradicare vel ad minus sapientes inter-
eos. Ideo circa hoc duo facit. Primo em̄ confutat eos qz
tum ad totam eorum ecclesiā. Secūdo q̄tum ad sapientes
tantū ibi. Si q̄s aut̄ videt rē. Circa p̄mū sciendū est qz
causa quare populus cōsuevit cōtradicare dño vel reco-
ri est singularitas. Singularitas em̄ potest causari vel ex
prioritate in aliquo bono vel excellentia. Et ideo ap̄tus vo-
lens r̄ contradicentes corinthios confutare excludit p̄mo
ab eis p̄ortatem ut dicit̄. An a vobis sermo dei pcessit?
Quasi dicat. Non: sed a iudeis Esa. 2. De syon exiit lex
rē. Quasi dicat: si in ecclesia iudeorū facerem aliquas or-
dinationes contra ordinationes suas possent cōtradicare
quia ipsi p̄us habuerunt verbum dei. sed vos non. quia
non processit a vobis sermo dei. Secūdo excludit ab eis
excellentiā. An in vos solos rē. Quasi dicat nō solū vos
credidistis sed etiam alij. Unde vos nō excellitis eos p̄
In oēm terram exiit sonus eorum rē. r̄ ideo debetis face-
re vt alij faciūt. ¶ Consequēter cum dicit̄. Si quis aut̄ vi-
detur rē. In speciali confutat maiores. Et circa hoc duo
facit. Primo confutat eos. Secūdo responderet cuidā tacite
obiectioni ibi. Si q̄s aut̄ ignorat rē. Dicit ergo. esto qz
tota ecclesia non contradicat: sed aliquis qui videt esse p-
pheta rē. r̄ dicit videt qz si contradicit non vere est ppheta
vel sapiēs seu spiritualis qz nō p̄tradiceret. Dicit etiaz
ppheta r̄ spūalis qz multi sunt spūales q̄ non sunt pphete
te. licet omnes pphete sint spūales. Iste inq̄ qz sic videtur
ppheta r̄ spūalis non contradicat sed cognoscat id ē sciat
qz ea que scribo vobis sunt mandata dei r̄ nō tantū mea.
Quasi dicat ex q̄ null⁹ ausus mādati dñi ē cōtradicare
r̄ ea que scribo sunt mandata dei. non audeat aliquis cō-
tradicare. 2. corin. vltimo. An experimentū queritis rē.
et ex hoc possumus colligere qz verba apostolorū sunt ex
familiarī reuelatione spūsancti r̄ christi r̄ ideo seruanda
sunt sicut p̄cepta christi. Unde r̄ signāter ap̄tis distinguit
illa que ex se mandat cum dicit̄. De virginibus autē man-
datum domini nō habeo. Sed posses dicere. ¶ apostole
quō ego cognoscam qz hec sint mandata dei? Non pos-
sum hoc scire. hoc ap̄tus excludit dicens. Non valet tibi
hoc qz non debes ignorare. Quare? Auta omnis igno-
rans rē. Marti. 25. Amen dico vobis nescio vos. Ex q̄
patet qz omnes tenent scire ea que sunt de necessitate salu-
tis que ipse prius mandat r̄ apostoli r̄ pphete. ¶ Et aliter

in epistolam I ad Corinthios. xv

Si quis videt etc. ut sit confirmatio precedentium. Quasi dicat. Ita scribo s; vos non potestis ea agnoscere ppter eorum difficultatem et quod simplices estis. sed ut sciatis quod ea que scribo iusta sunt et honesta volo adducere testimonium prophetarum et spiritualium virorum que sunt in vestris. Et idem dicit. Si sequi autem etc. s. 2. Spiritualis iudicatio omnia. Et ne aliquis dicat non curamus scire ista subdit quod tenent scire. quia omnes ignoramus etc. Esa. 5. Propterea captivus ductus etc. ps. Non elegerunt neque intellexerunt etc. Itaque fratres mei etc. apostolus hic concludit generale ammonitionem. Et circa hoc tria facit. Primo monet eos ad appetitum omnium donorum dicens. Itaque et loqui qui linguis et prophetare est bonum. Emulamini id est desideretis prophetare cuius causa est quia sicut dicitur puer. 29. Deficiente prophetia dissipabitur populus. Et accipitur prophetare hic sicut quod per totum capitulum expositum est. Et tamen licet desideretis prophetare nolite prohibere loqui linguis ne fiat dissensus. Secundo inducit ad debitum modum dicit. Omnia autem honeste ut scilicet vno loquente alij taceant et mulieres in ecclesia non loquantur et similia. Ro. 13. Sic ut honeste in die ambulemus etc. Tertio inducit eos ad ordinem ordinem cum dicit. Et sicut per ordinem. ut scilicet primo vnus et postea alius loquat et per partes et similia que dicta sunt. Iudicium. 5. Stelle manentes in cursu suo adversus Iysaram pugnaverunt.

Incipit capitulum decimumquintum.

Et vobis facio fratres euangelium quod predicavi vobis. quod et accepistis. in quo et statis. per quod et salvamini. que ratione predicaverim vobis si tenetis. nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis quod et accipit. quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris sicut scripturas. et quod sepultus est et quod resurrexit tertia die sicut scripturas. et quod visus est cephæ et post undecim. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul ex quibus multi manent usque adhuc. quidam autem dormierunt. Deinde visus est iacobo. deinde apostolis omnibus. Flouissime autem omnium tanquam abominatio visus est et mihi. Ego enim sum minimum apostolorum quod non sum dignus vocari apostolus. quoniam persecutor sum ecclesie dei. Gratia autem dei sum id quod sum et gratia eius in me vacua non fuit. sed abundantius illis omnibus laboravi. Non ego autem sed gratia dei mecum. Siue enim ego siue illi: sic predicavi. et sic credidimus.

Postquam apostolus instruxit corinthios de ipsis sacramentis et de re contenta et significata in sacramentis scilicet de gratia et eius effectibus: hic consequenter instruit eos de re non contenta sed significata in sacramentis scilicet de gloria resurrectionis que non est contenta in sacramento: cum non statim habeat eam que suscipit sacramenta sed significat gloria resurrectionis in ipsis in quantum conferuntur in eis gratia per quam ad beatitudinem pervenit. Circa hoc autem duo facit. Primo promittit tractatum de resurrectione. Secundo per hoc probat resurrectionem communem omnium hominum ibi. Si autem Christus predicatus est. Circa primum duo facit. Primo commendat evangelicam doctrinam. Secundo annunciat que oportet scire circa resurrectionem Christi ibi. Tradidi enim vobis etc. Commendat enim eminetiam evangelice doctrine quantum ad quattuor. Primo

quantum ad predicantium auctoritatem. quod ipsi apostoli. Et hoc est quod dicit. O fratres continuando se ad precedentia facio vobis notum evangelium quod id est est quod bona annunciatio que incipit a Christo. Unde quicquid pertinet ad Christum vel est de ipso Christo dicitur evangelium. Christo predicavi vobis quod dicitur. Illud quod predicavi vobis de Christo notum facio vobis. id est reduco vobis ad memoriam. quasi non sint nova ea que scribo probavit. 3. Eadem scribere vobis etc. Predicavi ego scilicet vobis et alij apostoli alijs. Et in hoc apperit auctoritas huius doctrine quod a Christo a paulo et ab alijs apostolis Heb. 2. Que cum initium accepisset enarrandi. Secundo quantum ad communem fidem omnium populorum. et ideo dicit. Quod et accepistis omnes. s; hoc aug. dicit pertinet ad eminentiam huius fidei faciens tale argumentum. Ad credenda ea que sunt fidei aut sunt miracula facta aut non. Si sunt facta miracula habeo propositum quod dignissima et certissima est. Si non sunt facta hoc est maximum omnium miraculorum quod per quosdam paucos conversi sunt ad fidem infinita multitudo hominum: per paucos predicantes pauperate divites. per ideos predicantes ea que ratione excedit: conversi sunt sapientes et philosophi. In omnem terram exiit sonus eorum etc. Sed si obsecras quod etiam lex machometi recepta est a multis. Dicendum est quod non est simile: quod ille opprimendo et vi armorum subiugavit eos s; isti apostoli moriendo ipsi alios ad fidem duxerunt et faciendos signa et prodigia. Ille enim proponebat quedam que ad delicias et lascivias pertinet. s; Christus et apostoli terrenorum contempserunt. id est. 2. Cum accepistis a nobis verbum dei etc. Tertio quantum ad virtutem quod confirmat et elevat ad celestia. Idem dicit in quo statis scilicet elevati ad celestia. Ille enim dicit stare que rectus est. et hoc sola lex Christi facit. Ro. 5. Iustificati sunt per fidem etc. Lex enim verus non faciebat stare: sed curvabat ad terrena. Deut. 33. Oculus iacob in terra frumenti et vini. Quarto quantum ad utilitatem: quod sola nova lex producit ad finem salutis. verus autem non. Heb. 7. Reminere ad perfectum adduxit lex. Et ideo dicit. Propter quod et salvamini. Hic iam ex certitudine spei per incarnationem que est per fidem salvamini et in futuro in veritate reletur spei. Jac. 1. In mansuetudine suscipite in istis verbis etc. Jo. 20. Hec autem scripta sunt ut credatis et ut credentes etc. Et apponit hic duas condiciones. Prima est dicit si tenetis etc. Secundo sic exponit: Si tenetis que ratione predicavi vobis illud evangelium. id est resurrectionem mortuorum ea ratione que confirmat vobis id est per resurrectionem Christi. Vel aliter. Salvamini ita tamen si tenetis. id est si servatis ea ratione que predicavi vobis evangelium Christi. Secunda conditionem ponit cum dicit. Nisi frustra credidistis. Quasi dicat salvamini per fidem si non frustra credidistis id est si fidei addunt bona opera. quod fides sine operibus mortua est. Jac. 2. Illud enim dicit esse frustra quod est ad finem quem non consequitur. Finitis autem fidei est visio dei. Tamen si non salvamini frustra credidistis non simpliciter in quantum non pervenit ad finem. Vel aliter. si tenetis. quod d. teneatis nisi frustra etc. Tradidi enim. Hic ostendit propositum etc. circa hoc tria facit. Primo ostendit originem doctrine de resurrectione Christi. Secundo ostendit ea que doctrina huius continentur ibi. Quoniam Christus mortuus. Tertio pronuntia se videntiam predicantium ibi. Siue enim ego etc. Dicit quod per istud debetis tenere. id est in memoria habere quod tradidi vobis in primis et adhuc trado. Et dicit in primis. id est in prima credenda. Credenda enim vel pertinet ad trinitatem vel fidem in incarnatione. Et per debet credere ea que ad fidem incarnationis pertinent: et postea que ad trinitatem pertinet. Tamen quod tradidi vobis in primis scilicet de incarnatione et non a me vel ex mea auctoritate tradidi: s; quod accepti a Christo vel a spiritu sancto. Gal. 1. Paulus apostolus etc. s. 11. Ego accepti a domino etc. Esa. 21. Que audivi a domino exercituum etc. Ea autem que accepit et tradidit sunt quattuor scilicet mors. sepultura. resurrectio. appitio Christi. Dicit quod primo tradidi vobis primo mortem Christi. et ideo dicit. Quoniam Christus mortuus est. In quo removet duplicem suspensionem que suboriri posset circa mortem Christi. Prima est quod mortuus

Explanatio sancti Thome

esset p peccatis suis actualibus vel originali. Et hoc excludit cū dicit. Pro peccatis nostris nō suis Esa. 53. Propter scelus populi mei percussit euz. 1. p̄. 3. Chūst? semel p peccatis nostris rē. Alia suspicio est q̄ mors xpi esset casualis vel violentia iudeoz. r̄ hoc excludit cū dicit. fm sc̄pturas sc̄z veteris r̄ noui testamenti. Et ideo signanter specialit̄ dicit. fm sc̄pturas Esa. 53. Sicut ouis ad occisionem ductus ē. Yere. 11. Ego q̄m agnus māuetus q̄ portat ad victimā rē. Matth. 20. Ecce ascendam? hierosolimā rē. Tradidi em̄ vobis sc̄do sepulturā xpi. et iō dicit Et qz sepultus est. Sed nunquid sepultura est articulus fidei specialiter. qz facit hic mentionē sp̄cialiter de ea? Dicendum qz fm illos q̄ numerant articulos fm credenda nō est specialis articulus fidei: s̄z includit cū articulo passionis r̄ mortis xpi. Cuius ratio est: qz fides est eozuz q̄ sunt supra rationē. Unde ibi incipit articulus fidei vbi dicit supra rationē. Hoc aut̄ p̄mū est qz dñs sit conceptus. et ideo cōceptio est articulus fidei. Sc̄dm qz de? est nat? de virgine. et ideo hic est ali? Tertiu? qz impassibilis de? patiat̄ r̄ moriatur r̄ hic est alius. et cum hoc intelligit etiam de sepultura. Unde non est sp̄cialis articulus. ¶ Facit aut̄ ap̄tus hic mentionē de sepultura p̄pter tria. p̄mo vt ostēdat veritatem mortis xpi. Euidens est mortis signuz alicuius ē qz sepeliat̄. Secūdo ad ostēdēdū veritatē resurrectionis qz si nō fuisset sepultus: nec custodes fuissent iuxta sepulcrum illis dieb? possent dicere qz discipuli fuissent euz furati. Tertio qz ap̄tus vult eos inducere ad fidē resurrectionis. et hoc videt̄ magis difficile qz sepultus resurgat. Et de hoc dicit Esa. 11. Et erit sepulcrū eius gloriozuz. Esa. 53. Dabit impios rē. Tradidi etiā vobis resurrectiōz: qz resurrexit tertia die. D̄. 6. Quisficabit nos post rē. Et etiā dicit tertia die nō qz fuerint tres dies integri: s̄z due noctes r̄ vna dies p̄ synodocē. Et hui? causa fuit sic dicit aug. qz deus p̄ suum simplū id ē p̄ malū pene qd̄ significat p̄ vnum diem destruxit n̄m duplū id ē pena r̄ culpā qd̄ significat p̄ duas noctes. Tradidi etiam vobis quarē christi apparitiones quia visus est cephe. Et ponit p̄mo apparitiōes factas alijs. Sc̄do apparitiones factas sibi soli ibi. Nouissime. Sciendū est aut̄ circa p̄mū qz apparitiones xpi nō sunt facte omnib? cōmuniter: s̄z aliquib? sp̄cialibus p̄no sunt facte. Dedet̄ eum manifestū fieri rē. Et hui? ratio fuit vt seruaret̄ ordo in ecclesia vt p̄ quosdam specialēs fides resurrectionis deueniret ad alios. Notandū aut̄ qz apparitiōes xpi nō ponunt̄ hic oēs nec ille q̄ facte sunt mulierib?. p̄ponunt̄ aut̄ hic qd̄ nō legunt̄ in euangelijs. Et horū ratio fuit qz ap̄tus vult ex rōne p̄ferre infideles. et iō noluit ponere testimonia nisi autentica. r̄ iō tacuit ap̄tōes mulierib? factas: r̄ posuit quasdā q̄ nō inueniunt̄ vt ostēdat qz etiā alijs plurib? apparuit: sed facit mentionē specialē de petro r̄ iacobo. qz erāt q̄si columne vt dicit Gal. 2. Dicit qz tradidi vobis qz visus est cephe. i. petro Luc. vlti. Surrexit dominus vere rē. Et credit̄ qz inter viros p̄mo apparuit petro quia erat in maxima tristitia. Unde r̄ angel? dixit Mar. vlti. Ite dicite discipulis eius et petro rē. Postea id est in alia vice visus est. xi. ap̄tis. Semel quidē visus est. x. t̄m qm̄ Thomas erat absens et post octo dies. xj. qm̄ Thomas erat cū eis. Augu. dicit qz debet dicere. xij. sed corruptus est vitio sc̄por̄ et dicit qz non refert qz iudas iam obierat et Mattheus nōdū erat electus: qz consuetū est qz qm̄ maior ps collegiū facit aliquid dicit qz totum collegium hoc facit. Unde qz dñs elegerat. xij. ideo potest dici qz visus est. xij. id ē toti collegio ap̄toz. sed non est visus sive dicit. xij. sive. xj. Deinde iterum visus ē plus qz q̄nḡtis fratrib?: s̄z de hoc nihil legitur in sacra sc̄ptura nisi hoc qd̄ hic dicit. Potest t̄m dici qz bec appitio fuit de q̄ loquit̄ dionysius tertio de diu.

nis noib? qm̄ oēs discipuli cōuenerūt ad videndū corpus qd̄ ferebat principē vite. Sed cōtra hoc videt̄ esse qz hoc fuit ante ascensionē qm̄ sc̄z xps appuit iacobo. S̄z cōgregatio discipuloz ad videndū beatam virginē de q̄ videt̄ loqui d̄ponisus fuit multū post. Et ideo melius videt̄ dicendum qz appuit q̄nḡtis fratrib? simul ante ascensionē suā et r̄ non refert qz dicit discipuli erant centum vigineti. qz licet illi q̄ erant in hierusalē essent centū vigineti. t̄m in galilea erant multi discipuli et forte omnes congregati sunt simul euz apparuit. Et vt huius testimoniuū sit magis certū dicit qz ex eis adhuc multi manent id ē viuūt. quidā aut̄ ex eis dormierūt. i. mortui sunt in spe resurrectionis. Et vocat̄ sanctorū mortem dormitionē: qz mortuē carne corruptibili vt resurgant incorruptibiles. Ro. 6. Xps resurgens rē. Deinde id ē post visus est iacobo sc̄z alphei. r̄ ratio huius pot̄ assignari: qz vt legit̄ iacob? vult se non sumpturū cibum nisi p̄us videret xpm̄: sed fm hoc nō seruaret̄ ordo apparitionis. qz si post omnes numeratas apparitiones appuisset iacobo. nimis fuisset sine cibo. r̄ hoc ē difficile. Et ideo dicendum est qz ideo singulariter xps appuit iacobo qz specialem deuotionē iacobus ad xpm̄ habuit. Et de ista etiam apparitione nihil habet̄ in euangelijs. Deinde post hoc sc̄z visus est omnibus ap̄tis in ascensioe vt legit̄ Matth. vltimo. et act. 1. ¶ Nouissime aut̄ om̄ nū rē. hic apostolus cōmémorat apparitionē factam sibi soli. Et circa hoc duo facit. p̄mo ostendit ordinē apparitionis. Sc̄do rōem eius assignat ibi. Ego em̄ sum rē. Dicit ergo ita. Dixi qz omnib? manifestatus est christus nouissimē id est vltimo. r̄ post ascensionē visus est r̄ mihi tanq̄ abortiuo et ideo nouissime. Dicit aut̄ tanq̄ abortiuo p̄pter tria. Abortiu? dicitur aliquis fetus. Vel qz nascitur extra tempus debitū. Vel quia cum violentia educitur. Vel qz non p̄ducit̄ ad debitam quantitātē. r̄ qz bec tria v̄l debet in se ap̄tus. ideo dicit tanq̄ abortiuo. p̄mo em̄ ipse extra tempus alioz ap̄toz renatus est xpo. Nam alij ap̄toli renati sunt christo ante aduētū spiritus sancti paulus vero post. Sc̄do qz alij ap̄toli spontaneē cōuersi sunt ad christum: sed paulus coactus. act. 9. Prostravit eum ad terram rē. Et hoc multū valet contra hereticos qui dicunt qz nullus debet cogi ad fidem. qz paulus coactus fuit. Et sicut dicit augustin? plus p̄fecit in fide paulus cū coacte cōuersus est q̄ multi q̄ spontaneē venerūt. Tertio qz reputat se alijs minorē r̄ non puenisse ad virtutem alioz ap̄toz. Et ideo q̄si rationē assignans dicit. ego em̄ sum minimus? rē. Circa hoc duo facit. p̄mo ostendit suam punitatē. Sc̄do rōem huius exponit ibi Quoniā p̄secutus sum rē. Paruitatē aut̄ suā manifestat p̄mo in cōparatione ad ap̄tos cū dicit: Ego em̄ sum minimus? Esa. 60. Minimus? erit in mille r̄ puul? in gentē fortissimā Ec̄. 3. Quāto maior es rē. Et licet sit m̄m? in cōparatione ad ap̄tos possit t̄m dici qz est magn? in cōparatione ad alios qz est ap̄tus. r̄ ideo sc̄do ostēdit suā punitatē in cōparatione ad alios cū dicit. Qui non sum dign? nō solus esse sed vocari ap̄tus licet vocer. 2. corin. 3. Ad qz sufficētes rē. S̄z posses dicere. O ap̄le p̄pter humilitatē null? debet dicere falsum. cum ergo tu sis magn? q̄re vocas te minimū? r̄ ideo cum dicit quoniā p̄secutus sum rē. ostendit quō sit minim? r̄ quō non minim? minimū aut̄ dicit se cōsiderando preterita facta sua et dicit. Non sum dign? rē. Quare? Quia p̄secutus sum ecclesiā dei qd̄ alij ap̄li non fecerunt. Gal. 1. Supra modum persequer̄ rē. 1. Tim. Qui fui blasphem? r̄ persecutor rē. Et licet ex me sim minimus: tamen ex deo non sum minimus? et ideo dicit. Gratia dei sum id quod sum. Et circa hoc duo facit. p̄mo cōmēdat conditionē suam q̄tum ad statum. Sc̄do q̄tum ad executionē stat? ibi. Et gr̄a eius rē. Dicit qz p̄mo. ex

in epistolam I ad Corinthios. xv

me nihil sum: sed id quod sum gratia dei sum. i. ex deo non ex me
Ephe. 3. Cuius factus sum minister etc. Et dicit id quod sum
quod homo sine gratia nihil est. 3. 13. Si habuero omnem prophetiam etc.
Sed qualiter usus sit et executio status sui ostendit dicens
Et gratia eius etc. Ibi primo ostendit quomodo usus sit gratia
ista quia ad bonum. et ideo dicit. In me vacua non fuit id est
ociosa quia ea usus est ad id ad quod data est sibi. Gal. 2. Non
in uacuum cucurri etc. Secundo manifestat quomodo alios excessit. et
ideo subdit. Sed habundatius illis omnibus id est apostolis sin-
gillarim: Laboravi. predicando quod nullus per tot loca pre-
dicauit et annunciauit christum. Unde dicit. Ro. 15. Ita quod a ie-
rusalem usque ad iherosolimam etc. et etiam usque ad hispaniam opera-
do quod licet ipse sicut alij apostoli posset exigere sumptus si-
bi necessarios tamen ipse aliter uoluit de labore manus que-
rere sumptus suos ut ipse dicit 2. thess. 3. Nocte et die ma-
nibus nostris etc. tribulationes sustinendo. Nullus enim apo-
stolorum tot persecutiones et tribulationes sustinuit ut ipse enu-
merat. 2. corinth. 11. In laboribus plurimis et carceribus
etc. Tercio ostendit usus efficaciam quod hoc non a se solo sed ex
instinctu et adiutorio spiritus sancti. et ideo dicit. Non autem ego
solus operor sed gratia dei mecum que mouet uoluntatem ad
hoc. Eia. 26. Sicut opera nostra etc. Ibi. 2. Qui operatur
in nobis uelle etc. Deus enim non solum in fundit gratiam qua
nostra opera grata sunt et meritoria sed etiam monet ad bene-
utendum gratia infusa et hec uocat gratia cooperans. ¶ Si-
ue ego enim etc. hic ostendit concordiam predicantium. et hoc
potest dupliciter legi. Primo ut sit confirmatio uictoriz.
Quasi dicat alijs. Tu ita predicas sed tamen non credimus
tibi soli quod tu minimus es inter apostolos. Ideo respondens ap-
ostolus ait. Immo debetis mihi credere quod ego non predico alia si-
ue ego siue alij apostoli sic predicamus scilicet christum resurrexisse et ui-
sum fuisse etc. Et vos etiam credidistis sicut ego et illi predi-
cauerunt. scilicet quod christus resurrexit et uisus est etc. 2. corinth. 2.
Habentes eundem spiritum etc. Secundo potest legi ut efficacia pre-
dicatio sit omnibus apostolis ex uno id est a gratia dei. Quasi
dicat. Sine ego predicet siue illi. i. apostoli sicut predica-
mus hoc fecimus adiuti et firmati per gratiam dei et etiam vos
ipse credidistis. scilicet inspirati spiritu secundo et gratia dei sine qua ni-
hil facere possumus. Jo. 15. Sine me nihil potestis facere.

Lectio secunda.

I autem christus predicatur quod resurrexit a
mortuis: quomodo quidam dicunt in vo-
bis: quoniam resurrectio mortuorum non
est? Si autem resurrectio mortuorum non est. neque
christus resurrexit. Si autem christus non resurrexit:
inanis est predicatio nostra: inanis est et fides
uestra. Inuenimur autem et falsi testes dei: quoniam
testimonium diximus aduersus deum: quod sci-
tauerunt christum quem non suscitauit: si mortui
non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt: neque
christus resurrexit. Si christus non resurrexit: uana
est fides uestra. Adhuc enim estis in peccatis
uestris. Ergo et qui dormierunt in christo: perie-
runt. Si in hac uita tantum in christo sperantes
sumus: miserabiliores sumus omnibus hominibus.
Supra apostolus asseruit fidem per resurrectionem christi: hic uero
probat per resurrectionem christi resurrectionem mortuorum fu-
turam. Et primo probat futuram resurrectionem. Secundo ostendit
qualitatem resurgentium ibi. Sed dicit aliquis etc. Tercio
uero describit ordinem resurrectionis ibi. Ecce mysterium uo-
bis dico etc. Circa primum duo facit. Primo probat resurre-

ctionem mortuorum futuram ratione sumpta ex resurrectione christi.
Secundo ratione sumpta ex uita sanctorum ibi. Aliter quid fa-
cient etc. probat autem mortuorum resurrectionem ex resurrectione
christi tali ratione. Si christus resurrexit ergo et mortui resurgent
Circa ergo hanc rationem tria facit. Primo ponit conditio-
nalem scilicet christus resurrexit et mortui resurgent. Secundo uero pro-
bat antecedens ipsius conditionalis ibi. Si autem resurrectio
mortuorum etc. Tercio probat conditionalem esse ueram ibi. Nunc
autem christus resurrexit etc. Dicit ergo primo. Dixi quod si ego pre-
dicaueri siue illi scilicet alij apostoli sic credidistis. sed si predi-
catus a nobis quod christus resurrexit a mortuis quomodo quidam in uo-
bis id est inter uos dicit etc. Quasi dicat. Si christus resurre-
xit a mortuis finem quod nos predicamus. 1. thess. 4. Si credi-
mus quod christus etc. nullus debet dubitare resurrectionem mor-
tuorum futuram. Unde Ro. 8. Qui suscitauit iesum etc. Sed
uidetur quod hec argumentatio non ualeat cum sit locus a maiori
affirmatio. quod licet christus resurrexit specialiter ex uirtute di-
uinitatis sue non sequitur quod alij homines resurgant. Sed ad hoc
dicitur aliqui quod non est locus a maiori sed a simili. Ubi enim
et resurgere cooperit christo finem humanam naturam. et dicitur quod est
simile argumentum sicut si diceret. Antea sortis est immortalis
ergo omnes scilicet anime hominum sunt immortales. Uideatur autem quod sit me-
lius dicendum quod sit locus a causa quod resurrectio christi est causa
resurrectionis nostre. Et ideo finem glo. dicendum est si christus
qui est causa efficiens nostre resurrectionis resurrexit: quomodo di-
citur etc. sed tamen non est dicendum quod sit causa efficiens tantum per
modum meriti quod resurgendo non meruit eam cum iam esset cooper-
tior et uiueret uita gloriosa nisi forte meritum resurrectio-
nis mortuorum referatur ad passionem christi. Nec est causa exem-
plar tantum ut quidam dicunt. sed est causa efficiens et exemplaris.
¶ In Aug. dicitur super Job. quod uerbum caro factum uiuificat
alias et resuscitat mortuos. Sic ergo patet quod si christus resurre-
xit et mortui resurgent. Sed contra. Resurgere a mortuis
est supra naturam. hoc autem non est nisi uirtutis infinite que
deus est: non ergo resurrectio corporis christi est causa efficiens
resurrectionis mortuorum. cum humanitas christi seu corpus sit
creatura licet de christo uel de homine non possit dici quod est crea-
tura. Re. dicendum quod in quantum deus siue in quantum diuitas
est in christo: christus est et exemplar et causa efficiens resurrectionis
mortuorum per humanitatem suam sicut per instrumentum diuinitatis
sue. Ad illud quod obijcit dicendum quod caro christi seu humanitas
non dicitur facere effectum uirtutis infinite in quantum caro uel hu-
manitas sed in quantum caro christi uel humanitas christi. Sed que-
ritur adhuc. Nam posita causa sufficienti statim ponitur effectus.
Si ergo resurrectio christi est sufficientis causa resurrectionis mor-
tuorum statim deberet mortui resurgere et non tamen differre. Re.
dicendum quod effectus sequitur ex causis instrumentalibus finem condi-
tionem cause principalis. Et ideo cum deus sit principalis
causa nostre resurrectionis. resurrectio uero christi sit instru-
mentaliter: resurrectio nostra sequitur resurrectionem christi finem
dispositionem diuinam que ordinatur ut tali tempore fieret.
Sed nunquid si deus non fuisset incarnatus homines resur-
rexissent? Dicendum uidetur quod non: quia christus non fuisset pas-
sus nec resurrexisset. Dicendum est autem ad hoc quod hec obie-
ctio nulla est. quia quando aliquid ordinatur ab aliqua causa
debet argumentari ad illud seruato ordine illius cause.
Et ideo dicendum est quod deus ordinauit resurrectionem mor-
tuorum forte per istum modum. potuisset tamen et alius modus
adhuc inueniri a deo si uoluisset. ¶ Deinde cum dicit. Si au-
tem resurrectio mortuorum non est etc. probat antecedens scilicet quod
christus resurrexit et hoc ducendo ad inconuenientiam. Et circa
hoc duo facit. Primo ducit ad inconuenientiam. Secundo
ostendit illa esse inconuenientia ibi. Inuenimur autem et falsi
testes etc. Circa primum facit deductionem suam supponendo quod si
christus non resurrexit neque mortui resurgent. quod si uero est sequens
tunc duo inconuenientia. Unus est quod inanis est predicatio apostoli

Explanatio sancti Thome

et inutilis. Aliud est quod inanis est fides corinthiorum. Unde dicit. Si autem Christus non resurrexit inanis est et. Et hoc est quod dicit. Ex hoc quod siue ego siue illi sic predicant etc. Dicit ergo. si autem Christus non resurrexit inanis est. I. falsa predicatio nostra quod sic credidistis. et hoc magnus est inconueniens quod predicatio eorum non suffulserit veritas cum apostolus dicat. Probi. 2. Non inuacuui cucurri neque laboraui. Inuenimur autem etc. Hic ostendit illa duo esse inconuenientia. Et primo ostendit quod sit inconueniens si predicatio apostolorum esset inanis seu falsa. Secundo ostendit quod sit inconueniens si fides illorum esset inanis ibi. Quod si Christus non resurrexit etc. Ostendit autem primum esse inconueniens quod essent falsi testes non solum dicendo aliqua uana sed aliqua contra aliquem hominem false quod est mortale peccatum: sed falsi testes aduersus deum quod est sacrilegium. Quia si deus non suscitauit Christum a mortuis secundum quod nos predicamus inuenimur falsi testes. et si mortui non resurgunt deus non resuscitauit Christum a mortuis. Job. 13. Numquid deus indiget uostro mendatio etc. et hoc est pessimum scilicet quod aliquid attribuat deo quod non facit. et laudare in eo quod non est. Unde dicit Augustinus. non minori sed maiori fortasse scelere in deo laudat falsitas quam vituperat ueritas. Cuius ratio est. quod intellectus noster nunquam potest tantum laudare deum qui deficiat a perfectione eius. et ideo si non totaliter intellectus omnem ueritatem possit de deo intelligere hoc est ad excellentiam uel. I. si attribuit aliquid deo quod non habet uel non facit: uideat quod intellectu eius maior deo et intelligat aliquid minus eo quod sibi false attribuit. Et hoc contra illud. 1. Cor. 3. Deus maior est corde nostro. Quod si Christus. hic ostendit quod inconueniens sit si fides illorum esset inanis. Et hoc ostendit per tria inconuenientia que sequuntur inde. Primum est quod constat quod falsitas non habet uirtutem purgandi sed constat quod fides purgat peccata. Act. 15. Fide purificans etc. Si ergo fides nostra sit inanis quod esset si Christus non resurrexit quod sic creditis scilicet quod resurrexit peccata uestra non sunt uobis dimissa. Et hoc est quod dicit. Adhuc estis in peccatis uestris. Sed quod possit aliquid dicere licet fides non purget peccata possunt tamen purgari ab eis per bona opera. ideo addit secundum inconueniens scilicet quod mortui qui non possunt purgari in alia uita perierunt absque spe salutis. et ideo quasi concludens dicit. Ergo qui in Christo id est in fide Christi dormierunt id est mortui sunt. in spe salutis perierunt: quod in alia uita nulla sunt opera meritoria. Sed quod possit adhuc dicere non curo de peccatis: non curo de mortuis diuino habeo in uita ista quietem et tranquillitatem. ideo addit tertium inconueniens cum dicit. Si in hac tantum uita etc. Et innuit tali argumento. Si resurrectio mortuorum non est: sequitur quod nihil boni habeat ab hominibus nisi solum in uita ista. et si hoc est tunc illi sunt miserabiliores qui in uita ista multa mala et tribulationes patiuntur. Quia ergo plures tribulationes apostoli et christiani patient sequitur quod sint miserabiliores ceteris hominibus qui a diuinis administris perfruentur huius mundi bonis. Sed circa hanc rationem uidentur duo dubia. Unum quod non uideat quod sit uerum uniuersale quod apostolus dicit scilicet quod christiani sunt confidentes in hac uita tantum quod possent dicere illi quod licet corpora non habeant bona nisi in uita ista quod est mortalis: tamen secundum animam habent multa bona in alia uita. Ad hoc obuiat dupliciter. Uno modo quod si neget resurrectio corporis non defacili imo difficile est sustinere immortalitatem etc. Constat enim quod anima naturaliter unius corporis separatur a corpore contra suam naturam et per accidens. Unde anima exuta a corpore potest diu esse sine corpore est imperfecta. Impossibile autem est quod illud quod est naturale et per se sit finitum et quasi nihil et illud quod est contra naturam et per accidens sit infinitum si anima separatur sine corpore. Et ideo platonici ponentes immortalitatem posuerunt re incorporationem hanc hoc sit hereticum. et ideo si mortui non resurgunt solum in hac uita confidentes erimus. Alio modo: quod constat quod homo naturaliter desiderat salutem inuisibilem.

alia autem cum sit pars corporis hominis non est totus homo. et anima mea non est ego. unde licet anima conuequat salutem in alia uita non tamen ego uel quilibet homo. Et propterea cum homo naturaliter desideret salutem etiam corporis frustraretur naturale desiderium. Secundum dubium est quod uideat quod uero quod corpora non resurgant non effemus nos christiani miserabiliores ceteris hominibus: quod illi qui sunt in peccatis sustinent maximos labores. Iere. 9. Et inique agerentur laborauerunt. Et sap. 5. Dicitur cum impij. Ambulauimus uias difficiles. At uero de bonis et iustis dicitur Sal. 5. Fructus autem spiritus est caritas quod diuina pax etc. Ad hoc uidentur quod mala que sunt in hoc mundo non sunt secundum se appetenda sed secundum quod ordinantur ad aliquod bonum. Apostoli autem et christiani multa mala passi sunt in hoc mundo. Nisi ergo ordinarentur ad aliquod bonum essent miserabiliores ceteris hominibus. Aut ergo ordinantur ad bonum futurum aut ad bonum presentem. sed ad bonum futurum non ordinantur si non est resurrectio mortuorum. Si autem ordinantur ad bonum presentem. hoc uel est bonum intellectus sicut philosophi naturales paupertates et alia multa mala passi sunt ut perueniret ad ueram ueritatem. Sed ad hoc non possunt ordinari si non est resurrectio mortuorum quod sic fides eorum esset falsa quod ipsi predicauerunt resurrectionem uirtutum. falsitas autem non est bonum intellectus. Uel est bonum moris sicut morales philosophi multa mala passi sunt ut perueniret ad uirtutes et famam. Sed nec ad hoc ordinari possunt quod si resurrectio mortuorum non sit non reputat uirtus et gloria uelle oia delectabilia dimittere et sustinere penas mortis et contemptus sed potius reputat stultitia. Et sic patet quod miserabiliores essent ceteris hominibus.

Lectio tertia.

Unde autem Christus resurrexit a mortuis in primitiis dormientium: quoniam quidem per hominem mors: et per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in adam omnes moriuntur: ita et in Christo omnes uiuificabuntur. Unusquisque autem in suo ordine primitiis Christus. Deinde hi qui sunt Christi in aduentu eius crediderunt. Deinde finis cum tradiderit regnum deo et patri. cum euacauerit omnem principatum et potestatem et uirtutem. Oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Nouissime autem inimica destruetur mors. Quia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem dicat omnia subiecta sunt ei: sine dubio preter eum qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia: tunc et ipse filius subiectus erit illi qui subiecit sibi omnia: ut sit deus omnia in omnibus.

Hic probat positam superius conditionalem esse ueram scilicet si Christus resurrexit mortui resurgunt. Et circa hoc tria facit. Primum ostendit quomodo se habeat resurrectio Christi ad resurrectionem aliorum. Secundo ostendit ordinem resurrectionis ibi. Unusquisque autem in suo ordine etc. Tertio ostendit finem resurrectionis ibi. Deinde finis etc. Circa primum duo facit. Primum ostendit habitudinem resurrectionis Christi ad resurrectionem aliorum: per conditionalem predictam probans hoc. Secundo probat ipsam habitudinem ibi. Quoniam quidem etc. Dicit ergo. Hic id est ex quo dicta inconuenientia sequitur si Christus non resurrexit. ideo ad ipsa uitanda dicamus quod Christus resurrexit. Hoc autem uerum est secundum quod dicitur. ultimo dicitur et alijs locis euangeliorum. Sed

in epistola I ad Corinthios. xv

resurrectōis xpi habitudo ita se h3 ad resurrectiōē alioꝝ
sicut primitie fructuū ad sequētes fructus q̄ excedūt alios
fructus tempe r melioritate seu dignitate. et ideo dicit q̄
resurrexit nō sicut alij sed primitie id est p̄mo tempe r di-
gnitate. Apoc. 1. p̄mogenit' mortuoz q̄m primitie dico
dormientiū. i. mortuoz qui in spe resurrectiōis quiescūt.
Ex hoc potest inferri cōditionalis posita qz sicut dicimus
r verū est si xpus qui est primitie dormientiū resurrexit er-
go r alij dormiētes. Sed cōtrariū videt scz qz xps non re-
surrexit p̄mitie dormientiū qz lazarus fuit resuscitat' a
xpo nondū passo r aliq̄ prophete suscitauerūt alios a mor-
tuis vt habet in veteri testam̄to. Ad hoc dicendū qz dū
plex est resurrectio. Vna est ad vitā mortālē. r ad istā la-
zarus r alij q̄ suscitati fuerūt resurrexerūt ante xpm. Alia
ad vitā imortālē r de hac loquit hic ap̄lus. Sed cōtra.
Mat. 27. Dicit qz multa corpa sanctoz surrexerūt. Luz
ergo hoc legat ante xpi resurrectiōē r cōstet qz nō surres-
rūt ad vitā mortālē. videt qz adhuc restet questio prima.
Re. d. dicendū qz hoc qd̄ ma. dicit de resurrectiōe illoꝝ vi-
dit per anticipatiōē qz licet dicat in tractatu de passione
nō tūc resurrexerūt sed post q̄ xps resurrexit. ¶ Quoniam
quidē r. hic pbat habitudinē positā scz qz xps sit primi-
tie dormientiū. Et primo pbat in generali. Scdo in sp̄ali
ibi. Et sicut in adā r. Probat in generali tali rōne. ve-
rus voluit reintegrare humanā naturā. sed humana natu-
ra corrupta est per hoīem qz mors intravit p̄ hoīem. Per-
tinebat ergo ad dignitatē hūane nature vt reintegraret p̄
hoīem. hoc autē est vt reducāe ad vitā. Cōueniens ergo
fuit sicut mors intravit per hoīem scz per adā ita resurre-
ctio mortuoz fieret per hoīem scz per xpm. Ro. 5. Si enim
vni' delicto r. Et sicut in adā hic pbat idē in sp̄ali vi-
dens qz sicut in adā oēs morimur morte corpali ita r oēs
viuificamur in xpo. Ro. 5. Per vniū hoīem r. Et nō vi-
dit per eū. qd̄ videt cōtra illud Eccl. 2. 5. Per illam oēs
morimur. Dicendū qz hoc est per illā eū scz suggerentē
sed per adā sicut causantē. Nā si solū eua peccasset pecca-
tū originale nō fuisset traductū in posteros. Viuificabunt
in q̄ in xpo oēs scz boni r mali vita nature sed vita gratie
nō nisi boni. sed tamē ap̄lus loquit hic de resurrectiōe ad
vitā nature ad quā oēs viuificabunt. Jo. 5. Sicut pater
h3 vitā in semetipso ita r filio dedit vitā h3. i. viuificādi
virtutē. Jo. 5. Vēs qui in monumentis sunt r. Anus
q̄s at̄ in suo ordine r. hic ostendit ordinē resurrectiōis
Et primo insinuat ip̄m ordinē. Scdo manifestat id qd̄ vi-
xerat ibi. Primitie xpus r. Dicit ergo qz verū est qz oēs
in xpo viuificabunt sed tamē differūt. qz differētia erit in
ter caput r mēbra. r differētia erit q̄tum ad bonos r malos
Et ideo dicit qz vnusq̄sq̄ resurget in suo ordine scz digni-
tatis. Ro. 13. Vne a deo sunt ordinata sunt. Sed hūc or-
dinē psequēter manifestat qz primitie xps qz ip̄e est prior
tempe r dignitate qz plus de gloria. Jo. 1. Vidimus eū
quali vnigenitū r. Deinde resurgēt oēs qui sūt xpi poste-
riores tempe r dignitate. Et isti sunt qui carnē suā cruci-
fixerūt cum vitijs r. Gal. 4. Et vbi venit plenitudo. 1.
thi. 6. Seruus mandatū sine macula irreprensibile v̄sq̄
in aduentū dñi nostri. ¶ Qui autē sint xpi exponit dicēs.
Qui crederūt per fidez per dilectionē operantē. Heb.
11. Accedentē ad deū oportet credere r. In aduentū eius
primo r secūdo. Sed sciendū qz inter alios sanctos nō erit
ordo tempis qz oēs resurgēt in actu oculi sed bene fm̄ di-
gnitates qz martir resurget vt martir: ap̄lus vt ap̄s r sic
de alijs. ¶ Deinde finis. Hic ostendit finē resurrectiōis
r hūc duplicē. Vnū q̄tum ad adeptiōē boni. Aliū q̄tum
ad remotionē mali ibi. Oportet autē illū regnare r. Cir-
ca primū duo facit. Primo ostendit qz adeptio ip̄ius bo-
ni cōsistit in inherētia ad deū. Scdo ostēdit qz in imedia

ta inherētia ibi. Cū euacuauerit r. Dicit ergo qz deus
de id est post hoc erit finis resurrectiōis. r finis huiusmōi
non erit vt viuāt vita corporis r voluptatib' vt iudei r sa-
raceni fingūt sed qz inherēat deo per immediatā visiōē
r beatā fruitionē. r hoc est tradere regnū deo r patri. Et
ideo dicit. Cū tradiderit id est perduxerit regnū id est fide-
les suos quos p̄prio sanguine acq̄siuit. Apo. 5. Redemisti
nos in sanguine deo tuo. Deo r patri id est ante aspectū
dei. i. creatoris sui inquantū est homo r p̄tris in q̄tum est
deus. Et hoc est qd̄ petebat philippus. Jo. 14. Dñe ostēde
de nobis patrē r. Sed sic tradet vt sibi nō adimat immo
ip̄e vnus deus cū patre r sancto spū regnabit. ¶ Et cū tra-
diderit regnū deo r patri. i. cū ostenderit deū patrē regnare
In scriptura em̄ tunc dicunt aliqua fieri quādo primo in-
notescūt. r hūc innotescētia fit per xpm. Mat. 11. Re-
mo nouit patrē nisi filius r cui r. ¶ Cū euacuauerit. Hic
ostendit immediatōē dicte inherētie. Sicut em̄ dicitur
Gal. 4. Quāto tempe heres paruulus est: est sub tutori-
bus r. Sed qm̄ iam est magnus r perfect' tunc immediate
absq̄ pedagogo r tutore sub patre est in domo. Stat' au-
tem huius vite p̄ntis assimilā pueritie r ideo in vita ista
sumus sub angelis sicut sub tutoribus in q̄tum presūt nos
b' r virgūt nos. sed qm̄ tradet regnū deo r patri tūc im-
mediate erimus sub deo r cessabūt oia alia dñia. r hoc est
qz dicit. Et cū euacuauerit omnē principatū r potestātē r
virtutē. i. cū cessauerit omne vniū tam humanū q̄ ange-
licū tunc immediate erimus sub deo. Esa. 2. Exaltabit dñs
sol' in die illa. Jer. 31. Nō docebit vltra vir primū suū
r. Sed nūquid nō remanebūt ordines angeloz distincti
Dicendū qz sic q̄tum ad eminentiā glorie: qua vn' alteri
preeminet. sed nō q̄tum ad efficacitā executiōis ad nos. et
ideo illos dicit euacuari quoz noīa pertinent ad executiō-
nē scz principat' potestates r virtutes. Illos autē qui sūt
de superiori ierarchia nō noīat qz non sunt equequētes nec
a angelos qz est nomen cōmune. Dñatiōes autem nō dicit
euacuari qz licet sint de equequētib' nō tamē ipsi equequi-
tur sed dirigunt r imperāt. Dñoz em̄ est dirigere r impe-
rare nō equequi. Archāgeli vero intelligunt cū principatū
bus. archos em̄ idē est qd̄ princeps. H3 tres ordines fm̄
Hiego. legunt de scē dēno qz fm̄ ip̄m principatus sūt sus-
per potestates. r potestates sup virtutes. sed scdm̄ Dyo.
ascendēdo qz vult qz virtutes sint sup potestates. r potes-
tates sup principat'. ¶ Et aliter cū euacuauerit r. id est
tūc erit notū qz principat' r potestates r dñatiōes nihil
potestatis habuerūt ex seip̄o sed a deo ex quo sunt om̄ia.
¶ Deinde cū dicit. Oportet autē illū r. ostendit ap̄lus fi-
nē resurrectiōis quo ad remotionē mali. Qd̄ quidē osten-
dit per destructiōē oim̄ inimicoꝝ ad xpm. Et primo po-
nit ipsoꝝ destructiōē. Scdo subiectiōis perfectionē ibi.
Houissime at̄ r. Tercio subiectiōis finē ibi. Cū autem
subiecta fuerint r. Dicit ergo primo. dixi qz finis erit cū
tradiderit regnū deo r patri. Sed nunq̄d xpus h3 regnū
ita qz oportet illū regnare. sic em̄ dicit Mar. vlt. Data est
mibi r. Luc. 1. Et regnabit in domo iacob Oportz in q̄
donec ponat inimicos suos sub pedib' eius. Et nunquid
modo nō sunt inimici eius sub pedib'. i. sub potestate xpi
Dicendū qz modo inimici xpi sunt sub p̄tate eius: sed dus-
pliciter. ¶ Et inquantū per ip̄m conuertunt sicut p̄aulus
quē p̄strauit Act. 9. ¶ Et inquantū xpus facit voluntates
suas: etiā de his qui faciunt hic contra voluntatē xpi. Sic
ponit inimicos suos sub pedibus suis puniēdo eos sed in
futuro ponet sub pedibus id est sub humanitate xpi. Sic
em̄ per caput deitas xpi intelligit quia caput xpi de'.
1. corinth. 11. Ita per pedē humanitas. ps. Adorabim'
in loco vbi steterūt pedes ei' r. Sic ergo inimici erūt nō
solū sub deitate s3 etiā sub hūanitate xpi. phil. 2. In noīe

Explanatio sancti Thome

Iesu omne genua. Sed qd est qd dicit. Donec ponat te. Nunqd non regnabit priusq̄ posuerit inimicos sub pedibus? Dicendū q̄ hoc potest intelligi dupliciter. nā ly donec. qnq̄ determinat tēpus et ponit p̄ finito. sicut si dices rē nō videbo deū donec moriar qz vsq̄ tūc nō videbo sed postea videbo. Quisq̄ ponit p̄ infinito sicut cuz dicit. Mō cognouit eā donec peperit filiū suū. Non qz velit dicere qz nō cognouit eā soluz vsq̄ ad partū filij sed nec etiā post eāq̄ cognouit sicut dicit sero. Iste modus seruat qm̄ alij qui intēdunt excludere illa solū de quib⁹ est dubiū. Unde euangelij exclusit illud solū qd̄ videt esse dubiū scz qz ioseph cognouisset beatā virginē ante partuz. Hoc vero qz post partū nō cognouit eā nullū est dubiū cuz tota mysteria pueri videtur et toties ab angelis monit⁹ sit et adorar⁹ etiā a magis iherus fuisse. vnde poterat eā lā dei matrē cognoscere. et ideo nō curauit hoc excludere. sic etiā loquitur hic ap̄ls. qz em̄ aliq̄s regnet adhuc inimicis nō subiugatis vī det esse dubiū: sed qz regnet postq̄ inimici subiugati sunt nulli est dubiū. et id eo illud excludit principalit⁹ dicens donec ponat te. Quasi dicat vix est qz xps̄ habet regnū et lz sint aliq̄ inimici duz nō faciūt voluntatē suā tū regnat donec ponat te. Pōt etiā alio mō intelligi donec ponat te. vt ly donec determinet ip̄s et ponat p̄ futuro vt dicatur sic. Spoz lz illū regnare. Sz qnq̄ donec ponat te. quasi dicat. vsq̄ tūc regnabit quousq̄ ponat inimicos sub pedib⁹ postea vero nō regnabit. Sed fm̄ hāc expositionē regnare nō importat regnū hīc sed in regnādo p̄ficere et regnū augeti. et hoc q̄tuz ad manifestatōnē perfectā regni xpi. quasi dicat: Regnū xpi paulatī p̄ficit in q̄tuz scz manifestat et innotescit donec ponat inimicos sub pedib⁹. i. quousq̄ oēs inimici regnare cū fateant. Boni quidē cuz gaudio bitūdinis. mali vero cū p̄fusione et postea nō regnat id est regnū suū nō p̄ficit et nō amplius manifestat qz iam plene manifestū erit. Sic ergo patet oīm aduersantiū subiectio. que quidē subiectio p̄fectissima erit qz etiā illud qd̄ maxie inimicat subiecti sibi. hoc autē est mors que maxie p̄triat vitē. et ideo dicit. Nouissime autē te. vbi tria facit. Primo ponit subiectionē mortis. Secūdo p̄bat hoc p̄ auctoritatē ibi. Vbi est subiecti te. Tercio ex ip̄a auctoritate arguit ibi. Cū autē dicat te. Dicit ergo: dixi qz oēs inimicos subiecti sub pedib⁹ eius. Sed quālt? Perfectissime inq̄ qz nouissime inimica mors destruet scz in fine: qz nō poterit esse cū vita vbi oēs p̄ resurrectionē viuēt. Dece 13. Ero mors tua o mors. Esa. 20. Precipitabit moriē in sepulcrū. Sciendū est autē qz origenes ex hoc verbo sumpsit occasiōnē erroris sui quē ponit in p̄archon. Ipse em̄ voluit qz penē dampnatorū essent purgatorie et nō eterne et voluit qz oēs qui sunt in inferno qnq̄ p̄uenterent ad xpm̄ et saluarent et etiā diabol⁹. Et hoc p̄firmat p̄ ista verba. donec ponā inimicos te. Et intelligit qz hoc qd̄ dicit inimicos sub pedib⁹ solū intelligit de subiectionē que fit p̄ p̄uersionē peccatorū ad deū nō de subiectionē qua sūt subiecti xpo etiā illi qui nunq̄ p̄uertunt ad xpm̄ in q̄tuz punit eos in inferno. Et id dicit. Spz illū regnare donec ponat inimicos sub pedib⁹ qz tūc oēs dānati et q̄ sunt in inferno saluabunt in q̄tum scz p̄uertent ad ip̄m et seruiūt ei et non solū ipsi homines dānati autē p̄ seō nouissime ip̄a mors. i. diabolus destruet nō qz nō sit oīo. sed qz nō sit mors quia etiā ipse diabol⁹ in fine saluabit. Sz hoc est hereticū et dānatū in cōcilio. Ite sciendū est qz ap̄lus signatē posuit hoc qd̄ dicit nouissime autē te. ad remouendū duas q̄stiones que possent fieri circa p̄dicta de resurrectionē. scz. vtrū xps̄ posset viuificare mortuos? Et hoc soluit qz oēs inimicos posuit sub pedib⁹ eius et etiā ip̄am mortē. Et q̄re nō statim resuscitauit. Ad qd̄ rīdet qz oēs qz primo subiecti inimicos sub pedib⁹ et nouissime cū destruet ip̄a mors tunc

resurgēt oēs ad vitā. Mō ergo differt qz nō pōt sed vt seruet ordinē. qz que a deo sūt ordiata sūt. Qz autē ip̄a mors subiecti xpo p̄bat p̄ auctoritatē. ps̄. Vbi subiecti sub pedib⁹. i. sub humanitate ei⁹ scz xpi. phil. 2. Vbi lingua te. Esa. 45. Vbi curuabit oēs genua te. Ex hac autē auctoritate argumentat dicit. Cū autē dicat te. Et est rō finalis. p̄ propheta dicit oīa subiecti te. Sed dicendū oīa p̄stat qz nihil exclusit nisi illū q̄ subiecti ergo subiecta sūt ip̄o oīa et ip̄a mors. Dicit ergo. Cū autē dicat psalmista scz oīa subiecta sūt ei scz xpo in q̄tum hōi p̄ter eū scz p̄ter q̄ subiecti sibi oīa. heb. 2. In eo q̄ oīa sibi subiecti te. inat. vlt. Data est mihi oīs p̄tās te. Sed p̄tra. si pater subiecti oīa filio ergo fili⁹ est minor patre. Re dicendū est qz pater subiecti oīa filio in q̄tuz est hō vt dictum est et sic p̄t est maior filio. Est em̄ minor p̄tē fm̄ humanitatē: equalis vero fm̄ diuinitatē. Vel dicendū qz etiā ip̄e fili⁹ in q̄tuz de⁹ subiecti sibi oīa qz sic pōt oīa q̄ pater pōt. phil. 3. Salua torē expectam⁹ te. fm̄ opationē qua potens est subijcere oīa. Cōsequēter cū dicit. Cū autē subiecta fuerit illi oīa te. Vndit finē hui⁹ resurrectionis nō esse in hūanitate xpi sed vltērius p̄ducet rōnallis creatura ad p̄tentionē diuinitatis et in ea est beatitudo n̄ra et finis n̄r ipse deus est. et id dicit cū autē subiecta te. Quasi dicat. Nōdū de⁹ subiecti oīa xpo. sed cū oīa fuerint ei subiecta scz xpo tūc ipse filius fm̄ humanitatē subiectus erit illi scz p̄t. Job. 14. p̄t maior me est. et subiect⁹ est nūc et xps̄ fm̄ qz hō patri sed hoc tūc manifestus erit. Et rō hui⁹ subiectionis est vt sit deus oīa in oībus. i. vt aīa hominis totaliter req̄scat in deo et solus deus sit bitudo. Modo em̄ in vno est vita. et virtus in alio et gloria in alio: sed tūc de⁹ erit vita et salus et virtus et glia et oīa. Vel aliter ita vt sit deus oīa in oīb⁹ qz tunc manifestabit qz quicqd̄ boni habem⁹ est a deo.

lectio quarta.

Loquū quid facient qui baptizantur pro mortuis: Si omīno mortui nō resurgunt vt quid et baptizantur pro illis: Et quid et nos periclitamur oī hora. Quotidie morior p̄pter vestrā gloriā fratres quā habeo in xpo ihū dño nostro. Si scdm̄ hominē ad bestias pugnaui ephesi. quid mihi prodest si mortui non resurgunt. Adūcemus et bibam⁹: cras em̄ moriemur. Nolite seduci. Corrūpūnt mores bonos colloquia mala. Vigilate iusti et nolite peccare. Ignorantiā em̄ dei quidā habent. Ad reuerentiā vobis loquor.

Ostensa resurrectionē mortuoz ex resurrectionē xpi: hic cōsequēter ostendit resurrectionē mortuoz ex vita sanctorū. Et circa hoc duo facit. Primo p̄bat p̄ positiū. Secūdo subiungit ammonitiōnē ibi. Nolite seduci te. Probat autē p̄positū ducendo ad tria incōuenientia. Primo incōueniens est qz frustret deuotiō hominū ad baptisimū. Secūdo em̄ est qz frustret labor sanctorū. et hoc ponit ibi. Et quid et nos periclitamur te. Tercius est qz daret occasiō fruenti voluptatibus. Et hoc ponit ibi. Manducemus et bibamus te. Circa primū duo facit. Primo ponit primū incōueniens. Secūdo explicat illud ibi. Si oīno mortui te. Dicit ergo primo. dixi qz mortui resurgūt. Alioquin scz si nō est resurrectio mortuoz futura vt nos p̄dicam⁹ quid facient qui te. hoc potest dupliciter intelligi. Vno modo

in epistola I ad Corinthios XV

vt per hoc q̄ dicit mortuis intelligant opera peccati que sunt mortuis q̄ carer̄ vita gratie ⁊ ducit ad mortē. heb. 9. Sāguis xpi emūndabit ⁊c. Et h̄ hoc plana est s̄ca. Quid sc̄z facient illi qui baptizant pro mortuis. i. pro peccatis abluendis. si non sint vitā gratie habituri? Alio modo q̄ quidā tūc tempis volebāt q̄ hoies possent primo baptizari vt sibiipsis remissionē peccatorū consequerent ⁊ tēz baptizabant. p̄ aliquo cōsanguineo suo defuncto vt etiā post mortē dimitterent ei peccata. Et sc̄m hoc sit littera. Quid faciet qui baptizant pro mortuis sc̄z cōsanguineis p̄ quoz salute baptizant si nō sit resurrectio mortuoz. s̄z isti in aliquo cōmendari possunt. sc̄z in hoc q̄ fidē resurrectiōis videbant habere. sed in aliquo possūt reprehendi in hoc sc̄z q̄ vnū credebāt posse pro alio baptizari. Sed tūc est questio. Si oratio vni? p̄dest alteri? quare nō etiā baptizamus? Ad hoc est duplex responsio. Vna est q̄ opa que faciūt viui p̄sunt mortuis p̄pter vnionē caritatis ⁊ fidei. Et ideo nō p̄sunt nisi illis qui decedūt cū caritate et fide. Vnd̄ in fidelibus nec oratio nec baptizamus viuoz p̄sunt tamē oratio p̄dest illis qui sunt in purgatorio. Alia responsio ⁊ melior q̄ bona opera valēt mortuis nō solū ex vi caritatis sed etiā ex intentionē facientis. Sicut si ego dicerē p̄salterii p̄ aliquo qui est in purgatorio qui tenebāt dices re vt satisfaciā pro eo valet quidē q̄tum ad satisfactionem solū illi pro quo dico. Dicendū est ergo s̄m hoc q̄ baptizamus nō habet virtutē ex intentionē nostra: sed ex intentionē xpi. Intentio autē xpi est vt baptizamus illis p̄ficiat qui in xpi fide baptizant. Consequēt̄ istud incōueniēs explicat dicens: Si oīo ⁊c. Et ista explicatō videt magis cōuenire secūde expositioni supra posite. Quasi dicat: Et qd baptizant p̄ illis id est p̄ mortuis si nō resurgūt: sed si s̄m primā expositionē exponat tūc sic potest dici. Si oīo mortui nō resurgūt vt quid etiā baptizant p̄ illis. i. pro peccatis cuz ipsa nō dimittant. Et quid periclitamur ⁊c. hic ponit secundū incōueniens. ⁊ circa hoc duo facit. Primo ponit incōueniens in cōmuni. Sc̄do in spēali ibi. Quotidie ⁊c. Dicit ergo nō solū frustra baptizant aliqui p̄ remissionē peccatorū sed nos etiā frustra affligimur si resurrectio mortuoz nō est. ⁊ hoc est q̄ dicit. Et quid ⁊ nos saneti apli periclitamur. i. pericula patimur om̄i hora. 2° cor. 11. Periculis fluminū piculis ⁊c. Constat em̄ q̄ sancti exponūt se tribulatiōibus ⁊ affligūt seip̄os p̄pter spes vite eterne. s̄z illud Ro. 5. Nō solū autē sed ⁊ gloriamur ⁊c. Spes autē non cōfundit ⁊c. Si ergo resurrectio mortuoz nō sit: totaliter spes perit. Frustra ergo affligerēt se si mortui nō resurgūt. Nec obstat si dicat q̄ ania separata premia. q̄ vt p̄batū est supra nō posset p̄bari q̄ aia esset mortalis. Consequēt̄ cū dicit. Quotidie ⁊c. enumerat pericula in spēali. ⁊ primo quantū ad personaz. Sc̄do quantū ad locū ibi. Si s̄m hoīem ad bestias ⁊c. Manifestat ergo in spēali pericula quantū ad personā suā. vnde dicit. Quotidie morior ⁊c. Quasi dicat. Non quecūq̄ pericula patimur sed etiā mortis: q̄ mortis die morior. i. s̄z in periculis mortis. ps. Prop̄ te mortificamur tota die. Et hoc ostendit apls Ro. 8. In persona aploz esse dicitū 2° cor. 4. Sēp mortificationē ⁊c. Propter gloriā vestrā. i. vt ego acquirā gloriā quā expecto ex vestra cōuersione ad fidē 1°. thes. 2°. Vos estis gloria n̄ra ⁊ gaudium habeo. i. spero me habiturū in xpo b̄iesu dño nostro. i. per caritatē xpi. Alia l̄ra habet per gloriā ⁊c. ⁊ tūc ly per gloriā est verbū iurātis. Quasi dicat. per gloriā vestrā quam sc̄z expectatis que est deus. Ac si diceret. Juro per deum quē habeo in spe in xpo b̄iesu. i. per passionē ⁊c. Et quo apparet q̄ etiā apls iurauit ⁊ q̄ in viris perfectis iurare nō est peccatū. Sed si hoīem ⁊c. hic specificat pericula quantū ad locū. Vbi sciendū est q̄ hoc legit act. 19. vbi d̄

cit q̄ cū paulus apud ephesū multos cōuertisset ad fidē quidā concitauerūt cōtra eum populū in tantū q̄ nō esset ausus exire in theatru ⁊ q̄ multa pericula sit ibi passus. Ergo forte facit hic de hoc mentionem q̄ ⁊ vicino passus hoc fuerat. Dicit ergo Si s̄m hoīez. i. s̄m rōnē ex qua homo est hoc disputādo de resurrectionē cōcludens q̄ homo nō morit̄ sicut bestia. Pugnavi ad bestias. i. ad hoies bestialiter viuētes apud ephesū. Vel si pugnavi ad bestias ephesū ⁊ hoc dico nō ex reuelatiōe diuina sed s̄m hominē id est ex instinctu humano si tot pericula passus sum ⁊c. Deinde cū dicit. Manducem⁹ ⁊c. ponit tertiū incōueniens qd̄ est si resurrectio mortuoz nō esset occasio fruendi voluptatib⁹. Quasi dicat si nō est alia vita stultī sumus si affligimus nos: sed manducemus et bibamus. i. vtamur delitijs ⁊ fruamur voluptatib⁹. Sap. 2. Non est qui sit agnitus ⁊c. Venite fruamur ⁊c. Cras enīz id est in primo moriemur totaliter ⁊ deficiemus in ania ⁊ corpe si mortui nō resurgūt. Deinde cū dicit. Nolite seduci. Ex predictis cōcludit ammonitiōē ⁊ primo quantū ad infirmos. Sc̄do vero quantū ad perfectos ⁊ iustos ibi. Vigilate iusti ⁊c. Circa primū duo facit. Primo reddit eos attentos dicēs: Nolite seduci. Quasi dicat. dicitū est q̄ si resurrectio mortuoz nō sit: stultū ēēt nō vt lasciujs ⁊ voluptatib⁹. Ne ergo ad lasciuas inducamī nolite seduci ab his qui negāt resurrectionē. Col. 2. Videte ne quis vos seducat ⁊c. Sc̄do rationē attentionis assignat dicēs. Cor. rumpūt ⁊c. Quasi dicat. Ideo nolite seduci q̄ colloquia mala illorū sc̄z qui negāt resurrectionē corrumpūt bonos mores. 2°. tibi. 2°. Sermo eoz serpit vt cācer. Iero. dicit q̄ hoc est sumptū ex dictis gentiliū: ⁊ est versus cuiusdam menādri. Et ex hoc vt ipse dicit argumentū habemus q̄ licet nobis qn̄s in sacra scriptura vbi auctoritatib⁹ gentiliū. Deinde cū dicit: Vigilate ⁊c. ponit ammonitiōē q̄ tū ad perfectos. Possent em̄ dicere q̄ a colloquijs illorū debēt cauere infirmi qui defacili seducunt. perfecti autē nō sic seduci possunt. Ap̄tus autē vult q̄ etiā perfecti sint cauti. Vnde circa hoc duo facit. Primo reddit eos attentos dicēs: Vigilate iusti. i. vos qui reputamini iusti vigilate id est solliciti sitis. Mat. 24. Vigilate quia nescitis ⁊c. Apoc. 16. Bear⁹ qui vigilat ⁊c. Sc̄do rationē assignat dicens: Nolite ⁊c. ⁊ hāc duplicē quaz vnā p̄pter seip̄os Nullus em̄ est adeo perfectus qn̄ debeat sibi cauere a peccatis. Inertia autē ⁊ torpor: frequēt̄ inducit ad peccatus. vnde ne peccēt̄ inducit eos ad vigiliā. ⁊ ideo dicit. ⁊ nolite peccare. i. ne peccatis. Tob. 4. In mēte habeto deum ⁊ caue ne aliqui peccato cōsentias. Aliā rōnem inducit p̄pter alios q̄ nō solū p̄pter seip̄os sint solliciti: sed ⁊ propter alios ne illi seducant. ⁊ hoc est q̄ dicit. Quidā enim hnt̄ ignorantia dei. i. nō rectam fidē. Ro. 10. Ignorātes deo iusticiā ⁊c. Et hoc loqr̄ vobis ad reuerentiā vestraz vt sitis cauti. Vel ad verecundiā vraz q̄ verecūdiū est vobis qui reputamini sapientes ⁊ instructi in fide q̄ sint aliqui inter vos ignorantia dei habētes. i. nō rectā fidē.

Lectio quinta.

Ed dicit aliq̄s. Quō resurgūt mortui? Quali autē corpore veniēt? In sapiens tu: quod seminas nō viuificas: nisi prius moriatur Et qd̄ seminas: Ad corpus quod futurū est seminas. sed nuduz granum: vt puta tritici. aut alicuius ceteroz Deus aut dat illi corpus sicut vult. ⁊ vnicūq̄ seminū propriuz corpus.

Explanatio sancti Thome

Superius ap[osto]lus p[ro]bat resurrectionē mortuor[um]. hic ostendit qualitatem et modum resurgentiū. Et circa hoc duo facit. Primo mouet questionē circa qualitatem resurgentiū. Secundo soluit ibi Inspiciēs tu. et. Circa resurrectionē fuerūt duo errores. Quidā em̄ totali negabāt resurrectiōis mortuor[um] futurā. Cū enī non cōsideraret nisi principia nature et posse: et videret q[ui] p[ri]ncipia nature et posse null[um] de morte potest redire ad vitam. nec cecus potest recuperare visus. Ideo totaliter negauerūt resurrectionē ex quor[um] persona dicit sap[ientia]. 2°. Ambre transitus est tempus nostrū et. Et ibidē De nihilo nati sum[us] et. Job. 14. Putasne mortuus homo rursus viuatur et. Alij autē dixerūt resurrectionē mortuor[um] futurā esse. sed dicebāt q[uod] resurgebāt ad eundem modū viuendi et ad eisdem actus. Et hoc etiā posuerūt quidā p[ro]ph[et]a qui dicit post multa annor[um] curricula plato ad huc resurget et habebit eosdes scolares athenis quos alij quā habuit. Hoc etiā asserit pharisei Ma. 22. de muliere septem viro[rum]. vnde dicebant: In resurrectione cui[us] erit? Saraceni etiā fingunt q[uod] habebūt post resurrectionē viros et voluptates et delicias corporales. Job. 20. Non videat riuos flumīs torrentis mellis et butiri. Contra q[uod] dicit Mat. 22. q[uod] erūt sicut angeli dei in celo. Has ergo duas questionēs mouet hic ap[osto]lus primā cū dicit: Quāto resurgūt mortui: quō est possibile q[uod] mortui q[ui] sunt cinis possint resurgere? Secūda cū dicit: quali autē corpore venient? quāsi dicat: Nunquid cum tali corpore resurgent cū quali sumus modo. Has duas questionēs soluit cū dicit: Inspiciēs tu. Primo soluit secūdam. Secūdo vero soluit primam ibi. Ecce mysteriū vobis dico et. Ad intellectū autē eor[um] que ap[osto]lus ponit in prima parte oportet inuestigare quid ap[osto]lus intēdat. Intendit autē in ista parte ap[osto]lus ostendere q[uod] mortui resurgūt et q[uod] erit eadē substantia. Ubi primo ponit similitudines. Secūdo adapat ibi. Sic etiā resurrectio mortuor[um] et. Tertio p[ro]bat ibi. Si est cor[por]is aiale et. Circa primū duo facit. Primo p[ro]ponit similitudines in vna specie. Secūdo in diuersis speciebus ibi. Non oīs caro eadē caro et. Circa primū sciendū est q[uod] videmus in vna et eade[m] specie q[uod] vna res in via generatiōis habet diuersas qualitates et formas. sicut granū aliā formā et qualitatem habet quā seminā. aliā quā pullulat. aliā quā iam est in herba. Et ideo ex hac similitudine ap[osto]lus intēdit ostendere qualitatem resurgentiū. Unde circa hoc tria facit. Primo cōparat ordinē seminatiōis ad pullulationē. Secūdo differentias qualitatis in femine et in pullulatiōe ibi. Tu quō seminās et. Tertio causā qualitatis in pullulatiōe ibi. Deus autē et. Dicit ergo insipientes et. Sed cōtra. mat. 5°. Qui dixerit fratri suo racha et. Dicendū q[uod] dīs p[ro]hibet dici fratri racha seu fatue ex ira: nō ex correctiōe. Causa autē quare dicit insipientes est. q[uod] hoc obiectio cōtra resurrectionē p[ro]cedit ex principijs humane sapiētie que tam diu est sapiētia q[uam] diu est subiecta sapiētie diuine. sed quā recedit a deo tunc vertit in insipientiā vnde cū contradicat sapiētie diuine vocat eū insipientē. Quasi dicat: Insipientes nōne quotidiē expiris tu q[uod] quō seminās in terra nō viuificat. i. vegetat nisi prius moriat. i. putrefcat. Jo. 12. Nisi granū frummenti et. Ex hoc videt ap[osto]lus facere cōparationē q[uod] quādo corpus hoīs ponit in sepulchro in terra. tūc est quedā seminatio. quā vero resurget tūc est quedā viuificatio. Unde ex hoc opinant aliqui resurrectionē mortuor[um] esse naturalem p[ro]pter hoc q[uod] ap[osto]lus hic resurrectionē cōparat pullulatiōis feminis que est naturalis. Opinant enī in pulueribus resolutis in quos resoluūtur humana corpora esse quedā virtutes seminales actiua ad corporū resurrectionē. Sed istud nō videt esse verū. Fit enī resolutio corporis humani in elementa sicut et alior[um] mixtorū corpor[um]. vnde pulueres in quos humana corpora resoluūtur nullā aliā habēt

virtutē actiua[m] q[uam] alij pulueres: in quib[us] cōstat nō esse alla virtutē actiua[m] ad corpus humani constitutionē sed solū in semine hoīs. differūt autē pulueres in quos humana corpora resoluūtur ab alijs pulueribus solū s[ecundum] ordinationē diuinā prout huiusmodi pulueres sunt ex diuina sapiētia ordinati vt iterū ex eis humana corpora reintegrent. Unde resurrectiōis actiua causa solus deus erit et si ad hoc v[er]tat misterio angelor[um] q[ui] tūc ad pulueris collectionē. p[ro]p[ter] q[uod] ap[osto]lus ista mod[us] resurrectiōis exponēs attribuit sono tube et s[ecundum] attribuit x[rist]o resurgētī nō autē alicui virtuti actiue i puluerib[us]. Ad ergo intēdit b[ea]t[us] p[ro]bare ap[osto]lus q[uod] resurrectio sit naturalis per hoc q[uod] semē naturaliter pullulat. sed intēdit hic manifestare per exēpla quedā q[uod] nō sit eadē qualitas corpor[um] resurgentiū et corpor[um] morientū. et primo per hoc q[uod] nō est eadē qualitas feminis et pullulatiōis vt ex sequētib[us] manifeste ostendēt. Nam cōsequēt[ur] cū dicit et quō seminās et. ostendit qualitatem feminis differentē esse a qualitate pullulatiōis cū dicit et quō seminās nō corpus quō futurū est seminās. i. nō quale futurū est seminās. Q[uod] exponens subdit. Sed nudū granū puta tritici vel alicui[us] ceteror[um] sc[ilicet] seminū quō seminā nudū semen. pullulat autē ornatū herba et aristis et huiusmodi. Et similis corpus humanū aliā qualitatem habebit in resurrectiōe q[uam] nūc habet vt infra exponet. Est tamē differentia inter resurrectiōem humani corporis et pullulationē feminis. nā surget idē corpus numero sed habebit aliā qualitatem sicut infra dicit ap[osto]lus q[uod] oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Et Job. 19. dicit. Quē visurus sum ego ipse et nō alius. S[ed] in pullulatiōe nec est eadē qualitas nec idē corpus numero. s[ed] solū idē specie. Et idō signāter ap[osto]lus v[er]b[is] pullulatiōe loquēs dicit. nō cor[por]is quō futurū ē semias. dās itelligere q[uod] nō sit idē numero. Et in hoc op[er]e nature desicit ab op[er]e dei. Nam x[rist]i nature reparat etiā specie s[ed] nō idē numero. virt[us] autē dei reparare potest etiā idē numero. Et sic etiā ex hoc quō hic dicit potest sumi p[ro]batio ad hoc q[uod] resurrectionem futurā fieri nō est impossibile sicut insipientes obijciebat. q[uod] si natura ex eo quō mortuū est potest repare idē specie. multo magis deus pot[est] reparare idē numero. q[uod] et hoc ip[s]e quō natura facit opus dei est. Habet enī hoc natura a deo q[uod] hoc facere possit. Et ideo cōsequēt[ur] describens qualitatem pullulatiōis attribuit eā: primū quidē deo. sc[ilicet] proportiōi nature. Dicit autē primo. Deus autē dat illi cor[por]is sicut vult q[uod] s[ed] ex ordinatiōe diuine voluntatis p[ro]cedit q[uod] ex tali semine talis planta producat. que quidē planta est quasi corpus feminis. Ultimū est fructus plante est semē Et hoc ideo attribuit operatiōi diuine q[uod] oīs op[er]atio nature est operatio dei. s[ecundum] illud supra. 12. Idez autē deus qui operat oīa in oībus. Et hoc sic potest cōsiderari. Manifestum est enī q[uod] res naturales absq[ue] cognitiōe operant ad finem determinatū: alioquin nō semp[er] vel in maiori parte eūdem finem p[ro]sequerent. Manifestū est etiā q[uod] nulla res cognitiōe carens in certū finem tendit nisi directa ab aliq[ui] cognoscēte sicut sagitta tendit ad certū signū ex directiōe sagittātis. Sicut ergo si aliquis videret sagittam directe tendere ad certū signū q[ui]s sagittantē nō videret cognosceret statim q[uod] dirigere a sagittante. Ita cui[us] videamus res naturales absq[ue] cognitiōe tēdere ad certos fines possumus pro certo cognoscere q[uod] operant ex voluntate alicui[us] dirigentis que dicimus deū. Et sic dicit ap[osto]lus q[uod] deus dat seminū corpus. i. ex semine p[ro]ducit plantā sicut vult. S[ed] rursus ne aliquis crederet h[uius]modi naturales effectus ex voluntate dei voluntate puenire absq[ue] operatiōe et proportiōe nature subligit. Et vnicuiq[ue] seminū p[ro]p[ri]ū corpus. puta et s[ed] mine oliue generat oliua. et ex semine tritici generat triticū. Unde et Gen. 1. Herminet terra herbā virentē et facientem semē in tra genus suū. Sic ergo et in resurrectiōe erit

in epistolā I ad Corinthios xv

alia qualitas corporis resurgentis q̄ tñ p̄portionabit me-
ritis morientis.

Lectio sexta.

On omnis caro eadez caro. sed alia
n̄ hominū. alia pecorū. alia volucrum.
alia aut̄ pisciū. Et corpora celestia. ⁊
corpora terrestria. Sed alia quidez celestiuꝝ
gl̄ia: alia at̄ terrestriuꝝ. Alia claritas sol̄. alia
claritas lune. ⁊ alia claritas stellarū. Stella
em̄ a stella differt ī claritate: sic ⁊ resurrectio
mortuoz. Seminatur in corruptione: surget in
incorruptione. Seminatur in ignobilitate: sur-
get in gloria. Seminatur in infirmitate: sur-
get in virtute. Seminatur corpus animale: ⁊
surget corpus spirituale.

Hic apostolus ponit exemplū de diuersitate qualitat̄ cor-
poris resurgentis in diuersis speciebus. Et p̄mo cōparan-
do celestia ad terrestria. Secūdo terrestria ad celestia ibi.
Sunt corpora celestia ⁊c. Tertio corpora celestia ad inui-
cem ibi. Alia claritas solis ⁊c. Quia posset aliq̄s dicere
quō est possibile q̄ mortui resumāt corpus ⁊ carnē si non
sint habituri eandē corporis qualitatem. ideo ad hoc exclu-
dendū introducit diuersas qualitates corporis ⁊ carnis.
vt sic manifestū sit q̄ non oportet si non erit eadem quali-
tas q̄ nō resumatur idē corpus vel eadē caro. Dicit ergo
p̄mo q̄ non omnis caro est eadē caro s̄m formā. Sed alia
est caro hominum. alia pisciū. alia pecorū. alia volucrū ⁊c.
Et similiter est alia morientis ⁊ alia resurgentis. sicut autē
exēplū sup̄ inductū de semine ⁊ pullulatiōe deficiebat
in hoc q̄ in seminatione ⁊ pullulatiōe nō est idē numero
nec eadem qualitates ita hec exēpla deficiūt q̄ in his ex-
emplis nec est eadē species nec eadē qualitas s̄z caro ho-
minis resurgētis est eadē s̄m specie cū carne morientis. s̄z
tamē erit alia s̄m qualitatem. Erunt em̄ eiusdē nature sed al-
terius glorie. vt greg. de corpe xpi dicit. si quis autē hec
que dicta sunt ad diuersum statū resurgentiū referre vel-
let potest dici q̄ p̄ homines intelligunt̄ boni s̄m rationē
videntes s̄m illud Eze. 34. Vos autē greges mei greges
pascue mee homines estis. Per pecora vero intelligunt̄
luxuriosi s̄m illud 2. Pe. 2. Hi vero velut irrationabilia
pecora ⁊c. p̄ volucres iupbi. p̄ pisces cupidi. s̄z illud ps̄.
Volucres celi ⁊ pisces maris ⁊c. Ad idem autē introdu-
cit diuersitatē celestiuꝝ ⁊ terrestriuꝝ corporū cū subdit Sunt
corpora celestia vt sol ⁊ luna ⁊ huius modi. Et sunt corpa
terrestria vt ignis aqua ⁊c. sed alia quidē est gloria id est
pulcritudo ⁊ decor celestiuꝝ corporū. alia autē terrestrium.
Ecc. 43. Species celi gloria stellarū. Et possūt p̄ celestia
corpora intelligi cōtemplatiui phil. 3. Nostra conuersatio
in celis est. Per terrestria actiui qui circa terrena occupan-
tur. vnde marthe dictū est. Turbar̄ erga plurima. Luc.
10. Et ad idē vterius introducit diuersam qualitatem cele-
stium corporū cū dicit. Alia claritas solis ⁊c. Similit̄ in
stellas est differentia. Stella em̄ differt ⁊c. Et pot̄ intelli-
gi p̄ solem xps̄. Mat. vi. Orietur vobis timētibus nomē
meū sol iustitie ⁊c. Per lunā beata virgo de qua Can. 6.
p̄pulchra vt luna. Per stellas adiuuicē ordinatas ceteri
sancti. Iudic. 5. Sic erit resurrectio mortuoz. adaptat̄ p̄
dicta exēpla ad resurrectionē mortuoz. Nec intelligēdū
est q̄tū ad literalē expositionē q̄ ap̄lus hoc dicat ad de-
signandū in resurgentiū generis diuersitatē p̄pter id q̄s
p̄miserat. Stella differt ⁊c. Sed hoc refert̄ ad omnia p̄

cedentia vt ostendatur ex omnibus p̄missis q̄ sicut in re-
bus iueniunt diuersē q̄litates corporū ita erit diuersa. q̄l-
tas resurgentiū a qualitate morientū. Unde sequit̄. Se-
minatur corpus ⁊c. Vbi ap̄lus maxime ostendit alia esse
qualitatem corporis morientis ⁊ corporis resurgentis. Et agit
hic de corpore resurgente gloriose cui⁹ pp̄rie qualitates
vires corporis gloriose dicunt. Que q̄dem sunt quatuor
quas hic apostolus tangit. P̄mo em̄ tangit virtutē ī passi-
bilitate cū dicit Seminatur in corruptione ⁊c. Et quis se-
minatio accipi posset p̄ p̄mo corporis origine s̄m q̄ gene-
ratur ex semine. tamen cōuenientius est s̄m intellectum
apostoli vt seminatio referat̄ ad mortē ⁊ sepulturam vt re-
spondeat ei quod supra dictum est. Quod seminas nō vi-
uificatur nisi prius moriatur. Dicit autē mors ⁊ resolutio
seminatio non q̄ in corpore mortuo vel cinerib⁹ ex eo reso-
lutis sit aliqua virtus ad resurrectionē sicut est virt⁹ acti-
ua in semine ad generationē: sed quia a deo talis ordina-
tio est deputata vt ex eo iterato reformetur corpus hūanū
Sicut igitur corpus humanū q̄n seminatur id est q̄n mori-
tur est in corruptione id est s̄m suaz pp̄rietatē est corruptioni
subiectū s̄m illud Ro. 8. Corpus q̄dē mortuū est pp̄t pec-
catū Sed resurget in incorruptione. Dicit autē h̄ in incorru-
ptione nō solū ad excludendū separationē aīe a corpe. quia
hanc incorruptionē ⁊ corpora vānatoz habebunt. sed ad
excludendū tā mortē q̄ quālibet noxā passionē siue ab in-
teriori siue ab exteriori. Et q̄tū ad hoc intelligit̄ ī passibi-
litas corporis gloriose s̄z illud Apoc. 21. Nō esurient neq̄
sitient amplius ⁊c. Secundo tangit virtutē claritatis cū
dicit Seminatur in ignobilitate. Id est corpus q̄ an mor-
tem ⁊ in morte est deformitatis ⁊ miseris multis sub-
iectū s̄m illud Job. 14. Homo natus de muliere ⁊c. S̄z
resurget in gloria que claritate significat vt aug. dicit s̄z
per Job. Erunt em̄ corpora sanctorū clara ⁊ fulgentia s̄z
illud Mat. 13. Fulgebunt iusti sicut sol ⁊c. Tertio tan-
git virtutē agilitatis cū dicit Seminatur in infirmitate. Id est
corpus animale q̄ ante mortē est infirmū ⁊ tardū ⁊ ab aīa
non facile mobile s̄m illud Sap. 9. Corpus q̄s corrupit
aggrauat animā S̄z surget ī virtute qua scilicet fiet vt ex
tanta virtute ab anima moueri possit vt in nullo difficul-
tatem ad motū exhibeat q̄s ad virtutē agilitatis p̄tinet. Tā-
ta em̄ erit ibi facilitas q̄ta felicitas vt aug. dicit. Unde dicitur
Sap. 3. de iustis. Fulgebunt iusti ⁊ tanq̄ scintille in
arundinetis discurrent. Et Esa. 40. Qui sperat̄ in dño mu-
tabunt fortitudinē. allument pennas ⁊c. Quarto tangit
virtutē subtilitatis cū dicit Seminatur corpus aīale ⁊c. Quā
quidā ad hoc referre volūt q̄ corpori gloriose s̄m hāc vo-
tem cōparat vt possit simul esse cū corpore non gloriose in
eodem loco. Quod quidē sustineri posset si corpori s̄z sta-
tum p̄sentē cōpeteret q̄ nō posset simul cū alio corpore ef-
se in eodē loco s̄m aliqd q̄s a corpe remoueri posset. Hūc
at̄ si diligēt̄ consideret q̄ s̄m nihil aliud hoc corpori cō-
petit nisi s̄m q̄ habet dimensiones corporales. Unde vlt̄
demus corpora q̄tūcūq̄ subtilia nō cōparati secū alia cor-
pora vt patet in aere ⁊ in igne. ⁊ vterius si essent corpora
separata omnino absq̄ materia sicut quidam posuerunt
non possent simul cum corporibus naturalibus esse in eis-
dem locis vt p̄bus dicit. Emanentib⁹ igitur dimēsiō-
bus in quocūq̄ corpe est cōtra suā naturā q̄ sit cū alio
corpore in eodē loco. Unde si hoc aliquando p̄tingit erit
ex miraculo. Propter quod Greg. ⁊ Aug. miraculo ascri-
bunt q̄ corpus xpi ad discipulos tanuis clausis intrauit.
Nulla enim virtus terminata potest facere miraculū. hoc
enim solius dei est Relinquitur ergo q̄ esse simul cū alio
corpore in eodē loco non possit esse ex virtute seu ex qualita-
te corporis gloriose. Non tamen negandum est quin cor-
pus gloriose possit esse simul cum alio corpore in eodē

Explanatio sancti Thome

loco. quia corpus xpi post resurrectionem intrauit ad discipulos ianuis clausis. cui corpus nostrum in resurrectione conformandum speramus. sed sicut corpus christi hoc habuit non ex proprietate corporis sed ex virtute diuinitatis vniter: ita corpus cuiuslibet alteri sancti hoc habebit non ex dote sed ex virtute diuinitatis existētis in eo. Per quē modum corpus petri habuit quod ad vmbra eius sanarent infirmi non per aliquam proprietatem ipsius. Est ergo dicendum quod ad dotem subtilitatis pertinet quod hic apostolus tangit dicens Seminatur corpus animale surget spirituale. Quod quidam male intelligentes dixerunt quod corpus in resurrectione vertetur in spiritum vel et erit simile aeri aut vento quod spiritus dicitur. Quod maxime excluditur per illud quod ad apostolos dicitur Luc. vii. Palpate et videte quia spiritus etc. Unde et hic apostolus non dicit quod resurgat spiritus. sed spirituale corpus. Ergo in resurrectione spirituale erit non spiritus. sicut nunc est animale non anima. Ad hoc autem differentiam cognoscendam considerandum est quod vnum et idem in nobis est quod dicitur et anima et spiritus. sed anima dicitur secundum quod perficit corpus: spiritus autem proprie secundum mentem secundum quam spiritualibus substantiis assimilatur secundum illud ephe. 4. Renouamini spiritu mentis vestre. Item considerandum est quod triplex est differentia potentiarum in anima. quedam enim potentie sunt quarum operationes ad bonum corporis ordinantur sicut generatiua nutritiua et augmentatiua. quedam vero sunt que quidem corporeis organibus vtuntur. vt omnes potentie sensitiue prout sed earum actus ad corpus non ordinantur directe sed magis ad perfectionem anime. quedam vero sunt potentie que vtuntur corporeis organibus neque directe ad bonum corporis ordinantur sed magis ad bonum anime sicut que pertinent ad intellectiua prout. prime ergo potentie pertinent ad animam in quantum animatur corpus. tertie vero maxime pertinent ad animam in quantum est spiritus. secunde vero medio modo se habent inter vtraque. quia tamen iudicium de potentia aliqua magis debet sumi ex obiecto et fine quam ex instrumento. ideo secundum eandem potentie magis se tenent cum terijs quam cum primis. Item considerandum est quod cum vnaqueque res sit propter suam operationem. corpus ad hoc spectat ab anima vt sit subiectum operationibus anime. Hunc autem in statu isto corpus nostrum est subiectum operationibus que pertinent ad animam in quantum est anima prout generatur et generatur nutritur crescit et decreuit. Quamuis autem ad spirituales anime operationes corpus licet aliquo modo subseruiat tamen multum impedimentum affert. quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam vt dicitur Sap. 9. Sed in statu resurrectionis cessant operationes animales a corpore. quia non erit generatio nec augmentum aut nutrimentum. sed corpus absque aliquo impedimento et fatigatione incessanter seruiet anime ad spirituales operationes eius secundum illud ps. Beati qui habitant in domo tua domine etc. Sic vt ergo nunc est corpus nostrum animale. tunc vero erit spirituale. Causam autem hanc proprietatum quidam attribuunt luci quam dicitur esse de natura quinte essentie et venire in compositione huiusmodi corporis quod quia friuolum et fabulosum: sequentes aug. dicunt quod procedunt ex virtute anime gloriificate. Dicit enim Aug. in epistola ad diocory. Tam potenti natura deificat animam vt eius plenissima beatitudine que in fine temporum promittitur sanctis: redunder etiam in inferiore naturam que est corpus non beatitudine que fruentis est propria sed plenitudo sanitatis id est incorruptionis vigor. Si deimus autem ex anima quatuor corpori. puenire et ratio perfectus quanto anima fuerit virtuosior. primo quidem dat esse. Unde quando erit in summo perfectionis dabit esse spirituale. Secundo conseruat a corruptione. Unde videmus homines quanto sunt fortioris nature minus a calore et frigore

pati. Cum ergo anima fuerit perfectissima conseruabit corpus omnino impassibile. Tertio dat pulchritudinem et claritatem. Infirmi enim et mortui propter debilitatem operationis anime in corpus efficiuntur discolorati et qui erit in summa perfectione faciet corpus clarum et fulgidum. Quarto dat motum et tanto facilius quanto virtus anime fuerit fortior supra corpus. Et ideo quando erit in ultimo sue perfectionis dabit corpori agilitatem.

lectio septima.

Est corpus animale est et spirituale. sicut scriptum est. Factus est primus homo adā in animā viuente. nouissimus homo in spiritu viuificantē. sed non prius quod spirituale est. sed quod animale deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus. secundus homo de celo celestis. Qualis terrenus. tales et terreni. et qualis celestis. tales et celestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni. portemus et imaginem celestis. Hoc autem dico fratres. quia caro et sanguis regnum dei possidere non possunt. neque corruptio incorruptelam possidebit.

Hic apostolus differentiam qualitatis corporum morientium ad corpora resurgentium supra exemplis ostensam ostendit ratione. Circa hoc autem duo facit. Primo enim permittit quod probare intendit. Secundo permittit probare ibi. Sicut scriptum est etc. Dicit ergo primo. Dixi quod id quod seminatur animale surget spirituale. et quod hoc sit verum scilicet quod sit aliud quod corpus spirituale ostendo. quia si est corpus animale est et spirituale et non intendit apostolus ex hoc arguere ad propositum sed hoc supponit intendens probare ipsum quod dicit. Si est corpus etc. Ecc. 23. Intueri in omnia opera altissimi. duo contra duo et vnum contra vnum. Sicut scriptum est etc. Hic probat propositum. Est autem probatio sua talis. Duo sunt principia humani generis. Vnum est vita nature scilicet adā. aliud enim vita gratie scilicet christus. sed animalitas est deriuata in omnes homines a primo principio scilicet adā. ergo consistat quod multo amplius a secundo principio scilicet christo spiritualitas deriuabitur in omnes homines. Huius rationis primo probat primam diuersitatem principiorum. Secundo mediā scilicet de terminatione similitudinis ex vtroque principio ibi. Qualis terrenus etc. Circa primam tria facit. Primo ostendit principiorum differentiam. Secundo principiorum ordinem adinuicem ibi Sed non prius quod spirituale etc. Tertio rationis ordinem assignat ibi. Primus etc. Pōnit ergo primo conditionem primi principij enim vitam nature. sumens auctoritates gen. 2. vnde dicit. Sicut scriptum est. Factus est a deo primus homo adā in animā viuente vita scilicet animali quales anima potest dare cum scilicet spirant dominus in facie eius spiraculum vite. gen. 2. Anima enim et anima dicitur et spiritus. In quantum enim intendit cure corporis scilicet vegetando nutritur et generando sic dicitur anima. in quantum autem intendit cognitionem scilicet intelligendo volendo et huiusmodi sic dicitur spiritus. Unde cum dicit. Factus est primus homo adā in animā viuente. Intendit hic apostolus de vita qua anima deseruit circa corpus non de spiritu sancto sicut quidam fingunt propter hoc quod precedit. et inspirauit in facie eius spiraculum vite. dicentes hoc esse spiritum sanctum. Secundo ponit conditionem secundam principij dicens: Nouissimus vero adā id est christus et dicitur nouissimus quia adam induxit vnum statum salu-

in epistolā I ad Corinthios XV

et culpe. xps vero glorie et vite. Unde cum post statū istū nullus alius sequatur in vita ista. ideo dicit nouissimus. **Et alibi scilicet apoc. 1. Ego p̄m et nouissim.** Et alibi. **Ego sum alpha et omega.** Dicit autē adam. q̄ de natura ade factus in spiritu uiuente. Et ex hoc conditionib⁹ principior⁹ visus apparet eor⁹ diuersitas. q̄ p̄m homo factus est in animam nouissimus in spiritu. Ille autē in animā uiuentem solum. iste uero in spiritu et uiuente et uiuificante. Cui⁹ ratio est. quia sicut adam consecutus est pfectionē sui esse p animā ita et xps pfectionem sui esse in q̄tum homo p spiritū sanctū. Et ideo cū anima nō possit nisi p̄p̄liū corp⁹ uiuificare ideo adam factus est in animā nō uiuificante s̄ uiuente tantū. sed christus factus est in spiritu uiuente et uiuificante. et ideo xps habuit potestatem uiuificandi **Job. 1. De plenitudine eius etc.** Et **Job. 10. Veni ut uitā habeant et abundantius habeant.** Et in simbolo. Et in spiritū sanctū uiuificantē Sed ne aliq̄s diceret. si xps fact⁹ est in spiritu uiuificantē quare dicitur nouissim⁹. Ideo cōsequenter cū dicit Sed nō prius etc. Ostendit ordinē p̄ncipior⁹. Videmus em̄ in natura q̄ in vno et eodē p̄t⁹ est imperfectū q̄ p̄fectū. Unde cū spiritualitas se habeat ad animalitatem sicut p̄fectū ad imperfectū. ideo in humana natura nō prius debet esse spirituale q̄d est p̄fectū. s̄ ut seruetur ordo prius debz esse imperfectū scilicet q̄d animale est. deinde p̄fectum scilicet q̄d spirituale est. s̄. **3. Cum uenerit q̄d p̄fectū est etc.** Sicut dicit Aug. huius signum est q̄ p̄mogeniti antiquus p̄uenerit esse animales sicut cayn ante abel natus. israhel ante ysaac. et esau ante iacob. Rationē autē dicte diuersitatis assignat dicens. **Prim⁹ hō etc.** Quasi dicat uere prius hō factus est in animā uiuentem quia de terra **gen. 2. Formauit dñs hominē de limo t̄re.** et ideo dicitur esse terrenus id est animal. secund⁹ hō fact⁹ est xps factus est in spiritu uiuificantē q̄ de celo. q̄ diuina natura q̄ fuit huic nature unita de celo est. Et ideo debet esse celestis id est talē pfectionē debet habere qualem decet de celo uenire scilicet pfectionē spirituales. **Job. 3. Qui de celo uenit sup omnes est.** Dicit autē p̄mū hominem de terra s̄m modum loquendi quo res de illo esse dicuntur. quia prima pars est in eor⁹ fieri. sicut cultellus dicitur de ferro. quia prima pars unde est cultellus est ferum. Et quia prima pars unde adā factus est terra est et ideo dicitur de terra. Secundus homo dicitur de celo nō q̄ attulerit corpus de celo cū de terra assumpserit. scilicet de corpore beate virginis. sed quia diuinitas que nature humane unita est de celo uenit. que fuit prior q̄ corp⁹ xpi. Sic ergo patet principior⁹ diuersitas q̄ erat maior p̄positio rationis principalis. Consequenter cū dicit. **Qualiter terrenus etc.** Ostendit derivationē similitudinis hōr p̄ncipior⁹ ex utroq̄. et primo in cōmuni. Secūdo diuidit eā per partes ibi. **Igitur sicut portauimus etc.** Dicit ergo q̄liter terrenus etc. Quasi dicat **Prim⁹** homo q̄ terren⁹ fuit et mortalis ideo deriuatū est ut omnes essent et terreni et mortales. s̄. eodē. Et sic in adā omnes moriunt. **Zach. 13. Adam exemplū meū etc.** Quia uero fuit secund⁹ hō celestis id est spiritualis et immortalis et ideo omnes et immortales et spirituales erunt. **Ro. 6. Sed cōplantati facti sumus similitudini etc.** Igitur sicut portauimus etc. Hic concludit qualiter in speciali debeamus conformari homini scilicet celesti. Possimus autē dupliciter conformari conformari in uita scilicet gratie et glorie et una est uia ad aliā. q̄ sine uita gratie nō puenit ad uita glorie. et ideo dicit. **Sicut portauimus etc. 1. Q̄diu peccatores fuimus in nobis fuit similitudo ad. 2. reg. 7. Ista est lex adā dñe de⁹ etc.** ut ergo possim⁹ esse celestes id est peruenire ad uita glorie poterit ut imaginē celestis per uita gratie. **Col. 3.**

Eruentes ueterē hominē induite nouū hominē scz xpm **Ro. 8. Quos p̄sciuit et p̄destinauit conformes etc.** Sic ergo debem⁹ conformari celesti in uita gratie q̄ alias nō pueniemus ad uita glorie. Et hoc est quod dicit. Hoc autē dico fratres. Quasi dicat. **Missi uisitis scilicet uita gratie non poteritis peruenire ad regnū dei scilicet ad uita glorie.** quia caro et sanguis regnū dei nō possidebunt. Quod quidem non est intelligendū sicut quidā heretici dicūt q̄ non resurget caro et sanguis s̄m substantiā. sed o totū corpus uel uertex in spiritu uel in aere quod est hereticum et falsum. nam ap̄tus dicit q̄ conformabit corp⁹ nostrū cor porū claritatis sue. Unde cū xps post resurrectionē haberit carnem et sanguinem sicut dicitur **Luc. 24. vlt. Palpate et uideate quia spiritus carnem et ossa non habet etc.** **Lon. 3. stat q̄ et nos in resurrectione carnem et sanguinē habebimus.** Hō est intelligendū caro et sanguis id est substantia carnis et sanguinis regnū dei non possidebunt. sed caro et sanguis id est carni et sanguini opaz dantes scilicet homines dediti uitijs et uoluptatibus regnū dei nō possidebunt. Et sic accipitur caro id est homo carnalitē uiuens. **Ro. 8. Vos autem non in carne etc.** **Uel caro et sanguis id est opoz carnis et sanguinis regnū dei nō possidebunt quod est contra iudeos et saracenos qui fingūt se habituros post resurrectionē uixores. fluuios mellis et lactis.** **Uel caro et sanguis id est corruptio carnis et sanguinis regnū dei nō possidebunt id est post resurrectionē corpus non subiciet corruptioni carnis et sanguinis s̄m quam uiuit homo.** **Un. 3. de et s̄m hoc subdit neq̄ corruptio in corruptionē possibit id est neq̄ corruptio mortalitatis que nomine carnis hic exprimitur possidebit in corruptionē id est incorruptibile regnū dei.** quia resurgetur in gloria. **Ro. 8. Ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis etc.**

Lectio octaua.

Ecce misterium uobis dico omnes quidem resurgem⁹: sed non omnes immutabimur. In momento. in ictu oculi. nouissima tuba. Lanet em̄ tuba: et mortui resurgent incorrupti. et nos immutabimur. Hic apostolus postq̄ respondit questionē de qualitate resurgentium respondet consequenter questionē qua querebatur de modo et ordine resurgendi. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit modū et ordinē resurrectionis. Secūdo confirmat p̄ auctoritatē ibi. **Luz autē mortale hoc etc.** Circa primū duo facit. Primo em̄ pponit intentū. Secūdo ostendit quod ordie fiat ibi. In momento in ictu etc. Primo igitur reddit eos attentos ostendens id quod p̄p̄t esse arduum et occultū dicens: **Ecce misterium id est occultum quoddam dico uobis id est aperio uobis fratres quod debet uobis aperiri et oibus creditib⁹** **Luc. octauo. Uobis datū est nosse etc. 2. Sapientiam loq̄mur inē perfectos.** Et post. sed loq̄mur dei sapientiā que abscondita est etc. Quid autē sit istud misterium subdit. **Omnes quidem etc.** Circa primū sciendū est q̄ sicut hieronymus dicit in quadam eplā ad mineruū et alexandrum monachos. Hoc quod hic dicitur **Omnes quidem resurgem⁹ etc.** In nullo libro grecor⁹ habet sed in quibusdam habet: **Omnes quidem dormitemus id est omnes moriemur.** Et dicitur mors somnus. p̄pter spem resurrectionis. Unde idē est ac si diceret. omnes quidem resurgemus: quia nullus resurget nisi moriatur. Sed nō omnes immutabimur. Hoc non mutatur in libris grecis et hoc est uer⁹ quia ista mutatio de qua hic loquitur non erit nisi sc̄m corpora beatorum quia immutabunt ad illa quattuor que supra posita sūt que dicuntur uotes corporum glorioforum et hanc desis.

Pro die cini
Tha. Memen

Explanatio sancti Thome

rabat Job. 14. **L**unctis diebus quibus nunc milito expe-
cto donec veniat imitatio mea. In quibusdam vero libris
invenitur. Non omnes quidem moriemur sed omnes im-
mutabimur. Et hoc intelligitur dupliciter. Primo ad lit-
teram quia quorundam opinio fuit quod non omnes homi-
nes morientur. sed quod aliqui in adventu christi ad iudicium ve-
nient vivunt et isti non moriuntur. sed isti mutabuntur in sta-
tum incorruptionis. et propter hoc dicunt non omnes qui
dem dormiemus id est moriemur: sed omnes immutabimur
tam boni quam mali et tam vivi quam mortui. **N**on enim hos imu-
tatio non intelligitur de statu animalitatis ad statum spiri-
tualitatis. quia secundum hanc soli boni immutabuntur. sed de sta-
tu corruptionis ad statum incorruptionis. Alio modo expo-
nitur mystice ab origine et dicitur quod hoc non dicit de somno
mortis quia omnes morientur. **P**salmus. Quis est homo qui vi-
vet etc. sed de somno peccati de quo in **ps**alms. Illumina oculos
meos ne unquam obdormiam. ut sic dicatur. Non omnes mo-
riemur id est non omnes peccabimus mortaliter. sed omnes
immutabimur sicut supra de statu corruptionis ad incorru-
ptionem. **E**t licet haec littera scilicet non omnes moriemur
etc. non sit contra fidem. tamen ecclesia magis acceptat
primam scilicet quod omnes moriemur siue resurgemus etc. quia
omnes morientur etiam si sint tunc aliqui vivi. **Q**uod
autem et modum resurrectionis manifestat consequen-
ter eundem dicit. In momento etc. **E**t hoc dicitur ad tria. Primo
enim manifestat ordinem **q**antum ad tempus. Secundo **q**antum
ad causam resurrectionis ibi. In novissima tuba. **T**ertio
qantum ad **p**rogressum effectus a causa ibi. Canet enim tuba etc.
Dicit ergo quod omnes resurgemus. sed quomodo? In momen-
to id quod excludit errorem dicentium resurrectionem non esse
futuram omnium simul. **S**i dicant quod martires resurgent ante
et alios per mille annos. et tunc christus descendet cum illis
et possidebit regnum corporale hierusalem mille annis cum
eis. **E**t haec fuit opinio lactantii. **S**ed hoc patet esse falsum
quia omnes in momento resurgemus et in actu oculi. **E**x-
cluditur etiam per hoc alius error eiusdem qui dicebat quod tu-
ciam duraturus erat per spatium mille annorum. **S**ed hoc
est falsum. quia non erit ibi aliquod perceptibile tempus
in momento etc. **S**cilicet est autem quod momentum potest
accipi vel pro ipso instanti temporis quod dicitur nunc. vel
pro aliquo tempore imperceptibili. tamen utroque modo potest
accipi hoc referendo illud ad diversa quia si nos referimus
hoc ad collectionem pulveris que fiet ministerio angelorum
tunc momentanea accipitur pro tempore imperceptibili. **C**um enim
in collectione illorum pulverum fit mutatio de loco ad locum
oportet quod sit ibi tempus aliquod. **S**i autem referamus ad re-
unionem corporum et pro unione anime que omnia fiunt a deo:
tunc momentum accipitur pro instanti temporis. quia deus in
instanti unit animam corpori et vivificat corpus. **P**otest etiam
autem hoc quod dicitur in actu oculi ad virtutem **s**pirituum. quia si in
actu oculi intelligitur tantum apertio palpebrarum que fit in tem-
pore perceptibili tunc refertur ad collectionem pulveris. **S**i
vero in actu oculi intelligitur ipse subitus transitus oculi et
qui fit in instanti tunc refertur ad unionem ad corpus. **E**t
sequenter cum dicit. In novissima tuba. **O**stendit ordinem
resurrectionis **q**antum ad causam immediatam. **E**t ista tuba est
vox illa christi de qua **Mat**thaeus 25. dicit. Media nocte clamor
factus est etc. **J**ob. 5. **A**udient vocem filii dei et qui audie-
runt etc. **E**t ipsa presentia christi manifesta mundo **h**ic quod vi-
dit gregorius. **T**uba nihil aliud esse designat quam presentiam christi
mundo manifestam que dicitur tuba propter manifestatio-
nem quia omnibus erit manifesta. **E**t hoc modo accipitur
tuba. **Mat**thaeus 6. **C**um facis elemosinam noli tuba canere ante
te. **I**tem dicitur tuba propter officium tube quod erat ad quat-
tuor ut dicitur numeri 10. scilicet ad vocandum consili-
um et hoc erit in resurrectione. quia tunc convocabit ad consi-

lium id est ad iudicium **Es**aias 3. Dominus ad iudicium ve-
niet etc. **A**d solemnizandum festum. **ps**alms. Buccinate in neo-
minia tuba. **S**ic et in resurrectione **Es**aias 33. **R**espice syon
civitate solennitatis nostrae. **A**d pugnam et hoc in resurre-
ctione **Sap**ientia 5. **P**ugnabit pro illo etc. **Es**aias 30. **I**n ciuitate
ris et tympanis etc. **A**d movendum castra sua quidam cum
vo ad paradisum. quidam eundo ad infernum **Mat**thaeus 25.
Ibi erunt qui bona fecerunt in vitam eternam. qui vero ma-
la in ignem eternum. **C**onsequenter cum dicit. **C**anet enim
tuba etc. **P**onit **p**rogressum effectus a causa predicta. **E**t cir-
ca hoc duo facit. **P**rimo enim ponit **p**rogressum effectus. **S**e-
cundo necessitate huius assignat ibi. **O**portet enim morta-
le etc. **P**rogressus effectus est. quia statim ad sonitum tu-
be sequetur effectus. **Q**uia mortui etc. **ps**alms. **D**abit voci sue vo-
cem virtutis etc. **P**onit autem dupliciter effectum. **U**nus est com-
munis. quia mortui resurgent incorrupti id est integri sine
ne aliqua diminutione membrorum. **Q**uod quidem est commu-
ne omnibus quia in resurrectione est commune omne quod pertinet
ad reparationem nature. quia omnes habent consummo-
nem cum christo in natura. **E**t licet augustinus. relinquat sub mortu-
um virtutes remaneant in damnatis. ego tamen credo
quod quicquid pertinet ad reparationem nature totum confer-
tur eis. sed quod pertinet ad gratiam solum electis confer-
tur. **I**deo omnes resurgent incorrupti id est integri etiam divina
nati. **H**ieronimus autem exponit incorrupti id est in statu in-
corruptionis. ut scilicet ulterius post resurrectionem non
corrumpantur quia isti ad beatitudinem eternam ibunt. **M**as-
li vero ad penam eternam. **Mat**thaeus 12. **M**ulti de terra pul-
vere euigilabunt. **A**lius effectus est proprius id est aposto-
lorum tantum. quia nos immutabimur scilicet apostoli et non
solum erimus incorrupti sed etiam immutabimur scilicet de
statu miserie ad statum gloriae. quia seminatur animale: sur-
get autem spirituale. **E**t secundum hunc modum exponendi appar-
et quod melior est littera illa que dicit: Omnes quidem resur-
gemus sed non omnes immutabimur quam illa que habet. **O**m-
nes immutabimur. quia licet omnes resurgant tamen soli sancti
et electi immutabuntur. **P**otest tamen etiam secundum illos qui
habent. **N**on omnes quidem moriuntur sed omnes immu-
tabimur legi sic. **M**ortui resurgent incorrupti id est ad sta-
tum incorruptionis. et nos qui vivimus licet non resurga-
mus quia non morimur tamen immutabimur de statu cor-
ruptionis ad incorruptionem. **E**t videtur consonare his que vi-
dit. **1. thes**alonicorum 4. **M**os qui vivimus qui relinquimur simul ra-
piemur cum illis etc. ut sic et ibi et hic connumeret se vivis.

Lectio nona.

Potest enim corruptibile hoc indu-
o re incorruptionem. et mortale hoc in-
duere immortalitatem. **C**um autem mor-
tale hoc induerit immortalitatem: tunc fiet ser-
mo qui scriptus est. **A**bsorpta est mors in vi-
ctoria **U**bi est mors victoria tua? **U**bi est mors
stimulus tuus? **S**timulus autem mortis pec-
catum est. virtus vero peccati lex. **D**eo autem
gratias qui dedit nobis victoriam per domi-
num nostrum iesum christum. **I**taque fratres mei
dilecti. stables estote et immobiles. abundan-
tes in omni opere domini. semper scientes quod la-
bor vester non est inanis in domino.
Hic apostolus ponit necessitate effectus resurrectionis ab ipsa
causa procedentis. **E**t circa hoc duo ponit correspondentia
duobus que posuerat in progressu effectus ab ipsa cau-

Explanatio sancti Thome

his dicitur quo vititur mors. et sic per mortem intelligitur dyabolus. Apo. 6. Momen illi mors. Et sic stimulu mortis est temptatio dyaboli. Et sic torum quod dicit de morte exponitur de diabolo. vt in glo. habetur. Vel stimulu mortis id est a morte factus id est a carnali concupiscentia Jaco. 1. Concupiscentia cu conceperit etc. Concupiscentia enim primo volentes allicit sicut in intemperatis. Secundo repugnantes trahit vt in incōtinentibus. Postea cōtendit sed non vincit vt in continentibus. Postea debilitatur eius contentio sicut in tēperatis et vltimo totalitē deficit sicut in beatis quibus dicere cōpetit. Ubi ē mors cōtentio vel victoria tua? Quia ergo stimulus mortis destructus est non p legem sed victoriam xpi. ideo deo sunt reddende gratiarum actiōes. Et hoc est quod dicit. Deo autem gratias scilicet ago seu agamus qui dedit nobis victoriam mortis et peccati per iesum xpm non per legem. Job. 16. Hec est victoria etc. Ro. 15. Quis me liberabit etc. Gratia dei etc. Nā quod impossibile etc. Consequenter cum dicit. Itaqz fratres mei etc. Subdit amonitiones sicut enim dictum est pseudo apostoli corūpebant corinthios negando resurrectionē. et ideo postqz itaz astruxit fidem resurrectionis et per exempla ostēdit ammonet eos qz bene se habeant ne seducantur a pseudo apostolis. Et circa hoc tria facit. Primo enim eos in fide cōfirmat dicens Itaqz scilicet iam ostensa resurrectione fratres mei p fidē per quam omnes sumus filij dei. Johan. 1. Dedit eis potestatem etc. Dilectissimi per charitates qua debem? nos inuicem diligere. 1. Johan. 4. Hoc mandatum habem? a deo etc. Stabiles estote scilicet in fide resurrectionis ne recedatis a fide. Ephe. 4. Non simus sicut paruuli fluctantes etc. et immobiles ne scilicet ab alijs seducamur. Coll. 1. In fide fundati stabiles et immobiles etc. Secundo inducit ad bona opera dicens: Habundantes in omni opere bono semper. Gal. vlti. Dum tempus etc. puer. 3. In habundantia iusticia. Tertio roborat eos per spem dicens: Scietes per qz etc. Sap. 3. Bonorum enim laborum gloriosus ē fructus.

Incipit capitulū sedecimū.

De collectis autem que fiunt in sanctos. sicut ordinaui in ecclesijs galatie: ita et vos facite per vnā sabbati. Unusquisqz vestrum apud se reponat recondēs qd ei bene placuerit: vt non cum venero tunc collecte flant. Cum autem presens fuero quos per eplās hos mitram perferre gratiam vestrā in hierusalem. Quod si dignum fuerit vt ego eam: mecū ibūt. Veniam autē ad vos cuz macedoniā pertransiero. Nā macedoniā pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo. vlt etiā hyemabo vt vos me deducatis quocunqz iero. Nolo enim vos modo in transitu videre. Spero enim me aliquantulū temporis manere apud vos: si dominus permiserit. Permāebo autē ephe si vsqz ad penthecosten. Ostius enim mihi apertum est magnum et euidentis et aduersarij multum.

Supra per totam seriem epistole proposuit apostolus corinthijs quandam doctrinam generalem. in hoc vltimo capitulo proponit eis quedam specialia et familiaria. Et

circa hoc duo facit. Primo monet eos quid ipsi debeant alijs facere. Secundo ostendit quid alijs faciant ipsis ibi. Salutat vos ecclesia etc. Circa primū duo facit. Primo instruit eos de his que debent facere ad absentes. Secundo vero de his que debent facere ad presentes ibi. Vigilate et state in fide etc. Circa primum tria facit. Primo instruit eos de his que pertinent ad absentes pauperes sanctos qui sunt in hierusalem. Secundo de his que pertinent ad apostolum ibi. Veniam ad vos cum etc. Tertio de his que pertinent ad discipulos ibi. Si autē venerit etc. Circa ea que debent fieri sanctis qui erant in hierusalē de tribus instruit eos apostolus. Primo qualiter elemosina sanctis facienda: sit colligenda. Secundo qualiter sit conseruanda ibi. Unusquisqz autem vestrum etc. Tertio qualiter sit in hierusalem transmittenda ibi. Cum autem presens fuero etc. Circa primū sciendum est qz sicut legitur actu. 4. Mos erat in primitiua ecclesia vt conuersi ad fidem viderent possessiones et omnia que habebant et precij ponerent ad pedes apostolorum et de eis vnicuique prout erat opus prouideretur. vt sic nullus haberet proprium sed essent illis omnia communia. Et sicut dicitur in collationibus patrum omnis religio ab illa sancta societate suscipit exordiu. Contigit autē vt fame peruulda exorta pauperes sancti qui erant in hierusalem inopia maxima laborarent. vnde factum est vt apostoli ordinarent ad ipsorum subuentionē qz p alias ecclesias xpi collecte fierent. et hec commissio facta est paulo et barnabe. Gal. secundo. Dederunt mihi et barnabe etc. Et quia apostolus super hoc sollicitus erat monebat illos quos conuerterat vt eis subuenirent quia sicut ipse ad Roma. dicit. Iustum est vt a quibus spiritualia receperant temporalia ministrarent. Et hoc est quod dicit. De collectis autem que fiunt per ecclesias in sanctos id est in vsum sanctorum et non quorumlibet. Eccles. 12. Da iusto et ne recipias peccatores. Nō qz peccatoribus non sit aliquid dandum. sed quia magis debet quis dare elemosinam iusto indigenti qz peccatori. Sic ordinari in ecclesia galatie. ita et vos facite id est colligite per vnā scilicet diem sabbati id est septimanē. Et hoc ideo ordinatum est vt paulatim qualibet ebdomada aliquid paruum soluerent. ne si simul totum soluisent grauarentur. Et licet eis paululum videretur et quasi insensibile palatim dare tamen cōpleto anno elemosine in sumul collecte magne erant. Vel per vnā sabbati intelligitur prima dies post sabbatum scilicet dies dominicus. Et hoc ideo illo die fieri voluit apostolus. quia iam inoleuerat consuetudo vt populus in dominicis diebus ad ecclesiam conueniret. Leuit. 23. Dies primus celeberrimus erit atqz sanctissimus etc. Et post. Est enim certus atqz collecte etc. De huiusmodi elemosina dicitur Danie. 4. Peccata tua elemosinis redime. Et Ecclesia. vicesimo nono. Elemosina viri qsi saccul? etc. Quia vero non solum debet apponi modus in colligendo sed etiā in conseruando. ideo consequenter instruit qualiter collecte conseruentur cum dicit. Unusquisqz autem vestrum etc. In quo ostenditur maxima industria apostoli. Ne aliqui crederent qz apostolus faceret collectas istas magis causa questus proprij qz propter necessitatem sanctorum. ideo suspitionē hanc vitans et qz tum ad se et qz tum ad suos ministris noluit victam pecuniā a se seu a suis ministris custodiri. sed ordinauit qz quilibet illud quod sibi placebat elargiri reportaret domi et conseruaret seorsum: faciens sic per totum annum. Et huius ratio erat qz apud nos non erat qz qn viret corinthū vacaret collectis s3 doctricā reb? spiritualibus. Et ideo dicit. Et non cū venero. etc. Act. 6. Nō est equū nos relinquere etc. qualiter autē debeant

in epistolā I ad Corinthios XVI

missi in hierlm subdit dicens. *Luz autē p̄sens fuero &c.* Quasi dicat. Nec in hoc volo aliquos sp̄aliter onerare cū p̄sens fuero. s. ad portandū pecuniā: sed mittā illos quos probaueritis. i. approbaueritis mittendos mittas in q̄ per ep̄stolas. i. cum ep̄lis aliquā moram vobis & nobis laudatorijs & cōmēdatorijs scz in quib⁹ cōtineat quantitas pecunie cōmēdatū studiū nostrū & charitas. Mittā in q̄ perferre grām vestram. i. q̄ gratis dabitis sanctis pauperibus in hierlm. 2. *Coz. 8.* Notam facimus vobis gratiam dei &c. In hierlm. i. sanctis qui sunt in hierusalem: & nō solum mittam alios quos probaueritis s; si dignū fuerit &c. i. si magna quantitas fuerit mecū ibūt in quo inducit eos ad bene & liberaliter soluendūz *Ro. 15.* Hunc igit̄ proficiscar hierusalem ministrare sanctis &c. Cōsequenter apo stol⁹ instruit eos de his que pertinent ad seipm. Et circa hoc tria facit. Primo p̄mittit eis suam p̄sentiam dicens. Veniā ad vos cū macedoniā p̄transiero &c. Circa quod sciendū ē q̄ sicut dicit *Act. 16.* Vir macedo apparuit apostolo cū eēt troade deprecans eum & dicens ei. Transiens iin macedoniāz libera nos. Et ergo apostolus iussa impleret disposuit se macedoniā iturū. Et q̄ macedonia erat media inter asiam et achaia in qua est corinthum: ideo dicit. Lum p̄transiero in macedoniā veniā ad vos: imo veniā ad vos inde scz quia tunc ero vobis propior. Secōdo p̄mittit se futurū apud eos diutinā moram dicens. Apud vos forsitan manebo. i. morā contrahā vel etiā h̄yemabo: id est p̄ totam h̄yemā permanebo vobiscū: quia multa corrigenda sunt in vobis. Vel causam quare ad eos vadit subdit eū dicit. Et vos me deducatis quocūq; iero. Et dicit q̄cūq; qz nesciebat determinate quo iret nisi s̄m q̄ spiritus sanctus inspirabat sibi. Deducatis in q̄ non defendatis me sed vt doceatis vias. Tertio cū dicit. Nolo em̄ vos. &c. excusat dilationē sue p̄sentie dupliciter. Ano modo quia corinthij possent dicere nō est necesse q̄ tantū disteras venire: & p̄mo vadas in macedoniā: quia tu potes venire in achaia in p̄sentia mea ita q̄ nō transeas per macedoniā. Et ad hoc dicit licet sic posset venire ad vos tamē non diu posset manere vobiscū: quia statim oportet me esse in macedonia vel redire in asia: vnde qz nolo vos modo in transitu videre: ideo modo non venio primo ad vos: nam ego spero aliqua moram contrahere vobiscū si dominus p̄miserit. Dicit si domin⁹ p̄miserit quia forte vel anteq̄ eēt ibi vel postq̄ iā esset ibi dñs inspiraret ei q̄ iret ad alium locum vbi faceret malus bonum. Alio modo excusat se & hoc videtur magis litterale quia oportebat eum diu manere apud ephesum qd̄ est in asia: & ideo dicit. Permanebo autem ephesi vsq; ad penthecosten &c. Forte hec ep̄stola missa fuit i hyeme seu in vere & tunc post penthecostem debebat ire in macedoniā & morari ibi vsq; ad hyemē: tunc ire corinthum est hiemare. Rationem autem quare volebat morari ephesi vsq; ad penthecostem subdit cū dicit. Ostium autē &c. id est magnū fructū facio in epheso. Et diē ostiū esse apertum magnū. id est multa corda hominum ad credendum parata: & euidentia: quia sine contradictione *Col. 4.* Quantes simul & pro nobis vt de⁹ aperiat nobis ostium. &c. Sed quia sunt multi aduersarij qui conātur impedire vel confundere. Si ergo absentē me tāt⁹ fruct⁹ posset defacili impediri: iō nolo recedere quousq; sitis bene firmati. *Apoē. 3.* Et ce dedi corā te ostiū ap̄tū.

Lectio secunda.

I autē venerit thimothe⁹ videte vt sine timore sit apud vos: opus enīz

domini operatur sicut & ego. Ne q̄s ergo illū spernat. Deducite autē illū in pace vt veniat ad me. Expecto enī illū cū fratrib⁹ De apollo autē fratre vobis notū facio: qm̄ multū rogauī eū vt veniret ad vos cū fratrib⁹: & vtiq; nō fuit volūtas eius vt nūc veniret: Veniet autē cū ei vacuū fuerit. Vigilate stante in fide: viriliter agite & confortamini: oīa em̄ v̄ra in charitate stāt. Obsecro autē vos frēs nostis domum stephane & fortunati et achaici qm̄ sūt primitie achae & in ministrū scōz ordinauef̄t seipos vt & vos subditi sitis eiusmodi: & omni cooperāti & laborāti. Gaudeo autē i p̄sentia stephane & fortunati & achaici qm̄ id qd̄ vobis deerat ip̄i suppleuerūt. Refecerūt enī & meū sp̄m & vestrū. Cognoscitur ergo q̄ eiusmodi sūt. Salutāt vos oēs ecclie asie. Salutāt vos in domino multū aquila & p̄isca cū domestica sua ecclia apud quos & hospitor. Salutāt vos oēs fratres. Salutate inuicē i osculo scō. Saluatio mea: manu pauli. Si quis nō amat dominū nostrū iesum xp̄m sit anathema maranatha. Gratiadūi nostri iesu xp̄i vobiscum. Charitas mea cum omnibus vobis i xp̄o iesu amen.

Hic instruit eos de his q̄ prinēt ad discipulos suos & p̄mo de his q̄ prinēt ad thimotheū. Secōdo de his q̄ prinēt ad apollo ibi De apollo &c. De thimotheo tria mādāt. Primo vt secure custodiat. Añ dicit. Si autē venerit ad vos thimothe⁹ videte studeat vt sine timore sit apud vos. Forte aliq̄ cōmotio fuerat ibi propter pseudo aplos. 2. *Coz. 7.* Foris pugne intus timores &c. Et hoc debetis facere qz op⁹ dñi opaf̄ sicut & ego p̄dicādo. 3. *Timo. 4.* Tu vero vigila: i oībus labora. Secōdo vt i honore habeatur: & iō dicit. Ne q̄s ergo illū spernat. Et rō hui⁹ ē forte qz iuuenis erat. 2. *Thi. 4.* Nemo adolescentiā tuā spernat. *Luc. 10.* Qui vos sp̄nit me sp̄nit. Tertio vt pacifice deducat: & hoc ē qd̄ dicit. Deducite autē illū &c. Et rō hui⁹ ē: qz expecto illū cū fribus q̄ sūt cū eo. ¶ De apollo &c. Iste ē ille apollo de q̄ habet *Act. 18.* Quā iude⁹ q̄daz &c. & iste iuit in achala & fuit q̄sp̄alis doctor eoz post aplm. 1. *Coz. 3.* Ego plātaui apollo rigauī &c. & vt glo. dicit ep̄s erat. Et qz corinthij male se habuerant recesserat ab eis & iuerat ad aplm. Postmodū dō corinthij rogauerūt aplm vt remitteret illuc ipsū ad qd̄ rīdet eis dī cēs. De apollo autē fr̄e quē rogastis remitti ad vos notū vobis facio tria. P̄mo p̄ces meas sibi factas qm̄ multūz rogauī eū vt veniret ad vos cū fribus. Et dicit rogauī eū i3 possit p̄cipe: qz magnis viris non defacili d3 fieri cō p̄m. 1. *Thi. 5.* Sentio ē obsecra &c. *Ecc. 32.* Rectorem re posuerūt &c. S; nūq̄ licuit sibi relinq̄re populū suū? Ad hoc dicendū q̄ sicut Bregō. dicit qm̄ omnes subditi male se habent & nolūt corrigi: licet ep̄o recedere ab eis. Vnde qz isti erant tales licuit &c. Vel dicendū ē qz forte nō erat ep̄us eoz sed sp̄aliter p̄dicauerat eis. Secōdo res p̄sum apollonis: qz renuit venire ad eos ibi. Et vtiq;

Explanatio sancti Thome

non fuit voluntas eius vt nunc. *Et ratio huius est: quia forte nondum erant bene correcti. Et qz ipse erat i alijs arduis occupatus. Tertio pmittit eum aliquando ad eos iturum. Unde dicit. Veniet autem cum ei vacuum id est oportunitas fuerit scz quando vos eritis correcti. Consequenter postqz instruit eos quid debeant face re absentibus: hic instruit eos qualiter se habeant ad p sentes. Circa hoc duo facit. Primo ostendit qualiter se habeant quatuor ad oēs in cōi. Secōdo quantum ad quosdam in speciali ibi. Obsecro autē vos frēs. Instruit autē eos ap̄s in cōi de tribus. s. de fide de bona opatiōe et de mō bene opandi. Sed in istis tribus pmittit vñ qd est omnibus necessarium. s. sollicitudo. Unde dicit. Vigilate et orate. De fide ergo instruit cum dicit. State scz in fide. Ephe. 6. State succincti etc. De bona opatione cū dicit Viriliter. i. fortiter agite qz fides sine operib⁹ mortua ē. Jac. 2. Sed qz bona opatio nō est attribuenda nobis s. deo: iō subdit. Et cōfortamini in dño. p̄s Viriliter agite et cōfortet cor vñm etc. De mō agendi cū dicit. Oīa vñā in charitate fiant: id est oīa debent referri ad finē charitatis scz vt fiant ppter deū et primū. Col. 3. Sup omnia charitati etc. Cōsequenter cū dicit. Obsecro autē. etc. Instruit eos quō se habeant ad quosdam in spālī et primo quantum ad illos qui vident habere aliquā progatiuā in spālībus. Secōdo q̄rum ad illos qui in corporalib⁹ opib⁹ ibi. Gaudeo autē etc. Dicit ergo. Obsecro autē vos frēs. Hostis id est approbati domū stephane et fortunati et achaii. Approbati in q̄ ppter duo: et qz sunt p̄mittit. i. primo cōuersi quia ab ipso apostolo in p̄mis baptizati supra p̄io. Baptizati autē etc. Et qz magis deuoti et p̄mpti ad ministeria sanctorū. Vñ dicit. Et in ministerio sanctorū ordinasse ip̄os. Ro. 12. Necessitatib⁹ sanctorū etc. et iō obsecro vt et vos subdit etc. Heb. 12. Obedi tē p̄positis etc. Et omni cooperant. Philip. 4. Adiuua eos qui meū laborauerunt. Sap. 3. Bonorū labor gloriofus etc. Gaudeo etc. Hic instruit eos q̄rum ad illos q̄ p̄eeminant in ministerijs et p̄t dupliciter exponi. Vno mō vt dicit. Gaudeo autē in p̄sentia stephane et fortunati et achaii qui sunt p̄sentes vobis quorū p̄sentia est vobis p̄ficua. Qm̄ ipsi id qd vobis deerat suppleuerūt docendo vos. Et in hoc qd̄m refecerūt sp̄m meū in q̄tuz gaudeo de bono vestro: et sp̄m vestrū in q̄tuz instruiti estis. Philip. 4. Satisfas suz valde qz inueni etc. Et iō qz sic se habuerūt: ergo cognoscite id ē honorate eos etc. Alio mō vt dicit. Gaudeo in p̄sentia stephane fortunati et achaii: qz scz p̄sonaliter meū sunt et seruiūt mihi in quo suppleat qd deerat vobis. i. qd vos nō poteratis mihi corporaliter exhibere. In quo quidē refecerūt sp̄m meū in quantum mihi seruerunt et paucum me et vestrū in q̄tuz de bono meo gauderis: et ideo cognoscite etc. Salutat vos etc. Hic apostolus insinuat qd alij faciāt corinthijs. Et circa hoc duo facit. Primo insinuat quō saluent ab alijs. Secōdo subdit suā salutationē ibi. Salutatio mea. etc. Circa primū tria facit. Primo insinuat quō saluat eos tota ecclesia a se in cōi. Unde dicit. Salutāt vos omnes ecclesie a se. Roma. vlt. Salutant vos omnes ecclesie xp̄i. Secōdo quō saluat eos spālī: et hospites pauli. vñ de dicit. Salutant vos in dño multū aq̄la etc. Isti erant hospites apostoli et de his habet Roma. 16. et Act. 18. Tertio quō saluat eos ap̄i et familiares sui. Unde dicit. Salutāt vos oēs frēs qui scz meū sunt. Philip. vlt. Salutant vos qui meū sūt frēs. Ex quo ergo oēs salutant vos et vos etiā salutate inuicē in osculo sancto nō libidi nolo quo mulier ap̄ hēnsū deosculari inuenē. Prover. 7. Hō fraudulento quo iudas osculari? ē xp̄m: Mar. 2. 8 et Mar. 14. Salutat. etc. hic suā salutationē subdit*

et circa hoc duo facit. Primo ponit titulū salutationis dīcēs. Salutatio mea. i. scripta ē manu mea pauli. Et hoc faciebat in eplis suis ppter quosdā qui sub sp̄e apostoli scribebant falsas litteras. Vñ vt non deciperent. postqz scripta erat eplā per aliquē in fine: sequenter scribebat apostolus manu sua. Secōdo ponit ipsas salutationē in qua primo maledicit malis dīcēs. Si quis nō amat. etc. anathema sit. i. separar⁹ vt excōicat⁹. maranatha. i. dñs veniet. Quasi dicat. Qui nō amat dñm n̄m iesū xp̄m sit anathema in aduentu dñi. S3 nunqd sunt excōicadi oēs qui nō sunt in charitate. Rñdeo dīcē dū qz hoc intelligit si quis nō amat dñm iesū xp̄m. i. fidē xp̄i et istū sū hereticū et sūt excōicati. Et si quis vsqz ad finē morē nō p̄seuerat in amore dñi iesū xp̄i in aduentu erit separar⁹ a bonis. Secōdo benedicit bonis bene optans eis. s. gratiā xp̄i cui⁹ dicit. Grā domini nostri iesū xp̄i. Et hoc optans optat eis oē bonū qz in grā dñi nostri iesū xp̄i consistit omne bonū. Optat etiā eis charitatē suam dicens Charitas mea etc. in vos inuicē et deū diligatis ea charitate qua ego vos diligo et nō propter aliqd aliud nisi in xp̄o iesu. i. propter amorē xp̄i. Amen. i. fiat.

Incipit postilla doctoris angelici sancti Thome ordinis fratrum predicatorum super secunda epistola ad corinthios

Inistri dei no

mistri dicit vobis. Esa. 16. In his verbis congrue tangitur materia huius secundae epistolae ad corinthios. Nam in prima epistola agit apostolus de ip̄is sacramentis: sed in hac secunda agit de ministris ip̄orum sacramentorum tam bonis q̄ malis. Ratio autem hanc epistolam scribendi fuit qz corinthijs post predicationem eius admiserat pseudo apostolos quos apostolo preferēbat. Propter hoc scribit eis hanc epistolam in qua commendat apostolus et ostendit verorum apostolorum dignitatem: ostēdit et tam et vituperat falsorum apostolorum falsitatem commendat autem verorum apostolorum dignitates: et hoc qz sunt ministri dei. Ministri inquit dei dicit vobis scz apostolis: qui quidem dicuntur ministri quantum ad tria. Primo quantum ad dispensationem sacramentorum, p̄te Cor. 4. Sic nos existimet homo vt mī. etc. Christus enim in institutor est sacramentorum sed apostoli et eorum successores ea dispensant: et ideo subditur in predicta auctoritate et dispensatores ministeriorum dei. Secundo quantum ad gubernationem scz in quantum gubernant populum dei. Sap. 6. Cum essetis ministri nō recte iudicastis. etc. Deus enim gubernat omnia p̄ prudentiam. Unde quicumqz aliquid gubernat dicitur minister dei Tertio quantum ad humane salutis operationem in quantum scilicet eorum ministerio et predicatione homines ad salutem conuersi sunt: cuius salutis sol⁹ deus est auctor quia ipse est qui venit saluum facere quod perierat apostoli vero ministri. p̄te Cor. 3. Quid ergo ē apollo quid paulus? ministri ei⁹ cui credidistis. etc.

Capitulum primum.

paulus ap̄s iesu xp̄i p̄ voluntatem dei et thimotheus frater ecclesie dei que est corinthi cū oibus sanctis qui sunt in vniuersa achaia gratia vobis et pax a deo patre nostro et dño iesu christo. De istis ergo ministris tractat hic ap̄s ostēdens in hac eplā

in epistolā II ad Corinthios I

eorū dignitatē etiā scribēs corinthiis. In q̄ q̄dē premittit. P̄rio salutationē. Sc̄do prosequitur eplā ibi B̄n̄ dicit̄ de⁹ ꝛc. In salutationē aut̄ tria ponit p̄rimo enī de scribit̄ personas salutantes. Secundo personas salutatas ibi. Ecclesie que est ꝛc. Tertio bona optata ibi. Gratia vobis ꝛc. Circa primum primo describitur persona salutans principalis qz paul⁹. Sc̄do p̄sona adiuncta: qz thimotheus. Persona salutans describit̄ ab humilitate qz paulus q̄ latine d̄: modic⁹. Iste ē ille modic⁹ de quo Esa. 60. Minim⁹ erit in mille ꝛc. Vel a doctrina: quia paulus d̄ os tube. Ista ē illa tuba de qua zach. 9. Dñs in tuba canet ꝛc. Et cōpetit qd̄ d̄ Esa. 58. Quasi tuba exalta vocē tuā ꝛc. A dignitatē auctoritate qz ap̄s ꝛc. Ubi tria ponunt̄. P̄rimo qz sit legat⁹. vñ d̄ ap̄s. i. p̄ncipaliter missus. Solt̄ em̄ duodeci ap̄s electi missi sunt a x̄po. Luc. 9. Elegit duodeci quos ꝛ ap̄os ꝛc. Alij at̄ discipuli nō missi sūt p̄ncipaliter sed iecudario. Et inde ē qz apostolus succedit̄ ep̄i qui hñt sp̄alē curā gregis dñi Alij aut̄ sacerdotes succedūt. Ixxij. discipulus qui gerūt vices cōmissas sibi ab ep̄is. Est ergo ei⁹ dignitas. quia ap̄s. i. 1. Cor. 9. Si alij nō sūt ap̄s sed tñ vobis sū ꝛc. Gal. 2. Qui operatus ē petro. ꝛc. S̄z quare vocat se hic ap̄m dicens. Paulus ap̄s cū in eplā ad romanos scribat se seruū. Nō hui⁹ ē qz romanos resp̄ndit de dissensione ꝛ supbia q̄ ē mater dissensionis qz inter sup̄bos sp̄urgia sunt. Uñ vt eos reuocet a dissensione inducit eos ad humilitatē vocādo se seruū. Corinthij vero erāt pert̄naces ꝛ rebelles: ꝛ iō vt reprimat eoz p̄teruā vsus est hic noīe dignitatis dicēs se ap̄m. ¶ Sc̄do ponit̄ cuius sit legat⁹: qz iesu x̄pi. i. fra. 5. P̄rio x̄po legatōe fungimur ¶ Tertio ponit̄ modus quo adeptus ē legationē: qz nō ingressus se vt pseudo. Iere. 23. Nō mittēbā eos et ip̄i cur rebāt. Nō est dar⁹ p̄p̄o ex diuino furore: iuxta illud iob 34. Qui facit regnare yp̄ocritā ꝛc. P̄sec. 12. Dabo tibi regē. sed in furore meo Est adept⁹ apostolatū ex voluntate dei ꝛ b̄n̄placito Act. 9. Has electōis ē mihi iste. Et iō dic̄. p̄ voluntatē dei. P̄sona at̄ adiuncta ē thimothe⁹ Uñ dicit̄. Et thimothe⁹ frat̄. frater inq̄ p̄pter fidē Ma. 23. Dēs vos fr̄s estis ꝛc. Et p̄pter dignitatē qz ep̄s: ꝛ in de ē qz papa vocat̄ oēs suos fratres. Cōnumerat autem sibi thimotheū qz cū ip̄e transfisset p̄ eos sicut dixit̄ i prima eplā vlt̄io capitulo possent credere qz maliciose renuiss̄t apostolo ea de quib⁹ ip̄e scribit̄ ad eos. ¶ Cōsequēter ponunt̄ p̄one salutatē ꝛ p̄mo p̄ncipales. sc̄do adiuncte p̄ncipalib⁹ in hoc qz dicit̄. Ecclesie dei q̄ ē tot⁹ popul⁹ fidelis tam clerus q̄ laici. i. 1. Th. 3. Et scias quō oportet te cōuersari. Que ē corinthi qz corinthus erat metropolis achate. Sed adiuncte p̄one sūt oēs sancti qui sunt vnus sp̄s sancti gr̄a renati. i. 1. Cor. 6. Sed abluti estis sed sanctificati ꝛc. Qui sunt in achata cui⁹ metropolis est corinthus Ista aut̄ p̄sonis salutatis optat̄ ap̄s bona. Unde dicit̄ Gr̄a vobis ꝛc. Et circa hoc duo facit. P̄rio ponit̄ ipsa bona. Sc̄do ip̄oz actorē ibi. A deo p̄re ꝛc. P̄ponit̄ aut̄ ista duo extrema bona vt in eis intelligat̄ media P̄rimū em̄ bonū est gr̄a q̄ ē p̄ncipiū oīm bonoz. Nā ante gr̄am nihil ē nisi diminutū in nobis. Vltimū aut̄ oīm bonoz ē pax: qz pax ē generalis finis mētis. Nā qualitercūqz pax accipiat̄ habet rōnē finis ꝛ in gl̄a eternaz: in regimine ꝛ in cōseruatione finis ē pax. ps. Qui posuit fines tuos pacē. Quis aut̄ sit actor: hoz bonorum ostendit̄: subdēs. A deo p̄re ꝛc. Et hec duo possunt̄ dupliciter distingui qz cuz dicit̄ a deo p̄re. p̄t̄ intelligi p̄ tota trinitate. Nā licet p̄sona p̄ris dicat̄ p̄ x̄pi p̄ naturā tñ tota trinitas ē pater noster p̄ creationē ꝛ gubernatōez Esa. 63. Et nūc dñe p̄r noster es tu. Iere. 3. P̄rem vocabis me. A deo ergo p̄re n̄o id est a tota trinitate p̄o

ueniūt bona. Mat. 7. Si vos cū sitis mali ꝛc. S̄z si de⁹ pater noster accipiat̄ p̄ tota trinitate quare addit̄ persona filij cū dicit̄. Et dño iesu x̄po: nunq̄d ē alia p̄sona a trinitate? Dicēdū qz addit̄ nō p̄pter aliā p̄sonā s̄z p̄pter aliā naturā sc̄z hūanitatē assūpte a filio in p̄sonā diuinā quā quidē trinitati cōnumerat. qz oīa bona pueniūt nobis a trinitate p̄ incarnationez x̄pi. Et p̄rio gr̄a. Job. 1. Gratia ꝛ veritas ꝛc. Sc̄do pax. Ephe. 2. Ip̄e ē pax n̄ra ꝛc. Itē cū dicit̄ A deo p̄re nostro: p̄t̄ intelligi persona patris solū: ꝛ licet tota trinitas sit pater noster vt dictū ē tñ p̄sona p̄ris ē pater noster p̄ appropriationē: ꝛ sic hoc qz dicit̄. Et dño iesu x̄po: intelligit̄ de p̄sona filij. De p̄sona aut̄ sp̄s sancti nō sit hic mētio: qz sicut dicit̄ Aug. Cū sit nex⁹ p̄ris ꝛ filij vbi cūqz ponit̄ p̄sona p̄ris ꝛ p̄sona filij intelligit̄ persona sp̄s sancti.

Lectio secunda.

Benedictus de⁹ ꝛ pater dñi n̄ri iesu x̄pi. pater misericordiaz ꝛ de⁹ toti⁹ cōsolatiōis qui cōsolat̄ nos in omni tribulatiōe n̄ra. vt possimus ꝛ ip̄i consolari eos qui in omni p̄ssura sunt p̄ exhortationē qua exhortamur ꝛ ipsi a deo. qm̄ sicut abundant passionez x̄pi i nobis. ita ꝛ p̄ x̄pm̄ abundat cōsolatio nostra.

Hic incipit eplā in qua apostolus duo facit. P̄rio em̄ excusat se de eo qz non ierat ad eos sicut p̄miserat. Secundo p̄sequit̄ intentionē suā ca. 3. Ibi Incipim⁹ iterum ꝛc. Circa p̄mū duo facit. P̄rimo ponit̄ excusationē de mora. Sc̄do more assignat̄ cām secūdo ca. ibi. Statui at̄ ꝛc. Circa p̄mū duo facit. P̄rio em̄ reddit̄ eos beniuolos. Sc̄do excusationē ponit̄ ibi. Et hac confidentia ꝛc. Circa p̄mū duo facit. P̄rio captat̄ eoz beniuolentiam recitando quedā i generali Secūdo qdā i sp̄ali ibi. Nō em̄ ꝛc. Beniuolentiā aut̄ eoz captat̄ apostolus ostēdo qz q̄cquid facit totū facit ad eoz vtilitatem. Et circa hoc duo facit. P̄rio p̄mittit̄ vtilitatē que ex ip̄o alijs puenit Sc̄do rōnem eoz assignat̄ ibi. Qm̄ sicut habundāt ꝛc. Circa p̄mū tria facit. P̄rio em̄ ponit̄ gr̄a factio. Secundo actiōis gr̄aꝝ modus ibi. Qui cōsolat̄ ꝛc. Tertio cā ibi. Et possim⁹ ꝛ ip̄i cōsolari. Agit̄ ergo gr̄as toti trinitati a qua puenit oēs bonū. Et iō dicit̄. Benedic⁹ de⁹ id est tota trinitas. Itē persone p̄ris cū dicit̄. Et p̄ dñi nostri iesu x̄pi p̄ que sc̄z x̄pm̄: pater nobis oīa donauit. Nost̄ sciendū qz nos benedicim⁹ deū ꝛ de⁹ b̄ndicim⁹ nobis sed aliter ꝛ aliter. Nā dicere dei ē facere. ps. Dixit̄ ꝛ facta sunt. Uñ benedicere dei ē bonū facere ꝛ bonū infundere: ꝛ sic habet rationem causalitatis. ꝛ Hei. 1. ꝛ. 22. Benedicens benedicam tibi ꝛc. Dicere autem nostrum non est causale sed recognoscitium seu expressiuū. Unde benedicere nostrum idem est qd̄ bonū recognoscere Cum ergo gratias agimus deo: benedicimus sibi id est recognoscim⁹ eū bonum ꝛ datorē oīm bonoz. Tob. 11. Benedicite deū celli ꝛc. Dan. 3. Benedicite omnia opera ꝛc. Recte ergo gratias agit̄ patri quia misericors est. Unde dicit̄. Pater misericordiarū. Et quia consolator. Unde dicit̄. Et deus totius consolationis. Et agit̄ gratias de duobus quibus homines maxime indigent. P̄rimo enim indigēt vt auferant̄ ab eis mala: ꝛ hoc factū que auferit̄ miserā: ꝛ miserere ē p̄p̄rium patris. ps. Quomō miseret̄ pater filioꝝ. ꝛc. Sc̄do indigent vt sustentent̄ in malis q̄ adueniūt. Et illud ē p̄p̄ie cōsolari: qz nisi hō haberet aliquid in quo quiesceret cor eius qd̄ supueniūt mala nō subsisteret. Tunc ergo aliq̄s cōsola

Explanatio sancti Thome

tur aliquē qñ affert et aliqñ refrigeriū in quo quiescat in malis. Et licet in aliquibus malis hō possit in aliquo cōsolari et quiescere et sustentari tñ solus deus ē q̄ nos cōsolatur in oībus malis: et ideo dicit. Deus totius cōsolationis: q̄ si peccas cōsolat te deus q̄ ip̄e misericors est. Si affligeris cōsolat te vel eruēdo ab afflictione per potentia suā vel ludicando p̄ iusticiā. Si laboras cōsolat te remunerādo. Hen. i. 5. Ego merces tua rē. Et iō dicit Mat. 5. Beati qui lugent rē. Materia autem gratiarū actionis subdit dicens: Qui cōsolat rē. quasi dicat. Fō benedictus q̄ cōsolatur nos in omni tribulatione infra 7. Qui cōsolat rē. Lām autem huius ponit cum dicit Et possumus et ipsi cōsolari. Ubi notandū est q̄ in dōnī dīnī ē ordo. Ad hoc em̄ deus dat aliquibus spāla vōa ut ipsi effundant illa in vtilitate aliorum. Non enim dat lumen soli ut sibi soli luceat sed vt toti mundo. An vult q̄ de oībus bonis nostris siue sint diuinitie siue sc̄ia siue potētia siue sapia accrescat aliquavtilitas alijs. prie. p̄e. 4. Unusquisq̄ grām quā accepit rē. Hoc ē ergo qd̄ apostolus dicit. Cōsolat nos in omni tribulatione. S3 quas rē vt solū nobis hoc sit ad bonū sed vt etiā alijs. p̄sit. An dicit. Et possumus et ipsi cōsolari eos rē. possumus p̄ exemplū cōsolatiōis nostre. Qui em̄ non ē cōsolatus ne scit cōsolari. Eccl. 33. Qui nō ē tempratus q̄lia scit qui sunt in omni. i. in qualibet pressura. Esa. 61. Sp̄s dñi misit me rē. vt cōsolaret omnes lugentes rē. Eccl. 48. Cōsolatus ē lugentes rē. Possimus dico cōsolari per exhortatiōē ad tolerantia passionū p̄mittendo premia eterna: qua sc̄z exhortamur vos p̄ scripturas et i eterna inspirationes vt patienter sustineamus et alios exhortemur exemplo nostri et p̄ ipsas scripturas. prie. Lox. xi. Ego em̄ accepi a dño rē. Esa. 48. Que audiui a dño. rē. Inposita vtilitate q̄ ex alijs alijs puenit: dīctorum cōsequēter rōnem assignat dicēs: An̄ sicut abundat. rē. Et q̄ duo dixerat. i. q̄ deus cōsolat nos in omni tribulatione et q̄ possumus et ipsi rē. h̄ic rōnem hōr̄ duor̄ exponit: et p̄io ostendit quō deus cōsolat nos in oī tribulatione. Sc̄do quō cōsolatio nostra cōuertit in cōsolatiōē alior̄ ibi. Siue aut̄ tribulamur rē. Dicit ergo. Recte dico q̄ cōsolat nos in oī tribulatione n̄ra q̄ fm̄ q̄ abundat passiones xpi in nobis: et dicit xpi. i. inchoate a xpo. Eze. 9. Sanctuario meo incipit. In xpo em̄ inceperūt passiones p̄ peccatis n̄ris q̄ ip̄e pctā n̄ra p̄tulit in corpore suo sup lignū. prie. p̄e. 2. Deinde p̄ p̄los qui dicebāt Mor̄tificamur tota die. ps. rē. Deinde p̄ martyres qui secti sunt rēprati sunt rē. Heb. xi. Ultimo ipsi pctōres p̄ suis pctis patienter irā dñi portabūt q̄ peccauerunt ei. Vel passiones xpi. i. quas sustinemus p̄pter xpm̄. Act. 5. Ibant apli gaudentes rē. et ps. P̄opter te mortificamur rē. Sicut in q̄ huiusmodi passiones abundat sic abundat per christum cōsolatio nostra. ps. Sc̄dm̄ multitudinem dolorum rē.

Lectio tertia

Que aut̄ tribulamur pro vestra exhortatiōe et salute siue cōsolamur p̄ v̄sa cōsolatiōē. siue exhortamur pro v̄sa exhortatiōe et salute q̄ opatur tolerantiam earundē passionū quas et nos patimur. vt spes n̄ra firma sit p̄ vobis scientes qm̄ sicut socij passionū estis. sic eritis et cōsolationis. Nō em̄ volum⁹ ignorare vos fr̄es de tribulatione n̄ra que facta ē in asia. q̄ m̄ supra modum grauati sum⁹ supra virtutem. ita vt te

deret nos etiā viuere. Sed ipsi in nobissimis responsum mortis habuim⁹. vt nō sim⁹ fidentes in nobis. sed in deo qui suscitavit mortuos qui de tantis piculis nos eripuit et eruit in quē speram⁹ qm̄ adhuc eripiet adiuuatibus vobis in orōne p̄ nobis. vt ex multarū p̄sonis faciez eius que in nobis ē donatiōnis. p̄ multos gr̄e agantur pro nobis.

Postq̄ apls ostendit q̄ de⁹ cōsolat seruos suos in tribulationib⁹ sc̄z ministros fidei et p̄dicatores: h̄ic p̄sequēter manifestat q̄ eor̄ cōsolatio cedit ad bonū aliorū. Et circa hoc duo facit. p̄mo manifestat qualiter eorū cōsolatio sit ad alior̄ vtilitatem et salutē. Sc̄do ordinem huius cōsolatiōis et salutis insinuat ibi. Que operatur tolerantia rē. Circa p̄mū aduertendum ē q̄ tria dicit apls se recepisse. Tribulatiōē cū dicit. In omni tribulatiōe vestra: cōsolationē cū dicit Qui cōsolat nos exhortationē cū subdit. Et possum⁹ et ipsi rē. Accipiēdo ergo hec tria passus dīcimus q̄ apli cōsolant tribulant et exhortant. Ande et tria ostendit apls cedere ad cōsolationē aliorū: et hoc in quodā ordine. Et p̄io eorū tribulatiōē cū dicit. Siue inquit tribulamur rē. quasi dicat: v̄re quecūquid recipimus est in bonū vestrū. Quia siue tribulamur p̄ vestra exhortatiōē et salutē: q̄ sc̄z nostro exēplo monet vos de⁹ ad passionū tolerantia: vnde puenit vobis salus eterna Ande p̄mi Macha. 6. legif. Quis derūt elephantis sanguine v̄re et morozum: vt acuerent eos ad bellū. Quod sit quādo tepidis et pigris adhibēt passiones sc̄oz in exemplū. Sc̄do ostendit q̄ eor̄ cōsolatio in alior̄ vtilitatem cedit cum dicit. Siue cōsolamur quasi dicat: ip̄a nostra cōsolatio qua nos spe p̄ em̄ cōsolamur ē ad cōsolationē vestrā in quātū exemplo nostro vos etiā eandē spem premi j habentes gaudetis Tertio ostendit q̄ eorū exhortatio passiva est ad bonū aliorum dīcēs. Siue exhortamur p̄ internā inspirationē vel per flagella: hoc ē pro vestra exhortatione sc̄z vt vos ad maiora animemini et salutē speretis. Ande d̄. 2. Machab. vlt. q̄ exhortati sermōnib⁹ iude. rē. Sexto adiuuantes aut̄ vos rē. h̄ic aut̄ cōsolatiōis et salutis ordinē insinuat cū subdit. Que operant tolerantia rē. Et circa hoc duo facit. p̄mo ostendit patientiam habitam in aduersis. Secundo manifestat fructum qui ex patientia p̄uenit ibi. Et spes firma rē. Dicit ergo. Dico q̄ hec ad vestram salutem cedunt que salus est vobis in hoc in quantum exemplo nostri estis fortes ad tolerantia passionum: et vt patienter sustineatis passiones quas et nos patimur. Luc. 21. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Jac. 5. Exemplum accipite fratres mei rē. Ex qua quidē patiā p̄uenit vobis fructus: q̄ ex hoc spes nostra firma ē p̄ vobis q̄ vos efficiamini heredes vite eterne. Ro. 5. Tribulatio patiā opat patiā vero spes. Greg⁹. Tanto spes in deū solidior surgit: q̄to quis grauior p̄ no tē ei⁹ p̄tulit. Itā ex passionibus quas sustinet sc̄i del. p̄ xpo cōsurgit et spes vite eterne. Et cā spei h̄ic ē q̄ sum⁹ sc̄ientes q̄ sicut estis socij n̄ri in passionibus eritis socij et cōsolatiōis. i. vite eterne. 2. Timo. 2. Fidelis sermo nā si cōmorui sum⁹ et conuiuem⁹. rē. 1. p̄e. 4. et dicātes xpi passionib⁹ gaudete rē. Quācūq̄ ter cū dicit. Nō em̄ volum⁹ vos rē. Captat eor̄ beniuolentia recitando qdā i spāli. Et circa hoc tria facit. p̄mo em̄ describit persecutiōē quā passus ē in asia. Sc̄do spāle ei cōsolatiōē collatā ibi. Qui de tantis. Tertio subdit cōsolationis causam ibi Itā gl̄ia rē. Dicit ergo p̄mū nō solū ea q̄ dē sūt de tribulatiōibus i generali bonū

in epistolā II ad Corinthios I

est vos scire: sed nō volumus vos ignorare quia scire est
vile nobis in quantum exemplo nostri patietiores estis
Nolumus in q̄ vos ignorare de tribulatione nostra. 2c.
Tren. 3. Recordare paupertatis mee 2c. Hec ē illa per
secutio de qua legitur. Act. 19. Que facta est apostolo
ab asiano quodā argentario cōcitante plebē contra eum
quā quidē apostolus exaggerat a tribus. Ex loco qz in
asia 2 hoc ē qd dicit. Que scz tribulatio. Facta ē in asia
id ē apud ephesum q̄ ē in asia vbi debuisset magis hono
rari 2 cōsolari. Ex acerbitate qz supra cōsuetudinem hu
manax passionū. 2 ideo dicit. Quā supra modū sumus.
2c. Itē supra posse 2 iō dicit supra virtutē. Sz cōtra. 1.
Cor. 10. Fidelis deus qui non patietur vos tempta
ri supra. 2c. Rūdeo dicendū qz pati supra virtutē pōt in
telligi dupliciter. Vel supra virtutē naturalez 2 de hac
loquit̄ hic supra q̄ deus aliqui pmittit scōs temptari.
Vel supra virtutē gratie: 2 de hac intelligit̄ illud. 1. Cor.
10. Fidelis deus 2c. supra q̄ nō pmittit aliquem de tem
ptari. Et qz apostolus loquat̄ hic d̄ virtutē naturali ostē
dit cōsequēter cū dicit. Ita vt tederet nos viuere. Con
stat enī qz inter alia viuere magis desiderat. Quā ergo ē
tanta psecutio vt 2 ipsa vita reddat̄ tediosa manifestū est
qz ē supra virtutē nature. Et hoc est qd dicit. Ita vt. 2c.
quasi dicat. Sic erat̄ gratis psecutio vt vite esset nobis
tediosa. Job. 10. Tedit atiam meā vite mee. Cōtra Jac.
1. Omne gaudiū existimate frēs mei 2c. Rūdeo dicēduz
qz tribulatio pōt cōsiderari dupliciter. Vel fm se 2 sic ē
tediosa: vel in cōparatione ad finē: 2 sic ē iocunda in q̄m
ppter deū 2 ipem vite eterne sustinet. Et nō solum erat
nobis tediosa vita sed eram⁹ certi de morte. Unde dicit
Sz ipi in nobis responsū mortis. i. certitudinez mortis
habuim⁹ quasi dicat. Opinio mea dicebat̄ mihi hoc qz
deberē mori. Vel aliter responsū mortis. i. ipsa rō dice
ret 2 eligeret mori ppter tediū vite. Exaggerat etiā tri
bulationē ex cā. Quā dicit. Et nō sumus in nobis. 2c. s.
vt repinat̄ humana superbia. Jere. 16. Dñe fortitudo
mea 2 robur. 2c. Sed in oībus cōfidam⁹ d̄ deo. Jere. 17
Benedictus qui cōfidit in dño 2c. Et iō dicit. Sz i deo
qui suscitāt 2c. 1. Re. 2. Dñs mortificat 2 viuificat. Sz
qz dñs nō derelinquit sperātes in se: iō subdit apostolus
cōsolationē ei factā a dño dicens. Qui de tātis piculis
2c. Et circa hoc tria facit. P̄mo describit cōsolationē p
sentē cōtra mala p̄terita. Secūdo cōsolationē futurā.
Tertio cām sp̄i. Dicit ergo cōsolari sum⁹ a deo qui eris
quit nos i p̄terito de tantis p̄culis 2 eruit in p̄senti qz
nō cessat liberrare. Eia. 43. Cū trāsieris p aquas. 2c. In
quē speramus qm̄ eripiet 2 adiecit i futuro Ecc. 2. Qui
timetis 2 sim sperate in illū. Huius autē sp̄i cām nobis
p̄bent oīones v̄re. Quā dicit. Adiuuantibus vobis nos
in oīonibus quas p nobis facitis. Prouer. 18. Frater
qui iuuat a fratre 2c. Ro. 15. Obsecro vos frēs p dñm
lesum xpm̄ 2 p charitatē sancti sp̄s vt adiuuetis me in
oīonibus v̄ris. 2c. Que quidē oīones necessarie sūt qz
de multa bona cōfert vni ad p̄ces multoz: cui⁹ rō est.
qz de⁹ de bonis q̄ cōfert vult exhiberi sibi grās 2 qz mul
ti ex hoc teneant̄ ad gr̄atiāctōes: hoc autē fit qm̄ ex eo qz
dat vni ad p̄ces multoz obligat sibi oēs ad quoz p̄ces
cōfert bonū aliqd vt sic nō solū illi cui cōfert sed etiā ipi
rogātes grās referant deo Et hoc ē qd dicit. Et ex mul
tarū psonis. Et dicit ex multaz faciez vel quantum ad eta
tem vel q̄m ad cōditionē vel q̄m ad diuersitatē gētium
vel in ozū. Eius q̄ in nobis ē donatiōis. i. p illa donatio
ne. s. fidei q̄ in nobis ē. P̄ter multos agant̄ gratie deo p
nobis Ephe. 5. Gratias agentes deo 2 patri 2c. Vel ali
ter. Et ex multaz psonis faciez. i. cōditionuz psonis.
Deo eius donatiōis q̄ ē in nobis. i. q̄ habet̄ idē donum

scz fidei vel charitatis. i. ex multis psonis illoz qui sunt
in fide xpi. Agant 2c. Et sic fm hac expositionē per di
uersas facies intelligunt̄ diuerse virtutes vt facies vni⁹
dicat illa virtus in qua p̄ceminet sicut facies iob patie
tia. facies dauid humilitas 2 sic d̄ e alijs.

Lectio quarta.

Am gloria nostra hec est testimoni
um cōscie n̄re: qz in simplicitate cor
dis 2 sinceritate dei: 2 nō in sapien
tia carnali: sed in gr̄a dei cōuersati sum⁹ in
hoc mūdo. habūdanti⁹ autē ad vos. Nō est
alia scribim⁹ vobis q̄ que legistis 2 cogno
uistis. Spero autē qz vsqz in finē cognoscetis
sicut 2 cognouistis nos ex pte qz gl̄ia v̄sa su
mus: sicut 2 vos nostra in die domini nostrī
iesu christi.

Posita cōsolatione aplo a deo facta post psecutionē: hic
cōsequenter cōsolatiōis cām assignat que ē de spe diu
ni auxiliij. Et circa hoc, duo facit. P̄mo pponit causam
sp̄i. Scdo adducit ad hoc testimoniū eoz quib⁹ scribit
ibi. Nō enī alia 2c. Dicit ergo. Dico qz speram⁹ ad huc
eripi a dño 2 cōsolari. Nā gloria 2c. quasi dicat: cā hui⁹
ē bona cōscia nostra Spes est ē expectatio futurorum
ex gratia 2 meritis pueniens. Quā 2 circa hoc tria facit
P̄mo ostēdit gloriā quā habet de testimonio pure p̄scie.
Scdo cām hui⁹ glorie insinuat ibi. Qz in simplicitate.
Tertio manifestat vnde pueniat hec cā ibi. Et nō in sa
pientia carnali. Dicit ergo. Iō spero 2 cōfido de deo qz
gloria nostra. i. gloriōz ex testimonio 2 puritate cōscie
nostrē: ex quib⁹ secure pōt cōfidere de deo. 1. Jo. 4. Si
cor nostrū nō repēderit 2c. Ro. 8. Ip̄e sp̄s testimo
niū 2c. Notandū autē qz cōsciētie testimoniū v̄re ē qz nō
decepti. Multi enim exterius videntur boni qui in cons
scientia sua nō sunt boni. Et semper durat. Sed non vi
dit conscientie alioz sed nostrē: quia semper hō plus
debet stare conscientie sue de se tanq̄ testimonio alioz
quod nō faciunt illi qui reputant se bonos ex hoc qz alijs
sunt mali nō ex hoc qz ipi in veritate boni sint Et illi qui
gloriant̄ de bonitate alicuius boni viri qui eis aliq̄ affi
nitate coniungitur. Causam autem huius glorie insinuat
at dicens qz in simplicitate 2c. qz consistit in duobus. In
liberius enim consistit puritas conscientie: vt scz ea que
facit sint bona 2 qz intentio facientis sit recta: 2 ista dicit
apls de se. P̄mo qz habet intentionem rectam ad deum
in opibus suis 2 iō dicit. Qz in simplicitate. i. in rectitu
dine intentionis. Sap. p̄mo. In simplicitate cordis 2c.
Prouer. 11. Simplicitas iustoz. 2c. Scdo qz ea q̄ facit
sunt bona. 2 iō dicit. Et sinceritate opatōis. Phil. p̄mo
Et sitis sinceres 2 sine offensā. Unde autē pueniat huius
glorie causa manifestat subdens: Sed non in sapia car.
Hoc pōt dupliciter legi. P̄mo vt referatur ad hoc qd
immediate p̄cedit scz dei. Et tunc est insinuatū: vndē
ueniat ei sinceritas 2 simplicitas: quasi dicat. Multi an
tiqui fuerunt sapientes in sapientia terrena sicut phi. Et
multi iudei pure vixerunt confidentes in iusticia legioz:
sed nos nō in sapientia carnali q̄ fm naturas rerū vel de
fideria carnis est sed in gratia dei cōuersati sum⁹ in hoc
mundo. Ro. 8. Prudētia carnis mors ē 2c. p̄rie Cor.
2. Nō in p̄suasibilib⁹ humane 2c. p̄rie Cor. 15. Gratia
dei sū id qd suz. Vel etiā fm hunc modū. Nō in sapientia
2c. i. nō quasi innixus hūane sapie sz gr̄e dei Prouer. 3.
Innituaris prudentie tue. Alio mō pōt exponi vt hos

Explanatio sancti Thome

quod dicit in simplicitate. et referat ad puritatem vite. hoc vero quod dicit homo in sapia. et referat ad veritatem doctrine quasi dicat. Sicut vita nostra est in simplicitate et sinceritate dei sic doctrina non in sapia carnali sed in gratia dei. Sed in due parte magis valent. Et licet sic bene conuersati simus in mundo isto: tamen abundantius quod tunc ad vos. quod scilicet ab alijs ecclesijs receperat sumptus ab eis non infra. Alias ecclesias expoliavit. Et ratio huius potest esse: quod avari erant. unde de ne contristaret eos noluit ab eis recipere sumptus. Consequenter huius sancte sue conuersationis testimonium eorum inuocat dicens. Homo enim alia. et quasi dicat. Hec que scribitis mihi vobis non sunt vobis incognita: quia iam legistis ea in prima epistola et cognouistis per experientiam operum. et Jo. 2. Homo mandatum nouum. et licet non perfecte cognoueritis quod comparatis vobis pseudo apolos: spero tamen quod vsque in finem. scilicet vite cognoscetis. scilicet perfecte sicut vsque modo cognouistis nos ex parte. Quia ratio est: quod cum quis videt aliquem aliquid bene incipit debet sperare quod semper bene proficiat. Et quare: quod qui incipit in vobis opus bonum. et videtur profici. Et cognoscetis quod nos sumus gloria vestra. id est per nos debetis consequi gloriam eternam ad quam homo peruenit per fidem christi quam predicamus vobis. Propter id. Et filiorum sunt patres eorum. Ita dico vos gloria vestra sicut et vos nostra gloria estis: quod per vos a nobis instructos habetis per ramus promissio eterne glorie. et Thes. 2. Que est spes nostra aut corona glorie nostre nonne vos. Et hec gloria erit nobis ex vobis in die domini nostri iesu christi. id est in die iudicii qui dicitur dies christi: qui tunc faciet voluntatem suam cum peccatoribus puniendi eos qui in hoc mundo fecerunt voluntatem suam peccando. ps. et non acceperis tempus ego iussi. et Apoc. 20 Libri aperti sunt. et.

Lectio quinta.

Et hac confidentia nolui prius venire ad vos ut secundam gratiam haberetis et per vos transire in macedoniam. et iterum a macedonia venire ad vos et a vobis deduci in iudeam. Cum ergo hoc voluissem: nunquam leuitate vsus sum. Aut quod cogito secundum carnem cogito ut sit apud me: et non: Fidelis autem deus quod sermo noster qui fuit apud vos: non est in illo. est et non: sed est in illo. Dei enim filius iesus christus qui in vobis per nos predicat est. per me et siluanum et timotheum: non fuit in illo et non: sed est in illo fuit. Quotquot enim promissiones dei sunt in illo est: ideo et per ipsum amem deo ad gloriam vestram. Qui autem confirmat nos vobiscum in christo et qui vixit nos deus: et qui signauit nos et dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Ego autem teste dei inuoco in animam meam: quod parcus vobis non veni ultra corinthum: non quod desinam fidei vestre: sed adiutores sumus gaudij vestri. Nam fidei statis.

Aplos captata benignitas corinthiorum: consequenter excusationem suam addit. et circa hoc tria facit. Primum est ponit intentionem. Secundo sub questione accusatione contra eum ab eis factam exponit ibi. Cum ergo hoc. et Tertio excusat se ibi. Fidelis autem deus. Circa primum sciendum est quod aplos in prima epistola quam nos habemus missa ab eo corinthijs vel per nuncium promiserat eis quod prius iret ad eos antequam iret in macedoniam et per eos iret in macedoniam et inde iterum rediret in achaiam

in qua est corinthum et de achala in iudeam. postmodum in secunda epistola quam nos habemus prius scribit eis quod primo iret in macedoniam et postmodum iret in corinthum. Quia ergo videtur secundum hoc contrarium promissioni. aplos excusat se modo de hoc promissionem primo ipsa promissionem prius factam: et ideo dicit. Et hac confidentia quasi dicat: vos scitis puritatem et sinceritatem meam: et istis testes mei et gloria mea: ideo in hac confidentia id est in hoc consensu quod per alterutrum glorificari speramus. vobis prius venire ad vos ut secundam gratiam haberetis. quia secunda visitatio et confirmatio in fide vicem secundam gratiam respectu conuersationis quam prius habuerit misterio et predicatione ipsius: et per vos transire in macedoniam et iterum a macedonia venire ad vos et a vobis deduci in iudeam. Hec est ordo promissionis: sed in precedenti epistola est ordo contrarij sicut videtur. Consequenter huius mutationis accusationem quod accusabat eum corinthij ponit sub questione dicens. Cum ergo hoc voluissem. et duo iponebant ei ex hoc leuitatem quia mutauerat propositum. Eccl. 2. Stultus ut luna mutat. Et carnalitate quia visum erat eis quod ex aliquo carnali et humano affectu hoc fecisset. Unde hoc duo tangit et prius leuitatem. unde dicit. Numquid leuitate vsus sum si non feci quod aliquando volui. Absit. hester 16. Hec putare debetis si diuersa iubeam? ex animi leuitate venire. ps. In populo graui. et. Secundo tangit carnalitate cum dicit. Aut nunquam ea quod cogito facienda vobis dimittenda secundum carnem cogito. id est secundum aliquem carnalem affectum. Et sit apud me est et non. id est affirmatio et negatio. Infra. 10. Arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulemus. Jac. 1. Tur duplex animus. et. Exposita ergo accusatione consequenter excusat se dicens. Fidelis autem deus. et. et circa hoc duo facit. Primum insinuat se non fuisse mentitum. Secundo ostendit modum quo non fuit mentitum ibi. Qui autem confirmat. et. Qui autem non fuerit mentitum excusat se dupliciter. id est ex consuetudine et ex causa. Ex consuetudine quod dicit. quia non debet credi quod aliquis de facili mentiat qui nunquam inuenit est mendax. et secundum hanc expositionem fidelis deus. et. accipit in vi iuramenti quasi testis sit mihi deus quod sermo meus. id est predicationis quod fuit apud vos non est in illo et non. id est non est in illo falsitas. Deutero. 32. Deus fidelis et absque vlla. et. Si autem sumas fidelis deus. et. pro veritate dicitur promissionis tunc est sensus. Fidelis est deus. id est seruat promissa sua. Promiserat autem mittere ad vos predicatores veritatis. Iere. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor. et. Et ideo cum sum missus ab eo sermo noster qui fuit et. sicut supra. Ex causa excusat se cum dicit. Dei enim filius et hoc dupliciter. scilicet motiua et efficiente ibi. Qui autem confirmat. et. Et autem motiua ad non mentientium est quod assumit aliquod officium naturaliter mouet ad ea quod cognouit illi officio et non ad contraria. Sed constat quod officium applicum est predicare veritatem. Homo ergo mouet ad contrarium veritatis quod est mentiri. Et circa hoc tria facit. Primum probat veritatem dicti sui per dictum christi. Secundo veritatem christi per dictum dei ibi. Quotquot autem. et. Tertio concludit suum propositum ibi. Jo. 2. per ipsum. et. Dicit ergo. Primum dico quod dicta nostra debent reputari vera et vera sunt quia predicauimus christum in quo non fuit aliqua falsitas: et hoc est quod dicit. Dei enim filius christus qui est predicat per nos in vobis: per me. scilicet principalem liter et siluanum secundario. Hec est sylas de quo habet Act. 18. et Timotheum de quo supra. Huius enim duo fuerit cum apolo quando prius conuertit eos. In illo. scilicet filio dei non fuit est et non. id est falsitas vel non fecit quod non conuenit. Sed fuit in illo est. id est veritas: nam vix et ens conuertunt. Jo. 14. Ego sum via veritas et vita. Sed quod possit videri dubium hoc quod dicit quod in christo non fuit falsitas. ideo statim hoc probat subdicens. Quotquot autem. et. et probat hoc modo. Est quod in illo quod est manifestatum diuine veritatis non potest esse falsitas: filius dei venit ad manifestandum diuinam veritatem in promissionibus a deo factis complendis per ipsum. ergo in ipso non est falsitas. Et hoc est quod dicit. Non est in filio dei est et

in epistolā II ad Corinthios II

non sed est quia quotquot pmissiones dei scilicet sunt facte hominibus in illo id est in xpo est in xpo verificata et complent. Ro. 15. Dico lesum xpm ministrum fuisse et. Ad confirmandas et. Et his ergo concludit qd post qd dicta sua vera sunt quia predicant filii dei in quo est veritas. ideo et per ipsum scilicet xpm dicimus Amen deo id est verum Apoca. 1. Hec dicit amen testis fidelis et. Esa. 65. Qui benedictus est in terra benedictus in deo amen et. Et ista veritate dicimus deo id est ad honorem dei scilicet manifestantes eius veritatem et gloriam nostram: quia gloria nostra est conuersio vestra. vel gloria vestra quia gloria nostra est ostendere et predicare verbum dei. Consequenter cum dicit. Qui autem confirmat nos et. pbat apostolus qd non est mentitus p causam efficientem sic. licet enim homo ex libero arbitrio possit vti lingua sua ad verum vel ad falsum loquendum. nihilominus tamen deus potest confirmare hominem sic in vero: xpi non nisi vera loquat. Si ergo deus aliquem confirmaret in vero manifestum est qd non diceret falsum. sed deus confirmat nos in veritate ergo et. Et ideo dicit qd deus est qui confirmat vos nobiscum in xpo id est in vera predicatione xpi quasi dicat. Si xps esset extra nos possemus mentiri. sed ex quo est nobiscum et nos sumus in xpo non mentimur ps. Ego confirmaui colinas eius et. Sumus ergo in xpo dupliciter scilicet p gratiam et per gloriam. Per gratiam quidem sumus in xpo uncti sumus spiritu sancti gratia et effecti sumus membra xpi et uncti sibi qua etiam gratia xps unctus est fm qd homo ps. Vniuit te deus et. Et ex plenitudine istius unctionis redundauit in omnes suos. sicut vnguentum in capite scilicet xpo quod descendit et. Et ideo dicit qd vniuit nos deus vniuit in qd i reges et sacerdotes. Apo. 5. Fecisti nos doctores. 1. Pe. 2. Vos autem genus electum et. Unionem autem que est per gloriam non habemus in re sed in spe certa in qd unum habemus firmam spem vite eterne. Et habemus duplicem certitudinem spei huius unionis consequente Una est per signum. Alia per pignus. Per signum cuius dicitur qd fides. Unde dicit. Signauit nos signo fidei christi. Item signum crucis Eze. 9. Signa thau id est signum crucis. Apo. 7. Quoad usque signem seruos dei nostri et. Et hoc per spiritum sanctum. Ro. 8. Si quis spiritum xpi non habet et. Et ideo speciale et certum signum est vite eterne consequente configurari xpo. Can. 8. Pone me vt signaculum et. Vel signauit signo vite. per pignus vero maximum quia spiritus sancti et ideo dicit. Dedit pignus spiritus in cordibus nostris De quo certum est qd nullus potest eum accipere a nob. Si nota qd in pignore duo sunt consideranda scilicet qd facit spem habende rei et qd valeat tantum quantum valet res vel plus. et hec duo sunt in spiritu sancto. quia si consideremus substantiam spiritus sancti sic valet tantum spiritus sanctus quantum vita eterna que est ipse deus. quia scilicet valet quantum omnes tres persone. Si vero consideretur modus habendi sic facit spem et non possessionem vite eterne. quia nondum perfecte habemus ipsum in vita ista. Et ideo non perfecte beati sumus nisi quando perfecte habebimus in patria. eph. 1. Signati estis spiritu Consequenter cum dicit. Ego autem testem et. Excusat de eo qd non venit. et hoc per iuramentum quod maius est. Et circa hoc tria facit. Primo ponit suam excusationem. Secundo respondet tacite questioni ibi. Non quia domina mur. Tertio exponit quod dicit ibi. Nam fide statis. Excusat autem se per iuramentum duplex. Unum attestatiois cum dicit. Ego autem testis dei inuoco. Aliud est execrationis cum dicit. In animam meam id est contra animam meam Ro. 1. Testis est mihi deus et. Testem in qd inuoco deum quia non veni ultra id est post primam vicem vt postquam discessi a vobis. et hoc feci parcens vobis scilicet quia ipse scies

bat eos incorrigibiles. vnde si iuisset tunc aut puniisset et sic forte recessissent totaliter a fide. aut non puniisset et sic veditur occasione magis peccandi. Sed quia aliquis posset dicere quare dicitis. parcens vobis. Aliquid dominus noster estis: ideo consequenter hoc remouet dicens: Non dico quia dominamur fidei vestre sed adiuutor et. quasi dicit non dico hoc vt dominus sed vt coadiutor. 1. Pe. 5. Non enim dominatus in cleris et. Adiuutor in qd gaudij vestri vel emendationis vestre. Quare autem dicat fidei vestre exponit consequenter dicens: Nam fide statis id est statis in gratia ista xpi per fidem.

Incipit capitulum secundum.

Tatui autem hoc ipsum apud me. ne iterum in tristitia venirem ad vos. Si enim ego contristo vos. quis est qui me letificet nisi qui co-

tristatur ex me? Et hoc ipsum scripsi vobis. vt non cum venero tristitia super tristitia habeam. de quibus oportuerat me gaudere. confidens in omnibus vobis quia gaudium meum omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas. non vt contristemini sed vt sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis.

Apostolus supra posuit et excusationem suam in generali de mora eundi ad corinthios: hic vero insinuat causam tate more et quomodo eis peccit. Circa hoc autem duo facit. Primo enim insinuat vnam causam dilationis fuisse ne in aduentu suo tristitia inferret eis. Secundo ostendit aliam causam fuisse ne fructus quem apud alios sperabat et in ceperat facere impediretur ibi. Cum venissem autem et. Circa primum duo facit. Primo ostendit causam dilationis esse in comuni ne tristitia inferret. Secundo loquitur in speciali de quodam qui eum contristauerat ibi. Si quis autem contristauit me. Circa primum tria facit. Primo assignat rationem quare venire distulit. Secundo causam dicit assignat. Si enim ego contristatus et. Tertio manifestat quod dicit ibi. Nam ex multa tribulatione. Dicit ergo. dixi qd non veni ad vos parcens vobis. in hoc scilicet quia nolui vos contristare et ideo statui id est firmiter disposui hoc ipsum apud me quod proposui cum aliam epistolam misi. Ecc. 37. Ante omnia verbum verum et. Ne ite id est alia vice in tristitia venirem ad vos id est vos contristem. Et ratio quare noluit eos contristare est illa qua dominus noluit ieiunare de seipulos suos scilicet ad hoc vt amore et non timore afficerentur ad xpm et iungerent sibi. Volut enim eos dominus firmare et nutrire in fide in omni dulcedine et desiderio cordis. et sic firmati ex amore non defacili euellerent ppter tribulationes quia aque multe non potuerunt extinguere charitatem Cant. 8. Similiter apulus non vult eos ppter hoc contristare. Ratione huius dicit scilicet qd non vult eos contristare assignat cum dicit: Si enim ego contristatus et. Et circa hoc duo facit. Primo assignat causam quare noluit eos contristare. Secundo manifestat quare hoc significauit ibi. Et hoc ipsum scripsi. Dicit ergo. Ratio quare nolui in tristitia venire et quia tristitia vestra redundat in tristitia mea. et de consolatione vestra gaudeo. et solum vos consolamini me cum sum apud vos vnde si venire et contristare vos ego ex tristitia vestra tristarer et sic nullus esset qui letificaret me in vos qui tristitauerit ex me qui tristitatus non defacili alium consolatur. puer. 10. Filius sapiens et. puer. 29. Vir qui amat sapientiam et. Alit

Explanatio sancti Thome

Et duplex tristitia Una seculi alia fm̄ deū q̄ penitentiā in sa-
lute operat. Ap̄plus nō loquit̄ de p̄ma sed de sc̄da. Et dicit̄
ex hoc ip̄o ego p̄solabor si p̄risto vos id est si increpādo res
duco ad penitentiā: sed si veniē et viderē vos nō penitere
de peccatis tunc nullā consolatiōē habere. q̄ null⁹ con-
tristat̄ et penitet ex me. id est mea correctiōe et increpatiōe
Causa autē quare hoc scribo vobis est. vt ita disponatis
vos: q̄ quando venero nō habeā tristitiā de eo q̄ videri
vos incorrectos sup̄ tristitiā quā habui q̄n̄ audiui vos pec-
casse. Et circa hoc duo facit. Primo pōit ammonitiōem.
Secūdo sp̄e de ipleriōe ammonitiōis ostēdit ibi. Cōfidēs zc.
Ammonitio est ista: Ideo scripsi vobis hoc sc̄z q̄ tristoz
de peccato v̄ro cōmissio. 2. p̄. 1. Iniquis opib⁹ animā tu-
st cruciabat̄ zc. Et paret̄ et dispositis vos corrigendo vt
cū venero ad vos nō habeā tristitiā d̄ p̄ctis de q̄b⁹. 1. vob
oportuerat me gaudere id ē debebā letari et nō cōtristari
sc̄z de p̄sentia v̄ra. Luc. 15. Gaudiu⁹ est angelis dei zc.
Qualē at̄ sp̄em habeat de ipleriōe sue ammonitiōis subdit
dicens: Cōfidēs zc. quasi dicat hāc fiducia habeo de vo-
bis talit̄ disponi vos. vt cū venero oēs detis mihi materi-
am gaudiij et hoc debetis libent̄ facere. q̄z gaudiū meum
zc. id est cedit ad gaudiū v̄rū. vel est p̄p̄t̄ gaudiū v̄strū
q̄d habetis de recuperatiōe gratie. 1. tibi. 2. Quod est gau-
diū meū zc. Ro. 12. Gaudeat cū gaudēt̄ tibi⁹ zc. S̄z q̄z pos-
set aliq̄s dubitat̄ d̄ hoc q̄d dicit̄. Hec cū venero tristitiā sup̄
tristitiā habeā et q̄rere quā tristitiā habuit d̄ eis idō p̄nt̄
hoc exponit dicens. Hāc ex multa tribulatione zc. Et circa
hoc duo facit. Primo manifestat̄ tristitiam iā dudū habi-
tam. Secūdo respōdet eundā tacite q̄stioni ibi. Hō vt con-
tristemini zc. Dicit ergo p̄mo. q̄z haberē tristitiā si nō i-
ueniēt̄ vos correctos sup̄ tristitiā quā habui q̄n̄ peccastis
et oportuit me cōtristare vos redarguēdo dure. Hāc ex mul-
ta tribulatiōe et angustia cordis scripsi p̄mā eplam p̄ multis
lachrymas quas fudi p̄ vobis iā mortuis pcto. Jere.
9. Quis dabit capiti meo aquas zc. Ecc. 22. Confusio ē
patri de filio indisciplinato. Est. 57. Iustus perit et nō est q̄
recogit̄ zc. Sciendū est autē q̄ duo pōit ad exaggeratio-
nem tristitie. tribulationē sc̄z et angustia. q̄z vnū additum
alteri aggrauat tristitiā. Nam aliq̄n̄ quis tribulat̄. sed si
ne angustia tunc sc̄z q̄n̄ aliq̄ aduersitate quasi acutissimo
tribulo pungit̄. et tñ videt̄ sibi patere vias euadendi. q̄a si
non pateat tribulatiōi angustia iungit̄. Dicit ergo ex mul-
ta tribulatiōe qua p̄gebar de malo v̄stri et angustia cor-
dis. q̄z nō nō videbā vnde defacili posset poni remedium
Scripsi zc. p̄. 8. Tribulatio et angustia iuenerūt me. Sed
quia possent dicere. Sap̄te etiā hec scribis nobis vt tri-
stemur. et ideo hoc remouet dicens: Non vt tristemi sc̄lci-
cer scribo vobis illa: sed vt sciatis quā charitatē habeā in
vobis. Duo em̄ sunt signa dilectiōis sc̄z q̄ gaudeat quis
de bono alterius et tristet̄ de malo eius: et hec ego habeo
ad vos infra. 5. Charitas xp̄i orget nos. Habundanti⁹ q̄
credatis. vel habundantius q̄ ad alios.

Lectio secunda.

Quis cōtristauit me: nō me contri-
stauit: sed ex pte vt nō onerē omnes
vos. Sufficit illi q̄ eiusmodi est ob-
iurgatio hec que fit a plurib⁹. ita vt ecōtra-
rio magis donetis et p̄solemini. ne forte abū-
dantiori tristitia absorbeat̄ q̄ eiusmodi est.
Propter q̄d obsecro vos. vt cōfirmetis in il-
lū charitatē. Ideo em̄ et scripsi vobis vt co-
gnoscā experimentū v̄rū. an in omnib⁹ obe-

diētes sitis. Cui autē aliquid donastis. et ego
Nam et ego q̄d donauī. si quid donauī p̄pter
vos in persona xp̄i. vt non circūueniamur a
sathana. Non em̄ ignoram⁹ cogitatiōes ei⁹.
Postq̄ apostolus insinuauit causā dilatiōis ne sc̄z tristi-
ciam inferret: et de eius p̄ristitate tractauit: hic p̄lequen-
ter tractat de p̄ristitate. Et circa hoc tria facit. Primo em̄
exaggerat culpā cōtristat̄is. Secūdo penā eius p̄ culpa
inflicta ibi. Sufficit illi zc. Tertio hortat̄ eos habere mi-
sericordiā ad p̄ristitē ibi. Ita et ecōtrario zc. Dicit ergo
p̄mo scripsi vobis per multas lachrymas quas fudi p̄
pter tristitiā cōceptā et p̄pter penāz infligendā peccanti.
Sed si quis cōtristauit me ille sc̄z fornicarius de quo di-
citur. 1. cor. 5. Dimino audire inē vos fornicatio zc. Iste
in q̄ et si cōtristauit nō p̄ristauit me sed ex pte id est non
p̄ristauit me sc̄z solum sed vos et nos. Hō om̄es sed ex p-
te. Et hoc dico nō vt onerē vos oēs id ē vt vob hoc oib⁹
nō ip̄oas. Orisorie loquēdo q̄n̄ dicit. nō ita est boni et dili-
gētis me q̄ p̄ tristitia mea et pro peccato fratris oēs do-
leatis. Vel vt onerē omnes vos non tñ illos q̄ nō volue-
runt de peccato. Vel aliter dicendū et melius. Hō me cō-
tristauit sed ex pte zc. Sciendū est em̄ q̄ aliq̄s aliq̄n̄ tri-
statur totaliter et aliq̄n̄ nō totaliter Totalit̄ q̄dē tristat̄ q̄
q̄n̄ p̄ tristitia absorbet̄ a dolore. et hec tristitia est q̄ morte
operat̄ vt dicit̄ infra. 7. que q̄dē fm̄ p̄bm̄ nō cadit in sapi-
entē. Non totalit̄ autē tristatur q̄s q̄n̄ licet ex aliquo malo
q̄d patitur seu videt̄ fieri tristatur: tñ ex alijs causis bonis
gaudet et ista tristitia est fm̄ deū et cadit in sapiētē. Quia
ergo ap̄lus dicit se cōtristat̄ ne credat̄ totaliter a tristitia
absorptus q̄d non est sapiētis. dicit se cōtristat̄ ex pte q̄n̄
non totalit̄. Et fm̄ hoc legit̄ sic. Cōtristauit me sc̄z forni-
carius p̄pter peccatū suū: sed nō me cōtristauit totalit̄. q̄
licet in ip̄o p̄pter peccatū habuerim tristitiā: tamē in vo-
bis p̄pter multa bona q̄ facitis et in ip̄o p̄pter penitenti-
am quā fecit habeo gaudiū. Et dico ex pte vt nō onerem
omnes vos id est vt non ip̄oas vobis hoc onus q̄ sc̄lci-
cer cōtristaueritis me. S̄z ne ista p̄pter tristitiā ap̄li adhuc
vellent eū magis punire ostendit eis penā sufficientē fuis-
se dicens Sufficit illi qui eiusmodi est q̄ sc̄z p̄ristauit me
tam grauit̄ peccando: obiurgatio q̄ fit a pluribus id est
tam manifesta et dura correctio sc̄lci-
cer q̄ separat̄ s̄uit ab
omni cōmuniōe id est ex cōdicatus ab ecclia et traditus sa-
thane vt habet̄. 1. cor. 5. Est ergo sufficiens hec pena p̄-
pter dictas causas. Vel potest dici sufficiens nō q̄tum ad
dei iudiciū sed q̄tū expediebat tpi et p̄sone. Meli⁹ em̄ est
sic seruare lenitatis spiritū in corrigendo: vt per penitentiā
correctiōis fructus sequat̄. q̄ si durius corrigat̄ et despe-
ret peccās. et maiorib⁹ p̄ctis iūrgat̄. Et ideo dicit̄ Eccl.
21. Obiurgatio et iniurie annullabūt substantiā. Quia er-
go pena sufficiens fuit et penitentiā egit. ideo consequen-
ter inducit eos ad miserendum dicens. Ita vt ecōtra magis
zc. Abi tria facit. Primo mandat vt ei sc̄z peccanti p̄-
cant. Secūdo huius rationez assignat ibi. Hec forte zc.
Tertio inducit eos ad obseruantia huius monitiōis ibi.
Propter q̄d zc. Dicit ergo p̄mo. Dico q̄ sufficiens p̄ca
est illi. et iniatū vt velim vt ecōtrario magis donetis id est
remittatis. Luc. 6. Dimittite et dimittetur vobis. Ep̄.
4. Donantes inuicē sicut et deus in xp̄o donauit vob. Et
non solū donetis sed q̄d plus est. consolemini. et hoc p̄po-
nendo sibi exempla peccantiū qui restituti sunt ad statum
gratie. sicut dicitur de dauid. petro. paulo. et magdalena.
et per verba dei. Ez. 18. Holo mortem peccatoris zc. 1.
thef. vlti. Corripite inquietos. cōsolamini pusillanimes
zc. Rationem autē huius ammonitiōis subdit. Hec for

in epistolā II ad Corinthios II

te abundantiori tristitia absorbeat qui eiusmodi est. Aliquis enim propter peccatum et penam peccati aliquando sic mergitur tristitia quae absorbet: dum nullum habet consolatorum et hoc est malum, quia non sequitur ex hoc penitentiae fructus qui speratur scilicet correctio sed potius desperans tradit se omnibus peccatis sicut cayn cum dixit. Maior est iniquitas tua. Gen. 4. Et ephraim. 4. Qui desperantes tradiderunt se etc. Et propter hoc dicitur. 2. reg. 2. quod periculosa res est desperatio. Et ideo dicebat david in ps. Meos absorbeat me etc. Et ideo ne hoc contingat dicit. Consolamini ut scilicet cesset a peccato Esa. 27. Illic est omnis fructus ut auferat peccatum. Contra apostolus non solum pro ratione sed ex alijs causis inducit eos ad hoc cum dicit. Propter quod obsecro etc. Et inducit eos a tribus. Primo precibus dicens: Propter quod scis ne absorbeat obsecro qui possit percipere. Phylem. Multa fiducia habes in christo iesu sperandi tibi etc. Contra rium faciunt mali plati. Eze. 34. Cum austeritate impabatis eis etc. Et firmiter in illi charitate. Quod si ostenditis charitatem vestram ad eum non abominamini eum propter peccata nec contemnitis. sed propter consolationem vestram facitis eum habere odio peccatum suum et diligere iustitiam. Luc. 22. Et tu conuersus confirma fratres tuos etc. Secundo precepto dicens. Ideo enim scripsi hoc scilicet ut cognoscatis experimentum vestrum an in omnibus obedientes sitis. Et dicit in omnibus scilicet sine in his que placet vobis. siue in his que displicent. Primo enim mandauerat eis quod eccommunicarent eum et isti fecerunt mandatum apostoli. nunc vero secundo mandat eis quod peccant. Et ideo dicit. An in omnibus obedientes sitis. Tertio ex commemoratione beneficii cum dicit. Cui autem etc. Quasi dicit. vos debetis hoc facere quia etiam ego feci. Si enim vos remisistis alicui et rogastis me quod ego remittere et ego remisit. Et hoc est quod dicitur. Cui autem aliquid donastis vos et ego scilicet donauit. Et hoc patet. Nam et ego quod donauit etc. Ubi quattuor tantum ad huiusmodi donationem seu remissionem necessaria. Primum est differentia ut scilicet non passim et temere remittatur. Et ideo dicit. Si quid indebito modo. puerb. 4. Palpebrae tuae praecedant etc. Secundum finis quod non propter amorem vel odium debet fieri. sed propter utilitatem aliquam ecclesiae vel aliorum. Et ideo dicit. Propter utilitatem vos. Tertium est auctoritas. quia non debet fieri auctoritate propria sed christi qui remittit peccata auctoritate: alij vero quibus commisit sum est ministerio et sicut membra christi. Et ideo dicit in persona christi scilicet non mea auctoritate. Et tamen quodcumque remittitur christus remittit iohan. 20. Quorum remisistis peccata etc. Quartum est necessitas. Unde dicit. Et non circumueniamur a sathana. Diabolus enim multos decepit quosdam scilicet trahendo ad peccatorum perpetrationem. quosdam vero ad nimiam rigiditatem contra peccantes. ut si non potest eos habere per perpetrationem facinororum saltem non perdat quos iam habet per prelatorum austeritatem qui eos non misericorditer corrigentes in desperationem inducunt. et sic et hos non perdat: et illos diabolus laqueus includit. Eccl. 7. Noli esse nimis iustus. i. ps. 5. Aduersarius vester diabolus etc. Et hoc contingeret nobis si non remittamus peccantibus. Et ideo ut non circumueniamur a sathana ego donauit si quid donauit. Non enim ignoramus cogitationes eius scilicet sathanae. verum est in generali. sed in speciali nullus potest scire eius cogitationes nisi solus deus. Job. 41. Quis reuelauit faciem indumenti eius? etc.

Lectio tertia.

¶ Cum venissem autem troadem propter euangelium christi. et ostium mihi apertum esset in domino: non habui requiem spiritui meo eo quod non inueni titum fratrem

meum: sed valefaciens eis profectus sum in macedoniam. Deo autem gratias qui semper triumphat nos in christo iesu et odore noticiae suae manifestat per nos in omni loco: quia christi bonus odor sumus. deo in his qui salui fiunt. et in his qui pereunt. Alij quidem odor mortis in mortem. alijs autem odor vite in vitam. Et ad haec quis tam idoneus? Non enim sumus sicut pluri mi adulterantes verbis dei sed ex sinceritate sicut ex deo coram deo in christo loquimur.

¶ Posita prima causa sine dilationis ne scilicet cur tristitia iret ad eos: hic ponit causam secundam quae est ex fructu quem subici faciebat. Et circa hoc duo facit. Primo ponit sui itineris processum. Secundo ipsius processum effectum ibi. Deo autem gratias etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit impedimentum fructificandi quod habuit in troade. Secundo subiungit processum suum in macedoniam ibi. Sed valefaciens etc. Dicit ergo Cum venissem troadem propter euangelium id est ad predicandum christum. Job. 15. Posui vos ut eas etc. Et hostium mihi apertum esset id est mentes hominum parate et dispositae essent ad recipiendum predicationis verba et christum etc. 16. Ostium mihi apertum est etc. Apoc. 3. Ecce sto ad ostium etc. sed non in quocumque: imo in domino. quia ipsa praeparatio mentis humane est ex virtute diuina. Nam licet facilitas qua mentes preparantur sit causa conuersionis tamen ipsius facilitatis et praeparationis causa est deus. Tertiū. Conuerte nos domine ad te et conuertemur. Cum in quibus ita esset apertum mihi ostium in domino non habui requiem spiritui meo id est non potui facere quod spiritus meus volebat id est dicebat. Tunc enim dicitur habere spiritum requiem quando efficit quod vult. sicut tunc dicitur caro requiescere quando habet quod concupiscit. Luc. 12. Anima mea habes multa bona etc. Apostolus non dicit. non habui requiem carni mee vel corpori sed spiritui meo id est voluntati mee spirituali: quae est ut christum firmem in cordibus hominum. Et ipeditur videbat corda parata et disposita et non poterat predicare. Sed quare non habuit requiem spiritui suo subdit. Eo quod non inueni titum fratrem: id est propter absentiam titi. et hoc duplici de causa. Una causa est quod licet apostolus sciret omnes linguas ita ut diceret. Gratias ago deo meo quod omnium vestrum lingua loquor tamen magis expeditis et edocerus erat in lingua hebraea quam in greca. Titus autem magis in greca. Et ideo volebat eum habere presentem ut predicaret in troade. Et quia erat absens. nam corinthij detinuerant eum: dicit Non habui requiem spiritui meo. sed quia dona dei non sunt imperfecta et donum linguarum fuit specialiter apostolis collatum ad predicandum per totum mundum per psalmum. In omnem terram exiit sonus eorum etc. Et ideo alia causa est melior quae est quod apostolo iminebant in troade multa facienda. Nam ex una parte iminebat ei predicare his qui parati erant recipere christum per fidem. ex alia parte iminebat ei resistere aduersarijs qui impediebant. et ideo quia ipse non poterat solus ista facere angustiabat de absentia titi qui in itinere praeparationi et conuersioni bonorum et apostolus resistisset aduersarijs. Et specialiter etiam hoc scribit eis ut inueniat quod non solum prima causa dilationis sine fuit ex eis. sed etiam secunda. Nam ipse propter duriciam et dissensionem eorum detinuerat tanto tempore titum. et ideo dicit. Eo quod non inueni titum fratrem vel in christo. vel coadiutorem per uer. 18. Frater qui inuenatur a fratre etc. Et quia non inueni titum in troade non remansi ibi. sed valefaciens eis qui erant conuersi et in quibus hostium apertum erat profectus sum in macedoniam ubi credebam eum inuenire. Causa

Explanatio sancti Thome

autem essendi in macedonia legitur act. 16. vbi dicitur qd vir macedo etc. Consequenter cum dicit Gratias autem deo etc. Pōnit profectus sui processus. Et circa hoc duo facit. Primo enim describit ordinē sui processus. Secundo excludit ab isto processu pseudo apostolos ibi. Ad hoc quis tam idoneus etc. Circa primum duo facit. Primo in sinuat profectū quem faciebat. Secundo exponit quoddam quod dixerat ibi. **C**hristi bonus odor etc. Circa primum sciendum qd apostolus profectū et fructū quē faciebat nō attribuit sibi neq; pprie virtuti sed deo. 1. cor. 15. Abundantius omnibus laboravi non ego sed gratia etc. Et ideo dicit Gratias autē deo scz ago. 1. thes. 5. In omnib; gratias agit. Eph. 5. Gratias agentes etc. **Q**ui semp triumphat in christo iesu id est triumphare nos facit in predicatione christi contra aduersarios. **E**bi sciendū est qd predicatores veritatis duo debent facere scilicet exhortari in doctrina sacra. et contradicentē deuincere. et hoc dupliciter. disputatione hereticos. patientia vero persecutores. **E**nde per ordinem ista tangit hic apostolus. et ideo dicit **Q**ui triumphat nos q̄tum ad contradicentes. Rom. 8. In his omnibus superamus. **E**t. 1. macha. 2. Non in fortitudine exercitus victoria belli sed d' celo etc. **E**t odorē noticie sue manifestat per nos in omni loco. q̄tum ad exhortationē sacre doctrine. Sed odorem noticie sue expōit glo. id est filiū suū. sed melius est vt hoc dicat ad differentiam noticie de deo quā faciunt alie scientie et quā facit fides. Nam notitia de deo que habetur per alias scientias illuminat intellectū solum: ostendens qd deus est causa prima: qd est vnus et sapiens etc. Sed notitia de deo que habetur per fidē et illuminat intellectū: et delectat affectus. quia non solum dicit qd deus est prima causa. sed qd ē saluator noster. qd est redemptor. et qd diligit nos. et qd ē incarnatus pro nobis que omnia affectū inflāmant. **E**t ideo dicendū qd odorem noticie sue id est noticiā suam suauitatis credenti per nos in omni loco manifestat. quia iste odor longe lateq; diffunditur **E**ccl. 24. Ego quasi vitis fructificauit etc. **Heb. 27. Ecce odor filij mei etc. Quia vero aliq; possent dicere quid est odor dei in omni loco. nōne multa loca sunt in quibus non recipitur predicatio uestra. ideo apostolus exponit dicens. Nō curo quia siue recipiant predicationem siue non. tamen noticia dei manifestatur vbi q; per nos. quia sumus boni odor christi deo id est ad honorem dei. et loquitur ad similitudinem legis vbi dicitur qd sacrificiū fiat in odore suauitatis suauissimū deo. quasi dicat **N**os sumus holocaustū quod offertur deo in odorem suauitatis. **E**t tam in his qui salui sunt vt scilicet nō pereant quod est eis a deo. q̄ in his qui pereunt quod est eis ex seipsis. **1. d. 13. Perditio tua israel ex te etc. Sed est ne odor bonis et malis eodē modo? Non. sed aliter quidem est odor mortis in morte id est iudicij et malitie occasionaliter ducentis eos in mortem eternā illis scilicet qui inuidebant bone fame apostoli et ipugnabant predicationem xpi et conuersionē fidelium. **Lūc. 2. Postus est hic in ruinā et in resurrectionē etc. Alijs autē odor vite dilectionis et bone opinionis ducentis eos in vitam eternam scilicet illis qui gaudent et conuertunt ad predicationem apostoli. 1. cor. 1. Verbum crucis pereuntibus etc. **I**his autē qui salui etc. Sic ergo ex odore apostoli boni viuunt: mali moriuntur. sicut legitur qd ad odorem vinearum florentium moriuntur serpentes. **C**onsequenter cum dicit Sed ad hec quis tam idoneus? etc. excludit ab isto processu pseudo apostolos dicens: **Q**uis est tam idoneus ad ista scilicet que nos apostoli veri facimus? **Q**uasi dicat. **N**ullus. ps. **N**imis honorati sunt amici tui deus. **Sz cōtra prouer. 27. Laudet te alienus etc. Ad hoc respondet Grego. super ezech. qd sancti duplici ex causa seipos lau-********

dant et non propter gloriam suā et vanitatē. **P**rima causa est vt non desperent in tribulationibus sicut Job quādo amici nitebantur eum ad desperationē inducere reduxit ad memoriam bona sua que fecerat. vt confortatus nō desperaret. **E**nde dicebat. **P**roptigi sedus cū oculis meis etc. **L**egitur etiam de quodam sancto patre qd quando tēprabatur de desperatione reducebat ad memoriam bona quę fecerat vt confortare. quando tēprabatur de supbia reducebat ad memoriam mala vt humiliaretur. **S**ecunda causa est propter vilitatē vt scilicet haberetur in maiori fama et citius crederetur doctrine sue. **E**t propter hanc causam hic apostolus laudat se **N**am corinthij preferabant sibi pseudo apostolos et condēnabant eum. et ideo non se obediabant sibi. **E**t ergo non vilipenderent eum sed obediarent sibi p̄fert se eis et laudat se et dicit. **S**ed ad hec quis tam idoneus sicut nos: nō pseudo. quia licet ipsi p̄dicent tamen adulterant verbū dei quod nos non facimus. **E**nde dicit. **N**on sumus sicut plurimi scilicet pseudo adulterantes verbum dei admiscendo contraria sicut heretici qd licet confiteantur christum: tamē non dicunt eum esse verum deum. sic faciunt pseudo qui dicunt eum euangelio debere obseruari legalia. **I**tem nō adulterant verbū dei id est predicantes vel propter questū vlt propter fauorem laudis. Sic em̄ mulieres adultere dicunt quando recipiunt semen ex alio viro ad propagationē prolis. **I**n p̄dicatione autē semine nisi aliud est qd finis seu intentio tua vlt fauor glorie proprie Si ergo finis tuus est questus si intentio tua est fauor glorie pprie adulteras verbū dei. **H**oc faciebant pseudo qui propter questum predicabant. **I**nfr. 4. **N**eq; adulterantes verbum dei etc. **A**postoli autem predicabant neq; propter questum neq; propter gloriam propriā. sed propter laudē dei et salutem proximi. **E**t ideo subiungit. **S**ed ex sinceritate id est sincera intentione non pro questu et sine admixtione corruptiōis. **Sz. 1. Ex sinceritate etc. Pōnit autē triplicem rationē huius sinceritatis. **P**rima ratio sumitur ex dignitate mittentis. **N**unciū enim veritatis decet vera loqui. **E**t ideo dicit ex deo id est illa sinceritate que est digna nuncio dei. **1. d. 4. Si quis loquitur quasi firmos dei. Secūda sumit ex auctoritate presidentis cui astat. **I**deo dicit. **L**ozā deo coraz qd ex sinceritate loqui debemus. **3. reg. 17. Viuit dominus in cuius conspectu sto etc. Tercio sumit ex dignitate materie de qua loquitur. **N**am predicatio apostolorū est de christo. et ideo debet esse sincera sicut et ipse deus et christus. **E**t ideo dicit. **I**n christo solum. non de legalibus vt pseudo facit. **1. cor. 2. Neq; existimaui me sciri aliquid inter vos nisi christum et hunc crucifixum.********

Incipit capitulum tertium.

Incipimus iterū nosmetipsos commendare **A**ut nunquid egem; si cut quidam cōmendaticijs epistolis ad vos aut ex vobis **E**pistola nostra vos estis scripta in cordib; nostris qd scitur et legitur ab omnibus hominib; manifestati: quoniā epistola est christi ministrata a nobis et scripta non atramēto sed spiritu dei viui: non in tabulis lapideis: sed in tabulis cordis carnalibus. **F**iduciā autē tales habemus per xpm ad deū. nō qd sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis sed sufficientia nostra ex deo est.

in epistolā II ad Corinthios III

Postquam apostolus suam excusationem posuit in qua benevolentiam captavit auditorum: hic consequenter plequitur suam intentionē scilicet tractās de ministris noui testamenti. Et circa hoc duo facit. Primo enim cōmendat dignitatem bonorum ministrorum. Secundo vero exaggerat malitiam malorum ministrorum et hoc a. r. cap. et deinceps. Circa primum duo facit. Primo enim cōmendat ministeriū noui testamenti. Secundo cōmendat vsus huius ministerij in alijs exhortando eos ad hoc ibi vj. cap. Adiunātes autem etc. Primo cōmendat huiusmodi ministerium noui testamenti ex tribus. ex dignitate. ex vsu. cap. 4. ibi. Ideo habentes etc. et ex premio. 5. cap. ibi. Scimus autem quoniam si etc. Circa primum duo facit. Primo remouet quāsdā obiectiōes. Secundo cōmendat ministros noui testamenti ibi. Qui et idoneos nos fecit etc. Circa primum sciendū est quod apud istos tendit cōmendare ministros noui testamenti quos ipse erat vnus. et ideo ne corinthij obijcerent sibi quod in hoc vellent cōmendare seipsum statim excludit dicens. Incipimus etc. Ubi duo facit. Primo mouet quāstionē. Secundo rōdat ibi. Aut nunquid etc. Quæstio sua talis est. Dico quod non sumus adulterantes verbū dei sicut pseudo: sed ex sinceritate sic ex deo. Sed nunquid hoc dicendo: Incipimus itē nos cōmendare id est dicimus ista vt velimus nostrā gloriā cōmendare et non dei. Et dicit itē. quod in epistola prima cōmendauerat se facit cū dixit. Et sapiens architectus etc. Non ergo hoc dicimus: vt queramus gloriā nostrā sed dei puerb. 27. Laudet te alienus etc. Huic autē quæstioni respondet cū dicit: Aut nunquid egem? etc. Et ostendit quod non libenter cōmendat se. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod non indiget cōmendatiōe hominum. Secundo quod neque etiam hoc requirit ipse ab eis ibi. Fiduciā autē tales etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod non indiget cōmendatiōe eorum ad gloriā propriam. Secundo huius causam assignat ibi. Epistola nostra vos estis etc. Dicit ergo Dico quod non incipimus cōmendare nosmetipsos. quod non indigemus cōmendatiōe. Et hoc est quod dicit. Aut nunquid ego egemus nos veri ministri sicut quidam scilicet pseudo cōmendatiōis epistolis id est laudibus missis ad vos ab alijs aut ex nobis alijs missis. Sed contra collo. 4. dicitur. Marcus consobrinus barnabe de quo accepistis mandatiū etc. Etiam legati pape semper portant litteras cōmendatiōis. Non est ergo malū. Responso dicendū quod accipere litteras huiusmodi a personis famosis vt solus per illas cōmendētur et honorent quousq; ipsi ex bonis operibus suis veniant in notitiā: hoc non est malū. et hoc faciunt legati pape. Apostolus vero ita iam erat notus et cōmendatus apud istos per opera sua: quod non indigebat litteris cōmendatiōis. Et ideo statim causā huius assignās subdit. Epistola nostra vos estis. Quasi dicat. Ego habeo bonas litteras non indigeo alijs. et ideo circa hoc duo facit. Primo enim ostendit que sit ista littera quā habet. Secundo exponit hoc idē ibi Manifestati etc. Circa primum duo facit. Primo ostēdit que sit illa littera. Secundo ostēdit eam esse sufficiētē ad cōmendatiōnē propriā ibi. Scripta etc. Dicit ergo sic. Epistola nostra vos estis. i. epla per quā manifestatur dignitas nostra: qua nos cōmendamur ita vt epistolis alijs non indigeamus. s. 2. Gloria nostra vos estis. Gal. 4. Filii mei quos iterū parturio etc. Isti hęc epistola ē ne sufficiēs? Ita: quia scripta etc. Ubi duo tangit. sufficiētiam litterarū huiusmodi causā. Vnū est quod intelligatur et sciatur ab eo pro quo mittitur. alias adhuc quereretur nisi sciret se eam habere. Et quoniam ad hoc dicit Scripta in cordibus nostris. quia semper vos habemus in memoria: habētes de vobis specialē curā. Phil. 1. Eo quod habeam vos etc. Secundum est quod ille cui mittit legat et sciatur eam. alias non curaret de cōmendatiōe eius

Et quoniam ad hoc dicit. Que scitur et legitur ab omnibus hominibus. Nostra inquit. quia per nos instituti estis et cōuersi. Legitur autē quia exemplo nostri etiā alij imitant vos. Aba. 2. Scribe visum et explana eū super tabulas: vt percurrat quod legerit eum. Quomodo autē scitur hęc epistola exponit dicens: Manifestati etc. Et circa hoc tria facit. Primo exponit cuius sit hęc littera. Secundo quomodo sit scripta. et tertio in quo. Cuius autē sit sic ostēdit quia xpi. Et ideo dicit Manifestati quoniam estis xpi id est a christo informati et instructi scilicet principaliter et auctoritative Mat. 23. Vnus est magister vester. Sed a nobis secundario et instrumentaliter. Et ideo dicit. Ministrate a nobis. 1. cor. 4. Sic nos existit homo etc. 1. cor. 3. Quid igitur cephas etc. Quomodo autē sit scripta ostēdit quod non atramento id est non admixta erroribus sic pseudo. non mutabilis et imperfecta sicut vetus lex quia neminem ad perfectum adduxit. Heb. 7. Nam atramentū nigrum est per quod intelligitur error et delectabile per quod intelligitur mutabilitas. Hō inquit atramento est scripta spiritus dei vini id est spiritus sancto quo viuimus et quo docente instructi estis Ephe. 1. In quibus signati estis etc. Ubi autem sit scripta insinuat subdens. Non in tabulis lapideis sicut lex verus vt excludat duriciā. Quasi dicat. Hō in lapideis cordibus habentibus duriciā sicut iudei. Act. 7. Dura cernice etc. Sed in tabulis sicut carnalibus id est in cordibus lauis ex charitate. et carnalibus id est mollibus ex affectu implendi et intelligendi Ezechie. 36. Auferam a vobis cor lapideū etc. Fiduciā autē talē etc. Apostolus supra excusauit se quod non querebat gloriā suam quia non indigebat ea: hic vero probat hoc quia ipse non querit gloriā propriam. imo omnia bona que facit non attribuit sibi sed deo. Et circa hoc duo facit. Primo enim attribuit omnia bona que habet et facit deo. Secundo causam huius assignat ibi. Non quod sufficientes etc. Dicit ergo primo Dico quod non egemus epistolis cōmendatiōis. et quod vos estis epistola nostra ministrata a nobis. Hęc etiā querimus gloriā nostrā sed christi. et fiduciā talē id est dicendū tāta. Habemus ad deum id est referimus in deū. Et fiduciā tendentē in deū ex cuius viribus hoc dico. quia ipse in me operatur. quā quidem fiduciā habem? per christum. per quem accessus habemus ad patrē vt dicitur Romano. 5. Qui vnium nos deo. Jere. 17. Benedictus vir etc. Et quia vnitus deo per christum habeo hanc fiduciā. ps. Fiducialiter agam etc. Causa autē huius fiducię est quia quicquid ego facio etiam ipm principij operis deo attribuo. Et ideo dicit. Non quod sufficientes sum? cogitare saltem non solum dicere vel implere. Nam in quo libet processu operis primo est assensus qui fit cogitando deinde collatio per verbū et postmodum impletio per opus. vnde sit vt si nec cogitare quis a se habeat sed a deo. non est dubium quod non solum perfectio operis boni est a deo: sed etiā inchoatio. Phil. 1. Qui cepit in vobis opus bonū etc. Et hoc est contra pelagianos dicentes quod inchoatio boni operis est ex nobis sed perfectio est a deo. Esa. 26. Omnia opera nostra etc. Sed ex hac ne videatur tollere libertatem arbitrij dicit: A nobis quasi ex nobis. Quasi dicat. Possū quidem aliquid facere quod est liberi arbitrij. sed hoc quod facio non est ex me: sed a deo. qui hoc ipsum posse cōfert vt sic et libertatē hominis defendat cum dicit A nobis id est a nostra parte. et diuinā gratiā cōmendat cum dicit Quasi ex nobis scilicet procedat sed a deo. Hoc etiā philosophus vult quod nunquid homo per liberum arbitrium potest quoddam bonum facere sine adiutorio dei? Et ratio sua est. quia in his que facimus que rendam est illud propter quod facimus. Non est autē procedere in infinitum sed est deuenire ad aliquid puta ad cō-

Explanatio sancti Thome

Mlum Sic ergo hoc bonum facio quia consiliuz mibi in est ad hoc. et hoc est a deo. Unde dicit q̄ consiliuz hōi est ab aliquo quod est supra hominem mouens eū ad bene operandum. Et hoc est deus qui et homines mouet et omnia que agunt ad actiones suas. sed aliter et aliter. Cum em̄ huiusmodi motus sit quoddam receptū in motu. oportet q̄ hoc fiat s̄m moduz sue nature id est rei motu. Et ideo omnia mouet s̄m suas naturas. Ea ergo quorum natura est vt sint libere voluntatis dominium suaz actionum habentia mouet libere ad operationes suas sicut creaturas rationales et intellectuales. Alia autē nō libere sed sc̄m modum sue nature. licet autem non s̄m⁹ sufficientes cogitare aliquid a nobis tanquaz ex nobis. tamen habemus aliquā sufficientiam qua scilicet bonuz possumus velle et credere incipimus. et hoc a deo est. 1. cor. 4. Quid habes quod non accepisti etc.

lectio secunda.

Ut et idoneos nos fecit ministros noui testamenti. non littera sed spiritu. Littera enim occidit. Spiritus autem viuificat. Et si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus: fuit in gloria: ita vt non possent intendere filij israel i faciem moysi propter gloriam vultus eius que euacuatur. quō non magis ministratio spiritus erit in gloria. Nam nec glorificatū est quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod euacuatur per gloriam est: multo magis quod manet i gloria est.

Commendato ministerio noui testamenti: hic consequēter commendat ministros eius. Et primo ponit duo que respondent verbis premissis. Premiserat enim donum a deo acceptum cum dixit. Sufficientia nostra etc. Et si fiduciam ex dono conceptam cum dixit. Fiduciaz isrlē etc. Primo ergo determinat ea que pertinent ad donū perceptum. Secundo ea que ad fiduciam conceptā ibi. habentes igitur talem etc. Circa primuz tria facit. Primo ostendit donum a deo susceptum: scilicet ministeriū noui testamenti. Secundo describit nouum testamentū ibi. Non littera sed spiritu. Tertio ex dignitate noui testamenti ostendit dignitatē ministroz eius ibi. Si ministratio etc. Dicit ergo. Dico q̄ sufficientia nra ex deo est. qui et fecit nos idoneos ministros noui testamenti. Esa. 61. Ministri dei nostri dicetur vobis. Et in hoc tenemus locum angeloz. ps. Qui facit angelos etc. Sz non solum fecit nos ministros sed idōeos. De⁹ em̄ cuiuslibet rei dat ea per que possit consequi pfectionē sue nature. Unde quia deus constituit ministros noui testamenti dedit et eis idoneitatem ad hoc officiū exercendū: nisi sit impedimentū ex parte recipientiū. s. 2. Et ad hec q̄s tam idoneus scilicet sicut apostoli a deo instituti. Hoc autem nouum testamentū quid sit describit subdens: Non littera etc. Et describit ipsum q̄tum ad vdu scilicet q̄tuz ad illud in quo consistit et q̄tum ad causam ppter quaz datum est ibi. Littera em̄ occidit etc. Circa primū sciendum est q̄ apostolus loquitur profunde. Dicitur enim. Je. 31. Feriam domui israel et domui iuda fedus nouuz non s̄m pactū quod pepigi cum patrib⁹ vestris. Et post. Dabo legem meā in visceribus eoz. et in corde eoz sicut per scribam eam etc. Vetus ergo testamentū scribitur in libro postmodum sanguine aspergendo vt dicitur heb.

9. Accepit sanguinem et asperxit librum etc. Dicens hie est sanguis etc. Et sic patet q̄ vetus lex est testamentū littere. sed nouum testamentum est testamentū spiritus sancti quo charitas dei diffunditur in cordibus nostris. vt dicitur Romano. 5. Et sic dū spiritus sanctus facit in nobis charitatem que est plenitudo legis est testamentum nouū nō littera id est per litterā scribēdū. sed spiritu id est per spiritum qui viuificat. Romano. 8. Lex spiritus vite id est viuificans. Causa autē q̄re datum sit nouum testamentū per spiritū. subditur. Quia littera occidit occasionaliter. Nam littera legis dat solum cognitionem peccati. Romano. 3. Per legem em̄ cognitio peccati. Et hoc autem q̄ cognosco peccatum solum duo sequuntur. Nam lex dū per eam cognoscitur non reprimat concupiscentiā sed magis occasionaliter auget inq̄ uāsi concupiscentia feruentius fertur in rem prohibita. An⁹ de huiusmodi cognitio nondū destructa causa concupiscentie occidit. hinc vero addit p̄uaricationē. Nā grauius est peccare contra legem scriptā et naturalem s̄m⁹ q̄ contra legem naturālē solum. Romano. 7. Occasione accepta non dāta peccatū etc. licet autē occasionaliter occidat in q̄tum scilicet auget concupiscentiā et addit p̄uaricationem non tamen est mala lex vetus. quia aduersus prohibet mala. Et tamē imperfecta in quātū non remouet causas. Est ergo lex sine spiritu. interius ipzūm legem in corde occasio mortis. Et ideo necessariū fuit dāta legem spiritus qui charitatem in corde faciens viuificat. Job. 6. Spiritus est qui viuificat. Consequēter ex his ostendit dignitatē sui ministerij. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit q̄ ministeriū noui testamenti preferatur ministerio veteris testamenti. Secundo q̄ non solū preferatur. sed q̄ ministeriū veteris testamenti quasi nihil habet de gloria in cōparatione ad nouum ibi. Nam nec glorificatū etc. Circa primū duo facit. Primo ostendit q̄ ministerium noui testamenti preferatur veteri. Secundo rationem huius assignat ibi. Nā si ministratio etc. Circa primum sciendum est q̄ apostolus argumētā ex hoc quod habetur Exo. 24. Ubi littera nra habet q̄ moyses habebat faciē cornutā ita q̄ non possent etc. Alia littera habet faciē splendidam quod melius dicitur. Nō enim intelligendū est eū habuisse cornua ad litteram sicut quidaz eū pingunt. sed dicitur cornuta propter radios quos qui videbantur esse quasi quedam cornua. Arguit autem ex hoc sic. Et primo per vnum simile est locus a minori. Constat enim q̄ si aliquid quod minus est habet aliquid de gloria q̄ multo magis illud quod est maius. Sed vetus testamentum est minus q̄ nouum cum ergo illud fuerit in gloria ita vt non possent etc. videtur q̄ multo magis nouum est in gloria. q̄ autem vetus testamentum minus sit nouo. probat tripliciter. Primo q̄ tum ad effectum. quia illud est testamentū mortis istud vite vt dicitur etc. Et quatum ad hoc dicit q̄ si ministratio mortis id est vetus que est occasio mortis. et hoc respondet ei quo dicitur littera occidit etc. Secundo quantum ad modum tradendi quia vetus fuit tradita litteris i tabulis lapideis. noua vero fuit impressa spiritu in cordibus carnalibus. et hoc innuit eū dicit. Litteris deformata id est perfecte formata in lapidibus id est in tabulis lapideis. Et hoc respondet ei quo dicitur Non littera sed spiritu etc. Tertio quantum ad perfectionem. quia gloria veteris testamenti sine fiducia est. quia neminem ad perfectum adduxit lex. In nouo vero est gloria cū spe melioris glorie scilicet sempiternae. Esa. 51. Salus mea in sempiternum erit. Et hoc innuit cum dicit: Que euacuatur. Gal. 5. Q̄ si circumcidimini christ⁹ nihil etc. Cōclusio ponitur eū dicit. Quō non magis. quod planū est

in epistolā II ad Corinthios III

Horum autē rationē assignat consequenter cū dicit. *Nā si ministratio. ꝛc. Et est ratio sua talis. Gloria magis dēbetur iusticie q̄ dānationis: sed ministeriū noui testamēti & ministeriū iusticie quia iustificat interius uiuificando. Ministeriū autē veteris testamēti est ministeriū dānationis occasionaliter supra eodē. Littera occidit: spiritus autē uiuificat. Cū ergo ministratio dānationis. i. ministratio veteris testamēti que occasionaliter est cā dānationis vt dictum est: ē in gloria que apparuit in facie moysi: constat q̄ multo magis abundat in glia id ē dāt abundantē gloria ministeriū eius ministeriū iusticie. id ē noui testamēti per qd dāt spiritus per quē ē iusticia et cōsumatio virtutum. Prouer. 3. Sapiētes gloria possidēbunt. Cōsueuerūt in hoc loco fieri questiones de cōparatione e moysi ꝛ pauli. sed si recte cōsiderēt verba apli nō sunt necessaria quia hic nō fit cōparatio persone ad personā s̄ ministerij ad ministeriū. ¶ S̄ quia possent p̄sentido dicere q̄ licet maius ministeriū sit noui testamēti q̄ ministeriū veteris testamēti nō tū est multū magis ꝛ iō bonū ē q̄ illi ministerio ꝛ isti intendam? quod ꝛ faciebāt q̄ simul seruabāt legalia cum euangelio. Ideo hic consequenter apls hoc improbat cū dicit. *Nā nec gloriā carum ꝛc. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit q̄ ministeriū noui testamēti absq̄ aliqua cōparatione excedit ministeriū veteris. Secūdo cām huius assignat ibi. Si enī qd euacuat. Dicit ergo. Dixi q̄ ministeriū iusticie abundat in gloria. ꝛ in tantū q̄ gloria veteris ministerij nō ē dicenda gloria q̄ nec gloriū carū. ꝛ. qd dupliciter exponit. Primo modo sic. Quia nec. ꝛc. i. illa gloria nihil ē in cōparatione ad istam noui testamēti quia illa gloria nō ē oībus minist̄is collata. sed solū moysi. ꝛ nō claruit in toto moysi sed in parte. i. in facie solū p̄ticulariter. Et iō nec gloriū carū ē. i. nec gloriū carū debet propter excellentē gloriā. i. cōparatione excellentis glorie noui testamēti que abundat gr̄a vt per eā purificati homines possent videre nō gloriā hominis: sed dei. Secūdo modo vt punctat sic. Nec gloriū carū ē qd claruit. Quasi dicat. *Nā in hac pte. i. in respectu huius nature p̄ticularis qui sumus serui nō ē gloriū carū. i. nō gloriū carū: illud qd claruit in veteri testamēto ꝛ hoc ppter excellentem gloriā que ē in nouo. quia illa ē gloria dei patris. Huius autē causam assignat consequenter cum dicit. Si enim qd euacuat ꝛc. Et ē ratio sua talis. Illud qd datur vt transeat nihil ē in respectu ad illud qd datur vt semp̄ maneat. Si ergo testamētū vetus qd euacuat tollitur. p̄tio 2 Cor. 13. Cum venerit qd perfectū est euacuabitur. ꝛc. P̄ter gloriā eim moysi ministratū saltē per p̄ticularē gloriā constat q̄ testamētū nouū manet q̄ hic inchoatur ꝛ perficitur in patria. Vt. 21. Celum ꝛ terra transibunt: verba autem mea non transibunt. Erit multo magis in gloria eterna in qua perficiet. Erit inq̄ nobis qui sumus huius ministri.***

Lectio tertia.

Abentes igitur talem spem multa fiducia vtimur. Et non sicut moyses ponebat velamen super faciem suā vt non intenderent filij israel in facie eius qd euacuatur sed obtusi sunt sensus eorum. Usq̄ in hodiernū diem id ipsum velamen in lectione veteris testamēti manet non reuelatū. quod in christo euacuatur. sed vsq̄ in hodiernū diem cū le-

gitur moyses velamen possum est super cor eorum. Cū autē conuersus fuerit ad deum auferetur velamen. Dominus autē spiritus est. Vbi autē spiritus domini ibi libertas. Hos vero omnes reuelata facie gloriā domini speculantes in eandē imaginē transformamur a claritate in claritate tanq̄ a domino spiritu.

Propositi his q̄ pertinent ad cōmēdationē doni percepti a deo: hic cōsequenter ponit ea q̄ p̄tinet ad cōmēdationē fiducie de ipso dono cōcepte. Circa hoc autem duo facit. Primo ponit fiduciā ex dono cōceptā. Secūdo vero cōparat fiduciā veteris ꝛ noui testamēti. ibi. Et nō sicut moyses. Dicit ergo primo. Habētes igitur talē spem ex hoc. s. qd nobis dicitū ē sc̄z videndi gloriā dei. Ro. 8. Spe salui facti sumus. Multa fiducia vtimur. i. cōfidenter operamur ea que p̄tinent ad vsum huius ministerij ex quo cre scit nobis spes. Prouer. 28. Iustus quasi leo cōfidentis absq̄ terrore erit. Jere. 17. Benedictus vir qui cōfidit in dño. ¶ Consequenter sicut p̄tulit donū dono ita p̄fert fiduciā noui testamēti fiducie veteris testamēti cum dicit. Et nō sicut moyses ꝛc. Et circa hoc duo facit. Primo ponit factū in veteri testamēto. Secūdo exponit ibi. Quod euacuat. ꝛ. Factum autē qd p̄ponit legit Exo. 24. vbi dicit. Quia moyses quādo loquebāt ad populum velabat faciem suā q̄ ppter claritatē vultus ei? nō poterant respicere in eum filij israel. Et ideo dicit. Et nō sicut moyses ꝛc. quasi dicat. Dico q̄ vtimur fiducia ꝛ tanta q̄ nō accidit nobis sicut moyses faciebat eis. s. nō velando faciem suā populo: q̄ nō dum venerat tempus reuelandi claritatē veritatis. Habem? ergo nos fiduciā absq̄ velamine. ¶ Cōsequenter exponit hoc qd dixerat de velamine dicens. Quod euacuat ꝛc. Velamē enī illud erat obscuritas figurarum que per xpm euacuata ē. Et circa hoc tria facit. Primo enim ponit euacuationē huius velaminis. Secūdo quomōdō he euacuatio habet locū i iudeis ibi. Sed obtusi ꝛc. Tertio quō nō habet locū in ministris noui testamēti ibi. Hos vero reuelata ꝛc. Dicit ergo qd moyses ponebat velamē. s. figure super faciem suā. qd. s. velamen euacuat. i. tollit ꝛ xpm. s. implēdo in veritate qd moyses tradidit in figura: q̄ oīa in figura contingebant illis. Sic enim xps per mortem suam remouit velamen de occisione agni pascalis. Et iō sit atim cum emisit spm̄ velum templi scissum est. Item in mittendo spiritū sanctum in corda credentium vt intelligerent spiritualiter quod iudei carnaliter intelligunt. Et hoc velamē remouit cum aperuit eis sensum vt intelligerent scripturas. Luc. 16. Quale autē effectū habeat in iudeis hec euacuatio ostendit dicens. Sed obtusi. ꝛc. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit q̄ remouit ab illis non fuit in statu infidelitatis. Secundo ostendit q̄ remouebitur in eorum conuersione. ibi. Cum autem conuersus fuerit. ꝛc. Circa primū duo facit. Primo ostendit rōnem quare hec euacuatio nō habet effectum in iudeis. Secūdo ex hoc ostendit eos adhuc habere velamē ibi. S̄ vsq̄ in hodiernū diē ꝛc. Dicit ergo qd euacuatur in his qui credunt: sed non quantum ad iudeos infideles: ꝛ rō huius? est: q̄ obtusi sunt sensus eorū. i. rō eorū hebes ē ꝛ sensus eorū imbecilles ꝛ obtusi sunt. nec p̄nt videre claritatē dñi luminis. i. dñe veritatis absq̄ velamine figurarū. Et huius? rō ē q̄ claudunt oculos vt nō videāt qd velū tēpli scissus ē. Et ideo est ex eorum culpa infidelitatis non ex defectu veritatis quia remoto velamine oībus aperientib? oculos mentis

Explanatio sancti Thome

per fidē clarissime manifestatur. Ro. 11. *Cecitas ex parte contingit in israel. Jo. 9. In iudiciū veni in hūc mundum. 7c. Sic enim prophetauerat Esa. 6. cap. Ecceca cor populi huius. 7c. Et vere in tantum obtusi sunt sensus eorum vt veritatem nobis manifestatā vsq; in hodiernū diem non intelligant Sed id ipsum velamen quod erat in veteri testamento anteq; velum templi scissūz eēt in lectione veteris testamenti: quia non aliter intelligit illud q; ante quia adhuc immitunt figuris vt veritate nō reuelent. id est nō intelligant sic velamē dei non figuraz sed veritatem credunt quod scz eius suatur quantum ad fideles 7 quantum in se ē omnibus per xpm. i. in fide xpi: sed in eis nō manet: q; nō credunt venisse xpm. ¶ Consequenter cū dicit. Sed vsq; in hodiernū diē 7c. ostēdit quomodo adhuc apud iudeos est velamen quātum ad fideles licet remotū sit per christum. Circa quod sciendūz est q; velamen dicit apponi alicui dupliciter. Aut q; apponitur rei vise ne possit videri. Aut quia apponitur videnti ne videat: sed iudeis in veteri lege vtrōq; modo appositū erat velamen. Nam 7 corda eoz execrata erāt ne cognoscerent veritatem ppter eoz duricies: 7 vetus testamentū nōdum completū erat quia nondū veritas venerat. Unde in signum huius velamē erat in facie moy si 7 non in faciebus eoz sed veniente xpo velamē in remotum est a facie moy si id ē a veteri testamento: quia iā impletum est: sed tamē non est remotū a cordibus eorum. Et hoc ē quod dicit. Sz vsq; in hodiernū diem. Quasi dicat amotum est a fidelibus veteris testamenti velamē ¶ Sed adhuc cū legitur moyses. id est cum exponit eis vetus testamentū. Act. 17. Moyses a temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eū predicent in sinagogis 7c. Velamē. i. cecitas ē positū super cor eorum Ro. 11. *Cecitas ex parte contingit 7c.* ¶ Quādo autē 7 quomodo remouet ab eis illud velamē: ostendit cōsequēter cū dicit. Cū autē conuersus 7c. Et primo describit modum remouendi hoc velamen. Secūdo rōnez huius red dit ibi. Dñs autē spiritus 7c. Dicit ergo q; illud velamē adhuc est in eis sed nō q; vetus testamētū sit velatū sed quia corda eoz velata sūt. Et ideo ad hoc vt remoueat nihil restat nisi q; cōuertant: 7 hoc est qd dicit. Cū autē conuersus fuerit scz aliquis eoz ad deūz per fidez i xpm ex ipa conuersione auferetur velamē. Esa. 10. Reliquie conuertent 7c. Et hoc idem habet. Roma. 11. ¶ Et nota q; cum ageret de cecitate loquit in plurali. Unde dicit. Sup. corda eoz: cū vero loquitur de conuersione loquitur in singulari dicēs. Cū autē cōuersus vt ostendat eoz facilitatem ad malū 7 difficultatem ad bonum quasi pauci conuertant. Ratio autē quare cōuertant 7 velamē remouet hoc modo est: quia deus vult. Posset em̄ dicere q; velamen illud appositū est ex pcepto domini: 7 iō non potest remoueri. Sed apostolus ostendit q; nō solum potest remoueri: imo quia remouet per eum qui ē dominus: 7 hoc est quod dicit. Dominus em̄ 7c. Ad potest dupliciter legi. Vno modo vt spiritus teneat ex parte subiecti: vt dicatur: spiritus. i. spiritus sanctus scz qui ē auctor legis est dominus id est operatur ex pcepto libertat; arbitrio. Jo. 3. Spiritus vbi vult spirat. pte. Coz. 12. Diuidens singulis prout vult. Vbi autē spiritus dei ibi libertas. Quasi dicat. Quia spiritus est dominus: potest dare libertatē vt possimus libere vti scripturā veteris testamenti absq; velamine. Et iō qui nō habēt spiritū sanctū nō possunt libere vti. Gal. 3. Vos in libertatē vocati estis. 1. Pet. 2. Quasi liberi 7 nō quasi velamē habētes malicie libertatē. Alio modo vt per dominū intelligatur xps: 7 tūc legit sic. Dominus id est xps ē spiritus id est spūalis potestas: 7 iō vbi est spiritus dñi. i. lex xpi*

spūaliter intellecta non scripta litteris sed per fidem eoribus impressa: ibi est libertas ab omni impedimēto velaminis. ¶ Sciendum iat q; occasione istorum verborum scz vbi spiritus domini ibi libertas 7 illoz scz iusto lex non est posita aliqui erronee dixerunt q; viri spirituales non obligantur pceptis legis diuine. Sed hoc est falsum: nam pcepta dei sunt regula voluntatis huius mane. Nullus autem homo est nec etiam angelus cuius voluntatem non oporteat regulari 7 dirigi lege diuina. Unde impossibile est aliquem hominem pceptis dei non subdi. Hoc autem quod dicitur iusto lex non est posita. exponitur. id est propter iustos qui interiori habitu mouentur ad ea que lex dei precipit. lex non est posita sz propter iniustos non quin etiam iusti ad eam teneantur. Et similiter vbi spiritus domini ibi libertas intelligitur quia liber est qui est causa sui. seruus autem est causa domini: quicumq; ergo agit ex seipso libere agit: qui vero ex alio motus non agit libere. Ille ergo qui vitat mala non quia mala sed propter mandatum domini non est liber: sed qui vitat mala quia mala: est liber. Hoc autē facit spiritus sanctus qui mentem interiori perficit per bonum habitum: vt sic ex amore caueat ac si preciperet lex diuina. 7 ideo dicitur liber non quin subdat legi diuine: sed quia ex bono habitu inclinatur ad hoc faciendum quod lex diuina ordinat. ¶ Deinde cum dicit. Vos vero omnes. 7c. ostendit quomodo christi fideles sunt omnino liberi ab hoc velamine. Dicit ergo. Dico q; ab illis auferitur velamen hoc: cum aliquis conuersus fuerit sē nos non aliquis sed omnes qui sumus xpi fideles Luc. 8. Vobis datū est 7c. ¶ Reuelata facie nō habentes velamen supra cor sicut illi: 7 intelligitur per facies cor seu mens: quia sicut per faciem videt quis corporaliter ita p mentem spūaliter. ps. Reuela oculos meos 7c. ¶ Gloriam domini non moy si. gloria enim significat claritatē vt dicit Iugu. Iudei autem videbāt quandam gloriam in facie moy si ex hoc q; locutus est cum deo: sed hec gloria est imperfecta: quia non est claritas ex qua ipse deus ē gloriosus: 7 hoc est cognoscere ipsum deū. Vel gloria domini. id ē filiū dei. Proverb. 10. Gloria patris filius sapiens. 7c. ¶ Speculantes nō sumit hinc a specula sed a speculo. id ē ipsū deū gloriosum cognoscentes per speculū rationis in qua est quedam imago ipsius 7 hoc speculamur quando homo ex consideratione sui ipsius assurgit in cognitionem aliquā de deo transformatur. Cum enim omnis cognitio sit per assimilationē cognoscētis ad cognitum oportet q; qui vident aliquo modo trāsforzmentur in deum. Et siquidem perfecte vident: perfecte transformantur sicut beati in patria per fructiōis vniōnem. pte Job. 3. Cum autē apparuerit 7c. Si vero is perfecte: imperfecte sicut hic per fidem. pte Coz. 13. Ad demus nunc per speculum 7 in enigmate. Et ideo dicit. In eandem imaginē id ē sicut videm. ¶ Transformamur in q; a claritate in claritatez in quo distinguit triplicem gradū cognitionis in discipulis christi. Primus est a claritate cognitionis naturalis in claritatē cognitionis fidei. Secundus est a claritate cognitionis veteris testamenti in claritatem cognitiōis gratie noui testamēti. Tertius est a claritate cognitionis naturalis 7 veteris 7 noui testamenti in claritatem visionis eterne infra. 4. Licet is qui foris est. 7c. Sed vnde est hoc? Non ex littera legis sed tanq; a spiritu domini. Ro. 8. Quicumq; spiritu dei aguntur. 7c. ps. Spiritus tuus bonus deus duce. 7c.

Incipit capitulum quartum

in epistolā II ad Corinthios III

Deo habētes hāc āministratōez iuxta qđ misericordiaz cōsecuti sum⁹. nō deficiū⁹ s; abdicamus occulta dedecoris: nō ambulantes ī astutia: neq; adulterātes v̄bū dei: s; in manifestatōe veritatis: cōmēdātes nosmet ipsos ad omnē conscientiā hominū corā deo.

Ostensa dignitate ministerij noui testamenti: hic consequenter apostolus determinat de vsu ministerij. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit vsum hui⁹ ministerij qui debet esse in agendis bonis. Secundo illi qui debet esse in malis patienter tolerandis ibi. Habemus autem thesaurum etc. Circa primū duo facit. Primo ponit huius ministerij vsum. Secundo obiectionē excludit ibi. Q. si etc. Dicit ergo: Quia igitur huiusmodi ministerium ē rante dignitatis in se et in ministris. Ideo nos habentes hanc administrationē id ē hanc dignitatē ad ministrandi spiritualia. prime Cor. 4. Sic nos existimet homo vt minister. etc. Roma. II. Quādu sum gētium apostolus ministerium. etc. Habentes inq; non ex nobis seu ex meritis nostris: sed iuxta quod misericordiam consecuti sumus a deo. i. ex misericordia dei quā in hoc cōsecuti sumus a deo. prime Thimo. 1. Misericordiam consecutus sum. etc. Cōsecutus cum dicit. Nō deficiū⁹. etc. Describit vsum huius ministerij: qui debet esse circa bona agenda: et hoc quantū ad duo. Primo quantum ad vitationem malorum. Secundo quantum ad operationē bonorū. ibi. In manifestatione. etc. Docet autē vitari mala in vsu huius ministerij: et quantum ad vitam et quantum ad doctrinā. Sed quantum ad vitam dupliciter: scz quantum ad operationem et quātū ad intentionem. Nam si quis vitat mala operari et bona intentione perfecte vitat mala. In operatione autē vitat maluz in aduersitate patienter mala sustinendor: et ideo dicit. Nō deficiū⁹ per impatientiā Gal. 6. Bonū autē faciētes nō deficiū⁹. 2. Cor. 1. Cum infirmo: tūc fortior suz et potens. Vitatur etiā in prosperitate tpeate vtendo eis que prospere succedunt. et ideo dicit. Sed abdicam⁹ occulta dedecoris. id est amouemus a nobis que homines turpem et dedecorosum faciunt scz immunda et turpia et etiam occulta non solum manifesta. Jac. 1. Abijcētes omnem immundiciā. Ephe. 5. Que in occulto ab eis sunt turpe. etc. In intentione autē vitatur malū vite sicut in intentione recta et quātum ad hoc dicit. Non ambulantes in astucia id est in astutia et simulatione et ypocrisis quod faciunt pseudo qui aliud pretēdūt exterius et aliud gerunt interius ī corde. Job. 36. Simulatores et callidi prouocāt iram dei. In doctrina autē vitat malū quādo verbū domini debito modo pponit: et quantum ad hoc dicit. Nō adulterātes verbū. Qđ dupliciter exponitur: vt patet supra. 2. Et primo nō permiscētes doctrine xp̄i falsam doctrinam quod faciēbat pseudo: dicētes legalia debere seruari cum euangelio. Secūdo nō predicantes propter lucrū vel gloriā ppriam. Et istorū primus est lupus. Secundus mercenarius. Sed qui vera predicat et propter gloriā dei est pastor. Unde Augustinus. Pastor est amandus: lupus vitandus: sed mercenarius ad tempus tolerandus. Sed qđ nō sufficit ad perfectā iusticiā solū vitare mala: sed requiritur operatio bona. iō consequenter subiungit de operatione bonorum in ipso vsu huius ministerij. Et ponit triplex bonū qđ facit contra triplex malū. Primū bonū est contra malū doctrine. Secūdu contra malū opationis. Tertiu contra maluz intentionis. Contra malū doctrine quod debet vitari fa-

cit bonum manifeste veritatis. Et quantū ad hoc dicit. In manifestatione veritatis Quasi dicat. nō deficiū⁹ sed vitantes mala: ambulamus et proficimus in manifestatione veritatis id est veritatem puram manifestamus Jo. 19. Ad hoc natus sum vt testimoniū perhibeam veritati. Eccl. 24. Qui elucidant me vitā eternam habebunt. Contra malū opationis facit bona opa et quātū ad hoc dicit cōmendantes nos. etc. Et hoc nō facim⁹ dicendo de vobis bona quia nō defacili credidit et qui seipm cōmendat: sed operando bona quia talia opera facimus vt ex ipis operibus reddamus nosmetipsos cōmendabiles ad omnē cōscientiā hominū. prime Pe. 2. Conuersationem vestram inter gentes etc. Contra malum intentionis facimus bonū reddendo nos cōmendabiles nō solum ad oīm conscientiā hominū sed etiaz coram deo qui intuetur corda. infra. x. Non enim qui seipsum cōmendat ille probatus est. etc. Roma. 12. Prouidentes bona non solū coram. etc. Et fm Augusti. in glo. apostolus implet in hoc mandatū domini. Mar. 5. Sic luceat etc. Itē sexto Attendite ne iusticiā. etc. Primū in hoc quod dicit. Cōmendantes nos. etc. Secūdu vero in hoc quod dicit Coram deo. Ro. 2. Non enī qui ī manifesto etc. Vel potest totum hoc magis fm continuationem littere legi sic: vt dicatur. Ideo habentes hanc ministratōē: iuxta quod etc. Non deficiū⁹ supple a bene operando sed abdicamus etc. Et iterū non deficiū⁹ in manifestatione veritatis seruato in eodē mō exponendi sicut in p̄ma lectura.

Lectio secunda.

Quod si etiam opertū est euangeliū nostrū in his qui pereunt est opertum: ī quibus deus huius seculi excecavit mentes infidelium: vt non fulgeat illuminatio euangelij gloria christi qui ē imago dei. Non enī nosmetipsos predicamus: sed iesum christū dominū nostrū. Nos autē seruos vestros per iesum. quoniā deus qui dixit de tenebris lucem splendescere: ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationē scientie claritatis dei in facie xp̄i iesu.

Hic consequenter apostolus respondet euidā tacite obiectioni. Posset enī dici sibi ab aliquo tu dicis qđ nō deficit in manifestatione veritatis xp̄i: sed hoc nō videtur qđ multi tradicūt tibi. Huic ergo qđ nō rīdet. Et circa hoc duo facit. Primo enī rīdet qđ nō predicat. Scđo excludit qđdā dubiū qđ videt ex rīdione sua seq̄ ibi. Non enī nosmetipsos etc. Circa primū tria facit. Primo ostēdit quib⁹ occultat veritas xp̄i. Scđo occultationis cām assignat ibi. In quib⁹ de⁹ hui⁹ seculi. Tertio ostēdit qđ hoc nō est ex defectu veritatis euangelij vt occultetur ibi. Et nō fulgeat etc. Dicit ergo. Dixi qđ nō deficiū⁹ in manifestatione qđ. i. sed si euangeliū nō ē qđ. i. nos p̄dicam⁹ ē opertum. i. occultū: nō ē opertū oībus sed illis tantū qđ peunt scz p̄bēdo impedimētū ne eis manifestet. 1. Cor. 1. Verbum crucis pereuntibus stulticia ē. etc. Cā ergo hui⁹ occultationis ē nō ex parte euangelij: sed propter corū cultū et maliciā. Et hoc ē quod subdit. In quibus de⁹ huius seculi. etc. Et hoc potest exponi trib⁹ modis. Primo mō sc. Deus huius seculi. i. deus qui ē dñs huius seculi et oīm rerū creatione et natura. iuxta illud. ps. Domini est terra et plenitudo eius. Excecavit mentē infidelium nō inducēdo maliciā sed merito. imo de merito peccatorū subtrahendo gliaz. Esa. 6. Exceca cora

Explanatio sancti Thome

populi huius .*rc.* Unde et precedentia peccata insinuat cum dicit: Infidelium quasi infidelitas eorum fuerit causa huius execrationis. Secundo modo sic. Deus huius seculi. id est diaboli qui dicitur de huius seculi id est seculariter uiuentium non creatione sed imitatione qua seculares eum imitantur. Sap. 2. Imitantur eum qui sunt .*rc.* Et hic execrat suggerendo trahendo et inclinando ad peccata. Et sic quando iam sunt in peccatis operantur in tenebris peccatorum ne videantur Ephe. 4. Tenebris obscurati habentem intellectum .*rc.* Tertio modo sic Deus habet rationem ultimi finis et complementum desideriorum totius creature. Unde quicquid aliquis sibi profine ultimo constituit in quo eius desiderium quiescit potest dici deus illius. Unde cum habes pro fine delicias tunc delitit dicitur deus tuus. Similiter etiam si voluptates carnis vel honores. Et tunc exponit sic Deus huius seculi id est illud quod homines seculariter uiuentes sibi profine constitunt: ut puta voluptates vel diuitie et huiusmodi. Et hic deus execrat mentes in quantum impedit ne homines lumen gratie hie et glorie futuro videre possint. ps. Supercecidit ignis super concupiscentie ut non uideret solem. Sic ergo execratio infidelium non est ex parte euangelij sed ex culpa infidelium. Et ideo subdit. Et non fulgeat .*rc.* Ubi sciendum est quod deus pater est fons totius luminis. i. Job. 1. Deus lux est et tenebre in eo .*rc.* Ex hoc autem fontanoso lumine deriuatur imago huius luminis scilicet filij uerbum dei He. 1. Qui cum sit splendor .*rc.* Hic ergo splendor glorie imago fontanosi lucis carnem nostram accepit et multa gloriosa et diuina in hoc mundo opera fecit. Declaratio igitur huius lucis est euangelium unde et euangelium uicet noticia claritatis christi que quidem noticia uirtutem habet illuminatiua. Sap. 6. Clara est et que nunquam marcescit sapientia .*rc.* Et quidem quantum est de se in omnibus res fulget et omnes illuminat: sed illi qui prebent impedimentum non illuminantur. Et hoc est quod dicit. Procecidit mentes infidelium: ut scilicet non effulgeat in eis. i. in mentibus infidelium licet in se effulgens sit illuminatio euangelij illuminantis quod quidem est illuminans quia est gloria christi id est claritas. Jo. prolo. Vidimus gloriam .*rc.* Que quod dicit gloria prouenit pro quo ex quo est imago dei. Col. 1. Qui est imago inuisibilis dei. Nota sunt ergo quod christus perfectissima imago dei est. Nam ad hoc quod aliquid perfecte sit imago alicuius tria requiruntur: hec tria perfecte sunt in christo. Primum est similitudo. Secundum est origo. Tertium est perfecta equalitas. Si enim inter imaginem et eum cuius est imago esset dissimilitudo et unum non oriretur ex alio: similiter etiam si non sit equalitas perfecta que est secundum eandem naturam non esset ibi perfecta ratio imaginis. Nam similitudo regis in denario non perfecte dicitur imago regis: quia deest ibi equalitas secundum eandem naturam: sed si multitudo regis in filio dicitur perfecta imago regis quod sunt ibi illa tria que dicta sunt. Quia ergo ista tria sunt in christo filio dei: quia scilicet similis patri oritur a patre. et equalis est patri maxime et perfecte dicitur imago dei. Consequenter cum dicit. Non enim nosmetipsos .*rc.* remouet apostolus quod dicitur dubium. Possent enim aliquis contra predicta dicere apostolo. Supra dixisti euangelium uestrum esse opertum modo dicitis euangelium christi illuminare. si ergo deus quod euangelium christi sit illuminans non potest hic sequi quod opertum sit euangelium uestrum. Et ideo ad hoc remouendum duo facit. Primum ostendit quod idem est euangelium suum et christi. Secundo ostendit unde sit quod euangelium suum sit illuminatum ibi. Quia deus qui dicit .*rc.* Dicit ergo primo. Dico quod manifestatio claritatis christi est euangelium christi et nostrum. Nostrum quidem tanquam per nos predicatum: christi uero tanquam in ipso euangelio predicatum. Et hoc est quod non predicamus nosmetipsos

id est non commendamus nos: nec ad nos. id est ad laudem vel lucrum nostrum conuertimus predicationem nostram: sed ad christum totum referimus et laudem eius. prolo. prolo. Nos autem predicamus christum .*rc.* ps. Et annunciet omnes predicationes tuas non meas in portis .*rc.* Sed iesu dominum nostrum nos autem seruos uestrum per iesum. Quasi dicat. iesum predicamus ut dominum: nos autem ut seruos. Et huius ratio est: quia principaliter querimus laudem christi et non nostram. Nam seruus est qui est propter utilitatem domini. Et inde est quod minister ecclesie qui non querit honorem dei: et utilitatem subditorum non dicitur uerus rector sed tyrannus. Nam quicumque bene regit debet esse sicut seruus querens honorem et utilitatem subditorum. Sen. 2. 5. Maior seruiet minorum. prime Col. 2. 9. Quia essem liber: omnium uestrum me seruum feci. Consequenter cum dicit. Quoniam deus qui dixit .*rc.* ostendit unde euangelium suum habet uirtutem illuminatiua. Ubi nota ordinem procedendi seruati ab apostolo qui talis est. Nos aliqui scilicet antequam conuersi essemus ad christum eramus tenebrosi sicut et uos et alij in quibus non fulget claritas glorie christi. Hinc uero postquam christus uocauit nos per gratiam suam ad se tenebre iste remore sunt a nobis et iam fulget in nobis uirtus glorie claritatis christi: et in tantum refulget in nobis quod non solum illuminamur ad hoc quod videre possumus: sed etiam quod alios illuminemus. Ex spirituali ergo gratia et abundantia refulgentia claritatis glorie christi in nos habet euangelium nostrum uirtutem illuminatiua. Et hoc est quod dicit. Dico quod ideo illuminat euangelium nostrum quoniam deus qui dixit id est precepto solo fecit lucem splendere quod fuit in separatione elementorum: quando chaos tenebrosum illuminauit per lucem quam fecit. Sen. prolo. Dixit fiat lux .*rc.* Eccl. 2. 4. Ego feci ut in celis oritur lux .*rc.* Iste inquam deus illuxit in cordibus id est in mentibus nostris prius tenebrosus per absentiam luminis gratie et obscuritate peccati. Luce primo. Illuminare his qui in tenebris .*rc.* Illuxit inquam non solum ut nos illuminaretur sed ad illuminationem id est ut alios illuminemus. Ephe. 3. Mihi omnium sanctorum minimo data est .*rc.* Matth. 5. Vos estis lux .*rc.* Ad illuminationem dico scientie id est ut faciamus alios scire. Dico claritatis dei id est clare diuine uisionis. In facie iesu christi gloria. per iesum christum qui est facies patris quia sine ipso non cognoscitur pater: sed melius dicitur sic. Ad illuminationem sancte claritatis dei que quidem claritas fulget in facie christi iesu id est ut per ipsam gloriam et claritatem cognoscatur christus iesus. Quasi dicat in summa ad hoc deus illuxit nobis ad illuminationem: ut ex hoc iesus christus cognoscatur et predicetur gentibus.

Lectio tertia

Abemus autem thesaurum istum in uasis fictilibus. ut sublimitas sit uirtutis dei et non ex nobis. In omnibus tribulatione patimur: sed non angustiamur. Apocryphamur sed non destituimur. Persecutiones patimur: sed non derelinquimur. Humiliamur: sed non confundimur. Deijcimus: sed non perimur. Semp mortificatione iesu christi corpore nostro circumferentes: ut et uita iesu manifestetur in cordibus nostris.

Supra tractauit de usu ministerij noui testamenti quantum ad bona agenda: hic consequenter tractat de usu eius quantum ad tolerantiam malorum. Et circa hoc duo facit. Primum enim ostendit tolerantiam malorum que

in epistolâ II ad Corinthios III

patiebant. Secundo vero hoc manifestat ibi. Semp enim nos qui viuimus etc. Circa primum tria facit. Primo ponit causam quare tribulationibus exponantur a deo. Secundo ostendit quod in istis tribulationibus patienter se habeant. ibi. In omnibus tribulatione patimur. etc. Tertio vero ratione huius patientie assignat ibi. Semp per mortificationem iesu etc. Dicit ergo. Deus illuxit mētibz nostris ad illuminationē aliorz: que quidem lux ē maximus thesaurus. Sap. 7. Infinitus enim thesaurus etc. Esa. 33. Diuitie salutaris sapientia etc. Iesu autem maxime thesaurū non habemus? in precioso loco: sed in re vili et scilicet et rō huius ē: vt. s. deo efficacia eius tribuatur. Et hoc est quod dicit. Habemus thesaurum istū id ē lucem illā qua alios illuminam? in vasis scilicet? id est in corpore fragili et vili. ps. Ipse cognouit figmentū nostrū. Zere. 18. Sicut lutum in manu figuli sic et in manu etc. Esa. 64. Et nunc domine pater noster es tu: nos vero lutum. Ideo habemus in vasis scilicetibus vt sublimitas istius lucis sit virtutis dei. i. deo attribuat et non ex nobis credat esse. Nam si effemus diuites si potentes si nobiles: fm carnem quicquid magnum faceremus nō deo sed nobis ipsis attribueret. Hic vero quia pauperes et cōtēpribiles sum? huiusmodi sublimitas deo et nō nobis attribuit. Et id vult nos deus cōtemptū haberi et tribulationib? exponi. Deutero. 32. Ne diceret manus nostra excelsa etc. Et prime Cor. 1. Et nō gloriatur omnis caro etc. Sap. 12. Misisti antecessores tuos ne diceret etc. Consequenter cū dicit. In omnibus tribulationibus etc. ostendit eorū patientiā in his que patiunt. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit mala que patiunt in generali. Secundo enumerat ea in speciali ibi. Apoziamur. etc. Dicit ergo. Vere habemus hunc thesaurū in vasis scilicetibus: quia in omnib? tribulationē patimur: quasi dicit. Nullus mod? tribulādi deest nobis. Act. 14. Per multas tribulatiōes etc. Hec mirū quod vt dicit Luc. vlt. Oportuit xpm pati: et sic intrare etc. Et licet sic tribulemur: nō tamē angustiamur. Et loquitur ad similitudinē viatoris qui quādo non patet ei via qua exeat de aliquo arto loco angustiat. Quasi dicat. Domines qui solus in mundo cōfidunt angustiant si vndiqz a mundo tribulantur: quia nō patet eis via remediū cum non sperent nisi de mūdo. Sed nos licet tribulamur in mundo: quod tamē fidimus de deo et speramus in ipso patet nobis via eua sionis et auxilij a deo: et ideo nō angustiamur. Consequenter cū dicit. Apoziamur. etc. enumerat tribulatiōes in speciali. Sunt autē quattuor in quibus hoies consueuerunt tribulari: et in istis tribulati sunt apli. s. in rebus exterioribus. in quietudine status. in lesione fame: et in afflictione pprii corporis. Quāntū ergo ad primum dicit. Apoziamur. i. de pauperamur. A pozos enī grece latine dicit pauper. Quasi dicat. Ideo pauperes sumus vt necessaria desint. pte Cor. 4. Et qz in hac horā esurimus. etc. Sed nō destituimur a deo qui est thesaurus noster. Diuitie enim nō querunt. ppter se: sed ppter sufficientiā vite. Unde homines qui sine dei auxilio et spe sunt si careant diuitijs destituunt: sed qui solū de deo cōfidunt et sperant quātūcūqz aporianē nō destituunt. infra. 6. Tanq̄ nihil hntes et omnia possidētes. Sed nec sufficit: imo cū hoc inquietamur: persecutionē patimur scz de loco ad locum. Mat. 24. Persequent vos. Sed nō relinquitur a deo quā pbeat auxiliū. He. vlti. Non te deserat etc. ps. Sperent in te: qui nouerūt te etc. Sed et cum hoc ledimur in fama: quia humiliamur. i. contempnimur et pro nibilo reputamur. Jo. 16. Venit hora vt omnis q̄ interficit vos etc. Mat. 5. Beati eritis etc. Sed quod quā quis cōtēnitur et cā cōceptus subest: ille qui cōtēnitur cōsueuit cōfundi

quā vero cā nō subest nō confundit: et istis nō suberat cā contemptus. ideo dicit: nō confundimur. Quasi dicat. Quia nō subest cā nō curam? ps. In te die speraui nō confundar etc. Sz quasi hec pauca sint addit ad tribulatiōis exaggerationē dicēs. Deijcitur ad mortis picula sz nō perimus. i. a bono nō cessamus: vel nō perimus quod deus sustentat nos. Job. 11. Cū te cōsumptū putaueris etc. pte me Cor. 4. Tanq̄ purgamēta huius mūdi etc. ps. Et tūmati sumus sicut oues etc. Consequenter cū dicit Semp per mortificationē etc. subdit rationem huius patientie. Circa quod sciendum quod in christo talis fuit processus. Hā a principio sue conceptionis carnem habēs passibilem: et passus mortuus fuit: sed tamen interius viuebat spiritali vita. Post resurrectionem vero illa spiritalis et gloriosa vita vsqz ad corpus deriuata est: et factū est ipsū corpus gloriosum et immortale quia christus resurgens ex mortuis iam non moritur etc. Unde ex hoc accipiunt duplex status in corpore christi: scz mortis et glorie. Et ideo dicit quod ideo pericula mortis et passiones patienter sustinemus vt perueniam? ad gloriosam vitā. Et hoc ē quod dicit. Ita sustinemus semp id est in omnib? et vbiqz mortificationē iesu id est propter iesum vel ad similitudinē mortis iesu. Gal. vlt. Stigmata domini iesu etc. Quia pp̄ veritatē passi sum? sicut et iesus. In corpore nō nō solū in mēte. ps. Propt̄ te mortificamur tota die. Et vita iesu. i. vita grē quā iesus dat: vt vita glie ad quā iesus p passiones puenit. Luc. 24. Nōne oportuit xpm pati et ita intrare in glo. i. manifeste appareat etiam inimicis. Dicit ergo in futura. s. resurrectione vt etiam nunc vita glie in cordibus nostris nō solū in animabus Iudic. 7. Fractis lagunculis apparuerunt lacerne. Et idcirco dicit Ambro. Hō timebat mori propter resurrectionem promissam. Circūferentes id est vbiqz portātes et sustinentes: quia quocūqz eamus patimur et non cedimus. Et hoc ideo vt vita iesu que later nūc in corde nostro in corporibus nostris manifestetur quādo scz reformabit corpus humilitatis nostre etc. Philip. 3. Col. 3. Mortui estis et vita vestra. etc. 2. Tim. 2. Si cōmorui sumus et cōiuemus

Lectio quarta.

Emper enim nos qui viuimus in mortem tradimur propter iesum: vt et vita iesu manifestet in carne nra mortali. Ergo mors in nobis opatur: vita autē in vobis. Habētes autē eundem spm̄ fidei sicut scriptū ē. Credidi propter quod locutus sum et nos credimus propter quod et loquimur: scientes quoniam qui suscitauit iesū. et nos cū iesu suscitabit et constituet vobiscū. Dia enī propter vos vt gratia abundans per multos in gratiarū actione abundet in gloriam dei.

Posita patientia apostolorū in malis et causa patientie ostensa: dicit apostolus consequenter manifestat eaz: et primo manifestat id quod dixit de spe glorie. Secundo vero id quod dixit de sua patientia ibi. Propter quod nō desicimus. etc. Circa primum duo facit. Primo manifestat spem glorie quā habet. Secundo ostendit. vñ hec spes sibi proueniat ibi. Habentes autem eundem etc. Circa primum tria facit. Primo ostendit quomodo mortificationem iesu in corpore suo portet. Secundo vero manifestat quomodo portet vitam ibei. ibi. Et et vita. etc. Tertio manifestat quid ex hoc sibi et alijs proueniat

Explanatio sancti Thome

at ibi. Ergo mors etc. Dicit ergo primo. Dico q̄ portamus mortificationem in corporib⁹ nostris non q̄ moriamur s̄ quia nos qui viuimus corporali vita vel virtutibus semper tradimur in mortem vel in pericula mortis. Et hoc quidem propter ihesum. ps̄. Estimati sumus sic oves. etc. Qualiter autē vitā iesu portemus in corpore exponit subdens ita sc̄z vt vitā iesu imortalis et ipassibilis manifestetur in carne nostra nūc mortali: ita vt caro nostra mortalis recipiat immortalitatem in resurrectione. i. 1. Cor. 14. Operet autē mortale hoc iduere etc. Sc̄z ex hoc quid pueniat subdit dicēs. Ergo mors operatur id ē exercet dñitum suū in nos. Vita autē sc̄z presens operatur in vobis quia estis in prosperitate. iuxta illud. i. 1. Cor. 4. Nos stultit etc. Et mors operet in nobis magnū bonū sc̄z consecratione vite spūalis: sed vita terrena quaz amatis opatur in vobis magnū malum. i. mortē eternā. Prover. 10. Opus iusti ad vitam etc. Jo. 12. Qui amat animam suam in hoc mundo etc. Vel aliter. Duo fuerunt in christo: mors corporalis et vita spūalis. Dicit itaq̄. Ergo mors etc. Quasi dicat in nobis nō solū vita spirituales opatur in q̄tum imitatur spiritualiter sed etiā mors opatur. i. propter spem resurrectionis et ppter amorem christi vestigia mortis xpi in nobis apparent inquantū passionibus mortis exponimur. ps̄. Propter te mortificamur tota die sed in vobis opatur solum vita xpi p quā fides plantatur in vobis et vita spiritualis. Unde autem pueniat apostolo hec spes certitudinis subdit dicēs. Habentes autem. etc. Et circa hoc duo facit. Primo ponit causam certitudinis. Secūdo concludit ipam certitudinē ibi. Sciētes quoniam qui. etc. Cā autē huius certitudinis ē spiritus infundens fidem in cordib⁹ eorū. Unde primo ponit cām hanc. Secūdo vero manifestat eā per exemplum ibi. Sicut scriptū ē etc. Dicit ergo ex hoc speram⁹ et nō deficiamus qz sum⁹ habētes eundē spiritū fidei quā antiqui habuerunt quia licet tempora mutata sint spiritus tamē et fides nō est mutata nisi q̄ illi credebāt xpm venturū et passurum: nos autē credim⁹ ipm venisse et passum fuisse. Et hic spūs est spiritus sanctus qui ē spiritus fidei. i. 1. Cor. 12. Nec autē oia operat vnus atqz idē spūs etc. Et ibidē. Alteri fides in eodē spiritu. Nunc ergo spiritum habentes quē antiqui habuerūt facim⁹ eadez que illi et credim⁹. Illi autē quid fecerint. dicit ps̄. Credidi dei deo et pfecte. Et hoc oēs antiq̄ fecerūt. He. 11. In omnes testimonio fidei etc. ppter qd̄ sc̄z credidi locur⁹ sum⁹ id est cōfessus in fide. Ro. 10. Corde credidit ad iusticiam etc. Quid etiā nos facim⁹ qz nos pp̄ hoc q̄ credim⁹ loq̄mur et p̄stetur fidē et p̄dicam⁹. Act. 4. Non em̄ possimus que vidimus et audiui⁹ nō loqui. Spūs ergo sanctus ē causa huius certitudinis. Ultimo ergo concludit cōclusionē intentā. i. ipam certitudinē. Et p̄rio de salute pp̄ria. Secūdo de salute aliorū ibi. Et cōstituet vobiscū etc. Dicit ergo. Sciētes. i. certā sc̄iaz hūtes qm̄ q̄ suscitauit iesum. i. de⁹ p̄r vel tota trinitas et nos cū iesu suscitabit vt sc̄z sumam⁹ eadē gl̄iam cū iesu: qz cū sumus mēbra eius debem⁹ eē cū capite. Jo. 12. Volo pater vt vbi ego sum illic sit et minister me⁹ etc. Ro. 8. Qui suscitauit dñm iesū a mortuis suscitabit etc. Et non solū sū cert⁹ de salute nr̄a sed etiā de vestra: qz cōstituet nos vobiscū id est simul erimus: qz sicut nos sumus mēbra xpi ita et vos per nos. i. The. 4. Et sic semp̄ cū domino erimus. Mar. 24. Ubicumq̄ fuerit corpus etc. Et ideo dicit vobiscū vt animet eos ad bonū inquantū ostendit eos non esse inferiores sed pares. Et bñ hoc possū certe dicere qz oia sunt ppter utilitatē vestrā. Itaqz oia q̄ sustinem⁹ oēs gratias quas recipim⁹ a deo sunt ppter vos. i. instruēdos nostro exemplo. Et hoc ideo vt gratia abundans a

nobis in vos abundet per multos in gloriā dei. i. multi agant gratias deo sup̄ beneficio tanto. Ephe. 5. Gratias agētes deo patri etc.

Lectio quinta.

Propter qd̄ nō deficiamus. Sed licet p̄ is qui foris ē noster hō corrumpat̄ tñ is qui intus ē renouat̄ de die i die. Id em̄ qd̄ in p̄nti ē momentaneuz et leue tribulatiōis nr̄e supra modū in sublimitate eternū gl̄ie pondus opat̄ in nobis nō cōtēplantib⁹ nobis q̄ vident̄: s̄z que nō vidēt̄. Que enī vident̄ temporalia sunt: q̄ autē nō vidēt̄ur eterna sunt.

Posita patiētia quā apostoli habebant in tribulatiōib⁹ et premio qd̄ expectabant manifestato: hic consequenter agit de patientie causa et patientie modo seu ratione. Et circa hoc tria facit. Primo enim insinuat sanctorū patientiam. Secūdo patientie causam ibi. Itō cōtēplantib⁹ nobis etc. Tertio patientie remunerationē ibi. Id em̄ etc. Circa primū intendit ostendere q̄ sanctorū patientia ē inuincibilis. Et hoc est qd̄ dicit. Propter qd̄. s. qz sumus scientes q̄ qui suscitauit iesū a mortuis suscitabit nos et cōstituet nobiscū ideo nō deficiamus. i. in tribulatiōib⁹ id est nō deducimur ad hoc q̄ non possum⁹ propter xpm amplius ferre et sustinere. Nam deficere idem ē qd̄ ferre non posse. Iere. 20. Defeci ferre nō sustinui. Causa autē quare nō deficiamus ē quia licet quantū ad aliquid deficiamus sc̄z quantū ad exteriorē hominē: tamē quantū ad aliquid semper renouamur sc̄z quantum ad interiorē hominē. Et hoc est qd̄ dicit. Sed licet is qui foris ē etc. Ubi sciētiū est q̄ occasione istorum verborum: hereticus tertullian⁹ nomine dixit q̄ anima rationalis que est in hominis corpore habet corpoream figurā et membra corporea sicut et corpus habet: et hoc dicitur homo interior: corpus vero cum sensibus suis dicitur homo exterior. Quid quidem falsum est. Unde ad intellectum hui⁹ verbi sciendum est q̄ etiam fm̄ philosophum in ethi. et fm̄ consuetudinem loquendi. Anūquodqz dicitur esse illud qd̄ est principalius in ip̄o: puta quia in ciuitate principia est potestas et concilium id quod facit potestas et concilium dicitur tota ciuitas facere. Principalis autem in homine potest aliquid iudicari et fm̄ veritatem et fm̄ apparentiam. Secūdo veritatē quidem principalis in homine ipsa est mens. Unde fm̄ iudicium spiritualium virorum mens dicitur homo interior. fm̄ apparentiam vero principalis in homine est corpus exterior: cui sensibus suis. Unde fm̄ iudiciū illorum qui tantū corporalia et sensibilia considerant et terrena sapiunt quorum deus venter est corpus cum sensibus dicitur homo exterior. Et ideo fm̄ hunc modum loquitur hic apostolus dicens. Licet homo noster sc̄z corpus cum natura sensitiua corrumpatur in tribulationibus ieiunijs et abstinentijs et vigilijs. Roma. 6. Verus homo noster simul etc. Abachuc. 3. Inmediatur putredo etc. Amen is homo qui intus est sc̄z mens seu ratio munita spe futuri p̄mij et firmata munimine fidei renouat̄. Quod sic intelligēdiū est. Veritas enim est via ad corruptionē. Heb. 8. Quid antiquatur et senescit etc. Natura autem humana fuit in integritate condita et si in illa integritate pmanisset semper esset noua: sed per peccatūz incepit corrumpi quo fit q̄ quicquid consecutus est sic ignozantia difficultas ad bonum et pronitas ad malum: penalitas et alia huiusmodi: totum pertinet ad vetustatē. Cum ergo

in epistolam II. ad Corinthios. V.

natura humana huiusmodi peccati sequētia deponit: tūc dicit renouari. Que quidē depositio hic incipit in sanctis sed perfecte psumabit in patria. Hic est deponit vetustas culpe. nā spiritus deponit vetustatē peccati et subijcit nouitati iusticie. Hic intellectus deponit errores et assumit nouitatē veritatis et fm hoc is qui intrus est homo scz aia renouat. Ephe. 4. Renouamini in spiritu mētis vestre. Sed in patria tollet etiā vetustas pene. Unde ibi erit cōsummata renouatio. ps. Renouabit vt aqle et. Sed quia sancti quotidiē pficiūt in puritate cōscientie: et in cognitione diuinor. ideo dicit. De die in diē. ps. Ascensiones in corde suo. Sic ergo patria est inuincibilis: qz renouat de die in diē. Terciuū pācipale sed hui⁹ patiētie causa est recogitatio premiij: que est efficacissima: qz fm Gregorij recogitatio pmiij diminuit vim flagelli. Et hoc est qd dicit: Id est qd et. quasi dicat. Nihil sunt tribulationes qz hic patimur: si respiciat ad gloriā: quā ex eis psequimur. Unde cōparat statū sanctorū qui sunt in vita ista ad statū eorū qui sunt in patria. et ponit quōs in vtroqz statu: core spondētia sibi inuicē. Hāc primo status istius vite in scīs est status quantū in se est paruus et quasi imperceptibilis. Unde dicit. Id est minimū. Esa. 54. Ad pñctus in modo dico dereliqui te. Item trāstōziū. Unde dicit. In pñti. i. in vita ista: que est in afflictioibus et erūnis. Job. 7. Millia est vita hominis et. Item tps breuitas. Unde dicit momentanē. Esa. 54. In momēto indignatiōis abscondi faciem meā pāsuper a te et. Nam totū tempus hui⁹ vite cōparatū ad eternitatē nō est nisi sicut momentū. Item est leuis. Unde dicit leue. Hāc licet. s. primo dicat. Grauari sumus supra modū. qz scz graue est corpori: tamē spiritui caritate seruētī leuissimū est. Aug. Via grauiā et imania facilia et ppe nulla facit amor. Itē est penosus et ideo dicit. Tribulatiōis. Mich. 7. Inram dñi portabo et. Sed quantū ad statū beatitudinis ponit quōs. qz contra hoc qd dicit Id ponit supra modū id est supra mēsurā. Sed cōtra. Mat. 16. Reddet vnicuiqz iuxta opa sua. Non ergo supra mēsurā. Respondeo dicendū est qz ly sed nō designat equalitatē qritatis vt scz qritum quis meruit tantūz premiē sed designat equalitatē ppositiōis vt scz qui plus premiū accipiat. Item ptra id qd dicit. In pñti ponit. In sublimitate. i. in statu sublimi absqz ptribulatiōe. Esa. 58. Sustollaz te super altitudinē nubiu et. Cōtra id qd dicit momentanēū ponit eternū. Esa. 35. Leticia sempiterna super capita eorū et. Cōtra hoc qd dicit leue: ponit pōdus. Et dicit pondus ppter duo. Pondus est inclinā et trahit ad motū suū que subsunt sibi. Sic gloria eterna erit tāta qz totū hominē facit gloriosus et in aīa et in corpe nihil erit in hoīe quod nō sequat impetū glorie. Vel dicit pondus ppter preciositatē. Nam preciosa solū ponderari cōsueuerūt. Contra hoc qd dicit tribulatiōis ponit. Glorie. vt hoc qz dicit glorie potest esse cōmune ad alla quattuor que de statu patrie dicunt. Hoc vero qz dicit tribulatiōis ad quattuor que de statu presentis vite dicta sunt. Operat supra id scz qz tribulatiōes patimur. nā hec sunt causa et meritū quare deus istam gloriā nobis cōferat. Est ergo sanctorū patientia inuincibilis: eorū remuneratio ineffabilis. sed remuneratiōis eorū recōpēnsatio recta et delectabilis. Unde dicit. Non cōtemplatiōis nobis et. Quasi dicit. Vt hec que speramus sint futura et interim corpe nostrū corrumpat: nihilominus tamen renouāmur: qz nō attendimus ad ista temporalia. sed ad celestia. Et hoc est qd dicit. Operat in nobis pondus glorie: nobis dico nō cōtemplantibus id est nō attendentibus ad ea que videntur id est ad terrena sed ad ea que non vident scz celestia. Phil. 3. Que retro sunt obliuiscēs et. 1. Corinth. 2. Oculus non vidit et. Et quare celestia ptemplamur: qz

ea que vident id est terrena sunt temporalia et trāstōzia. ea autem que non vident scz celestia sunt eterna. Esa. 49. Salus autē mea in sempiternū erit.

Incipit capitulū quintū.

Imus autē quoniā si terrestris domus nostra huius habitatiōis dissoluatur: qz edificatiōe ex deo habem⁹ domū nō manufactā: sed eternā in celis. Hāc et in hoc ingemiscim⁹ habitatiōe nostrā que de celo est supindui cupientes: si tamē vestiti nō nudi inueniamur. Hāc et qui sumus in hoc tabernaculo: ingemiscim⁹ grauati. eo qz nolim⁹ expoliari sed su puestiri: vt absorbeat qd mortale est a vitā.

Post qz apostolus cōmendauit ministeriū noui testamenti et quantū ad dignitatē et quantū ad vsum: cōsequenter hic cōmendat illud quantū ad premiū: licet de premio qz tuz ad aliquid aliqualiter et incōplete supra tractauit. hic tamen de hoc complete tractat. Circa qd tria facit. Primo est agit de premio. Secūdo vero de preparatiōe et premiij susceptione ibi. Et ideo cōten dimus sine et. Tercio vero de causa vtriusqz scz preparatiōis et premiij qd expectat ibi. Omnia autē ex deo qui recōciliat et. Circa primū duo facit. Primo ponit premiū qd expectat. Secūdo exprimit desiderij premiij expectati. ibi. Hāc in hoc ingemiscim⁹ et. Sed quia premiū quod expectat est inestimabile scz gloria celestis: ideo dicit. Scimus quoniā et. quasi dicat fm glo. Vere operat in nobis pondus glorie quia in corporib⁹ erit hec gloria nō tantū in aīa. Enim id est quia scim⁹ id est certi sumus: qz iam habem⁹ in spe quoniā si terrestris domus nostra id est corpe. Homo est vt dicitur est dicit mens cū sit principalis in homine. que quidē mens se habet ad corpus sicut homo ad domū. Si cur est destructa domo nō destruit homo eam inhabitās sed manet: sic destructo corpe nō destruit mens seu aīa rationalis sed manet. Corpus ergo terrestris dicit domus habitatiōis id est in qua habitam⁹. Job. 4. Qui habitat domos luteas et. Dissoluat id est destruat. Scimus in qz qz habem⁹ edificatiōe id est edificij ex deo. id est paratū a deo. Edificij dico domū nō manufactā id est nō opere hominis nec opere nature sed corpus incorruptibile: qd assumimus. qd quidē nō est manufactū quia incorruptibilitas in corporibus nostris puenit solū ex operatiōe diuina. Phil. 3. Reformabit corpus humilitas nostre et. Domū eternā. id est domū ab eterno nobis preparatā. Esaie. 33. Tabernaculū quod nequaqz destruet in celis. Mat. 5. Merces vestra copiosa est in celis. Hāc autem cōmutatiōe vt scz p terrestris domo habeat celestē desiderabat Job dicens. 14. Cunctis diebus habus nūc multo expositio est fm glo. sed tamē nō est fm intellectū apostolicū nec precedētibus nec sequētibus cōcordat. Hāc ipse cū habeat vnā materiā continuā de qua loquitur non interponit aliā. Et ideo videam⁹ quid intendat apłus dicere. Sciendū est autē qz apłus vult hic ostendere qz sancti rationabiliter sustinēt tribulatiōes: ex quibus vita presens corrumpit. quia ex hoc statim pueniūt ad gloriā nō ad gloriosū corpus vt dicit in glo. Et ideo dicit. Ideo sustinimus em id est quia scimus id est p certo habem⁹ quoniā si terrestris domus nostra hui⁹ habitatiōis id est corpus dissoluat id est corrumpat per mortē: habemus statim non in spe sed in re meliorē domū scz edificatiōe domus

Explanatio sancti Thome

non manufacta id est gloria celestis non corpus gloriosum. De hac autem domo dicit Job, 14. In domo patris mei mansiones multe sunt etc. Quae quidem est ex deo non manufacta quia gloria eterna est ipse deus. ps. Esto mihi in deum protectorem et in domum etc. Et eterna ad litteram quia ipse deus est eternus. In premio. i. in excelsis quia statim corrupto corpore anima sancta consequitur hanc gloriam non in spe sed in re. Si ergo premium sanctorum est admirabile et desiderabile: quia gloria celestis est et ideo consequenter subiungit desiderium sanctorum ad ipsum premium dicens. Nam in hoc ingemiscimus etc. Ubi tria facit. Primo exprimit desiderium gratie ad premium ipsum. Secundo ostendit quod desiderium gratie retardat ex desiderio nature ibi. Nam et qui sumus in tabernaculo etc. Tertio ostendit quomodo desiderium gratie vincit desiderium nature ibi. Auderes igitur etc. Sed desiderium gratie est cum fervore. Nam in hoc ingemiscimus etc. quasi dicat hec est vera probatio quod habemus domum non manufactam quod si desiderium nature non est frustra multominus desiderium gratie frustra est. Cum igitur nos habeamus ferventissimum desiderium gratie de gloria celesti: impossibile est quod sit frustra. et hoc est quod dicit. Ingemiscimus. i. in gemendo desideramus in hoc scilicet anime desiderio retardati. ps. Ne mihi quod incolarum meum etc. In hoc enim quod cupientes sumus. i. cupimus supradictam habitationem nostram. i. fructum glorie que de celo est. i. celestis que dicitur habitatio quia in ipsa gloria sancti habitant sicut in suo consolatorio. Mat. 25. Intra in gaudium domini tui. Per hoc autem quod dicit superindui dat intelligere quod illa domus celestis de qua supra dixerat non est aliquid ab homine separatum sed aliquid homini iuberens. Non enim dicitur homo induere domum sed vestimentum. domum autem dicitur aliquid inhabitare. Nec ergo duo coniungit dicens superindui habitationem per quod ostendit quod illud desiderium est aliquid inherens quod induit. et aliquid continens et excedens quod inhabitat. Sed quia non simpliciter dixit indui sed superindui ratione sui dicitur subdit dicens: Si tamen vestiti et non nudi inueniamur. Quasi dicat si anima indueret habitationem celestem quod non exueret habitationem terrenam. i. non corrumpere corpus nostrum per mortem sed celestem adeptio illius habitationis esset superinductio. Sed quod oportet quod euacuetur habitationem terrenam ad hoc quod induat celestem non potest dici superinductio: sed inductio simplex. Et ideo dicit. Si tamen vestiti et non nudi inueniamur. Quasi dicat. superinduemur quidem si inueniremur induci et nudi. Audus enim non dicitur superindui sed indui tantum. Hoc vero aliter exponit de vestimento spirituali dicens. Lupinus superindui quod vtiq; fiet tamen hac conditione si nos inueniamur vestiti scilicet virtutibus et non nudi scilicet virtutibus. De istis vestibus dicit Col. 3. In dute vos sicut electi dei etc. Quasi dicat. Nullus ad illam gloriam perueniet nisi habeat virtutes. que quidem expositione non videtur concordare intentioni apostoli. Sic ergo desiderium gratie feruet ad premium. sed tamen retardat a desiderio nature quod ostendit cum dicit. Nam dum sumus in tabernaculo isto etc. Ubi primo ponit conditionem desiderii naturalis. Secundo ostendit quod etiam hic status desiderii naturalis est a deo ibi. Qui autem efficit nos etc. Condicio autem desiderii est naturalis retardans desiderium gratie. quia velle minus inueniri vestiti et non nudi id est ita vellemus quod anima perueniret ad gloriam et corpus non corrumpere per mortem. Cuius ratio est quia naturale desiderium inest anime esse vniuersam corpori alias mors non esset penalis. Et hoc est quod dicit. Nam nos qui sumus in tabernaculo. id est qui habitamus in isto mortali corpore. 2. Petri. 1. Scio quod velox sit depositio tabernaculi mei. Ingemiscimus id est intus in corde. non solum extra in voce gemimus. Esa. 59. Et colubae mediantes gememus quia durum est cogitare mortem. et tamen gratia quasi aliquo existente contra desiderium nostrum eo quod non

possimus peruenire ad gloriam nisi deponamus corpus quod est ita contra naturale desiderium ut dicit Augustinus. Quia nec ipsa senectus a petro timore mortis auferre potuit. Et ideo dicit. Eo quod volumus spoliari scilicet tabernaculo terreno. sed superest gloria supercelestis. Vel secundum gloriam corpore glorioso Sed quia posset videri indecens quod corpus ex vna parte esset corruptibile ex sui natura si non fuisset ante dissolutum et ex parte glorie esset gloriosum. subdit modum quomodo fieri vellet dicens. Et absorbeatur: quod mortale est etc. Quasi dicat. Non sic superest vniuersum quod corpus remaneat mortale: sed ita quod gloria auferat ex toto corruptionem corporis absque corporali dissolutioe. Et ideo dicit. Absorbeatur quod morte est. i. ipsa corruptio corporis a vita scilicet glorie. 1. Cor. 15. Absorpta est mors in victoria tua etc.

Lectio secunda.

Qui autem efficit nos in hoc ipsum deus qui dedit nobis pignus spiritus Audentes igitur semper et scientes: quomodo dum sumus in hoc corpore peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus et non per spem. Audemus autem et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore et presentes esse ad dominum et ideo contendimus siue absentes siue presentes placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal christi. ut referat unusquisque propria corporis prout gessit: siue bonum siue malum.

Hic ostendit auctorem supernaturalis desiderii de habitatione celesti. Causa enim naturalis desiderii quod volumus expoliari est quia scilicet anima naturaliter vnice corpori et conuerso Sed hoc quod celestem inhabitationem superindui cupimus non est ex natura sed ex deo. Et ideo dicit. Qui autem efficit nos in hoc etc. Quasi dicat. Eolumus superinduere celestem habitationem: ita tamen quod non spoliemur terrena et tamen hoc ipsum quod volumus sic superestur efficit in nobis deus. 1. Petri. 2. Deus est qui operatur in nobis etc. Cuius ratio est quia quilibet naturam consequitur appetitus conueniens sibi siue nature. sicut graue naturaliter tendit deorsum et appetit ibi quiescere. Si autem sit appetitus alicuius rei supra naturam suam illa res non mouetur ad illam finem naturaliter sed ab alio quod est supra naturam suam. Constat autem quod perfruit celestem gloriam et videre deum per essentiam licet sit rationalis creatura ad hoc desiderandum a natura. sed ab ipso deo qui in hoc ipsum efficit nos etc. Sed quomodo hoc efficit subdit dicens. Qui dedit pignus etc. Circa quod sciendum est quod deus efficit in nobis naturalia desideria et supernaturalia. Naturalia quidem quando dat nobis spiritum naturalem conuenientem nature humane. Gen. 1. Inspirauit in faciem eius etc. Supernaturalia vero dat quando infundit in nobis supernaturalem spiritum. scilicet spiritum sanctum. Et ideo dicit. Dedit nobis pignus spiritus id est spiritum sanctum causantem in nobis certitudinem huius rei quam desideramus impleri. Ephe. 1. Signati estis spiritu promissionis sancto etc. Dicit autem pignus. quia pignus debet tantum valere quantum valet res pro qua ponitur. sed in hoc differt a re pro qua ponitur. quia plenius iure possidet res quam iam habet quod pignus quod res possidet ut quid suum. pignus vero seruatur et tenet quasi pro certitudine rei habende. Ita est de spiritu sancto quod spiritus sanctus tantum valet quantum gloria celestis. sed differt in modo habendi quia nunc habemus eum quasi ad certitudinem consequendi illam gloriam In patria vero habebimus ut rem iam nostram et a nobis

in epistolam II. ad Corinthios, v.

possessam. Tunc enim habebimus perfecte: modo imperfe-
 cre. Sic ergo retardat desiderii gratie a desiderio nature
 Sed nūquid impedit? Non: sed desiderii gratie vincit.
 Et hoc est quod dicit. Audentes igitur etc. Quasi dicat. Duo
 desideria sunt in sanctis. Vnū quo desiderat celestē hīta-
 tionē. aliud quo nolūt expoliari. Et si hec duo essēt cōpos-
 sibilita nō essēt hīra et vnū nō retardaret ab alio. S; apłs
 ostendit ea esse incōpossibilita et q̄ oportet q̄ vnū vicat alieꝝ.
 Unde circa hoc tria facit. Primo enis ostendit incōpossibi-
 lilitatē victoꝝ desiderioꝝ. Scđo interponit quandā pro-
 bationē ibi. Per fidē em̄ etc. Tercio ostendit qđ horū
 vincat ibi. Audemus autē etc. Incōpossibilitatē ostendit cuꝝ
 dicit. Audentes igitur semper etc. Videre pprie est immi-
 scere se in pericula mortis et nō cedere ppter timorē. Lis-
 cet autē sancti naturaliter timeāt mortem. tamen audent
 ad pericula mortis et nō cedūt timore mortis. p̄ 2ouerb.
 28. Justus quasi leo cōfidens. Eccl. 4.8. In diebus suis
 nō pertimuit principē. ¶ Et scientes scz sum? hoc qđ cō-
 firmat in nobis audaciā vt̄ pro xp̄o mori nō timeamus.
 quoniā dū sum? in hoc corpore mortali peregrinamur. i.
 elongamur a deo. ps̄. Ideo mihi quia incolatus meus etc.
 Peregrinamur in q̄ quia sum? extra patriā nostrā qui de
 us est. alias nō diceremur peregrinari ab eo. Et hoc non
 est ex natura nostra: sed ex eius gratia. ¶ Autē pegrina-
 mur a dño probat cuꝝ dicit. Per fidē em̄ ambulam? id
 est pcedimus in vita ista per ndem et non per specē. i. nō
 p̄ perfectā visionē. f̄idei em̄ verbū est sicut lucerna qua
 illuminamur ad ambulandū in vita ista. ps̄. Lucerna pe-
 dibus meis verbū tuū etc. In patria autē nō erit h̄mōi lu-
 cerna. quia ip̄a claritas dei id est ip̄e deus illuminabit il-
 lam. Et ideo tūc per specē. i. per essentiā videbimus eū.
 Dicit autē. Per fidē ambulamus. qz fides est de nō visis
 Est em̄ fides substantia sperandarū rerū argumentū nō ap-
 parentiū vt̄ dicit Heb. 11. f̄rdiu autē anima corpi mortis
 h̄ vn̄ non videt deū per essentiā. Ep̄o. 33. Non videtis
 me homo etc. Unde inquantū assentiū? credēdo hīs que
 nō videmus dicamur ambulare per fidē et non per specē.
 Sic ergo patet et duoz desiderioꝝ incōpossibilitas qz nō
 possimus cū hoc corpore superindui celestē habitatiōē et
 p̄bario hui? qz per fidē ambulamus. ¶ Sequit̄ psequen-
 ter victoria vn̄? desiderii. Et de duobus scz desiderii gratie
 cū dicit. Audemus etc. Et de v; resumi sciētes supra posi-
 tū qz littera suspensiva est. vt̄ dicit sic. Hoc in q̄ scientes
 quia dū sumus in hoc corpore etc. Audemus et bonā volun-
 tatē habemus. Duo dicit quoz vnū importat repugnantiā
 quā habet in volendo que fit per timorē mortis. Abi
 em̄ non est timor non est audacia. Hā ex appetitu nature
 surgit timor mortis. ex appetitu gr̄e surgit audacia Ideo
 dicit. Audem?. Aliud importat imperfectionē animi in
 desiderādo. quia nisi bene desideraret nō vinceret timor
 mortis cū sit valde naturalis. Et ideo nō solū oportet au-
 dere sed bonā voluntatē habere. i. cū gudio velle. Lis-
 cet em̄ fm̄ philosophū in actu fortitudinis nō requirat̄ gau-
 diū ad perfectionē virtutis sicut in alijs virtutib? sed so-
 lum nō tristari. tamen qz fortitudo sanctorū perfectior est.
 non solū nō tristat in periculis mortis sed etiā gaudēt.
 ¶ Phil. 1. Habens desiderii dissolui etc. Sed qđ audem?
 Magis peregrinari a corpore id est remoueri a corpore per
 corporis dissolutionē quod est cōtra desiderii nature et p̄es-
 sentes esse ad vñm id est ambulare per specē quod est de
 siderii gratie. Hoc desiderabat. ps̄. qui dicebat: Sitiuit
 aīa mea ad deū viuū etc. Et nota qz hic cōcludit eadē duo
 q̄ proposuit in principio. Scđo scz qz si terrestris dom?
 nostra huius habitatiōis dissoluatur qz idē est qđ hic dicit.
 peregrinari a corpore et qz habemus habitatiōē in celis
 nō manufactā et hoc qđ idem est p̄sentes esse ad deū. Cō-

utatur per hec verba error dicentiū animas sanctorū dece-
 dentiū non statim post mortē deduci ad visionē dei et eius
 presentia. sed morari in quibusdā mansionib? vsqz ad diē
 iudicij. Hāc frustra sancti auderēt et desiderarent pere-
 grinari a corpore si non essent presentes ad deū. Et ideo dis-
 cendū est qz sancti statim post mortē vident deū per essen-
 tiā et sunt in celesti mansionē. Sic ergo patet qz premiū qđ
 sancti expectāt est inestimabile. ¶ Sequit̄ de preparatiōe
 ne ad premiū que fit per pugnā contra temptatiōes et per
 exercitiū bonoz operū. Et hoc est qđ dicit. Ideo cōtendi-
 mus etc. Preparant autē sancti ad hoc premiū tripliciter.
 scz placēdo deo. Scđo p̄ficiendo primo ibi. Sciētes au-
 tem timorē dei. Tercio abdicādo a se carnales affectus.
 ibi. Itaqz nos etc. Deo autē placent resistendo malis. Et
 ideo dicit. Ideo qz scz totū desiderii nostrū est qz simus p̄-
 sentes deo. Cōtēdimus id est cū conatu nitimur seu stu-
 demus cū pugna et lucta cōtra temptatiōes dyaboli car-
 nis et m̄sdi. Luc. 13. Cōtēditē intrare per angustiā por-
 tam etc. Placere illi scz deo ad quē desideram? esse p̄es-
 sentes. et hoc siue absentes siue p̄sentes illi sumus. qz nisi
 studeamus ei placere in vita ista dū sumus absentes. non
 poterim? ei placere nec esse ei p̄sentes in alta vita. Sap.
 4. Placēs deo factus dilectus etc. ¶ Consequēt̄ qz dicit.
 Dēs em̄ nos manifestari oportet etc. subdit causā qua
 re sancti contendūt placere deo. que quidē causa sumit̄ ex
 cōsideratiōe futuri iudicij vbi nos oēs manifestari oportet.
 ¶ Ponit autem apłus quosqz conditiōes futuri iudicij.
 Primo em̄ ponit ip̄ius vniuersalitātē. qz nullus excipiet̄
 ab illo iudicio. Et ideo dicit. Dēs nos id est oēs homines
 bonos et malos magnos et paruos. Ro. 14. Dēs stabim?
 ante tribunal xp̄i Apoc. 20. Audi mortuos pusillos et ma-
 gnos stantes in cōspectu agni etc. Sed contra hoc objicit̄
 dupliciter. Primo qz videt̄ qz infideles non veniēt ad ius-
 ditiū. nā qui non credit̄ tā iudicatus est vt̄ dicit. Job. 3.
 Scđo qz quidā erūt ibi vt̄ iudices. Mar. 19. Sedebitis
 super sedes etc. Non ergo oēs erūt ante tribunal vt̄ iudic-
 cent. Responso. dicēdū qz in iudicio duo erūt scz discus-
 sio meritoꝝ et quantū ad hoc non oēs iudicabunt. qz illi q̄
 totaliter abrenūciauerūt sathane et pompis eius et per om-
 nia adhererūt xp̄o: non discutient̄ qz iam dii sunt. Illi ve-
 ro qui in nullo adhererūt xp̄o: nec per fidē nec per opera.
 similiter nō indigent discussione qz nihil habēt cum xp̄o.
 sed illi qui cū xp̄o aliquid habēt scz fidem. et in aliquo res-
 cesserūt a xp̄o scz per mala opera et praua desideria. discu-
 tient̄ de hīs que contra xp̄m cōmiserūt. Unde q̄rum ad
 hoc solū xp̄iani peccatoꝝ manifestabūtur ante tribunal
 xp̄i. Item erit in iudicio plario sententię et q̄rum ad hoc
 omnes manifestabunt. Sed de p̄teritis nō videt̄ quia dicit̄
 vt̄ referat vnusquisqz ppria corporis prout gessit. sed
 pueri nihil gesserūt in corpore. ergo etc. Sed hoc soluit glo-
 sa. qz non iudicabunt pro his que ip̄i gesserunt per se sed
 de his que gesserūt per alios. vuz per eos crediderūt vel
 nō crediderūt baptizati vel nō baptizati fuerūt. Vel dam-
 nabunt p̄ peccato primi parētis. Scđo vero ponit iudicij
 certitudinē. In iudicio em̄ hominū multi decipi possunt
 dum quidā iudicant mali. qui tamen sunt boni et cōtē-
 so. Et hui? ratio est. quia nō manifestant̄ corda. sed in il-
 lo iudicio perfectissima certitudo erit. quia erit ibi manife-
 statio cordiū. Unde dicit. Manifestari. 1. corint. 4. Ho-
 lite ante tempus iudicare etc. Tercio ponit iudicij neces-
 sritatē. quia nec per interpositā personā nec per contuma-
 ciā poterit quis effugere iudiciū illud. Unde dicit. Opor-
 tet id est necessariū est. Job. 19. Scitote esse iudiciū. Ec-
 cles. vltimo. Lunata que sūt adducet deus etc. Quarto
 ponit iudicis auctoritatē. Unde dicit. Ante tribunal xp̄i
 vt̄ scz veniat ad iudicandū homines in eadē forma in qua

Explanatio sancti Thome

iudicatus est ab hoibus. vt existens in forma humana videretur a bonis & malis. Mali enim nō possunt videre gloriam dei. Job. 5. Potestatis vedit ei iudiciū facere &c. Tribunal autē dicit iudicariā potestatem. & sumptū est ab ari qua p̄uerdine romanoꝝ. qui elegerūt tres tribunos plebis. ad quoz officū pertinebat iudicare excessus cōsulū & senatorū & loca istoz vocabantur tribunalia. Quito ponit in dicit equitatē. quia s̄m merita p̄pria erunt p̄sentia vel pene. Unde dicit Et referat vnusquisq; &c. Ro. 2. Reddet vnusquisq; s̄m opera sua. Et dicit corpis nō solum pro his que facit motū corporis sed p̄ his que mens gestit. alias infideles nō punirent. Et ideo cū dicit corpotis intelligendū est id est pro his que gessit dum vixit in corpore.

Lectio tertia:

Lientes ergo timores dñi hominib⁹

suademus: deo autē manifesti sum⁹

Spero autē & in cōscientiis vestris manifestos nos esse. Non iterū cōmendamus nos vobis: sed occasione damus vobis gloriandi p̄ nobis: vt habeatis ad eos q̄ in facie gloriānt & non in corde. Siue enī mente excedimus deo. siue sobrii sumus vobis. Caritas enim xpi vrgēt nos estimātes hoc: quoniam si vnus pro oibus mortuus est: ergo omnes mortui sunt. Et pro oibus mortuus est xps: vt & qui viuūt: iam nō sibi viuāt: sed ei qui pro ipis mortuus est & resurrexit.

Ostendo qualiter sancti se preparāt ad premiū eterne glorie: placēdo deo. hic ostendit cōsequenter quomō preparant se ad hoc p̄ficiendo primo. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit sollicitudinē suā quā habet de salute p̄ximoz. Secōdo vero hui⁹ sollicitudinis causā assignat ibi Caritas xpi vrgēt nos &c. Circa primū tria facit. Primo ponit curā quā habet de salute p̄ximoz persuadēdo eis. Secōdo excludit quandā falsam suspiciōē ibi. Non iterū nos &c. Tercio ostendit q̄ etiam in modo docendi p̄ximoz vtilitatē intendat ibi. Siue enī mente &c. Circa primū duo facit. Primo ponit studiū suū de vtilitate p̄ximorum. Secōdo manifestat hoc ibi. Deo autē &c. Dicit ergo. Dico q̄ oportet nos manifestari ante tribunal &c. Et hec cōsideratio inducit hoies ad timendū iudiciū. Et ideo dicit. Scientes ergo timorē dñi id est q̄ pure & castē timendus sit dñs iesus xps suademus hominib⁹ vt timeant & vt credāt. Job. 23. Considerans eū timore sollicitoz. Je. 10. Quis nō timebit te o rex gentiū. Esa. 8. Dominū exercitū ip̄m sanctificate &c. Sed quia aliquis possit dicere q̄ non ex gratia: sed ex comodo suo suadebat hoibus. Et ideo manifestat hoc esse falsū duplici testimonio scz dei. Unde dicit. Deo autē manifesti sumus. quia scz ex timore dei loquimur. Deus enī videt intentionē cordis nostri. Je. 17. P̄auū est cor hois & inuestigabile et quis cognosceret illud? Ego dñs &c. Jo. 2. Ipse sciebat &c. Item testimonio cōscientiarū ip̄oz. Unde dicit. Spero autē in conscientiis vestris &c. & vere spero q̄ sic me exhibuit vt vos scire possitis nos esse probatos. & firmiter hoc tenere. & si non cōsteamini ore. s̄. 4. Cōmendantes nosmetip̄os ad omnē conscientiā hominū &c. Consequēter q̄ possent credere q̄ hoc dixerit p̄plus ad cōmendationē p̄pria: res mouet hāc suspiciōē falsam dicēs. Non iterū nos cōmendamus vobis id est nō dicimus hoc ad cōmendationē nostrā. vt quasi iterū velimus nos cōmendare. Supra enim

3. & etiā 1. corint. 3. aliqua dixerat ad cōmendationē suam. Et ideo dicit. Iterū. infra. 10. Non est qui seip̄m cōmendat &c. Sed hoc dicimus propter vtilitatē vestram. Quasi dicat. Damus vobis occasione gloriandi id est materia gloriandi. Pseudo enī per elationē gloriabant dicentes se fuisse doctos ab apl̄s. qui fuerit a dño scz a petro & iacobo qui erant colūne fidei. detrahētes in hoc apostolo quasi nō fuerit cum dño iesu & volentes eius doctrinā destruere. Et ergo & corinthij haberēt in quo gloriānt cōtra ip̄os pseudo scz de gratia apl̄o data & vt eos resellant & non seducātur ab eis. ideo dicit hoc. Unde subdit. Et habeatis ad eos id est cōtra eos vel ad eos reprimendos quid possitis dicere. Ad eos dico. qui in facie gloriānt et non in corde. Q̄ tripliciter exponit. Primo sic. In facie gloriānt id est interiorib⁹ obseruantijs legalibus. q̄ ad litterā docebāt seruare legalia. Et nō in corde id est in virtute xpi que est in corde. q̄ in spiritualib⁹ sicut apl̄s qui in virtute crucis xpi dicebat. Mihi autē absit gloria: & c. Item in facie gloriānt id est in cōspectu hominū sicut hypocrite faciūt. et non in corde id est in testimonio conscientie. sicut apostol⁹. Unde dicit. Gloria nostra hec est &c. Et in facie gloriānt. quia aliqua pretendebāt extertus que tamē non ita sentiebāt interius in corde scz q̄ dicebāt se doctos ab apostolis. & sequentē eoz doctrinā quā nitebant destruere. Patet ergo qualiter apostol⁹ in modo proximoꝝ salutē procurabat. Sequit̄ videre quomō ip̄oz salutē procurabat etiā in modo docēdi. Unde dicit. Siue enī mente &c. Quod exponit dupliciter. Vno modo sic. vt apl̄s dicat se excedere quādo loquitur eis cōmendando se sobriū esse quādo loquit̄ de cōmendatione p̄pria. s̄m hoc dicit. Quocūq; modo doceam⁹. vel est honor dei. vel vtilitas p̄ximū. quia si excedimus mentē id est cōmendamus nos. deo scz est id est ad honorē dei vel de seruādo iudicio dei siue sobrii sumus id est non aliter dicamus de nobis. Hoc est vobis id est ad vtilitatē vestrā. Sed aliter & est magis litteralis sensus. Dico q̄ damus vobis occasione gloriandi p̄ nobis. quia nos in omnibus que facimus & etiā in modo faciēdi intendimus bonū vestrum. Unde sciendū est q̄ apostoli sunt mediij inter deū & populū. Deutro. 5. Ego sequester & medius fui &c. Oportebat ergo q̄ haurirēt a deo quod effunderēt populo. Et ideo necessariū erat q̄ quādoq; eleuarent se per cōtemplationē in deū ad percipiendū celestia. quādoq; conforment se populo ad tradendū que a deo perceperant. & hoc totū in eoz vtilitatē cedebat. Et ideo dicit. Siue enī excedimus mēte. id est eleuamur ad hoc q̄ percipiamus bona gratiarū & hoc vt deo scz vniamur q̄ fit per excessū rerū temporalū. ps. Ego dixi in excessu meo. Dyo. Est enī exasim faciens diuinus amor &c. Siue sobrii sumus id est cōmensuremus nos vobis tradēdo diuina precepta hoc est vobis. id est ad vtilitatē vestrā. Sobrietates enim idē est q̄ cōmensuratio. Bria enī in greco idē est q̄ mēsurā. Nec sobrietates nō opponit ebrietati que est de vino que ad bella trahit in terra. sed opponit ebrietati que est a spiritu sancto que rapit hominē ad diuina de qua dicit Cant. 5. Bibite amici & inebriamini carissimi. Nam illa scz sobrietates est p̄pter vtilitatē proximi. sed hec ebrietates est p̄pter amorē dei. Huiusmodi autē descensus signatus est per descensum angeloz per scalam quā vidit Jacob. Gen. 28. Job. 1. Videbitis celū apertū &c. Consequēter cū dicit. Caritas autē xpi &c. Subiūgit apostolus causas p̄missae sollicitudinis. que quidē est caritas xpi. Circa hoc autē duo facit. Primo ostendit se vrgeri a caritate xpi: ad procurandā salutē proximoꝝ. Secōdo ostendit vnde prouocet caritas xpi in ip̄o ibi. Estimantes hoc &c. Dicit ergo. Dico q̄ siue excedim⁹ deo siue sobrii sumus vob

in epistolam II. ad Corinthios. V.

est ad utilitatē vestraz. Et huius causa est. quia caritas xpi
viget nos ad hoc. Et dicit viget quia vigere idem est qd
stimulare. Quasi dicat. Caritas xpi quasi stimulus
lat nos ad faciendū ea que caritas imperat vt scz pures
mus salutē proximozū. Hic est effectus caritatis. Ro. 8.
Qui spiritu dei agunt id est agitant ꝛc. Cant. 8. Lam-
padēs eius vt lampadēs ignis ꝛc. Unde autē proueniat
iste stimulus caritatis. ostendit cōsequenter subdēs. Estis
mātes hoc quoniā si vnus ꝛc. Et primo assignat rationē
huius. Scdo exponit ibi. Et p omnibus mortuus est ꝛc.
Dicit ergo. Dico q oīa pro vobis facimus qz viget nos
caritas xpi. quia estimam⁹ q si vnus scz xps pro oīibus
mortuus est: q etiā nos ita viuamus id est ad utilitatē ve-
strā q etiā nobis mortui sumus id est nihil curem⁹ de no-
bi. sed de xpo ꝛ de his que xpi sunt. Et hoc est quod dicit
Si vnus ꝛc. Ro. 5. Cōmendat deus suam caritatē in no-
bis ꝛc. 1. Petri. 2. Xpus passus est p nobis ꝛc. Quod
ergo infer. Ergo omnes mortui sunt. exponit tribus mo-
dis. Primo vt dicat omnes mortui sunt morte peccati in
adam. Non em̄ esset necessariū q xpus pro omnib⁹ mo-
re ref nisi omnes mortui fuissent morte peccati in adam. 1.
corinth. 15. Sicut in adā omnes ꝛc. Scdo vt dicat. Om-
nes mortui sunt scz veteri vite. Xpus em̄ mortuus est ad
delenda peccata. Ergo oēs debent mori veteri vite. scilicet
peccati ꝛ viuere vitā iusticie. Ro. 6. Quenim mortuus
us est peccato ꝛc. ita ꝛ vos estimate vos mortuos esse ꝛc.
Tercio ꝛ magis litteraliter. Ergo mortui sunt omnes id
est ita debet se quilibet reputare ac si esset mortu⁹ sibi ip-
si. Col. 3. Mortui estis ꝛc. Et hunc modum exponit conse-
quēter cum dicit. Et pro omnibus mortuus est xpus. 1.
Job. 2. Mortuus est vt viuamus christo. Unde subdit.
Et ꝛ qui viuunt scilicet vita naturali. tam nō sibi viuunt id
est nō propter seipm ꝛ ppter bonū suum tantū. sed ei qui
pro ipis mortuus est ꝛ resurrexit scz xpo. id est totā vitā
suā ordinet ad seruitiū ꝛ honorē xpi. Gal. 2. Alio ego
non ego ꝛc. Eccl. 29. Gratia fideiussoris tui ne obliuiscas
ꝛc. Et hor ratio est quia vnusquisqz operās sumit regu-
lam operis sui a fine. Unde si xpus est finis vite nostre vi-
tam nostrā debemus regulare nō fm voluntatē nostram
sed fm voluntatē xpi. Sic enim ꝛ xpus dicebat. Job. 6.
Descendi de celo nō vt facerē voluntatē meam ꝛc. Nota
autē q duo dicit scz q mortuus est xpus ꝛ q resurrexit p
nobis. Vbi duo expiuntur a nobis. Quia enim mortuus
est pro nobis ꝛ nos debemus mori nobismetipis id est p
ipō abnegare nosipos. Unde dicebat. Luc. 9. Qui vult
venire post me abneget semetipm ꝛc. Quia vero xpus re-
surrexit pro nobis. ꝛ nos debemus ita mori peccato ꝛ ve-
teri vite ꝛ nobismetipis. q tamen resurgamus ad nouam vi-
tam xpi. Rom. 6. Quomodo xps surrexit a mortuis per
gloriā patris ita ꝛ nos in nouitate ꝛc. Et propter hoc do-
minus nō dixit solum abneget semetipm ꝛ tollat crucē su-
am. sed addidit ꝛ sequat me scz in nouitate vite proficien-
do in virtutibus. ps. Ibi de virtute in virtutē ꝛc.

Lectio quarta.

**Taqz nos ex hoc neminez nouimus
i scdm carnē. Et si cognouimus scdm
carnē xpm iam nouimus: Si qua er-
go in xpo noua creatura vetera transferunt:
ecce facta sunt omnia noua.**

Posito quomodo sancti p̄parant se ad susceptionē glo-
rie celestis placendo deo ꝛ proficiendo proximo. hic con-
sequēter ostendit quomodo p̄parant se ad hoc idem ab-
dicando a se carnalē affectus. Et circa hoc tria facit. Pri-
mo ponit abdicationē carnalis affectus Secundo excludit

instantiam. ibi. Et si cognouimus ꝛc. Tercio concludit
intentum. ibi. Si qua ergo in christo ꝛc. Dicit ergo pri-
mo. Exquo ergo adeo certi sumus de gloria eterna. Ita
q nos ex hoc nemine scdm carnem nouimus. Vbi nota
q scdm carnem est quedā determinatio. ꝛ potest duplici-
ter exponi: scdm q dupliciter cōstructio fieri potest. Vno
modo vt ly scdm carnem cōstruatur cum hoc accusatiuo
nemine. ꝛ sic exponit glo. Memine scdm carnem. id est
carnaliter viuente approbamus. Exquo enim quilibet
debet mori: non approbamus eum qui carnaliter viuunt.
Et hoc modo accipit caro. Rom. 8. Vos autem in carne
non estis ꝛc. Alio modo nemine scdm carnem. id est fm
carnales legis obseruantias viuente nouimus. id est ap-
probamus: ꝛ hoc modo accipit caro. Phil. 3. Qui consi-
dunt in carne. id est in carnalibus legis obseruantijs ꝛc.
Tercio nemine scdm carnē. id est scdm carnis corruptio-
nem nouimus. id est reputamus. Licet enim fideles ad
huc carnem corruptibile gerant tamen in spe iam habēt
corpus incorruptibile. Unde nō reputant se scdm q mo-
do carnem corruptibile habent sed scdm q habituri sunt
corpus incorruptibile. Hoc modo accipit caro. 1. corinth.
15. Caro ꝛ sanguis regnū dei nō possidebūt. Alio modo
potest construi vt ly scdm carnē cōstruat cum hoc verbo
nouimus. Et sic est sensus. Dico q exquo non debemus
nobis viuere sed ei qui pro nobis mortuus est. itaqz nos
ex hoc nemine scdm carnem nouimus. id est nō sequimur
in aliquo carnalē affectum nec aliquez hoc modo reputa-
mus. Et hoc modo accipit illud Deut. 33. Qui dixerit
patri suo ꝛ matri nescio vos ꝛc. Et sic ly scdm carnem re-
feratur ad cognoscēte. sed in prima expositōe referabatur
ad cognitū. Quia vero aliquis posset dare instantiam de
xpo quod saltem cognouisset eum scdm carnē. ideo conse-
quēter hoc remouet dicens. q si cognouimus ꝛc. Circa
quod sciendū est q manicheus adducebat verba ista pro-
se in fulcimentū sui erroris. Ipe enim dicebat xpm nō ha-
buisse verū corpus. nec fuisse ex semine dauid natū. Et sic
August. dicit in libro cōtra faustum. Si quis cōtra eum
allegaret verbū apostoli ad Ro. 1. Qui factus est ei ex se-
mine dauid scdm carnē. ꝛ illud. 1. Thi. 3. Et manifeste
magnum est pietatis sacramētū quod manifestatū est in car-
ne ꝛc. 2. Thi. 2. Memor esto dominū iesum xpm re-
surrexisse a mortuis ex semine dauid ꝛc. Respondebat q
apostolus aliquādo fuerat hui⁹ opinionis scz q fuisse ex
semine dauid ꝛ q verū corpus habuisset: sed postea hanc
opinionē mutauit ꝛ correxit se hic. Unde dicebat. Et si co-
gnouimus scdm carnem xpm id est si fuerimus aliquādo
huius opinionis q xpus habuisset veram carnē. sed nūc
iam nō nouimus id est modo mutauimus illā opinionē et
non credimus ita. Quod quidē dupliciter improbat Au-
gusti. primo quia de eo quod falso putamus nullus dicit
nouimus sed opinamur. Cū ergo apostol⁹ vtatur hic hoc
verbo cognouim⁹ videtur q nō aliquādo falso putauerit
Secundo quia supra apostolus dicit. Memine nouimus
scdm carnem. Si ergo verū esset quod dicit Manicheus
apostolus nullū cognosceret habere verū corpus: quod
est falsum. Est ergo falsū quod manicheus dicit. Et ideo
aliter est exponendū scdm veritatē ꝛ dupliciter. Vno mo-
do vt sumat hic caro pro corruptiōe carnis. 1. corinth. 15
Caro ꝛ sanguis ꝛc. Et tūc est sensus. Et si cognouim⁹ al-
quando xpm scdm carnem id est habere eū carnem corru-
ptibile ante passionem. sed nūc iam non nouimus scz euz
habere carnē incorruptibile. qz Rom. 6. dicitur xpus re-
surgens ex mortuis iam nō carnem ꝛc. Alio modo scdm
glo. vt ly si aliquādo scdm carnem xpm cognouimus refe-
ratur ad statū pauli ante conuersionē ad xpm. Quod ves-
to sequit sed nūc iam non nouimus. referatur ad statum

Explanatio sancti Thome

elus post conversionē. Et sic est sensus. Et ego et alij iudei infideles aliquando id est ante conversionē meā cognouimus xpm scdm carnē. id est scdm q̄ carnaliter opinati sumus de xpo scz eum esse tantū hominē et q̄ venit tantum ad carnales obseruantias legis. sed iam id est postq̄ conuersus sum nō nouim⁹. id est hec opinio cessauit. Immo credo q̄ sit verus deus et q̄ non sit colendus per carnales obseruantias. Unde dicebat. Gal. 5. Si circumcidimini xpus nihil vobis pderit. Potest et aliter exponi: vt hoc quod dicit et si cognouimus et. dicat apostol⁹ in persona omnium apostolorū xpi: et sic videtur respondere vltimē expo sitioni huius quod dicitur neminē cognouimus. Unde sci endū est q̄ August. exponēs illud. Job. 16. Expedit vobis vt ego vadam. Ubi ratio vñ ad hoc subdit. si em̄ non abiero paraclytus non veniet ad vos. Dicit q̄ hoc ideo erat quia discipuli carnaliter amantes xpm afficiebantur ad ipm sicut carnalis homo ad carnalē amicum. et sic nō poterant eleuari ad spiritalē dilectionē que etiam p̄ ab sente multa facit pati. Et ergo radicaretur in eis affectus spiritalis qui est a spiritu sancto et cessaret carnalis: dixit eis domin⁹. Pax vobis et. Hoc ergo apostol⁹ in perso na omnium discipulorū cōmemorans dixit. Et si cognouimus id est si adheſimus xpo aliquādo scz quādo nobiscuz erat presentia corporali scdm carnem. id est scdm carnalē affectum sed iam nō noui id est iam iste affectus cessauit a nobis per spiritū sanctum qui datus est nobis. ¶ Consequenter est dicit. Si qua igitur in xpo et. Ex premissis concludit quendam effectum esse consecutū scz nouitatis in mū do. et ideo dicit. Si qua igitur. id est si aliqua in xpo. id est in fide xpi. vel per xpm noua creatura est facta Gal. 5. In xpo iesu neq̄ prepuimus neq̄ circūcilio et. Ubi notan⁹ dum q̄ innouatio per gratiā dicitur creatura. Creatio enim est motus ex nihilo ad esse. Est autē duplex esse: nature et esse gratie. Prima creatio facta fuit qua creature ex nihilo producte sunt a deo in esse nature. et tunc creatura erat noua. sed tamen p̄ peccatū inueterata est. Tren. 3. Vetus tam fecit pellē meam et. Opportuit ergo esse nouā crea tionē per quam producerent in esse gratie. que q̄dez crea tio est ex nihilo. quia qui gratia caret nihil sunt. 1. cor. 13. Si nouerim mysteria omnia et scz. caritatē autem nō habeam et. Job. 18. Habitat in tabernaculo illius socij ei⁹ qui non est. A. peccati. Aug⁹. Peccatū em̄ nihil est. et nihil sūt homines cū peccant. Et sic patet q̄ infusio gratie est quedā creatio. Si ergo aliqua creatura facta est noua per ipm: vetera transferūt ei. Hoc quidem sumptū est Leuitici. 26. vbi dicitur Nouis superuenientibus vetera p̄scie tis. Ex quo sic argumentarūt. Si omnia noua facta sunt et scdm legem nouis superuenientibus vetera sunt p̄scien da ergo si qua creatura est: vetera transferūt ei. id est transire debēt ab eo. vetera autē que transire debēt sunt lega lia. Ro. 7. Seruiamus in nouitate spiritus. et nō in vetustate littere. Item errores gentiliū. Esa. 26. Vetus et: roz abij t. Item corruptiōes peccati. Rom. 6. Vetus homo noster et. Quib⁹ quidē in nobis transeuntibus virtutes cōtrarie hijs vicijs debent in nobis innouari. Apo. 21. Et dixit qui sedebat in throno. Ecce noua facio oīa.

Lectio quinta.

Ania autem ex deo qui nos reconciliauit sibi per xpm: et dedit nobis ministeriū reconciliationis. Quonia m quidem deus erat in xpo mūdum reconciliauit sibi. non reputans illis delicta ipso. et posuit in nobis verbum reconcilia tionis. Pro xpo ergo legatione fungimur tan

q̄ deo exhortante per nos. **O**bscramus pro xpo: reconciliamini deo. Eum qui non nouerat peccatum pro nobis peccatū fecit: vt nos efficeremur iusticia dei in ipso.

Postq̄ apostolus in superiorib⁹ tractauit de premio sanctorū et de preparatiōe ad susceptionē eius: hic consequēter agit de causa vtriusq̄. Et circa hoc tria facit. quia primo ostendit auctorē omnium predictorū esse deum. Secūdo cōmemorat beneficiū a xpo collatum. ibi. Qui reconciliauit et. Tercio beneficij vsū. ibi. Pro xpo ergo legatione et. Dicit ergo. Dixi q̄ intendimus salutē proximorū et vetera transferūt. sed hec omnia sunt nobis ex deo patre. vel ex deo auctore. Rom. 11. Ex ipso et in ipso et per ipsum sunt omnia Jaco. 1. Omne datū optimū et. Sequit beneficiū susceptū a deo ibi. Qui reconciliauit et. Ubi primo ponit ipm beneficiū collatum. Secūdo exponit ibi. Quonia quidem deus et. Cōmemorat autē duplex beneficiū per xpm collatū. Anz cōmune. aliud speciale. Cōmune quidem toti mūdo scz reconcilia tionis ad deum. et hoc est quod dicit. Qui scz deus pater reconciliauit. id est pacifiscavit nos sibi et hoc per xpm. id est per incarnatū verbum. Homines enim erant inimici dei ppter peccatū. xpus autem hanc inimicitā abstulit de medio: satisfaciēs pro peccato. Et fecit concordā. Col. 1. Pacificans per sanguinem crucis eius siue que in terris: siue que in celis et. Et ideo dicit. per xpm. Rom. 5. Reconciliati sumus deo per mortē et. Speciale autē beneficiū est apostolis collatum scz q̄ ipsi sunt ministri huius reconcilia tionis. Unde dicit. Et dedit nobis ap̄lis vicarijs xpi ministeriū huius reconcilia tionis. Supra. tertio Distros nos elegit et. ps. Si scilicet motēs id est apostoli pacē populo scz a domino. ¶ Consequenter cū dicit. Quonia quidē et. Exponit que dixit. primo primū. Secūdo secundū. ibi. Posuit in nobis et. Dicit ergo. Dico q̄ deus reconciliauit nos sibi. et hoc modo. Inimicitie em̄ inter deū et hominē erant propter peccatū. vt dicitur scdm illud Esa. 59. Peccata vestra diuiserūt et destructo ergo peccato per mortē xpi. Inimicitie iā solute sunt. Et hoc est quod dicit. Quonia quidē deus erat in xpo per vnitate essentie. Job. 14. Ego in patre et pater in me est. Vel deus erat in xpo per xpm mundum sibi reconcilians. Ro. 5. Reconciliati sumus deo et. Et hoc nō reputans illis delicta iporū. id est non habens in memoria illoz delicta tam actualia q̄ originalia ad puniendū: pro quibus xpus plene satisfecit. Et scdm hoc dicitur nos reconciliauit sibi in quantum nō imputat delicta nostra nobis. ps. Beatus vir cui nō imputabit domin⁹ peccatū. ¶ Consequenter cū dicit. Et posuit in nobis et. Exponit secundū scz de beneficio ap̄lis collato. Quasi dicat hoc modo dedit nobis ministeriū reconcilia tionis quia posuit in nobis verbū reconcilia tionis. id est dedit virtutē et inspirauit in cordibus nostris vt annūciemus mūdo hanc reconciliationē esse factam per xpm. Et hoc faciēdo inducimus homines vt conformēt se xpo per baptisimū. Je. 1. Ecce dedi verba mea et. ¶ Consequenter cum dicit. Pro xpo ergo legatione et. Ostendit vsū beneficij et primo q̄ tum ad secundū beneficiū collatū apostolis. Secūdo q̄ tum ad primū collatū omnibus. ibi. Obscramus pro xpo et. Dicit ergo. Ex quo deus posuit verbū reconcilia tionis de beatus eo vti. Et hoc est ergo q̄ fungimur legatione pro xpo id est sumus legati xpi. Ephe. 6. Pro quo legatione fungimur in cathena ista et. Et ydoneitas ad hanc legationem est nobis ex virtute dei que est in me. Et ideo dicit. Tanq̄ deo exhortate per nos: quia deus qui in nobis loquitur dat nobis ydoneitatem ad hanc legationē. Mat. 10. Non vos estis qui loquimini et. Infra. 13. An expe

in epistolam II ad Corinthios. VI

rimentum queritis eius qui in me est. Consequenter cum dicit. Obsecramus etc. Subdit quantum ad usum peccati beneficii. Et primo inducit ad usum. Secundo ostendit unde assistit nobis facultas ad ipsum usum ibi. Cum enim qui etc. Dicit ergo. Ex quo deus fecit reconciliationem hinc nos sumus legati dei in hoc obsecramus etc. **Blasphemia** de alloquitur cum posset imperare. 2. **T. i.** ultimo. **Argue.** obsecra. increpa etc. **Ad phile.** potestatem habens imperandi etc. **Obsecramus** inquam pro christo id est propter amorem christi reconciliamus deo. Videtur autem hoc esse contrarium ei quod dicit quod deus reconciliavit nos sibi. Si ergo ipse reconciliavit quid necesse est ut nos reconciliemur. Jam enim reconciliati sumus. Ad hoc dicendum quod deus reconciliavit nos sibi ut causa efficiens scilicet ex parte sua. sed ut sit nobis merito: oportet etiam quod fiat reconciliatio ex parte nostra. Et hoc quidem fit in baptismo et in penitentia. et tunc cessamus a peccatis. Unde autem assistit nobis huiusmodi facultas reconciliandi deo ostendit ex hoc scilicet quod dedit nobis potestatem iuste vivendi qua possumus abstinere a peccatis: et hoc faciendo reconciliamur deo. Et ideo dicit. Eum qui non etc. Quasi dicat. Bene potestis reconciliari. quia deus scilicet pater eum scilicet christum qui non novit peccatum. **1. Pe. 2.** Qui peccatus non fecit etc. **Jo. 8.** Quis ex vobis arguit me etc. **¶ Pro nobis** fecit peccatus. Quod tripliciter exponit. Uno modo quia consuetudo veteris legis est ut sacrificium pro peccato peccatum nomine. **Dee. 4.** Peccata populi mei commendent id est oblata pro peccato. Tunc est sensus. Fecit peccatum id est hostiam vel sacrificium pro peccato. Alio modo quia peccatum aliquando sumitur per similitudinem peccati vel pro pena peccati. **Ro. 8.** Misit deus filium suum in similitudine peccati etc. id est de similitudine peccati damnavit peccatum. Et tunc est sensus. Fecit peccatum id est fecit eum reputari peccatorem. **Esa. 53.** Cum iniquus reputatus est. Et hoc quidem fecit ut nos efficeremur iusticia id est ut nos qui peccatores sumus efficeremur non solum iusti: immo ipsa iusticia id est iustificaremur a deo: vel iusticia quia non solum nos iustificavit: sed etiam voluit quod per nos alij iustificarentur. Iusticia dico dei non nostra. Et in christo id est per christum. Vel aliter ut ipse christus dicatur iusticia. Et tunc est sensus. ut nos efficeremur iusticia id est ut inhererem christo per amorem et fidem: qui christus est ipsa iusticia. Dicit autem dei ut excludat iusticiam hominis que est qua homo confidit de proprijs meritis **Ro. 10.** Ignorantes dei iusticiam etc. In ipso scilicet christo id est per christum. quod ipse factus est nobis iusticia. **1. corin. 1.**

Incipit capitulum sextum

Diuvantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam dei recipiatis. ait enim tempore accepto exaudiui te: et in die salutis adiuvui te. Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis. Memini dantes ullam offensioem ut non vituperetur ministerium nostrum: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros. In multa patientia. in tribulationibus. in necessitatibus. in angusti-

is. in plagis. in carceribus. in seditionibus. in laboribus. in vigilijs. in ieiunijs.

Supra apostolus commendavit ministerium apostolatus: hic consequenter ipsum ministerium sibi commissum ad utilitatem subditorum exequit. Et circa hoc duo facit. Primo hortatur eos in generali ad omnia que communiter sunt necessaria ad bonam vitam. Secundo hortatur eos de quodam speciali suffragio fieri sanctis in hiernsalem. et hoc octavo ca. ibi. **Motu** autem vobis facimur fratres etc. Circa primum duo facit. Primo hortatur eos ad bona presentia. Secundo commendat eos de bonis in futuro factis. et hoc septimo ca. ibi: **Has** igitur habentes permissiones etc. Circa primum tria facit. Primo hortatur in generali quod gratia dei non vitant in vanum. Secundo ostendit gratiam dei eis esse collatam ibi. **Fit** enim tempore accepto etc. Tertio docet eos in speciali modo utendi dicta gratia ibi. **Memini** dantes ullam offensionem etc. Dicit ergo primo. Ex quo facultas adest nobis ad bene operandum et hoc est gratia dei. nos autem ad hoc pro legatione fungimur. Ideo adiuvantes nos scilicet predicationibus exemplis et exhortationibus. **puer. 18.** Frater quod adiuvasti a fratre etc. **¶ Vel** adiuvantes scilicet deum. **1. corin. 3.** Adiutores dei sumus. **3. ysa. 40.** Quis adiuvavit spiritum domini etc. **¶ Non** ergo bene dicunt. **Adiuvantes** deum. **Risio.** quod iuvare deum potest intelligi vel ei vires ministrare ad aliquid agendum et sic nullus iuvare deum nec iuvare potest. **¶ Vel** eius mandatum exequi: et sic sancti homines deum iuvare dicuntur exequendo eius mandata. **¶ Nos** in quibus sic iuvantes hortamur vos. **Ro. 12.** Qui exhortatur etc. Hoc scilicet exhortamur ne in vacuum gratiam dei recipiatis. Quasi dicat. **Ne** contentio gratie sit vobis inutilis et vacua. Quod tunc contingit quando ex perceptione gratie quis non sentit fructum. **¶ Qui** quidem duplex est scilicet remissio peccatorum. **Esa. 27.** **Hic** est omnis fructus etc. Et ut homo iuste vivendo perveniat ad gloriam celestem. **Ro. 6.** **Habetis** fructum vestrum etc. **¶ Qui** cum ergo gratia precepta non vitant ad vitandum peccata et consequendum vitam eternam: hic gratia dei in vanum recipitur. **¶ Et** non in vacuum currunt etc. Et ne aliquis dubitaret de perceptione huius gratie a deo. ideo consequenter apertius perbat eos iam recepisse gratiam hanc vel paratam habere ad recipiendum dicens. **Fit** enim tempore etc. Et circa hoc duo facit. Primo inducit auctoritatem prophetam. Secundo inducit etiam adaptat ad propositum ibi. **Ecce** nunc tempus etc. Dicit ergo primo. **Dico** quod paratis vos ad fructuose recipiendum gratiam quam vobis est collata vel parata. **Fit** enim dominus per **Esa. 49.** **Tempore** accepto etc. Circa quod sciendum est quod dominus dicit facere nobis gratiam vel exaudiendo nos in petitionibus nostris. vel quando in operationibus nostris. sed exaudit ut precipiamus quod petimus. **1. Jac. 1.** **Si** quis indiget sapientia postulet etc. **¶ Adiuvant** ut percipiamus quod operamur. **ps. 138.** **¶ Quia** quod dominus adiuvavit me etc. Et hoc duplex est gratia perveniens scilicet et cooperans vel subsequens que quidem necessaria est nobis ad obtinendum. Et primo gratia preveniens quam optare debemus ut simus accepti a deo. **ps. 139.** **Pro** hac orabit ad te omnis sanctus. Et quantum ad hoc dicit. **In** tempore accepto id est acceptationis et gratificationis. hoc enim accepto fit quod gatis fit. **Ro. 4.** **Beatitudinem** hominis cui deus accepto fert iusticiam etc. **¶ Exaudiui** te id est acceptavi te. **¶ Vel** in tempore accepto id est in tempore gratie. Et hoc modo gratia preveniens dicitur illa per quam liberamur a peccatis. Gratia vero subsequens dicitur per quam virtutes nobis et perseverantia in bono conferuntur. Secundo necessaria est nobis gratia cooperans et hanc petebat. **ps. 138.** **¶ Et** misericordia eius subsequatur me etc. Et quantum ad hoc dicit: **In** die salutis adiuvui te. **Tempus** enim ante christum non fuit dies salutis

Explanatio sancti Thome

nor. Ro. 13. Nos precessit etc. Sed tempus christi dicitur dies: et non solum dies sed dies salutis. Ante enim non erat salus: quia nullus ad finem salutis perueniebat. sed ad visionem dei. sed modo quando iam nata est salus in mundo homines salutes sequuntur. Matth. 1. Vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum etc. j. ps. 4. Operamini vestram salutem. Et hoc fit auxilio gratie cooperantis qua per nostra opera peruenimus ad vitam eternam philipen. 2. Deus est qui operatur. etc. Consequenter auctoritate inducram adaptat ad propositum dicens. Ecce nunc etc. Quasi dicat. Nec que dixit de minus de tempore gratie per prophetam implem modo. quia ecce nunc tempore acceptabile id est gratificatio per quod exaudimur a deo. quia iam venit plenitudo temporis scilicet incarnationis christi. Gal. 4. Et hoc quantum ad primam partem auctoritatis. ps. Tempus beneplaciti deus. Ecce nunc dies salutis: in quo scilicet adiuti gratia cooperante possumus operari ad consequendum salutem eternam Jo. 9. Me oportet operari etc. Gal. 6. Dum tempus habemus etc. Consequenter cum dicit. Memini vantes etc. Docet modum utendi gratia eis collata. Et primo in generali qualiter scilicet inuicem non recipiat. Secundo in speciali ibi. In multa patientia etc. Dicit ergo. sic utendum est gratia ut vantes nemini ullam offensionem. Nam gratia ad duo datur: scilicet ad vitandum mala et ad operandum bona. Et ideo duo docet: ut scilicet vite minus mala et quantum ad hoc dicit. Memini vantes etc. quod potest dupliciter exponi. Uno modo ut referat ad apostolos. quasi dicat. Vos adiuuantes vos exhortamur. Vos dico nemini ullam vantes offensionem. quia si per mala vitam aliquos offenderemus vituperaretur ministerium nostrum et contemneretur predicatio nostra. Ro. 2. Nomen dei per vos blasphematur Gregorius. Lulus vita despicitur restat ut eius predicatio contemnatur. Unde publicus et famosus peccator cauere debet sibi ne predicet alii peccat. ps. Peccatori autem dixit deus etc. Alio modo ut referat ad subditos. quasi dicat. Exhortamur vos ne inuacui etc. Vos dico nemini vantes ullam etc. id est non facientes aliquid unde alii scandalizent. 1. Corin. 10. Sine offensione esto etc. Ro. 14. Non ponatis offendiculum etc. Et ratio huius est ut non vituperet etc. id est ita reprehensibiliter vos habeatis ut ministerium nostrum id est apostolatus noster non vituperet. Quando enim subditi male se habent vituperium est prelatis. 1. ps. 2. Conuersationem vestram inter gentes etc. Vel ut non vituperetur comune ministerium quo ad vos et nos qui sumus ministri dei. Vos dico sumus ministri dei ad exequendum voluntatem eius in nobis et in aliis. Sed vos ad exequendum voluntatem eius in vobis tantum Esa. 61. Vos sacerdotes domini vocabimini etc. Consequenter cum dicit. Sed in omnibus exhibeamus etc. Docet eos modum utendi percepta gratia quantum ad bona operanda. Dicit ergo. Memini demus ullam offensionem. sed exhibeamus nos et vos opere et sermone in omnibus que ad virtutes pertinent tales quales debent esse ministri dei. ut scilicet conformemur nos deo faciendo eius voluntatem. Eccl. 10. secundum iudicium populi: sic et ministri eius. 1. cor. 4. Sic nos existimet homo ut ministros etc. Consequenter cum dicit. In multa patientia etc. Ostendit in speciali quomodo nos debemus exhibere sicut dei ministros in usu gratie collate. Et hoc quantum ad tria. Primo quantum ad exteriorum operationem. Secundo quantum ad maiorem deuotionem ibi. Vos nostrum pater etc. Tertio quantum ad infidelium vitaciones ibi. Nolite iugum ducere etc. Circa primum tria facit: scilicet in quibus consistit operatio exterior. Primo enim consistit in sufferentia malorum. Et quantum ad hoc dicit. In multa patientia etc. Secundo in operatione bonorum. et quantum ad hoc dicit. In castitate etc. Tertio in mutua cooperatione bonorum ad mala. et quantum

ad hoc dicit. Per arma iusticie etc. Est ergo necessaria in malis sustinendis virtus patientie. Unde dicit In multa patientia etc. Ubi tria facit. Primo inducit ad patientiam Et hoc quia in ps. legitur. Bene patientes erunt ut annunciet Et quantum ad hoc dicit. In multa patientia puer. 19. Doctrina viri per patientiam nocet. Luc. 21. In patientia vestra passidebitis animos vestras. Dicit in multa id est propter multas tribulationes que occurrunt. Secundo ostendit viam patientie in generali et hoc in supentione malorum. Unde dicit. In tribulationibus Ro. 12. In tribulatione patientes. Act. 14. Per multas tribulationes etc. Et in defectu necessarios. Unde dicit. in necessitatibus scilicet eorum que sunt necessaria ad vitam. ps. De necessitatibus meis etc. Tertio ostendit materiam patientie in speciali. Et primo in his que pertinent ad tribulationes que sunt voluntarie et hoc quantum ad tribulationes que pertinent ad animam et sic dicit. In angustiis scilicet cordis: quando scilicet sic artat aduersis ut non pateat via euadendi Iheb. 11. Angustiarum afflicti etc. Item quantum ad tribulationes que sunt in corpore et sic dicit. In plagis scilicet illatis ab aliis. Et carceribus Act. 16. Cum multas plagas ei intulissent etc. infra. 11. In carceribus abundasti etc. in plagis supra modum etc. In meditationibus scilicet totius populi commoti act. 19. Periculatum argui seditionis hodierna etc. Secundo in his que pertinent ad necessitates. Necessitas autem aliquando est voluntaria. Et sic dicit. In laboribus propter manu operando apud corinthios quia auari erant ne eos grauariet sumptibus. Et apud thesalonicenses. quia erant ocioosi ut daret exemplum exercitum. Act. 11. Ad ea que mihi operantur etc. In vigiliis propter predicationes infra. 11. In vigiliis in ieiuniis aliquando voluntariis: aliquando inuoluntariis propter penuriam. 1. corin. 9. Castro corpus meum etc. Sed contra hoc est quod dicitur. Matth. 23. Iugum meum suauis est. Sic vero dicit in tribulationibus multis etc. Non ergo suauis sed grauissimum. Respondeo. Hec sunt in seipsis aspera. sed propter amorem et interiorum feruorem spiritus dulcorant Unde aug. Omnia grauius et immania facilia et prope nulla facit amor.

Lectio secunda.

Castitate: in scientia. in longanimitate. in suauitate. in spiritu sancto. in caritate non ficta. in verbo veritatis. in virtute dei. Per arma iusticie a dextris et a sinistris. Per gloriam et ignobilitatem. per infamiam et bonam famam. Et seductores et veraces. sicut qui ignoti et cogniti. Quasi morientes et ecce viuimus. ut castigati et non mortificati quasi tristes. semper autem gaudentes. sicut egentes multos autem locupletantes. Itaque nihil habetes: et omnia possidentes.

Propositis his que pertinent ad tolerantiam malorum: ponit consequenter ea que pertinent ad obseruantiam bonorum. Bonitas autem operis consistit in tribus. In perfectione virtutum. et hoc pertinet ad cor. In veritate locutionis. et hoc pertinet ad os. In virtute operis: et hoc pertinet ad opus. Primo ergo ostendit apostolus qualiter se habeant in his que pertinent ad perfectionem virtutum: que consistunt in corde. Secundo in his que ad virtutem omnis ibi. In verbo veritatis. Tertio in his que pertinent ad perfectionem operis ibi. In virtute dei. Circa primum ponit quatuor virtutes. Et primo virtutem castitatis que maximum locum tenet in virtute temperantie. et quantum ad hoc dicit

in epistolam II ad Corinthios. VI

cit in castitate scz mentis ⁊ corporis. Ubi notandū est q̄ immediate post multos labores vigilias ⁊ ieiunia subdit de castitate. q̄ vult habere virtutē castitatis necesse habet laborib⁹ dari vigilijs insistere et macerari ieiunijs. 1. corin. 9. Castigo corpus meū: et in seruitutem redigo ⁊c. Heb. 12. Pacem sequimini ⁊c. Ubi autem queratur quare non facit mentionē de alijs virtutibus nisi solum de temperantia. Dicendū est q̄ sic facit sed implicite. q̄ hoc q̄ dicit. In multa patientia in tribulationib⁹ ⁊c. pertinet ad virtutem fortitudinis. hoc vero qd dicit. Per arma iusticie p̄tinet ad virtutem iusticie. Secundo ponit virtutem scientie. Unde dicit. In scia. Et si q̄dem scia referat ad sciaz qua alijs scit bene cōversari in medio nationis prave ⁊ perversae: sic referat ad virtutē prudentie. Si vero scia referat ad certitudinē qua fideles certi sunt de his que p̄tinet ad cognitionem dei sic p̄tinet ad virtutē fidei. Et vtracq̄ necessaria est xp̄ianis. q̄ siue scia p̄mo modo siue secūdo mō accepta hoīes defacili ruunt in peccatis Eia. 5. Propterea captivus ductus est populus meus. q̄ non habuit sciam p̄ere. 3. Dabo vob⁹ pastores iuxta cor meū. Tertio ponit virtutē spei. Unde dicit. In longanimitate q̄p̄tinet ad p̄fectionem spei. Nihil autē aliud est longanimitas q̄ q̄ arduum aliqd ex spe semp ac diu dilatatum patienter expectat. ⁊ hoc a sp̄sancto. Gal. 5. Fruct⁹ autē sp̄s charitas ⁊c. Longanimitas ⁊c. Col. 1. In omni patia et longanimitate Quarto ponit virtutem charitatis. Charitas autē duo habet scz effectum exteriorē. Sed in effectu exteriori habet suavitatem ad p̄ximū. Non em̄ convenit q̄ alijs nō sit suavis ad eos quos diligit. Et ideo dicit. In suavitare id est dulci conuersatione ad p̄xtimos vt scz blandi sumus. puer. 12. Qui suavis est vivit in moderationib⁹ ⁊c. Eccl. 6. Verbu⁹ dulce multiplicat amicos ⁊c. Sed non in suavitare mundi. s̄ in ea q̄ causat ex amore dei scz ex sp̄sancto. et iō dicit ex sp̄sancto id ē quā sp̄sanctus causat in nobis. sap. 12. Q̄ bon⁹ et suavis ⁊c. In effectu autē interiori habet veritatem absq̄ fictione vt scz non p̄tendat exteri⁹ cōtrarijs eius qd habet interiori. Et ideo dicit. In charitate non fita. 1. Jo. 3. Nō diligamus verbo neq̄ lingua. s̄ ⁊c. Col. 3. Sup oīa charitatez habentes. Et huius ratio est. q̄ vt dicit sap. 1. Sp̄sanctus discipline effugiet fictū. Consequenter ostendit quō se habeant in his q̄ p̄tinent ad veritatem oris vt scz sint veraces. Et ideo dicit. In verbo veritatis scz vera loquēdo ⁊ p̄dicando. Quō autē se habeat in p̄fectione operis subdit dicens. In virtute dei id ē nō in opibus nostris confidam⁹. sed solum in virtute dei. et nō in p̄p̄tia. 1. corin. 4. Regnū dei nō est in sermone ⁊c. Consequenter cum dicit. Per arma iusticie ⁊c. ostēdit q̄ liter se habeant in opatione bonorū et malorū inter bona ⁊ mala p̄sp̄ra et aduersa. et hoc p̄tinet ad virtutē iusticie. Et p̄mo ostendit hoc in generali. secūdo exponit in sp̄cāli Dicit ergo p̄mo q̄ exhibeam⁹ nos sicut dei ministros in multa patientia. Et qd plus est: p̄ arma iusticie. Ubi sciēdum est q̄ iusticia ordinat et facit hoīem tenere locum suum a dextris id ē in p̄sp̄ra vt scz nō eleuet: et a sinistris id ē in aduersis vt. s̄. nō deiciat. phil. 4. Ubiq̄ et i oīb⁹ ⁊c scio abūdere ⁊c. Consequenter hoc exponit p̄ partes p̄sperorū et aduersorū dicens. Per gloria ⁊c. Ubi sciēdū est q̄ in reb⁹ temporalib⁹ p̄sp̄ritas vel aduersitas in trib⁹ consistit. In supbia vitez: concupiscentia carnis: in concupiscentia oculoꝝ. Juxta illd. 1. Jo. 2. Om̄e qd ē in m̄sido aut est concupiscentia carnis ⁊c. Et hec p̄sequit ordine suo q̄ p̄mo dicit quō se habeant in aduersis et p̄sp̄ris que p̄tinent ad supbia vite dicens. Per gloria ⁊c. Secundo quō se habeant in his q̄ p̄tinet ad concupiscentiā carnis ibi. Quasi moientes ⁊c. Tertio quō se habeant in his q̄ p̄tinent ad concupiscentiā oculoꝝ ibi. Sicut egentes ⁊c.

Sunt autē duo q̄ ad supbia p̄tinent: scz sublimitas status et operum. Et ideo dicit. Per gloria id est p̄ statū excellentie. q̄si dicat. Exhibeam⁹ nos dei ministros scz per gloria id ē in p̄sp̄ritate Eia. 23. Dñs exercitū cogitavit ⁊c. Et q̄ apli glossi appeant patet act. 14. Q̄ paulus et barnabas credebant esse dij. Et ignobilitatē q̄ est a sinistris. q̄si dicat. Nec in gloria eleuemur nec in contemptib⁹ les sumus deisciamur. 1. corin. 1. Ignobilia huius mōdi elegit de ⁊c. Quātū ad famā opū dicit p̄ infamia ⁊ bonā famam. Ubi sciēdū est q̄ sicut gregori⁹ dicit: Homo nō debet ex se dare causam infamie sue: sed potius debet p̄curare bonam famā iuxta illud Eccl. 4.1. Curam habe de bono nomie et hoc p̄pter alios. q̄ oportet nos bonum testimoniu⁹ habere ad eos q̄ foris sunt. 1. L. 3. Si vero contingat aliquē incurrere in infamia iniuste: non debet esse ita pusillanimis vt p̄pter hoc derelinq̄t iusticiā. Si nō sit in bona fama apud infideles non debet tñ sup̄bire: sed debet inter vtrūq̄ medio modo incedere. Consequenter exponit ista duo q̄ posuit. Et p̄mo quā infamia habuerit et ostendit q̄ magnā. q̄ vt seductores ⁊c. q̄si dicat. A q̄busdam habemur vt seductores: a q̄busdā vero habemur vt veraces. Nec mirū q̄ etiam de xpo alij dixerūt q̄ bon⁹ est. alij vero q̄ non. sed seducti turbas vt dicit Jo. 7. Secūdo ostēdit quō fuerit glorioz. ⁊ ignobilis. q̄ sicut ignoz et cogniti id ē approbati a bonis: ⁊ incogniti. i. despecti a malis. 1. corin. 4. Tanq̄ purgamenta ⁊c. Consequenter p̄sequit ea q̄ p̄tinent ad concupiscentia carnis. Et ponit tria que concupiscit caro. P̄mo em̄ concupiscit longam vitam. et q̄tum ad hoc dicit: Quasi moientes id est licet exponimur pericul⁹ mortis Infra. 11. In moribus frequentē ⁊c. tñ ecce viuimus virtute et fide. Et ideo Abaschuc. 2. Iustus ex fide viuit. ps̄. Non moriar sed viuā ⁊c. Secūdo concupiscit incolumitatē ⁊ q̄tem. Et q̄tum ad hoc dicit. Ut castigati ⁊ non mortificati. Quasi dicat licet diuersis flagellis castigemur a dño: nō tñ tradit nos mortis. ps̄. Castigans castigauit me dñs. et. 2. L. 3. Om̄es q̄ pie volunt ⁊c. Tertio concupiscit gaudiū et iocunditatē. et q̄tum ad hoc dicit. Quasi tristes semp aut gaudentes q̄ licet in exteriorib⁹ et q̄ ad carnē sunt patiunt tristitiam et amaritudinē: interiori tñ continuū gaudiū habem⁹ qd crescit in nobis ex cōsolationib⁹ sp̄sancti ⁊ spe remunerationis eterne. Jac. 1. Om̄e gaudiū existimate ⁊c. Jo. 16 Tristitia vestra vertet in gaudiū ⁊c. Consequenter p̄sequitur de his q̄ p̄tinent ad concupiscentia oculoꝝ. Et circa hoc ponit duo. quoz vnum est in cōpatione ad alios. et fm̄ hoc p̄sp̄rū in diuitijs est q̄ homo abūdet ita q̄ possit alijs ministrare de diuitijs suis. Sinistrum autē in hoc est q̄ homo sit ita paup⁹ q̄ oporteat eum ab alijs mendicare. Et ideo dicit q̄ in his temporalib⁹ sum⁹ sicut egētes id ē ab alijs accipientes. sed tñ q̄tum ad sp̄cālia sum⁹ multos locupletantes. et nō dicit om̄es: q̄ nō sunt om̄es locupletari parati. puer. 13. Est q̄si pauper cuz in multis diuitijs sit. Scdm̄ est in cōpatione ad seipos. ⁊ fm̄ hoc p̄sp̄rum in diuitijs est multa possidere. sinistrū autē vt nihil penit⁹ habeat. Et q̄tum ad hoc dicit q̄ in exteriorib⁹ sunt tanq̄ nihil habentes scz in temporalib⁹. q̄ om̄ia dimiserunt p̄pter christū. Matth. 19. Si vis p̄fectus esse vade et vēde om̄ia que habes ⁊c. S̄z interior ⁊ in sp̄cālib⁹ om̄ia possidentes scz p̄ interiorē magnitudinē cordis. Et hoc iō est: q̄ ipsi viuebant non sibi s̄ xpo. Et ideo om̄ia que sunt christi reputabant vt sua. Unde cum christo omnia sunt gloriā Josue. 1. Et omnem locum quez calcauerit pes vester: vester erit. Nota autē circa p̄missa q̄ apostolus vtrū in p̄missis miro mō loquēdi. Nā ipse q̄si sp̄cāle ponit vntū p̄tra vntū ⁊ tp̄ale p̄tra sp̄cāle. S̄z tñ i tp̄alibus semp addit

Explanatio sancti Thome

quandā conditionē puta. vt. sicut. quasi: tanq̄ s; in opposi-
to spūali nihil addit. Cui⁹ ratio est: qz tē pozialia siue sin-
mala siue bona siue transmutabilia ⁊ apparentia. habena-
tia tū similitudinē vel boni vel mali. Et ideo dicit vt sedu-
ctores ⁊ q̄si ignoti. qz non erāt in rei veritate sic. s; in opti-
mone hominū. ⁊ si erant transitoria erant bona aut mala.
Bona autē spiritualia existentia sunt ⁊ vera. ⁊ ideo nō ad-
dit eis conditionē aliquā.

Lectio tertia.

S nostrū patet ad vos corinthū: cor-
nostrum dilatatum est. Nō angustia-
mini in nob: angustiamī autē i visce-
ribus vestris. Eandē autē habentes remun-
erationē: tanq̄ filijs dico: dilatamini ⁊ vos.
Nolite iugum ducere cum infidelib⁹. Que
em̄ participatio iusticie cū iniquitate: aut que
societas luci ad tenebras: Que autē conuen-
tio xpi ad belial: Aut q̄ pars fidel cū infide-
li: Qui autē consensus templi cum idolis:
Vos em̄ estis templū dei viui sicut dicit de⁹
quoniā inhabitabo in illis ⁊ inambulabo in-
ter eos. ⁊ ero illorum deus: ⁊ ipsi erunt mihi
populus. Propter qd̄ exite de medio eorum
⁊ separamini dicit dñs. ⁊ imundū ne tetige-
ritis. ⁊ ego recipiam vos. ⁊ ero vobis in pa-
trem. ⁊ vos eritis mihi in filios ⁊ filias dicit
dñs omnipotens.

Postq̄ apłus docuerat vsum gratie collate q̄tum ad bo-
nas operationes exteriores: hic cōsequenter instruit eos
circa vsum predictū q̄tum ad interiorē deuotionē: q̄ cō-
sistit in leticia cordis que latitudinē cordis causat. Et cir-
ca hoc tria facit. Primo em̄ exhibet se eis in exemplū la-
titudinis. Scdo ostendit q̄ ab ipso nō hēnt contrariū exem-
plum nec possunt accipere ibi. Non angustiamini in no-
bis ⁊c. Tertio exhortat eos ad cordis latitudinē ibi Ean-
dem habentes ⁊c. Circa primū duo facit. Primo ponit si-
gnum latitudinis cordis. Secundo ponit ipsam latitudi-
nem cordis quā habebat apłus ibi. Cor nostrū dilatatum
est ⁊c. Signum autē latitudinis est os latum: qz os imēdi-
ate adheret cordi. Unde que p os exprimim⁹ sunt xp̄s-
sua signa conceptionū cordis. Matth. 12. Ex abundantia cor-
dis os loquit. Et hoc est qd̄ dicit. Os nostrum patet ad
vos. Os em̄ clausum est aliquādo tūc scz qñ ea que sunt
in corde nō patent exterius. sed apertū ⁊ patens est qñ ea
que in corde sunt manifestant Job. 3. Post hec apuit ⁊c.
Matth. 5. Aperiens os suū ⁊c. Et ne hoc videat p̄tine-
re ad vitium vanitatis. qz manifestet se subdit rōem dicēs
Ad vos id est ppter utilitatē vestraz manifestam⁹ vobis
secreta cordis nostri. 1. corin. 10. Nō querēs qd̄ mihi vtilis
le sit ⁊c. Causa autē hui⁹ dilatationis pcedit ex dilatatiōe
⁊ latitudine cordis. Et ideo dicit. Cor nostrum dilatatum
est ⁊c. puer. 21. Exaltatio oculorū dilatatio ē cordis. Cor
autē aliq̄ est strictum tunc scz quādo compm̄it ⁊ conclusū
dī in modico. sicut cum quis non curat nisi de terrenis ⁊
contemnit celestia nō valens ea intellectu capere. Aliqñ
autē est latum tunc scz quādo q̄s magna appetit ⁊ desiderat.
⁊ talis erat apłus q̄ nō reputās ea que vident des-
siderabat celestia. Et ideo dicit. Cor nostrum dilatatum est
id est ampliatū ad magna appetēda. Cōsequēter ostendit
q̄ non habet ab apło p̄tariū exemplū dicēs. Nō angustia-

mini ⁊c. Quasi dicat. Ex quo ostendim⁹ vobis latitudi-
nem cordis nostri non habetis a nobis exemplū nec causam
vnde angustiamini. Sed si hoc facitis tunc quidē an-
gustiamini sed non ex nobis. immo in visceribus vestris
id est ex vobis. Tū sciendū est q̄ angustiamini idēz ē qd̄ in-
cludi in aliq̄ vnde nō patet aditus euadendi. Nisi autē erāt
seducti adeo a pseudo q̄ non credebant posse salutem cō-
sequi nisi in obseruantijs legalib⁹. Et ideo efficiebant ser-
ui cum essent liberi s̄m fidem xpi. Unde angustiatio hui⁹
seruitutis non pueniebat eis ab apło sed ex viscerib⁹ eorū
id est ex duritia cordiū ipsorum Luc. 23. Nolite flere sup-
me ⁊c. Cōsequēter hortat eos ad latitudinē cordis dis-
cens. Eandē autē habentes ⁊c. Quasi dicat: si aliquādo
decepti a pseudo angustiatī estis nō omnino remaneatis in
angustiatōe. Immo studetis habere latū cor. sicut nos
habem⁹. qz eandē habebitis remunerationē quā nos ha-
bemus. Et ideo dicit. Eandem remunerationē habentes
scz sicut ⁊ nos. s. j. Sicut estis socij passionū ⁊c. Tanq̄
filijs nō inimicis dico vobis vt tanq̄ filijs dei. Quasi di-
cat. Eandē remunerationē habentes quā filij dei scz here-
des vite eterne. Ro. 8. Si filij ⁊ heredes. Eandē inq̄ ha-
bentes remunerationē dilatamini ⁊ vos id ē habeatis eoa
magnū ⁊ liberū libertate spūs que est i fide xpi. ⁊ nō coan-
gustiamini in seruitute obseruantie legalis. Cōsequē-
ter cum dicit. Nolite iugū ducere ⁊c. docet eos vsum col-
late gratie q̄tum ad infidelium vitiationem. Et circa hoc
duo facit. Primo ponitur apostoli exhortatio. Secundo
exhortationis ratio ibi. Que em̄ participatio ⁊c. Tercio
rationem huius p̄ aueritatem confirmat ibi. Vos enim
estis templum dei ⁊c. Dicit ergo. Nolite iugum ducere
⁊c. Vbi est sciendū q̄ iugum dicitur offe illud quod li-
gat plures ad aliquid faciendū. Unde quia aliquando ali-
qui conueniunt ad faciendū aliquid boni qd̄ est ex deo.
⁊ alii ad ad faciendū aliquid mali qd̄ est ex diabolo.
Ideo dicit iugum dei ⁊ iugum diaboli. Iugū quidē dei
est ipsa charitas q̄ ligat hominē ad seruiendū deo. Mat.
10. Tollite iugum meum ⁊c. Iugum vero diaboli est ipsa
iniquitas que ligat ad malum ⁊ ad male faciendū. Esa.
9. Iugum oneris eius ⁊c. Hoc ergo dicit: nolite iugū du-
cere id ē nolite cōmunicare in operibus infidelitatis cum
infidelib⁹. Et hoc propter duo. Primo quia alii erant
inter eos qui reputabant sapientiores non abstinentes ab
idolotitiis: ⁊ ex hoc scandalizabant inferiores. Alij autēz
erant qui cōmunicabant cum iudeis in traditionib⁹ seni-
orum. Unde apostolus hortat eos cum dicit. Nolite ⁊c.
vt non cōmunicent cum iudeis in traditionib⁹ legis neqz
cum gentibus in cultu idolorū. Alios em̄ infideles sunt.
Rationem autē huius assignat dicens: Que em̄ partici-
patio ⁊c. que sumit ex distinctiōe duplici. Una distinctio
est q̄tum ad causam. sed alia est q̄tum ad statum. Distin-
ctio q̄tum ad causam duplex ē. scz q̄tum ad causam habi-
tuale: ⁊ q̄tum ad causam efficientē. Causa autē habitualis
est duplex. Una q̄tum ad effectū ⁊ hoc est qd̄ dicit: Que
em̄ participatio iusticie ⁊c. quasi dicat. Non debetis iugū
ducere cum infidelib⁹. qz alius habit⁹ est in vobis: alius
in illis. in vobis quidē est habitus iusticie: in illis vero
est habitus iniquitatis. Maxima autem iusticia est red-
dere deo qd̄ suū est. ⁊ hoc est colere ipsum. Unde cū vos
colatis deum est in vobis habitus iusticie. Sūma autē in-
iquitas est auferre deo qd̄ suū est et dare diabolo Esa. 1.
Iniqui sunt cerus vestri. Iere. 23. Quid paleis ad tritis
cum: Alia causa habitualis est q̄tum ad intellectū ⁊ hec
distinctio est quia fideles sunt illuminati lumine fidei. s;
infideles sunt i tenebris error. Et q̄tum ad hoc dicit. Aut q̄
societas luci ad tenebras: q̄si dicat. Nō ē cōueniēs q̄ cis
cōmunicetis. qz nō ē aliq̄ societas cōueniēs. qz vos estis

in epistolam II ad Corinthios. VII

lux p scientias fidei. Epb. 5. Eratis aliquādo tenebre nūc aut lux in domino etc. Illi vero tenebre sunt p ignorantia ppter. 4. Uta impioꝝ tenebrosa etc. Unde dñs a principio voluit lucem a tenebris vt dicitur Gen. 1. Quātuꝝ vero ad causam efficientem dicit. Que autē conuentio xp̄i ad belial? Quasi dicat. Vos estis serui xp̄i et membra eius. 1. corin. 12. Vos estis corpus xp̄i. illi autē sunt membra diabol. Et dicit diabol? belial absqꝫ iugo. qz noluit subijci iugo dei Iere. 2. A seculo fregisti etc. Quātuꝝ nō possit eē conuentio xp̄i ad belial pater ex verbis xp̄i. Jo. 14. Venit p̄iceps mundi huius etc. et etiā ex verbis diaboli. Mat. 8. Quid nobis et tibi iesu etc. Alia distinctio est q̄m ad statum et hoc q̄tum ad duo scz q̄tum ad statū fidei et fm hoc dicit. Aut que pars est fidelis etc. Quasi dicat nō eadem est pars vtriusqꝫ. qz pars fidelis est ipse deus quē habet premiū et vt finem sue beatitudinis p̄s. Dñs pars be reditatis mee etc. Sed pars infidelis serui bona terrena. Sap. 2. Hec est fors nostra etc. Matth. 24. Diuidet eum et partes etc. Item quātuꝝ ad statū gratie et fm hoc dicit. Quis autē consensus etc. q̄m dicat. Non est aliqua conuenientia templo dei et idolis. Unde vos estis templū dei p gratia. 1. corin. 3. Templū dei estis etc. et. 6. Hescitis quā membra vestra templa sunt etc. Non debetis q̄m cōmunicare cū infidelibꝫ qui sunt templa idolorū. Sed notandus qd dñs p̄hibet p esechielem qd in templo dei nō colant idola. Ezech. 26. Multo q̄ magis p̄hibet hoies quoz aie sunt templum dei ne violent illa p participatione idolorū. 1. corin. 3. Si quis templum dei violauerit etc. Consequenter cum dicit. Vos tñm estis etc. confirmat rationeꝝ propositam p auctoritatem. Et circa hoc duo facit. Primo eū confirmat qd induit rōne amonitionis. Secūdo vero confirmat ipsam amonitionē ibi. P̄opter qd exite etc. Circa primū duo facit. P̄mo resumit qd p̄bare intendit. Secūdo vero inducit auctoritatē ad p̄positū ibi Sicut dicit dñs q̄m etc. Dicit q̄. Hecce dico qd nō ē p̄sentis tēplo dei cum idolis id ē nō debetis cū eis p̄cipare. qz vos estis templum dei viui et non mortui sicut idolatre ad hoc p̄bandū adducit auctoritatē p̄bens hōcipsum per vltim templi. vsus eū tēpli est vt deus habitet in eo. Mā templū est locus dei ad inhabitandū sibi consecratus p̄s. Dñs in templo sancto suo etc. Que quidē auctoritas sumitur ex Leuit. 26. que talis est. P̄onā tabernaculū meum in medio vestri etc. In qua auctoritate quattuor tāgit q̄tum ad hunc vltim p̄tinet. P̄imū p̄tinet ad gratia operationū qd est deū esse in aliquo p grām. Et hoc est quod dicit. Inhabitabo in eis scz in sanctis per grām excolens eos. hēz autē de⁹ in omnibꝫ rebꝫ dicit esse p presentia potētia et essentia: non tñ dicit in eis inhabitare. sed in solis sanctis p grām. Cuius ratio est: qz deus est in omnibꝫ rebus p suam actionē in q̄tum coniungit se eis vt dans esse et cōseruās in esse. In sanctis autē est p ipsoꝝ sanctorū operationē q̄ attingunt ad deū. et quodāmodō cōprehendūt ipm q̄ est diligere et cognoscere. Nam diligens et cognoscens dicit se hēre cognita et dilecta. Sedm p̄tinet ad grāz cooperationē q̄ scz p̄ficiunt sancti auxilio dei. et q̄tum ad hoc dicit. Inambulabo in eis id ē p̄mouebo eos de virtute in virtutem. Nam hic p̄fectus sine gratia dei esse non potest. 1. corin. 15. Gratia dei sum id qd sum. Nam sicut grā operans facit nos esse aliquid in esse iusticie: ita et grā cooperans facit nos in ipso esse p̄ficere. Tertium p̄tinet ad dei beneficium et hoc vel p̄tectionis p̄ puidencia. et hoc tāgit dicens: Ego ero illoꝝ deus id ē puidencia mea p̄tegā eos p̄s. Beatus populꝫ cui⁹ dñs etc. Vel beneficiū remunerationis. vt sic dicat. Ero illoꝝ deus id ē dabo eis meipm in mēcedē gen. 15. Ego ero merces tua etc. Et heb. 11. Non confundit deus eoz vocari deus. Quartū p̄tinet ad

debitum cultū et seruitiū sanctorū. et q̄m ad hoc dicit: Et ipsi erunt mihi in populū. id ē me colēt et mihi obediēt vt mei et non alterius p̄s. Nos autē populus eius et oues etc. Vel possunt ad presentia corporaliter referri. et tūc exponit sic. Quātuꝝ inhabitabo in illis p carnis assumptioneꝝ Jo. 1. Verbum caro factū est etc. Et ambulabo inter illos corporaliter cum eis cōuersando Bar. 3. Post hec in terris visus est etc. Et ero illoꝝ deus p gloria Deut. 4. Nō est alia natio tam grandis etc. Et ipsi erunt mihi populus id ē p fidē me colēt. Consequenter cū dicit. ppter qd exite etc. Confirmat ipsam amonitionē p aliā auctoritatē Et circa hoc duo facit. P̄mo cōfirmat ipsam amonitionē p auctoritatē. Secūdo ostendit p̄mū p̄missum seruantibus monitionem ibi. Ego recipiā vos etc. Dicit q̄ p̄p̄ qd id ē qz estis templum dei exite de medio eoz. Et sumitur de Esa. 52. Recedite recedite inde et pollutū nolite tāgere. Vbi tria dicit. Exite. sepamini. et imundū nolite tāgere. qz tripliciter debemꝫ nos habere ad infideles. P̄mo vt exeamus ab eis relinquendo peccata. Zach. 2. V. o. o fugite d terra aquilonis etc. Sed donatiste dicit qd debemus corporaliter deserere malā societate qd non est verū. Unde qd ap̄lus dicit intelligendū est de separationē spūali. et ideo sic exponit. Exite spūaliter non sequēdo vitam eoz Lan. 2. Sicut lilium inter spinas etc. Et hoc ideo vt vitemꝫ ipas pctōꝝ occasione ab eis datas. Et ideo dicit Sepamini id est longe ab eoz consensu sitis. Matth. 10. Veni eū separare etc. Numeri. 16. Recedite a tabernaculis hoim impioꝝ etc. Tertio vt arguamus eos cum male agunt. Et ideo dicit imundū ne tegeritis scz p̄sentētes eis in malis. Ro. 2. Non solum q̄ faciūt ea: s3 et q̄ p̄sentant etc. Epb. 5. Nolite cōmunicare operibus infructuosis. Et hoc qz qui tangit p̄ceꝝ etc. Ecc. 13. Premiū autē res promissum seruantibus monitionē est duplex. scz diuina familiaritas. et diuina adoptio. Diuina familiaritas quis ego recipiā vos. Quasi dicat Secure exeratis qd ego recipiam vos in meos. p̄s. Quātuꝝ pater me⁹ et mater mea etc. p̄s. Beatus quē elegisti etc. Esa. 42. Ecce seru⁹ me⁹ etc. S3 diuina adoptio qz adoptat nos in filios qz dicit. Et ero vobis in patrem. et vos eritis mihi in filios Ro. 8. Non accepistis etc. Et dicit filios q̄tum ad p̄fectos. et filias q̄tum ad imp̄fectos. et hoc sumit de. 2. reg. 7. vbi dicit de salomone. Ego ero ei in patrē. etc.

Capitulū septimū:

As igit habentes p̄missiones carissimi. mundemus nos ab omni inquina mento carnis et spūs. perficiētes sanctificationē in timore dei. Capite nos. Meminē lesim⁹. neminē corrupim⁹. neminē circūuenim⁹. Nō ad condemnationē vestrā dico. P̄diximus eū qd in cordibus nostris estis ad cōmoriendū et ad cōuiuendū. Monuit ap̄ls corinthios qualiter se in futuro debeāt habere: hic cōmēdat eos de bonis preteritis. S3 vt fiat qdā continuatio preteritorū ad futura: primo concludit amonitioneꝝ. Secūdo vero cōmēdat eos ibi. Multa mihi si ducia etc. Circa primū tria facit. P̄mo ponit amonitionem. Secūdo inducit exemplum suiip̄sius ad amonitionem seruandam ibi. Capite nos etc. Tertio ponit amonitionis intentionem ibi. Non ad condemnationē vestram etc. Circa primum tria facit. P̄mo ponit morium ad obseruantiam amonitionis. et hoc est promissio eis facta. Et ideo dicit. Nas igitur habentes promissiones carissimi scilicet qd deus habitet in nobis et recipiat nos etc.

Explanatio sancti Thome

Secundo ponit amonitionē cū dicit *Mūdem* 2c. Et hoc ideo qz pmissiones iste non dant nisi mūdīs. et ideo mūdīs demus nos ab omni inquinamento carnis et spūs id ē car- naliū et spūaliū vitiōz *Esa. 52. Mūdāmini q fertis vasa dñi 2c.* Abi sciendū est q omne peccatū qd consumat in delectatiōe carnis: est carnale. illud vero qd consumat in delectatione spūs: est spūale. Et inde est q peccata carna- lia si considerent q̄tū ad sui cōsumationē sunt duo tñi scz gula et luxuria. cetera vero pctā sunt spūalia. Si vero cō- siderent quantū ad sui originē sic oīa peccata possunt di- ci carnalia. qz omnia ex conceptione carnis originez habēt et hoc modo loquit ad *Sal. 5. Manifesta sunt aut opa car- nis 2c.* Tertio ponit modū implēdi amonitionē ibi. *Per- ficientes 2c.* Possēt em̄ aliquis dicere. *Quid nō sum?* mundati in baptismo? Et ideo addit pficientes sanctifica- tionem id est pficim? emundationē inchoatā in baptismo Sanctus em̄ idem est q mund? *Leuit. 11. et. 19. Sancti estote qm̄ ego sanctus sum 2c.* Perficiam? in qz qz pbi co- nati sunt pficere et non potuerunt. qz nō potuerūt oīa pec- cata vitare. q̄tumcūqz em̄ aliq̄ peccata vitaret et exerceret actus virtutum. adhuc tñ remanebat in eis peccatum in- fidelitatis. Et ideo in vero cultu dei solum pficim? emūda- tio. et hoc est qd dicit. *In timore id ē in cultu dei Eccl. 25 Timor dñi 2c.* Sed contra *Col. 3. Sup omnia charitatez habentes q est vinculu pfctionis.* Non igit pficim? sancti- ficatio in timore dei: sed in charitate dei. Respondeo di- cendum est q hic loquit de timore filiali q est charitatē ef- fectus: et nō de seruilī qui contrariat charitati. Dicit aut in timore vt doceat nos habere affectum ad deum cum q- dam reuerentia et sollicitudine. Amor em̄ causat securita- tem que qnqz negligentia parit. sed qui timet semp est sol- licitus. Consequenter cū dicit. *Lapite nos 2c.* in exem- plum se prebet. Quasi diceret. Accipite nos in exemplū *1. corin. 11. Imitatores mei estote 2c.* Ego em̄ mihi caui ab imundicia p sanctificationē. qz nemine lesi. Abi notā- dum q tripliciter potest aliq̄ ledere. primū. et nullo isto- rum modoz lesit aliq̄. Primo in psona. et q̄tum ad hoc dicit. *Memne lesim?* scz in psona sicut faciunt mali dñi. *Mich. 3. Volenter tollitis pellem eoz 2c.* Secūdo q̄tū ad famā inducēdo eos vel exemplo vel p̄suasionibus ad malum. et quantum ad hoc dicit. *Meminem corruptimus 1. corin. 15. Corruptū bonos mozes.* Tertio q̄tū ad sub- tractiōz bonoz. et q̄tū ad hoc dicit: *Memne circumuenim?* id est in bonis fraudauim? *1. tessal. 4. Ne q̄s circumue- niat 2c.* Quōsequēter cum dicit. *Non ad condemnatiōz vestram 2c.* aperit suam intentionē. Quasi dicat nō dico hoc condemnando vos: sed vt emendemini. Mala em̄ p̄- terita ppter dno consueuerūt cōmemorari. Aliquādo ad condemnatiōz: et hoc qn̄ non est vltra spes correctionis. Aliquādo autē ad emendationē vt scz corrigat. et hoc modo loquit hic. *Non ad condemnatiōz vram 2c. 1. corin. 4. Nec ad vitiatē vram dico 2c.* Et ratio huius est. qz gau- deo de bono vestro: predixi em̄ q vos estis *2c. 5. 3. Ep̄la nostra vos estis sc̄pta in cordib? nostris phil. 1. Eo q ha- beam vos 2c.* Estis inq̄ in cordibus nostris scz ad cōmo- riendū et ad conuiuēdū. Qd potest intelligi de morte cul- pe et de morte naturali. De morte culpe vt non intelligat q nos simus parati ad cōmoziendū vobiscū id est qn̄ vos peccatis nos volum? peccare. sed q mortem culpe vram eo dolore accipimus quo nrām. *2. corin. 11. Quis infir- mat et ego nō infirmoz. 1. corin. 15. Quotidie morior 2c.* Et ad conuiuēdū qz ita gaudeo de bona vita vestra in gra- tia sicut et de nostra. De morte vero naturali vt intelligat ad cōmoziendū id est paratus sum mori p vobis. *infra. 12. Libentius impendar et superimpendar 2c.* Et ad conuiu- endū id est vt desideret vos esse socios in vita eterna. *2.*

21. 2. Si cōmōrtui sum? et cōntuem?.

Lectio secunda.

Ultra mihi fiducia est apd vos. mul-
ta mihi gloriatio p vobis. Repletur
sum consolatiōe: supabundo gau-
dio in omni tribulatione nostra. Nam et cum
venissemus in macedoniā: nullam requiem
habuit caro nostra: sed omnē tribulationem
passi sum?. Foris pugne: intus timores. Sz
qui consolatur homines cōsolatus est nos de?
in aduentu titi. Non solum aut in aduentu
eius: sed etiam in consolatiōe in qua conso-
latus est in vobis referens nobis vestrū de-
siderium: vestrū fletum: vestrā emulationez
p me. ita vt magis gauderē. Quoniā si con-
tristauit vos in epistola non me penitet Et si
peniteret videns q epistola illa et si ad ho-
ram vos contristauit. nunc gaudeo nō quia
contristati estis. sed quia contristati estis ad
penitentiam.

Apostolus posuit supra amonitionē ex premissis conclu-
sam: hic subdit suam cōmendationē. Et circa hec duo fa-
cit. Primo ponit eoz cōmendationē. Secūdo ipsaz ex-
ponit ibi. Nam et cum venissem 2c. Cōmendationē autē
istoz ponit ostendendo affectum suū q̄ consurgit ex bonis
operib? que corinthiis faciebant. Consuevit em̄ q̄duplex
affectus in cordib? diligentiū consurgere ex bonis q̄ dile-
cti operant. et hoc quattuor se aplūs pcepisse de eis osten-
dit. Et primo affectū fiducie. Unde dicit. *Multa mihi fi-
ducia est apud vos. In q̄tum scz cōfido q̄ q bene cepistis
semp pficietis in melius. Unde ex bonis auditis de vob
spero maiora in futurū. phil. 1. Confidim? de vobis chari-
simi 2c.* Et hec fiducia bona est et salubris *Heb. 10. Holi-
te. amittere fiduciam 2c.* Secūdo ex hoc concipit affectū glo-
riationis. Ex quo em̄ quis bona amici sicut sua diligit. cō-
sequens est vt de bonis amici sicut de p̄p̄ijs gloriē. Et
hoc specialiter. qm̄ ipse est causa illoz bonoz. sicut magi-
ster est causa doctrine discipuli. Et ideo dicit. *Multa mi-
hi gloriatio p vobis est 2c. puer. 10. Gloria patris filius
sapiens. Tertio ex p̄dictis concipit affectum consolatiōis
qn̄ ei q̄ letat et gloriat de bonis suis vel amici habz reme-
dium contra tristitias. Consolatio em̄ est remediū contra
tristitias. Naturale autē est q̄ semp delectatio et gaudiū
tristicie opponit. Et fm̄ p̄m Vis delectatio debilitat vel
totaliter tollit tristitiam. Si delectatio sit contraria tristi-
cie: totaliter absorbet tristitiaz. Si aut nō sit p̄traria debi-
litat et diminuit eam. Et inde est q̄ qn̄ quis est in tristitia
qn̄cūqz nūciat sibi aliqua leta diminuit tristitia. Et ideo
qz audit leta de corinthiis dicit: *Repletus sum consolati-
one: audita scz correctione vestra. 5. 1. Sicut absidant xp̄i
passiones 2c. phil. 2. Si qua consolatio 2c. implete gau-
dium meū 2c.* Quarto consurgit ex predictis affectus ex-
uperatū gaudiū. Ite em̄ ex aliquib? delectationib? dimi-
nuat tristitia: non tñ totaliter tollit nisi gaudiū sit magnū
Quāuis aut aplūs multas tribulationes sustineret. qz tñ
multū gaudēbat de bonis corinthioz: ideo nō solum nō
absorbebat tristitia totaliter. sed etiam superabundabat gau-
dio. Et ideo dicit. *Supabundo gaudio in omni tribulatio-
ne nostra id est gaudiū meum superat oēm tribulationē que**

in epistolam II. ad Corinthios, VII.

erat in antio meo. i. thessal. 2. Que est enim spes nostra aut gaudium etc. Ro. 12. In tribulatione patientie. **C**onsequenter cum dicit. Nam cum venissem etc. exponit suam commendationem. Duo autem dixerat. scilicet se accepisse gaudium et habuisse tribulationem. Primo ergo manifestat suam tribulationem. Secundo vero suam consolationem ibi. Sed quod consolatur etc. Tribulationem autem aggravat ex duobus scilicet ex subtractione remedii cum dicit. Nam et cum venissem etc. quasi dicitur. Vere tribulationem habeo: quia in nullo consolor. **N**am cum venissem macedoniam nullam requiem habuit caro nostra. hic facit mentionem de persecutione quam passus est in macedonia quando liberavit ancillam phrygonisiam: ut legitur act. 16. Dicit autem nullam requiem habuit caro nostra. et non dicit spiritus noster. quia sancti semper habent pacem spiritus: cum etiam in adversis animae que in corpore patitur spe futuri premij quiescat. quod multa sustineat affectui carnis contraria. **E**x multiplicitate vero tribulationum aggravat cum dicit. **Q**uoniam tribulationem passus sumus id est omne genus tribulationis secundum corpus et secundum animam supra. 4. In omnibus tribulationem patimur etc. Ro. 16. In modo prefigurata etc. **E**t quod omne tribulationem passus fuerit exponit consequenter cum dicit. Foris pugnetur intus timores. Foris id est extra ipsum pugne persecutionum. sed tamen intus id est in corde est timor de malo: timens persecutionem in futuro. Deut. 32. Foris vastabat eos gladius etc. Sed contra. puer. 28. Justus quasi leo confidens absque terrore erit. **R**ideo. est sine timore quantum ad spiritum: non tamen quantum ad carnem. **N**el foris id est extra ecclesiam pugnetur illate ab infidelibus. sed intus timores ne scilicet illi qui intra ecclesiam sunt excidant a fide propter persecutores. **E**t foris id est in manifesto pugnetur: quibus impugnant a manifestis inimicis. Intus timores qui iniungunt nobis ab illis qui dicunt se amicos et non sunt. quia ut dicit boetius de consolatione. Nulla pestis efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus Math. 10. Inimici hominis domestici eius. **C**onsequenter cum dicit. Sed qui consolatur etc. ponit materiam sue consolationis quam extollit ex duobus scilicet ex gratia presentia tyti. et ex consolatione tyti ibi. Non solum autem etc. Dicit ergo. licet hic graviter afflicti fuerimus. sed et deus consolatur humiles consolatur est etc. Cuius presentia vixit mihi gratissima est. et in adiutorium. scilicet. **Q**ui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Dicit autem qui consolatur humiles. quia superbos non consolatur: sed eis resistit ut dicit Jac. 4. et. 1. **P**ro. 5. Consolatur autem humiles dando eis gratiam que est consolatio spiritus sancti. Esa. 61. **E**t consolatur omnes lugentes etc. **N**on solum autem etc. hic ponitur alia materia consolationis apostoli scilicet consolatio tyti. **E**t materia huius consolationis est duplex. **P**rima emendatio corinthiorum: quam habuerunt in presentia tyti. **S**ecunda est devotio corinthiorum: quam ostendit ad titum ibi. **I**n consolatione autem vestra etc. **C**irca primum duo facit. **P**rimo ponit consolationem de penitentia corinthiorum. **S**ecundo exponit quendam que dixit ibi. **C**ontristati enim estis etc. **C**irca primum tria facit. **P**rimo ponit consolationem tyti. **S**ecundo materiam consolationis ibi. **R**efers nobis etc. **T**ertio effectum consolationis in mente apostoli ibi. **I**ta ut magis gaudere etc. **D**icit ergo. **N**on solum consolatur nos deus in adventu tyti. sed etiam in consolatione qua ipse tytus consolatur est de vobis et in vobis. **E**t huius consolationis materia est. quia ipse tytus: consolatus est referens nobis vestrum desiderium etc. **U**bi tria ponit laudabilia propter tria reprehensibilia que fuerunt in eis. **F**uerunt enim pigri ad bonum. et contra hoc dicit. **R**efers nobis vestrum desiderium de proficiendo in melius. **I**tem erant proni ad malum. et contra hoc dicit. **N**ostrum scilicet de peccatis commissis. **I**er. 6. **L**uctus vniuersi fac etc. **I**tem erant faciles deceptioni pseudorum et contra hoc dicit. **A**stram emulationem contra pseudos habitamus

amore mei. **N**am autem emulabamini contra me per eis. **C**onsequenter cum dicit. **I**ta ut magis etc. ponit affectum conceptum ex consolatione tyti. quod quidem affectus est gaudium. **U**nde circa hoc tria facit. **P**rimo ponit conceptum gaudium. **S**ecundo ostendit sue estimationis imitationem. **T**ertio subdit rationem gaudij. **D**icit ergo in tantum gaudium sum de his quod titus retulit mihi ita ut magis gaudere de hoc quam de tribulatione mea voluerim. **N**am spiritualia preferenda sunt sensibilibus. **N**el ut magis gaudere de hoc quam contristari vos quam voluerim olim. **P**eccauerant enim faciendo fornicationes et apertus increpauerat eos ut patet in prima epistola. 5. et. 6. **T**unc autem incertus erat apostolus quem eventum deberet habere illa tristitia: bonum scilicet an malum. **E**t ideo dubitans penitus it. sed videns postmodum quod bonum inde provenerat gaudebat: ideo dicit. **Q**ui et si contristati vos increpando in prima epistola non me penitet modo. quia correcti estis et si olim peniseret quoniam scilicet eram incertus utrum tristitia induceret vos ad correctionem vel desperationem. videns quod epistola illa et si ad horam vos contristavit nunc gaudeo quia estis conversi. **E**t rationem gaudij assignat: quia non gaudeo de hoc quod contristati estis: sed de effectu scilicet de correctione: quia scilicet contristati estis non ad desperationem sed ad penitentiam. sicut medicus non gaudet de amaritudine medicine. sed de effectu scilicet de sanitate supra. 6. **Q**uasi tristes: semper autem gaudentes.

Lectio tertia.

Contristati enim estis secundum deum ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. **Q**ue enim secundum deum tristitia est penitentiam in salutem stabilem operatur: seculi autem tristitia mortem operatur. **E**cce enim hoc ipsum secundum deum contristari vos quantum in vobis operatur sollicitudinem. sed defensionem sed indignationem. sed timorem. sed desiderium. sed emulationem. sed vindictam. **I**n omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse ne gocio.

Posita consolatione apostoli et tyti de tristitia corinthiorum eo quod fuerit ad penitentiam et non ad desperationem: hic consideratur huius consolationis ratio assignatur: eorum tristitiam commendando. **E**t circa hoc duo facit. **P**rimo enim commendat eorum tristitiam. **S**ecundo ex hoc concludit propositum ibi. **E**t si scripsi vobis etc. **C**omendat autem corinthiorum tristitiam ex duobus. **P**rimo ex causa. **S**ecundo ex effectu ibi. **Q**ue enim tristitia est etc. **C**ausa autem ex qua commendat eorum tristitia hec est. quia est secundum deum. **E**t ideo dicit. licet ad horam contristaverim vos per epistolam: tamen nunc gaudeo id est quia contristati estis secundum deum. **U**bi sciendum est quod tristitia et gaudium et communiter omnibus affectio ex amore causatur. **T**ristat enim quis quia carum quod amat. **Q**ualis autem est amor talis est tristitia ex amore causata. **E**st autem duplex amor. **U**nus quo diligit deus. et ex hoc causatur tristitia: que est secundum deum **A**lius est quo amat seculum. et ex hoc causatur tristitia seculi. **A**mor quo diligitur deum facit nos libenter servire deo. **S**ollicite querere honorem dei: et vacare deo dulciter. **E**t quia peccando impedimur a servitio dei. **R**ideo ei non vacamus nec eius honorem querimus. **I**deo amor dei causatur tristitiam de peccato. et hec est tristitia secundum deum. que quidem tristitia non fuit nobis ad malum nec ad detrimentum: sed potius ad fructum et meritum. **E**t ideo dicit. **E**t in nullo detrimentum patiamini ex nobis. quia non solum bona et grata que vobis impendimus: vobis profunt. sed etiam hoc ipsum quod vos corrigimus et contristamus. **U**eb. 12. **O**mnis disciplina in

Explanatio sancti Thome

presenti etc. **C**onsequenter cum dicit. Que enim tristitia etc. commendat eorum tristitiam ex effectu quod quidem est premium vite eterne. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit effectum in generali. Secundo experimentum specialiter in eis consecutum ibi. Ecce enim hoc ipsum etc. Circa primum duo facit. Primo enim ponit effectum tristitie que est finis deum. Secundo ponit effectum tristitie que est finis mundi ibi. Seculi autem etc. Dicit ergo primo. Dico quod tristitia nostra non fuit vobis detrimentum. Etenim id est quod tristitia que est finis deum operatur penitentiam. penitentiam autem dico in salutem stabilem id est sempiternam que est salus stabilis et est beatorum. de qua Esa. 49. Salus autem mea in sempiternum erit. Et hanc operatur penitentiam. Matth. 3. Agite penitentiam: aperturam enim regnum celorum. Et dicitur stabilis ut excludat salutem temporalem que est transitoria et communis ipsis hominibus et iumentis. de qua in ps. Dominus et iumenta saluabis domine etc. Sed contra hoc quod dicitur quod tristitia que est finis deum penitentiam operatur videtur esse quod ipsa tristitia finis deum est penitentia. Penitere enim est tristari de malo et secundum deum. Non ergo operatur penitentiam. Ratione dicendum est quod penitentia habet tres partes. quarum prima pars est tristitia scilicet dolor et compunctio de peccatis. Alie due sunt confessio et satisfactio. Cum ergo dicitur quod tristitia operatur penitentiam. intelligendum est quod compunctio seu dolor de peccato operatur in nobis penitentiam id est alias partes penitentie scilicet confessionem et satisfactionem. Vel dicendum est quod tristitia finis deum est communior quam penitentia. quod penitentia est de proprio peccato. sed tristitia quis finis deum et de peccatis propriis et de alienis. Sic ergo effectus tristitie: quod est finis deum est salus eterna. effectus vero tristitie que est finis mundi est mors. Quia enim qui diligit seculum inimicus dei constituitur ut dicitur Jac. 4. Ideo ex amore seculi mors causatur. Tristitia enim finis deum quis non quod peccata deum offendit. sed deprehensus in peccato punitur de eo et detegitur. Et hec tristitia est vitanda in peccatis Eccl. 30. Tristitia longe facit a te etc. **C**onsequenter manifestat effectum predictum per experimentum sumptum in ipsis cum dicit. Ecce enim hoc ipsum etc. quasi dicat. Vere salutem salubrem. quod experimento patet quod in nobis multa que ad salutem ducunt operatur. Ponit autem sex ad hoc pertinentia. quarum vnum est generale sollicitudo. quam enim homo est in leticia defacili committit aliquas negligentias. sed quando est tristis et in timore sollicitus. et ideo dicitur. Ecce enim scilicet in vobis experti estis hoc ipsum scilicet finis deum contristari vos quam tam in vobis operatur sollicitudinem ad vitandum mala et ad faciendum bona. Mich. 6. Indica tibi o homo quod sit bonum etc. Et infra sollicitum etc. Alia vero sunt specialia quarum quedam pertinent ad effectum interiorem. quedam ad actum exteriorum. Eorum vero que pertinent ad effectum exteriorum quedam sunt ad peccati remotionem: quedam vero ad boni adeptionem. Nam verus penitens debet recedere a malo et facere bonum. Quantum autem ad remotionem mali ponit tria. Primo est ut desistat facere malum. et quantum ad hoc dicit. Sed defensione. contra illos qui nos ad malum inducunt. 1. pe. 5. Qui resistite fortibus in fide. Vel finis glo. ut contra pseudo me defendatis. Eph. 6. Accipite armaturam dei etc. Secundum est quod homo indignetur contra se pro peccatis que fecit. et quantum ad hoc dicit. Sed indignationem. Indignatio autem sui operatur tristitiam finis deum. Esa. 63. Indignatio mea auxiliata est mihi. Tertium est quod sit in continuo timore de futuro ut caueat. et quantum ad hoc dicit. Sed timorem de residuo ne scilicet in futuro similiter contingat. Eccl. 25. Timor domini omnia etc. Quartum autem ad boni adeptionem duo ponit. Primo desiderium quod ad bonum afficitur quantum ad hoc dicit Sed desiderium quod bonum facere affectetur. puer. 11. Desiderium iustorum omne bonum. Secundo emulationem bonam quam bonos imitari conatur. et quantum ad hoc dicit. Sed emulationem ut scilicet me et

alios bonos imitemini. 1. cor. 14. Sectam caritatem emulamini caritatem melliora. Eorum vero que pertinent ad exteriorum orem actum duo ponit. Primum est ut vindicent in seipsis quod peccauerunt et hoc utile est. Cum enim omne malum necessarium sit puniri vel ab homine vel a deo: si hoc non punit melius est quod homo malum in se puniat quod fecit quam quod deus. quod videtur dicitur Heb. 10. Dixerunt est incidere in manus dei etc. Et quantum ad hoc dicit. Sed vindicet id est quod peccantes puniat et etiam vos ipsos. 1. cor. 9. Castigo corpus meum etc. Esa. 26. Iustitiam non fecim etc. Secundum est quod totaliter abstineat a malo. Et ideo dicit. In omnibus exhibuistis duces sed fide incontaminatos esse negocio scilicet christiano. s. 6. In omnibus exhibeam etc. Eph. 1. Elegit nos ante mundi constitutionem ut essemus sancti puri. Ambulans in via immaculata etc. Al negotio de quo scilicet correcti estis putat de fauore quem dedistis fornicatori. sed postmodum puniendo et condemnando ipsorum ostendistis vos in hoc imitatos esse.

Lectio quarta:

Sicut et si scripsi vobis non propter eum qui fecit iniuriam. nec propter eum qui passus est. sed ad manifestandam sollicitudinem nostram quam habemus pro vobis coram deo. Ideo consolati sumus. In consolatione autem nostra abundanti magis gauisum sumus super gaudio titi. quia reffectus est spiritus eius ab omnibus vobis. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum: non sum confusus. sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus. ita et gloriatio nostra que fuit ad titum veritas facta est. Et viscera eius abundantius in vobis sunt. reminiscetis omnium vestrum obedientiam. quomodo cum timore et tremore excepistis illum. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

Hic assignata ratione quare gaudet apostolus de ipsorum tristitia: consequenter inducit conclusionem suam: in qua duo facit. Primo enim ostendit intentionem suam quam habuit in scribendo. Secundo manifestat gaudium quod habuit de ipsorum correctione ibi. Ideo consolati etc. Dicit ergo primo. Ex quo incotaminati estis. igitur appetit quod et si scripsi vobis per epistolam increpando: non scripsi propter eum qui fecit iniuriam inestitu maculando cubile patris sui ut dicitur. 1. cor. 5. Nec propter eum qui passus est sed hoc feci ad manifestandam sollicitudinem nostram quam pro vobis habemus. id est ut sciretis quam solliciti simus pro vobis. et hoc dico coram deo ut sit iuramentum. i. deo teste. Al ad manifestandam coram vobis deo scilicet de omnibus sollicitudinem nostram. Col. 2. Volo vos scire quas sollicitudinem etc. Vel aliter. Non scripsi tantum propter eum qui fecit iniuriam ut scilicet corrigere. Vel propter eum qui passus est ut placere scilicet ad manifestandam etc. ut scilicet vos qui indignati fuistis pro contumelia et pena inflicta fornicatori reconciliaremini deo. **C**onsequenter concludit gaudium quod habuit de eorum correctione cum dicit. Ideo et consolati sumus etc. quasi dicat. Quia hoc consecutus sum ex eo quod scripsi scilicet quod estis correcti: ideo consolati sumus id est consolationem accepimus. Gaudium enim hominis est cum sequitur quod cum desiderio intendit. s. 1. Abundantius autem etc. **C**onsequenter cum dicit. In consolatione autem etc. ponit secundam causam sue consolationis que sumit ex deuotione

in epistolam II. ad Corinthios. VIII.

quam ostēderūt ad tytū. Et circa hoc tria facit. Pr̄mo ponit gaudium suū de gaudio titi conceptum. Secūdo gaudij rōnem assignat ibi. Et si quid apud illū ꝛc. Tertio materiam gaudij titi assignat ibi. Reminiscētis omnium vestrum ꝛc. Dicit ergo primo. Gauisus sumus de correptione vestra. sūt id ē sed in consolatione nostra abundantius magis gauisus sum⁹ q̄ turbati fuerim⁹ de tribulatione sup gaudio titi. Vel magis gauisus sumus id est magis gaudij attulit consolationi nostre gaudium titi. ꝛ hoc q̄ reffectus ē spūs eius. Tunc em̄ reffecti anim⁹ prelati quādo subditus eius sunt obedientes ei ꝛ eum reuerent. philem̄: Reffecte viscera ꝛc. ¶ Reffectus in q̄ ab omnib⁹ vobis. q̄ omnes vel correcti estis vel est spes correctionis. Rationē aut̄ hui⁹ gaudij assignat q̄tum ad duo. Unum est ex parte apli. q̄ sc̄z ipse inuentus est verax. Nam ap̄lus cōmendauerat corinthios titō ante q̄ iret ad eos. Quia nō nūc ita inuenit titus sicut ap̄lus dixit. gaudet ap̄lus verba sua vera fuisse. Et hoc est qd̄ dicit. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum cōmendādo vos. Dicit aut̄ gloriatus sum: q̄ gloriā apostoli erat bonum illorū. ¶ Non sum ꝑfusus id ē non erubescō me falsa dixisse. Quādo em̄ aliquis inuenitur mendax confundit. Eccl̄. 37. Ante omnia sermo verax ꝛc. Sed sicut omnia in veritate vobis locūt⁹ sum id ē sicut predicauit vobis veritateꝝ: ita gloriatio nostra que fuit ad titum de vobis veritas facta est id est inuenta est vera. Alia ratio est ex parte corinthiorū. Nam amici desiderant vt illi q̄ diligūt ab omnib⁹ diligant. Quia q̄ titus diligebat corinthios ꝑpter eorum deuotionē. ideo de hoc apostolus gaudebat. Et ideo dicit ap̄lus. Et viscera eius ꝛc. ¶ Si dicat. Non solum gaudeo q̄ inuentus sum verax: sed etiaz q̄ viscera eius id est viscerosa charitas eius ꝛ nimis amor abundantius q̄ ante in vobis esset. ex quo vidi ꝑfectum vestrum. Vel abundantius q̄ in alijs Ep̄b. 6. Induite vos fidelecti dei ꝛc. ¶ Materia aut̄ gaudij manifestat ex duobus sc̄z ex obedientia ꝛ ex reuerentia. Ex obedientia quidem cum dicit. Reminiscētis oim̄ vestrum obedientiam qua obedienter sibi obtemperastis. In quo etiam et laudauit vos. i. reg. 15. Melior est obedientia ꝛc. Eccl̄. 3. Filij sapientie ecclesia iustorū. Ex reuerentia aut̄ cum dicit. Quomō in timore sc̄z filiali non serulli interioꝝ animi ꝛ tremore corporis excepistis eum: Sal. 4. Testimonium em̄ vobis ꝛc. Et q̄ ita habuistis vos ad eū gauisus sum q̄ verax inuentus sum et ipse diligit vos. Unde gaudet q̄ in omnib⁹ confido de vobis. Non solū in bona voluntate sc̄z etiam in bonis operibus in futuro q̄ bene vos habeatis. Heb. 6. Confidimus de vobis meliora ꝛ vicini ora salutē.

Capitulum octauum

Gratiam aut̄ vobis facimus fratres gratiam dei que data est in ecclesijs macedonie. ꝛ q̄ in multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorū fuit. ꝛ altissima paupertas eorū abundauit in diuitias simplicitatis eorum. Quia s̄m virtuteꝝ testimoniū illis reddo ꝛ supra virtutem voluntarij fuerunt cuz multa exhortatione obsecrantes nos gratiā ꝛ cōmunicationeꝝ ministerij quod sit in sanctos. Et non sicut spauimus: sed semetipsos dederunt. primū dño. deinde nobis ꝑ voluntatem dei. ita vt rogāremus titum: vt quē ad modum cepit ita ꝛ ꝑficiat in vobis etiaz gra-

tiam istam. Sed sicut in omnib⁹ abundantis fide ꝛ sermone ꝛ scientia ꝛ om̄i sollicitudine insup ꝛ charitate v̄sa in nos: vt ꝛ in hac gratia abundetis. Nō quasi imperans dico. sed ꝑ aliorum sollicitudinē etiam vestre charitatis ingenij bonum comprobans.

Posita iam exhortationē ad bonum in generali: hic cōsequenter exhortat eos ad quoddā bonū particulare sc̄z ad largitionē collectarū ꝑ sanctis qui erāt in hierusalē. Nā sicut act. 15. dicit et ap̄lus tangit ad gal. 2. Ap̄li imposuerunt paulo ꝛ barnabe vt ꝑponerent verbū saluis gentib⁹ exhortādo eos ad subueniendū sanctis q̄ erant in hierusalē q̄ venditis omnib⁹ ꝛ positis ad pedes ap̄lorū in maria erāt paupertate. ꝛ ad hoc inducit eos ad presens. Vbi duo facit. Primo inducit eos ad vāndū. Secūdo monet ad modum vāndi vt sc̄z cito ꝛ abundanter vent. et hoc. 9. ca. ibi. Naz de ministerio ꝛc. Circa primū duo facit. Primo tractat de collectis vādis. Secūdo de ministris ꝑ quos vultus modi collecte sūt ibi. Gratias aut̄ deo q̄ dedit ꝛc. Circa primū duo facit. Pr̄mo inducit eos ad vāndū. Secūdo excludit excusationē ibi. Si em̄ voluntas ꝑmpta est ꝛc. In dicit aut̄ eos ad vāndū tripl̄. Primo exemplo aliorū qui dederūt. Secūdo exemplo xpi ibi. Scitis em̄ grām dñi nostri ꝛc. Tertio ex ipsorū ꝑpria voluntate ibi. Hoc em̄ vobis velle ꝛc. Circa primū tria facit. Primo ponit exemplū. Secūdo ostendit se ꝑmōrum ab hoc exemplo ibi. Ita vt rogāremus titum ꝛc. Tertio monet vt ipsi hoc exemplū sc̄z quantū ibi. S̄z sicut in omnibus abundantis ꝛc. Circa primū sciendū est q̄ ap̄lus ad hoc vt corinthij liberaliter tribuāt ꝑponit eis macedones in exemplū. Et cōmēdat eos q̄tum ad duo. sc̄z q̄tum ad patientiā in aduersis. Secūdo q̄tum ad liberalitatē i bonis ibi. Et altissima paupertas ꝛc. Circa primū sciendū est q̄ apostolus inducit eos ad elemosinas vt merita istorū crescant. ꝛ ideo in illo tēpore hoc fecit q̄ possunt mieri sc̄z in tempore gratie. tunc em̄ elemosine meritorie sunt. Et hoc est qd̄ dicit. Moram vobis facim⁹ gratiā id est gratuitū donum dei sc̄z elemosinay largitionem. ꝛ dicit hoc esse gratiam. q̄ quicqd̄ boni facimus ē ex gratia dei: que quidē gratia non est data istis sed mibi: in q̄tum sc̄z ex mea ꝑcuratore ꝛ sollicitudinē ꝛ mōditōne macedones ad hoc moti sunt Ep̄b. 3. Mibi aut̄. omnitim sanctorū mīnistrō ꝛc. Data est in q̄ mibi in ecclesijs macedonie id est apud fideles macedonie. Que quidem gratia est q̄tum ad duo. sc̄z q̄tum ad patientiā: q̄ in multo ex ꝑmōto ꝛc. ¶ Vbi ponit adiōes patie ꝑfē. Una ē q̄ hō sit constans ita q̄ nec timore tribulationis deiciatur: sed nec etiam in ipso tribulationis experimēto. Et ideo dicit q̄ in multo experimento tribulationis sc̄z constans fuerunt. Alia est q̄ in ipsis tribulationib⁹ gaudeat sicut legitur de beato Laurentio. ꝛ q̄tum ad hoc dicit. Abundantia gaudij ipsorum sc̄z macedonū fuit. Jac. 1. Omne gaudij existimare ꝛc. Ro. 12. In tribulatione gaudentes ꝛc. Vel in multo experimento tribulationis: non quam ipsi passifuerunt: sed quā viderunt pati in macedonia abundantia gaudij ipsorū fuit. ¶ Itē secundo gratia est q̄tum ad liberalitatē in elemosinis. Et q̄tum ad hoc dicit. Et altissima ꝛc. Vbi duo facit. Primo ponit eorum liberalitatem. Secūdo exponit qd̄ dixerat ibi. Quia s̄m virtutē ꝛc. Dicit ergo primo. Nō solum fuerunt patientes in tribulationibus sc̄z macedones. sed etiam fuerunt liberales. q̄ altissima id est maxima paupertas eorū vel nobilissima. Sc̄z cōm glo. facit paupertatem altam eleuādo spūs supra res temporales ꝛ contemptus earum. Et sic istorū paupertas altissima erat q̄ non habebant diuitias ꝛ cōtemēbant eas Jac. 7. f. j.

III. Explanatio sancti Thome

Honne deus elegit pauperes in mudo etc. Nec in q̄ pau-
peritas abundavit id est excrevit in diuitiis copiose dando
Sed hec expositio glorie nō videt esse fm̄ intentionē apo-
stoli. Et ideo aliter dicendū est. Altissima paupertas etc.
Ubi sciendū est q̄ homo ex duab⁹ causis habet promptū
anīmū ad dandum satis scz ex abundantia diuitiarū sicut
sunt diuites vel ex contemptu diuitiarū. Et sic idem facit in
paupere cōtempere qd̄ facit in diuite abundantia. Et ideo
dicit altissima paupertas sic supra abundavit id est effectus
abundantie fecit in diuitias simplicitatis eorū. qz cor eorū
erat solum ad deum. Et hoc puenit contemptus diuiti-
arum puer. 10. Simplicitas iustorū etc. Consequenter
eum dicit. Quia fm̄ virtutē etc. exponit qd̄ dixit cōmen-
dando ipsoꝝ liberalitatē q̄tum ad tria scz q̄tum ad quan-
tatem dati. q̄tum ad voluntatem dandi. Et q̄tum ad or-
dinem dationis. Quantum ad quantitatem dati qz dederunt
supra virtutē Et ideo dicit. vere abundavit in diui-
tiis. qz ego reddo illis testimoniū q̄ fuerunt voluntarij ad
dandum fm̄ virtutem rerum suarū. Et supra virtutē. qz in
tantis dederunt q̄ post egerunt. Vel dicendū est. Et me-
lius q̄ est virtus interior animi. Et virt⁹ exterior scz facul-
tas rerū temporalū. Virtus interior est promptitudo ani-
mi ad dandum. Et ideo dicit Testimoniū illis reddo q̄ fu-
erunt voluntarij ad dandum fm̄ virtutem animi interiorē
Et supra virtutē exteriorē scz diuitiarū. Tho. 4. Si multū
tibi fuerit etc. Contra. Quicūqz dat supra virtutē dat imo-
derate. Respondeo. dicendū est qz virtus in dando pōt cō-
siderari dupliciter. scz simpliciē seu absolute Et fm̄ ppor-
tionē alioꝝ. Quādo ergo dat plus q̄ alij sue pportio-
nis peccat. sed si simpliciē dat supra virtutē tunc imode-
rate dat. Sic ergo cōmendat eorum liberalitatē q̄tum ad
quantitatē dati. Cōmendat autē eam q̄tum ad voluntatē
dandi cum dicit. Quia voluntarij fuerunt. Eto. 25. Ab
omni qui vltro neus offert. In hoc autē fuerūt voluntarij qz
rogauerunt nos cum multa exhortatione. obsecrantes. i.
rogantes. q̄si dicat. Non solum rogauerūt: sed etiam per-
rationes nos induxerunt vt habeant gratiā Et cōmunicas-
tionem ministerij etc. id est vt liceret eis dare sua pauperi-
bus: sanctis q̄ sunt in hierusalē. non reputantes se face-
re gratiam nobis. sed qz eis gratia fiat Heb. vlti. Bene-
ficentia autē Et cōmunionis etc. Cōmendat etiam eorū libe-
ralitatē q̄tum ad ordinē dandi. qz non solum sua dederūt
sed primo seipsoꝝ. qz talis debet esse ordo in dādo: vt pri-
mo homo sit accept⁹ deo. Gen. 4. Resperxit dñs ad abel
scz pmo Et ad munera eius consequēter. Eccl. 30. Misere-
re anime tue etc. Et ideo dicit. Nō solum sperauim⁹. q̄si di-
cat. Vere voluntarij fuerunt. qz non sicut sperauim⁹ id est
non ea intentione qua putabamus vt scz darent p culpis
redimēdis: sed semetipsoꝝ dederūt p̄mum dño emendā-
do vitam suam Et deinde nobis obediēdo p omnia p volun-
tatē dei que est vt subdant hoīes vicarijs suis. Heb. vlti.
Obedite p̄positis vestris etc. Glosa dicit qz non aliter erat
ab eis recipiendum nisi scz prius seipsoꝝ dedissent deo. et
go videt qz non sint recipiende elemosyne a peccatorib⁹.
Sed dicendū est qz non est ab eis recipiendus qm̄ dant ea
intentione vt foueant in peccatis. Sic q̄ posito exemplo
macedonū: ostendit se consequēter p̄motū esse hoc exem-
plo cum dicit. Ita vt rogarem⁹ tituz. q̄si diceret. In tan-
tum nos p̄moti fuimus hoc exemplo de liberalitate mace-
donum. vt scz rogarem⁹ titum vt etiā vos sitis p̄cipies
isti⁹ gratie: vt scz titus quēadmodū cepit vos monere ad
benefaciendū post q̄ vidit vos corretos Et inducere vos
ad cōmunionē: ita p̄ficiat in vobis. Et spūaliter gratiaz istā
de largitiōe elemosynarū vt nō desit vobis. phil. 2. Qui
cepit in vobis etc. Consequēter amonet eos vt hoc exēplo
ip̄si inducant cū dicit. Sed sicut in omnib⁹ etc. Ubi duo

cit. Primo monet vt ip̄i exemplo macedonū sint prompti
ad elemosynas faciendū. Secdo quādaz suspitionē aufert
ibi. Et non quasi imperans dico etc. Dicit q̄. Sed sicut in
omnibus etc. q̄si dicat. Sicut vos superatis macedones in
omnibus alijs gratis. ita debetis eos superare. etiā in ista
scz elemosynis faciendis. Et hoc est quod dicit. Sicut in
omnibus alijs abundatis. Et primo in his que p̄tinent ad
intellectum Et q̄tum in his que p̄tinent ad opus. Et ser-
mone q̄ p̄tinetur. Ro. 10. Corde creditur ad iusticiā: q̄tum
ad fidem. ore autē confessio fit ad salutē. q̄tum ad sermo-
nem. In scientia scripturarū. 1. corin. 1. In omnib⁹ diuites
facti estis etc. Secdo in his que p̄tinent ad opus. et q̄tum
ad hoc dicit. Et in omni sollicitudine scz bene operandi Ro.
12. Sollicitudine nō pigri. Tertio in his que p̄tinent ad
affectum. Et q̄tum ad hoc dicit. In charitate vestra spiri-
tuali habita in nos supabūdatis. Col. 4. Sup omnia cha-
ritatem habentes etc. Sicut in q̄ in omnib⁹ istis abundatis
ita scz rogauit titum vt in hac gratia scz elemosinarū abun-
det. Et qz posset haberi suspitio q̄ q̄si ex imperio māda-
ret. vt darent elemosynas. Contra qd̄ est qd̄ dicitur Eze.
34. Vos autē cum auferatis etc. Et ideo q̄tra remouet vi-
dens. Non q̄si imperans dico. hoc est qz rogauit titum vt
qz ego ipse hoc dico vobis. non feci quasi imperans. 1. pe-
trio. Nō vt dñantes in cleris. S3 dico hoc comprobās
id est volēs comprobare p alioꝝ sollicitudinē scz macedo-
num vestre charitatis ingenij. Ubi sciēdus est qz inge-
nium bonum sumit non solum p aptitudinē ad sciendū
faciliter. sed etiam ad bene operandū. Cuius ratio est. qz
ad hoc qz aliquis bene operet exigit scientia dirigens. Et
ideo sicut in addiscendo dicit. Boni ingenij esse qui cito ca-
pit verba magistri: ita in opando boni ingenij dicit q̄ exē-
plo alioꝝ cito mouet ad bñ operandū. Et id dicit ap̄tus
Comprobans id est pbare volens bonum ingenij vestrū
id est q̄ promptā voluntatē habeatis ad dandum moti ex
emplo macedonuz. 1. Corin. 4. Non vt confundam vos
hec scribo.

Lectio secunda.

Litis em̄ gratiam domini nostri ie-
su christi. quoniā p̄pter vos egenus
factus est cum esset diues. vt illi⁹ in
opia vos diuites essetis. Et consiliuz in hoc
do. Hoc em̄ vobis vtile est. qui non solum fa-
cere sed et velle cepistis ab āno priore. Nūc
vero Et facto p̄ficiate: vt quēadmodū prompt⁹
est anim⁹ voluntatis: ita sit Et p̄ficiendi ex eo
qd̄ habetis. Si em̄ voluntas prompta est fm̄
id qd̄ habet: accepta est non fm̄ id quod non
habet. Non em̄ vt alijs sit remissio vobis aut
tribulatio. sed ex equalitate in presentī tem-
pore vestra abundantia illoꝝ inopiā sup-
pleat. vt Et illoꝝ abundantia vestre inopie
sit suplemētū. vt fiat equalitas sicut scriptū
est. Qui multum non abundavit: Et q̄ modi-
cum nō minorauit.

Hic inducit corinthios ad dandū elemosynas exēplo xp̄i
dicens. Volo comprobare ingenium vestrū bonū ad dan-
dū scz pauperib⁹: Et hoc facere debetis exemplo christi.
em̄ id est qz scitis gratiam dñi nostri iesu christi quā q̄des
humano generi contulit. Jo. 1. Gratia Et veritas p̄ iesum
christum etc. Et hec dicit gratia: qz quicquid filius dei pe-

in epistolam II. ad Corinthios. VIII.

nalitatu nostraruz assumpsit totuz gratie est imputandū. qz nec puentus alicui? bonitate: nec alicuius virtute coas-
 aertus: nec inducitur? sua necessitate. Est aut gratia ista quod
 ppter nos egenus factus est. Et dicit egenus quod plus est
 quod pauper. Nam egenus dicitur ille qui non solum parum
 habet. sed qui indiget seu eget. Pauper vero ille qui parum
 habet. Ad significandū ergo maiorem paupertatem dicit
 egenus factus est scz in temporalib? Luc. 9. Filius hois
 nō habet ꝛc. Recordare paupertatis ꝛc. Est aut
 factus egenus non ex necessitate sed ex voluntate. qz gra-
 tia ista iam non esset gratia. Et ideo dicit. Cum diues eēt
 scz in bonis spūalibus Ro. 10. Idem deus diues in omnes
 ꝛc. puer. 8. Mēcū sunt diuitie ꝛc. Dicit aut esset nō fuis-
 set. ne videret xps amississe diuitias spūales cuz assumpsit
 paupertatem. Sic em assumpsit hanc paupertatem qz il-
 las inestimabiles diuitias non amissit pō. Simul in vnuz
 diues ꝛ pauper. Diues in spūalibus: paup in temporalibus.
 Causam aut quare voluit fieri egenus subdit cum di-
 cit. Et illius inopia diuites essemus id est vt illius pau-
 pertate in tgalib? vos effectis diuites in spūalib?. Et hoc
 est ppter duo scz ppter exemplum ꝛ ppter sacramentū.
 Ppter exemplum quidē qz si xps dilexit paupertatem
 et nos exemplo suo debemus diligere eam. Diligēdo aut
 paupertatem in temporalib? efficiamur diuites in spūali-
 bus. Jac. 2. Nonne deus elegit pauperes in mundo: di-
 uites in fide ꝛc. Et ideo dicit. Et illius inopia ꝛc. Ppter
 ppter sacramentū aut qz omnia que xps egit vt sustinuit fuit
 ppter nos. Unde sicut p hoc q sustinuit mortē liberati sum-
 mus a morte eterna ꝛ restituti vite: ita p hoc q sustinuit
 inopiam in temporalibus liberati sum? ab inopia in spū-
 tualibus ꝛ facti diuites in spūalibus. 1. corin. 1. Diuites
 facti estis in illo in omni scientia ꝛc. Cōsequenter cū dicit.
 Consiliū in hoc do ꝛc. Inducit eos ad dandū ex pte eoz
 Et circa hoc duo facit. Primo ponit ipsorū vtilitatē qz ex
 hoc puenit. Secundo ostendit qz hoc etiam ab ipsis vo-
 litum est scz vt darent elemosynas ibi. Qui non solū ꝛc.
 Dicit ergo considerans hoc beneficiū consiliū vobis do-
 id est hortor vos ad hoc scz ad danduz elemosynas scz nō
 solum ppter vtilitates sanctorum qui sunt in hierusalem:
 sed et ppter vtilitatē vestraz puer. 27. Boni amici cō-
 silijs antea dulcorat. ꝛc. Et hoc qz vtile ē vobis. Bonū
 em pietatis plus est vtile facienti qz illi cui fit. qz facies re-
 portat inde cōmodū spūale. recipiens vero temporale. 1.
 Ti. 4. Pietas ad omnia valet. Hoc aut non solum est eis
 vtile: sed etiam ipsi hoc voluerūt. Et ideo dicit. Qui nō
 solum ꝛc. Ubi tria facit. Primo cōmemorat bonum prin-
 cipium in eis. Secundo hortat eos ad debituz finem ibi.
 Hūc vero ꝛ facto ꝛc. Tertio exponit quoddā qd dixerat
 ibi. Si em voluntas ꝛc. Dicit ergo. Vere debetis libe-
 re dare elemosynas quia non solū est vobis vtile: scz etiā
 hoc ipsuz velle sponte cepistis scz dare elemosynas a pō-
 āno q scz veni ad vos. Vel a pꝛioꝛi anno id ē pcedēti. qz
 dicit. Plus est velle qz facere iuxta illud Eccl. 18. Verbum
 melius est qz datum ꝛc. Et ideo debet esse prompti ad
 dandum. Et qz estis prompti ad dandū ideo nunc qd ha-
 buistis in animo pfcite facto. alioquin illa voluntas esset
 frustra. 1. Jo. 4. Nō diligam? xbo neqz ligua ꝛc. Pbit.
 1. Qui cepit in vobis ꝛc. Et huius ratio est vt quēadmo-
 dum prompt? est aīus voluntatis. i. discretio voluntatis fuit
 glo. prompta: ita sit prompta discretio pfciedī. Vel aliē
 vt aīus sumat p voluntate. Et tūc dicit. Quēadmodū p m-
 ti fuisistis ad volenduz ita prompti ad pfciedū. ꝛ hoc
 ex eo quod habetis id est fm facultatem vestram. Cō-
 sequenter exponit hoc qd dicit. ex eo qd habetis dicens.
 Si em ꝛc. qz dicat. Dico qz debetis esse prompti ad dan-
 dū ꝛ hoc nō inēdo vos grauare vt scz detis supra facult-

tates vestras. qz forte voluntas prompta ad hoc inducit
 vos. sed in hoc opus nō potest imitari voluntatē. Et ideo
 dicit. Ex eo qd habetis. Enim p quia si voluntas prom-
 pta est fm id qd habet accepta est. Et hui? ratio est qz vo-
 luntas accepta in perfectione operationis. opus aut non
 pfcit nisi ex eo quod habet. Et ideo dicit fm qd habet ac-
 cepta est Tobie. 4. Si multum tibi fuerit abidanter tri-
 bue ꝛc. Cōsequenter cum dicit. Non em vt alijs ꝛc. re-
 mouet suspicionē quandā. Possent em dicere isti. Si da-
 mus elemosynas pauperibus sanctis qui sunt in hierusa-
 lem ipsi ociosi viuunt ꝛ nos damna patiemur ꝛ sic efficien-
 mur miseri. Ideo apłus primo hanc suspicionē excludit.
 Secundo suam intentionem manifestat. Tertio vero cō-
 firmat p auctoritate ꝛ remouet suspicionē cum dicit. Nō
 em vt alijs ꝛc. qz dicat. Non em ita moneo vos elemosi-
 nas dare. vt alijs sit refrigeriuz oū ociose viuere de ele-
 mosynis vestris. vobis autē sit tribulatio id est paupas
 quia vos affligimini. Sed nunquid peccant illi qui dant
 omnia alijs ꝛ ipsi postea paupertate affligunt. Et videt qz
 sic p hec verba apostoli. Respondeo dicendū est fm glo.
 qz melius esset totum dare pauperib? ꝛ affligi p xpo. Il-
 lud autem qd dicit hic cōfcedendo fecit. quia infirmi
 erant ꝛ forte deficerent si egestate premerēt. Cōtentionē
 suam manifestat cuz dicit. Sed ex equalitate ꝛ. qz dicat
 Non intendo tribulationem vestram. sed quandā equali-
 tatem vt scz vestra abundantia ꝛc. Ad potest exponi tri-
 pliciter. Primo de equalitate quātitatis. Secundo de eq-
 litate pportiois. Tertio de equalitate volūtatē. De eq-
 litate qritatis qz isti scz corinthj abundabant in tempo-
 ralibus ꝛ deficiebant in spūalib? sancti vero qz erant in
 hierusalē abundabant in spūalib? ꝛ deficiebant in tempo-
 ralib?. Vult ergo vt fiat inter eos equalitas quātitatē. vt
 scz illi q abundantes in temporalib? dent mediatarē oīm il-
 lis q deficiunt in eis. ꝛ isti dent mediatarē spūalū eis: vt
 sic sint eqliter diuites. Et ideo hoc post? dicit vt scz ex eq-
 litate quantitatis id est dimidia parte bonoz vestroz in
 presenti tempore qd breue est vestra abundantia terreno-
 rum suppleat illoꝝ inopiam q deseruerunt omnia mundi. et
 vt illoꝝ abundantia scz i spūalib? sit supplementū vestre
 inopie in spūalib? id ē vt sitis picipes vite eterne. Luc.
 16. Facite vob amicos ꝛc. Eccl. 14. In diuisione sortis da-
 ꝛ accipe. da tēporalia ꝛ accipe spiritualia. De eqūitate
 aut pportiois exponit sic ꝛ melius. Vos corinthj habe-
 tis abundantiam temporalium. sancti q sunt in hierusalē abū-
 dantiam spūalium. Volo ergo ex quadā equalitate non q
 sit fm quantitatē sed fm pportionē. vt scz sicut illi susten-
 tant elemosynas vestris: ita vos ditemini precibus illoꝝ
 apud deum. Sicut em illi nō ita dicant de bonis vestris
 temporalibus sicut vos estis diuites. ita nec vos bonis il-
 loꝝ spūalib? ditemini sicut illi. Et ideo dicit. Scz ex eq-
 litate pdicta vestra abundantia terrenoꝝ illoꝝ scz sanctorū
 inopiam in temporalib? suppleat. vt et illoꝝ abundantia in
 spūalib? ꝛc. 1. corin. 9. Si nos vobis spūalia seminauim?
 ꝛc. De eqūitate aut voluntatis exponit sic. Sed ex eqūi-
 tate ꝛc. id est volo qz sit in vobis equalitas voluntatis vt
 scz sicut illi habent voluntatem comunicandi vobis ea in
 quibus abundantia: ita vos habeatis voluntatem comuni-
 candi illis ea in quibus abundatis. Cōsequenter cō-
 firmat hoc per auctoritatem. Unde dicit. Sicut scriptum
 est scilicet Exo. 16. Qui multuz scilicet collegerat de mā-
 na id est qui amplius habuit qz gomoz non abundauit id
 est non habuit vltra sufficientiam suam. et qui modicum
 non minorauit id est non defecit ei. quia omnes equaliter
 abundabant. vt dicitur Exo. 16. Et sic nec qui plus colles-
 gerat plus habuit. nec qui min? parauerat repperit min?

Explanatio sancti Thome

Lectio tertia.

Ratias autem deo qui dedit eandem sollicitudinem p vobis in corde titi quonia exhortatione quidem suscepit. sed cum sollicitio esset sua voluntate pfectus est ad vos. Misimus etiam cum illo fratrem nostrum. cuius laus est in euangelio p omnes ecclesias. Non solum aut: sed et ordinatus est ab ecclesijs comes peregrinationis nostre in hanc gratiaz que ministrat a nobis ad dñi gloria et destinata voluntate nostraz. Deuitantes hoc ne qd nos vituperet in hac plenitudine que ministrat a nobis in domini gloriam. Prouidem em bona non solum coram deo. sed etiam coram hominibus. Misimus autem cum illis fratrem nostrum quem pbauimus in multis sepe sollicitus esse: nunc autem multo sollicitior: confidentia multa in vos siue p Tito qui est socius meus: et in vobis adiutor: siue fratres nostri apostoli ecclesiarum glorie christi. Ostensionem ergo que est charitatis vestre et nostre glorie p vobis in illos ostendite in facie ecclesiarum.

Postquam tractauit de collectis dandis: hic consequenter tractat de ministris p quos collecte fiat. Et circa hoc duo facit. Primo nominat eos. Secundo recomendat eos corinthijs ibi. Ostensione qd est et. Circa primum tria facit. Primum enim nominat titum. Secundo barnabam ibi. Misimus autem cum illis et. Circa titum duo comendat. scilicet eius sollicitudinem et sollicitudinis signum ibi. Quonia exhortatione et. Dicit ergo primo Dixi supra q rogauit titum vt pferret gratiam istam de elemosinis colligendis qd iminet sollicitudini mee: ex ordinatione apostolorum de quo inueni etiam ipsum sollicitum. Et ideo ago gratias deo. qui dedit eandem sollicitudinem qua ego habeo p vobis exhortandis et pmouendis ad opa misericordie in corde titi. qd ipse etiam sollicitus est sicut et ego vt pferat in vobis hanc gratiam Heb. 6. Cupimus vnuquemq vestrum eandem ostentare sollicitudinem et. Ro. 12. Qui preest in sollicitudine. Signum autem huius sollicitudinis est qd qm rogauit eum ipse cõsentit exhortationi mee. Et ideo dicit. Quonia exhortationis quidem suscepit. Et qd pfectus est qd petij. Unde dicit. Sed cum sollicitior esset sua voluntate q mea exhortatione: pfectus est ad vos. qui tñ primo recusabat venire ppter peccata vestra. Ro. 12. Sollicitudine nõ pigri. Consequenter cum dicit. Misimus autem et. Tractat de secundo ministro. Et circa hoc duo facit. Primum comendat ipsius Secundo subdit ratione quare mittit tam solennes nuncios ibi. Deuitantes et. Frater iste fm quosdam Lucas. vel fm alios Barnabas. quem quidem comendat ex tribus scilicet ex fama. qd laus eius scilicet luce est in euangelio ab eo scripto p omnes ecclesias. quia est approbatu p apostolos Vel cuius laus scilicet barnabe est in euangelio predicato ab ipso p omnes ecclesias. qd iudicis et gentibus. Unde dicit de barnaba act. 10. qd erat vir bonus plenus fide et spũsancto. Item comendat ipsius et societate sua quia nõ solus est famosus. sed ordinatus est ab ecclesijs iudee comes peregrinationis mee. i. pdicationis mee qua vt pegrini mans-

dum circumimus supra. 5. Quãdũ sumus in corpore peregrinamur a deo et. Et hoc est verum de luca quia ipse factus est socius pauli. De barnaba similiter. quia p spũsanctum dicit act. 13. Segregate mihi barnabam et paulum in opus et. Et factus est comes in hanc gratiam scilicet collectionis elemosinari. Vel in hac gratiam scilicet pdicationis de qua dicit Eph. 3. Mihi autem omnium sanctorum minimo et. Item comendat eum ex officio: qd est minister gratie que ministrat a nobis. 1. corin. 4. Sic nos existimet homo. supra. 3. Qui et idoneos nos et. Ministrat autem gratia ista ad domini gloriam vt scilicet deo minus nos glorificet scilicet de elemosinis factis de conuersione apostolorum pdicationis nostre. qd vt dicit puer. 14. In multitudine ppli et. Item ministrat vt voluntas nostra impleatur. quia nos hoc volumus fieri. Et ideo dicit. Et voluntatem nostram destinata id est predestinata a deo qui predestinauit ab eterno nos talem voluntatem habere. Consequenter cum dicit. Deuitantes et. assignat causam quare mittat tam solennes nuncios. Et primo huius ratione assignat. Secundo probat ibi. Prouidemus qd et. Dicit ergo. Causa hęc tam solennes nuncios mittimus est ista vt sciatis negotium huius mundi inesse coram di nostro. Et ideo dicit. Deuitantes hoc scilicet ne quis et. Quasi dicat vt vitemus vituperium quod posset mihi impingi ab aliquibus vel negligentie. si non mitterem strenuos. Vel fraudis: si nõ mitterem securos. Et isti strenui erant et prompti et securi. qd dati ab ecclesijs: et electi per spũsanctum supra. 6. Reminuerentes vllam offensionem et. Dicit autem in hac plenitudine scilicet elemosinarum vel conuersionis gentium. 1. Pe. 4. Anus quisq sicut accepit gratiam in alterutrum et. Et hoc pbat dicens. Prouidemus em et. Quasi dicat. Bene dico deuitantes qd prouidemus id est prouidere debemus bona id est vt opera nostra bona sint non solum coram deo vt ei placeamus: sed etiam coram hominibus vt scilicet eis bona videant. Et hoc facti solliciti procurando et bonos imitando. Ro. 12. Adherentes bono et. Consequenter cum dicit. Misimus autem cum illis et fratres nostrum et. tractat de tertio nuncio scilicet de apollo. Vbi duo facit. Primum comendat eum de sollicitudine cum dicit. Quem scilicet apollo probauimus sepe sollicitum esse de salute vestra. nunc autem multo sollicitior. Nam sicut supra apparet apollo fuit primus qui post apostolorum predicauit apud corinthios. 1. corin. 3. Ego planctim apollo rigauit. Hic autem turbatus de peccato ipso recessit et sollicitudinem que ante p ipsis habebat postposuit. Hic vero audita conuersione eorum factus est de salute ipso sollicitior qd antea esset. Eph. 4. Solliciti seruare unitatem spiritus et. Ro. 12. Qui preest in sollicitudine et. Secundo subdit causam sollicitudinis quam assumpsit. quia apollo confidit de vobis ex his que titus dicit de vobis comendans vos. Unde dicit. Multa confidentia in vobis siue pro Tito qui est socius meus. et quia libenter venit in societate titi et Luce seu Barnabe. et quia ad hoc inductus fuit ab apostolis ecclesiarum que sunt in iudea. Et ideo dicit. Siue fratres nostri apostoli ecclesiarum iudee scilicet induxerunt eum ad sollicitudinem habendam pro vobis. que quidem ecclesie sunt glorie christi id est ad gloriam christi. Consequenter cum dicit. Ostensione ergo que est et. Recomendat istos nuncios corinthijs dicens. Quia tales misimus ad vos ergo ostensione et. id est ostendatis opere q charitatem habetis ad eos et qd vere comendati vos et ego vere gloriamur sim de vobis in facie ecclesiarum ad quas veni et quibus predicauit. Et in facie omnium ecclesiarum. qd qd facitis eis innotescet omnibus ecclesijs.

Capitulum nonum.

in epistolam II ad Corinthios. IX.

Am de ministerio quod fit in sanctos ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animi vestrum pro quo de vobis glorior apud macedones: quonia et achaya parata est ab anno preterito: et vestra emulatio prouocauit plurimos. Misimus autem fratres ut ne quod gloriamur de vobis euacuetur in hac parte: ut quemadmodum dixi parati sitis ne cum venerint macedones mecum et inuenerint vos imparatos: erubescamus nos et non dicamus vos in hac substantia. Necessarium ergo existimaui rogare fratres ut preueniant ad vos, et preparent repromissam benedictionem hanc paratam esse si quasi benedictionem non quasi auaricia. Hoc autem dico. Qui parce seminat: parce et metet. et qui seminat in benedictionibus: de benedictionibus et metet. Unusquisque prout destinavit in corde suo: non ex tristitia aut ex necessitate. Hylarem enim datorum diligit deus. Supra apud inducit corinthios ad dandum elemosinas sanctis qui sunt in iherusalem. hic vero inducit eos quantum ad modum dandi. ut scilicet hilariter et abundanter dent. Unde ad hoc quod bene darent misit tam solennes nuncios Circa hoc autem duo facit. Primo excludit opinatam causam de missionis nuncios. Secundo vero astruit veram ibi. Misimus autem fratres etc. Circa primum tria facit. Primo excludit suspicionem. Secundo ad hoc causam assignat. ibi. Scio enim promptum etc. Tercio causam probat. ibi. Pro quo de vobis etc. Quantum ad primum quia posset aliquis dicere apostolo. tu mones nos quod bene recipiamus nuncios quos mittis Sed quare non potius mones quod largiamur elemosinas. Et ideo hoc remouens dicit. Non est necessarium quod hoc moneam. Nam id est quod de misterio quod fit in sanctos ex abundantia est. id est superfluum est mihi scribere vobis. et huius causa est. quod scio promptum animi vestrum ad subueniendum eis. Paratum cor meum deus etc. Quia autem sit promptus animus vester pro eo ex duobus. Primo ex gloriatioe nostra de vobis. Nam nisi sciret vos esse promptos ad hoc: non fuisset gloriarus de vobis apud alios. Et ideo dicit. Pro quo semper pro promptitudine animi vestri supra. primo. Gloria nostra etc. Et supra. 7. Multa mihi fiducia etc. Glorior apud macedones de hoc semper quonia et achaya in qua corinthus metropolis est. Parata est ab anno preterito ad largiendum Secundo ex effectu quod vos prouocastis exemplo vestro multos ad hoc. Et ideo dicit. Et vestra emulatio. i. amor et studium imitandi vos prouocauit plurimos: quod enim auerterit vos bene correctos proficere: prouocant plurimi semper ad proficiendum. Prouer. 27. Ferrum ferro acuit etc. Gal. 4. Bonum autem emulatio etc. 1. corinth. 12. Emulatio carissimata etc. Consequenter cum dicit. Misimus autem fratres etc. ponit veram causam quare misert tam solennes nuncios. Et primo ponit in generali. Secundo in speciali. ibi. Et quemadmodum dixi etc. Circa primum duo facit. Primo assignat veram causam dicens. Causa autem quare istos misit est non quod credam vos nolle subuenire pauperibus: sed ut ne quod gloriamur de vobis id est ne gloria nostra quas habemus de vobis euacuetur si scilicet defeceritis. 1. corinth. 9. Bonum est mihi mori etc. Euacuetur in hac parte. quod bene constat mihi quod in alijs virtutibus et bonis non euacuabitis gloriam meam. Secundo cum

dicit. ut quemadmodum etc. hortat eos ad debitum modum dandi. Et primo hortat ut dent prompte. Secundo ut dent abundanter ibi. Necessarium ergo etc. Tercio ut dent hilariter. ibi. Unusquisque prout destinavit etc. Circa primum duo facit. Primo ponit modum dandi. Secundo rationem assignat ibi. Ne cum venero etc. Modus dandi est ut scilicet prompte det. et ideo dicit. Ideo misit nuncios ut sitis parati ad dandum quemadmodum dixi scilicet exemplo macedonum. Mat. 25. Que parate eratis etc. Prouerbi. 5. Ne dicas amico tuo vade et reuertere et eras dabo tibi etc. Ratio autem huius est ne cum venerint mecum scilicet ad vos macedones et inuenerint vos imparatos erubescamus nos. Quasi dicat. Vobis erit confusio si permisistis et non soluestis. Sed esto quod sustineatis et non curetis de provisione vestra. adminis caueatis erubescere nostre qui diximus vos esse paratos. Consequenter cum dicit. Necessarium ergo etc. hortat eos quod dent abundanter. Et circa hoc duo facit. Primo ponit ammonitionem. Secundo ammonitionis rationem assignat ibi. Hoc autem dico etc. Dicit ergo. ne ergo euacuet gloria nostra et vos non erubescatis necessarium existimas ui rogare fratres scilicet lucam titum et apollo ut perueniant ad nos ut preparent repromissam benedictionem hanc scilicet elemosinam que dicitur benedictio. quod est causa eterne benedictionis. Nam per actionem dandi bonum benedicitur a deo. ps. Sic accipiet benedictionem a domino etc. Et ab hominibus. Ecl. 13. Splendidi in panibus etc. Prouer. 22. Qui prius est ad misericordiam etc. Et dicit hanc benedictionem paratam esse quasi benedictionem. i. abundantem et non quasi auaricia. i. parce. Ratio autem quare debeant abundanter dare est quod ego dico quod qui parce seminat. i. qui parum dat in mundo isto: parce et metet id est parum recipiet in alio seculo. Et dicit seminat quod semina nostra sunt quicquid boni fecerimus. Et iterum quod parum seminat non multum colliget. Gal. 5. Que seminauerit homo hec et metet sed multiplicata. Et qui seminat in benedictionibus. i. abundanter metet de benedictionibus scilicet dei largam retributionem. Et Metent namque non metent oes abundanter. Dicendum est sic: quantum ad quantitatem premij. quod oes affuerit et nullus ibi parce metet. Sed dicit abundanter quasi ad proportionem et bene seminantium. 1. corinth. 15. Stella et stella differt. Abundanter oes quantum ad premium substantiale: sed parce in comparatione ad premium accidentale in quo est sanctorum differentia supra. 8. Qui multum non abundauit et qui modicum non minorauit. Exo. 16. Quia aliquid aliquid parce dat et cum magna caritate et abundanter metet. Consequenter cum dicit. Unusquisque enim etc. Hortat eos ut dent hilariter et gaudeat. Et circa hoc duo facit. Primo enim monet eos ad gaudentem dandum. Secundo rationem assignat ibi. Hylares enim datorum etc. Dicit ergo. Dico quod paratis illud quod vultis dare quasi benedictionem. i. abundanter et dignum benedictione: non quasi auaricia. i. non parce. Et hoc dicit quia illud quod sponte fit non potest auare fieri. Et ideo subdit unusquisque enim etc. quasi non auare quod unusquisque scilicet vestrum det elemosinas prout destinavit. i. deliberavit in coram de suo scilicet seculo conferens. Non ex tristitia autem etc. Quasi dicat. Unusquisque voluntarie det non coacte. Ponit autem duo opposita voluntarie scilicet tristitia et necessitate. Voluntas enim tollit per violentiam. est autem duplex violentia scilicet simplex et mixta. Simplex quoniam absolute quis cogit ad aliquid contra voluntatem suam faciendum. Ad remouendum ergo illud violentum dicit. non ex necessitate. quod fieret si daretur coacti mandato apostoli. Quasi dicat. Non cogat vos ad dandum mandatum nostrum sed moueat vos ad hoc. prompta voluntas vestra. Exo. 35. Dis voluntarius etc. Volentum mixtum est quoniam non absolute cogit ad faciendum aliquid contra voluntatem suam sed finem quod scilicet non nisi faciat incurrit matris dandum sicut si non pijcant merces i mari nauis submergit. Et ideo aliquid non fit sponte et aliquo modo violenter in quantum scilicet cogunt timore

Explanatio sancti Thome

maioris damni. Et ergo hoc remoueat dicit. Non ex tristitia. id est non ita quod sit violentum mixtum. Quasi dicat. Non ex timore confusionis ne se erubescatis. sed ex gaudio quod conceperitis propter amorem quem habetis ad sanctos. ps. Voluntarie sacrificabo tibi etc. Et consequenter cum dicit. Hylarem enim datorem etc. ratione assignat et est talis. Omnis remunerator remunerat ea que sunt remuneratioe digna hec autem sunt solus actus virtutis. in actibus autem virtutum duo sunt scilicet species actus et modus agendi qui est ex parte agentis. Unde nisi in actu virtutis virtus istorum concurrat non dicitur actus ille simpliciter virtuosus. sicut non dicitur perfecte iustus secundum virtutem qui operatur opera iusticie nisi delectabiliter et cum gaudio operetur. Et licet apud homines qui non vident nisi ea que parent sufficiat quod quis operetur actum virtutis secundum ipsam speciem actus. puta actum iusticie tamen apud deum qui intuetur eorum non sufficit quod solus operetur actum virtutis secundum speciem nisi etiam secundum debitum modum operetur scilicet delectabiliter et cum gaudio. Et ideo non datur tantus sed hilariter datorem diligit deus. id est approbat et remunerat et non tristem et remurmurantem. ps. Seruite domino in leticia. Eccl. 35. In omni dato hilariter etc. Rom. 12. Qui miseretur in hilaritate etc.

Lectio secunda.

Ostens est enim deus omnem gratiam abundare facere in vobis ut in omnibus semper omne sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum sicut scriptum est. Dispersit dedit pauperibus: iusticia eius manet in seculum seculi. Qui autem administrat semen seminanti: et panem ad manducandum prestabit. Et multiplicabit semen vestrum et auget incrementa frugum iusticie vestre ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem que operatur per nos gratiarum actionem deo. Quonia ministerium huius officii non solum supplet ea que desunt sanctis: sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in domino per probationem ministerii huius: glorificantes deum in obedientia confessionis vestre in euangelio christi et simplicitate communicationis vestre in illos: et in omnibus et in ipsorum obsecratione pro vobis. desiderantium vos propter eminentem gratiam dei in vobis. Et hoc ago deo super inenarrabili dono. Sic rationem trium modorum assignat. Et circa hoc duo facit. Primo assignat rationem sumptam ex parte ipsorum. Secundo rationem sumptam ex parte dei. ibi. Et in omnibus locupletati etc. Circa primum duo facit. Primo ponit rationem. Secundo ipsam confirmat ibi. Sicut scriptum est etc. Ratio est talis. Quicquid dat aliquid quod multiplicat sibi: debet prompte abundanter et hilariter dare sicut videmus quod homines abundanter et prompte et cum gaudio seminant semen quia multiplicatum illud recolligunt. Cum ergo elemosine multiplicentur dantibus. debent illas prompte gaudere et abundanter facere. Et quod multiplicent patet. quia deus potens est omnem gratiam etc. Quasi dicat. Non timeatis dare ne indigna graui peniteat aliqui vos dedisse. quia potens est deus facere abundare omnem gratiam spiritus sancti qua scilicet semper gaudeatis de bono opere quod fecistis. Et ideo dicit. Abundetis in omne opus bonum. i. abundantem affectum ha-

beatis ad dandum elemosinas sicut habetis ad alia opera virtutum et tamen habeatis plenam sufficientiam bonorum exteriorum. Et ideo dicit. Semper omnem sufficientiam habentes. i. vos reputates habere. Jaco. 1. Qui dat omnibus affluenter. Et 1. thymo. 6. Habetes alimenta etc. De ista sufficientia dicit infra 12. Sufficit tibi gratia mea etc. De multiplicatioe vero dicit. Esa. 30. Dabit pluuia semini tuo. Mat. 19. Omnis qui reliquit etc. centuplum accipiet etc. Consequenter cum dicit. Sicut scriptum est etc. probat positam rationem dupliciter scilicet auctoritate et experimento ibi. Qui autem ammittit etc. probat autem auctoritate dicens. Recte debet vos mouere predicta ratio. quod sicut scriptum est etc. Sed glo. in alio sensu adducit hanc auctoritatem quod sit intentio apostoli. Nam glo. sic adducit Dico quod abundetis in omne opus bonum scilicet largitioe elemosinarum quod scriptum est. Dispersit dedit pauperibus. Sed apostolus videt hoc velle referre ad illud quod dicit abundare facere omnem gratiam. Et hoc quod ille qui dispersit dedit pauperibus iusticia eius manet in eternum. Eccl. 32. Bene fac iusto et inuenies retributionem etc. In auctoritate autem proposita notat quibus sit dandum: quia pauperibus id est indigentibus etc. Luce. 14. Cum facis prandium etc. Quomodo dandum. quia dispersit quod non totum vni sed diuisim multis. 1. corin. 12. Si distribuero etc. Esa. 58. Frange esurienti panem etc. Iusticia eius. i. virtus iusticie manet in eternum. quod ex quo dat auget voluntas ad dandum. vel iusticia eius. i. merces iusticie eius manet in eternum. Prover. 11. Seminanti iusticia merces fidelis etc. Experimento autem confirmat rationem predictam dicens. Qui autem ammittit etc. Quasi dicat. Experi estis quod hoc ipsum quod datis in elemosinas habetis a deo. Et ideo debetis libere dare amore dei. 1. paral. vlti. Tua sunt omnia que de manu etc. Et insinuat tria circa hoc. Primum est quod aliquis posset dicere. Si nos damus modo quod habemus deficiet nobis necessaria ad quotidianum victum. Et hoc remouet. quod non solum semina ministrat seminanti sed panem. i. necessaria vite prestabit ad manducandum. ps. Qui dat eum omni carni. Secundo est quod posses dicere quod si multum daremus deficiet nobis que habemus ad dandum iterum. Et hoc apostolus remouet dicens quod non deficiet sed multiplicabit semen vestrum vni scilicet plures elemosinas facitis. Tercium est quod posset aliquis dicere quod si modo damus deficiet nobis voluntas ad dandum et penitebit nos dedisse. Et hoc remouet dicens. Et auget incrementa frugum iusticie vestre. id est tantum auget facultatem et voluntatem dandi elemosinas ex quibus procedit iusticia vestra quod semper parati et prompti eritis ad dandum elemosinas et quod fruges maxime erunt in comparatione ad paruum semen. Prover. 3. De primitiis frugum tuarum da pauperibus. Leuit. 25. Dabo benedictionem etc. 1. thi. 4. Pietas ad omnia valet. Et deinde cum dicit. Et in omnibus locupletati etc. assignat rationem quare prompte abundanter et hilariter dare debeat ex parte ipsorum dantium. hic assignat rationem ex parte ipsorum dei pro quo dare debet. Et primo assignat rationem. Secundo manifestat eam ibi. Quonia ministerium huius officii etc. In ratione autem assignanda tria considerant. quorum primum est ipsorum locupletatio quod responderet premissis Dixerat enim supra. Multiplicabit semen vestrum et auget incrementa frugum iusticie vestre. et hoc primum refertur dicens. Et ut in omnibus locupletati. id est tam in corporalibus quam in spiritualibus bonis. 1. corin. 1. Diuites facti estis etc. Sed ne aliquis crederet quod finis ponendus sit in abundantia diuitiarum temporalium. aut quod diuitias spirituales aliquis otiose absque vni possidere deberet. refert hoc primum ad aliud secundum dicens. Abundetis in omnem id est perfectam simplicitatem. id est largitioe simplici animo factas ut largitio procedat ex diuitiis temporalibus simplicitas autem ex spiritualibus. Prover. 10. Simplicitas

in epistolam II ad Corinthios. x

istoz ꝛc. Sed ꝛ hocipm ad aliū finem referendus est scz ad deū. Et ideo tercio subdit que. s. largitio simplex, operat per nos. id est mediātibus nobis gratiariūactionē deo ꝛc. **¶** Deinde cum dicit. Quoniam ministeriū ꝛc. manifestat rationē supra posita scz quomodo eoz largitio operet gratiariūactionē deo. Et primo hoc ostendit. Scdo ponit gratiariūactionis materiam ibi. Glorificātes deum ꝛc. Tercio ipse prorumpit in gratiariūactionē. ibi. Gratias deo ꝛc. Dicit ergo. Dico q largitio vestra operat gratiariūactiones deo. quia ministris huius officij vestri quo subuenitis sanctis multa bona habet. quia nō solum supplet ea que defunt sanctis ꝛtuz ad temporalia supra. 8. Vestra abūdantia illoꝝ inopia supplet ꝛc. Non solū ergo hoc bonū sequitur inde. sed etiā q ipi orant pro vobis ꝛ agunt gratias deo: probātes ꝛ ap probātes ministratiōe vestram. Et hoc est q dicit sed etiam abundat. id est excrecit in actiōe gratiaruz: que fit per multos nō solū perfectos sed per alios fideles pauperes qui inde agūt gratias deo in dño qui eos ad hoc mouet: videntes ꝛ pbātes ministrū vestrū supra. pꝛio. **¶** Et ex multaz perionis fieri ꝛc. huius quidē gratiariūactiōis materia est ppter tria. Primo propter eoz fidem quā acceperūt ꝛ ideo dicit. Dico q abundat in gratiariūactione. Glorificātes scz fideles deū in obedientia cōfessionis vestre. id est de cōfessione fidei vestre: quā consistimini ꝛ creditis in xpm. Mat. 5. Sic luceat lux vestra ꝛc. Prouer. 21. Vir obediens loquetur victorias. Scdo propter eoz largitiōe. Et ideo dicit. Glorificātes ꝛ in simplicitate comunicatiōis vestre. id est pro largitiōe vestra in illos scz sanctos pauperes ꝛ in omnes scz fideles qui indigent simplici ꝛ puro animo facta. Gal. 6. Cōmunicet is qui cathetizā verbo ei qui se cathetizat ꝛc. Et iter. Operemur bonū ad omnes ꝛc. Tercio propter hoc q ipi viri sancti habent a deo vt p eis agant gratias deo. Et ideo dicit. Glorificātes etiam deū pro ipoz obsecratiōe pro vobis. id est glorificāt deum de hoc q ipi viri sancti obsecrant pro vobis. ipoz dico desiderantiū vos videre in eterna beatitudine. ꝛ hoc propter eminentē gratiā dei in vobis. Ex his ergo apostolus ꝛumpit in gratiariūactiōis deo dicens Gratias ꝛc. id est quia tot bona inde proueniūt de ministerio vestro ego ago grās deo ꝛc. s. caritatis que maxime videtur vigere in vobis qui subuenitis etiā illis qui sic agunt gratias deo et orant p vobis. Et hoc donū est inenerrabile quia non potest dici quantum velle sit quia oculus nō vidit nec auris audiuit ꝛc.

Capitulum decimus.

¶ Me autē ego paulus obsecro vos per mansuetudinē et modestiam xpi qui in facie quidē humilis sū inter vos: absens autē confido in vobis. Rogo autem vos ne presens audeaz per eam cōfidentia qua existimoz audere in quosdam. qui arbitrantur nos tanquā scdm carnem ambulemus. In carne em̄ ambulantes: non tamen scdm carnem militamus. Mā arma militie nostre nō carnalia sunt: sed potentia deo ad destructionē munitiōnū: consilia destruentes ꝛ omnē altitudineꝝ extollentem se aduersus scientiā dei. ꝛ in captiuitatē redigentes omnem intellectum in obsequiū christi: et in promptu habentes vlcisci om-

nem inobedientiam cum impleta fuerit vestra obedientia.

¶ Postq tractauit de bonis ministris xpi ꝛ fidei: consequenter apus inuehitur cōtra falsos ministros et pseudo prophetas. Et primo inuehitur contra eos. Scdo vero cōtra illos qui decepti ab eis adhibebāt eis in. 13. capi. ibi. Ecce. 3. ꝛc. Circa primū duo facit. Primo excusat se de eis que imponūtur sibi per rationē. Scdo vero per facti cōfidentia ibi. Que autē scdm faciem sunt ꝛc. Circa primū duo facit. Primo recusat se excusare per experimentū cū tamen posset. Scdo vero excusat per rationē ibi. Qui arbitrant ꝛc. Circa primū tria facit. Primo premitit obsecrationē. Scdo interponit illud quod imponit sibi a pseu do ibi. Qui in facie quidem ꝛc. Tercio recusat experimētū ibi. Rogo autē ne. **¶** Dicit ergo. Ipse ego autē paulus qui vos ꝛ alios ad elemosinas exhortor ego in q ipse obsecro vos per mansuetudinē ꝛ modestiā xpi. De mansuetudine xpi habet. Mat. 11. Discite a me quia mitis sum ꝛc. De modestia Sap. 11. Omnia in numero pōdere ꝛ mensura disposuisti ꝛc. Modestia em̄ nihil aliud est q modū seruare in agendis. Facit autē specialiter hic mentionē de mansuetudine ꝛ modestia xpi. quia presens ꝛ corinthij specialiter imponebat paulo q cū esset presens apud eos cōuersaret humiliter. ꝛ cū esset absēs scriberet eis valde dure. Et ideo posuit illa duo que xps habuit vt sciant q apostolus hec etiā ostendit ꝛ seruauit exēplo xpi. Et ideo consequenter interponit vicij sibi impostū dicens. Ego ipse paulus id est vere humilis. quia paulus humilis ꝛ quies tus interpretat. 1. corinth. 15. Ego sum minimus ꝛc. Unde ego ipse. id est vere paulus. ps. Tu quidē ipse es. Eccl. 19. Est qui nequiter humiliat se ꝛc. Et iacobi. 3. Ubi zel ꝛ pretio ibi incōstantia ꝛc. Ego in q obsecro qui in facie id est exterius vt dicitis humilis sum inter vos. id est humiliter cōuersatus cū sum vobis presens: absens autē. id est cū sum absens a vobis quādo scz non timeo ledi. ab alio quo vest: ū confido in vobis. id est cōfidenter ago aspere vobis per epistolā scribens. Prouer. 28. Iustus quasi leo cōfidentis ꝛc. **¶** Consequenter cū dicit. Rogo autē ꝛc. recusat sumere experimentū. isti em̄ credebant q apostolus ex timore ductus conuersaret humiliter iter eos ꝛ ideo dicit. Vos ita creditis sed ego rogo vos qui ꝛ ipse obsecro vt velitis experiri virū ego si necesse sit faciā in presentia quomō facio in absentia. Et ideo dicit. Me presens. id est cū fuero apud vos audeā facere in vobis si necesse sit per eam cōfidentia. id est ita ꝛfidenter sicut existimoz a vobis audere. id est audacter ꝛ cōfidenter agere in quosdā incoꝛrectos dure reprehendēdo per fās etiā corrigendo. Job 39. Exaltat audacter ꝛc. **¶** Deinde excusat se per rationē dicens. Qui arbitrant ꝛc. Quasi dicat. Et licz nolī experimēto me excusare ppter vos tamē ratio in promptu est ad excusandum me sufficienter. Circa hoc ergo tria facit. Primo ponit causā quare imponūt ei quod dicitur est. Secundo destruit causam illā. Tercio cōfirmat per rationē. Causam autē quare hoc sibi imponit scilicet q presens sit humilis: absens autē seuerus ꝛ austerus est. quia isti arbitrabant apostolū fm carnē ambulare. Et quia vnusquisq scdm regulā operis operat: finis autē habet rationē regule. quia quilibet dirigit opus suū ad finem quē intendit. Qui ergo ponit finem suū in bonis carnalibus dicuntur ambulare scdm carnem. Et inde est q ita regulant opera sua vt cōsequant ea que sunt carnis. que quidē qz possunt subtrahi ab hoibus ideo hoies q carnalia intendūt blāde se habēt ad hoies et humiliter. Et ideo qz credebāt aplm ambulare fm carneꝝ. ideo credebāt q ppter hoc humiliter quersat sit inter eos. Sed bec rō nulla est ꝛ vana. ꝛ ideo

Explanatio sancti Thome

destruit eam dicit. In carne enim et. quasi dicat: quod nos sumus in carne non possumus negare quod. Ro. 8. dicitur Debitores sumus carne et. sed quod nos regulemur secundum carnes ponendo in bonis carnalibus sine sue intentione nostra hoc est falsum. quia non secundum carnem militamus. id est vitam nostram que est quedam militia ut dicitur Job. 7. non regulamur secundum carnem. Et quod non militemus sine carne perbat enim dicit. Nam arma nostra et. Et primo ex militariis armis sicut unusquisque pugnatior habet arma accomodata militie et pugne sue. Sed constat quod arma eorum qui pugnant secundum carnes seu militat sunt diuitie. voluptates. honores et potentie mundane et tempales. cum ergo arma nostra non sint huiusmodi: quia arma militie nostre non sunt carnalia. sed potentia deo id est secundum deum vel ad honorem dei. Ergo nos non militamus sine carne. ¶ Secundo vero cum dicitur ad destructionem et. ponit virtutem armorum spiritualium. quorum quidem virtus patet ex triplici effectu eorum. Primus effectus est quod per ipsa arma confunduntur rebelles Et quibus ad hoc dicitur. Ad destructionem munitio. Quasi dicat. Bene sunt potentia deo ut destruant rebelles. infra 1. et. Et sit potentia exhortari et. Jer. 1. Et euellas et destruas et. Munitur autem se aliqui contra deum dupliciter. Aliqui astutis consiliis sicut sunt tyranni qui machinantur prauis consiliis suis destruere que dei sunt. ipsi tyrannizent. Et quantum ad hoc dicit. Consilia destruentes. scilicet tyrannos. Job. 5. Ad apprehendit sapientes et. Aliqui vero per superbiam vel altitudinem ingenii proprii. Et quantum ad hoc dicit. Et omnem altitudinem scilicet sue superbie. Ro. 11. Non alta sapientes et. id est superba. Siue profunditatem intellectus tam legis peritorum quam philofofhorum. Ro. 8. Neque altitudo neque profundum Esai. 5. Ne qui sapientes estis in oculis vestris. Altitudinem dico extollent aduersus scientiam dei scilicet fidem quando est scientia dei que de deo dicunt impugnat. scilicet partu virginis et alla dei mirabilia. Esai. 11. Repleta est terra scientia dei. Apoc. 3. Quia dicitur altitudinem sathane. Ro. 11. Noli altum sapere sed time. ¶ Secundus effectus est conuersio infidelium ad fidem. Et quantum ad hoc dicit. Et in captiuitate redigentes et. quod quidem fit quando id quod homo scit totum supponit ministerio christi et fidei. ps. Ad alligandos reges eorum in copeditibus et. Eccl. 6. Inijce pedem tuum in copeditibus illi id est in documenta fidei et. ¶ Tertius effectus est correctio peccantium. Et quantum ad hoc dicit. Et in promptu habentes id est promptu et liberum animu habentes ad puniendum omnem inobedientiam. ps. Gladij accipites in manibus et. Et hoc erit cum impleta fuerit vestra obedientia. id est cum vos perfecte obedienter eritis. quia si vos velitis obedire non erit nobis locus puniendi inobedientiam aliorum et vestra. Vel tunc vlciscemur vos de inobedientia quando impleta fuerit obedientia vestra. id est quando destruet inobedientia vestra. contraria enim contrariis curant.

Lectio secunda.

Ue autem secundum faciem sunt videte.

¶ Si quis presidit christi esse hoc cogitet iterum apud se: quia sicut et ipse christi est: ita et nos. Nam et si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra quam dedit nobis dominus in edificationem et non in destructionem vestram non erubescas. Ut autem non existimet tanquam terrere vos per epistolas. Quoniam quidam epistole inquit graues sunt et fortes presentia autem corporis infirma et sermo contemptibilis hoc cogitet qui eiusmodi est. quod

quales sumus verbo per epistolas absentes tales et presentes in facto. Non enim audem inserere aut comparare nos quibusdam qui se ipsos comendant. sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes: et comparantes nosmetipsos nobis.

Supra excusauit se apostolus per rationem: hic excusat se per facti euentiam. Et circa hoc duo facit. Primo enim committit auditoribus iudicium sue excusationis. Secundo prosequitur suam causam ibi. Siquis confidit et. Dicit ergo primo. Licet appareat per rationem falsum esse quod imponit mihi pseudo-doram si aliquid sint inter vos qui ratione non vincant et noluerint rationi acquiescere saltem videte. id est considerate ea que sunt secundum faciem. id est in manifesto appareret de me euenter. Committit autem eis iudicium cause sue ad ostendendam sinceritatem cordis sui. Job. 6. Respondete obsecro absque contradictione. Sed contra Jo. 7. Nolite secundum faciem iudicare. ¶ Non ergo huius dicitur hic: Que sunt faciem sunt videte. Respondendo dicendum est quod ibi accipit secundum faciem per his que exterius appareret in homine scilicet per sola veritatis apparentiam hic vero per ipsa veritate euangelica et aperta veritate secundum que non debet homo iudicare. quia aliquando contrarium latet in corde. Unde dicitur Mat. 7. Veniunt ad vos in vestris mentis oculis intrinsecus et. Hic vero accipit secundum faciem per facti euentiam secundum quam potest fieri iudicium. Alio aliter exponit scilicet secundum faciem. id est pseudo. Videte. id est attendite. Quasi dicat. Considerate facta eorum quia impossibile est qui inter multa bona que pretendunt non faciunt aliqua ex quibus poteritis cognoscere intentionem ipsorum prauam Mat. 7. Ex fructibus eorum et. ¶ Consequenter cum dicit. Siquis autem confidit et. persequitur causam suam. Contingit autem quod aliquis mouetur contra aliquem deceptus auctoritate alicuius qui se magnus facit. Et sic corinthiis commoti erant contra apostolum decepti a pseudo. qui se dicebat maioris auctoritatis quam paulus quia venerat a iudea et quia erat primo conuersus Et ideo apostolus duo facit. Primo euacuat auctoritatem illorum pseudo. Secundo prosequitur causam suam ibi. Et autem non existimet et. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod pseudo non sint sibi preferendi. Secundo per ipse est preferendum eis ibi. Nam et si amplius et. Dicit ergo. Hoc inquam secundum faciem videte. Quod si quis de pseudo confidit se christi esse propter aliquod magnum quod fecerit: vel propter aliquod bonum spirituale quod a christo receperit: hoc cogitet apud se. id est consideret diligenter in corde suo quia sicut ipse christi est. ita nos. Quasi dicat. Quicquid inuenit in eis totum inuenit in nobis unde debeamus dici et esse christi. 1. corinth. 7. Puto quod et ego spiritum christi habeam. Rom. 8. Siquis spiritum christi non habet hic non est eius. Non solum autem nos sumus christi sicut et ipsi: sed multiplicitur possumus gloriari quod sumus christi et ipsi. Et hoc est quod dicit. Nam si amplius quam ipsi gloriatus fuero de potestate nostra quas scilicet potestatem dedit mihi dominus. Act. 9. Gas electiois est mihi iste. Gal. 2. Qui operatus est petro et. Dedit inquam mihi potestatem hanc speciale ad conuertendum gentes in edificationem scilicet ecclesie et non in destructionem: sicut facit pseudo abutentes potestate eis data in contrarium ad quod uoluta est. Nam licet potestas deus in edificationem ecclesie in fide et caritate. isti tamen querunt gloriam suam et non christi et ideo destruit. Et hoc faciebatur predicando obseruari legalia et faciendo questum. Si ergo amplius gloriator de hac potestate quam habeo et in qua gloriam christi quero et non meam non erubescas scilicet de huiusmodi commendatione mea quod non facio ad ostendendum me sed cum necessitate scilicet ut ostendens auctorem meam esse magnam et pseudo nullam non decipiam ab eis decetero. ¶ Ubi non quod secundum grecum. Quibus de causis potest esse aliquis presumere

in epistolam II ad Corinthios. x

abſq; peccato ſc3 quando aliquis prouocatur obprobrijs et conculcatur. et hoc vt non desperet videns ſe conculcari et vt conſiſtet aduerſarios. Sic Job comendauit ſe multu ſicut patet. 27. capi. vnde dicit. Neq; enim reſpēdit me cor meū in omni vita mea ꝛc. Item quādo aliquis predicans veritatē: et alius aduerſarius veritatis cōtradicit ſibi et impedit manifeſtationē veritatis tūc hmoi predicatoꝝ debet ſe cōmendare et oſtendere auctoritatē ſuā vt cōſuet illum et vt trahat auditores ad veritatē. Et hoc facit apłus in multis locis et hic etiā. ¶ Conſequēter cū dicit. Et autē nō exiſtmet ꝛc. pſequit cauſā ſuā ex facti euidētia. Et circa hoc tria facit. Primo oſtendit falſū eſſe qđ ſi bi imponit. Scđo rationē dicit assignat. ibi. Non em̄ audemus ꝛc. Tercio exponit rationē ipſam. ibi. Nos autē non ꝛc. Circa primū ſciendū eſt qđ ſicut dictū eſt impone baē apoſtolo qđ in pñtia eſſet humilis ppter timorē vel ppter gratiaz et fauorē captandū: et in abſentia dure ſcriberet eis. Et ideo dicit apłus qđ nō eſt ita. ſed ſi bene volūt cōſiderare que apparēt ita inueniēt cū facto qualē habuerūt ſcripto et hoc poſſunt experiri ſi volūt. Et hoc eſt qđ dicit. Et autē non exiſtmet a pſeudo ſeu a vobis tanq̄ terretē vos vel timorē vobis ſauterē per eplāſ nraſ quas vobis mittimꝛ quē qđ timorē nō incutebā vobis in pñtia. Et hoc ideo eſt qm̄ ipſi ſe pſeudo inquit. eplē ſc3 pauli graues ſūt. i. dure et grauiſer punietes et fortes. i. abſq; timore ſed pñtia nō talis imo infirma. i. debilis et humilis qđ reſpondet ei qđ dicit fortes. et fermo. i. predicatio ſua. et colloctio et exhortatio contēptibilis qđ reſpōdet ei qđ dicit graues. Sed qui eſt hmoi. i. qui talia dicit de nobis cogit. i. ſciat certe qđ quales ſumus ꝛc. id eſt tales erimꝛ pſentes cū venimus ad vos quales ſumꝛ per eplāſ abſentes ſi neceſſe fuerit. Cauſaz autē quare apłus ſe habuit humiliter ad eos manifeſtatur apłus. 1. ad corinth. 2. Et ego fratres cū timore multo et tremore ꝛc. qđ faciebat quia nō erāt firmi in fide. Et voluit eos per dulcedinē ſue cōuerſationis firmare. Quare autē locutus fuerit ſibi plana et p̄dicauerit eis nō ſubtilia inſinuat. 1. corinth. 3. dicens: Tanq̄ paruulis in xpo lac potū dedi vobis ꝛc. Honduz em̄ erant capaces altioris doctrine. ¶ Conſequēter cū dicit. Non em̄ audemus ꝛc. ſtendit rationē dicit ſui dicēs Dico qđ nō ſumus ſimiles pſeudo. nec etiā eſt vey qđ imponit nobis qđ ego non dico alia qđ facere eſt neceſſe. Et ideo dicit. Non em̄ audemus nos inferere. i. dicere nos eſſe vnū ex eis aut cōparare. i. ſimilē facere quibusdā ſc3 pſeudo qui ſeipſos vobis tantū cōmendāt. et tamen ab alijs et a factis ſuis non cōmendant. Contra illud p̄rouer. 27. Laudet te alienus et nō os tuū ꝛc. Sed ipſi in nobis ꝛc. id eſt ſcđm ea que ſunt in nobis cū meſuramus facta noſtra et dicat. Quasi dicat. Illa dicimus de nobis que ſunt p̄portionata nobis id eſt cōmeſurata factis noſtris Gal. vlti. Anuſquifq; opus ſuū p̄bet ꝛc. Sed cōtra. 4. dicit. Commēdantes noſmetipſos ad oēm conſcientiā ꝛc. Ergo nō bene dixit. Reſpondeo. dicendū eſt qđ aliud eſt cōmendare ſeipm̄ ad cōſcientiā: et aliud ad aures. Itā ad cōſcientias bonū cōmendamus noſſipſos cum bene agimus. et hoc eſt bonū. Ad aures autē cōmendamus noſmet ipſos verbis tantū et hoc eſt malū. Primo mō cōmendant ſe iuſti et apłus. Scđo modo pſeudo et hypocrite.

Lectio tertia.

Os autē non in immenſum gloriabimur: ſed ſcđm meſuraz regule qua meſus eſt nobis deus meſurā pertingendū vſq; ad vos. Non em̄ quaſi nō pertingētes ad vos ſupertendimus nos. Uſq;

ad vos em̄ peruenimus in euangelio xpi nō in immenſum gloriātes in alienis laboribꝛ. Spem autē habentes creſcentis fidei veſtre in vobis magnificari ſcđm regulā noſtraz in abundantia etiā in illa que vltra vos ſunt euāgelizare nō aliena regula in his que preparata ſunt gloriari. Qui autem gloriā in dño gloriē. Non em̄ qui ſeipm̄ cōmendat: ille p̄batus eſt: ſed quē deus cōmendat.

Supra apłus oſtendit rationē eorꝛ que dixerat: hic conſequēter ipſam rationē manifeſtat. Dixerat em̄ qđ cōmeſurabat ſe ſibi: et nō excedebat meſurā ſuam. Potēſt autē alijs in gloriando et cōmendando ſe excedere dupliciter. Primo q̄tus ad id de quo gloriā. puta ſi quis gloriā de eo qđ non habet. Scđo q̄trum ad id in quo gloriā. puta ſi quis habēs aliquid ex alio: gloriā in ipſo tanq̄ a ſe haberet. Et ideo apłus oſtendit qđ neutro iſtoꝝ modorꝛ excedit meſurā gloriādo vel laudando ſe. Et primo q̄tus ad primū. Scđo quantū ad ſecundū ibi. Qui autē gloriā ꝛc. Circa primū duo facit. Primo p̄bat qđ nō excedit meſuram ſuā quantū ad gloriā de preteritis. Scđo quantū ad gloriā de futuris ibi. Spem autē habentes ꝛc. Circa primū tria facit. Primo p̄ponit intentū. Scđo p̄poſitū probat ibi. Non em̄ quaſi nō ꝛc. Tercio cōcludit ibi. Nec in imenſuz gloriātes ꝛc. Dicit ergo primo. dico qđ metimur et compamus noſmetipſos nobis: facientes ſc3 fm̄ qđ officiū noſtrū exigit. hoc autē nos agentes nō in imenſuz gloriāmur. i. nō excedimus meſurā noſtrā exercendo poteſtatem noſtrā et cōmendando nos. Leuiti. 19. Nolite facere iniquū ꝛc. Sed gloriāmur fm̄ meſurā qua mēſus eſt nobis deus. Glo. hoc exponit de meſura prelatiōis apłi et dicit fm̄ meſurā. i. fm̄ meſuratū mihi a deo populū cuius ego ſum p̄latus et regula ad dirigendū. Sed hoc idēz poteſt vniuerſalius accipi: vt meſura regule dicat quātas gratie. Et tūc eſt ſenſus. Sed gloriāmur fm̄ meſurā qua meſus eſt nobis deus. i. fm̄ q̄titatez gratie quā deus dedit nobis deus. Epheſ. 4. Unicuiq; data eſt gratia ꝛc. Que quidē gratia eſt nobis regula: ne extollamur et deſinemus a deo. Quā meſus eſt nobis deus qz quicquid boni facimus: in euāgelizando et in cōuerſatione veſtra et alioꝝ. totum eſt ex deo mihi in vobis et in alijs cōceſſum. 1. corinth. 3. Ego plātū. appolo rigant ꝛc. Meſurā dico pertingendū vſq; ad vos. quia vos eſtis ſub meſura gratie mihi date per quā conuerſi eſtis ad xpm̄ et obedistis euāgelio. Hoc eſt ergo quod p̄ponit ſc3 qđ nō excedit meſurā ſuam gloriādo et laudando ſe qđ ſit eorꝛ prelatuz et qđ per eum cōuerſi ſunt. Et qđ ita ſit ſc3 qđ pertingat vſq; ad eos. p̄bat conſequēter cū dicit. Non em̄ quaſi non pertingentes ꝛc. Quasi dicat. Vere gloriāmur. Non em̄ ſupertendimus nos in gratia vel in gloria vel in poteſtate noſtra quaſi nō ſimus pertingētes vſq; ad vos poteſtate noſtra et miniſterio. Itā vſq; ad vos peruenimꝛ in euāgelio xpi. id eſt in predicatiōe euāgelij xpi. 1. corin. 4. In xpo ieſu per euāgelij ego vos genui ꝛc. et ſupra. 9. Nonne cpus meū vos eſtis ꝛc. Gal. 2. Qui operatus eſt petro in apoſtolatū ꝛc. Et ideo cōcludit dicens. Igitur cū gloriōꝝ de vobis non gloriōꝝ in immenſum. Unde dicit. Non in immenſum gloriātes ꝛc. vbi alius fundamentum fidei poſuiſſet. ¶ Conſequēter cum dicit. Spem autē habentes ꝛc. oſtendit qđ non excedit meſuraz ſuam quantū ad gloriā de futuro. Sciendū eſt autem qđ predicatoꝝ poteſt habere duplex argumentū glorie de predicatiōe ſua. Unū eſt vt conuerſi ad predicatiōem ſuam proficiant in melius. Aliud: vt per ipſos conuerſos alijs

Explanatio sancti Thome

conuertant qz vt dicit Exodi. 36. *Corina corina trahit* etc. Et apoc. vlti. *Qui audit dicat veni.* Nam qñ quis vt det alios cōverti facilius conuertit. Et qñ ad ista duo apus sperat augeri gloriā suā de corinthijs. Primo scz de pfectu eoz in melius. Et ideo dicit *Dico qz nec in un mensum gloriāmur de cōuersione vestra per nos causata olim.* Sed adhuc habētes scz sumus spes magnificari in futuro. i. augeri gloriā nostrā crescentis fidei vestre in vobis. i. de fide vestra crescete et p̄ficente in melius per bona opera. 1. Petri. 2. *Ne occupate in salutē etc.* Et iterū scđo speramus magnificari in cōuersione alioz per vos. Et ideo dicit. *In abundātia etc.* Id est in abundātia predicationis non solū in vobis. sed etiam in illa loca que vltra vos sunt. et hoc s̄m regulā n̄ram id est s̄m qz in iunctis est nobis a x̄po. nō solū euangelizare vobis sed oibus gentibus. Mar. vlti. *Euntes in mundū vniuersū etc.* Nec tamē sumus habētes spem in aliena regula. i. nō speram⁹ gloriari nec gloriāmur in aliqua aliena regula. Quasi dicat. *Non in illis que p̄parata sunt ab alijs. i. quos alij duxerūt ad fides. sed faciā fructū in illis in quibus ab alijs nō est predicatū.* Rom. 15. *Predicaui euangeliū hoc nō vbi notatus est x̄pus.* Contra est qz petrus p̄dicauit rome ante qz predicaret ibi paulus. Rñdeo videndū est qz nō dicit hoc recufans p̄dicare vbi alius p̄dicasset. sed dicit qz intendit predicare etiaz vbi non predicasset aliquis. ¶ Consequēter cū dicit. *Qui autē gloriatur etc.* ostendit qz nō excedit mensurā suam quantū ad id in quo gloriā dicit. Quia si ego glorior in eo in quo gloriandū est non excedo. Cuz autē gloriandū sit in deo: qui gloriat in dño gloriat. Jer. 9. *In hoc gloriat qui gloriat etc.* Potest autē hoc exponi tripliciter. Vno modo in domino gloriatur. vt ly domino denotet obiectū gloriandi. Quasi dicat. *Ex hoc gloriat qz habet dñm amando et cognoscēdo.* Yere. 9. *In hoc gloriat etc.* Alio modo gloriat in dño. i. s̄m dei. et hoc modo gloriat qui gloriat de his que dei sunt et nō de malis: sicut ille de quo dicit in ps. *Quid gloriaris in malitia.* Alio modo in dño gloriat. i. vt gloriā suā reputet se habere a deo: totū quod cedit ad gloriā suā referens in deū. 1. corinth. 4. *Quid habes quod nō accepisti.* Si autē accepisti etc. Et sic accipit hic cum dicit. *Qui gloriat in dño gloriat.* Quasi dicat: gloriatur de predictis: sed nō quasi hoc a me habēā. sed a deo. Et hoc etiā est mensura vestra. quia totū bonū vestrū habet ortū a nobis. Et vere in dño debemus gloriari nō nobis imputare gloriā nostrā sed deo. Nam nō est p̄batus. id est cōprobatus a deo vel hoibus ille qui seipm cōmendat. Proverb. 27. *Laudet te etc.* Sed ille quē deus cōmendat. i. cōmendabilē facit bonis opibus et miraculis. Nam deus est causa totius boni opis per hoies facti.

Capitulū vndecimū.

Tinaz sustineretis modicū quid insipientie mee. sed supportate me Emulor enim vos dei emulatioe despondi eniz vos vni viro virgine castam exhibere x̄po. Timeo autē ne sicut serpens seduxit euam astutia sua: ita cor rumpant sensus vestri et excidant a simplicitate que est in x̄po iesu.

Post qz apostol⁹ excusauit se de his que falso imponebatur sibi a pseudo: hic cōsequenter vt cōfuteat eos scz pseudo et reddat auctoritatē suā honorabilē cōmendat se corinthijs. Circa hoc autē duo facit. Primo rationē sue cōmendationis assignat. Scđo ponit suā cōmendationē. ibi.

In quo quis audeat etc. Circa primū tria facit. Primo petit vt eius insipientia supportet. Scđo subdit necessitatē sue cōmendationis vt nō insipiens videat ibi. Emulor tñm vos etc. Tercio innuit qz dato qz sit insipiens. supportare debent ibi. Iterū dico ne quis etc. Circa primū duo facit. Primo premitit sibi desideriu: vt petitio sua facilius exaudiat. Scđo ponit suā petitionē ibi. Sed et supportate me. Desideriu autē apostoli est vt corinthij sustineat apostolū cōmendantē se. Et ideo per aduerbiū optandi incipit dicens. *Utinā sustineretis etc.* Circa qđ sciendū est qz p̄cepta moralia sunt de agēdis que cuz sint particularia et variabilia nō possunt determinari vna cōmuni ratiōe et regula indefinite: sed oportet quōs p̄ter regulā cōmunē aliquid facere in aliquo casu emergēte. Quādo autē hoc modo sit aliqd p̄ter cōmunē regulā sapientes qui causā hui⁹ considerāt non turbant nec reputant insipienter factū esse. Indiscreti vero et minus sapientes non p̄siderātes ex qua eā hoc ita fiat turbant et reputāt stulte factū fore sicut patet qz p̄ceptū morale est nō occides. Aliquē tamen necesse est malos occidere. Et quādo hoc fit sapientes cōmendāt vel non reputāt male factū. Stulti autē et heretici damnāt dicētes hoc esse male factū. Quia ergo cōmunis lex moralis est qz homo non cōmendat seipm s̄m in qđ dicit Prover. 27. *Laudet te alienus etc.* potest fieri in aliquo casu p̄ter hanc cōmunē regulā vt homo cōmendat se: et laudabiliter hoc facit. et tamē indiscreti hoc reputant insipientiā. Unde cum imineret casus quo ap̄s deberet se cōmendare. hortat eos ad hoc qz istud nō reputent ei ad insipientiā dicens. *Utinā sustineretis scz patienter modicū insipientie mee supportādo me.* Et dicit modicū. quia si cōmendaret se sine causa esset maxima insipientia. Et iterū si cōmendaret se ex causa oīno vrgente tūc nihil esset ibi insipientie. Sed quia cōmendat se licet ex causa nō tamen oīno vrgente cū alio modo posset cōfutare pseudo et qz cōmendat se multū: videt ibi esse aliquid insipientie. et hoc est qz dicit. *Modicū insipientie mee.* Infra. 12. *Factus sum insipiens etc.* Et licet sic sim insipiens. tamē supportate me Et hoc debent facere qz subditi debēt supportare p̄latos et cōuersos. Gal. 6. *Alter alterius onera etc.* Ephes. 4. *Supportātes inuicē in caritate.* Necessitatē autē cōmendationis ostendit dicens. *Emulor etc.* Et circa hoc tria facit. Primo ostēdit huiusmodi cōmendationē puenire ex zelo. vt excludat insipientiā. Scđo dicit hunc zelū non esse inordinatū. vt vitet in discretionē. ibi. *Timeo autē etc.* Tercio excludit eoz excusationē ibi. *Nam si is.* Circa primū duo facit. Primo ponit zelū quē habet ad eos sanctū quia dei. Scđo ostendit causā huius zeli: quia incubebat sibi ex officio ibi. *Despōdi vos etc.* Est ergo zelus sc̄tus qz emulor vos. i. diligo vos feruētē dei emulatioe. i. ad honore dei non meū. Circa qđ nota qz emulatio put est idēz quod zelus nō aliud est qz quidā motus animi bonus vel malus tendentis in statu primi et importat feruorē amoris. Et ideo cōsuevit sic diffiniri. *Zelus est amor intēsus nō patiens consortiū in amato.* Et si quidē non patiat cōsfortiū in aliquo bono. puta. vitij vel alicui⁹ imperfectiōis sed singulariter illud solus vult habere. tunc zelus est bonus et emulatio bona de qua dicit. 1. corinth. 12. *Emulas mini carismata etc.* Gal. 4. *Emulamini bonū in bono etc.* Tertij Re. 17. *Zelus zelus etc.* ps. *Zelus dom⁹ tue etc.* Si vero nō patiat consortiū in aliqua excellētia vel in alī qua p̄speritate mūdī. tūc zelus est malus et emulatio mala. Hoc autē bono zelo seu emulatioe aliqñ quis emulat alios p se sicut vir zelat pro vxore sua quā sibi soli vult seruari. Aliqñ vero zelat aliquis p alio sicut eunuchus zelat vxorē domini sui vt custodiat eā sibi. Sic ap̄s populū suū quez videbat paratū ad precipitiū et cuz sponso x̄po

in epistolā II ad Corinthios XI

velle prostitui dyabolo emulabatur: ne xps sponsus ve-
 ris in eis aliquod dyaboli consortiū pateretur. Et ideo
 dicit dei emulacione Quasi dicat non p me sed p xpo q̄
 est sponsus. Johan. 3. Qui habet sponsam sponsus est.
 3. reg. 19. Zelo zelat? sum p dño ꝛc. Unde autē aposto-
 lo incubebat huiusmodi emulatio ostendit dicens: De-
 spondi em̄ vos ꝛc. Quasi diceret. Merito vos emuloꝝ
 dei emulacione. quia ego sum paranympus huius ma-
 trimoniꝝ. quod est inter vos et xpm. quia ego despondi
 vos id est feci spōsalia que sunt p fidē ꝛ charitatē. **Uice**
1. Sponsabo te mihi ꝛc. Et ideo p̄tinet ad me custodire
 vos. Quicūq; ergo cōuertit populum ad fidē et ad iusti-
 tiam despondit eos xpo. Despondi inq̄ non multis. q̄a
 que multis adheret pollutur. **Je. 3.** Tu autem polluta
 es ꝛc. Sed vni christo scilicet viro perfecto virtutis plen-
 tudine. **Zach. 6.** Quiens nomen eius. **Je. 31.** Nouus
 faciet dominus super terram ꝛc. Et dicitur christus vir
 vnus quia singularis et q̄tum ad modum conceptionis
 et quantum ad modum nascendi et q̄tum ad gratie plen-
 tudinē. **Eccl. 7.** Unum de mille ꝛc. **Iti inq̄ viro despō**
di vos exhibere virginē. Nota q̄ a plurali ad singula
 reuolucendū dicens. Desponsauit vos in plurali. et exhi-
 bere virginem in singulari. volens ostendere q̄ ex omni-
 bus fidelibus sit vnū corpus et vna ecclia: que debet es-
 se virgo in omnibus mēbris suis. Et ideo dicit virginē
 castam. In hominibus em̄ accipitur virginitas p inte-
 gritate corporis. castitas p integritate mentis. Hāc ali-
 quando aliqua est virgo corpore que non est casta men-
 te. Sic ecclia exhibet se xpo virginē qm̄ psuerat in fidē
 et infra sacramenta absq; corruptione alicuius idolatrie
 et infidelitatis **Eze. 16.** Ad omne caput vie edificasti si-
 gnū ꝛc. Castam exhibet se quando existēs infra sacra-
 menta ꝛ in fide xpi exhibet puritatē corporis et operis.
Ephē. 5. Et exhiberet sibi gloriosā eccliam nō habentē
 maculam neq; rugā ꝛc. Sed quia corinthij possent dice-
 re non necesse est q̄ custodias nos ꝛ zelus tuus non ē ra-
 tionalis qz nos bene seruabimus nosmetipsos. Ideo cō-
 sequenter causam huius zeli ostendit dicens: Timeo au-
 tem ꝛ. **Abi sciendū est q̄ in paradiso fuit coniugiū adaz**
ꝛ eue. Sed eua corrupta fuit per serpentē nō violentē s;̄
 astute inq̄ tum pmisit fallum ꝛ suasis iniquū. Fallū q̄dez
 cum dixit **Eritis sicut diꝝ ꝛ nequāq; moriemini.** cū tamē
 ex hoc ipsi incurrerint necessitatē mortis. Iniquū vero
 vt transgrediretur et p̄teriret mandatū dei **Et fm̄ hāc**
similitudinē aplūs loquens dicit eccliam esse sicut euaꝝ
quā dyabolus aliqñ p̄secutus est manifeste per tyrānos
et potestates. ꝛ tunc sicut leo rugiens circuit querēs quē
deuoret. vt dicitur. 1. **De. 5. Aliquando molestat ecclie**
stam latenter per hereticos q̄ pmittunt veritatē ꝛ simi-
lant se bonos et tunc sicut serpens seducit astutia sua p-
mittendo falsa. Et ideo dicit Timeo ne sicut serps eua
seduxit a paradiso eam eiciens astutia sua pmittēdo fal-
sa. 1. **thi. 2. Adam non est seductus sed mulier. Ita id ē**
per similes deceptiones hereticorum corrupant sensus
vestri. Et dicit sensus vestri. quia sicut in matrimōio car-
nali cauet sponsus ne coniunx corrumpat carnalitē. ita
apostolus in hoc matrimōio spirituali timet ne eorum
pātur spiritualiter sensus cordis. 1. **cor. 15. Corruptunt**
bonos mores ꝛc. Vel sensus spirituales de quib; **Sap.**
1. Venite de domo ꝛc. 1. **cor. 14. Nolite pueri effici sē-**
sibus. Et excidant a simplicitate q̄ est in xpo iesu. Simi-
plex em̄ est illud q̄ corruptione caret. **Je. pseudo ergo cō-**
ponebant vnam sectā ex iudaismo ꝛ euangelio mandā-
tes simul cū euangelio seruari legalia. Illi ergo excidit
a simplicitate xpi q̄ seducti a pseudo simul cū euangelio
seruant legalia: ꝛ hoc timebat apostolus de corinthijs.

Eccl. 2. De peccatori ingredienti terrā duabus vijs. Et
 econtra. puer. 11. Simplicitas iustozū diriget eos.

Lectio secunda.

Am si is qui venit alium xpm pre-
n dicat quē non predicauim; aut ali-
 um spiritum accipitis quē non acce-
 pistis: aut aliud euangeliū quod non rece-
 pistis: recte pateremini. Existimo em̄ nihil
 me minus fecisse a magnis apostolis. Nam
 ꝛ si imperitus sermone: sed non sciētia In
 omnibus autē manifestus suꝝ vobis. Aut nū
 quid peccatū feci meipm̄ humiliās: vt vos
 exaltemini. Quoniā gratis euāgelium dei
 euangelizauit vobis. alias ecclesias expolia-
 ui accipiens stipendiū ad ministeriū vrm̄.
 Posito zelo quē ad corinthios habebat apostol; ꝛ ostē-
 so zelum esse rationabile: hic consequentē remouet eozꝝ
 excusationē. Et circa hoc duo facit. **Primo** pponit eoꝝ
 rū excusationē. **Secundo** vō remouet eā ibi Existimo em̄
 me ꝛc. Circa primū sciendū est q̄ corinthij possent suspi-
 cari q̄ ideo zelū haberet de eis. quia timet ne dimittant
 doctrinā suā ppter doctrinā pseudo: vnde possent dicē
 constat q̄ minus bona sunt dimittenda ppter magis bo-
 na. Ergo si pseudo meliora docant non debes turbari si
 acquiescimus eis. Et ideo hanc excusationē ponit osten-
 dendo q̄ nihil maius q̄ apostolus docet ꝛ p̄dicant. Hāc
 apostol; tria p̄dicauit eis ꝛ docuit eos. **Primo** q̄ essent
 christi. **s. 4.** Non em̄ predicaui nosmetipsos sed xpm
 iesum. **Secundo** q̄ haberent spiritū xpi. **Roma. 8.** Si
 quis spiritū xpi non habet: hic non est ei. **Tertio** vt re-
 cipere euangeliū xpi. **Ro. 1.** Non em̄ erubescō euā-
 gelium ꝛc. Si ergo pseudo meliora vobis predicarētꝛ vos
 docerent recte faceretis ꝛ excusabiles essetis. Sed hoc
 non faciunt. Et hoc est q̄ dicit. Hāc si is qui ꝛc. Quasi
 dicat. Timeo ne pseudo qui venit ad vos nō missus sed
 ex se sicut fur ꝛ latro **Joh. 10.** Quotquot venerit fures
 sunt et latrones. **Je. 23.** Non mittebam eos et ipsi curre-
 hāt. **Ro. 10.** Quomodo predicabunt nisi ꝛc. Si inq̄ ta-
 lis predicator predicat vobis aliu xpm scz excellētiorem
 q̄ illū quem nos predicauimus. qd̄ non potest esse. q̄ vt
 dicitur **cor. 8.** Unus dñs noster iesus xps per quē omnia
 ꝛc. Et hoc q̄tū ad primū. Aut aliu spiritū scz meliorem
 accipitis scz per talē q̄ accepistis scz per nos id est mini-
 sterio nostro qd̄ non potest esse quia vt dicitur. **1. cor. 12.**
 Hec omnia operatur vnus atq; idē spiritus ꝛc. Et hoc
 q̄tū ad scd̄m. Aut predicat vobis aliud euangeliū id
 est aliā p̄dicationē vt doctrinā quā p nos nō recepistis.
Gal. 1. Miror q̄ sic cito transferimini ꝛc. Si inq̄ alia et
 meliora facerent vobis: pateremini id est faceretis ex-
 cūsando vos. Et quia nō potest eis aliud euāgelii id ē me-
 lius tradi. Ideo apostol; excommunicat galathas si aliū
 euangelium recipiant. **Gal. 1.** Si quis aliud vobis euā-
 gelizauerit ꝛc. **Consequēt** cū dicit. Existimo em̄ ꝛc.
 remouet hanc excusationē. Et circa hoc duo facit. **Primo**
 ostendit q̄ ipse non min; fecit eis q̄ alij. **Secdo** q̄ plus
 ibi Aut nunqd̄ ꝛc. Circa primū tria facit. **Primo** osten-
 dit q̄ nihil minus fecit factō q̄ alij apli. **Secundo** inuit
 q̄ non defuit ei facultas ad hoc faciendū ibi. Nam ꝛ si i-
 peritus sermone ꝛc. **Tertio** ostendit euidentiā vtriusq; ibi
 In omnibus autē ꝛc. Dicit ergo. Recte pateremini
 vos seducti ab eis si melius predicarēt vobis sed hoc nō
 est verum. Enim id est quia existimo me nihil minus fe-

Explanatio sancti Thome

esse in his a magnis apostolis id est quod petrus et iohannes quos isti habebant magnos. Et comparat se magnis apostolis. tum quia paulus videbatur et reputabatur ab eis minor quod illi eum quod illi fuerant cum iesu et paulus non. tum etiam quod pseudo dicebant se missos ab eis. Et ideo ostendit de se parum magnis apostolorum errorem remouet et pseudo deo confutat. Et non solum nihil minus fecit sed plus. 1. corinthios. 15. Plus omnibus laboraui. Et ne forte dicerent ei. unde tibi est facultas hoc faciendum cum sis impeditus lingue. Respondit quod ei facultas affuit ex magnitudine scientie dicens: Licet sim imperitus finone tamen non sum imperitus scientia. 2. ppe. vlti. Sicut et charissimus frater noster paulus? s3 sapientia etc. Sed hoc sciendum est quod pseudo querentes gloriam propriam et lucra sectantes nitebantur attrahere populum per ornata et subtilia et exquisita verba non attendentes nisi solum aures permulcere. Plus vero quia non querebat utilitatem propriam s3 solum dilatazione fidei christi et perfectu eius: ita proponebat verbum fidei ut omnes possent capere conformas se conditioni audientium et capacitati. Unde quia isti in principio non erant capaces alite doctrine proposuit eis fide non in subtilitate sermonis sed eo modo quo capere possent scilicet plane et aperte. Et ideo isti dicebant eum esse imperitum sermone. 1. cor. 1. Non in sapientia verbi etc. Et propter hoc dicit apostolus. licet sim imperitus sermone: ut vobis videtur hoc non fuit ex defectu scientie sed propter vos ex quadam dispensatione quia tanquam puulis in christo lac potum dedi vobis etc. Et dicendum ad litteram quod apostolus fuit balbus. et ex hoc pseudo deridebant eum. Et ideo dicit. Et si imperitus sermone id est impeditus lingue. non tamen sum imperitus scientia. Exo. 4. Impeditoris et tardioris lingue sum. Quia autem nihil minus fecerim a magnis apostolis: euidenter apparet per ea que feci vobis. Et ideo dicit. In omnibus predictis manifestatus sum in vobis: qui experti estis que per me sunt. 1. cor. 9. Signaculum apostolorum mei vos estis in domino. et infra. 12. Signa tamen apostolorum mei facta sunt super vos etc. Consequenter cum dicit. Aut numquam quid peccatum etc. Respondit quod plus fecit quam omnes alij. et hoc quia preedicauit sine sumptibus. Circa hoc duo facit. Primo ponit factum. Secundo o causam facti assignat ibi. Quare. quia non diligo vos etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit factum ipsum ad preteritum. Secundo quod tunc ad futurum ibi. Et in omnibus etc. Factum autem preteritum ostendit dupliciter. Primo in generali. Secundo in speciali ibi. Quia gratis etc. Dicit ergo Recte dico quod nihil minus feci ab illis: nisi forte hoc reputetis male et minus factum quia diminui de auctoritate mea non accipiens sumptus a vobis. sed si hoc esset malum minus fecissem. Et ideo ostendit quod non est malum. Et hoc est quod dicit. Aut nunquam peccatum feci id est nunquam peccavi humilians meipsum et diminues de auctoritate mea. Quasi dicit. Non. Ecc. 3. Quis ego maior es etc. 1. cor. 9. Cum essem liber etc. Mat. 18. Qui humiliauerit se etc. Ratio autem humiliationis mee est non propter lucrum proprium sed propter promotionem vestram. Unde dicit. Et vos exaltemini id est in fide confirmemini. Corinthij autem auari erant. et ideo si a principio accepisset sumptus forte destitissent a fide. Item pseudo predicabatur propter questum. Et ergo corinthij reciperent apostolum et pseudo auferret occasione questus gratis predicauit eis sine sumptibus. Hoc autem quod dixerat in generali manifestat in speciali ibi. Quia gratis etc. Et facit duo. Primo ostendit quomodo sine sumptibus predicauit eis in primo aduentu ad eos. Secundo ostendit quod id fecit in mora quam apud eos contraxit. ibi. Et cum essem etc. Circa primum duo

facit. Primo proponit quod intendit scilicet humillationem dicens: In hoc humilians meipsum quasi euangelizauit vobis gratis id est sine sumptibus. non autem sine mercede de qua hoc non est laudis. licet enim omnes possent capere sumptus persone ab eis quibus proponunt verbum dei nullus tamen predicare debet pro mercede et questu. Secundo quia possent dicere isti. unde ergo accepisti sumptus. respondet quod ab alijs ecclesijs dicens: Ecclesias alias exspoliam accipiens ab eis stipendium ad ministerium vestrum. Ex hoc conuincit eos quod non possunt dicere apostolo quod non liceret ei accipere ab eis. Si enim accipitur ab alijs ad seruitium eorum: multo magis liceret ei accipere ab ipsis. Ex hoc etiam apparet quod legatus pape visitans vnam partem legationis potest accipere stipendia. Et quod dominus papa pro necessitate vnius patrie potest accipere subsidium ab alijs partibus mundi. Ratio est. quia ecclesia est sicut vnum corpus. videmus autem in corpore naturali quod natura quando deficit virtus in vno membro: subministrat humores et virtutem accipiens ab alijs membris.

Lectio tertia.

T cum essem apud vos et egerem nulli onerosus fui. Nam quod mihi deerat suppleuerunt fratres qui venerant a macedonia: et in omnibus sine onere me vobis seruaui et fuabo. Est veritas christi in me: quoniam hec gloriatio non infringitur in me in regionibus achaie. Quare? quod non diligo vos Deus scit. Quod autem facio et faciam ut amputem occasione eorum qui volunt occasione: ut in quo gloriatur inueniant sicut et nos. Nam eiusmodi pseudo apostoli sunt operarii subdoli: transfigurantes se in apostolos christi. Et non mirum. Ipse enim sathanas transfiguratur se in angelum lucis. Non est ergo magnum si ministri eius transfigurent velut ministri iusticie quorum finis erit secundum opera ipsorum.

Ostendo quod quando primo eis predicauit in ipso aduentu: euangelizauit eis gratis: hic ostendit quod nec etiam contrahendo moram apud eos accepit ab eis sumptus. Et primo hoc ostendit. Secundo vero respondet euidam tacite objectioni ibi. Nam quod mihi deerat. Dicit ergo Non solum quod deo primo veni ad vos non accepi a vobis sumptus: sed etiam cum essem apud vos diu et etiam egerem. ut ostendat quod non dimisit eis sumptus propter diuitias. Nulli onerosus fui aliquid ab aliquo accipiendo. In quo apparet causa quare dimisit: quia corinthij propter auaritia eis inuicem reputabant sibi onus ministrare sumptus. 1. cor. 9. Non sumus vsi hac potestate. sed omnia sustinemus etc. Sed possent isti dicere. unde ergo habuisti necessaria? Et ideo respondet dicens: quod ab alijs ecclesijs ideo talem nihil accepi. quia illud quod mihi deerat scilicet a preterito quod lucrabat nocte laborando manibus suis apud aquila et presca. Erat enim scenofactorie artis per quam lucrabatur sibi necessaria Act. 2. Sed ea que mihi operantur etc. Illud ergo quod deerat: non dedistis vos sed suppleuerunt fratres qui venerunt a macedonia: scilicet philipenses qui erant valde liberales. Et de hoc in epistola

in epistolā II ad Corinthios XI

ad philipenses comendat eos. **Phil. 4.** Nulla ecclesia comitavit mihi in ratione dari et accepti nisi vos. Sed corinthij erant avari. **Consequenter** cū dicit. Et in omnibus sine onere etc. Ostendit quomodo se habebit in hoc ad eos in futurū dicens: q̄ etiā sine onere vult se habere ad eos. Et circa hoc duo facit. Primo ponit suā rationē cōmunem. Secundo cōfert eā ibi. Est veritas xpi etc. Dicit ergo non solū feci hoc scilicet q̄ gratis vobis euangelizavi et nulli onerosus fui: sed etiā in omnibus seruabo me vobis sine onere sicut vsq̄ modo seruavi non vult reprehendendo: non seuerē corrigēdo: nec vestra accipiēdo **Act. 3.** Argentū et aurū et vestē nullū cōcupiui. **Numeri. 16.** Tu scis q̄ nec asellū quidem acceperim ab eis dicit moyses ad dñm. **Samuel dicit. 1. reg. 12.** Loqui a mihi de me si oppressi etc. Et q̄ ita facturū sit confirmat ex duobus. Primo ex eo qui loquitur in ipso scilicet christo qui est veritas a qua non potest esse falsū. Et ideo dicit Est veritas christi in me etc. Quasi dicat. Hoc qd̄ dixi verū est. quia veritas christi loquitur in me etc. hoc infra vltimo. An experimentū queritis eius qui in me etc. Vel hoc potest accipi per modum iurātis. Quasi dicat deus qui est veritas et est in me scrutās corda sit mihi testis q̄ ita seruabo me. **Ro. 1.** Testis est mihi deus etc. Secundo ex eo q̄ non intendit minuere gloriā suā sed augere. **Apostolus** est attribuēbat sibi apud xpm ad magnā gloriā q̄ ipse solus inter apostolos sine sumptu predicabat corinthijs. Et ideo dicit. Ideo seruabo me sine onere quoniam non infringetur id est nō minuetur in me hec gloriā q̄ scilicet gratis predicō vobis: et q̄ a licitis abstineo: propter salutē vestrā que quidem est gloriā xpi. quia ipse glorificatur per hoc in me. vel q̄ ego hanc gloriā habeo specialit̄ apud xpm. que quidem refrinere geretur in regionibus achæ. vbi corinthum erat metropolis si recepisset ab eis quia avari erant. habitabat est in maritimis et erant intenti mercationibus et tales conueniunt esse avari. **1. cor. 9.** Bonū est mihi magis mori q̄ vt gloriā meā quis enacuet. **Consequenter** cū dicit Quare. quia non etc. Ponit causam quare non accipit sumptus ab eis. Et circa hoc duo facit. Primo excludit falsam causam. Secundo astruit verā ibi. Quod autem facio etc. Circa primū sciendū est q̄ pseudo imponebant apostolo q̄ ideo nō recipiebat a corinthijs sumptus quia non diligebat eos et quia non intendebat eis bene facere et seruire. Dicit ergo quā scilicet hoc facio. quia non diligo vos id est pro odio quod habeo ad vos sic dicunt pseudo. deus scit q̄ diligo vos et q̄ nō odio hoc facio **Joh. vltimo.** Domine tu scis quia amo te. Sic ergo exclusā causa falsa sequitur vera ibi. Quod autē facio etc. Et circa hoc duo facit. Primo ponit verā causā. Secundo rationē huius assignat ibi. Hāc eiusmodi pseudo etc. Circa primū sciendū est q̄ pseudo vt dictū est querēbant lucra et gloriā xpianā. Et ideo vt in reuerentia haberentur nitebant exterius sequi vestigia apostoli vel etiam si potuissent excellere ipm. Dicit ergo apostolus. Si ergo volunt me imitari in hoc imitentur vt nihil accipiant. Et quia sciebat q̄ pseudo predicabant vt accipiant et per consequens q̄ non predicarent si deficeret eis iurum. Dicit Quod facio ideo facio et faciā hoc non propter odiū sed vt amputē occasionē eorum scilicet pseudo accipiētes vestra. eorū scilicet pseudo qui volunt supple meo exemplo habere occasionē accipiētes vestra. Sciebat est s̄m **Ambro.** q̄ si non acciperēt non diu predicarent. **Contrario** dicitur **pu. erb. 9.** Da occasionē sapienti etc. et hoc vt tales inueniant scilicet pseudo sicut et nos scilicet non accipientes pecunias sicut et nos non accipi-

mus. In quo quidem ipsi gloriāntur scilicet q̄ imitatur nos. et ego nolo si perfecte volunt nos imitari q̄ accipiant. **1. cor. 7.** Volo omnes homines esse sicut et me scilicet non accipientes. **Et in q̄ etc.** Hoc legitur tripliciter. **Uno modo** sic vt inueniantur tales supple sicut et nos: accipiēdo sicut nec nos accipimus et p̄ consequēs a p̄ dicatione cessando. In quo scilicet esse tales sicut et nos gloriāntur. contēdebant esse similes veris apostol. **Secundo modo** sic. vt in eo in quo gloriāntur scilicet accipiēdo. quia hoc solum querebant. inueniantur sicut et nos id est similes nobis cessando scilicet et desistendo ab accptione vt nobis assimilentur. **Tertio modo** sic vt in eo in quo gloriāntur scilicet in nō accipiēdo. dicit est se nihil accipere inueniantur sicut et nos id est nō meliores nobis ne scilicet possint se in hoc nobis preferre. Hāc eiusmodi hoc continuatur tripliciter. **Primo modo** sic: ita gloriāntur et contēdunt nō sicut nos. Hāc eiusmodi etc. **Secundo modo** sic et vere desistat accipere: vt nobis assimilētur. Hāc eiusmodi etc. **Tertio modo** sic. ita in non accipiēdo gloriāntur vt nobis similes videantur. **Posita** autem vera causa probat eam consequenter dicens: Hāc eiusmodi etc. Ostendit quomodo studēt assimilari apostolo. Et circa hoc tria facit. **Primo** pōt causā. **Secundo** probat eam ibi. **Sed non mirū.** **Tertio** consequenter ostendit differentiam pseudo ad veros apostolos ibi **Quorum** sint etc. Dicit ergo recte dico q̄ hoc facio vt amputem eis occasionem accipiēdi. Hāc huiusmodi pseudo apostoli sūt operarij scilicet falsi. **1. phi. 3.** Videte canes videte malos oparios etc. **Sub** poli id est callidi et vulpini sub specie religionis decipientes **Ezeche. 13.** Quasi vulpes in desertis etc. **Capite** nobis vulpes paruulas qui demollunt vineas etc. **Lā. 2. Mat. 7.** Veniūt ad vos in vestimētis ouī etc. Et hoc est quod dicit transfigurantes se in apostolos christi id est exterius portantes signa bonorū apostolorum. **2. thimo. 3.** Habentes quidem speciem pietatis etc. Et hoc probat quia sicut veri apostoli mittuntur a deo et informantur ab ipso. sic sathanas transformat se in angelum lucis qui est dux et incentor eorum ostendens se esse vel angelum dei vel aliquando christum. Non est ergo mirū neq̄ magnum si ministri eius scilicet pseudo transformāt se in ministros iusticie id est simulāt se esse iustos. **Ecclesiā. 10.** Scdm̄ iudicem populū sic et minister eius etc. **Notandum** autem est q̄ sathanas transfiguratur se aliquando visibiliter sicut beato martino vt deciperet eum. et hoc modo multos decepit. **Sed** ad hoc valet et necessaria est vis seretio spirituum quā specialiter deus contulit beato anthonio In hoc tamen potest cognosci q̄ sathanas sit. qz bonus angelus in principio horretur ad bona et perseuerat in eis. sed malus in principio quidez pretendit bona sed postmodum volens explere desiderium suū et quod intendit scilicet decipere inducit et instigat ad mala. **1. Johan. 4.** Omni spiritui nolite credere etc. Et ideo **Joh.** cum videret angelum in cāpo suo dixit. **Judicij. 5.** Hostes an aduersariorum? Aliud etiam signum est q̄ bonus angelus et si terreat in principio tamen statim cōsolatur et confortat sicut zachariam **Luce. 1.** Ne timeas zacharia. Et ad beatam virginem dixit. Ne timeas maria etc. Malus autem angelus stupefacit et desolatū oī mittit. Et hoc ideo vt stupefactū facilius decipiat et persuadeat sibi. Aliquando autē transfiguratur se inuisibiliter et hoc quādo ea que in se mala sunt facit apparet bona: peruertendo sensus hominis et inflammando concupiscentiam **proverb. 14.** Est via que videtur domini recta etc. Sic decepit monachum quendam cū proposuisset

Explanatio sancti Thome

In animo suo nunq̄ exire cellam: suggestit ei dyabol⁹ q̄ bonum esset q̄ exiret ad ecclesiam et reciperet corp⁹ christi. Cui suggestiōi consentiens propositum mutauit uolens ad ecclesiam. Postmodum cognoscens eum fuisse dyabolum gloriatus est monachus q̄ non deceperat eū quia ad bonum ierat. et tamen iam remouit eum a proposito continue standi in cella. Postmodum uero iterū suggestit ei q̄ pater suus esset: mortuus et dimiserat sibi multas diuitias distribuēdas inter pauperes: q̄ iret ad ciuitatem ad quā cum iret nunq̄ redijt ad cellam et mortuus est in peccato. Unde ualde difficile est q̄ homo caueat sibi et ideo recurrēdū est ad adiutorium diuinum. Job. 41. Quis reuelabit faciē indumenti ei⁹? etc. Quasi si dicat Nullus nisi deus. Consequenter ponit ministros et malorum et bonorum differentiam que consistit in hoc q̄ finis illorum scilicet ministrorum christi et sathane erunt fin opera eorum. Nam finis bonorum erit bonus et malorum erit malus. et boni inducuntur ad bonum et mali ad malum. Philipen. 3. Quorum finis in ueritatem etc. Item boni recipiunt bōa. et mali mala. s. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal christi.

Lectio quarta.

Terum dico ne quis me putet insipientem esse. Alioquin uelut insipientem accipite me: ut et ego modicum quid gloriari. Quod loquor: nō loquor scdm̄ deū: sed quasi in insipientia in hac substantia glorie. quoniam multi gloriantur fm̄ carnem: et ego gloriabor. Libenter enim suffertis insipientes cū sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis uos in seruitute redigat: si quis deuorat. si quis accipit: si quis ex tollitur: si quis in faciem uos cedit. Scdm̄ ignobilitatem dico quasi nos infirmi fuimus in hac parte.

Supra apostolus induxit corinthios q̄ patienter sustinerent suam cōmendationem: ostendens q̄ hoc faciebat ex zelo quem habebat ad eos. et quia zelus ille erat rationabilis et ordinatus: hic autē consequenter ponit aliam rationem per quam ostendit q̄ dato q̄ insipienter agerz nihilominus tamen deberent eum supportare. Unde in ista ratiōe procedit ex suppositione stulticie. In hac autē parte duo facit. Primo enim proponit suā petitionem. Secundo rationem dictorum assignat ibi. Quod loquor etc. In petitione autē sua duo facit. Primo enim petit q̄ non reputent eum insipientē quod pertinet ad premissas rationem. Et ideo dicit. Iterum dico q̄ ex quo zelus meus est rationabilis et ego ratiōabiliter cōmēdo me ne quis scilicet uestrum me reputet insipientem. Secundo petit q̄ dato q̄ insipienter agat tamen supportent eum et hoc pertinet ad rationem hanc. Et ideo dicit Alioquin id est si non rationabiliter cōmēdo me et petitis uelitis me ex hoc insipientem reputare tamē accipite id est supportate me uelut insipientē. Et dicit uelut. Quia licet ipsi reputent eum insipientem in hoc tamē in rei ueritate nō est insipiens. Accipite me in q̄ uelut insipientē ut et ego modicum quid gloriari. Et dicit modicum. quia infra cōmēdauit se de gloria que est fm̄ carnē que ualde modica est. Job. 2. s. Homo putredo et filius hominis uermis.

Ecclesias. 10. Quid superbis terra et cinis. Rationem autem dictorum assignat dicens: Quod loquor etc. Dixerat autem tria. Primo quia supposuit se insipientem cōmendasse seipsum. Secundo q̄ uult gloriari. Tertio q̄ sustineant eum. Et horum trium rationem assignat. Et primo de hoc q̄ supposuit se insipientem cōmendare se. Secundo quare uult gloriari ibi. Quoniam multi gloriantur etc. Tertio q̄ debeant eū supportare ibi. Libenter enim suffertis etc. Dicit ergo primo. Ratio quare debetis insipientē accipere me. est. quia illud quod loquor in hac substantia glorie id est in cōmendatione carnis. que a quibusdam appetitur ac si per eam debeant subsistere. non loquor scdm̄ deū sed quasi in insipientia. Et dicit ex ypostasi sicut illud quod supra dixit. uelut insipientem. Unde ibi posuit uelut hōit quasi. Ac si diceret. Si nō rationabiliter cōmendarem me tunc illud quod loquor in cōmendatione mea non est scdm̄ deum id est scdm̄ rationem diuine sapientie. Et tunc merito acciperetis me non scdm̄ deū loqui sed insipienter supra. 10. Non enim qui scdm̄ deum cōmendat ille probatus est etc. prouer. 27. Laudet te alienus etc. Rationem autē sue cōmendationis et glorie ostendit subdens: Quoniam multi gloriantur etc. Ubi sciendum est q̄ pseudo quia ex iudeis erant gloriabantur scdm̄ carnē: dicentes se esse filios abrahe et ex hoc uolebant haberi in reuerentia a corinthijs et auctoritate. Dicit ergo apostolus. dato q̄ sit insipientia q̄ gloriari scdm̄ carnem. tamen quoniam multi scilicet pseudo gloriantur scdm̄ carnem et ego etiam gloriabor scdm̄ carnem prouer. 26. Responde stulto scdm̄ stulticiā suam ne sibi sapiens uideatur. Sed contra est quia seneca dicit Summa malorum est quod ad exemplum uisitur. Et exod. 23. Non sequar ueteres turbā ad faciendū malum. Non ergo apostolus uult gloriari scdm̄ carnem eo q̄ pseudo gloriantur. Respondeo uicendū est q̄ licet sit eadē materia gloriationis non tamen est eadē intentio et idem finis. quia pseudo cōmendabant se propter gloriam propter suam et ut ipsi haberentur in auctoritate et possent lucrari: apostolus autem gloriabatur ut uerbum dei per eum predicatum esset maioris auctoritatis et ponderis et fructum faceret christo. Rationem autem quare debeant eum supportare subdit dicens. Libenter enim suffertis etc. Et primo ponit rationem hanc q̄ scilicet debeant eū supportare. Possent enim dicere Quare debemus te supportare si es insipiens. Et dicit apostolus quia ideo q̄ uos uos ipsi sitis sapientes in oculis uestris et in uestra reputatione libenter suffertis id est estis consueti supportare insipientes pseudo. scilicet. Secundo ostēdit in quo supportent insipientes. Et ponit quinq̄ graua que sustinebant a pseudo. primum est iugum seruitutis. Et quantum ad hoc dicit. Sustinetis enim si quis id est aliquis pseudo redigit uos in seruitutem. Quasi dicat per christum liberati fuistis a seruitute legis que est in timore: et redicti estis in libertate filiorum dei: que est in charitate. Gal. 4. Non sumus ancille filij sed libere. Et tamen uos sustinetis pseudo qui ex huiusmodi libertate redigunt uos in seruitutē legis quia cogunt uos seruare legalia. Gal. 5. Nolite iugo seruitutis etc. Multo ergo magis debetis sustinere me qui uolo uos preseruare in libertatem christi q̄ pseudo qui uolunt uos reducere in seruitutem legis. Secundū est graue ualde scilicet q̄ pseudo uiuunt de bonis uestris laute: nos uero non. s. 8. Non ut alijs sit remissio etc. Et tō dicit. Si quis deuorat. Math. 23. Ne qui comeditis domos uiduarum etc. Tertium graue est depredatio et expoliatio. quia isti ad litterā blandis uerbis et pretextu pietatis accipiebant eis omnia. et quādam

in epistolā II ad Corinthios XI

ad hoc dicit Si quis accipit id est blande decipit subtra-
hendo vestra Romano. 16. Per blandos sermones se-
ducunt corda insipientium. Quartus graue est nimia ia-
ciantia super eos cum corinthiorum contemptu. Ideo dicit
Si quis extollitur iactando se importune Ecclesiasti. 6.
Non te extollas in cogitatione etc. Quintum graue est
illatio opprobriorum. Nam pseudo non solū tam graua
eis inferebant: sed super hoc addebant improperia dice-
tes eis iniurias: et maxime de ignobilitate. Nam quia ipsi
erant iudei et cultores vniuersi dei dicebant se nobiles esse
et corinthios ignobiles. quia non erant de semine abra-
he nec circumcisi et quod de idolatris. Et quantum ad hoc vi-
dit. Si quis in faciem vos cedit id est coram vobis infert
contumelias et dicit iniurias. Et huiusmodi iniurie sunt
semper ignobilitatem quam vobis obijciunt. Et tamen illos
sustinetis et nos non quasi nos fuerimus infirmi in hac
parte glorie quam attribulistis eis. preferendo eos nobis pre-
sertim cum pseudo dicant quod ideo nos non dicimur nec fa-
cimur vobis ista: quia nos sumus infirmi in hac parte id est
quia sumus ignobiles. 1. corin. 4. Nos infirmi vos for-
tes: vos nobiles nos ignobiles.

Lectio quinta.

A quo quis audet in insipientia di-
co audeo et ego. Hebrei sunt et ego.
Israelite sunt et ego Semen abrae
sunt et ego. Abinistri christi sunt et ego. Ut
minus sapiens dico plus ego. In laboribus
plurimis. in carceribus abundantius. in pla-
gis supra modum. in mortibus frequenter.
a iudeis quinque quadragenas vna mi-
nus accepi Ter virgis cesus sum. semel la-
pidatus sum. ter naufragium feci. nocte et
die in profundo maris fui. In itineribus se-
pe. periculis fluminum. periculis latronum
periculis ex genere. periculis ex gentibus.
periculis in ciuitate. periculis in solitudine.
periculis in mari. periculis in falsis fratri-
bus.

Postis rationibus sue commendationis et causis quare
supportandus est: hic consequenter incipit se comenda-
re. Et circa hoc duo facit. Primo enim adequat se pseu-
do et alijs qui commendabant se. Secundo preferit se eis
ibi. Et minus sapiens etc. Adequat autem se apostolus
eis in gloria. Est autem gloria duplex. Una secundum carnem
que modica est et contemnenda. Unde ipse dicit Phil.
3. Sed que mihi fuerunt lucra arbitratus etc. Alia est secundum
christum quia magna gloria est sequi dominum Eccl.
23. Et hec est querenda. Gal. vltimo Mihi absit gloria:
nisi in cruce etc. Et ideo apostolus adequat se eis quia
ad vitam gloriam. Et primo quantum ad primam. Secun-
do quantum ad secundam ibi. Ministri christi etc. Et pri-
mo adequat se eis in generali dicens: Recipientis me in-
sipientem si tamen insipientia est. Ex hypothesis enim loquor
quia si quis ausus est presumere de se et commendare se et
ego possum bene audere et commendare me in eodem in
quo ipse commendat se. quia non subest eis maior causa sue
commendationis quam mihi. Et hoc dico in insipientia id est
dico quod insipienter agam cum tamen ipse sapienter ages

ret cum hoc non faceret pro sui lactantia sed ut pseudo hu-
miliaret. supra eodem. Existio me non minus fecisse a ma-
gno apostolis etc. Secundo cum dicit Hebrei sunt etc.
adequat se eis in speciali. ostendens per singula se parē
eis esse in quibus pseudo gloriabatur. Comendatio au-
tem istorum et gloria erat de tribus. Primo de natione
et lingua quia dicebant se hebreos. Secundo de genere
quia dicebant se esse de genere israel. Tertio de promissio-
ne quia dicebant se esse participes promissionis abra-
he. cum essent de femine eius. Et quantum ad hec tria ad-
equat se eis. Primo quantum ad nationem et linguam dicens:
Hebrei sunt et ego scilicet lingua et natione. Quasi dicat
ita sicut et illi. Et notandum est quod semper quidam dicunt he-
brei dicuntur ab abraha quia ante eum defacili non inue-
nitur illud nomen. Potest tamen dici et forte melius quod
dicuntur a quodam hebreo de quo habetur Gen. 11. Ait
salem. 30. annis et genuit heber. Et sequitur Ait heber
33. annis et genuit phalech. Et tempore eius fuerunt diuisi
se lingue et lingua hebreorum remansit in familia sua. Se-
cundo adequat se eis quantum ad genus dicens: Israelite
sunt et ego. scilicet semper ritus. Tertio quantum ad tertium di-
cens Semine abrahe sunt et ego. Et de istis tribus similitudini
dicitur Phil. 3. Si quis alii sibi confidere videtur ego ma-
gis circumcisi octava die. Quantum ad tertium ex ge-
nere israel de tribu beniamin. quantum ad secundum dicitur
hebreus ex hebreis. quantum ad primum Romano. 11. Nam
ego israelita sum ex semine abrahe etc. Sic ergo patet
quod non sum minor eis quantum ad gloriam que est semper car-
nem Sed nec etiam quantum ad gloriam que est semper christum
quia ministri christi sunt id est dicunt se sic ut decipiant
vos. et ego sum minister christi. 1. cor. 4. Sic nos existi
met homo ut ministros christi etc. 3. Qui et nos idon-
eos fecit etc. Consequenter cum dicit. Et minus sapiens
etc. Prefert se omnibus apostolis et pseudo. Et pri-
mo quantum ad mala perpessa. Secundo quantum ad bene-
ficia recepta et hoc xij. capitulo ibi. Si gloriari oportet
etc. Circa primum duo facit. Primo preferit se quantum ad
mala que pertulit. Secundo quantum ad modum quo ma-
la vitauit. ibi. Damasci prepositus. Circa primum duo fa-
cit. Primo proponit se alijs preferendum. Secundo ostendit
in quo sit preferendus ibi. Quia in laboribus etc. Ter-
tio confirmat quedam victorum ibi. Si gloriari oportet
etc. Dicit ergo Si video insipientes vobis. quia comen-
do me et adequo me alijs. quantum magis video vobis
minus sapiens si preferam me eis. Et ideo dicit. Non so-
lum sum minister christi sicut et illi. sed ut minus sapiens
semper vestrum iudicium dico quod ego sum plus minister christi
quam illi et quantum ad hoc dicit preferendum esse. Romani.
11. Ministerium meum honorificabo proponendo scilicet
illud ministerio aliorum. In quo autem sit preferendus ostendit
per dicens: Quia in laboribus etc. Quasi dicat in hoc plus
ego. quia sum magis ostensus minister christi. In hoc pri-
mo quantum ad mala illata. Secundo quantum ad mala spo-
se assumpta ibi. In itineribus sepe. Mala autem illata:
primo ponit in generali dicens: Plus ego sum scilicet
ostensus minister in laboribus plurimis quam illi et si alijs
labores pertulerint. 1. cor. 15. Abundantius omnibus
illis laboraui. Secundo enumerat ista mala in speciali.
et hoc primo quantum ad carceris squalores. Quia in car-
ceribus abundantius scilicet quam illi. Act. 16. Cum mul-
tas plagas illis intulissent scilicet paulo et socijs miserunt
in carcerem. Secundo quantum ad flagellorum dolores. Quia
in plagis scilicet ostensus sum. 3. modum aliorum scilicet
modum humane virtutis vel supra modum humane con-
suetudinis. 5. 11. In plagis. in carceribus etc. Sed contra

Explanatio sancti Thome

1. cor. 10. Fidelis deus qui non permittit vos temptari supra id etc. Non ergo supra modum hanc virtutis. Respondeo dicendum est quod deus non permittit nos temptari sine adiutorio gratie divinae. Et ideo dicebat apostolus 1. cor. 15. Non autem ego sed gratia dei mecum. Et quantum ad mortis terrorem. Unde dicit In mortibus frequenter id est in periculis et terroribus mortis. Unde dicebat ipse Roma. 8. Mortificamur tota die. 1. cor. 15. Quotidie morior propter gloriam vestram. Sed consequenter cum dicit A iudeis quinquies etc. Manifestat duo ultima pericula que perpessus est. Et primo periculum plagarum. Secundo periculum mortis. Plagarum autem periculum manifestat per ipsa pericula a suis scilicet iudeis. Et ideo dicit A iudeis quinquies etc. Notandum est autem sicut dicitur Deut. 25. Pro mensura delicti erit plagarum modus. Ita duntaxat ut quadragenarium numerum non excedat etc. Ex quo habetur quod homines pro minoribus peccatis debent flagellari. Ita tamen quod flagellatus non reciperet ultra. 40. plagas. Iudei autem ut viderentur misericordes semper faciebant citra mandatum legis videntes pauciores quam quadraginta finem quod eis videbatur. Quia ergo odio habebant paulum quando flagellabant eum dimittent sibi de numero predicto quatenus minus poterant scilicet unam tantum minus: videntes sibi trigintanovem. Et hoc est quod quingens vicibus accepit id est recepit quadraginta plagas minus una placita id est trigintanovem. Secundo manifestat pericula pericula ab extraneis scilicet a gentibus dicens Ter virgis celsus sum. Act. 16. Manifestatus scissis eorum tunicis iussit eos virgis cedi. Item 22. Iussit eum tribunus duci in castra et flagellis cedi et torqueri eum etc. Pericula vero mortis illata et primo pericula mortis illata ab hominibus ostendit dicens: Semel lapidatus sum: hoc fuit in civitate laeonia ubi obrutus lapidibus fuit quasi mortuus. Act. 14. Lapidantes paulum eiecerunt eum extra civitatem credentes eum mortuum. Secundo pericula mortis illata a periculo nature. et hec sunt specialiter maris et aggravat ea. Primo ex numero. quia ter naufragium fecit id est pertulit. Secundo ex continuitate. quia nocte et die in profundo maris fuit quod est gravius. quia ad litteram dicit quod cum pluries passus sit naufragium: tamen semel stetit sub aqua per diem et noctem divina eum virtute protegente. Unde poterat dicere illud Ione. 2. Et proiecite me in profundum etc. Enumeratis autem malis illatis enumerat consequenter cum dicit In itineribus etc. Etiam mala assumpta. Et primo exteriora. Secundo interiora ibi. Preter illa que extrinsecus etc. Mala exteriora exprimit et quantum ad mala que contingunt in itineribus. Secundo quantum ad ea que eveniunt in domibus. Quantum ad primum. Proponit multipliciter itinerum dicens: In itineribus sepe scilicet ostensus sum minister christi sustinendo multa dura et gravia patienter. Romano. 15. Ab hierusalem usque in illiricum etc. Et cum hoc multas alias vias fecit et romam et in hispaniam vadens. ps. Propter verba labiorum tuorum etc. Secundo enumerat pericula itinerum. Et primo perimitit minora Secundo subdit gravia pericula quod est in falsis fratribus. Premittit autem tria finem que multa pericula passus est. Primo pericula finem causas. et hoc vel ex causa naturali. Et ideo dicit Periculis fluminum. Naturaliter enim flumina hyeme excrescunt et sunt rapida et valde periculosa etc. Aliter malitia violenta. et quantum ad hoc dicit Periculis latronum quos excitabat ei dyabolus ut vel vestes ei auferret Job. 19. Similiter venerunt latrones etc. Secundo enumerat pericula mentis hereticis. et hoc vel ex suis. An dicit periculis ex genere id est a iudeis procuratis. Aliter ab extraneis

is. et ideo dicit Periculis ex gentibus propter unum vel predicationem qui cum capere volebant. et sic in suis et in aliis non habebat requiem. Jer. 15. Et quid me genuisti mater mea virum doloris etc. Tertio enumerat pericula quantum ad loca. et hoc aliter quantum ad civitates. unde dicit. Periculis in civitate id est in commotionibus civitatum contra me. Sicut fuit ephesi et apud corinthios ut patet Act. 18. et 19. Vel quantum ad solitudines et quantum ad hoc dicit. Periculis in solitudine. que erant vel a bestiis malis sic quae do vipera momordit manum suam Act. ultimo. Quando commo gregavit sarmenta. Aliter ex penuria ciborum vel quantum ad maria. et ideo dicit. Periculis in mari non ex mari. sic. 8. Eccl. 43. Qui navigant mare etc. Sed gravius periculum subdit dicens: Periculis in falsis fratribus. id est in falsis christianis et hereticis et in pseudo. Jer. 9. Anusquisque a fratre suo se custodiat.

Lectio sexta:

In labore et eruna. in vigiliis multis
i In fame et siti. in ieiuniis multis. In frigore et nuditate. preter illa que extrinsecus sunt instantia mea quotidiana sollicitudo omnium ecclesiarum. Quis infirmatur et ego non infirmor. Quis scandalizatur et ego non vroz. Si gloriari oportet que infirmitatis mee sunt gloriabor. Deo et pater domini nostri iesu christi scit qui est benedictus in secula quod non mentior. Damasci prepositus gentis arethe regis custodiebat civitatem damascenorum ut me comprehenderet et per fenestram in sporta dimissus sum per murum: et sic effugi manus eius.

Hic consequenter enumerat mala sponte assumpta que sustinentur in domibus. Et enumerat tria mala opposita tribus bonis que sunt necessaria ad vitam domesticam. Primum bonum est requies somni. Secundum est sustentatio cibi. Tertius est fomentum vestis. Requies ergo somni opponit laborem et vigilias. Quantum ad laborem dicit. In labore scilicet manuum. Act. 20. Ad ea que mihi opus erant etc. Et ideo dicit supra. 6. In laboribus quia ad litteram ut dictum est. 8. manu sua victum querebat. Et 2. thessalo. 3. Nocte et die laborantes etc. Quantum ad laboris affectum dicit. Et erumna que est defectus et languor consequens ex labore vel ex morbo naturali. ps. Converteris sum in erumna etc. Quantum vero ad vigilias dicit. In vigiliis multis: Vel vacando predicationibus de nocte. Aliter operi manuali. Act. 20. dicitur quod pertraxit sermonem usque ad mediam noctem. Sustentationi vero cibi opponit duplicem subtractionem: cibi unam. que est ex necessitate. Unde dicit. In fame et siti. quia scilicet ad litteram deficiebat sibi aliquando cibum et potus. 1. corinthios. 4. Usque in hanc horam etc. Alia que est ex voluntate unde dicit. In ieiuniis multis scilicet voluntarie assumpsit. et propter exemplum bonum et propter macerationem carnis. 1. corinthios. 9. Castigo corpus meum etc. Et contra Matth. 6. Nec omnia adiciuntur vobis. scilicet temporalia. Quare ergo in fame et siti? Respondeo dicendum est quod quando expedit adiciuntur nobis scilicet temporalia et propter utilitatem nostram. sed aliquando expedit carere eis. Fomento vero vestis opponit unum et

in epistolā II ad Corinthios XII

parte nature. Unde dicit. In frigore. Aliud ex parte inopie. Unde dicit. Et nuditate scilicet ostensus sum: scilicet minister christi. prime Corinthio. 4. Nudi et instabiles. &c. supra sexto. In necessitatibus. & cetera. Consequenter cum dicit. Preter illa. &c. Enumerat mala assumpta interiora: que causant ex sollicitudine cordis pro pseudo. Bonus autē prelarus dupliciter affligitur pro subditis. Et pmo sollicitudine conseruatiōis subditōz. Secundo pro defectu ipozum. Et istam duplicem afflictionem passus est apostolus. Primum cum dicit: Preter illa que extrinsec? &c. Quasi dicat. Preter omnia que extrinsec? patior & passus sum angit me grauius interior afflictio. s. sollicitudo subditōz. Et id dicit. Instantia omnium ecclesiarum magna est & multū grauat: qm̄ multum sollicitat. Luc. 10. Martha martha sollicita es & turbata erga plurlima. &c. Ro. 12. Qui preest i sollicitudine. Secūdam afflictionē passus est pro defectu subditōz: & hoc dupliciter. scz pro defectu spiritualium. Unde dicit. Quis infirmat scz in fide & bono: & ego nō infirmor? in corde volēs de eo sicut de me. 1. Cor. 9. Factus sum infirmis infirmus. &c. Jere. 9. Quis dabit capiti meo aquā. &c. Item pro defectu corporaliū. Hi dicit. Quis scandalizat malo pene. i. quis patit̄ tribulatiōnes & ego nō vror igne compassionis. Iste ē ignis quē dominus venit mittere in terram. Luc. 12. Et attende q̄ congrue vitur hoc verbo vror: quia cōpassio pcedit ex amore vel & proximū qui ē ignis cōsumens: dum mouet ad subleuandas miseras proximoz & purgat ex affectu cōpassiōis: & per quē nobis peccata relaxant. charitas autem illius cōpassionis operit multitudinem peccatorum. Vel aliter. Aliquādo enim labitur homo i peccatum ex seipō: & tunc infirmat. Aliquādo autē ex malo exemplo alioz & tūc scandalizatur. Luc. 17. & Mat. 18. Ne homini illi per quem scandaliz? venit &c. Deinde cum dicit. Si gloriari oportet &c. confirmat quedā vicioz superius. Vel dic q̄ supra loquitur quantū ad mala que pertulit cōmendabiliter: hic autē quantū ad mala q̄ vitauit prudē nter. Sed quia vitare pericula que surgunt ppter fidem videt p̄tinere ad infirmitatem. Ideo primo premitit q̄ in illis q̄ infirmitatis sunt vult gloriari. Secundo proponit iuramentū ad cōfirmationē dicendorūz ibi. Deus & pater &c. Tertio ostendit modū vitandi ibi Damasci. &c. Proponit ergo primo de quibus gloriatur si debet gloriari dicens. Si pro quia oportet gloriari q̄ sunt infirmitatis mee gloriabor. Quasi dicat. Alij gloriā in genere & in alijs mundanis reb? p̄bil. 3. Glia in cōfusione. &c. Et ego etiā coactus gloriat̄ sum in eis. Tū si gloriari oportet gloriabor in infirmitatib? meis. infra 12. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis &c. Secundo subdit q̄ non mentitur inuocans testimoniū diuinum per modū iuramenti vt credatur sibi dicens. Deus & pater. &c. Abi tria ponit. Anum per quod inducit ad amorem. Unde dicit. Deus Jere. 9. Quis non timebit te. &c. Aliud per quod excitauit ad amorem. Unde dicit. Pater. Jac. pmo. Omne datū optimū &c. Mal. pmo. Si ego pater vbi est amor meus? Vel fm̄ aliam litterā honor meus. Tertium per quō mouet ad reuerentiam et laudem. Unde dicit. Qui est benedictus deus in secula supra. pmo. Benedictus de? & pater. &c. Iste ergo tā reuerendus tā diligendus tam timendus scit q̄ nō mentor scz in his que dixi & dicturus sum supra pmo. Non est apud nos ē & nō &c. Consequenter cum dicit. Damasci prepositus. &c. Ostendit quanta malā vitauit & hoc in quodam particulari periculo. Abi sciendū ē q̄ apostolus pmo cepit predicare xpm̄ in damasco. vbi dūz

pergeret xpianos capere prostratus ē & ad fidem cōuersus. Et ideo iudei ad prepositum illius ciuitatis q̄ erat ibi pro aretha rege confugerunt vt paulum caperent et occiderent. Et ideo ille faciebat custodiri nocte et die portas ciuitatis vt dicitur Actuum. 9. Christiani autēz qui erant ibi volentes seruare paulum: eum submiserunt in sporta per murum & sic euasit. Hunc ergo modum euadendi tangit apostolus dicens. Vere nō mentior de hoc quod dico etiam modo. Nam damasci. &c. id est prepositus qui sub aretha rege genti damascenorum preerat custodiri faciebat inductus a iudeis ciuitatem damascenorum. ad hoc scilicet vt me comprehenderet & comprehensum assignaret iudeis ne amplius predicarem: sed ego per fenestram submissus sum per murum: & sic effugi manus eius scilicet prepositi. Et hoc fuit de mandato domini dicentis. Matthei. x. Si vos persecuti fuerint. &c. Sic nichol dauid posuit per fenestram: ne caperetur a saule primi Regi. 19. Sic Raab exploratores dimisit cū fune per fenestram. Josue. 2. Sed hic obijcitur contra apostolum primo quia videtur q̄ non fuerit sufficienter confusus in domino sed fugit. Respondeo dicendum est q̄ q̄dū adest humanum auxilium homo non debet confugere ad auxilium diuinum: quia hoc esset temptare deum. sed debet vti illo auxilio quantum potest. Apostolo autem nondum deerat humanum auxilium. Secundo obijcitur quia ioh. 10. dicitur. Mercennarius autem et qui non est pastor videt lupum venientem & fugit. Unde videtur q̄ non fuerit bonus pastor. Respondeo dicendum est q̄ aliquando queritur persona prelati tantum. aliquādo cum prelato totus populus. Quando ergo queritur prelati solus tunc debet committere curam alteri & absentare se. Et sic fecit hic paulus. Et ideo dicit glo. q̄ licet fugeret tamen fuit ei cura de quibus: bono pastori in celo sedenti eas cōmendando & vtilitati eozum se per suam preferuando. Quando vero queritur totus grex tūc debet preponere vtilitatem & salutem gregis salutem corporis sui. Nota autem q̄ est quedam fuga humilitatis quando quis fugit honores: sicut christus fugit. Jo. 6. Cum vidisset q̄ vellent eum eligere in regem fugit. Sic Saul cum electus fuit in regem abscondit se domi primi Regi. 10. Quedam vero fuga est cautele: quando scilicet fugit pericula vt presertinetur ad maiora. Sic helyas fugit propter ieszabel. tertij Regi. 19. Et sic apostolus hic fugit man? prepositi.

Capitulum duodecimum.

5 **I** gloriari oportet: nō expedit q̄ dem. Veniam autem ad visōes & reuelationes domini. Scio hominē in xpo ante annos quatuordecim siue in corpore siue extra corpus nescio: deus scit: raptum huiusmodi vsq̄ ad tertium celum.

Proposita sua cōmendatione quantū ad mala perpeffa: hic consequenter apostolus cōmendans ostendit p̄minentiam sue dignitatis quantum ad bona diuinitus recepta. Prima autem gloriatio fuit de infirmitatibus. Ista vero est de bonis eius. Unde circa hoc duo facit. Primo commendat se de bonis susceptis diuinitus. Secundo excusat se de hac cōmendatiōe q̄ hoc fecerit quasi eos

Explanatio sancti Thome

actus ibi. Factus sum insipientis. *Et*. Circa primum duo facit. *Primo* extollit magnitudinem eorum que sibi collata a deo. Secundo manifestat remedium infirmitatis sibi adhibebitum contra periculum superbie. *Ibi*. Et ne magnitudo. *Et*. Circa primum duo facit. *Primo* ponit bonum sibi diuinitus collatum. Secundo ostendit quomodo se habuit in gloriando de huiusmodi bono. *Ibi*. *Primo* huiusmodi gloriator. *Et*. Circa primum duo facit. *Primo* ostendit quod sit hoc sibi collatum diuinitus in generali. Secundo vero in speciali. *Ibi*. Scio hominem. *Et*. Bonum autem apostolo collatum diuinitus sunt reuelationes sibi diuinitus facte: et de istis vult hic gloriari. Unde dicit. Si gloriari oportet. *i. quia* gloriari oportet propter vos. tamen finis non expedit. quia qui gloriatur de bono recepto incidit in periculum amittendi quod habet. *Ecclesiasticus* 43. Aperti sunt thesauri. *i. virtutis* per gloriationem inanem et euanescunt nebulæ sicut aues. Et hoc significat in ezechia. *Esaia* 39. quando ostendit thesauros domus domini nuncijs regis babilonis. Et licet simpliciter non expedit gloriari tamen aliquando propter aliquam specialem causam potest homo gloriari sicut ex premissis manifestum est. Et ideo dicit. Quod gloriari oportet. ideo dimissis commendationibus de inferioritatibus: veniam commendatorem me ad visiones et reuelationes domini. *Ubi notandum est quod differentia est inter visionem et reuelationem. Nam reuelatio includit visionem et non e converso. Nam aliquando videtur aliqua quorundam intellectus et significatio est occulta videtur: tunc est visio solus. Sicut fuit visio pharaonis et nabuchodonosor. Dan. 2. et Sen. 41. Sed quando cum visione habetur significatio intellectus eorum que videtur: tunc est reuelatio. Unde quantum ad pharaonem et nabuchodonosor visio de spiritibus et de statu solium visio, sed quantum ad ioseph et daniellem qui significationem visorum habuerunt fuit reuelatio. Et prophetia. Struens tamen scilicet visio et reuelatio quandoque quidem fit a deo. Dan. 2. Et deus in celo reuelans mysteria. *Isaia* 12. Ego visiones multiplicavi eis. *Psalmus*. Reuela oculos meos. *Et*. Quandoque vero a malo spiritu. *Jeremias* 23. *Propheta* pphetabat in baal. *Apostolo* autem facta est visio et reuelatio que secreta que vidit plebs ne intellexit a domino non a malo spiritu. *Ubi dicit dominus*. Est autem reuelatio amotio velamenti. *Primo* autem esse duplex velamen. *Unum* ex parte videntis: et hoc est infidelitas vel peccatorum vel duricia cordis. et de hoc supra tertio. *Aliud* in hominem diem velamen. *Et*. Aliud ex parte rei visæ: quando scilicet res spiritualis proponitur aliqui sub figuris rerum sensibilibus: et de hoc dicit *Numeri* 4. Quod sacerdotes tradebant leuitis vasa sanctuarij velata: quia scilicet debiliores non possunt spiritualia capere finem quod in seipsis sunt. Et ideo dominus loquebatur turbis in parabolis. *Matthaeus* 13. *Et*. Quod querit visiones et reuelationes huiusmodi manifestat apostolus in speciali loquens de se tanquam de alio. Unde dicit. Scio hominem in christo. *Et*. Et ponit duas visiones. *Prima* incipit hic. Secunda vero incipit ibi. Et scio huiusmodi hominem in christo. *Circa* primam autem visionem virtutem apostolus quadam distinctione. Dicit se enim circa huiusmodi reuelationem scire quedam et quedam nescire. Dicit autem se scire certa scilicet videntis conditionem. Unde scio hominem in christo. Visionis tempus quia ante annos quatuordecim et visionis fastigium quod raptus visus ad tertium celum. Dicit autem se nescire videntis dispositionem: quia siue in corpore siue extra corpus nescio. Videamus ergo ea que scribit ut per nota ad ignota facilius peruenire possimus. Et primo videntis conditionem que est laudabilis: quia in christo id est conformem christo. Sed contra. In christo nullus est nisi*

qui habet charitatesque prout *Iohannis* 4. *Qui* manet in charitate in deo manet. Ergo sciuit se habere charitates quod est contra illud *Psalmi* *Uescit* homo vtrum odio vel amore dignus sit. *Et*. Respondens quod esse in christo potest intelligi dupliciter. *Uno* modo per fidem et fidei sacramentum finem illud apostoli *Galatas* 3. Quotquot baptizati estis: christum induistis. *i. per* fidem et fidei sacramentum. Et hoc modo sciuit se apostolus in christo esse. *Alio* modo dicit aliquis esse in christo per charitatem: et hoc modo nullus scit se esse in christo certitudinaliter: nisi per quedam experimenta et signa in quantum sentit se dispositum et coniunctum in christo. ita quod nullo modo etiam propter mortem premitteret se separari ab eo. Et hoc de se expertus erat apostolus scilicet dicebat *Romani* 8. Tertius enim sum quod neque mors neque vita. *Et*. separabit nos a charitate. Unde potuit habere huiusmodi signa quod esset in charitate christi. Secundo visionis tempus quod fuit conueniens quod ante annos quatuordecim: quod quatuordecim anni transacti erant ab eo tempore quo viderat visionem visus ad tempus quo scripsit hanc epistolam. Quando enim hanc epistolam scripsit nondum apostolus erat positus in carcere. Et sic videtur quod fuit circa principium imperij neronis a quo post multum tempus tempus occisus fuit. Unde si computemus annos descendentes a principio imperij neronis visus ad quatuordecim annos manifeste apparet quod apostolus habuit has visiones in principio sue conversionis. *Primo* enim conuersus fuit ad christum anno quo christus passus est. Christus autem passus est circa finem tiberij cesaris: quod mortuo successit ei gajus imperator qui vixit quatuor annis. post quem nero factus est imperator. Et sic inter tiberium et neronem fluxerunt quatuordecim anni. Et sic additis duobus annis de tempore tiberij cesaris: quod mortuo successit ei paulus fuit conuersus de tempore neronis quod fluxerat visus ad tempus quando scripsit hanc epistolam relinquere quod a tempore sue conversionis visus ad tempus quo hanc epistolam scripsit fuerunt anni quatuordecim. Et ideo quidam dicunt satis probabiliter quod apostolus has visiones habuit in illo triduo quo post prostrationem suam a domino stetit neque videns neque manducans neque bibens. *Actus* 9. *Comemoratur* autem tempus sue conversionis apostolus ut ostendat quod si a tempore sue conversionis tunc erat gratus christo ut talia sibi ostenderet quantomagis post quatuordecim annos cum profecerit et in auctoritate apud deum et in virtutibus et gratia. *Tertio* videamus fastigium visionis quod quidem excellens: quia raptus visus ad tertium celum. *Si* sciendum quod aliud est furari et aliud rapti. Furari quidem proprie est curres alicui latenter aufertur. Unde *Seneca* 41. dicebat *Iosephus*. Furtim sublatus sum. Sed rapti proprie dicitur quod subito et per violentiam aufert. *Iob* 6. Sicut torres raptim id est subito et per violentiam auferunt. *Inde* est quod predones qui violenter expoliant dicuntur raptores. *Si* attende quod aliquis homo dicitur rapti ab hominibus sicut enoch. *Sapientia* 4. Raptus est ne malicia. *Alii* qui rapiunt animam a corpore. *Luce* 12. Stulte hac nocte animam tuam raptam. *Alii* qui aliquis de rapti a seipso quod propter aliquod homo efficitur extra seipsum et hoc est idem quod extasis. *Si* et extra seipsum efficitur homo et per appetituum virtutem et per cognitiuam. *Primo* appetituum enim virtutem hoc est solus in seipso quod curat quod sunt sua tamen. Efficit vero extra seipsum quod non curat que sunt sua sed quod pueniunt ad bona aliorum. et hoc facit charitas. *1. Corinthios* 13. Charitas non querit quod sua sunt. *Et* de hac extasi dicit *Dionysius* 4. cap. de diuinis nominibus. Est autem extasis faciens diuinum amoris non solum amatores sui ipsius esse sed amatores seque amatores. *Secundum* cognitiuam vero aliquis efficitur extra se quando aliquis extra naturalem modum hominis eleuatur ad aliquod videndum et de isto raptu loquitur hic apostolus. Sed sciendum

Nota.

in epistolā II ad Corinthios XII

dum q̄ modus naturalis humane cognitionis est vt co-
 gnoscat simul per vñm mentalē que est intellectus ⁊ cor-
 poralem que est sensus. Et inde est q̄ homo nō habet in
 cognoscendo liberū iudicium intellectus nisi quādo sen-
 sus fuerit in suo vigore bene dispositi absq̄ aliquo liga-
 tionis impedimento: alis cum impediunt etiā iudicium
 intellectus impedit: sicut in dormientibus patet. Tunc
 ergo homo efficitur extra se fm̄ cognitionē quando remo-
 uetur ab hac naturali dispositione cognitionis que ē vt
 intellectus ab vsu sensuum ⁊ sensibiliū rerū abstract⁹ ad
 aliqua videntia moueat. Quid quidem contingit duplici-
 ter. Ano modo per defectum virtutis vnde cuiq̄ talis
 defectus contingat: sicut accidit in freneticis ⁊ alijs mē-
 te captis. ⁊ hec quidē abstractio a sensibus nō est eleua-
 tio hominis sed potius depressio: quia virtus eorū debi-
 litatur. Alio vero modo per virtutem diuinam ⁊ tūc pro-
 prie dicitur eleuatio q̄ cum agens afflueret sibi patiens abs-
 tractio que fit virtute diuina ⁊ est supra hominē: ē ali-
 quid altius q̄ sit hominis natura. Et ideo raptus sic ac-
 ceptus diffinitur sic. Raptus est ab eo qd̄ est fm̄ naturā
 in id qd̄ est supra naturā in vi superioris nature eleuatio
 In qua quidem diffinitione tangitur eius genus dū di-
 citur eleuatio. Causa efficiens quia vi superioris nature
 Et duo termini mor⁹. s. a quo ⁊ in quē cū dicitur ab eo qd̄
 ē fm̄ naturā in id quod est supra naturā. Sic ergo patet
 de raptu. ¶ Sequitur de termino raptus. s. ad quem cū
 dicitur. Atq̄ in tertium celum. Notandum est autē q̄
 tertium celum tripliciter accipit. Ano modo fm̄ ea que
 sunt infra animam. Alio modo fm̄ ea que sunt in anima
 Tertio modo fm̄ ea que sunt supra animā. Intra animā
 sunt omnia corpora vt dicit Aug⁹. in libro de vera reli-
 gione. Et sic possumus accipere triplex celum corporē
 scz arē sydereum ⁊ empyrreum. Et hoc modo dicit q̄
 ap̄s erat raptus vsq̄ ad tertium celum. s. vsq̄ ad vidē-
 dum ea que sunt in celo empyrreo: non vt existeret ibi:
 quia sic sciret si fuisset siue in corpore siue extra corpus.
 Vel fm̄ damascenum qui nō ponit celum empyrreū pos-
 sumus dicere q̄ tertium celum ad qd̄ raptus ē apostolus
 est supra octauā speram vt. s. euidenter videret ea q̄ sunt
 supra totam naturā corporalem. Si autem accipiam⁹ ce-
 lum fm̄ ea que sunt in ipsa anima: sic celū debem⁹ dicere
 aliquam altitudinem cognitionis que excedit naturales
 cognitionē humanā. ¶ Est autē triplex visio. s. corpora-
 lis per quā videmus ⁊ cognoscimus corpora spiritualia
 siue imaginaria qua videmus similitudines corporum.
 ⁊ intellectualis qua cognoscimus naturas rerum in se-
 ipsis. Nam proprie obiectum intell. ctus est quod qd̄ est
 huiusmodi autem visiones si fiunt fm̄ naturalem modū
 pura si video aliquid sensibile si imaginor aliquid prius
 visum si intelligo per fantasmatā nō possunt dici celum.
 Sed tunc quelibet istorum dicitur celum quando est su-
 pra naturalem facultatem humane cognitionis: puta si
 aliquid vides oculis corporalibus supra facultatem na-
 ture: sic es raptus ad primū celum. Sicut balthasar rap-
 tus est viderens manum scribentis in pariete. vt dicitur
 Dan. 5. Si vero eleuetur per imaginationem vel p̄ spi-
 ritum ad ad aliquid supernaturaliter cognoscendum: sic
 es raptus ad secundū celum. Sic raptus fuit petrus qm̄
 vidit lintheum missum de celo. vt dicitur Act. 10. Sz
 si aliq̄ videret ipsa intelligibilia ⁊ naturas iporū nō per
 sensibilia nec per fantasmatā sic esset raptus vsq̄ ad ter-
 tium celum. Sed sciendum est rapti ad primū celū est
 alienari a sensibus corporalibus. Unde cum nullus pos-
 sit abstracti totaliter a sensibus corporeis: manifestum ē
 q̄ nullus pot̄ dici simpliciter raptus in primū celū sz q̄

quid. Inquantū contingit aliquādo aliq̄ sic esse intes-
 tum ad vnum sensum q̄ abstrahitur ab actu aliorū. Nam
 pi ad secundū celū ē quādo aliquis alienat⁹ a sensu ad vi-
 dendum quedam imaginabilia. vnde tales semper con-
 sueverunt fieri in extasi Et iō Act. 10. Quādo petr⁹ vi-
 dit lintheū dicitur q̄ factus fuit in extasi. Paulus vero
 dicitur raptus ad tertium celum q̄ sic fuit alienat⁹ a sen-
 sibus ⁊ sublimatus ab omnibus corporalibus vt videret
 intelligibilia nuda ⁊ pura eo modo quo vident angeli et
 anima separata: ⁊ quod plus est etiā ipsuz deū per essen-
 tiam vt Augustin⁹ expresse dicit. 12. super Gen. ad litte-
 ram ⁊ in glo. ⁊ ad paulinam in libro de videndo deum.
 Nec etiam est probabile: vt moyses minister veteris tes-
 tamenti ad iudeos videret deum ⁊ minister noui testa-
 menti ad gentes ⁊ doctor gentium hoc dono fuerit p̄as-
 tus. Unde dicit ipse supra. 5. Si ministratio dānationis
 fuit in gloria ⁊c. De moysē autē q̄ viderit deū p̄ essen-
 tiam patet. Nam ipse a domino petiuit. Exo. 33. Ostēde
 mihi faciem tuam. Et licet tunc negatū fuerit sibi nō tū
 dicitur q̄ dominus finaliter negauerit ei. Unde dicit Au-
 gustinus q̄ concessum fuit ei per hoc qd̄ dicitur Hume-
 ri. 12. Si quis fuerit inter vos propheta domini. ⁊c. Et
 vero non talis seruus meus moyses ⁊c. palam enī ⁊ nō
 per enigmata vider deum. Sed nunquid fieri potuisset
 paulo vt nō raptus videret deum. Dicendus q̄ nō. Nam
 impossibile est q̄ deus videatur in vita ista ab hominē
 alienato a sensibus: quia nulla imago nullū fantasma est
 sufficiens mediū ad dei essentiā ostendendā: ideo opor-
 tet q̄ abstrahat⁹ ⁊ alienet⁹ a sensibus. Tertio modo acci-
 piendo celum fm̄ ea que sunt supra animam: sic triplex
 celum est triplex hierarchia angelorum: ⁊ fm̄ hoc apo-
 stolus raptus fuit vsq̄ ad tertium celum. id est ad hoc vt
 videret essentiā dei: ita clare sicut vident eum angeli
 superioris ⁊ prime hierarchie qui sic vident deū q̄ imme-
 diate in ipso deo recipiunt illuminationes ⁊ cognoscunt
 diuina mysteria. Et sic vidit paul⁹. Si ergo sic vidit dei
 essentiā sicut angeli superioris hierarchie. ergo bñ vi-
 detur q̄ ap̄s fuerit beatus ⁊ p̄ cōsequēs fuerit immortalis.
 Nūdeo q̄ licet viderit deū per essentiā nō tamē fuit bea-
 tus simpliciter sed solū fm̄ quid. Sciendū ē autē q̄ vi-
 sio dei p̄ essentiā fit per lumen aliquid. s. p̄ lumē glorie: d̄
 quo d̄ in ps. In lumine tuo videbimus lumen. Sz ali-
 qd̄ lumē cōcatur alicui per modū passionis: alicui vero
 per modū forme inherētis: sicut lumē solis inuenitur ī
 carbunculo ⁊ in stellis vt forma inherens. i. conatural
 effecta: sed in aere inuenit vt forma transiens ⁊ non per-
 manēs q̄ transit abeunte sole. Sicut ⁊ lumē glorie du-
 pliciter mēti infūdīt. Ano modo p̄ modū forme cōnatural
 facte ⁊ p̄manentis: ⁊ sic facit mentē simpliciter beatam.
 Et hoc modo insundit beatis in patria: ⁊ ideo dicuntur
 cōphensores: ⁊ vt ita dicā virores. Alio mō cōtingit lu-
 men glie mentē hūanā sicut qdam passio transiens: ⁊ sic
 mens pauli fuit in raptu lumine glie illustrata. vñ etiam
 ipsum nomen raptus ostendit transeundo hoc ē factum
 ⁊ ideo nō fuit simpliciter glificatus nec habuit dorē glie
 cum illa claritas non fuerit effecta proprietatis. Et prop̄
 hoc non fuit deriuata ab anima in corpore: nec in hoc sta-
 tu perpetuo permansit. Unde soluz actum beati habuit
 in ipso raptu sed nō fuit beatus. Sic p̄ hoc patet quid
 apostolus sciuit in suo raptu. scilicet videntis conditio-
 nem visionis tempus: et visionis fastigium. ¶ Se-
 quitur quid nesciuit scilicet vtrum esset in corpore v̄ ex-
 tra corpus: quod tamen dicit deū scire. Unde dicit. Si-
 ue in corpore siue extra corpus nescio: deus scit. qd̄ qui-
 dam intelligere voluerūt vt raptus referat ad corpus:

Explanatio sancti Thome

dicentes apostolū dixisse se nescire nō quidē an anima eēt cōiuncta corpori in illo raptu an nō: sed esset raptus fm animā & corpūs simul: vt simul corporaliter portaret in celū sicut abachue portatus fuit Dan. vltio. an fm animā tm esset in visionibus dei: vt dicit Ezech. 8. In visione adduxit me in terrā isrl. Et iste fuit intellectus cuiusdam iudei quē exprimit hieronymus in plogo sup Dan. vbi dicit veniō & apostolū nostrū dicit nō fuisse autem affirmare se raptum in corpore sed dixisse siue in corpore. Sed hunc intellectum Aug⁹ maxime improbat. 12. sup gen. ad litterā: qz nō cōueniūt cū alijs verbis apostoli. Apostolus enim dicit se raptum vsqz in tertium celum. Unde sciuit pro certo illud fuisse verū celum. Sciuit ergo an illud celum esset corporeū an incorporeū. i. res incorporea. Sed si fuit incorporeū sciuit qz corporaliter ibi rapti nō potuit quia in re incorporea nō potest esse corpus. Si vero corporeū fuerat sciuit qz nō fuit ibi anima sine corpore quia anima cōiuncta corpori nō potest esse in loco vbi nō est corpus: nisi celum corporeū dicatur similitudo celi corporei. Sed si sic apostolus non dixisset se scire qz esset raptus in tertium celum. id ē in similitudinem celi: quia pari ratione dicere potuisset qz fuisse raptus in corpore. id est in similitudine corporis. Dicendum est ergo fm Augu. qz diuinā essentia nullus in hac vita positus & hac mortali vita viuens videri potest. Unde dixit dominus Exo. 33. Non videbit me homo et viuet. id est non videbit me homo nisi totaliter separetur a corpore. ita scz qz anima eius nō inest corpori vt forma: vel si inest vt forma tamen mens eius oīno in huiusmodi visione totaliter alienatur a sensibus. Et id dicitur dum est qz hoc qd apostolus dicit se nescire vtrū scz illa visione anima eius fuerit totaliter separata a corpore. Unde dicit siue extra corpus vel vtrum anima eius extiterit in corpore vt forma tamen mens eius fuerit a sensibus corporeis alienata. Unde dicit. Siue in corpore. Et hoc etiam alij concedunt.

LECTIO SECUNDA.

T scio huiusmodi homines siue in corpore siue extra corpus nescio: deus scit. qm raptus ē in paradysus: & audiuit archana verba que non licet homini loqui. Pro huiusmodi gloriabor. p me autem nihil nisi in infirmitatibus meis. Nā & si voluero gloriari non ero insipiens: veritatem enim dicam. Parco autem ne quis me existimet supra id quod videt in me. aut audit aliquid ex me.

Proposito primo raptu. ponitur consequenter secundus raptus. Et duo facit. Primo ponit raptus. Secundo raptus excellentia. ibi. Et audiuit archana. 12. Sed nota dum qz glo. dicit istum raptum esse alium a primo. Et si bene consideretur bis legitur aliquid de apostolo ad qd possunt isti duo raptus referri. Nam Act. 9. legit de eo qz stetit tribus diebus nō videns & nihil māducans neqz bibens: & ad hoc potest referri primus raptus: vt scz tunc fuerit raptus vsqz ad tertium celum. Sed Act. 22. legitur qz factus est in tēplo in stupore mentis: & ad hoc refertur iste secundus raptus. Sed hoc nō videtur verisimile quia quādo in stupore mentis factus fuit missus tā fuerat incarceret apostolus. sed hanc epistolā scripsit apłus diu ante vnde prius scripta fuit hec epistola qz apostolus fuisset in stupore. Et ideo dicendū est qz differt iste raptus

ā primo quantum ad id i qd raptus est. Nā in primo raptus est in tertium celum. In secundo vero in paradysus dei. Si vero aliquis tertium celum acciperet corporaliter fm primam acceptionem celorum superius positam vel si fuerit visio imaginaria posset similiter dicere paradysum corporalem vt diceretur qz fuerit raptus in paradysum terrestrem. sed hoc est contra intentionē Augustini fm quē dicimus qz fuit raptus in tertium celum. i. visionē intelligibiliū fm qz in scriptis & in proprijs naturis vident vt supra dictū ē. Unde fm hoc oportet nos nō aliud intelligere per celū & aliud p paradysus: sed vnū & idē per vtrūqz scz gloriā sanctorū sed fm aliud. Celū enī dicit altitudinem quandā cū claritate: paradysus vero quandā iocundā suauitatem. In sanctis aut beatis & angelis deū videntibus sunt excellenter hec duo. qz est in eis excellentissima claritas qua deū vident: & sūma suauitas qua deo fruuntur. Et ideo dicunt esse in celo qm ad claritatē & i paradiso quantum ad suauitatē. Esa. 66. Videbitis & gaudebitis 12. Fuit ergo vtrūqz collatum apło. vt. s. sublimaretur ad illam altissimā claritatē cognitionis: & hoc significat cum dicit. Ad tertium celum & vt sentiret suauitatem diuine dulcedinis. vnde dicit i paradysum. ps. Magna multitudo dulcedinis tue 12. Apoc. 2. Vincenti dabo manna absconditū 12. Et ista dulcedo ē gaudiū de diuina fructione. de qua Mar. 25. dicitur. Intra in gaudiū domini tui. Sic ergo patet terminus raptus quia in paradysum id est in eam dulcedinem qua in deficienter reficitur illi qui sunt in celesti iherusalem. ¶ Sequitur consequenter ipius raptus excellentia quia audiuit archana que nō licet homini loqui. Et hoc potest dupliciter exponi. Vno modo vt li homini cōstruat cū licet & loqz & sensus ē. Audiuit archana verba. id ē percepit intima cognitione de secreta dei essentia quasi per verba que. s. verba nō est licitum vt homini dicant. Alio modo vt li homini construat solum cū nō licet: tunc est sensus. Audiuit verba. 12. que verba nō licet homini loqui homi. s. imperfecto. Sciendum autem qz fm augustinū paulus est raptus ad videndum diuinam essentiam. que quidem non potest videri per aliquā similitudinē creatam. Vnde manifestum est qz illud qd paulus vidit de essentia diuina nulla lingua humana potest dici: alio deus nō eēt incomprehensibilis. Et ideo fm primā expositionē dicendū est. audiuit. i. cōsiderauit archana verba. i. magnificentiā diuinitatis quā nullus homo potest loqui. Dicit autem audiuit pro vidit. quia illa consideratio fuit fm interiorē actum aīe in quo idē ē auditus & visus fm qz dicit Numeri. 12. Ore ad vos loquitur ei & palā. 12. dicit autem illa consideratio visio in qm deus videt in hoc & locutio inquantū homo in ipsa instruit de diuinis. Et qz huiusmodi spūalia nō sunt pādenda simpliciter & imperfectis sed perfectis fm qd dicitur pmo 1 Cor. 2. Sapientiā loquimur inter pfectos. id. Secūdo modo exponit qz secreta que ibi audiuit nō licet mihi loqui homi. i. imperfectis spūalibz inter quos loquimur sapiam. Proverb. 25. Gloria dei est celare verbū. i. hōcipm qz necesse ē celare magna lia dei p̄tinet ad glām dei. ps. fm translationē ieronymus. Tibi silet laus dei. i. qz incomprehensibilis est verbis nrīs. ¶ Deinde cō dicit p̄ 20 huiusmodi gloriabor. 25. ostēdit quo se habet ad gloriā. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit se nō gloriari de hōmōi reuelationibz. Secūdo insinuat se hēre aliqd p̄ter illud vnde gloriari possit ibi. Nā si voluero 12. Tertio assignat cāz qre non gloriat de oibz. ibi. Parco autem ne quis 12. Circa primū sciendum est qz hoc qd dicit. p̄ 20 huiusmodi autem gloriabor. 12. potest dupliciter legi Vno modo vt apostolus ostendat se eēt fm

in epistola II ad Corinthios XII

pro quo gloriatur ut scz ipe sit qui vidit has visiones. Alio modo ut ostendat qd alius sit qui vidit has visiones. Sciendum est est qd in homine duo possunt considerari scz donum dei et humana conditio. Si ergo aliquis gloriatur in aliquo dono dei ut a deo accepto illa est bona gloria: quia sic in domino gloriatur ut videtur supra. x. Si si gloriatur de illo dono sicut a se habito tunc mala est gloria huiusmodi. pte. **Coz. 4.** Quid habes quod non accepisti. Si autem accepisti quid gloriaris quasi non accepisti. Dicit ergo apostolus fm hoc p hmoi scz visionibus et donis dei mihi collatis gloriabor. Pro me autem non id est non gloriabor inde quasi a me accepim: quia a deo habui. Sed si pro me oportet gloriari nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis id est non habeo unde possum gloriari nisi de infirma conditione mea. Si autem exponat ut ostendat aliu esse qui non vidit et si ipe sit: tunc est sensus ut quasi loquat de quoda alio dicēs. Pro huiusmodi gloriabor. id est pro illo homine qui hoc vidit et qd hec dona recepit gloriabor: sed pro me quasi velim manifestare me esse talem nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis. id est de tribulationibus quas patior. Sz qz isti possent sibi dicere. **Apostole** non est miru si non gloriaris quia non habes unde gloriaris. ideo apłs ostendit qd etiam preter illas visiones habet aliquid unde possit gloriari dicens. Licet pro huiusmodi hōe gloriari et non pro me tamē etiā bene pro me possum gloriari. nā si voluerō gloriari et. vel pro hmoi tribulationibus vel pro alijs mihi a deo collatis vel etiā pro infirmitatibus non ero insipiens. id est non insipienter agam. Et quare Veritate enim dicam de alijs de quibus pter dictas visiones gloriari possū. **Dicit autē** Hō ero insipiens: quia gloriabatur de his que habebat. Quādo enī gloriatur quis de his que non habet stulte gloriatur. **2. p. 3.** Dicit qz dicitur sū et nullius ego et nescis et. Et quia gloriabatur ex causa sufficienti ut ex predictis est manifestū. **Consequenter autē** cū dicit. **Parco autē et.** Ostendit rationē quare non gloriatur de oib⁹ si pōt gloriari que quidem rō est vt eis parcat. Unde dicit parco autē. et. Quasi dicat. **Posses de pluribus alijs gloriari: sed parco. i. parco glorioz vel parco vobis cōmendando me: nolens esse onerosus vobis.** Nam talia mihi deus concessit que si sciretis reputaretis me multo maiorem: et hec sūt dona gratuita multa que habebat apostolus. Et quib⁹ homines hui⁹ mundi cōsueverunt plus cōmendare homines et maiores eos reputare qd ex gratiū facientib⁹. Et iō dicit. **Nolo ex gratuitis cōmendari. Et iō parco. i. nō glorioz. Et quare: Me quis existimet me cōmendare vel gloriari: supra id qd videt. et. Vel aliter homo dupliciter cognoscitur p puerationē et doctrinā suā. Apostolus autē nolebat aliqua de se dicere: licet posset que excedebat et vitam et doctrinam suam. Et ideo parco autē ne quis existimet me esse supra id quod videt de conuersatione mea exteriori aut audit aliquid ex me. id est ex doctrina p̄dicationis et exhortationis et instructionis mee: qz forte crederēt eum esse vel imortalem vel angelū. **Prover. 11.** Vir prudēs tacebit. **Prover. 29.** Totum spiritū suū pfert stultus. sapiens differt. et. Vel dicit parco autē et. pro detractionibus scz pseudo qui dicebant eum gloriari ex elatione et nō ex cā neqz de his q̄ i ipō erāt. Et iō dicit parco autē id est parco glorioz: ne quis pseudo existimet me excedere elationis ip̄i. supra id. id est in aliquo quod videt i me vel audit ex me. id est supra posse meritorium. **ps. Domine non est exaltatum cor meū. et. Eccl. 3.** Quāto magis es. et.**

Lectio tertia.

Ene magnitudo reuelationum est tollat me: datus est mihi stimulus carnis mee angelus sathane qd me colaphizet. Propter qd ter dñm rogavi: vt discederet a me et dixit mihi. Sufficit tibi gratia mea. Nā virtus in infirmitate pficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis: vt inhabitet in me virtus xpi. Propter qd placeo mihi in infirmitatibus meis: i cōtumelijs: in necessitatibus: in psecutionibus: in angustijs pro xpo. Lū enim infirmior tūc potens sum.

Hic agit de remedio adhibito contra supbiam. Et circa hoc tria facit. Primo enī ponit remediū adhibitu. Secūdo manifestat suā oīem de remedio remouendo. ibi. Propter qd ter dominū et. Tertio insinuat dñi responsonē assignantis rōnē de adhibito remedio ibi. Et dixit mihi dñs et. Circa primū sciendū ē qd plerūqz sapiens medicus pcurat et permittit supuenire infirmo minorē morbū vt maiorē curet vel viter: sicut vt curet spasmus procurat febrē. hoc euidenter in se beat⁹ apostolus a me dico animaz dño nro iesu xpo factū ostendit. Xps enim velut medic⁹ aīaz sumus ad curandū graues amie morbos pmittit plurimos electos suos et magnos i morbis corporū grauius affligi. et qd plus ē ad curandū maioris crimina pmittit incidere in minora etiā mortalia. Inter omnia vero pctā grauius peccatū est supbia. Nam sicut charitas ē radix et initium virtutū: sic supbia ē radix et initium oīm vitioz. **Eccl. 10.** Initium omnis peccati supbia. Quod sic patet. Charitas enī ideo dicitur radix oīm virtutū: qz cōiungit deo qui ē vltimus finis. Unde sicut finis ē p̄cipiū oīm opabiliū: ita charitas ē p̄cipiū oīm virtutū. Supbia autē auertit a deo. Supbia enim est appetitus inordinat⁹ excellētie. Si enī aliquis appetit aliquā excellentiā sub deo si moderate quidem appetit et ppter bonū sustineri potest. Si vero nō debito ordine pot quidē alia vitia incurrere scz ambitionis: auaritię seu inanis glorie et huiusmodi: tamē nō est proprie supbia nisi quādo quis appetit excellentiā nō ordinādo illā ad deū. Et ideo supbia p̄p̄te dicta sepat a deo et est radix oīm vitioz et pessimū oīm: ppter qd deus resistit superbis. vt dicit **1. p. 4.** Quia ergo i bonis ē maxime materia huius vicij scz supbie: qz eius materia est bonū: pmittit aliquādo electos suos impediri ex aliqua sui pte vt p infirmitatē vel p aliquē defectū: et aliqñ etiā p pctm mortale ab hmoi bono: vt sic ex hac pte humilietur qd ex illa nō supbiat. et hō sic humiliat⁹ recognoscat se suis viribus stare nō posse. **1. p. 8.** Diligentibus deū et. Hō quidē ex eoz pctō sed ex ordinatione dei. Quia igit apłs magnā habebat supbiendi materiā et q̄tuz ad specialē electionē qua a dño elect⁹ ē. **Act. 9.** Has electionis et. et q̄tuz ad secretoz dei cognitionē: qz hic dicit se raptū in tertiu celum et i paradisu vbi audiuit archana verba que nō licet homini loqui et quantū ad maloz p̄p̄tionē: qz supra. **1. p. 11.** In carcerib⁹ plurimis in infirmitatibus. **ter virg. 11.** et q̄tuz ad virginalē integritatē qz volo oēs eē sicut et ego. **1. p. 7.** et q̄tuz ad bonoz operationē qz supra plus omnibus laboraui et spālter q̄tuz ad maximam scientiam qua emicuit que specialiter inastat: ideo dominus adhibuit ei remedium ne in supbiam extolleretur. Et hoc ē quod dicit. Et ne magnitudo

Explanatio sancti Thome

do revelationis mihi facte extollat me in superbia. Ecc. 6. Non te extollas in cogitatione anime tue velut thaurus 2c. ps. Exaltatus autem humiliatus 2c. Et dicit ut ostendat sibi factas fore revelationes predictas. Datus est mihi id est ad mea utilitatem et humiliationem. Job. 30. Eleuasti me et quasi superventum ponens 2c. Datus est in quibus mihi stimulus crucians corpus meum in infirmitate corporis ut anima sanetur: quod ad litteram dicitur quod fuit vehementer afflictor dolore yliaco. Vel stimulus carnis mee. i. concupiscentie surgens ex carne mea a qua multum infestabatur. Roma. 7. Non enim quod volo 2c. Igitur ego ipse mente seruo legi dei 2c. Unde Augustinus dicit quod inerat aut motus concupiscentie quos tamen divina gratia refrenabat. Ille in quo stimulus est angelus sathane. i. angelus malignus. Est autem angelus a deo missus seu permisus sed sathane: quod sathane intentio est ut subvertat: dei vero ut humillet et probatum reddat. Timeat peccator si apostolus et vas electionis securus non erat. De remotione autem huius stimulus remouendi sollicitus erat apostolus. Unde propter hoc orabat. Et hoc est quod subdit. Propter quod ter. 2c. Ubi sciendum est quod infirmus nesciens processum medici apponentes mordax emplastrum rogat medicum ut remoueat: quod tamen sciens medicus causam quare faciat. scilicet propter sanitatem non exaudit eum quantum ad voluntatem petentis: magis curans de eius utilitate. Sic apostolus sentiens stimulus sibi graue esse: ad singularis medici consugit auxilium ut eum remoueat. Ter enim expressit et devote rogauit ut deo tolleretur ab eo. scilicet stimulus. 2. Paralip. 20. Cum ignorem quid agere debeam. 2c. Foris vel pluries hoc petiit sed expresse et instantanter ter eum petiit vel ter. i. multoties. Ternarius enim est numerus perfectus. Et vere ipse rogandus est: quod ipse vulnerat et medetur. Job. 5. et Luc. 22. Vrate ne intretis in temptationem. 2c. Sequitur responsio domini. Et dixit mihi dominus. 2c. Ubi duo res. Primum ponit effectum responsionis rationem assignat. ibi. Nam virtus 2c. Dicit ergo. Ego rogavi sed dominus dixit mihi. Sufficit tibi. 2c. Quod dicat. Non est tibi necessarium quod infirmitas recedat a te corporis quod non est periculosa quod non ducetis ad impatientiam cum gratia mea confortet te. nec infirmitas concupiscentie. quod non prorahet te ad peccatum: quod gratia mea proteget te. Roma. 3. Iustificatus gratis. 2c. Et vere sufficit gratia dei ad mala vitanda: ad bona facienda quod ad vitam consequenda eternam parte 2. Cor. 15. Gratia dei sum id quod sum. 2c. Roma. 6. Gratia dei vita eterna. Sed contra Job. 15. Quicquid petieris patri in noie meo 2c. Aut ergo paulus discrete petiuit. et tunc debuit exaudiri. aut indiscrete et tunc peccauit. Ratione dicendum est quod de vna et eadem re potest homo dupliciter loqui. Vno modo secundum se et naturam illius rei. Alio modo secundum ordinem ad aliud. Et sic contingit quod illud quod est malum secundum se et vitandum. secundum ordinem ad aliud est appetendum: sicut portio in quantum secundum se est amara est vitanda: tamen qui considerat eam secundum ordinem ad sanitatem appetit eam. Ergo et stimulus carnis secundum se est vitandus et affligens. in quantum vero est via ad virtutem et exercitium virtutis: est appetendus. Apostolus autem quod non dicitur reuelatum et erat illud secretum diuine providentie ut ad utilitatem suam cederet: considerabat sibi malum quantum tamen in se est. et ideo petierat suam ammonitionem: nec in hoc peccauit: sed deus qui ordinauerat hoc ad bonum humilitatis sue non exaudit eum quantum tamen ad et voluit quod tamen scies pro modo dicit apostolus gloriabatur cum diceret. Libenter gloriabor 2c. Et licet non exaudierit eum quantum tamen ad voluntatem: exaudiuit tamen eum et exaudit scotos suos quantum tamen ad eius utilitatem. Unde dicit Hieronymus in epistola ad paulinum. Non dominus qui sepe non tribuit quod volumus: ut tribuat quod malleamus. Rationem huius responsionis subdit consequenter et dicit. Nam virtus 2c. Virus modus loquendi. Virtus in infirmitate

te perficit. Ignis in aqua crescit. Intelligi vero potest hoc quod dicitur Virtus perficit in infirmitate dupliciter scilicet materialiter et occasionaliter. Si accipitur materialiter tunc est sensus. Virtus in infirmitate perficit. i. infirmitas est materia exercende virtutis. Et primo humilitatis. ut supra dictum est. Secundo patientie. Iaco. 1. Tribulatio patientiam operatur. Tertio temperantie quia ex infirmitate debilitat fomes et temperat: efficit quis. Si vero accipitur occasionaliter tunc virtus in infirmitate perficit. i. occasio perueniendi ad perfectam virtutem. quod homo sciens se infirmum magis sollicitus ad resistendum et ex hoc quod magis resistit et pugnat efficitur exercitior et per consequens fortior. Et ideo Leui. legitur et iudic. 3. Quod dominus noluit destruere omnes habitatores terre: sed aliquos reseruauit ut. scilicet filii israel exercitarent pugnando cum eis. Sic etiam Scipio nolebat destructionem ciuitatis cartaginensis ut. scilicet cum romani haberent hostes externos non sentirent hostes interiores ut ipse dicebat. Consequenter ponit apostolus effectum huius responsionis dicitur dicens. Libenter gloriabor 2c. Ponit autem dupliciter effectum. Anus est gloriator. Anus de dicit. Quia virtus mea perficit in infirmitatibus. Igitur libenter gloriabor in infirmitatibus meis. i. mihi ad utilitatem mea datus. Et hoc quod magis coniungit christo. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce 2c. Gal. vltimo. Eccl. 10. Qui in paupertate gloriatur 2c. Et rogo libenter gloriabor: ut inhabitet in me virtus christi: ut scilicet per infirmitates inhabitet et consumet in me gratia christi. Esa. 40. Qui dat lapso virtutem 2c. Alius effectus est gaudij. Unde dicit propter quod complacet 2c. Et circa hoc duo facit. Primum ponit huius effectum. Secundo huius effectum rationem assignat. ibi. Cum enim infirmus 2c. Ponit autem effectum gaudij et materiam gaudij. Dicit ergo propter quod: quia virtus christi habitat in me in infirmitatibus et in tribulationibus omnibus: et ideo complacet mihi id est multum delector et gaudeo de vicis infirmitatibus meis. Iaco. 1. De gaudij exultis in mate fratres 2c. Defectus autem in quibus propter gratiam christi abundanter delectat enumerat. Et primo illos quos sunt a causa interiori et huiusmodi sunt infirmitates. Et ideo dicit in infirmitatibus. ps. Multiplicate sunt infirmitates eorum postea accelerauerunt scilicet ad gratiam. Secundo illos quos sunt a causa exteriori. Et hoc quidem quantum ad verbum cum dicit. In contumelijs scilicet mihi illaris. Act. 5. Ibant apostoli gaudentes. 2c. Et quantum ad factum et hoc vel quantum ad defectum bonorum cum dicit. In necessitatibus. i. in penurijs necessitiorum et in paupertate quia premebatur. Et hoc modo accipitur necessitas cuius dicit Roma. 12. Necessitatibus sanctorum comunicantes. Vel quantum ad experimentum malorum illatorum et hoc quantum ad exteriora. Mat. 5. Beati qui persecutionem 2c. cum dicit. In persecutionibus scilicet corporis quas de loco ad locum et vbiq; experimur. Et quantum ad interiora dicens. In angustijs id est in anxietatibus animi. Dan. 13. Angustie sunt mihi vndiq; 2c. Sed materia omnium bonorum que faciunt ad gaudij est: quod christo. Quasi dicit. Ideo complacet quia propter christum patior. parte 1. Pet. 4. Nemo vestrum patiatur quasi homicida vel fur. Et huius gaudij rationem assignat dicens. Quis enim infirmus 2c. Quasi dicit. Merito complacet mihi in illis quia quando infirmus 2c. id est quando ex his que in me sunt vel ex persecutione aliorum incido in aliquod predictorum: adhibetur mihi auxilium diuinum: per quod confirmor. ps. Consolationes tue letificauerunt animam meam. Joel. 3. Infirmus dicat: quia ego fortis sum. supra. 4. Licet is qui foris noster homo corruptus 2c. Exo. 1. legitur quod quanto plus premebantur filii israel: tanto plus multi

in epistolā II ad Corinthios XII

plicabantur.

Lectio quarta.

Actus sum insipiens vos me coegit
f. stis. Ego enim a vobis debui comen-
dari. Nihil enim minus feci ab his qui
sunt supra modum apostoli. Tametsi nihil
sum: signa tamen apostolatus mei facta sunt
super vos in omni patientia in signis et pro-
digijs et virtutibus. Quid est enim quod mi-
nus habuistis praeter ceteris ecclesijs: nisi quod ego
ipse non grauavi vos. Donate mihi hanc ini-
uriam.

Posita commendatione sua: consequenter ap-
tius excusat se de his que dixit. ostendens se coactus hoc dixisse quod ad
gloriam suam pertinet. Et circa hoc duo facit. Primo im-
ponit corinthijs causam huiusmodi gloriationis. Secundo
expōit et manifestat hanc causam ibi. Ego enim debui. etc.
Dicit ergo. Confiteor quod in his omnibus commendationi-
bus meis factus sum insipiens id est videri vobis quod op-
tius insipienter fecerim: sed hoc non est me nec sponte. Im-
mo coactus feci et vestra culpa fuit. quia vos me coegistis
id est dedistis mihi occasionem. Frequenter enim subditi co-
gunt prelatos aliqua facere: que insipienter facta esse iudi-
cari possunt. sed tamen pro loco et tempore sapienter facta
sunt. Hoc autem quod dixerat in comūtem scilicet quod ipsi fue-
runt causa sue commendationis exponit consequenter cum di-
cit. Ego enim debui. etc. Ubi dicit quod ipsi fuerunt causa sue
commendationis. Primo obmittendo bona que facere de-
buissent. In quo exaggerat eorum ingratitudinem. Secundo
comittendo mala in quo detestatur eorum malitiam ibi. Timeo
enim ne forte. etc. Circa primum duo facit. Primo comemo-
rat quod facere debuissent: ostendens causam ibi. Nihil enim
minus. etc. Tertio remouet ipsorum excusationem ibi. Quid
est enim quod minus. etc. Dicit ergo vere vos me coegistis.
quia vos debuissetis facere illud quod ego feci. Unde dicit
Ego debui commendari a vobis quod non fecistis quoniam neces-
se erat scilicet quando pseudo vilipendendo me et prefe-
rendo se reddebant vilem doctrinam et euangelium christi a me
predicatum. Unde quia vos non commendastis me ne depre-
taretur fides christi in vobis. propterea in commendatione propo-
si. Sed contra supra tertio dixit. Nunquid egenus com-
mendationibus epistolis. etc. Quare ergo voluit commendari
ab istis? Respondeo dicendum est quod aptius propter se non ege-
bat commendationibus sed propter alios: ut scilicet dum co-
mendaret doctrinam suam esset in maiori auctoritate et pseu-
do confutaret. Sed quia possent isti dicere. ideo non com-
mendauimus te: quia non est in te aliquid commendatione dig-
num. Propter hoc apostolus probat eis quod bene poterat
eum commendare cum dicit. Nihil enim. etc. Ostendens es-
se in se multa commendatione digna. Et primo quantum ad
preterita bona que fecit. Secundo quantum ad futura que
facere intendit ibi. Ecce tertio hoc paratus. etc. Ostendit
autem preterita commendabilia que fecit primo in generali
quantum ad omnes ecclesias. Secundo in speciali quantum
ad ea que egit apud eos ibi. Tametsi nihil. etc. Tertio
excludit obiectionem ibi. Quid est enim. etc. Dicit ergo. Me-
rito debui commendari a vobis. quia multa sunt in me com-
mendatione digna. Nam nihilominus feci ab his scilicet
petro iacobo et iohanne qui sunt supra modum apostoli id
est qui videntur a quibusdam digniores apostoli quam ego sum
pseude enim dicebant quod erant docti a petro et iohanne qui
fuerunt docti a christo et quod petrus et iohannes seruabant le-

galla unde et ipsi dicebant seruare. Sed quia nihil minus
feci ab eis: nec quantum ad predicationem: nec quantum ad
conuersionem fidelium: ostensiones miraculorum: et persequen-
tiam laborum: immo plus. quia supra: Plus omnibus la-
boravi. 1. cor. 15. Habundantius omnibus. etc. Ideo magis
sum commendandus. Vel dicunt supra modum apostoli
illi scilicet petrus iohannes et iacobus. quia fuerunt pri-
mo conuersi ad christum. 1. cor. 15. Nouissime autem viuis
et. Si enim hoc accipiatur nihil tamen minus fecit eis. quod
in modico tempore. et postquam conuersus fuit plus. labora-
uit. Sed esto quod nihil fecerim quantum ad ecclesias alias
per quod possem commendari: multa tamen specialia egit
apud vos: de quibus potuissetis me commendare. Et ideo
dicit: Tametsi nihil. id est dato quod nihil fecerim in com-
paratione ad eos: tamen affectus mee virtutis manifeste
apparent in vobis. et primo quantum ad predicationem no-
stram: qua conuersi estis ad fidem. Et sum apostolus vestri.
Et ideo dicit Signa apostolatus mei. id est mee predica-
tionis facta sunt supra vos a deo in quantum credentes con-
uersi estis. 1. cor. 9. Signaculum apostolatus mei vos estis
1. cor. 4. In christo iesu per euangelium ego vos genui.
Secundo per conuersionem per quam confirmatur fides.
quia quando vita concordat doctrina auctoritas anteq-
tis est doctrina. et virtus predicatoris magis apparet per
patientiam. puerb. 19. Doctrina viri per patientiam no-
scitur. Et ideo dicit In omni patientia. Tertio quantum
ad operationem miraculorum. Et ideo dicit In signis. etc.
Dicit ultimo. Illi autem perfecti. etc. Et hec tria distin-
guuntur. quia virtus est commune ad omnia miracula. Ita
virtus est vltimum de potentia. Et ideo aliquid dicit vir-
tuum quia ex magna virtute. Quia ergo miracula fi-
unt ex magna virtute scilicet diuina ideo dicuntur virtu-
tes. Signum vero refertur ad minus miraculum. Prodigium
autem ad maximum. Vel dicit signa quantum ad mira-
cula facta de presenti. prodigia quantum ad miracula de fu-
turo. Vel signa et prodigia dicit miracula que sunt contra
naturam: sicut illuminatio ceci: suscitatio mortui. etc. Virtu-
tes vero dicit que sunt secundum naturam sed non eo modo quo
natura facit. sicut quod ad impositionem manus statim san-
tur infirmi. quod etiam natura facit sed successiue. Vel vir-
tutes dicit virtutes mentis. sicut est castitas et huiusmo-
di. Consequenter excludit obiectionem cum dicit. Quid
enim est quod minus. etc. Possent enim corinthij respondere
apostolo ad predicta et dicere: vix est quod multa bona feci-
sti et magna. et tamen alij fecerunt plura et maiora quam tu.
Et ideo apud eos et in eorum comparationem nolimus te com-
mendare. Et ideo hoc excludit: ostendens quod nihil minus
fecit quam illi: sed plus. Et ideo dicit. Quid est enim quod mi-
nus habuistis a me praeter ceteris ecclesijs id est quod alie ecclesie
christi habuerunt per illos qui tum ad spiritualia. Quas
si dicat Nihil. quia ipsi predicauerunt fidem. et apostolus
dicit. Illi ostenderunt signa et virtutes et apostolus si-
militer. Et non solum non minus habuistis sed plus. quod alij
apostoli vivebant de sumptibus illorum quibus predica-
bant. sed apostolus non. quia nihil accepit a corinthijs.
Et ideo dicit Nisi quod ego plus non grauavi vos accipiens
de vestra. Quasi dicat Nihil habuistis minus. nisi hoc
forte reputeris minus. quia nihil accepit a vobis. quod ta-
men plus est. Act. 20. Ad ea que mihi opus erant et his
qui mecum sunt necessaria ministrauerunt. etc. 2. thessal.
3. Nocte ac die laborantes. etc. Esa. 23. Quod excutit ma-
nus suas. etc. Quod si hoc ipsum reputatis iniuriam sci-
licet quod nolui vestra recipere quod feci quia non dilexi vos
et videtur vobis quod male fecerim parcatis mihi. Et ideo
dicit ironice loquendo. Donate id est parcite mihi hanc
iniuriam. Hoc modo accipitur donate. Ephe. 4. Donas

Explanatio sancti Thome

res inuicem sicut et christus vobis vouauit.

Lectio quinta.

Ecce tertio hoc paratus sum venire
ad vos et non ero grauis vobis. **N**on
enim quero que vestra sunt sed vos.

Nec enim debent filij parentibus thesaurizare: sed parentes filijs. Ego autem libentissime impendā et superimpendar ego ipse pro animabus vestris. licet plus vos diligēs minus diligar. Sed esto. Ego vos non grauari. sed cum essem astutus dolo vos cepi. Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos circumueni vos. Rogauit titum et misi cum illo fratrem. Nunquid titus vos circumuenit. Nonne eodē spiritu ambulauim? Nonne eisdem vestigijs? Olim putatis quod excusamus nos apud vos. Loquamur deo in christo loquimur. Omnia enim charissimi propter edificationem vestram.

Hic ostendit se esse commendabilem quantum ad bona futura: que facere intendit. Et duo facit. Primo ostendit suum propositum de futuro bono quod intendit. Secundo propositi huius rationē assignat ibi. Non enim quero que vestra sunt etc. Tertio ad rationē similitudinem adhibet ibi. Nec enim debet etc. Sciendū est circa primū quod aliquando contingit quod ideo aliqui non accipiunt vno tempore: ut referunt se ad aliud tempus: in quo possint et plus recipere et audacius. **N**ec ergo isti similem crederēt de apostolo ut ideo noluisse prima vice recipere ab eis ut postmodum reciperet plus: dicit quod non solus hoc fecit olim sed etiam paratus est facere in futurum. Unde dicit. **E**cce iam tertio id est tertia vice paratus sum venire ad vos. et non ero vobis grauis. Quasi dicat. nec etiā tūc grauius vobis accipiendo vestra. **S.** 11. In omnibus sine onere me seruauit et seruabo Job. 27. Iustificationem quam cepi tenere etc. Dicit autē. Tertio paratus sum venire. Et non dicit tertio venio: quia bene tertio paratus fuit venire ad eos sed tamen non iuit nisi bis. Paratus enim fuit venire prima vice et tunc iuit et conuersi sunt. Secūda vice fuit paratus et fuit impeditus propter peccatum eorum et tunc non iuit de quo excusat se in principio huius epistolę. **M**odo est paratus ire tertio et iuit. vno bis iuit et tertio fuit paratus ire. **R**ationē autē huius boni propositi subdit dicens: Non enim quero que talis est. **C**ōstat quod artifex disponit opus suum secundum finem quē intendit. predicatorum autem in predicando aliqui intendunt quæstum et bona temporalia. et ideo totam predicationem ad hoc ordinant et disponunt. Aliqui vero intendunt salutē animarum. Et ideo hoc modo disponunt predicationē suam secundum quod vident expediri salutem illorum quibus predicant. **Q**uia ergo apostolus intendebat in predicatione sua salutem corinthiorum et videbat quod non expediebat quod reciperet ab eis sumptus: tum ut confutaret pseudo: tum etiam quia auari erant: ideo noluit accipere sumptus. Et ideo huius rationem assignat dicens: Ideo non grauiabo vos sumptus accipiendo. quia non quero que vestra sunt in predicatione mea. sed vos et vestram salutem procurare intendo. **P**hil. 4. Non quero datum sed futurum. Et ideo do minus dixit apostolis. Faciam vos fieri piscatores hominum non pecunie. **H**oc etiā figuratur **Heb.** 4.7. **A**bi legitur quod **Ioseph** emittit **egyptios** in seruitutē regis. quod vo-

nus predicator debet ad hoc studere ut infideles conuertat ad seruitutē christi. Sed huiusmodi rationi adaptat similitudinem cui dicit: **N**ec enim debent etc. Et primo ponit similitudinem. **S**ecundo adaptat eam ibi. **E**go autē libentissime etc. **T**ertio arguit eorum in gratitudine ibi. **L**icet plus vos etc. **D**icit ergo **Q**uā autē non querā vestra. patet per similitudinem. **V**idemus enim quod parentes carnales debent thesaurizare filijs carnalibus. quia filij non debent thesaurizare parentibus: sed parētibus filijs. **E**um ergo ego sum pater vester spiritualis et vos sitis filij mei. nolo quod vos thesauris retis mihi: sed ego vobis. **S**ed hic est questio de patribus carnalibus. **N**az exod. 20. dicitur. **H**onora patrē tuum etc. **I**n quo etiā precipitur nobis quod ministremus eis necessaria. **E**rgo filij tenent thesaurizare parētibus? **R**espondet deo dicendū est quod ex precepto tenentur filij ministrare et subuenire parentibus in necessarijs: non autē congregare et thesaurizare eis. **N**am thesaurizatio et congregatio fit in posterū. **S**ed nos videmus quod secundum naturā filij succedunt parentibus et non eōuerso. nisi in aliquo tristi euentu. **E**t ideo naturaliter amor parentū est ad hoc ut congregent filijs. **E**t hoc modo loquitur apostolus. **Exod.** autē etc. 20. loquitur dominus de subuentione in necessarijs. **I**tem questio oritur de hoc quod dicit **P**arentes filijs etc. **E**rgo cum prelati sint parentes nostri spirituales. videtur quod male fecerint principes et alij dando diuitias prelati. **R**espondeo dicendū est quod non dederunt prelati propter se sed propter pauperes. **E**t ideo non dederunt eis pauperibus. **E**t hoc dominus monet. **Mat.** 6. **T**hesaurizate vobis thesauros in celis etc. **P**relatis autē dantur tāquam pauperū dispensatoribus. **C**onsequentē posita similitudinem adaptat. In similitudine autē duo proposita. **A**n est quod filij non debent thesaurizare parentibus. et hoc ita patet. **E**t aliud est quod parentes debent thesaurizare filijs et dare. **E**t quantum ad hoc dicit. **Q**uia ergo ego sum pater vester: ideo paratus sum dare vobis. **E**t hoc est quod dicit. **E**go libentissime impendā vobis bona spiritualia per dicando: et exempla monstrando: sed etiā temporalia quod et faciebat in quantum predicabat et seruiebat eis cum sumptibus aliarū ecclesiarū. **N**ec tria ministrare debet quilibet prelati suis subditis. **U**nde dominus dixit per petrum: **P**asce oues meas id est pasce verbo: pasce exemplo pasce temporalī subsidio. **E**t non solū ista impendā vobis. sed paratus sum mori pro salute animarū vestrarum. **U**nde dicit. **E**t superimpendar pro animabus vestris. **J**ohan. 15. **M**aiorē charitatē nemo habet. etc. 1. **J**ob. 3. **S**i christus animā suā pro nobis posuit et vos debetis etc. **J**ohan. 10. **B**onus pastor animā suā etc. **I**n gratitudinem istorū inrepat consequentē dicens. **L**icet plus vos diligens etc. **Q**uasi dicat. **L**ibenter impendar pro vobis licet sitis ingrati. quia licet plus vos diligēs etc. **E**t hec comparatio potest exponi dupliciter. **U**no modo sic. licet plus diligā vos quam pseudo. tamen minus diligo scilicet a vobis quam diligantur pseudo quos plus diligitis quam me. **E**t sic patet quod ego plus vos diligo quam illi. quia ego quero salutē vestram tantū. **I**lli vero bona vestra solus. **A**lio modo sic. licet plus diligas scilicet vos quam alias ecclesias tamen minus diligo a vobis quam ab alijs ecclesijs. **P**hil. 1. **T**estis est mihi deus quomodo cupias etc. **E**t quod plus dilexerit corinthienses quam alias ecclesias patet. quia plus pro eis laborant. **A**liud autem in quo plus laboramus: magis consueuimus diligere. **C**onsequenter cum dicit. **E**sto ego vos etc. **R**emouet suspicionē. **E**t primo ponit suspicionē ipsam. **S**ecundo excludit eam ibi. **N**ūquid per aliquē etc. **T**ertio rationem exclusionis assignat ibi. **O**lim putatis quod excusamus etc. **P**osset autē esse istorum suspitio talis quod ideo ipse ab eis per seipsum non acceperit

in epistolâ II ad Corinthios XII

Lectio sexta.

Timeo enim ne forte cum venero in
quales volo inueniam vos. et ego in-
ueniar a vobis qualem non vultis.

ne forte contentiones. emulationes. animo-
sitates. dissensiones. detractiones. susurra-
tiones. inflationes. seditiones sint inter vos
Ne iterum cum venero humiliet me deus apud
vos et lugeam multos ex his qui ante pec-
cauerunt et non egerunt penitentiam super
imundicia et fornicatione et impudicitia qua
gesserunt.

Posita vna causa commendationis que puenit ex omisso-
ne corinthiorum quantum ad ea que facere debuissent: in qua
detestatur eorum ingratitudinem: ibi consequenter ponit
aliam causam que prouenit ex eorum commissione quantum
ad mala que debuissent vitare. In qua exaggerat eorum
maliciam: Et circa hoc duo facit. Primo ponit eorum cul-
pam in generali. Secundo explanat eam in speciali ibi.
Ne forte et. Dicit ergo. Non solum laudavi me propter hoc
quod vos omisitistis me laudare: sed etiam propter periculum
vestrum: quod est in hoc quod vos adheretis pseudo. quod dum
fouet vos in peccatis exponunt vos in magno periculo
et ideo dicit. Timeo scilicet ne forte cum venero ad vos per-
sonaliter non inueniam vos quales vos volo scilicet iustos
sed peccatores et incorrectos et displiceatis mihi et ego vo-
bis. quia iusto non placent peccatores in quantum peccato-
res. Et inueniar talis a vobis contristatus et puniens quia
lem me non vultis habere. Mali enim odiunt correctionem
et veritatem. ergo inimicus factus sum vobis verax dicens
vobis et. Sic patet eorum malicia in generali scilicet quod
timebat ne nondum plene penituerint. In speciali etiam ma-
nifestat eorum maliciam cum dicit. Ne forte contentiones et.
Et circa hoc duo facit. Primo enim enumerat eorum mala
presentia. Secundo commemorat preterita mala de quibus
nondum penituerunt ibi. Ne iterum cum venero et. Sciendum
est autem circa primum quod corinthienses post conversionem
inciderunt in peccatum carnale propter illi qui vixit pariter
habuit. et de hoc in hac parte correcti sunt per primum epistolam
solam non tamen plene. Sed adhuc aliquid in eis remansit
fit et supra hoc remanserunt in eis multa peccata spiritualia
que proprie opponuntur charitati. Charitas vero duo
facit. Primo enim facit corda hominum ad inuicem consentien-
tia. Secundo inducit homines ad mutuam profectum.
Et ideo peccata spiritualia e contrario primo faciunt ho-
mines ad inuicem dissentientes. Secundo faciunt eos inui-
cem offendentes. Et ideo primo enumerat peccata spiri-
tualia que pertinent ad dissensionem. Secundo ea que fa-
ciunt ad offensionem ibi. Detractiones et. In dissensionibus
autem procedit ordine retrogrado. Nam secundum rectum ordi-
nem homines primo dissentiant in quantum unus vult unum
alius vult contrarium. Secundo ex hoc procedunt ad in-
ferendum nocumenta. in quantum tunc quilibet vult obtinere in
proposito suo. Tertio quando non potest obtinere in pro-
posito suo sed succumbit accenditur zelo inuidie. Quarto
ex hoc prorupit ad contentiones verborum et ab isto ultimo
incipit apostolus dicens: Ne forte contentiones et. Quasi
si dicat. Non solum timeo mala vestra in generali sed etiam
in speciali. ne forte sint in vobis contentiones de meritis
prelatorum et de baptismo et. prouerb. 20. Honor est homi-
ni qui separat se a contentionibus et. Ambrosi. Con-
tentio est impugatio veritatis cum confidentia clamoris.

et per alios dolose ab eis plus accipiat. Et ideo dicit hoc
ponens. Esto id est dato et concessio quod ego in persona mea
et per me accipiendo non grauavi vos: sed sicut vos cre-
didistis cum essem absutus dolo et. id est per alios detra-
xi vobis bona vestra plurima. Sed hoc est falsum. quia
nihil ex dolo feci. 1. thessa. 2. Exhortatio nostra non de
errore neque de imundicia neque in dolo. Nam ipse erat ve-
re israelita in quo dulus non fuit. Job. 1. Hanc autem
suspensionem excludit consequenter cum dicit. Numquid per al-
quem et. Et primo in generali. Secundo in speciali. In
generali sic. Si per alios voluisset surripere vestra: mis-
issem aliquos qui hoc procurarent apud vos. Sed nun-
quid per aliquem eorum quem misi ad vos circumueni vos: ex-
torquando per eos vestra. Quasi dicat. Non. s. 7. Me-
minem circumuenimus et. 1. thessa. 4. Ne quis circumue-
niat in negotio fratrem suum. In speciali vero excludit suspi-
sionem predictam cum dicit. Rogavi titum et. Quasi dicat. Nil
vult eorum in speciali quem misi ad vos circumueni vos
Titum esse cum precibus misi ad vos. Et hoc est quod dicit
Rogavi titum et. De isto habetur. s. 8. Misi etiam cum
illo fratrem scilicet barnabam vel lucam. s. 8. Misi cum illo
scilicet tito fratrem scilicet althei dicitur cuius laus est in
euangelio. Sed numquid titus circumuenit vos? Quasi dicit
et. Non. s. 8. Gratias ago deo meo qui dedit eandem so-
licitudinem pro vobis in corde titi et. Et quod titus non circum-
uenit eos: probat per conformitatem titi ad apostolum. Et
ponit duplicem conformitatem scilicet cordis. Et ideo dicit
Honne eodem spiritu ambulamus? id est eandem volunta-
tem habemus. Et eodem spiritu instigamur ad bene et re-
cte agendum. s. 4. Habentes autem eundem spiritum et. Item
conformitatem operis. Et ideo dicit. Nonne eisdem vestigiis
id est operibus intendimus scilicet vestigiis christi. Nam ego
sequor vestigia christi Job. 23. Vestigia eius scilicet christi se-
cutus est pes et. 1. Pet. 2. Christus passus est et. Et se-
quamini vestigia eius. Et titus sequitur vestigia mea. 1.
cor. 11. Imitationes mei estote et. Et sic patet quod si conformis
est mihi in voluntate et opere et ego non circumueni
vos nec intendo circumuenire. quod autem ipse circumuenit
vos patet per illud Mat. 7. A fructibus eorum cognoscetis et. Ra-
tionem autem exclusionis subdit dicens. Olim putatis et. Et
primo ponit eorum opinionem. Secundo excludit eam. Opini-
o autem istorum erat quod apostolus quasi reus et culpabilis
omnia verba ista epistolae diceret ad excusationem suam et quod
non essent vera sed ad excusandum tantum inuenta. et ideo po-
nens hanc opinionem istorum dicit. Vos putatis olim id est
a principio huius epistolae quod excusamus nos apud vos id
est quod hec verba non sint vera sed sint ad excusandum con-
ficta. Hanc autem excludit sic. Qui enim sic excusat se duo
habet. Unum est quod non virtutis veris sed confictis
Aliud est quia non vult pati detrimentum fame suae glorie
Unde specialiter propter dispensionem fame aliqui excusant
se. Sed neutrum istorum est in nobis. Non ergo vera est opi-
nio vestra. quod autem neutrum istorum sit in nobis patet. Non
enim dicimus verba falsa quod probat. Primo per testi-
monium dei. quia coram deo loquimur. Quasi dicat. Tes-
te deo hoc in veritate dico Job. 16. Ecce in celo testis meus
et. Secundo per testimonium christi. quia in christo loquimur id
est per christum in quo nulla est falsitas. s. Secundo ex sin-
ceritate sicut ex deo in christo loquimur. Item non quiri-
mus gloriam nostram nec timeamus infamiam. quia omnia que
dixi et de reuelationibus et de tribulationibus facio seu dico
propter vestram edificationem. ut scilicet permaneatis
in virtute et expellatis pseudo. Romano. 14. Que edificatio-
nem sicut inueni et. 1. cor. 14. Omnia ad edificatio-
nem sicut inueni et. Non propter me hec vox venit sed
propter vos et.

Explanatio sancti Thome

Et hec contentio venit ab emulatione. Et ideo dicit: Et emulationes id est inuidie in his qui minores sunt et minus habent. **Jacob. 3.** Ubi zelus et contentio ibi instantia etc. **Job. 5.** Paruulum occidit inuidia etc. **Sap. 2.** Inuidia dyaboli etc. Et emulatio venit ab animositate. Unde dicit. **Animositates in uisione et illatioe nocumēti. Eccl. 8.** Cum audace ne eas etc. Et animositas uenit ex dissensionibus. Et ideo dicit. **Dissensiones: odia: et contrarietas animorum. Romāoz. vlti.** Obseruetis eos qui dissensiones et offendicilia etc. **1. cor. 1.** Ipsium dicatis omnes. et non sint in uobis scissinata. **Consequenter enumerat eorum mala presentia quantum ad offensionem. Et quia ista specialiter sunt mala in nocumentis uerborum et non factorum. Ideo dimissis nocumētis factorum. enumerat nocumenta uerborum: in quibus etiā procedit ordine retro grado. incipiens a posteriore et hoc est eorum qui expresse malum dicit de aliquo. Et si quidem in manifesto: sic est detractor. Et ideo dicit detractores. Romāoz. 1.** Detractores deo odibiles etc. Si uero in occulto: nūc est fur ratio. Et ideo dicit susurriones: qui latenter seminant discordias. **Eccl. 28.** Susurro et bilinguis maledictus erit. Et hec duo procedunt ex superbia: que animū inflatum contra aliquos proripere facit in mala uerba. Et ideo dicit: **Inflationes. 1. cor. 4.** Tamquam non sum uenturus ad uos sic inflati etc. Et hec inflationes ueniunt ex seditionibus que sunt preparationes partium ad pugnam. quia inter superbos semper iurgia sunt. **proverb. 13.** Et ideo dicit. **Seditiones id est tumultus ad pugnam. proverb. 17.** Semper iurgia querit malus. Sic ergo patet eorum malicia quod tum ad mala presentia que multa sunt: et in dissensionibus et in nocumentis. Manifestat autē eorum maliciā quod tum ad mala preterita de quibus non penituerūt cum dicit. **Timeo ne itez cum uenero humiliet me deus id est affligat apud uos. ita quod timeam multos uestrum ex his qui ante peccauerunt: ante primā epistolam et non egerunt penitentiam plene post primā epistolam. Et merito lucea. quia sicut gloria patris est gloria filiorum. ita confusio patris est confusio filiorum. Sic samuel lucebat faul. 1. reg. 15. Usquequo lugens saul etc. Et hoc quia non penituerūt nec egerunt penitentiam de peccatis carnalibus predictis quorum quedam sunt contra naturā. Et ideo dicit: **De imunditia id est luxuria contra naturā. Quedam sunt que committuntur cum mulieribus corruptis scilicet uiduis seu coniugatis. Et ideo dicit. Et in fornicatione. Quedam sunt que fiunt in corruptione uirginum. Et ideo dicit. Et impudicitia quaz gesserunt assidue. Sal. 5.** Manifesta sunt opera carnis: que sunt fornicatio: imunditia: impudicitia etc.**

Capitulum tredecimū.

Ecce tertio hoc uenio ad uos. ut in ore duorum uel trium testium stabit omne uerbum. **Predixi enim et predicto: ut presens uobis: et nūc absens his qui ante peccauerunt et ceteris omnibus. quoniam si uenero iterum non parca** **An experimentum queritis eius qui in me loquitur christus. Qui in uobis non infirmatur sed potens est in uobis. Nam et si crucifixus est ex infirmitate. sed uiuit ex uirtute dei. Nam et nos infirmi sumus in illo: sed uiuimus in eo ex uirtute dei in uobis.**

In precedentibus apostolus multa locutus est ad ueterationem pseudo: hic consequenter loquitur contra illos

qui a pseudo sunt seducti. Et circa hoc duo facit. **Primo** increpat seductos. **Secundo** consolatur persistentes. **ibi** **Decetno fratres gaudete etc.** Circa primum primo cominatur sententie seueritate. **Secundo** ostendit suā iudicariam potestatem **ibi. An experimentum queritis etc.** **Tertio** monet ad correctionem **ibi. Quosmetipsos tēptate etc.** Circa primum primo promittit suā presentiam. **Secundo** predeminat sui iudicij formā **ibi. In ore duorum etc.** **Tertio** cominatur seuerā sententiā **ibi. Predixi enim et predicto etc.** **Promittit ergo primo suum aduentum dicens: Ecce ego uenio. quasi dicat. Certum sit uobis quod uenio ad uos. et ideo caute uobis ne inueniā uos imparatos et dicit Tertio non quod tertio uerit: sed quia tertio iam parauerat ire sic et non uerit nisi semel: in secundo apparuit impeditus. 1. cor. 4. Veniam ad uos cito etc. Veniam inquit et iudicabo malos secundum ordinem. tamē ita scilicet quod in ore duorum uel trium testium accusantium seu testantium contra aliquem sit omne uerbum accusatorum. quod quidē dicit **Deut. 17.** Nemo occidetur uno teste dicente testimonium et eiusdem. **19.** Non stabit testis unus contra aliquem. **Uel aliter** **In ore duorum etc.** Quasi dicat. **Hoc quod dico de aduentu meo ad uos ita est certū sicut testimonium duorum uel trium** **Sic ergo ordo iudicij erit. Sed seueritate sententie cominatur dicens: Predixi enim etc.** **Ubi** primo insinuat ordinem iudicariū quo est procedendum. in quo exigit ut precedat trina ammonitio: et quātū ad hoc dicit. **predixi uobis ut presens: uis quando scilicet eram uobiscum et nunc absens predicto. ut sic ter ammoneat. predicto inquit his qui ante peccauerunt et omnibus alijs. Quasi dicat. omnes moneo. Secundo** premissa monitione cominatur sententiam **Unde dicit. Quoniam si uenero non parca iterum** **Quasi dicat. Illis qui peccauerunt peperi prima uice. sed si iterum peccauerint. uel si non egerint penitentiam non parcam eis iterum. Et hoc iuste fit. quia ille cui semel remittitur et iterum peccat. si remitteretur sibi cresceret in malicia et efficeretur insolens. Et ideo dicit sapiens. **per uerborum. 13.** **Qui percutit uirge odit filium suum etc.** **Ex hoc ergo ordinatum est in ecclesia ut precedat trina monitio antequam quis sententiā excommunicationis fulminet. quia contingit quod aliqui licet sint in peccatis et offendunt: tamen ex solo uerbo ammonitionis corriguntur et satisfaciunt. Et etiā a leuiozibus semper incipiendum est. quod si ammonitione non ducitur ne magis insolentat adhibenda est seueritas sententie **Eccl. 8.** **Ex eo quod non speret cito scietia etc.** **Consequenter** ne possint calumniari de potestate apostoli ostendit apostolus suā iudicariā potestatem dicens. **An experimentum etc.** **Ubi** tria facit. **Primo** ostendit se habere legationem et potestatem iudicandi a christo. **Secundo** ostendit uirtutē christi **ibi. Qui in uobis non infirmatur etc.** **Tertio** ostendit quod uirtus christi etiā ad alios ueritur **ibi. Nam et nos infirmi sumus in illo. Dicit ergo si uenero non parca imo seuerissime iudicabo. et hoc bene possuz. quia habeo auctoritatem christi in puniendo et remittendo. s. 2. Nam si quid donauit uobis etc. s. 5. proverb. 10. Legatione fungimur etc. Et ideo dicit **An experimentum etc.** **Quasi dicat. Non est uel uisitandum de potestate mea. quia quicquid ego loquor: loquor a christo. **Exob. 4.** **Perge ergo ego ero in ore tuo. **Luce. 21.** **Ego dabo uobis os et sapientiam etc.** **Que ergo homo facit ex infirmo spiritum sancti dicitur quod spiritum sanctum facit. ideo apostolus quia a christo mor? hoc loquebatur: attribuit christo tamquam principali dicens. **Qui in me loquitur christus etc.** **Sed ne dubitetur de potestate et uirtute christi. ideo consequenter apostolus ostendit uirtutem christi eorum dicit. **Qui in uobis etc.** **Ubi** primo ostendit uirtutem christi quantum ad ea que****************

in epistolā II ad Corinthios XIII

In eis apparuerunt. Secundo quantum ad ea que in christo sunt ibi. Nam et si etc. Dicit ergo habeo potestatem iudicariam a christo qui in me loquitur qui magne virtutis est in vobis dando dona gratiarum: distributione spiritus et alia multa que experti estis et non solum non infirmatur sed potens est in vobis. quia potenter vos liberavit a peccato: potenter vos convertit ad bonum. ps. Dominus fortis etc. Sapient. 12. Subest tibi cum volueris posse. Et paulo ante Virtutem enim ostendit tu etc. Et non solum potentia christi apparuit in vobis sed etiam in seipso scilicet in quantum a morte crucis quam sustinuit ex infirmitate humana quam assumpsit infirmam in paupertate surrexit et vivit ex virtute dei que est ipse deus. Talis enim erat illa susceptio que deum hominem faceret et hominem deum. 1. corinth. 1. Quod infirmus est dei fortius est hominibus etc. Vel ex virtute dei scilicet patris qui est etiam virtus christi. quia eadem est virtus patris et filii. Apocalyp. 1. Fui mortuus etc. Hec etiam virtus christi veritatur ad nos. Nam et nos infirmi etc. quasi dicat Ad nos etiam pertinet illa virtus. quia et nos infirmi sumus in illo id est ad intentionem illius in quantum propter ipsius multam patitur et mortificamus nosmetipsos et humiliamus nos. 1. corinth. 4. Nos infirmi propter christum etc. super pra. 10. Presentia corporis infirma. s. 4. Semper mortificationem etc. et ideo vivemus id est vivificabimur ex virtute dei in vobis iudicandis. Gal. 1. Qui suscitavit Iesum christum etc. et est sensus. Nos ex virtute qua christus vivit resuscitatur et illa virtute habemus etiam potestatem iudicandi in vobis. Vel vivemus simili beatitudine cum eo et hoc ex virtute dei: que quidem virtus dei est in vobis id est in conscientijs vestris.

Lectio secunda.

¶ Nosmetipsos temptate si estis in fide ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos. quia christus Iesus in vobis est. Nisi forte reprobi estis. Spero autem quod cognoscitis. quia nos non sumus reprobi. Oramus autem deum ut nihil mali faciatis. non ut nos probati parcamus: sed ut vos quod bonum est faciatis. Nos autem ut reprobi simus. non possumus enim aliquid adversus veritatem: sed pro veritate Gaudeamus enim quoniam nos infirmi sumus. Vos autem potentes estis hoc et oramus vestram confirmationem. Ideo enim hec absens scribo. ut non presens durius agam secundum potestatem quam dominus dedit mihi in edificationem et non in destructionem.

Post comminationem severi dei iudicij: subdit apostolus ammonitionem ad preparationem ut iudicij severum non patiantur. Et primo ponit ipsam ammonitionem. Secundo rationem ammonitionis assignat ibi. Ideo hec absens scribo etc. Circa primum duo facit. Primo ponit ammonitionem. Secundo excludit falsam suspicionem ibi. Oramus autem ad deum etc. Circa primum duo facit. Primo monet ut se examinent. Secundo inquit quid per huiusmodi examinationem inuenire possint ibi. Sed non cognoscitis etc. Circa primum sciendum est quod ille qui secrete vult comparere in iudicio: debet se primo examinare de factis suis et sic poterit scire verum tute compareat Et ideo apostolus monet: ut antequam veniant ad iudicium quod

erit in adventu suo ad eos: examinet se dicens: Nosmet ipsos examinare et considerate actus vestros. 1. thessal. 5. Omnia probate: quod bonum est tenete etc. Monet autem ut de duobus se examinent scilicet de fide. Ans dixit. Si estis in fide quam predicavi vobis et a me accepistis de domino Iesu christo an excideritis ab ea et sitis prolapsi in aliam. Et hoc necessarium est. quia. 1. corinth. 11. dicit. Si nosmetipsos iudicarem? etc. Iere. 2. Vide vias tuas etc. Ite de operibus. Unde dicit. Ipsi vos probate scilicet an sitis in operibus bonis. et utrum conscientia remordeat vos: aliquid mali fecisse. Et hoc utile est. quia. 1. cor. 11. dicitur Probet autem seipsum homo etc. Gal. 6. Opus suum probet unusquisque. Consequenter cum dicit An non cognoscitis etc. Ostendit quid per huiusmodi examinationem inuenire poterunt Et primo quid inueniant in se ipsis. Secundo quid inueniant in apostolo ibi. Spero autem etc. In seipsis autem duo inuenire poterunt per examinationem. quia aut scient se tenere fidem et sic inuenire poterunt et cognoscere quod christus sit in eis. et hoc est quod dicit An non cognoscitis vosmetipsos: quia christus in vobis est. Nunquid si examinaretis vos sciretis vos habere fidem et cognosceretis quod christus est in vobis. Quasi dicitur. Sic. quia ubi est fides christi ibi est christus. Ep. 3. Habitare christum per fidem. 1. corinth. 6. Refecitis quia corpora vestra templum etc. Aut scient se non tenere fidem et sic inuenient quod sint reprobi. Et ideo dicit. Nisi forte reprobi estis id est vere inuenietis vos habere christum nisi forte dimiseritis fidem et reprobi sitis ab eo quod prius habuistis per fidem Iere. 15. Reliquisti me: retrosum abiisti. Iere. 6. Malicie eorum non sunt consumpte argentum reprobum etc. Sed hic questio est litteralis de hoc quod dicit An non cognoscitis etc. Nam christus in eis solum manet qui habent charitatem. ut dicit. 1. Johan. 4. Deus charitas est etc. Si ergo cognoscimus quod christus per fidem sit in nobis. oportet quod hoc fit per fidem formatam Cognoscetes ergo hoc modo christum esse in nobis scimus nos habere charitatem qua informatur fides. quod quod est contra id Ecclesias. 9. Nemo scit utrum odio etc. Respondeo dicendum est quod habitare christum in nobis potest accipi dupliciter. Vel quantum ad intellectum Vel quantum ad affectum. Si quantum ad intellectum sic ipse habitat in nobis per fidem informatam. Et hoc modo nihil prohibet nos per certitudinem scire quod christus habitat in nobis: cum scimus nos tenere fidem: quam ecclesia catholica docet et tenet. Si vero quantum ad affectum sic habitat christus in nobis per fidem formatam et hoc modo nullus potest scire quod christus habitat in nobis vel quod habemus charitatem nisi per revelationem et specialem gratiam alicui concedatur per certitudinem: per quas tamen coniecturam nihil prohibet nos scire posse quod in charitate sumus: quando scilicet quis inuenit se taliter paratum et dispositum ut nullo modo propter aliquod temporale vellet aliquid facere contra christum. 1. Job. 3. Si cor nostrum non reprehenderit nos etc. Patet ergo quod apostolus loquitur quantum ad primum modum. Vel etiam loquitur de cognitione que est per coniecturam quandam ut dictum est. Argumentum autem procedit quantum ad secundum modum et de cognitione que est per certitudinem. Quid autem in apostolo possint inuenire subdit dicens. Spero autem etc. Nam quia isti corinthii possent dicere Nos non sumus reprobi: sed ideo non tenemus documenta tua quia non sunt recta sed reprobata. et ideo dicit. Quicquid sit de vobis tamen spero quod ex vita et doctrina nostra quam ostendit vobis cognoscetis quod non sumus reprobi et non docuimus mala nec exclusi sumus a potestate quam dicimus nos habere. Ecclesias. 19. Ex vi-

Explanatio sancti Thome

si cognoscitur vlr Matth. 7. Fructibus eoz ꝛc. **¶** **C**o sequenter cum dicit Oramus autem ꝛc. Excludit suspitionem. Dominatus enim fuerat eis iudicium seuerum cum ostenderat potestatem suam in iudicando ꝛ indigerat examinationem: credens christum in eis esse nisi ipsi essent reprobi. Sed tamen hoc dimittit sub dubio vtruz sit christus in eis. Et quia isti possent credere ꝛ suspicari q' apostolus gauderet de hoc q' essent reprobi: vt ipse in comparatione ad eos maior appareat: ꝛ vt in eis possit exercere seuerius iudicium. ideo apostolus hanc suspitionem remouet hic. Primo per orationem quaz p. eis ad deum dirigit. Secundo per gaudium quod de eis ꝛ cepit ibi. Gaudemus enim ꝛc. Orat autem vt ipsi inueniantur innocentes. quia examinantur ex seueritate iudicij. Et ideo dicit. Oramus autem scilicet deũ vt vos nihil mali faciatis. Quasi dicat. non credatis q' velimus q' sitis reprobi. s' oramus vt nihil ꝛc. Tercio orat q' ipse appareat infirmus per quod excluditur appetitus excellentie apostoli in comparatione ad eos. Et ideo dicit. Non scilicet oramus vt probati parcamus id est nõ vt nos cõdemur p'hati in cõparatiõẽ ad vos s' magis vt vos q' bonũ est faciat. Salathas. 6. Bonũ aut facietes ꝛc. ps. Viriliter agite ꝛ confortetur eoz vestrũ. Mos autẽ vt reprobi sumus amittendo potestatem puniendi ꝛ iudicandi. quia vbi non est culpa omnes sumus pares ꝛ vnus non habet potestatem iudicandi super alios. Magis ergo vult apostolus vt sint boni q' vt subiacent potestati iudicij sui. Et q' careat potestate iudicandi si boni sint: ostendit cuz dicit Non enim possumus ꝛc. Quasi dicat. Mos non laboramus nisi pro veritate ꝛ pro ipsa stamus. Constat autem q' si puniremus innocentes faceremus contra veritatem ꝛ contra iusticiam. Unde cum apostolus non possit facere contra veritatem sed pro veritate id est pro iusticia. manifestum est q' non punit innocentes. Notandum est scdm augustinum in glosa q' ad vitandum peccata: necessaria sunt duo scilicet liberũ arbitrium ꝛ gratia dei. Si enim liberum arbitrium non esset necessarii: nunquã darentur homini pcepta nec prohibitiones nec exhortationes. Frustra etiam darentur pene. Gratia etiam est necessaria. quia nisi deus omnes regeret per gratiam suam non posset homo stare. Frustra etiã orarem? q' non inducat nos in temptationem. Et ideo apostolus ostendens vtrũq' esse necessariũ: orat deum pro gratia obtinenda: ꝛ monet vt per liberum arbitrium recedant a malo ꝛ faciant bonum. Unde dicit. Oramus quantum ad primũ: Et nihil mali faciatis quantum ad secundũ. **¶** **C**onsequenter cum dicit Gaudem' ꝛc. Remouet falsam suspitionem propter gaudium de bono ipsorum conceptum. Et primo ponit gaudium quod de ipsorum innocentia concipit. Secundo orationem quam pro ipsorum perfectione emittit ibi. Hoc autem oramus vestram ꝛc. Dicit ergo Oramus q' vos p'hati pareatis sed nos in firmi ꝛ hoc apparet ex affectu nostro. quia gaudemus q' scilicet aliqui sint inter vos boni ꝛ innocẽtes ex quo subtrahitur nobis potestas iudicandi ꝛ videmur infirmi. Et hoc est quod dicit Gaudemus quoniam nos infirmi sumus id est non exercentes potestatem nostram. Vos autem potentes id est sic bene agentes ꝛ vitia vincentes q' subtrahitis vos a potestate nostra iudicandi. Cum enim aliquis male agit subdit se potestati iudicis. sed bene faciendo repellit illam a se. Romanozũ. 13. Eis non tunc rẽ potestatem. Benefac. ꝛc. 1. corinthioz 7. 4. Mos infirmi vos fortes. De isto gaudetur philip. 2. Gau deo ꝛ congratulor vobis ꝛc. Et nõ solum de his gaude mus: sed etiam super hoc oramus vestram consumatio nem id est perfectionem. In rebus enim naturalibus vi

demus q' quelibz res naturalis naturaliter tendit ad suam perfectionem: ad quam habet naturale desiderium. Et ideo cuiuslibet rei datur virtus naturalis vt ad suaz perfectionem naturalem possit peruenire. gratia autem datur homini a deo per quam homo perueniat ad suam vltimam ꝛ perfectam consummationem id est beatitudinẽ ad quam habet naturale desiderium. Unde quando aliquis non tendit ad suam perfectionem: signũ est q' nõ habet beatitudo de gratia dei. Et ideo apostolus vt isti possint in gratia crescere orat vt perficiantur. ꝛ philip. 1. Oro vt charitas vestra ꝛc. Eph. 6. Et possitis resistere in die malo ꝛc. **¶** **C**õsequenter posita amonitiõẽ caz amonitiõis assignat dices: Ido hoc absẽs scribo ꝛc. i. ido absẽs scribo vobis hoc monẽdo vos ne scz cogar aliquid facere cõtra voluntatẽ meam que est vt nihil dure agã cõtra vos nisi quatenus per vos cõpellar. Et ideo dicit. Et nõ presens vobis: idcirco agam contra vos q' velim vel q' velit. Sap. 11. Mos quidem tanq' pater monens probas si ꝛc. s. 10. Absens confido in vobis. Rogo autem vos ne presens audeam ꝛc. Sed quia corinthij possent dicere nunquid etiam si bene fecerimus: non poteris contra nos o apostole dure agere. ideo respondet dicens Non. quia non propono nec possum agere: nisi scdm q' recepi a deo potestatem. deus autem dedit mihi hanc potestatem scilicet ligandi atq' soluendi in edificationem nõ in destructionem: id est vt vos edificemini ꝛ nõ vt destrua mini. Et si dure vos corrigerem non edificarem sed destruerem. s. 10. De potestate nostra quã dedit nobis dominus ad edificationem ꝛc. Hanc autem potestatem dedit dominus paulo Actũ. 9. 1. 13. Segregate mihi bar nabam ꝛ paulum ad opus ꝛc.

Lectio tertia:

¶ **E**cetero ffes gaudete pfecti estote: exhortamini: idipz sapite: Pacẽ habete: ꝛ de' pacẽ ꝛ dilectõis erit vobiscũ **¶** **S**alutate inuicem in osculo sancto Salutate vos omnes sancti. Gratia domini nostri iesu christi ꝛ charitas dei ꝛ cõmunicatio sancti spiritus sit cũ omnib' vobis Amen. **¶** In precedentibus apostolus increpauit seductos a pfecto: hic vero consolatur persisterẽs in fide ꝛ doctrina sua. Et primo ponit monitiones. Secundo subdit salutacionem ibi. Salutate in osculo. ꝛc. Circa pimum primo ponit monitionem. Secundo premium implete monitionis ibi. Et deus pacis ꝛc. Monet autẽ ad tria. Primo qualiter se habeant in seipsis. Secundo qualiter se habeant ad proximos. Tercio qualiter debent esse omnes ad inuicem. In seipsis autem debent bona duo habere. Primo gaudium de bono habito ꝛ quantum ad hoc dicit. Ecetero fratres qui constantes fuistis gaudente in his que ad seruicium dei facitis. Et hoc est necessarium ad hoc q' sitis iusti ꝛ virtuos. quia nullus est virtuosus seu iustus qui nõ gaudet iusta ꝛ virtuosa operatione. Et ideo dicitur in psalmis. Subilate deo omnis terra: seruite domino in leticia. philipenses. 4. Gaudete in domino semper. iterũ dico gaudete ꝛc. Et vere semper est gaudendum. quia gaudium conseruatur hominem in bono habitu. quia nullus potest esse diu in eo quod tristet. Secundo debent habere boni in seipsis emulationem perfectionis. ꝛ quantum ad hoc dicit. Perfecti estote. id est semper tendatis ad profectum. Hebræozum sexto. Quia propter intermittentes inchoationis christi sermonem.

in epistolam II ad Corinthios XIII

ad perfectionem etc. Non est autem hoc quod hic dicitur preceptum scilicet quod homo sit perfectus: sed hoc quod semper tendat ad perfectionem: et hoc est necessarium: quia qui non studet ad proficiendum est in periculo deficiendi. Si demus enim quod nisi remiges conentur ascendere: navis semper descendit. Et ideo dicebat dominus. **Marci. 6.** Estote per fecti. etc. Proximis autem est impendenda exhortatio ad bona. Et quantum ad hoc dicit. Exhortamini. etc. **Ecl. 17.** Unicuique mandavit de proximo. etc. **Ro. 12.** Qui exhortatur in exhortando. **Apoc. vlt.** Qui audit dicat veni. Communia autem omnibus debent esse duo scilicet ut idem sapiant. Et ideo dicit. Idem sapite: et ut pacem habeant. Et ideo dicit. Pacem habete. Et hec duo ita se habent quod vnum est exterius: aliud interius? Constat enim quod corpora non possunt seruari et ordinari nisi membra ordinentur ad inuicem. Similiter nec ecclesia nec ecclesie membra nisi ordinentur et vniantur ad inuicem. Est autem duplex vnio necessaria ad membra ecclesie vnienda. Vna est exterior: ut scilicet idem sapiant per fidem quantum ad intellectum idem credendo: et per amorem quantum ad affectum idem diligendo. Et ideo dicit. Idem sapite. i. idem sentiatis de fide et idem diligatis affectu charitatis: quia tunc est vera sapientia quando operatio intellectus perficitur et consumatur per quietationem et delectationem affectus. Unde sapientia dicitur quasi sapida scientia. **Roma. 15.** Et sic vnanimis vno ore honorificetis deum. etc. **1° Cor. 1°.** Idipsum dicatis etc. **1° Cor. 2.** Idem sapiatis etc. Alia est exterior: scilicet pax. Et ideo dicit. Pacem habete inter vos. **Heb. 12.** Pacem sequimini etc. **ps.** Inquire pacem. etc. **1° Thes. 3.** Ipse deus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Consequenter cum dicit. Et deus pacis et dilectionis erit vobiscum ponit premium quod redditur implentibus monitionem predictam. Quasi dicat. Si seruabitis pacem inter vos: deus pacis et dilectionis erit vobiscum. Circa quod notandum est quod apud gentiles consuetum erat quod aliqui ex donis denominabant deos quia licet esset vnus deus tantum tamen singula dona sua denominabant deos ex illis donis sicut ex dono pacis venosabant deus pacis. et ex dono salutis deum salutis. Huic vocabulo alludens apostolus dicit Deus pacis. etc. non quod pax sit vnus deus. sicut illi dicebant. sed ideo christus dicitur deus pacis quia est dator pacis et amator. **Job. 14.** Pacem meam do vobis etc. **1° Cor. 14.** Non est deus dissensionis sed pacis. **Roma. 5.** Caritas dei diffusa est in cordibus nostris etc. Ipse etiam est auctor pacis. **Job. 16.** In me pacem habebitis etc. Ipse in pace habitat. **ps.** In pace factus est locus eius. Item non solum est deus pacis sed etiam dilectionis. Et ideo dicit. Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. et hoc ideo est quia qui est in vera pace cordis et corporis est in charitate et qui manet in charitate in deo manet et deus in eo. ut dicitur **1° Jo. 4.** et quia homo non merebit nisi per pacem et dilectionem. **Job. 14.** Si quis diligit me. etc. Consequenter cum dicit. Salutem inuicem in osculo etc. ponit salutationem et circa hoc primo indicit eis mutuam salutationem. Secundo salutem eos ex parte aliorum. ibi. Salutem vos etc. Tertio salutem eos ex parte sua ibi. Gratia dei etc. Mutuam salutationem indicit faciendam per osculum. Unde dicit. Salutem inuicem vos ipsos in osculo sancto. Vbi notandum est quod osculum est signum pacis Nam per os in quo datur osculum homo respirat. Et ideo quando homines dant sibi mutuam oscula signum est quod vnunt spiritum suum ad pacem. Est autem pax simulata et hec est eorum qui loquuntur pacem cum proximo suo mala autem. etc. ut dicitur **1° ps.** Que quidem fit per osculi fraudulentiam **Proverbo.**

27. Meliora sunt verbera diligentis etc. Est et pax mala et turpis quando scilicet conueniunt ad malum faciendum. **Sap. 14.** In magnouiuentes in scientie bello etc. Et hec fit per osculum libidinosum. **Prover. 7.** dicitur de mala muliere quod apprehensum de osculo iuuenet. etc. Est et pax sancta quam facit deus. **1° Cor. 13.** Et pax dei que exuperat etc. et hec fit per osculum sanctum quia vnit spiritum ad sanctitatem. Et de hoc osculo dicitur hic. In osculo sancto. Et ex hoc inoleuit consuetudo quod fideles et sancti viri in signum charitatis et vnionis se osculatur Et datur pax in ecclesijs in osculo sancto. Ex parte autem aliorum salutem eos dicens: Salutem vos sancti omnes quia omnes sancti et fideles sperant et desiderant ac orationibus procurant salutem nostram. Unde omnes fideles christi ad inuicem sperant et desiderant sibi salutem **ps.** Participem me fac deus. etc. Ex parte autem sua salutem eos apostolus dicens. Gratia domini nostri. etc. Vbi sciendum est quod duplex est modus appropriandi alii quid diuini personis. Vnus est essentialiter: alius casualiter. Essentialiter autem appropriatur diuinis personis sicut patri potentia. quia ipse est potentia essentialiter in quantum est principium. Filio sapientia in quantum est verbum. Spiritui sancto amor in quantum est bonitas. Hic vero apostolus non appropriat ista hoc modo scilicet per essentialitatem: quia sic omnia appropriarentur spiritui sancto: sed appropriat per causas. Et ideo cum gratia sit donum quo dimittuntur nobis peccata. **Roma. 3.** Iustificati gratis etc. Et remissio peccatorum sit nobis facta per filium qui carnem nostram accipiens pro peccatis nostris satisfecit. **Job. 1°.** Gratia et veritas etc. Propter hoc apostolus attribuit gratiam christo. Unde dicit Gratia domini nostri. etc. Caritas autem est nobis necessaria quia oportet nos vniri deo. **1° Jo. 4.** Qui manet in charitate in deo manet. etc. Et quia hoc est a deo patre in quantum ipse sic dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret. ut dicitur **Job. 3.** **Roma. 5.** Commendat autem deus suam charitatem. Ideo sibi ut principio istius charitatis attribuit charitatem cum dicit. Et charitas dei scilicet patris. Communicatio vero diuinorum fit per spiritum sanctum quia est distributor donorum spiritualium **1° Cor. 12.** Hec omnia operatur vnus atque idem spiritus. Et ideo spiritui sancto attribuit communicationem cum dicit. Et communicatio spiritus sancti. Vel attribuit sibi hoc. quia ipse est communis alijs duabus personis. Sic ergo apostolus in saluatione sua operatur omnia necessaria cum dicit. Gratia domini nostri iesu christi et charitas dei et communicatio spiritus sancti sit semper cum omnibus vobis Amen Gratia christi qua iustificamur et saluamur charitas dei patris qua sibi vnimur: et communicatio spiritus sancti diuina nobis dona distribuentis. Amen

Explicit aurea expositio super secunda epistola ad corinthios angelici doctoris sancti Thome de aquino ordinis predicatorum.

Explanatio sancti Thome

Incipit mirabilis explanatio sanctissimi doctoris Thome de aquino ordinis predicatorum super epistolam ad Galathas.

Prologus

Etera nouis

superuenientibus proijciatis. *Leuitici. 26.* Hec verba competunt presenti epistole. In qua apostolus redarguit galathas qui intantum seducti fuerunt a pseudo ut simul seruarent legalia et euangelium quod apostolus superuenientibus proijciatis. In quibus verbis innuit dominus quadruplicem vetustatem. Prima vetustas est erroris: de qua *Esai. 26.* *Etus error abiit. et hec remota est per nouitatem doctrine christi.* *Mar. primo.* *Hec est hec noua doctrina.* Secunda vetustas est figure: de qua *Heb. 8.* *Consumabo super domum dauid et super iuda testamentum nouum non secundum testamentum quod feci patribus eorum.* *Abi primo ostendit primum testamentum esse vetustum et hoc renouari per nouitatem gratie seu veritatis presentie christi.* *Yere. 31.* *Nonum faciet dominus super terram et cetera.* Tertia est vetustas culpe: de qua *ps.* *Quonia tacui confitendo. scilicet peccata mea inueterauerunt et cetera.* *et hec renouat per nouitatem iusticie.* *Ro. 6.* *In nouitate vite ambulemus et cetera.* Quarta est vetustas pene. *Leuitici. 3.* *Uenturam fecit pellem meam: et hec renouabitur per nouitatem glorie.* de qua nouitate *Esai. ultimo.* *Ecce ego creo celum nouum et cetera.* *Apo. 21.* *Dixit qui sedebat in throno. Ecce noua facio omnia.*

Capitulum primum.

Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem: sed per iesum christum et deum patrem qui suscitauit eum a mortuis: et qui cum sunt omnes fratres ecclesie galathie. *Scriba vobis et pater a deo patre nostro et domino iesu christo. qui dedit semetipsum pro peccatis nostris ut eriperet nos de presenti seculo neque secundum voluntatem dei et patris: nisi cum est gloria in seculo seculorum Amen.* Scribit ergo apostolus galathis hanc epistolam in qua ostendit quod veniente gratia noui testamenti debet proijci vetus testamentum: et impleta veritate deferatur figura quibus duabus scilicet gratia et veritate adeptis perueniat ad veritatem iusticie et glorie. Acquirunt autem illa duo si obseruantia legalium dimissa: obseruantie euangelij christi feruenter insistamus. Ordo autem huius epistole congruus est ut post duas epistolas ad Corinthios in quarum prima agitur de sacramentis ecclesie: in secunda de ministeriis horum sacramentorum necessario sequatur epistola ad galathas: in qua agitur de cessatione sacramentorum veteris testamenti. Diuiditur autem hec epistola in duas partes. In salutatione et eplarem narrationem. *Ibi. Dico: quod et cetera.* In salutatione autem primo ponitur persona salutantis. Secundo ponitur persone salutate *Ibi. Ecclesie galathie et cetera.* Tertio bonum operatum. *Ibi. Gratia vobis et cetera.* Circa primum primo ponitur persona salutantis principaliter que describitur ex nomine et ex auctoritate. Ex nomine quidem cum dicit. *Paulus quod congruit humilitati sue: quia interpretatur humilis.* Unde dicitur prime *Cor.*

15. *Ego sum minimus apostolorum. et cetera.* Item congruit officio suo. quia secundum alium modum interpretatur os tubae. In quo specialiter est officium predicationis significatur *Esai. 58.* *Quasi tuba exalta vocem tuam. et cetera.* Ex auctoritate autem describitur cum dicitur apostolus. *Abi duo ponuntur. scilicet eius auctoritas et auctoritatis origo. Auctoritas quia apostolus qui missus. Sciendum est autem quod apostolus in quibusdam epistolis scribit se seruum ostendens nomen humilitatis ut in epistola ad romanos. In quibusdam vero scribit se apostolum: ostendens auctoritatem suam. Cuius ratio est. quia romani superbi erant. et ideo apostolus ut inducat eos ad humilitatem scribit se seruum in exemplum humilitatis. Galathis vero quia stulti erant et superbi ut frangat eos nominat se apostolum: et ideo hic ponit auctoritatem suam. Originem autem auctoritatis sue describit cum dicit: *Non ab hominibus et cetera.* Et primo remouet originem eximam. Secundo assignat veram ibi. *Sed per iesum christum et cetera.* *Dis ergo autem eximam erat quia intantum galathe seducti erant a pseudo quod crederent apostolum non esse eiusdem auctoritatis: quia alij apostoli erant: quia non fuit doctor a christo vel conuersatus cum eo sed esset missus ab eis quasi minister eorum.* *Opinionem ergo istam remouet cum dicit. Non ab hominibus et cetera.* Quidam enim mittebantur a toto collegio apostolorum et discipulorum. Et ideo ostendens se non esse ab eis missum dicit. *Non ab hominibus.* Quidam enim mittebantur ab aliquo apostolorum speciali: sicut paulus aliquando mittebat lucam et titum. Et ideo ostendens quod nec sic missus sit dicit. *Neque per hominem id est per aliquem apostolorum in speciali: sed per spiritum sanctum qui dicitur *Act. 13.* Segregate mihi et cetera.* Causa autem originis huius veritatis vera est christus iesus. Et ideo dicit. *Sed per iesum christum et deum patrem.* Hec autem distinctio cuius dicitur *Per iesum christum et deum patrem* potest accipi quantum ad personam patris et personam filij. Et tunc alius est in persona deus pater et alius iesus christus. *Ab utroque autem missus est beatus paulus ad predicandum et a tota trinitate quia inseparabilia sunt opera trinitatis.* *Non fit autem mentio de persona spiritus sancti. quia cum sit vultus et nexus duorum: positus personis duabus scilicet patris et filij: intelligitur etiam spiritus sanctus. Vel potest sumi distinctio predicta quantum ad naturam assumptam scilicet humanam: quia secundum naturam diuinam non est distinctio inter deum patrem et iesum christum. Et tunc missus est paulus per deum patrem sicut per auctores et per iesum christum sicut per ministrum. *Roman. 15.* *Dico iesum christum ministrum fuisse. et cetera.* Quia vero galathe dero gabant apostolo quod non fuisset conuersatus cum christo sicut alij: nec missus ab eo. Ideo in hoc specialiter magnificat se: quia illi fuerunt missi per christum adhuc uiuentem in carne mortali. Ipse vero a christo iam glorificato missus est. Ideo dicit. *Qui scilicet deus pater suscitauit eum scilicet iesum christum in quantum hominem a mortuis.* Quasi dicat. *Apostolus sum non ab hominibus scilicet collegio apostolorum nec per hominem scilicet christum in mortali carne uiuentem: sed sum apostolus per christum iam suscitatum et glorificatum.* *Roma. 6.* *Christus resurgens a mortuis et cetera.* Et quia presens vita significatur per sinistram: futura vero per dexteram: in quantum ista est celestis et spiritualis. illa vero temporalis. *Id est petrus qui vocatus fuit a christo adhuc in carne mortali postea ponit bulla pape in sinistra parte. paulus vero qui vocatus fuit a christo iam glorificato ponitur in parte dextra.* *Consequenter cum dicit. Et qui mecum sunt et cetera. Ponuntur persone adiuncte salutantes. quas describit a dolo***

in epistolam ad Galathas I

et familiaritate: quia mecum sunt scz ad solatium et adiu-
torium. Prover. 18. Frater qui iuuatur a fratre. 2c. ps
Ecce q̄ bonū. 2c. Item ab inseparabili charitate cum dicit.
Fratres. Jo. 13. In hoc cognoscent omnes. 2c. Item
ab vniuersalitate cum dicit. Quis quod ideo addit: quia
isti forte erant intantum seducti q̄ dictum paulū nō repu-
tant. Et ideo dicit. Omnes qui mecum sunt: vt ostendat
eos testes esse veritatis sue: et facile intelligant se er-
rare dum ab omnibus reprehendunt. 2. Cor. 2. Suffi-
cit enim q̄ eiusmodi est oburgatio hec que fit a plibus.
2c. Personas autē salutatas ponit cum dicit. Ecclesie
galathie. 2c. Ubi sciendū q̄ sicut in glo. rāgīf. Brēnus
dux fenonum olim congregato exercitu intrauit italiam
qua pertransita venit in greciam ante tempus alexandri
magnum: ubi cum essent aliqui de gente sua remanētes in
vna parte grecie misserunt se grecis: vnde illa provin-
cia gallogrecia dicta ē. Deinde illi galathe sunt appella-
ti quasi albi. Et licet greci sint acuti ingenij: tamē illi ga-
lathe stulti erant et instabiles et ad intelligēdū tardiores
sicut et in dociles: quia vnde originē traxerunt. Et ideo
ita dicit eis. O insensati galathe. 2c. Istis ergo scribit
epistolam hanc. et isti sunt persone salutate. ¶ Cōsequē-
ter cum dicit. Gratia vobis. 2c. Ponit bona que eis op-
tat. Et primo ponit ipsa bona optata. Secundo ipsorum
bonorum auctorem. ibi. A deo patre. 2c. Bona autem
que eis optat sunt duo in quibus omnia bona spiritua-
lia includuntur. Primum est gratia: que ē principū vite
spiritualis cui in glo. ascribit remissio peccatorum que ē
primū in vita spūituali. Nullus enim pōt esse in vera vi-
ta spūituali: nisi prius moriatur peccato. Secundum ē
pax que ē quietatio mentis in fine que in glo. dicitur eē
reconciliatio ad deum: sic dum optat principū et finē
omnium bonorū spūitualium includit apostolus tanq̄
inter duo extrema desiderium omnis boni eis proveniē-
dum. ps. Gratiam et gloriam dabit dominus. 2. Cor.
vlti. Gratia domini nostri. 2c. Bonorū autem ipsorum
auctor est deus pater. et ideo dicit. A deo patre 2c. Ubi
primo ponitur bonorum causa. Secundo causandi mo-
dus ibi. Qui dedit. Tertio gratiarū actio p̄ ipsis bonis
ibi. Qui est honor 2c. Causa autem et auctoritas bonorū
ē deus pater tanq̄ actor in quantum deus: et tota trini-
tas que dicitur deus omnium per creationem. Sap. 14.
Tu autem pater gubernas. 2c. Et ideo dicit. A deo pa-
tre. Item actor est dominus iesus christus sicut minister
Et hoc in quantum homo. Roma. 15. Dico iesum xpm
ministrum. 2c. Et q̄ per xpm sit nobis gratia patet Jo.
p̄mo. Gratia et veritas p̄ iesum xpm facta est. Et Ro. 5.
Iustificati gratis 2c. Pax etiā ē nobis p̄ ipm. Joh. 14.
Pacem in ea do vobis. 2c. Modus autē causandi hmoi
bona ponit cū dicit. Qui tradidit. 2c. Ubi primo ponit
cā efficiens q̄ ē mors xpi. Et quātū ad hoc dicit. Qui de-
dit semetipm 2c. Quasi dicat. Iō xps ē auctor gr̄e et pa-
cis q̄ ipi morti dedit se et sustinuit crucē. vnde ipa mors
xpi est causa efficiens gratie. Roma. 5. Iustificati gra-
tis 2c. Et Col. p̄mo. Pacificans que in celis 2c. Et dicit
primo. Qui dedit 2c. 1. sponte se obtulit. Ephe. 5. Dile-
xit nos christus et tradidit 2c. Heb. 2. Pro omnib⁹ nos-
tris gustaret mortem. 2. Qui dedit semetipm. 2c.
Et quo manifeste apostolus arguit cōtra eos q̄ si mors
xpi est sufficiens causa salutis nostrę: et in sacramētis no-
ui testamenti que efficaciam habent ex passione christi
conferē gr̄a q̄ sup̄fluum ē simul cū nouo testamento ser-
uari legalia in quib⁹ gratia non conferatur nec salus acq̄-
ritur: quia neminē ad p̄fectū adduxit lex vt dicit Heb. 7
Secundo ponit finis et vtilitas ipsorum bonorū que ē cā
finalis: et est duplex. Vnus ē vt liberemur a peccatis p̄-

teritis: et quantū ad hoc dicit. Pro peccatis nr̄is scz p̄d-
teritis delendis et expiandis quod est initium nr̄e salua-
tionis. Apoc. p̄mo. Dilexit nos 2c. Alius finis ē vt libe-
raret nos a p̄tate mortis: et quantū ad hoc dicit. Et eris-
peret nos de p̄tenti 2c. Col. p̄mo. Eripuit nos a p̄tate.
2c. Et ponit tria scz vt eriperet inquit de p̄tenti et secu-
lorz neq̄. Et eriperet trahēdo nos ad eterna per deſide-
rium et ipem. De seculo id est de conformitate hui⁹ mun-
di qui nos allicit vt non ei conformemur. Ro. 12. Moli-
te conformari huic seculo 2c. Hecq̄ reducens nos ad ve-
ritatem iusticie. Et dicitur seculus nequū nō propter sui
naturam: cū bonum sit creatum a deo: sed propter mala
que in eo sunt. sicut illud Ephe. 5. Dies mali sunt. 2c.
Et Sen. 47. dixit iacob. Dies peregrinationis vite mee
130. annorum sunt parui et mali 2c. Et licet hec sint nos-
bis per christum: non tamen excluditur deus pater. Et
ideo ponitur tertio acceptatio diuine voluntatis. Vnde
dicit p̄m voluntatem dei et patris. Patris inq̄ christi p̄
naturam qua ab eterno procedit vt verbum. ps. Ego ho-
die genui te. Joh. p̄mo. In principio erat verbum. 2c.
Item patris nr̄i per adoptionez. Jo. p̄mo. Dedit eis po-
testatem 2c. Primo mō li de⁹ pater accipit pro sola per-
sona patris. Secundo modo pro tota trinitate. Et quia
a deo patre nostro scz a tota trinitate: hec omnia proue-
niunt nobis per xpm. Ideo ipsi scz toti trinitati gloria in-
se: bonorū alijs sit vel est in secula seculorum. id est semp̄
per. Amen est nota confirmatio. Habes ergo i sum-
ma in salutatione predicta auctoritatem apostoli qua eo-
rum superbiam frangit. Virtutem gratie qua eos ad ob-
seruantiam euangelij prouocat: et insufficientiam legis
lium vt ab eis eos renocet.

Lectio secunda.

Proz q̄ sic tam cito transferimini ab
eo qui vos vocauit in gratiā xpi in
aliud euāgelium qd nō est aliud nisi
sunt aliqui qui vos conturbāt et volūt con-
uertere euāgelium xpi. Sed licet nos aut
angelus de celo euāgelizet vobis p̄ter q̄ qd
euāgelizauimus vobis anathema sit. Si-
cut prediximus et nunc iterū dico si q̄s vo-
bis euāgelizauerit preter id qd accepistis
anathema sit. Adodo enim hominibus sua-
deo an deo? An quero hominibus placere?
si adhuc hominibus placerem: christi ser-
uus non essem.

In sup̄iorib⁹ p̄cessit saluatio: sequit in sequētib⁹ eplars
narratio. In qua arguit apostolus eoz errorem. Secun-
do monet eos ad correctionem. 5. cap. ibi. State ergo.
2c. Errorem autem eorum arguit dupliciter: et per aucto-
ritatem euāgelici documenti: et per rationē veteris tes-
tamenti. 3. cap. ibi. O insensati. 2c. Arguit autem erro-
rem ipsorum ostendendo auctoritatem euāgelice do-
ctrine. Primo ostendendo ipsorum leuitatem quantum
ad leuem dimissionem euāgelice doctrine. Secdo com-
mendando auctoritatē ipsius doctrine euāgelice: vt sic
quāto dignius est qd dimittunt: tanto eorum error appa-
reat maior ibi. Horum enim vobis facio 2c. Circa p̄mū
duo facit. Pr̄mo em̄ exaggerat culpā. Secdo infligit pe-
nam ibi. Sed licet nos. 2c. Culpā autē exaggerat et ses-
ductorum et seducentium. ibi. Nisi sint. 2c. Circa p̄mū
tria facit. Pr̄mo enim aggravat culpam seductorum ex-

Explicatio sancti Thome

amini leuitate. **En** dic miro. Quasi dicat cū sciatis tot bona que dicta sunt prouenire vobis per christum et quod cum fueritis ita bene instructi per meritam sic. id est in tantum et tam vehementer ut videamini iam obliti tam cito id est in tam brevi tempore transferimini ut alludat nos. Salathia enim translatio dicitur quasi dicat. Vos estis galathee quia tū cito transferimini. Ecclesia. 19. Quicito credit leuis ē corde. Secūdo aggrauat eorū culpā ex eo quod dimiserunt. Si enī ratio recedit et transferat a malo commendabilis est et bene facit: sed quando recedit a bono tunc est culpabilis. Et sic isti a bono translati erant. Et ideo dicit eis. Et si mirandū sit quod tam cito et sic transferimini: addit tamē materiam admirationis quod transferimini ab eo se a deo et a fide eius qui vos vocauit in gratiam xpi id est in participationē eterni boni quā habemus per xpm. 1. **1. Pet. 2.** Gratias agentes deo qui vos vocauit in ammirabile lumen suum. **1. Pet. 2.** Melius erat eis viam veritatis nō agnoscere quā. **1. Pet. 2.** Secūdo aggrauat eorū culpā ex eo ad quod conuersi sunt: quod non sūt conuersi ad bonū sed ad malum. Unde dicit. In aliud euangelium. id est veteris legis que annūciatio bona ē in qua tūc annūciat quedā bona se tempozalia et carnalia. Esa. pmo. Si uolueritis et audieritis me etc. Sed tamē nō ē perfecta et simpliciter sicut euangeliū quod nō annūciat perfecta et maxima bona: sed parua et minima. Sed lex noua ē perfecta et simpliciter euangeliū id ē bona annūciatio quia annūciat maxima bona se celestia spūalia et eterna. Et licet sit aliud euangeliū secundū traditionē pŕeuidio: tamen sū mea predicationē non. Est enī aliud in pmissis sed nō est aliud in figura: quia idē continet in veteri testamento et in nouo. In veteri quidē ut in figura: nouo uero ut in re et expresse. Et sic ē aliud euangelium quantū ad ea que exterius apparent: sed quantū ad ea quae interioris sunt et continet nō est aliud: licet autē nō sit aliud in se tamē potest eē aliud ex culpa aliorum se seductōrum. Et ideo eorū culpam exaggerās dicit. Nisi sint alii qui se seductores qui vos cōturbant. i. puritatē sensus uestri: qua imbuti fuistis per fidei veritatē obscurant: quia licet idem cōtineatur quātū ad interiorē ē intellectū per uetus et nouū testamētū ut dicitur: tamē si post susceptiōnem noui testamētū reiterat uetus. uidetur ostendi quod nouū nō sit perfectū et quod illud sit aliud ab isto. Et ideo dicit quod nō est aliud nisi sunt etc. quia isti pseudo post fidei euāgelice susceptiōne cogebāt eos circūcidi. ostendentes per hoc quod circūcisio est aliquid aliud quā baptismus et efficit aliquid quod baptismus nō potest efficere. et ideo isti conturbant uos infra. 5. **Utinā** abscondant qui uos conturbant. etc. Et uere cōturbant qui uolunt cōuertere euangeliū xpi id est ueritatē euangelice doctrine in figurā legis quod ē absurdum et turbatio maxima. In illud enim debet aliquid conuerti ad quod ordinat. Nouū autem testamētū et euangeliū xpi nō ordinatur ad uet. sed potius e cōuerso lex uetus ordinat ad legē nouam sicut figura ad ueritatē. Et ideo figura cōuerti debet ad ueritatē: et lex uetus in euangeliū xpi: non autem ueritas in figurā neque euangeliū xpi in legē uetere: quod patet ex ipso usu loquendi. **Nō** enim dicimus quod homo sit similis imaginī hominis. sed potius e cōuerso imago ē similis homini. **1. Pet. 1. 5.** Ipsi cōuertent ad te etc. et **1. Pet. 2. 6.** **Non** in su peruenientibus. etc. **Cōsequenter** post exaggeratiōis culpe ponitur inflictiō pene cuius dicit. Sed licet. etc. Et circa hoc duo facit. **Primo** pmulgat sententiā. **Secundo** rōnem sententię assignat ibi. **Modo** enim hominibus. **Circa** primum duo facit. **Primo** ostendit auctoritatē sue sententię. **Secundo** profert eā ibi. Sicut dixi etc. **Ostendit** autē auctoritatē sue sententię multā eē quod nō

solū in peruersos et in seductores subditos: sed etiam in pares: sicut sunt alij apostoli et etiam in superiores sicut sunt angeli si huius criminis. i. cōuersionis euangelij uetere legē rei essent effici caciā haberet. Et ideo dicit. Quia nostre sententię auctoritas quā ego pmulgo que est ex cōmunicatio nō solum in illos qui talia intendunt efficaciam habet sed licet nos se apoli aut angelus bonus vel malus de celo ueniens euangelizet preter quod euangelizati sunt a nobis: anathema sit. i. reus erit huius sententię quā promulgamus. **Ad** euidentiā autē di eorum tria inquirere oportet. **Primo** quid significat hoc nomen anathema. Circa quod sciendū est quod anathema est nomen gręcū et componitur ab ana quod est sursum et thea sis positio quasi sursum positio. Et est ortum ex quadā antiqua consuetudine. Antiqui enim quādo pugnabant ca piebant aliquando aliquam pzedam ab hostibus quā non lebant cōuertere in suum ppriū sed suspendebāt illam in templis vel in aliquo publico loco ciuitatis: quasi sepatatam a cōmuni usu hominum et omne tale sic suspensum nominabant gręci anathema: et ex hoc inoleuit consuetudo quod omne illud quod excludebatur ab usu cōmuni diceretur anathematizatum. Unde dicitur Josue. 6. de Jericho et omnia que in ea sunt. **Quo** Josue morana thematicauit ea. Et ideo etiam hoc in ecclesia inoleuit ut illi qui excluduntur a cōmuni societate ecclesię: et a participatione sacramentoꝝ ecclesię dicantur anathematizati. **Secundo** inquirenda est ratio eorū que dicit. Licet nos aut angelus. etc. **Ubi** sciendum est quod est triplex doctrina. **Prima** est philosophozum: qui ex ductu rationis proprie in cognitionem sue doctrine uenerunt. **Quedam** alia doctrina est que est tradita per angelos sicut lex uetus. **Lex** enim non est allata uoluntate humana sic dicitur ad Gala. 3. **Sed** per angelos in manu mediatoris ut dicitur infra. 3. **Quedam** uero doctrina tradita est a deo immediate sicut doctrina euangelij **Joh. primo.** **Uum** nemo uidit unquam. etc. **De** primo. **Non**issime piebus istis loquutus est nobis in filio. Et post. **Que** tum intium accepisset. etc. **doctrina** ergo que traditur per hominem potest mutari et reuocari per alium hominem qui melius nouit sicut vnus philosophus res probat dicta alterius. **Item** per angelum qui perspicari uis uidet ueritatē. **Doctrina** etiam que traditur per angelum potest forte remoueri per alium angelum superiorem seu per deum. **Sed** doctrina que immediate a deo traditur non potest neque per hominem neque per angelum irritari. Et ideo si contingat quod homo vel angelus diceret contrariū illi que per deum tradita est dictum suū non est cōtra doctrinam ut per hoc irritetur et repellatur sed potius doctrina est contra eum quia ipse qui dicit debet excludi et repelli a cōmunionē illius doctrine. Et ideo dicit apostolus quod dignitas doctrine euāgelice que est immediate a deo tradita est tante dignitatis quod siue homo siue angelus euangelizet aliud preter id quod in ea euangelizatum est ē anathema. id est abiiciendus et repellendus est. **Tertio** soluere oportet obiectiones que circa hoc occurrunt. **Quorū** una est cum par in pares non habeat imperium. et multo magis non habeat in superiorē: uidetur quod apostolus nō potuit ex cōicare apostolos qui erant sibi pares et angelos qui sunt superiores **Mat. 23.** **Qui** minor est in regno celozum maior est illo **Nō** est ergo anathema per hoc. **Ad** hoc dicendum ē quod apostolus ptulit hanc sententiā non propria auctoritate sed auctoritate euangelice doctrine cuius minister erat: cuius doctrine auctoritas habet ut quicumque contra illam dicant excludantur et repellendi sint. **Joh. 10.** **Ser**mo quē locutus sum ille iudicabit eū in nouissimo die. etc.

in epistolam ad Galathas I

¶ Alia questio est qz ipse dicit preterq̄ quod euangeli-
zatum est. Ergo non debet aliquis docere neq̄ predica-
re nisi quod scribitur in epistolis z in euangelio. Sz hoc
est falsum. quia primo **Thes. 3.** dicitur. Et compleam⁹
ea que desunt fidei nostre zc. Respondeo dicendum ē q̄
nihil aliud euangelizandum est q̄ illud qd continetur
in euangelis z in epistolis z in sacra scriptura implicite
vel explicite. Nam sacra scriptura et euangelium euangeli-
zant esse credendūz christo explicite. Unde quicquid
continet in eis implicite que faciunt ad doctrinā eius z
ad fidem christi euangelizari z doceri potest. Et ideo cū
dicit. Preter id zc. id est oīno alienūz addendo. **Apoē.**
vltimo. Si quis appouerit ad hec aut addiderit omnio
alienūz apponat de⁹ sup̄ illūz plagas scriptas in libro isto
Et Deut. 4. Nō addetis quecūq̄ zc. scz contrarium seu
alienūz nec minuetis zc. ¶ Consequenter cum dicit. Si-
cut dixi zc. Sententiā suā. pfert in malo dicens Si
cut dixi de angelis z apostolis: idem dico de seducto-
ribus: si quis seductor euangelizauerit preter id qd acce-
pit a me: anathema sit id est excommunicatus. Et hec ē sen-
tentia quā profert. Sed nunquid ex hoc sunt excomuni-
cati omnes heretici videtur q̄ non: quia dicitur **1. y. 3.**
Hereticum hominē post primā z secundā correctionem
deuita. zc. Respondeo dicendūz est q̄ hereticus potest
dici aliquis vel quia simpliciter errat ex ignorantia: z ex
hoc nō est excommunicatus. Vel quia errat ex pertinacia
z alios nititur peruertere: tunc incurrit in canonē late-
sententie. Vtrū autē ex tunc hi s verbis sntiam in hereti-
cos protulerit dubium est. Cum tamē sententia iam las-
ta sit contra hereticos in concilijs. ¶ Potest tamen dici q̄
forte hic ostendit excommunicatione digni. ¶ Cōsequē-
ter cum dicit. Non enim hominibus zc. ostendit rōnem
sententie. Vbi primo ponit rōnem ipsius sententie. Secū-
do manifestat hic ppositūz ibi. An quero zc. Posset etiā
aliquis dicere. Quare sic excommunicas. Forte aliq̄ sūt
amici vel aliquis auctoritatis. Non ergo sic faciendum
est. Ideo respondēs apostolus dicit. Immo sic faciēduz
est: quia ea que modo dico non sunt ad fauorem hominū
sed vt placeam deo: z hoc est quod dicit. Non enī. id est
post cōuersionē. Vel in ista ep̄la. Suadeo hominibus id
est tendit ad hoc appetitus meus vt placeā hominibus
an deo? Quasi dicat. Hec que facio ideo facio vt cōplas-
ceam soli deo. **1. Thes. 2.** Loquimur nō quasi hominibus
placentes sed deo zc. Hec etiam loquimur auctori-
tate hominū sed diuina. Quā aut nō intendat placere ho-
minibus pz ex intentione z ex pposito meo. Nā ego nō
quero hominibus placere id est non est intentionis mee
homines conuertere vt placeam hominibus tm̄: sed pz
pter honorem dei. Et hoc patet: quia si adhuc intēderē
placere hominibus vt olim placui: nō essey seruus christi.
Cuius ratio est quia hec sunt contraria. Ita dūtaxat
vt scz velim placere hominibus propter homines nō re-
ferendo illud in deum. Si enim ideo intendam aliqua nō
placere hominibus vt eos traham ad deum nō pecco
Sed si primo modo non sum seruus christi. **Esa. 28.** Co-
angustatum est stratum ita vt alter decidat. zc. **Mat. 6**
Nemo potest duob⁹ dominis seruire zc. ps. Confusi sūt
qui hoibus placent.

Lectio tertia.

Stum enī vobis facio fratres euā-
geliū quod euangelizatus est a me:
quia nō est scōm hominē. Neq̄ em̄
ego ab homine accepi illud neq̄ didici sed

per reuelationem iesu christi. Audistis enī
conuersionē meam aliquādo in iudaismo
quoniā supra modum persequabar eccliam
dei z expugnabam illā z proficiebā in iuda-
ismo supra multos coetaneos meos ī gene-
re meo: abundantius emulator existens pa-
ternarum mearū traditionū.

Supra apostolus redarguit galathas de leuitate animi
eo q̄ sic cito dimiserant doctrinam euangelij: hic vero
ipsius euangelice doctrine dignitatem ostendit. Et circa
hoc duo facit. Quia primo comendat auctoritatē doctri-
ne euangelice fm̄ seipsam. Secundo ex parte aliorū apo-
stolorum z sua simul scdo cap. ibi. Deinde post annos q̄
tuordecim zc. Iterum prima pars diuiditur in duas. qz
primo proponit intentū. Secūdo manifestat ppositum
ibi. Audistis enim zc. Circa primū duo facit. Primo p-
ponit qd intendit. Secundo probat qd pponit ibi. Neq̄
enim zc. Intendens ergo commendare veritatē euā-
gelice doctrine dicit. Notūz vobis zc. Quasi dicat. Ita
sum certus de auctoritate euangelij q̄ non solū homini-
bus immo etiam angelis contrarium nō credē sed eos
si contrarij essent anathematizarem. Quā quidē certitudo
dinem ex hoc habeo quia magis credendūz est deo q̄ ho-
minibus seu angelis. Et ideo cum ego habuerim illud
euangelium a deo maximam certitudines habere debeo
z habeo. Et ideo dicit. Notum enim vobis facio fratres
euangelij qd euangelizatum est a me vobis z alijs eccle-
sijs qz nō fm̄ hominē. id est fm̄ humanā naturā discors-
dantem a regula seu reuelatione diuina. Et sic li fm̄ ho-
minē sonat in vitium. prime **1. Cor. 3.** Cum enim sit inter
vos zelus z contentio zc. Et sic accipit hic apostol⁹. Et
iō dicit. Non fm̄ hominē docentem me vel mittentem.
Quasi dicat. Nullo modo potest hoc euangelij haberi
ab homine sed a deo. Et ideo subdit. Neq̄ enim ego ab
homine zc. Vbi duplicem modum acceptionis excludit
¶ Primo q̄ non habuit ab homine auctoritatem euange-
lizandi: z quantum ad hoc dicit. Neq̄ ab homine. s. puro
accepi illud id est auctoritatem euangelizandi euāgelij
sed a xp̄o. **Ro. 10.** Quomodo pdicabūt nisi mittantur.
Esa. 42. Dedi te in lucem gentium zc. **Act. 9.** Hae ele-
ctiois ē mihi iste zc. Scdo q̄ nō accepit sciam euāgelizā-
di ab homine. Et iō dicit. Neq̄ didici. s. euāgelij p
hominem purū sed per reuelationē iesu christi. i. p̄ iesū
sc̄m oīa clare ostendentē. i. **1. Cor. 2.** Vobis autē reuela-
uit deus zc. **Esa. 50.** Dñs deus aperuit mihi aurē. zc.
Et ibidē. Dñs dedit mihi linguā eruditā vt sciam. zc.
Hec autem reuelatio facta fuit apostolo cum raptus fuit
in paradysum vbi audiuit archana verba que nō licz ho-
mini loqui. **2. Cor. 12.** ¶ Consequenter cum dicit. Aus-
distis enim zc. Probat ppositūz scz q̄ non accepit ab
homine euangelium neq̄ ante conuersionem neq̄ post
conuersionem ad christum ibi. Cuz enim placuit zc. Quā
aut non acceperit ab homine ante conuersionem suam.
ostendit z per odium qd habebat ad fidez xp̄i z ad xp̄ia
nos z per feruorem quem habebat ad iudaismū. ibi. Et
proficiebam zc. Dicit ergo. Dico q̄ nō accepi ab homi-
ne z hoc ante conuersionem meam: quod patet ex factis
illius temporis z ex odio quod habebam ad fidem. Hāz
vostri audistis. infra eodem. Tantum autem auditum
habebant zc. Conuersionem meam aliquādo dum in
fidelis eram in iudaismo quo iudaice vivebam. Et dicit
meam quia hoc qd male facimus ex nobis est: ex deo autē
tem quicquid boni facimus. **Dee. 13.** Ex te perditio

Explanatio sancti Thome

na israel: ex me auxilium tuum. Istud scz audistis quoniam supra modum scilicet aliorum quia non solum per se sed pronocabat p̄cipies ab hoc. Alij enim forte a p̄cipibus induci periquebantur sed iste eos inducebat. Act. 9. Saulus adhuc spirans minarū. et accessit. et. Et quia non solum in hierusalem sed etiā per totā regionem. Unde accepit litteras in damascū. et. Unde de eo potest intelligi illud qd dicit Ben. 49. Beniamin lupus rapax. et. Persecutus sū eediam dei scz inquirēdo xp̄ia nos et fugando. 1. Cor. 15. Non sum dignus vocari apostolus. et. Et expugnabā illā nō quidē sp̄ialiter qz corda fidelium nō poterā a fide auertere: sed corporaliter affligendo eos penitē corporalib⁹ et ponēdo in carcere. Act. 9. Nonne hic est qui et. ps. Sepe expugnauerūt me. et. Sic ergo patet per odiū qd habebat ad fidem xp̄i qz ante cōuersionē scz non accepit euangelizā ab homine. p̄patet hoc etiam per amorē et seruore zeli quem habuit ad iudaismū: et hoc quantū ad p̄fectū exteriorē. Unde dicit Et p̄ficiebam. et. Ubi tria ponit que exprimūt p̄fectus magnitudinē: quia supra multos nō paucos p̄ficiebat: nō supra coetaneos ad p̄fectū scz coetaneos adulescentes acutos et aptos ad p̄fectū. Tren. 3. Bonū est viro cū portauerit iugum ab adolescentia sua. Item nō supra coetaneos extraneos quasi ignote lingue sed illos qui sunt in genere meo. s. iudeorum. Act. 22. Ego sum vir iudeus secus pedes gamalielis eruditus. et. Itē q̄tum ad zelū interiorē quē habebat ad legē. Et ideo dicit Abundantius p̄ alijs emulatoz existens nō solū legis s̄ paternāz mearū traditionū scz quas habent in dei licitas quas boni patres addiderūt: vt dicitur in glo. quas quidē traditiones vocat suas quia ita reputabat eas ac si sue fuissent. philip. 3. Secundū legē pharise⁹ s̄m emulationē persequeus. et. Sed questio est sup hoc qd dicit glo. Boni patres addiderunt. Videtur qz nō fuerūt boni: quia Deut. 4. dicit. Nō addetis ad verbū qd ego loquor volis. et. Ergo fecerūt contra mandata domini: ad dentes traditiones et sic nō fuerūt boni. Dicendum ē qz verbū illud dñi intelligendū est non addetis aliquid contrarium seu extraneū verbis que ego loquor. et. Addere autem aliqua que non sunt contraria licuit eis. scz aliq̄s dies solēnes et alia similia sicut factū est tempore mardochei et tempore iudith in memoriam beneficiorū que a deo recipiebāt. Contra Mat. 15. Domin⁹ resp̄ndit eos vt cens. Tritū fecistis mandata domini p̄pter traditiones hominū. Nō ergo sūt licite traditiones. Nō deo videndū ē qz nō arguunt qz tenent traditiones hominū sed quia p̄pter traditiones hominū dimittunt mandata dei.

lectio quarta.

Um autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris mee et vocauit per gratiam suam vt reuelaret filium suum in me vt euangelizarem illum in gentibus: continuo nō acquieui carni et sanguini. Neqz enim veni hierosolymā ad antecessores meos apostolos: sed abi in arabiam et iterū reuersus sum damascū.

Postq̄ autē apls oñdit qz ipse nō accepit ab hoste euangelium ante suā cōuersionē: nūc hic probat qz non accepit ipm ab homine post cōuersionē suā. Et circa hoc duo facit. Primo oñdit qz nō recepit euangelizā ab homine. tempore cōuersionis sue. Secdo qz nec etiā post cōuersionē suā ibi. Deinde post annos tres. et. Circa primū duo sa-

cit. Quia p̄tio oñdit qz nō accepit euangelizā ab aplis nec qz vidicit. Secdo qz nō ab alijs fidelibus ibi. S3 ab i arabia. et. Circa primū duo facit. Primo ostendit cām efficientem sue cōuersionis. Secdo finē ibi. Et reuelaret. et. Tertio modū ibi. Continuo nō acquieui. et. Circa primū notat cām sue cōuersionis que duplex ē. s. bñplacitum dei: qd est diuina electio et conuersionis vocatio. Quantū ad primū dicit. Cū autē placuit. s. deo nō quando volui ego sed quando placitum fuit sibi: quia non est volentis neqz currentis. et. vt dicit Roma. 9. ps. Bene placitum est domino. et. phil. 2. Deus est qui operat in nobis. et. Qui scz deus me. s. rebellem. p̄tio. Cor. 15. Ego sum minimus aploz. et. quoniam persecut⁹ sum. et. Act. 9. Saulus adhuc spirans minarū. et. Persecutor rem. Act. 9. Saule saule quid me p̄sequeris. et. Blasphemū p̄tio. 1. Qui fuit blasphemus. et. Ne talē in q̄ segregauit de vtero matris mee. Vel ad litterā. Qui fecit me nasci ex ventre matris mee. Et vere dicit deus segregare ex vtero licet sit opus nature q̄ ē quasi instm dei: qz opa etiā nra attribuit deo sicut principalis auctori. Esa. 26. Omnia enim opa nostra operatus es in nobis. et. Sicut et effectus principali agenti attribuitur. Ideo dicit Job. 10. Pelle et carnis vestiti me. et. Et ab hoc vtero segregatus ē ad iustificacionē qz eiusdē est iustificare cuius est condere. ps. De ventre matris mee. et. Vel ex vtero matris mee scz sinagoge: cui⁹ vterus ē collegiū phariseoz qui nutriebāt alios in iudaismo. Mat. 23. Circuitis mare et aridā vt faciatis. et. Sic ergo mater sua fuit sinagoga. 1. Filij matris mee pugnauerunt contra me. et. Uterus eius sunt pharisei. Ex hoc ergo vtero est segregat⁹ per ipm sanctū ad fidē euāgelij. Ro. 1. Segregatus i euāgelij dei. Vel mater sua est ecclesia xp̄i. Uterus eius collegiū aploz. Segregauit ergo deus ipm ab vtero ecclesie id ē a collegio apostolorū in officij aplos et predicationis ad gentes quādo dixit apostolus Act. 13. Segregate mihi barnabā et paulum. et. Vocat autē sinagoga matrē suā qz pharise⁹ erat quasi magnus in eadum dicit phariseus et ex phariseis qz zelator legis erat. supra. Abundantius autē emulatoz. et. Quantū autē ad aliā cām dicit. Et vocauit. et. Est autē duplex vocatio. Vna ē exterior et sic dicitur vocauit me ex celesti voce. Act. 9. Saule saule quid me p̄sequeris. et. Et in ciuitate. et. sic etiā alios apostolos vocauit. Alia est interior: et sic vocauit per quēdā instm in interiorē quo deus per grām tangit cor vt conuertatur ad ipm: et sic vocauit per mala via in bonā: et hoc per grām suam non nostris meritis. Ro. 8. Quos p̄des stinauit hos et vocauit. et. Esa. 45. Suscitauit eū ad iusticiā. et. Amos. 3. Qui vocat aquas maris. et. Finis autē cōuersionis ponit cum dicit vt reuelaret filium. et. Qui quidē finis ē x̄ps. Ordinat autē cōuersio sua ad ipm dupliciter scz facto et sic dicit. Et reuelaret filium suū id est in eo qd circa me fecit conuertēdo me et dimittēdo peccāta mihi reuelaret q̄ta sit mihi scētā misericordia. p̄tio. 1. X̄ps iesus venit in hōc mūdū peccatores saluos facere. et. Sed ideo misericordia dei cōsecutus sū qz ignorans. et. Sic ergo reuelauit in eius cōuersione filium suū: et hoc inquantū filius dicit grā dei. Item reuelauit eum in eius opatiōe. Unde dicebat ipse. Ro. 15. Nō estis audeo aliquid loqui eorum que per me non effecit x̄ps. In obedientiam gentium in verbo factis et virtute. et. Et hoc inquantum filius virtus est dei. Item reuelauit eum in eius predicatione. Unde ipse. 1. Cor. 1. dicebat. Nos predicamus. et. Alq̄s et dei sapientiam. Et hoc inquantum filius eius dicit dei sapia. Itē ordinat ad christum sua cōuersio verbo. Et sic dicit. Et euangelizares

in epistolam ad Galathas. I.

Mā in gentibus. qz alijs apostolis euāgelizantibus xpm iudeis: paulus de mādato dñi iuit ad gentes puerendas *Esā. 49.* Parū enim est mihi vt sis mihi seruus *zc. dedi te in lucē zc. Act. 13.* Sic em̄ precepit *zc. infra Esā. 55.* Ecce testē populis dedi eū. ducem ac p̄ceptorē gentib⁹
¶ Modus autē sic p̄uersionis est perfectus ⁊ quantū ad effectū. Unde dicit Continuo nō acquirēt carnī ⁊ sanguini. id est statim ita perfecte sui cōuersus q̄ oīs carnalis affectus recessit a me. *Eccl. 11.* Facile est em̄ in oculis dñi subito honestare pauperē. Et accipit hic caro et sanguis p̄ vitijs carnalibus. *1. corint. 15.* Caro ⁊ sanguis regnū dei nō possidebūt *zc. infra. 5.* Caro cōcupiscit *zc. Vel p̄ affectu ⁊ amore ad carnaliter sibi cōiunctos. Mat. 16.* Caro ⁊ sanguis nō reuelauit tibi *zc. Sic ap̄lus vitia superauit ⁊ suos iudeos cōtempit.* ¶ Item q̄tum ad intellectū quia ita fuit instructus a xpo q̄ non fuit ei necesse instrui ab ap̄lis. Et ideo dicit *Hec veni hierosolimā vt. s. ab eis instruerer.* ¶ Item nō fuit necesse instrui ab alijs fidelib⁹ Et ideo dicit. Sed alij in arabias *zc. Quasi dicat. Non iui ad loca vbi erāt alij fideles vt me instruerēt. sed iui in arabia vbi non erant edocti in fide: sed infideles. ⁊ reuersus sum damascū scz ad parentes. Job. 38.* Quis dedit vehemētissimo hymbri curium *zc. Sed cōtra dicit. Act. 9.* q̄ dimiserūt eum de muro per sportā *zc. Cum autē venisset hierusalē temptabat se iūgere discipulis. Venit ergo hiersem. Dicendū est q̄ venit. s. nō vt instrueret. Vel mellius dicendū est q̄ non statim venit sed post aliq̄ tempus. Et ideo sequit. Deinde post annos tres *zc.**

Lectio quinta.

¶ **E**inde post annos tres veni hierosolimā videre petrum: ⁊ mansi apud eū diebus quindecim. Aliū autē apostolorū vidi neminē nisi iacobum fratrem domini. Que autē scribo vobis ecce corā deo quia non mentior. Deinde veni in partes syrie ⁊ cilicie. Eram autē ignotus facie ecclesijs iudee que erant in xpo. Tantū autē auditum habebāt: quoniam qui persequēbāt nos aliquādo: nunc euāgelizat fidem quā aliquādo expugnabat. ⁊ in me clarificabant deum.
¶ Post q̄ superius ap̄lis ostendit se nō accepisse euāgelium ab hominē ante cōuersionē suā. nec tempe sue p̄uersionis hic probat q̄ nec etiā post cōuersionē accepit ip̄m ab homine. sed postea hic ostendit quomō doctrina sua fuit ab hominibus approbata. Et circa hoc duo facit. Primo enī manifestat quomodo doctrina sua fuit ab apostolis approbata. Secundo ostendit qualiter fuit approbata ab alijs fidelibus. *ibi. Deinde veni in partes *zc.* Et primo narrat factū. Secōdo confirmat veritatē dicti. *ibi. Ecce coram deo *zc.* Dicit ergo. licet nō iuerim ad ap̄los vt instruerer ab eis circa p̄ncipiū mee cōuersionis. quia iaz erāt instructus a xpo. tamē ex affectu caritatis cōpulsus post annos tres scz cōuersionis mee veni hierosolimā quoniam desiderauī videre petrū. non vt discerē ab eo sed vt visitarem eū Job. 5.* Visitans speciem tuā *zc. Et mansi apud euz diebus quindecim repertus ab eo vt verax ap̄lus. Et dicit diebus quindecim qz numerus iste cōponit ex octo ⁊ septe. Octonarius autē est numerus noui testamēti in quo expectat octaua resurgentiū. Septenarius autē est numerus veteris testamēti. quia celebrat certum diem. Mansi autem apud petrum diebus quindecim conferens cum eo de mysterijs veteris testamēti ⁊ noui. Et ne credat q̄**

licet sit instructus a petro esset tamē etiā instructus ab alijs subdit q̄ nec ab alijs fuit instructus. Unde dicit. Aliū autē apostolorū a quo instruerer vidi neminē. id est nullū nisi iacobū fratrem dñi. Illum em̄ vidit in hierusalē. Circa istum iacobū sciendū est q̄ iste fuit episcopus hierosolymoz et fuit vocatus iacobus minor eo q̄ vocat⁹ fuerat post iacobum alium. Dicunt autē multa de isto. *Act. 15.* Ipse etiā fecit epistolā canonicā. Quare autē dicat frater dñi. a diuersis diuersimodē dicit. Eluidius enim dicit q̄ ideo dicit frater dñi quia fuit filius beate virginis. Dicit em̄ q̄ beata virgo xpm concepit ⁊ peperit. ⁊ post partum xpi concepit de ioseph ⁊ peperit alios filios. Sed hic error est damnatus ⁊ reprobatus. Itē patet esse falsū. quia iacobus nō fuit fili⁹ ioseph sed alpheī Alij vero dicunt q̄ ioseph ante brāz virginē habuit aliā vxorē. de qua habuit filiū iacobū ⁊ alios. qua mortua accepit in vxorē beatam virginē de qua natus est xps: non tamē cognita a ioseph sed per spiritū sanctū vt in euangelio dicit. Quia ergo ex patre nominatur cognatiōes ⁊ ioseph putabat pater xpi. ideo iste iacobus licet nō fuit filius virginis tamē vocabatur frater dñi. Sed hoc est falsum. quia si dñs matrē virginē noluit nisi virgini cōmēdare custodiendā quomodo sustinisset sponsū eius virginē non fuisse ⁊ sic perstitisse. Ideo alij dicit ⁊ in glo. tangit q̄ iacobus fuit filius eius cleophe que fuit soror virginis. Dicit em̄ q̄ anna mater beate virginis nupsit primo ioachim ex quo peperit mariam matrē domini. quo mortuo nupsit cleophe fratri ioachim ex quo peperit mariā cleophe. ⁊ ex hac natus est iacobus minor iudas ⁊ symon. quo mortuo dicit q̄ nupsit adhuc cuiā tercio qui vocatus est salome. ex quo peperit ⁊ peperit aliam mariā que dicta est salome. ⁊ de hoc nar⁹ est iacobus maior ⁊ iohannes frater eius. Sed huic opinio ni dupliciter cōtradicit. Jeroñ. p̄rio qz salome nō est nomen viri vt etiā in greco apparet sed est nomen mulieris que fuit soror beate virginis ⁊ ex zebedeo genuit iacobū minoz ⁊ iohannē. sicut maria ex alpheo genuit iacobū minoz iudam ⁊ symonē. Dicit autē frater domini iste iacobus specialiter inter alios suos consobrinos. ⁊ hoc p̄pter duo. Primo p̄pter similitudinē effigiei. quia similis erat xpo in facie. Et p̄pter similitudinē vite quia imitabat xpm in moribus. Vel quia alpheus pater ei⁹ fuit de cognatiōe ioseph. Et ideo quia iudei cognatiōis lineam texere solēt a maribus et xps putabat filius ioseph vt dicit *Luce. 3.* Ideo specialiter dicitur frater dñi. ⁊ nō alij qui solū ex matre cōiuncti erant ei. Accipit autem hic frater cognatiōe. Nam in scriptura fratres aliquādo dicunt natura. *Mat. 1.* Jacob autē genuit iudam ⁊ fratres eius. Cognatiōe. sicut omnes cōsanguinei sunt fratres. *Gen. 13.* *Hec quēso sit iurgū inter te ⁊ me. fratres em̄ sumus Sēte. ⁊ sic omnes vnus lingue dicunt fratres. Deus trono. 17.* Non poteris alterius gentis hominē regem facere qui nō sit frater tuus. Affectiōe ⁊ sic omnes amici et qui habent eūdem affectū dicunt fratres. *3. corinth. 2.* Si viuūt benadab frater meus *zc. Religioe. ⁊ sic omnes xpiani qui habēt vnam regulā vite dicunt fratres. Mat. 23.* Fratres estis *zc. ps.* Ecce q̄ bonum ⁊ q̄ iocundū habitare fratres in vnū *zc. Cōmuniter autē omnes homines dicunt fratres quia ab vno deo gubernati ⁊ educati. Malach. 2.* *Aliquid nō vnus est pater oīm nostrū *zc.* Consequēter cū dicit. Que autē dico vobis *zc.* cōfirmat per iuramentū quod dixerat. Quasi dicat. Ea que nūc scribo vobis de me ecce in manifesto sunt. q̄ nō mētor. Et hoc dico corā deo. id est teste deo. Jurat autē hic apostolus nō ex leuitate sed ex necessitate istozū quibus necessariū erat vt crederent. *Hic em̄ hoc faceret nō crederent ei. 2. corinth. 2.* Coram deo in xpo loquimur. *Rom. 1.* Testis*

error elu

Explanatio sancti Thome

est mihi deus &c. Quid ergo dicit dñs. Sit sermo vester est est. nō non: quod amplius est a malo est. Dicendū est q̄ est a malo eius qui nō credit vel a malo pene quo cogitur quis iurare. ¶ Consequēter cū dicit Deinde veni &c. ostendit quomō fuit approbatus ab alijs ecclesijs iudee. Abi tria facit. Primo ostendit vbi fuit puerfatus quia in cilicia. Unde dicit. Deinde veni in partes syrie & cilicie. scz patrie vnde etiā fuit natus. quia dicit Act. 22. Erat autē paulus a tharso cilicie &c. Secō quomō fuit cognitus ab eis quia nō facie sed auditu tantū & fama. Unde dicit. Erat em̄ ignotus facie ecclesijs iudee que erāt in xpo id est in fide xpi. 2. corinth. 6. Sicut qui ignoti & cogniti Unde patet q̄ ecclesie iudee nō docuerūt me. Tantū em̄ auditū habebāt scz de me per famā: quoniā qui persequerentur nos &c. Tercio quomō approbatus est ab eis quia in me glorificabāt deum. id est in mea cōuersione magnificū pbabant qui gratia sua me cōuertit Esa. 43. Glorificabit me bestia &c.

Capitulum secundum.

Deinde post annos quattuordecim iterū ascendit hierosolymā cū barnaba assumpto et thyro. Ascendit autem scdm reuelationē et contulit cum illis euangeliū quod predico in gentibus. Seorsum autem his qui videbantur aliquid esse: ne forte inuacuūz currerem aut cucurrissem. Sed neq; thytus qui mecum erat cuz esset gentilis compulsus est circumcidi. sed propter subintroductos falsos fratres: qui subintroierunt explorare libertatem nostram quam habemus in xpo iesu: vt nos in seruitutē redigerent. quibus neq; ad horam cessimus subiectioni: vt veritas euangeliū permaneat apud vos.

Postq̄ apostolus in pcedēti capitulo cōmendauit auctoritatē euangelice doctrine scdm seipam. nūc in isto capitulo cōmendat ipam ex parte aliorū apostolorū et sua simul. Et circa hoc duo facit. Primo cōmendat auctoritatem sue doctrine et approbatiōe aliorū apostolorū. Secō ex exemplo sui & aliorū apostolorū. ibi. Nos natura iudei non ex gētibz &c. Circa primū duo facit. Primo ostendit q̄ alij apli approbauerūt suam doctrinā. Secūdo ostendit q̄ libere respēdit alios aplos in his que p̄trariū sue doctrine dicebāt. ibi. Cum venisset petrus &c. Circa primū duo facit. Primo agit de collatiōe quā habuit cū apostolis. Secūdo insinuat quid inde secutū sit ibi Sed neq; tytus &c. Circa primū duo facit. Primo ponit circūstantias ipius collatiōis. Secūdo ponit ipam collatiōē. ibi. Et contuli cū illis &c. Quāntū ad primū tangit quattuor circūstantias scz tempus locū & sc̄es & mortuū ipius Describit autē tempus cū dicit. Deinde post annos quattuordecim. Sed cōtra est quia aplus fuit conuersus primo anno post passiōē xpi. Et post tres inuit in hierlm̄ & sic sunt quattuor & hic dicit post annos quattuordecim iterū inuit in hierusalē: & sic sūt decē & octo. Et tūc inuenit petrū in hierlm̄ Et hoc nō potest esse quia petrus sedit in antiochia septē ānis. in roma vero viginti quinq; annis. Et sic decē & octo & septem sunt vi ginti quinq; anni ante q̄ iret romā. & romē moratus est viginti quinq; annis Ergo vixisset petrus post passiōē xpi quī quaginta annis qd̄ est fallum. quia quadragésimo anno a passiōe xpi passus est petrus romē vt

in historia habet quod fuit tempe neronis. Respondeo dicendū q̄ cuz dicit deinde &c. non est intelligendū q̄ post tres annos iterū elapsi sint quattuordecim anni ante q̄ iret in hierusalē sed q̄ anno qu ardo decimo sue conuersionis iterū ascendit nec sunt addēdi supra istos quattuordecim septē anni quibz petrus rexit ecclesiā antiochenā quia ante istos annos incepit regere: cū antiochia sit. ppe hierusalem potuit esse vt aliquādo petrus misisset in hierusalē & tunc paulus inuenerit eū ibi. Et sic colligit ex historia q̄ post annos quattuordecim petrus venit romā: tempe claudij imparatoris et existens ibi viginti quinq; annis cōpleuit numerū trigintanōē annoꝝ & mortuū est quadragésimo anno post passiōē dñi. Dicit autē signāter quattuordecim vt ostendat q̄ nō indigebat apostolorū instructiōe si quattuordecim annis fuit sine eis. ¶ Mocū vero describit cū dicit hierosolymā. & dicit ascendit quia in alto posita est. Ascendit autē hierosolymā vt ostenderet se cōcordare cū p̄phetia que dicit Esaie. 2. De syon exibit lex &c. ¶ Testes describit cū dicit. Cū barnaba assumpto thyro. Barnabas iudeus erat tytus vero gentilis. Cū eis ergo ascendit. vt haberet testes sue doctrine. Et vt in nullā partem sue iudeoz sue gentiliū ostendat se declinare Deut. 17. In ore duoz vel triū stat omne verbū. ¶ Motuū autem describit cū dicit. Scdm reuelationē dei id est deo reuelate & precipiēte sibi q̄ ascenderet in hierusalē. Ex quo colligi potest q̄ omnis actus apostolorū & motus fuerūt scdm instinctū spiritus sancti. Job. 37. Nubes spargūt lumen suū &c. ¶ Consequēter cū dicit. Et contulit &c. Agit de ipsa collatiōe vbi tria facit. Primo manifestat materiā super quā contulit. Secūdo personas cū quibus cōtulit. Et tercio causam ppter quā contulit. Materia de qua contulit fuit euangeliū. Et ideo dicit. Contuli cū illis euangeliū dei &c. ¶ persone cū quibus cōtulit: sunt maiores et excellentiores inter aplos dicens. Seorsum autē cum his &c. Sed causa vtilis & necessaria. ne scz inuacuūz &c. Quāntū ad primū dicit. Ascendit hierosolymā vbi contuli cū illis tanquā cum amicis & paribus euangeliū quod predicauit in gentibus. nō vt addidisset quia iam doctus eram a xpo non vt certificarer quia sic ceteris sum q̄ si angelus diceret contrariū non crederē vt pater supra primo capt. Sed contuli ppter duo. scilicet ad insinuatā vnitatē doctrine mee cū doctrina aliorū apostolorū. 1. corinthio. 1. Ad ipm̄ dicatis omnes &c. Contulit ergo cū eis quasi idem verbū cum eis sed nō partes habuit. Itē ad vitanā calumpniā aliorū. Apostolus em̄ quia nō fuerat conuersatus cuz xpo nec edoctus ab apostolis. sed statim post cōuersionē suam incepit p̄dicare & que erant odiosa iudeis & speciali ter de vocatiōe gentiū: & q̄ non debebāt seruari legalia. Sic ergo cōtulit euangeliū. Sed cum quibus hoc fecerit ostendit subdēs. Seorsum autē his &c. Quasi dicat. Nō cum omnibus sed cū his qui erant inter alios alicuius auctoritatis & momētū scz cum petro iacobo & iohāne & alijs magnis. Eccl. 9. Cum sapientibus & prudentibus tracia &c. Sed seorsum &c. non q̄ turpia vel falsa cū eis tractaret ac cōferret sicut heretici faciūt. sed quia sciebat ibi esse iudeos calūniantes p̄pterea quia de legalibz docuerat. Et ideo ne veritas pateret calūnie cum illis seorsum contulit qui nō calūniarent. ¶ Prouerb. 25. Causam tuā tracta cū amico tuo. & secretū extraneo ne reueles &c. Eccl. 8. Coram extraneo ne facias consiliū &c. Sic ergo patet & materia collatiōis & persone. ¶ Sequit causa que fuit scz ne inuacuūz currerem aut cucurrissem. id est ne reputaret predicasse inutiliter. Vocat autē predicationē suā cursū propter velocitatē sue doctrine. quia in modico tempore a hierusalē vsq; in yllricūz & vsq; in hyspaniā predicauit euangeliū. Unde possit dici de eo illud. ps. Velociter curs

in epistolam ad Galathas. II.

rit sermo eius. 7. 2°. Thessal. 3°. Fratres orate p nobis
ut sermo dñi currat &c. Sed nūquid dubitabat q̄ inuacu
us curreret. Dicendū est q̄ sibi nō dubitabat sed illis qui
bus p̄dici cauerat quia nisi ab illis firmiter teneret sua do
ctrina quantū ad illos inuacuū cucurrisset. et ideo noluit
conferre cū eis. ut dum scirent auditores q̄ doctrina sua
p̄cordaret cū doctrina alioꝝ apostoloꝝ et approbat ab eis
firmius eius doctrina teneret. 7. quantū ad eos non inua
nūcurreret. 1°. corinth. 9. Ego sic curro nō quasi in incer
tum. ¶ Consequēter cū dicit. Sed neq̄ tytus &c. Ostendit
quid secutū sit ex collatoe cum aplis habita. Et ponit
tria que inde secuta sunt. scz q̄ a sua sentētia non recessit
& q̄ sue doctrine nihil superaddidit. ibi. Ab his autē
q̄ videbant &c. Tercio q̄ sua doctrina approbata est. ibi.
Sed ecōtra cū vidissent &c. Circa primū duo facit. Pri
mo ostendit q̄ nō recessit a sua sentētia in quodāz p̄culari.
Scdo ostendit q̄ etiā in nullo alio recessit ab ea ibi. Sed
p̄pter introductos &c. Dicit ergo. Dico q̄ ita cōtuli cum
eis de doctrina euangelij q̄ ex hoc secutū est q̄ doctrina
mea 7. sentētia firma permansit scz de legalibus nō obser
uandis scz q̄ gentiles non cogeret ad seruandū legalia
in tantū q̄ neq̄ tytus qui meū erat cū esset etiā gentilis
cōpulsus est ratiōibus eoꝝ circūcidi. sed susceptus est ab
apostolis in societate circūcisi. Unde tūc data est sen
tentia ab apostolis de legalibus nō obseruandis: sicut ha
bet Act. 15. Ratio autē quare post passionē xpi non debet
seruari legalia assignat a chrystostomo talis. Manifestus
est eū instrumentū quod sit de aliqua p̄missione seu fe
dere tenet tantū quousq̄ cōpleat sedus 7. p̄missio: qui
bus cōpletis instrumentū predictū in hoc nō tenet. Circū
cisio autē est quoddā instrumentū p̄missionis et federis in
ter deū 7. fideles homines. vnde 7. abraā accepit circūcisio
nem in signū p̄missionis. ut dicit Gen. 17°. Et quia xpi
peracta passione soluta fuit p̄missio 7. cōpletū sedus. ideo
post passionē non tenet nec valet circūcisio. Sic ergo pa
tet q̄ nō recessit a sentētia sua in hoc q̄ permitteret circū
cidi tytū. ¶ Consequēter ostendit q̄ in nullo alio etiā re
cessit ab ea cū dicit. Sed p̄pter subintroductos &c. Litte
ra autē ista est diuersa in diuersis 7. obscura. 7. legit sic.
Tu dicit q̄ nō permisisti circūcidi tytū: sed quare nō per
misisti? Rōne alibi permisisti tythotheū sicut legit Act.
16. Ad hoc potest sic respondere apls. quia tūc temporis
quādo tythotheus fuit circūcisus. indifferēs erat circūcis
io. Atq̄ scz seruaret vel nō: sed modo cū ageret de tyto
erat specialis questio de circūcisione. quā ego dicebā non
debere seruari. Unde si permisisset eū circūcidi egomet dñs
finissem questionē 7. fuisset tractatū in contrariū vtpote
tam determinatā. Et ideo dicit. Dico q̄ nō solum nō per
misisti ipm circūcidi ab illis quibus neq̄ ad horāz cessimus
subiectiōi scz vt gentes subderent legi. Et hoc p̄pter sub
introductos a dyabolo vel a phariseis falsos fratres. qui
se fingūt amicos. 2°. corinth. 12. Periculū in falsis fratri
bus. Qui scz fratres falsi subintroierūt in locū vbi erant
aplt: latenter explorare. i. ad explorandū libertatē nostrā
a peccato 7. lege. 2°. corinth. 3°. Vbi spiritus dñi: tibi liber
tas. Ro. 8. Non est accepistis spiritū seruitutis &c. infra
4. Et eos qui sub lege erāt redimeret. Quā. i. libertatē
habemus in xpo iesu. i. per fidem xpi. infra. 4. Non est
ancille filij sed libere. Et ad hoc subintroierūt vt in serui
tutē legis 7. carnaliū obseruantiarū redigerent sicut ante
passionē xpi quod nō est faciendū. quia fundamētū aliud
nemō potest ponere &c. 1°. corinth. 3. Et hoc vt veritas eu
gelij permaneat apud vos. Quasi dicit. In nullo cessim⁹
eis p̄pter hoc ne scz occasione dāremus eis qui sine circū
cisione crebāt vos nō posse saluari. qd̄ est contra verita
tē euangelij qd̄ p̄dicant vobis. Ambro. autē aliter legit

Scdm̄ p̄missa em̄ habet q̄ ideo ad horā non cessit pro
pter subintroductos. Ex quo sequit q̄ nisi fuissent subin
troduciti falsi fratres cessisset eis de legalis obseruatione.
Et ideo p̄pter hoc nō fuit quia p̄pter hoc nō cessisset eis
sed p̄pter ipam veritatē. Ideo dicit Ambro. q̄ littera est
falsa 7. superfluit ibi neq̄. Unde vult q̄ nō sit ibi neq̄. Et
tūc est sensus. Non permisisti circūcidi tytū sed tythotheū
permisisti circūcidi p̄pter subintroductos falsos fratres in lo
co vbi eraz cū tythotheo 7. alijs qui subintroierūt &c. Qd̄
cū facere nequiuissent populū in seditionē contra nos inci
tare moliebant. Quib⁹ scz falsis fratribus p̄pter hoc ces
simus ad horā subiectiōi in facto circūcisionis: circūciden
do tythotheū vt veritas euangelij permaneat &c. que ha
bet q̄ nec circūcisio aliquid p̄fert neq̄ p̄puciu: sed fides
Fuit autē specialis causa quare tythotheus circūcisus fu
it 7. nō tytus. quia tythotheus fuit ex parte gentiliū 7. ma
tre iudea. tytus vero ex vtroq̄ parte gentiliū. Et senten
tia apli erat q̄ qui ex aliquo parēte iudeo nati fuerant cir
cumciderent. qui vero totaliter ex gentilib⁹ parentib⁹ na
ti essent nullo mudo debeāt circumcidi.

Lectio secunda.

B his autem qui videbant esse ali
a quid quales aliquādo fuerint nihil
mea interest. Deus em̄ personaz ho
minis non accipit. Abihi enim qui videban
tur esse aliquid nihil contulerūt: sed econtra
cum vidissent q̄ creditū est mihi euangeluz
p̄pucij sicut 7. petro circūcisionis qui enim
operatus est petro in apostolatus circūcisio
nis operatus est 7. mihi inter gentes: 7. cū co
gnouissent gratiā que data est mihi: iacobus
7. cephas 7. iohānes qui videbant colonne es
se. dexteras dederunt mihi 7. barnabe societate
tis: vt nos in gentes: ipi autem in circūcisio
ne tantū: vt pauperū memores essemus. Qd̄
etiam sollicitus fui hocipm facere.

Ostendo q̄ aplus in nullo recessit a sentētia sua in colla
tione p̄dicta. hic p̄sequēter ostendit q̄ nihil sue doctrine
per alios aplos superaddidit. Et circa hoc duo facit.
Primo em̄ describit conditionē aploꝝ: nihil ei addere va
lentū. Scdo p̄sequit p̄positū ibi. Mihi em̄ qui &c. Con
ditionē autē illoꝝ describit ex tribus. Primo ex auctozita
te quā habebāt in ecclesia que est magna. Et q̄tū ad hoc
dicit. Ab his autē &c. littera defectiua est. Unde debet sup
pleri sic. Ab his autē scz petro 7. iohāne. Quasi dicat. Li
cet ad horā cesserim eis. nihil tñ accepi ab eis potestatis
vel doctrine. Et si ab his nihil accepit: multo minus ab
alijs. Sed notandū est q̄ hoc q̄ dicit. Qui videbant ali
quid esse. si hoc intelligat fm̄ gratiā dei que in ipis erat.
sic verū est q̄ fm̄ hāc magni erāt. qz quos iustificauit hos
7. magnificauit. ut dicit Ro. 8°. Si vero intelligat aliqd̄
esse fm̄ seipos. sic falsus est qz fm̄ hoc nihil erant. Nam si
fm̄ se aliquid esse viderent semper fuissent magni. qz qd̄
per se inest semp̄ inest. Unde cū non fuerint semp̄ magni
nō fm̄ se videbant aliquid esse. Scdo describit eoꝝ cōdi
tionē ex statu eoꝝ ante cōuersionē quā babuerūt in syna
goga. Et hūc statū caute ostendit fuisse abiectū 7. vilem.
Unde dicit quales aliqñ fuerāt qz rustici pauperes ydeo
te 7. sine litteris erāt. 1°. corinth. 1. Non multi sapientes sūt
carnē &c. Sed quales fuerint. nihil. i. nō mea interest scz
referre. Et hoc forte introducit vt cōsiderantes statū quē

Explanatio sancti Thome

illi habuerit in synagoga q̄ nullus fuit. et statū pauli qui magnus fuit: manifeste cognoscāt q̄ paulus in sententia p̄tum ad legalia sit eis preferendus. et p̄sertim cū paulus in statu ecclesie x̄pi eis equaret. ita q̄ paulus eos in statu synagoge ante conversionem precedebat in statu: post conversionem eis equalis erat. Unde cum agebat de synagoga magis erat standū sententie pauli q̄ aliorum. sed cum de euangelio ageretur standum erat sententie sue sicut sententie aliorū. Et sicut alij nō erant magni per le galia sed per x̄pm: sic et ap̄tus per x̄pm magnus erat in fide et nō per legalia. Tercio describit eorū cōditionē ex diuina electiōe. et q̄tus ad hoc dicit. Deus em̄ personā et. Quasi dicat. Ideo magni sunt q̄ deus eos magnificauit nō attendēs ad merita vel demerita eorū. sed ad ip̄m qd̄ facere intendit. Et ideo dicit. Deus personā hominis nō accipit. i. non cōsiderat magnā vel parā. Sap. 6. Nullū et magnū ipse fecit et. Sed sine personā acceptiōe ad salutem omnes vocat. non imputans illis delicta eorū. et hoc quia transferūt. 2. corinth. 5. Cetera transferūt et. ps. Nec memoz ero nom̄ eorū et. Et ideo dicit petrus. Act. 10. In veritate comperi q̄ nō est personarū acceptio et. Circa hoc sciendū est q̄ accipere personā proprie est in aliquo negotio attendere quasi regulā ip̄ius negocij: cōditiōne persone nihil facientē ad negociū. puta. cū ideo do beneficium alicui q̄ est nobilitas siue pulcher. Nobilitas em̄ siue pulchritudo nil facit ad hoc q̄ habeat beneficium. Si vero cōditio persone facit ad negociū sic considerādo illaz conditionē in facto illo nō accipio personā sicut si ideo do beneficium alicui quia bonus est et bene deseruiet ecclesie. quia bene litteratus et honestus. nō sum acceptoz persone Nil ergo est pp̄ie accipere personā q̄ considerare conditionē persone nil facientē ad negociū. Cum ergo deus in operibus suis et beneficijs nihil p̄existēs ex parte creature respiciat. q̄ ip̄m qd̄ est creature est effectus sue electionis. sed respiciat solū quasi p̄ regulā beneplacitū voluntatis sue scdm̄ quā omnia operat et non scdm̄ aliquā conditionē persone. vt dicit Ep̄he. 4. Manifestū est q̄ non accipit personā hominis. Consequēter descripta cōditio ne illoz ostendit propositū sc̄z q̄ nil ei addere potuerunt Et ideo dicit. Vbi autē qui videbant aliquid esse nihil contulerūt. Quasi dicat. licet essent magne auctoritatis. tamē nil addiderūt doctrine mee nec potestati. quia sicut supra dictū est neq̄ ab homine accepti euangelij neq̄ per hominē didici. Glo. autē aliter legit. Quales aliquādo fuerūt et. Quasi dicat. Non pertinet ad me referre statū eorū ante conversionē quales sc̄z fuerūt quia et hoc nihil refert cū et ego fuerim ip̄ius ecclesie etiā persecutor et tamen deus elegit me et magnificauit. et hoc quia dñs personā hominis nō et. Consequēter cū dicit. Sed ecōtra cū vidissent et. ostendit quomō eius sentētia sit approbata ab ap̄tis. Et circa hoc tria facit. Primo ponit causam approbatiōis. Secōdo insinuat ip̄am approbationē. ibi. Iacobus et cephas et. Tercio addit quandā conditionē approbatiōi interpositā. ibi. Tantū vt pauperes et. Causā autē approbatiōis ponit duplicē que mouit apostolos ap̄probare sententiā apostoli sc̄z predicatiōis officij apostoli in iunctū a x̄po: et effectum in iuncti officij. ibi. Et cum cognouissent et. Circa primū p̄io ponit officij in iunctū qd̄ mouit eos ad approbandū. Secōdo officij manifestationē. ibi. Qui em̄ operatus est et. Dicit ergo. Dico q̄ illi qui videbant aliquid esse nihil mihi cōtulerūt. sed potius cōtra opinionē aduersariorū qui ascenderant p̄tra me in hierusalē ad apostolos pro ip̄a questione. me ip̄i apostoli ap̄bauerūt et hoc cū vidissent q̄ creditū est mihi euangelij id est officij predicatiōis p̄pucij. i. in iunctū in circūcisio. sc̄z gentilibus. Jere. 9. Omnes gentes habēt p̄pucij.

omnis autē domus et. Sicut et petro cōmissa est auctoritas vt predicaret indeis tantū et paulus gētibus. sed post modū et petrus predicauit gētibus et paulus iudeis. Sed quia aliquis posset dicere. vnde cōstat nobis q̄ tibi sit cōmissum euangelij in gentibus. ideo interponēs dicit q̄ per operatiōes x̄pi. Sicut em̄ patet q̄ petrus accepit euāgelij a x̄po propter mirabilia que x̄pus operat est et operat in me. Et ideo dicit. Qui operatus est petro et. id est qui petrū fecit apostolū in iudea sc̄z x̄pus ip̄e me fecit apostolū in gentib⁹. Et hec est causa que mouet eos Sed quia nō sufficit infūctio et auctoritas predicandi nisi homo per bonā sciētā et discretam eloquentiā ip̄am exequat et per bonā vitam cōmendat. ideo addit vltus sue auctoritatis seu officij effectū dicens. Et cū cognouisset gratia dei et. et est littera suspensua. id est cū vidissent q̄ gratiosa et fructuosa esset predicatio mea tūc iacob⁹ et cephas et iohānes et. In quo notat approbatio seu societas facta cū eis et paulo. Et primo ponunt personam inter quas facta est societas que sunt iacobus et cephas. id est petrus et iohānes. Et p̄mittit iacobus quia erat ep̄scopus hierosolymoz vbi hec facta sunt. Iohānes autē iste fuit iohānes euāgelista qui nō deseruit iudeā vsq̄ ad t̄pus vesperiani qui videbāt colūne esse. De bapthorice dicit hoc id est sustentatio totius ecclesie. Sicut em̄ totū edificij sustentat per colūnas: ita per istos tota ecclesia iudeorū sustentat et regebat. Et de istis colūnis dicit in ps. Ego confirmauit colūnas eius. id est apostolos ecclesie. Lantico. 5. Crura illius colūne marmoree que fundate sunt super bases aureas. Isti sc̄z ex vna parte dederūt dexteraz societatis. id est consenserūt in societate mihi et barnabe. In quo designant personam ex alia parte. per hoc autē q̄ dederūt sibi dexteraz significat q̄ per man⁹ se acceperūt in signū cōiunctiōis et vnitatē opinionis. Secōdo ostendit societatis tenor seu cōditio cū dicit. Et nos in gentes: ip̄i autem in circūcisionē eius. id est apostolos ecclesie. Facta fuit inter nos coniunctio et vniō: ita tamē q̄ sicut omnes fideles obediūt petro in circūcisione. id est in ecclesia iudeorū fidelij: ita omnes gentes qui cōuersi fuerūt ad x̄pm obediūt barnabe et paulo. hoc tamen apposito vt nos effemus memores pauperū x̄pi qui se vendiderāt omnia bona sua et p̄ceclū eorum ad pedes apostolorū posuerant p̄pter x̄pm paupes effecti. Quod quidē sollicitus sui hoc idē facere nō minus affectus q̄ ip̄i q̄ ordinauerūt sicut apparet Ro. 15. 1. 1. cor. 6. 2. 2. cor. 8. 1. 9. Ratio autē quare cōsuetudo primitiue ecclesie de venditiōe possessionū seruabat in ecclesia ex circūcisione et nō in ecclesia ex gentibus hec est: quia fideles iudei cōgregati erant in hierusalē et in iudea que destruenda in breui a romanis erat vt postmodū rei pbavit enētus. Et ideo voluit dñs vt ibi possessiones nō reseruarent vbi permāsuri non erāt. Ecclesia vero gētiū firmanda erat et augēda. Et ideo cōsilio spiritus sancti factū est vt in ea possessiones nō venderent.

Lectio tertia.

Um autem venisset Petrus antiochiam in faciem ei restiti: quia reprehensibilis erat. Prius enim q̄ venissent quidam a iacobo cum gentibus edebat Cum autem venissent subtrahabat et segregabat se: timens eos qui ex circūcisione erāt et simulationi eius consenserunt ceteri iudei ita vt et barnabas duceretur ab eis in illaz simulationem. sed cum vidissem q̄ non recte

in epistolam ad Galathas. II.

ambularent ad veritatem euangelij. dixi cephe coram omnibus. Si tu cum iudeis sis: gentiliter viuis et non iudaice: quomodo gentes cogis iudicare.

Supra apostolus ostendit qd ipse nil utilitatis accepit ex collatione habitata cum dictis apostolis: hic vero ostendit qd ipse alijs profuit. Et primo ostendit quomodo p fuit petro in corrigendo eum. Secundo manifestat ea que dixit ibi. Prius enim qd veniret etc. Dicit ergo. Vere ipi mihi nihil contulerunt sed ego potius contuli eis: et specialiter petro quia cum venisset petrus antiochia ubi erat ecclesia gentium ego restiti ei in faciem. id est manifeste. Eccl. 4. Ne reuereris proximis in casu suo: ne retineas verbum etc. Vel in faciem. id est non in occulto tanquam detrahens et timens. sed publice et per par ei. M. u. 19. Non oderis fratrem tuum in corde tuo: sed publice argue eum etc. Et hoc ideo quia reprehensibilis erat Sed contra quia hoc fuit post acceptam gratiam spiritus sancti. sed post gratiam spiritus sancti nullo modo peccauerunt mortaliter apostoli. et hoc donum habuerunt per potentiam diuinam que eos confirmauerat. ps. Ego confirmam columnas eius etc. Peccauerunt tamen venialiter et hoc fuit eis ex fragilitate humana. 1. Job. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus scilicet veniale. ipi nos seducimus etc. Vero dicitur in glo. Restiti ei tanquam par. Dicendum est qd apostolus fuit par petro in executione auctoritatis non in auctoritate regimini. Ex predictis ergo habemus exemplum prelati quidem humilitatis: ut non dedignetur a minoribus et subditis corrigi: subditi vero exemplum zeli et libertatis ut non vereantur prelatos corrigere presertim si crimen est publicum et in periculum multitudinis vergat. Consequenter autem cum dicit. Prius qd veniret etc. manifestat ea que dixit. Et primo hoc quod dixit eum reprehensibile esse. Secundo vero hoc quod dixit petrum reprehendisse. ibi. Sed cum vidissem etc. Circa primum tria facit. Primo ostendit quid petrus sentiebat. Secundo quid faciebat ibi. Cum autem venisset etc. Tercio quid inde sequebatur. ibi. Et simulationi eius etc. Dicit ergo circa primum. qd petrus sentiebat legalia non esse seruanda. Et hoc facto ostendebat quia prius qd venirent quidam iudei scilicet zelantes pro legalibus a iacobo hierosolymitane ecclesie episcopo. edebat scilicet petrus cum gentibus. id est indifferenter utebatur cibis gentium. et hoc faciebat ex instinctu spiritus sancti qui dixerat ei. Quod deus sanctificauit tu ne comune dixeris in habetur Actu. 10. Et ipse ibidem dixit iudeis. qui contra eum insurrexerunt quia cum in circumcisis comedisset quasi rationem reddens. Quid autem faciebat ostendit dicens: qd cum erat cum iudeis subtrahere se a consortio fidelium qui fuerant ex gentibus: adherens iudeis tantum. et congregans se cum eis. Et ideo dicit. Cum autem venissent scilicet a iudeis subtrahere se Petrus a gentibus conuersis. et segregabat se ab eis. Et hoc ideo: quia erat timens eos qui ex circumcissione erant. id est iudeos. non quidem timore humano siue mundano sed timore charitatis ne scilicet scandalizarentur sicut dicitur in glo. Et ideo factus est iudeis tanquam iudeus: simulans se cum infirmis id est sentire sed tamen inordinata timebat quia veritas nunquam dimittenda est propter timorem scadali. Quid au-

tem ex hac simulatione sequebatur subdit dicens: qd simulationi eius scilicet petri confenserunt ceteri iudei qui erant antiochie discernentes cibos et segregantes se a gentibus cum tamen ante simulationem huiusmodi hoc non fecissent. Et non solum illi confenserunt petro: sed ita fuit illa simulatio in cordibus fidelium. ut etiam barnabas qui mecum erat doctor gentium et contrarium fecerat et docuerat duceretur ab eis in simulationem subtrahens se ab eis scilicet gentibus. Et hoc ideo. quia secundum quod dicitur Eccl. 10. Qualis est rector ciuitatis etc. et ibidem. Secundum iudicem gentium et contrarium sequenter cum dicit. Sed cum vidissem etc. manifestat ea que dixerat de reprehensione pauli qua petrum reprehendit. Et circa hoc tria facit. Primo ponit causam reprehensionis. Secundo reprehendendi modum. Tercio reprehensionis verba. Occasio autem reprehensionis est non leuis sed iusta et utilis scilicet periculum euangelice veritatis. Et ideo dicit. Sic petrus reprehensibilis erat. sed ego solus cum vidissem qd non recte ambularent illi qui sic faciebant ad veritatem euangelij. quia per hoc peribat veritas si cogerebatur gentes seruare legalia ut infra patebit. Quod autem recte non ambularent ideo est. quia veritas maxime ubi periculum imminet debet publice predicari: nec fieri contrarium propter scandalum aliquorum. Marhei. 10. Quod dico vobis in tenebris dicite in lumine. Mate. 26. Semita iusti recta est rectus callis iusti ad ambulandum. Modus autem reprehendendi est qui conueniens quia publicus et manifestus. Unde dicit. Dixi cephe. id est petro coram omnibus quia simulatio illa in periculum omnium erat. 1. Thymo. 5. Peccatum coram omnibus argue Quod intelligendum est de peccatis manifestis et non de occultis: in quibus debet seruari ordo fraterne correctionis. Cuiusmodi autem verba apostolus dixerit petro cum eum reprehenderet subdit dicens. Si tu iudeus cum sis etc. Quasi dicat. Sicut si tu iudeus sis natione et genere gentiliter et non iudaice viuis. id est gentium et non iudeorum ritum seruans cum scias et sentias discretionem ciborum nihil conferre. quomodo cogis gentes non quidem imperio sed tue conuersationis exemplo iudicare. Et dicit cogis. quia secundum quod leo papa dicit. Validiora sunt exempla qd verba. In hoc ergo paulus reprehendit petrum qd cum ipse esset instructus a deo cum iudaice non videret ne cibos discernere. Actu. 10. Quod deus sanctificauit tu ne comune dixeris. Ipse contrarium simulabat. Sciendum est autem qd occasione istorum verborum non parua controuersia est orta inter hieronymum et augustinum. Et secundum quod ex eorum verbis aperte colligitur. in quatuor discordare videntur. Et primo in tempore eorum quando scilicet seruari debuerunt. Nam hieronymus duo tempora distinguit. vnum ante passionem christi: aliud post passionem. Vult ergo hieronymus qd legalia ante passionem christi viuia erant. id est habentia virtutem suam. in quantum scilicet per circumcisionem tollebat peccatum originale et per sacrificia et hostias placabatur deus. Sed post passionem non solum dicit ea non fuisse viuia vel mortua sed quod plus est ea fuisse mortifera. et qd quicquid post passionem christi ea seruauit peccauit mortaliter. Augustinus vero distinguit tria tempora. Annum tempus ante passionem christi et concordans cum hieronymo dicit isto tempore legalia viuia fuisse. Aliud tempus est post passionem christi immediate ante gratiam divulgatam

Explanatio sancti Thome

sicut tempus apostolorum in principio: in quo tempore dicit augustinus legalia mortua fuisse: sed tamen non mortifera iudeis conuersis: dummodo ipsa seruantes spem in eis non ponerent. ita q̄ etiam ipsi iudei ea seruantes tunc non peccarent. Si vero in eis spem posuissent quicunq̄ conuersi ea seruantes peccassent mortaliter. quia si posuissent in eis spem quasi essent necessaria ad salutem quantum in eis erat euacuassent gratiam xpi. Aliud tempus dicit esse post veritatem et gratiam xpi diuulgatam. et in isto tempore dicit ea mortua et mortifera omnibus ea seruantibus. Ratio autem victorum est quia si iudei statim post conuersionem fuissent prohibiti ab obseruantijs legalium: visum fuisset eos pari passu ambulare cum ydolatris: qui statim ab ydolorum cultura prohibebantur et legalia non fuisse bona sicut nec ydolatria. Et ideo institutum spiritus sancti permittum est ut legalia modico tempore seruarentur ea intentione que dicta est. ut per hoc ostenderetur legalia tunc bona fuisse. Unde dicit augustinus q̄ per hoc ostendebatur q̄ mater synagoga cum honore deducenda ad tumulum erat. dum non statim post passionem xpi legalia prohibita sunt. Quicunq̄ vero non eo modo ipsa seruaret non honoraret matrem synagoga: sed eam extumularet. Secundo discordant predicti hieronymus et augustinus de obseruatione legalium quantum ad ipsos apostolos. Hieronymus enim dicit q̄ apostoli nunq̄ seruabant legalia sed simulauerunt se seruare ut vitarent scandalum fidelium: qui fuerant ex circumcisione. Et hoc quidem modo dicit simulasse paulum: quando perfolnit votum in templo hierosolymitano. ut habetur Act. 21. quādo circumcidit tymotheum. ut habetur Act. 16. Et quādo a iacobo monitus quedam legalia suscepit. ut habetur Act. 15. Et hoc quidem facientes non deludebant alios. quia faciebant hoc non intendentes legalia seruare sed propter aliquas causas sicut q̄ quiescebant in sabato non propter obseruantiam legis sed propter quietem. Item abstinebant ab immundis secundum legem non propter obseruantiam legis sed propter alias causas ut propter abominaciones et aliquid huiusmodi. Augustinus vero dicit q̄ apostoli seruabant ipsa legalia et hoc intendentes sed tamen non ponentes in eis spem quasi essent necessaria ad salutem. Et hoc quidem licebat eis quia fuerunt ex iudeis. Ita tamen q̄ hec seruarent ante gratiam diuulgatam. unde sicut eo tempore alij iudei conuersi sine periculo seruare poterant absq̄ eo q̄ in eis spem ponerent ita et ipsi. Tercio discordat de peccato petri. Nam hieronymus dicit in simulatione predicta petrum non peccasse. quia hoc ex charitate fecit et non ex aliquo timore mundano ut dictum est. Augustinus vero dicit eum peccasse venialiter: tamen hoc propter indiscretionem quam habuit nimis inherendo huic parti scilicet iudeorum ad vitandum eorum scandalum. Et validius argumentum augustini contra hieronymum est quia hieronymus adducit pro se septem doctores quorum quatuor scilicet laudicenses. alexandrum. origenem. et didimum excludit augustinus utpote de heresi infames. Alio vero tribus opponit tres quos pro se et pro sua opinione habet scilicet ambrosium. cyprianum. et ipsum paulum qui manifeste dicit q̄ reprehensibilis erat petrus. Si ergo nephas est dicere in scriptura sacra ali quod falsum contineri non erit phas dicere petrum reprehensibilem non fuisse. Et propter hoc verior est opinio et sententia augustini quia cum dictis apostoli magis

concordat. Quarto discordant in reprehensione pauli. Nam hieronymus dicit q̄ paulus vere non reprehendit petrum: sed simulatorie sicut et petrus simulatorie legalia seruabat. ut scilicet petrus nolens scandalizare iudeos simulabat se legalia seruare: ita paulus ut non scandalizaret gentes ostendit sibi displicere quod petrus faciebat et simulatorie eum reprehendit: facientes hoc quasi ex condicio ut vtriusq̄ fidelibus sibi subditis pro uiderent. Augustinus vero dicit sicut petrum vere seruasse legalia: ita dicit paulum eum vere reprehendisse et non simulatorie. Sed et petrus quidem seruando peccauit. quia inde erat scandalum apud gentiles a quibus se subtraherat. Paulus vero non peccauit reprehendendo: quia ex eius reprehensione nullum scandalum sequebatur.

Lectio quarta.

De natura iudei et non ex gentibus peccatores. Scientes autem q̄ non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem iesu christi et nos in christo iesu credimus ut iustificemur ex fide christi et non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non iustificatur omnis caro.

Supra ostendit veritatem doctrine apostolice predicante per eum ex auctoritate aliorum apostolorum: hic ostendit idem ex eorum conuersatione et exemplo. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum per apostolorum conuersationem. Secundo aduersantium obiectionem. Ibi. Si querentes iustificare etc. Circa primum tria facit. Primo premitit apostolorum conditionem. Secundo insinuat eorum conuersationem. Ibi. Scientes autem q̄ non iustificatur etc. Tercio insert in tentam conclusionem. Ibi. Propter quod ex operibus legis etc. Condicio autem apostolorum et etiam ipsius pauli hec est: q̄ secundum naturalem originem ex iudeis processerunt. Et hoc est quod dicit. Nos scilicet ego et apostoli alij sumus natura. id est naturali origine iudei non proseliti. 2. corinthior. 11. Hebrei sunt et ego etc. Et hec est magna laus quia ut dicitur iohan. 4. Saulus ex iudeis est. Et non ex gentibus peccatores. id est non sumus peccatores ut gentes ydolatre et immunde. Sed contra est quod dicitur. 1. iohannis. 1. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus etc. ergo iudei sunt peccatores. Respondeo. dicendum est q̄ aliud est peccantem esse aliud peccatorem. Nam primum denominat actum secundum vero promptitudinem siue habitum ad peccandum. Unde scriptura iniquos et grauibus peccatorum sarcinis oneratos peccatores appellare consuevit. Iudei ergo propter legem superbientes: quasi per eam coherciti a peccatis: gentes que sine freno legis erant et ad peccandum prone peccatores vocabant. Ephesior. 4. Non circumferamur omni vento doctrine etc. Cum ergo dicat apostolus: non ex gentibus peccatores exponitur. id est non sumus de numero peccatorum qui sunt inter gentes etc. Consequenter cum dicit. Scientes autem q̄ non iustificatur homo etc. Pro

in epistolam ad Galathas. II.

nit apostolorum conuersationem. que quidem non est in legalibus sed in fide christi. Et circa hoc duo facit. Primo exprimit rationem apostolice conuersationis. Secundo ponit ipsam apostolicam conuersationem ibi. Et nos in christo &c. Erat ergo apostolica conuersatio in fide et non in legalibus. Cuius ratio est: quia licet fuerimus iudei natura et in legalibus nutriti: tamen scientes pro certo quod non iustificatur homo ex operibus legis id est per opera legalia nisi per fidem iesu christi. ideo deserentes illam: conuersamur in preceptis fidei Ro. 3. Arbitramur enim hominem iustificari per fidei sine operibus legis Act. 4. Non est aliud nomen. &c. Sed contra enim Ro. 2. dicitur. Non enim auditores legis iusti sunt apud deum. sed factores legis iustificabuntur &c. Videt ergo quod ex operibus legis iustificet hominem. Respondet. dicendum est quod iustificari potest dupliciter accipi scilicet iusticia exequi et iustus fieri. Primo autem modo homo iustificat qui opera iusticie facit. Non autem iustus fit aliquis nisi a deo per gratiam. Sciendum est ergo quod opera legis quedam erant moralia: quedam vero ceremonialia. Moralibus autem licet continerentur in lege: non tamen poterunt proprie dici opera legis cum ex naturali instinctu et ex lege naturali homo inducatur ad illa. Sed ceremonialia dicuntur proprie opera legis. Quantiuncumque ergo homo quo ad executionem iusticie ex moralibus iustificetur et etiam ex ceremonialibus in quantum seruare ea est opus obedientie et ad mala pertineat. et sic accipitur secundum dictum apostoli ad Ro. 2. Quantum vero ad iustus fieri ex operibus legis non iustificari homo per hec. videtur quia sacramenta veteris legis non conferbant gratiam. infra 4. Conuersi estis ad egena elementa id est gratiam non conferentia. neque gratiam in se continentia. Sacramenta vero noue legis licet sint elementa materialia: non tamen sunt elementa egena. quia in se gratiam continent. Unde et iustificare possunt. Si qui autem in veteri lege iusti erant non erant iusti ex operibus legis. sed solum ex fide christi. que deus proposuit propiciatore per fidem. ut dicitur Ro. 3. Unde et ipsa sacramenta veteris legis non fuerunt nisi quedam protestationes fidei christi sicut et nostra sacramenta: sed differenter. quia illa sacramenta gratiam christi configurabant quasi futura: nostra autem sacramenta protestantur quasi continentia gratiam presentem. Et ideo signanter dicit. quod ex operibus legis non iustificatur homo nisi per fidem iesu christi. quia et si olim aliqui seruantes opera legis iustificarentur. non tamen hoc erat nisi per fidem iesu christi. Ex hac autem scientia apostolorum quas habebant quod iustificatio non est per operationem legis: sed per fidei christi. concludit conuersationem apostolorum eligentium fidem christi: et dimittentium opera legis. Unde sequitur. Et nos in christo iesu credimus. quia ut dicitur Act. 4. Non est aliud nomen datum &c. Unde sequitur. Et iustificemur ex fide christi Ro. 5. Iustificati ergo ex fide &c. Et ne aliquis credat quod simul cum lege christi opera legis iustificent. subiungit. Et non ex operibus legis. Roma. 3. Arbitramur enim iustificari hominem per fidem &c. Et ex hoc concludit principale intentum dicens quod si apostoli qui sunt naturaliter iudei non querunt iustificari per opera legis: sed per fidem. quia non iustificatur omnis caro ex operibus legis. nec homo potest iustificari per opera legis. Sumitur est hic caro pro homine scilicet pars pro toto. sicut Esai.

40. Videbit omnis caro salutare dei nostri. Dicitur enim. Propter quod. &c. Concludit quasi a maiori. Magis enim videtur naturale quod iudei per opera legis quod per fidem iustificarentur. sed hoc non est. Quare &c.

Lectio quinta.

¶ Quod si querentes iustificari. in christo inuenti sumus et ipsi peccatores: nunquid christus peccati minister est? Absit. Si enim que destruxi iterum reedifico: preuaricatorem me constituo.

Postquam apertius ostendit per conuersationem apostolorum legalia non esse obseruanda quod ipse dicebat: hic mouet questionem in contrarium. Et circa hoc tria facit. Primo mouet questionem. Secundo soluit eam ibi: Absit. &c. Tertio solutionem eius manifestat ibi. Ego enim per legem &c. Primum dupliciter potest exponi secundum glosam. Primo sic. quod ostendit enim aliquis dicere quod apostoli deserentes legem: viuendo ad fidem christi peccassent. Sed ex hoc apostolus introducit quasi quoddam inconueniens scilicet christum esse auctorem peccati. quod homines ad suam fidem vocat. Et hoc est quod dicit. Quod id est sed si nos apostoli querentes iustificari in ipso id est per ipsum scilicet christum: inuenti sumus id est manifeste comprobamur et ipsi apostoli peccatores propter legis dimissionem: nunquid christus est mihi minister peccati id est introducens nos ad peccandum qui nos a statu legis ad suam fidem vocauit. infra. 4. Factum sub lege ut eos qui sub lege erant redimeret scilicet ab onere legis. Respondet apostolus. Absit. quia magis est minister iusticie. Roma. 5. Per unius obedientiam iusti constituuntur multi. 1. Pe. 2. Qui peccatum non fecit &c. Et quod christus non sit minister peccati abstrahens a lege veteri patet. quia uia si egripse que destruxi scilicet superbiam gloriantem de lege iterum reedifico volens redire ad gloriantem de lege preuaricatorem in ipsum constituo: resumens que destruxi. 2. Pe. 2. Lanis reuersus ad vomitum &c. Josue. 6. Maldictus homo qui reedificauerit iericho. Dicit autem que destruxi non ipsam legem ut manichei volunt. quia lex sancta est. Ro. 7. Sed superbiam de lege qua dicitur Ro. 10. Querentes suam iusticiam statuerunt &c. Siquis autem obisciat quod cum ipse olim destruxerit fidem christi preuaricatorem se faciebat eam edificans. patet responsio. quia fidem christi conatus fuit quidem destruere. sed non preualuit propter veritatem Act. 9. Quid me persequeris. durus est tibi &c. Sed superbia legis vana erat: ideo destrui poterat et reedificanda non erat. Secundo modo potest exponi ut quod dicit. Inuenti sumus et ipsi peccatores ut referatur non ad dimissionem legis sicut nunc expositum est. sed magis ad ipsam legis obseruantiam. Manifestum enim est quod quicumque querit iustificari profitetur se non esse iustum sed peccatorem. Est ergo sensus. Si nos querentes iustificari in christo ex hoc ipso quod querimus iustificari inuenti sumus id est ratione comprobamur et ipsi peccatores fuisse propter hoc quod legem

Explanatio sancti Thome

obseruabam? nunquid iesus christus minister peccati est vt scilicet mandauerit homines post suam passionē legalia obseruare quod sine peccato fieri non potest. Et attendendū est q̄ hec expositio procedit sc̄dm opinio nem Hieronymi qui ponebat statim post passionem christi legalia fuisse mortifera. Tertio modo potest ex poni vt quod dicit. Inuenti sumus ⁊ ipsi peccatores: pertineat quidem ad statum quo lex obseruabatur. non tamen q̄ ipsi offenderent propter legis obseruantiam: sed propter legis defectum que peccatum auferre non poterat vt sit sensus. Si querentes iustificari in ipso in uenti sumus ⁊ ipsi peccatores id est peccatum habens tes: lege peccatum non auferente fm̄ illud Ro. 3. Lau sati sumus iudeos et grecos omnes sub peccato esse. Nūquid iesus christus peccati minister est vt reducat nos ad obseruantiam legis in qua sub peccato eram⁹. Et hec expositio procedit sc̄dm expositionem Augusti ni. Et responderet sc̄dm vtramq; expositionem. Absit. quia ego destruxi legem carnalis intellectus spiritus aliter iudicando et docendo. Unde si iterum vellem reedificare carnalis legis obseruantias: essem preuari cator legis spiritualis. Potest ⁊ quarto modo sic expo ni. Dixeram hominem non iustificari ex operibus leg is. Posset aliquis dicere q̄ nec etiam per fidem chri sti. quia multi post fidem christi acceptam peccant. Et hoc est quod dicit. Si querentes iustificari in christo: id est per fidem christi inuenti sumus post fidem chri sti susceptam etiam ipsi nos fideles peccatores id est in peccatis viuentes. nūquid iesus christus minister pec cati est ⁊ damnationis. sicut minister veteris legis est minister peccati ⁊ damnationis. Non q̄ lex induceret ad peccatum. sed occasionaliter. quia prohibebat pec catum ⁊ non conferebat gratiam adiuuantem ad resi stendum peccato. Unde dicitur Roma. 7. Occasione accepta peccatum per mandatus ⁊c. Sed christus dat gratiam adiuuantem. Job. 1. Veritas ⁊ veritas per iesum christum facta est. Unde nullo modo est minister peccati nec directe nec occasionaliter.

Lectio sexta

Ego enim per legem legi mortuus sum. vt deo viuam: christo cōfixus sum cruci. **V**iuo autē iam non ego: viuū vero in me christus. q̄ autē nūc viuū in carne: in fide viuū filij dei. qui dilexit me ⁊ tradidit semetipsum pro me. Non abijcio gratiaz dei. Si enim per legē iusticia. ergo gratis christus mortuus est.

Hic apostolus solutionem superius assignatam manīfestat. ⁊ primo ponit solutionis manifestationem. Secundo concludit principale intentum ibi. Non abijcio gratiam dei ⁊c. Sed attendendum est q̄ apostolus in quirendo procedens nullum dubium indiscussum relinquit. Et ideo verba eius licet videantur intricata tamē si diligenter aduertant: nihil sine causa dicit. ⁊ hoc apparet in verbis p̄positis. Ubi tria facit. Primo manifestat solutionem. Secundo explicat solutionis manifestationē ibi. Christus crucifixus est ⁊c. Tertio remouet dubitationem ibi. Quā autē viuū ⁊c. Quia ergo apostolus dixerat. Si enim que destruxi ⁊c. q̄ intelli-

gitur ⁊ veteri lege. posset em̄ ab aliq̄ reputari legis destructor ⁊ per p̄sequēs iniqu⁹ sc̄dm illud. p̄s. Dissipa uerunt iniqui legem tuam. Ideo apostolus vult offen dere quomodo legem destruat ⁊ tamen nō est iniquus dicens. Ego em̄ per legem ⁊c. Ubi sciendū est q̄ alius quis dissipat legem per ipam legem ⁊ talis est preuari cator legis non iniquus. Dissipatur autē lex per leges quando in lege datur aliquod preceptū locale seu tempo rale: vt scilicet lex illa tali tempore seu tali loco ser uetur. ⁊ hoc ipsum exprimat in lege. Si quis in illo tē pore seu in illo loco lege non vtitur destruit legem per ipam legem. ⁊ hoc modo apostolus destruxit legem. Unde destruxi inquit quodāmodo legem tamen per le gem: quia ego mortuus sum legi per legem id est p̄ au cozitatem legis ipam diuisi quasi legi mortuus. Au cozitas enim legis per quam mortuus est legi in mul tis sacre scripture locis habetur. Jer. 31. tamē sub aliis is verbis. Confirmabo testamentum nouum super vos mum israel ⁊c. Deut. 18. Prophetam suscitabit domi nus de fratribus vestris ⁊c. Et multe alie. Nō est ergo transgressor apostolus legem destruendo. Vel aliter. Ego per legem scilicet spiritualem mortuus sum legi carnali. Tunc enim moritur legem quando abijcit legē. solutus a lege iuxta illud. Ro. 7. Mortuo viro soluta est mulier a lege viri. Inquantū vero apostolus subie ctus erat legi spirituali dicit se mortuū legi id est solu tum a legis obseruatione Ro. 8. Lex spiritus vite ⁊c. Alius modus dimittendi legem sine preuaricatione ef se potest. quia videlicet lex aliqua est scripta in carta. et tunc dicitur lex mortua. et est in mente legislatoz: ⁊ tunc dicitur lex viuā. Constat autem q̄ si aliquis fm̄ verbum legislatoz operaretur contra leges: et solues ret legem et solueretur a lege mortua. et seruaret leges viuam sc̄dm imperium legislatoz. Dicit ergo sc̄dm hoc. Mortuus sum legi scripte et mortue id est solu tus sum ab ea vt deo viuaz. id est mortus meos sc̄dm di cta ipsius dirigam. ⁊ ad honorem eius ordiner. Lex em̄ statuta in scriptis aliquid tradit propter erraneos ⁊ eos qui ab eo verbotenus audire non possunt. sed his qui coram eo sunt non dicit eam scriptis sed verbo tantum. ⁊ principio enim homines infirmi erant: ad deum accedere non valentes. Et ideo necesse fuit eis precepta legis in scriptis dare: vt per legem quasi per pedagogum manudicerentur ad hoc q̄ a deo precep ta eius audirent sc̄dm q̄ dicitur infra. 3. Lex pedago gus noster fuit in christo. ⁊c. Sed postq̄ habemus accessum ad patrem per christum vt dicitur Roma. 5. Non instrulmur per legem de mandatis dei: sed ab ipso deo. Et ideo dicit. Per legem manudicentem mor tuus sum legi scripte vt viuam deo scilicet ipsi factori legis id est vt ab ipso instruar ⁊ dirigar. Consequē ter cum dicit. Christo confixus sum ⁊c. explicat que dī xit. Dixerat autem q̄ est mortuus legi et q̄ viuū deo: Et ista duo manifestat. Et primo q̄ sit mortuus legi per hoc quod dicit. Christo confixus sum cruci. Secūdo q̄ viuū deo cum dicit. Viuū ego: iam non ego ⁊c. Et primum quidem potest exponi dupliciter. Uno mō sicut in glosa sic. Quilibet homo sc̄dm carnalem origi nem nascitur filius ire. Ephe. sc̄do. Eramus enim nas tura filij ire ⁊c. Nascitur etiam in vetustate peccati. Baruch. 3. Inueterasti in terra aliena ⁊c. Que quis dem vetustas peccati tollitur per crucem christi. et con fertur nouitas vite sp̄nalis. Dicit ergo ap̄lus. Christo

in epistolam ad Galathas. III.

confixus sum cruci id est cōcupiscentia seu fomes peccati et ossis huiusmodi mortuū ē in me p̄ crucē christi. Ro. 6. **¶** Verus homo noster simul crucifixus est et. Item ex quo cum xpo cōfixus sum cruci et mortuus sum peccato et xps resurrexit: cum resurgente etiam resurrexi. Ro. 4. **¶** Trāditus est et. Sic ergo xpus in nobis renouat vitam nouā destructa vetustate peccati. Et ideo dicit. **¶** Vivo autē id ē quia christo confixus sum cruci: vigorem bene operandi habeo iam non ego s̄m carnem: quia iam non habeo illā vetustatē quam prius habui. Sed viuit in me christus id est nouitas que p̄ christum nobis data est. **¶** Vel aliter. **¶** Homo etiam ad illud dicitur viuere in quo principaliter firmat sum affectū et in quo maxime delectat. **¶** Unde et homines qui in studio seu in venationib⁹ maxime delectantur dicunt hoc eorum vitam esse: quilibet autē homo habet quendā priuatum affectum quo querit quod suū est dum ergo aliquis viuere querens tantum quod suū est. sibi sibi viuere. cum vero querit bona aliorum dicit etiam illis viuere. **¶** Quia ergo apostol⁹ p̄ priūm affectum deposuerat p̄ crucem christi: dicebat se mortuū p̄ priūm affectu dicit: **¶** Christus p̄ xpus suū cruci id est p̄ crucē christi remorsus est a me. p̄ priūm affectus siue priuati. **¶** Unde dicebat infra ultimo. **¶** Mihi abisti gloriari nisi in cruce domini nostri etc. 2. corin. 5. **¶** Si vnus p̄ oib⁹ mortu⁹ ē h̄ oēs mortui sunt. **¶** Et p̄ oib⁹ mortu⁹ est christus. vt et qui viuunt iam nō sibi viuūt sed ei. etc. **¶** Vno autē. i. iam nō viuo ego quasi in affectu habēs p̄ priūm bonū. sed viuere in me christus id ē tantū christū habeo in affectu. et ipse christus est vita mea. **¶** Phil. 1. **¶** Mihi viuere christus est et mori lucrū. **¶** Consequēter autē cum dicit. **¶** Quia autē nunc viuo etc. respondet dubitationi que poterat esse duplex ex premissis verbo. **¶** Vna est quomō ipse viuere et non est ille scz qui viuere. **¶** Secunda quomō cōfixus est cruci. **¶** Et ideo hec duo aperit. **¶** Et primo primū quomō scz viuere et non ipse viuere dicens. **¶** Quia autē nunc viuo carne etc. **¶** Vbi notandū est q̄ illa p̄ priūm dicitur viuere que mouēt a principio intrinsicus. **¶** Anima autē pauli constituta erat inter deum et corpus. et corpus quidē viuificabatur et mouebatur ab anima pauli. sed anima eius a christo. **¶** Quantū ergo ad vitam carnis viuere ipse paulus. **¶** Et hoc est q̄ dicit. **¶** Quia autē nunc viuo in carne id est vita carnis: sed quantū ad relationem ad deum christus viuere in paulo. **¶** Et ideo dicit. **¶** In fide viuo filij dei per quā habitat in me et mouet me. **¶** Abachuc. 2. **¶** Iustus autē meus ex fide viuere. **¶** Et nota q̄ dicit. **¶** In carne non ex carne. quia hoc malum est. **¶** Secundo ostendit q̄ confixus est cruci dicens. **¶** Quia amor christi quē ostendit mihi in cruce moriens p̄ me facit vt semp̄ ei cōfigar. **¶** Et hoc est quod dicit. **¶** Qui dilexit me. 1. Jo. 4. **¶** Ipse prior dilexit nos. **¶** Et intantū dilexit me q̄ tradidit semetipsum p̄ me et non aliud sacrificiū. **¶** Apoc. 1. **¶** Diligit nos et lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. **¶** Ep̄. 5. **¶** Sicut christ⁹ dilexit ecclesiam et semetipsum tradidit p̄ ea etc. **¶** Sed attendendū ē q̄ ipse fili⁹ tradidit se: et pater tradidit filiū Ro. 8. **¶** Qui p̄ priū filio nō peccat: s̄ p̄ nobis omnib⁹ tradidit illum. **¶** Et iudas tradidit eum vt dicitur Mat̄. 26. **¶** Et totum vna res est: sed non vna intentio: quia pater ex charitate. filius ex obedientia s̄ mul et cum charitate. iudas vero ex prodicione. **¶** Consequenter cum dicit. **¶** Non abijci gratiam dei etc. infert cōclusionem principalem. **¶** Et primo inducit conclusionem. **¶** Secundo manifestat modum. **¶** Dicit ergo. **¶** Ex quo tantaz grāz recepi a deo et tradidit se et ego viuo in fide filij dei: non abijci gratiam filij dei id est non repudio nec ingratum me exhibeo. 1. corin. 15. **¶** Gratia dei in me vacua non fuit etc. **¶** Unde et alia littera habet. **¶** Nō sum ingratus gratiæ dei Heb. 12. **¶** Contemplantēs ne quis desit gratiæ dei

scilicet per ingratitude se indignum fatendo. **¶** Mod⁹ autem abijciendi et ingratitude est si dicerem q̄ lex esset necessaria ad iustificandū. **¶** Et ideo dicit. **¶** Si em̄ p̄ legem iusticia: ergo christus gratis est mortuus id est si iustificans sit lex id est opera legis iustificandū hominē christus sine causa mortuus est et frustra. qz ad hoc mortuus est vt nos iustificaret. 1. p̄. 3. **¶** Christus semel p̄ peccatis nostris mortuus est etc. **¶** Si hoc p̄ legem fieri posset superflua fuisset christi mors. **¶** S̄z nō gratis mortuus nec inuacū laborauit vt dicit **¶** Eia. 49. **¶** Quia per ipsū solū gratia iustificas et veritas facta est vt dicit **¶** Jo. 1. **¶** Si qui autē ante passionē christi iusti fuerūt hoc etiā fuit p̄ fidem xpi venturi in quez credebant et in cuius fide saluabant.

Capitulum tertium:

¶ Insensati galathe quis vos fascino uit nō obedire veritati: Ante quoz oculos iesus christus p̄scriptus est et in vobis crucifixus.

Supra confutauit ap̄lus vanitatez et mutabilitatē galathearum p̄ auctoritate euangelice doctrine ostendens suā doctrinam auctenticam fuisse ab alijs apostolis: hic vero p̄ rationes et auctoritates ostendit hoc idē scz q̄ legalia nō sunt seruanda. **¶** Et hoc dupliciter. **¶** Primo ex insufficientia legis. **¶** Secundo ex dignitate eorum qui ad christū conuersi sunt. et hoc quato capi. **¶** Vbi. **¶** Dico autēz quanto tempore etc. **¶** Circa primum duo facit. **¶** Primo premitit obiurgationem. **¶** Secundo prosequitur suam probationem ibi. **¶** Hoc solum a vobis volo etc. **¶** Circa primum duo facit. **¶** Primo obiurgat eos attendens eorum fatuitates. **¶** Secundo rationē obiurgationis assignat ibi. **¶** Ante quoz oculos etc. **¶** Primo ergo eos de fatuitate obiurgat vocans eos insensatos. **¶** Unde dicit. **¶** Insensati etc. **¶** Insensatus autē proprie dicitur qui sensu caret. **¶** Sensus autēz spiritualis est cognitio veritatis. qui ergo veritate caret proprie insensatus dicit. **¶** Mat. 15. **¶** Et vos sine intellectu estis. **¶** Sap. 5. **¶** Vos insensati vitam illoz etc. **¶** Sed contra **¶** Mat̄. 5. dicitur. **¶** Qui dixerit fratri suo fatue etc. **¶** Sed fatuus idem est q̄ insensatus. **¶** Ergo apostolus reus est gebenne ignis. **¶** Sed dicendū est vt augustinus dicit q̄ intelligendū est si dixerit sine causa et animo vituperandi: sed apostol⁹ ex causa dixit et animo corrigendi. **¶** Unde dicitur in glosa. **¶** Hoc dolendo dicit. **¶** Secundo cum dicit. **¶** Quis vos fascino etc. ostendit modum quo insensati erant effecti. **¶** Vbi notandum est q̄ insensatus sit aliquis multis modis. **¶** Vel quia non proponit sibi aliqua veritas quā cognoscere possit. **¶** Vel quia et si proponat sibi tamen nunquā eam acceptat. **¶** Vel quia veritatem propositam vel acceptam deserit a via veritatis recedens. et tales erant isti galathe qui veritatem fidei quam acceptat deferentes veritatez propositam rēnuerunt. **¶** supra. 1. **¶** Mior q̄ tam cito etc. **¶** Et iō istum gradū insensationis in eis reprehendit dicens. **¶** Quis vos fascino etc. **¶** Ad sciendum autem quid sit fascino. sciendum est q̄ scdm̄ glosam fascino proprie dicitur iustificatio sensus: que per artes magicas fieri consuevit: puta cum hominem facit aspectibus aliorum apparere leonem vel cornū. et huiusmodi. et hoc etiam p̄ demones potest fieri qui habent potestatem mouendi fantasmata et reducendi ad principia sensuū ipsos sensus imutando. **¶** Et scdm̄ hanc acceptionē satis p̄ priū dicit ap̄lus. **¶** Quis vos fascino etc. **¶** Vos estis sicut hō ludificat⁹ q̄ res manifestas alie accipit q̄ sit in rei veritate. qz scz estis ludificati p̄ deceptiōes et sophis

Explanatio sancti Thome

mata veritati nō obedire id ē veritatem vobis manifestā
2a vobis receptam non videtis nec obediendo recipitis
Sap. 4. Fascinatio nugacitatis obfcurat bona. Esa. 5.
Ee qui dicit bonū malū 2c. Alio modo accipit fascina-
tio fm q̄ aliq̄s ex aspectu malivolo ledit 7 maxime in ve-
tulis que visu vrent et aspectu inuido fascinant pueros
qui ex hoc infirmant 7 vomūt cibum. Huius causam aīas
volens assignare auicenna in libro suo de anima dicit q̄ ma-
teria corporalis obedit substantie intellectuali magis q̄
qualitatib⁹ actiuis 7 passiuis in natura. Et ideo ponit q̄
ad apphensionē substantiarū intellectualiū q̄s vocat aīas
sei moiores orbium multas sunt preter ordinē mor⁹ celi.
7 oīm corporaliū agentium. Eodem modo dicit q̄ qñ aīa
sancta depurata ab affectib⁹ terrenoz 7 a carnalibus vi-
rijs accedit ad similitudinē substantiarū dictarū et obedit
ei natura. Et hinc est q̄ aliqui sancti viri operant quēdā
mira preter nature cursum. 7 similiter q̄ anima alicui⁹ se
data passionibus carnalibus: habet fortē apphensionē
in malitia obedit emē natura ad trāsmutationē materie ī
illis maxime in quib⁹ materia abilis est sicut ī pueris tes-
neris conuenit. Et sic cōuenit fm eum q̄ ex forti apphē-
sione vetularū in malitiā imutat puer 7 fascinat. Nec autē
positio satis videt vera fm opinionē autēenne. Nam ip̄e
posuit formas oēs cozpales ī istis inferiorib⁹ infusi a sub-
stantijs in corporalib⁹ separatis. 7 q̄ agētia naturalia nō
habent se ad hoc nisi vt disponentiā tantū. Sed hoc qui-
dem improbat a p̄bo. Agēs em̄ oportet esse simile subie-
cto. Non sit autē forma tantum. nec materia. sed compo-
situm ex materia 7 forma. Id ergo quod agit ad esse coz-
poralium oportet q̄ habeat materiā 7 formā. Unde dicit
q̄ transmutare materiā formarū non potest nisi id qd̄ ha-
bet materiā 7 formā. 7 hoc quidē: Vel virtute sicut deus
qui actor est forme 7 materie. Vel actu sicut agens cozpo-
reum. Et ideo materia corporalis q̄tum ad huiusmodi
formas nec angel⁹ nec alicui pure creature obedit ad nu-
tum: sed soli deo. vt augustinus dicit. Unde non est verū
quod auicēna dicit de huiusmodi fascinatioē. Et ideo di-
cendū q̄ ad imaginationē seu apphensionē hominis qñ
fortis est immutat sensus seu appetit⁹ sensitiuus q̄ quidē
immutatio nō est sine alteratione corporis 7 spiritui⁹ corpo-
ris sicut nos videmus q̄ ad apphensionem delectabilis
mouet appetitus sensitiuus ad concupiscentiā. et ex
inde cozp⁹ calescit. Similiter ex apphensione tū mēdi fri-
gescit. Immutatio autē spiritui⁹ maxime inficit oculos
qui inficit rem p̄ aspectum inficiunt. sicut patet ī specu-
culo mundo qd̄ ex aspectu mēstruate inficit. Sic ergo q̄
vetule obstinate in malitia 7 dure sunt. ex forti apphen-
sione imutat appetitus sensitiuus et ex hoc sicut dictum
est infectio maxie fit a venis ad oculos. 7 ex oculis ad rez
p̄spectam. Unde q̄ caro pueri mollis est ad earum inui-
duz aspectū inficit et fascinat. Et quādoq̄ quidē ad hūc
effectum demones operant. Dicit q̄ quis vos fascinavit
veritati non obedire. Quasi dicat. Vos aliqui obedistis
veritati fidei. sed modo non. ergo estis sicut pueri qui ex
aliquo inuido infecti cibum receptū vomitis. ¶ Ratio
nem autē obiurgationis assignat dicens. Ante quozū ocu-
los 2c. Quod potest tripliciter legi. Vno modo fm hie-
ronymū vt respondeat p̄me persone acceptioni fascinatio-
nis aīa p̄mo acceptu. quasi dicat. Dico vos fascinatos:
quia ante quozū oculos 2c. id est p̄scriptio christi qua dā-
natus est in mortem adeo vobis manifesta fuit ac si ante
oculos vestros fuisset. Et in vobis crucifixus id est in in-
tellectibus vestris erat crucifixio iesu xpi vt sciretis qua-
liter facta esset. Unde si eam nō videtis modo nec obedistis
hoc contingit: q̄ estis ludificati 7 fascinati. Cōtra qd̄
dicitur Can. ultimo. Pone me vt signaculū sup cor tuū

2c. Alio modo fm augustinū. q̄i dicat. Recte fascinati
estis q̄ veritate quā recepistis scz christū p̄ fidem in cor-
dib⁹ vestris ex omittis sicut pueri. Et hoc q̄ ante oculos
vestros id est ī vestra presentia iesus christus p̄scribit⁹
est id ē expellit 7 eiicit de hereditate sua. Et qd̄ molestū
deberet eē vobis q̄ nō debet pati q̄ ab alijē p̄scribere
7 expellere ī vobis p̄scriptus est. I. hereditate suā amis-
sit in vobis id est vchipsos Et tunc hoc qd̄ sequit scz cru-
cifixus legi debet cū pondere 7 ostensione delozis: q̄ hoc
addidit vt cōsiderarent quo precio xpus emerit possessio-
nē quā in eis amittet bar. 7 ex hoc mouerent magis. q̄i
dicat. Christus p̄scriptus est in vobis scz qui crucifixus
id est qui cruce sua 7 sanguine pp̄tio acq̄siuit hanc here-
ditatē. 2. cor. 6. Empri em̄ estis p̄cio magno 2c. 1. Pe. 1.
Non corruptibilibus auro vel argento 2c. Tertio modo
fm ambrosiū. quasi dicat. Vere fascinati estis ante quozū
oculos id est in quozū reputatione scz fm iudiciū vestruz
iesus christus p̄scriptus est id est damnat⁹ non alios sal-
uans 7 in vobis id ē fm q̄ vos intelligitis crucifixus est
id ē mortuus isū. nō autē alios iustificans. cum tamē de
eo dicat. 2. corin. vltimo Q̄ si mortuus est ex infirmitas
te nostra: viuit tamē ex virtute dei. Potest 7 quarto mo-
do exponi fm glosam vt p̄ hoc designet ap̄lus granitatē
culpe eoz. q̄ in hoc q̄ christū deserant legem obseruan-
tes: equaliter quodāmodo peccabant Pilato q̄ xpm p̄-
scripsit id est damnauit. vt dum insufficientē xpm credit
ad saluandū similes in peccando crucifixorib⁹ xpi: q̄ ip-
sum in ligno suspenderit morte turpissima cōdemnātes
7 afficientes. Equalitas tamen est accipienda ex pte ei⁹
in quē peccat. q̄ in christum galathe peccabant sicut pil-
latus 7 crucifixores xpi.

Lectio secunda.

De solum a vobis volo discere: et

operibus legis spirituz accepistis:
an ex auditu fidei: Sic stulti estis vt

cum spiritu ceperitis nunc carne cōsumami
ni. Tanta passi estis sine causa: si tamen sine
causa. Qui ergo tribuit vobis spiritū 7 ope-
ratur virtutes in vobis ex operib⁹ an ex au-
ditu fidei.

Posita obiurgatione: cōsequēter ap̄lus p̄cedit ad insuf-
ficientiā legis 7 virtutē fidei ostendendā. Et p̄mo ostendit
insufficiētiā legis. Secūdo mouet questionem et
solutū ibi. Quid igit lex 2c. Circa primū duo facit. P̄-
mo p̄bat defectum legis et insufficientiā per ea que ipsi
experti sunt. Secūdo p̄ auctoritates 7 rationes ibi. Si-
cut scriptū est 2c. Circa primū duo facit. q̄ primo p̄bat
ppositum experimento sumpto ex parte ipsoz. Secūdo
p̄bat idem experimento sumpto ex parte ipsius apostoli
ibi. Qui ergo tribuit vobis 2c. Circa p̄mum duo facit.
P̄mo ostendit donū qd̄ receperūt. Secūdo defectum
in quē inciderunt ibi. Sic stulti estis 2c. Donum autē qd̄
receperunt ostēdit querēdo ab eis vnde illud receperūt.
Unde susceptū donum supponēs interrogans querit ab
eis dicens: Quāuis fascinati 7 stulti sitis. tamē non inf-
estis ludificati quin vnum qd̄ valde manifestū est me vo-
cere possitis. Et ideo solum hoc volo a vobis dicere. q̄
hoc solum sufficit ad pbandū quod intendo. hoc in q̄ est
quia cōstat q̄ spiritum sanctū accepistis. Quero ergo an
accepistis illū ex operib⁹ legis an ex auditu fidei: Ad qd̄
sciendū ē q̄ ī p̄mitina ecclā ex diuina dispositioē vt fides xpi
pmoueret 7 cresceret: statim post p̄dicatioz fidei ab ap̄lis
manifesta signa spūs sancti fiebāt sup audietes. Unde ve-

in epistolam ad Galathas. III.

Petro dicit act. 10. Adhuc loquente petro verba hec cecidit spūsanctus ꝛc. Ipsi etiā galathe ad predicatioꝝ pauli manifeste spūsanctum acceperant. Querit ḡ aplūs ab eis: vnde habuerunt spūsanctum. Constat autē q̄ non p̄ opera legis. qz cum essent gentiles ante receptioneꝝ spūsancti legē nō habebant. Ergo habuerūt spūsanctū id ē dona spūsancti ex auditu fidei Ro. 8. Mō accepistis spūsanctū seruūtis iterū in timore ḡ scz dabat in lege. An ꝛuz tremore lex data est. sed accepistis spūm filioꝝ qui dat p̄ fidē que est ex auditu vt dicit Ro. 10. Si ḡ hoc potuit fidei virtus: frustra querit aliud p̄ qd saluemur. qz multo difficilius est de iniusto facere iustus ḡ iustus in iusticia cōseruare. Si ḡ fides d̄ iniustus galathis sine lege iustos fecerat. nō est dubiū q̄ sine lege poterat eos in iusticia cōseruare. Magnū ḡ dicit donum qd per fidem acceperant. Consequenter cū dicit. Sic stultū estis ꝛc. ostendit defectum in quē plap̄si sunt ꝛ exaggerat duplicē defectū in eis aplūs scz q̄tum ad dona q̄ a xpo acceperant. ꝛ q̄tum ad mala que p̄ ipso ptulerunt ibi. Tanta passi estis ꝛc. Circa primū sciendū est q̄ isti galathe deserentes qd magnū erat scz spūsanctū adbeferunt minoꝝ scz carnali obseruantie legis et hoc stultū est. Et ideo dicit. Sic stultū estis adeo vt cum ceperitis instinctū sancti spūs id ē institium pfectionis vestre habueritis a spūsancto. nunc dum pfectiones estis cōsumamini carne. i. queritis pseruari p̄ carnales obseruantias legis a qua nec institū iusticie pot̄ haberi Jo. 6. Caro non p̄dest quicq̄ ꝛc. Et sic ordinem pueritiss. qz via pfectionis est ab imperfecto tendere ad p̄fectū. Vos autē qz econuerso factis: stultū estis Eccl. 27. Homo sanctus p̄manet in sapiētia sicut sol. stultus vt luna mutat. Similes istis sunt q̄ incipiunt seruire deo cū seruoꝝe spūs: postmodū desiciunt in carne q̄ etiā assimilant statue nabueho donosoz: cuius caput aureum: ꝛ pedes lutei Dan. 2. Et iō dicit Ro. 8. Qui in carne sunt deo placere nō possunt. Et infra. 6. Qui feminat in carne de carne metet corruptionē. Consequenter cum dicit Tanta passi estis ꝛc. exaggerat modū defectū q̄tum ad mala q̄ p̄ xpo ptulerunt. q̄ em̄ aliqd sine labore recipiūt illa minus cōseruare custodiunt. sed illud qd cū labore acq̄ritur vilipendere ꝛ non custodire stultū est. Isti autē cum labore ꝛ tribulatione magna quā passi sunt a contribulib⁹ suis ppter fidem receperunt spūsanctum. Et ideo dicit. Tanta passi estis sine causa: q̄si dicit. Non contemnatis tantū donum qd cū labore accepistis als illa sine causa id ē sine vtilitate passi estis. qz hec sustinuitis vt pueniretis ad vitam eternā Ro. 5. Tribulatio patientiā operat̄ patientia autē p̄bationē. p̄batio vero spem ꝛc. Vnde si p̄cluditis vobis aditum vite eterne deferentes fidē q̄rentes cōseruari carnalibus obseruantijs. sine causa id est inutiliter passi estis. Et hoc dico. si tamē sine causa. Qd ideo dicit qz in eozū potestate erat penitere si vellēt q̄diu viterent. Ex hoc autē habet q̄ oꝝa mortificata reuiuiscūt Sap. 3. Labores eoz sine fructu ꝛc. Sal. 4. Timeo autē ne sine causa laborauerim ꝛc. Si vero accipiat d̄ malis q̄ non penitent. potest dici q̄ patiunt sine causa conferente scz vitā eternā. Consequenter cū dicit. Qui ḡ tribuit vobis ꝛc. pbat ppositū exp̄imento sumpto ex pte apli. possent em̄ dicere q̄ verū est nos recepisse spūsanctū ex auditu fidei. tñ ppter deuotionē quā ad legem habuim⁹ accepimus fidem quā p̄dicabas. Et iō dicit. Non curo quid sit ex parte vestra. tñ illud qd ego feci tribuens vobis ministerio meo spūsanctū. q̄ operat̄ in vobis virtutes id est inter vos miracula. sed nunqd facio hoc ex operib⁹ legis an ex operibus fidei: Non vtioꝝ ex opibus sed ex fide. Sz nūqd aliq̄s pot̄ dare spūsanctū. Augu. em̄ 15. de trinitate dicit q̄ nullus hō purus spūsanctū dare

pot̄: nec ipsi apli dabant. sed imponebāt man⁹ sup hoies ꝛ accipiebant spūsanctū. Quid ḡ est qd hic dicit aplūs de se loquēs qui tribuit vobis spūsanctū? Rñdeo. dicens est q̄ in datione spūsancti tria p̄ ordinē se habētia occurrunt. scz spūsanctus inhabitans. donū gratie chāritatis cum ceteris habitib⁹ ꝛ sacramentū noue legis cuius ministerio dat. Et sic pot̄ ab aliq̄bus tripliciter dari. Ab aliquo em̄ dat sicut auctoritatē habente q̄m ad tria predicta scz respectu spūsancti inhabitantis respectu doni et respectu sacramenti. et hoc modo spūsanctus dat a solo patre ꝛ filio fm̄ q̄ eius auctoritatē habent nō quidē dominij sed originis: qz ab vtroq̄ p̄cedit. Sz q̄tum ad gratiā seu donū. ꝛ q̄tum ad sacramēta spūsancti dat etiā se fm̄ q̄ datio importat causalitatem spūsancti respectu donozꝝ ipsius qz vt dicit aplūs. 1. corin. 12. Ipse diuidit singulis pur vult. Secundū autē q̄ in datione importat auctoritas nō potest p̄prie dici spūsanctū seipsum dare. Quātū vero ad sacramentū qd ministerio ministroꝝ ecclesie dat. pot̄ dici q̄ sancti p̄ ministeriū sacramentozum dant spūsanctum. Et hoc modo hic loquit aplūs fm̄ q̄ tangit in glosa tñ huiusmodi modus nō est p̄uetus neq̄ extendend⁹. Dicit etiā glo. q̄ facere miracula attribuit fidei. qz ex hoc q̄ credit que supra naturā sunt supra naturam operat̄. Et qz apli predicabāt fidem q̄ quedā rōez excellentia continebat. ideo oportebat ad eoz credulitatē aliq̄ testimonia adducere q̄ missi essent a deo qd rationē excedit. Vñ xps dedit eis signū suū ad hoc ostēdēdū. Est autē duplex signū xpi. Vñ est q̄ est dñs oim̄. Vñ dicit in Is. Regnū tuum regnū oim̄ seculoz ꝛc. Aliud est q̄ est iustificatōꝝ ꝛ saluator fm̄ illud Act. 4. Non est aliud nomen sub celo datū hoib⁹ ꝛc. Dedit ḡ eis duo signa. Vnum est q̄ facerent miracula p̄ qd ostenderent q̄ missi sunt a deo dño oim̄ creature. Luc. 10. Dedit eis p̄tatem ꝛ virtutē sup oia demonia ꝛc. Aliud q̄ darent spūsanctū ministerio p̄ qd ostenderent q̄ missi sunt ab oim̄ saluatore Act. 8. Tunc imponebant manus sup eos ꝛc. Et tūc cum imposuisset illis manus paulus saluator venit sup per illos ꝛc. Et de his duobus modis dicit Heb. 2. Cōtestante deo signis ꝛ potentis ꝛ varijs virtutib⁹ ꝛ spūs sancti distributionib⁹ fm̄ suam voluntatē.

Lectio tertia.

Sicut scriptum est credidit abraham deo. ꝛ reputatū ē ei ad iusticiā. Cognoscite ergo qz qui ex fide sunt: hi sunt filij abrahe. Prouidēs autē scriptura. qz ex fide iustificat gentes deus: prenūciauit abrahe. qz benedicent in te om̄es gentes. igitur qui ex fide sunt benedicentur cūz fideli abraham.

Supra p̄bauit aplūs exp̄imento virtutē fidei ꝛ iusticiam legis: hic vero p̄bat idem p̄ auctoritates ꝛ rationes. Et p̄mo p̄bat virtutē fidei in iustificando. Secūdo in hoc ostēdit legi defectū ibi. Quicq̄s em̄ ex operib⁹ legis ꝛc. Primū autē p̄bat vtens quodā sillogismo. Vñ circa hoc tria facit. Primo ostendit minoꝝ. Secūdo maiorem ibi. Prouidēs autē scriptura ꝛc. Tertio insert cōclusionem ibi. Igit q̄ ex fide ꝛc. Circa primū duo facit. Primo p̄ponit quandā auctoritatē ex q̄ elicet minoꝝ. Secūdo cōcludit eā ibi. Cognoscite ḡ ꝛc. Dicit ergo. Vere iusticia ꝛ spūsanctus est ex fide sicut scriptum est Gen. 15. ꝛ introducit Ro. 4. Q̄ credidit abraham deo ꝛc. Vbi notandum est q̄ iusticia consistit in redditione debiti: homo autem debet aliquid deo: aliquid sibi et aliqd p̄ximo.

Explanatio sancti Thome

Sed q̄ aliquid debeat sibi ⁊ primo hoc est ppter deum. Ergo summa iusticia est reddere deo q̄d suum est. Nam si reddas tibi vel primo quod debes ⁊ hoc nō facis ppter deum. magis es peruersus q̄ iustus cum ponas finem in homine. Dei autem est quicquid est in homine et intellectus ⁊ voluntas ⁊ ipsum corpus. sed tamen quodā ordine. ⁊ inferiora ordinant ad superiora. ⁊ exteriora ad interiora scz ad bonū anime. sup̄emū aut̄ in hoīe est mens. Et ideo p̄mū in iusticia hominis est q̄ mens hoīs deo subdat. ⁊ hoc fit p̄ fides. 2. corin. 10. In captiuitatē redigētes omnē intellectum in obsequium xp̄i. Sic ergo dicendum est in omnibus q̄ deus est primū principū in iusticia. ⁊ q̄ deo dat scz summū q̄d in eo est subdendo: perfecte est iustus. Ro. 8. Qui sp̄i dei agunt. hi filij sunt dei. Et ideo dicit. Creditur abraaz deo id est mentem suā deo p̄ fidem subdidit. Eccl. 2. Recede deo ⁊ recuperabit te ⁊c. Et infra. Qui timetis dominū credite illi ⁊c. Et reputatū est ei ad iusticiam id est ipsum credere ⁊ ipsa fides fuit ei ⁊ est omnibus alijs sufficiens causa iusticia. ⁊ q̄ ad iusticiam reputet ei exterius ad hominib⁹. sed interius a deo qui eos q̄ habent fidem p̄ charitatem operantē iustificat: eis peccata remittendo. Ex hac aut̄ auctoritate concludit minorē p̄positionē dicens. Cognoscite ergo ⁊c. Quasi dicat. Ex hoc aliquid dicit filius alius q̄ imitat opera eius. si q̄ vos filij estis abrae: opera abrae facite. Jo. 8. Abraaz aut̄ non quesuit iustificari p̄ circumcisiōnē: sed p̄ fidem. ergo ⁊ illi q̄ querunt iustificari p̄ fidem sunt filij abrae. Et hoc est q̄d dicit. Quia abraam iustus est ex fide: p̄ hoc q̄ deo credidit. ⁊ reputatum est ei ad iusticiā. ergo cognoscite q̄ illi qui ex fide sunt id est qui ex fide credunt se iustificari ⁊ saluari: hij sunt filij abrae scz imitatione ⁊ instructione Ro. 9. Qui filij sunt p̄missionis estimant̄ in semine ⁊c. Luc. 19. dicit Zacheo. Hodie huic domui salus a deo facta est. eo q̄ ⁊ ipse sit fili⁹ abrae ⁊c. Et Matth. 3. Potēs est deus de lapidib⁹ istis id ē de gentilibus suscitare filios abrae: in q̄tum scz facit eos credentes. Consequenter cū dicit. Prouidens aut̄ scriptura ⁊c. ponit maiorē que scz est q̄ abrae p̄nunciatū est q̄ in semine suo benedicerentur oēs gentes. Et hoc est q̄d dicit. Prouidens scriptura. Inducens deum loquentē abrae dicit Gen. 12. Q̄ deus p̄nunciavit abrae q̄ in te id est in his q̄ ad similitudinē tuā filij tui erunt imitatione fidei benedicent omnes gentes. Matth. 8. Multi veniūt ab oriente ⁊ occidēte ⁊c. Cōsequenter cum dicit. Ergo q̄ ex fide ⁊c. Infert conclusionem ex premissis. An sic potest formari argumentū. De⁹ pater nunciavit abrae q̄ in semine suo benedicerent oēs gentes. Sed illi qui querunt iustificari p̄ fidē sunt filij abrae. ergo q̄ ex fide sunt id est qui querūt iustificari p̄ fidem benedicent cū fideli id ē credente abraam.

Lectio quarta.

Quicūq̄ em̄ ex operibus legis sunt q̄ sub maledicto sunt: scriptum est em̄.

Maledictus omnis qui non p̄manserit in omnib⁹ que scripta sunt in libro legis: vt faciat ea. quoniā aut̄ i lege nemo iustificatur apud deum. Manifestū est quia iust⁹ ex fide viuūt. Lex autē non est ex fide: sed q̄ fecerit ea viuēt in illis.

Supra ostendit ap̄lus virtutem fidei: hic cōsequenter ostēdit defectum legis. Et primo p̄ auctoritatem legis. Scōdo p̄ humanā consuetudinē ibi. Fratres s̄m hoīem dico ⁊c. Circa primū tria facit. Primo ostendit damnū occasionā liter ex lege consecutum. Secundo legis insufficientiam

ad ipsum damnū remouendū ibi. Quicūq̄ aut̄ in lege ⁊c. Tertio xp̄i sufficientiam qua ipsum damnū est remotus ibi. Christus aut̄ nos redemit ⁊c. Circa primū duo facit. Primo p̄ponit intentum. Secundo p̄bat p̄positū ibi. Scriptum est em̄. Maledictus ⁊c. Dicit q̄. Quicūq̄ em̄ ⁊c. Itā qz dixerat q̄ q̄ ex fide sunt benedicent cū sint filij abrae. Possent quis dicere q̄ ppter opa legis ⁊ ppter fides benedicunt. ⁊ ideo hoc excludens dicit. Quicūq̄ ex operibus legis sunt: sub maledicto sunt. Sed contra. Antiq̄ patres fuerunt in operibus legis. ergo sunt maledicti: ⁊ p̄sequens damnati q̄d est error manichei. Ideo hoc est false intelligendū. Et attendendū est q̄ ap̄lus nō dicit. quicūq̄ seruant opera legis sub maledicto sunt. qz hoc est falsū p̄ tpe legi. s̄ dicit. Quicūq̄ sunt ex opib⁹ legi ⁊c. i. q̄litercūq̄ in opib⁹ legi p̄fidit ⁊ putant se iustificari p̄ ea. sub maledictos sunt. Aliud em̄ ē ēē in opib⁹ legi: ⁊ aliud ē seruire legē. Itā hoc est legē implere. Et q̄ eam implere nō est sub maledicto. Esse vero in operib⁹ legis est in eis p̄fidere ⁊ spem ponere. Et q̄ in eis hoc modo sunt sub maledicto sunt scz transgressionis. Quod q̄ dem nō facit lex. qz concupiscentia nō venit ex lege: sed agnitio peccati ad quod proni sumus: p̄ concupiscentiā p̄ legē p̄hibita. In q̄tum ergo lex cognitiō peccati facit ⁊ nō p̄bet auxiliū contra peccatum: dicunt esse sub maledicto. cum neque illud p̄ ipsa opera euadere. Sunt autē quedā opera legis ceremonialia: que in obseruationibus fiebant. Alia sunt opera que p̄tinent ad mores. de quib⁹ sunt mandata moralia. Unde s̄m glo. hoc q̄d hic dicit. Quicūq̄ ex operibus legis sunt ⁊c. intelligendum est de operib⁹ ceremonialibus: ⁊ nō de moralibus. Vel dicendū q̄ loquit̄ hic ap̄stolus de omnibus operib⁹ tam ceremonialibus q̄ moralibus. Opera em̄ non sunt causa q̄ aliquis sit iustus ap̄ deum: sed potius executiones ⁊ manifestationes iusticie. Nam nullus p̄ opera iustificat apud deum: sed p̄ habitū fidei. non quidē acquisitū sed infusū. Et ideo quicūq̄ ex operib⁹ iustificari querūt sub maledicto sunt. qz p̄ ea peccata non remouent nec aliq̄s quo ad deum iustificat: s̄ p̄ habitū fidei charitate informatū. Heb. 11. Multi omnes testimo monio fidei ⁊c. Consequenter cum dicit. Scriptū est em̄ ⁊c. Probat p̄positū. ⁊ hoc primo dicit s̄m glo. s̄m glo. s̄m glo. dicit p̄ hoc q̄ nullus potest legē seruire hoc modo quo lex precipit. Deut. 28. Q̄ omnis q̄ non p̄manserit in omnib⁹ q̄ scripta sunt in libro legis vt faciat ea id est qui non impleuerit totam legem sit maledictus. Sed implere totam legem est impossibile vt dicit act. 15. Et quid temptatis imponere iugū q̄d neq̄ nos neq̄ patres nostri portare potuimus. Ergo nullus est ex operib⁹ legis quin sit maledictus. Potest etiam accipi hoc quod dicit. Scriptū est em̄ ⁊c. non vt p̄batio p̄positi: sed vt ostendat̄ eius expositio. q̄si dicat. Dico q̄ sunt sub maledicto: sub illo scz de q̄ dicit lex. Scriptum est em̄. Maledictus est omnis ⁊c. Et intelligat̄ de peccato id est maledicto. Itā lex impat̄ obē faciēda seu mala vitanda. ⁊ imperando obligat: sed non dat virtutem obediēdi. Et ideo dicit. Maledictus quasi malo adiectus omnis nullum excipiēdo. qz vt dicit act. 10. Non est p̄sonarum exceptio apud deum. Qui nō p̄manserit vsq̄ in finē. Matth. 24. Qui p̄seuerauerit vsq̄ in finem. In omnib⁹ non in q̄busdā tantū. qz vt dicit Jac. 2. Quicūq̄ totam legem seruauerit offendat autē in vno factus est oīm reus. Que scripta sunt in libro legis vt faciat ea. Non solū vt credat lex velit t̄m: sed vt opere impleat p̄s. Intellectus bon⁹ omnib⁹ facientib⁹ eum. Sancti autē patres ⁊ si in operibus legis crāt: saluabāt t̄m in fide venturi. confidentes in eius gratia ⁊ saltem sp̄ualiter leges implētes. Moyses em̄ vt in glofa dicit̄ multa quidē p̄cepit que nullus implere potuit ad domandā iudeorum

in epistolam ad Galathas III

superbia dicentium. Non vult qui implet sed vult qui iubeat. Sed hic est questio de hoc q̄ dicitur *Maledictio omnis*. Dicitur em̄ *Ro. 12. Benedicite et nolite maledicere. Respondeo* dicendum est q̄ maledicere nihil aliud est q̄ malum dicere. possunt ergo dicere bonū esse malū et malum esse bonū. et rursum bonū esse bonū et malū esse malum. Et primū quidē p̄hibet apostolus dicens: *Nolite maledicere id est nolite dicere bonū esse malū et cōtra sed secundum licet. et ideo cū vituperamus peccatū ma* s ledicimus quidem sed non dicens bonū malum. sed dicimus malū esse malū. Et ideo licet peccatorē maledicere id est dicere eū esse malo adiectū vel esse malū. *Consequenter cū dicitur. Quonia autē in lege etc.* Ostendit in sufficientiam legis non valentis ab illo maledicto eripere ex hoc q̄ iustificare non poterat. Ad quod ostendēdū videtur quodam slogismo in secunda figura et est tal. *In* s sticia est ex fide. sed lex ex fide non est. ergo lex iustificare non potest. Circa hoc ergo primo ponit conclusionē euz dicit *Quonia autē in lege nemo iustificatur. Secundo autē maiorē cū dicit Quia iustus ex fide vivit. Tertio minorē cum dicit Lex autē non est ex fide. Dicit ergo.* Dico q̄ per legē maledictio inducta est. nec tamē ab illa maledictione lex eripit. quia manifestū est q̄ nemo in lege iustificatur apud deū id est per opera legis. Circa qd̄ intelligendū est q̄ illi qui negauerunt veteris testamentū ex hoc verbo d̄ causationē sumperunt. Et ideo dicendū est q̄ nemo iustificatur in lege id est per legē. Nam per eaz cognitio quidē peccati habebatur. vt dicitur *Ro. 5.* sed non habebatur per eā iustificatio. *Ro. 3.* Ex operibus legis nullus iustificabitur. Sed contra *Gal. 2.* dicit. *Mōne* abraham ex operibus iustificatus est. Respondeo dicendum est q̄ iustificare potest accipi dupliciter. Vel q̄tum ad executionē iusticie et manifestationē. et hoc modo iustificatur homo id est iustus ostenditur ex operibus operariis. Vel quantū ad habitū iusticie infusum et hoc modo non iustificatur quis ex operibus: cum habitus iusticie qua homo iustificatur apud deū non sit acquisitus: sed per gratiaz fidei infusus. Et ideo signanter ap̄lus dicit. *Apud deū.* quia iusticia que est apud deū in interiori corde est. iusticia autē que est ex operibus id est que manifestat iustum est apud homines et hoc modo apostolus accipit apud deum. *Ro. 2.* *Mō* em̄ auditores sed factores etc. *Ro. 4.* Si ex operibus abraham iustificatus est habet gloriā sed non apud deum etc. Sic ergo patet conclusio rationis scilicet q̄ lex iustificare non potest. *Consequentē* cum dicit *Quia iustus etc.* Ponit maiorē que est ex auctōitate scripture. *Abacuc. 2.* et introducit etiaz *Ro. 1.* et ad hebre. *10.* Circa qd̄ notandū est. q̄ in homine ē duplex vita. scilicet vita nature: et vita iusticie. Vita quidē nature est per animā. Unde anima a corpore recedente: corpus remanet mortuū. Vita vero iusticie est per deum. Et ideo primū quo deus est in anima hominis est fides ad hebre. *11.* Accedentē ad deū oportet credere. *Eph. 3.* *Habitate* christum per fidem etc. Et sic dicimus q̄ in anima pura idicia vite apparēt in operibus vite vegetabilis quia ma pura vegetabilis ē q̄ p̄rio aduenit animalī generato vt p̄būa aia vegetabilis ē q̄ p̄rio aduenit animalī generato vt p̄būa aia dicar ita quia primū principiū quo deus est in nobis est fides ideo fides dicitur principiū viuendi. Et hoc est qd̄ hic dicitur. *Iustus meus ex fide vivit. Et intelligendū* est de fide per dilectionē operante. Minor autē ponitur ibi. *Lex autē non est etc.* Et primo ponit ipsa minor *Secundo* probatur ibi. *Sed qui fecerit etc.* Dicit ergo *Lex* non est ex fide. Sed contra. *lex* mādat cred. etc. q̄ sit vn⁹ deus. et hoc pertinet ad fidem. Ergo lex habebat fidem. q̄ autē sit vn⁹ deus mandat *Deut. 6.* *Iudi* israel: *dominus deus tuus etc.* Respondeo dicendū est q̄ hic loq̄

tur de observationibus mandatoꝝ legis s̄m q̄ lex cōstituta est in mandatis et preceptis ceremonialibus. et dicit q̄ nō est ex fide fides em̄ vt dicitur hebre. *11.* est substantia separandarum rerum argumentum non apparentiū. Et ideo proprie implet mandatū de fide qui nō sperat ex hoc aliqua presentia et visibilia consequi: sed bona inuisibilia et eterna. *Lex* ergo quia p̄mittebat terrena et presentia vt dicitur *Esa. 1.* *Si* volueritis et audieritis me: bona terre comedetis: ideo non est ex fide sed ex cupiditate pot⁹ vt ex timore s̄m illos precipue: qui carnaliter legem seruabant. Aliqui tamē spiritualiter viuēbant in lege: s̄ hoc non est ex ea sed ex fide mediatoris. Et q̄ lex non sit ex fide probat cum dicit. *Sed* qui fecerit ea scilicet opera legis vivit in illis scilicet vita presenti id est in univ. est a morte temporalī et consequatur in vita presenti. Et aliter dico q̄ lex non est ex fide et hoc patet quia qui fecerit etc. Quasi dicat precepta legis non sunt de credendis: sed de faciendis: licet aliquid credendum annunciet. Et ideo virt⁹ eius nō est ex fide sed ex operibus et hoc p̄bat quia dominus quando voluit eam confirmare non dixit qui crediderit: sed qui fecerit ea vivit in illis. Sed non a lex ex fide est. *Matth. vltimo.* Qui crediderit et baptizatus fuerit etc. *Lex* tamen est quoddā effigiatū et effectus ex fide: et ideo comparatur lex vetus ad legem nouā sicut opera nature ad opera intellectus. Nam in ipsis operibus nature apparent quedam opera intellectus: nō q̄ res naturales intelligant: sed quia agūtur et ordinantur ab intellectu vt finem consequantur. Sic et in veteri lege aliqua continentur que fidei sunt nō q̄ iudet ea p̄out. erāt fidei haberent: sed habebant ea in figura tantū fidei xp̄i et protestationē ex cuius fidei virtute saluabant iusti.

Lectio quinta.

Christus autem nos redemit de maledicto legis. fact⁹ pro nobis maledictū. quia scriptum est maledictus omnis qui pendet in ligno. vt in gentibus benedictio abraę fieret in christo iesu vt pollicitationem spiritus accipiamus per fidem. *Proposito* damno a lege illato et defectu legis ab illo eripere non valentis: hic consequenter ostendit virtutē christi ab ipso damno liberantis. Et primo ostendit quomodo per christum ab ipso damno liberamus. Secundo quo modo etiaz super hoc auxilium a christo acquirimus ubi et in gentibus etc. Circa primū trīa facit. Primo enim ponit liberationis auctoritatē. Secundo liberationis modum ibi. Factus pro nobis etc. Tertio testimoniū prophetum ibi. Quia scriptū est etc. Dicit ergo primo. *Qui* cūq̄ seruabant opera legis erāt sub maledicto sicut dicitur est. *Hec* per legem liberari poterant. Ideo necesse fuit aliquem habere qui nos liberaret: et iste fuit christ⁹. Et ideo dicit *Christus* redemit nos de maledicto legis *Ro. 8.* *Quod* impossibile erat legi etc. Deus mittens filium suū scilicet christū etc. Redemit in q̄ nos scilicet in deos p̄ioso sanguine suo *Apoc. 5.* *Redemisti* nos in sanguine etc. *Esa. 43.* *Noli* timere qd̄ redemi te etc. *De* maledicto legis id est de culpa et pena. infra. *4.* *Et* eos qui sub lege erant redimeret. *Osce. 13.* *De* morte redimam eos. Modū liberationis ponit cū dicit *Factus* pro nobis maledictū. Ubi notandū est q̄ maledictus est qd̄ dicitur malū. Et secundū duplex malū potest dici duplex maledictum scilicet in maledictū culpe et maledictum pene. Et utroq̄ modo potest hoc legi dupliciter. Factū pro nobis maledictum. Et primo quidem de malo culpe. Nam christ⁹

Explanatio sancti Thome

fius redemit nos de malo culpe. Unde sicut redemit nos de morte mortuorum, ita redemit nos de maledicto culpe factus maledictum scilicet culpe non quidem quod in eo peccatum esset aliquid quippeccatum non fecit nec voluit etc. ut dicitur. 1. ppe. 2. sed secundum opinionem hominum et precipue in deorum qui reputabant eum peccatorem. Job. 18. Si non esset hic malefactor non tibi tradidissent eum. Et ideo de hoc dicitur. 2. cor. 5. Eum qui non noverat peccatum fecit pro nobis peccatum. Dicit autem maledictum non maledictus. ut ostendat quod iudei eum sceleratissimum reputabant. Unde dicitur Job. 9. Non est hic homo a deo etc. Et Job. 10. De bono opere non lapidam? te sed de peccato et de blasphemia. Et ideo dicit. Factus est pro nobis maledictum in abstracto Quasi dicat. Factus est ipsa maledictio. Secundo exponitur de malo pene. Nam christus liberavit nos a pena sustinendo penam et mortem nostram. que quidem in nos pervenit ex ipsa maledictione peccati. In quantum ergo hanc maledictionem peccati suscepit pro nobis moriendo dicitur esse factus pro nobis maledictum. Et est simile ei quod dicitur Ro. 8. Misit deus filium suum in similitudine carnis peccati id est mortalis. 2. cor. 5. Eum qui non noverat peccatum scilicet christum qui peccatum non fecit deus scilicet pater pro nobis fecit peccatum id est fecit pati penam. quando scilicet oblatum est propter peccata nostra. Consequenter ponit scripture testimonium cum dicit Quia scriptum est. Maledictus omnis etc. Et hoc Deutro. 27. Ubi sciendum scilicet glossam quod in deut. unde accipitur hoc verbum tam in nostris quam in hebreis codicibus habetur. Maledictus a deo omnis etc. quod quidem scilicet a deo in antiquis hebreorum voluminibus non habetur unde creditur quod a iudeis post passionem domini appositum sit ad infamiam christi. Potest autem exponi auctoritas et de malo pene et de malo culpe. De malo quidem culpe sic. Maledictus omnis qui pendet in ligno non propter hoc quod pendet in ligno sed pro culpa pro qua pendet. Et hoc modo christus est estimatus maledictus in cruce pendens propter hoc quod maxime illi pena punitus fuit. Et secundum hoc continuatur ad preedicta Dominus enim precepit in deut. ut qui suspensus fuerit in vespera abiectionem et ignominiosior. Dicit ergo Vere factus est pro nobis maledictus. quia ipsa mors crucis quam sustinuit sufficit ad maledictionem. quod scriptum est Maledictus omnis etc. De malo vero pene sic expoit. Omnis qui etc. Maledictus. quia ipsa pena est maledictio scilicet quod sic mortuus est. Et est maledictus a deo. quia deus ordinavit ut hanc penam sustineret ut nos liberaret. Consequenter cum dicit. Et in gentibus benedictio etc. ponit spem quam per christum super hoc quod pro eum liberamur de maledicto acquirimus ut dicitur Ro. 5. Non sicut delictum ita et donum immo multo maius scilicet quia liberat a peccato et confert gratiam. Primo ergo ponit fructum et quibus datur dicens. Et in gentibus benedictio abrahe etc. Quasi dicat. Fructus est pro nobis maledictum non solum ut maledictionem remoueret: sed ut in gentibus que non sub maledictione legis erant: fieret benedictio abrahe promissa Genesis. 22. In semine tuo benedicient omnes gentes etc. Et hoc quidem benedictio facta est nobis id est impleta est per christum qui est de semine abrahe. cui dicte sunt promissiones et semini tuo qui est christus. ut dicit infra eodem cap. Que quidem benedictio et fructus est vel pollicitationem spiritus accipiamus id est promissiones quas spiritus sanctus facit in nobis scilicet de beatitudine eterna qui quasi arra et pignus nobis traditus ipsam nobis promittit ut habetur Ephe. 1. et 2. cor. 2. Et quidem in pignore datur ad certitudinem. Nam pignus est quedam certus

ta promissio de re accipienda. Ro. 5. Non enim accepistis spiritum servitutis etc. et infra Si filii et heredes. Et pollicitationem spiritus accipimus id est spiritus sanctum. Quasi dicat Accipiamus pollicitationem de spiritu sancto factam semini abrahe Jobel. 2. Effundam de spiritu meo etc. quia per spiritum sanctum coniungimur christo et efficiamur semen abrahe et digni benedictione. Secundo ostendit per quid pueniat nobis iste fructus dicens: Per fidem pro quam quidem et hereditatem eternam acquirimus. Ad hebre. 11. Accedente ad deum oportet credere quia est. et inquirentibus se remunerator sit. Per fidem etiam acquirimus spiritus sanctum. quia ut dicit Act. 5. Dominus datur spiritum sanctum obedientibus sibi scilicet per fidem.

Lectio sexta.

Ratres secundum hominem dico tamen hominibus confirmatum testamentum. primo spiritus autem superordinatum. Abrahe dicte sunt promissiones et semini eius. Non dicit et seminibus quasi in multis. sed quasi in uno. et semini tuo qui est christus. hoc autem dico testamentum confirmatum a deo que post quadringentos et triginta annos facta est lex. non irritum facit ad euacuandam promissionem. Nam si ex lege hereditas iam non ex promissione. Abrahe autem per repromissionem donavit deus.

Postquam apostolus probavit per auctoritates quod lex non infirmat: nec ad iustificationem que est per fidem necessaria hic consequenter ostendit idem per rationes humanas. Et circa hoc quatuor facit. Primo humanam consuetudinem ponit. Secundo assumit promissionem divinam ibi. Abrahe dicte sunt promissiones etc. Tertio infert conclusionem ibi. Hoc autem dico etc. Quarto ostendit conclusionem sequi ex premissis ibi. Nam si ex lege etc. Dicit ergo Apote quidem prius locutus sum secundum auctoritatem scripture non allate voluntate humana sed spiritus sancto ut dicitur. 2. ppe. 1. Sed nunc secundum hominem dico et secundum ea que humana ratio et consuetudo habet. Ex quo quidem habemus argumentum quod ad conferendum de his que sunt fidei possumus uti quacumque veritate culusculque scientie. Deut. 21. Si videris in numero captivorum mulierem pulchram et adamaveris eam voluerisque habere uxorem. introduces eam in domum tuam id est si sapientia et scientia secularis placuerit tibi introduces eam infra terminos tuos que radet ceteram etc. id est refecabis omnes sensus erroneos. Et in hoc est quod apostolus in multis locis in epistolis suis vixit auctoritatem gentium. sicut illud. 1. cor. 15. Corrupti bonos mores etc. Et illud Tit. 1. Cretenses male bestie etc. Et quis huiusmodi rationes vane sunt et infirme. quia ut dicitur in psalmo. Dominus scit cogitationes hominum que vane sunt. tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit aut superordinatum. quia nihil humanum tantam firmitatem habet sicut ultima voluntas hominis: sperneret autem illud aliquid si diceret quod testamentum hominis confirmatum in morte testatoris et testibus non valeret Si ergo testamentum huiusmodi nemo spernit dicens non esse servandum. aut spernit aliquid. multo magis testamentum dei nullus spernere debet aut superordinare infringendo illud vel addendo vel diminuendo Apocal. ultimo. Si quis appoverit ad hec apponet deus super illum plagas scriptas in isto libro. et si quis diminuerit de verbis prophetie huius auferet deus partem eius etc. Deut.